ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קטז.

שבחים גדולים להקדוש־ברוך־הוא והיאך דוד אמר בדין הוא לאהוב אותו על כל הטובות שעשה לו כמה ניסים ואינו יודע מה גמול ישלם לו שאי אפשר להשיב לו על כל הגמול שעשה עמו:

א אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע | יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: ב כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: ג אֲפָפוּנִי | חֶבְלֵי־מָוֶת
וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: ד וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי: ה חַנּוּן יְהוָה
וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: ו שֹׁמֵר פְּתָאִים יְהוָה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: ז שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל
עָלָיְכִי: ח כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: ט אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת
הַחַיִּים: י הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: יא אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: יב מָה־אָשִׁיב לַיהוָה
כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: יג כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יד נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ:
טו יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: טז אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי־עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי:
יז לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יח נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יט בְּחַצְרוֹת |
בֵּית יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלִָם הַלְלוּיָהּ:

קיז.

מזמור משני פסוקים רמז על ימות המשיח וישראל בתפארתם ולכן הללויה כולם כי אז כולם יקראו בשם ה׳:

א הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים: ב כִּי גָבַר עָלֵינוּ | חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אגרות קודש

ב״ה, כ״ב כסלו, תשי״ג
ברוקלין.

הרה״ג והרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ
מוה״ר אפרים אליעזר שי׳ הכהן

שלום וברכה!

בהמשך למכתבי הקודם [ו]למה שאמרתי לכת״ר שי׳ בע״פ בנוגע להסיפור מהמגיד מוהר״י מקאזניץ זצ״ל, שמסופר שם ששאל על שם מלאך הממונה על ההריון ונמצא עד״ז בספר ישן של קבלה.

הנה בנוסח זה צע״ג, כי מפורש הוא בש״ס (נדה טז, ב) ובזהר ח״א (צא, ב) אשר לילה שמו והוא מהפסוק המובא ג״כ בהסיפור ולילה אמר הורה גבר, ועתה נראה לי אשר אגב שיגרא דלישנא דש״ס בא נוסח הנ״ל וצ״ל שם המסוגל או השייך להריון, כי תכ״ה הוא שם השמיני [מ]שמות הידועים היוצאי[ם] משלשת הכתובים ויסע ויבא ויט (בשלח יד, יט-כא) ונרמז ג״כ בכמה פסוקים וכמובא בספרי הקבלה ונקבצו בקהלת יעקב מערכת כה״ת ומערכת תכ״ה, אשר ע״פ נוסח זה הרי אף שנשאר עדיין בצ״ע מענה בנו של בעל קצוה״ח שאמר ששייך להכתוב ולילה אמר הורה גבר, אבל מובן עכ״פ מה שאמר המגיד מקאזניץ זצ״ל שהוא ס״ת מהכתוב הנך הרה ויולדת, וכדאי׳ בספר רגל ישרה אשר השם תכ״ה מסוגל לפקידת עקרות להריון ונרמז בכתוב הנך הרה ויולדת.

בברכה.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קטז, קיז ..... ג

ג) מאמר ד״ה בכ״ה בכסלו
שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה, מברכים החודש טבת, ה׳תשח״י .. ה

ד) שיחת שבת פרשת מקץ,
שבת חנוכה, מברכים החודש טבת ה׳תשח״י ..... יט

ה) שיחת יום ג׳ כ״ד כסלו ה׳תשמ״ח,
בעת ה״יחידות״ לאורחים שיחיו ..... כא

ו) משיחות ש״פ מקץ, שבת חנוכה ה׳תשמ״ח .....כח

ז) שיחת שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה תשמ״ח
השלמות לשיחות דלעיל.....לו

ח) לקוטי-שיחות פרשת מקץ כרך טו ..... מה

ט) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל
ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... נא

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת מקץ.....נב

יא) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת מקץ ..... נג

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת מקץ .....פא

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת מקץ ..... פב

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת מקץ ..... צז

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם..... ק

שיעורי רמב״ם

טז) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת מקץ ..... קג

יז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת מקץ..... קצ

יח) – ספר המצוות לשבוע פרשת מקץ..... ריח

יט) נביאים וכתובים
ישעיה פרק נג, איוב פרק לו..... רכ

כ) משניות – מסכת תענית
ביאור קהתי..... רכב

כא) עין יעקב מסכת תענית ..... רכט

כב) מסכת שבועות עם ביאורים
מדף יב עד דף יח ..... רל

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רס

כד) שולחן ערוך הלכות יום-טוב
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן..... רס

כה) תורה אור
אדמו״ר הזקן ..... רסג

כו) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... רסו

כז) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רסו

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רסז

כט) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב..... רסז

ל) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ..... רסח

לא) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רעא

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רעא

לג) חומש לקריאה בציבור ..... רעב

לד) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....רפג

לה) סדר הדלקת נרות חנוכה.....רפה

לו) לוח זמנים לשבוע פרשת מקץ .....רפו

לז) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש .....רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה, מברכים החודש טבת, ה'תשח"י

(הנחה בלתי מוגה)

בְּכ"ה בְּכִסְלֵו יוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמָנְיָא אִינּוּן[1], וִידוּעָה הַשַּׁקְלָא־וְטַרְיָא בְּדִבְרֵי הַמְפָרְשִׁים[2] בְּבֵאוּר הַטַּעַם שֶׁקָּבְעוּ חֲנֻכָּה שְׁמוֹנָה יָמִים, אַף שֶׁהַנֵּס שֶׁל פַּךְ הַשֶּׁמֶן (שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ אֶלָּא לְהַדְלִיק יוֹם אֶחָד, נַעֲשָׂה בּוֹ נֵס וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ שְׁמוֹנָה יָמִים[1]) הָיָה רַק בְּמֶשֶׁךְ שִׁבְעָה יָמִים, שֶׁהֲרֵי הָיָה בּוֹ לְהַדְלִיק יוֹם אֶחָד[3]. אַךְ עַדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁעִנְיָן חֲנֻכָּה הֵצְרַךְ לִהְיוֹת שְׁמוֹנָה יָמִים דַּוְקָא.

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, דְּהִנֵּה אִיתָא בַּשְּׁלָ"ה[4] וְהוּבָא בַּחֲסִידוּת[5] שֶׁהַמּוֹעֲדִים שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, בְּכֻלָּן יֵשׁ שַׁיָּכוּת לְאוֹתָן הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁחֲלוֹת בָּהֶן, וַהֲרֵי הַקְּבִיעוּת דִּימֵי חֲנֻכָּה הִיא בִּסְמִיכוּת לְפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב וּפָרָשַׁת מִקֵּץ, שֶׁהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבְּפָרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ הוּא שֶׁמְּדֻבָּר בָּהֶם עִנְיָן אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף[6], שֶׁיּוֹסֵף הוּא עִקָּרוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְכָל מַה שֶׁאֵרַע לְזֶה אֵרַע לְזֶה[7]. וְצָרִיךְ לְהָבִין הַשַּׁיָּכוּת דְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף לַחֲנֻכָּה.

ב) **וְיוּבָן** זֶה[8] עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בִּשְׁאֵלוֹת־וּתְשׁוּבוֹת הָרַשְׁבָּ"א[9] בְּעִנְיַן הַמִּסְפָּרִים ז' וְח', שֶׁכָּל מוֹעֲדֵי הַוָּיָ' הֵם בְּמִסְפַּר ז' יָמִים, וּכְמוֹ חַג הַפֶּסַח שֶׁהוּא ז' יָמִים, וּמִסְפָּר ז' הוּא עִנְיַן שִׁבְעַת יְמֵי הַהֶקֵּף. דְּהִנֵּה, כְּלָלוּת הַבְּרִיאָה הָיְתָה בְּמֶשֶׁךְ ז' יָמִים, שֶׁהֲרֵי גַּם שַׁבָּת הוּא בִּכְלַל הַבְּרִיאָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[10] מַה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר מְנוּחָה, בָּא שַׁבָּת בָּא מְנוּחָה, שֶׁמִּזֶּה מוּבָן

ביאור בדרך אפשר

אמרו חכמינו ז"ל:

בְּכ"ה בְּכִסְלֵו יוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמָנְיָא אִינּוּן[1] ימי חנוכה שמונה הם, וִידוּעָה הַשַּׁקְלָא־וְטַרְיָא בְּדִבְרֵי הַמְפָרְשִׁים[2] בְּבֵאוּר הַטַּעַם שֶׁקָּבְעוּ חֲנֻכָּה שְׁמוֹנָה יָמִים, אַף שֶׁהַנֵּס שֶׁל פַּךְ הַשֶּׁמֶן (שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ אֶלָּא לְהַדְלִיק יוֹם אֶחָד, נַעֲשָׂה בּוֹ נֵס וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ שְׁמוֹנָה יָמִים למרות שכמות השמן הייתה מספיקה ליום אחד בלבד, ואם כן הנס) הָיָה רַק בְּמֶשֶׁךְ שִׁבְעָה יָמִים, שֶׁהֲרֵי הָיָה בּוֹ לְהַדְלִיק יוֹם אֶחָד[3] גם ללא הנס ונמצא שביום הראשון לא היה צורך בנס ולמה קבעו את ימי החנוכה במשך שמונה ימים? (והמפרשים אמרו על כך תירוצים רבים ושונים). אַךְ עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים, מַהוּ הַטַּעַם הפנימי לכך שֶׁעִנְיָן חֲנֻכָּה הֵצְרַךְ לִהְיוֹת שְׁמוֹנָה יָמִים דַּוְקָא?

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, דְּהִנֵּה אִיתָא בַּשְּׁלָ"ה[4] בספר 'שני לוחות הברית' מאת רבי ישעיה הלוי הורוביץ וְהוּבָא בַּחֲסִידוּת[5] שֶׁהַמּוֹעֲדִים שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, בְּכֻלָּן יֵשׁ שַׁיָּכוּת לְאוֹתָן הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁחֲלוֹת בָּהֶן וכאשר בהשגחה פרטית חג מסויים חל בשבוע מסויים הדבר מלמד על קשר פנימי בין החג ופרשת אותו שבוע, וַהֲרֵי הַקְּבִיעוּת דִּימֵי חֲנֻכָּה הִיא תמיד בִּסְמִיכוּת לְפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב וּפָרָשַׁת מִקֵּץ, שֶׁהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבְּפָרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ הוּא שֶׁמְּדֻבָּר בָּהֶם עִנְיָן אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף[6], בתחילת פרשת וישב נאמר "אלה תולדות יעקב" אך התורה לא מתייחסת לכל בני יעקב אלא ממשיכה ואומרת – "יוסף" ובלשון רש"י על הפסוק "תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף" ומכאן שֶׁיּוֹסֵף הוּא עִקָּרוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְכָל מַה שֶׁאֵרַע לְזֶה אֵרַע לְזֶה כלשון רש"י בהמשך פירושו לפסוק זה: "וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף, זה נִשְׁטָם וזה נִשְׁטָם, זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו..."[7]. וְצָרִיךְ לְהָבִין הַשַּׁיָּכוּת דְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף לַחֲנֻכָּה שהרי כדברי השל"ה יש למועדים קשר לפרשת השבוע בו חל המועד.

ב) וְיוּבָן זֶה[8] עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתוּב בִּשְׁאֵלוֹת־וּתְשׁוּבוֹת הָרַשְׁבָּ"א[9] בְּעִנְיַן הַמִּסְפָּרִים ז' וְח', שֶׁכָּל מוֹעֲדֵי הַוָּיָ' הֵם בְּמִסְפַּר ז' יָמִים, וּכְמוֹ חַג הַפֶּסַח שֶׁהוּא ז' יָמִים, וּמִסְפָּר ז' הוּא עִנְיַן שִׁבְעַת יְמֵי הַהֶקֵּף. דְּהִנֵּה, כְּלָלוּת הַבְּרִיאָה הָיְתָה בְּמֶשֶׁךְ ז' יָמִים, שֶׁהֲרֵי גַּם שַׁבָּת הוּא בִּכְלַל הַבְּרִיאָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[10] מַה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר מְנוּחָה, בָּא שַׁבָּת בָּא מְנוּחָה, שֶׁמִּזֶּה מוּבָן

---

1) שבת כא, ב. 2) ב"י לטור או"ח סי' עת"ר. 3) ראה ד"ה בכ"ה בכסלו תרל"ז. 4) חלק תושב"כ ר"פ וישב (רצז, א). 5) אוה"ת וישב רסח, א. וראה ד"ה בכ"ה בכסלו הנ"ל. 6) וישב לז, ב. 7) ב"ר פפ"ד, ו. 8) ראה אוה"ת וד"ה בכ"ה בכסלו הנ"ל. 9) ח"א ס"ט. וראה גם ד"ה בכ"ה בכסלו תר"ס (סה"מ תר"ס ע' סג). 10) פרש"י בראשית ב, ב. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

מובָן שֶׁשְּׁלֵמוּת הַבְּרִיאָה נַעֲשֵׂית בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, וְהַיְנוּ, שֶׁיּוֹם הַשַּׁבָּת כּוֹלֵל וּמֵבִיא שְׁלֵמוּת בַּיָּמִים שֶׁקָּדְמוּהוּ. וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּכָל ז׳ יָמִים קבוצה של שבעה ימים (לא רק בימים שמתחילים ביום ראשון ומסתיימים בשבת), שֶׁעִנְיָנָם הוּא ז׳ יְמֵי הַהֶקֵּף.

וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁאוֹמְרִים בתפילת שחרית ב׳שיר של יום׳ הַיּוֹם יוֹם רִאשׁוֹן בַּשַּׁבָּת, יוֹם שֵׁנִי בַּשַּׁבָּת כו׳, דְּלִכְאוֹרָה קָשֶׁה[11], הֲרֵי כְּבָר עָבְרוּ רִבְבוֹת יָמִים מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית עַד עַתָּה, וְאֵיךְ אוֹמְרִים הַיּוֹם יוֹם רִאשׁוֹן כו׳ והרי יום זה הוא ראשון רק באותו שבוע אבל לא ראשון בבריאה? אַךְ הָעִנְיָן הוּא, לְפִי שֶׁבְּכָל שִׁבְעַת יָמִים מִסְתַּיֵּם הַהֶקֵּף של שבעת הימים שחלפו וְחוֹזֵר חָלִילָה ומתחיל ׳היקף׳ חדש, וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים יוֹם רִאשׁוֹן כו׳, הַיְינוּ, יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל הֶקֵּף זֶה.

וְעִנְיָן זֶה שֶׁשַּׁבָּת הוּא סִיּוּם שֶׁל יְמֵי הַהֶקֵּף, אֵינוֹ בִּסְתִירָה לַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁשַּׁבָּת הוּא לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת ואם כן יום השבת הוא בהגדרה אחרת מששת הימים ולכאורה הדברים סותרים למבואר כאן שיום השבת הוא ב׳היקף׳ אחד עם ימי השבוע? אך לאמתו של דבר אין זו סתירה, לְפִי שֶׁבְּשַׁבָּת יֵשׁ ב׳ עִנְיָנִים[12], הָא׳, עִנְיַן הַשַּׁבָּת מִצַּד עַצְמוֹ, שֶׁשַּׁבָּת מִיקַדְּשָׁא וְקַיְּימָא[13] כדברי חכמינו ז״ל כי בעוד שקביעות המועדים התלויים בימי החודש נקבעת על ידי בני ישראל שהרי בית הדין מקדש את החודש וקובע מתי חל ראש חודש ובהתאם לזה חלים המועדים, ואילו השבת קדושה ועומדת מעצמה, מבלי שבני ישראל יקבעו ויקדשו אותה, וְהַב׳ העניין השני בשבת הוא, מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה בְּשַׁבָּת עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה של האדם

ביאור בדרך אפשר

המעוררת וממשיכה בשבת קדושה נוספת, נעלית יותר, על זו שקיימת בשבת מצד עצמה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[14] זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ היינו שיש ציווי על האדם לזכור את יום השבת ולהוסיף בו קדושה. הִנֵּה עִנְיַן הַשַּׁבָּת מִצַּד עַצְמוֹ (העניין הראשון בשבת, ללא עבודת האדם) הוּא כפי שיום השבת הינו סִיּוּם וּשְׁלֵמוּת יְמֵי הַהֶקֵּף ולכן ה׳הקף׳ הוא בן שבעה ימים, וְעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּזָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, נִמְשֶׁכֶת בְּחִינָה נַעֲלִית יוֹתֵר, שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֶלָּא שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה דַּוְקָא, אֲבָל עִנְיַן הַשַּׁבָּת מִצַּד עַצְמוֹ הוּא מִכְּלָל יְמֵי הַהֶקֵּף, אֶלָּא שֶׁהוּא שְׁלֵמוּתָם כַּנַ״ל וגם ללא עבודת האדם יש ליום השבת מעלה ויתרון והוא השלימות של ההיקף בן שבעת הימים.

אֲמָנָם מִסְפַּר שְׁמוֹנָה הוּא לְמַעְלָה מִמִּסְפַּר שִׁבְעָה ושייך לסוג אחר ושונה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַשְׁבָּ״א שֶׁיֵּשׁ מוֹעֲדִים שֶׁהֵם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹנָה, וּכְמוֹ שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ[15] והדבר בא לידי ביטוי מעשי בכמה דברים כמו, למשל, שמברכים בו ״שהחיינו״, הֲרֵי הוּא גַּם הֶמְשֵׁךְ לְשִׁבְעַת יְמֵי הַסֻּכּוֹת, שֶׁלָּכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם שְׁמִינִי[16], שְׁמִינִי לָרִאשׁוֹן לכן מצד אחד הוא נחשב המשך לשבעת ימי חג הסוכות שהרי אם אינו קשור בהם אינו שמיני להם אלא עניין בפני עצמו, אבל מצד שני הוא במעלה גדולה מהם כי ימי הסוכות הם שבעה, כמספר ימי ההקף, ואילו שמיני עצרת הוא יום השמיני שלמעלה מההיקף, וְעִנְיַן מִסְפַּר שְׁמוֹנָה הוּא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעָה, כִּי, מִסְפַּר ז׳ עִנְיָנוֹ שֶׁהוּא כּוֹלֵל אֶת הַהֶקֵּף, וּמִסְפַּר ח׳ עִנְיָנוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַהֶקֵּף.

---

11) ראה לקו״ת שה״ש כה, א. 12) ראה ד״ה את שבתותי עטר״ת (סה״מ עטר״ת ע׳ תז ואילך), ה״ש״ת פ״ב (סה״מ ה״שי״ת ע׳ 81 ואילך (ולהעיר מלקו״ת בהר רד״ה את שבתותי – מא, א)). וראה גם לקו״ת שה״ש שם. שם כד, ב. סה״מ ה״ש״ת שם פ״ד (ס״ע 85 ואילך). ועוד. 13) ביצה יז, א. 14) יתרו כ, ח. 15) סוכה מח, רע״א. 16) ראה גם לקו״ש ח״ט ע׳ 227.

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁמָּצִינוּ בְּעִנְיַן שִׁבְעָה רוֹעִים וּשְׁמוֹנָה נְסִיכֵי אָדָם[17], נאמר בספר מיכה: "והקמנו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם". ומבואר על כך ששבעת הרועים הם אברהם, יצחק ויעקב, משה ואהרן יוסף ודוד (שהם שבעת האושפיזין בחג הסוכות) ושמונה נסיכי אדם הם ישי, שאול, שמואל, עמוס, צפניה, צדקיה, משיח ואליהו. גם ה'רועים' וגם ה'נסיכים' משפיעים על נשמות ישראל אלא שיש הבדלים בין סוגי ההשפעות (ובאופן כללי ההשפעה של ה'רועים' היא בדרך פנימית ושל ה'נסיכים' בדרך 'מקיף'). ולענייננו דווקא ל'נסיכים' יש את המעלה של מספר שמונה המדוברת כאן (וב'תורה אור' לרבנו הזקן פרשת מקץ מבואר: "עניין ההפרש בין הרועים לנסיכי אדם, על דרך שמצינו בר' יוחנן בן זכאי, שהיה שר התורה המלמד תורה לישראל, ועם כל זה אמר לר' חנינא בן דוסא "בקש עלי רחמים", שתפילתו [=של רבי חנינא בן דוסא] גדולה יותר הרבה משלו... ומרבי חנינא בן דוסא לא נמצא שהיה מלמד תורה על דרך רבן יוחנן בן זכאי, ולא נמצא משמו דינים במשנה. וזהו על דרך ההפרש שבין הרועים לנסיכי אדם כו', כי רבן יוחנן בן זכאי היה רועה ומפרנס לישראל כמו משה רבינו עליו־השלום, ורבי חנינא בן דוסא לא היה בו בחינה זו, אבל היה צדיק תמים בלי שום דופי, עד שאמרו רבותינו ז"ל, שלא נברא העולם הבא אלא בשבילו, והיו מקבלים ממנו נשמות ישראל דרכי העבודה והחסידות...". **שֶׁבֵּין שִׁבְעָה רוֹעִים נִמְנֶה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁהוּא כְּלָלוּת כֻּלָּם**[18] כולל בתוכו את כל הרועים, ובלשון רבינו הזקן בספר התניא (פרק מב): "כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחינת משה רבנו עליו השלום כי הוא משבעה רועים הממשיכים חיות ואלוקות לכללות נשמות ישראל שלכן נקראים בשם רועים ומשה רבנו עליו השלום הוא כללות כולם ונקרא רעיא מהימנא דהיינו שממשיך בחינת הדעת לכללות ישראל...", ועם כל זה משה רבינו נימנה בין שבעת הרועים **וּבֵין שְׁמוֹנָה נְסִיכֵי אָדָם נִמְנֶה מָשִׁיחַ** וכיוון שהמספר שמונה נעלה מהמספר שבע, מובן שמדרגת משיח נעלית יותר ממדרגת משה רבנו.

ביאור בדרך אפשר

מֵהַהֶקֵּף. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁמָּצִינוּ בְּעִנְיַן שִׁבְעָה רוֹעִים וּשְׁמוֹנָה נְסִיכֵי אָדָם[17], שֶׁבֵּין שִׁבְעָה רוֹעִים נִמְנֶה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁהוּא כְּלָלוּת כֻּלָּם[18], וּבֵין שְׁמוֹנָה נְסִיכֵי אָדָם נִמְנֶה מָשִׁיחַ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא הַשְּׁבִיעִי, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין[19], דִּבְיָמִים יוֹם הַשְּׁבִיעִי חָבִיב, דְּהַיְנוּ יוֹם הַשַּׁבָּת (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל). וּבְשָׁנִים שָׁנָה הַשְּׁבִיעִית חֲבִיבָה, וְכֵן בְּכָל שָׁנָה גּוּפָא חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי חָבִיב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[20] בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ גוֹ', וּכְמוֹ כֵן בִּנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הִנֵּה מֹשֶׁה הוּא הַשְּׁבִיעִי, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין, וְלָכֵן נִתְּנָה תּוֹרָה עַל־יָדוֹ. אָמְנָם מָשִׁיחַ הוּא מִשְּׁמוֹנָה נְסִיכֵי אָדָם, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַהֶקֵּף, הַיְינוּ לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְכַיָּדוּעַ בְּעִנְיַן מַעֲלַת הַגִּלּוּי דִּלְעָתִיד. וְהַיְנוּ, שֶׁשִּׁבְעָה מוֹרֶה עַל הַגִּלּוּי דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֶלָּא שֶׁבְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת גּוּפָא חֲרֵי זֶה גִּלּוּי הֲכִי נַעֲלֶה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מָשִׁיחַ הוּא הַגִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְלָכֵן יִלְמֹד מָשִׁיחַ עִם הָאָבוֹת וְעִם מֹשֶׁה רַבֵּינוּ[21], לְפִי שֶׁמָּשִׁיחַ הוּא לְמַעְלָה מִמֹּשֶׁה. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[22] כְּנוֹר שֶׁל מִקְדָּשׁ שֶׁל שִׁבְעַת נִימִין הָיָה וְשֶׁל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ שְׁמוֹנָה, לְפִי שֶׁלְּעָתִיד יִתְגַּלֶּה בְּחִינַת שְׁמִינִי. וּבְעִנְיַן הַסְּפִירוֹת הִנֵּה מִסְּפַר שִׁבְעָה הוּא עִנְיַן ז' מִדּוֹת, שֶׁהֵם שִׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן, שֶׁהַמִּדּוֹת שַׁיָּכוֹת לָעוֹלָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[23] זְכוֹר רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת שְׁמִינִי קָאֵי

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁמֹּשֶׁה אמנם יש לו מעלות רבות ובכל זאת מעלת משיח גדולה יותר כי משה **הוּא הַשְּׁבִיעִי** מאברהם אבינו, **וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין**[19], **דִּבְיָמִים** ימי השבוע **יוֹם הַשְּׁבִיעִי חָבִיב, דְּהַיְנוּ יוֹם הַשַּׁבָּת (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל). וּבְשָׁנִים שָׁנָה הַשְּׁבִיעִית חֲבִיבָה** שהיא שנת השמיטה, **וְכֵן בְּכָל שָׁנָה גּוּפָא חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי חָבִיב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[20] בתורה **בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ גוֹ', וּכְמוֹ כֵן בִּנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הִנֵּה מֹשֶׁה הוּא הַשְּׁבִיעִי** מאברהם אבינו שממנו התחילו נשמות ישראל, **וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין, וְלָכֵן נִתְּנָה תּוֹרָה עַל־יָדוֹ. אָמְנָם מָשִׁיחַ הוּא מִשְּׁמוֹנָה נְסִיכֵי אָדָם, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַהֶקֵּף, הַיְינוּ לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְכַיָּדוּעַ בְּעִנְיַן מַעֲלַת הַגִּלּוּי דִּלְעָתִיד** בביאת המשיח שיהיה נעלה לאין שיעור מהגילויים שישנם בזמן הגלות. **וְהַיְנוּ, שֶׁשִּׁבְעָה מוֹרֶה עַל הַגִּלּוּי דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֶלָּא שֶׁבְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת גּוּפָא חֲרֵי זֶה גִּלּוּי הֲכִי נַעֲלֶה** בדוגמת יום השבת לעומת ימי השבוע וכן השנה השביעית והחודש השביעי ובדוגמת משה רבנו, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מָשִׁיחַ הוּא הַגִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְלָכֵן יִלְמֹד מָשִׁיחַ עִם הָאָבוֹת וְעִם מֹשֶׁה רַבֵּינוּ**[21] ומשיח ילמד אותם תורה, **לְפִי שֶׁמָּשִׁיחַ הוּא לְמַעְלָה מִמֹּשֶׁה. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[22] **כְּנוֹר שֶׁל מִקְדָּשׁ שֶׁל שִׁבְעַת נִימִין הָיָה וְשֶׁל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ שְׁמוֹנָה** בכנור של ימות המשיח מיתרים **הָיָה וְשֶׁל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ שְׁמוֹנָה** יהיו שמונה מיתרים, **לְפִי שֶׁלְּעָתִיד יִתְגַּלֶּה בְּחִינַת שְׁמִינִי** שמעלתה גדולה לאין שיעור מהשבע. **וּבְעִנְיַן הַסְּפִירוֹת הִנֵּה מִסְּפַר שִׁבְעָה הוּא עִנְיַן ז' מִדּוֹת, שֶׁהֵם שִׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן**, שבהם נברא ונבנה העולם, **שֶׁהַמִּדּוֹת שַׁיָּכוֹת לָעוֹלָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[23] **זְכוֹר רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה** והקדוש־ברוך־הוא ברא את העולם

---

17) מיכה ה, ד. סוכה נב, ב. 18) תניא רפמ"ב. 19) ויק"ר פכ"ט, יא. 20) אמור כג, כד. 21) לקו"ת צו יז, א־ב. ועוד. 22) ערכין יג, ב. וראה לקו"ת תזריע כא, ד. 23) תהלים כה, ו. וראה לקו"ת מסעי צב, רע"א. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

באמצעות המידות (ביום הראשון לבריאה האירה מידת החסד, ביום השני מידת הגבורה וכו'), **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת שְׁמִינִי קָאֵי עַל סְפִירַת הַבִּינָה**[24], **שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת**, **וְעַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה שֶׁהַמִּדּוֹת הֵם לְזוּלָתוֹ** וכאשר אין למי להשפיע אין התעוררות ואין פעולה של מידת החסד, **וְהַמּוֹחִין הֵם לְעַצְמוֹ** וכדי להתבונן בשכל ולעסוק בעבודת המוחין אין צורך בזולת.

וְזֶהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין הַגִּלּוּי דְּעַכְשָׁו בזמן הגלות **לְהַגִּלּוּי דִּלְעָתִיד** בימות המשיח, **שֶׁהַגִּלּוּי דְּעַכְשָׁו הוּא שֶׁל ז' נִימִין, הַיְינוּ מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת הַשַּׁיָּכוֹת לָעוֹלָמוֹת** והמידות (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות) הם במספר שבע, **וְהַכִּנּוּר דִּלְעָתִיד הוּא שֶׁל ח' נִימִין, וְהוּא גִּלּוּי בְּחִינַת הַבִּינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת** (כשם שהמוחין הם למעלה מהמידות, כאמור).

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן הַטַּעַם שֶׁחֲנֻכָּה הוּא שְׁמוֹנָה יָמִים, לְפִי שֶׁבַּחֲנֻכָּה מֵאִיר מֵעֵין הַגִּלּוּי דִּלְעָתִיד כַּיָּדוּעַ, וְלָכֵן תְּמַנְיָא אינון. וְזוֹהִי גַּם כֵּן הַשַּׁיָּכוּת דְּיוֹסֵף לַחֲנֻכָּה, לְפִי שֶׁשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת הוּא כְּנֶגֶד יוֹסֵף[25], **כַּיָּדוּעַ שֶׁהַמּוֹעֲדִים הֵם כְּנֶגֶד הָאָבוֹת**[26], **פֶּסַח כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, שָׁבוּעוֹת כְּנֶגֶד יִצְחָק, סֻכּוֹת כְּנֶגֶד יַעֲקֹב, וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת כְּנֶגֶד יוֹסֵף, וְזֶהוּ שֶׁשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת הוּא הֶמְשֵׁךְ לְסֻכּוֹת, וְהוּא גַּם רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לְפִי שֶׁאֵלֶה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, שֶׁיּוֹסֵף הוּא הַהֶמְשֵׁךְ לְיַעֲקֹב**[27], **אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם הוּא גַּם רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּיוֹסֵף עַל יַעֲקֹב, וְכֵן הוּא בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ הֶמְשֵׁךְ לְסֻכּוֹת, מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ בּוֹ מַעֲלָה, וְהוּא עִנְיַן גִּלּוּי בְּחִינַת שְׁמִינִי. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁחֲנֻכָּה שַׁיָּךְ לְיוֹסֵף, לְפִי שֶׁחֲנֻכָּה הוּא כְּמוֹ שְׁמִינִי עֲצֶרֶת שֶׁבּוֹ הוּא גִּלּוּי בְּחִינַת שְׁמִינִי. דְּהִנֵּה חֲנֻכָּה הוּא מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים**[28], **וְיָדוּעַ שֶׁעֲרֵבִים עָלַי דִּבְרֵי סוֹפְרִים כו'**[29], **וְלָכֵן יוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמַנְיָא אינון, וּבְאוֹרַיְיתָא הוּא עִנְיַן גִּלּוּי בְּחִינַת שְׁמִינִי, מֵעֵין הַגִּלּוּי דִּלְעָתִיד. וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁהֲרֵי לֵיכָּא מִידִּי מִדְּרַבָּנָן דְּלֵא רְמִיזָא בְּאוֹרַיְיתָא**[30] אין דבר שהוא מדרבנן ושלא נרמז בתורה, **וּבְאוֹרַיְיתָא** ובתורה, החג שיש בו מעין הגילוי דלעתיד **הוּא עִנְיַן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת.**

ביאור בדרך אפשר

תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, שֶׁיּוֹסֵף הוּא הַהֶמְשֵׁךְ לְיַעֲקֹב[27] וכך גם שמיני עצרת נקרא שמיני בגלל היותו המשך לחג הסוכות (שכנגד יעקב), **אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם הוּא גַּם רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ** ומבחינה זו איננו המשך לחג הסוכות, **לְפִי שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּיוֹסֵף עַל יַעֲקֹב** (יחד עם זה שהוא המשך ליעקב ו'תולדות יעקב'), **וְכֵן הוּא בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ הֶמְשֵׁךְ לְסֻכּוֹת, מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ בּוֹ מַעֲלָה** שלא קיימת בחג הסוכות שהוא בן שבעת ימים, **וְהוּא עִנְיַן גִּלּוּי בְּחִינַת שְׁמִינִי. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁחֲנֻכָּה שַׁיָּךְ לְיוֹסֵף, לְפִי שֶׁחֲנֻכָּה הוּא כְּמוֹ שְׁמִינִי עֲצֶרֶת שֶׁבּוֹ הוּא גִּלּוּי בְּחִינַת שְׁמִינִי. דְּהִנֵּה חֲנֻכָּה הוּא מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים**[28], **וְיָדוּעַ שֶׁעֲרֵבִים עָלַי דִּבְרֵי סוֹפְרִים כו'** יותר מדברי תורה[29] ומשום כך דווקא בחג החנוכה שהוא מדברי סופרים בולט ומודגש הקשר עם לעתיד לבוא, **וְלָכֵן יוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמַנְיָא אינון** ימי החנוכה שמונה הם, **וְהוּא עִנְיַן גִּלּוּי בְּחִינַת שְׁמִינִי, מֵעֵין הַגִּלּוּי דִּלְעָתִיד. וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁהֲרֵי לֵיכָּא מִידִּי מִדְּרַבָּנָן דְּלֵא רְמִיזָא בְּאוֹרַיְיתָא, וּבְאוֹרַיְיתָא הוּא עִנְיַן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת.**

---

24) אוה"ת חנוכה שכו, ב. ד"ה בכ"ה בכסלו תרנ"ג (סה"מ תרנ"ג ע' קעג ואילך). ד"ה ואתה ברחמיך הרבים תרח"ץ (סה"מ תרח"ץ ע' קפב). ד"ה כי אתה נרי ה'תשמ"ז. 25) זח"א רח, רע"ב. וראה מקומות שצויינו בהערה 8. 26) זח"ג רנז, ב. מנורת המאור להר"י אלנקאווה ח"ב הל' ר"ח (ע' 202). טור או"ח סתי"ז. אבודרהם הל' ר"ח. 27) ראה ביאוה"ז לאדהאמ"צ (כט, ד ואילך). ולהצ"צ (ע' קסח ואילך). אוה"ת ויחי (שפה, ב ואילך). ועוד. 28) נתבאר במאמרי אדה"ז על פרשיות התורה ח"א ע' נו. אוה"ת שה"ש כרך ב ע' תנז. תסג ואילך. המשך מצה זו תר"מ פנ"ט ואילך. ד"ה מאי מברך פר"ת. ה"ש"ת (סה"מ פר"ת ע' רג ואילך. ה"ש"ת ע' ע ואילך – בהוצאת קה"ת תשמ"ו). 29) ראה ע"ז לה, א. ירושלמי ע"ז פ"ב ה"ז. ועוד. 30) ראה זח"ג רכא, א. וראה תענית ט, א.

ביאור בדרך אפשר

ג) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן בִּפְרָטִיּוּת, הִנֵּה[31] בְּיוֹסֵף כְּתִיב[32] בֶּן פּוֹרָת יוֹסֵף בֶּן פּוֹרָת עֲלֵי עָיִן, וְצָרִיךְ לְהָבִין מַה הֵם ב' עִנְיָנִים אֵלּוּ "בן פורת יוסף" ו"בן פורת עלי עין" לפי פנימיות הדברים?. **וְעוֹד** צָרִיךְ לְהָבִין, דְּהִנֵּה, בְּפֵרוּשׁ בֶּן פּוֹרָת יוֹסֵף תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס בְּרָא דְיִסְגֵי יוֹסֵף, הַיְינוּ שֶׁפּוֹרָת הוּא מִלְּשׁוֹן הוֹסָפָה, וְלִכְאוֹרָה, הֲרֵי יוֹסֵף עַצְמוֹ הוּא מִלְּשׁוֹן הוֹסָפָה, וּמַהוּ עִנְיָן בֶּן פּוֹרָת, שֶׁהוּא הוֹסָפָה לְהוֹסָפָה והרי זו לכאורה כפילות מיותרת? **וְלֹא עוֹד אֶלָּא** שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בָּזֶה, **וְאוֹמֵר** בֶּן פּוֹרָת עֲלֵי עָיִן, שֶׁהוּא עוֹד הוֹסָפָה וזו עוד כפילות מיותרת לכאורה, אלא וודאי שבכל אחד מהדברים הללו יש תוכן מיוחד ושונה, כפי שיבואר להלן.

ד) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דְּהִנֵּה יוֹסֵף נִקְרָא בְּשֵׁם צַדִּיק, **וּבְעִנְיָן צַדִּיק אִיתָא בַּזֹּהַר**[33] מַאן דְּנָטִיר הַאי בְּרִית גו' אִקְרֵי צַדִּיק וּמְקַיֵּם עָלְמָא, אִית לוֹן חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי. וְצָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל־יְדֵי נְטִירַת הַבְּרִית יִהְיֶה לוֹ חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי. דְּהִנֵּה, בִּשְׁלָמָא הָעִנְיָן דִּמְקַיֵּם עָלְמָא, הֲרֵי זֶה מוּבָן עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתוּב[34] אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שַׂמְתִּי, הַיְינוּ, שֶׁעַל־יְדֵי הַבְּרִית הוּא קִיּוּם הָעוֹלָם. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב[35] וַתָּקֶם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה, דְּבָרֶיךָ הוּא דְּבַר הַוָּיָ' שֶׁמְּהַוֶּה אֶת כָּל הַנִּבְרָאִים שכולם חיים וקיימים (לא מעצמם חס ושלום אלא) בכוח דבר ה' שמחייה ומקיים אותם ואין להם מציאות עצמאית משלהם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[36] לְעוֹלָם הְוָיָ' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם "ופירש הבעל שם טוב ז"ל כי דברך שאמרת יהי רקיע בתוך המים וגו' תיבות ואותיות אלו הן ניצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם כדכתיב ודבר אלוקינו יקום לעולם ודבריו חיים וקיימים לעד..." (תניא, שער היחוד והאמונה פרק א), **וְהַיְינוּ** שֶׁכְּלָלוּת הַהִתְהַוּוּת של כל הנבראים **הוּא** מִשֵּׁם הְוָיָ', לְשׁוֹן מְהַוֶּה[37], **וְהוּא בְּחִינַת מַלְכוּת, דְּבַר הְוָיָ'** כי ספירת המלכות שדרכה אור הספירות נמשך ומתגלה מלמעלה למטה נמשלה לדיבור הממשיך ומגלה את השכל ואת הרגש שבאדם, ובתניא (אגרת התשובה פרק ד): "נקרא [מדת המלכות] בשם דבר ה' כמו שכתוב באשר דבר מלך שלטון". **אַךְ כֵּיוָן** שֶׁאֶפְשָׁר יתכן שֶׁדְּבַר הְוָיָ' יִהְיֶה בְּהֶעְלֵם בַּנִּבְרָאִים ולא יבוא לידי גילוי, הִנֵּה עַל־יְדֵי שְׁמִירַת הַבְּרִית שֶׁהוּא בְּחִינַת הַיְסוֹד כפי שנאמר ב"פתח אליהו" – "יסוד... אות ברית קודש", הֲרֵי הוּא מְקַיֵּם אֶת בְּחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁתִּהְיֶה בְּגִלּוּי בָּעוֹלָם, וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב וַתָּקֶם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה, דְּצַדִּיק הוּא בְּחִינַת הַיְסוֹד, כְּכתוב צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם[38], וּבְחִינַת הַיְסוֹד פּוֹעֵל קִיּוּם בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת,

ביאור בדרך אפשר

1 ג) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן בִּפְרָטִיּוּת, הִנֵּה[31] בְּיוֹסֵף
2 כְּתִיב[32] בֶּן פּוֹרָת יוֹסֵף בֶּן פּוֹרָת
3 עֲלֵי עָיִן, וְצָרִיךְ לְהָבִין מַה הֵם ב' עִנְיָנִים אֵלּוּ.
4 **וְעוֹד** צָרִיךְ לְהָבִין, דְּהִנֵּה, בְּפֵרוּשׁ בֶּן פּוֹרָת יוֹסֵף
5 תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס בְּרָא דְיִסְגֵי יוֹסֵף, הַיְינוּ שֶׁפּוֹרָת
6 הוּא מִלְּשׁוֹן הוֹסָפָה, וְלִכְאוֹרָה, הֲרֵי יוֹסֵף עַצְמוֹ
7 הוּא מִלְּשׁוֹן הוֹסָפָה, וּמַהוּ עִנְיָן בֶּן פּוֹרָת, שֶׁהוּא
8 הוֹסָפָה לְהוֹסָפָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ
9 מִסְתַּפֵּק בָּזֶה, וְאוֹמֵר בֶּן פּוֹרָת עֲלֵי עָיִן, שֶׁהוּא
10 עוֹד הוֹסָפָה.
11 ד) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דְּהִנֵּה יוֹסֵף נִקְרָא בְּשֵׁם צַדִּיק,
12 **וּבְעִנְיָן צַדִּיק אִיתָא בַּזֹּהַר**[33] מַאן
13 דְּנָטִיר הַאי בְּרִית גו' אִקְרֵי צַדִּיק וּמְקַיֵּם עָלְמָא,
14 אִית לוֹן חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי. וְצָרִיךְ לְהָבִין,
15 אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל־יְדֵי נְטִירַת הַבְּרִית יִהְיֶה לוֹ
16 חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי. דְּהִנֵּה, בִּשְׁלָמָא הָעִנְיָן
17 דִּמְקַיֵּם עָלְמָא, הֲרֵי זֶה מוּבָן עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתוּב[34]
18 אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ
19 לֹא שַׂמְתִּי, הַיְינוּ, שֶׁעַל־יְדֵי הַבְּרִית הוּא קִיּוּם
20 הָעוֹלָם. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב[35] וַתָּקֶם אֶת
21 דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה, דְּבָרֶיךָ הוּא דְּבַר הְוָיָ'
22 שֶׁמְּהַוֶּה אֶת כָּל הַנִּבְרָאִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[36] לְעוֹלָם
23 הְוָיָ' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם, וְהַיְינוּ שֶׁכְּלָלוּת
24 הַהִתְהַוּוּת הוּא מִשֵּׁם הְוָיָ', לְשׁוֹן מְהַוֶּה[37], וְהוּא
25 בְּחִינַת מַלְכוּת, דְּבַר הְוָיָ'. אַךְ כֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר
26 שֶׁדְּבַר הְוָיָ' יִהְיֶה בְּהֶעְלֵם בַּנִּבְרָאִים, הִנֵּה עַל־יְדֵי
27 שְׁמִירַת הַבְּרִית שֶׁהוּא בְּחִינַת הַיְסוֹד, הֲרֵי הוּא
28 מְקַיֵּם אֶת בְּחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁתִּהְיֶה בְּגִלּוּי בָּעוֹלָם,
29 וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב וַתָּקֶם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה,
30 דְּצַדִּיק הוּא בְּחִינַת הַיְסוֹד, צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם[38],
31 וּבְחִינַת הַיְסוֹד פּוֹעֵל קִיּוּם בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת.
42 באופן אחר), הַיְינוּ, שֶׁעַל־יְדֵי הַבְּרִית הוּא קִיּוּם הָעוֹלָם.
43 **וְהָעִנְיָן הוּא** מדוע אכן שמירת הברית מקיימת את העולם? **דְּהִנֵּה**
44 **כְּתִיב**[35] כלפי הקדוש־ברוך־הוא **וַתָּקֶם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה,**
45 והמשמעות הפנימית של הפסוק היא: **דְּבָרֶיךָ הוּא דְּבַר הְוָיָ' שֶׁמְּהַוֶּה**
46 **אֶת כָּל הַנִּבְרָאִים**
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82

---

31) בהבא לקמן – ראה ד"ה בן פרת יוסף (הב') תרנ"ז (סה"מ תרנ"ז ע' רצב ואילך). וראה בשיחה סט"ו. 32) ויחי מח, כב. 33) ח"א נט, ב. 34) ירמי' לג, כה. 35) נחמי' ט, ח. 36) תהלים קיט, פט. תניא שעהיוה"א פ"א. 37) פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ"ט. זח"ג רנז, סע"ב (ברע"מ). מו"נ ח"א פס"א. תניא שער היחוד והאמונה רפ"ד. 38) משלי יו"ד, כה.

ביאור בדרך אפשר

כאמור ספירת המלכות היא זו שמעבירה את אור הספירות שלמעלה ממנה אל הדרגות והעולמות שלמטה הימנה (למשל, מלכות דאצילות ממשיכה אור לעולם הבריאה) ומבואר בחסידות שמידת היסוד היא הגורמת שהמלכות תשפיע, כי עניינה של מידת היסוד הוא לחבר ולקשר בין המשפיע למקבל.

וְזֶהוּ מַאן דְּנָטִיר בְּרִית מי ששומר את הברית, מידת היסוד, **מְקַיֵּם עָלְמָא** מקיים את העולם. **אֲבָל מַה שֶּׁכָּתוּב אִית לוֹן חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתִי** יש להם חלק לעולם הבא, **אֵינוֹ מוּבָן, שֶׁהֲרֵי עוֹלָם הַבָּא נִבְרָא בְּיוּ״ד**[39] ככתוב ״בי־ה ה׳ צור עולמים״ ודרשו חכמינו ז״ל שהקדוש־ברוך־הוא ברא את העולם הבא באות יו״ד (ואת העולם הזה באות ה״א) כי האות יו״ד מורה על צמצום האור האלוקי כך שהנשמות בעולם הבא יוכלו ליהנות ולהתענג מזיו השכינה, **וּמֵהַיּוּ״ד נִמְשָׁךְ בְּחִינַת הֵ״א**[40] המורה על התגלות והתפשטות (של האור המצומצם באות יו״ד) מן ההעלם אל הגילוי, **בְּחִינַת בִּינָה** שעניינה הרחבה ופירוט של האור שבא בחכמה (הרמוזה באות יו״ד), **וְאִם כֵּן, אֵיךְ אֶפְשָׁר** ייתכן **שֶׁעַל־יְדֵי שְׁמִירַת הַבְּרִית, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת יְסוֹד, יִהְיֶה לוֹ חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתִי** חלק בעולם הבא, **בְּחִינַת בִּינָה, הֲרֵי בְּחִינַת הַיְסוֹד הוּא בְּמִדּוֹת, וּמִדּוֹת וּמוֹחִין (בִּינָה) הֵם בְּאֵין־עֲרוֹךְ זֶה לְזֶה, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בִּקְצָרָה שֶׁהַמִּדּוֹת הֵם בִּשְׁבִיל הַזּוּלַת, הֵן בְּחֶסֶד הֵן בִּגְבוּרָה וְהֵן בְּרַחֲמִים** (מידת התפארת), **שֶׁשַּׁיָּיכִים אֶל הַזּוּלַת** ותוכן המידות הוא צורות שונות של התייחסות האדם לזולתו, בחסד ובאהבה או בגבורה ויראה או ברחמים וכד׳, **וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּחֶסֶד־גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת** (רחמים) **שֶׁהֵם עִקָּרֵי הַמִּדּוֹת** ככתוב בתניא (פרק ג) שיש מידות עיקריות ושאר המידות הם ״ענפים״ לעיקר המידות, **כֵּן הוּא גַּם בִּשְׁאָר הַמִּדּוֹת (כּוֹלֵל גַּם יְסוֹד)** שעניינם הוא בשביל הזולת וביחס לזולת, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַמּוֹחִין אֵינָם שַׁיָּיכִים לַזּוּלַת, וְהֵם רַק לְעַצְמוֹ. וְיוּבָן** עניין **זֶה** שהמוחין הם לאדם עצמו ולא בשביל הזולת וביחס לזולת מובן

ביאור בדרך אפשר

1 וְזֶהוּ מַאן דְּנָטִיר בְּרִית מְקַיֵּם עָלְמָא. אֲבָל מַה
2 שֶׁכָּתוּב אִית לוֹן חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתִי, אֵינוֹ
3 מוּבָן, שֶׁהֲרֵי עוֹלָם הַבָּא נִבְרָא בְּיוּ״ד[39], וּמֵהַיּוּ״ד
4 נִמְשָׁךְ בְּחִינַת הֵ״א[40], בְּחִינַת בִּינָה, וְאִם כֵּן, אֵיךְ
5 אֶפְשָׁר שֶׁעַל־יְדֵי שְׁמִירַת הַבְּרִית, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת
6 יְסוֹד, יִהְיֶה לוֹ חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתִי, בְּחִינַת
7 בִּינָה, הֲרֵי בְּחִינַת הַיְסוֹד הוּא בְּמִדּוֹת, וּמִדּוֹת
8 וּמוֹחִין (בִּינָה) הֵם בְּאֵין־עֲרוֹךְ זֶה לְזֶה, וּכְמוֹ
9 שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בִּקְצָרָה שֶׁהַמִּדּוֹת הֵם בִּשְׁבִיל
10 הַזּוּלַת, הֵן בְּחֶסֶד הֵן בִּגְבוּרָה וְהֵן בְּרַחֲמִים,
11 שֶׁשַּׁיָּיכִים אֶל הַזּוּלַת, וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּחֶסֶד־גְּבוּרָה־
12 תִּפְאֶרֶת שֶׁהֵם עִקָּרֵי הַמִּדּוֹת, כֵּן הוּא גַּם בִּשְׁאָר
13 הַמִּדּוֹת (כּוֹלֵל גַּם יְסוֹד), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַמּוֹחִין
14 אֵינָם שַׁיָּיכִים לַזּוּלַת, וְהֵם רַק לְעַצְמוֹ. וְיוּבָן זֶה
15 מִלְּמוּד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי בַּמְּעָרָה שֶׁעַל־יְדֵי־
16 זֶה נוֹסְפָה לוֹ חָכְמָה כָּל כָּךְ עַד שֶׁמִּקִּדֶּם לִמּוּדוֹ
17 בַּמְּעָרָה הָיָה מַקְשֶׁה לְרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר, וְרַבִּי
18 פִּנְחָס בֶּן יָאִיר הָיָה מֵשִׁיב לוֹ עַל כָּל קַשְׁיָא י״ב
19 פֵּירוּקֵי, וְאַחֲרֵי לִמּוּדוֹ בַּמְּעָרָה הָיָה רַבִּי פִּנְחָס בֶּן
20 יָאִיר מַקְשֶׁה לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן
21 בֶּן יוֹחַאי הָיָה מֵשִׁיב לוֹ עַל כָּל קַשְׁיָא כ״ד
22 פֵּירוּקֵי[41], וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי הַלִּמּוּד
23 לְעַצְמוֹ נוֹסְפָה לוֹ הַרְבֵּה חָכְמָה. וְאַף־עַל־פִּי
24 שֶׁבִּהְיוֹתוֹ בַּמְּעָרָה לָמַד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי עִם
25 רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ, הֲרֵי יָדוּעַ[42] שֶׁרַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ
26 לֹא הָיָה בְּדַרְגָּא שֶׁל זוּלַת הַמְּבַלְבֵּל, וְגַם לֹא
27 בְּדַרְגָּא שֶׁל זוּלַת הַמְּקַבֵּל, כִּי אִם בְּדַרְגָּא דִּלְעַצְמוֹ
28 כַּיָּדוּעַ. וְעִנְיָן זֶה שֶׁעִקַּר הַמּוֹחִין הֵם לְעַצְמוֹ, אֵינוֹ
29 בַּסְּתִירָה לַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּעִנְיַן מִתַּלְמִידֵי
30 יוֹתֵר מִכֻּלָּם[43], כִּי, מַה שֶּׁנּוֹסָף עַל־יְדֵי הַשְׁפָּעָה
31 לַזּוּלַת הוּא רַק גִּלּוּי הַהֶעְלֵם דְּבִינָה הַשַּׁיָּךְ
44 כֵּן הוּא גַּם בִּשְׁאָר הַמִּדּוֹת (כּוֹלֵל גַּם
45 יְסוֹד) שעניינם הוא בשביל הזולת וביחס לזולת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן
46 הַמּוֹחִין אֵינָם שַׁיָּיכִים לַזּוּלַת, וְהֵם רַק לְעַצְמוֹ. וְיוּבָן עניין
47 זֶה שהמוחין הם לאדם עצמו ולא בשביל הזולת וביחס לזולת מובן
48 מִלְּמוּד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי
49 בַּמְּעָרָה שם שהה בעצמו ללא
50 תלמידים שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נוֹסְפָה
51 לוֹ חָכְמָה כָּל כָּךְ עַד שֶׁמִּקִּדֶּם
52 לִמּוּדוֹ בַּמְּעָרָה הָיָה מַקְשֶׁה
53 לְרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר, וְרַבִּי
54 פִּנְחָס בֶּן יָאִיר הָיָה מֵשִׁיב לוֹ
55 עַל כָּל קַשְׁיָא י״ב פֵּירוּקֵי
56 תירוצים, וְאַחֲרֵי לִמּוּדוֹ בַּמְּעָרָה
57 התעלה רבי שמעון בר יוחאי ו - הָיָה
58 רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר מַקְשֶׁה
59 לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, וְרַבִּי
60 שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי הָיָה מֵשִׁיב
61 לוֹ עַל כָּל קַשְׁיָא כ״ד פֵּירוּקֵי
62 תירוצים[41], וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁדַּוְקָא
63 עַל־יְדֵי לִמּוּד לְעַצְמוֹ נוֹסְפָה
64 לוֹ הַרְבֵּה חָכְמָה כי בניגוד
65 למידות שהם לזולת הרי במוחין שהם
66 לעצמו ההתעלות היא יותר בלימוד
67 לעצמו. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבִּהְיוֹתוֹ
68 בַּמְּעָרָה לָמַד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן
69 יוֹחַאי עִם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ,
70 הֲרֵי יָדוּעַ[42] שֶׁרַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ
71 לֹא הָיָה בְּדַרְגָּא שֶׁל זוּלַת
72 הַמְּבַלְבֵּל ומפריע מהעיון וההתעלות
73 בחכמה, וְגַם לֹא בְּדַרְגָּא שֶׁל
74 זוּלַת הַמְּקַבֵּל כמו בהשפעת
75 המידות, כִּי אִם בְּדַרְגָּא דִּלְעַצְמוֹ
76 כַּיָּדוּעַ. וְעִנְיָן זֶה שֶׁעִקַּר
77 הַמּוֹחִין הֵם לְעַצְמוֹ, אֵינוֹ
78 בַּסְּתִירָה לַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר
79 בְּעִנְיַן מִתַּלְמִידֵי יוֹתֵר מִכֻּלָּם[43]
80 שאמרו חכמינו ז״ל ״הרבה למדתי
81 מרבותי, ויותר מהם מחברי ומתלמידי
82 יותר מכולם״ ואם כן נמצא שהזולת
83 אינו מונע מהתעלות בעניין המוחין
84 אלא אדרבה התלמידים מוסיפים הרבה
85 לרבם, כִּי, מַה שֶּׁנּוֹסָף עַל־יְדֵי
86 הַשְׁפָּעָה לַזּוּלַת הוּא רַק גִּלּוּי הַהֶעְלֵם דְּבִינָה הַשַּׁיָּךְ

---

39) מנחות כט, ב. 40) ראה לקו״ת בשלח א, א. שם, ג. 41) ב״מ פד, סע״א. 42) ראה גם ד״ה את שבתותי שבהערה 12 — עטר״ת (ע׳ תז). וה׳ש״ת (ע׳ 82). 43) תענית ז, א.

ביאור בדרך אפשר

לִמְצִיאוּת, אֲבָל בִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְעֶצֶם מַהוּת הַבִּינָה, חֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹדְדוּת לְעַצְמוֹ דַּוְקָא, וְלָכֵן עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי בַּמְּעָרָה לְעַצְמוֹ, נִתְעוֹרֵר אֶצְלוֹ בְּחִינַת עֶצֶם הַבִּינָה וְהייתה התעלות כל כך גדולה במוחין עַד שֶׁפָּעַל עִנְיָן חָדָשׁ וְהָפְכִּי לְגַמְרֵי ביחס למצבו הקודם, לפני שהותו במערה שם למד לעצמו דִּתְמוּרַת זֶה שֶׁמִּקֹּדֶם הָיָה הוּא הַמַּקְשֶׁה וְרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר הֵשִׁיב לוֹ י"ב פֵּירוּקֵי תירוצים, היינו שרבי פנחס בן יאיר היה בדרגה הרבה יותר נעלית ממנו הִנֵּה אַחַר־כָּךְ הָיָה הוּא הַמְּתָרֵץ את הקושיות שרבי פנחס בן יאיר הקשה לו וְתֵרֵץ כ"ד פֵּירוּקֵי תירוצים, כפול ממספר התירוצים שרבי פנחס בן יאיר היה מתרץ לו על קושיותיו שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הָפְכִּי לְגַמְרֵי שבמקום להיות המקשה הפך להיות המתרץ וּבִכְפָלַיִם שמספר התירוצים שלו היה כפול. וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוֹחִין שֶׁבָּאָדָם הֵם לְמַעְלָה, כֵּן הוּא גַּם לְמַעְלָה, שֶׁבְּחִינַת הַמּוֹחִין הֵם לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת (וְלֹא כְּמוֹ הַמִּדּוֹת שֶׁשַּׁיָּכוֹת לָעוֹלָמוֹת). וְעַל־פִּי־זֶה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל־יְדֵי שְׁמִירַת הַבְּרִית, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הַמִּדּוֹת, יִהְיֶה לוֹ חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתִי, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הַמּוֹחִין.

ה) **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[44] גְּדוֹלִים מַעֲשֶׂה צַדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, דְּאִלּוּ בְּמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ כְּתִיב[45] אַף יָדִי (חֲדָא יָד) יָסְדָה אָרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמַיִם, וְאִלּוּ בְּמַעֲשֵׂה צַדִּיקִים כְּתִיב[46] מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה' מִקְדָּשׁ אדנ־י כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ (ב' יָדִים). וְצָרִיךְ לְהָבִין, חֲרֵי בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ הִיא רַק בְּחֵיק הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ־הוּא, וְאִם יִתְכַּנְּסוּ כָּל בָּאֵי עוֹלָם אֵין יְכוֹלִים לְהַוּוֹת אֲפִלּוּ כְּנַף יַתּוּשׁ אֶחָד[47], וְאֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁמַּעֲשֵׂה צַדִּיקִים יִהְיֶה גָּדוֹל יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וְאֵין לוֹמַר שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁמַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ הוּא עִנְיָן נִפְלָא בְּיוֹתֵר שֶׁיֶּשְׁנוֹ רַק בְּחֵיק הַבּוֹרֵא, מִכָּל־מָקוֹם, יֵשׁ מַעֲלָה גַּם בְּמַעֲשֵׂה צַדִּיקִים בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁהֲרֵי מִלְּשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל גְּדוֹלִים כּוּ' יוֹתֵר כּוּ', מַשְׁמַע שֶׁבְּעִנְיָן מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (שֶׁיֶּשְׁנוֹ רַק בְּחֵיק הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ־הוּא) גּוּפָא עצמו, היינו לגבי עצם בריאת השמים והארץ גְּדוֹלִים יוֹתֵר מַעֲשֵׂה צַדִּיקִים. וְכֵן מוּכָח גַּם מֵהָרְאָיָה מֵהַפְּסוּקִים, שֶׁבְּמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ כְּתִיב יָד אַחַת, וּבְמַעֲשֵׂה צַדִּיקִים ב' יָדַיִם, שֶׁמִּזֶּה מוּכָח שֶׁהַמַּעֲלָה הִיא בְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן עַצְמוֹ שאם לא כן הרי העובדה שבמעשה צדיקים נאמרו שתי ידיים אינה מוכיחה על מעלתם כי יתכן שהדבר נאמר בגלל מעלה אחרת ואם כן, חוזרת השאלה: איך יתכן ש"מעשה צדיקים" יהיה גדול יותר וחשוב יותר מ"מעשה שמים וארץ" על־ידי הקדוש־ברוך־הוא?

ביאור בדרך אפשר

לִמְצִיאוּת, אֲבָל בִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְעֶצֶם מַהוּת הַבִּינָה, חֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹדְדוּת לְעַצְמוֹ דַּוְקָא, וְלָכֵן עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי בַּמְּעָרָה לְעַצְמוֹ, נִתְעוֹרֵר אֶצְלוֹ בְּחִינַת עֶצֶם הַבִּינָה עַד שֶׁפָּעַל עִנְיָן חָדָשׁ וְהָפְכִּי לְגַמְרֵי, דִּתְמוּרַת זֶה שֶׁמִּקֹּדֶם הָיָה הוּא הַמַּקְשֶׁה וְרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר הֵשִׁיב לוֹ י"ב פֵּירוּקֵי, הִנֵּה אַחַר־כָּךְ הָיָה הוּא הַמְּתָרֵץ וְתֵרֵץ כ"ד פֵּירוּקֵי, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הָפְכִּי לְגַמְרֵי וּבִכְפָלַיִם. וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוֹחִין שֶׁבָּאָדָם הֵם לְמַעְלָה, כֵּן הוּא גַּם לְמַעְלָה, שֶׁבְּחִינַת הַמּוֹחִין הֵם לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת (וְלֹא כְּמוֹ הַמִּדּוֹת שֶׁשַּׁיָּכוֹת לָעוֹלָמוֹת). וְעַל־פִּי־זֶה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל־יְדֵי שְׁמִירַת הַבְּרִית, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הַמִּדּוֹת, יִהְיֶה לוֹ חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתִי, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הַמּוֹחִין.

ה) וּבֵאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[44] גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂה צַדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, דְּאִלּוּ בְּמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ כְּתִיב[45] אַף יָדִי (חֲדָא יָד) יָסְדָה אָרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמַיִם, וְאִלּוּ בְּמַעֲשֵׂה צַדִּיקִים כְּתִיב[46] מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה' מִקְדָּשׁ אדנ־י כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ (ב' יָדִים). וְצָרִיךְ לְהָבִין, חֲרֵי בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ הִיא רַק בְּחֵיק הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ־הוּא, וְאִם יִתְכַּנְּסוּ כָּל בָּאֵי עוֹלָם אֵין יְכוֹלִים לְהַוּוֹת אֲפִלּוּ כְּנַף יַתּוּשׁ אֶחָד[47], וְאֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁמַּעֲשֵׂה צַדִּיקִים יִהְיֶה גָּדוֹל יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וְאֵין לוֹמַר שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁמַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ הוּא עִנְיָן נִפְלָא בְּיוֹתֵר שֶׁיֶּשְׁנוֹ רַק בְּחֵיק הַבּוֹרֵא, מִכָּל־מָקוֹם, יֵשׁ מַעֲלָה גַּם בְּמַעֲשֵׂה צַדִּיקִים בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁהֲרֵי מִלְּשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל גְּדוֹלִים כּוּ' יוֹתֵר כּוּ', מַשְׁמַע שֶׁבְּעִנְיָן מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (שֶׁיֶּשְׁנוֹ רַק בְּחֵיק הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ־הוּא) גּוּפָא, גְּדוֹלִים יוֹתֵר מַעֲשֵׂה צַדִּיקִים. וְכֵן מוּכָח גַּם מֵהָרְאָיָה מֵהַפְּסוּקִים, שֶׁבְּמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ כְּתִיב יָד אַחַת, וּבְמַעֲשֵׂה צַדִּיקִים ב' יָדַיִם, שֶׁמִּזֶּה מוּכָח שֶׁהַמַּעֲלָה הִיא בְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן עַצְמוֹ.

44) כתובות ה, א. 45) ישעי' מח, יג. 46) בשלח טו, יז. 47) ראה ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ג. פסיקתא רבתי פמ"ג, ה.

ביאור בדרך אפשר

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דִּכְשֵׁם שֶׁבְּעִנְיַן הַסְּפִירוֹת לְמַעְלָה יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת סוֹד שֹׁרֶשׁ וּבְחִינַת סוֹד תּוֹסֶפֶת, כָּךְ גַּם בַּבְּרִיאָה יֵשׁ עִנְיָן בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ וּבְחִינַת תּוֹסֶפֶת. בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ הֵם דְּבָרִים הַמַּכְרְחִים, וּבְחִינַת תּוֹסֶפֶת הֵם עִנְיָנִים שֶׁבְּדֶרֶךְ הוֹסָפָה.

מבואר בחסידות כי קיימים שני סוגי שפע שניתן מלמעלה לקיום העולם. האחד אינו תלוי במעשי האדם, והוא ניתן על־פי מה שנקצב מעת הבריאה. שפע זה מכונה ׳סוד שורש׳. כלומר, שורש החיים של העולם, שאינו משתנה לעולם. הסוג השני של השפע האלוקי נקרא ׳סוד תוספת׳. כלומר, תוספת על מה שנקבע מראש לקיום העולם וסוג זה של שפע תלוי במעשי האדם, ותוספת במעשי האדם בלימוד התורה ובקיום המצוות מביאה תוספת של שפע מ׳סוד תוספת׳, כפי שיבואר להלן. **וּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת, שֶׁיֵּשׁ עִנְיָנִים הַמַּכְרְחִים, שֶׁבִּלְעָדָם הֲרֵי זֶה מַצָּב שֶׁל חִסָּרוֹן, וְיֶשְׁנָם עִנְיָנִים שֶׁל עֲשִׁירוּת, וְהַיְנוּ, שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּל דְּבָרִים הַמַּכְרְחִים, דֵּי מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ[48], וְאֵין לוֹ שׁוּם חִסָּרוֹן כְּלָל, נִתְוַסֵּף עוֹד יוֹתֵר בְּאֹפֶן שֶׁל עֲשִׁירוּת, אַתָּה מְחֻיָּב לְעַשְּׁרוֹ[49]**, (במקור, דרשת חכמינו ז״ל היא שחובה לתת לעני ׳די מחסורו׳ הנחוץ לו אך אין חובה להפכו לעשיר, וכאן מצוטטות המילים ״אתה מחוייב לעשרו״ כדי להמחיש את ההבדל בין דברים הכרחיים שהם בבחינת ״שורש״ לדברים נוספים על העיקר כמו עונג שהם בבחינת ״תוספת״) **שֶׁעִנְיַן הָעֲשִׁירוּת אֵינוֹ לְמַלְּאוֹת אֶת הַחִסָּרוֹן** בלבד, **כִּי אִם הַמְשָׁכַת הַתַּעֲנוּג** שאינו הכרחי לקיום. **וְזֶהוּ עִנְיַן** הפירוש והמשמעות של ברכת **בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ[50], בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן** במובן של מילוי החיסרון כמו ״די מחסורו״ **הוּא עִנְיַן קִיּוּם הֶכְרְחִי,** סוד שורש **וְעַל כָּל מַה שֶׁבָּרָאתָ** היינו דברים שנבראו לתענוג **הוּא סוֹד תּוֹסֶפֶת. וּבְכִלְּלוּת הוּא הַהֶפְרֵשׁ בֵּין שֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל לְשַׁבָּת, דִּבְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה בְּדַרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה,** כדברי המשנה בפרקי אבות: ״כך היא דרכה של תורה...״ **פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל וּמַיִם בְּמִשּׂוּרָה תִּשְׁתֶּה וְכוּ׳[51], אֲבָל בְּשַׁבָּת מִצְוָה לְעַנְּגוֹ[52] בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בְּבָשָׂר שָׁמֵן וְיַיִן מְבֻשָּׂם** שהם כמובן לעונג ולא דברים הכרחיים לקיום האדם. **וּכְמוֹ כֵן יוּבָן גַּם בְּרוּחָנִיּוּת, שֶׁיֶּשְׁנָם עִנְיָנִים** השפעות אלוקיות רוחניות **בַּבְּרִיאָה שֶׁהֵם מֻכְרָחִים לַבְּרִיאָה** לצורך עצם קיומה, **וּכְמוֹ דְּבַר הֲוָיָ׳ שֶׁמְּהַוֶּה וּמְחַיֶּה וּמְקַיֵּם אֶת הַנִּבְרָאִים בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע[53], שֶׁמֻּכְרָח לִהְיוֹת בַּנִּבְרָאִים** המשך הדברים ולא ״יהי רקיע״ שהוא דבר ה׳ המהווה את השמים) מסתלקות כרגע חס ושלום וחוזרות למקורן היו כל השמים אין ואפס ממש והיו כלא היו כלל וכמו קודם מאמר יהי רקיע כו׳ ממש וכן בכל הברואים שבכל העולמות עליונים ותחתונים״, **אֶלָּא שֶׁאֶפְשָׁר** יתכן **שֶׁדְּבַר הֲוָיָ׳ יִהְיֶה בְּהֶעְלֵם בַּנִּבְרָאִים** ולא יהיה ניכר ונרגש בהם, **וְעַל־זֶה הִיא הָעֲבוֹדָה** של האדם **לִפְעֹל שֶׁהַדְּבַר הֲוָיָ׳ יִהְיֶה בְּגִלּוּי בַּנִּבְרָאִים, וְהַיְנוּ שֶׁיֵּרָגֵשׁ בַּנִּבְרָא שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא אַךְ וְרַק הַדְּבַר הֲוָיָ׳ שֶׁמְּהַוֶּה מְחַיֶּה וּמְקַיֵּם אוֹתוֹ בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע** ואין לו שום קיום עצמאי משלו (וזאת בניגוד לתחושה הטבעית שלו כאילו יש לו מציאות עצמאית משלו). **וְעִנְיָן זֶה** של הכרה והרגשה בכך שכל הקיום הוא אך ורק מכוחו של דבר הוי׳ **שֶׁהוּא בְּהֶכְרֵחַ לַבְּרִיאָה, הוּא בְּחִינַת סוֹד שֹׁרֶשׁ. אָמְנָם יֵשׁ עֲבוֹדָה נַעֲלֵית יוֹתֵר, שֶׁלְּאַחֲרֵי**

ביאור בדרך אפשר

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דִּכְשֵׁם שֶׁבְּעִנְיַן הַסְּפִירוֹת לְמַעְלָה יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת סוֹד שֹׁרֶשׁ וּבְחִינַת סוֹד תּוֹסֶפֶת, כָּךְ גַּם בַּבְּרִיאָה יֵשׁ עִנְיָן בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ וּבְחִינַת תּוֹסֶפֶת. בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ הֵם דְּבָרִים הַמַּכְרְחִים, וּבְחִינַת תּוֹסֶפֶת הֵם עִנְיָנִים שֶׁבְּדֶרֶךְ הוֹסָפָה. וּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת, שֶׁיֵּשׁ עִנְיָנִים הַמַּכְרְחִים, שֶׁבִּלְעָדָם הֲרֵי זֶה מַצָּב שֶׁל חִסָּרוֹן, וְיֶשְׁנָם עִנְיָנִים שֶׁל עֲשִׁירוּת, וְהַיְנוּ, שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּל דְּבָרִים הַמַּכְרְחִים, דֵּי מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ[48], וְאֵין לוֹ שׁוּם חִסָּרוֹן כְּלָל, נִתְוַסֵּף עוֹד יוֹתֵר בְּאֹפֶן שֶׁל עֲשִׁירוּת, אַתָּה מְחֻיָּב לְעַשְּׁרוֹ[49], שֶׁעִנְיַן הָעֲשִׁירוּת אֵינוֹ לְמַלְּאוֹת אֶת הַחִסָּרוֹן, כִּי אִם הַמְשָׁכַת הַתַּעֲנוּג. וְזֶהוּ עִנְיַן בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ[50], בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ הוּא סוֹד תּוֹסֶפֶת. וּבְכִלְּלוּת הוּא הַהֶפְרֵשׁ בֵּין שֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל לְשַׁבָּת, דִּבְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה בְּדַרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל וּמַיִם בְּמִשּׂוּרָה תִּשְׁתֶּה וְכוּ׳[51], אֲבָל בְּשַׁבָּת מִצְוָה לְעַנְּגוֹ[52] בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בְּבָשָׂר שָׁמֵן וְיַיִן מְבֻשָּׂם. וּכְמוֹ כֵן יוּבָן גַּם בְּרוּחָנִיּוּת, שֶׁיֶּשְׁנָם עִנְיָנִים בַּבְּרִיאָה שֶׁהֵם מֻכְרָחִים לַבְּרִיאָה, וּכְמוֹ דְּבַר הֲוָיָ׳ שֶׁמְּהַוֶּה וּמְחַיֶּה וּמְקַיֵּם אֶת הַנִּבְרָאִים בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע[53], שֶׁמֻּכְרָח לִהְיוֹת בַּנִּבְרָאִים, אֶלָּא שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁדְּבַר הֲוָיָ׳ יִהְיֶה בְּהֶעְלֵם בַּנִּבְרָאִים, וְעַל־זֶה הִיא הָעֲבוֹדָה לִפְעֹל שֶׁהַדְּבַר הֲוָיָ׳ יִהְיֶה בְּגִלּוּי בַּנִּבְרָאִים, וְהַיְנוּ שֶׁיֵּרָגֵשׁ בַּנִּבְרָא שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא אַךְ וְרַק הַדְּבַר הֲוָיָ׳ שֶׁמְּהַוֶּה מְחַיֶּה וּמְקַיֵּם אוֹתוֹ בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע. וְעִנְיָן זֶה שֶׁהוּא בְּהֶכְרֵחַ לַבְּרִיאָה, הוּא בְּחִינַת סוֹד שֹׁרֶשׁ. אָמְנָם יֵשׁ עֲבוֹדָה נַעֲלֵית יוֹתֵר, שֶׁלְּאַחֲרֵי

---

48) פ׳ ראה טו, ח. 49) ע״פ כתובות סז, ב. 50) ראה בית יוסף לטור או״ח סי׳ רז. וראה לקו״ת בשלח א, ג. ועוד. 51) אבות פ״ו, ד. 52) רמב״ם הל׳ שבת פ״ל ה״ז. שו״ע אדה״ז ריש הל׳ שבת. 53) שעהיוה״א שבהערה 36.

ביאור בדרך אפשר

יוֹתֵר מאשר העבודה ההכרחית, **שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁבָּא לִידִיעָה וְהַכָּרָה שֶׁעִקַּר מְצִיאוּת הַיֵּשׁ** הנברא **הוּא הָ'אַיִן'** האלוקי **הַמְהַוֶּה אוֹתוֹ** שהוא עניין יסודי ובסיסי, **אֲזַי בָּא לִידֵי הַכָּרָה נַעֲלִית יוֹתֵר, שֶׁגַּם הָ'אַיִן'** האלקי המהווה את הנבראים **הוּא הֶאָרָה בִּלְבַד וּכְלֹא חָשִׁיב** ונחשב כאילו אינו **לְגַבֵּי הַיֵּשׁ הָאֲמִתִּי** הוא הקדוש־ברוך־הוא בעצמו. **וְעִנְיָן זֶה** ההבנה שה'אין', היינו הדבר ה' המהווה את כל הנבראים הוא רק הארה מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו **אֵינוֹ בְּהֶכְרֵחַ לַבְּרִיאָה** וקיום הנבראים יכול להיות גם ללא הכרה זו, **אֶלָּא הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַבְּרִיאָה, וְנִקְרָא בְּשֵׁם עֲשִׂירוּת וְהוֹסָפָה** בדומה לענייני עשירות ועונג לעומת דברים המוכרחים לקיום, **וְהוּא בְּחִינַת סוֹד תּוֹסֶפֶת** כמבואר לעיל.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת שֶׁבִּבְחִינַת סוֹד תּוֹסֶפֶת הוּא לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת סוֹבֵב השפעת הקדוש־ברוך־הוא בעולמות היא בשני אופנים: 'אור הממלא כל עלמין' ו'אור הסובב כל עלמין'. אור הממלא נמשך לכל דרגא ולכל עולם ולכל נברא לפי עניינו המיוחד ולכן ההארה שלו היא בדרך 'התלבשות' ואופן זה נקרא "ממלא כל עלמין" על שם שהאור מתלבש בעולמות ובנבראים בצורה פנימית ו'ממלא' אותם. ובצורה נוספת - בה האור מאיר על כל העולמות ועל כל הברואים במידה שווה כי אינו יורד ומתלבש בכל אחד לפי עניינו אלא מאיר בהם מלמעלה בדרך 'מקיף' ואופן זה נקרא "סובב כל עלמין" ובעוד שאור ה"ממלא" בא ויורד מדרגה לדרגה בסדר השתלשלות העולמות והדרגות זו מזו כשלשלת (שרשרת) המורכבת מחוליות רבות שכל אחת קשורה בראשה בקצה החוליה שמעלי', אור ה"סובב" הוא אור שלמעלה מסדר השתלשלות. **דְּהִנֵּה יָדוּעַ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין מְמַלֵּא לְסוֹבֵב, שֶׁבְּחִינַת מְמַלֵּא הוּא** 'מתלבש' **בִּפְנִימִיּוּת בַּנִּבְרָאִים** כנ"ל, **וּבְחִינַת סוֹבֵב** שהוא אור נעלה מאד, **שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַמְמַלֵּא הוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף. אָמְנָם גַּם אוֹר הַסּוֹבֵב הוּא לְצֹרֶךְ הַבְּרִיאָה, וְכַנַּ"ל בְּעִנְיָן מֶה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר לְאַחַר שנברא בששת ימי בראשית מִנּוּחָה, בָּא שַׁבָּת בָּא מְנוּחָה, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם עִנְיַן הַמְּנוּחָה וְהַשְׁבִּיתָה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת** ולכן בא לעולם ביום השבת ולא בששת ימי החול, **וְהוּא בְּחִינַת אוֹר הַסּוֹבֵב, הוּא גַּם כֵּן בִּכְלָל הָעוֹלָמוֹת, וְאֵין זֶה אֲמִתִּית עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת** עדיין, **אֶלָּא אֲמִתִּית עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת הוּא הַיְדִיעָה וְהַהַכָּרָה שֶׁכּוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלֹא חָשִׁיב, שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה גַּם מֵאוֹר הַסּוֹבֵב, שֶׁהוּא** אמנם למעלה מסדר השתלשלות (כשם ששבת היא למעלה מימי החול) אבל הוא **סוֹבֵב לְעָלְמִין** ויש לו יחס ושייכות לעולמות. **(וְעַל־פִּי־זֶה הִנֵּה מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁשַּׁבָּת שֶׁמִּצָּדָהּ לְעַנְּגוֹ כוּ' הוּא עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת** כי עונג איננו דבר הכרחי לקיום, **הֲרֵי זֶה רַק בִּבְחִינַת הַסּוֹבֵב, וְנִקְרָא עֲשִׂירוּת בִּכְלָלוּת** אבל אם נדייק ונתעמק בעניין העשירות יותר אכן העונג לא ראוי להיקרא עשירות באמת כי המרחק שלו מהעניינים הקיומיים וההכרחיים איננו מוחלט ואבסולוטי, וברוחניות, בנמשל, הרי זו עשירות רק מבחינת אור הסובב שנחשבת עשירות **לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּפְנִימִיּוּת וּבְהִתְלַבְּשׁוּת בָּעוֹלָמוֹת** כי אור הסובב לא בא לעולמות בהתלבשות פנימית, **וַעֲדַיִן אֵין זֶה אֲמִתִּית עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת וְהַהוֹסָפָה** שנעלית באין ערוך מההשפעה ההכרחית לקיום העולם ("סוד שורש"). **וְאִלּוּ אֲמִתִּית עִנְיַן הַהוֹסָפָה הוּא בִּבְחִינַת יוֹסֵף, בְּחִינַת שְׁמִינִי שֶׁלְּמַעְלָה מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַהֶקֵּף** שזו דרגה נעלית באין ערוך).

וְזֶהוּ גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂה צַדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ ומיושבת השאלה איך ייתכן שמעשה צדיקים יהיה נחשב יותר ממעשה שמים וארץ, **דְּמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ** על ידי הקדוש־ברוך־הוא **הוּא** בריאה **יֵשׁ מֵאַיִן, וְהוּא מִבְּחִינַת הָאוֹר הַשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת**, אור ה'סובב'

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁבָּא לִידִיעָה וְהַכָּרָה שֶׁעִקַּר מְצִיאוּת הַיֵּשׁ הוּא
2 הָ'אַיִן' הַמְהַוֶּה אוֹתוֹ, אֲזַי בָּא לִידֵי הַכָּרָה נַעֲלִית
3 יוֹתֵר, שֶׁגַּם הָ'אַיִן' הוּא הֶאָרָה בִּלְבַד וּכְלֹא חָשִׁיב
4 לְגַבֵּי הַיֵּשׁ הָאֲמִתִּי. וְעִנְיָן זֶה אֵינוֹ בְּהֶכְרֵחַ
5 לַבְּרִיאָה, אֶלָּא הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַבְּרִיאָה, וְנִקְרָא
6 בְּשֵׁם עֲשִׂירוּת וְהוֹסָפָה, וְהוּא בְּחִינַת סוֹד תּוֹסֶפֶת.
7 **וּבִפְרָטִיּוּת** יוֹתֵר, עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת שֶׁבִּבְחִינַת
8 סוֹד תּוֹסֶפֶת הוּא לְמַעְלָה גַּם
9 מִבְּחִינַת סוֹבֵב. דְּהִנֵּה יָדוּעַ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין מְמַלֵּא
10 לְסוֹבֵב, שֶׁבְּחִינַת מְמַלֵּא הוּא בִּפְנִימִיּוּת
11 בַּנִּבְרָאִים, וּבְחִינַת סוֹבֵב שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה
12 מִבְּחִינַת הַמְמַלֵּא הוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף. אָמְנָם גַּם
13 אוֹר הַסּוֹבֵב הוּא לְצֹרֶךְ הַבְּרִיאָה, וְכַנַּ"ל בְּעִנְיָן
14 מֶה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר מְנוּחָה, בָּא שַׁבָּת בָּא
15 מְנוּחָה, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם עִנְיַן הַמְּנוּחָה וְהַשְׁבִּיתָה
16 שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת, וְהוּא בְּחִינַת אוֹר
17 הַסּוֹבֵב, הוּא גַּם כֵּן בִּכְלָל הָעוֹלָמוֹת, וְאֵין זֶה
18 אֲמִתִּית עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת, אֶלָּא אֲמִתִּית עִנְיַן
19 הָעֲשִׂירוּת הוּא הַיְדִיעָה וְהַהַכָּרָה שֶׁכּוּלָּא קַמֵּיהּ
20 כְּלֹא חָשִׁיב, שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה גַּם מֵאוֹר הַסּוֹבֵב,
21 שֶׁהוּא סוֹבֵב לְעָלְמִין. (וְעַל־פִּי־זֶה הִנֵּה מַה
22 שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁשַּׁבָּת שֶׁמִּצָּדָהּ לְעַנְּגוֹ כוּ' הוּא
23 עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת, הֲרֵי זֶה רַק בִּבְחִינַת הַסּוֹבֵב,
24 וְנִקְרָא עֲשִׂירוּת בִּכְלָלוּת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּפְנִימִיּוּת
25 וּבְהִתְלַבְּשׁוּת בָּעוֹלָמוֹת, וַעֲדַיִן אֵין זֶה אֲמִתִּית
26 עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת וְהַהוֹסָפָה. וְאִלּוּ אֲמִתִּית עִנְיַן
27 הַהוֹסָפָה הוּא בִּבְחִינַת יוֹסֵף, בְּחִינַת שְׁמִינִי
28 שֶׁלְּמַעְלָה מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַהֶקֵּף).
29 **וְזֶהוּ** גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂה צַדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂה
30 שָׁמַיִם וָאָרֶץ, דְּמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ הוּא
31 יֵשׁ מֵאַיִן, וְהוּא מִבְּחִינַת הָאוֹר הַשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת,

ביאור בדרך אפשר

47 **הַסּוֹבֵב הוּא לְצֹרֶךְ הַבְּרִיאָה** וגם הוא נקרא "סובב כל עלמין", **וְכַנַּ"ל**
48 **בְּעִנְיַן מֶה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר** לאחר שנברא בששת ימי בראשית
49 **מִנּוּחָה, בָּא שַׁבָּת בָּא מְנוּחָה, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם עִנְיַן הַמְּנוּחָה**
50 **וְהַשְׁבִּיתָה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת** ולכן בא לעולם ביום השבת
51 ולא בששת ימי החול, **וְהוּא בְּחִינַת**
52 **אוֹר הַסּוֹבֵב, הוּא גַּם כֵּן בִּכְלָל**
53 **הָעוֹלָמוֹת, וְאֵין זֶה אֲמִתִּית**
54 **עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת** עדיין, **אֶלָּא**
55 **אֲמִתִּית עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת הוּא**
56 **הַיְדִיעָה וְהַהַכָּרָה שֶׁכּוּלָּא**
57 **קַמֵּיהּ כְּלֹא חָשִׁיב, שֶׁזֶּהוּ**
58 **לְמַעְלָה גַּם מֵאוֹר הַסּוֹבֵב,**
59 **שֶׁהוּא** אמנם למעלה מסדר
60 השתלשלות (כשם ששבת היא למעלה
61 מימי החול) אבל הוא **סוֹבֵב**
62 **לְעָלְמִין** ויש לו יחס ושייכות
63 לעולמות. **(וְעַל־פִּי־זֶה הִנֵּה מַה**
64 **שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁשַּׁבָּת**
65 **שֶׁמִּצָּדָהּ לְעַנְּגוֹ כוּ' הוּא עִנְיַן**
66 **הָעֲשִׂירוּת** כי עונג איננו דבר הכרחי
67 לקיום, **הֲרֵי זֶה רַק בִּבְחִינַת**
68 **הַסּוֹבֵב, וְנִקְרָא עֲשִׂירוּת**
69 **בִּכְלָלוּת** אבל אם נדייק ונתעמק
70 בעניין העשירות יותר אכן העונג לא
71 ראוי להיקרא עשירות באמת כי
72 המרחק שלו מהעניינים הקיומיים
73 וההכרחיים איננו מוחלט ואבסולוטי,
74 וברוחניות, בנמשל, הרי זו עשירות רק
75 מבחינת אור הסובב שנחשבת עשירות
76 **לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּפְנִימִיּוּת**
77 **וּבְהִתְלַבְּשׁוּת בָּעוֹלָמוֹת** כי אור
78 הסובב לא בא לעולמות בהתלבשות
79 פנימית, **וַעֲדַיִן אֵין זֶה אֲמִתִּית**
80 **עִנְיַן הָעֲשִׂירוּת וְהַהוֹסָפָה**
81 שנעלית באין ערוך מההשפעה
82 ההכרחית לקיום העולם ("סוד
83 שורש"). **וְאִלּוּ אֲמִתִּית עִנְיַן**
84 **הַהוֹסָפָה הוּא בִּבְחִינַת יוֹסֵף,**
85 **בְּחִינַת שְׁמִינִי שֶׁלְּמַעְלָה**
86 **מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַהֶקֵּף** שזו דרגה
87 נעלית באין ערוך).
88 **וְזֶהוּ גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂה צַדִּיקִים**
89 **יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ**
90 ומיושבת השאלה איך ייתכן שמעשה צדיקים יהיה נחשב יותר ממעשה שמים
91 וארץ, **דְּמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ** על ידי הקדוש־ברוך־הוא **הוּא** בריאה
92 **יֵשׁ מֵאַיִן, וְהוּא מִבְּחִינַת הָאוֹר הַשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת** אור ה'סובב'

ביאור בדרך אפשר

שהוא אמנם למעלה מסדר השתלשלות אך בכל זאת יש לו שייכות לעולמות, **וְעַל־זֶה אָמְרוּ גְּדוֹלִים מַעֲשֶׂה צַדִּיקִים מִמַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, כִּי הַצַּדִּיקִים עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת הָאוֹר דְּכוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלֹא חֲשִׁיב** שלפניו הכול נחשב לא־כלום ואור זה נעלה מאור ה'סובב' (בדומה למעלה של עשירות באמת לעומת עשירות באופן כללי). **וְגִלּוּי זֶה** של האור "דכולא קמיה כלא חשיב" **הָיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבּוֹ הָיָה הָעִנְיָן דִּמְקוֹם הָאָרוֹן אֵינוֹ מִן הַמִּדָּה**[54], אמרו חכמינו ז"ל: "דבר זה מסורת בידינו מאבותינו: מקום ארון אינו מן המידה". ופירש רש"י: "אינו תופס למעט ממידת החלל של בית כלום, דתניא ארון שעשה משה יש לו עשר אמות אויר לכל רוח כשניתן באמצע בית הכפורת והרי כל החלל לא היה אלא עשרים על עשרים... נמצא שאין מקום הארון ממעט כלום". כלומר, כל החלל של 'בית הכפורת' (קודש הקדשים) היה באורך ורוחב של עשרים אמה על עשרים אמה, ולאחר שהכניסו לתוכו את הארון שעשה משה (שמידותיו מפורשות בתורה "אמתיים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו") עדיין היו עשר אמות לפני הארון ועשר אמות מאחורי הארון כך שמקום הארון אינו נכלל במידות בית המקדש, ודבר זה הוא ביטוי ניסי ומופלא למצב **שֶׁהַמָּקוֹם וְהַזְּמַן עַצְמָם אֵינָם תּוֹפְסִים מָקוֹם** וכאילו אינם קיימים, **וְהַיְנוּ שֶׁבְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָיְתָה** בגלוי לעין כל **הַיְדִיעָה וְהַהַכָּרָה שֶׁכּוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלֹא חֲשִׁיב.**

שהיא כאמור ידיעה והכרה הרבה יותר נעלית ("סוד תוספת") מאשר הידיעה וההכרה הכללית שהעולם נברא יש מאין וקיים רק בזכות דבר הוי' המחיה אותו. **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[55] **גְּדוֹלָה דֵּעָה שֶׁנִּתְּנָה** שמוזכרת בפסוק **בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת** שתי אַזְכָּרוֹת של שם ה', **שֶׁנֶּאֱמַר**[56] **כִּי אֶל דֵּעוֹת הָוָיָ'** והדעה (המילה "דעות") מופיעה בין שני השמות א־ל' ו'הוי'', וכן **גְּדוֹל מִקְדָּשׁ שֶׁנִּתָּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת** שתי אזכרות של שם הוי', **שֶׁנֶּאֱמַר**[44] **מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ הָוָיָ' מִקְדָּשׁ אד' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ** והמקדש נזכר בין שני השמות 'הוי' ו'אדנ־י'.

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּמַה שֶּׁכָּתוּב אֶל דֵּעוֹת הָוָיָ' הַיְינוּ שֶׁיֵּשׁ ב' דֵּעוֹת שתי צורות הסתכלות על האלוקות ויחסה לעולם ולבריאה, **דֵּעָה אַחַת** הנקראת בחסידות 'דעת תחתון' **הִיא** הדעה האומרת **שֶׁלְּמַטָּה יֵשׁ** היינו שהעולם הוא מציאות קיימת **וּלְמַעְלָה אַיִן** האלוקות שהיא המקור לבריאה ולעולמות היא מציאות מופשטת ולא מושגת, **וְהַיֵּשׁ בָּטֵל לָאַיִן** וגם לפי 'דעת תחתון' הנבראים בטלים לאלוקות, **אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם** למרות שה"יש' (הנבראים) בטל ל'אין' (האלוקות) **הֲרֵי** סוף סוף קיים יחס וקשר כלשהו בין האין והיש ולכן **הָאַיִן הוּא מָקוֹר לַיֵּשׁ, וְנִקְרָא אַיִן לְפִי שֶׁאֵין מַכִּירִים אֶת מַהוּתוֹ. וְדֵעָה הַב'** הנקראת 'דעת עליון', כלומר כפי שהדברים הם מצד האלוקות **הִיא שֶׁלְּמַעְלָה יֵשׁ** הקדוש־ברוך־הוא, הוא מציאות אמיתית **וּלְמַטָּה אַיִן** הנבראים והעולמות הם מציאות חסרת ערך, **וְהַיְנוּ, שֶׁיֵּשׁ הַנִּבְרָא וְהָאַיִן הַמְּהַוֶּה אוֹתוֹ** היינו בחינת האלוקות שלפי ערך הנבראים, שניהם **הֵם כְּלֹא חֲשִׁיב לְגַבֵּי הֶיֵּשׁ הָאֲמִתִּי** הקדוש־ברוך־הוא בעצמו. **וְזֶהוּ גַּם עִנְיָנוֹ שֶׁל הַמִּקְדָּשׁ** כשם שעניין הדעת שניתנה בין שמות קדושים נועדה לחבר את האור האלוקי שלמעלה מהעולם עם העולם כך גם המקדש **(גָּדוֹל מִקְדָּשׁ שֶׁנִּתָּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ דֵּעָה שֶׁנִּתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת)** עניינו, **לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת דַּעַת עֶלְיוֹן** שמצידה 'למטה אין ולמעלה יש' **בְּדַעַת תַּחְתּוֹן** שמצידה 'למטה יש ולמעלה אין', **הַיְינוּ, שֶׁגַּם בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** באלוקות שמותאמת לפי ערך הנבראים ולאחר מכן גם בנבראים עצמם **יְמְשַׁךְ הַגִּלּוּי דְּדַעַת עֶלְיוֹן שֶׁכּוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלֹא חֲשִׁיב** ולגבי הקדוש־ברוך־הוא בעצמו כל מציאות היא חסרת ערך, **וּכְמוֹ שֶׁהָיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ** בצורה גלוייה וניכרת לעין, **שֶׁבִּמְקוֹם הָאָרוֹן גּוּפָא** למרות שהיה זה מקום גשמי מדוד ומוגבל **הָיָה נָכָר שֶׁאֵינוֹ מִן הַמִּדָּה** ואינו תופס מקום, היינו המשכת הבלי גבול וה'אין' האמיתי בתוך הגבול עצמו. **וְזֶהוּ גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂה צַדִּיקִים** יותר ממעשה שמים וארץ, **שֶׁהַצַּדִּיקִים עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם מַמְשִׁיכִים בְּסֵדֶר**

1 וְעַל־זֶה אָמְרוּ גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂה צַדִּיקִים מִמַּעֲשֵׂה
2 שָׁמַיִם וָאָרֶץ, כִּי הַצַּדִּיקִים עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם
3 מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת הָאוֹר דְּכוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלֹא
4 חֲשִׁיב. וְגִלּוּי זֶה הָיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבּוֹ הָיָה
5 הָעִנְיָן דִּמְקוֹם הָאָרוֹן אֵינוֹ מִן הַמִּדָּה[54], שֶׁהַמָּקוֹם
6 וְהַזְּמַן עַצְמָם אֵינָם תּוֹפְסִים מָקוֹם, וְהַיְנוּ שֶׁבְּבֵית
7 הַמִּקְדָּשׁ הָיְתָה הַיְדִיעָה וְהַהַכָּרָה שֶׁכּוּלָּא קַמֵּיהּ
8 כְּלֹא חֲשִׁיב. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[55]
9 גְּדוֹלָה דֵּעָה שֶׁנִּתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר[56]
10 כִּי אֶל דֵּעוֹת הָוָיָ', גָּדוֹל מִקְדָּשׁ שֶׁנִּתָּן בֵּין שְׁתֵּי
11 אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר[44] מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ הָוָיָ'
12 מִקְדָּשׁ אד' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּמַה שֶּׁכָּתוּב
13 אֶל דֵּעוֹת הָוָיָ' הַיְינוּ שֶׁיֵּשׁ ב' דֵּעוֹת, דֵּעָה אַחַת
14 הִיא שֶׁלְּמַטָּה יֵשׁ וּלְמַעְלָה אַיִן, וְהַיֵּשׁ בָּטֵל לָאַיִן,
15 אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי הָאַיִן הוּא מָקוֹר לַיֵּשׁ,
16 וְנִקְרָא אַיִן לְפִי שֶׁאֵין מַכִּירִים אֶת מַהוּתוֹ. וְדֵעָה
17 הַב' הִיא שֶׁלְּמַעְלָה יֵשׁ וּלְמַטָּה אַיִן, וְהַיְנוּ, שֶׁיֵּשׁ
18 הַנִּבְרָא וְהָאַיִן הַמְּהַוֶּה אוֹתוֹ הֵם כְּלֹא חֲשִׁיב לְגַבֵּי
19 הֶיֵּשׁ הָאֲמִתִּי. וְזֶהוּ גַּם עִנְיָנוֹ שֶׁל הַמִּקְדָּשׁ (גָּדוֹל
20 מִקְדָּשׁ שֶׁנִּתָּן בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ דֵּעָה שֶׁנִּתְּנָה
21 בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת), לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת דַּעַת עֶלְיוֹן
22 בְּדַעַת תַּחְתּוֹן, הַיְינוּ, שֶׁגַּם בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת
23 יֶמְשַׁךְ הַגִּלּוּי דְּדַעַת עֶלְיוֹן שֶׁכּוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלֹא
24 חֲשִׁיב, וּכְמוֹ שֶׁהָיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁבִּמְקוֹם
25 הָאָרוֹן גּוּפָא הָיָה נָכָר שֶׁאֵינוֹ מִן הַמִּדָּה. וְזֶהוּ
26 גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂה צַדִּיקִים, שֶׁהַצַּדִּיקִים עַל־יְדֵי

---

54) יומא כא, א. וש"נ. 55) ברכות לג, א. סנהדרין צב, א. וראה בכ"ז לקו"ת נשא כא, ג. 56) שמואל־א ב, ג.

ביאור בדרך אפשר

הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עצמו שבו האור מאיר בסדר והדרגה על מנת לברוא עולמות מוגבלים עד לעולם הזה הגשמי **אֶת הַגִּלּוּי** הבלתי מוגבל כלל **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.**

ו) וְהִנֵּה הַהַמְשָׁכָה שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים הִיא עַל־יְדֵי סְפִירַת הַיְסוֹד, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם (וּבַעֲבוֹדָה הוּא עִנְיָן נְטִירַת הַבְּרִית), כִּי הַיְסוֹד[57], עַל־יְדֵי הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁבּוֹ כמבואר לעיל שההתקשרות וההתחברות בין המשפיע והמקבל היא בכוח מידת היסוד שעניינה רצון ועניין להשפיע, ותחושת עונג מההשפעה, **הֲרֵי הוּא מַגִּיעַ גַּם בָּאוֹר הַסּוֹבֵב** שלמעלה מהאור שיורד ומתלבש בעולמות (כשם שבאדם הרצון והעונג הם במקור נעלה יותר בנפש מאשר השכל והמידות).

וְזֶהוּ גַּם עִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף, מִלְּשׁוֹן הוֹסָפָה, דְּיוֹסֵף הוּא בְּחִינַת יְסוֹד, וּסְפִירַת הַיְסוֹד שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא שֶׁמְּקַבֶּלֶת מֵהַסְּפִירוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּהּ וּמַמְשִׁיכָה בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת כיוון שמידת היסוד היא כוח ההתקשרות וההתחברות בין המשפיע והמקבל, היינו בין הספירות העליונות ובין העולמות, הרי ממנה באה ההשפעה מספירות למלכות המעבירה את ההשפעה לעולמות שלמטה ולכן **הֲרֵי הִיא מְקַבֶּלֶת לֹא רַק בְּחִינַת הַמִּדּוֹת וְהַמּוֹחִין** שהם מהות ועניין הספירות והם ההשפעה ההכרחית לקיום העולמות, **אֶלָּא גַּם בְּחִינַת הַסּוֹבֵב וּלְמַעְלָה יוֹתֵר** כי על ידי עבודת האדם (מעשה צדיקים") ממשיכים תוספת אור נעלה יותר, **וְכָל זֶה נִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי סְפִירַת הַיְסוֹד לְסְפִירַת הַמַּלְכוּת. וְכֵיוָן שֶׁסְּפִירַת הַיְסוֹד מַמְשִׁיכָה גַּם אֶת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָמוֹת** ולא רק את האור שלפי ערך עולמות, היינו המשכה ב"סוד תוספת" ולא רק ב"סוד שורש", **לָכֵן נִקְרֵאת בְּחִינַת הַיְסוֹד בְּשֵׁם יוֹסֵף, מִלְּשׁוֹן הוֹסָפָה.**

ביאור בדרך אפשר

עַבוֹדָתָם מַמְשִׁיכִים בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת אֶת הַגִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

ו) וְהִנֵּה הַהַמְשָׁכָה שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים הִיא עַל־יְדֵי סְפִירַת הַיְסוֹד, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם (וּבַעֲבוֹדָה הוּא עִנְיָן נְטִירַת הַבְּרִית), כִּי הַיְסוֹד[57], עַל־יְדֵי הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁבּוֹ, הֲרֵי הוּא מַגִּיעַ גַּם בָּאוֹר הַסּוֹבֵב. וְזֶהוּ גַּם עִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף, מִלְּשׁוֹן הוֹסָפָה, דְּיוֹסֵף הוּא בְּחִינַת יְסוֹד, וּסְפִירַת הַיְסוֹד שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא שֶׁמְּקַבֶּלֶת מֵהַסְּפִירוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּהּ וּמַמְשִׁיכָה בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת, הֲרֵי הִיא מְקַבֶּלֶת לֹא רַק בְּחִינַת הַמִּדּוֹת וְהַמּוֹחִין, אֶלָּא גַּם בְּחִינַת הַסּוֹבֵב וּלְמַעְלָה יוֹתֵר, וְכָל זֶה נִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי סְפִירַת הַיְסוֹד לְסְפִירַת הַמַּלְכוּת. וְכֵיוָן שֶׁסְּפִירַת הַיְסוֹד מַמְשִׁיכָה גַּם אֶת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָמוֹת, לָכֵן נִקְרֵאת בְּחִינַת הַיְסוֹד בְּשֵׁם יוֹסֵף, מִלְּשׁוֹן הוֹסָפָה.

אָמְנָם עִנְיָן בֵּן פּוֹרָת יוֹסֵף, בְּרָא דְיִסְגֵּי יוֹסֵף, הוּא עִנְיָן הוֹסָפָה לְהוֹסָפָה הוספה על ההוספה עצמה. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה אַף שֶׁהַכֶּתֶר** בחינת כתר עליון שלמעלה מעולם האצילות שהוא אור הסובב, ה"אין", **הוּא לְמַעְלָה מֵהַסְּפִירוֹת, וְהַיְנוּ לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הֲרֵי בַּכֶּתֶר גּוּפָא יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת, חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר וּפְנִימִיּוּת הַכֶּתֶר,** כשם שבכל בחינה, הפנימיות היא הדרגה העליונה, הקשורה עם מקורה העליון, והחיצוניות היא המדרגה התחתונה המשפיעה לדרגות שלמטה ממנה, כך גם בכתר החיצוניות היא **בְּחִינַת אֲרִיךְ** "אריך אנפין" (פנים ארוכות, היינו שמצד אחד הוא 'ארוך' ובלתי מוגבל ומצד שני יש לו 'פנים' ו'ציור' מסויים כי השורש והמקור לספירות שבעולם האצילות, מקביל לעניין הרצון בנפש האדם בשונה מ"זעיר אנפין", פנים זעירות, המקביל לעניין המידות בנפש האדם) וחיצוניות הכתר היא השורש והמקור לספירות בעולם האצילות שלמטה מהכתר **וּבְחִינַת עַתִּיק,** "עתיק יומין" שנעתק ונבדל מהספירות (המקביל לעניין התענוג בנפש האדם) היא פנימיות הכתר והיא הדרגה התחתונה במקור ושורש הכתר (המאציל). **חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר, בְּחִינַת אֲרִיךְ, שַׁיָּךְ לְסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְהַיְנוּ, דְּעִם הֱיוֹתוֹ לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, מִכָּל־מָקוֹם שַׁיָּךְ הוּא לְסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְהַיְנוּ שֶׁהוּא הַמָּקוֹר הַכּוֹלֵל בְּתוֹכוֹ בְּהֶעְלֵם אֶת כָּל סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** והוא השורש של הנאצלים והספירות בעולם האצילות, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת עַתִּיק הוּא מִלְּשׁוֹן נֶעְתַּק, שֶׁנֶּעֱתַּק וְנִבְדָּל מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** ועד שאין לו שייכות לסדר השתלשלות. **וְזֶהוּ בֵּן פּוֹרָת יוֹסֵף, בְּרָא דְיִסְגֵּי יוֹסֵף, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁמַּגִּיעַ בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר בִּכְלָל** כמבואר לעיל שמידת היסוד מגעת עד הכתר, **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁבַּכֶּתֶר**

---

57) ראה גם לקו"ת עקב טו, ג.

ביאור בדרך אפשר

גוּפָא חֲרֵי הוּא מַגִּיעַ בִּבְחִינַת עַתִּיק, וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיָן סְפִירַת הַיְסוֹד מַגִּיעַ בִּבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת (פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר), וּמִשָּׁם מַמְשִׁיךְ בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת. אָמְנָם גַּם הָעִנְיָן דְּבֵן פּוֹרֶת יוֹסֵף אֵינוֹ תַּכְלִית עִנְיָן הַהוֹסָפָה, וְעַל זֶה מוֹסִיף הַכָּתוּב בֵּן פּוֹרֶת עֲלֵי עָיִן, שֶׁזּוֹהִי הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית יוֹתֵר. וְהָעִנְיָן בְּזֶה[58], דְּהִנֵּה, עֲלֵי עָיִן פֵּרוּשׁוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה "עלי" מִבְּחִינַת עַיִן. דִּבְחִינַת עַיִן הוּא עִנְיַן גִּלּוּי הַהֶעְלֵם, כלומר, מה שכבר קיים בהעלם יתגלה, שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁיֶּשְׁנָם עַכְשָׁו בְּהֶעְלֵם יִהְיוּ לֶעָתִיד בְּגִלּוּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[59] וְנִגְלָה כְּבוֹד הֲוָיָ' גו', וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין זוֹ הַמְשָׁכָה חֲדָשָׁה, אֶלָּא גִּלּוּי הָעִנְיָנִים שֶׁיֶּשְׁנָם עַכְשָׁו בְּהֶעְלֵם, וְכַיָּדוּעַ[60] שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּעַכְשָׁו גּוֹרְמִים אֶת כָּל הַהַמְשָׁכוֹת, וּלְשׁוֹן רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בתניא (פרק לז): "... תכלית השלימות הזה של ימות המשיח ותחיית המתים שהוא גילוי אור אין סוף ברוך הוא בעולם הזה הגשמי, תלוי במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות", אֶלָּא שֶׁהֵם לפי שעה כל ההמשכות והגילויים הם כְּמוֹ אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגְּלִיּוֹת הַמֻּנָּחוֹת בְּתֵבָה ולא נראות לעין, וּלְעָתִיד יִתְגַּלּוּ, וְזֶהוּ בְּחִינַת עַיִן היינו גילוי. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁבְּחִינַת עַיִן הוּא בְּחִינַת הָאוֹר שֶׁשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת ונמשך על ידי מעשינו ועבודתנו בעולם. אָמְנָם עֲלֵי עָיִן הוּא

ביאור בדרך אפשר

לְמַעְלָה מִבְּחִינַת עַיִן, וְהַיְנוּ בְּחִינַת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי, וְהוּא בְּחִינַת מִצְחָא מצח דְּעַתִּיק־יוֹמִין שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הָעֵינַיִם ומזה נשתלשל שגם באדם הגשמי המצח הוא מעל העיניים, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת רַעְוָא דְּרַעֲוִין רצון הרצונות הַמִּתְגַּלָּה בְּמִצְחָא[61] במצח (כפי שנרמז בכתוב לגבי הציץ של הכהן הגדול "והיה על מצחו לרצון", הרי שהמצח קשור ברצון), וְהוּא מַה שֶּׁכָּתוּב[62] וַאֲנִי תְּפִלָּתִי גו' עֵת רָצוֹן, שֶׁבְּמִנְחָה דְּשַׁבָּת שאז נוהגים לומר את הפסוק "ואני תפילתי... עת רצון" הזה הוּא זְמַן הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת רָצוֹן זֶה הנקרא "רעוא דרעוין", רצון הרצונות שהוא בחינת "מצח" שלמעלה מהעין. וּבְעִנְיַן הַסְּפִירוֹת הוּא פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ ודרגה זו נעלית ומושללת משייכות לעולמות יותר מאשר כללות בחינת עתיק בה דובר לעיל, כַּיָּדוּעַ שֶׁיֵּשׁ פְּנִימִיּוּת עַתִּיק כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת חָכְמָה וּבִינָה, דְּפְנִימִיּוּת אַבָּא ספירת החכמה הנקראת אבא (וספירת הבינה נקראת 'אם הבנים' והחכמה והבינה יחד 'מולידות' מידות) פְּנִימִיּוּת עַתִּיק[63] בכל הדרגות בסדר השתלשלות רק החיצוניות של הדרגה העליונה נמשכת להיות הפנימיות של הדרגה שלמטה ממנה אבל בספירת החכמה (דאצילות) יש מעלה מיוחדת שיש בה (בפנימיותה) שייכות מיוחדת לא רק לחיצוניות הכתר אלא ל'פנימיות עתיק', וּכְמוֹ כֵּן פְּנִימִיּוּת בִּינָה פְּנִימִיּוּת עַתִּיק[64] וגם לפנימיות ולעומק של ספירת הבינה יש קשר מיוחד לפנימיות עתיק אבל כל זה הוא פנימיות עתיק כפי שקשור בחכמה ובינה, וְיֵשׁ פְּנִימִיּוּת עַתִּיק כְּמוֹ

1 גוּפָא חֲרֵי הוּא מַגִּיעַ בִּבְחִינַת עַתִּיק, וְהַיְנוּ,
2 שֶׁעִנְיָן סְפִירַת הַיְסוֹד מַגִּיעַ בִּבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת
3 (פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר), וּמִשָּׁם מַמְשִׁיךְ בִּסְפִירַת
4 הַמַּלְכוּת.
5 אָמְנָם גַּם הָעִנְיָן דְּבֵן פּוֹרֶת יוֹסֵף אֵינוֹ תַּכְלִית
6 עִנְיָן הַהוֹסָפָה, וְעַל זֶה מוֹסִיף הַכָּתוּב בֵּן
7 פּוֹרֶת עֲלֵי עָיִן, שֶׁזּוֹהִי הַמְשָׁכָה נַעֲלֵית יוֹתֵר.
8 וְהָעִנְיָן בְּזֶה[58], דְּהִנֵּה, עֲלֵי עָיִן פֵּרוּשׁוֹ שֶׁהוּא
9 לְמַעְלָה מִבְּחִינַת עַיִן. דִּבְחִינַת עַיִן הוּא עִנְיַן גִּלּוּי
10 הַהֶעְלֵם, שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁיֶּשְׁנָם עַכְשָׁו בְּהֶעְלֵם
11 יִהְיוּ לֶעָתִיד בְּגִלּוּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[59] וְנִגְלָה כְּבוֹד
12 הֲוָיָ' גו', וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין זוֹ הַמְשָׁכָה חֲדָשָׁה, אֶלָּא
13 גִּלּוּי הָעִנְיָנִים שֶׁיֶּשְׁנָם עַכְשָׁו בְּהֶעְלֵם, וְכַיָּדוּעַ[60]
14 שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּעַכְשָׁו גּוֹרְמִים אֶת כָּל
15 הַהַמְשָׁכוֹת, אֶלָּא שֶׁהֵם כְּמוֹ אֲבָנִים טוֹבוֹת
16 וּמַרְגְּלִיּוֹת הַמֻּנָּחוֹת בְּתֵבָה, וּלְעָתִיד יִתְגַּלּוּ, וְזֶהוּ
17 בְּחִינַת עַיִן. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁבְּחִינַת עַיִן הוּא בְּחִינַת
18 הָאוֹר שֶׁשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת. אָמְנָם עֲלֵי עָיִן הוּא
19 לְמַעְלָה מִבְּחִינַת עַיִן, וְהַיְנוּ בְּחִינַת הָאוֹר
20 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי, וְהוּא בְּחִינַת מִצְחָא
21 דְּעַתִּיק־יוֹמִין שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הָעֵינַיִם, דְּהַיְנוּ
22 בְּחִינַת רַעְוָא דְּרַעֲוִין הַמִּתְגַּלָּה בְּמִצְחָא[61], וְהוּא
23 מַה שֶּׁכָּתוּב[62] וַאֲנִי תְּפִלָּתִי גו' עֵת רָצוֹן,
24 שֶׁבְּמִנְחָה דְּשַׁבָּת הוּא זְמַן הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת רָצוֹן
25 זֶה. וּבְעִנְיַן הַסְּפִירוֹת הוּא פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ
26 כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ, כַּיָּדוּעַ שֶׁיֵּשׁ פְּנִימִיּוּת עַתִּיק
27 כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת חָכְמָה וּבִינָה,
28 דְּפְנִימִיּוּת אַבָּא פְּנִימִיּוּת עַתִּיק[63], וּכְמוֹ כֵּן
29 פְּנִימִיּוּת בִּינָה פְּנִימִיּוּת עַתִּיק[64], וְיֵשׁ פְּנִימִיּוּת
30 עַתִּיק כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ, שֶׁהוּא נַעֲלֶה הַרְבֵּה

---

58) ראה אוה"ת ויחי שפז, א. ת, ב ואילך. 59) ישעי' מ, ה. 60) ראה תניא רפל"ז. 61) ראה זח"ג קכט, א. קלו, ב (אד"ר). רפח, ב (אד"ז). לקו"ת פינחס עו, ד. ובכ"מ. 62) תהלים סט, יד. 63) ראה פע"ח שער הק"ש פט"ו. רמ"ז לזח"א רס, ב. רעו, ב. לקו"ת נצבים מט, ד. 64) ראה המשך וככה תרל"ז פי"א. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ ולא נמשך לספירות חכמה ובינה, שֶׁהוּא נַעֲלֶה הַרְבֵּה יוֹתֵר בְּאֵין־עֲרוֹךְ מִפְּנִימִיּוּת עַתִּיק כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּפְנִימִיּוּת חָכְמָה וּבִינָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרֻכָּה בִּמְקוֹם אַחֵר[65]. וְזֶהוּ בֵּן פּוֹרֶת עֲלֵי עָיִן, שֶׁבְּחִינַת הַיְסוֹד מַגִּיעַ גַּם בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶׁאוֹמְרִים[66] אֵ־ל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים כּוּ׳ וּמֵבִיא גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם, שֶׁמֵּבִיא גּוֹאֵל קָאֵי עַל הַיְסוֹד, שֶׁעַל־יָדוֹ על ידי היסוד נִמְשָׁךְ בְּחִינַת הַכֶּתֶר, אֵ־ל עֶלְיוֹן, לִבְנֵי בְנֵיהֶם, בְּחִינַת נֵצַח וְהוֹד. וְהַיְנוּ, שֶׁסְּפִירַת הַיְסוֹד מַגַּעַת בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ.

וְזֶהוּ הפירוש הפנימי בדברי הזוהר מָאן דְּנָטִיר בְּרִית מי ששומר את הברית מְקַיֵּם עָלְמָא מקיים את העולם וְאִית לוֹן ויש להם חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי חלק בעולם הבא. מְקַיֵּם עָלְמָא מקיים את העולם הוּא הַקִּיּוּם בְּסְפִירַת הַמַּלְכוּת היא דבר ה׳ שבנבראים היינו המשכת אלוקות בעולם בסדר השתלשלות ובמידה ההכרחית. וְאִית לוֹן חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי ויש להם חלק בעולם הבא הוּא בְּחִינַת עוֹלָם הַבָּא, וּבְעוֹלָם הַבָּא גּוּפָא יֵשׁ ב׳ בְּחִינוֹת, בְּחִינָה הָא׳ בָּעוֹלָם הַבָּא הוּא גִּלּוּי הָעִנְיָנִים דְּעַכְשָׁו, וְהַיְנוּ שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁעַכְשָׁו הֵם בְּהֶעְלֵם יִתְגַּלּוּ לֶעָתִיד, וְהוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּפְנִימִיּוּת חָכְמָה וּבִינָה, שֶׁשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת. וּבְחִינָה הַב׳ דְּעוֹלָם הַבָּא הוּא הַגִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת עַיִן, שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ. וְעַל־יְדֵי נְטִירַת הַבְּרִית אִית לוֹן חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, גַּם בַּבְּחִינָה הַב׳ דְּעוֹלָם הַבָּא, פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ, וּמְקַיֵּם עָלְמָא, שֶׁגַּם בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק נִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַיְסוֹד בְּסְפִירַת הַמַּלְכוּת.

ז) וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן דְּיוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמַנְיָא אִינּוּן, דְּעִנְיָן בְּחִינַת שְׁמִינִי הוּא לְמַעְלָה מֵהַהֶקֵּף, וּפְרוּשׁ לְמַעְלָה מֵהַהֶקֵּף הַיְינוּ לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי, וְהוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ, וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ לְבְחִינַת בִּינָה, וְכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ב) דְּשְׁמִינִי הוּא בְּחִינַת בִּינָה, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת הַמִּדּוֹת שֶׁשַּׁיָּכוֹת לָעוֹלָמוֹת, כִּי אִם בִּבְחִינַת בִּינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת[67] כשם שפעולת המוחין באדם היא לעצמו

ביאור בדרך אפשר

הוּא הַגִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת עַיִן, שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ. וְעַל־יְדֵי נְטִירַת הַבְּרִית אִית לוֹן חוּלְקָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי יש להם חלק לעולם הבא, גַּם בַּבְּחִינָה הַב׳ דְּעוֹלָם הַבָּא, פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ, וּמְקַיֵּם עָלְמָא, שֶׁגַּם בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק נִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַיְסוֹד בְּסְפִירַת הַמַּלְכוּת כאמור שלעתיד לבוא יתגלה לעין כל כיצד בחינת האלוקות שלמעלה משייכות לעולמות נמשכת בתוך העולמות (כמו "מקום הארון", המקום עצמו, "אינו מן המידה" ואינו תופס מקום).

ז) וְזֶהוּ הפנימי דְּיוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמַנְיָא אִינּוּן שימי החנוכה שמונה הם, דְּעִנְיָן בְּחִינַת שְׁמִינִי הוּא לְמַעְלָה מֵהַהֶקֵּף כמבואר לעיל בתחילת המאמר, וּפְרוּשׁ לְמַעְלָה מֵהַהֶקֵּף הַיְינוּ לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי למעלה אפילו משייכות לעולמות, וְהוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ ולא כפי שהוא נמשך בספירות, וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ לִבְחִינַת בִּינָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סעיף ב) דְּשְׁמִינִי הוּא בְּחִינַת בִּינָה, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת הַמִּדּוֹת שֶׁשַּׁיָּכוֹת לָעוֹלָמוֹת כמבואר לעיל שהדבר דומה לכך שהמידות שבאדם הם האמצעי שבהם הוא מתייחס לזולתו, כִּי אִם בִּבְחִינַת בִּינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת[67] כשם שפעולת המוחין באדם היא לעצמו

---

65) המשך תרס"ו ד"ה ויצא וד"ה וישלח. 66) בתפלת העמידה. וראה פע"ח שער העמידה פ"ג. 67) חסר הביאור בענין ההמשכה בבינה מבחי' פנימיות עתיק ממש – דלכאורה, פנימיות עתיק ממש אינו נמשך בבינה, וכנ"ל שפנימיות עתיק

ביאור בדרך אפשר

ולא לזולתו, **וְאַחַר־כָּךְ** לאחר שנמשך במוחין, בחינת בינה **נִמְשָׁךְ גַּם בַּמִּדּוֹת עַד לַיְסוֹד שֶׁהוּא** היסוד **מַמְשִׁיךְ בְּמַלְכוּת** (וראה הערה 67). **וְהַיְנוּ, שֶׁהַמְשָׁכַת הַיְסוֹד הוּא עַל־יְדֵי הַמִּדּוֹת דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, שֶׁיּוֹסֵף** בחינת היסוד **מְקַבֵּל מִיַּעֲקֹב** בחינת התפארת, הספירה שמשלבת בתוכה חסד וגבורה, עיקר המידות. **וְזֶהוּ גַּם כֵּן שֶׁעִנְיַן אֵ־ל עֶלְיוֹן גּוֹ׳ לִבְנֵי בְּנֵיהֶם אוֹמְרִים בִּבְרִכַת אָבוֹת דַּוְקָא, לְפִי שֶׁהַהַמְשָׁכָה בַּיְסוֹד הִיא עַל־יְדֵי הָאָבוֹת, וּבְעִקָּר עַל־יְדֵי יַעֲקֹב, בְּחִיר הָאָבוֹת**[68]. **וְזֶהוּ שֶׁשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת הוּא הֶמְשֵׁךְ לְחַג הַסֻּכּוֹת** ולכן נקרא ׳שמיני׳ לימים הקודמים. **וּמִכָּל־מָקוֹם הוּא רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לְפִי שֶׁהַמְשָׁכַת הַיְסוֹד הוּא מִבְּחִינַת תִּפְאֶרֶת דַּוְקָא** והיסוד מקבל ונחשב המשך לספירות שקדמו לו, **אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי הַיְסוֹד הוּא מַגִּיעַ לְמַעְלָה יוֹתֵר** ועד לדרגות שלמעלה מכל שייכות לספירות – ״בפני עצמו״.

ביאור בדרך אפשר

וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיַן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, כֵּן הוּא גַּם בְּעִנְיַן יְמֵי חֲנֻכָּה, שֶׁבַּחֲנֻכָּה מֵאִיר מֵעֵין הַגִּלּוּי דִּלְעָתִיד והגילוי הוא בדרגא הכי נעלית שבו שלמעלה משייכות לעולמות, **דְּזֶהוּ יוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמַנְיָא אִינּוּן** ימי חנוכה שמונה הם, **שֶׁהוּא מֵעֵין הַגִּלּוּי דִּלְעָתִיד,** שאז יהיה **כִּנּוֹר שֶׁל שְׁמוֹנָה נִימִין** והמספר שמונה מורה על למעלה ממדידה והגבלה (כמבואר בתחילת המאמר), **וְהוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ, וְעִנְיָן זֶה נִמְשָׁךְ** בימי החנוכה **גַּם לְמַטָּה בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת, וְעַל־יְדֵי־זֶה גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַיְינוּ שֶׁגַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה יִהְיֶה גִּלּוּי עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ** כמו שיהיה לעתיד לבוא.

נִמְשָׁךְ גַּם בַּמִּדּוֹת עַד לַיְסוֹד שֶׁהוּא מַמְשִׁיךְ בְּמַלְכוּת. וְהַיְנוּ, שֶׁהַמְשָׁכַת הַיְסוֹד הוּא עַל־יְדֵי הַמִּדּוֹת דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, שֶׁיּוֹסֵף מְקַבֵּל מִיַּעֲקֹב. וְזֶהוּ גַּם כֵּן שֶׁעִנְיַן אֵ־ל עֶלְיוֹן גּוֹ׳ לִבְנֵי בְּנֵיהֶם אוֹמְרִים בִּבְרִכַת אָבוֹת דַּוְקָא, לְפִי שֶׁהַהַמְשָׁכָה בַּיְסוֹד הִיא עַל־יְדֵי הָאָבוֹת, וּבְעִקָּר עַל־יְדֵי יַעֲקֹב, בְּחִיר הָאָבוֹת. וְזֶהוּ שֶׁשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת הוּא הֶמְשֵׁךְ לְחַג הַסֻּכּוֹת. וּמִכָּל־מָקוֹם הוּא רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לְפִי שֶׁהַמְשָׁכַת הַיְסוֹד הוּא מִבְּחִינַת תִּפְאֶרֶת דַּוְקָא, אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי הַיְסוֹד הוּא מַגִּיעַ לְמַעְלָה יוֹתֵר. וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיַן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, כֵּן הוּא גַּם בְּעִנְיַן יְמֵי חֲנֻכָּה, שֶׁבַּחֲנֻכָּה מֵאִיר מֵעֵין הַגִּלּוּי דִּלְעָתִיד, דְּזֶהוּ יוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמַנְיָא אִינּוּן, שֶׁהוּא מֵעֵין הַגִּלּוּי דִּלְעָתִיד, כִּנּוֹר שֶׁל שְׁמוֹנָה נִימִין, וְהוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ, וְעִנְיָן זֶה נִמְשָׁךְ גַּם לְמַטָּה בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת, וְעַל־יְדֵי־זֶה גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַיְינוּ שֶׁגַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה יִהְיֶה גִּלּוּי עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ.

כמו שהוא בפנימיות חו"ב הוא למטה יותר מפנימיות עתיק ממש (המו"ל). 68) ב"ר פע"ו, א. זח"א קיט, ב. קמז, ב. שער הפסוקים להאריז"ל תולדות כז, כה.

המשך ביאור למס' שבועות ליום ראשון עמ' א

אוֹמֵר, יָמוּת. רַבִּי (יהושע) [אֶלְעָזָר] **אוֹמֵר, יָבִיא** בעל האשם **בְּדָמָיו עוֹלָה.** ויש להקשות בשיטת תנא קמא, שקונים בדמיה עולה, **וְלִיקְרַב הָא גּוּפָא עוֹלָה** – מדוע לא נאמר שהבהמה עצמה תוקרב לעולה, **אֶלָּא לָאו, גְּזֵרָה לְאַחַר כַּפָּרָה אָטוּ לִפְנֵי כַּפָּרָה,** ולכך אין מקריבים את גופה אלא בדמיה קונים עולה. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח כן, שחטאת ואשם שאינם עומדים ליקרב, אין מקריבים אותם לקרבן עולה, אלא נפדין ובדמיהן מקריבים עולות.

הגמרא מוכיחה את דברי רבי יוחנן שתמידים שלא הוצרכו לציבור קרבים בעצמם לקיץ המזבח: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כן בברייתא כמו שאמר רבי יוחנן, **מָה הֵן מְבִיאִין מִן הַמּוּתָּרוֹת** – מה מביאים מהקרבנות של ציבור שנותרו משנה לשנה,

---

המשך ביאור למס' שבועות ליום שני עמ' ב

מביאה הגמרא את דעת החולק: **אַבָּיֵי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אתה יכול לומר גם שהברייתא **כְּרַבִּי יְהוּדָה,** והכהנים מתכפרים בשעיר המשתלח על שאר עבירות, ומה שנאמר בברייתא שלולי הפסוק לא היתה לכהנים כפרה, **הָכִי קָאָמַר, מֵעָתָּה** שאינם מתכפרים בפרו של אהרן, **אֵין לָהֶם כַּפָּרָה בְּטוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו,** אך בשאר עבירות היו מתכפרים על ידי שעיר המשתלח. וכך הוא ביאור המשך הברייתא לפי אביי, **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ׳יְכַפֵּר, וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר׳, מָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כַּפָּרָה בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת,** שכן הושוו כולם, כהנים ועם הקהל, לכפרה אחת על שאר עבירות על ידי שעיר המשתלח, **וּכְמוֹ דְּמָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כַּפָּרָה בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת,** ורואים מכך שהתורה חסה על הכהנים שתהיה להם כפרה, **כָּךְ יֵשׁ** לנו לומר שיֵּשׁ **לָהֶן כַּפָּרָה**

בס"ד. שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, מבה"ח טבת, ה'תשח"י.

בלתי מוגה

א. איתא ברמב"ן[1] בשם המדרש: "כשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומיטיב את הנרות"[2], "לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו"[3].

ומפרש הרמב"ן: "לא רמזו אלא לנרות חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו".

ועל־פי־זה נמצא, שמעלת הנרות גדולה ממעלת הקרבנות, ואפילו ממעלת הקטורת[4]. ומעלה זו היא בשני ענינים: (א) גם בזמן הבית גופא גדלה מעלת הנרות למעלה ממעלת הקרבנות, ומצד מעלה זו נעשה ענין נוסף — (ב) הנרות קיימים לעד, אפילו בזמן הגלות (שהוא ענין נרות חנוכה).

ונוסף על ב' המעלות בענין הנרות בכלל, ישנן ב' מעלות אלו בפרטיות גם בנרות חנוכה עצמם: (א) נרות חנוכה היו גם בזמן הבית (שהרי חכמים תקנו 'יום טוב' דחנוכה בזמן בית שני[5]), וגם אז היתה מעלתם גדולה ממעלת הקרבנות, (ב) נרות חנוכה ישנם גם בזמן הגלות.

ב. והענין בזה:

אף־על־פי שענינם של נרות חנוכה נמשך מנרות המקדש, וכמובן גם מפשטות הענינים, שמקורם של נרות חנוכה הוא מצד הנס שהיה בפך השמן שבו הדליקו את נרות המקדש, אף־על־פי־כן, יש בנרות חנוכה מעלה יתירה לגבי נרות המקדש, שהרי נרות חנוכה הם מצוה מדרבנן[5], ואמרו רבותינו ז"ל[6] "חמורים דברי סופרים" ו"ערבים עלי דברי סופרים יותר מיינה של תורה"[7].

וכמובן גם מדברי הרמב"ן הנ"ל, שמצד מעלתם של נרות המקדש עצמם — "כשאין בית המקדש קיים . . אף הנרות בטלות", ורק מצד ענינם של נרות חנוכה — "הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו".

ותוכן הענין — שנרות חנוכה קשורים עם מדריגה שלמעלה מסדר השתלשלות, ששם "לא שניתי"[8], דהיינו שאין שם מקום להגבלות ושינויים ("אתר דלא אשתני"[9]). וכיון שכן הוא בשרשם, לכן נמשכו גם למטה באופן זה, שקיימים לעד ולעולמי עולמים.

וזהו גם הטעם לזה שנרות המקדש הם שבעה, ונרות חנוכה הם שמונה, כידוע[10] שמספר שבעה הוא בסדר השתלשלות, ומספר שמונה הוא למעלה מהשתלשלות, ולכן אמרו חכמינו ז"ל[11] שהכנור דלעתיד יהיה של שמונה נימין. ועל־דרך־זה בנרות חנוכה, שענינם גילוי שלמעלה מהשתלשלות, מעין דלעתיד, ולכן הם שמונה נרות.

ג. והנה, לכאורה גם בנרות חנוכה ישנה הגבלה — שהרי "יומי דחנוכה תמניא אינון"[12], מיום כ"ה כסלו ואילך, אבל שאר ימות השנה אין בהם הענין דנרות חנוכה.

אמנם, הגבלה זו היא בנוגע לזמני השנה בלבד, אבל כשמגיע זמן זה בשנה, כ"ה כסלו, ישנו הענין דנרות חנוכה בכל שנה ושנה, ואין חילוק בין זמן הבית לזמן הגלות.

---

1) בהעלותך ח, ב.
2) פרש"י עה"פ.
3) במדב"ר פט"ו, ו.
4) ראה רמב"ן שם: ולא נחמו בקטורת בקר וערב כו'.
5) רמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ג.
6) סנהדרין פח, ב (במשנה). ירושלמי שם פי"א ה"ד. ועוד.
7) ע"ז לה, א ובפרש"י.
8) מלאכי ג, ו.
9) ראה זהר ח"א רכא, סע"א ואילך. ח"ג קז, סע"א.
10) ראה שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט. ד"ה ויהי ביום השמיני תרע"ח; תש"ד; תש"ה (סה"מ תרע"ח ע' רסט ואילך; תש"ד ע' 188 ואילך; תש"ה ע' 167 ואילך). וראה גם ד"ה בכ"ה בכסלו שנאמר בהתוועדות פ"ב (לעיל ע' 277 ואילך).
11) ערכין יג, ב.
12) שבת כא, ב.

ויתירה מזה, שבימי החנוכה אין אפילו הגבלה בנוגע לזמני השנה, כיון שההארה מימי החנוכה נמשכת ומאירה בכל השנה.

ואף שענין זה ישנו גם בכל המועדים (כידוע[13], שהארת כל המועדים נמשכת על כל השנה), ואם כן לכאורה אין זו מעלה מיוחדת בימי החנוכה – הרי לאמיתו של דבר, ישנו חילוק בין הארת כל המועדים להארת ימי החנוכה, כי הארת כל המועדים נמשכת רק בתפילות כל השנה, מה־שאין־כן הארת ימי החנוכה **נמשכת** בכל היום כולו.

והענין בזה:

ידוע[14] שג' הרגלים, פסח שבועות וסוכות, הם כנגד אברהם יצחק ויעקב, "שהמועדים נתקנו כנגד האבות, פסח כנגד אברהם, דכתיב[15] לושי ועשי עוגות, ופסח היה. שבועות כנגד יצחק, שתקיעת שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק. סוכות כנגד יעקב, דכתיב[16] ולמקנהו עשה סוכות"[17].

ונוסף לזה ידוע[18] ש"תפילות אבות תקנום", "אברהם תיקן תפילת שחרית . . יצחק תיקן תפילת מנחה . . יעקב תיקן תפילת ערבית".

וזהו שכל המועדים מאירים ונמשכים בג' התפילות – פסח בתפילת שחרית, שבועות בתפילת מנחה, וסוכות בתפילת ערבית; אבל ההארה דימי החנוכה מאירה בכל הזמנים.

ד. וביאור הענין בעבודה:

כל המועדים הם ענינים פרטיים בעבודה, ולכן ההארה של כל אחד מהמועדים מאירה בזמן וענין השייך לו.

מה־שאין־כן חנוכה – ענינו מסירות־נפש, ומסירות־נפש צריכה להאיר תמיד, בכל עניני העבודה, וכמבואר בתניא[19] "שקיום התורה ומצוותיה תלוי בזה שיזכור תמיד ענין מסירת נפשו לה'". וכיון שקיום התורה ומצוות צריך להיות במשך כל היום כולו ובכל עניני האדם, כמו שכתוב[20] "בכל דרכיך דעהו", נמצא, שענין ה'מסירות נפש' צריך להיות כל היום כולו.

אמנם, הזמן לעורר את כח ה'מסירות נפש' – הוא בימי החנוכה. חנוכה הוא הזמן שממנו יכולים וצריכים לשאוב מסירות־נפש על כל השנה כולה, שכל הענינים שיעשה במשך השנה – הן עניני לימוד התורה וקיום המצוות, והן דברי הרשות – יאיר בהם כח ה'מסירות נפש' של יהודי. ועל־ידי־זה נעשים כל עשיותיו כלים לאלקות, והוא מגלה אחדות הוי' בכל עניניו.

ועל־ידי העבודה דימי החנוכה, שהאדם מעורר בעצמו את כח ה'מסירות נפש' שלמעלה מטעם ודעת, שהוא ענין עצם הנפש שלמעלה מכוחות הגלויים – על־ידי־זה מתעורר גם למעלה ה'עצם' שלמעלה מהשתלשלות, "אתר דלא משתני" (כנ"ל).

וזהו הטעם שנרות חנוכה קיימים לעד ולעולמי עולמים, הן בזמן הבית והן בזמן הגלות, ואפילו בביאת המשיח, כמאמר רבותינו ז"ל (לפי גירסא אחת)[21] שלעתיד כל המועדים בטלים חוץ מחנוכה ופורים, כיון שנרות חנוכה באים על־ידי עבודת מסירות־נפש, שעל־ידי עבודה זו יתגלו הגילויים דימות המשיח, ואפילו הגילויים דזמן תחיית המתים, עד לגילויים דאלף השביעי – "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[22].

המשך השיחה יופיע בדבר מלכות לפרשת ויגש

13) ראה לקו"ת ברכה צח, ב.
14) זח"ג רנז, רע"ב. טואו"ח סו"ס תיז.
15) וירא יח, ו.
16) וישלח לג, יז.
17) טור שם.
18) ברכות כו, ב.
19) ספכ"ה.
20) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג.
21) הובא באגרת הטיול דרוש אות מ. ס' החיים ח"ג רפ"ז. וראה לקו"ש ח"ה ע' 172 הערה 4.
22) תמיד בסופה.

בס"ד. שיחת יום ג' כ"ד כסלו ה'תשמ"ח, בעת ה"יחידות" לאורחים שיחיו

בלתי מוגה

א. כנהוג וכרגיל מכמה שנים, שלאחר ימים־טובים, יומי דפגרא וכיוצא בזה, שבאים לכאן אורחים - מתכנסים להתוועדות נוספת לפני הפרידה והנסיעה של כל אחד ואחד לביתו ולמקומו.

ומובן, שכאשר מתאספים יחד, הרי זה לשם מטרה מסויימת - כלשון הכתוב[1] "הילכו שנים יחדיו בלתי אם נועדו", שבשעה ששְׁנַיִם, ועל־אחת־כמה־וכמה ריבוי אנשים נשים וטף, נפגשים יחדיו, הרי "בלתי אם נועדו" - בוודאי שהם נדברו יחדיו, וטעם הפגישה — התוועדות־פרידה, כלומר, שגם לאחר הפרידה בחיצוניות, נשארים מאוחדים באמת ובפנימיות (כמדובר כמה פעמים בארוכה).

וההתכנסות נערכת במקום קדוש, בית־הכנסת ובית־המדרש ו"בית שמגדלים בו צדקה", של נשיא דורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, ולכן מובן ופשוט שזוכים לקבל את ברכותיו לכל הענינים הטובים, שהרי הנשיא "לא יעזוב צאן מרעיתו"[2], כל צאן מרעיתו שלמדו, או בנים של מי שלמדו, בתורת נשיא דורנו (או על־כל־פנים ילמדו, או שהוריהם ילמדו בתורתו), וממילא הם נהיים בניו, כמאמר רבותינו ז"ל[3] "כל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו".

ועל־אחת־כמה־וכמה שזוכים לברכתו, שנתן (במכתבו הידוע והמפורסם, והולך ומתפרסם משנה לשנה) לאחר גאולתו בי"ב תמוז תרפ"ז[4]: "לא אותי בלבד גאל הקב"ה כו', כי־אם גם את אשר בשם ישראל יכונה", ואחר־כך נמשכת הברכה, "פעולה נמשכת", לכל השנים עד סוף כל הדורות.

ב. האמור לעיל ישנו בכל התוועדות־פרידה, ומובן שבכל התכנסות ישנו היחוד והחידוש שלה כו', ובפרט שעל־כל־פנים חלק מהאנשים היו כבר בהתכנסות כיוצא בזו, בשנים שעברו[5].

ובמיוחד לפי דברי רבינו הזקן ב'אגרת הקודש'[6] ש"בכל שנה ושנה יורד ומאיר כו' אור חדש ומחודש שלא היה מאיר עדיין מעולם לארץ העליונה כו'". ומובן ש"אור חדש" זה מאיר באור מחודש את כל הענינים שבשנה, גם הענינים שהיו דוגמתם בשנים שעברו.

ג. החידוש שבכללות שנה זו, כמדובר כמה פעמים במשך השנה, ששנה זו היא 'שנת הקהל' ושנת "ת'ש'מ'ח'":

שנת הקהל: "הקהל את העם גו' למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' גו' כל הימים"[7], וכמדובר כמה פעמים, שכל השנה — 'שנת הקהל' - צריך לעסוק בענינים אלו, ועל־דרך התאספות זו, של אנשים נשים וטף, בבית־הכנסת ובית־המדרש שענינם לפעול על יהודים שיהיו באהבת ישראל ואחדות ישראל, כדי לפעול עליהם את התכלית ד'שנת הקהל' - "ליראה את ה' אלקיכם כל הימים".

שנת ת'ש'מ'ח': ובהקדמה - ששמו של כל דבר (המורכב מא־ב של לשון הקודש) מורה על תוכנו[8], כי בריאת העולם (בששת ימי בראשית, ובכל רגע ורגע) היא על־ידי דבר הוי' בשפה זו, ובנידון־דידן - אותיות ת'ש'מ'ח' מראים על תוכן השנה, שבמשך כל השנה צריך להיות בשמחה, "מרשית השנה ועד אחרית שנה"[9].

---

1) עמוס ג, ג.
2) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' קמא.
3) סנהדרין יט, ב. פירש"י במדבר ג, א.
4) אג"ק שלו ח"ב ע' פ.
5) ולכן מוטלת עליהם החובה להשפיע מהענינים בשנה שעברה, על אלו שלא היו.
6) סימן יד.
7) וילך לא, יב־יג.
8) כדברי רבינו הזקן בעל הגאולה די"ט כסלו ב'שער היחוד והאמונה' (פ"א) מ"פירש הבעש"ט", והוא קיבל תורה זו מהמגיד ממעזריטש, תלמידו דהבעש"ט, והממוצע המחבר מהבעש"ט לאדה"ז.
9) עקב יא, יב.

ובפרטיות – על־פי מנהג ישראל (ש״תורה הוא״) מנקדים את ה״תשמח״ בשני אופנים: תִּשְׂמַח - בעצמך. תְּשַׂמַּח - יהודים נוספים, על־ידי־זה שתהיה בעצמך שמח כל־כך עד שזה ישפיע על הסובבים אותך, עד לכל היהודים הנמצאים בכל קצווי תבל, שהרי שמחה ״פורצת גדר״[10], וממילא בשמחתך תפרוץ את גדרי המקום, ותשמח יהודים בכל קצווי תבל.

[על־דרך מצות אהבת ישראל שהיא לכל יהודי ויהודי, הנמצא בקצווי תבל, גם אם לא ראה ולא שמע אודותיו מעולם[11], מכיון שכולם בני אותם אבות - אברהם יצחק ויעקב, ובנות אותן אמהות - שרה רבקה רחל ולאה],

ד. נוסף על ענין כללות השנה, נמצאים אנו בימים שלאחרי י״ט כסלו:

י״ט כסלו הוא ראש־השנה ללימוד החסידות, דרכי החסידות ומעשה החסידים[12].

והנה, ה״ראש״ משפיע על כל ימות השנה, עד י״ט כסלו הבא עלינו לטובה, כולל ובמיוחד ביום זה שעברו רק חמשה ימים מי״ט כסלו, פחות משבוע, ובמילא ישנה עוד ב׳מזומן׳ ההשפעה מי״ט כסלו.

מבין ההתכנסויות שלאחרי י״ט כסלו, יש ענין מיוחד ובולט באופן גלוי בהתכנסות זו, שהיא ביום השלישי ״שהוכפל בו כי טוב״[13], כלומר ש״תורת אמת״ מעידה שביום זה יש הכפלה בענין ה״טוב״ בערך לשאר ימי הבריאה, כולל אפילו לגבי היום הראשון, שבו ישנה ההתפעלות המיוחדת, שהוא ״יום אחד״ ולא ״ראשון״, כמבואר בכמה מקומות[14]. והכפלת ה״טוב״ שבששת ימי בראשית - חוזרת בכל יום שלישי בשבוע, כמדובר כמה פעמים.

ה. ענין מיוחד נוסף ביום זה, שהוא ערב חג החנוכה:

המיוחד שבמצות נר חנוכה, שרואים במצוה זו בגלוי שהיא מאירה את העולם. והיינו, שעם היות שכל המצוות (שניתנו ב״תורת אמת״ ו״תורת חיים״) מאירות את העולם ומשפיעות עליו, כמו שכתוב[15] ״נר מצוה ותורה אור״, אך אין ה״אור״ שבשאר המצוות נראה ונגלה בעיני בשר, והמיוחד שבנרות חנוכה[16] שגם בעיני בשר של קטני קטנים, רואים את ה״אור״.

ויתירה מזו: האור של נרות חנוכה מאיר גם לגוי, את עניניו הגשמיים, ועל־אחת־כמה־וכמה את ה״אידישע זאכן״ (הדברים היהודיים), ובעיקר ענינו של הגוי - קיום שבע מצוות דידהו (וזה שהגוי מקיים את שבע המצוות - עוזר[17] לכל העולם כולו, כולל לבני ישראל - שיוכלו לפעול עוד יותר בעניניהם ביהדות).

[ולהעיר, אשר גם ענין זה - שהגוי יקיים שבע מצוות - שייך ליהודי, שהוא צריך להשפיע על הגוי שיקיים את שבע המצוות, על־דרך שנר חנוכה של היהודי מאיר (גם) לגוי],

וזה עוזר ונותן כח ליהודי להתגבר על בלבולים וטענות הגוי, מה טעם יש בקיום המצוות בזמן הגלות ובחוץ־לארץ וכו׳ וכו׳ כמה וכמה טענות כיוצא בזה - מכיון שנרות חנוכה מאירים בגלוי בעיני בשר, הרי גם הגוי רואה במוחש את השפעת המצוות.

ועל־פי־זה יובן גם העילוי של ׳ערב חנוכה׳:

׳ערב׳ ענינו הכנה ליום שלאחריו, ועל־דרך ערב־שבת המכין לשבת, כמאמר רבותינו ז״ל[18] ״מי שטרח בערב־שבת יאכל בשבת״.

---

10) ראה בארוכה סה״מ תרנ״ז ס״ע רכג ואילך.
11) ״היום יום״ ג׳ אד״א. ט״ו כסלו. ובכ״מ.
12) ״היום יום״ בתחילתו ובסופו.
13) פירש״י בראשית א, ז (מב״ר פ״ד, ו).
14) ראה פירש״י שם, ה (מב״ר פ״ג, ח).
15) משלי ו, כג.
16) ועד״ז בנרות שבת ויו״ט.
17) עוזר דייקא, כי העיקר נעשה ע״י נשמת היהודי, ה״חלק אלקה ממעל ממש״, שישנו בכל יהודי מיד כשנולד, ועאכו״כ ילד בן כמה שנים שהוא לפני בר מצוה, וגיל שש, גיל החינוך. ועד שהקב״ה אומר שע״י הנשמה – ״ושכנתי בתוכם״, ״בתוך כל אחד ואחד״.
18) ע״ז ג, סע״א.

ומובן שה׳ערב׳ בהיותו מכין ליום שלאחריו, עליו להיות ׳מעין׳ היום אותו הוא מכין.

ועל־דרך־זה בנידון־דידן: ׳ערב חנוכה׳ מכין לחנוכה. וכפי שזה בפשטות: הכנת השמן והפתילות כו׳ להדלקת הנרות בחנוכה היא ב׳ערב חנוכה׳. ועל־פי־זה מובן שכמו־כן בפנימיות הענינים — ׳ערב חנוכה׳ הוא מעין ענין החנוכה (הארת העולם בגשמיות ב״נר מצוה ותורה אור״), ולכן בכחו להיות ה׳מכין׳ לחנוכה - להכין את העולם לקבל את האור של נרות חנוכה.

ויש להוסיף ענין נפלא בביאור שייכות ׳ערב חנוכה׳ ל׳חנוכה׳ - לא רק מצד שהוא מכין ל׳חנוכה׳, אלא שיש בו כבר מענין ה׳חנוכה׳ עצמו:

על־פי דין ומנהג ישראל, ב׳ערב חנוכה׳ לאחר תפילת מנחה, כמה שעות לפני כניסת חג החנוכה (והדלקת המנורה כל אחד בביתו הפרטי)[19] - מדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת[20], ובמעמד עדה קדושה, מנין כו׳[21].

נמצא שכבר ב׳ערב חנוכה׳ יש בגלוי ענין הדלקת הנר והארת ״נר מצוה ותורה אור״ בעיני בשר[22].

ויתירה מזה:

מכיון שעל־פי מנהג ישראל, מדליקים גם את הנר הראשון במנורה של שמונה קנים, ובשעה שמדליקים את הנר הראשון, רואה כל אחד (גם מי שאין לו שום מושג בהלכה) שביום האחרון ידליקו שמונה נרות.

וממילא מיד ב׳ערב חנוכה׳, אף שמדליקים נר אחד - רואים בגלוי שהנר הראשון אינו אלא התחלה בלבד, ולא יסתפקו בזה אלא יוסיפו בנרות, ולא רק שתי נרות - ״כפליים לתושיה״[23], אלא שמונה נרות - ריבוי אור.

ואף שהדלקת הנר ב׳ערב חנוכה׳ נעשית על־ידי יהודי אחד, השמש או החזן וכיוצא בזה, הרי לכל־לראש האור של הנר מאיר לכולם. ויתירה מזו, מכיון שכל הקהל עונה ״אמן״ על ברכות המדליק, והגמרא (שהיא ״תורת אמת״) אומרת ש״גדול העונה אמן יותר מן המברך״[24], נמצא שכל אחד ואחד מהעונים אמן, אנשים נשים וטף (בין אם הם יודעים, או שאינם יודעים) שייכים לפעולת ההדלקה, ובאופן ד״גדול״.

ו. ומכאן באים לעורר עוד פעם אודות הוספה בעניני חנוכה[25]:

א) בקשר למנהג ישראל ליתן דמי חנוכה לילדי ישראל (או גם לבנים מבוגרים וכיוצא בזה, כמנהג כמה משפחות):

למרות שהמנהג הפשוט הוא ליתן דמי חנוכה פעם אחת או (״כפליים לתושיה״) פעמיים, מכל־מקום בשנה זו, שהיא ׳שנת תשמח׳ ו׳שנת הקהל׳, ישתדלו לתת דמי חנוכה כל שמונת הימים, ובוודאי שיהיה לזה השפעה הכי טובה והכי פעילה לחינוך הילדים.

ומובן ופשוט - שיש לתת דמי חנוכה גם בקשר לשבת - כפי שמדליקים נרות החנוכה בערב שבת. וכמו־כן יש לתת במוצאי־שבת בעת ההדלקה - עבור נר יום ראשון. ולאלו הנוהגים שלא לתת כסף במוצאי־שבת — בנידון־דידן שמדובר אודות דבר־מצוה (המשפיע על חינוך הילדים, כנ״ל); ובפרט שאפשר לשוחח אודות הנתינה במוצאי־שבת, ולתת בפועל ביום ראשון בבוקר לאחר עלות השחר ונץ החמה.

---

19) ראה רמ״א או״ח סתרע״א ס״ז.

20) שנקרא ״בית הכנסת״ כל משך עשרים וארבע שעות המעל״ע, וכל ימות השנה — ולאו דוקא בזמן התפילה, כמובן בפשטות גם לקטני קטנים.

21) שאז ״שכינה שרוי׳ ביניהם״, והקב״ה אומר ״ונקדשתי בתוכם״, כלומר, שקדושתו של הקב״ה קשורה כביכול עם זה שיהודים מתאספים יחד בכלל, ובפרט בביהכנ״ס.

22) וגם אם מאיזו סיבה שתהי׳ - כגון שהיה על הציון דנשיא הדור - ידליק נר ראשון אחרי מעריב, הרי אעפ״כ יודע הוא עוד טרם נסיעתו לציון, שאלו שמאיזו סיבה שתהי׳ לא נוסעים לציון, ידליקו עוד בערב חנוכה, ובמנורה של שמונה קנים.

23) ל׳ הכתוב - איוב יא, ו.

24) נזיר בסופה. וש״נ.

25) ראה קונטרס משיחות ש״פ וישב ס״י ואילך. וש״נ.

ב) בקשר להדלקת מנורת החנוכה:

כמדובר בהתוועדות שלפני־זה[25] - למרות שמצד ׳פרסומי ניסא׳ מדליקים מנורה אחת בכל בית, מכל־מקום מכיון שנמצאים ב׳שנת הקהל׳, וכמו־כן יש התגברות של ענינים בלתי רצויים (שכבר באו, ושיכולים לבוא חס־ושלום), הרי דבר הכי טוב והכי מתאים, שיוסיפו אור בעולם, על־ידי־זה שבנוסף למנורה שמדליקים כרגיל, ידליקו מנורה גם בחדר הילדים, של הבנים והבנות. ועל־ידי־זה יוסיפו בחינוך ורגשות הילדים עצמם, ושל הוריהם, ושל כל אלו שיזדמנו לביתם.

ובנוגע לזה שאלו כמה שאלות, ומהן: א) האם כל ילד צריך להדליק? ב) האם צריך להדליק בכל חדר, או שבגלל יוקר הדבר ידליקו רק בחדר אחד? ג) האם גם הבנות צריכות להדליק?

והביאור בזה באופן כללי: מכיון שכל מטרת הדבר היא להוסיף בחינוך הילדים כו׳, יש לעיין ולבדוק בכל מקום לגופו של ענין את התוצאה בפועל, באיזה אופן יוסיפו בחינוך.

על־דרך שלכל המצוות יש תוצאה במעשה בפועל, ובלשון הידוע[26] ״לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות״, כלומר, שנתינת כל המצוות היא כדי ״לצרף״, להאיר כל יהודי ויהודי, גם את אשר בבחינת בריות בעלמא (כדברי רבינו הזקן בתניא[27]). ועל־דרך־זה בנידון־דידן: להדלקת המנורה בחדר הילדים ישנה מטרה, והיא הוספה ב׳פרסומי ניסא׳ והשפעה על חינוך הילדים, ואם־כן יש לבדוק באיזה אופן המטרה תתבצע טוב יותר.

ויש לקשר זאת לימות המשיח, ש״תורת אמת״ אומרת אודות אחרית הימים ״יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים״[28]. ועל־ידי־זה שיוסיפו ב״צירוף״, קיום מצוות החנוכה בכלל, והדלקת המנורה בחדרי הילדים - יזרזו את הזמן ד״יתבררו גו׳ ויצרפו גו׳״.

*

ז. ידועה תורת רבינו הזקן, שנמסרה על־ידי נשיא דורנו[29] — שצריכים לחיות עם הזמן, עם פרשת השבוע, ועם החלק היומי שבפרשה. ועל־כל־פנים נקודה אחת מהפרשה.

בתחילת שלישי בפרשת ״מקץ״, אומרת התורה: ״ויאמר פרעה אל יוסף גו׳ אין נבון וחכם כמוך. אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי, רק הכסא אגדל ממך גו׳ ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים״[30].

בפסוקים אלו, ישנה הוראה ולימוד לנמצאים בגלות:

יוסף הצדיק היה בגלות בבית האסורים, ואף־על־פי־כן פרעה מלך מצרים ה״מושל בכיפה״ על כל העולם כולו[31] - ״קרא את יוסף גו׳״[32], ולאחר שיוסף עשה פעולה אחת, פתרון החלום, ופרעה ראה ש״אין נבון וחכם כמוך״ גם בחכמת חרטומי וחכמי מצרים - אף שגם חכמתם היתה ״יותר מכל העולם״[33], ועד ש״תורת אמת״ מעידה (עם כל ה׳שטורעם׳) שחכמתם היתה חכמה גדולה - מינהו פרעה ל׳משנה למלך׳ על כל מצרים, ״בלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו״ - ולכן אף שהוא נמצא עדיין בגלות [כי לכן ״רק הכסא אגדל ממך״, כי עדיין לא הגיע הזמן שתהיה מלכות בית דוד בגלוי] - אין לו מה להתפעל מהגלות, וביכולתו ללמוד תורה ולקיים מצוות ולעסוק בהפצת היהדות והמעיינות.

ובשעה שהאדם טוען - כיון שלפועל אני נמצא בגלות, ולכן לא הקריבו הערב קרבנות ופדרים, והיה צריך לתפילות ש״במקום קרבנות תקנום״[34] - הרי הגלות מבלבלת אותו, והיתכן לתבוע ממנו כל הענינים בזמן הגלות?

---

26) ב״ר רפמ״ד. וש״נ.
27) פרק לב.
28) דניאל יב, יו״ד.
29) ״היום יום״ ב׳ חשון. סה״ש תש״ב ע׳ 29 ואילך.
30) מא, לט ואילך.
31) ראה מכילתא בשלח יד, ה. זח״ב ו, א.
32) מקץ שם, יד.
33) זח״א קכה, סע״א.
34) ברכות כו, ב.

ועל זה היא ההוראה והלימוד מסיום חלק היומי שבפרשה - ״ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה, כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי. ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלקים בארץ עניי״[35]:

שאף־על־פי שנמצא בגלות, אין הגלות מבלבלת אותו, והוא נהיה ׳משנה למלך׳, וזוכה להרחבה בגשמיות וברוחניות, וזוכה לתקוה ושאיפה הגדולה שאצל כל אחד ואחד - ובפרט בני ישראל — נחת־רוח מבניו ונכדיו, שהוא גידל וחינך, בנים ובנות עוסקים בתורה ומצוות.

וזהו ״מנשה, כי נשני את כל עמלי ואת כל בית אבי״, שבזכות בית אביו (ואב אחד לכולנה) הקב״ה ״נשני״ השכיח ממנו בשלימות את כל קשיי הגלות, וממילא מובן ש״אפרים, כי הפרני אלקים בארץ עניי״, שכך הוא נקרא בפי הגויים ובני ישראל, כי כולם רואים שהוא נמצא במצב של הפריה וריבוי בגשמיות וברוחניות, והוא חזק בכל הענינים בכמות ובאיכות.

ח. ונסיים כרגיל בהתוועדויות כגון דא, בעשיית כל אחד ואחד מהנאספים שליח מצוה לצדקה, ו״גדולה צדקה שמקרבת (ומזרזת) את הגאולה״[36], שהרי גדולה צדקה שהיא עושה את עבודת התשובה של האדם קלה יותר, על־ידי־זה ש״יהיב פרוטה לעני והדר מצלי״[37], ועושה תשובה. והרי התשובה מזרזת את הגאולה, כפסק־דין הרמב״ם[38] ״ישראל עושין תשובה ומיד הן נגאלין״.

ובשעתא חדא וברגעא חדא, בפועל ממש, באופן הנראה והנגלה, על־דרך נרות חנוכה, שהנרות מאירים בגלוי בעיני בשר,

וזוכים לראות בפועל ובגלוי את הדלקת הנרות בהיכל, ובחצרות קדשך (כפי שאומרים ב״ועל הניסים״), בבית־המקדש השלישי, ״מקדש אדנ־י כוננו ידיך״[39], ו״משם אורה יוצאה לכל העולם כולו״, כדברי הגמרא אודות המנורה[40],

ו״משה ואהרן עמהם״[41] ואהרן מקיים את ״בהעלותך את הנרות״[42] ב״מנורת זהב כולה״[43] בפשטות, ועל־אחת־כמה־וכמה ברוחניות - המנורה שבכל יהודי, הנשמה שבו[44], ועד ש״שתהא שלהבת עולה מאליה״[45], ובאופן ד״אין נבון וחכם כמוך״, שכל יהודי לומד תורה ״חכמתכם ובינתכם״[46], ומקיים את מצוותיה.

ובפשטות, גאולה האמיתית והשלימה, ״בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[47] (ובפרט ש״הפרני״ - ריבוי, וה״הפרני״ הוא ״בארץ עניי״),

״קהל גדול ישובו הנה״[48], ״קהל״ לשון יחיד (ולא ״קהילות״ לשון רבים), אף־על־פי שממשיך ״ישובו״ לשון רבים (ריבוי גדול, כנ״ל ״הפרני״) - דמאחר שנמצאים במצב של אהבת ישראל, עד לאחדות ישראל, הרי הם ״קהל״ אחד, ופועלים ב״קהל״ שיהיה ״גדול״, שמגלים את ה״גדול״ שבכל אחד ואחד, ושבכולם יחד,

״ישובו הנה״, לארץ הקודש, כפי שהיא בשלימות (ולא כמו עכשיו, שהיא במצב של גלות, על־כל־פנים גלות באופן השייך לארץ ישראל) - ״ארץ של שבעה עממין״ בשלימות, עם כל הנחלות והשטחים ובדרכי נועם ובדרכי שלום, וזה מביא ל״ירחיב ה׳ אלקיך את גבולך״[49], ״ארץ עשר עממין״[50],

ומארץ־הקודש לירושלים עיר הקודש, ולהר הקודש, ולבית־המקדש, דרך ״חצרות קדשך״ כנ״ל,

והמעשה הוא העיקר[51] - שהקב״ה שהוא רוצה את הגאולה יותר מהיהודים, מביא מיד את הגאולה האמיתית והשלימה בפשטות ממש, למטה מעשרה טפחים.

---

35) מקץ שם, נא־נב.
36) ב״ב יו״ד, א. וראה תניא פל״ז (מח, ב).
37) ב״ב שם.
38) הל׳ תשובה פ״ז ה״ה.
39) בשלח טו, יז.
40) ירושלמי ברכות פ״ד ה״ה. וראה שבת כב, ב. מנחות פו, ב.
41) ראה יומא ה, ב. תוד״ה אחד — פסחים קיד.
42) ר״פ בהעלותך.
43) זכרי׳ ד, ב.
44) ראה לקו״ת ר״פ בהעלותך. ובכ״מ.
45) פירש״י ר״פ בהעלותך. ועוד.
46) ואתחנן ד, ו.
47) בא יו״ד, ט.
48) ירמי׳ לא, ז.
49) שופטים יט, ח.
50) פירש״י עה״פ.
51) אבות פ״א מי״ז.

"יחידות" לקבוצת ברי־מצוה והוריהם שיחיו

השם־יתברך[1] יברך את כל אחד ואחד מ'ברי־המצוה' ו'בנות־המצוה', יחד עם הוריהם, מדריכיהם ומדריכותיהם, שחינכום להגיע לזמן ד"וחזקת והיית לאיש"[2] (כידוע בזה שיחתו של נשיא דורנו[3], ובפרט שמתאספים אנו בבית־הכנסת ובית־המדרש של נשיא דורנו) - בכל הברכות האמורות לקבוצה הקודמת, שבוודאי כל אחד מכם נכלל בברכות אלו.

ובוודאי שזה יחזק את החלטותיכם להיות חסידים יראי־שמים ולומדים, ושישמעו מכם בשורות טובות שאתם מוסיפים ומתעלים בקודש בלימוד התורה וקיום המצוות מיום ליום, כהוראה הנלמדת מנרות חנוכה, כמדובר כמה פעמים.

ולקיים את מצות "ואהבת לרעך כמוך"[4] בהשפעה על החברים (הבנים על חבריהם, והבנות על חברותיהן), על־ידי־זה שתהוו 'דוגמא חיה', ובדברים היוצאים מן הלב שנכנסים אל הלב - בנוגע לעניני יהדות, תורה ומצוות, "ליראה את ה' אלקיכם כל הימים"[5] כהציווי ד'שנת הקהל'.

וכפי שהוזכר לקבוצה הקודמת[6] - שאף־על־פי שנמצאים אנו בזמן הגלות "ארץ עניי", הרי דוקא בזמן הגלות "הפרני ה' גו'", ועוד יותר מבזמן הבית, כהפירוש ב"כן בקודש חזיתיך"[7] "הלואי בזמן הבית חזיתיך כמו בזמן הגלות"[8], ובאופן של "נשני ה' מכל עמלי" שהקב"ה משכיח מהאדם את כל הקשיים של הגלות, ואדרבה "הפרני" ו"פירותיהם של צדיקים מצוות ומעשים טובים"[9], לימוד התורה וקיום המצוות מתוך מנוחת הגוף ומנוחת הנפש.

ועל־ידי־זה תוסיפו נחת־רוח אמיתית להוריכם, האבות והאמהות, לסבים והסבתות, ולכל הקרובים ולכל כלל ישראל, ובמיוחד - למחנכים ולמחנכות, וכל זה יוסיף בנחת־רוח שיש לאבינו שבשמים מכל יהודי ומכל היהודים, ומכל אחד מכם ומאתנו.

ונחת־רוח זה, ימהר את קיום הבטחת הקב"ה, שבקרוב ממש "תלוקטו לאחד אחד בני ישראל"[10], ובפרט שנמצאים ב'שנת הקהל', שהקב"ה יעשה בקרוב ממש את ה"הקהל" האמיתי, שהוא ילך יחד עם האנשים והנשים והטף לארץ הקודש, וכמו שכתוב[11] "ושב ה' אלקיך את שבותך", ושם גופא - לירושלים עיר הקודש, ושם גופא להר הקודש, "מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[12], לחצרות קדשיך, ובפרט שנמצאים ב'ערב חנוכה' שבו "הדליקו נרות בחצרות קדשך".

*

בוודאי אתם יודעים אודות המנהג הטוב שהולך ומתפשט שביום ה'בר־מצוה' וה'בת מצוה' נותנים הוספה בעניני צדקה (ואם זה חל בשבת או יום־טוב, ההוספה תהיה בערב־שבת וערב יום־טוב, וביום שלאחריו), ועל־ידי־זה יתקיים כל הנ"ל בהצלחה רבה ובשלימות, כיון ש"יהיב פרוטה לעני והדר מצלי", וממילא הבקשות כו' שבתפילה מתקיימות בהצלחה כו'.

ומנהג טוב, שלזכות ה'בר מצוה' וה'בת מצוה' יעשו כן גם בני משפחתם. ונסיים כרגיל בכגון־דא בנתינה לכל אחד ואחת שליחות מצוה, שטר של דולר, על־מנת לתתו לצדקה, ובהוספה מדיליה,

ו"גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה"[13], וגדולה צדקה שמוסיפה בברכות ה' בכל המצטרך, ומוסיפה הצלחה בכל המצטרך, כי "גדולה צדקה ששקולה כנגד כל המצוות"[14].

---

1) בהבא לקמן – ראה גם לקו"ש ח"כ ע' 577 ואילך. וש"נ.
2) מ"א ב, ב.
3) ראה לקו"ד קז, ב.
4) קדושים יט, יח.
5) וילך לא, יג.
6) ביחידות הכללית ס"ז.
7) תהלים סג, ג.
8) כש"ט הוספות סנ"ב. וש"נ.
9) ב"ר ופירש"י ר"פ נח. וראה סוטה מו, סע"א.
10) ישעי' כז, יב.
11) נצבים ל, ג.
12) בשלח טו, יז.
13) ב"ב יו"ד, א.
14) שם ט, א. ירושלמי פאה פ"א ה"א. וראה תניא פל"ז (מח, ב).

וזוכים לנקודה העיקרית הפנימית והיחידה - שבקרוב ממש מתגלית ה'יחידה שבנפש' שבכל אחד ואחת, על־ידי־זה שמתגלה ה'יחידה' שבכלל ישראל, משיח צדקנו[15],

ובשעתא חדא וברגעא חדא, תיכף ומיד ממש, לוקחים את כל אחד ואחד מכם ומאתנו, וכל אחד ואחד מכלל ישראל, לארץ הקודש, "וארו עם ענני שמיא"[16], טסים עם ענני השמים, ו"לא עיכבן אפילו כהרף עין"[17].

ותיכף ומיד ממש, בעגלא דידן ממש.

"יחידות" לקבוצת חתנים וכלות שיחיו

השם־יתברך[1] יברך ויצליח את כל אחד ואחד, יחד עם בני משפחתו - בנוסף לברכות שהוזכרו בקבוצה הראשונה - שההכנות לחתונה, והחתונה עצמה, וה'אריכות ימים ושנים טובות' שלאחרי־זה, יהיו בהצלחה מופלגה, באופן יהודי וחסידי, בגשמיות, ברוחניות, ובגשמיות וברוחניות גם יחד, ומתוך מנוחה ושמחה וטוב לבב, ומתוך הכנות לשמחה הכי גדולה "שמחת עולם על ראשם"[2], שמחת הגאולה האמיתית והשלימה, שאז תקויים הבטחתו של הקב"ה, כפי שאומרים בנוסח ה'שבע ברכות': "מהרה ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים, קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה", וכל ההבטחות הכתובות לאחרי־זה.

ושההכנות לחתונה להקים בית בישראל בנין עדי עד, ושהחתונה עצמה, ושבעת ימי הנישואין, והשנים שלאחרי־זה יהיו מיוסדים על יסודי התורה והמצוה, בנים ובנות עוסקים בתורה ומצוות.

ושתהוו 'דוגמא חיה' בהנהגת הבית לכל הנמצאים בסביבכם, שהם יראו בעיני בשר — ועל־אחת־כמה־וכמה בעינים של יהודי - עינים של אהבת ישראל ואחדות ישראל, שאתם מייסדים את ביתכם על "תורת עולם", תורה נצחית שניתנה מהקב"ה "אלקי עולם".

ובמיוחד שנמצאים אנו ב'שנת הקהל' - "הקהל את העם, האנשים והנשים והטף גו' למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' גו' כל הימים"[3], ובוודאי שכל אחד מכם כבר עושה בענינים אלו, אך מובן שהוא יוסיף בזה עוד, על־ידי־זה שהבית שהוא הולך להקים יהיה 'בית של הקהל', שעליו אומר הקב"ה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"[4], "בתוך כל אחד ואחד"[5], כמדובר לעיל[6].

ובדרך ממילא, ובמכל־שכן וקל־וחומר, ביתכם יהיה 'בית של שמחה', מתאים לרמז השנה ת'ש'מ'ח', כמדובר לעיל[7].

ועל־ידי־זה ש"בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו"[8] בפשטות, יקויים בכם בפשטות "ונתתי גשמיכם בעתם גו'"[9], כולל פירוש הבעל־שם־טוב[10] "גשמיכם" מלשון גשמיות, ועל־אחת־כמה־וכמה שהרוחניות תהיה "בעתה".

ונסיים - כרגיל בכגון־דא - בנתינת שליחות־מצוה לכל אחד ואחד מכם, על־מנת לתתו לצדקה, ו"גדולה צדקה שמקרבת (ומזרזת) את הגאולה"[11], וממשיכה את כל הברכות לכל המצטרך עד לגאולה שלאחריה.

והחתונה תהיה בפשטות בשעה טובה ומוצלחת, ומיד לאחרי־זה או עוד קודם לזה - גאולה האמיתית והשלימה, על־ידי משיח צדקנו.

---

15) סה"מ תרצ"ט ע' 207 — בשם הרמ"ז (לזח"ג רס, ב — מק"מ קצ, ב). ועוד.
16) דניאל ז, יג. סנהדרין צח, א.
17) מכילתא ופירש"י בא יב, מא.
1) בהבא לקמן — ראה גם לקו"ש ח"כ ע' 575 ואילך. וש"נ.
2) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.
3) וילך לא, יב־יג.
4) תרומה כה, ח.
5) אלשיך עה"פ. ועוד.
6) ב'יחידות הכללית' הערה 17.
7) שם ס"ג.
8) ר"פ בחוקותי.
9) שם ד.
10) ראה כש"ט סר"ז. סרנ"ו.
11) ב"ב יו"ד, א. וראה תניא פל"ז (מח, ב).

בס"ד. משיחות ש"פ מקץ, שבת חנוכה, ה'תשמ"ח

- תרגום מאידיש -

א. בעמדנו בשבת חנוכה - כדאי להתעכב על כמה הוראות הנלמדות מחנוכה בכלל, ובמיוחד - משבת חנוכה, ההוספה ששבת מוסיפה בחנוכה[1]. ובזה גופא - שבת פ' מקץ[2].

והכוונה בהוראות אלו, לא רק לימודן בהבנה והשגה, אלא העיקר - להביאן במעשה בפועל, "המעשה הוא העיקר"[3], ואדרבה - "סוף מעשה במחשבה תחילה"[4].

וע"פ הידוע[5] שתוכנו הרוחני של כל יו"ט, גם חנוכה, נמשך על כל השנה, עד שמגיע היו"ט בשנה הבאה, שאז נתחדש באופן נעלה יותר - עד"ז הוא גם בנוגע להוראות למעשה הנלמדות מחנוכה, שהשפעתן צריכה להיות ניכרת לא רק בנוגע לימי חנוכה, אלא גם על כל השנה כולה, שכל יום ויום צריך להיות חדור ברוח ותוכן הוראות אלו, כדלקמן.

ב. התוכן הכללי של חנוכה מרומז בשמו - "חנוכה" (מלשון חינוך[6]), על שם חנוכת המזבח[7] וחנוכת המקדש[8] ע"י החשמונאים בימי חנוכה, "באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך"[9], שחינכו מחדש את המקדש והמזבח לאחרי ש"נכנסו יוונים להיכל ופרצו בו פרצות כו'"[10].

וענין זה חוזר ונשנה בכל חנוכה - "בימים ההם בזמן הזה"[9]:

בכל דור ודור ישנם ה"עומדים עלינו לכלותינו"[11], החל מהיצה"ר והחושך הכפול ומכופל של הגלות - הרוצים לטמא ר"ל את ביהמ"ק והמזבח הפנימי שישנו בכאו"א מישראל, ולנתקו מתורה ומצוות, "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך"[9];

ובימי חנוכה מדי שנה בשנה[12] מקבלים כחות מחודשים לחנך את המזבח ומקדש הרוחני, "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוך כאו"א מישראל"[13], ע"י חידוש וחיזוק ההתקשרות עם התורה ומצוותי'[14].

ג. הביאור בזה יובן בהקדים ענין החינוך - וכפי שרואים באופן החינוך של ילד קטן[15]:

חינוך ענינו להתרגל לדבר חדש, ומכיון ש"כל ההתחלות קשות"[16], נצרכים לזה כחות נעלים יותר מכפי הרגיל. ולכן כשמתחילים לחנך ילד בלימוד, הסדר הוא שנותנים לו "מתנות רבות", דברים

---

1) שהרי שבת אהני לתמידין שביום זה" (זבחים צא, רע"א. וראה בארוכה לקמן סעיף ט).

2) וכידוע ש"המועדים של כל השנה . . (גם) מועדי דרבנן . . יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן" (של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב).

3) אבות פ"א מי"ז.

4) פיוט לכה דודי.

נוסף להפירוש הפשוט בזה (שסוף מעשה עלה במחשבה תחילה לפני תחילת המעשה) ידוע פירוש החסידות בזה, שסוף מעשה הוא בתחילה במחשבה גופא – למעלה גם ממחשבה (ראה תו"ח ר"פ ויגש. המשך תרס"ו ע' יט ואילך. המשך תער"ב ח"ב ע' א'קיז ואילך).

5) לקו"ת ברכה צח, ב. ושם הוא בנוגע לענין הכללי והשוה שבשלש רגלים, שזה נמשך עד "הרגל הבא לאחריו". ומזה מובן בנוגע הענין המיוחד שבכל רגל – שזה נמשך עד רגל זה בשנה הבאה. וכן בנוגע ליו"ט חנוכה.

6) תו"א וישב ד"ה בכ"ה בכסלו (כט, ד). שערי אורה ד"ה הנ"ל פל"ז ואילך. לקו"ת נשא כט, א ואילך. ברכה צח, סע"ב ואילך. סידור עם דא"ח שער החנוכה רעז, א ואילך. ועוד.

7) ראה מרדכי ואור זרוע – הובאו בדרכי משה ורמ"א או"ח הל' חנוכה רסתר"ע. ועוד.

8) שבלי הלקט סי' קעד. וראה בכ"ז (בהערה זו ובהערות הקודמות) – לקו"ש ח"י ע' 279. ח"כ ע' 633 בהערה. חכ"ה ע' 379 ובהערות שם.

9) נוסח הודאת "ועל הנסים" דחנוכה.

10) רמב"ם הל' חנוכה רפ"ג.

11) הגדה של פסח, פיסקא "והיא שעמדה".

12) ובפרט ע"י קריאת התורה בימי החנוכה בפרשת הנשיאים בעת חנוכת המזבח והמשכן (שזהו מענין היום – חנוכת המזבח ע"י החשמונאים בימי החנוכה (משנה מגילה ל, ב ובפירש"י. רמב"ם הל' תפילה פי"ז הי"ז. טושו"ע או"ח סתרפ"ד ס"א)), שע"י קריאה זו ממשיכים ענין השראת השכינה שבחנוכת המזבח הרוחנית כו' (ראה לקו"ת ברכה צח, ג. סידור עם דא"ח שער החנוכה רעז, ב ואילך).

13) תרומה כה, ח. ראשית חכמה שער האהבה פ"ו קרוב לתחילתו (ד"ה ושני הפסוקים). אלשיך עה"פ. של"ה סט, א. רא, א. ועוד.

14) ראה בכ"ז לקו"ש חכ"ה ע' 379 ואילך.

15) בהבא לקמן – ראה מקומות שבהערה 6.

16) מכילתא ופירש"י יתרו יט, ה.

היקרים אצלו, "כדי להרגילו להתחיל בלימוד"[17], [ע"ד מנהג ישראל[18], כשמכניסים ילד ל"חדר", זורקים עליו מיני מתיקה, ואומרים לו שמלאך מיכאל זרקם[19] - כדי שיהי' לו רצון וחיות ללימוד ב"חדר"].

והיינו שה'חינוך' אינו ע"י הלימוד בלבד, שזהו דבר ההווה לו תמיד, אלא שמחנכין אותו ע"י איזו תוספת כמו איזה התקרבות או איזו מתנה"[20].

ומובן, שענין זה - ה"התקרבות" ו"מתנות רבות" - הוא ע"פ אמת, כמו שכתוב בתורת אמת[21] "חנוך לנער על פי דרכו": כי הסדר האמיתי בחינוך ע"פ תורה הוא, שכדי להרגיל לדבר חדש צריך לכחות נעלים יותר; אלא שזה גופא צ"ל "ע"פ דרכו" ותכונות וטבע כל או"א, כפי שנברא ע"י הקב"ה. ולכן, אצל ילד קטן ה"מתנות רבות" לפי הבנתו - מצד הטבע שהטביע בו הקב"ה - הם דברים קטנים" (מיני מתיקה וכיו"ב), אבל ב"מתנות רבות" אלו (על־פי דרכו) ישנה בפנימיות הענינים תוספת ההמשכה ההכרחית מצד ענין החינוך[22].

ומזה מובן גם בנוגע לחנוכת המזבח והמקדש בימי חנוכה:

מכיון ש"נכנסו יוונים להיכל" (ו)טמאו כל השמנים שבהיכל"[23], "ופרצו בו פרצות", "עמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" - הוצרכו ישראל ל"חנוכה" (חינוך) חדשה, התגברות והמשכה חדשה בחנוכת המזבח והמקדש מחדש, שזה הי' ע"י המסירות־נפש שלהם על קידוה"ש, "ובכח מס"נ הי' להם כח להמשיך אור התורה מחדש ("מבחי' עצמות אוא"ס") והמשכה זו היא בחי' חנוכה, בחי' מתנה מרובה"[24].

ולכן קבעו הנס בנרות[25] - דבר המורה על חיזוק והתגברות חדשה ב"נר מצוה ותורה אור"[26],

וענין זה חוזר ונשנה מדי שנה בימי החנוכה, כנ"ל, שמקבלים כחות מיוחדים לחנך, לחזק ולחדש את ה"נר מצוה ותורה אור" עם כל ה"שטורעם" והתוספת־כח הבאים ביחד עם ענין החינוך.

ומזה "לוקחים" את הכח לעבודה בתורה ומצוות במשך כל ימות השנה[27] - שלא יהי' באופן "רגיל" שמורגל ללמוד תורה ולקיים מצוות בכל יום כ"דבר ההווה לו תמיד", אלא באופן של התגברות חדשה מתאים לנתינת־כח של חנוכה - חינוך חדש.

ד. בהתגברות חדשה גופא ב"נר מצוה ותורה אור", ישנו פרט נוסף הנלמד מנרות חנוכה.

ובהקדמה: מכיון שקבעו חגיגת הנס ע"י נרות חנוכה, הרי מובן שבכל הפרטים (אופן הדלקת הנרות, מקום הנרות וזמן הדלקתן, וכיו"ב) ישנם לימודים בנוגע לכללות העבודה הנ"ל דחנוכה - חידוש וחיזוק המקדש הפרטי בעבודה ד"נר מצוה ותורה אור".

בזמן הזה ה"מנהג פשוט"[28] הוא שכל או"א מדליק נרות חנוכה באופן ד"מהדרין מן המהדרין" - "יום ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך", "מעלין בקודש"[29].

---

17) ראה פיה"מ להרמב"ם סנהדרין ר"פ חלק (בהכרח יצטרך המלמד שיזרז אותו על הלימוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שנותיו, ויאמר לו קרא ואתן לך אגוזים כו'). הובא בהגהת הצ"צ לתו"א שם — באוה"ת חנוכה רצט, סע"ב. תתקלד, ב.

18) ראה ס' השיחות תש"א ע' 30.

19) ומובן שזהו האמת (כי נוסף להאיסור ד"מדבר שקר תרחק", ידוע גודל הזהירות בחינוך הקטן בדברי אמת) — כי ההורים וכיו"ב (הזורקים הממתקים) עושים זאת בשליחותו של מלאך מיכאל, ושלוחו של אדם כמותו (משנה ברכות לד, ב. קידושין מא, ב).

20) לקו"ת נשא וברכה שבהערה 6.

21) משלי כב, ו. — כתוב זה הובא בדרושי חנוכה שבהערה 6 בביאור הענין שחנוכה הוא מלשון חינוך (וכמה מהד"ה דמאמרי חנוכה הם בכתוב זה — לדוגמא: אוה"ת חנוכה תתקלב, ב).

22) כמו בהנהגה דזריקת ממתקים ע"י מלאך מיכאל, כנ"ל הערה 19.

23) שבת כא, ב.

24) תו"א וישב ד"ה בכ"ה בכסלו (שבהערה 6) ל, א. וראה שערי אורה שם פמ"ב.

25) ראה תו"א שם. לב, ב ואילך. שערי אורה שם פמ"א־ב. פנ"ג. ועוד.

26) ראה פירש"י ד"ה בנים — שבת כג, ב: כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה, בא אור התורה.

27) ע"ד שהכח לזכר ליצי"מ בכל יום הוא מזכירת יצי"מ בחמשה עשר בניסן. וכיו"ב.

28) רמ"א או"ח הל' חנוכה סתרע"א ס"ב.

29) דהלכה כבית הלל (שבת כא, ב).

והלימוד מזה:

ההתגברות והחינוך מחדש ב"נר מצוה ותורה אור", צ"ל באופן כזה שבכל יום מוסיף והולך באור. אף שביום שלפנ"ז כבר הי' "נר מצוה ותורה אור" בשלימות הדרושה מצד ענין החינוך, מ"מ, כשנוסף עוד יום - צריך להוסיף עוד יותר בענין האור.

ועבודה זו נמשכת במשך שבעה ימים רצופים[30], הכוללים כל ימי השבוע (יום ראשון, שני כו' עד שבת), דהיינו, כל האופנים בעבודת ה' הנחלקים לשבעת ימי השבוע ("כל יומא ויומא עביד עבידתי"[31]) - שהעבודה באופן ד"מוסיף והולך ואור" היא בכל אופני העבודה דכל ימות השנה.

ה. לימוד נוסף מנרות חנוכה:

אחד התנאים במצות נר חנוכה (בנוגע למקום ההדלקה) הוא ש"מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ", והטעם - "משום פרסומי ניסא"[32], ועד - שלכמה דעות[33] הפירוש ד"על פתח ביתו מבחוץ" הוא כשהבית פתוח לרשות הרבים, משא"כ כשהבית פתוח לחצר, צ"ל ההדלקה על פתח החצר לרה"ר, כדי לפרסם הנס גם לאלו הנמצאים ברשות הרבים.

שכן לא מספיק שבני הבית רואים את נרות־החנוכה, אלא צריך להאיר גם לאלו הנמצאים ברה"ר.

וענין זה מודגש לא רק בנוגע למקום ההדלקה אלא גם לזמן ההדלקה:

"מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק כו' ועד כמה כו' עד דכליא ריגלא דתרמודאי"[34]. והטעם - כי עד ש"תכלה רגל מן השוק"" ("ריגלא דתרמודאי" - אנשים האחרונים שמסתובבים בשוק[35]) ישנם עוברים ושבים שרואים את הנרות, ובמילא ישנו "פרסומי ניסא"[36].

ועד כדי כך, שיש דיעה[37] שלאחרי הזמן ד"תכלה רגל מן השוק" אין יכולים לקיים יותר את המצוה, כי אין "פרסומי ניסא", ועיקר המצוה הוא "שיראו הרבים העוברים ליד ביתו את הנר, ולא משום בני ביתו".

ו. והלימוד מזה בעבודת ה':

לא מספיק לחנך מחדש את עצמו ובני ביתו ("על פתח ביתו"), אלא צריך לחנך ולהשפיע גם על אלו הנמצאים "בחוץ" ברה"ר ובזמן ש"תשקע החמה", כשה"שמש ומגן הוי"[38] אינו מאיר בגלוי - שגם אנשים אלו יושפעו מההתגברות החדשה (חינוך) ד"נר מצוה ותורה אור".

"עד שתכלה רגל מן השוק, עד דכליא ריגלא דתרמודאי": נרות חנוכה מאירים את ה"חוץ" כל זמן שנמצאים שם אנשים, וגם אלה הנקראים "תרמודאי", "שם אומה מלקטי עצים" או "עניים"[39] (בדעת[40]), ועד - "תרמודאי" המורדים בהקב"ה ר"ל ("תרמוד" אותיות "מורדת"[41]), [ועד כדי כך ש"תרמודאי" היו לפנ"ז עבדי שלמה[42], מלך שהשלום בימיו[43], ונפלו עד שנהיו מורדים], והם נשארים בשוק, ברה"ר, טורי דפרודא[44] - אליהם צריך להגיע האור שמדליקים "על פתח ביתו מבחוץ".

ועד שפועלים בהם "כליא" - ביטול וכליון[45], ולא רק ד"תרמודאי"" (מורדים) בכלל, אלא גם "ריגלא דתרמודאי", החלק הכי תחתון שבהם,

---

30) כי התחלת הענין דמוסיף והולך בנרות חנוכה היא בליל ב.

31) זח"ג צד, ב. וראה שו"ת הרשב"א סתכ"ג.

32) שבת כא, ב ובפירש"י.

33) תוד"ה מצוה – שבת שם. וראה רשב"א ופסקי רי"ד שם. טושו"ע או"ח שם ס"ה. וראה אנציק' תלמודית ערך חנוכה ס"ז (ע' רצ).

34) שבת שם.

35) "שם אומה מלקטי עצים דקים ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם כו'" (רש"י ד"ה רגלא – שבת שם). ויש אומרים שהם "עניים שלאחר שגומרים מלאכתם מלקטים עצים מן ההפקר להתחמם בהם, ומתאחרים בשוק יותר משאר בני אדם" (תשובות הגאונים שערי תשובה סי' רלג. ועוד).

36) טושו"ע שם ס"ב.

37) תוס' ופסקי רי"ד שבהערה 33. ועוד. וראה אנציק' תלמודית שם ס"ח (ע' שט).

38) תהילים פד, יב.

39) ראה לעיל הערה 35.

40) ראה נדרים מא, א.

41) עמק המלך שער קרית ארבע ר"פ קיא (קח, א). קהלת יעקב ערך תרמוד.

42) ספ"ק דיבמות (יז, א).

43) דה"ב כב, ט.

44) ראה אוה"ת חנוכה סד"ה מצותה משתשקע החמה (תתקמא, ב). ד"ה מצותה תשל"ח (סה"מ מלוקט ח"ב) ס"א.

45) אוה"ת שם תתקמב, א. ד"ה הנ"ל תשל"ח שם. וש"נ.

המורד בה' לא מצד השכל ומדות כו', אלא כרגל שאין בה שכל כו'.

וההתגברות החדשה ד"נר מצוה ותורה אור" מאירה בהם עד כדי כך, שבמקום להיות מורדים - הם נהפכים ומקיימים בעצמם מצות נר חנוכה, כולל שמתחדשים ומתחנכים מחדש, עם כל ה"שטורעם" ד"מתנות רבות" ו"נר מצוה ותורה אור".

ז. מזה ישנה הוראה ברורה ומענה על שאלות שונות בנוגע לתפקידו ושליחותו של יהודי:

ישנם הטוענים שמספיקה להם עבודתם להאיר את ביתם ובני ביתם ב"נר מצוה ותורה אור" - "דיו שיפקיע את עצמו"[46], והלוואי שיצליח בזה כדרוש, ובפרט בחושך כפול ומכופל בזמן הגלות; ומה יש לו לחשוב להתעסק עם אלו הנמצאים ב"חוץ", ובפרט המורדים במלכות שמים ("תרמודאי").

עוד זאת: בשלמא כשנמצא בלאו־הכי ב"שוק" באמצע היום, "זבולון בצאתך"[47] כשעוסק ברה"ר, הוא מבין שצריך לנצל הזמן והקשרים כו' כדי להשפיע על הנמצאים בסביבתו ב"שוק";

משא"כ בזמן הדלקת נר חנוכה שהוא "משתשקע החמה", כשחוזר הביתה מעבודתו, "יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב"[48], הרי תפקידו היחידי הוא להאיר את ביתו בתורה ומצוות, ללמוד בעצמו שיעור בתורה, ללמוד עם הילדים וכיו"ב, ואין לו כל שייכות עם ה"שוק", ואדרבה - הוא רוצה לשכוח על דאגות הפרנסה וכו' שלא יבלבלוהו בשעה שנמצא בבית עם אשתו וילדיו כו'.

והגם שישנו חיוב מצד "כל ישראל ערבים זה לזה"[49] וכיו"ב, לעזור ולהשפיע על אחרים - הרי זה יכול להיות לאחרי שיגמור עבודתו בביתו עם בני ביתו, משא"כ בהיותו בתחילת החינוך של עצמו ובני ביתו, אין זה זמן המתאים להתעסק ולהאיר את ה"חוץ".

ומביא ראי' לטענתו מנרות חנוכה עצמם: לשיטת בית־שמאי "ביום ראשון מדליק שמונה"[50], ואילו לשיטת בית־הלל (שהלכה כמותם) בלילה הראשון מדליק רק נר אחד, ואח"כ "מוסיף והולך", כל יום עוד נר, עד שביום השמיני מדליק שמונה (שלימות מספר הנרות).

והטעם ע"ז[51], כי אי־אפשר להתחיל מיד בריבוי אור - "תפסת מרובה לא תפסת"[52], כי־אם בסדר והדרגה.

ולכן טוען הוא: מכיון שנרות חנוכה עצמם מלמדים שהעבודה צ"ל בסדר והדרגה, מן הקל אל הכבד - הרי מזה ראי' שלכל־לראש צריך להאיר אצל בני ביתו בשלימות, ורק אח"כ יתעסק להאיר את ה"חוץ".

ועל זה בא הלימוד מחנוכה, שההיפך הוא הנכון: הגם שבנוגע למספר הנרות צ"ל העבודה מן הקל אל הכבד, מ"מ, בנוגע למקום הנרות, הרי מיד בלילה הראשון, אע"פ שמדליק רק נר אחד (שפחות מזה לא שייך) צריך להדליקו באופן כזה שיאיר את ה"חוץ", ועד - ל"תרמודאי".

ח. וכאן נשאלת השאלה: הן אמת שזוהי ההוראה מחנוכה, אבל מנין לו הכח להאיר את החוץ, כשיש לו רק נר אחד בלבד?

והמענה לזה - בפשטות:

הן אמת שמצד כחותיו הוא, כחות מוגבלים, אין הדבר באפשרותו - אולם, הרי נר חנוכה היא מצוה שניתנה ע"י הקב"ה, כפי שאומרים בנוסח הברכה "אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר חנוכה", והקב"ה הרי אין לו שום הגבלות, ו"מי יאמר לו מה תעשה" - כמו"כ הוא גם בנוגע למצוותיו (רצונו של הקב"ה, שהוא ורצונו אחד), שאין להם שום הגבלות [ובפרט לפי הפירוש הפנימי ב"קדשנו במצוותיו", שהקב"ה בעצמו מקיים את המצוות, וכמ"ש[53] "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל", "מה שהוא עושה, אומר לישראל לעשות"], לכן מובן[54] שכוחו של הקב"ה

46) ע"פ ל' חז"ל – בכורות ה, א. פירש"י במדבר ג, לט.
47) ברכה לג, יח.
48) תהלים קד, כג.
49) שבועות לט, א.

50) שבת כא, ב.
51) תו"א פרשתנו לד, ב.
52) ר"ה ד, ב. וש"נ.
53) תהלים קמז, יט. שמו"ר פ"ל, ט.
54) ועפ"ז גם מובן שאין להקשות איך יש בכח לעשות דבר והיפוכו, שבעבודת עצמו ה"ה בתחילת העבודה (שהדליק רק נר

ומצוותיו ניתנים ליהודי המקיים את המצוה [נוסף ע"ז שיהודי מצ"ע (אפילו בלי מצוות) נפשו היא "חלק אלקה ממעל ממש"[55] הנותן כח לעשות נפלאות], שמיד בתחילת עבודתו (כשמדליק רק נר אחד בלבד), יוכל להאיר את החוץ[56].

[וזהו גם הביאור בנוגע לריבוי ענינים שנדרשים מיהודי, אף שמצד גדרי העולם קשה לקיימם - כי מציאותו של יהודי, ובפרט ע"י קיום המצוות של הקב"ה, היא - שיש לו את הכח לעשות דברים כאלו שמצד גדרי העולם הם קשים מאד, ועד - לענינים הפכיים].

ט. בכל זה (הלימוד מחנוכה בכלל), נוספת הוראה משבת חנוכה:

ובהקדים: שבת וחנוכה הם שני ענינים שונים, ובכללות - שבת היא מן התורה, וחנוכה מ'דברי[57] סופרים'[58].

ויתירה מזה: בכמה ענינים הם גם הפכיים: בשבת אסורה עשיית מלאכה, ובחנוכה מותרת עשיית מלאכה[59], ועד - שמצות חנוכה היא הדלקת נר חנוכה, מלאכה האסורה בשבת.

וכמו"כ הוא בעבודת ה': העבודה בחנוכה היא להאיר את ה"שוק" ב"נר מצוה ותורה אור", ועד גם המורדים בה' ("תרמודאי"), כנ"ל בארוכה: משא"כ העבודה בשבת היא דוקא באופן של שביתה וביטול ממלאכת העולם ב"שוק", ומתעלים מעובדין דחול ועוסקים רק בעניני קדושה[60].

אעפ"כ, מכיון שישנו שבת חנוכה, עם כל עניני חנוכה (הלל והודאה, קריאת התורה וכו'), ועד - שנר חנוכה שמדליקים בערב־שבת צריך להאיר שיעור שלם גם בשבת - מסתבר לומר, שישנם ב' אופני העבודה (שבת וחנוכה), וצ"ל הן העבודה של חנוכה (להתעסק עם ה"שוק"), והן העבודה של שבת (שביתה ומנוחה ממלאכה בעולם), ולא זו בלבד, שאין סתירה ביניהם, אלא עוד זאת, שישנה ההשפעה משבת (מצד ענינה היא, שביתה וביטול ממלאכה כו') על חנוכה [ע"ד הידוע בענין "אהני", ששבת יש לה השפעה על קרבן התמיד שמקריבים בשבת (אע"פ שקרבן תמיד אינו ענין המיוחד לשבת, כי־אם קרבן שמקריבים בכל יום)].

וצריך להבין הביאור בזה - איך מסתדרים שני הענינים, שבת וחנוכה ביחד?

י. ויובן זה בהקדים השאלה - איך יתכן שבמשכן וביהמ"ק עשו מלאכות בשבת, ולדוגמא: הבערת אש [כמ"ש[61] "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת", "במושבות אי אתה מבער, אבל אתה מבער בבית המקדש"], הקרבת הקרבנות [כמ"ש[62] "וביום השבת שני כבשים"] הקשורה עם כו"כ מלאכות, ועוד.

ולאחרי כל הביאורים שנאמרו בזה[63], המסבירים איך שהקרבת הקרבנות אינו מבטל את הלאו דאיסור מלאכה בשבת - עדיין אינו מובן, מהו הטעם להקרבת הקרבנות בשבת, כשכל המלאכות אסורות אז[64]:

הטעם דאיסור מלאכה בשבת ("ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, ויום השביעי שבת לה' אלקיך, לא תעשה כל מלאכה"), הוא "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ גו' וינח ביום השביעי גו'"[65], ובלשון החסידות: בשבת הוא

אחד) ובעבודה עם הזולת ה"ה כבר מאיר החוץ — כי זהו בכחו ה'כל יכול' של הקב"ה, שהוא נושא הפכים.

55) תניא רפ"ב.

56) ויתירה מזה: כל ציווי של הקב"ה בא ביחד עם נתינת כח להאדם לקיים המצוה בכחות שלו, כמאחז"ל (במדב"ר פי"ב, ג) "איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחן". ועפ"ז נמצא, ש"כחי" (של הקב"ה) של "נמנע הנמנעות" (שיוכל להדליק נר אחד להאיר החושך בחוץ) נעשה "כחן" של בשר־ודם.

57) ובזה גופא — תקנת "חכמים" (לשון הרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ג) לא כמו בפורים שהוא "תקנת הנביאים" (לשון הרמב"ם ריש הל' מגילה).

58) ואף שגם מצוות מד"ס ניתנו במ"ת — אבל ניתנו לכתחילה באופן שיתגלה אח"כ באופן של דברי־סופרים, עם כל החילוקים בדין בין מצוה מד"ס ומצוה מה"ת.

59) ראה תו"א מגילת אסתר צט, ד בביאור החילוק בין פורים שמותר בעשיית מלאכה, ושבת שאסור במלאכה.

60) ובלשון החסידות" (תו"א פרשתנו מא, ב): "שבת העלאה ממטה למעלה, וחנוכה המשכה מלמעלה למטה".

61) ויקהל לה, ג ובמכילתא עה"פ.

62) פינחס כח, ט.

63) ראה אמונות ודעות להרס"ג מאמר ג פ"ט. תשובות מהר"ם אלשקאר סי' קב. פי' ר"נ גאון שבת קלג, א — מדברי רז"ל (ספרי תצא כב, יא. מכילתא ופירש"י יתרו כ, ט. ירושלמי שבועות פ"ב ה"ח. שמו"ר פכ"ט, ד. וש"נ) "מחללי' מות יומת וביום השבת שני כבשים, שניהם בדיבור אחד נאמרו". וראה תורה שלימה כרך יא במילואים סי"ד. כרך יז במילואים סי"ב.

64) בהבא לקמן (השאלה והביאור) ע"ד החסידות — ראה ד"ה וביום השבת עת"ר. וראה גם אוה"ת ויקהל ע' ב'קלו ואילך.

65) יתרו כ, ט ואילך.

עליית העולמות שמתעלים מעולם המעשה, ולכן אסורה עשיית מלאכה.

וא"כ, כיצד יתכן שביום השבת יעשו מלאכות במשכן ומקדש? ! אם "במושבותיכם" צ"ל שביתה ממלאכה בשבת, כי נרגש שם העלי' ד"וינח" (ה') ביום השביעי", הרי מכש"כ וק"ו שהי' צ"ל נרגש במשכן ומקדש לה' (שלכן גם מלאכת המשכן אסורה בשבת) - ואעפ"כ עשו שם כמה מלאכות!

והרי מזה גופא מובן, שהמלאכות במשכן ומקדש אינם באותו גדר מלאכה בכלל "במושבותיכם" (האסורה בשבת).

והביאור בזה[64]:

טעם איסור מלאכה בשבת הוא (כנ"ל), כי הקב"ה "נח" ממעשה בראשית, ועומד למעלה (גם בגלוי) מעניני העולם[66].

משא"כ בנוגע למלאכת שמים - שהם למעלה מעניני העולם (שנבראו במעשה בראשית) - מובן שישנם גם בשבת, כמאמר חז"ל[67] "ממלאכת עולמו שבת, אבל לא ממלאכת צדיקים".

וזהו חידוש המשכן והמקדש: במשכן ומקדש היתה השראת השכינה וגילוי אלקות שלמעלה מהעולם. והיינו, ששם הי' (בכל ימי השבוע) הגילוי של שבת, ולכן המלאכות שהיו במשכן, אינם בגדר "מלאכת עולמו", כי־אם "מלאכת שמים", שלא רק שדוחה שבת ומותרת בשבת, אלא אדרבה - זהו תוכן השבת: גילוי אלקות שלמעלה מהעולם, ולכן עשו המלאכות בשבת, ואדרבה - באופן ד"עיסקא דשבתא כפול"[68].

יא. כמו"כ יובן גם בנוגע לעבודה בחנוכה (חינוך המקדש הפרטי שבכאו"א מישראל, באופן ד"מוסיף והולך ואור", ועד - להאיר גם את החוץ) ביום השבת - שבת חנוכה:

בחנוכה (ע"ש חנוכת המקדש) מאיר מעין הגילוי של ביהמ"ק, ובפרט בחנוכת המקדש - גילוי אלקות שלמעלה מהעולם "מלאכת שמים".

[ועפ"ז י"ל הטעם שחנוכת המקדש (ראשון) דחה את הצום של יוהכ"פ[69] - לא רק מצד מעלת "חנוכת המקדש" שנעלית יותר מהצום, אלא גם כי "חנוכת המקדש", כולל אכילת ושתיית בנ"י אז, אינה "מלאכת העולם", כי־אם "מלאכת שמים" (ככל המלאכות בביהמ"ק, כנ"ל), ביטוי שלימות הביטול להקב"ה. ולכן עשו זאת גם ביוהכ"פ, כי חנוכת המקדש גופא היא הגילוי דיוהכ"פ ("שבת שבתון") - גילוי אלקות שלמעלה מהעולם, ע"ד מלאכת הקרבנות במשכן שהי' גם בשבת, כנ"ל],

וי"ל, שזה בא בהדגשה בשבת חנוכה:

בשבת - "כל מלאכתך עשויה"[70], ואין הפירוש שביום השבת חסרים הענינים הבאים ע"י "מלאכתך" (מלאכת האדם) בימי החול, אלא שישנם בשלימותם, אבל אינם באים ע"י עבודת ויגיעת האדם, "מלאכתך" — כי־אם ש"עשויה" מלמעלה, "מלאכת שמים".

והביאור:

עבודתו של יהודי בלימוד התורה וקיום המצוות (הדלקת "נר מצוה ותורה אור") יכולה להיות בשני אופנים:

(א) כשעובד עבודתו מרגיש שהוא הוא העובד והעושה, שנרגשת מציאותו שזו מלאכתו ופעולתו, ויתירה מזה - גם הקב"ה צריך, כביכול, לעבודתו, "למעשה ידיך תכסוף"[71].

(ב) שמרגיש שהכל עושה הקב"ה[72], ורק שהקב"ה רצה ש"למעשה ידיך תכסוף", שזה "יעבור" ע"י ידיו וכיו"ב, אבל אי"ז מלאכתו, כי־אם מלאכת ה'.

וזהו החילוק בין העבודה בימי החול לעבודה בשבת:

בימות החול, כשאלקות הוא בהעלם ובהתלבשות במעשה בראשית - צריך לקיים את ה"ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך", שנרגש בעבודתו שזה "מלאכתך" הבא ע"י כחותיו כו', אבל - בעזרת ה'.

---

66) וכיון ש"את השמים ואת הארץ אני מלא", הי' ראוי להיות איסור מלאכה גם בחול, דהרי מאן דמחוי במחוג קמי מלכא, קטלא חייב" (חגיגה ה, א) ורק מפני שאוא"ס הוא בהעלם (בימי החול) — לכן יש אפשריות לעשיית מלאכה (ד"ה שלוש פעמים תרע"ח).

67) ב"ר ספי"א.

68) מדרש תהלים צב.

69) מו"ק ט, א.

70) שו"ע אדה"ז או"ח סש"ו סוסכ"א. וראה מכילתא ופירש"י יתרו כ, ט.

71) איוב יד, טו.

72) ולהעיר ממאחז"ל עה"פ (איוב מא, ג) מי הקדימני ואשלם (ויק"ר פכ"ז, ב).

משא"כ ביום השבת, שאז הוא השביתה וביטול של כל עניני העולם וכל הרגש ישות ומציאות, שנתגלה האלקות שלמעלה מהעולם - צ"ל נרגש איך ש"כל מלאכתך עשויה", מלאכת הקב"ה (בדוגמא למלאכה במשכן ומקדש).

יב. ומזה מובן גם בנוגע לשבת חנוכה:

שבת מכניסה בעבודה של חנוכה את ענין השביתה וביטול במציאות, שהעבודה ומלאכת חינוך המקדש הפרטי של כאו"א, והעבודה להאיר את חושך העולם ב"נר מצוה ותורה אור", יעשו באופן ד"כל מלאכתך עשויה" - שאינו מרגיש שהוא הוא "המחנך" ו"המדליק" של ה"נר", כי־אם שהקב"ה "מדליק"[73], אלא שרצה הקב"ה שזה יעבור על־ידו.

וכפי שרואים בפשטות בהדלקת נר חנוכה בערב־שבת: פעולתו של היהודי להדליק נרות חנוכה היא אמנם בערב־שבת סמוך לשבת, אבל אח"כ דולק ומאיר הנר גם בשבת, שאז אי"ז מלאכת האדם (דאדרבה - הדלקת הנר אסורה בשבת), אלא הנר דולק והולך מעצמו - "מלאכת שמים", ע"ד ובדוגמת - המלאכה במקדש, כנ"ל.

ומשבת חנוכה - מקבלים נתינת־כח לעבודה מתוך ביטול בכל ימי החנוכה[74] (גם בימי השבוע)[75], ומחנוכה בכלל - נמשך נתינת־כח על כל ימי השנה, כנ"ל.

יג. העבודה ד(שבת) חנוכה בכל ג' הענינים הנ"ל [(א) חינוך ב"נר מצוה ותורה אור", (ב) באופן ד"מוסיף והולך", (ג) ולהאיר גם את ה"חוץ" גם כשמדליקים רק נר אחד כו'] - הוא בהדגשה יתירה בעמדנו בשבת פ' מקץ:

תוכן פ' מקץ[76] הוא (בעיקר) אודות יוסף הצדיק[77] - ש"מקץ" לזמן שהי' בבית האסורים, הוציאוהו משם, לפרעה לפתור החלומות, ועי"ז נהי' למשנה למלך, "אתה תהי' על ביתי ועל פיך ישק כל עמי גו' נתתי אותך על כל ארץ מצרים גו' ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים"[78].

ובעבודתו של יוסף מוצאים כל הפרטים הנ"ל בעבודת החנוכה:

בשמו "יוסף" מלשון הוספה, מודגש אופן העבודה שלא ע"ד הרגיל - ע"ד עבודת החינוך" (חנוכה) שזוהי הוספה על הרגיל בנתינת מתנות כו' (כנ"ל ס"ג).

ועד - לעבודה באופן דמוסיף והולך ואור, בדוגמת נרות חנוכה (כנ"ל ס"ד).

וההוספה עצמה בעבודתו של יוסף היא באופן ד"יוסף ה' לי בן אחר"[79], לעשות מ"אחר" שיהי' "בן"[80] - בדוגמא לעבודת הדלקת נרות חנוכה "על פתח ביתו מבחוץ", להאיר את ה"אחר" הנמצא ב"חוץ" (כנ"ל ס"ו).

וזו היתה גם עבודתו של יוסף, כמסופר בפרשתנו שלאחרי שיצא מבית האסורים נהי' ל'משנה למלך' על כל ארץ מצרים "ערות הארץ"[81] (בחי' "אחר"), ועד שכל אנשי מצרים הוצרכו לציית ולהיות תחת ממשלתו של יוסף (ועי"ז - של הקב"ה).

וזה גופא התחיל מיד כשיצא מבית האסורים - ע"ד הנ"ל שמיד בהתחלת העבודה, כשמדליק רק נר אחד, מתחיל כבר להאיר "על פתח ביתו מבחוץ" (כנ"ל ס"ז).

יד. ומזה ישנה נתינת־כח לכאו"א לעסוק בעניני חנוכה - כידוע שכל ישראל נקראים על שם יוסף, כמ"ש[82] "נוהג כצאן יוסף" (כי יוסף כלכל ופירנס את כל בנ"י בדור ההוא, שמהם באים כל בנ"י עד סוף כל הדורות).

---

73) ועפ"ז יומתק עוד יותר המבואר לעיל (סעיף ח), שבחו של הקב"ה שאפילו בהדלקת נר אחד (התחלת העבודה) מאירים גם את החוץ, כיון שזו מצוותו של הקב"ה, ועד שהיא מצוה שהקב"ה מקיים בעצמו, כנ"ל שם.

אבל גם אם מקיים המצוה באופן הא' שבפנים, שמרגיש מציאותו כו' — ג"כ יש לו הכח (של מצוותו של הקב"ה) להאיר את החוץ. ובפרט ע"פ מ"ש לעיל בהערה 56.

74) גם ימי החנוכה שעברו — כי "שבת" אותיות "תשב" (אגה"ת פ"י), ועל ידי התשובה נעשה בעה"ב גם על העבר.

75) להעיר מדברי הרמב"ן (יתרו כ, ח) שזכירת שבת צ"ל בכל יום ויום.

76) וגם שם הפרשה ("מקץ") הוא ספירת היסוד, קץ וסיום כל הספירות — דרגתו של יוסף.

77) משא"כ פ' וישב הוא גם אודות יעקב והשבטים, ופ' ויגש — אודות יהודה, וגם המשך הפרשה — אודות יוסף כפי שהי' כבר מלך כו"כ שנים.

78) פרשתנו מא, מ.

79) ויצא ל, כד.

80) אוה"ת להצ"צ עה"פ. ועוד.

81) פרשתנו מב, ט.

82) תהלים פ, ב ובפירש"י.

והדגשה מיוחדת בדורנו זה, שנשיא הדור, כ"ק מו"ח אדמו"ר, שמו יוסף, שהוא מפרנס ומכלכל את כאו"א הנמצא בדור הזה, כמאחז"ל[83] "מה להלן עומד ומשמש, אף כאן עומד ומשמש.

ובמיוחד - תבע ונתן כחות הדרושים לעסוק בעבודה ד"חנוכה", הפצת והחינוך ביהדות והפצת המעיינות חוצה.

ויה"ר שההוספה בעבודתנו בכל הנ"ל - תביא בפועל ל"מקץ" הגלות, שכבר "כלו כל הקיצין"[84] בלאו־הכי, ובפרט על־פי מה שאמר "יוסף" שבדורנו "לאלתר לגאולה", וצריך רק לסיים את "צחצוח הכפתורים"[85], שגם זה כבר עשו (כמדובר כמ"פ),

עדי קיום היעוד[86] "יוסף אדנ־י שנית ידו לקנות את שאר עמו, אשר ישאר מאשור וממצרים וגו'", "הנה א־ל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת י־ה ויהי לי לישועה", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

83) סוטה יג, ב.
84) סנהדרין צז. ב.

85) שיחת שמח"ת תרפ"ט.
86) ישעי' יא, יא. יב, ב

אגרות קודש

[חודש הגאולה ה'תשי"ג]

... ומה שמדייק במכ' האחרון - ברמב"ם הל' ע"ז פ"ו ה"ט: מפני שהי' זה דרך עובדי כוכבים נוטעין אילנות כו', דבאשרה אין ענין ע"ז ממש - לא נלפענ"ד, כי בהלכה זו אין הנידון ע"ד אשרה, כ"א באילן סתם (אלא שלא רצה לדלג ולקצר הכתוב, בשביל תיבה אחת, ולכן העתיק גם תיבת אשרה. ועוד - שהרי נטיעתה אסורה **בכ"מ**). אבל עיין במשנה (ע"ז מח, א) מחלוקת ר"ש ות"ק. וראה ג"כ מו"נ ח"ג פכ"ט ופל"ז.

ב) ומה שר"ל דאשרה היא בדוגמת מצבה, שרק **אח"כ** שונא ה"א, משא"כ בימי האבות - צ"ע מנ"ל הא. וחידוש גדול הוא גם במצבה, דסניגור יהפך לקטיגור מפני השוטים (יעויין ע"ז נד, ב). ואין למדין מן החידוש. ובפרט שלא מצינו בשום מקום שנטעו האבות וכו' אילנות לשם ה'. ועפ"ז - דאשרה תמיד שנואה היתה - יובן ויומתק מה שנתלבטו רז"ל (סוטה י, א) להוציא קרא דויטע אשל גו' ויקרא שם גו' מפשוטו. וצע"ק בזח"א מט, א.

ג) מה שיש לדייק ברמב"ם שם הוא משי"כ: אע"פ שעשאו לנוי כו' (א) מהיכא תיתא לחלק (באור שמח מציין להמכילתא: אעשה לפניו מקדש נאה. ואולי כוונתו לתרץ קושיא זו. ודוחק). (ב) אם יש סברא לחלק - מנ"ל דאין נפ"מ ואע"פ שעשאו לנוי לוקה.

וי"ל דהחילוק הוא, דבאם עשאו לנוי - הוא בטל להמתנאה על ידו, וכמו נוי סוכה (סוכה י, א). ובכ"ז הדין דלוקה, דכל עיקר דרך העכו"ם בזה הי' באופן שהאילן טפל ובטל להמזבח שלהם כדי שיתקבצו שם העם.

ובהנ"ל מובן עוד דיוק ברמב"ם שם:

ד) התיבות "כדי כו' העם" לכאורה מיותרות הן. דלמאי נפ"מ. ועפהנ"ל מובן דמזה למדין דאף לנוי וליופי אסור. ואכמ"ל.

ה) הענין דמצבה היתה אהובה ולאחר מ"ת שנואה ע"פ דא"ח - מבואר באור התורה להצ"צ ר"פ ויצא (קצח, א).

השלמות לשיחות דלעיל

בתחילת השיחה:

בנוגע לשני הענינים (העיקריים) ביום השבת־קודש הזה - שבת וחנוכה - מי קודם למי, יש סברא לכאן ולכאן:

יש סברא להקדים ענין חנוכה - בהתאם לסדר הימים, שימי חנוכה התחילו (בשנה זו) לפני יום השבת.

ולאידך, יש סברא להקדים את ענין השבת - בהתאם לסדר הדורות, שיום השבת נקבע מתחילת הבריאה, "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש"[1], ובפרט לאחרי שנוסף בו התוקף והעילוי דמתן־תורה[2], ואילו ענין החנוכה נתחדש בזמן בית שני, ומדברי־סופרים בלבד[3].

אמנם, בנוגע לחנוכה[4] יש חביבות מיוחדת - מצד כללות הענין ד"חביבין דברי־סופרים יותר מדברי תורה"[5], ולכן יש לפתוח בענין הכללי של חנוכה, ואחר־כך לבאר את תוכן ההוספה של שבת בחנוכה.

בסעיפים ה־ו, בנוגע לזמן הדלקת נר חנוכה:

על־פי־זה יש לבאר גם את הדיעה שזמן הדלקת נר חנוכה הוא עד חצות[6] - דמכיון שתוכן נר חנוכה הוא להאיר את החושך, ואת אלה הנמצאים במצב של "חושך" ("תרמודאי"), הרי הזמן שבו זקוקים לעבודה זו, הוא עד חצות, כי בחצות לילה מתחיל "עת רצון", שהקב"ה משתעשע עם הצדיקים ("ועמך כולם צדיקים"[7]) בגן־עדן[8], ומחצות לילה ואילך "מתחיל להמשיך מדת יום"[9], ולכן שוב אין צורך בהדלקת נר חנוכה, מכיון שחשכת הלילה, ומציאותם של ה"תרמודאי", מתבטלים מאליהם כו'.

זאת ועוד: זמן ההדלקה הוא כל זמן שבני־אדם" (בני ביתו וכו') ניעורים, שאז שייך פרסום הנס[10]. ורק לאחרי סיום העבודה (והזמן) של הדלקת נר חנוכה, יכול לשכב לישון.

ונמצא, ש"נר חנוכה" ו"שינה" הם תרתי דסתרי!

ומכיון דאתינן להכי, יש להזכיר גם אודות השאלה המוזרה [שאינה אלא מצד החושך כו', שהרי אילו היו חושבים רגע אחד, היו רואים מיד עד כמה מופרך הדבר] בנוגע להדלקת נר חנוכה בחדר השינה - שהרי, מפורש בגמרא וב'שולחן ערוך' וכו' שזמן הדלקת נרות חנוכה הוא בזמן שבני ביתו ניעורים, ולא בזמן השינה, ואם־כן מה מקום להדליק בחדר השינה?!

בנוגע לנר שבת - "תיקנו חכמים שיהיה לכל אדם נר דולק בשבת בכל חדר וחדר שהולך שם בשבת, משום שלום בית, שלא יכשל בעץ או באבן" (אף ש"עיקר מצות הדלקת נרות הוא נר זה שאוכל אצלו")[11], ולכן יש מקום לומר ששייך גם לחדר השינה: מה־שאין־כן נר חנוכה שהמצוה היא משום פרסומי ניסא, ולכן אין זה שייך לחדר השינה.

---

1) תשא לא, יז.

2) ראה שער הכולל פי"ז סכ"ט. וראה לקו"ש ח"ח ע' 49 ואילך. וש"נ.

3) ראה גם לקמן ס"ט ובהערות 58־57.

4) ויתירה מזה - בנוגע לפורים: הקביעות דימי הפורים ליו"ט היתה ע"י השתדלותה של אסתר אצל הסנהדרין "כתבוני לדורות" (מגילה ז, א), ולא עוד, אלא שבתחלה לא נענו חכמי הסנהדרין לבקשתה של אסתר, ורק לאחרי השקו"ט כו' באו למסקנא שיש לקבוע ימי הפורים ליו"ט.

כלומר, בנוגע לפורים יש קס"ד בתורה שאין לקבעו כיו"ט, עד כדי כך, שהסנהדרין - שהם "עיקר תורה שבעל פה" (רמב"ם ריש הל' ממרים) - הם אלו שסברו שאין לקבעו ליו"ט. ומצד קס"ד זו ניתוסף עוד יותר בחביבות דימי הפורים (נוסף על כללות החביבות דדברי סופרים) - בגלל העובדה שדבר זה הי' כרוך בהשתדלות יתירה, שקו"ט וכו', כיתרון האור כו'.

5) ירושלמי ברכות פ"א ה"ד. ועוד.

6) שו"ת מהרש"ל סי' פה. הובא במג"א או"ח סתרע"ב סק"ו.

7) ישעי' ס, כא. סנהדרין ד"פ חלק.

8) זח"א עב, א. פב, ב. ועוד

9) אוה"ת מסעי ע' א'שסא. וראה "ספר הלקוטים" (דא"ח להצ"צ) ערך לילה ע' תקלד. וש"נ.

10) ראה שו"ע או"ח סתרע"ב ס"ב.

11) שו"ע אדה"ז או"ח רסרס"ג.

ובנוגע להוראה אודות הדלקת נר חנוכה על פתח חדרי הילדים (כמדובר בארוכה בהתוועדות שלפני־זה[12]) - אין זה בגדר של "חדר שינה", מכיון שמלבד השינה משתמשים הילדים בחדרם גם עבור שאר צרכיהם, כולל ובמיוחד - לימוד התורה, תפילה, נתינת צדקה וכו', כמדובר בארוכה כמה וכמה פעמים שחדרי הילדים צריכים להיות בבחינת "מקדש מעט".

ומכאן באים ללימוד ההוראה מהניגוד שבין נר חנוכה לשינה[13] - שהעבודה להאיר ב"נר מצוה ותורה אור" צריכה להיות בכל המרץ והחיות כו', ובאופן שלא שייך אצלו ענין של שינה!

כלומר: אין הכוונה לשלול את המציאות של שינה כפשוטה, שהרי "שבועה שלא אישן שלושה ימים, מכין אותו וישן לאלתר"[14]: אלא הכוונה - שגם כאשר הולך לישון (כדי לנוח ולהחליף כח שיוכל לעבוד את עבודתו מחר בכחות מחודשים), אין אצלו מושג של שינה ביחס ל"נר מצוה ותורה אור" (שזהו ענין נר חנוכה).

וההסברה בזה - על יסוד הדין ש"אדם מועד לעולם, בין ער בין ישן"[15], היינו, שגם בעת השינה צריך ויכול לשמור על עצמו שלא לעשות פעולה המזיקה (אפילו לא באופן של "תם"). ועל־פי־זה יש לומר, שענין זה שייך (לא רק בנוגע לשלילת דבר בלתי־רצוי, אלא) גם בנוגע לענינים חיוביים, כאמור, "נר מצוה ותורה אור" — על־ידי־זה שהולך לישון לאחרי הקדמת קריאת־שמע־שעל־המיטה כו', ופשיטא, שבפתח חדרו יש מזוזה כשרה וכו' וכו', שאז גם בעת השינה אינו ישן מעניני "נר מצוה ותורה אור".

בסעיף ז, בפלוגתת בית־שמאי ובית־הלל:

ולהעיר, שגם לדעת בית־הלל שביום הראשון מדליקים נר אחד - ישנם כבר כל שמונת הימים (שמונת הנרות) "בכח", ובפשטות, שבפך השמן שמצאו ביום הראשון היה כל השמן שהספיק לכל שמונת הימים[16].

ויש להוסיף, שלא זו בלבד שלאחרי שאירע הנס בפועל איגלאי מילתא למפרע שביום הראשון היה כבר השמן באופן שיספיק לכל שמונת הימים, אלא יתירה מזה, שכאשר מצאו את פך השמן ש"לא היה בו אלא להדליק יום אחד", ידעו שבוודאי יהיה נס שידליקו ממנו שמונה ימים - כי: מכיון שהקב"ה עשה נס שימצאו פך שמן חתום בחותמו של כהן גדול, הרי על־פי הכלל ש"לא עביד קודשא־בריך־הוא ניסא למגנא"[17], בהכרח שהנס יהיה באופן שהשמן יספיק עד לזמן שיוכלו לעשות שמן טהור חדש - שמונה ימים.

והנה, על־פי האמור שגם לדעת בית־הלל כלולים ביום הראשון כל שמונת הימים, שמונה נרות - יכולים למעט את המחלוקת שבין בית־שמאי ובית־הלל.

ובהקדים - הכלל ש"אפושי מחלוקת לא מפשינן"[18], ואדרבה, יש להשתדל למעט במחלוקת עד כמה שאפשר.

ובנידון־דידן, פלוגתת בית־שמאי ובית־הלל - שלדעת בית־שמאי מדליקים ביום הראשון שמונה נרות, ולדעת בית־הלל מדליקים נר אחד - היא מחלוקת הכי גדולה, מן הקצה אל הקצה ממש!

אמנם, על־פי האמור מתמעטת המחלוקת שבין בית־שמאי ובית־הלל - מכיון שגם לדעת בית־הלל יש ביום הראשון כל שמונת הימים ושמונת הנרות, כמו לדעת בית־שמאי, והפלוגתא היא רק בענין

12) שיחת ש"פ וישב ס"י.

13) משא"כ בנוגע לשבת — שהשינה בשבת היא חלק ממצות עונג שבת, כמרומז גם בר"ת ד"שבת": שינה בשבת תענוג" (נסמן בלקו"ש חי"ב 254).

14) שבועות כה, א. רמב"ם הל' שבועות פ"ה ה"כ.

15) ב"ק כו, סע"א — במשנה. רמב"ם הל' חובל ומזיק פ"א הי"א.

16) ראה מאירי שבת כא, ב. שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פמ"ב.

17) ראה דרשות הר"ן דרוש ח" (נעתק בלקו"ש ח"ג ע' 966).

18) ראה בהנסמן ביד מלאכי כללי שני התלמודים סימן רנז.

ד"בכח" או "בפועל", שלדעת בית־שמאי מדליקים שמונה נרות גם בפועל, ולדעת בית־הלל נשארים שמונת הנרות "בכח" בלבד.

בסוף סעיף ח:

בסגנון אחר - ובעומק יותר: שתי הוראות הנ"ל בנר חנוכה - "מוסיף והולך", ו"על פתח ביתו מבחוץ" - מבטאים שני סדרי עבודה מנוגדים:

"מוסיף והולך" - מבטא סדר עבודה ד"תמידין כסדרן", כלומר, עבודה מסודרת, צעד אחר צעד, מן הקל אל הכבד, "יום ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך", כי "אי־אפשר להגיע ולהמשיך הגילוי הגדול בתחילה כי־אם מעט מעט, שמתחילה ממשיכים נר אחד, ואחר־כך מעלין בקודש כו' והולך ומוסיף אור כו'"[19].

ולעומת זאת, "על פתח ביתו מבחוץ" - מבטא סדר עבודה ד"מוספין כהלכתן", כלומר, עבודה שאינה בסדר מסודר, אלא באופן של דילוג כו', כי גם כשנמצא בתחילת העבודה, שמאיר אצלו נר אחד בלבד (כמות הכי קטנה של אור שלא שייך פחות מזה), גם במעמד ומצב זה, עליו להדליק "על פתח ביתו מבחוץ", היינו, שמאיר גם את ה"חוץ".

ונמצא, שתובעים מיהודי לעבוד עבודתו בשני קוין מנוגדים" ("תמידין כסדרן" ו"מוספין כהלכתן") בעת ובעונה אחת [שהרי, באותה שעה שאומרים לו שאין בכחו להדליק ולהאיר כי־אם נר אחד בלבד, מכיון שצריך לילך בסדר מסודר כו', אומרים לו שצריך להוסיף ולדלג באופן שלמעלה מסדר והדרגה, להאיר גם בחוץ] - חיבור הפכים, מכיון שזוהי מצוותו של הקב"ה, שהוא "כל יכול", נושא הפכים[20].

בסיום השיחה:

ובכל הנ"ל נוספת הדגשה מיוחדת בשנה זו — 'שנת הקהל' ו'שנת תשמח':

"הקהל": נוסף על כללות ההדגשה שעניני חנוכה צריכים להיות באופן של "פרסומי ניסא", "על פתח ביתו מבחוץ" - הרי בשנת הקהל נוספת הדגשה מיוחדת לפעול בכל עניני חנוכה (שתוכנם ונקודתם "נר מצוה ותורה אור") באופן ד"הקהל[21] את העם, האנשים והנשים והטף גו'"[22].

ו"שמחה" - "תִּשְׂמַח" (שמחת עצמו) ו"תְּשַׂמַּח"" (לשמח אחרים) - שהעבודה בכל עניני חנוכה צריכה להיות מתוך תוספת הדגשה מיוחדת על ענין השמחה, שעל־ידי־זה נוסף עוד יותר בכל עניני העבודה, באופן של פריצת גדר, שהרי תכונת השמחה היא שפורצת כל הגדרים[23].

ועוד ועיקר - פריצת גדרי הגלות, ובפשטות - סיום הגלות, וסיום הקיצין כו', שאז יהיו כל ענינים הנ"ל — 'שמחה' ו'הקהל', בתוככי כל עניני "נר מצוה ותורה אור" - בתכלית השלימות.

וכל זה פועלים על־ידי ההוספה במעשינו ועבודתינו, החל מקבלת החלטות טובות, ובפרט בזמן סגולה, יום השבת־קודש, שבת חנוכה, ולאחרי חצות, "רעוא דרעוין", שאז מודגש ביותר הענין ד"עת רצון", כפי שאומרים במנחת שבת "ואני תפלתי לך ה' עת רצון"[24], וכדאיתא בזהר[25] שכ"ד בתי־דינים כו' מתבטלים ומתהפכים לטוב, ותיכף לאחרי־זה עוברים לסעודת 'מלוה מלכה' במוצאי־שבת - "סעודתא דדוד מלכא משיחא"[26].

19) תו"א פרשתנו לד, ב.
20) עיין הערה 54.
21) וילך לא, יב.
22) ראה גם שיחות ימי חנוכה ס"א.
23) ראה בארוכה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך.
24) תהלים סט, יד.
25) ח"ג קכט, א ואילך. קלו, ב.
26) פע"ח שער השבת ספכ"ד. סידור האריז"ל בכוונת הבדלה ומוצ"ש.

טו. מאמר דיבור־המתחיל "ואתה ברחמיך הרבים" כו'.

* * *

טז. נהוג בכל התוועדות ביום השבת־קודש ללמוד פסוק בפרשת השבוע עם פירוש רש"י, ענין בהערות אאמו"ר על הזוהר, והלכה בשיעור היומי ברמב"ם, ובפרט בנידון־דידן, כשמתחילים ספר חדש - ספר שופטים (בהלכות סנהדרין).

בנוגע לפירוש רש"י - נתעכב על אחדים מבין הענינים שהעירו אודותם:

א) על הפסוק[1] "וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצוהו מן הבור, ויגלח ויחלף שמלותיו ויבוא אל פרעה" - מעתיק רש"י תיבת "ויגלח", ומפרש: "מפני כבוד המלכות".

כלומר: מכיון שנאמר "ויריצוהו מן הבור", מלשון ריצה ומהירות, היינו, שמיהרוהו להקדים ולבוא לפרעה, היתכן שיתעכב בשביל להתגלח? ולכן מפרש רש"י שגילח מפני כבוד המלכות. ועל־פי־זה מובן גם מדוע מספר הכתוב שיוסף התגלח, דלכאורה, למאי נפקא־מינה - אלא מכאן למדים אופן ההנהגה בכבוד המלכות[2].

ושאלו על זה: מדוע לא מפרש רש"י שגם "ויחלף שמלותיו" היה מפני כבוד המלכות - שהרי גם כאן נשאלת השאלה, היתכן שיתעכב להחליף שמלותיו כשצריך למהר להופיע לפני פרעה. וגם, למאי נפקא־מינה שהחליף שמלותיו, ועל כן צריך לומר שהחליף שמלותיו מפני כבוד המלכות?!

ואין לתרץ שרש"י לא צריך לפרש זאת שתי פעמים, וסומך שה'בן חמש למקרא' יבין מפירושו על "ויגלח", שכן הוא הפירוש גם ב"ויחלף שמלותיו"[2] — דאם־כן, היה לו לרש"י לכתוב "ויגלח וגו', מפני כבוד המלכות", ומזה שהעתיק תיבת "ויגלח" בלבד, ולא הוסיף "וגו'", משמע שפירושו "מפני כבוד המלכות" קאי רק על "ויגלח", ולא על "ויחלף שמלותיו" שלאחרי־זה. וטעמא בעי.

ב) על הפסוק[3] "ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים", העירו, שבזוהר[4] מפרש הטעם מדוע אסרם שלושת ימים דוקא - פירוש המובן גם בדרך פשוטו של מקרא (לדעת השואל) - "הני תלת יומין, לקביל תלת יומין דשכם, דכתיב[5] ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים וכו'". ולכאורה, מדוע לא פירש רש"י הטעם ד"ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים" דוקא.

ג) בתחילת הפרשה, על הפסוק[6] "והנה שבע שבלים גו' בריאות וטובות", מעתיק רש"י תיבת "בריאות", ומפרש: "שייני"ש בלע"ז". ובפסוק הסמוך, "ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות והטובות"[7] - מפרש עוד פעם תיבת "הבריאות", "שייני"ש בלע"ז". ואינו מובן (כפי ששואלים מפרשי רש"י[8]) מדוע הוצרך לכפול פירושו שתי פעמים?!

ה'משכיל לדוד' מפרש: "הוצרך לחזור ולפרשו כאן, דסלקא־דעתך־אמינא, דבשלמא לעיל יש לפרש בבריאות שאנו"ש, דהיינו שהזרע בהן בשלימות, ומלאות וטובות דכתיב בתר הכי הוא דבר אחר, או ליופי תבניתן או לאיכות החטים בעצמן, וכיוצא. אבל כשאתה מגיע לכאן דכתיב הבריאות והמלאות, משמע, דליכא לפרושי הכי, אלא מוכרח דבריאות הוא דבר אחר. לכך פירש דעל־כרחך בריאות שאנו"ש בלע"ז, שאין לפרש בשבלים בענין אחר כו'".

אמנם, תירוץ זה אינו מחוור לגמרי, כי: (א) על־פי־זה היה רש"י צריך להעתיק "הבריאות והמלאות"[9], מפני שהקושי והצורך בפירושו הוא רק בגלל הוספת תיבת "המלאות". (ב) ועיקר: אם הקושי הוא מצד הוספת התיבה "המלאות" - היה רש"י צריך לתרץ ולפרש ההוספה ד"המלאות", ולא רק לחזור על הפירוש ד"הבריאות" שכתב לפני־זה, וכפי שיתבאר לקמן.

---

1) פרשתנו מא, יד.
2) ראה גם משכיל לדוד.
3) שם מב, יז.
4) פרשתנו ר, רע"ב.
5) וישלח לד, כה.
6) מא, ה.
7) שם, ז.
8) משכיל לדוד. ועוד.
9) ועכ"פ — לרמזה בהוספת "וגו'".

יז. בהערות אאמו"ר בריש פרשתנו, מובא מאמר הזוהר[10] "תא־חזי, מלך במשפט יעמיד ארץ[11], מאן מלך, דא קודשא־בריך־הוא", ומבאר אאמו"ר שהכוונה על ספירת הבינה.

וממשיך, שלפירוש השני בהמשך דברי הזוהר, "דבר־אחר, מלך דא קודשא־בריך־הוא, במשפט דא יוסף וכו'" - הכוונה על ספירת התפארת.

ואחר־כך ישנם עוד שני פירושים: "רבי יוסי אמר, מלך דא יוסף", ספירת היסוד, "דבר־אחר, מלך במשפט יעמיד ארץ, דא דוד מלכא", ספירת המלכות.

וכפי שיתבאר לקמן - ההוראה והלימוד מארבעה פירושים אלו בעבודת האדם לקונו.

יח. כאן המקום לדבר אודות ההוראה והלימוד מקרבנו של הנשיא ביום החמישי - בקשר ובשייכות עם הדלקת נר חמישי במוצאי־שבת, כמו בימים שלפני־זה שקיימו הענין ד"פרסומי ניסא" גם על־ידי הדיבור.

ובהקדמה - שאף שהזמן הרגיל הוא לאחרי הדלקת נר חנוכה, הרי כל זמן שאין עושים הבדלה בבית (נוסף על ההבדלה שעושים בבית־הכנסת) יש מהדרים להזהר מעשיית מלאכה בפרהסיא כו', ויש אומרים שאין זה רק הידור בלבד כו', כך שאי־אפשר להשתמש במכשירים שרגילים להשתמש בעת הדיבור בימי החול. ולכן, כדי לחסוך את כל השקלא־וטריא כו', ולמנוע מכשול וכו' - ידובר אודות נר החמישי (קרבן יום החמישי, "נשיא לבני שמעון") עתה, קרוב לסיומו של יום השבת־קודש, על־דרך שמצינו ש"מתפלל אדם של מוצאי־שבת בשבת"[12].

[ההוראה מ"נשיא לבני שמעון" - כלולה בשיחות ימי חנוכה סעיף כ].

יט. ובהמשך להמדובר אודות קרבנו של הנשיא, ש"משלו הביא"[13] עבור כל שבטו[14] - יגשו עתה כל אלה ש"הביאו משלהם" דבר המשמח, משקה חריף כו', עבור מסיבות והתוועדויות כמה וכמה מישראל, בקשר לעניני יהדות, תורה ומצוותיה, "תורתך" ו"חוקי רצונך".

וכרגיל - יכריזו אודות תוכן המאורע, הזמן והמקום כו', ויזמינו את המסובים כאן (על־כל־פנים - באי־כחם) להשתתף במסיבות והתוועדויות, ויחלקו מהמשקה כו'.

ויהי־רצון שהתוועדויות אלו - "הקהל" מתוך "שמחה" - יוסיפו עוד יותר בזירוז ומהירות ד"הקהל" ו"שמחה" העיקריים, כאשר "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל"[15], "קהל גדול ישובו הנה"[16] - לארצנו הקדושה, "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[17], לירושלים עיר הקודש ולבית־המקדש, ו"שמחת עולם על ראשם"[18], במהרה בימינו ממש.

[לאחרי חלוקת המשקה - התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "והריקותי לכם ברכה"].

* * *

כ. הביאור בפירוש רש"י - "ויגלח, מפני כבוד המלכות", ההפרש בין "ויגלח" ל"ויחלף שמלותיו" - מובן בפשטות כשחושבים אודות המציאות בפועל:

יוסף ישב בבית האסורים זמן רב - שהרי "מקץ שנתיים ימים" היה מאז צאת שר המשקים מבית הסוהר, ולפני־זה ישב עוד כמה שנים, כמובן מפשטות הכתובים שבזמן ירידתו למצרים היה "בן שבע־עשרה שנה"[19], ובצאתו מבית האסורים נאמר[20] "ויוסף בן שלושים שנה בעמדו לפני פרעה", הפרש של שלוש־עשרה שנה!

---

10) פרשתנו קצג, ב.
11) משלי כט, ד.
12) ברכות כז, ב. רמב"ם הל' תפלה פ"ג ה"ז. שו"ע אדה"ז או"ח הל' שבת סרצ"ג ס"ב.
13) במדב"ר פי"ג, יג" (בסופו).
14) ראה שיחות ימי חנוכה הערה 32.
15) ישעי' כז, יב.
16) ירמי' לא, ז.
17) עקב יא, יב.
18) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.
19) וישב לז, ב.
20) פרשתנו מא, מו.

והנה, בנוגע למשך זמן ישיבתו בבית האסורים - יש חילוק בין גילוח השערות להחלפת הבגדים:

גם בבתי־אסורים כיום, ובפרט במדינה ההיא, נהוג שחלק מעונשו של האסיר מתבטא בכך שחייב ללבוש בגדי אסירים, ואינו יכול להחליף וללבוש בגדים רגילים, מה־שאין־כן בנוגע לגילוח השערות, שמזמן לזמן מגלחים שערותיו של האסיר, מכיון שאי־אפשר להשאירו משך זמן ארוך ביותר ללא גילוח[21].

ובנוגע לענייננו: מכיון שגם במשך השנים שישב יוסף בבית האסורים, גילח את שערו מזמן לזמן — על כן צריך לומר שמה שכתוב כאן "ויגלח", אף ש"ויריצוהו" להביאו במהירות לפרעה, הכוונה לגילוח מיוחד שלא על דרך הרגיל (שהרי גילוח סתם היה גם לפני־זה), "מפני כבוד המלכות".

אמנם, בנוגע ל"ויחלף שמלותיו" - מכיון שבמשך כל שנות ישיבתו בבית האסורים לבש בגדי אסירים, ללא אפשרות להחליף שמלותיו לבגדים רגילים, הרי "ויחלף שמלותיו" (מבגדי אסירים לבגדים רגילים) הוא דבר הרגיל ומוכרח אצל כל אסיר שיוצא מבית האסורים לביתו, ואין זה "מפני כבוד המלכות" דוקא.

ולכן, בנוגע ל"ויגלח" מפרש רש"י "מפני כבוד המלכות", שאם לא כן, לא היה מתעכב להתגלח (מלבד הגילוח הרגיל גם במשך היותו בבית האסורים), ובפרט כשמריצים אותו לפרעה. אבל בנוגע ל"ויחלף שמלותיו" - הרי ההכרח שבדבר גם בשעה שמריצים אותו לפרעה, אין בו משום הוספה מיוחדת "מפני כבוד המלכות"" (כמו ב"ויגלח", גילוח מיוחד), כי־אם באופן הרגיל ומוכרח אצל כל אסיר שיוצא מבית האסורים.

כא. הביאור בפסוק "ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים":

רש"י אינו צריך לבאר הטעם שיוסף אסר אותם למשך שלושה ימים דוקא - דמכיון שרצה להחזיקם במשמר [בהמשך לכללות הנהגתו לדבר עמהם קשות כו' - דלכאורה, היתכן שיוסף הצדיק יתנהג באופן כזה - כדי לשבור את רוחם כו', שעל־ידי־זה יתעוררו להתחרט על מעשיהם במכירתו מצרימה[22]], הוכרח להחזיקם משך זמן מסויים, ולכן אין לשאול מדוע החזיקם שלושה ימים דוקא, שהרי אותה שאלה ישאלו אילו היה מחליט להחזיקם שנים או ארבעה ימים, וכיוצא בזה[23].

ועל־פי־זה מובן שבפשוטו של מקרא, אין מקום לומר שהחזיקם במשמר שלושה ימים כנגד שלושה הימים של מעשה שכם" (כפירוש הזוהר) - שהרי אדרבה: במעשה שכם מודגש הצורך בשלושה ימים דוקא, "ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים (שלישי למילה).. ויבואו על העיר בטח גו'" (שהיו כואבים[24]), ואילו בנידון־דידן, אין צורך מיוחד בשלושה ימים דוקא, כי־אם משך זמן מסויים, אלא שבחר בשלושה ימים, מספר רגיל, וכיוצא בזה. ונמצא, שהראיה משכם היא - ראיה לסתור!

כב. אמנם, על־פי האמור לעיל, שאין כאן סיבה מיוחדת להחזיקם במשמר שלושה ימים - עדיין נשארת השאלה: מדוע מספרת התורה אודות מספר הימים, "ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים"?!

ולכן, יש לבאר שרצה להחזיקם במשמר "שלשת ימים" דוקא, וההסברה בזה — על־פי פירוש רש"י בפרשיות שלפני־זה:

על הפסוק[25] "ביום השלישי, וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק" - מפרש רש"י: "למה איחר מלהראותו מיד, כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרד דעתו, ואילו היה לו שהות להימלך אל לבו, לא היה עושה".

---

21) כפי שרואה ה'בן חמש' בעצמו - מאז ה"אפשערניש" — שמזמן לזמן צריכים לגלח את שערותיו.

22) כמסופר בהמשך הכתובים שהצליח לפעול זאת — "ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו וגו'" (מב, כא).

23) וע"ד מ"ש הרמב"ם במורה־נבוכים (ח"ג פכ"ו) — סברא שכלית פשוטה — בנוגע לטעמי המצוות: החכמה חייבה . . הצורך גרם שיהיו שם פרטים שאינם ניתנים להטעמה . . כי אמרך . . מדוע הן שבעה כבשים ולא שמונה, כך היית שואל אילו נאמר שמונה או עשרה או עשרים, והרי יש הכרח באיזה מנין בהחלט כו'.

24) פירש"י עה"פ.

25) וירא כב, ד.

ומזה מובן ששיעור הזמן "להימלך אל לבו" (לא באופן פתאומי, אלא באופן של ישוב הדעת כו'), הוא, על דרך הרגיל - שלושה ימים.

ועל־פי־זה מובן גם בנידון־דידן, שמכיון שכל פעולתו של יוסף לאספם אל משמר היתה כדי לעוררם שיתחרטו על מכירתו (כנ"ל), הוצרך להחזיקם במשמר משך זמן שיהיה להם שהות "להימלך אל לבם", מתוך ישוב הדעת כו', וזמן זה הוא על דרך הרגיל, שלושה ימים.

כג. אמנם, הענין שאכן דורש ביאור הוא - כפל הפירוש של תיבת "בריאות", "שייני"ש בלע"ז":

ובהקדים "קלאץ־קושיא" - שרש"י מפרש תיבת "בריאות" רק בנוגע לשבלים (שתי פעמים), ואינו מפרש את תיבת "בריאות" בנוגע לפרות?

ובפרט שהתרגום מפרש תיבת "בריאות" - הן בנוגע לפרות והן בנוגע לשבלים - באותו אופן: "פטימן", מלשון שומן. ואילו רש"י מפרש רק בנוגע לשבלים, ואינו מפרש בנוגע לפרות.

וההסברה בזה - כפי שמבאר ב'שפתי חכמים' - ש"אין שייך לומר בריאות אשבלים[26] אלא דוקא אבעלי חיים, כגון לעיל גבי פרות", ולכן מפרש ש"בלע"ז קורין לשבלים טובות שייני"ש[27].. אם־כן הוא הדין בלשון עברי שייך לשון בריאות גבי שניהם".

והנה, בטעם שהוצרך רש"י לפרש "בריאות" בשני הפסוקים - עלו בדעתי כמה אפשרויות, ואפרש את כולן:

האפשרות הראשונה - שמכיון שבפסוק השני נאמר "הבריאות" (בתוספת ה"א), יתכן שגם פירושה שונה, ולכן מפרש רש"י שגם "הבריאות" פירושו "שייני"ש בלע"ז".

אבל, פירוש זה דחוק ביותר - כי הוספת הה"א היא ה"א הידיעה, כלומר, "השבלים הבריאות" שהוזכרו לעיל, ואין זה משנה בפירוש התיבה.

האפשרות השניה - שיתכן שבגלל הוספת ה"א הידיעה, "הבריאות", משתנה גם אופן הביטוי בלע"ז[28], אלא שה"בחור־הזעצער" - שבקיאותו בצרפתית מוטלת בספק [ובפרט שפירוש רש"י נדפס (גם) בשאר ארצות כו'] - "תיקן" וכתב בשניהם" ("בריאות" ו"הבריאות") בנוסח שוה: "שייני"ש בלע"ז".

אבל, גם פירוש זה דחוק - דמכיון שלא נשתנה מאומה בפירוש התיבה, מהו הכרחו של רש"י לכתוב אופן ההיגוי בלע"ז ד"הבריאות" בה"א הידיעה?! ולכן, האפשרות היחידה שנראית היא - על יסוד מה שכתב ה'משכיל לדוד', שהסברא לשינוי הפירוש ד"הבריאות" היא מצד ההוספה ד"הבריאות והמלאות", ומסתבר, שרש"י אכן העתיק בפירושו גם תיבת "המלאות", וכאן באה טעותו של ה"בחור־הזעצער"[29], שבראותו שרש"י מפרש תיבת "הבריאות" ("שייני"ש בלע"ז") בלבד, ואינו מפרש תיבת "המלאות", חשב שתיבת "המלאות" נעתקה בטעות, ולכן השמיט תיבת "המלאות".

כד. הביאור בהערות אאמו"ר על הזוהר:

הקשר והשייכות של כללות הענין ד"מלך במשפט יעמיד ארץ" לעבודת האדם - מובן על־פי מאמר הזוהר[30] "מה קודשא־בריך־הוא אסתכל באורייתא וברא עלמא, כך בר־נש עסיק באורייתא ומקיים עלמא", שזהו ענין "יעמיד ארץ".

ועל־פי מה שכתוב בזוהר שהענין ד"מלך במשפט יעמיד ארץ" הוא בארבעה אופנים" (פירושים), כפי שמבאר אאמו"ר שהכוונה על ארבע הספירות: בינה תפארת יסוד ומלכות - מובן, שכן הוא גם

---

26) ועד"ז בלחם שנעשה משבלים, שלא שייך לומר בריא או חולה, כי־אם טרי או מעופש, וכיו"ב.

27) ע"ד תיבת "SANE" בשפה האנגלית.

28) ולהעיר, שבכמה דפוסים יש שינוי בין הפירוש בלע"ז ד"בריאות" להפירוש דלע"ז ד"הבריאות".

29) וכמדובר כמ"פ בנוגע לטעויות הדפוס, שלא מסתבר שה"בחור־הזעצער" ישנה במזיד ובמתכוין — ח"ו לחשוד את ה"בחור־הזעצער" בהנהגה בלתי־אנושית, כי־אם במקום שיכולים להסביר בקל את טעותו, כבנדו"ד.

30) ח"ב קסא, רע"ב.

ב"מקיים עלמא" שבעבודת האדם, אשר להיותו "חלק אלקה ממעל ממש"[31], יש גם אצלו ארבע הבחינות: בינה תפארת יסוד ומלכות, שעל־ידן פועל הענין ד"יעמיד ארץ", "מקיים עלמא".

והביאור בפרטי הענינים: בינה תפארת יסוד ומלכות, כפי שהם בעבודת האדם - מובן על־פי המבואר בכמה מקומות, ואין כאן המקום להאריך בזה, כי־אם להדגיש את הקשר והשייכות לענין "מלך במשפט יעמיד ארץ", על־ידי העבודה בארבע הבחינות: בינה תפארת יסוד ומלכות, כפי שהן בעבודת האדם.

כה. שיעור היומי ברמב"ם הוא - בהתחלת ספר שופטים והלכות סנהדרין: "מצות־עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך, שנאמר[32] שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך".

והנה, ביאור הענינים על־פי נגלה שבתורה כבר דובר במקום אחר, ועתה נתעכב על ביאור הענין בקשר ובשייכות לעבודת האדם, ובלשון הרמב"ם[33] - "לתקן הדעות".

ונקודת הענין — על־פי המבואר בפירוש ה'שפתי כהן' על התורה[34] (שהובא ונתבאר בדרושי חסידות[35]) שמרמז גם על "שערי הגוף", העינים והאזנים וכו', "ללמד לאדם שיהיה לו שוטר ומושל על כל אחד ואחד מאלו האברים כו'".

ובפרטיות יותר: "שופטים" - "אלו הדיינים" - קאי על לימוד הלכות התורה, לדעת את המעשה אשר יעשון ואלה אשר לא תעשינה, ו"שוטרים" - "אלו בעלי מקל ורצועה כו'" (שתפקידם לבצע את הפסק־דין של ה"שופטים") - קאי על ענין שכר ועונש כו', שעל־ידי־זה מבטיחים שההנהגה במעשה בפועל תהיה על־פי התורה" ("שופטים").

כו. אמנם, עדיין צריך להבין:

על־פי האמור לעיל ש"שוטרים" הוא ענין שכר ועונש - נמצא, שענין זה שייך רק לתחילת העבודה באופן "שלא לשמה", שעבודתו היא מפני יראת העונש ובשביל קבלת השכר, ומכיון ש"אל יאמר אדם הריני עושה מצוות התורה.. כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה כו'"[36], "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על־מנת לקבל פרס"[37] - לא שייך (לכאורה) בעבודה כזו ענין ה"שוטרים". והרי, לא יתכן לומר שציווי התורה "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך"" (ב"לתקן הדעות") אינו אלא בדרגת העבודה ד"שלא לשמה" בלבד?!

ויש לומר הביאור בזה — על־דרך מה שכתב הרמב"ם בנוגע ליעודים שבתורה: לאחרי שהרמב"ם מבאר בארוכה שמתן־שכרן של מצוות היא חיי העולם הבא[38] - ממשיך[39]: "מהו זה שכתוב בכל התורה כולה אם תשמעו יגיע לכם כך, ואם לא תשמעו יקרה אתכם כך, וכל אותם הדברים בעולם הזה?.. אלא כך הוא הכרע כל הדברים.. הבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה.. שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה, כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן, וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה, כגון שובע ושלום וריבוי כסף וזהב כו'", כלומר, שאין זה בגדר של שכר, כי־אם הסרת המניעה וחיזוק האפשרות לקיום התורה ומצוות בשלימות.

ועל־פי־זה יש לבאר גם בנוגע לענין "(שופטים) ושוטרים", ענין השכר והעונש - שהכוונה בזה לא לשכר ועונש מצד־עצמם, כי־אם שעל־ידם נעשה הסרת המניעה וחיזוק האפשרות לקיום התורה ומצוות בשלימות, ולכן שייך הדבר גם בדרגת העבודה "שלא על־מנת לקבל פרס", "לשמה" - לא בשביל השכר עצמו, אלא בשביל שיוכל להוסיף בעבודתו לקונו בשלימות נעלית יותר.

---

31) תניא רפ"ב.
32) ר"פ שופטים.
33) הל' תמורה בסופן.
34) ר"פ שופטים.
35) אוה"ת שופטים ע' תתכב.
36) רמב"ם הל' תשובה רפ"י.
37) אבות פ"א מ"ג. רמב"ם שם ה"ד.
38) שם פ"ח.
39) שם רפ"ט.

כז. על־פי־זה יש לבאר גם הענין ד"ואשיבה שופטיך כבראשונה גו'"[40], וכמו שכתב הרמב"ם[41] "קבלה היא שבטבריא עתידין לחזור תחילה[42] ומשם נעתקין למקדש": לכאורה צריך להבין: כשמדובר אודות הגאולה העתידה - ביאת המשיח, בנין בית־המקדש, גילוי אלקות וכו' - מה נוגע כל־כך להדגיש ענין השבת השופטים, "ואשיבה שופטיך כבראשונה" גו', בערך לענינים הכי נפלאים שיהיו בגאולה העתידה?!

ויש לומר הביאור בזה — על־פי האמור לעיל בענין הסרת המניעה:

כדי לקבל את הענינים הנפלאים שיהיו בגאולה העתידה באופן המתאים - יש צורך להסיר את הדברים המונעים, לא רק בנוגע לענינים גשמיים, אלא גם (ובעיקר) בנוגע לענינים רוחניים, כמו מנוחת הנפש כו'.

ומכיון שאחד הענינים המפריעים ומבלבלים למנוחת הנפש הוא ספיקות בלימוד התורה, לכן מודגש ביותר הצורך ביעוד "ואשיבה שופטיך כבראשונה", בית־דין הגדול, שיפתרו כל הספיקות, שאז תהיה מנוחת הנפש בשלימותה, ויוכלו לקבל ולקלוט כל הענינים הכי נפלאים שבגאולה העתידה.

כח. ויהי־רצון - והוא העיקר - שמהדיבור אודות היעודים דלעתיד־לבוא נזכה בקרוב ממש לקיומם בפועל ממש, למטה מעשרה טפחים.

ובפשטות - גאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, שיוצאים מהגלות - "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[43], ו"כספם וזהבם אתם"[44], בגשמיות וברוחניות גם יחד - ובאים לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש ולבית־המקדש, ומכיון ש"משה ואהרן עמהם"[45] - ידליק אהרן הכהן את המנורה בבית־המקדש השלישי, "מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[46].

וכל זה - במהרה בימינו ממש, שהרי אף שבנוגע לסנהדרין נאמר ש"בטבריא (שטובה ראייתה[47]) עתידין לחזור תחילה ומשם נעתקין למקדש", הרי מובן וגם פשוט, שבגאולה העתידה יכולים להיות - ואכן יהיו בפועל - כל הענינים באופן ד"אחישנה"[48], בשעתא חדא וברגעא חדא, "כהרף עין", "כן תהיה לנו" - כפשוטו ממש, ובמהרה בימינו ממש, ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן "שיבנה בית המקדש". ואחר־כך הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה].

---

40) ישעי' א, כו.
41) הל' סנהדרין פי"ד הי"ב.
42) וברדב"ז שם: ארז"ל שעתיד המשיח להגלות תחילה בגליל" (זח"א קיט, א. ועוד), ואפשר שהוא יסמוך ב"ד הגדול שם בטבריא שהיא סמוכה לגליל.
43) בא יו"ד, ט.
44) ישעי' ס, ט.
45) ראה יומא ה, ב. תוד"ה אחד — פסחים קיד סע"ב.
46) בשלח טו, יז.
47) מגילה ו, א.
48) ישעי' ס, כב. סנהדרין צח, א.

לקוטי־שיחות פרשת מקץ כרך טו

מתורגם ללשון הקודש

א.

הסיפור על חלום פרעה ופתרונו מעורר שאלות

על הסיפור שבפרשתנו אודות חלום פרעה, ואודות אי־הצלחת החרטומים בפתרון החלום, ועל הסיפור בהרחבה אודות פתרונו של יוסף, מתעוררות מספר תמיהות המוזכרות על־ידי מפרשי התורה, והן:

א) פתרונו של יוסף, ש"שבע פרות הטובות", ו"שבע השבלים הטובות" מצביעות על שבע שני שובע, ו"שבע הפרות הרקות והרעות" ו"שבע השבלים הרקות שדופות הקדים" מצביעות על שבע שני רעב, הוא, לכאורה, פתרון ברור, שניתן להבינו בקלות מן החלום עצמו, כפי שיוסבר להלן[1]:

"פרות יפות מראה ובריאות בשר" הן תוצאה של ירק ותבואה מצויינים, ולפיכך זוהי הוכחה פשוטה לתקופת שובע. וכך בודאי מראות שבלים בריאות וטובות על צמיחה מוצלחת של תבואה — תקופת שובע. ולהיפך, פרות רעות מורות על חוסר במזון, וודאי ששבלים דקות ושדופות קדים הן הוכחה ברורה לתקופת רעב, וכך לגבי שאר פרטי החלום:

פרעה ראה בחלומו כיצד עולות הפרות מן היאור, הנילוס, שהוא משקה את ארץ מצרים[2], ובו תלויה הצלחת התבואה והמזון של ארץ מצרים[3], וכיוון שתחילה הופיעו הפרות והשבלים הטובות, מובן, שבתחילה תבוא תקופה של שובע במצרים ואחר־כך הפרות והשבלים הרעות — תקופת רעב.

ומכך שמספר הפרות והשבלים היה שבע, מובן, שמדובר בתקופה של שבעה יבולי שבלים (תבואה), אשר כל צמיחת תבואה היא אחת לשנה, וגידול זה הוא על־ידי[4] החרישה וכו' עד לדישה באמצעות הפרות הטובות — שבע פעמים בשבע שנים[5].

ולפי כל זה לא מובן: (א) כיצד ייתכן שחרטומי מצרים לא הבינו דבר פשוט כל כך, והם פתרו את החלום בפתרון "שלא היה קולן נכנס באזניו (של פרעה)"[6]? (ב) מהי החכמה הגדולה שבפתרון יוסף, אשר עוררה התפעלות גדולה כל כך אצל פרעה, עד שהוא מינהו למשנה למלך[7]?

ב) מיד לאחר שסיים יוסף לספר לפרעה את פתרון החלום הוא המשיך, תוך הדגשה שזה המשך, על־ידי וא"ו חיבור, ונתן לפרעה ייעוץ בהרחבה "ועתה ירא פרעה... יעשה פרעה ויפקד..."[8]. לכאורה קשה: כיצד מתערב יוסף בעניני המלכות[9]?

[יש מפרשים[10] האומרים שיוסף הוסיף את העצה "ועתה ירא פרעה..." מפני שבכך הוא הסביר לפרעה את התכלית שלשמה הראה ה' לפרעה בחלום "אשר האלקים עושה"[11] — שאין זה סתם כדי לצערו וכדומה, אלא כדי ש"ירא... יעשה פרעה ויפקד פקידים...".

אך תשובה זו אינה מספקת, כי אם כך היה יוסף צריך לומר בפירוש, שהקדוש־ברוך־הוא הראה לפרעה את החלום למען "ועתה ירא... יעשה פרעה..."[12].

ג) אם "ותפעם רוחו" של פרעה הוא כתוצאה

---

1) בחיי פרשתנו מא, ח. עקידה שער כט שאלה ב. אברבנאל פרשתנו "השאלה הד'". ועוד.

2) פרש"י ריש פרשתנו.

3) להעיר מב"ר פפ"ט, ד: רמז רמז לו כו'.

4) שעפ"ז מובן מה שראה תחילה החלום בפרות ואח"כ בשבלים. וראה בראשית רבתי לר' משה הדרשן פרשתנו מא, ד.

5) ראה רמב"ן פרשתנו מא, ב. מדרש הגדול שם. דעת זקנים בעה"ת שם. אברבנאל הנ"ל. ועוד.

6) פרש"י מא, ח (מב"ר פפ"ט, ו).

7) בנוגע לתירוצי המפרשים — ראה לקמן בפנים ובהערה 16.

8) פרשתנו מא, לג ואילך.

9) רמב"ן פרשתנו מא, ד. אברבנאל הנ"ל "השאלה הח'". אלשיך פרשתנו מא, לג (שאלה הא'). כלי יקר שם, כז בסופו. אוה"ח שם, לג. ועוד.

תירוצו של הרמב"ן (ועד"ז ברלב"ג ואוה"ח בתי' הב' שם) שהוא פתרון "ותאכלנה הפרות" אין לאמרו לפרש"י (כמפורש גם בסוף דבריו), כי רש"י פי' (מא, ל) ד"ונשכח כל השבע הוא פתרון הבליעה" (וראה רא"ם וגו"א פסוק ד'. ועוד).

תירוצו הראשון של האברבנאל שהנביא לא יוכל לכבוש נבואתו ויתאמץ לומר מה שראה והמתחייב ממנו כו' אינו ע"ד הפשט (שהוא דרך פרש"י). ולהעיר מלשון יוסף (מא, טז) "אלקים יענה". וראה שם מא, לח־לט.

10) ראה פי' הב' והג' באברנבאל כאן ד"ה ועתה ירא. גו"א, כלי יקר ואוה"ח — הנ"ל. ועוד.

11) מא, כה. כח.

12) ועוד: מהי החכמה נפלאה בעצת יוסף "וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע.. ויצברו בר גו'", שמובן בפשטות שכן צריך לעשות באם יודעים מראש שיבואו שבע שני רעב לאחרי שבע שני שובע כקושיית המפרשים.

מהעדר פתרון לחלומו, ולשם כך הביאו את יוסף מן הבור, הרי היה צריך להיכתב בפסוקים מיד לאחר הפתרון "וייטב הפתרון בעיני פרעה..."[13], ומדוע אין ענין זה נזכר כלל בפסוקים, וכתוב באופן כללי, או רק על עצת יוסף, "וייטב הדבר בעיני פרעה"[14]?

ד) תמוה ביותר: שלוש השאלות דלעיל קשות גם לפי פשוטו של מקרא. מדוע איפוא אין מוצאים להן תשובה בפירוש רש"י על התורה, שהוא ראש הפשטנים, ומפרש, כידוע, כל קושי בפשוטו של מקרא[15]?

לפיכך הכרחי לומר שההסבר לכל הנ"ל מובן מעצמו לפי פשוטו של מקרא[16], או שהוא רמוז בפירוש רש"י.

ב.

דברי רש"י על "ואין פותר אותם לפרעה"

כדי להבין זאת יש להבין תחילה את דברי רש"י על "ואין פותר אותם לפרעה"[6] – "פותרים היו אותם אבל לא לפרעה... שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר", ולכאורה אינו מובן:

א) לשם מה צריך רש"י לומר מה היה פתרון החרטומים, ואינו מסתפק[17] במה שקשור לפשט הפסוק "פותרים היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם"?

ב) המקור לפירוש "שהיו אומרים שבע בנות..." הוא במדרש[18] (בפסוק אין רמז לפתרון זה[19]). אך במדרש נאמר שפתרון זה היה רק לחלום על שבע הפרות הטובות ושבע הפרות הרעות, ואחר כך ממשיך המדרש ואומר: "שבע אפרכיות[20] מורדות בך" – מדוע משנה רש"י ואומר שהחרטומים הציעו רק פתרון אחד[21] [במיוחד כאשר נראה בפשטות ששני חלומות פרעה מורים על שני ענינים – ואשר לפיכך היה יוסף צריך להסביר בפתרונו "ועל השנות החלום..." – ולפיכך סביר להניח שהחרטומים פתרו זאת כשני ענינים[22]].

ההסבר לכך הוא, ש"היא הנותנת": רש"י בוחר רק פתרון זה של החרטומים, ומפני שרק הוא מתאים לפשוטו של מקרא, ולכן, לפי דרך הפשט, הציעו החרטומים לפרעה רק את הפתרון האחד הזה. ולפי זה מובנת גם טעות החרטומים שגרמה להם שלא לפתור את החלום באופן פשוט (שבע שנים וכו', כדלעיל בסעיף ב'), וכך מובן החידוש הגדול שבפתרון יוסף, כדלהלן.

ג.

לפי רש"י הבינו החרטומים שיש כאן רק ענין אחד

לפי דיוק זה בפירוש רש"י מובן גם־כן שאי אפשר לומר שלפי רש"י, החידוש בפתרון יוסף הוא (כנאמר במדרש), דבריו בתחילת הפתרון, ש"חלום פרעה אחד הוא"[23], ולא כפי שסברו החרטומים, לפי המדרש, ששני החלומות שונים זה מזה ולהם פתרונות שונים, ואשר לכן הם לא יכלו לפרש את החלומות כפשוטם[24].

רש"י אומר בפירוש "שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר", ואינו מוסיף פתרון מיוחד לחלום השני[25]. זוהי הוכחה לכך, שלדעת רש"י,

---

13) להעיר מוישב מ, טז.

14) מא, לז. ובספורנו.

15) כדמוכח גם מזה שבמקום שאין ביאור ע"ד הפשט כותב רש"י "איני יודע" – כבפ' תולדות כח, ה, ובכ"מ (נסמנו בלקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 1 שוה"ג להערה 2).

16) בחידושי ופירושי מהרי"ק (פרשתנו מא, ב) פי' שזוהי כוונת רש"י בזה שפי' בהחלום – פתרונו בפסוק ב' וד' סימן הוא לימי השובע כו' ותאכלנה סימן שתהא כל שמחת כו', להורות לנו שכל מה שאמר יוסף בפתרון החלום הי' בחכמתו חכמת הטבע והחלום הי' מורה הכל למבין, רק שה' סכל עצת החרטומים למען הביא יוסף אל המעלה שבא כו' (וכפ' הרד"ק ריש פרשתנו. בחיי הנ"ל. ועד"ז בת"י מא, ח. וכ"ה בפי' רש"י לב"ר פפ"ט, ו).

אבל ע"ד הפשט – תמוה ביותר שנס גדול כזה – שמכל חרטומי מצרים נעלם מהם פתרון פשוט כזה (שבע שנים גו') – לא נרמז בכתוב ואפילו לא בפרש"י!

ועוד להעיר א) עפ"ז הי' צ"ל פתרון יוסף מרומז (עכ"פ) גם בשאר פרטי החלום. ב) זה שפי' בפסוק ב' וד' "סימן כו'" – "יפות מראה" (פסוק ב') לא הובא בדברי פרעה כאשר סיפר החלום ליוסף. ג) "ותאכלנה" לא מפורש בפתרונו של יוסף (רק הבליעה – ראה פרש"י מא, ל).

וראה גם עקידה הנ"ל דאין להשיב כתירוץ זה דמהרי"ק.

17) לתרץ יתור הלשון "לפרעה".

18) שבהערה 6.

19) דמש"כ ברע"ב כאן "מלשון פרות שהיא מלשון פרי' ורבי' כו'" (וראה גם גו"א), ועד"ז בכלי יקר ד"ה ויספר להם, לא נרמז כלל בהכתוב ובפרש"י.

20) כ"ה בב"ר לפנינו (בפעם הא' "מלכיות"). ובב"ר הוצאת אלבעק בשניהם "אפרכיות".

21) כמודגש בזה שלא הוסיף "וכו'" בסוף העתקתו פירוש המדרש.

22) ראה לקמן הערה 25 תירוץ הרא"ם. וראה כלי יקר הנ"ל.

23) מא, כה.

24) חזקוני מא, ח. צרור המור וספורנו שם. אברבנאל ובכ"מ.

25) – שלכן לא הוסיף "וכו'" (כנ"ל הערה 21). ולהעיר דמ"ש ברא"ם דגם לפרש"י אמרו ז' אפרכיות ורש"י השמיטו מפני שרז"ל לא אמרו זה אלא לפי הפותרים ההם שהיו חושבים שהם שני חלומות אבל עכשיו שנודע כבר ששניהם חלום אחד לא הזכיר רק הפתרון שהיו

לפי פשוטו של מקרא ולא מדרשו, הבינו החרטומים[26], שיש כאן ענין אחד בלבד[27].

ד.

יוסף הבין שחלום זה אינו כחלומות אחרים

אברבנאל[28] מוסיף על האמור לעיל, שההבדל בין החרטומים ליוסף היה בהסתכלותם הכללית על ענין החלומות ופתרונם: החרטומים הכירו את חכמת פתרון החלום, וידעו שהדמיון גורם לכך שתוכן החלום הוא חיקוי ומשל לענינים אחרים וכו׳, ולכן הם פתרו את החלום באופן שהפרות והשבלים אינן כפשוטן אלא משל ורמז על שבע בנות ושבע מלכיות. לעומת זאת, יוסף הבין ברוח הקודש (ולא רק לפי מדע פותרי החלומות בדרך הטבע), את האמת, שחלום זה איננו כחלומות אחרים (המושפעים גם מן הדמיון ולכן הם משל ורמז)[29], אלא הוא הודעה מלמעלה, ולפיכך מובן שהפרות והשבלים הן כפשוטן[30].

אך בדרך פשוטו של מקרא ובפירוש רש״י על התורה אין הבדל בין סוגים שונים של חלומות, ואופנים שונים לפתרון חלומות,

[ובמיוחד כאשר כבר למדנו קודם־לכן בתורה, שחלומות מראים ונפתרים לפי פשטותם, ולא ברמז, כדלהלן:

תחילה חלום יעקב[31] — ״ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו״ — המשמעות היא כפשוטה, שהמלאכים שליווהו בארץ ישראל עד חוץ־לארץ עלו בסולם לשמים, ומלאכי חוץ־לארץ ״ירדו...״ כדי ללוותו בחוץ־לארץ.

בדומה לכך: ״וארא בחלום והנה העתודים העולים על הצאן עקודים נקודים וברודים״[32].

יתר־על־כן, כבענינו: את חלומות יוסף[33], ״והנה אנחנו מאלמים בתוך השדה והנה קמה אלומתי וגם נצבה והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי״, הבינו האחים בפשטות, שהכוונה היא שהם ישתחוו (בקשר לענין אלומים ותבואה[34]) ובדומה לזה גם בחלום השני[35]].

מובן, שלפי דרך הפשט, מסתבר ופשוט יותר במבט ראשון, לפתור את החלום על שבע שני שובע ורעב כפשוטו, ביחס לכל מצרים, מאשר לומר שזהו רמז דק רחוק וחידה לענין צדדי מאד, ורק בקשר לפרעה.

ה.

הפתרון על השנים קשה בגלל המשך החלום

ההסבר לכך הוא: הקושי העיקרי בחלום, אשר בגללו לא פתרוהו החרטומים כפשוטו (שהפרות הטובות מורות על שובע וכו׳) הוא המשך החלום ״והנה שבע פרות אחרות עולות אחריהן מן היאור רעות מראה ודקות בשר ותעמודנה אצל הפרות על שפת היאור״: אם הפרות הרעות מצביעות על שבע שנים מאוחרות יותר, כיצד הן יכולות להיות ביחד עם הפרות הטובות המצביעות על שבע שני שובע שעברו?[36] הן שנה חדשה באה רק לאחר שהקודמת עברה[37].

פותרים לו בפרות* — צע״ג איך אפשר לומר שרש״י מביא דברי החרטומים באופן שיתאימו לדעתו ופתרונו דיוסף!

26) ועפ״ז מובן מ״ש רש״י לקמן (פסוק כו) ״כולן אינן אלא שבע ואשר נשנה החלום פעמים כו׳״ — כי גם להחרטומים ״חלום פרעה אחד הוא״, ומה שאמר יוסף ש״כולן אינן אלא שבע״ הוא רק הקדמה לבאר ולתרץ זה ״אשר נשנה החלום פעמים כו׳״.

27) ודוחק לומר שכל החידוש והחכמה בפתרון יוסף הוא רק ״ועל השנות החלום גו׳ פעמים כי נכון גו׳ וממהר גו׳ לעשותו״ (מא, לב). ולהעיר שגם חלומותיו של יוסף (וישב לז, ו ואילך) היו באופן ד״השנות החלום״, ולא נתקיימו עד לאחרי כב שנה (וראה רשב״ם חזקוני וריב״א פרשתנו שם החילוק. אבל לא נזכר כלל בפרש״י). וראה לקמן שוה״ג להערה 47.

28) וראה גם עקידה ד״ה ולזה אני אומר.

29) עיי״ש באברבנאל (לפנ״ד) בארוכה (ד״ה ואומר שהחלומות) כמה סוגים בחלומות כו׳.

30) באברבנאל שם דחילוק החרטומים ויוסף הוא גם בענין שלישי — אם החלומות מגיעים לפרעה עצמו או לכללות ארצו.

31) ויצא כח, יב. ובפרש״י.

32) שם לא, יוד.

33) וישב לז, ה ואילך.

34) וראה לקו״ש ח״י ע׳ 116 הערה 10.

35) להעיר שבאברבנאל שם (ד״ה ואמנם הפתרונים) שחלומות יוסף הבינו אחיו ע״פ חכמת הפתרון (והרי זה ידעו גם חרטומי מצרים).

36) ואין לומר שאמרו שפרט זה בהחלום הוא מה״דברים בטלים״ שבו (ע״ד המבואר לקמן הערה 38), כי פרט זה הוא בסתירה לכללות תוכן החלום — שהרעה באה אחרי הטובה ובאופן ד״ותאכלנה״ ו״ותבלענה״, היינו שהטובה מתבטלת בבוא הרעה (משא״כ בפרט דיאור לפתרונם (דלקמן הערה הנ״ל) הקושי הוא רק בזה שאין לו פתרון).

37) ולא ניחא לי׳ לרש״י פי׳ הרמב״ן (מא, ג) ועוד, ד״ותעמודנה אצל הפרות בצדן וקרוב להן והוא סימן שלא יהא הפסק בין שני השבע ושני הרעב כו׳״, דהרי זה מרומז כבר בעולות אחריהן מן היאור, ופי׳ ״ותעמודנה״ כפשוטו — שהיו ביחד. וראה כלי יקר ר״פ (ד״ה והנה עומד) ״כי לשון ותעמודנה מורה כו׳״.

*) ופשיטא שאינו מספיק מה שמסיים ״כי גם לא הי׳ צריך להזכירו אלא כדי לפרש יתורא דלפרעה״, דבשביל זה לא הוצרך להביא דוגמא, וכנ״ל בפנים.

לפיכך המציאו החרטומים, על־פי ידיעותיהם, את הפתרון "שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר"[38], כיוון שבפתרון זה ייתכנו שני ענינים ביחד: בו בזמן ש"שבע בנות אתה מוליד" גם "שבע בנות[39] אתה קובר",

שהרי בתקופות ההן, ובמיוחד כאשר מדובר במלך, וכמובן ועוד יותר כאשר מדובר בפרעה[40] מלך מצרים – מלך בארץ כמצרים שאנשיה "שטופי זימה"[41], היו לו מספר נשים ומספר פילגשים,

ולכן ייתכן, שבו בזמן ש"שבע בנות אתה מוליד" גם "שבע בנות אתה קובר" – שבע בנות אחרות.

וכך מובן גם הפתרון של "ותאכלנה ו"ותבלענה", כי הצער ועגמת הנפש על "שבע בנות אתה קובר" בולעים ולוקחים את השמחה על "שבע בנות אתה מוליד".

אך לא כך "שבע מלכיות אתה מכבש ושבע אפרכיות מורדות בך", שאין מצוי כלל שזה יארע באותו זמן. מובן, שמלך אחד אינו נלחם בבת אחת נגד שבע מלכיות[42], רק לאחר שכובשים מדינה אחת, עוברים לאחרת, וכך הלאה.

זוהי גם הסיבה לכך שרש"י מביא את הפתרון של החרטומים "שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר" ואיננו מסתפק בעצם הפירוש "לא היה קולן נכנס...", כי בכך הוא רומז לסיבה שבגללה הם לא פתרו את החלום כפשוטו, שהוא מדבר על שבע שני שובע ושבע שני רעב, כפתרון יוסף.

ו.

חידושו של יוסף

לפי זה מובן גם־כן[43], שזהו חידושו של יוסף, ולכן הוא היה צריך להסביר כיצד ראה פרעה את הפרות הרעות באופן ש"ותעמודנה אצל הפרות על שפת היאור", מיד לאחר פותרו את החלום כפשוטו (ששבע הפרות הטובות ושבע השבלים הטובות הן "שבע שני השובע" וש"הרעות" הן "שבע שני הרעב"[44]), מפני שבגלל קושי זה חיפשו החרטומים פתרון אחר, כדלעיל[45].

ולפיכך הוא הוסיף מיד, כהמשך וכחלק מן הפתרון, ולא כענין בפני עצמו, את דבריו "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם... ויפקד פקידים על הארץ וחימש את ארץ מצרים בשבע שני השבע ויקבצו את כל אוכל השנים הטובות הבאות ויצברו בר... והיה האוכל לפיקדון לארץ לשבע שני הרעב". וכך מובן כיצד יכולות להיות שתי הקבוצות של שבע השנים ביחד, כדלהלן.

מיד עם התחלת שבע שני השובע דואגים לזמן של שבע שני הרעב, כבר אז נאגרים אוצרות תבואה לשבע שני הרעב, והרי זה כאילו ביחד עם שבע שנות השובע כבר קיימים בהכרה, ברגש ובמעשה, שבע שני הרעב.

---

38) ואף שלפי"ז הפרט שבהחלום "והנה עומד על היאור. והנה מן היאור עולות גו' שבע פרות אחרות עולות אחריהן מן היאור גו'" אין לו פתרון כלל* – י"ל: החרטומים תפסו שחלק זה מן החלום אינו נכון (ראה פרש"י וישב לז, י), כי מכיון שהשקת ארץ מצרים היא לא מן הגשמים כ"א מן היאור, איך יתכן שמן היאור יעלו הן מזון טוב, פרות טובות והן מזון רע – פרות רעות** (להעיר מתולדות יצחק (להר"י קארו) פרשתנו. וגם ע"פ פשוטו, ב' הפעמים (שמפורש בתורה) שהי' רעב בארץ לא הי' רעב בארמ"צ (לך יב, יוד. תולדות כו, ב. ובפרש"י). אבל ראה רמב"ן פסוק ב' (ובכמה מפרשים) כי היאור לא יעלה רק מעט כו'***). ולכן הבינו ופתרו שההדגשה בהחלום היא לא בשייכות להיאור אלא לפרעה העומד על היאור – "שבע בנות אתה מוליד כו'".

ובזה חידש יוסף "שבע פרות הטובות שבע שנים הנה ושבע השבלים הטובות שבע שנים הנה ושבע הפרות הרקות והרעות גו' שבע שנים הנה גו'" (שחוזר ומדגיש הענין ד"שנה"), שזה שמאותו היאור באו תחילה טובות ואח"כ רעות – כי "שבע שנים הנה": תכונת השנה היא אחרת מהז' שלפני', ע"ד "בשנה ההיא" (תולדות כו, יב ובפרש"י), ומזה בא גם השינוי בהיאור (ולהעיר מפרש"י פסוק כו).

39) ולא "אותן אתה קובר".

40) להעיר מלך לך יב, טו.

41) פרש"י לך לך שם, יט.

42) להעיר מפרש"י (לך לך יד, ט) שאפילו ארבעה נגד חמשה מוכיח "שגבורים היו".

43) ואף שכאשר פרעה סיפר החלום ליוסף לא חזר על הפרט ד"ותעמודנה אצל הפרות גו'", י"ל שהסיפור של פרעה הי' שוה להחלום אלא שהכתוב לא יחוש כמ"ש הרמב"ן (מא, ג), אבל ראה בהנסמן לעיל שוה"ג הב' להערה 38.

44) שזה הי' (כפרש"י מא, כו) רק הקדמה להסביר "אשר נשנה החלום פעמיים כו'" (כנ"ל הערה 26), והוצרך לזה כי לפתרון החרטומים לא הי' לזה פתרון. ולכן לא נכנס לאזני פרעה [נוסף על זה שלא הי' כפשוטו – ראה פרש"י מא, יב ד"ה איש כחלומו "לפי החלום וקרוב לענינו"].

45) ראה גם חזקוני וספורנו מא, ג.

---

*) בידי משה לב"ר (פפ"ט, ד) מפרש כן דברי המדרש שלכן לא נכנסו דבריהם באזניו כיון שלפתרונם אין שייכות להיאור. משא"כ לפתרון יוסף ש"רמז רמז לו כו'".

**) ונפ"ז יומתק דכאשר סיפר פרעה החלום ליוסף השמיט (מא, יט) דגם שבע פרות הרעות עולות מן היאור. וראה גם אלשיך כאן (מא, יז), כלי"ק הנ"ל ועוד. שבכוונה השמיט זה, ושם, דבכמה דברים שינה והשמיט כו'. וראה ב"ד לר"ם הדרשן פרשתנו מא, ב. אבל ראה לקמן הערה 43.

***) ואולי י"ל גם לפי"ז: מכיון שמזון הלא טוב (פרות הרעות) בא [לא מצד היאור (שהמים שבו אינם כדבעי וכיו"ב), כ"א] מצד שלילת היאור, שהמים אינם במדה ככל הצורך, א"כ איך מתאים זה ש"פרות אחרות (רעות) עולות מן היאור", היינו שמייחס ענין הרע להיאור. ודוחק. וראה ב"ר שם: ודכוותי' אין הרעב אלא מן היאור.

וכך מצד שני: ביחד עם שבע שנות הרעב, קיימות כביכול, "שבע שני השובע", שהרי ניזונים אז מן התבואה של שבע שני השובע.

לפי זה מובן לשון הפסוק "ויטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו", המוסבת על העצה ולא על עצם הפתרון, ומובן אף שבחו של פרעה ליוסף "אין נבון וחכם כמוך" ללא הזכרת מעלתו העיקרית בענינו – כפותר חלומות, כיוון שגדולת חכמתו של יוסף לא התבטאה בעצם פתרון החלום, ששבע הפרות הטובות מצביעות על שבע שנים וכו', שהרי לשם כך, כאמור, אין צורך בחכמה מיוחדת, אלא בכך שהוא השכיל לאחד בפתרונו את שבע שנות השובע עם שבע שנות הרעב.

במילים אחרות: "אין נבון וחכם כמוך", כי באמצעות זאת הוא הוכיח כיצד הראו לו בחלום עצמו[46] את מה שפרעה צריך לעשות "ועתה ירא פרעה...", ולא רק את מה שהקב"ה עושה[47].

ז.

פתרון יוסף רומז לאיחוד שני הפכים אצל יהודי בגלות

ההסבר בפנימיותם של הדברים הוא: חלומות פרעה ופתרון יוסף היו הגורם וההתחלה של גלות וגאולת מצרים[48], כפי המובן גם באופן פשוט, כיוון שהם הובילו למינויו של יוסף לשליט על הארץ, וזה גרם לירידת יעקב ובניו למצרים, מכך מובן, שבתוכן ופתרון החלום בא לידי ביטוי ענין הגלות והגאולה.

ההסבר לענין זה הוא: מוסבר בספרי חסידות[49] על הפסוק[50] "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים", שהגלות היא כחלום: בדיוק כשם שבחלום ייתכן איחוד של שני הפכים, כך ייתכנו אצל יהודי בגלות שני הפכים בהתנהגותו: אהבה לאלקות בתפילה, וטרדות של מו"מ בעניני העולם במשך היום.

לפיכך היו בגלוי, בחלום פרעה המורה על הגלות[51], שני הפכים: "ותעמודנה אצל הפרות" – שבע שנות השובע ביחד עם שבע שנות הרעב, כדלעיל. בנוסף לכך שכל מהותו של הזמן היא שתקופה אחת באה לאחר תקופה אחרת, וכשמו: עבר הווה עתיד, הרי קיימים שני סוגי זמנים שהם הפוכים במהותם: שני שובע ושני רעב, ובכך רמוז האיחוד של שני הפכים – אהבה לאלקות (שנות השובע[52]) יחד עם טרדות[53] הפרנסה (שנות הרעב[51]).

ח.

הגלות - מדרגה שמעל להתחלקות, ולכן מתבטאת דוקא בחלום

לפי כל האמור לעיל מובן מדוע היה פתרון יוסף דוקא על איחוד שני הפכים:

בדרושים[54] מוסברת הסיבה לכך שדוקא יוסף היה פותר חלומות: למרות שהסיבה הגלויה לכך שבשעת שינה ובחלום ייתכן חיבור של שני הפכים היא מפני שהשכל אינו פועל אז, ונשאר רק כח הדמיון, וכך בזמן הגלות – אין מאירים אז בגלוי ה"מוחין העליונים" בכלל, ושל הנשמה בפרט, הרי הסיבה העמוקה יותר לכך היא[55], כיוון שדוקא שורש הגלות הוא מדרגה נעלית יותר מתקופה אחרת: דרגת "עיגולים" שמעבר להתחלקות לקוים של מעלה ומטה, כשם שבעיגול פשוט אין תחילה וסוף[56].

---

46) ועפ"ז מתורצת בפשטות קושיא הנ"ל (הערה 12) – כי אין החכמה בעצם העצה.

47) ועד"ז במ"ש "השנות החלום אל פרעה פעמיים כי נכון הדבר גו' וממהר האלקים לעשותו"* אין החכמה בעצם הפתרון "כי נכון הדבר גו'" אלא שזהו הקדמה להעצה "ועתה ירא פרעה גו'" שכל הטעם שהראה אותו אלקים הוא "כי נכון הדבר", וצ"ל "ועתה ירא פרעה" תיכף כו'.

48) ראה אלשיך פרשתנו מא, לג "כי בחלום פרעה הלז ובהיות יוסף הוא השליט על הארץ כו' תלוי' גאולת ישראל מגלות מצרים שהי' אז מתחיל". ונתבאר באוה"ת פרשתנו שמ, א ואילך.

49) תו"א וישב כח, ג ואילך. תו"ח פרשתנו עד, ב ואילך. אוה"ת שם (כרך ו') תתש, ב ואילך. ועוד.

50) תהלים קכו, א. וראה יהל אור שם.

51) ראה תו"ח שם: אך הנה בזמה"ג הוא שאמר ופרעה חולם כו'.

52) ראה תו"ח שם, ג.

53) שמוכיחות – שחסר לו בבטחון וכו' והתקשרות לאלקות הזן ומפרנס כו' בטובו בחן ובחסד (המראים על אהבת ה' וכו'). ראה ד"ה מים רבים תשל"ח פ"ב (נדפס בלקו"ש ח"כ ע' 276. סה"מ – מלוקט ח"א (קה"ת, תשמ"ז) ע' רעג).

54) תו"א שם כט, רע"א. תו"ח ויחי ד"ה בן פורת יוסף פ"ג ואילך. אוה"ת פרשתנו שם תתשב, א ואילך.

55) ראה ד"ה ענין החלומות לאדה"ז (סה"מ תקס"ב ע' צד־ה) ד"ענין החלום הוא היפך הטבע".

56) ראה גם סה"מ תרע"ח ע' קלב.

---

*) משא"כ בחלומותיו של יוסף שנתקיימו לאחרי כמה שנים, ולא נאמר בזה ש"נכון הדבר מעם האלקים גו'" כיון שלא היו ב' חלומות בתוכן אחד ממש, שהרי בחלום הב' נתחדש שגם "השמש והירח (אביו וכו') גו' משתחווים לי".

ולפיכך מתבטאת דרגה זו בחלום, כאשר החכמה והשכל, שממנו נובעת ההתחלקות, אינם מאירים ומשפיעים בגלוי[57].

ולכן היה דוקא יוסף פותר חלומות, כי מקורו הוא בעולם ה"עיגולים", ולפיכך היה בכוחו להסיר את הלבוש העוטף את דרגת ה"עיגולים", ולהורידה למטה בגלוי, כמו בשורשה למעלה.

לפי זה מובן מדוע עיקר פתרון יוסף היה איחוד שני ההפכים, שנות השובע ושנות הרעב, כי דוקא בכך השתקף שורשו של החלום – דרגת ה"עיגולים",

פתרונו של יוסף העניק כוח לענין הגאולה. כלומר, הסרת ההעלם והלבוש של החלום, הגלות, וגילוי המקיפים והעיגולים כפי שהם בעצמיותם.

השלימות בענין זה תהיה לעתיד לבוא, כאשר יקויים הייעוד "ולא יכנף עוד מוריך"[58] – ללא לבוש, ו"ביום ההוא יהיה ה' אחד – כשם שאני נכתב כך אני נקרא[59].

(משיחת ש"פ מקץ תשל"ב, תשל"ד)

57) להעיר מאברבנאל שם ד"ה ואומר שהחלומות, דנמצאו החלומות הצודקים.. מהשגחה האלקים בנערים ובפתאים יותר מהחכמים לפי כו'.

58) ישעי' ל, כ.

59) פסחים נ, א.

אגרות קודש

ב"ה, חודש הגאולה, ה'תשי"ג
ברוקלין, נ.י.

הרב הגאון הוו"ח אי"א נו"נ חו"ב צמ"ס כו' וכו' מוה"ר
יוסף שי'

שלום וברכה!

מכתבו - בהמשך להמדובר בהתועדות - נתקבל, וכמ"ש - היתה כוונתי בענין יומי דמפסקי במרז"ל בנזיר (ז, א) ולקראת ימי החג הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה, הנני בזה להביע ברכתי לחג כשר ושמח,

ולקיום היעוד המקווה - כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, בגאולתנו האמתית והשלימה בימיו ובימינו על ידי משיח צדקנו.

בכבוד ובברכת החג.

מ. שניאורסאן

בענין הזמן אם הוא: נקודה אחת, מקובץ מנקודות, תשלומין לנקודת ההתחלה וכו' - יעויין צפנת פענח להרגצובי מהד"ת (כ"ו, א. פ"ט, א) הברקות והשואות מפליאות.

מה שרוצה לחלק הזמן דשבת - ראיתו מכריתות (ט"ז, א) צ"ע, כי שם זמן הפטור שבאמצע מחלק. אבל יש להעיר מת"י יומא (פא, סע"א) ושו"ת צפ"פ להנ"ל ח"ב סל"ב.

ואכ"מ. ועיי"כ תורה אור, תולדות (יח, ד) יום שגם **בתחלתו** הוא ארוך.

בראשית לו, לא־לב: וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה:

קטו

ביאור מארז"ל (מגילה י, ב) כ"מ שנא' "ויהי" אינו אלא צרה

אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה, כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער, ויהי בימי אחשורוש (אסתר א, א) הוה המן, ויהי בימי שפוט השופטים (רות א, א) הוה רעב וכו'.

מגילה י, ב

ויהי בימי, רומז על תהו שכבר[1] היו, שתהו הי' בסוד הגבורות והדינים, בסוד [2]מתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין.

ויהי לשון צער, כי הרי בסיבת השבירה דז' תחתונים[3] נעשה ביטול האחוריים דאב ואֵם (חכמה ובינה) וישראל[4] סבא ותבונה, וזהו ויהי, שקדם ו"י השבירה דז' תחתונים, ו' ז"א, י' נקודה[5] דמלכות, לאותיות ה"י, ביטול האחוריים דחכמה ובינה.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד שכ ואילך

מתחלה נשברו הז' תחתונים, ושבירתם גרמה ביטול האחוריים דחו"ב כמ"ש במ"א בס"ד בענין ויהי לשון צער, ו"י הוא השבירה דז"ת, ואח"כ ה"י ביטול אחוריים דחו"ב, ועיין בע"ח שער שבירת הכלים[6] פ"א וב' ע"ש.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות־דברים עמוד רי. שפ

1) ראה גם לקמן סימן סימן קלג בפירוש תיבת "אתמול" דמרמז על תהו.

2) ראה בראשית רבה פרשה יב, טו. רש"י בראשית א, א.

3) ראה לקוטי לוי יצחק על ספר התניא עמוד ב על פרק ו וז"ל: לעיל [בתניא] בפ"ג בנפש האלקית הקדים שכל ואח"כ מדות, וכאן בנפש הבהמית מסט"א הקדים ז' מדות ואח"כ שכל. הוא, כי בנפש האלקית העיקר והקודם הוא השכל, ולכן משכנה במוח מקום השכל כמ"ש לקמן בפ"ט, ומדותי' הם מדות שכליים.
ובנפש הבהמית העיקר והקודם הוא המדות ולכן משכנה בלב מקום המדות כמש"ש (וכמ"ש במ"א בס"ד בענין ו"ה שקאי על תהו, וז' התחתונים קודם לה"י הג"ר), ומדותי' הן מדות טבעיים, ולעיל בנפש האלקית נקט השכל כולל, וכאן נקט ושכל כו' הנחלק לשלש כו', כי בסט' דקדושה הוא בהתכללות, ובסט"א הוא בהתחלקות. ובנפש דסט"א נקט עשר כתרין ולא ספירות כי שרשה מתהו ששם הי' הכתר דכל ספירה, עכ"ל.

4) ראה לעיל בההקדמה להסימנים ביאור החילוק בין חכמה ובינה (הנק' אבא ואימא עילאין), וישראל סבא ותבונה. ועיין לקוטי לוי יצחק, לקוטים על פסוקי תנ"ך ומאחז"ל עמוד קיח ואילך, ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן לב.

5) ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי (פרשת בלק) עמוד ק, א. תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד שא. תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ו חלק א' עמוד 33, ומה שנסמן שם בהערה 53.

6) שער ט.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
מוה"ר דובער שי' שו"ב

שלום וברכה!

... דבר גדול הי' לסדר איזה ארגון והתועדות מזמן לזמן בשביל בחורות מובן ופשוט שלא ביחד עם הבחורים וכן בהעדר נגונים כיון שיוצא מזה איזה פרצה בקול באשה ויש די חומר בהטאקס און טיילס וכיו"ב להתועדות, ואולי אפשר לעשות בהם גופא (אטשערעד) תור, שעל כל אחת ואחת יהי' להכין שיעור והרצאה בהתועדות שבמילא מעונינות יותר ונכנסים בעובי הענין...

מוסג"פ מעסעדזש לימי חנוכה שבטח ישתמש בו באופן המתאים.

בברכת הצלחה.

מב, טו – בזאת, תבחנו: חי פרעה אם-תצאו מזה, כי אם-בבוא אחיכם הקטן הנה

א. [תוכן: פי' הפסוק "בזאת" דקאי על קומת השכינה (שנק' זאת קומתך וכו'), דכל הגלות הוא בירורי ניצוצות ולבטל קומת הס"א, "חי פרעה", וזהו בבוא אחיכם הקטן, רמז במ"ש "מי יקום יעקב כי קטן הוא", דקאי על משיח וכו']

בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כ"א בבוא אחיכם הקטן הנה. יובן ע"ד דאי' בזוהר מאן דידע בשיעור קומה יכול לדעת עד אימתי יתמשך אורך גלותא כי הכלל בידינו מספרים הקדמונים אשר בתשלום בירור ותיקון ניצוצי קדושה שנתפזרו מאת השבירה אשר כל זאת מגמתינו בתורה ותפלה ומעשה המצות להעלות אלו הניצוצי קדושה למקומם הרמתה ובזה תולה ג"כ בנין קומה של השכינה להכינה ולסעדה עם קישוטי' ותכשיטי'.

וזה לעומת זה עשה אלקים כמו שיש קומה שלימה בסטרא דקדושה, כמוהו יש גם כן בחי' קומה בס"א כאשר דברנו מזה בפרשיות הקודמת ע"ש . . אשר מוטל על עם קרובו ישראל לבנות קומת השכינה הנקרא זאת ולהוציא יקר מזולל נ"ק המלובשים בקומת הס"א כאשר נודע למביני מדע שבזה תולה אורך הגלות עד תשלום זה הבירור ותתרוקן קומת הס"א מכל וכל ותעשה כמצולה שאין בו דגים ואז יבוא משיח צדקינו במהרה בימינו א"ס.

וכאשר רמזנו בפ' חיי שרה ויאמר אחי' ואמה תשב הנערה אתנו ימים או עשור אחר תלך ופרש"י שכך נותנים לבתולת ישראל זמן י"ב חודש בסוד י"ב בקר שהים עומד עליהם לפרנס עצמה בתכשיטי' בזמן הגלות ואחר זמן גמר תיקון קומתה עם תכשיטי' בשלימות תבוא זמן הגאולה אחר תלך כללות כנסת ישראל ותשוב אל אדוני' ע"ש הענין ותביא כאן.

וזה שרמז להם יוסף לאחיו בגלות מצרים ורמז להם על העתיד בזאת השכינה שנקרא זאת קומתך לערך תיקון קומתה יתכן לכם לדעת ולהבין חי פרעה עד אימתי ימשוך חיות הס"א הכינוי לפרעה כי כל מלך שבבחי' מצרים נקרא פרעה כי באמת ענין גלות מצרים נוקב והולך עד ביאת הגואל כאשר יתבאר לנו אי"ה במקומו הכל תולה לעומת תיקון קומת השכינה כמו כן ימהר עת הגאולה.

ולהבינך עוד את הענין עיין בדרוש שבועות פ"ה ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה אשה שוכבת מרגלותיו ותוכן הדברים ויהי לשון צער בחצי הגלות הדומה ללילה וראוי להיות על כל פנים תיקון חצי המלכות וכלפי שראה בועז צדיק יסוד עולם בדורו אשה יראת ה' שוכבת מרגלותיו עדיין היא ברגליו ואין איש צדיק בארץ להכינה אותה ולהגבי' נגד קומתו ית' על ככה חרד יחרד בקרב לבו אורך זמן הפלאות ביאת משיח.

והיינו הרמז בכאן בזאת ודאי היא השכינה הנקרא זאת תבחנו חיות הס"א בחי' פרעה עד אימתי יתמשך זמן הגלות אם תצאו מזה הגלות כי אם בבא אחיכם הקטן הנה הקטן ודאי מי יקום יעקב כי קטן הוא ודו"ק בזה ותבין.

אור המאיר

ב. [תוכן: רמז בהא דסיבב יוסף להביא בנימין אליו לפני יעקב – שההתאספות השבטים עם יוסף הוא פועל דמיוני על העתיד שיהי' כולם לאחדים]

בהא דיוסף סיבב להביא את בנימין אליו עוד טרם בוא יעקב, כתב הרמב"ן כדי לקיים החלומות שידע פתרונם כי כל אחיו ישתחוו לו בתחילה מבלעדי יעקב כהוראת החלום הראשון והנה אנחנו מאלמים אלומים כי אנחנו רמז לכל אחיו. אך דעת רש"י בפסוק ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו וכן בזוה"ק.

וי"ל לדעתם ז"ל כי באשר ידע יוסף שהתאספות השבטים היא פועל דמיוני על העתיד שיהיו כולם לגוי אחד בארץ וכמ"ש ביחזקאל (לז) שיהיו לאחדים כמו עץ אחד, וזה יתכן ע"י התבטלות והתאחדות זה לזה, וזה יתכן ביותר בעודם לבדם מבלעדי יעקב, אבל בפני יעקב שהיו כולם מתבטלים ליעקב לא היו יכולים עוד להתבטל ולהתאחד זה לזה, דומה לזה שאסור להתפלל אחורי רבו, כי מחמת התבטלות לרבו אי אפשר לו שתהי' לו בחינת התבטלות בתפילה.

שם משמואל

אגרות קודש

ב"ה, כ' כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מר"ח כסלו, בו כותב אשר רופא מייעצו לעשות נתוח לעינו...

בטח למותר להעירו להזהר בקידוש ובהבדלה שזה נוגע למאור עיניו של אדם וכן בתוספת אומץ בענינים של כבוד התורה ולומדי' והוא ע"פ מ"ש כי נר מצוה ותורה אור, ומדתו של הקב"ה מדה כנגד מדה לחזק ולהוסיף במאור עיניו. ויקבע שיעורים בתורת הנגלה ובתורת החסידות הסוד מתוך הרחבה ובריאות הנכונה.

בברכת רפ' קרובה.

◆ יום ראשון כ"ב כסלו ◆

מא (א) וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר:

א וַהֲוָה מִסּוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין וּפַרְעֹה חָלֵם וְהָא קָאֵם עַל נַהֲרָא:

רש"י ◄ **וַיְהִי מִקֵּץ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'מִסּוֹף', וְכָל לְשׁוֹן 'קֵץ', סוֹף הוּא. **עַל־הַיְאֹר** • כָּל שְׁאָר נְהָרוֹת אֵינָם קְרוּיִים יְאוֹרִים, חוּץ מִנִּילוּס, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הָאָרֶץ עֲשׂוּיִין יְאוֹרִים יְאוֹרִים בִּידֵי אָדָם, וְנִילוּס עוֹלֶה בְּתוֹכָם וּמַשְׁקֶה אוֹתָם, לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִין בְּמִצְרַיִם תָּדִיר כִּשְׁאָר אֲרָצוֹת.

(ב) וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ:

ב וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָן שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָן בְּשָׂר וְרָעְיָן בְּאַחֲוָה:

רש"י ◄ **יְפֹת מַרְאֶה** • סִימָן הוּא לִימֵי הַשִּׁבַּע, שֶׁהַבְּרִיּוֹת נִרְאוֹת יָפוֹת זוֹ לָזוֹ, שֶׁאֵין עַיִן בְּרִיָּה צָרָה בַּחֲבֵרְתָּהּ. **בָּאָחוּ** • בַּאֲגָם, מרי"ש"ק בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ: "יִשְׁגֶּא אָחוּ".

(ג) וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר:

ג וְהָא שְׁבַע תּוֹרָן אָחֳרָנִין סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן מִן נַהֲרָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירַן בְּשָׂר וְקָמָן לְקִבְלֵיהוֹן דְּתוֹרָן עַל כֵּיף נַהֲרָא:

רש"י ◄ **וְדַקּוֹת בָּשָׂר** • טינבי"ש בְּלַעַ"ז, לְשׁוֹן 'דַּק'.

(ד) וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֶת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה:

ד וַאֲכָלַן תּוֹרָתָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירַן בְּשַׂר יָת שְׁבַע תּוֹרָתָא שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה:

רש"י ◄ **וַתֹּאכַלְנָה** • סִימָן שֶׁתְּהֵא כָּל שִׂמְחַת הַשָּׂבָע נִשְׁכַּחַת בִּימֵי הָרָעָב.

(ה) וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה ׀ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת:

ה וּדְמוּךְ וַחֲלַם תִּנְיָנוּת וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד פַּטִּימָן וְטָבָן:

רש"י ◄ **בְּקָנֶה אֶחָד** • טואיד"ל בְּלַעַ"ז. **בְּרִיאוֹת** • שיינ"ש בְּלַעַ"ז.

(ו) וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן:

ו וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא לָקְיָן וּשְׁקִיפָן קִדּוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן:

רש"י ◄ **וּשְׁדוּפֹת** • השלייד"ש בְּלַעַ"ז, 'וּשְׁקִיפָן קִדּוּם', חֲבוּטוֹת, לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף הֶחָבוּט תָּמִיד עַל־יְדֵי הַדֶּלֶת הַמַּכָּה עָלָיו. **קָדִים** • רוּחַ מִזְרָחִית, שֶׁקּוֹרִין ביש"א.

ספורנו

מא (א) **וַיְהִי מִקֵּץ.. וּפַרְעֹה חֹלֵם.** בִּהְיוֹתוֹ חוֹלֵם הַבְּלֵי רַעְיוֹנָיו, חָלַם גַּם כֵּן שֶׁהָיָה עוֹמֵד עַל שְׂפַת הַיְאוֹר, כְּמַאֲמָרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַבֹּר בְּלֹא תֶּבֶן, כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לַחֲלוֹם בְּלֹא דְּבָרִים בְּטֵלִים (ברכות נה, א). תורה ב

(ג) **וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת.** קֹדֶם שֶׁתֹּאכַלְנָה אוֹתָנָה, לְהוֹרוֹת שֶׁיִּהְיוּ הָרָעָב וְהַשֹּׂבַע יִחְדּוּ בְּאֵיזֶה זְמַן, כְּעִנְיַן

(ז) וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע הַשִׁّבֳּלִים הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם:

ז וּבְלָעָא שִׁבֻּלַיָּא לָקִיטָתָא יָת שְׁבַע שִׁבֻּלַיָּא פַּטִּימָתָא וּמָלְיָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה וְהָא חֶלְמָא:

רש"י◄ הַבְּרִיאוֹת • שיינ"ש בְּלַעַ"ז. וְהִנֵּה חֲלוֹם • וְהִנֵּה נִשְׁלַם חֲלוֹם שָׁלֵם לְפָנָיו וְהֵצְרַךְ לְפוֹתְרִים.

(ח) וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה:

ח וַהֲוָה בְּצַפְרָא וּמְטַרְפָּא רוּחֵהּ וּשְׁלַח וּקְרָא יָת כָּל חַרְשֵׁי מִצְרַיִם וְיָת כָּל חַכִּימָהָא וְאִשְׁתָּעִי פַּרְעֹה לְהוֹן יָת חֶלְמֵהּ וְלֵית דְּפָשַׁר יָתְהוֹן לְפַרְעֹה:

רש"י◄ **וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ** • 'וּמְטַרְפָּא רוּחֵהּ', מְקַשְׁקֶשֶׁת בְּתוֹכוֹ כְּפַעֲמוֹן, וּבְנְבוּכַדְנֶאצַּר הוּא אוֹמֵר: (דניאל ב) "וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ", לְפִי שֶׁהָיוּ שָׁם שְׁתֵּי פְּעִימוֹת: שִׁכְחַת הַחֲלוֹם וְהַעֲלָמַת פִּתְרוֹנוֹ (ב"ר). **חַרְטֻמֵּי** • הַנִּחָרִים בְּטִימֵי מֵתִים, שֶׁשּׁוֹאֲלִים בַּעֲצָמוֹת ('טימֵי', הֵן עֲצָמוֹת בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, וּבַמִּשְׁנָה: 'בֵּית שֶׁהוּא מָלֵא טַמְיָא', מָלֵא עֲצָמוֹת). **וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה** • פּוֹתְרִים הָיוּ אוֹתָם, אֲבָל לֹא לְפַרְעֹה, שֶׁלֹּא הָיָה קוֹלָן נִכְנָס בְּאָזְנָיו, וְלֹא הָיָה לוֹ קוֹרַת־רוּחַ בְּפִתְרוֹנָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: 'שֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה מוֹלִיד, שֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה קוֹבֵר' (ב"ר).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 343)

פּוֹתְרִים הָיוּ אוֹתָם, אֲבָל לֹא לְפַרְעֹה (רש"י מא, ח) הַחַרְטֻמִּים לֹא הִצִּיעוּ אֶת פִּתְרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף (אַף שֶׁבְּפַשְׁטוּת פָּרוֹת טוֹבוֹת וְשִׁבֳּלִים בְּרִיאוֹת רוֹמְזוֹת עַל תְּקוּפַת שֹׁבַע), שֶׁהֲרֵי בַּחֲלוֹם עָמְדוּ הַפָּרוֹת הָרָעוֹת לְצַד הַפָּרוֹת הַטּוֹבוֹת, **בָּעֵת וּבְעוֹנָה אַחַת**. לָכֵן אָמְרוּ שֶׁבַע בָּנוֹת כו', שֶׁכֵּן לְפַרְעֹה הָיוּ מִסְפַּר נָשִׁים וּמִסְפַּר פִּילַגְשִׁים, וְיִתְּכֵן שֶׁבִּתְקוּפָה **אַחַת** יָלְדוּ לוֹ בָּנוֹת וְיָמוּתוּ לוֹ בָּנוֹת אֲחֵרוֹת. אַף לְפִי פִּתְרוֹנוֹ (וְעֵצָתוֹ) שֶׁל יוֹסֵף הָיוּ שְׁנוֹת הַשֹּׁבַע וּשְׁנוֹת הָרָעָב **בִּכְפִיפָה אַחַת**, שֶׁהֲרֵי בִּשְׁנוֹת הַשֹּׁבַע אָצְרוּ אוֹצָרוֹת בִּשְׁבִיל שְׁנוֹת הָרָעָב, וּבִשְׁנוֹת הָרָעָב אָכְלוּ אֶת הָאוֹצָרוֹת שֶׁאָצְרוּ בִּשְׁנוֹת הַשֹּׁבַע.

(ט) וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם:

ט וּמַלִּיל רַב שָׁקֵי (עִם) לְפַרְעֹה לְמֵימַר יָת סָרְחָנַי אֲנָא מַדְכַּר יוֹמָא דֵין:

(י) פַּרְעֹה קָצַף עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר הָאֹפִים:

י פַּרְעֹה רְגֵז עַל עַבְדּוֹהִי וִיהַב יָתִי בְּמַטְרַת בֵּית רַב קָטוֹלַיָּא יָתִי וְיָת רַב נַחְתּוֹמֵי:

(יא) וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ:

יא וַחֲלֵמְנָא חֶלְמָא בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא גְּבַר כְּפִשְׁרַן חֶלְמֵהּ חֲלַמְנָא:

רש"י◄ אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ • חֲלוֹם הָרָאוּי לַפִּתְרוֹן שֶׁנִּפְתַּר לָנוּ, וְדוֹמֶה לוֹ.

ספורנו

"וַיְהִי רָעָב בְּכָל הָאֲרָצוֹת, וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם" (להלן פסוק נד). תורה ד

(ז) **וְהִנֵּה חֲלוֹם.** הִרְגִּישׁ שֶׁהַכֹּל הָיָה חֲלוֹם אֶחָד בְּעַצְמוֹ, שֶׁהָיָה נִרְאֶה לוֹ בַּחֲלוֹמוֹ הַשֵּׁנִי, שֶׁהָיָה בְּאוֹתוֹ הַמַּעֲמָד בְּעַצְמוֹ שֶׁל חֲלוֹמוֹ הָרִאשׁוֹן, וְכָךְ פֵּרֵשׁ הוּא אַחַר כָּךְ, בְּאָמְרוֹ "וָאֵרֶה בַּחֲלֹמִי" (להלן פסוק כב). תורה ח

(ח) **וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם.** מִפְּנֵי שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁהֵם שְׁנַיִם, טָעוּ בַּפִּתְרוֹן. כִּי בַּחֵלֶק הָרִאשׁוֹן מִמֶּנּוּ הָיְתָה הַסִּבָּה הַפּוֹעֶלֶת וְהַחֻמְרִית בִּלְבַד, שֶׁהֵן הַפָּרוֹת חוֹרְשׁוֹת וְהַיְאוֹר הַמַּשְׁקֶה, וּבַחֵלֶק הַשֵּׁנִי הָיְתָה הַסִּבָּה הַצּוּרִיּוּת וְהַתַּכְלִיתִית בִּלְבָד וְהֵם הַשִּׁבֳּלִים. תורה ט

(ט) **אֶת חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר.** לֹא כְּמִתְרַעֵם עַל שֶׁנָּתַתָּ אוֹתִי בְּבֵית הַסֹּהַר, כִּי בְּחֶטְאַי הָיָה. תורה י

(יב) וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר:

יב וְתַמָּן עִמָּנָא עוּלֵם עִבְרָאָה עַבְדָּא לְרַב קָטוֹלַיָּא וְאִשְׁתָּעִינָא לֵהּ וּפְשַׁר לָנָא יָת חֶלְמָנָא גְּבַר כְּחֶלְמֵהּ פְּשַׁר:

רש"י ◄ **נַעַר עִבְרִי עֶבֶד•** אֲרוּרִים הָרְשָׁעִים, שֶׁאֵין טוֹבָתָם שְׁלֵמָה, שֶׁמַּזְכִּירוֹ בִּלְשׁוֹן בִּזָּיוֹן. **נַעַר•** שׁוֹטֶה וְאֵין רָאוּי לִגְדֻלָּה. **עִבְרִי•** אֲפִלּוּ לְשׁוֹנֵנוּ אֵינוֹ מַכִּיר. **עֶבֶד•** וְכָתוּב בְּנִימוּסֵי מִצְרַיִם שֶׁאֵין עֶבֶד מוֹלִךְ, וְלֹא לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שָׂרִים (סִפְרֵים אֲחֵרִים: שִׁירִים, וְכֵן פֵּרֵשׁ רַא"ם). **אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ•** לְפִי הַחֲלוֹם וְקָרוֹב לְעִנְיָנוֹ.

(יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה:

יג וַהֲוָה כְּמָא די פְּשַׁר לָנָא כֵּן הֲוָה יָתִי אֲתִיב עַל שְׁמוּשִׁי וְיָתֵהּ צְלָב:

רש"י ◄ **הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי•** פַּרְעֹה הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "פַּרְעֹה קָצַף עַל עֲבָדָיו", חֲרֵי מִקְרָא קְצַר לָשׁוֹן וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הֵשִׁיב, לְפִי שֶׁאֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ מִי הֵשִׁיב. מִי שֶׁבְּיָדוֹ לְהָשִׁיב וְהוּא פַּרְעֹה, וְכֵן דֶּרֶךְ כָּל מִקְרָאוֹת קְצָרִים, עַל מִי שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת, הֵם סוֹתְמִים אֶת הַדָּבָר.

(יד) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה:

יד וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא יָת יוֹסֵף וְאַרְהִיטוּהִי מִן בֵּית אֲסִירֵי וְסַפַּר וְשַׁנִּי כְּסוּתֵהּ וְעַל לְוַת פַּרְעֹה:

רש"י ◄ **מִן־הַבּוֹר•** מִן בֵּית הַסֹּהַר, שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּמִין גֻּמָּא, וְכֵן כָּל "בּוֹר" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן גֻּמָּא הוּא, וְאַף אִם אֵין בּוֹ מַיִם קָרוּי בּוֹר, פוש"י בְּלַעַ"ז. **וַיְגַלַּח•** מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמַּלְכוּת (ב"ר).

◆ יום שני כ"ג כסלו ◆

(טו) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ:

טו וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵמִית וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲנָא שְׁמִעִית עֲלָךְ לְמֵימַר דְּאַתְּ שָׁמַע חֶלְמָא לְמִפְשַׁר יָתֵהּ:

רש"י ◄ **תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ•** תַּאֲזִין וְתָבִין חֲלוֹם לִפְתֹּר אוֹתוֹ. **תִּשְׁמַע•** לְשׁוֹן הֲבָנָה וְהַאֲזָנָה, כְּמוֹ: "שׁוֹמֵעַ יוֹסֵף", "אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ", אנטינדר"א בְּלַעַ"ז.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 315)

וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר (מא, טו) כָּתַב הָרַמְבַּ"ן (וארא ו, י): אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים כִּי מִלַּת "לֵאמֹר" בְּכָל הַתּוֹרָה לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל . . וְהִנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי מִלַּת לֵאמֹר לְהוֹרוֹת עַל בֵּרוּר הָעִנְיָן . . לֹא אֲמִירָה מְסֻפֶּקֶת וְלֹא בְּרָמֵז, עכ"ל. וְאַף כָּאן, הוֹסֶפֶת תֵּבַת "לֵאמֹר" מוֹרָה עַל בֵּרוּר גָּמוּר וְדִיּוּק: לֹא רַק שְׁמִיעָה בְּעַלְמָא שָׁמַעְתִּי, אֶלָּא גַּם "לֵאמֹר", בְּבֵרוּר גָּמוּר.

ספורנו

(יד) **וַיְרִיצֻהוּ מִן הַבּוֹר.** כְּדֶרֶךְ כָּל תְּשׁוּעַת ה' שֶׁנַּעֲשֵׂית כְּמוֹ רֶגַע, כְּאָמְרוֹ "כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא" (ישעיהו נו, א), וּכְאָמְרוֹ "לוֹ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי.. כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ" (תהלים פא, יד טו), וְכָךְ הָיָה עִנְיַן מִצְרַיִם, כְּאָמְרוֹ "כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם" (שמות יב, לט), כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצִקָּן שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ עַד שֶׁנִּגְאֲלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם" (הגדה של פסח). וְכֵן אָמַר לַעֲשׂוֹת לְעָתִיד, כְּאָמְרוֹ "וּפִתְאֹם יָבוֹא אֶל הֵיכָלוֹ הָאָדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְּשִׁים" (מלאכי ג, א).

וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו, "כִּי אֵין לָבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק" (אסתר ד, ב). תורה טו

(טו) **תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ.** שֶׁתָּבִין עִנְיַן הַחֲלוֹם לִפְתֹּר אוֹתוֹ כְּפִי חָכְמַת הַפִּתְרוֹן, וְלֹא תִּפְתֹּר בְּמִקְרֶה. תורה טז

(טז) **וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה:**

טז וַאֲתִיב יוֹסֵף יָת פַּרְעֹה לְמֵימַר בַּר מִן חָכְמָתִי אֱלָהִין מִן קֳדָם יְיָ יִתְּתַב יָת שְׁלָמָא דְּפַרְעֹה:

רש"י◄ **בִּלְעָדָי** • אֵין הַחָכְמָה מִשֶּׁלִּי, אֶלָּא אֱלֹהִים יַעֲנֶה, יִתֵּן עֲנִיָּה בְּפִי לִשְׁלוֹם פַּרְעֹה.

(יז) **וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר:**

יז וּמַלִּיל פַּרְעֹה (עם) לְיוֹסֵף בְּחֶלְמִי הָא אֲנָא קָאֵם עַל כֵּיף נַהֲרָא:

(יח) **וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ:**

יח וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרְתָּא פַּטִּימָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וְרָעְיָן בְּאַחֲוָה:

(יט) **וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ:**

יט וְהָא שְׁבַע תּוֹרְתָּא אָחֳרָנָן סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן חֲסִיכָן וּבִישָׁן לְמֶחֱזֵי לַחֲדָא וַחֲסִירָן בְּשַׂר לָא חֲזִיתִי כְוָתְהֵן בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְבִישׁוּ:

רש"י◄ **דַּלּוֹת** • כְּחוּשׁוֹת, כְּמוֹ: (שמואל ב יג) "מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל"? דְּאַמְנוֹן. **וְרַקּוֹת בָּשָׂר** • כָּל לְשׁוֹן 'רַקּוֹת' שֶׁבַּמִּקְרָא חַסְרֵי בָּשָׂר, וּבְלָעַ"ז בלוא"ש.

(כ) **וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת:**

כ וַאֲכָלָן תּוֹרְתָּא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא יָת שְׁבַע תּוֹרְתָּא קַדְמָיָתָא פַּטִּימָתָא:

(כא) **וַתָּבֹאנָה אֶל־קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ:**

כא וַעֲלָא לִמְעֵיהֵן וְלָא אִתְיְדַע אֲרֵי עֲלוּ לִמְעֵיהֵן וּמֶחֱזֵיהֵן בִּישׁ כַּד בְּקַדְמִיתָא וְאִתְּעָרִית:

(כב) **וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה ׀ שֶׁבַע שִׁבֹּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאוֹת וְטֹבוֹת:**

כב וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד מָלְיָן וְטָבָן:

(כג) **וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֹּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם:**

כג וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא נָצָן לָקְיָן שְׁקִיפָן קִדּוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן:

רש"י◄ **צְנֻמוֹת** • צֵנְמָא בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, סֶלַע, הֲרֵי הֵן כְּעֵץ בְּלִי לִחְלוּחַ וְקָשׁוֹת כְּסֶלַע, וְתַרְגּוּמוֹ: 'נָצָן לָקְיָן', נָצָן, אֵין בָּהֶן אֶלָּא הַנֵּץ, לְפִי שֶׁנִּתְרוֹקְנוּ מִן הַזֶּרַע.

ספורנו

(טז) **בִּלְעָדָי.** אַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְתָּ "וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ" (פסוק טו), כְּאִלּוּ אֲנִי יָחִיד בְּזֹאת הַחָכְמָה, אֲנִי חוֹשֵׁב שֶׁיֵּשׁ בְּלִי סָפֵק פּוֹתֵר בִּלְעָדַי.
אֱלֹהִים יַעֲנֶה. יַעֲשֶׂה שֶׁאֶעֱנֶה בְּפִתְרוֹנִי **אֶת שְׁלוֹם פַּרְעֹה.** דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה שְׁלוֹם פַּרְעֹה, שֶׁהַחֲלוֹמוֹת הוֹלְכִים אַחַר הַפֶּה (ברכות נה, ב). תורה יז

(יט) **לֹא רָאִיתִי כָהֵנָּה.** לֹא קָרָה זֶה, עַל דֶּרֶךְ "רַעְיוֹנְךָ עַל מִשְׁכְּבְךָ סְלְקוּ" (דניאל ב, כט). תורה כ

(כא) **וְלֹא נוֹדַע כִּי בָאוּ אֶל קִרְבֶּנָה.** עַל דֶּרֶךְ "וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ" (ויקרא כו, כו), כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסֵלוֹ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ פַּת בְּסֵלוֹ (יומא עד, ב). תורה כב

(כד) וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין מַגִּיד לִי׃

כד וּבְלָעָן שִׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא טָבָתָא וַאֲמָרִית לַחַרְשַׁיָּא וְלֵית דִּי מְחַוִּי לִי׃

(כה) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה׃

כה וַאֲמַר יוֹסֵף לְפַרְעֹה חֶלְמָא פַּרְעֹה חַד הוּא יָת דִּי יְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד חַוִּי לְפַרְעֹה׃

(כו) שֶׁבַע פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא׃

כו שְׁבַע תּוֹרְתָּא טָבָתָא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבְּלַיָּא טָבָתָא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן חֶלְמָא חַד הוּא׃

רש"י◄ שֶׁבַע שָׁנִים וְשֶׁבַע שָׁנִים • כֻּלָּן אֵינָן אֶלָּא שֶׁבַע, וַאֲשֶׁר נִשְׁנָה הַחֲלוֹם פַּעֲמַיִם, לְפִי שֶׁהַדָּבָר מְזֻמָּן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ לוֹ בַּסּוֹף: "וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם וְגוֹ'". בְּשֶׁבַע שָׁנִים הַטּוֹבוֹת נֶאֱמַר: "הִגִּיד לְפַרְעֹה", לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ, וּבְשֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב נֶאֱמַר: "הֶרְאָה אֶת פַּרְעֹה", לְפִי שֶׁהָיָה הַדָּבָר מִפְלָג וְרָחוֹק, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן מַרְאֶה.

(כז) וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שְׁדֻפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב׃

כז וּשְׁבַע תּוֹרְתָּא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא דְּסָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן שְׁבַע (נ"י שַׁבְעָא) שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא דִּשְׁקִיפָן קְדוּם יְהֵוְיָן שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא׃

(כח) הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה׃

כח הוּא פִּתְגָּמָא דִּי מַלֵּילִית עִם פַּרְעֹה דִּי יְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד אַחֲזֵי לְפַרְעֹה׃

(כט) הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כט הָא שְׁבַע שְׁנִין אָתְיָן סִבְעָא (נ"י שַׂבְעָא) רַבָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

(ל) וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ׃

ל וִיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא בַּתְרֵיהֵן וְיִתְנְשֵׁי כָּל סִבְעָא (נ"י שַׂבְעָא) בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וִישֵׁיצֵי כַּפְנָא יָת (עַמָּא דְ)אַרְעָא׃

רש"י◄ וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע • הוּא פִּתְרוֹן הַבְּלִיעָה.

(לא) וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד׃

לא וְלָא יִתְיְדַע שׂוֹבְעָא (נ"י שִׂבְעָא) בְּאַרְעָא מִן קֳדָם כַּפְנָא הַהוּא דִּיהֵי בָתַר כֵּן אֲרֵי תַקִּיף הוּא לַחֲדָא׃

רש"י◄ וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע • הוּא פִּתְרוֹן: "וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָּאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה".

ספורנו

(כד) **וְאֵין מַגִּיד לִי.** שֶׁרָאָה שֶׁכֻּלָּם חָשְׁבוּ שֶׁהֵם שְׁנֵי חֲלוֹמוֹת, וּפִתְּרוּ אוֹתָם עַל שְׁנֵי דְּבָרִים, וְהוּא הִכִּיר שֶׁשְּׁנֵיהֶם הָיוּ חֲלוֹם אֶחָד, כְּאָמְרוֹ "וָאֵרָא בַּחֲלֹמִי" (פסוק כב). תורה כה

(כה) **חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא.** וּלְפִיכָךְ טָעוּ הַפּוֹתְרִים.

אֶת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה. לְפִיכָךְ לֹא יָדְעוּ זֶה הַחַרְטֻמִּים, כִּי לֹא נוֹדַע בְּלַהֲטֵיהֶם, אֲבָל הִגִּיד לְפַרְעֹה בְּלִבָּד. תורה כו

(כח) **הוּא הַדָּבָר.** עִנְיַן הָרָעָב "הוּא הַדָּבָר" שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁ"הִגִּיד לְפַרְעֹה", כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב. **הֶרְאָה אֶת פַּרְעֹה.** שְׁנֵי הַשִּׂבְעָ, לְהוֹדִיעוֹ בְּמָה יוֹשִׁיעַ אֶת עַמּוֹ מִן הָרָעָב. תורה כט

(לב) וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ:

לב וְעַל דְּאִתַּנְּיַת חֶלְמָא לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין זִמְנִין אֲרֵי תַּקִּין פִּתְגָּמָא מִן קֳדָם יְיָ וְאוֹחִי יְיָ לְמֶעְבְּדֵהּ:

רש"י ◄ נָכוֹן • מְזֻמָּן.

(לג) וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

לג וּכְעַן יֶחֱזֵי פַּרְעֹה גְּבַר סוּכְלְתָּן וְחַכִּים וּמַנְּיֵהּ עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק טו, עַמּוּד 340 – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

חָכְמַת יוֹסֵף בִּפְתְרוֹן הַחֲלוֹמוֹת

וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: (מא, לג)

לְאַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ יוֹסֵף אֶת חֲלוֹמוֹת פַּרְעֹה, יָעַץ לוֹ כֵּיצַד עָלָיו לִנְהֹג לִקְרַאת שְׁנוֹת הָרָעָב – "וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה" גו', "יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד".

וְלִכְאוֹרָה תַּפְקִידוֹ שֶׁל יוֹסֵף הָיָה רַק לְפָרֵשׁ אֶת דְּבַר הַחֲלוֹם, וְלֹא לְיַעֵץ מַה לַּעֲשׂוֹת.

וְהַסְּבָרָה בָּזֶה: הַקֹּשִׁי בְּפִתְרוֹן הַחֲלוֹם שֶׁבְּעֶטְיוֹ נִכְשְׁלוּ הַחַרְטוּמִים לְפָרְשׁוֹ, מְסֻפָּר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב: "וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עוֹלוֹת . . רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר, וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל שְׂפַת הַיְּאוֹר", כְּלוֹמַר – שֶׁהַפָּרוֹת הָרָזוֹת וְהַשְּׁמֵנוֹת עָמְדוּ יַחַד עַל שְׂפַת הַיְּאוֹר. הִתְקַשּׁוּ הַחַרְטוּמִים: מַהוּ הַהֶסְבֵּר לְהִמָּצְאוּת שְׁנֵי הַסִּימָנִים הֶהָפְכִּיִּים - רָזוֹת וּשְׁמֵנוֹת – בְּיַחַד?

רַק יוֹסֵף, בְּחָכְמָתוֹ, עֵרֵב אֶת שְׁנֵי הַהֲפָכִים בְּפִתְרוֹנוֹ: בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע "וְיִקְבְּצוּ אֶת כָּל אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הַבָּאוֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ בָר", הַיְינוּ שֶׁכְּבָר בִּשְׁנוֹת הַשָּׂבָע יִתְכּוֹנְנוּ לִשְׁנוֹת הָרָעָב, וּמֵאִידָךְ – בִּשְׁנוֹת הָרָעָב "וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב", שֶׁיֹּאכְלוּ אֶת אֹכֶל שְׁנוֹת הַשֹּׂבַע. מַעֲלָה נוֹסֶפֶת וְעִקָּרִית, שֶׁפִּתְרוֹן הַחֲלוֹם נָסַב לֹא רַק עַל הַצָּפוּי מֵאֵת הַקָּבָּ"ה, אֶלָּא גַּם מַעֲשָׂיו שֶׁל פַּרְעֹה – צְבִירַת הָאֹכֶל, נִרְמְזוּ בַּחֲלוֹמוֹ.

וְעַל־כֵּן "וַיִּטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה". פֵּרוּשׁ: עֶצָּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף מָצְאָה חֵן בְּעֵינֵי פַּרְעֹה יוֹתֵר מִפִּתְרוֹן הַחֲלוֹם עַצְמוֹ, עַד שֶׁשִּׁבְּחוֹ "אֵין נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ", בְּכִנּוּתוֹ לַעֲצָתוֹ.

(לד) יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע:

לד יַעְבֵּד פַּרְעֹה וּמַנֵּי מְהֵימְנִין עַל אַרְעָא וִיזָרֵז יָת אַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ"י שִׂבְעָא):

רש"י ◄ וְחִמֵּשׁ • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וִיזָרֵז', וְכֵן: "וַחֲמֻשִׁים".

(לה) וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ:

לה וְיִכְנְשׁוּן יָת כָּל עִיבּוּר שְׁנַיָּא טָבָן דְּאָתְיָן הָאִלֵּין וְיִצְרוּן עִיבּוּר תְּחוֹת יְדָא דְּפַרְעֹה עִיבּוּרָא בְּקִירְוַיָּא וְיִטְרוּן:

רש"י ◄ אֶת־כָּל־אֹכֶל • שֵׁם דָּבָר הוּא, לְפִיכָךְ טַעְמוֹ בָּאֶלֶ"ף וְנָקוּד בְּפַתָּ"ח קָטָן (סֶגוֹל). וְאוֹכֶל שֶׁהוּא פּוֹעֵל, כְּגוֹן "כִּי כָּל אוֹכֵל חֵלֶב", טַעְמוֹ לְמַטָּה בַּכ' וְנָקוּד קָמֵץ קָטָן (צֵירֵי). תַּחַת יַד־פַּרְעֹה • בִּרְשׁוּתוֹ וּבְאוֹצְרוֹתָיו.

ספורנו

(לג) **וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה.** מֵאַחַר שֶׁהָאֵל יִתְבָּרֵךְ הִגִּיד הָרָעָב הֶעָתִיד, לְמַעַן תִּתְּבוֹר לְהוֹשִׁיעַ אֶת עַמְּךָ, וְהֶרְאֲךָ הַשֹּׂבַע לְהוֹדִיעֲךָ בַּמֶּה תּוֹשִׁיעַ, רָאוּי לְךָ לְמַעַן לֹא תֶּחֱטָא לוֹ שֶׁתִּרְאֶה **אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם.** עִיּוּנִי וּמַעֲשִׂי בְּהַנְהָגַת הַמְּדִינוֹת שֶׁיָּשִׂים הוּא לֵב לָזֶה, "וּמַלְכָּא לֹא לֶהֱוֵא נָזֵק" (דניאל ו, ג). תורה לד

(לד) **יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד.** וְתַעֲשֶׂה שֶׁזֶּה הַנָּבוֹן שֶׁתִּבְחַר יַפְקֵד פְּקִידִים בְּכָל עִיר וָעִיר, לְמַעַן יַכִּירוּהוּ לְשַׂר עֲלֵיהֶם, וְהָיוּ לַאֲחֵרִים בְּיָדוֹ בְּכַוָּנָה אַחַת, וְלֹא יִהְיוּ חִלּוּקֵי דֵעוֹת, כְּעִנְיַן "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם" (דברים יז, ח). תורה לה

(לו) וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶין בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב:

לו וִיהֵי עִבּוּרָא גְנִיז (לְעַמָּא דְ)לְאַרְעָא לִשְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא דִּי תְהֶוְיָן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְלָא תִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא דְאַרְעָא בְּכַפְנָא:

רש"י◄ וְהָיָה הָאֹכֶל • הַצָּבוּר, כִּשְׁאָר פִּקָּדוֹן הַגָּנוּז לְקִיּוּם הָאָרֶץ.

(לז) וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו:

לז וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל עַבְדּוֹהִי:

(לח) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ:

לח וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדּוֹהִי הֲיִשְׁתְּכַח כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּהּ:

רש"י◄ הֲנִמְצָא כָזֶה • הֲנִשְׁכַּח כְּדֵין, אִם גִּלֵּךְ וּנְבַקְּשֶׁנּוּ, הֲנִמְצָא כָּמוֹהוּ? הֲנִמְצָא, לְשׁוֹן תְּמִיהָה, וְכֵן כָּל הֵ"א הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה וּנְקוּדָה בַּחֲטַף פַּתָּח.

◆ יום שלישי כ"ד כסלו ◆

(לט) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ:

לט וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע יְיָ יָתָךְ יָת כָּל דָּא לֵית סָכְלְתָן וְחַכִּים כְּוָתָךְ:

רש"י◄ אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ • לְבַקֵּשׁ אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם, שֶׁאָמַרְתָּ — 'לֹא נִמְצָא כָּמוֹךָ'.

(מ) אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ:

מ אַתְּ תְּהֵי מְמַנָּא עַל בֵּיתִי וְעַל מֵימְרָךְ יִתְּזַן כָּל עַמִּי לְחוֹד כָּרְסֵי מַלְכוּתָא הָדֵין אֵיהֵי יַקִּיר מִנָּךְ:

רש"י◄ יִשַּׁק • 'יִתְּזַן', יִתְפַּרְנֵס. כָּל צָרְכֵי עַמִּי יִהְיוּ נַעֲשִׂים עַל יָדְךָ, כְּמוֹ: (לעיל טו) "וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי", וּכְמוֹ: (תהלים ב) "נַשְּׁקוּ־בַר", גרגישו"ן בְּלַעַ"ז. רַק הַכִּסֵּא • שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין לִי מֶלֶךְ. כִּסֵּא • לָשׁוֹן שֶׁל הַמְּלוּכָה, כְּמוֹ: (מלכים א א) "וִיגַדֵּל אֶת כִּסְאוֹ מִכִּסֵּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ".

(מא) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

מא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֲזֵי מַנִּיתִי יָתָךְ עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ נְתַתִּי אֹתְךָ • 'מַנִּיתִי יָתָךְ', וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לְשׁוֹן נְתִינָה הוּא, כְּמוֹ: "וּלְתִתְךָ עֶלְיוֹן". בֵּין לִגְדֻלָּה בֵּין לִשְׁפָלוּת, נוֹפֵל לְשׁוֹן נְתִינָה עָלָיו, כְּמוֹ: (מלאכי ב) "נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים".

(מב) וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ:

מב וְאַעְדִּי פַרְעֹה יָת עִזְקָתֵהּ מֵעַל יְדֵהּ וְיַהַב יָתַהּ עַל יְדָא דְיוֹסֵף וְאַלְבִּישׁ יָתֵהּ לְבוּשִׁין דְּבוּץ וְשַׁוִּי מָנִיכָא דְדַהֲבָא עַל צַוְּארֵהּ:

רש"י◄ וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ • נְתִינַת טַבַּעַת הַמֶּלֶךְ, הִיא אוֹת לְמִי שֶׁנּוֹתְנָהּ לוֹ, לִהְיוֹת שֵׁנִי לוֹ לִגְדֻלָּה. בִּגְדֵי־שֵׁשׁ • דְּבַר חֲשִׁיבוּת הוּא בְּמִצְרַיִם. רְבִד • עָנָק, וְעַל שֶׁהוּא רָצוּף בְּטַבָּעוֹת קְרוּי רְבִיד, וְכֵן: (משלי ז) "רָבַדְתִּי עַרְשִׂי", רִצַּפְתִּי עַרְשִׂי מַרְצֵפוֹת. בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'מֶקֶף רְבָדִין שֶׁל אֶבֶן עַל הָרֹבֶד שֶׁבַּעֲזָרָה', וְהִיא רִצְפָּה.

ספורנו

(מא) **רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם.** רְאֵה וְהִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב לְהַנְהִיג בְּתַכְלִית הַטּוֹב, כִּי דָּבָר גָּדוֹל נְתַתִּי בְּיָדְךָ. תורה מב

(מג) **וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

מג **וְאַרְכֵּיב יָתֵהּ בִּרְתָּבָא תִּנְיָתָא** (נ"י תִּנְיָנָא) **דִּי לֵהּ וְאַכְרִיזוּ קֳדָמוֹהִי דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא וּמַנִּי יָתֵהּ עַל כָּל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:**

רש"י◄ **בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה** • הַשְּׁנִיָּה לְמֶרְכַּבְתּוֹ הַמְּהַלֶּכֶת אֵצֶל שֶׁלּוֹ. **אַבְרֵךְ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא', 'רַךְ' בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי 'מֶלֶךְ'. בְּ'הַשֵּׁתְּפִין': 'לָא רֵיכָא וְלָא בַּר רֵיכָא'. וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה, (ספרי פ' דברים) דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה: 'אַבְרֵךְ, זֶה יוֹסֵף, שֶׁהוּא אָב בְּחָכְמָה וְרַךְ בַּשָּׁנִים'. אָמַר לוֹ בֶּן דּוּרְמַסְקִית: 'עַד מָתַי אַתָּה מְעַוֵּת עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים'? אֵין 'אַבְרֵךְ' אֶלָּא לְשׁוֹן בְּרָכִים, שֶׁהַכֹּל הָיוּ נִכְנָעִין לְפָנָיו וְיוֹצְאִין תַּחַת יָדוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתוֹן אוֹתוֹ וְגוֹ'".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ מקץ, שבת חנוכה, ה'תשכ"ז)

לְפִי הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט, "דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא", אֵינוֹ מוּבָן: מַדּוּעַ מְתַרְגֵּם הַכָּתוּב אֶת דִּבְרֵי הַמִּצְרִיִּים בְּלָשׁוֹן מִצְרִי לְלָשׁוֹן אֲרַמִּי. וְלָכֵן יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּפֵּירוּשִׁים שֶׁ"בְּדִבְרֵי אַגָּדָה": (א) "אָב בְּחָכְמָה וְרַךְ בַּשָּׁנִים". וְהַקּוֹשִׁי בְּפֵירוּשׁ זֶה - דַּיְּנוּ שֶׁיּוֹסֵף הָיָה בֶּן שְׁלוֹשִׁים, לָמָּה יִקְרָאוּהוּ "רַךְ", וְגַם: מַה שַּׁיָּךְ הַשֶּׁבַח דְּחָכְמָה לְעִנְיַן הַמְּלוּכָה. (ב) "אֵין אַבְרֵךְ אֶלָּא לְשׁוֹן בְּרָכִים כו'", שֶׁרַק כָּרְעוּ בָּרֶךְ, וְלֹא הִשְׁתַּחֲווּ בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם כְּמוֹ לְמֶלֶךְ (וְלֹא כְּמוֹ אֲחֵי יוֹסֵף שֶׁהִשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה), כֵּיוָן שֶׁגְּדוּלָתוֹ בָּאָה עַל־יְדֵי מִינוּי פַּרְעֹה ("כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתוֹן אוֹתוֹ וְגוֹ'"). אַךְ פֵּירוּשׁ זֶה קָשֶׁה יוֹתֵר - לָמָּה יְשַׁבְּחוּהוּ רַק בִּכְרִיעַת בְּרָכַיִם, בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁהַחִילּוּק הַיְּחִידִי בֵּינוֹ וּבֵין הַמֶּלֶךְ אֵינוֹ אֶלָּא בִּקְרִיאַת שֵׁם מֶלֶךְ.

הַחִילּוּק בֵּין הַפֵּירוּשׁ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה לַפֵּרוּשׁ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי - בְּהֶתְאֵם לְשִׁיטָתָם הַאִם מְדַיְּקִים בְּעִיקָּר עַל תּוֹכָן כְּלוּת הָעִנְיָן (הַדְּגָשַׁת שִׁבְחוֹ שֶׁל יוֹסֵף), אוֹ עַל פֵּירוּשׁ הַתֵּיבָה ("אַבְרֵךְ").

וְהַחִילּוּק בֵּין ב' הַפֵּירוּשִׁים - בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים, הַאִם יוֹסֵף פָּעַל עַל הַמִּצְרִיִּים בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת (הִשְׁתַּחֲוָאָה), אוֹ רַק בִּיטּוּל הַיֵּשׁ (כְּרִיעָה) - הוּגָה עַל־יְדֵי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' ח"ה ע' 202 ואילך.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 207)

לְשׁוֹן בְּרָכַיִם, שֶׁהַכֹּל הָיוּ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין תַּחַת יָדוֹ (רש"י מא, מג) הַיְינוּ שֶׁהָיוּ כּוֹרְעִים בָּרֶךְ בִּלְבַד, אַךְ לֹא הִשְׁתַּחֲווּ בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, כְּמוֹ בִּפְנֵי פַּרְעֹה, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה מֶלֶךְ מַמָּשׁ. וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן לְגַבֵּי אַחֵי יוֹסֵף "וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה" - יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשְּׁבָטִים לֹא הִכִּירוּ אֶת הַהֶבְדֵּל בֵּין יוֹסֵף לְפַרְעֹה, וּכְשֶׁרָאוּ שֶׁיּוֹסֵף מוֹשֵׁל בְּמִצְרַיִם חָשְׁבוּ שֶׁגְּדֻלָּתוֹ שָׁוָה לִזּוֹ שֶׁל פַּרְעֹה (וּרְאֵה רַשִּׁ"י רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ: חָשׁוּב אַתָּה בְּעֵינַי כְּמֶלֶךְ).

(מד) **וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

מד **וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֲנָא פַרְעֹה וּבַר מִימְרָךְ לָא יְרִים גְּבַר יָת יְדֵהּ לְמֵיחַד זִין וְיָת רִגְלֵהּ לְמִרְכַּב עַל סוּסְיָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:**

רש"י◄ **אֲנִי פַרְעֹה** • שֶׁיֵּשׁ יְכֹלֶת בְּיָדִי לִגְזֹר גְּזֵרָה עַל מַלְכוּתִי. וַאֲנִי גּוֹזֵר: שֶׁ"לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ". **וּבִלְעָדֶיךָ** • שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתְךָ. דָּבָר אַחֵר: "אֲנִי פַרְעֹה", אֲנִי אֶהְיֶה מֶלֶךְ, "וּבִלְעָדֶיךָ וגו'", וְזֶהוּ דֶּגְמַת "רַק הַכִּסֵּא". **אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ** • כְּתַרְגּוּמוֹ.

(מה) **וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

מה **וּקְרָא פַרְעֹה שׁוּם יוֹסֵף גַּבְרָא דְּמִטַּמְרָן גָּלְיָן לֵהּ וִיהַב לֵהּ יָת אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶּרַע רַבָּא דְּאוֹן לְאִתְּתָא וּנְפַק יוֹסֵף (שַׁלִּיט) עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:**

רש"י◄ **צָפְנַת פַּעְנֵחַ** • מְפָרֵשׁ הַצְּפוּנוֹת, וְאֵין לְ'פַעְנֵחַ' דְּמִיּוֹן בַּמִּקְרָא. **פּוֹטִי פֶרַע** • הוּא פּוֹטִיפַר, וְנִקְרָא פּוֹטִי פֶרַע עַל שֶׁנִּסְתָּרֵס מֵאֵלָיו, לְפִי שֶׁחָמַד אֶת יוֹסֵף לְמִשְׁכַּב זְכוּר (סוטה יג).

ספורנו

(מג) **וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ.** כְּמוֹ: 'הַבְרֵךְ'! כְּלוֹמַר, כָּל אִישׁ יִכְרַע עַל בִּרְכָּיו, כְּמוֹ שֶׁצּוֹעֲקִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לוֹמַר לָעָם כִּי 'לוֹ תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ'. **וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם.** שֶׁקִּבְּלוּ כֻּלָּם עֹל מַלְכוּתוֹ, כַּמִּנְהָג לְכָל מֶלֶךְ חָדָשׁ. תורה מד

(מה) **וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם.** יָצָא מִלִּפְנֵי פַּרְעֹה בְּאֹפֶן מוֹרֶה שֶׁהָיָה שַׁלִּיט עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם. תורה מו

(מו) וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

מו וְיוֹסֵף בַּר תְּלָתִין שְׁנִין כַּד קָם קֳדָם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם וּנְפַק יוֹסֵף מִן קֳדָם פַּרְעֹה וַעֲבַר (שַׁלִּיט) בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(מז) וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לְקֹמָצִים:

מז וּכְנָשׁוּ דָּיְרֵי אַרְעָא בִּשְׁבַע שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ"י שִׁבְעָא) עִיבּוּרָא לְאוֹצָרִין:

רש"י ◄ **וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ** • כְּתַרְגּוּמוֹ, וְאֵין הַלָּשׁוֹן נֶעֱקָר מִלְּשׁוֹן עֲשִׂיָּה. **לְקֹמָצִים** • קֹמֶץ עַל קֹמֶץ, יָד עַל יָד, הָיוּ אוֹצָרִים.

(מח) וַיְקַבֵּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ:

מח וּכְנַשׁ יָת כָּל עִיבּוּר שְׁבַע שְׁנִין דִּי הֲווֹ בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וִיהַב עִיבּוּר בְּקִרְוָיָא עִבּוּר חֲקַל קַרְתָּא דִּי בְסַחְרָנָהָא יְהַב בְּגַוֵּהּ:

רש"י ◄ **אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ** • שֶׁכָּל אֶרֶץ וְאֶרֶץ מַעֲמֶדֶת פֵּרוֹתֶיהָ וְנוֹתְנִין בַּתְּבוּאָה מֵעֵבֶר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלֵּירָקֵב. (נִרְאֶה לִי שֶׁהוּא דַּעַת רַבִּי נְחֶמְיָה, וְאֵין צָרִיךְ כְּלָל לְהַגִּיהַּ בְּרַשִׁ"י, כַּאֲשֶׁר עָלָה בְּדַעַת קָצָתָם).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך כה, עמוד 224 – מתוך 'לקראת שבת')

אִסּוּף הַתְּבוּאָה – בַּעֲבוֹדַת ה'

אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ:

וְנוֹתְנִים בַּתְּבוּאָה מֵעֵבֶר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלֵּירָקֵב (מא, מח. ובפירוש רש"י).

רַשִׁ"י מְתָאֵר אֶת אִסּוּף תְּבוּאַת מִצְרַיִם וְשִׁמּוּרָהּ: "וְנוֹתְנִים בַּתְּבוּאָה מֵעֵבֶר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלֵּירָקֵב" (מא, מח).

מַשְׁמָעוּת הַפֵּרוּשׁ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

אִסּוּף תְּבוּאָה – הַתּוֹרָה שֶׁהָאָדָם לוֹמֵד וּמִצְטַבֶּרֶת אֶצְלוֹ, כְּפֵרוּשׁ הַ'תּוֹסְפוֹת' (דיבור־המתחיל "ורב תבואות" סנהדרין, מב.) "בַּעַל שְׁמוּעוֹת הוּא בַּעַל חִטִּין".

"מַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה" – כְּדֵי שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁלָּמַד תִּקָּלֵט הֵיטֵב וְתֵחָשֵׁב 'מְקַיֶּמֶת' לַמְּרוֹת שֶׁהִיא תּוֹרַת הַקָּבָּ"ה, וּגְבוֹהָה בְּהַרְבֵּה מִשִּׂכְלוֹ שֶׁל הָאָדָם, זָקוּק הוּא לְ –

"עֶפֶר" – שֶׁמּוֹרָה עַל "בִּטּוּל" מְציאוּתוֹ. כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים "וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה (וְאָז) פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ". כְּשֶׁיְּהוּדִי לוֹמֵד תּוֹרָה מִתּוֹךְ "בִּטּוּל", נִכָּר בְּלִמּוּדוֹ "נוֹתֵן הַתּוֹרָה", הַקָּבָּ"ה.

"עֵפֶר הַמָּקוֹם" – הַבִּטּוּל צָרִיךְ לִהְיוֹת דָּבֵק מֵאוֹתוֹ מָקוֹם וְעִנְיָן – בְּלִמּוּדוֹ, וְלֹא בִּדְבָרִים אֲחֵרִים – מִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר, שֶׁאָז צָרִיךְ לִנְהֹג בְּאֹפֶן שֶׁל "עַז כַּנָּמֵר וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם".

(מט) וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר כְּחול הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר:

מט וּכְנַשׁ יוֹסֵף עִבּוּרָא כְּחַלָּא דְיַמָּא סַגִּי לַחֲדָא עַד דִּי פְסַק לְמִמְנֵי אֲרֵי לֵית מִנְיָן:

רש"י ◄ **עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר** • עַד כִּי חָדַל לוֹ הַסּוֹפֵר לִסְפֹּר, וְהַרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר. **כִּי־אֵין מִסְפָּר** • לְפִי שֶׁאֵין מִסְפָּר, וְהַרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דְּהָא'.

ספורנו

(מו) **וַיַּעֲבֹר בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם.** לִפְקֹד הָעָרִים וּלְסַדֵּר עִנְיָנֵיהֶם, כְּעִנְיַן שְׁמוּאֵל "וְסָבַב בֵּית אֵל.. וְהַמִּצְפָּה" (שמואל א ז, טז). תורה מז

(מז) **לְקֹמָצִים.** בְּכָל שִׁבֹּלֶת עָשְׂתָה קְמָצִים. תורה מח

(מט) **עַד.. אֵין מִסְפָּר.** לֹא הָיָה עוֹד מִסְפָּר נִקְרָא בְּשֵׁם, בְּאֹפֶן שֶׁיְּצַיֵּר בַּנֶּפֶשׁ. תורה נ

(נ) וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן:

נ וּלְיוֹסֵף אִתְיְלִיד תַּרְתֵּין בְּנִין עַד לָא עַלַת שַׁתָּא דְכַפְנָא דְיִלִידַת לֵהּ אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶּרַע רַבָּא דְאוֹן:

רש"י ◄ בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב • (תענית יא) מִכָּאן שֶׁאָסוּר לָאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 194)

מִכָּאן שֶׁאָסוּר לָאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן (רש"י מא, נ). בְּפָרָשַׁת נֹחַ (ז, ז) כָּתַב רַשִׁ"י שֶׁנֹּחַ וּבָנָיו וְנָשָׁיו בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בַּתֵּבָה, "מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹלָם שָׁרוּי בְּצַעַר". זֶהוּ שֶׁדַּיְּיק **מִכָּאן** דְּיֵיקָא, וְלֹא מִנֹּחַ וּבָנָיו. וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: מִנֹּחַ אֶפְשָׁר לִלְמֹד אִסּוּר זֶה רַק כַּאֲשֶׁר הָאָדָם עַצְמוֹ שָׁרוּי בְּצַעַר, שֶׁהֲרֵי אַף נֹחַ וּבָנָיו הִצְטַעֲרוּ בִּהְיוֹתָם בַּתֵּבָה. וְאִלּוּ מִיּוֹסֵף לוֹמְדִים שֶׁהָאִסּוּר חָל גַּם עַל מִי שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵל מֵרָעָב, שֶׁהֲרֵי לְיוֹסֵף הָיָה אֹכֶל בְּשֶׁפַע.

(נא) וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי:

נא וּקְרָא יוֹסֵף יָת שׁוּם בּוּכְרָא מְנַשֶּׁה אֲרֵי אַנְשְׁיַנִי יְיָ יָת כָּל עַמְלִי וְיָת כָּל בֵּית אַבָּא:

(נב) וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרָיִם כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי:

נב וְיָת שׁוּם תִּנְיָנָא קְרָא אֶפְרָיִם אֲרֵי אַפְּשַׁנִי יְיָ בְּאַרַע שִׁעְבּוּדִי:

◆ יום רביעי כ"ה כסלו ◆

(נג) וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

נג וּשְׁלִימַת שְׁבַע שְׁנֵי שׂוֹבְעָא (נ"י שִׂבְעָא) דִּי הֲוָה בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

(נד) וַתָּחֵלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם:

נד וּשְׁרִיאַת שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא לְמֵיעַל כְּמָא דִּי אֲמַר יוֹסֵף וַהֲוָה כַּפְנָא בְּכָל אַרְעָתָא וּבְכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם הֲוָה לַחְמָא:

(נה) וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־פַּרְעֹה לַלָּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ:

נה וּכְפָנַת כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּצְוַח עַמָּא (קֶדֶם) לְפַרְעֹה (עַל) לְלַחְמָא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְכָל מִצְרָאֵי אִיזִילוּ לְוַת יוֹסֵף דִּי יֵימַר לְכוֹן תַּעְבְּדוּן:

רש"י ◄ וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם • (ב"ר) שֶׁהִרְקִיבָה תְּבוּאָתָם שֶׁאָצְרוּ, חוּץ מִשֶּׁל יוֹסֵף. אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ • לְפִי שֶׁהָיָה יוֹסֵף אוֹמֵר לָהֶם שֶׁיִּמּוֹלוּ, וּכְשֶׁבָּאוּ אֵצֶל פַּרְעֹה וְאוֹמְרִים: 'כָּךְ הוּא אוֹמֵר לָנוּ'. אָמַר לָהֶם: 'לָמָּה לֹא צִבַּרְתֶּם בָּר, וַהֲלֹא הִכְרִיז לָכֶם שֶׁשְּׁנֵי הָרָעָב בָּאִים'? אָמְרוּ לוֹ: 'אָסַפְנוּ הַרְבֵּה וְהִרְקִיבָה'. אָמַר לָהֶם: 'אִם כֵּן, כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ, הֲרֵי גָּזַר עַל הַתְּבוּאָה וְהִרְקִיבָה, מָה אִם יִגְזֹר עָלֵינוּ וְנָמוּת'?.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י, עמוד 136 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

חִיּוּב יוֹסֵף לָמוּל אֶת הַמִּצְרִים

לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ:

הָיָה יוֹסֵף אוֹמֵר לָהֶם שֶׁיִּמּוֹלוּ (מא, נה. ובפירוש רש"י)

לִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר, מַדּוּעַ דָּרַשׁ יוֹסֵף מֵהַמִּצְרִים שֶׁיִּמּוֹלוּ, אֵיזוֹ תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בָּזֶה?

ספורנו

(נא) **כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹהִים.** כְּעִנְיָן לְעָתִיד, כְּאָמְרוֹ "כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת" (ישעיהו סה, טז). תורה נב

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפַשְׁטוּת, דְּהִנֵּה בְּצִוּוּי הַקָּבָּ"ה לְאַבְרָהָם עַל הַמִּילָה, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה (לך יז, יג) "הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ גוֹ'", שֶׁמְּטָל חִיּוּב עַל בְּנֵי מִשְׁפַּחַת אַבְרָהָם שֶׁיִּמּוֹלוּ גַּם אֵלּוּ הַקְּנוּיִים לָהֶם, וְנִמְצָאִים בְּרִשּׁוּתָם.

וְעַל־פִּי־זֶה, מִכֵּיוָן שֶׁיּוֹסֵף הָיָה הַ"שַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ" (פרשתנו מב, ו), וּבִלְעָדוֹ "לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם" (שם מא, מד), הֲרֵי כָּל אַנְשֵׁי מִצְרַיִם הָיוּ שַׁיָּכִים אֵלָיו וּבִרְשׁוּתוֹ, וְעַד שֶׁלְּדַעַת כַּמָּה רִאשׁוֹנִים (ראה הנסמן באנציקלופדיה תלמודית ערך דינא דמלכותא) אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה - גּוּפָם קְנוּי לַמֶּלֶךְ, וְלָכֵן הָיָה עָלָיו חִיּוּב לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁיִּמּוֹלוּ גַּם כָּל אַנְשֵׁי מִצְרַיִם.

(נו) וְהָרָעָב הָיָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

נו וְכַפְּנָא הֲוָה עַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא וּפְתַח יוֹסֵף יָת כָּל (אוֹצְרַיָּא) דִּי בְהוֹן עִיבּוּרָא וְזַבִּין לְמִצְרַיִם וּתְקֵיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ•** מִי הֵם "פְּנֵי הָאָרֶץ"? אֵלּוּ הָעֲשִׁירִים (ב"ר). **אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם•** כְּתַרְגּוּמוֹ: 'דִּי בְהוֹן עִיבּוּרָא'. **וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם•** 'שֶׁבֶר' לְשׁוֹן מֶכֶר וּלְשׁוֹן קִנְיָן הוּא. כָּאן מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן מֶכֶר. "שִׁבְרוּ לָנוּ מְעַט אֹכֶל", לְשׁוֹן קִנְיָן, וְאַל תֹּאמַר אֵינוֹ כִּי־אִם בִּתְבוּאָה, שֶׁאַף בְּיַיִן וְחָלָב מָצִינוּ: "וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב".

(נז) וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ:

נז וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא עַלּוּ לְמִצְרַיִם לְמִזְבַּן עִבּוּרָא מִן יוֹסֵף אֲרֵי תְקֵיף כַּפְנָא בְּכָל אַרְעָא:

רש"י◄ **וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה•** אֶל יוֹסֵף לִשְׁבֹּר. וְאִם תִּדְרְשֵׁהוּ כְּסִדְרוֹ, הָיָה צָרִיךְ לִכְתֹּב: 'לִשְׁבֹּר מִן יוֹסֵף'.

מב (א) וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ:

א וַחֲזָא יַעֲקֹב אֲרֵי אִית עִיבּוּרָא מִזְדַּבַּן בְּמִצְרָיִם וַאֲמַר יַעֲקֹב לִבְנוֹהִי לְמָא תִתְחָזוּן:

רש"י◄ **וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם•** וּמֵהֵיכָן רָאָה, וַהֲלֹא לֹא רָאָה אֶלָּא שָׁמַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה שָׁמַעְתִּי וְגוֹ'" וּמַהוּ "וַיַּרְא"? רָאָה בְּאַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁל קֹדֶשׁ, שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ לוֹ שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם, וְלֹא הָיְתָה נְבוּאָה מַמָּשׁ לְהוֹדִיעוֹ בְּפֵרוּשׁ שֶׁזֶּה יוֹסֵף. **לָמָּה תִתְרָאוּ•** לָמָּה תֵרָאוּ עַצְמְכֶם בִּפְנֵי בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי עֵשָׂו כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׁבֵעִים, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עֲדַיִן הָיָה לָהֶם תְּבוּאָה. כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׁבֵעִים, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, עֲדַיִן הָיָה לָהֶם תְּבוּאָה. (תענית י) (וְלֵי נִרְאָה כִּפְשׁוּטוֹ: "לָמָּה תִתְרָאוּ", לָמָּה יְהוּ הַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּכֶם וּמַתְמִיהִים בָּכֶם, שֶׁאֵין אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לָכֶם אֹכֶל בְּטֶרֶם שֶׁיִּכְלֶה מַה שֶּׁבְּיַדְכֶם?) **וּמִפִּי אֲחֵרִים שָׁמַעְתִּי שֶׁהוּא לְשׁוֹן כְּחִישָׁה:** 'לָמָּה תִּהְיוּ כְחוֹשְׁשִׁים בָּרָעָב'? וְדוֹמֶה לוֹ: (משלי יא) "וּמַרְוֶה גַּם־הוּא יוֹרֶא".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל, עמוד 190 – מתוך 'לקראת שבת')

בִּטְחוֹן מֻחְלָט בַּה'

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ:

לָמָּה תֵרָאוּ עַצְמְכֶם . . כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׂבֵעִים (מב, א)

כְּשֶׁבִּקֵּשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ מִבָּנָיו לָרֶדֶת לְמִצְרַיִם וּלְהָבִיא מָזוֹן, טָעַן בִּפְנֵיהֶם: "לָמָּה תִתְרָאוּ?" וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י (מב, א): "לָמָּה תֵרָאוּ עַצְמְכֶם בִּפְנֵי בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי עֵשָׂו כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׂבֵעִים, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עֲדַיִן הָיָה לָהֶם תְּבוּאָה".

מִזֶּה שֶׁכָּתַב רַשִּׁ"י "כְּאִלּוּ" אַתֶּם שְׂבֵעִים, יֵשׁ לְדַיֵּק שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּרְשׁוּתָם תְּבוּאָה רַבָּה כָּל־כָּךְ, דְּזֶהוּ רַק "כְּאִלּוּ" אַתֶּם שְׂבֵעִים – וְלֹא שֶׁבֶּאֱמֶת הָיוּ שְׂבֵעִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.

וְצָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵרְאוּ עַצְמָם שְׂבֵעִים, מַעֲבָר לְמַה שֶׁהָיָה בְּיָדָם?

אֶלָּא שֶׁמִּכָּאן נִכָּר גֹּדֶל בִּטְחוֹנָם בַּה' שֶׁל בְּנֵי יַעֲקֹב, שֶׁבָּטְחוּ

ספורנו

(נו) **וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהֶם.** לְהַרְאוֹתָם שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ כְּדֵי לְפַרְנְסָם. **וַיֶּחֱזַק הָרָעָב.** גַּם בִּשְׁאָר מְזוֹנוֹת מִלְּבַד הַלֶּחֶם. תורה נז

מב (א) **וַיַּרְא.. לָמָּה תִתְרָאוּ.** לָמָּה תַּבִּיטוּ זֶה אֶל זֶה, וְכָל אֶחָד מִכֶּם מְצַפֶּה שֶׁיֵּלֵךְ חֲבֵרוֹ וְיִתְּוֹר, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: קְדֵירָא דְּבֵי שֶׁתְּפֵי – לָא חַמִּימָא וְלָא קְרִירָא (ערובין ג, א), וְכֵן "נִתְרָאֶה פָּנִים" (מלכים ב יד, ח), שֶׁנֵּרָאֶה זֶה אֶל זֶה. תורה ב

בְּוַדָּאוּת שֶׁלֹּא יַעֲזֹב אֶת אֲבִיהֶם יַעֲקֹב גַּם בִּימֵי הָרָעָב. אַף שֶׁהַתְּבוּאָה שֶׁבְּיָדָם הִסְפִּיקָה רַק "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה", מִכָּל־מָקוֹם לֹא הָיָה לָהֶם סָפֵק שֶׁגַּם בָּעָתִיד יִדְאַג הַקָּבָּ"ה לְפַרְנָסָם בְּאֹפֶן נִסִּי. וּמִצַּד גֹּדֶל בִּטְחוֹנָם הֶרְאוּ עַצְמָם כְּאִלּוּ הֵם שְׁבַעִים בְּרֹב תְּבוּאוֹת, כִּי כָּךְ הִרְגִּישׁוּ בְּבִטְחוֹנָם הֶחָזָק בַּה', כְּאִלּוּ יֵשׁ כְּבָר בְּיָדָם תְּבוּאָה מַסְפִּיקָה.

(ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ־שֵׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת:

ב וַאֲמַר הָא שְׁמָעִית אָמְרִין אֲרֵי אִית עִיבּוּרָא מִזְּדַבַּן בְּמִצְרָיִם חוּתוּ לְתַמָּן וּזְבוּנוּ לָנָא מִתַּמָּן וְנֵחֵי וְלָא נְמוּת:

רש"י ◄ רְדוּ־שָׁמָּה • וְלֹא אָמַר 'לְכוּ', רֶמֶז לְמָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ לְמִצְרַיִם, כְּמִנְיַן רד"ו.

(ג) וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָיִם:

ג וּנְחָתוּ אֲחֵי יוֹסֵף עַסְרָא לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא מִמִּצְרָיִם:

רש"י ◄ וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף • וְלֹא כָּתַב: 'בְּנֵי יַעֲקֹב', מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִים בִּמְכִירָתוֹ, וְנָתְנוּ לִבָּם לְהִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּאַחֲוָה וְלִפְדּוֹתוֹ בְּכָל מָמוֹן שֶׁיִּפְסְקוּ עֲלֵיהֶם. עֲשָׂרָה • מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, וַהֲלֹא כְּתִיב: "וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו", אֶלָּא לְעִנְיָן הָאַחְוָה הָיוּ חֲלוּקִין לַעֲשָׂרָה, שֶׁלֹּא הָיְתָה אַהֲבַת כֻּלָּם וְשִׂנְאַת כֻּלָּם שָׁוָה לוֹ, אֲבָל לְעִנְיָן: "לִשְׁבֹּר בָּר", כֻּלָּם לֵב אֶחָד לָהֶם (בב"ר).

(ד) וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן:

ד וְיָת בִּנְיָמִין אֲחוֹהִי דְיוֹסֵף לָא שְׁלַח יַעֲקֹב עִם אֲחוּהִי אֲרֵי אֲמַר דִּלְמָא יְעַרְעִנֵּהּ מוֹתָא:

רש"י ◄ פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן • וּבַבַּיִת לֹא יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן? אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: 'מִכָּאן שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה' (ב"ר).

(ה) וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

ה וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא בְּגוֹ עָלַיָּא אֲרֵי הֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן:

רש"י ◄ בְּתוֹךְ הַבָּאִים • מַטְמִינִין עַצְמָן שֶׁלֹּא יַכִּירוּם, לְפִי שֶׁצִּוָּה לָהֶם אֲבִיהֶם שֶׁלֹּא יִתְרָאוּ כֻּלָּם בְּפֶתַח אֶחָד אֶלָּא שֶׁיִּכָּנֵס כָּל אֶחָד בְּפִתְחוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּהֶם עַיִן הָרָע, שֶׁכֻּלָּם נָאִים וְכֻלָּם גִּבּוֹרִים.

(ו) וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה:

ו וְיוֹסֵף הוּא דְּשַׁלִּיט עַל אַרְעָא הוּא דְזַבִּין עִיבּוּרָא לְכָל עַמָּא דְאַרְעָא וַאֲתוֹ אֲחֵי יוֹסֵף וּסְגִידוּ לֵהּ עַל אַפַּיָּא עַל אַרְעָא:

רש"י ◄ וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם • נִשְׁתַּטְּחוּ לוֹ עַל פְּנֵיהֶם, וְכֵן כָּל הִשְׁתַּחֲוָאָה פְּשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הוּא (שבועות טז).

ספורנו

(ב) **וְנִחְיֶה.** אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְשֹׁבַע, נַשִּׂיג דֵּי מִחְיָתֵנוּ, וּבְאֹפֶן זֶה **לֹא נָמוּת.** בָּרָעָב. תורה ג

(ג) **וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה.** כִּי לֹא הָיָה הַמַּשְׁבִּיר מוֹכֵר לְשׁוּם קוֹנֶה אֶלָּא בְּעַד בַּיִת אֶחָד וְלֹא בְּעַד רַבִּים, פֶּן יֵעָשֶׂה בּוֹ סְחוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁהוּא הַמִּנְהָג בִּשְׁנֵי הָרָעָב. תורה ד

(ה) **בְּתוֹךְ הַבָּאִים.** שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים שָׁם חֲבוּרוֹת יַחַד לְהִמָּלֵט מִן הַשּׁוֹלְלִים שֶׁרַבּוּ אָז מִפְּנֵי הָרָעָב. תורה ו

(ו) **הוּא הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ, הוּא הַמַּשְׁבִּיר.** עִם הֱיוֹתוֹ הַשַּׁלִּיט, הָיָה הוּא בְּעַצְמוֹ הַמּוֹכֵר, וְלֹא הָיָה מַאֲמִין בַּעֲבָדָיו, כִּי אָמְנָם הָיָה הַכֶּסֶף רַב מְאֹד וְרָאוּי לְפַרְעֹה, כְּאָמְרוֹ "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַּרְעֹה" (להלן מז, יד), וְלָכֵן לֹא הָיָה שׁוּם בָּר נִמְסָר לַקּוֹנִים בִּלְתִּי חוֹתְמוֹ אוֹ כְּתַב יָדוֹ.

וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ. וּלְפִי שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ שַׁלִּיט הָיָה הוּא בְּעַצְמוֹ הַמַּשְׁבִּיר, הֶצְרְכוּ אֲחֵי יוֹסֵף לָבוֹא אֵלָיו וְלֹא לְדַבֵּר אֶל עֲבָדָיו בִּלְבָד. תורה ז

(ז) **וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל:**

ז וַחֲזָא יוֹסֵף יָת אַחוֹהִי וְאִשְׁתְּמוֹדְעִנּוּן וְחַשִּׁיב מָה דְּמַלִּיל לְהוֹן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן קַשְׁיָא וַאֲמַר לְהוֹן מְנָן אֲתֵיתוּן וַאֲמָרוּ מֵאַרְעָא דִכְנַעַן לְמִזְבַּן עִיבוּרָא:

רש"י◄ **וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם** • נַעֲשָׂה לָהֶם כְּנָכְרִי בִּדְבָרִים, לְדַבֵּר קָשׁוֹת (ב"ר).

(ח) **וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ:**

ח וְאִשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף יָת אַחוֹהִי וְאִנּוּן לָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵהּ:

רש"י◄ **וַיַּכֵּר יוֹסֵף וְגוֹ'** • לְפִי שֶׁהִנִּיחָם חֲתוּמֵי זָקָן (ב"מ לט כתובות כז). **וְהֵם לֹא הִכִּירֻהוּ** • שֶׁיָּצָא מֵאֶצְלָם בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן, וְעַכְשָׁו מְצָאוּהוּ בַּחֲתִימַת זָקָן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו", כְּשֶׁנִּמְסְרוּ בְּיָדוֹ, הִכִּיר שֶׁהֵם אֶחָיו וְרִחֵם עֲלֵיהֶם, "וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ", כְּשֶׁנָּפַל בְּיָדָם, לִנְהֹג בּוֹ אַחְוָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה, ה'תשכ"ז)

וְלִכְאוֹרָה, פֵּירוּשׁ זֶה דָּחוּק הוּא, כִּי אַף שֶׁבֵּין הַשִּׁבְטִים יֶשְׁנָם הָאַחִים הַמְבוּגָרִים שֶׁכְּבָר הָיוּ "חֲתוּמֵי זָקָן", הֲרֵי הָיוּ גַּם בְּנֵי הַשִּׁפְחוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ מְבוּגָרִים הַרְבֵּה יוֹתֵר מִיּוֹסֵף, וְעַד - כָּאֵלּוּ שֶׁהָיוּ מְבוּגָרִים מִמֶּנּוּ בְּתִשְׁעָה חֳדָשִׁים אוֹ שָׁנָה בִּלְבַד. וְא"כ, קָשֶׁה לוֹמַר שֶׁהָיָה הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל בֵּינֵיהֶם בְּנוֹגֵעַ לַחֲתִימַת זָקָן (שֶׁיּוֹסֵף הָיָה "בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן", אַף שֶׁהָיָה כְּבָר בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְאִילּוּ הֵם הָיוּ כְּבָר מְגֻדְּלֵי זָקָן), עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁבִּגְלַל זֶה לֹא הִכִּירוּהוּ!

וּבִכְלָל - עַל־פִּי הֲלָכָה, הַכָּרַת הָאָדָם אֵינָהּ עַל־יְדֵי הַזָּקָן (דְּאַף שֶׁכַּאֲשֶׁר מִסְתַּכְּלִים עַל הָאָדָם מַבִּיטִים בְּעִיקָּר עַל זְקָנוֹ, מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה הַסִּימָן לְהַכָּרַת הָאָדָם), אֶלָּא עַל־יְדֵי הַחוֹטֶם אוֹ הַמֵּצַח אוֹ הַלְּחָיַיִם.

וְלִכְאוֹרָה הָיָה רַשִּׁ"י יָכוֹל לְפָרֵשׁ הַטַּעַם לְכָךְ שֶׁאַחֵי יוֹסֵף לֹא הִכִּירוּהוּ - עַל־פִּי הַהֲלָכָה.

לִכְאוֹרָה אֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁרַשִּׁ"י אֵינוֹ מְפָרֵשׁ שֶׁהַסִּיבָּה לְכָךְ שֶׁ"הֵם לֹא הִכִּירוּהוּ" הִיא בִּגְלַל שֶׁאֵין לְהִסְתַּכֵּל בַּנָּשִׁיא, כִּי יוֹסֵף הָיָה רַק "מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ", וְלֹא הָיָה לוֹ דִּין נָשִׂיא.

אֲבָל בֶּאֱמֶת אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, כִּי:

א) הַדִּין שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמֶלֶךְ, בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן מִ"נָּשִׂיא", וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁכֵּן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ"מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ", וְאֵין לְחַלֵּק בֵּין מֶלֶךְ לְ"מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ".

ב) כֵּיוָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה", וּכְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י: "נִשְׁתַּטְּחוּ לוֹ עַל פְּנֵיהֶם, וְכֵן כָּל הִשְׁתַּחֲוָוָאָה פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הוּא", שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַבִּטּוּל שֶׁשַּׁיָּךְ לְהֹרָאוֹת בְּגִילוּי - הֲרֵי מוּבָן שֶׁאֲחֵי יוֹסֵף הִתְיַחֲסוּ אֵלָיו כְּמוֹ לְמֶלֶךְ, וְלָכֵן הָיָה אָסוּר לָהֶם לְהִסְתַּכֵּל עָלָיו.

וְאִם־כֵּן הָדְרָא קוּשְׁיָא לְדוּכְתֵּהּ: מַדּוּעַ לֹא מְפָרֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁהַסִּיבָּה לְכָךְ שֶׁ"הֵם לֹא הִכִּירוּהוּ" הִיא בִּגְלַל שֶׁאֵין לְהִסְתַּכֵּל בְּנָשִׂיא?

ט. וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּיאוּר בָּזֶה - בְּפַשְׁטוּת:

רַשִּׁ"י אֵינוֹ יָכוֹל לְפָרֵשׁ שֶׁאֲחֵי יוֹסֵף לֹא הִסְתַּכְּלוּ עָלָיו, וְלָכֵן "לֹא הִכִּירוּהוּ" - כִּי מַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב "הֵם לֹא הִכִּירוּהוּ" הִיא, שֶׁאָכֵן הִסְתַּכְּלוּ עָלָיו, אֶלָּא שֶׁלֹּא הִכִּירוּהוּ. אִם הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁלֹּא הִסְתַּכְּלוּ עָלָיו - הָיָה הַכָּתוּב צָרִיךְ לוֹמַר "וְהֵם לֹא הִסְתַּכְּלוּ בּוֹ" וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה; וְאִילּוּ הַלָּשׁוֹן "לֹא הִכִּירוּהוּ" מוֹרֶה שֶׁהַחִסָּרוֹן לֹא הָיָה בַּהִסְתַּכְּלוּת, אֶלָּא בַּהַכָּרָה.

(ט) **וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם:**

ט וּדְכִיר יוֹסֵף יָת חֶלְמַיָּא דִּי חֲלִים לְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן מְאַלְּלִין אַתּוּן לְמֶחֱזֵי יָת בִּדְקָא דְּאַרְעָא אֲתֵיתוּן:

רש"י◄ **אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם** • עֲלֵיהֶם, וְיָדַע שֶׁנִּתְקַיְּמוּ, שֶׁהֲרֵי הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ. **עֶרְוַת הָאָרֶץ** • גִּלּוּי הָאָרֶץ, מֵהֵיכָן הִיא נוֹחָה לִיכָּבֵשׁ, כְּמוֹ (ויקרא כ): "אֶת מְקוֹרָהּ הֶעֱרָה", וּכְמוֹ: (יחזקאל טז) "עֵרֹם וְעֶרְיָה", וְכֵן כָּל עֶרְוָה שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן גִּלּוּי הוּא. וְתַרְגּוּם אונְקְלוֹס: 'בִּדְקָא דְּאַרְעָא', כְּמוֹ: "בֶּדֶק הַבַּיִת", רְעוּעַ הַבַּיִת, אֲבָל לֹא דִּקְדֵּק לְפָרְשׁוֹ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא.

ספורנו

(ז) **וַיַּכִּירֵם.** שֶׁהֵם אֶחָיו, לֹא שֶׁהִכִּיר אֶחָד לְאֶחָד.

וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם. שִׁנָּה טַעֲמוֹ וְלֹא דִּבֵּר בַּעֲנָוָה כְּמִנְהָגוֹ.

קָשׁוֹת. פֶּן יַכִּירוּהוּ בַּקּוֹל. תורה ח

(ח) **וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו.** אֶחָד לְאֶחָד אַחַר כָּךְ. תורה ט

(ט) **וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם.** זָכַר לָהֶם אֶת הַחֲלוֹמוֹת, שֶׁבַּחֲלוֹם הָאֲלָמוֹת (לעיל לז, ז) הָיוּ כֻּלָּם מִשְׁתַּחֲוִים, וְשֶׁאֲלָמָתוֹ "קָמָה וְגַם נִצָּבָה", שֶׁלֹּא נָפְלָה אַחַר שֶׁקָּמָה, וְלָכֵן

(י) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל:

רש"י◄ לֹא אֲדֹנִי. לֹא תֹּאמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי עֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבֹּר אֹכֶל.

י וַאֲמָרוּ לֵהּ לָא רִבּוֹנִי וְעַבְדָּךְ עַלּוּ לְמִזְבַּן עִיבוּרָא:

(יא) כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים:

רש"י◄ כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ. נִצְנְצָה בָּהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּכְלָלוּהוּ עִמָּהֶם, שֶׁאַף הוּא בֶּן אֲבִיהֶם. כֵּנִים.

יא כֻּלָּנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד נָחְנָא כֵּינָנֵי אֲנַחְנָא לָא הֲווֹ עַבְדָּךְ אַלִּילֵי:

אֲמִתְּיִים, כְּמוֹ: (שמות י) "כֵּן דִּבַּרְתָּ", (במדבר כז) "כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרוֹת", (ישעיה טז) "וְעֶבְרָתוֹ לֹא כֵן בַּדָּיו".

(יב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת:

רש"י◄ כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת. (ב"ר) שֶׁהֲרֵי נִכְנַסְתֶּם בַּעֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר, לָמָּה לֹא נִכְנַסְתֶּם בְּשַׁעַר אֶחָד?.

יב וַאֲמַר לְהוֹן לָא אֲרֵי בִּדְקָא דְּאַרְעָא אֲתֵיתוּן לְמֶחֱזֵי:

(יג) וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ:

רש"י◄ וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ וְגוֹ'. וּבִשְׁבִיל אוֹתוֹ אֶחָד שֶׁאֵינֶנּוּ, נִתְפַּזַּרְנוּ בָּעִיר לְבַקְּשׁוֹ.

יג וַאֲמָרוּ תְּרֵין עֲסַר עַבְדָּךְ אַחִין אֲנַחְנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן וְהָא זְעֵירָא עִם אָבוּנָא יוֹמָא דֵּין וְחַד לֵיתוֹהִי:

(יד) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם:

רש"י◄ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי. הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי, שֶׁאַתֶּם מְרַגְּלִים, הוּא הָאֱמֶת וְהַנָּכוֹן, זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: אָמַר לָהֶם: 'וְאִלּוּ מְצָאתֶם אוֹתוֹ וְיִפְסְקוּ עֲלֵיכֶם מָמוֹן הַרְבֵּה, תִּפְדּוּהוּ'? אָמְרוּ לוֹ: 'הֵן'. אָמַר לָהֶם: 'וְאִם יֹאמְרוּ לָכֶם שֶׁלֹּא יַחֲזִירוּהוּ בְּשׁוּם מָמוֹן, מַה תַּעֲשׂוּ'? אָמְרוּ: 'לְכָךְ בָּאנוּ, לַהֲרֹג אוֹ לִיהָרֵג'. אָמַר לָהֶם: "הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם", לַהֲרֹג בְּנֵי הָעִיר בָּאתֶם, מְנַחֵשׁ אֲנִי בַּגְּבִיעַ שֶׁלִּי, שֶׁשְּׁנַיִם מִכֶּם הֶחֱרִיבוּ כְּרָךְ גָּדוֹל שֶׁל שְׁכֶם.

יד וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הוּא דִּי מַלֵּלִית עִמְּכוֹן לְמֵימַר מְאַלִּילֵי אַתּוּן:

ספורנו

רָצָה שֶׁיָּבוֹאוּ כֻּלָּם וְיִכִּירֵם, וְיִתְקַיֵּם בּוֹ עִנְיַן "וְגַם נִצָּבָה". וְזֶה בִּזְכוּת שֶׁיִּהְיֶה הוּא רֶמֶז לַגּוֹאֵל הֶעָתִיד, עַל דֶּרֶךְ "יִרְדָּה וַיּוֹר" (מלכים ב יג, יז), כְּאָמְרוֹ "וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו, וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד" (הושע ב, ב). וְיִתְקַיֵּם בָּהֶם עִנְיַן "וְגַם נִצָּבָה", כְּאָמְרוֹ "מַלְכוּ דִּי לְעָלְמִין לָא תִתְחַבָּל" (דניאל ב, מד).

לִרְאוֹת אֶת עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם. לִרְאוֹת אִם יֵשׁ אִתָּנוּ מָזוֹן מַסְפִּיק לְאַרְצֵנוּ, וְלֹא בָּאתֶם לִקְנוֹת, כִּי אֵין מִנְהַג שֶׁאָר הַבָּאִים שֶׁיִּהְיוּ עֲשָׂרָה יַחְדָּו שׁוֹאֲלִים. תורה י

(יא) **כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחְנוּ.** וְאִם הָיֵינוּ מְרַגְּלִים הָיָה בְּמִצְוַת אֵיזֶה מֶלֶךְ, וְלֹא יִבְחַר הַמֶּלֶךְ כָּל הַמְרַגְּלִים בְּנֵי אִישׁ אֶחָד, אֲבָל בָּאנוּ יַחְדָּו מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ אַחִים.

כֵּנִים אֲנַחְנוּ. בְּכָל עֲסָקֵינוּ.

לֹא הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים. מֵעוֹלָם, וְאֵין רָאוּי לַחְשֹׁד אוֹתָנוּ בִּמְרַגְּלִים עַתָּה. תורה יב

(יב) **לֹא.** אֵין זֶה אֱמֶת שֶׁתִּהְיוּ אַחִים.

כִּי עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת. אֲבָל נוֹעַצְתֶּם לוֹמַר שֶׁאַתֶּם אַחִים, כְּדֵי לָבוֹא יַחְדָּו וְלִרְאוֹת עֶרְוַת הָאָרֶץ. תורה יג

(יג) **שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים.. בְּנֵי אִישׁ אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן.** הִנֵּה מַה שֶּׁאָמַרְנוּ יִתְבָּרֵר, כִּי אָמְנָם אָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חַי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וְיַגִּיד הוּא וּשְׁכֵנָיו שֶׁהָיֵינוּ י"ב בָּנָיו וְחָסֵר אֶחָד וְהַקָּטָן נִשְׁאַר לְכַלְכֵּל, וּבְכָל אֵלֶּה הַפְּרָטִים יִתְבָּרֵר הָאֱמֶת אֶצְלְךָ. תורה יד

(יד) **הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם.** אוֹתוֹ הָאֶחָד שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁאֵינֶנּוּ וְאֵינְכֶם מְפָרְשִׁים אָנָה הָלַךְ, "הוּא" שֶׁהָלַךְ בַּעֲצַתְכֶם לְהַגִּיד מַה שֶּׁרְאִיתֶם אוֹ שֶׁהִסְכַּמְתֶּם כְּדֵי לְרַגֵּל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי. תורה טו

(טו) בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חַי פַּרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה:

טו בְּדָא תִּתְבַּחֲנוּן חֵי פַּרְעֹה אִם תִּפְּקוּן מִכָּא אֶלָּהֵין בְּמֵתֵי אֲחוּכוֹן זְעֵירָא הָכָא:

רש"י◄ חַי פַּרְעֹה • אִם יִחְיֶה פַּרְעֹה. אִם תֵּצְאוּ מִזֶּה • מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה.

(טז) שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיִקַּח אֶת־אֲחִיכֶם וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם וְאִם־לֹא חַי פַּרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם:

טז שְׁלָחוּ מִנְּכוֹן חַד וִידַבֵּר יָת אֲחוּכוֹן וְאַתּוּן הִתְאַסְּרוּן וְיִתְבַּחֲנוּן פִּתְגָּמֵיכוֹן הַקְשׁוֹט אַתּוּן אָמְרִין וְאִם לָא חֵי פַּרְעֹה אֲרֵי מְאַלִּילֵי אַתּוּן:

רש"י◄ הַאֱמֶת אִתְּכֶם • אִם אֱמֶת אִתְּכֶם. לְפִיכָךְ הֵ"א נָקוּד פַּתָּ"ח שֶׁהוּא כְּמוֹ בִּלְשׁוֹן תֵּמַהּ, וְאִם לֹא תְּבִיאוּהוּ: "חַי פַּרְעֹה, כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם".

(יז) וַיֶּאֱסֹף אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים:

יז וּכְנַשׁ יָתְהוֹן (לְבֵית) לְמַטְרָא תְּלָתָא יוֹמִין:

רש"י◄ מִשְׁמָר • בֵּית הָאֲסוּרִים.

(יח) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וְחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא:

יח וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה דָּא עִיבִידוּ וְקַיְּימוּ מִן קֳדָם יְיָ אֲנָא דָחֵל:

◆ יום חמישי כ"ו כסלו ◆

(יט) אִם־כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם:

יט אִם כֵּינָנֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד יִתְאַסַּר בְּבֵית מַטַּרְתְּכוֹן וְאַתּוּן אִיזִילוּ אוֹבִילוּ עִיבוּרָא דְּחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן:

רש"י◄ בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם • שֶׁאַתֶּם אֲסוּרִים בּוֹ עַכְשָׁו. וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ • אֶל בֵּית אֲבִיכֶם. שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם • מַה שֶּׁקָּנִיתֶם לְרַעֲבוֹן אַנְשֵׁי בָּתֵּיכֶם.

(כ) וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמֻתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן:

כ וְיָת אֲחוּכוֹן זְעֵירָא תַּיְתוּן לְוָתִי וִיהֵימְנוּן פִּתְגָּמֵיכוֹן וְלָא תְּמוּתוּן וַעֲבָדוּ כֵּן:

רש"י◄ וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם • יִתְאַמְּתוּ וְיִתְקַיְּמוּ, כְּמוֹ: (במדבר ה) "אָמֵן אָמֵן", וּכְמוֹ: (מלכים א ח) "יֵאָמֵן נָא דְבָרְךָ".

(כא) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים | אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רְאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת:

כא וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי בְּקוּשְׁטָא חַיָּבִין אֲנַחְנָא עַל אָחוּנָא דִּי חֲזֵינָא עָקַת נַפְשֵׁהּ כַּד הֲוָה מִתְחַנֵּן לָנָא וְלָא קַבֵּלְנָא מִנֵּהּ עַל כֵּן אַתָּא לְוָתְנָא עַקְתָא הָדָא:

ספורנו

(טו) **בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ.** שֶׁאִם אֵינְכֶם אַחִים, לֹא יִסְבֵּן הַקָּטָן אֶת עַצְמוֹ לָבוֹא עִמָּכֶם לְשֶׁקֶר וְלִהְיוֹת בֶּן מָוֶת עִמָּכֶם. תורה טז

(יח) **אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא.** וְלָכֵן אַנִּיחֲכֶם לְהוֹלִיךְ לְבָתֵּיכֶם דֵּי מִחְיַתְכֶם. תורה יט

(כ) **וְלֹא תָמוּתוּ.** כִּי גַּם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן אוּכַל לַהֲמִיתְכֶם אִם לֹא תָּבוֹאוּ. תורה כא

(כא) **בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ.** וְהָיֵינוּ אַכְזָרִים נֶגֶד אָחִינוּ. אַף עַל פִּי שֶׁחֲשַׁבְנוּהוּ לְרוֹדֵף, הָיָה לָנוּ לְרַחֵם

רש"י◄ **אֲבָל** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'בְּקוּשְׁטָא'. וְרָאִיתִי בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' לִישְׁנָא דְּרוֹמָאָה הוּא: 'אֲבָל, בְּרַם'. **בָּאָה אֵלֵינוּ** • טַעֲמוֹ בַּבֵּי"ת, לְפִי שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן עָבָר, שֶׁכְּבָר בָּאָה, וְתַרְגּוּמוֹ: 'אָתַת לָנָא'.

(כב) וַיַּעַן רְאוּבֵן אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אַל־תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ:

כב וַאֲתִיב רְאוּבֵן יְהוּדָה לְמִימַר הֲלָא אֲמָרִית לְוָתְכוֹן לְמֵימַר לָא תְחוֹבוּן (נ"י תֶּחְטָאוּן) בְּעוּלֵימָא וְלָא קַבֵּלְתּוּן וְאַף דְּמֵהּ הָא מִתְבְּעֵי:

רש"י◄ **וְגַם־דָּמוֹ** • 'אֶתּ'ין וְ'גַמּ'ין רִבּוּיִין, דָּמוֹ וְגַם דַּם הַזָּקֵן.

(כג) וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם:

כג וְאִנּוּן לָא יָדְעוּן אֲרֵי שְׁמִיעַ יוֹסֵף אֲרֵי מְתַרְגְּמָן הֲוָה בֵּינֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף** • מֵבִין לְשׁוֹנָם, וּבְפָנָיו הָיוּ מְדַבְּרִים כֵּן. **כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם** • כִּי כְּשֶׁהָיוּ מְדַבְּרִים עִמּוֹ הָיָה הַמֵּלִיץ בֵּינֵיהֶם, הַיּוֹדֵעַ לָשׁוֹן עִבְרִי וְלָשׁוֹן מִצְרִי, וְהָיָה מֵלִיץ דִּבְרֵיהֶם לְיוֹסֵף וְדִבְרֵי יוֹסֵף לָהֶם. לָכֵן הָיוּ סְבוּרִים שֶׁאֵין יוֹסֵף מַכִּיר בְּלָשׁוֹן עִבְרִי. **הַמֵּלִיץ** • זֶה מְנַשֶּׁה בְּנוֹ.

(כד) וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם:

כד וְאִסְתַּחַר מֵעֲלֵיהוֹן וּבְכָא וְתָב לְוָתְהוֹן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן וּדְבַר מִלְוָתְהוֹן יָת שִׁמְעוֹן וַאֲסַר יָתֵהּ לְעֵינֵיהוֹן:

רש"י◄ **וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם** • נִתְרַחֵק מֵעֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִרְאוּהוּ בּוֹכֶה. **וַיֵּבְךְּ** • לְפִי שֶׁשָּׁמַע שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִין. **אֶת־שִׁמְעוֹן** • (ב"ר) הוּא הִשְׁלִיכוֹ לַבּוֹר, הוּא שֶׁאָמַר לְלֵוִי: "הִנֵּה בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא". דָּבָר אַחֵר: נִתְכַּוֵּן יוֹסֵף לְהַפְרִידוֹ מִלֵּוִי, שֶׁמָּא יִתְיַצְּבוּ שְׁנֵיהֶם לַהֲרֹג אוֹתוֹ. **וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם** • לֹא אֲסָרוֹ אֶלָּא לְעֵינֵיהֶם, וְכֵיוָן שֶׁיָּצְאוּ, הוֹצִיאוֹ וְהֶאֱכִילוֹ וְהִשְׁקָהוּ (ב"ר).

(כה) וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְּאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן:

כה וּפַקִּיד יוֹסֵף וּמְלוֹ יָת מָנֵיהוֹן עִיבּוּרָא וְלַאֲתָבָא כַסְפֵּיהוֹן גְּבַר לְסַקֵּהּ וּלְמִתַּן לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא וַעֲבַד לְהוֹן כֵּן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ מקץ תשמ"ז)

וַיְמַלְּאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם . . וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ (מב, כה) יֵשׁ לִשְׁאֹל, בִּתְחִלָּה דִּבֵּר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו דְּבָרִים קָשִׁים וְהֶאֱשִׁים אוֹתָם בְּרִגּוּל; וּמַדּוּעַ שִׁנָּה לְפָתַע אֶת יַחֲסוֹ וְצִוָּה לָתֵת לָהֶם בָּר, לְהָשִׁיב אֶת כַּסְפָּם, וְאַף לְסַפֵּק לָהֶם צֵידָה לַדָּרֶךְ? וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה יוֹסֵף אָמַר לָהֶם שֶׁיִּתְּכֵן שֶׁהֵם חַפִּים מִפֶּשַׁע – "וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם", וְסִיֵּם "אֶת הָאֱלֹקִים אֲנִי יָרֵא". לָכֵן פִּיֵּס אוֹתָם וְהֶעֱנִיק לָהֶם מֵעֵין פִּצּוּי עַל עֶגְמַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁגָּרַם לָהֶם.

(כו) וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם:

כו וּנְטָלוּ יָת עִיבּוּרְהוֹן עַל חֲמָרֵיהוֹן וַאֲזָלוּ מִתַּמָּן:

ספורנו

"בְּהִתְחַנְּנוֹ", וּכְנֶגֶד מִדַּת אַכְזְרִיּוּתֵנוּ זֶה הָאִישׁ מִתְאַכְזֵר נֶגְדֵּנוּ. תורה כב

(כב) **הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אַל תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד.** שֶׁלֹּא הָיָה מִתְכַּוֵּן לַהֲמִיתְכֶם כְּשֶׁעָשָׂה מַה שֶּׁעָשָׂה, כַּאֲשֶׁר חֲשַׁבְתֶּם, אֲבָל הָיוּ מַעֲשָׂיו בַּאֲשֶׁר הוּא "יֶלֶד", בִּלְתִּי פּוֹעֵל לְתַכְלִית מְכֻוָּן. **וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ.** אֵין הַחֵטְא הַנִּדְרָשׁ עַתָּה הָאַכְזָרִיּוּת בִּלְבַד, כַּאֲשֶׁר חֲשַׁבְתֶּם, אֲבָל "גַּם דָּמוֹ" שֶׁחֲטָאתֶם לִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי, שֶׁלֹּא הָיָה בֶּן מָוֶת כַּאֲשֶׁר חֲשַׁבְתֶּם, וְהִנֵּה בְּלִי סָפֵק מֵת בְּעַבְדּוּתוֹ. תורה כג

(כד) **וַיֵּבְךְּ.** כַּאֲשֶׁר רָאָה בְּצָרָתָם. תורה כה

(כה) **וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם.** לֹא יִפֹּל לְשׁוֹן רַבִּים עַל הַכֶּסֶף, אֲבָל יִפֹּל עַל הַמַּטְבְּעוֹת. תורה כו

(כז) וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃

כז וּפְתַח חַד יָת סַקֵּהּ לְמִתַּן כִּסְתָּא לַחֲמָרֵהּ בְּבֵית מְבָתָא וַחֲזָא יָת כַּסְפֵּהּ וְהָא הוּא בְּפוּם טוֹעֲנָהּ׃

רש"י◄ וַיִּפְתַּח הָאֶחָד • הוּא לֵוִי, שֶׁנִּשְׁאַר יָחִיד מִשִּׁמְעוֹן בֶּן זוּגוֹ. בַּמָּלוֹן • בַּמָּקוֹם שֶׁלָּנוּ בַּלַּיְלָה. אַמְתַּחְתּוֹ • הוּא שַׂק.

(כח) וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְּאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ׃

כח וַאֲמַר לַאֲחוֹהִי אִתּוֹתַב כַּסְפִּי וְאַף הָא בְּטוֹעֲנִי וּנְפַק מַדַּע לִבְּהוֹן וּתְרָהוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי לְמֵימַר מָה דָּא עֲבַד יְיָ לָנָא׃

רש"י◄ וְגַם הִנֵּה בְּאַמְתַּחְתִּי • גַּם הַכֶּסֶף בּוֹ עִם הַתְּבוּאָה. מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ • לַהֲבִיאֵנוּ לִידֵי עֲלִילָה זוֹ, שֶׁלֹּא הוּשַׁב - אֶלָּא לְהִתְעוֹלֵל עָלֵינוּ.

(כט) וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר׃

כט וַאֲתוֹ לְוַת יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן אַרְעָא דְכְנָעַן וְחַוִּיוּ (נ"א וְחַוִּיאוּ) לֵהּ יָת כָּל דְּאַרְעָן יָתְהוֹן לְמֵימָר׃

(ל) דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ׃

ל מַלִּיל גַּבְרָא רִבּוֹנָא דְאַרְעָא עִמָּנָא קַשְׁיָן (נ"א קָשִׁין) וִיהַב יָתָנָא כִּמְאַלִּילֵי יָת אַרְעָא׃

(לא) וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים׃

לא וַאֲמַרְנָא לֵהּ כֵּינָנֵי אֲנַחְנָא לָא הֲוֵינָא מְאַלִּילֵי׃

(לב) שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃

לב תְּרֵין עֲסַר אֲנַחְנָא אַחִין בְּנֵי אָבוּנָא חַד לֵיתוֹהִי וּזְעֵירָא יוֹמָא דֵין עִם אָבוּנָא בְּאַרְעָא דְכְנָעַן׃

(לג) וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ׃

לג וַאֲמַר לָנָא גַּבְרָא רִבּוֹנָא דְאַרְעָא בְּדָא אִדַּע אֲרֵי כֵּינָנֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד שְׁבוּקוּ לְוָתִי וְיָת עִיבוּרָא דְחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן סִיבוּ וְאֶזִילוּ׃

(לד) וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ׃

לד וְאַיְתְיוּ יָת אֲחוּכוֹן זְעֵירָא לְוָתִי וְאִדַּע אֲרֵי לָא מְאַלִּילֵי אַתּוּן אֲרֵי כֵּינָנֵי אַתּוּן יָת אֲחוּכוֹן אֶתֵּן לְכוֹן וְיָת אַרְעָא תַּעְבְּדוּן בַּהּ סְחוֹרְתָּא׃

רש"י◄ וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ • תְּסֹבְבוּ, וְכָל לְשׁוֹן 'סוֹחֲרִים' וּ'סְחוֹרָה', עַל שֵׁם שֶׁמְּחַזְּרִים וְסוֹבְבִים אַחַר פְּרַקְמַטְיָא.

ספורנו

(כח) **מַה זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ.** שֶׁנָּתַן בְּלֵב זֶה, עִם הֱיוֹתוֹ יְרֵא אֱלֹהִים (פסוק יח), שֶׁיֵּעָשֶׂה לָנוּ "זֹאת" כְּדֵי לִכְבֹּשׁ אוֹתָנוּ לַעֲבָדִים בְּבוֹאֵנוּ אֵלָיו, כְּאָמְרָם אַחַר כָּךְ "וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים" (להלן מג, יח), וְזֶה לְשַׁלֵּם לָנוּ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה עַל מְכִירַת אָחִינוּ. וְהִנֵּה הַמְּכִירָה לֹא הָיְתָה מֵאִתָּנוּ לְהָרַע, אֲבָל הָיְתָה מִפְּנֵי שֶׁחֵשַׁבְנוּהוּ לְרוֹדֵף וּבֶן מָוֶת, וּמַה שֶּׁלֹּא הֲרַגְנוּהוּ הָיָה עַל צַד הַחֶסֶד בִּהְיוֹתוֹ אָחִינוּ. תורה כט

(לה) וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ׃

לה וַהֲוָה אִנּוּן מְרִיקִין סַקֵּיהוֹן וְהָא גְּבַר צְרִיר כַּסְפֵּהּ בְּסַקֵּהּ וַחֲזוֹ יָת צְרָרֵי כַסְפֵּיהוֹן אִנּוּן וַאֲבוּהוֹן וּדְחִילוּ׃

רש״י ◄ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ • קֶשֶׁר כַּסְפּוֹ.

(לו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה׃

לו וַאֲמַר לְהוֹן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן יָתִי אַתְכֶּלְתּוּן יוֹסֵף לֵיתוֹהִי וְשִׁמְעוֹן לָא הֲוָה הָכָא (לֵיתוֹהִי) וְיָת בִּנְיָמִן תִּדְבְּרוּן עֲלַי הֲווֹ כֻלְּהוֹן׃

רש״י ◄ אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם • מְלַמֵּד שֶׁחִשְׁדָּן שֶׁמָּא הֲרָגוּהוּ, אוֹ מְכָרוּהוּ כְּיוֹסֵף. שִׁכַּלְתֶּם • כָּל מִי שֶׁבָּנָיו אֲבוּדִים, קָרוּי שַׁכּוּל.

(לז) וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ׃

לז וַאֲמַר רְאוּבֵן לְוַת אֲבוּהִי לְמֵימַר יָת תְּרֵין בְּנֵי תְּמִית אִם לָא אַיְתְּנֵהּ לְוָתָךְ הַב יָתֵהּ עַל יְדִי וַאֲנָא אֲתֵבְנֵהּ לָךְ׃

(לח) וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה׃

לח וַאֲמַר לָא יֵחוּת בְּרִי עִמְּכוֹן אֲרֵי אֲחוּהִי מִית וְהוּא בִּלְחוֹדוֹהִי אֶשְׁתָּאַר וִיעַרְעֵנֵּהּ מוֹתָא בְּאָרְחָא דִּי תְהָכוּן בַּהּ וְתַחֲתוּן יָת שֵׂיבְתִּי בְּדָוּנָא לִשְׁאוֹל׃

רש״י ◄ לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם • לֹא קִבֵּל דְּבָרָיו שֶׁל רְאוּבֵן, אָמַר: ׳בְּכוֹר שׁוֹטֶה הוּא זֶה, הוּא אוֹמֵר לְהָמִית בָּנָיו, וְכִי בָּנָיו הֵם וְלֹא בָּנַי׳? (ב״ר).

מג (א) וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ׃

א וְכַפְנָא תַּקִּיף בְּאַרְעָא׃

(ב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃

ב וַהֲוָה כַּד סַפִּיקוּ (עיין רש״י) לְמֵיכַל יָת עִיבוּרָא דְּאַיְתְיאוּ מִמְּצְרָיִם וַאֲמַר לְהוֹן אֲבוּהוֹן תּוּבוּ זְבוּנוּ לָנָא זְעֵיר עִיבוּרָא׃

רש״י ◄ כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל • יְהוּדָה אָמַר לָהֶם: ׳הַמְתִּינוּ לַזָּקֵן עַד שֶׁתִּכְלֶה פַּת מִן הַבַּיִת׳ (ב״ר). כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ • ׳כַּד שֵׁיצִיאוּ׳ (וְהַמְתַרְגֵּם: ׳כַּד סַפִּיקוּ׳, טוֹעֶה. ״כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת״, מְתַרְגֵּם: ׳כַּד סַפִּיקוּ׳, כְּשֶׁשָּׁתוּ דֵּי סִפּוּקָם, הוּא גְּמַר שְׁתִיָּתָם, אֲבָל זֶה: ״כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל״, כַּאֲשֶׁר תַּם הָאֹכֶל הוּא, וּמְתַרְגְּמִינָן: ׳כַּד שֵׁיצִיאוּ׳).

ספורנו

(לז) **עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה.** אֵין אֶחָד מֵאֵלּוּ הַמִּקְרִים בְּאֶחָד מִבְּנֵיכֶם, אֲבָל כֻּלָּם בְּבָנַי. זֶה בְּלִי סָפֵק אֵינוֹ כִּי אִם בְּסִבַּת מְרִיבוֹתֵיהֶם זֶה עִם זֶה, וְאַתֶּם הַמְשַׁכְּלִים אוֹתִי. תורה לז

(לז) **אֶת שְׁנֵי בָנַי תָּמִית.** קִלֵּל עַתָּה אֶת שְׁנֵי בָנַי שֶׁיָּמוּתוּ אִם לֹא אֲבִיאֶנּוּ, כְּעִנְיַן קְלָלַת רַב לִשְׁמוּאֵל, כְּאָמְרוֹ: ׳וְהֵא רַעֲוָא.. דְּלָא לוֹקְמוּ לֵיהּ בָּנַי׳, וְכֵן הָיָה (שבת קח, א). תורה לח

(לח) **לֹא יֵרֵד בְּנִי.** הַיְחִיד לִי מֵאוֹתָהּ הָאֵם שֶׁהָיְתָה עֶקֶרֶת הַבַּיִת. תורה א

מג (ב) **שֻׁבוּ שִׁבְרוּ לָנוּ.** כִּי חָשַׁב שֶׁהָיוּ מְבַקְּשִׁים לְהוֹלִיךְ עִמָּם אֶת בִּנְיָמִין כְּדֵי לְאַבְּדוֹ כְּיוֹסֵף, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם ״אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם״ (לעיל מב, לו), לֹא שֶׁהָיָה הַדָּבָר כַּאֲשֶׁר סִפְּרוּ. תורה ג

(ג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם:

ג וַאֲמַר לֵהּ יְהוּדָה לְמֵימַר אַסְהָדָא אַסְהֵד בָּנָא גַּבְרָא לְמֵימַר לָא תֶחֱזוּן אַפַּי אֶלָּהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן:

רש"י◄ הָעֵד הֵעִד • לְשׁוֹן הַתְרָאָה, שֶׁסְּתָם הַתְרָאָה, מַתְרֶה בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים, וְכֵן: (דברים ל) "הֵעַדְתִּי בָכֶם", (שמות יט) "רֵד הָעֵד בָּעָם". לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם • לֹא תִרְאוּנִי בְּלֹא אֲחִיכֶם אִתְּכֶם. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: אֶלָּהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן, יֹשֵׁב הַדָּבָר עַל אָפְנוֹ וְלֹא דִּקְדֵּק לְתַרְגֵּם אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא.

(ד) אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָּה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל:

ד אִם אִיתָךְ מְשַׁלַּח יָת אָחוּנָא עִמָּנָא נֵיחוֹת וְנִזְבֵּן לָךְ עִיבוּרָא:

(ה) וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם:

ה וְאִם לֵיתָךְ מְשַׁלַּח לָא נֵיחוֹת אֲרֵי גַּבְרָא אֲמַר לָנָא לָא תֶחֱזוּן אַפַּי אֶלָּהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן:

(ו) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח:

ו וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְמָה אַבְאֶשְׁתּוּן לִי לְחַוָּאָה לְגַבְרָא הַעַד כְּעַן לְכוֹן אָחָא:

(ז) וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם:

ז וַאֲמָרוּ מִשְׁאַל שָׁאֵל גַּבְרָא לָנָא וּלְיַלְדוּתָנָא לְמֵימַר הַעַד כְּעַן אֲבוּכוֹן קַיָּם הַאִית לְכוֹן אָחָא וְחַוֵּינָא לֵהּ עַל מֵימַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין הֲמִדַּע הֲוֵינָא יָדְעִין אֲרֵי יֵימַר אוֹחִיתוּ יָת אֲחוּכוֹן:

רש"י◄ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ • לְמִשְׁפְּחוֹתֵינוּ. וּמִדְּרָשׁוֹ: 'אֶפְלוּ עִנְיָנֵי (נ"א עֵצֶי) (יֵשׁ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן עֵצָה שֶׁמְּדַבְּרִים בִּיחִידוּת, וְזֶהוּ עֵצֶי) עֲרִיסוֹתֵינוּ גִּלָּה לָנוּ'. וַנַּגֶּד־לוֹ • שֶׁיֵּשׁ לָנוּ אָב וְאָח. עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה • עַל־פִּי שְׁאֵלוֹתָיו אֲשֶׁר שָׁאַל הֶזְקִקָנוּ לְהַגִּיד. כִּי יֹאמַר • אֲשֶׁר יֹאמַר. 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אִם', וְ'אִם' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֲשֶׁר', הֲרֵי זֶה שְׁמוּשׁ אֶחָד מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ 'כִּי', וְהוּא 'אִי', שֶׁהֲרֵי 'כִּי' זֶה כְּמוֹ 'אִם', כְּמוֹ: "עַד אִם דִּבַּרְתִּי דְּבָרִי".

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ:

ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי שְׁלַח עוּלֵימָא עִמִּי וְנָקוּם וְנֵזֵיל וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת אַף אֲנַחְנָא אַף אַתְּ אַף טַפְלָנָא:

רש"י◄ וְנִחְיֶה • נִצְנְצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ: 'עַל־יְדֵי הֲלִיכָה זוֹ תִּחְיֶה רוּחֲךָ', שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם". וְלֹא נָמוּת • בָּרָעָב, (ב"ר) בִּנְיָמִין - סָפֵק יִתָּפֵשׂ, סָפֵק לֹא יִתָּפֵשׂ, וְאָנוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים בָּרָעָב אִם לֹא נֵלֵךְ, מוּטָב שֶׁתַּנִּיחַ אֶת הַסָּפֵק וְתִתְפֹּשׂ אֶת הַוַּדַּאי.

(ט) אָנֹכִי אֶעֱרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים:

ט אֲנָא מְעָרְבְּנָא בֵּהּ מִן יְדִי תְּבַעְנֵהּ אִם לָא אַיְתִנֵּהּ לָךְ וַאֲקִימְנֵהּ קֳדָמָךְ וְאֶהֱי חָטֵי לָךְ כָּל יוֹמַיָּא:

רש"י◄ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ • שֶׁלֹּא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ מֵת, כִּי־אִם חַי. וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים • לָעוֹלָם הַבָּא.

ספורנו

(ח) וְנִחְיֶה. בְּמָזוֹן. וְלֹא נָמוּת. עַל יְדֵי הָאִישׁ אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ שֶׁאָמַר לָנוּ "וְיֵאָמְנוּ דִּבְרֵיכֶם וְלֹא תָמוּתוּ" (לעיל מב, כ). תורה ט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל, עמוד 215 ואילך – מתוך ״לקראת שבת״)

גֶּדֶר שִׁעְבּוּד הֶעָרֵב

אֲנֹכִי אֶעֱרָבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ (מג, ט)

בְּבָבָא בַּתְּרָא (קעג, ב) אִיתָא ״אָמַר רַב הוּנָא, מִנַּיִן לְעָרֵב דְּמִשְׁתַּעְבֵּד, דִּכְתִיב אָנֹכִי אֶעֱרָבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ״, וְאַף שֶׁנִּדְּחוּ דְּבָרָיו בַּגְּמָרָא שָׁם, הוּבְאָה יַלְפוּתָא זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (רַשׁ״י גיטין (נ, א), מרדכי בבא מציעא פרק ז׳, בית־יוסף טור חושן־משפט סימן קכט, ועוד).

וְיֵשׁ לְעַיֵּן בָּזֶה, דְּלִכְאוֹרָה יְהוּדָה לֹא הָיָה עָרֵב עַל הַחוֹב אֶלָּא הוּא הָיָה הַלּוֹוֶה עַצְמוֹ, וְאִם־כֵּן אֵיךְ יָלְפִינַן מִזֶּה דִּין עַרְבוּת (ועיין גם גירסת השאילתות (שאילתא לא) בגמרא שם)?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁאֵצֶל יְהוּדָה הָיָה דִּין עַרְבוּת, אֶלָּא דְּמֵאַחַר שֶׁיְּהוּדָה הִגְדִּיר אֶת הִתְחַיְּבוּתוֹ לְיַעֲקֹב בְּשֵׁם עַרְבוּת, יָלְפִינַן מִזֶּה שֶׁגַּם חִיּוּב הֶעָרֵב לַמַּלְוֶה הוּא בְּאוֹתוֹ גֶּדֶר שֶׁל הִתְחַיְּבוּת יְהוּדָה לְיַעֲקֹב.

דְּהִנֵּה גֶּדֶר שִׁעְבּוּד עָרֵב יֵשׁ לְבָאֵר בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים. א׳, דְּהַשִּׁעְבּוּד שַׁיָּךְ רַק לַחוֹב, שֶׁמִּשַּׁעְבֵּד עַצְמוֹ לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ שֶׁל הַלּוֹוֶה. וְעוֹד אֹפֶן דְּהֶעָרֵב עוֹמֵד בִּמְקוֹם הַלּוֹוֶה מַמָּשׁ, דִּכְשֵׁם שֶׁיֵּשׁ שִׁעְבּוּד הַגּוּף עַל הַלּוֹוֶה לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ (דִּפְרִיעַת בַּעַל־חוֹב מִצָּוָה) – מִלְּבַד שִׁעְבּוּד מָמוֹן – כָּךְ חָל שִׁעְבּוּד הַגּוּף עַל הֶעָרֵב שֶׁעוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר דְּיָלְפִינַן מִיהוּדָה שֶׁגֶּדֶר שִׁעְבּוּד הֶעָרֵב הוּא בָּאֹפֶן הַשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי יְהוּדָה שִׁעְבֵּד נַפְשׁוֹ לְגַמְרֵי, וְכִלְשׁוֹן רַשׁ״י (ויגש מד, לב) ״וַאֲנִי נִתְקַשַּׁרְתִּי בְּקֶשֶׁר חָזָק לִהְיוֹת מְנֻדָּה מִב׳ עוֹלָמוֹת״, וְיָלְפִינַן מִזֶּה שֶׁגַּם אֵצֶל הֶעָרֵב הַשִּׁעְבּוּד הוּא שִׁעְבּוּד הַגּוּף, דְּעוֹמֵד בִּמְקוֹם הַלּוֹוֶה מַמָּשׁ.

(י) **כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם:**

יִ אֲרֵי אִלּוּלְפוֹן בְּדָא אִתְעַכָּבְנָא אֲרֵי כְּעַן תַּבְנָא דְּנַן תַּרְתֵּין זִמְנִין:

רש״י ◄ **לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ** • עַל־יָדְךָ, כְּבָר הָיִינוּ שָׁבִים עִם שִׁמְעוֹן, וְלֹא נִצְטַעַרְתָּ כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ.

(יא) **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צָרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים:**

יא וַאֲמַר לְהוֹן יִשְׂרָאֵל אֲבוּהוֹן אִם כֵּן הָכָא דָּא עִיבִידוּ סִיבוּ מִדִּמְשַׁבַּח בְּאַרְעָא בְּמָנְיֵכוֹן וְאוֹחִיתוּ לְגַבְרָא תִּקְרֻבְתָּא זְעֵיר קְטַף וּזְעֵיר דְּבַשׁ שְׁעַף וּלְטוֹם בָּטְנִין וְשִׁגְדִּין:

רש״י ◄ **אֵפוֹא** • כָּל לְשׁוֹן ׳אֵפוֹא׳ לָשׁוֹן יָתֵר הוּא, לְתַקֵּן הַמִּלָּה בְּלָשׁוֹן עִבְרִי: ׳אִם כֵּן, אֶזְדַּקֵּק לַעֲשׂוֹת, שֶׁאֶשְׁלָחֶנּוּ עִמָּכֶם, צָרִיךְ אֲנִי לַחֲזוֹר וּלְבַקֵּשׁ אַיֵּה פֹּה תַּקָּנָה וְעֵצָה לְהַשִּׁיאֲכֶם׳. וְאוֹמֵר אֲנִי: ״זֹאת עֲשׂוּ״. **מִזִּמְרַת הָאָרֶץ** • מְתֻרְגָּם: ׳מִדְּמִשַּׁבַּח בְּאַרְעָא׳, שֶׁהַכֹּל מְזַמְּרִים עָלָיו כְּשֶׁהוּא בָּא לָעוֹלָם. **נְכֹאת** • שַׁעֲוָה. (בראשית רבה). **בָּטְנִים** • לֹא יָדַעְתִּי מַה הֵם. וּבְפֵרוּשׁ א׳ ב׳ שֶׁל רַבִּי מָכִיר רָאִיתִי פוּשְׁטִצִּיא״ס, וְדוֹמֶה לִי שֶׁהֵם אֲפַרְסְקִין.

(יב) **וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיָדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ בְיָדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא:**

יב וְכַסְפָּא עַל חַד תְּרֵין סִיבוּ בְּיֶדְכוֹן וְיָת כַּסְפָּא דְּאִתּוֹתַב בְּפוּם טוֹעֲנֵיכוֹן תְּתִיבוּן בְּיֶדְכוֹן מָאִים שָׁלוּ הוּא:

רש״י ◄ **וְכֶסֶף מִשְׁנֶה** • פִּי שְׁנַיִם כָּרָאשׁוֹן. **קְחוּ בְיָדְכֶם** • לִשְׁבָּר אֹכֶל, שֶׁמָּא הוּקַר הַשַּׁעַר. **אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא** • שֶׁמָּא הַמְּמֻנֶּה עַל הַבַּיִת, שְׁכָחוֹ שׁוֹגֵג.

ספורנו

(י) **כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ.** וְהַטַּעַם שֶׁקִּבַּלְתִּי עָלַי חֵטְא עוֹלָם אִם ״לֹא הֲבִיאוֹתִיו״ הוּא מִפְּנֵי שֶׁדָּבָר בָּרוּר אֶצְלִי שֶׁ״לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ״ מֵאָז שֶׁסִּפַּרְנוּ אֵלֶיךָ דִּבְרֵי הָאִישׁ אוֹ מֵאָז שֶׁכָּלָה הַשֶּׁבֶר.

כִּי עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם. שֶׁלֹּא הָיָה הָאִישׁ מְעַכְּבֵנוּ כְּלָל, בִּהְיוֹתוֹ יְרֵא אֱלֹהִים וְלֹא יוֹסִיף עוֹד לְהָרַע עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר יָדַע הָאֱמֶת. תורה יא

(יא) **אִם כֵּן.** ״אִם״ הַדָּבָר ״כֵּן״, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתָּם שֶׁהִתְגָּרָה הָאִישׁ בָּכֶם וְהוּא יְרֵא אֱלֹהִים.

אֵפוֹא. מִן הַהֶכְרֵחַ רָאוּי שֶׁ׳אֹזֹאת תַּעֲשׂוּ׳. **קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ מְעַט צָרִי.** כִּי אָמְנָם הַמִּנְחָה שֶׁתּוּבַל לְאִישׁ נִבְהָל לְהוֹן, יִצְטָרֵךְ שֶׁתִּהְיֶה רַבַּת הַכַּמּוּת לְהַשְׁבִּיעַ עֵין הַכִּילִי, וּמִזֶּה הַמִּין הָיְתָה מִנְחַת יַעֲקֹב לְעֵשָׂו. אֲבָל כַּאֲשֶׁר יוֹבִילוּהָ לְנָדִיב, אֲשֶׁר כֶּסֶף לֹא יַחְשֹׁב, רָאוּי שֶׁתִּהְיֶה מְעַט, אֲבָל תִּהְיֶה דָּבָר

(יג) וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ:

יג וְיָת אַחוּכוֹן דְּבָרוּ וְקוּמוּ תּוּבוּ לְוַת גַּבְרָא:

(יד) וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם אַחֵר וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי:

יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לְכוֹן רַחֲמִין לְקֳדָם גַּבְרָא וְיִפְטַר לְכוֹן יָת אַחוּכוֹן אָחֳרָנָא וְיָת בִּנְיָמִין וַאֲנָא כְּמָא דְּאִתְכְּלִית תְּכֵלִית:

רש"י◄ **וְאֵל שַׁדַּי** • מֵעַתָּה אֵינְכֶם חֲסֵרִים כְּלוּם אֶלָּא תְּפִלָּה, חֲרִינִי מִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם. **וְאֵל שַׁדַּי** • שֶׁדַּי בִּנְתִינַת רַחֲמָיו וּכְדֵי הֵיכֹלֶת בְּיָדוֹ לִיתֵּן, יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: מִי שֶׁאָמַר לָעוֹלָם דַּי, יֹאמַר דַּי לְצָרוֹתַי, שֶׁלֹּא שָׁקַטְתִּי מִנְּעוּרַי: צָרַת לָבָן, צָרַת עֵשָׂו, צָרַת רָחֵל, צָרַת דִּינָה, צָרַת יוֹסֵף, צָרַת שִׁמְעוֹן, צָרַת בִּנְיָמִין. **וְשִׁלַּח לָכֶם** • 'וְיִפְטַר לְכוֹן', כְּתַרְגּוּמוֹ, יִפְטְרֶנּוּ מֵאֲסוּרָיו, לְשׁוֹן "לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ", וְאֵינוֹ נוֹפֵל בְּתַרְגּוּם לְשׁוֹן וְיִשְׁלַח, שֶׁחֲרֵי לְשָׁם הֵם הוֹלְכִים אֶצְלוֹ. **אֶת־אֲחִיכֶם** • זֶה שִׁמְעוֹן. **אַחֵר** • רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרְקָה בּוֹ: לְרַבּוֹת יוֹסֵף (ב"ר). **וַאֲנִי** • עַד שׁוּבְכֶם אֶהְיֶה שַׁכּוּל מִסָּפֵק. **כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי** • מִיּוֹסֵף וּמִשִּׁמְעוֹן. **שָׁכָלְתִּי** • מִבִּנְיָמִין.

(טו) וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־כֶּסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף:

טו וּנְסִיבוּ גֻּבְרַיָּא יָת תִּקְרֻבְתָּא הָדָא וְעַל חַד תְּרֵין כַּסְפָּא נְסִיבוּ בִּידֵיהוֹן וּדְבָרוּ יָת בִּנְיָמִן וְקָמוּ וּנְחָתוּ לְמִצְרַיִם וְקָמוּ קֳדָם יוֹסֵף:

רש"י◄ **וְאֶת־בִּנְיָמִן** • מְתַרְגְּמִינָן: 'וּדְבָרוּ יַת בִּנְיָמִן', לְפִי שֶׁאֵין לְקִיחַת הַכֶּסֶף וּלְקִיחַת הָאָדָם שָׁוָה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי: בְּדָבָר הַנִּקָּח בַּיָּד מְתַרְגְּמִינָן 'וּנְסִיב', וְדָבָר הַנִּקָּח בְּהַנְהָגַת דְּבָרִים מְתַרְגְּמִינָן 'וּדְבָר'.

◆ יום שישי כ"ז כסלו ◆

(טז) וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבַּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם:

טז וַחֲזָא יוֹסֵף עִמְּהוֹן יָת בִּנְיָמִין וַאֲמַר לְדִי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ אָעֵיל יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵיתָא וּנְכוֹס נִכְסָתָא וְאַתְקִין אֲרֵי עִמִּי יֵיכְלוּן גֻּבְרַיָּא בְּשֵׁירוּתָא:

רש"י◄ **וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן** • כְּמוֹ: 'וְלִטְבּוֹחַ טֶבַח וּלְהָכֵן', וְאֵין "טְבֹחַ" לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר: 'וּטְבַח'. **בַּצָּהֳרָיִם** • זֶה מְתֻרְגָּם: 'בְּשֵׁירוּתָא', שֶׁהוּא לְשׁוֹן סְעֻדָּה רִאשׁוֹנָה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, וּבְלַעַ"ז דיזנ"ר, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בַּגְּמָרָא: 'שָׁדָא לְכַלְבָּא שֵׁירוּתֵיהּ'. 'בָּצַע אַכּוֹלָא שֵׁירוּתָא', (ברכות לט) אֲבָל כָּל תַּרְגּוּם שֶׁל צָהֳרַיִם, 'טִיהְרָא'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 266)

וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן (מג, טז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי לְהַלָּן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁדָּבָר שָׁנָאוּי הוּא לַמִּצְרִי לֶאֱכֹל עִם עִבְרִי, מִשּׁוּם שֶׁהַיְּהוּדִים אוֹכְלִים אֶת הַבְּהֵמָה שֶׁהַמִּצְרִים עוֹבְדִים לָהּ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָיוּ גַּם בְּהֵמוֹת שֶׁלֹּא עָבְדוּ לָהֶם. וּמַה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת

ספורנו

נִבְחָר מִדְּבָרִים הַנִּמְצָאִים עַל הַמַּעַט וְהֵם בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ, וּמִזֶּה הַמִּין הָיְתָה הַמִּנְחָה הַזֹּאת לְיוֹסֵף.

וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה. קֹדֶם שֶׁתֵּלְכוּ לִרְאוֹת פָּנָיו, לְמַעַן תִּרְאוּ אֵיךְ יְקַבֵּל הַמִּנְחָה בְּרָצוֹן, וּבְזֶה תֵּדְעוּ אֵיךְ יְקַבֵּל אֶתְכֶם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, כְּאָמְרוֹ "לוּ חָפֵץ ה' לַהֲמִיתֵנוּ, לֹא לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה" (שופטים יג, כג). וְאַחַר כָּךְ, תורה יב

(יג) **וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל הָאִישׁ.** כִּי עַל כָּל פָּנִים תְּכַפְּרוּ פָּנָיו בְּצַד מָה "בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי" (על פי לעיל לב, כא), כְּאָמְרוֹ "אֲבָן חֵן הַשֹּׁחַד בְּעֵינֵי בְעָלָיו, אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַשְׂכִּיל" (משלי יז, ח). תורה יד

(טו) **וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף.** קֹדֶם הֲבָאַת הַמִּנְחָה, וְלָכֵן יָרְאוּ כַּאֲשֶׁר "הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף" (פסוק יח). תורה טז

(טז) **וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ.** לֹא רָצָה לְדַבֵּר לְאֶחָיו עַד צֵאת מֵאִתּוֹ כָּל הַנִּצָּבִים עָלָיו, כְּדֵי לְהַאֲרִיךְ הַסִּפּוּר עִמָּהֶם.

הָבֵא אֶת הָאֲנָשִׁים הַבַּיְתָה. אֶל בֵּית הַדִּירָה, כִּי הָיָה אָז בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ, אוֹ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁפֹּט שָׁם.

כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ. לִרְאוֹת עִנְיָנָם עִם בִּנְיָמִין וּלְנַסּוֹת אִם יְקַנְּאוּ בּוֹ כְּשֶׁיִּרְבֶּה "מַשְׂאֵת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם" (פסוק לד). תורה יז

וַיִּגַּשׁ "כִּי תוֹעֵבַת מִצְרַיִם כָּל רוֹעֵי צֹאן" – הוּא לְפִי שֶׁהַשְּׁבָטִים הָיוּ רוֹעִים כָּל צֹאן, גַּם צֹאן שֶׁהַמִּצְרִיִּים עוֹבְדִים לָהֶם. וּרְאֵה רַשִׁ"י פָּרָשַׁת בֹּא (יא, ה) שֶׁעָבְדוּ רַק לַבְּכוֹר, וְלָכֵן הָיְתָה מַכַּת בְּכוֹרוֹת גַּם בִּבְכוֹר בְּהֵמָה.

(יז) וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף:

יז וַעֲבַד גַּבְרָא כְּמָא דִּי אֲמַר יוֹסֵף וְאָעֵיל גַּבְרָא יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף:

(יח) וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ:

יח וּדְחִילוּ גֻּבְרַיָּא אֲרֵי אִתַּעֲלוּ לְבֵית יוֹסֵף וַאֲמָרוּ עַל עֵסֶק כַּסְפָּא דְּאִתּוֹתַב בְּטוֹעֲנָנָא בְּקַדְמֵיתָא אֲנַחְנָא מִתַּעֲלִין לְאִתְרַבְרָבָא עֲלָנָא וּלְאִסְתַּקְפָּא עֲלָנָא וּלְמִקְנֵי יָתָנָא לְעַבְדִּין וּלְמִדְבַּר יָת חֲמָרָנָא:

רש"י◄ **וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים•** כָּתוּב הוּא בִּשְׁנֵי יוּדֵי"ן, וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּדְחִילוּ'. **כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף•** וְאֵין דֶּרֶךְ שְׁאָר הַבָּאִים לִשְׁבֹּר בָּר לָלוּן בְּבֵית יוֹסֵף, כִּי־אִם בַּפֻּנְדְּקָאוֹת שֶׁבָּעִיר. **וַיֹּאמְרוּ•** שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא לְאָסְפָם אֶל מִשְׁמָר. **אֲנַחְנוּ מוּבָאִים•** אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת הַזֶּה. **לְהִתְגֹּלֵל•** לִהְיוֹת מִתְגַּלְגֶּלֶת עָלֵינוּ עֲלִילַת הַכֶּסֶף וְלִהְיוֹתָהּ נוֹפֶלֶת עָלֵינוּ. וְאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם: 'וּלְאִסְתַּקְפָּא עֲלָנָא', הוּא לְשׁוֹן לְהִתְעוֹלֵל, כִּדְמִתַּרְגְּמִינָן: "עֲלִילוֹת דְּבָרִים", 'תַּסְקוּפֵי מִלִּין', וְלֹא תִּרְגְּמוֹ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא. "וּלְהִתְגּוֹלֵל", שֶׁתִּרְגֵּם 'לְאִתְרַבְרָבָא', הוּא לְשׁוֹן: (קהלת יב) "גֹּבַּת הַזָּהָב", (נחום ב) "וּהֵצַב גֶּלְתָּהּ הֶעֱלָתָה", שֶׁהוּא לְשׁוֹן מַלְכוּת.

(יט) וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת:

יט וּקְרִיבוּ לְוַת גַּבְרָא דִּי מְמַנָּא עַל בֵּית יוֹסֵף וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ בִּתְרַע בֵּיתָא:

(כ) וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל:

כ וַאֲמָרוּ בְּבָעוּ רִבּוֹנִי מִיחַת נְחַתְנָא בְּקַדְמֵיתָא לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא:

רש"י◄ **בִּי אֲדֹנִי•** (יבמות צז) לְשׁוֹן בַּעְיָא וְתַחֲנוּנִים הוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי: בִּיָּא, בִּיָּא! (סנהדרין סד). **יָרֹד יָרַדְנוּ•** יְרִידָה הוּא לָנוּ: (ב"ר) 'רְגִילִים הָיִינוּ לְפַרְנֵס אֲחֵרִים, עַכְשָׁו אָנוּ צְרִיכִים לְךָ'.

(כא) וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ:

כא וַהֲוָה כַּד אֲתֵינָא לְבֵית מְבָתָא וּפְתַחְנָא יָת טוֹעֲנָנָא וְהָא כְּסַף גְּבַר בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ כַּסְפָּנָא בְּמַתְקְלֵהּ וַאֲתֵיבְנָא יָתֵהּ בִּידָנָא:

(כב) וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ:

כב וְכַסְפָּא אָחֳרָנָא אוֹחִיתְנָא בִּידָנָא לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא לָא יְדַעְנָא מָן שַׁוִּי כַּסְפָּנָא בְּטוֹעֲנָנָא:

(כג) וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן:

כג וַאֲמַר שְׁלַם לְכוֹן לָא תִּדְחֲלוּן אֱלָהֵכוֹן וֶאֱלָהָא דַּאֲבוּכוֹן יְהַב לְכוֹן סִימָא בְּטוֹעֲנֵיכוֹן כַּסְפְּכוֹן אֲתָא לְוָתִי וְאַפֵּיק לְוָתְהוֹן יָת שִׁמְעוֹן:

רש"י◄ **אֱלֹהֵיכֶם•** (תנחומא): בִּזְכוּתְכֶם, וְאִם אֵין זְכוּתְכֶם כְּדַאי, "וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם", בִּזְכוּת אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן.

ספורנו

(כא) **כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ.** בְּאוֹתָם הַמַּטְבְּעוֹת עַצְמָן, לְפִיכָךְ חָשַׁבְנוּ שֶׁלֹּא הָיָה מִשְׁגֶּה מִמְּעוֹת שֶׁל אֲחֵרִים. תורה כב

(כד) וַיָּבֹא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם:

כד וְאָעֵיל גַּבְרָא יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף וִיהַב מַיָּא וְאַסְחוּ רִגְלֵיהוֹן וִיהַב כִּסְתָּא לַחֲמָרֵיהוֹן:

רש"י◄ וַיָּבֹא הָאִישׁ • הֲבָאָה אַחַר הֲבָאָה, לְפִי שֶׁהָיוּ דּוֹחֲפִים אוֹתוֹ חוּץ עַד שֶׁדִּבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבַּיִת, וּמִשֶּׁאָמַר לָהֶם: "שָׁלוֹם לָכֶם", נִמְשְׁכוּ וּבָאוּ אַחֲרָיו.

(כה) וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרָיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם:

כה וְאַתְקִינוּ יָת תִּקְרַבְתָּא עַד דְּעַל יוֹסֵף בְּשֵׁירוּתָא אֲרֵי שְׁמָעוּ אֲרֵי תַמָּן יֵיכְלוּן לַחְמָא:

רש"י◄ וַיָּכִינוּ • הִזְמִינוּ, עִטְּרוּהוּ בְּכֵלִים נָאִים.

(כו) וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבַּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה:

כו וְעַל יוֹסֵף לְבֵיתָא וְאַיְתִיאוּ לֵהּ יָת תִּקְרַבְתָּא דִּי בִידֵיהוֹן לְבֵיתָא וּסְגִידוּ לֵהּ לְאַרְעָא:

רש"י◄ הַבַּיְתָה • מִפְּרוֹזְדּוֹר לִטְרַקְלִין מֵ"הַבַּיְתָה" בַּתְּרָאָה: "וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר בְּיָדָם הַבַּיְתָה", דְּקַשְׁיָא לֵיהּ: (נִרְאֶה דְּיוּקוֹ דְּרַשִּׁ"י הֲלֹא כְּבָר הוּבְאוּ בֵּיתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אֶלָּא עַל־כָּרְחֲךָ צָרִיךְ לוֹמַר, מִפְּרוֹזְדּוֹר לִטְרַקְלִין וְדוֹק).

(כז) וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי:

כז וּשְׁאֵיל לְהוֹן לִשְׁלַם וַאֲמַר הַשְׁלַם אֲבוּכוֹן סָבָא דִּי אֲמַרְתּוּן הַעַד כְּעַן קַיָּם:

(כח) וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ:

כח וַאֲמָרוּ שְׁלַם לְעַבְדָּךְ לְאָבוּנָא עַד כְּעַן קַיָּם וּכְרָעוּ וּסְגִידוּ:

רש"י◄ וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ • עַל שְׁאֵלַת שָׁלוֹם. קִידָה - כְּפִיפַת קָדְקֹד, הִשְׁתַּחֲוָאָה - מִשְׁתַּטֵּחַ לָאָרֶץ.

(כט) וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְנִי:

כט וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת בִּנְיָמִין אֲחוּהִי בַּר אִמֵּהּ וַאֲמַר הָדֵין אֲחוּכוֹן זְעֵירָא דִּי אֲמַרְתּוּן לִי וַאֲמַר מִן קֳדָם יְיָ יִתְרַחַם עֲלָךְ בְּרִי:

רש"י◄ אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְנִי • בִּשְׁאָר שְׁבָטִים שָׁמַעְנוּ חֲנִינָה: "אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדֶּךָ", וּבִנְיָמִין עֲדַיִן לֹא נוֹלַד, לְכָךְ בֵּרְכוֹ יוֹסֵף בַּחֲנִינָה.

ספורנו

(כז) **הֲשָׁלוֹם.** הֲיֵשׁ "שָׁלוֹם" לָכֶם בִּבְרִיאוּת הַגּוּף, כִּי אָמְנָם הַבְּרִיאוּת יִהְיֶה בְּשָׁלוֹם הַהֲפָכִים, וְזֶה כְּשֶׁלֹּא יִתְקוֹמֵם אֶחָד מֵהַהֲפָכִים עַל הֶפְכּוֹ. **אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם כוּ'.** כִּי אָמְנָם 'שָׁלוֹם' הַזָּקֵן יִקָּרֶה עַל הַמְּעַט, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: שִׁפְתֵּיהֶם שֶׁל זְקֵנִים מִתְרַפְּטוֹת.. וְאָזְנֵיהֶם מִתְכַּבְּדוֹת (שבת קנב, א). תורה כח

(כח) **שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי.** גַּם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ יֵשׁ שָׁלוֹם, וְלֹא שָׁלוֹם הַמֵּתִים כִּי אָמְנָם "עוֹדֶנּוּ חָי". **וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ.** עַל שְׁאֵלַת הַשָּׁלוֹם. תורה כט

(כט) **אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְנִי.** מֵאַחַר שֶׁאַתָּה יָחִיד לְאִמְּךָ, כְּאָמְרָם "וַיּוֹתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ" (להלן מד, כ), אֱלֹהִים יִתֵּן לְךָ חֵן שֶׁיִּקָּרְבוּךָ אַחֶיךָ וְזוּלָתָם. תורה ל

◆ שבת קודש כ"ח כסלו ◆

(ל) וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה:

ל וְאוֹחִי יוֹסֵף אֲרֵי אִתְגּוֹלְלוּ רַחֲמוֹהִי עַל אֲחוּהִי וּבְעָא לְמִבְכֵּי וְעַל לְאִדְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא וּבְכָא תַמָּן:

רש"י ◄ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו • שְׁאָלוֹ: יֵשׁ לְךָ אָח מֵאֵם? אָמַר לוֹ: אָח הָיָה לִי וְאֵינִי יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא. יֵשׁ לְךָ בָּנִים? אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי עֲשָׂרָה. אָמַר לוֹ: וּמַה שְׁמָם? אָמַר לוֹ: בֶּלַע וָבֶכֶר וְגוֹ'. אָמַר לוֹ: מַה טִּיבָן שֶׁל שֵׁמוֹת הַלָּלוּ? אָמַר לוֹ: כֻּלָּם עַל שֵׁם אָחִי, וְהַצָּרוֹת אֲשֶׁר מְצָאוּהוּ: בֶּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת. בֶּכֶר, שֶׁהָיָה בְּכוֹר לְאִמּוֹ. אַשְׁבֵּל, שֶׁשְּׁבָאוּ אֵל. גֵּרָא, שֶׁנִּתְגַּיֵּר בְּאַכְסַנְיָא. וְנַעֲמָן, שֶׁהָיָה נָעִים בְּיוֹתֵר. אֵחִי וָרֹאשׁ, אָחִי הָיָה, וְרֹאשִׁי הָיָה. מֵפִים, מִפִּי אָבִי לָמַד. וְחֵפִים, שֶׁלֹּא רָאָה חֵפָּתִי וְלֹא רָאִיתִי אֲנִי חֵפָּתוֹ. וָאָרְד, שֶׁיָּרַד לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, מִיָּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. נִכְמְרוּ • נִתְחַמְּמוּ, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: (ב"מ עד) עַל הַכֹּמֶר שֶׁל זֵיתִים, וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי: (פסחים נא) מִשּׁוּם מִכְמַר בִּשְׂרָא, וּבַמִּקְרָא: "עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ", נִתְחַמְּמוּ וְנִקְמְטוּ קְמָטִים קְמָטִים, מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב. כֵּן דֶּרֶךְ כָּל עוֹר כְּשֶׁמִּתְחַמְּמִין אוֹתוֹ, נִקְמָט וְנִתְכַּוֵּץ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 348 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

נִכְמְרוּ רַחֲמָיו – עַל נִשְׁמָתוֹ

וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו (מג, ל)

בְּרַשִׁ"י עַל הַפְּסוּק מְפָרֵשׁ "שְׁאָלוֹ . . יֵשׁ לְךָ בָּנִים, אָמַר לוֹ יֵשׁ לִי עֲשָׂרָה. אָמַר לוֹ, וּמַה שְׁמָם? אָמַר לוֹ, בֶּלַע וָבֶכֶר וְגוֹ'. אָמַר לוֹ, מַה טִּיבָן שֶׁל שֵׁמוֹת הַלָּלוּ. אָמַר לוֹ, כֻּלָּם עַל שֵׁם אָחִי, וְהַצָּרוֹת אֲשֶׁר מְצָאוּהוּ. בֶּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת . . מִיָּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. נִכְמְרוּ – נִתְחַמְּמוּ".

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת:

אִיתָא בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' (בהר מ, ד) "הִנֵּה יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ עַל שֵׁם יוֹסֵף, כִּדְכְתִיב נוֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף, וְצָרִיךְ לְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל בְּחִינַת בִּנְיָמִין, שֶׁנִּקְרָא בֶּן אוֹנִי . . וּלְרַחֵם עַל נִיצוֹץ אֱלֹקוּת שֶׁבּוֹ".

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר שֶׁבְּרַשִׁ"י נִרְמַז אֵיךְ יוּכַל הָאָדָם לְעוֹרֵר בְּעַצְמוֹ אֶת הָרַחֲמִים עַל נַפְשׁוֹ:

בִּתְחִלָּה צְרִיכִים לְהִתְבּוֹנֵן בְּמַעֲלַת הַנְּשָׁמָה - "עַל שֵׁם אָחִי", שֶׁבִּתְחִלָּה הָיְתָה הַנְּשָׁמָה דְּבוּקָה לַהקָּבָּ"ה, "חֲצוּבָה מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד", וּקְדוֹשָׁה לְאֵין שִׁעוּר.

אַךְ לְאַחֲרֵי־זֶה הִגִּיעוּ הַ"צָּרוֹת אֲשֶׁר מְצָאוּהוּ" וְ"נִבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת", כְּלוֹמַר, שֶׁמִּמְּקוֹם מַעֲלָתָהּ יָרְדָה הַנְּשָׁמָה "מֵאִגְּרָא רָמָה לְבֵירָא עַמִּיקְתָּא", וְנִתְלַבְּשָׁה בְּגוּף חָמְרִי, בְּיַחַד עִם נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְיֵצֶר הָרַע, וְעַד שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לַעֲבוֹר עַל רְצוֹן ה' רַחֲמָנָא־לִיצְלָן.

וּכְשֶׁמִּתְבּוֹנְנִים בְּכָל זֶה בֶּאֱמִתִּיּוּת וְאַלִּיבָּא דְּנַפְשֵׁיהּ, הֲרֵי "נִכְמְרוּ – נִתְחַמְּמוּ", שֶׁלֵּב הָאָדָם מִתְחַמֵּם בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת, וּמִתְמַרְמֵר מְאֹד עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, וּמְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל הַנְּשָׁמָה.

וְעַל־יְדֵי־זֶה מְעוֹרֵר הָרַחֲמִים שֶׁלְּמַעְלָה, וּמְרַחֵם עָלָיו הַקָּבָּ"ה וּמוֹצִיאוֹ מִמַּצָּבוֹ הַנָּחוּת, וּמַעֲלֵהוּ לְמַעְלָה מַעְלָה.

(לא) וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם:

לא וְאַסְחֵי אַפּוֹהִי וּנְפַק וְאִתְחַסִּין וַאֲמַר שַׁוּיאוּ לַחְמָא:

רש"י ◄ וַיִּתְאַפַּק • נִתְאַמֵּץ, וְהוּא לְשׁוֹן: (איוב יב) "וּמְזִיחַ אֲפִיקִים רִפָּה", וְכֵן: (שם מא) "אֲפִיקֵי מָגִנִּים". חוֹזֵק.

(לב) וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִיִּם הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם:

לב וְשַׁוּיאוּ לֵהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וּלְהוֹן בִּלְחוֹדֵיהוֹן וּלְמִצְרָאֵי דְּאָכְלִין עִמֵּהּ בִּלְחוֹדֵיהוֹן אֲרֵי לָא יָכְלִין מִצְרָאֵי לְמֵיכַל עִם עִבְרָאֵי לַחְמָא אֲרֵי בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ עִבְרָאֵי אָכְלִין:

רש"י ◄ כִּי־תוֹעֵבָה הִוא • דָּבָר שָׂנוּאוּי הוּא לַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת הָעִבְרִים, וְאוּנְקְלוֹס נָתַן טַעַם לַדָּבָר.

ספורנו

(ל) **וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה.** שֶׁחָשַׁב בְּצָרַת אָבִיו וְאָחִיו. תורה לא

(לב) **וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ.** שֶׁלֹּא יִרְגִּישׁוּ אֶחָיו שֶׁהוּא עִבְרִי. **כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים.** לְפִיכָךְ לֹא אָכַל הוּא עִם אֶחָיו, וְלֹא הוּא וְלֹא אֶחָיו עִם הַמִּצְרִים. תורה לג

(לג) וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ׃

לג וְאַסְהָרוּ קֳדָמוֹהִי רַבָּא כְּרַבְיוּתֵהּ וּזְעֵירָא כִּזְעֵרוּתֵהּ וּתְמָהוּ גֻּבְרַיָּא גְּבַר לְחַבְרֵהּ׃

רש"י◄ הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ • מַכֶּה בַּגְּבִיעַ וְקוֹרֵא: 'רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן, לֵוִי, יְהוּדָה, יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן, בְּנֵי אֵם אַחַת, הָסֵבוּ כַּסֵּדֶר הַזֶּה, שֶׁהוּא סֵדֶר תּוֹלְדוֹתֵיכֶם', וְכֵן כֻּלָּם, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְבִנְיָמִין אָמַר: זֶה אֵין לוֹ אֵם, וַאֲנִי אֵין לִי אֵם, יֵשֵׁב אֶצְלִי.

(לד) וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ׃

לד וּנְטַל חֲלָקִין מִן קֳדָמוֹהִי לְקָדְמֵיהוֹן וּסְגִי חֲלָקָא דְּבִנְיָמִן מִחֲלָקֵי דְּכֻלְּהוֹן חַמְשָׁא חֲלָקִין וּשְׁתִיאוּ וּרְוִיאוּ עִמֵּהּ׃

רש"י◄ מַשְׂאֹת • מָנוֹת. חָמֵשׁ יָדוֹת • חֶלְקוֹ עִם אֶחָיו, וּמַשְׂאַת יוֹסֵף וְאָסְנַת וּמְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ • (ב"ר) וּמִיּוֹם שֶׁמְּכָרוּהוּ, לֹא שָׁתוּ יַיִן וְלֹא הוּא שָׁתָה יַיִן, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שָׁתוּ.

מד (א) וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃

א וּפַקִּיד יָת דִּי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ לְמֵימַר מְלֵי יָת טוֹעֲנֵי גֻּבְרַיָּא עִיבוּרָא כְּמָה דִּי יָכְלִין לְמַטְּלֵי וְשַׁוּי כְּסַף גְּבַר בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ׃

(ב) וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָّטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֵּר׃

ב וְיָת קַלִּידֵי קַלִּידָא דְּכַסְפָּא תְּשַׁוֵּי בְּפוּם טוֹעֲנָא דִּזְעֵירָא וְיָת כְּסַף זְבִינוּהִי וַעֲבַד כְּפִתְגָּמָא דְּיוֹסֵף דִּי מַלִּיל׃

רש"י◄ גְּבִיעַ • כּוֹס אָרֹךְ, וְקוֹרִין לוֹ מדרינ"ש:

(ג) הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם׃

ג צַפְרָא נְהַר וְגֻבְרַיָּא אִתְפַּטָּרוּ אִנּוּן וַחֲמָרֵיהוֹן׃

(ד) הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה׃

ד אִנּוּן נְפָקוּ מִן קַרְתָּא לָא אַרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אֲמַר לְדִי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ קוּם רְדַף בָּתַר גֻּבְרַיָּא וְתַדְבְּקִנּוּן וְתֵימַר לְהוֹן לְמָה אַשְׁלֵמְתּוּן בִּישָׁא חֲלָף טַבְתָּא׃

(ה) הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃

ה הֲלָא דֵּין דְּשָׁתֵי רִבּוֹנִי בֵּהּ וְהוּא בָּדָקָא מְבָדֵק בֵּהּ אַבְאֶשְׁתּוּן דִּי עֲבַדְתּוּן׃

ספורנו

(לד) **וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִין.** לִרְאוֹת אִם יְקַנְּאוּ בוֹ.
חָמֵשׁ יָדוֹת. שֶׁעִם כָּל חֵלֶק שֶׁהָיָה שׁוֹלֵחַ לְכָל שְׁנַיִם מֵהֶם, כַּמִּנְהָג, הָיָה שׁוֹלֵחַ חֵלֶק לְבִנְיָמִין, לְהַרְאוֹת חֲשִׁיבוּתוֹ עַל כֻּלָּם.
וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ. בְּמִינֵי יַיִן מַלְכוּת רַב שֶׁנָּתַן לִפְנֵיהֶם שֶׁלֹּא הָיוּ מֻרְגָּלִים בָּהֶם, וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת כָּל צָרְכָּם מִן הָרִאשׁוֹן, כַּאֲשֶׁר רָאוּי לַעֲשׂוֹת לְכָל סוֹעֵד עִם הַמְּלָכִים, כְּאָמְרוֹ "כִּי תֵשֵׁב לִלְחוֹם אֶת מוֹשָׁל, בֵּין תְּבִין אֶת אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ" (משלי כג, א). תורה א

מד (א) **וְשִׂים כֶּסֶף אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ.** בִּידִיעָתָם, שֶׁתֹּאמַר לָהֶם שֶׁחָפַצְתִּי לְשַׁלֵּם לָהֶם טוֹבָה תְּמוּרַת הַצַּעַר שֶׁצִּעַרְתִּים. תורה ב

(ב) **תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָּטֹן.** לִרְאוֹת אֵיךְ יִמְסְרוּ עַצְמָם עָלָיו כְּדֵי לְהַצִּילוֹ. תורה ג

(ה) **הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ.** הָיָה דְּבָרוֹ עִמָּהֶם כְּחוֹשֵׁב שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם יוֹדְעִים הַדָּבָר. תורה ו

(ו) וַיַּשְׁגֵּם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

ו וְאַדְבֵּיקְנוּן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין:

(ז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה:

ז וַאֲמָרוּ לֵהּ לְמָה יְמַלֵּל רִבּוֹנִי כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין חַס לְעַבְדָּיךְ מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא הָדֵין:

רש"י◄ חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ • חֵלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי. וְתַרְגּוּם: 'חַס לְעַבְדָּיךְ', חָס מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, יְהִי עָלֵינוּ מֵעֲשׂוֹת זֹאת, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּגְּמָרָא: 'חַס וְשָׁלוֹם'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' חט"ו עמ' 359 ואילך)

קְדוּשַׁת עַם יִשְׂרָאֵל

עַל הַפָּסוּק "חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה" (מד, ז), פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י "חוּלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי".

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הָרֶמֶז:

כְּתִיב (ראה יד, ב) "כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה' אֱלֹקֶיךָ", שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם, וְעוֹסְקִים רַק בְּעִנְיְנֵי קְדוּשָׁה וַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ.

וְאַף שֶׁהַתּוֹרָה צִיְּתָה "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבוֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ" (יתרו כ, ט), שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְעַסֵּק גַּם עִם עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, הֲרֵי נִצְטַוִּינוּ גַּם כֵּן "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" (אבות פ"ב מי"ב) וּ"בְכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" (משלי ג, ו), שֶׁכַּוָּנַת הַהִתְעַסְּקוּת בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה הִיא לְהַעֲלוֹת וּלְזַכֵּךְ אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה כְּלִי לִקְדוּשָׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ "חוּלִין הוּא לָנוּ - לְשׁוֹן גְּנַאי", דְּאָמְרוּ הַשְּׁבָטִים לִשְׁלוּחֵי יוֹסֵף, שֶׁזֶּה שֶׁהֵם אוֹמְרִים "חוּלִין הוּא לָנוּ", שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁיָּכִים לְעִנְיָנִים שֶׁל "חוּלִין" וּדְבָרִים שֶׁאֵינָם קְשׁוּרִים לִקְדוּשָׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי זֶה "גְּנַאי" וְהֵיפֶךְ הָאֱמֶת, כִּי יִשְׂרָאֵל עַם קָדוֹשׁ הוּא וְאֵין בֵּינֵיהֶם וּלְגַשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה שׁוּם קֶשֶׁר וְשַׁיָּכוּת.

(ח) הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב:

ח הָא כַּסְפָּא דִּי אַשְׁכַּחְנָא בְּפוּם טוֹעֲנָנָא אֲתֵיבְנוֹהִי לָךְ מֵאַרְעָא דִכְנָעַן וְאֵכְדֵּין נִגְנוּב מִבֵּית רִבּוֹנָךְ כַּסְפָּא אוֹ דַהֲבָא (מָנִין דִּכְסַף אוֹ מָנִין דִּדְהָב):

רש"י◄ הֵן כֶּסֶף וְגוֹ' • זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, וְכֻלָּן מְנוּיִין בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ מקץ תשל"ו)

זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה (רש"י מד, ח) לְרַשִׁ"י הֶקְשֵׁה: הֲרֵי בִּנְיָמִין לֹא הָיָה עִם שְׁאָר הַשְּׁבָטִים בְּעֵת יְרִידָתָם לְמִצְרַיִם בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינוֹ בִּכְלַל אֵלּוּ שֶׁהֶחְזִירוּ אֶת הַכֶּסֶף, וְאֵין הַקַּל־וָחֹמֶר תָּקֵף לְגַבָּיו! וְהוּא מִתֵּרֵץ, שֶׁדֶּרֶךְ הַכָּתוּב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּקַל־וָחֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ 'פְּגָם', שֶׁכֵּן נִתָּן לִמְצֹא פְּגָם בְּכָל אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר שֶׁבַּתּוֹרָה. וּלְדִגְמָא - הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי, וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה (וארא ו, יב): יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה, וְאִלּוּ לְפַרְעֹה לֹא הָיְתָה סִבָּה זוֹ.

(ט) אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים:

ט דִּי יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ מֵעַבְדָּיךָ וּמִית וְאַף אֲנַחְנָא נְהֵי לְרִבּוֹנִי לְעַבְדִּין:

(י) וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם:

י וַאֲמַר אַף כְּעַן כְּפִתְגָּמֵיכוֹן כֵּן הוּא דִּי יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ יְהֵי לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן תְּהוֹן זַכָּאִין:

ספורנו

(ז) **לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה.** כְּמוֹ חוֹשֵׁד אֶת כֻּלָּנוּ. תורה ח

(י) **גַּם עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא.** אַף עַל פִּי שֶׁ"עַתָּה" בְּזֶה הָעִנְיָן, "כֵּן הוּא" הַדִּין כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְתֶּם, בִּהְיוֹת הַגְּבִיעַ גְּבִיעַ הַמֶּלֶךְ, אֲשֶׁר שִׁלֵּם לָכֶם טוֹבָה לְהָשִׁיב כַּסְפְּכֶם אִישׁ אֶל שַׂקּוֹ, מִכָּל מָקוֹם הָאִישׁ **אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה לִי עֶבֶד.** וְלֹא כֻּלְּכֶם, וְגַם הוּא לֹא יָמוּת כְּמוֹ שֶׁהָיָה מִן הַדִּין.

וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם. מֵעֲבֹדוּת וּמִכָּל עֹנֶשׁ אַחֵר. תורה יא

רש"י◄ **גַּם־עַתָּה כְּדִבְרֵיכֶם•** אַף זוֹ מִן הַדִּין: אֱמֶת, כְּדִבְרֵיכֶם כֵּן הוּא, שֶׁכֻּלְּכֶם חַיָּבִים בַּדָּבָר, עַשָּׂרָה שֶׁנִּמְצֵאת גְּנֵבָה בְּיַד אֶחָד מֵהֶם, כֻּלָּם נִתְפָּשִׂים. אֲבָל אֲנִי אֶעֱשֶׂה לָכֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין: "אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עָבֶד".

(יא) **וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אַרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ:**

יא וְאוֹחִיאוּ וּנְחִיתָא גְּבַר יָת טוֹעֲנֵהּ לְאַרְעָא וּפְתָחוּ גְּבַר טוֹעֲנֵהּ:

(יב) **וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן:**

יב וּבְלַשׁ בְּרַבָּא שָׁרִי וּבִזְעֵירָא שֵׁצִי וְאִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בְּטוֹעֲנָא דְּבִנְיָמִן:

רש"י◄ **בַּגָּדוֹל הֵחֵל•** שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא.

(יג) **וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה:**

יג וּבְזָעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמוֹ גְּבַר עַל חֲמָרֵהּ וְתָבוּ לְקַרְתָּא:

רש"י◄ **וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ•** בַּעֲלֵי זְרוֹעַ הָיוּ, וְלֹא הֵצְרְכוּ לְסַיֵּעַ זֶה אֶת זֶה לִטְעֹן. **וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה•** מֻטְרֹפּוֹלִין הָיְתָה, וְהוּא אוֹמֵר הָעִירָה, הָעִיר כָּל שֶׁהוּא, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיְתָה חֲשׁוּבָה בְּעֵינֵיהֶם אֶלָּא כְּעִיר בֵּינוֹנִית שֶׁל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם לְעִנְיַן הַמִּלְחָמָה.

(יד) **וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אָרְצָה:**

יד וְעַל יְהוּדָה וַאֲחוֹהִי לְבֵית יוֹסֵף וְהוּא עַד כְּעַן תַּמָּן וּנְפָלוּ קֳדָמוֹהִי לְאַרְעָא:

רש"י◄ **עוֹדֶנּוּ שָׁם•** שֶׁהָיָה מַמְתִּין לָהֶם.

(טו) **וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי:**

טו וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף מָה עוֹבָדָא הָדֵין דִּי עֲבַדְתּוּן הֲלָא יְדַעְתּוּן אֲרֵי בָּדָקָא מְבָדֵק גַּבְרָא דִּי כְוָתִי:

רש"י◄ **הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ וְגוֹ'•** הֲלֹא יְדַעְתֶּם כִּי אִישׁ חָשׁוּב כָּמוֹנִי יוֹדֵעַ לְנַחֵשׁ וְלָדַעַת מִדַּעַת וּמִסְּבָרָא וּבִינָה, כִּי אַתֶּם גְּנַבְתֶּם הַגָּבִיעַ.

(טז) **וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנְּנוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ:**

טז וַאֲמַר יְהוּדָה מַה נֵימַר לְרִבּוֹנִי מַה נְּמַלֵּל וּמַה נִּזְכֵּי מִן קֳדָם יְיָ אִשְׁתְּכַח יָת חוֹבָא בְּעַבְדָּךְ הָא אֲנַחְנָא עַבְדִּין לְרִבּוֹנִי אַף אֲנַחְנָא אַף דְּאִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בִּידֵהּ:

רש"י◄ **הָאֱלֹהִים מָצָא•** יוֹדְעִים אָנוּ שֶׁלֹּא סָרַחְנוּ, אֲבָל מֵאֵת הַמָּקוֹם נִהְיְתָה לְהָבִיא לָנוּ זֹאת. מָצָא בַּעַל חוֹב מָקוֹם לִגְבּוֹת שְׁטַר חוֹבוֹ. **וּמַה־נִּצְטַדָּק•** לְשׁוֹן צֶדֶק, וְכֵן כָּל תֵּבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ צַדִּ"י וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר

ספורנו

(טו) **מָה הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה.** שֶׁהָיָה בּוֹ רֶשַׁע עִם סִכְלוּת, שֶׁהָיָה לָכֶם לַחְשֹׁב שֶׁלֹּא יַעֲלֶה זֶה בְּיָדְכֶם. תורה טז

(טז) **מָה נֹּאמַר לַאדֹנִי.** לְהָשִׁיב עַל דְּבָרֶיךָ כְּשֶׁאָמַרְתָּ "מָה הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה", כִּי אָמְנָם **מָה נְּדַבֵּר.** לְהַכְחִישׁ שֶׁלֹּא עָשִׂינוּ זֹאת, אַף עַל פִּי שֶׁהַדִּין עִמָּנוּ. **וּמַה נִּצְטַדָּק.** לְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר שֶׁהָיָה

בִּלְשׁוֹן מִתְפַּעֵל אוֹ נִתְפַּעֵל, נוֹתֵן טִי"ת בְּמָקוֹם תָּי"ו, וְאֵינָהּ נִתֶּנֶת לִפְנֵי אוֹת רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְסוֹד הַתֵּבָה, אֶלָּא בְּאֶמְצַע אוֹתִיּוֹת הָעִקָּר, כְּגוֹן: "נִצְטַדָּק", מִגִּזְרַת צֶדֶק. "וַיִּצְטַבַּע", מִגִּזְרַת צֶבַע. "וַיִּצְטָיְרוּ", מִגִּזְרַת "וְצִיר אֱמוּנִים". "הִצְטַיְּדְנוּ", מִגִּזְרַת "צֵדָה לַדֶּרֶךְ". וְתֵבָה שֶׁתְּחִלָּתָהּ סָמֶ"ךְ, אוֹ שִׁי"ן, כְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֶלֶת, הַתָּי"ו מַפְרֶדֶת אֶת אוֹתִיּוֹת הָעִקָּר, כְּגוֹן: "וַיִּסְתַּבֵּל הֶחָגָב", מִגִּזְרַת סֶבֶל. (דניאל ז) "מִשְׁתַּכֵּל הֲוִית בְּקַרְנַיָּא", מִגִּזְרַת סָכָל. (מיכה ו) "וַיִּשְׁתַּמֵּר חֲקוֹת עָמְרִי", מִגִּזְרַת שָׁמַר. (ישעיה טו) "וְסָר מֵרַע מִשְׁתּוֹלֵל", מִגִּזְרַת: (איוב יז) "מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלָל". (שמות טז) "מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי", מִגִּזְרַת: (ירמיה יח) "דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה".

(יז) **וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם: ססס**

יז וַאֲמַר חַס לִי מִלְּמֶעְבַּד דָּא גַּבְרָא דִּי יִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בִּידֵהּ הוּא יְהֵי לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן סְקוֹ לִשְׁלַם לְוַת אֲבוּכוֹן: ס ס ס

ססס קמ"ו פסוקים, יחזקיה"ו. אמציה. יהיה לי עבד סימן. חסלת פרשת מקץ

ההפטרות לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעח - רפג

ספורנו

הַכֹּל תַּחְבּוּלָה לְהִתְעוֹלֵל. **הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת עֲוֹן עֲבָדֶיךָ.** לא בִּשְׁבִיל זֶה אָנוּ נֶעֱנָשִׁים, שֶׁלֹּא חָטָאנוּ בָּזֶה כְּלָל. אֶלָּא בִּשְׁבִיל עָוֹן שֶׁעָשִׂינוּ לְיָמִים רִאשׁוֹנִים רָצָה הָאֵל לְהַעֲנִישֵׁנוּ וּלְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ עַל יָדְךָ, עַל דֶּרֶךְ "מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע" (שמואל א כד, יג), כְּמַאֲמַר לוּלְיָנוּס וּפַפּוּס לְטוּרְיָנוּס, בְּאָמְרָם: אָנוּ הִרְבֵּה נִתְחַיְּבְנוּ מִיתָה לַמָּקוֹם, אֶלָּא הִרְבֵּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם, נְמֵרִים וַאֲרָיוֹת שֶׁפּוֹגְעִים בָּנוּ, וְלֹא נִפְרַע מִמֶּנּוּ אֶלָּא עַל יָדְךָ, שֶׁעָתִיד לִתְבֹּעַ דָּמֵנוּ מִיָּדְךָ (תענית יח, ב). תורה יז

(יז) **חָלִילָה לִי מֵעֲשׂוֹת זֹאת.** שֶׁאֶהְיֶה אֲנִי הַשָּׁלִיחַ לְהִפָּרַע מִכֶּם מֵעֲוֹנוֹתֵיכֶם הַקּוֹדְמִים, כְּעִנְיַן "מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע, וְיָדִי לֹא תִהְיֶה בָּךְ" (שם), לֹא אֶקַּח לְעֶבֶד וְלֹא אַעֲנִישׁ זוּלָתִי הַחוֹטֵא אֵלַי בְּזֶה הַחֵטְא בִּלְבָד.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו'
מוה"ר משה שי' הכהן

שלום וברכה!

נהניתי להודע פ"ש מהשלוחים הרה"ג והרה"ח אי"א עוסקים בצ"צ באמונה וכו' מוהרש"ל שי' ומוהרא"ס שי' ובפרט שנפרדו זמ"ז מתוך התועדות של אהבת אחים, אשר אז הפרידה היא רק במקום ובמילא אינה אמיתית, וכמבואר באיזה מכתבי כ"ק מו"ח אדמו"ר בענין המחשבה אשר המקום ואפילו הזמן אינו מפסיק ולא עוד אלא שבכח המחשבה להעביר להעלות ולרומם את האדם למקום וזמן שלא הי' שם מעולם בגשמיות, ומיוסד זה על תירוץ הבעש"ט שהקשה בכתוב שרפים עומדים ממעל לו, אשר איך אפשר שהמלאכים יעמדו ממעל לאדני היושב על כסא רם ונשא, כיון שעולם המלאכים הוא למטה מעולם הכסא וכמבואר בכמה מקומות הן ספרי קבלה וחסידות והן בספרי חקירה, וביאר הבעש"ט שבמקום שהרצון שם הרי הוא נמצא (והשרפים הרי שמם הוא ע"ש שנשרפים הם באהבתם ותשוקתם להכלל ולעלות עוד למעלה מעולם הכסא ג"כ).

תקותי אשר יעשו ג"כ התועדות באחד (ואולי גם יותר מאחד) דימי חנוכה הבע"ל ויה"ר שיהי' בהצלחה...

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ב כסלו מפרק קו עד סוף פרק קז	**יום רביעי - כ"ה כסלו** פרק כ, פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו
יום שני - כ"ג כסלו מפרק קח עד סוף פרק קיב	**יום חמישי - כ"ו כסלו** פרק כ, פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק
יום שלישי - כ"ד כסלו מפרק קיג עד סוף פרק קיח	**יום שישי - כ"ז כסלו** פרק כ, מפרק קכ עד סוף פרק קלד
שבת קודש - כ"ח כסלו פרק כ מפרק קלה עד סוף פרק קלט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ב כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ה, פרק א תניא... עד עמ' 10, ושבעים פנים לתורה):

פֶּרֶק א. תַּנְיָא [בְּסוֹף פֶּרֶק ג דְּנִדָּה]: – למדנו בסוף פרק שלישי במסכת נדה: "**מַשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ,** – יהודי לפני לידתו, משביעים אותו בשמים, **תְּהִי צַדִּיק וְאַל תְּהִי רָשָׁע.** – היה צדיק ואל תהיה רשע, **וַאֲפִלּוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ** – בדונם אותך לפי מעשיך, **אוֹמְרִים לְךָ צַדִּיק אַתָּה - הֱיֵה בְּעֵינֶיךָ כְּרָשָׁע".** – לידתו של יהודי היא הרי לשם כוונה מיוחדת, לבצע את תכלית בריאתו. הנשמה יורדת לעולם הזה ומתלבשת בגוף, כדי לבצע שליחות אלקית מיוחדת בעולם־הזה. וכדי שהאדם יוכל לבצע תכלית וכוונה זו ושיהיה בכוחו לקיים את שליחותו, לשמה ירדה נשמתו למטה – משביעים אותו, לפני לידתו, שיהיה צדיק ושלא יהיה רשע.

ליקוטי ספר של בינונים **אמרים**

פרק א תניא [בספ"ג דנדה] משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע וצריך להבין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל תהי רשע בפני עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבו' ה' בשמחה ובטוב לבב ואם לא ירע לבבו כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו. אך הענין כי הנה מצינו בגמרא ה' חלוקות. צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו ובינוני. ופירשו בגמרא צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וברעיא מהימנא פ' משפטים פי' צדיק ורע לו שהרע שבו כפוף לטוב וכו' ובגמרא ספ"ט דברכות צדיקים יצ"ט שופטן כו'

ואילו בעיני עצמו יחשוב את עצמו כרשע, ועל־ידי־זה יבצע תכלית כוונת שליחותו בעולם־הזה. השבועה האמורה מורכבת משני חלקים: בחלק הראשון משביעים אותו כיצד עליו **להיות** – שיהיה צדיק ולא יהיה רשע, בחלק השני של השבועה משביעים אותו כיצד יחזיק את עצמו בעיניו – שיחשוב את עצמו כרשע. **וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּהָא תְּנַן [אָבוֹת פֶּרֶק ב[1]]:** – למדנו במשנה, בפרק שני של מסכת אבות: "**וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמֶךָ".** – שלא תחשוב את עצמך כרשע. כיצד, איפוא, אפשר לומר שמשביעים את האדם לחשוב את עצמו כרשע, כשהמשנה אומרת שאסור לאדם לחשוב את עצמו כרשע? **וְגַם, אִם יִהְיֶה בְּעֵינָיו כְּרָשָׁע - יֵרַע לְבָבוֹ וְיִהְיֶה עָצֵב, וְלֹא יוּכַל לַעֲבֹד ה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב,** – מלבד הקושיא האמורה ממסכת אבות, אין החזקת עצמו כרשע, תואמת לדרכים בהן על היהודי להתנהג בעבודתו את השי"ת. יודעים אנו, שעיקר גדול בעבודת השי"ת הוא לעבדו מתוך שמחה וטוב לבב. כשיהודי מקיים מצוה עליו לעשות זאת מתוך חדוה גדולה, על שזכה לעבוד את מלך מלכי המלכים הקב"ה; כן, כשמונע עצמו מעבירה, עליו להיות שבע רצון על שעלה בידו, בגלל רצונו של הקב"ה, להימנע מעשיית עבירה. כיצד, איפוא, אפשר לומר שמשביעים אותו לחשוב את עצמו כרשע? הרי לא יוכל אז לעבוד את השי"ת מתוך שמחה. זאת ועוד: הרי מובן שכשם שהחלק הראשון בשבועה („תהי צדיק ואל תהי רשע") נוגע ליכולת ביצוע שליחותו בעולם־הזה, כך גם נוגע לכך החלק השני של השבועה. ברם, אם יחזיק עצמו כרשע – יהיה שקוע בעצבות, דבר שיש בו בודאי משום הפרעה לקיום שליחותו בעבודת השי"ת מתוך שמחה. **וְאִם לֹא יֵרַע לְבָבוֹ כְּלָל מִזֶּה** – לאידך גיסא, אם אכן יקיים את השבועה ויחזיק את עצמו כרשע, אלא שכדי שזה לא יפריע לו בעבודת ה' בשמחה, יחליט בנפשו שהדבר לא ירגיז אותו כלל; שלא יהא איכפת לו מה שהוא רשע, ואז לא יהיה שרוי בדכאון או בעצבות וממילא יוכל לעבוד את ה' בשמחה, **יָכוֹל לָבוֹא לִידֵי קַלּוּת, חַס־וְשָׁלוֹם.** – שלא יעריך כל כך חומרתה של עבירה. שכן, למרות שהגיע להחלטתו האמורה, כדי שהדבר לא יפריע לו לעבודה בשמחה – אך עם זאת הרי לא מפריעה לו העובדה שהוא רשע, וכך הוא עלול לבוא למצב כזה שחומרת עבירה תקל בעיניו חלילה **באמת.** כדי להסביר את האמור, יש בתחילה לברר ולקבוע מובנם האמיתי של המושגים "צדיק" ו"רשע", ועל כך הוא אומר בהמשך הפרק: **אַךְ הָעִנְיָן, כִּי הִנֵּה מָצִינוּ בַּגְּמָרָא[2] ה' חֲלָקוֹת: צַדִּיק וְטוֹב לוֹ, צַדִּיק וְרַע לוֹ, רָשָׁע וְטוֹב לוֹ, רָשָׁע וְרַע לוֹ, וּבֵינוֹנִי.** – "בינוני", כלומר אדם שאינו "צדיק" אבל גם אינו "רשע". כל הדרגות האמורות מתבטאות גם במובן הגשמי, וכגון: "צדיק וטוב לו" הכוונה גם בפשטות, שטוב לו גם בגשמיות, או "צדיק ורע לו" הכוונה שגם במובן הגשמי רע לו. וכך גם בשאר הדרגות. **וּפֵרְשׁוּ בַּגְּמָרָא: "צַדִּיק וְטוֹב לוֹ - צַדִּיק גָּמוּר,** – ממילא אינו צריך לסבול יותר בעולם־הזה, ומשום כך טוב לו גם בגשמיות, **צַדִּיק וְרַע לוֹ - צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר".** – ממילא עליו עוד לסבול בעולם־הזה, ומשום כך רע לו גם בגשמיות. פירוש זה בגמרא מלמד אותנו, ששני צדיקים אלה, האחד ש"טוב לו" והשני ש"רע לו", אינם באותה מדריגה, אלא שלזה טוב ולזה רע, אלא שאלו הן שתי מדריגות מיוחדות בצדיקים. ברם, גם לפי פירוש זה בגמרא, אין בציונים "טוב לו" ו"רע לו" משום תואר להגדרת מדריגותיהם של צדיקים אלה. הגדרת דרגותיהם היא: "צדיק גמור" ו"צדיק שאינו גמור". "טוב לו" ו"רע לו" הם ענינים צדדיים: לאחד טוב משום שהוא "צדיק גמור" ואילו לשני לא טוב מפני שהוא "צדיק שאינו גמור". **וּבְרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים פֵּרֵשׁ:** – ב'זוהר' בחלק הנקרא "רעיא מהימנא" בפרשת משפטים, פירשו: **צַדִּיק וְרַע לוֹ** - **שֶׁהָרַע שֶׁבּוֹ כָּפוּף לַטּוֹב וְכוּ',** – הוא מסוג הצדיקים שעדיין

---

1. משנה יג. 2. ברכות ד, ב.

יש בו משהו מהרע, אלא שרע זה בטל לטוב שלו. בהתאם לכך, יוצא ש"צדיק וטוב לו" היינו צדיק שיש בו רק טוב ואין בו מהרע כלל. בהתאם ל"זוהר" זה יוצא, שנוסף לתוארים "צדיק גמור" ו"צדיק שאינו גמור", מהווים גם "צדיק וטוב לו" ו"צדיק ורע לו" תוארים המציינים את מדריגות הצדיקים: מדריגה אחת של "צדיק" שיש בו רק טוב, ואת הרע שבקרבו הפך לגמרי לטוב – "צדיק וטוב לו". מדריגה אחרת של "צדיק", שעדיין יש בו קצת רע – "צדיק ורע לו". אבל נדרשת הסברה על הכפילות בתארים שבכל אחת המדריגות של "צדיק": "צדיק גמור" – ו"צדיק וטוב לו", "צדיק שאינו גמור" – ו"צדיק ורע לו". מכיון ש"צדיק גמור" הנו "צדיק וטוב לו", ו"צדיק שאינו גמור" הוא "צדיק ורע לו" – לשם מה, איפוא, מצויינת כל דרגה בשני תוארים? כפי שהדברים יוסברו להלן, מבטא כל אחד מהתארים האמורים פרט מייחד בעבודתו של ה"צדיק": התארים "צדיק גמור" ו"צדיק שאינו גמור" מתארים עבודתו של ה"צדיק" מצד נשמתו, עד כמה גדולה אהבתו להשי"ת, כי בגלל אהבתו זו קיבל את התואר "צדיק" – ועל כך בא התואר "צדיק גמור", שאהבתו להקב"ה היא בדרגת "אהבה בתענוגים", אהבה מלאה. או שאהבתו להשי"ת איננה מלאה ובגלל כך הוא נקרא "צדיק שאינו גמור". ואילו "צדיק וטוב לו" ו"צדיק ורע לו" מתארים מצבו של ה"צדיק" בשעה שהוא עסוק בהפיכת הנפש הבהמית לקדושה. שכן, "צדיק" על־ידי עבודתו הגדולה את השי"ת מתוך אהבה בתענוגים, מהפך את הרע שבו לטוב ולקדושה. "צדיק וטוב לו" – שכבר הפך לגמרי את הרע שבקרבו והוא מורכב רק מטוב, ואילו "צדיק ורע לו" – שעדיין לא הצליח להפוך את הרע לגמרי, משהו מהרע עדיין נשאר בקרבו. מההסברים הבאים מתבהר שמדובר כאן אודות הרע הרוחני שבלב. שכן, אין ל"צדיק" שום שייכות לרע כזה שיכול להתבטא במחשבה, בדיבור, ובודאי לא, חלילה, במעשה. **וּבַגְּמָרָא סוֹף פֶּרֶק ט' דִּבְרָכוֹת[3]: "צַדִּיקִים - יֵצֶר טוֹב שׁוֹפְטָן כּוּ', רְשָׁעִים - יֵצֶר הָרַע שׁוֹפְטָן, בֵּינוֹנִים - זֶה וָזֶה שׁוֹפְטָן וְכוּ'. אָמַר רַבָּה: כְּגוֹן אֲנָא - בֵּינוֹנִי.** – כמו אני – "בינוני". רבה מעמיד עצמו כדוגמא לאדם שהוא "בינוני". **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי:** – אמר לו אביי, **לֹא שָׁבִיק מַר חַיֵּי לְכָל בְּרִיָּה וְכוּ'".** – אינך משאיר חיים לאף אחד, כי אם אתה "בינוני", הרי שכל אלה שהם בדרגה נמוכה ממך, הם רשעים, ו"רשעים – גם – בחייהם נקראים מתים"[4], הרי שעל־ידי שאתה קורא לעצמך "בינוני" אינך משאיר חיים לאף אחד. **וּלְהָבִין כָּל זֶה בָּאֵר הֵיטֵב,** – נוסף על השאלה דלהלן, שלפי המקובל ש"בינוני" הוא זה שיש לו מחצית מצוות ומחצית עבירות – כיצד יכול היה רבה לטעות טעות גדולה כל כך, לומר על עצמו שהוא "בינוני"? – ישנה כאן שאלה נוספת: באם "בינוני" הוא זה שיש לו מחצית מצוות ומחצית עבירות, הרי זה "מציאות" כזו, כיצד, איפוא, יכולה להיות מחלוקת בין רבה לאביי על דבר שהוא "מציאות"? **וְגַם לְהָבִין מַה שֶּׁאָמַר אִיּוֹב [בָּבָא בַּתְרָא פֶּרֶק א'[5]]: "רִכּוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בָּרָאתָ צַדִּיקִים בָּרָאתָ רְשָׁעִים כּוּ'", וְהָא 'צַדִּיק' וְ'רָשָׁע' לֹא קָאָמַר!** – והרי "צדיק" ו"רשע" לא אמר. הגמרא מספרת, שהמלאך שואל את הקב"ה על כל מי שעומד להיוולד, האם יהיה חכם או טיפש, גבור או חלש וכו', ואילו ביחס ל"צדיק" ו"רשע" לא נאמר שם שום דבר, כי זה נתון לבחירתו של האדם. כיצד, איפוא, אמר איוב: "**בראת** צדיקים, **בראת** רשעים"? **וְגַם לְהָבִין מָהוּת מַדְרֵגַת הַבֵּינוֹנִי,** – המלה "מהות" משמעה "מה הוא", והנה מהותו של "צדיק" הוא טוב, מהותו של "רשע" הוא רע, מהי, איפוא, מהות מדריגת ה"בינוני"? **שֶׁבְּוַדַּאי אֵינוֹ מֻחֲצָה זְכֻיּוֹת וּמֻחֲצָה עֲוֹנוֹת, שֶׁאִם כֵּן, אֵיךְ טָעָה רַבָּה בְּעַצְמוֹ לוֹמַר שֶׁהוּא בֵּינוֹנִי, וְנוֹדַע[6] דְּלָא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגְּרָסָא,** – שפיו לא פסק מללמוד תורה, **עַד שֶׁאֲפִלּוּ מַלְאַךְ הַמָּוֶת לֹא הָיָה יָכוֹל לִשְׁלֹט בּוֹ,** – כלומר, גם בכמות, לא החסיר אף רגע מללמוד תורה, וגם באיכות – היה לימודו בדרגה עליונה, עד כדי כך שמלאך המות לא היה יכול להפריע לו, **וְאֵיךְ הָיָה יָכוֹל לִטְעוֹת בְּמֻחֲצָה עֲוֹנוֹת חֵס־וְשָׁלוֹם? וְעוֹד,** – מתי יכולים לקרוא לאדם "בינוני"? **שֶׁהֲרֵי בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשֶׂה עֲוֹנוֹת** – עד שחוזר בתשובה, **נִקְרָא רָשָׁע גָּמוּר** – ולא "בינוני", **[וְאִם אַחַר־כָּךְ עָשָׂה תְּשׁוּבָה - נִקְרָא צַדִּיק גָּמוּר],** – [הערת כ"ק רבינו: קדושין מט, ב. ובאור זרוע סי' קיב: צדיק גמור]; **וַאֲפִלּוּ הָעוֹבֵר עַל אִסּוּר כָּל שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים - מִקְּרֵי רָשָׁע,** – אפילו זה שעובר על איסור קל, כמו איסור דרבנן, ולא רק איסור דאורייתא, נקרא "רשע", **כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ב' דִּיבָמוֹת[7] וּבְפֶרֶק קַמָּא דִּנְדָה[8].** – כמו שאנו מוצאים, יתירה מזו, בפרק שני במסכת יבמות ובפרק ראשון במסכת נדה, **וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת וְלֹא מִחָה** – הוא עצמו לא

ליקוטי אמרים

רשעים יצה"ר שופטן בינונים זה וזה שופטן וכו' אמר רבה כגון אנא בינוני א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל בריה וכו' ולהבין כל זה באר היטב וגם להבין מה שאמר איוב [ב"ב פ"א] רבש"ע בראת צדיקי' בראת רשעי' כו' והא צדיק ורשע לא קאמר. וגם להבין מהות מדרגת הבינוני שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות שא"כ איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני ונודע דלא פסיק פומיה מגירסא עד שאפי' מלאך המות לא היה יכול לשלוט בו ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות ח"ו. ועוד שהרי בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור [ואם אח"כ עשה תשובה נקרא צדיק גמור] ואפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע כדאיתא בפ"ב דיבמות ובפ"ק דנדה ואפילו מי שיש בידו למחות ולא מיחה נק'

---

3. ברכות סא, ב. **4.** ברכות יח, ב. ב"ר לט, ז. זח"ב קו, ב. ועוד. **5.** בבא בתרא טז, א. **6.** ראה בבא מציעא פו, א. **7.** יבמות כ, א. **8.** נדה יב, א.

עבר על שום עבירה, הוא רק לא מיחה במי שעבר עבירה, נִקְרָא רָשָׁע [בְּפֶרֶק ו דִּשְׁבוּעוֹת[9]]. וְכָל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר, בִּמְבַטֵּל אֵיזוֹ מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמָהּ, – כל־שכן וקל־וחומר מי שמבטל קיום מצות־עשה שהיה בידו לקיימה, כְּמוֹ כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, שֶׁעָלָיו דָּרְשׁוּ רַז"ל[10]: – הפסוק[11]: "כִּי דְּבַר ה' בָּזָה וגו' הִכְרֵת תִּכָּרֵת וגו'". וּפְשִׁיטָא דְּמִקְרֵי רָשָׁע טְפֵי מֵעוֹבֵר אִסּוּר דְּרַבָּנָן. – ברור הרי שהוא נקרא "רשע" יותר מאשר מי שעובר על איסור דרבנן בלבד, וְאִם כֵּן, עַל־כָּרְחֲךָ הַבֵּינוֹנִי אֵין בּוֹ אֲפִלּוּ עָוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, – גם עוון ביטול תורה, שמאד קשה להינצל ממנו, והוא אחד משלשת הדברים[12] שאין אדם ניצול מהם בכל יום – הנה אף בחטא זה של ביטול תורה אין ה"בינוני" נכשל, וּמִשּׁוּם הָכִי – ולכן, טָעָה רַבָּה בְּעַצְמוֹ לוֹמַר שֶׁהוּא בֵּינוֹנִי* – מכיון שאומרים ש"בינוני" אין בו אפילו עוון ביטול תורה, יוסבר כיצד טעה רבה לומר על עצמו שהוא "בינוני", כי גם אם רבה נזהר ונשמר בכל דבר, אף הקטן ביותר, ולא הפסיק מלימודו אף לרגע אחד, יכול היה לחשוב על עצמו שהוא "בינוני". [הגהה] (וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ג דַף רלא: כָּל שֶׁמְּמֻעָטִין עֲוֹנוֹתָיו וְכוּ', – מכאן נראה שגם הזוהר סובר ש"צדיק ורע לו" הוא מי שיש לו מקצת עבירות, כמו שלומדים בפשטות, ואם כן – הרי "בינוני" הוא זה שיש לו רק מחצית מצוות? הִיא שְׁאֵלַת רַב הַמְּנוּנָא לְאֵלִיָּהוּ, אֶבָל לְפִי תְּשׁוּבַת אֵלִיָּהוּ שָׁם, פֵּרוּשׁ "צַדִּיק וְרַע לוֹ" הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' פֵּרָשָׁה מִשְׁפָּטִים דְּלְעֵיל. – ש"צדיק ורע לו" הוא זה שיש לו מקצת מן הרע, אלא שהרע שבו כפוף לטוב וְשִׁבְעִים פָּנִים לַתּוֹרָה[13]):

ליקוטי אמרים

רשע [בפ"ו דשבועו'] וכ"ש וק"ו במבטל איזו מ"ע שאפש' לו לקיימה כמו כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק שעליו דרשו רז"ל כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו' ופשיטא דמקרי רשע טפי מעובר איסור דרבנן וא"כ ע"כ הבינוני אין בו אפי' עון ביטול תורה ומש"ה טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני*

הגהה

(ומ"ש בזוהר ח"ג ד' רל"א כל שממועטין עונותיו וכו' היא שאלת רב המנונא לאליהו אבל לפי תשובת אליהו שם הפי' צדיק ורע לו הוא כמ"ש בר"מ פרשה משפטים דלעיל ושבעים פנים לתורה):

יום שני כ"ג כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 10, והא דאמרינן... עד עמ' ו, אלא להתייהר כו':

וְהָא דְּאָמְרִינַן בְּעַלְמָא[14], – ומה שאנו אומרים בכל מקום, דְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה – מחצית מצוות ומחצית עוונות, מִקְרֵי – נקרא, בֵּינוֹנִי, וְרֹב זְכִיּוֹת מִקְרֵי – נקרא, צַדִּיק, הוּא שֵׁם הַמּוּשְׁאָל לְעִנְיַן שָׂכָר וְעֹנֶשׁ, – שם שאינו מציין את משמעותו האמיתית של הדבר, כי "אם "שואלים" מילה מסויימת ממקום אחר, כדי להסביר בו פרט מסויים של הדבר. כך גם השמות "בינוני" ו"צדיק" הם שמות מושאלים לגבי שכר ועונש, לְפִי שֶׁנִּדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ, – ההבדלים בין צדיקים, בינונים ורשעים, נחשבים כאן רק בשייכות למשפטו של אדם, והוא נידון לפי רוב מעשיו, וּמִקְרֵי – ונקרא, צַדִּיק בְּדִינוֹ מֵאַחַר שֶׁזּוֹכֶה בַּדִּין, – לגבי פרט זה שיצא זכאי בדין, הוא נקרא "צדיק" כלומר "צודק", אֲבָל לְעִנְיַן אֲמִתַּת שֵׁם הַתֹּאַר וְהַמַּעֲלָה שֶׁל מַעֲלַת וּמַדְרֵגוֹת חֲלֻקּוֹת צַדִּיקִים וּבֵינוֹנִים, אָמְרוּ רַז"ל[15]: "צַדִּיקִים יֵצֶר טוֹב שׁוֹפְטָן, שֶׁנֶּאֱמַר[16]: וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי" - שֶׁאֵין לוֹ יֵצֶר הָרָע, כִּי הֲרָגוֹ בְּתַעֲנִית; – דוד המלך הרג את היצר־הרע שלו על־ידי תעניות. ברם, ברור הדבר שאפשר להרוג את היצר־הרע גם בדרכים אחרות. על־כל־פנים, מגמרא זו מובן שהמשמעות האמיתית של "צדיק" הוא זה שאין לו יותר יצר־הרע. אֲבָל

ליקוטי אמרים

והא דאמרי' בעלמא דמחצ' על מחצה מקרי בינוני ורוב זכיות מקרי צדיק הוא שם המושאל לענין שכר ועונש לפי שנדון אחר רובו ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה בדין אבל לענין אמיתת שם התואר והמעלה של מעלת ומדרגות חלוקות צדיקים ובינונים ארז"ל צדיקים יצ"ט שופטן שנא' ולבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר כי הרגו בתענית אבל כל מי

הגהה

(ומ"ש בזוהר ח"ג ד' רל"א כל שממועטין עונותיו וכו' היא שאלת רב המנונא לאליהו אבל לפי תשובת אליהו שם הפי' צדיק ורע לו הוא כמ"ש בר"מ פרשה משפטים דלעיל ושבעים פנים לתורה):

---

9. שבועות לט, ב. **10.** סנהדרין לט, א. **11.** במדבר טו, לא. **12.** בבא בתרא קסד, ב. **13.** הערת כ"ק רבינו: "מפרש דלכאורה איך גם קס"ד דר"ה לשאול כן מכל קושיות האמורות - אלא דקסבר שאפ"ל שזהו אחד מע' פנים לתורה". **14.** ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"א. **15.** ברכות סא, ב. **16.** תהלים קט, כב. ראה להלן פרק יג הערה 9.

כָּל מִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ, אַף שֶׁזְּכִיוּתָיו מְרֻבִּים עַל עֲוֹנוֹתָיו - אֵינוֹ בְּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת צַדִּיק כְּלָל. – אפילו לא במעלת ומדריגת ה"בינוני". וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[17] בַּמִּדְרָשׁ: "רָאָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּצַּדִּיקִים שֶׁהֵם מוּעָטִים - עָמַד וּשְׁתָלָן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וְכוּ', וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[18]: וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם": – כלומר, בכל דור ישנו צדיק שהוא יסוד העולם. דבר זה מובן רק על־פי מה שלמדנו ש"צדיק" הוא זה שאין לו יצר־הרע לגמרי. שכן, אם "צדיק" הוא זה שיש לו רוב מצוות – מדוע הוא אומר שצדיקים הם כל כך מועטים? הרבה יהודים ישנם שיש להם רוב זכויות! אַךְ בֵּאוּר הָעִנְיָן, – להבין מה הן מדריגות ה"צדיק" וה"בינוני", וכיצד בצדיקים עצמם ישנן כמה וכמה מדריגות, עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַב חַיִּים וִיטָאל זַ"ל בְּשַׁעֲרֵי הַקְּדֻשָּׁה [וּבְ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר נ פֶּרֶק כ], דִּלְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, אֶחָד צַדִּיק וְאֶחָד רָשָׁע, יֵשׁ שְׁתֵּי נְשָׁמוֹת, וּכְדִכְתִיב[19]: "וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי", – נשמות לשון רבים, למרות שהפסוק מדבר אודות יהודי יחיד, כמו שנאמר לפני זה: "כי רוח מלפני יעטוף", שֶׁהֵן שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת[20] - נֶפֶשׁ אַחַת מִצַּד הַקְּלִפָּה וְסִטְרָא אָחֳרָא, – כמו קליפת פרי, המכסה ומסתירה על התוכן הפנימי של הפרי, כך ברא הקב"ה כוחות המסתירים על החיות האלקית הפנימית שבכל דבר. "סטרא אחרא" – משמעותו, צד אחר, לא צד הקדושה, אלא הצד ההפכי מקדושה, וזהו נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא, וְהִיא הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּדַם הָאָדָם לְהַחֲיוֹת הַגּוּף, וּכְדִכְתִיב[21]: "כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִיא", – הנפש המחיה את גופו הגשמי של האדם, הוא הדם, וּמִמְּנָה – מנפש זו, בָּאוֹת כָּל הַמִּדּוֹת רָעוֹת, מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת רָעִים שֶׁבָּהּ, – יסודותיה של נפש זו הם רעים, כי הרי היא באה מקליפה ומרע, והם ארבעה במספר. שכן, כשם שכל דבר גשמי מורכב מארבעה יסודות: אש, רוח, מים ועפר, כך גם כל דבר רוחני, כולל מציאותה של נפש זו, מורכב מארבעה יסודות רוחניים, שמהם באות המדות הרעות, דְּהַיְינוּ: כַּעַס וְגַאֲוָה מִיסוֹד הָאֵשׁ שֶׁנִּגְבָּהּ לְמַעְלָה, – טבעה של האש להימשך ללמעלה, ומשום כך באות ממנה המדות הרעות כעס וגאווה: כעס הוא פועל יוצא מגאווה, כי כשאדם אינו מתגאה, הוא ממילא אינו כועס כשמישהו עושה דבר נגד רצונו. וְתַאֲוַת הַתַּעֲנוּגִים מִיסוֹד הַמַּיִם, כִּי הַמַּיִם מַצְמִיחִים כָּל מִינֵי תַּעֲנוּג, – כלומר, כל הדברים המביאים לתענוג, ומכיון שמים מצמיחים דברים המביאים תענוג, הרי זה אומר שבמים מוסתר ענין התענוג, והתאוה לתענוג באה, איפוא, מיסוד המים. וְהוֹלְלוּת וְלֵיצָנוּת וְהִתְפָּאֲרוּת וּדְבָרִים בְּטֵלִים מִיסוֹד הָרוּחַ, – כשם שהרוח אין בה ממשות, כך אין בהוללות, ליצנות, התפארות ודברים בטלים, שום ממשות והם נעדרי תוכן לגמרי. וְעַצְלוּת וְעַצְבוּת מִיסוֹד הֶעָפָר. – כשם שהעפר בטבעו יש בו כבדות והוא נמשך ללמטה, כך גם עצלות, שהיא בעצם כבדות באברי האדם, עצבות ומרה שחורה, מביאות את האדם לנמיכת רוח ולכבדות. וְגַם מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁבְּטֶבַע כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹלְדוֹתָם, כְּמוֹ רַחֲמָנוּת וּגְמִילוּת חֲסָדִים - בָּאוֹת מִמֶּנָּה. – מהנפש של הקליפה, אלא נשאלת השאלה: אם נפש זו היא מקליפה ומרע, כיצד באות ממנה מדות טובות? – על כך הוא אומר: כִּי בְּיִשְׂרָאֵל נֶפֶשׁ זוֹ דִּקְלִפָּה, הִיא מִקְּלִפַּת נֹגַהּ, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גַּם־כֵּן טוֹב, – ומטוב זה שבנפש זו באות ביהודי המדות הטובות הטבעיות, וְהִיא – קליפה זו באה מִסּוֹד "עֵץ הַדַּעַת – שיש בו טוֹב וָרָע": מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן נַפְשׁוֹת אֻמּוֹת הָעוֹלָם, הֵן מִשְּׁאָר קְלִפּוֹת טְמֵאוֹת, שֶׁאֵין בָּהֶן טוֹב כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר מט פֶּרֶק ג. וְכָל טִיבוּ דְּעֻבְדִּין הָאֻמּוֹת לְגַרְמֵיהוּ עֻבְדִּין, – כל הטוב שעושים אומות העולם הוא לטובת עצמם, מכיון שנפשותיהם הן מקליפה כזו שאין בה טוב כלל. וְכִדְאִיתָא – וכמו שמצינו, בַּגְּמָרָא[22] עַל פָּסוּק[23]: "וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת" - שֶׁכָּל צְדָקָה וָחֶסֶד שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, אֵינָן אֶלָּא לְהִתְיַהֵר כּוֹ': – יהודי,

ליקוטי אמרים

שלא הגיע למדרגה זו אף שזכיותיו מרובים על עונותיו אינו במעלת ומדרגת צדיק כלל ולכן ארז"ל במדרש ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור וכו' וכמ"ש וצדיק יסוד עולם: אך ביאור הענין על פי מ"ש הרח"ו ז"ל בשער הקדושה [ובע"ח שער נ' פ"ב] דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות דכתיב ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף וכדכתיב כי נפש הבשר בדם היא וממנה באות כל המדות רעות מארבע יסודות רעים שבה דהיינו כעס וגאוה מיסוד האש שנגבה למעלה. ותאות התענוגים מיסוד המים כי המים מצמיחים כל מיני תענוג. והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים מיסוד הרוח. ועצלות ועצבות מיסוד העפר. וגם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כמו רחמנות וג"ח באות ממנה כי בישראל נפש זו דקליפה היא מקליפ' נוגה שיש בה ג"כ טוב והיא מסוד עץ הדעת טוב ורע: משא"כ נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות טמאות שאין בהן טוב כלל כמ"ש בע"ח שער מ"ט פ"ג וכל טיבו דעבדין האומות עובדי גלולים לגרמייהו עבדין וכדאיתא בגמרא ע"פ וחסד לאומים חטאת שכל צדקה וחסד שאומות עובדי גלולים עושין אינן אלא להתייהר כו':

---

17. יומא לח, ב. **18.** משלי י, כה. **19.** ישעי' נז, טו. **20.** הערת כ"ק רבינו: "שולל שאין הכוונה למדרי' הנשמה שבנרנח"י (שזה אין הכרח בכאו"א - ופשיטא - לא בנפה"ב) כ"א המדרי' ההכרחית - נפש". **21.** ויקרא יז, א. **22.** בבא בתרא י, ב. **23.** משלי יד, לד.

כשעושה טוב, גם אם זה בא מצד טבעו הטוב, הרי כוונתו בכך היא לעזור לזולת. ראיה לכך: באם הזולת אינו זקוק לעזרתו, הוא מרוצה ושבע רצון. ואילו, באומות העולם אין כוונתם לעזור לזולת, כי־אם למלא שביעות רצונם הם, להגדיל את שמם ולהתגאות. אמנם, גם בין אומות העולם ישנם יוצאים מן הכלל, והם הנקראים חסידי אומות העולם, שיש בהם מדות טובות, ומטיבים עם הזולת כדי לעזור לו ולא לטובת עצמם, כי הנפש שלהם איננה מהקליפות הטמאות לגמרי, כי־אם מקליפת נוגה [הערת כ"ק רבינו: מפני שנלקחים מנוגה כו' כידוע בשער החמ"צ בס' – לקוטי ביאורים לר"ה מפאריטש מז, ב. –]. מספרים על החסיד רבי הלל מפאריטש – מגדולי החסידים, גאון בנגלה ובקבלה, חיבר ספרים בחסידות ותשובות בנגלה, ובהיותו עילוי נפלא היה כבר בצעירותו בקי בהרבה ספרי קבלה – שבתחילה חשב את עצמו במדריגת "צדיק", ואילו משנהיה לחסיד חב"ד והחל ללמוד הפרק הראשון בספר התניא, אמר אימרה רוסית: צדיק ודאי שאיננו – הלואי בינוני.

יום שלישי כ"ד כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ו, פרק ב ונפש... עד עמ' ז, בראשית:

פֶּרֶק ב. וְנֶפֶשׁ הַשֵּׁנִית בְּיִשְׂרָאֵל, הִיא חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל מַמָּשׁ, – "חלק אלו־ה ממעל" – לשון הפסוק באיוב[1], ורבנו הזקן מוסיף את המלה "ממש", כדי להדגיש פירושן הפשוט של מלים אלו. שכן, ישנם, כידוע, פסוקים שנאמרו, כהגדרת חכמינו ז"ל[2] "בלשון הבאי", בלשון של גוזמא, למשל: "ערים גדולות ובצורות בשמים"[3], הרי "בשמים" ביטוי של מליצה, כי אין הכוונה לשמים ממש. כדי שלא יפרשו את המלים "חלק אלו־ה" כלשון של מליצה, מוסיף רבנו הזקן המלה "ממש", להדגיש שנשמת יהודי היא אכן **ממש** חלק אלו־ה ממעל. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[4]**: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים",** – פסוק זה נאמר על אדם הראשון שהיה בעל נשמה כללית, נשמה הכוללת והמקיפה את כל כללות נשמות ישראל, **וְ"אַתָּה נָפַחְתָּ בִּי"**[5]**,** – זה נאמר על נשמתו של כל אחד ואחד מישראל. מה מלמד אותנו הביטוי "נפחת", המשמש כאן לתיאור הכנסת הנשמה ביהודי? – הוא מסביר מיד: **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[6]**: "מַאן דְּנָפַח מִתּוֹכֵיהּ נָפַח",** – מי שנופח הרי הוא נופח מתוכו, **פֵּרוּשׁ, מִתּוֹכִיּוּתוֹ וּמִפְּנִימִיּוּתוֹ, שֶׁתּוֹכִיּוּת וּפְנִימִיּוּת הַחַיּוּת שֶׁבָּאָדָם מוֹצִיא בִּנְפִיחָתוֹ בְּכֹחַ:** – כמו שאנו רואים במוחש, כשאדם מדבר אין הוא מתעייף כל כך מהר, ואילו כשהוא נופח הוא מתעייף מהר. כי, כשהוא נופח, הוא משתמש בחיות **הפנימית** שבו, ומכיון שצורת הכנסת הנשמה מהקב"ה לגופו של יהודי מתוארת במלה "נפחת" – הרי שהנשמה באה מהפנימיות שבאלקות. ראיה נוספת לכך שהנשמות מושרשות בפנימיותו ועצמותו של הקב"ה – ממה שהנשמה באה כביכול, ממחשבתו של הקב"ה ושלכן נקראים בני ישראל בניו של הקב"ה – וכך מסביר ה"תניא" את הדברים:

ליקוטי אמרים

פרק ב ונפש השנית בישראל היא חלק אלוה ממעל ממש כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ואתה נפחת בי וכמ"ש בזוהר מאן דנפח מתוכיה נפח פי' מתוכיותו ומפנימיותו שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפיחתו בכח: כך עד"מ נשמות ישראל עלו במחשבה כדכתיב בני בכורי ישראל בנים אתם לה' אלהיכם פי' כמו שהבן נמשך ממוח האב כך כביכול נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית' דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעא אלא הוא וחכמתו א' וכמ"ש הרמב"ם*

כָּךְ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה, – נשמות ישראל נובעות **ממחשבתו** של הקב"ה, שהיא הפנימיות של האלקות, ואילו כל שאר הנבראים, כולל המלאכים, באים, כביכול, מדיבורו של הקב"ה, ולגבי המחשבה נחשב הדיבור כדבר חיצוני. **כִּדְכְתִיב**[7]**:** – כמו שכתוב: **"בְּנֵי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל", "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם"**[8]**. פֵּרוּשׁ,** – מה משמעות העובדה שיהודי מתואר כבנו של הקב"ה, **כְּמוֹ שֶׁהַבֵּן נִמְשָׁךְ מִמֹּחַ הָאָב, כָּךְ כִּבְיָכוֹל נִשְׁמַת כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל נִמְשְׁכָה מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – ומאחר ונשמתו של יהודי באה ממחשבתו וחכמתו של הקב"ה, הרי שהיא באה מהקב"ה בעצמו, שהרי **דְּאִיהוּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא,** – הקב"ה חכם, אבל לא באותה בחינת חכמה שאנו, הנבראים, מכירים, **אֶלָּא הוּא וְחָכְמָתוֹ אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם**[9]* הנהה [הרמב"ם השיג בשכלו ש"הוא המדע והוא היודע והוא הידוע". אך ישנם גדולים וחכמים שאינם סוברים כמותו[10] והם אומרים שאי אפשר כלל לומר על הקב"ה שהוא ההבנה עצמה וכו', כי הקב"ה הוא למעלה מכל ההגדרות שמביא הרמב"ם. ואומר רבנו הזקן בהגהה, שחכמי הקבלה הודו לרמב"ם. ברם, מה שעל־פי קבלה צודק הרמב"ם, אין זה אמור לגבי הקב"ה כמו שהוא "בעצם". שכן, הקב"ה עצמו הוא למעלה לאין שיעור גם מהחכמה הבלתי מושגת אודותה כותב הרמב"ם; לגבי הקב"ה כמו שהוא "בעצם" צודקים אלה שחולקים על הרמב"ם, שכן הוא למעלה מעלה מכל המושגים האלה. אלא, לאחר שאור־אין־סוף האלקי מצמצם ומגביל את עצמו בהרבה הגבלות, אז שייך לומר עליו שהוא מתאחד עם החכמה שבעולם האצילות

---

1. לא, ב. 2. תמיד כט, א. 3. דברים א, כח. 4. בראשית ב, כ. 5. בברכת "אלקי נשמה", של ברכות השחר, ברכות ס, ב. 6. בדפוסי הזוהר שלנו, חסר לשון זה. 7. שמות ד, כב. 8. דברים יד, א. 9. הלכות יסודי התורה פרק ב' הלכה י'. 10. מהר"ל מפראג בספר גבורות ה', ועוד.

ואז אפשר לומר עליו "הוא המדע והוא היודע והוא הידוע". ועל כך אומר רבנו הזקן: **וְהוֹדוּ לוֹ חַכְמֵי הַקַּבָּלָה,** – חכמי הקבלה הודו לרמב"ם, שבקב"ה שייך ענין החכמה באותה צורה, שכל השלשה: ה"מדע", ה"יודע" וה"ידוע", הם דבר אחד, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'פַּרְדֵּס' מֵהָרְמַ"ק.** – כמו שאומר רבי משה קורדובירו בספר ה"פרדס" שלו, **וְגַם לְפִי קַבָּלַת הָאַר"י זַ"ל יַצִּיבָא מִלְּתָא,** – גם לפי קבלת האריז"ל, שלפיה אנו יודעים יותר, שהקב"ה נעלה מעלה מעלה גם מסוג החכמה המובא בדברי הרמב"ם – נכונה דעתו של הרמב"ם, וזאת **בְּסוֹד הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַל יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים,** – כשאור־אין־סוף ברוך־הוא מתלבש על ידי צמצומים רבים **בְּכֵלִים דְּחב"ד דַּאֲצִילוּת,** – ב"כלים" של "חכמה", "בינה" ו"דעת" שבעולם האצילות. כשהוא מתאחד עם ספירות אלו שבעולם האצילות – נכונה סברתו של הרמב"ם, **אַךְ לֹא לְמַעְלָה מֵהָאֲצִילוּת,** – אבל לא באותה דרגה שאור־אין־סוף הוא למעלה מעולם האצילות. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר**[11]**, שֶׁאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְרוֹמָם וּמִתְנַשֵּׂא רוֹמְמוּת אֵין קֵץ, לְמַעְלָה מַעְלָה מִמָּהוּת וּבְחִינַת חב"ד, עַד שֶׁמָּהוּת וּבְחִינַת חב"ד נֶחֱשֶׁבֶת כַּעֲשִׂיָּה גּוּפָנִיֹּת אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[12]**: "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ":** – בעצם היה צריך לומר: כולם בחכמה **חכמת**" או "**השכלת**" – בהתאם למלה "חכמה" המובאת בפסוק – מדוע נאמר בפסוק "עשית"? – אלא הוא בא להדגיש שחכמה נחשבת כעשיה לגבי הקב"ה.], **שֶׁהוּא הַמֵּדָע וְהוּא הַיּוֹדֵעַ כּוֹ',** – והרמב"ם מסיים: "והוא הידוע", כלומר, הבנתו כביכול של הקב"ה שונה לגמרי ממה שבני אדם מגדירים כהבנה. ההבנה בהשגה האנושית, בנויה על שלשה יסודות שונים: **נפש** האדם שהיא ה"יודע", היא שיודעת ומבינה. ובמה הנפש מבינה? – **בכח ההבנה**, המביא לכך שהנפש תדע ותבין. וכוח זה נקרא "מדע" (הוא מביא לידי כך שידעו ויבינו). **והדבר** אותו יודעים ומבינים, כגון הלכה במשנה או סוגיא הנלמדת ומושגת. הרי שישנם כאן שלשה דברים נפרדים: ה"יודע", ה"מדע" וה"ידוע". שונה הדבר לגבי הקב"ה, כהסברו של הרמב"ם: "**הוא** המדע, **הוא** היודע **והוא** הידוע", ועל כך הוא אומר בהמשך: **וְדָבָר זֶה אֵין כִּיכֹלֶת הָאָדָם לַהֲבִינוֹ עַל בּוּרְיוֹ כּוֹ',** – ודבר זה – שהמבין, כוח ההבנה, והדבר אותו מבינים, הם אותו אחד, אין ביכולת האדם להבין לאשורו, **כְּדִכְתִיב**[13]**: "הֲחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא", וְכְתִיב**[14]**: "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְגו'".** – הרי שחכמתו של הקב"ה היא עצם אחד עם הקב"ה. ומכיון שנשמתו של יהודי באה, כאמור לעיל, מחכמתו של הקב"ה, הרי שהיא באה מהקב"ה עצמו. בהתאם למה שהוסבר, שנשמתו של כל בן ישראל באה מחכמתו של הקב"ה – להלן נכנה אותה "חכמה עילאה" – נשאלת השאלה: אם אכן כל הנשמות באות משורש אחד, מחכמה עילאה, היו צריכות כולן, כל הנשמות, להיות במדריגה אחת שווה. מנין נוצר, איפוא, השוני במדריגות שבהן מחולקות נשמות ישראל? – וכך הוא שואל: **וְאַף שֶׁיֵּשׁ רִבְבוֹת מִינֵי חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת בַּנְּשָׁמוֹת, גָּבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ לְאֵין קֵץ, כְּמוֹ גֹּדֶל מַעֲלַת נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, עַל נִשְׁמוֹת דּוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה דְּעִקְּבֵי מְשִׁיחָא, שֶׁהֵם בְּחִינַת עֲקֵבִים מַמָּשׁ לְגַבֵּי הַמֹּחַ וְהָרֹאשׁ;** – שכן, הנשמות שבדורותינו, נקראות נשמות של **עקבתא** דמשיחא, כי לגבי המוח והראש הן בבחינת העקב שברגל. כשם שאין להשוות את החיות שבעקב הרגל לחיות שבמוח ובראש, כך אין מקום להשוות את נשמות ה"עקביים" שבדורותינו לנשמות **ההן** הנקראות בשם מוח וראש. כאן מדובר על היתרון העצום במעלת הנשמות שבדורות הקודמים לגבי הנשמות שבדורותינו. **וְכֵן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר יֵשׁ רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּשְׁמוֹתֵיהֶם הֵם בְּחִינַת רֹאשׁ וּמֹחַ לְגַבֵּי נִשְׁמוֹת הֶהָמוֹן וְעַמֵּי הָאָרֶץ;** – מלבד זאת, **בכל** דור ישנם, באותו דור, הבדלים גדולים במדריגות הנשמות, **וְכֵן נְפָשׁוֹת לְגַבֵּי נְפָשׁוֹת, כִּי כָּל נֶפֶשׁ כְּלוּלָה מִנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה.** – הבדלים אלה שבבני ישראל, אינם רק במדריגת הנשמה, אלא גם במדריגת הנפש. שכן, כל נפש כלולה משלש בחינות: נפש, רוח ונשמה, וכשם שב"נשמה" ישנן מדריגות שונות, כך גם ב(רוח וב)נפש ישנן מדריגות שונות. רואים אנו מכך, מה גדול מספר ההבדלים והחילוקים במדריגות הנשמות. בהתאם לכך, היו צריכים, לכאורה, להיות אותם הבדלים גם בשרשן של הנשמות באלקות – כאשר נשמה גבוהה יותר באה משורש נעלה יותר? – אך, **מִכָּל־מָקוֹם, שֹׁרֶשׁ כָּל הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה כֻּלָּם,** – למרות המדריגות השונות שבנשמות, **מֵרֹאשׁ**

ליקוטי אמרים

הנהה

והודו לו חכמי הקבלה כמ"ש בפרדס מהרמ"ק וגם לפי קבלת האר"י ז"ל יציבא מילתא בסוד התלבשות אור א"ס ב"ה על ידי צמצומים רבים בכלים דחב"ד דאצילו' אך לא למעלה מהאצילו' וכמ"ש במ"א שא"ס ב"ה מרומם ומתנשא רוממות אין קץ למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת כעשייה גופניית אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית:

וחכמתו א' וכמ"ש הרמב"ם* שהוא המדע והוא היודע כו' ודבר זה אין ביכולת האדם להבינו על בוריו כו' כדכתיב החקר אלוה תמצא וכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' ואף שיש רבבות מיני חלוקי מדרגות בנשמו' גבוה על גבוה לאין קץ כמו גודל מעלת נשמות האבות ומשה רבינו ע"ה על נשמות דורותינו אלה דעקבי משיח' שהם בחי' עקביים ממש לגבי המוח והראש וכן בכל דור ודור יש ראשי אלפי ישראל שנשמותיהם הם בחי' ראש ומוח לגבי נשמות ההמון וע"ה וכן נפשות לגבי נפשות כי כל נפש כלולה מנפש רוח ונשמה מכל מקום שרש כל הנפש רוח ונשמה כולם מראש כל

---

11. שער היחוד והאמונה פ"ט. ובעוד מקומות. **12.** תהלים קד, כד. **13.** איוב יא, ז. **14.** ישעי' נה, ח.

כָּל הַמַּדְרֵגוֹת עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין, הַמְלֻבָּשׁ בְּגוּף עַמֵּי הָאָרֶץ וְקַל שֶׁבַּקַּלִּים, – הרי זה הכל, **נִמְשָׁךְ מִמּוֹחַ הָעֶלְיוֹן, שֶׁהִיא חָכְמָה עֲלָאָה כִּבְיָכוֹל.** – כדי להבהיר ולהסביר כיצד, בכל זאת, מתהווים ההבדלים במדריגות הנשמות, למרות ששרשן אחד, משתמש כאן רבנו הזקן במשל הבן והאב – אותו משל שכבר השתמש בו לעיל, כדי לציין שנשמות ישראל נקראות "בנים" להקב"ה, ובאות מ"חכמה עילאה" כמו שהבן בא ממוח האב. מאותו משל עצמו גם יובן כיצד מתהווים הבדלי המדריגות בנשמות. כדי להקל על הלומד־המתחיל, נביא כאן הסבר קצר: במשל אנו רואים, שכל גופו של הילוד בא מטיפת מוח האב. כלומר, על אף ההבדלים שבאבריו השונים של הילוד – מהנעלה ביותר עד לפחות ביותר, מהמוח שלו עד צפרני רגליו – הם באים כולם משורש **אחד**, מטיפת המוח של האב. כיצד, אם כך, נתהוו הבדלים אלה באברים? – הרי זה מחמת שהיית טיפת מוח האב, במשך תשעת חדשי העיבור, בבטן האם, בהם היא עוברת תהליך מסויים של התהוות הגוף. שהייה ממושכת זו בתהליך התהוות הגוף באופן הדרגתי, יוצרת את ההבדלים שבין אבר אחד למשנהו. ככל שחלק מהטיפה מתגשם יותר, כך השינוי גדול יותר. הרי, שכל האברים באים, אכן, משורש אחד – טיפת מוח האב – ולמרות זאת מתהווים בהם הבדלים גדולים כאלה של מעלה ומטה, מהמוח עד לצפרניים. דבר נוסף מובן מהמשל האמור, שגם החלק הנחות ביותר שבגוף הילוד, הצפרניים שלו, הינו קשור, גם אחרי ההולדה, בשורשו הראשון – במוח האב. שכן, גם הצפרניים יונקות חיותן ממוחו של הילוד, ומאחר שמוחו נשאר, גם אחרי ההולדה, מהות זהה עם מוח האב, הרי שגם הצפרניים, אחרי ההולדה, קשורות עדיין בשורשן הראשון. כך נבין גם ביחס לנשמות: אף שכל הנשמות באות משורש אחד, מ"חכמה עילאה", על כל אחת מהן לעבור, אחרי ירידתה מ"חכמה עילאה", השתלשלות של הרבה עולמות ולרדת הרבה מדריגות, מדריגה אחרי מדריגה, עד להתלבשותה בגוף גשמי – תהליך זה של השתלשלות וירידה מדרגה לדרגה, מביא לשינויי המדריגות בנשמות, כי על נשמה אחת משפיעה הירידה יותר מאשר על נשמה אחרת. וכך גם בחלק השני של המשל, גם אחרי ירידתן לדרגות הנמוכות ביותר, נשארות אותן נשמות קשורות ומאוחדות עם שורשן הראשון, "חכמה עילאה". שכן גם הן, בדרגתן הנחותה, מקבלות את יניקתן הרוחנית מנשמות הצדיקים והחכמים שגם למטה הן בבחינת ראש ומוח. ועל־ידי צדיקים אלה, נשארות גם הנשמות הנחותות קשורות ומאוחדות עם שורשן הראשון. וכך אנו לומדים בספר ה"תניא": **כְּמִשַּׁל הַבֵּן הַנִּמְשָׁךְ מִמּוֹחַ הָאָב, שֶׁאֲפִלּוּ צִפָּרְנֵי רַגְלָיו נִתְהַוּוּ מִטִּפָּה זוֹ מַמָּשׁ,** – אבל כיצד נתהוו ממנה הצפרניים? – **עַל־יְדֵי שֶׁהִיְּתָה תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים בְּבֶטֶן הָאֵם, וְיָרְדָה מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, לְהִשְׁתַּנּוֹת וּלְהִתְהַוּוֹת מִמֶּנָּה צִפָּרְנַיִם.** – הרי, שאף שכל אבריו של הילוד, ממוחו עד צפרניו, באים משורש אחד, מטיפת מוח האב, נתהוו בהם שינויים והבדלים גדולים כל כך, מהמוח עד הצפרניים. דבר נוסף אנו רואים: **וְעַם כָּל זֶה, עוֹדֶנָּה קְשׁוּרָה וּמְיֻחֶדֶת בְּיִחוּד נִפְלָא וְעָצוּם בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיְתָה טִפַּת מֹחַ הָאָב;** – גם אחרי שהתגשמה כל כך בצורה של צפרניים, וזאת מכיון, **וְגַם עַכְשָׁו בַּבֵּן, יְנִיקַת הַצִּפָּרְנַיִם וְחִיּוּתָם נִמְשֶׁכֶת מֵהַמֹּחַ שֶׁבְּרֹאשׁ;** – ומשום שהצפרניים מקבלות חיותן ממוחו של הילוד, שלא נשתנה משורשו הראשון ונשאר – **מוח**, הרי, שגם הצפרניים קשורות, אחרי ההולדה, באמצעות מוחו של הילוד, למוחו של האב שהוא שורשו ומהותו הראשון. והוא מביא על כך ראיות: **כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא** [**נְדָה שָׁם**[15]]: **"לֵבֶן, שֶׁמַּמֶּנּוּ גִּידִים וַעֲצָמוֹת וְצִפָּרְנַיִם"** – הרי שיש לצפרניים שייכות למוח. וגם לפי תורת הקבלה יש לצפרניים שייכות לבחינת המוח: [**וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר הַחַשְׁמָל, בְּסוֹד לְבוּשִׁים שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן עֵדֶן, שֶׁהָיוּ צִפָּרְנַיִם מִבְּחִינַת מֹחַ תְּבוּנָה**]. – מכאן ראיה שגם על־פי קבלה, יש לצפרניים שייכות לבחינת המוח, כמו שהוא במשל הבן. **וְכָכָה מַמָּשׁ, כִּבְיָכוֹל, בְּשֹׁרֶשׁ כָּל הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה, בִּירִידָתוֹ מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלְמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** – "השתלשלות" – מלשון שלשלת (שרשרת) המורכבת ממספר מסויים של טבעות הקשורות ומושחלות זו בזו, עד שגם הטבעת האחרונה קשורה ומושחלת בטבעת העליונה, באמצעות הטבעות שביניהן המקשרות את כולן יחד, אותו דבר בסדר מדריגות העולמות: כל אחד מהם קרוב וקשור לעולם השני, ודרך עולמות אלה **יורדת** הנשמה למטה בעולם־**זה** ומתלבשת בגוף. "אבי"ע" – ראשי תיבות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. ענינם של ארבעת העולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, יוסבר בהרחבה בהמשך הפרקים הבאים.

ליקוטי אמרים

המדריגות עד סוף כל דרגין המלובש בגוף עמי הארץ וקל שבקלים נמשך ממוח העליון שהיא חכמה עילאה כביכול כמשל הבן הנמשך ממוח האב שאפי' צפרני רגליו נתהוו מטפה זו ממש ע"י שהייתה תשעה חדשים בבטן האם וירדה ממדרגה למדרגה להשתנות ולהתהוו' ממנה צפרנים ועם כל זה עודנה קשורה ומיוחדת ביחוד נפלא ועצום במהותה ועצמותה הראשון שהיתה טפת מוח האב וגם עכשיו בבן יניקת הצפרנים וחיותם נמשכת מהמוח שבראש כדאיתא בגמ' [נדה שם] לובן שממנו גידים ועצמות וצפרנים [וכמ"ש בע"ח שער החשמל בסוד לבושים של אדם הראשון בגן עדן שהיו צפרנים מבחי' מוח תבונה] וככה ממש כביכול בשרש כל הנפש רוח ונשמה של כללות ישראל למעלה בירידתו ממדרגה למדרגה על ידי השתלשלות העולמות אבי"ע מחכמתו

---

15. סוף פרק ג.

ובקצרה: כדי שיתהווה העולם הגשמי שלנו, ושיהיה בכוחו לקלוט את ההשפעה האלקית, שגם הנבראים שבעולם הגשמי הזה יהיה באפשרותם להשיג ולהבין אלקות – אותם עניני אלקות שנבראים מסוגלים להבינם – נוצרו לצורך זה ארבעת העולמות (לפי הסדר ממעלה למטה): אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. "אצילות" – עולם שמדריגתו הכללית היא זיו והארה מהאור האלקי האין־סופי, הארה כזו שהיא עדיין קרובה לאור־אין־סוף ברוך־הוא. זהו גם פירוש המלה "אצילות" – הפרשה (מלשון "ואצלתי מן הרוח"[16]) כלומר, מהותה של הארה זו היא ההארה האלקית המובדלת ומופרשת ממקורה. וגם "אצילות" מלשון "אצל" ו"סמוך", כלומר, עולם זה ומדריגה זו של אצילות קרובים עדיין לאור־אין־סוף ברוך־הוא. המדריגה הכללית של עולם ה"בריאה" היא, כשמו של עולם זה: עולם שנברא, הבריאה הראשונה של יש מאין – כאשר מאין, מאפס, נהיה יש ודבר ממשי. ברם, כאן מדובר על הדרגה הראשונית של התהוות הנברא, אין זו עדיין בריאה בעלת צורה ותבנית. "יצירה" – העולם בו מקבל ה"יש", שנברא מה"אין", צורה ותבנית. "עשיה" – עולם בו הישות היא בשלימות, יש גמור. ברם, מובן, שכל האמור מדובר במובן רוחני. כי רק לאחר כל אלה באה יצירתו של עולמנו, הנקרא עולם העשיה הגשמי, העולם הזה וברואיו. התחלתו של סדר ההשתלשלות היא מ"חכמה" של עולם האצילות, ו"חכמה" זו היא הספירה והמדריגה הראשונה בעולם העליון ביותר – אצילות. זאת אומר לנו רבנו הזקן, כששורש נשמתו של בן ישראל יורד ממדריגה אחת לשניה, על־ידי השתלשלותם של ארבעת העולמות אבי"ע – אצילות, בריאה, יצירה, עשיה – **מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּדְכְתִיב: "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ"** – הכל משתלשל מ"חכמה" שהיא המקור של כל סדר ההשתלשלות, הנה על־ידי ירידה **זו** של שורש הנשמה, **נִתְהַוּוּ מִמֶּנּוּ נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ וּפְחוּתֵי הָעֶרֶךְ.** – ההבדלים בין עליון לתחתון בנשמות, נתהוו בתהליך ירידתן בסדר ההשתלשלות. שכן, על נשמות מסויימות השפיעה יותר ירידת ההשתלשלות, ומשום כך ירדו במדריגה נחותה יותר – כפי שהדבר במשל הצפרניים, שעליהן השפיעה השהייה תשעה חדשים בבטן האם, יותר מאשר על אברים אחרים. ברם, כשם שבמשל קשורות הצפרניים בשורשן הראשון על־ידי יניקת חיותן ממוח הילוד – כך גם בנשמה: **וְעַם כָּל זֶה, עוֹדֶיהָ קְשׁוּרוֹת וּמְיֻחָדוֹת בְּיִחוּד נִפְלָא וְעָצוּם בְּמָהוּתָן וְעַצְמוּתָן הָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא הַמְשָׁכַת חָכְמָה עִלָּאָה,** – כיצד נעשה הדבר? – **כִּי יְנִיקַת וְחִיּוּת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, הוּא מִנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים, רָאשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרָם:** – על ידי שהם יונקים חיותם מהצדיקים והחכמים שהם בבחינת "ראש" ו"מוח" – קשורים כל בני ישראל בשורשם במוח שלמעלה, "חכמה עילאה". **וְכָזֶה** יוּבָן מַאֲמַר רַז"ל[17] **עַל פָּסוּק: "וּלְדָבְקָה בּוֹ"**[18] - **שֶׁכָּל הַדָּבֵק בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נִדְבַּק בַּשְּׁכִינָה מַמָּשׁ,** – לכאורה: כיצד משווים את הדבקות בתלמידי חכמים לדבקות בשכינה? אלא, לפי מה שהוסבר לעיל, הדברים מובנים: **כִּי עַל־יְדֵי דְּבֵיקָה בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, קְשׁוּרוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ וּמְיֻחָדוֹת בְּמָהוּתָן הָרִאשׁוֹן וְשָׁרְשָׁם שֶׁבְּחָכְמָה עִלָּאָה, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד, וְהוּא הַמֻּדָּע כּוֹ'.** – כפי שכבר למדנו, שמאחר שהם מאוחדים עם "חכמה עילאה" על־ידי דביקותם בתלמידי חכמים, הרי הם ממילא מאוחדים ודבוקים עם השכינה, עם הקב"ה עצמו. **[וְהַפּוֹשְׁעִים וּמוֹרְדִים בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים - יְנִיקַת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁלָּהֶם מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם שֶׁל נֶפֶשׁ רוּחַ וְנִשְׁמַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים].** – השפעה בבחינת "אחוריים" היא כמי שנותן דבר לשונאו שלא מרצונו הפנימי, כי־אם ברצון חיצוני בלבד, בגלל טעם מסויים שיש לו בזה, וזה מתבטא גם בצורת הנתינה: הוא נותן לו מאחורי גבו, ובשעת מעשה מפנה את פניו ממנו. כך גם במובן הרוחני, כשמשפיעים על מישהו שלא מתוך רצון טוב, פירוש הדבר, שההשפעה באה מבחינת "אחוריים". אף בענינו: מן ההכרח לומר, שהשפעה אלוקית מסויימת מקבלים גם הפושעים והמורדים מתלמידי חכמים, כי כל נשמה, בלי הבדל, מן ההכרח שתהיה קשורה בשורשה ומקורה, כמוסבר לעיל, אלא שהשפעה זו הם מקבלים רק מבחינת "אחוריים". על־כל־פנים, מובן, שכל יהודי יש בו נשמה של קדושה הבאה מ"חכמה עילאה", ועל כך אומר רבנו הזקן: **וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[19] וּבְזֹהַר חָדָשׁ[20], שֶׁהָעִקָּר תָּלוּי שֶׁיְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ דַּוְקָא, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ כּוֹ',** – עמי הארץ שאינם מקדשים עצמם בשעת תשמיש,

ליקוטי אמרים

ית' כדכתיב כולם בחכמה עשית נתהוו ממנו נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ופחותי הערך ועם כל זה עודינה קשורות ומיוחדות ביחוד נפלא ועצום במהותן ועצמותן הראשון שהיא המשכת חכמה עילאה כי יניקת וחיו' נפש רוח ונשמה של עמי הארץ הוא מנפש רוח ונשמה של הצדיקים והחכמים ראשי בני ישראל שבדורם: ובזה יובן מאמר רז"ל על פסוק ולדבקה בו שכל הדבק בת"ח מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה ממש כי ע"י דביקה בתלמידי חכמים קשורות נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ומיוחדות במהותן הראשון ושרשם שבחכמה עילאה שהוא ית' וחכמתו א' והוא המדע כו' [והפושעים ומורדים בתלמידי חכמים יניקת נפש רוח ונשמה שלהם מבחי' אחוריים של נפש רוח ונשמת ת"ח] ומ"ש בזהר ובזהר חדש שהעיקר תלוי שיקדש עצמו בשעת תשמיש דווקא משא"כ בני עמי הארץ כו' היינו משום שאין

---

16. במדבר יא, יז. **17.** כתובות קיא, ב. **18.** דברים ל, כ. **19.** ראה חלק ב. קד, ב. **20.** בראשית דף יא.

"ממשיכים" בילדיהם נשמות נחותות. לכאורה, הרי הסברנו, שכל יהודי, בלי הבדל, יש בו נשמה של קדושה, בלי תלות אם הוריו קידשו עצמם בשעת תשמיש או לא? מסביר רבנו הזקן שב"זוהר" לא מדובר על **עצם** הנשמה, אלא ביחס ללבושיה הרוחניים של הנשמה: **הֵינוּ מִשּׁוּם שֶׁאֵין לְךָ נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁאֵין לָהּ לְבוּשׁ מִנֶּפֶשׁ דְּעַצְמוּת אָבִיו וְאִמּוֹ,** – לכך מתייחס ה"זוהר" וה"זוהר חדש", בקראם את **לבוש** הנשמה בשם – **נשמה**, מפני שהלבוש נוגע ביותר לנשמה, שכן: **וְכָל הַמִּצְוֹת שֶׁעוֹשֶׂה - הַכֹּל עַל־יְדֵי אוֹתוֹ הַלְּבוּשׁ כּוֹ', וַאֲפִלּוּ הַשֶּׁפַע שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם - הַכֹּל עַל־יְדֵי לְבוּשׁ זֶה,** – כי, כדי שהנשמה תוכל לפעול בגוף בו התלבשה, ולקיים מצוות מעשיות בענינים גשמיים, מן ההכרח שזה יהיה על־ידי לבוש, **וְאִם יְקַדֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ - יַמְשִׁיךְ לְבוּשׁ קָדוֹשׁ לְנִשְׁמַת בְּנוֹ,** – ממילא תהיה אצל הבן עבודת ה' קלה בהרבה, **וַאֲפִלּוּ הִיא נְשָׁמָה גְּדוֹלָה, צְרִיכָה לְקִדּוּשׁ אָבִיו כּוֹ'.** – בשעת תשמיש, **אֲבָל הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ, הִנֵּה לִפְעָמִים נִשְׁמַת אָדָם גָּבוֹהַּ לְאֵין קֵץ, בָּא לִהְיוֹת בְּנוֹ שֶׁל אָדָם נִבְזֶה וְשָׁפֵל כּוֹ', כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאֲרי"י זַ"ל כָּל זֶה בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' פָּרָשַׁת וַיֵּרָא וּבְ'טַעֲמֵי מִצְוֹת' פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית[21]:**

ליקוטי אמרים

לך נפש רוח ונשמה שאין לה לבוש מנפש דעצמות אביו ואמו וכל המצות שעושה הכל ע"י אותו הלבוש כו' ואפי' השפע שנותנים לו מן השמים הכל ע"י לבוש זה ואם יקדש את עצמו ימשיך לבוש קדוש לנשמת בנו ואפילו היא נשמה גדולה צריכה לקידוש אביו כו' אבל הנשמה עצמה הנה לפעמים נשמת אדם גבוה לאין קץ בא להיות בנו של אדם נבזה ושפל כו' כמ"ש האר"י ז"ל כל זה בליקוטי תורה פ' וירא ובטעמי מצות פ' בראשית:

יום רביעי כ"ה כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ז, פרק ג והנה... עד עמ' 14, ופחדו.

פֶּרֶק ג. בפרק השני הסביר רבנו הזקן, שלכל אחד מישראל, יש נפש אלקית, שהיא חלק אלו־ה ממעל ממש, והיא כלולה משלש בחינות: נפש, רוח ונשמה.

בפרק השלישי, אותו אנו עומדים ללמוד, תבוא הסברה מפורטת יותר על כוחותיה הפנימיים של הנפש האלקית:

ליקוטי אמרים

פרק ג והנה כל בחי' ומדרגה משלש אלו נפש רוח ונשמה כלולה מעשר בחי' כנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן הנחלקות לשתים שהן שלש אמות ושבע כפולות פי' חכמה בינה ודעת ושבעת ימי הבנין חסד גבורה תפארת כו' וכך בנפש האדם שנחלקת לשתים שכל ומדות. השכל כולל חכמה בינה ודעת. והמדות הן אהבת ה' ופחדו ויראתו ולפארו כו' וחב"ד נקראו אמות ומקור למדות כי המדות הן תולדות חב"ד: וביאור הענין כי

וְהִנֵּה, כָּל בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה מִשָּׁלֹשׁ אֵלּוּ: נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה - כְּלוּלָה מֵעֶשֶׂר בְּחִינוֹת, – כל אחת מהשלש, גם הנפש, גם הרוח וגם הנשמה – מורכבת מעשרה כוחות שונים, שהם **כְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת עֶלְיוֹנוֹת שֶׁנִּשְׁתַּלְשְׁלוּ מֵהֶן,** – עשרת הכוחות מקבילים לעשר הספירות שלמעלה המהוות מקור להן, ומהן הם נובעים, **הַנֶּחְלָקוֹת לִשְׁתַּיִם,** – עשר ספירות אלה מתחלקות לשתי קבוצות – **שֶׁהֵן: שָׁלֹשׁ אֲמוֹת וְשֶׁבַע כְּפוּלוֹת;** – שלש הספירות העליונות יותר, נקראות בשם "אמות" – מלשון "אם", מפני שהן מהוות עיקרן ומקורן של שאר שבע הספירות, כדוגמת האם שהיא מקור לילדיה. ושבע ספירות, שהן שבע המדות, נקראות "כפולות", מפני שהן באות לידי ביטוי בשני אופנים. **פֵּרוּשׁ,** – אלו מהן נקראות "אמות" ואלו "כפולות"? **חָכְמָה בִּינָה וְדַעַת,** – נקראות "אמות", **וְשִׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן: חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת כּוֹ'.** – שבע המדות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות, שהן ה"כפולות" נקראות גם "שבעה ימי הבנין". שכן, על ידן ברא הקב"ה את העולם בששת ימי בראשית, כל יום באמצעות מדה אחרת: ביום ראשון פעלה מדת החסד, ביום שני – גבורה, וכך הלאה. וכשם שהספירות העליונות נחלקות לשני חלקים כלליים **וְכָךְ בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם,** – גם בעשרת כוחות הנפש קיימת החלוקה, **שֶׁנֶּחְלֶקֶת לִשְׁתַּיִם: שֵׂכֶל וּמִדּוֹת. הַשֵּׂכֶל** – במובנו הכללי, **כּוֹלֵל: חָכְמָה בִּינָה וְדַעַת, וְהַמִּדּוֹת הֵן: אַהֲבַת ה'** – הביטוי הפנימי של מדת החסד, **וּפַחֲדוֹ וְיִרְאָתוֹ** – הביטוי הפנימי של מדת הגבורה, **וּלְפָאֲרוֹ כּוֹ'.** – ביטויה של מדת התפארת. **וְחָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת נִקְרְאוּ אִמּוֹת וּמָקוֹר לַמִּדּוֹת, כִּי הַמִּדּוֹת הֵן תּוֹלְדוֹת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת:** – להבהרת המושגים "חכמה", "בינה", "דעת", שבנפש, בהם דנים הרבה בפרקים הבאים – ולהלן נציין אותם בשם "חב"ד" – נביא כאן

---

21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בזה מוסיף הדגשה עד כמה הנשמה כו' ממעל וגם חילוקי המדרי' הם מצד ההשתל' (שג"ז למע' מעוה"ז) והמטה אין פועל בזה (שגם האו"א בכלל המטה). עי' שמ"ש בזהר כו'".

ליקוטי אמרים

הנה השכל שבנפש המשכל' שהוא המשכיל כל דבר נקרא בשם חכמה כ"ח מ"ה וכשמוציא כחו אל הפועל שמתבונן בשכלו להבין דבר לאשורו ולעמקו מתוך איזה דבר חכמה המושכל בשכלו נקרא בינה והן הם אב ואם המולידות אהבת ה' ויראתו ופחדו

הסבר קצר: "כוח החכמה" מייצג את הרעיון הראשוני, בסיסי, של הבנת השכל, את ה"נקודה" של השכל כולו. אמנם, נקודת־שכל זו כוללת בתוכה כל הפריטים וכל המבנה של ההבנה, אלא שהללו מרוכזים עדיין ב"נקודה", בצורה מוסתרת (כמו נקודה שאין בה עדיין גבולות ברורים של רוחב, אורך וכו'). זה נקרא גם "ברק המבריק", הברקתו של השכל, הארתה של ההבנה. משל למי שמתייגע לתרץ קושיא מסויימת, ולפתע מבריק רעיון במוחו, שבהתאם לסוגיא ולסברא מסויימות, אפשר לתרץ את הקושיא – הנה ברעיון ראשוני זה של הארת השכל, חסרה עדיין התפיסה הבהירה כיצד ואיך מתורצת הקושיא, יש כאן רק נקודת יסוד כללית לפירוק הקושיא. לאחר מכן בא "כוח הבינה" ומפריד ומבהיר את הפריטים השונים הגלומים בנקודת החכמה. וכך מצטייר בעיניו בנינו השלם של השכל לכל רוחבו ואורכו וכו'.

זהו ענינו של כוח הבינה – "מבין דבר מתוך דבר"[1], שמ"תוך דבר", ממה שהיה ב"תוך", בפנימיות ההמצאה של "כוח החכמה", הוא "מבין דבר" – הוא מבין את כל היקפו של השכל. אחרי שאדם מבין כבר היטב את השכל לכל פרטיו, עליו להתעמק בהבנת השכל, להתקשר ולהתאחד עמו בצורה כזו שהוא **מרגיש** וחש בו, ולא רק שמבין אותו. כך נהיה האדם מושפע מהשכל. ואז, אם השכל עוסק ב"טוב" שבדבר מסויים – יעורר באדם המשכיל, משיכת הלב ואהבה לאותו דבר. ואם השכל עוסק בצד הלא־טוב שבדבר – יעורר באדם את הנטיה לפחד ולברוח מאותו דבר. כוח זה של "התעמקות", "התקשרות" ו"הרגשה" – נקרא בשם "דעת", מלשון "והאדם ידע"[2]. **וּבֵאוּר הָעִנְיָן, כִּי הִנֵּה הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכִּיל,** – הרי למדנו, ש"שכל" הוא שם כללי על שלשת כוחות חב"ד. על איזה כוח מהם הוא מדבר כאן? – הוא מסביר מיד, **שֶׁהוּא הַמַּשְׂכִּיל כָּל דָּבָר** – מדובר כאן על כוח ההבנה הראשון. הנקודה, ה"ברק המבריק", שעדיין אין בו פרטים וקוים בהירים של השכל, והוא **נִקְרָא בְּשֵׁם "חָכְמָה", "כֹּחַ מָה".** – כלומר, כוח כזה שעדיין שואלים עליו "מה"?, מה הוא? שכן, אין כוח זה פועל עדיין במלוא היקפו ובהירותו, **וּכְשֶׁמּוֹצִיא כֹּחוֹ אֶל הַפֹּעַל, שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּשִׂכְלוֹ לְהָבִין דָּבָר לַאֲשׁוּרוֹ** – לכל פרטיו, היוצרים בנין שלם של אותו שכל, לאורכו ולרוחבו. "אורך" היינו: הורדת השכל ממעמדו הגבוה והבלתי מושג, למעמד נמוך יותר, כדי שיהיה מובן יותר. כמו ה"משלים" שממשילים על דבר שכל, על־ידם ממשיכים ו"מאריכים" את השכל לדרגה נמוכה יותר, כדי שיהיה קל יותר לתלמיד להבין אותו. באם המשל המובא, עדיין עמוק מדי להבנתו של התלמיד, מן ההכרח להביא משל נוסף על המשל הראשון, ובכך מתהווה ירידה נוספת של השכל (כמו שנאמר בשלמה המלך: "וידבר שלשת אלפים משל"[3], שלמה המלך נתן שלשת אלפים משלים על מושכל אחד. כדי שהחכמה כפי שהבין אותה שלמה המלך תוכל להיקלט בהבנתו של האדם הפשוט, נדרש ממנו לומר שלשת אלפים משלים, משל ראשון על השכל עצמו, ולאחר מכן משל על המשל הראשון, וכך הלאה, משל אחרי משל, עד שלשת אלפים משלים). זהו מובנו של "אורך" בשכל – הירידה הארוכה של השכל לדרגות הנמוכות ביותר. "רוחב" בשכל הוא: התפשטותו של השכל לרוחב – המספר הרב של הפרטים מהם מורכב השכל; כמו כן ענפיו המרובים של השכל, ולמשל שמשכל מסויים בעניני טריפות נבנית סברא שנוגעת לדיני ממונות. זהו פירוש המושג "לאשורו" – בנינו השלם של השכל לאורכו ולרוחבו. **וּלְעָמְקוֹ,** – כל שכל יש בו עומק ועומק בתוך עומק. וכשאדם מבין "שכל" כראוי לאורכו, לרוחבו ולעמקו, והוא מבין אותו, **מִתּוֹךְ אֵיזֶה דְּבַר חָכְמָה הַמֻּשְׂכָּל בְּשִׂכְלוֹ** – ממה שלפני זה היה בבחינת העלאת רעיון בלבד של "כוח החכמה" – צורה זו של הפרדת הפרטים, של נקודת השכל, ביסודיות, **נִקְרָא "בִּינָה".** – "בינה" מייצגת, איפוא, את הכוח המפרק את הפרטים של נקודת השכל "לאשורו ולעמקו", **וְהֵן הֵם "אָב" וְ"אֵם"** – ה"חכמה" היא ה"אב" וה"בינה" היא ה"אם", **הַמּוֹלִידוֹת אַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ וּפַחֲדוֹ**[4]. – אהבת ה' ויראתו הן מקבוצת ה"מדות" שבנפש, הנולדות מן השכל. כיצד הן נולדות מהשכל?

---

1. חגיגה יד, א. סנהדרין צג, ב. **2.** בראשית ד, א. **3.** מלכים א ה, יב. **4.** "יראה" רומזת על מורא, המורגש (בעיקר) במוח, יראה "מובנת" ואילו "פחד" הוא כשזה כבר מורגש בלב. לכן בתחילת הפרק, כשהוא מפרש את ה"מדות" באופן כללי, הוא מזכיר בתחילה "פחד" ולאחר מכן "יראה". שכן, פחד שבלב הוא יותר בחינת "מידה" מאשר יראה במוח - מאחר שמקומן של המדות הוא הרי בלב. ואילו כאן, בדברו אודות המדות כפי שהן נולדות ומתגלות מהשכל - הוא מזכיר בתחילה "יראה" ולאחר מכן - "פחד", שכן, בסדר ההולדה מהשכל, נוצרת בתחילה היראה במוח, ולאחר מכן היא הופכת לרגש של פחד בלב.

יום חמישי כ"ו כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 14, כי השכל... עד עמ' 14, וענפיה:

כִּי הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכִּלֶת, כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן וּמַעֲמִיק מְאֹד בִּגְדֻלַּת ה', אֵיךְ הוּא "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" – ממלא כל העולמות באור אלקי ובחיות – כמו הנשמה הממלאת ומחיה כל חלקי ואברי הגוף. אור וחיות אלקי זה מתלבש ומתאחד בכל בריה והוא מותאם לתכונתו המיוחדת של כל נברא, **וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"** – אור וחיות אלקי שלמעלה מהיכולת להתלבש בתוך העולמות; מדובר כאן באור אלקי הפועל בצורה "עקיפה", בדרך מקיף. או כשמתבונן בענין של **וְ"כֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב"** – איך שכל הבריאה נחשבת לכלום לגבי הקב"ה. ההתבוננות בגדולתו של הקב"ה, איך שכל הנבראים בטלים לגביו באופן מוחלט, היא על־ידי התעמקות מחשבתו, באחד מהענינים האמורים, בגדולתו של הקב"ה, ואז: **נוֹלֶדֶת וְנִתְעוֹרֶרֶת מִדַּת יִרְאַת הָרוֹמְמוּת בְּמֹחוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לִירָא וּלְהִתְבּוֹשֵׁשׁ** – "יראת בושת", יראה הבאה וחדורה בבושה, כמי שמפחד מחכם וצדיק גדול – הרי זו יראה המתבטאת גם בבושה וביראת הכבוד שיש לו כלפי גדולתו של אותו חכם וצדיק. כך גם כאן, מביאה ההתבוננות בענינים האמורים לירא ולהתבושש, **מִגְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁאֵין לָהּ סוֹף וְתַכְלִית, וּפַחַד ה' בְּלִבּוֹ.** – עד כאן דובר על ההתבוננות בגדולתו של הקב"ה, המביאה ומעוררת יראה ופחד – ביטוייה של מדת הגבורה. **וְשׁוּב** – ההתבוננות בגדולת ה' מביאה גם להתעוררות מדת החסד, כשההתבוננות היא ב"טוב" שבאלקות, **יִתְלַהֵב לִבּוֹ בְּאַהֲבָה עַזָּה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ, כַּחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה וּתְשׁוּקָה וְנֶפֶשׁ שׁוֹקֶקָה,** – ביטויים שונים של אהבה שלכל אחד מהם מובן שונה, **לִגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.** – כלומר, שבמקרה המדובר מעוררת ההתבוננות אהבה חזקה להקב"ה, **וְהִיא כְּלוּת הַנֶּפֶשׁ,** – אהבה זו עשויה להתלקח בצורה כזו, שהנפש תכלה מרוב אהבה, ובאמת היתה הנפש כלה לגמרי אילו האדם לא היה משתלט על עצמו ומרסן אהבתו הגדולה באמצעות עבודה עצמית, להפסיק תהליך זה של כלות הנפש, ולהישאר כנשמה בגוף, כדי לבצע כוונתו של הקב"ה, כִּדְכְתִיב[5]: **"נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי וְגוֹ'"**, וּכְתִיב[6]: **"צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים וְגוֹ'"**. **וְהַצְמָאוֹן הוּא מִיסוֹד הָאֵשׁ שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית, וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַטְּבָעִיִּים, וְכֵן הוּא בְּ'עֵץ חַיִּים', שֶׁיְּסוֹד הָאֵשׁ הוּא כַּלֶּה, וּמְקוֹר הַמַּיִם וְהַלֵּיחוּת מֵהַמֹּחַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר נ, שֶׁהִיא בְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁנִּקְרָא מַיִם שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית.** – הלב שהוא מקום הרגשות, הוא חם "יסוד האש", ואילו המוח, מקומו של השכל המתון והמחושב – הוא קר. כמו שרואים במוחש, ההבדל שבין מי שהוא בעל לב לבין מי שהוא בעל מוח. כך גם לגבי המוחין והמדות של הנפש האלקית: החום וההתלהבות של האהבה באים לידי ביטוי בלב ומבחינתו של הלב, יכול האדם להגיע עד לידי כלות הנפש. ואילו המוח הוא קר ומיושב. ואותה הבנה מתונה ומחושבת שכוונתו של הקב"ה היא שתהיה דוקא נשמה בגוף, כדי לקיים תורה ומצוות – מצננת את האש שבלב, ואינה מרשה לאדם להגיע לכלות הנפש. עד כאן דובר כיצד שתי המדות יראה ואהבה נולדות מ"חכמה" ו"בינה". **וּשְׁאָר הַמִּדּוֹת כֻּלָּן הֵן עֲנָפֵי הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר.** – ממילא מובן גם איך נולדות שאר חמש המדות מ"חכמה" ו"בינה". האמור לעיל מסביר לנו מדוע "חכמה" ו"בינה" נקראות "אב" ו"אם" של המדות: מההתבוננות של "חכמה" ו"בינה" נולדות המדות. חכמה נקראת "אב": כשם שבטיפת מוח האב ישנם כבר כל פרטי האברים של הילוד, אלא ששם הם בצורה עדינה ומוסתרת – כך גם בנקודת ה"חכמה", ישנה כבר, בצורה מוסתרת, כל פרטי השכל בו הוא מתבונן. וכשם שה"אם" מביאה את פרטי אבריו של הילוד לידי גילוי והתגשמות – כך כוח ה"בינה" מפריד ומגלה כל פרטיו של השכל, ולכן נקראת בינה – "אם". אך עדיין לא הוסבר לנו מה תפקידו של כוח הדעת בהולדת המדות. שכן, כאמור, גם דעת היא "אם" ומקור למדות, ועל כך הוא מסביר: **וְהַדַּעַת, הוּא מִלְּשׁוֹן "וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה"**[2], **וְהוּא לְשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת וְהִתְחַבְּרוּת, שֶׁמְּקַשֵּׁר דַּעְתּוֹ בְּקֶשֶׁר אַמִּיץ וְחָזָק מְאֹד, וְיִתְקַע מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּחָזָק בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף**

ליקוטי אמרים

כי השכל שבנפש המשכלת כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה' איך הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין וכולא קמיה כלא חשיב נולדה ונתעוררה מדת יראת הרוממות במוחו ומחשבתו ליראה ולהתבושש מגדולתו ית' שאין לה סוף ותכלית ופחד ה' בלבו ושוב יתלהב לבו באהבה עזה כרשפי אש בחשיקה וחפיצה ותשוקה ונפש שוקקה לגדולת אין סוף ב"ה והיא כלות הנפש כדכתיב נכספה וגם כלתה נפשי וגו' וכתיב צמאה נפשי לאלהים וגו' וכתיב צמאה לך נפשי וגו' והצמאון הוא מיסוד האש שבנפש האלהית וכמ"ש הטבעיים וכ"ה בע"ח שיסוד האש הוא בלב ומקור המים והליחות מהמוח וכמ"ש בע"ח שער נ' שהיא בחי' חכמה שנקרא מים שבנפש האלהית ושאר המדות כולן הן ענפי היראה והאהבה ותולדותיהן כמ"ש במקום אחר. והדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד ויתקע מחשבתו

5. תהלים פד, ג. **6.** שם, מב, ג. **7.** שם, סג, ב.

בָּרוּךְ־הוּא, וְאֵינוֹ מֵסִיחַ דַּעְתּוֹ. – הוא מקשר בצורה חזקה את ה"דעת" שלו, בכל מה שהבין, ומרכז את מחשבתו באותו ענין ואינו מסיח דעתו ממנו. **כִּי אַף מִי שֶׁהוּא חָכָם וְנָבוֹן בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – גם אם הפעיל את ה"חכמה" ואת ה"בינה" בגדולת הקב"ה, **הִנֵּה אִם לֹא יְקַשֵּׁר דַּעְתּוֹ וְיִתְקַע מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּחֹזֶק וּבְהַתְמָדָה - לֹא יוֹלִיד בְּנַפְשׁוֹ יִרְאָה וְאַהֲבָה אֲמִתִּית, כִּי־אִם דִּמְיוֹנוֹת שָׁוְא.** – רק יהיה נדמה לו שיש לו יראה ואהבה אמיתיות. ברם, לאמיתו של דבר, בלי הפעלתו של כוח הדעת, אין לו מדות אלו, **וְעַל כֵּן הַדַּעַת הוּא קִיּוּם הַמִּדּוֹת וְחַיּוּתָן, וְהוּא כּוֹלֵל חֶסֶד וּגְבוּרָה, פֵּרוּשׁ אַהֲבָה וַעֲנָפֶיהָ וְיִרְאָה וַעֲנָפֶיהָ:** – מכאן, שגם "דעת" היא "אם" ומקור למדות. שכן, באמצעות כוח ה"דעת" נולדות מדות חיות ואמיתיות.

ליקוטי אמרים

בחוזק בגדולת אין סוף ב"ה ואינו מסיח דעתו כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולת א"ס ב"ה הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שוא ועל כן הדעת הוא קיום המדות וחיותן והוא כולל חסד וגבורה פי' אהבה וענפיה ויראה וענפיה:

אחד מזקני חסידי הרבי מוהרש"ב נשמתו־עדן מליובאוויטש, הרשב"ץ – רבי שמואל בצלאל – הסביר פעם את כוח ה"דעת" כך: איכר החזיק בחוותו "מלמד", שלימד את בניו. כפי שהדבר קרה כמעט תמיד, היה האיכר יהודי פשוט, שגם לא היה ביכלתו לקרוא מכתב, ואחד מתפקידיו של ה"מלמד" היה גם לקרוא את המכתבים המגיעים אל האיכר. פעם אחת הגיע מכתב לאיכר בו מודיעים לו שאביו נפטר לעולמו. האיכר הרי לא יכול היה לקרוא את המכתב, ומסר אותו ל"מלמד" שיקריא לו את תוכנו. בשמעו את תוכן המכתב – נפל האיכר והתעלף. נשאלת השאלה: האיכר הרי רק שמע את תוכן המכתב מפיו של ה"מלמד". ואילו המלמד ידע את התוכן על־ידי "ראיה", הוא עצמו ראה וקרא את המכתב – ולמעשה התעלף האיכר, ולא ה"מלמד"? אלא, לגבי האיכר, הרי מדובר בקשר לאבא **שלו**, לכן הוא חש והרגיש בדבר אחרת מאשר ה"מלמד". כך גם במי שמבין היטב דבר שכל, הרי אפשרי הדבר, שהוא וה"שכל" הם שני דברים נפרדים, וה"שכל" אינו משפיע עליו, אין זה ה"אבא" שלו. ואילו, כשמשתמשים בכוח ה"דעת", על ידו הוא מתקשר ונעשה דבר אחד עם ה"שכל" – שלא רק שהוא מבין את ה"שכל", אלא הוא גם מרגיש וחש בו – משפיע אז ה"שכל" עליו, עד שהוא מתעורר באהבה או ביראה, בהתאם לתוכן ה"שכל", זה נעשה ה"אבא" **שלו**.

יום שישי כ"ז כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ה, פרק ד ועוד... עד עמ' ח, לא תעשה.

פֶּרֶק ד. בפרק השלישי הסביר רבנו הזקן, שכל נפש אלקית יש בה עשרה כוחות, המתחלקים לשני חלקים כלליים: "שכל" ו"מדות".

בפרק הרביעי יוסבר שלנפש האלקית גם שלשה "לבושים", שלשה כלי שרת וביצוע: מחשבה, דיבור ומעשה, בהם מתלבשת הנפש האלקית בשעה שהיא חושבת, מדברת או עוסקת בעניני תורה ומצוות.

וְעוֹד יֵשׁ לְכָל נֶפֶשׁ אֱלֹהִית שְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים, – שלשה כלי שרת וביצוע המשמשים את הנפש כמו "לבוש", בגד, שאפשר ללבשו ואפשר לפשוט אותו: כשהנפש פועלת באמצעות שלשה כוחות אלה – היא מלובשת בהם, וכשאין היא משתמשת בהם – היא מופשטת מהם. וכשם שהבגדים בהם לבוש האדם, מבליטים את יופיו וחשיבותו של האדם – כן גם כשהנפש משתמשת בכוחות־"לבושים" האמורים – באים על־ידי־כך לידי ביטוי השכל או רגשות הנפש, **שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה; שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם מְקַיֵּם בְּמַעֲשֶׂה כָּל מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת,** – בשעה שהוא מניח תפילין או מקיים מצות ציצית וכדומה, **וּבְדִבּוּר הוּא עוֹסֵק בְּפֵרוּשׁ כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת וְהִלְכוֹתֵיהֶן,** – דיבורו שקוע בלימוד התורה, שהיא פירושן של המצוות, ולמשל: מסכת ברכות, בה מדובר אודות מצות ודיני ברכות; מסכת שבת – בה מדובר אודות מצות ודיני שבת, וכו', **וּבְמַחֲשָׁבָה הוּא מַשִּׂיג כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהַשִּׂיג בְּפַרְדֵּ"ם הַתּוֹרָה** – אז, **הַרֵי כְּלָלוּת תַּרְיַ"ג אֲבְרֵי נַפְשׁוֹ מְלֻבָּשִׁים בְּתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה;** – שכן, כשם שישנן שש מאות ושלש עשרה (תרי"ג) מצוות בתורה, הנחלקות לשני סוגים: מאתים ארבעים ושמונה – מצוות־עשה, ושלש מאות ששים וחמש מצוות־לא־תעשה, וכנגדן ישנם, בגוף האדם, מאתים ארבעים ושמונה אברים, ושלש מאות ששים וחמשה גידים, שהם ביחד תרי"ג (613) – כך גם הנפש האלקית, יש בה שש מאות ושלשה עשר "אברים" רוחניים־נשמתיים, כל אבר כנגד מצוה מסויימת. וכשהנפש מקיפה, באמצעות שלשת לבושיה (מחשבה, דיבור ומעשה) **כל** תרי"ג המצוות, הרי מלובשים אז כל תרי"ג אברי הנפש **בכל** תרי"ג המצוות – כל אבר של הנשמה במצוה שיש לו אליה שייכות פנימית (משום כך מדייק ומדגיש רבנו הזקן את המלה "כל": "**כל** מצוות מעשיות", "בפירוש **כל** תרי"ג מצוות

ליקוטי אמרים

פרק ד ועוד יש לכל נפש אלהית שלשה לבושים שהם מחשבה דבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה שכשהאדם מקיים במעשה כל מצות מעשיות ובדבור הוא עוסק בפירוש כל תרי"ג מצות והלכותיהן ובמחשבה הוא משיג כל מה שאפשר לו להשיג בפרד"ם התורה הרי כללות תרי"ג אברי נפשו מלובשים בתרי"ג מצות התורה ובפרטות בחי' חב"ד

התורה", "**כל** מה שאפשר לו להשיג" – שכן, אם שלשה הלבושים אינם מקיפים את **כל** תרי"ג המצוות, במצוה אחת אין הם עוסקים, נשאר אז חלק מסויים בנשמה בלי המצוה, בלי הלבוש, שלו). כל האמור הוא באופן כללי, שעל־ידי קיום כל המצוות, במעשה, דיבור ומחשבה, לבושה הנפש **כולה בכל** תרי"ג מצוות התורה – כאן יבוא הסבר מפורט על כל לבוש בנפרד ועל החלק בנפש המתלבש בו: **וּבִפְרָטוּת,** – איזה חלק מיוחד בנפש מתלבש במחשבה, איזה בדיבור וכו': **בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ** – המהוות יחד באופן כללי את כוח השכל וההבנה, **מְלֻבָּשׁוֹת בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה שֶׁהוּא מַשִּׂיג בְּפַרְדֵּ"ם** – פשט, רמז, דרוש, סוד, **כְּפִי יְכֹלֶת הַשָּׂגָתוֹ** – כל אחד לפי כוח השגתו, אחד משיג יותר ואחד פחות, **וְשֹׁרֶשׁ נַפְשׁוֹ לְמַעְלָה;** – מה להבין, כי יש לפעמים אשר אחד יש לו, מצד שורש נשמתו, שייכות לחלק ה"פשט" שבתורה, ולכן מסוגל להבין ענינים בתורה שיש להם שייכות ל"פשט", ויש אשר מצד שורש נשמתו הוא מסוגל יותר להבין את חלק ה"רמז", ה"דרוש" או ה"סוד" שבתורה. הרי כשאדם מבין בתורה עד כמה ששכלו יכול להשיג, מלובשות אז החב"ד שבנפשו ב"מחשבה" והשגה של תורה. **וְהַמִּדּוֹת, שֶׁהֵן יִרְאָה וְאַהֲבָה וְעֲנָפֵיהֶן וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן - מְלֻבָּשׁוֹת בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּמַעֲשֶׂה וּבְדִבּוּר, שֶׁהוּא תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁכְּנֶגֶד כֻּלָּן**[1]. – מה שנאמר קודם, שבהבנת התורה מתלבש חלק השכל שבנפש, במחשבה – אינו דורש ביאור. שכן, הדבר מובן מאליו, שהשכל משיג את התורה באמצעות לבוש המחשבה דוקא. ברם, מה שנאמר כאן, שהמדות מתלבשות בקיום המצוות, על־ידי מעשה או דיבור של תורה – דורש ביאור: איזה קשר יש בין מדות אהבה ויראה, שהן רגש, ל"מעשה" ול"דיבור"? מקומן של המדות הוא הרי בלב – כיצד, איפוא, מתלבשות המדות ב"מעשה" המתבצע ביד למשל (כמו הנחת תפילין ביד), או ב"דיבור", בפה (בשעת לימוד התורה בכוח הדיבור)? על כך הוא מסביר **ששלימות** קיום המצוות, כלומר, שהמצוות תיעשנה בשלימות מתוך רגש פנימי של חיות־נשמתית – זה בא דוקא מיראה ואהבה: **כִּי הָאַהֲבָה הִיא שֹׁרֶשׁ כָּל רְמָ"ח** – (248), **מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּמִמֶּנָּה הֵן נִמְשָׁכוֹת, וּכְלַעֲדָהּ אֵין לָהֶן קִיּוּם אֲמִתִּי,** – באם חסרה האהבה, חסר אז גם בקיומן האמיתי של המצוות, **כִּי הַמְקַיְּמָן בֶּאֱמֶת הוּא הָאוֹהֵב אֶת שֵׁם ה' וְחָפֵץ לְדָבְקָה בּוֹ בֶּאֱמֶת, וְאִי אֶפְשָׁר לְדָבְקָה בּוֹ בֶּאֱמֶת, כִּי־אִם בְּקִיּוּם רְמָ"ח פִּקּוּדִין,** – 248 מצוות־העשה, **שֶׁהֵם רְמָ"ח אֵבְרִין דְּמַלְכָּא** – אברי המלך, **כְּבִיכוֹל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר;** – כמו, למשל, באבריו של אדם, משמש כל אבר כלי מיוחד לכוח מסויים של הנפש המתלבש באותו אבר: העינים הן כלי לכוח הראיה, האזנים – לכוח השמיעה, וכו' – כך גם כל מצוה משמשת כלי לפרט מסויים ברצונו של הקב"ה, הרצון העליון, המתלבש באותה מצוה. כי כל מצוה מייצגת את רצונו של הקב"ה לעשותה ואיך לעשותה – ממילא מובן שעל־ידי קיום המצוות, שהן ה"אברים" והכלים לרצון הקב"ה, מתאחדים עם הקב"ה, בעל הרצון. הרי, שמדת האהבה להקב"ה, מתלבשת בקיום המצוות והיא "פנימיותן" של המצוות, היא השורש וכוח החיות לקיומן של רמ"ח מצוות־העשה בשלימותן המלאה. שכן, כשהוא מקיים את המצוות כתוצאה מאהבתו להקב"ה ומרצונו להידבק אליו, נעשה אז קיום המצוות בחיות ובעונג – בשלימות; כמי שעושה דבר לידידו מתוך אהבתו אליו, הרי זה נעשה בחיות ובעונג. **וְהַיִּרְאָה הִיא שֹׁרֶשׁ לִשְׁמָ"ה 'לֹא תַעֲשֶׂה', כִּי יָרֵא לִמְרֹד בְּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** – שציווה שלא לעשות אותה עבירה – מדובר כאן בסוג יראה שהוא פחד מחומרת הצו שלא לעבור אותה עבירה. **אוֹ יִרְאָה פְּנִימִית מִזּוֹ, שֶׁמִּתְבּוֹשֵׁשׁ מִגְּדֻלָּתוֹ, לַמְרוֹת עֵינֵי כְּבוֹדוֹ וְלַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינָיו, כָּל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא, הֵם הַקְּלִפּוֹת וְסִטְרָא אָחֳרָא, אֲשֶׁר יְנִיקָתָם מֵהָאָדָם הַתַּחְתּוֹן, וַאֲחִיזָתָם בּוֹ הוּא בִּשְׁמָ"ה מִצְוֹת 'לֹא תַעֲשֶׂה'.** – כשאדם עובר על "לא־תעשה" ועובר חלילה עבירה, מקבלות מכך ה"קליפות" ו"סטרא אחרא" – הצד האחר, המנוגד, של הקדושה – יניקה וחיות. ומפני שהקליפות וסטרא־אחרא מכסות על אלקות ועל קדושה, והקב"ה שונא אותן – נזהר היהודי ומתבייש מלעבור עבירה, כדי שלא לחזק אותן ושלא לתת להן חיות. הרי, ש"יראה" מתלבשת בקיום מצוות "לא־תעשה": הפחד מהקב"ה מהווה הכוח הפנימי שמונע את היהודי מלהיכשל בעבירות. מכל האמור מובנת שייכותן של יראה ואהבה לקיום המצוות; ואיך המדות מהוות שורש וחיות המתלבשות בקיום המצוות במעשה או בדיבור.

ליקוטי אמרים

שבנפשו מלובשות בהשגת התורה שהוא משיג בפרד"ם כפי יכולת השגתו ושרש נפשו למעלה. והמדות שהן יראה ואהבה וענפיהן ותולדותיהן מלובשות בקיום המצות במעשה ובדבור שהוא ת"ת שכנגד כולן כי האהבה היא שרש כל רמ"ח מ"ע וממנה הן נמשכות ובלעדה אין להן קיום אמיתי כי המקיימן באמת הוא האוהב את שם ה' וחפץ לדבקה בו באמת ואי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פקודין שהם רמ"ח אברין דמלכא כביכול כמ"ש במקום אחר והיראה היא שרש לשם"ה לא תעשה כי ירא למרוד במלך מלכי המלכים הקב"ה. או יראה פנימית מזו שמתבושש מגדולתו למרות עיני כבודו ולעשות הרע בעיניו כל תועבת ה' אשר שנא הם הקליפות וסטרא אחרא אשר יניקתם מהאדם התחתון ואחיזתם בו הוא בשם"ה מצות לא תעשה.

---

1. פאה פרק א. משנה א.

יום שבת קודש כ"ח כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ח, והנה שלשה... עד עמ' 16, ומתלבשת בהן.

עד כאן הסביר רבנו הזקן, שלכל נפש אלקית – שלשה לבושים בהם היא מתלבשת: מחשבה, דיבור ומעשה של תורה ומצוות. כאן מתחיל רבנו הזקן להסביר שאם כי מחשבה, דיבור ומעשה, נקראים "לבושים" בלבד לנפש האלקית, וכרגיל הלבוש נחות במעלה מן הדבר שהוא משמש לו לבוש – הרי ביחס ללבושים אלה (מחשבה, דיבור ומעשה) שונה הדבר והם גבוהים במדריגתם מן הנפש עצמה; וכשהנפש מתלבשת בלבושים אלה – היא חושבת ומדברת בתורה ומקיימת מצוות – מתעלית הנפש למדריגה נעלה יותר. שכן, תורה ומצוות הן דבר אחד עם הקב"ה, ולכן על־ידי לבושים אלה של תורה ומצוות – מתאחד יהודי בקב"ה. וכך מסביר ה"תניא" את הדברים:

ליקוטי אמרים

והנה שלשה לבושים אלו מהתורה ומצותיה אף שנקראים לבושים לנפש רוח ונשמה עם כל זה גבהה וגדלה מעלתם לאין קץ וסוף על מעלת נפש רוח ונשמה עצמן כמ"ש בזהר דאורייתא וקב"ה כולא חד פי' דאורייתא היא חכמתו ורצונו של הקב"ה והקב"ה בכבודו ובעצמו כולא חד כי הוא היודע והוא המדע וכו' כמ"ש לעיל בשם הרמב"ם. ואף דהקב"ה נקרא אין סוף ולגדולתו אין חקר ולית מחשבה תפיסא ביה כלל וכן ברצונו וחכמתו כדכתיב אין חקר לתבונתו וכתי' החקר אלוה תמצא וכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם הנה על זה אמרו במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו וצמצם הקב"ה רצונו וחכמתו בתרי"ג מצות התורה ובהלכותיהן

וְהִנֵּה, שְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים אֵלּוּ מֵהַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, אַף שֶׁנִּקְרָאִים לְבוּשִׁים לְנֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה, – והלבוש הוא, כרגיל, למטה במדריגה מהאדם הלובש את הלבוש, **עִם כָּל זֶה, גָּבְהָה וְגָדְלָה מַעֲלָתָם** – של לבושי התורה והמצוות, **לְאֵין קֵץ וְסוֹף עַל מַעֲלַת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה עַצְמָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[2] **דְּאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד,** – כמו שכתוב ב"זוהר" שהתורה והקב"ה הם דבר אחד, **פֵּרוּשׁ: דְּאוֹרַיְתָא, הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ - כֻּלָּא חַד,** – כלומר, כיצד התורה היא דבר אחד עם הקב"ה? – מפני שתורה, שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה (ההבנה שבתורה מייצגת את חכמתו ושכלו של הקב"ה, ופסק ההלכה, איך יהיה הדין, כשר או פסול, טמא או טהור, מייצג את רצונו של הקב"ה) והקב"ה בכבודו ובעצמו – הם דבר אחד. **כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַמַּדָּע וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[3] **בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם.** – כל האספקטים השונים של ההבנה האנושית, הם לגבי הקב"ה אותו "הוא" אחד ויחיד – זה הכל הקב"ה עצמו. מכאן, שהתורה שהיא הבנתו של הקב"ה היא דבר (עצם) אחד עם הקב"ה עצמו, וכשיהודי מבין ומתאחד עם חכמתו והבנתו של הקב"ה, הוא ממילא מתאחד עם הקב"ה עצמו. הרי מובן, שלבושי המחשבה והדיבור בתורה ובקיום המצוות, כיון שהם מאוחדים עם הקב"ה, הרי הם למעלה במדריגה מהנפש עצמה. ברם, נשאלת השאלה: כיצד אנו אומרים שעל־ידי הבנת התורה "לוקחים" את חכמתו ורצונו של הקב"ה – בשעה שחכמתו של הקב"ה (כמו שהקב"ה עצמו) היא למעלה באין־ערוך מהבנתו המוגבלת של האדם? – וכך מסביר ה"תניא" את הדברים: **וְאַף דְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא "אֵין סוֹף"**[4], **וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר, וְלֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל**[5], – שום מחשבה אינה מסוגלת "לתפוס" (להשיג) את הקב"ה, **וְכֵן בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ,** – שום מחשבה אינה מסוגלת "לתפוס" גם את רצונו וחכמתו של הקב"ה, **כְּדִכְתִיב: "אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ"**[6], – ואין ביכולת שום חקירה להגיע להבנתו של הקב"ה, **וּכְתִיב: "הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא"**[7], **וּכְתִיב: "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם"**[8] – ממילא אין ביכולת מחשבות ורעיונות אנושיים להשיג את מחשבותיו של הקב"ה – כיצד איפוא, אומרים כאן, שעל־ידי הבנת התורה מבינים את חכמתו ורצונו של הקב"ה, שהם למעלה לגמרי מהשכל האנושי? מסביר ה"תניא" להלן, שאם כי חכמתו ורצונו של הקב"ה הם, אכן, למעלה לגמרי מההבנה האנושית, אבל הקב"ה צמצם את רצונו וחכמתו, "הורידם" והלבישם בענינים גשמיים של תורה ומצוות – וזאת כדי שהשכל האנושי יוכל על־ידי־כך להשיגם ולהתאחד עם הקב"ה. **הִנֵּה עַל זֶה אָמְרוּ**[9]**:** – חכמינו זכרונם־לברכה, **"בְּמָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עֲנָוָתָנוּתוֹ",** – על־ידי "עניוותו" וירידתו של הקב"ה, יש לנו גישה ויכולים אנו להתקשר בגדולתו של הקב"ה, **וְצִמְצֵם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ בְּתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה וּבְהִלְכוֹתֵיהֶן,** – בכל מצוה ישנו רצונו של הקב"ה שיהודי יקיים אותה, ובכל הלכה של תורה ישנם חכמתו ורצונו של הקב"ה, ההבנה של ההלכה (חכמתו), ופסק הדין (רצונו), **וּבְצִרּוּפֵי אוֹתִיּוֹת תְּנַ"ךְ,** – במלים ובאותיות התנ"ך ישנם רצונו וחכמתו של הקב"ה. ולכן, כשיהודי אומר מילים ואותיות התנ"ך, כשהוא אומר תהלים או פסוקי תנ"ך, גם כשאינו מבין את הרעיון הגלום באותן אותיות – הוא מקיים

---

2. חלק א' דף כד, א; חלק ב' דף ס, א. **3.** בפרק שני. **4.** תהלים קמה, ג. **5.** תקוני זהר בהקדמה, יז, א. **6.** ישעי' מ, כח. **7.** איוב יא, ז. **8.** ישעי' נה, ח. **9.** מגילה לא, א.

מצות הדיבור בתורה. שכן, באותיות עצמן ובצירופן למילים, גלומה קדושה – חכמתו ורצונו של הקב"ה, **וּדְרָשׁוֹתֵיהֶן שֶׁבְּאַגָּדוֹת וּמִדְרְשֵׁי חֲכָמֵינוּ ז"ל,** – שעל המילים ואותיות התנ"ך, בכולן צמצם והלביש הקב"ה את רצונו וחכמתו, **כְּדֵי שֶׁכָּל הַנְּשָׁמָה אוֹ רוּחַ וְנֶפֶשׁ שֶׁבְּגוּף הָאָדָם תּוּכַל לְהַשִּׂיגָן בְּדַעְתָּהּ,** – כדי שכל נשמה, לאו דוקא מדריגת הנשמה שהיא הנעלית בין שלשת הבחינות: נפש, רוח ונשמה, אלא גם רוח או נפש שבגוף האדם, תוכלנה להשיג את חכמתו ורצונו של הקב"ה בדעתה ובהבנתה, **וּלְקַיְּמָן כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לְקַיֵּם מֵהֶן בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה,** – ולקיים את התורה והמצוות שהן חכמתו ורצונו של הקב"ה, על־ידי מעשה, דיבור ומחשבה, **וְעַל יְדֵי זֶה תִּתְלַבֵּשׁ בְּכָל עֶשֶׂר בְּחִינוֹתֶיהָ בִּשְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים אֵלּוּ.** – על־ידי לימוד התורה וקיום המצוות תתלבש הנשמה, הנפש והרוח, בכל עשר בחינותיהן ושלשת לבושיהן: מחשבה, דיבור ומעשה. מכאן, ששלשה לבושי הנשמה: מחשבה, דיבור ומעשה בתורה ומצוות, הם למעלה בהרבה מהנשמה **עצמה,** והם מביאים להתעלות הנשמה בכך שהיא מתאחדת, על־ידם, בחכמתו ורצונו של הקב"ה, ועל־ידי־זה בהקב"ה עצמו. **וְלָכֵן נִמְשְׁלָה הַתּוֹרָה לְמַיִם**[10]**,** – כי **מַה מַּיִם יוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ** – טבע המים שהם **עצמם** זורמים ממקום גבוה למקום נמוך, לא כמו שהדבר הוא ב"אור", שהאור המאיר הוא הארה בלבד ממקורו, או כמו שהדבר הוא בהשפעת השכל שהרב משפיע לתלמידו, הרי הארה בלבד משכלו של הרב נמסרת לתלמיד ולא עצם השכל כמו שהוא אצל הרב. ואילו במים, אנו רואים, שאותם המים עצמם שהיו במקום גבוה, הם הם יורדים למקום נמוך, וכמשל זה ביחס למים, **כָּךְ הַתּוֹרָה יֶרְדָה מִמָּקוֹם כְּבוֹדָהּ,** – מאותה מדריגה נעלית שם היתה, **שֶׁהִיא** – התורה עצמה, **רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד,** – התורה והקב"ה הם דבר אחד, **וְלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל.** – אין שום מחשבה יכולה "לתפוס" אותו כלל. וכאשר התורה היא במדריגה נעלה כזו – אין מחשבה שתוכל להשיג אותה. **וּמִשָּׁם נִסְעָה וְיָרְדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגוֹת, מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת,** – כפי שהוסבר בפרק שני, יש בעולמות סדר של מדריגות, מעליון לתחתון, הקשורים אחד בשני, כחוליות בשרשרת, עד לעולם הגשמי התחתון ביותר – והתורה עברה ונסעה דרך כל המדריגות האלו שבעולמות, **עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים וְעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה,** – שהוא עולם גשמי וחומרי, **שֶׁהֵן רֹב מִצְוֹת הַתּוֹרָה כְּכֻלָּם וְהַלְכוֹתֵיהֶן,** – שכן, כמעט כל מצוות התורה, מלובשות בענינים גשמיים, כמו מצות ציצית – בצמר גשמי, מצות תפילין – בקלף גשמי, לולב וארבעה מינים – בצומח גשמי וכו', כך גם רוב ההלכות והדינים במצוות ה"רוחניות", המופשטות, עוסקים בענינים גשמיים, כמו "מצות ואהבת לרעך כמוך, שההלכה היא שצריך להטיבו בנכסים בפרנסתו וכו'" (לשון כ"ק רבינו) – כלומר, עצם מצות "ואהבת לרעך כמוך" היא רוחנית, כי אהבה היא מדה רגשית מופשטת, ואילו הלכותיה של מצוה זו מתבטאות בענינים גשמיים: להטיב עם הזולת פשוט בגשמיות, לעזור לו בפרנסה וכו'. הרי, שגם רובן של המצוות הרוחניות, הלכותיהן קשורות בענינים גשמיים, ובהן מלובשות חכמתו ורצונו של הקב"ה – וכך הן גם כן מלובשות, **וּבְצֵרוּפֵי אוֹתִיּוֹת גַּשְׁמִיּוֹת בִּדְיוֹ עַל הַסֵּפֶר, עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים שֶׁבְּתוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים,** – באותיות־הדיו עצמן ישנה קדושה, חכמתו ורצונו של הקב"ה, וכל זה, **כְּדֵי שֶׁתְּהֵא כָּל מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בָּהֶן,** – כדי שהמחשבה האנושית תוכל להשיגן (ועל־ידי־זה "לתפוס" את חכמתו ורצונו של הקב"ה), **וַאֲפִלּוּ בְּחִינַת דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, שֶׁלְּמַטָּה מִמַּדְרֵגַת מַחֲשָׁבָה, תְּפִיסָא בָּהֶן וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶן.** – לא רק מחשבה, אלא גם דיבור ומעשה, שהם למטה במדריגה ממחשבה, תהיה להם אחיזה ויוכלו להתלבש בחכמתו ורצונו של הקב"ה שבתורה ומצוות. שכן, על־ידי לימוד תורה וקיום מצוות, יש לשלושת הלבושים: מחשבה, דיבור ומעשה, "תפיסה" והתלבשות בחכמתו וברצונו של הקב"ה שבמצוות.

ליקוטי אמרים

ובצרופי אותיות תנ"ך ודרשותיהן שבאגדות ומדרשי חכמינו ז"ל בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם תוכל להשיגן בדעתה ולקיימן כל מה שאפשר לקיים מהן במעשה דבור ומחשבה וע"י זה תתלבש בכל עשר בחינותיה בשלשה לבושים אלו. ולכן נמשלה התורה למים מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה ירדה ממקום כבודה שהיא רצונו וחכמתו יתברך ואורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד ולית מחשבה תפיסא ביה כלל. ומשם נסעה וירדה בסתר המדרגות ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם הזה שהן רוב מצות התורה ככולם והלכותיהן ובצרופי אותיות גשמיות בדיו על הספר עשרים וארבעה ספרים שבתורה נביאים וכתובים כדי שתהא כל מחשבה תפיסא בהן ואפי' בחי' דבור ומעשה שלמטה ממדרגת מחשבה תפיסא בהן ומתלבשת בהן

---

10. בבא קמא יז, א.

יום ראשון

יום שלישי — **כב כסלו** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קו־קז.
תניא: אך ביודעיי . . . את ה' וגו' אכי"ר.

מִתַּקָּנוֹת כְּבוֹד קָדֶשֶׁת אַדְמוֹ"ר שְׁלִיטָ"א [אַדְמוֹ"ר מְהוֹרַיִי"צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן]: לֹאמַר בְּכָל בֹּקֶר אַחַר הַתְּפִלָּה – וְגַם בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים – תְּהִלִּים כְּפִי שֶׁנֶּחְלַק לִימֵי הַחֹדֶשׁ, וְאַחַר אֲמִירָה בַּעֲשָׂרָה – קַדִּישׁ יָתוֹם.

בְּחֹדֶשׁ שֶׁל כט יוֹם אוֹמְרִים בְּיוֹם כט הַשִּׁעוּר דִּשְׁנֵי הַיָּמִים.

יום שני

יום רביעי — **כג כסלו** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: והנה אחר . . . אמרים הנ"ל.

משיחות אאזמו"ר – אלול תרל"ה: ג' ימים קודם השבת הוא הכנה לשבת. אויף שבת זאָגט ער אין זהר דמיני' מתברכין כולהו יומין. כולהו יומין איז כל ששת ימי השבוע, וואָס אויף דעם האָט דער אויבערשטער געגעבען א ברכה כללית וברכך ה"א בכל אשר תעשה, איז די ברכת השבת מלפניו ומלאחריו, די הכנה צו שבת איז מיום ד', און דער אָנזאָג איז דער קליינער לכו נרננה, וואָס איז ג' פסוקים.

מִשִּׂיחוֹת אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַמַּהַר"שׁ] – אֱלוּל תרל"ה: ג' יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת הוּא הֲכָנָה לְשַׁבָּת. עַל שַׁבָּת נֶאֱמַר בַּזֹּהַר שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְבָּרְכִים כָּל הַיָּמִים. כָּל הַיָּמִים – הֵם כָּל שֵׁשֶׁת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, בַּעֲבוּרָם נָתַן הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא בְּרָכָה כְּלָלִית "וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה". בִּרְכַּת הַשַּׁבָּת הֲרֵי הִיא מִלְּפָנָיו וּמֵאַחֲרָיו, הַהֲכָנָה לְשַׁבָּת הִיא מִיּוֹם ד' – שֶׁהַהוֹרָאָה וְהַצִּיווּי עַל כָּךְ הוּא הַ"לְכוּ נְרַנְּנָה" הַקָּטָן [אוֹתוֹ אוֹמְרִים בְּשִׁיר שֶׁל יוֹם הָרְבִיעִי בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית] שֶׁהוּא ג' פְּסוּקִים.

יום שלישי

יום חמישי — **כד כסלו, ערב חנוכה** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: פרק א. תניא . . . פנים לתורה.

(המשך). ביאור ג' פסוקים – לכו נרננה – ע"פ מדה ממוצעת מדת כל אדם: מיטוואָך אז מען הויבט אָן טראַכטען וואו וועט מען נעהמען אויף שבת, הן בפשטות און הן מיט וואס וועט מען שבת'ן – יעדער איד איז דאָך שבת גאָר אנאנדערער – ווערט מרה שחורה'דיג, איז די עצה, לכו נרננה, בטחון. ווען עס קומט דאָנערשטאָג, עס ווערט נעהנטער צו שבת, און עס איז נאָך אלץ ניטאָ, איז יעמאָלט נרננה'ט זיך ניט, מען פאַרשטעהט אז מ'דארף עפעס טאָן. איז אז מ'זיצט דאָנערשטאָג'דיגע נאַכט און מ'לערענט חסידות, יעמאָלט איז פרייטאָג דערהערט מען כי אל גדול גו' ומלך גדול גו', און מיט דעם שבת'ט א איד.

במנחה אין אומרים תחנון.

[הֶמְשֵׁךְ]. בֵּאוּר ג' הַפְּסוּקִים – "לְכוּ נְרַנְּנָה" – עַל פִּי מִדָּה מְמֻצַּעַת מִדַּת כָּל אָדָם: בְּיוֹם רְבִיעִי, כְּשֶׁמַּתְחִילִים לַחֲשֹׁב מִנַּיִן יִקָּחוּ עֲבוּר שַׁבָּת, הֵן בְּפַשְׁטוּת וְהֵן בְּצוּרַת קִיּוּם הַשַּׁבָּת – כָּל יְהוּדִי הֲרֵי הוּא שׁוֹנֶה לְגַמְרֵי בְּשַׁבָּת – שׁוֹקְעִים בְּדִכָּאוֹן. הָעֵצָה לְכָךְ – "לְכוּ נְרַנְּנָה", בִּטָּחוֹן. כַּאֲשֶׁר מַגִּיעַ יוֹם

היום יום . . .

חֲמִישִׁי, יוֹתֵר קָרוֹב לְשַׁבָּת, וַעֲדַיִן אֵין כֹּל, בְּמַצָּב בִּלְתִּי "מַרְנִין" זֶה, מְבִינִים שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ. אֲזַי, כְּשֶׁיּוֹשְׁבִים בְּלֵיל שִׁשִּׁי וְלוֹמְדִים חֲסִידוּת, אוֹ אָז נִקְלָט בְּיוֹם שִׁשִּׁי שֶׁ"כִּי אֵל גָּדוֹל גו' וּמֶלֶךְ גָּדוֹל גו'". וְעִם זֶה [תְּכָנִים אֵלּוּ] – שׁוֹבֶת יְהוּדִי.
בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

יום רביעי

יום שישי — כה כסלו, א חנוכה — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, ששי עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: והא דאמרינן . . . להתייהר כו'.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] הָיָה מַדְלִיק נֵרוֹת חֲנֻכָּה בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב, וְלֹא הָיָה מְדַיֵּק בַּפֶּתַח שֶׁיִּהְיֶה מִדָּרוֹם לְצָפוֹן אוֹ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. "הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ" – אַחַר הַדְּלָקַת כָּל הַנֵּרוֹת. וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּסָמוּךְ לְהַנֵּרוֹת חֲצִי שָׁעָה – לְבַד מִיּוֹם ו' עֶרֶב שַׁבַּת־קֹדֶשׁ שֶׁלֹּא הָיָה מִתְעַכֵּב חֲצִי שָׁעָה – מְדַיֵּק שֶׁיִּדְלְקוּ הַנֵּרוֹת חֲמִשִּׁים דַּקּוֹת לְכָל־הַפָּחוֹת.
מִנְחָה, נֵר חֲנֻכָּה, נֵר שַׁבָּת.

יום חמישי

שבת — כו כסלו, ב חנוכה — ה'תש"ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה.

שיעורים. חומש: וישב, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: פרק ב. ונפש . . . בראשית.

יוֹם הִתְוַעֲדוּת. טַל וּמָטָר. נֵר חֲנֻכָּה אַחַר הַבְדָּלָה וְקֹדֶם אֲמִירַת וְיִתֶּן לְךָ. בְּבֵית הַכְּנֶסֶת – נֵר חֲנֻכָּה קֹדֶם הַבְדָּלָה.

בְּיוֹם שַׁבַּת־קֹדֶשׁ שֶׁמְּבָרְכִים הַחֹדֶשׁ, הַשְּׁכֵם בַּבֹּקֶר יִתְקַבְּצוּ אַנַ"שׁ [=אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, חֲסִידֵי חַבַּ"ד] לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהַגִּיד כָּל הַתְּהִלִּים. אַחַר הָאֲמִירָה יִלְמְדוּ כְּשָׁעָה מַאֲמָר שֶׁל חֲסִידוּת שֶׁיִּהְיֶה מוּבָן לַכֹּל, וְאַחַר־כָּךְ תְּפִלָּה. מוֹעֵד הִתְוַעֲדוּת כְּפִי הַזְּמַן שֶׁיַּגְבִּילוּ מַתְאִים לִתְנָאֵי הַמָּקוֹם, מְקוֹם דִּירָתָם לְהַצְלָחָה בְּגַשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת.

אַחַר אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים יֹאמְרוּ קַדִּישׁ יָתוֹם. וְאִם יֵשׁ חִיּוּב – יָאָרְצַייט [=יוֹם הַשָּׁנָה לַפְּטִירָה] אוֹ אָבֵל – אוֹמְרִים קַדִּישׁ יָתוֹם אַחַר כָּל סֵפֶר.

יום שישי

יום ראשון — כז כסלו, ג חנוכה — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: פרק ג. והנה כל . . . 14 ופחדו.

בַּמַּאֲסָר הַשֵּׁנִי שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – בִּשְׁנַת תקס"א – לֹא יָשַׁב בִּתְפִיסָא וּמַאֲסָר כָּבֵד כְּבָרִאשׁוֹנָה. אֲבָל הַמַּלְשִׁינוּת הָיְתָה כְּבֵדָה יוֹתֵר, כִּי עִקַּר הַהַלְשָׁנָה הָיָה עַל תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, וְהַהִתְנַגְּדוּת הָיְתָה גְּדוֹלָה בְּמְאֹד. הָיָה תָּפוּס בַּ"טַיְינְעֶ סאָוועטְ" [=הַמּוֹעֵצָה הַחֲשָׁאִית]. יוֹם שֶׁיָּצָא לְחֵרוּת: נֵר ג' דַּחֲנֻכָּה.

שבת קודש

יום שני — כח כסלו, ד חנוכה — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, שני עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: כי השכל . . . ויראה וענפי'.

הַנְּהוּג אֵצֶל הַ"צֶּמַח צֶדֶק", כִּי בְּאֶחָד מִלֵּילֵי חֲנֻכָּה הָיוּ עוֹשִׂים כְּעֵין פַּאַרְבְּרֵיינְגְעֶן [=הִתְוַעֲדוּת] עִם בְּנֵי הַבַּיִת, וְהָיוּ בָּאִים גַּם כַּלּוֹתָיו, וְנִקְרָא "לַאטְקְעֶס אָוועֶנְט" [=עֶרֶב לְבִיבוֹת]. וְכֵן הָיָה אֵצֶל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן וְאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי. בֵּין הַסִּפּוּרִים שֶׁהָיוּ הֲרֻבֵּיִים [=הָאַדְמוֹרִי"ם] מְסַפְּרִים בִּסְעוּדָה זוֹ, הָיוּ סִפּוּרִים אֲשֶׁר בְּכָל חֲנֻכָּה הָיוּ מְשׁוֹחֲחִים אוֹדוֹתָם, אַף שֶׁכְּבָר דִּבְּרוּ מִזֶּה בְּשָׁנָה הָעֲבָרָה.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] הָיָה נוֹתֵן דְּמֵי חֲנֻכָּה בְּלֵיל נֵר הָרְבִיעִי אוֹ הַחֲמִישִׁי.

המשך ביאור למס' שבועות ליום שלישי עמ' ב

1 שידע וזכר שהוא טמא, כיון שסבר שמקום הדיוט הוא זה, מַהוּ –
2 מה דינו, האם ידיעתו על המקדש ודיניו נחשבת 'ידיעה בתחילה',
3 וחייב קרבן, או ש'ידיעה' היא רק כשידע תחילה את מקומו, ואחר
4 כך נעלם ממנו.
5 הגמרא מבררת בשיטת מי הסתפק רבי ירמיה: **אַלִּיבָּא דְּמַאן** – לפי
6 מי יש לדון בשאלה זו, **אִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא** – אם לפי דעת רבי
7 עקיבא **דְּבָעֵי** – שמצריך **יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה** כתנאי לחיוב קרבן עולה
8 ויורד, **הָא** – הרי הוא כלל **לֹא מְחַיֵּיב** עַל כניסה למקדש **בְּהֶעְלֵם**
9 **מִקְדָּשׁ** אלא רק על כניסה בהעלם טומאה. **וְאִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי**
10 **יִשְׁמָעֵאל, דְּמְחַיֵּיב עַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ, הָא לֹא בָּעֵי יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה** – הרי
11 הוא סובר שאין צריך ידיעה בתחילה כדי להתחייב בקרבן,
12 ולפיכך ודאי שבן בבל זה יהיה חייב.
12 הגמרא מתרצת בשיטת מי הסתפק רבי ירמיה, ומבארת את ספיקו:
14 **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרך רבי ירמיה להסתפק אלא **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי,**
15 **דְּבָעֵי יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה** – שהוא סובר שצריך ידיעה בתחילה, **וְהוא** גם
16 **מְחַיֵּיב עַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ, וְאָמַר** – והוא סובר שיִדִיעַת **בֵּית רַבּוֹ שְׁמָהּ**
17 **יְדִיעָה.** וכיון שכך, מסתפק רבי ירמיה, **מַאי,** האם כֵּיוָן **דְּיָדַע** מבית
18 רבו את הדין הכללי **דְּאִיבָּא** – שיש **מִקְדָּשׁ בָּעוֹלָם** וצריך להזהר
19 שלא להכנס אליו בטומאה, **יְדִיעָה הִיא** זו, הנחשבת לו כ'ידיעה
20 בתחילה', ולכן אף שלא ידע מעולם שהמקום אליו נכנס הוא
21 מקום המקדש, חייב קרבן על כניסתו זו, **אוֹ דִּלְמָא** – או שמא **כֵּיוָן**
22 **דְּמִקּוֹמוֹ לֹא יָדַע לֵיהּ** – כיון שמעולם לא ידע היכן הוא מקום
23 המקדש, **הַעֲלָמָה הִיא** – הרי הוא מתחילת טומאתו בהעלם, ואין
24 כאן 'ידיעה בתחילה', ולפיכך הוא אינו מתחייב קרבן. שאין די
25 ב'ידיעה בתחילה' בענין הטומאה, אלא צריך שתהיה 'ידיעה
26 בתחילה' גם בענין המקדש, וידיעתו על המקדש בלא לדעת את
27 מקומו אינה נחשבת ידיעה בענין המקדש.
28 **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.
29 שנינו במשנה: **אֶחָד הַנִּכְנָס לָעֲזָרָה וכו'** שאין מוסיפין על העיר ועל
30 העזרות אלא וכו'. הגמרא דנה בדין קידוש תוספת העזרה ותוספת
31 העיר שנזכר במשנה. שואלת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מהיכן
32 למדנו שצריך את כל הדברים האלו כדי לקדש את העיר והעזרה.
33 משיבה הגמרא: **אָמַר רַב שִׁמִּי בַּר חִיָּיא, דְּאָמַר קְרָא,** שהקב"ה אמר
34 למשה **וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם. כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ**
35 **אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל כֵּלָיו**

המשך ביאור למס' שבועות ליום חמישי עמ' א

1 אין צורך למנותן.
2 אומרת הגמרא: **אַלְמָא קָסָבַר** – מוכח שרבי ישמעאל ברבי יוסי
3 סובר **שִׁקְדּוּשָׁהּ רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁהּ לְשָׁעָתָהּ וְלֹא קִידְּשָׁהּ לֶעָתִיד לָבֹא,**
4 משום שאם קידשה לעתיד לבא, הרי כל עיר שהיתה מוקפת
5 חומה מימות יהושע עדיין עומדת בקדושתה.
6 הגמרא מקשה על ברייתא זו מברייתא אחרת: **וּרְמִינְהִי** – וקשה
7 מברייתא, ששנינו, **אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, וְכִי** רק עיירות **אֵלּוּ**
8 שנמנו במשנה **בִּלְבַד הָיוּ** מוקפות חומה מימות יהושע, **וַהֲלֹא כְּבָר**
9 **נֶאֱמַר** בערים שכבש משה בעבר הירדן המזרחי, 'שִׁשִּׁים עִיר כָּל
10 חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן. כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצוּרוֹת חוֹמָה גְבוֹהָה'
11 (דברים ג ד–ה). **אֶלָּא לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים** דווקא **אֶת אֵלּוּ,** משום **שֶׁכְּשֶׁעָלוּ**
12 **בְּנֵי הַגּוֹלָה מָצְאוּ** את **אֵלּוּ** בדרך ביאתם, **וְקִידְּשׁוּם.**
13 הגמרא מפסיקה את הברייתא כדי לבאר את מה שקשה בה.
14 מקשה הגמרא: מדוע אמרה הברייתא שחזרו **וְקִידְּשׁוּם הַשְּׁתָּא** –
15 עכשיו, מלבד הקדושה הראשונה שנתקדשו בראשונה, **הָא**
16 **אָמְרִינַן לְקַמָּן** – הרי בברייתא זו עצמה נאמר בסמוך **דְּלֹא צְרִיכָא**
17 **לְקַדּוּשֵׁי** – שאין צורך לקדש את העיירות מחדש מפני שמעולם לא
18 בטלה קדושתן.
19 מבארת הגמרא: **אֶלָּא** ודאי הכוונה היא **שֶׁמָּצְאוּ** את **אֵלּוּ** בדרכם,
20 **וּמְנָאוּם.**
21 הגמרא חוזרת להביא את המשך הברייתא: **וְלֹא אֵלּוּ בִּלְבַד, אֶלָּא**
22 **כָּל עִיר שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדְךָ מַאֲכוֹתֶיךָ שֶׁהִיא מוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת**
23 **יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, כָּל הַמְּצוֹת הָאֵלּוּ** שנוהגות בעיירות המוקפות מימות
24 יהושע, **נוֹהֲגוֹת גַּם בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁקִּדּוּשָׁהּ רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁהּ לִשְׁעָתָהּ**
25 **וְקִידְּשָׁהּ לֶעָתִיד לָבֹא.**
26 מקשה הגמרא: **קַשְׁיָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר**
27 **יוֹסֵי** – מצינו סתירה בין דברי רבי ישמעאל ברבי יוסי בברייתא
28 הראשונה, שבה מוכח שסובר שלא קידשה לעתיד לבא, ובין
29 דבריו בברייתא השניה, שבה אמר במפורש שקידשה לעתיד לבא.
30 מתרצת הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא** – אם תרצה תוכל ליישב זאת כך,
31 **תְּרֵי תַּנָּאֵי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר יוֹסֵי** – שני תנאים הם ששנו את
32 שתי הברייתות, ונחלקו מהי דעתו של רבי ישמעאל ברבי יוסי,
33 האם קידשה לעתיד לבא או לא.
34 הגמרא מתרצת תירוץ נוסף. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה אפשר
35 לתרץ בדרך אחרת, **חֲדָא מִינַּייְהוּ** – אחת מהברייתות **רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר**
36 **יוֹסֵי אֲמָרָהּ,** ולא רבי ישמעאל ברבי יוסי אשר אמר את הברייתא
37 השניה.
38 הגמרא מביאה ברייתא אשר ממנה אכן נראה שרבי אלעזר ברבי
39 יוסי אומר שקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבא: **דְּתַנְיָא** – שהרי
40 שנינו בברייתא, **רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר יוֹסֵי אוֹמֵר,** נאמר בתורה (ויקרא כה
41 ל) על בית מבתי ערי חומה 'וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חוֹמָה
42 לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ'. קרי 'לו', והיינו שיש לעיר חומה, אולם כתוב
43 'לא', משמע שאין לה חומה, ללמד שהדין האמור בפסוק נאמר
44 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ** [–לעיר] **עַכְשָׁיו חוֹמָה, וְרַק הָיָה לוֹ קוֹדֶם לָכֵן.** הרי
45 שהוא סובר, שאף על פי שחרבה חומתה, עדיין העיר קדושה
46 בקדושתה הראשונה.

זכות האלמנה למגורים

יום ראשון כ"ב כסלו ה'תשע"ח

הלכות אישות פרק יח, הלכות ב-ג: נָפַל הַמָּדוֹר, אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִבְנוֹתוֹ... נָפַל הַבַּיִת... נוֹתְנִין לָהּ מָדוֹר לְפִי כְּבוֹדָהּ.

בגמרא (כתובות קג, א) נאמר שאם נפל המדור המיועד למגורי האלמנה, אין היורשים חייבים לבנותו מחדש. וכן אם הבעל השאיר בית קטן שאינו מספיק למגורי האלמנה והיתומים יחדיו, אין היתומים חייבים לאפשר לה לדור בו (שם נד, א) שכן התחייבות הבעל היא רק לאפשר לה לגור בביתו אך לא לדאוג לה למגורים אחרים (ריטב"א שם לפירוש רש"י, תוספות שם).

מאידך, בתלמוד ירושלמי (כתובות פ"ד, יג) נאמר "לא היה שם בית, היורשים שוכרים לה בית". ויש ראשונים שכתבו שאכן הלכה זו, האם היורשים חייבים לשכור לה בית כאשר אין בית קיים, שנויה במחלוקת בין התלמודים (ריטב"א שם לדעת רש"י), אך יש אומרים שגם לדעת הבבלי שהיורשים אינם חייבים לאפשר לאלמנה מגורים בבית צר, עליהם לשכור לה בית על חשבונם, כדברי הירושלמי (רמב"ן שם).

וכתב ה'מגיד משנה' שכן גם דעת הרמב"ם שכתב "נפל המדור, אין היורשין חייבין לבנותו", אך הוסיף שאם נפל הבית "נותנין לה מדור לפי כבודה", הרי שאף כי אינם חייבים לדאוג שתוכל להמשיך לגור בבית הבעל, מכל מקום עליהם לשכור לה בית על חשבונם.

אך יש שפירשו את שיטת הרמב"ם באופן אחר, כי בשתי ההלכות מדובר בשני מקרים שונים: כאשר הבעל השאיר בית שאינו גדול דיו למגורי האלמנה והיורשים, אינם חייבים לדאוג לה לבית, כי התחייבות הבעל היא רק למגורים בביתו ולא במקום אחר, אך אם לא השאיר בית והיורשים צריכים לבנות בית לעצמם, עליהם לבנות בית הראוי גם למגורי האלמנה יחד איתם.

וזוהי כוונת הרמב"ם בשתי ההלכות: 'נפל המדור' – נפל רק מדור האלמנה אך הבית עצמו קיים, אין היורשים חייבים לבנות לה מדור אחר, שהרי הבית במצבו הנוכחי אינו ראוי למגורי האלמנה והיתומים יחד, אך כאשר 'נפל הבית' כולו, 'נותנים לה מדור לפי כבודה' (חידושי הגרעק"א כתובות שם).

מניעת צער האשה

יום שני כ"ג כסלו ה'תשע"ח

הלכות אישות פרק כא, הלכה יא: פָּסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת... אוֹכֶלֶת מִשֶּׁלָּהּ כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה; וְאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעַכֵּב וְלוֹמַר, שֶׁאִם תֹּאכַל יוֹתֵר מִדַּי, אוֹ תֹּאכַל מַאֲכָל רַע, יָמוּת הַוָּלָד - מִפְּנֵי שֶׁצַּעַר גּוּפָהּ קוֹדֵם.

על דברי הרמב"ם שאוכלת כל מה שתרצה כולל 'מאכלים רעים' (המזיקים לולד) תמהו המפרשים: הרי מפורש בגמרא (כתובות ס, ב) "לא תאכל עמו דברים הרעים" היינו שאסור לה לאכול דברים שמזיקים לחלב התינוק!

ומבאר ה'כסף משנה' שהרמב"ם מפרש את סוגיית הגמרא כך: כשם שבתחילת הברייתא נאמר "אוכלת הרבה" היינו הרבה יותר מצורך האכילה ואף "שאין לך דבר שמזיק יותר מאכילה גסה" אין הבעל יכול למנוע אותה מלאכול הרבה כי הצער שלה חשוב מהנזק שעלול להיגרם לוולד, כך גם הנאמר בהמשך "לא תאכל עמו דברים הרעים", הכוונה שאין הבעל יכול לעכבה ש"לא תאכל דברים רעים", כי צער האישה עדיף.

וב'שלחן ערוך' (אהע"ז סי' פ' סי"ב) הביא את דעת הרמב"ם "אין הבעל יכול לעכב מפני סכנת הוולד שצער גופה קודם", והוסיף "ויש מי שאומר שיכול לעכב" וזו דעת הטור.

ושואל ה'חלקת מחוקק' (שם ס"ק כ"ב): אם באכילת המאכלים הרעים יש ספק סכנה לוולד ואילו הימנעות מאכילתם אינה מסכנת את האם אלא רק גורמת לה צער, מדוע צער האם ידחה את סכנת הוולד? ואם כן נשקפת לה סכנה מאי אכילת מאכלים אלו, ברור שחייה קודמים וגם הטור יודה שאין הבעל יכול לעכבה?

וה'בית שמואל' (שם סקט"ו) כתב להוכיח מהגמרא (נדרים פ, א) שלדעה אחת מניעת צער האם אכן קודמת לחשש סכנת הוולד, כי נחלקו רבי יוסי וחכמים במעיין השייך לבני העיר הזקוקים לו לכביסת בגדיהם ואינו מספיק גם לצורך שתיה של בני עיר אחרת. לדעת חכמים השתיה של בני העיר האחרת שהיא חיי נפש קודמת לכביסת בגדיהם של בני העיר, ולדעת רבי יוסי "כביסתן קודמת לחיי אחרים", כי במניעת הכביסה יש צער גדול וגם זה נחשב כ'חיי נפש' (ר"ן שם). ואם כן דעת הרמב"ם שצער האישה דוחה ספק סכנה של הוולד היא כשיטת רבי יוסי (אלא שצריך עיון מדוע פסק כרבי יוסי ולא כחכמים).

אך בעל ה'הפלאה' (קו"א הל' כתובות סי' פ ס"ק י"ב) דחה דברים אלו וכתב שלכל הדעות מניעת סכנה לזולת קודמת למניעת צער האישה, וגם לדעת רבי יוסי כביסת בני העיר כדי למנוע צערם אינה קודמת לחיי בני העיר האחרת (שהרי ספק סכנה של אחרים דוחה שבת ויום הכיפורים ואף איסורי תורה, ואילו למניעת צער התירו ביום טוב רק איסורי דרבנן, ראה יבמות קיד, א). ודברי רבי יוסי נאמרו רק במקרה שאין סכנה לאנשי העיר האחרת כי יש להם אפשרות להביא מי שתיה ממקום אחר.

מתי יכול הבעל להסתלק מזכויותיו?

יום שלישי כ"ד כסלו ה'תשע"ח

הלכות אישות פרק כג, הלכה א: הָאִשָּׁה שֶׁהִתְנֵית עַל בַּעֲלָהּ לְבַטֵּל זְכוּת מִדְּבָרִים שֶׁזָּכָה בָּהֶם הַבַּעַל - אִם כָּתַב לָהּ וְעוֹדָהּ אֲרוּסָה, קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין... כָּל מַה שֶּׁכָּתַב לָהּ קַיָּם; וְאִם כָּתַב לָהּ אַחַר נִשּׂוּאִין, צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ.

הבעל אוכל מ'פירות' (רווח) הנכסים של האשה, ויורש נכסים אלו אם מתה בחייו (לעיל פי"ב ה"ג). ומבואר בגמרא (כתובות עג, א) שיכול לוותר לאשתו על זכויות אלו בעודה ארוסה, קודם הנישואין, לפני שזוכה בזכויות שבנכסיה, אבל לאחר הנישואין, כיון שכבר זכה בהן "הרי הוא כשותף בהן וכיון שנכסים שלו צריך לשון מתנה" (רש"י שם) ואינו יכול להסתלק מהן בוויתור בלבד.

ומוסיף הרמב"ם שאם לאחר הנישואין רוצה הבעל להסתלק מזכויותיו בנכסים אלו (בוויתור בלבד, ולא בלשון מתנה) יועיל הדבר רק אם יקנו ממנו. וכתב ה'מגיד משנה' שמקורו מהנאמר בגמרא (בבא בתרא מג, א) שאם אחד השותפים רוצה להסתלק מנכס בבעלות משותפת, צריך השותף השני לקנות מידו, וכך גם הבעל יכול להסתלק מנכס שהוא שותף בו רק אם אשתו קנתה את זכויותיו.

ושתי דעות נאמרו בשיטת הרמב"ם:

לדעת ה'מגיד משנה' והב"ח (אהע"ז סי' צב סק"ד) מועיל הקנין מיד הבעל אחר הנישואין להסתלק מכל זכויותיו, אף לענין זכותו ב'פירות', ולא רק שיכולה האשה למכור או לתת את הנכס (כי האשה שמכרה מנכסי מלוג, המכר בטל - רש"י כתובות עג, ב ד"ה כל), כמו שותף המסתלק מהשותפות (כשקנו ממנו), שאין לו זכות לא בגוף הנכס ולא ב'פירותיו'.

אבל לדעת ה'טור' (אהע"ז שם) וה'כסף משנה' (כאן) הרמב"ם סובר שהקנין שעשה הבעל לאחר הנישואין מועיל רק לענין מכירת או נתינת הנכס לאדם אחר, אבל אינו מבטל את זכותו לענין אכילת ה'פירות', ואף אם עשה קנין על ויתור זכויותיו, מקבל את הרווחים מהנכס.

וגם הט"ז (שם סק"ב) סובר כן בשיטת הרמב"ם ומבאר שבשותף חלק מהנכס היה בבעלותו המוחלטת ולכן כשמסתלק מבעלותו, הסילוק הוא מכל זכויותיו בנכס, אבל הבעל אין לו מצד עצמו כל בעלות בנכס האשה, אלא חכמים נתנו לו זכויות בנכס, ויכול להסתלק מזכות אחת ולא מהאחרת.

'יש ברירה' לחומרא

יום רביעי כ"ה כסלו ה'תשע"ח

הלכות גירושין פרק ג, הלכה ד: אָמַר לְסוֹפֵר: 'כְּתֹב, וְאֵיזוֹ שֶׁאֲרֻצָה אֲנַרֵּשׁ בּוֹ', וְכָתַב הַסּוֹפֵר עַל דַּעַת זוֹ, וְגֵרֵשׁ בּוֹ אַחַת מֵהֶן - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין.

היו לאדם שתי נשים ושמותיהן שווים ואמר לסופר: כתוב גט לאיזו מהן שארצה לגרש ולא היה ידוע את מי מהן בדעתו לגרש וגירש אחת מהן - הגט פסול כי לא נכתב 'לשמה', ובדינים דאורייתא 'אין ברירה' ואין אומרים שהוברר הדבר למפרע שלאשה זו היתה כוונתו והגט נכתב 'לשמה' (גיטין כד, ב).

ומבאר הר"ן (שם יב, ב בדפי הרי"ף):

אף שגט זה פסול לגרש בו, אם יבוא אחר ויקדשנה, יחולו הקידושין מספק, כי בדאורייתא 'אין ברירה' משום שספיקא דאורייתא לחומרא וכיון שספק אם 'יש ברירה' או 'אין ברירה', הרי בדין מדאורייתא מחמירים לומר ש'אין ברירה', אך אם כשנאמר 'אין ברירה' תהיה קולא, מחמירים ואומרים 'יש ברירה'.

וזהו שכתב הרמב"ם כאן שאם גירש אחת מנשיו בגט שלא הוברר לשם איזו אשה כתב, הרי זה ספק גירושין כי חוששים שמא 'יש ברירה' והגט נכתב 'לשמה'.

ובזה מיישב ה'תורת חסד' (או"ח סי' מו סק"א) את דברי הרמב"ם במקום אחר:

מבואר בגמרא (פסחים פב, ב) שהפסח נאכל רק למנויו ואי אפשר להמנות על שני פסחים ולהחליט בשעת אכילה מאיזה מהם יאכל, כי הקרבן צריך להישחט לשם בעליו ואין אומרים שהתברר למפרע שזהו שרצה בו בשעת שחיטה, כי 'אין ברירה'.

והרמב"ם (הל' קרבן פסח פ"ג ה"א) הביא הלכה זו וסיים שאם שחטו לו גדי וטלה "אינו אוכל משניהם אלא יצאו לבית השריפה". אך אם המלך "אמר לעבדו לשחוט עליו גדי וטלה, יאכל מן הראשון משום שלום מלכות", כי אם יאמרו לו שלא יאכל (כי 'אין ברירה') יבוא לידי כעס.

והקשה ה'תוספות יום טוב' (פסחים פ"ג מ"נ): הרי בדין דאורייתא 'אין ברירה' ואיך התירו משום שלום מלכות? ותירץ ה'תורת חסד': כמבואר לעיל, בדין דאורייתא אין ברירה משום שהדבר ספק ו'ספיקא דאורייתא לחומרא', אך לשיטת הרמב"ם (הל טו"מ פ"ט הי"ב) ספיקא דאורייתא אסור מדרבנן ולכן התירו במלך כי הדין ש'אין ברירה' הוא מדרבנן ומשום כבוד מלכות יש לומר ש'יש ברירה' והתברר למפרע שבשעת שחיטה רצה את הראשון.

'לא חזרה שליחות אצל הבעל'

יום חמישי כ"ו כסלו ה'תשע"ח

הלכות גירושין פרק ו, הלכה יג: הַבַּעַל שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, בָּא שָׁלִיחַ לִתְּנוֹ לָהּ, לֹא נִטְּלַתּוּ אֶלָּא אָמְרָה לוֹ... 'הֲרֵי אַתְּ שָׁלִיחַ לְקַבְּלוֹ לִי' - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת בְּסָפֵק, עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ; וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, תִּתְגָּרֵשׁ וַדַּאי.

בגמרא (גיטין סג, ב), אמר רב שאין אישה עושה שליח לקבל גט מיד בעלה ור' חנינא חולק וסובר שעושה. והגמרא מסתפקת במקרה שהבעל שלח שליח להולכה והאשה מינתה את אותו שליח לשליח קבלה מטעמה, האם לדעת ר' חנינא שליחות זו תקפה אף "שלא חזרה שליחות אצל הבעל" (כלומר, שהשליח לא חזר למשלח להודיע לו על ביצוע השליחות).

הרמב"ם פסק כמסקנת הגמרא שבמקרה כזה ספק מגורשת, אולם הוסיף שמשהגיע הגט לידה ודאי מגורשת.

והקשה הט"ז (אהע"ז סי' קמ"א, סק"ב): "ולי הוא תימה רבתי:

מה מועיל מה שמגיע לידה, כיוון שכבר נתבטל השליחות של שליח הבעל במה שניתק משליחותו בשעה שקיבל עליו להיות שליח האישה לקבלה.. ולא מהני אפילו הגיע הגט לידה".

ומבאר ה'אבני מילואים' (סי' קמא, א):

אמנם לפי רש"י ותוספות (גיטין שם), הגט אינו תקף גם אם הגיע ליד האשה כי לפי פירושם הספק של הגמרא הוא אולי בשעה שנעשה שליח קבלה של האישה ניתק עצמו משליחותו של הבעל ואינו יכול לחזור אליו ולומר עשיתי שליחותך, ואם כן, אפילו יגיע הגט לידה לא תתגרש כי כבר ניתק השליח משליחותו של הבעל להוליך את הגט, ונמצא שהשליחות לקבלת הגט מצד האשה ביטלה את השליחות של הבעל להולכת הגט.

אמנם ה'מגיד משנה' (על הרמב"ם כאן) פירש שלדעת הרמב"ם הספק הוא האם יכול השליח להיות נעתק משליחות להולכה שמינהו הבעל, לשליחות קבלה של האישה אף שעדיין לא נסתיימה שליחות הבעל, כי "לא חזרה שליחות אצל הבעל" היינו שהשליחות עדיין לא נסתיימה, ולכן אינו יכול להיות נעתק לשליחות קבלה. ולפי פירוש זה השליחות להולכת הגט אינה מתבטלת אלא שהשליחות לקבלה מצד האשה לא מקבלת תוקף, ולכן אם הגיע הגט לידה מגורשת בודאי, שהרי השליחות מצד הבעל להולכת הגט לא התבטלה, ולמעשה קיבלה את הגט בידיה ממש.

תנאי נצחי — יום שישי כ"ז כסלו ה'תשע"ח

הלכות גירושין פרק ח, הלכה יא: 'הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת'... 'שֶׁלֹּא תֵלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם' - אֵינוֹ גֵט, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת.

בהלכה הקודמת מבואר שאם הבעל התנה את הגט בכך שהאשה תימנע מדבר מסוים במשך 'כל ימי חיי פלוני', הגט חל כי די בכך שלאחר מיתת אותו אדם תשתחרר מכבלי התנאי.

מאידך, בהלכה זו נאמר שאם התנה את הגט בכך שלא תלך לבית אביה לעולם, אין הגט חל. ולכאורה, הרי גם כאן האיסור חל רק בחיי אביה, ואילו לאחר מותו שוב אינו נקרא 'בית אביה' ויהא מותר לה להיכנס אליו ומדוע לא יחול הגט?

יש שתירצו כי האשה אמנם נאסרת להיכנס לבית לעולם, גם לאחר מיתת האב, כי גם אז הבית קרוי על שמו, כמו שנאמר בתמר "שבי אלמנה בית אביך" למרות שאביה כבר מת (תוספות גיטין כא, ב, רשב"א שם).

והרשב"א (שם) הקשה על כך, הרי אם ימכור את הבית לאחר בוודאי כבר לא יקרא על שמו, ונמצא שאיננה מחויבת לתנאי באופן תמידי!

ולכן פירש הרשב"א כי מדובר הוא באופן שאמר לה 'שלא תיכנסי לבית זה של אביך', ואז נאסרת להיכנס אליו לעולם, גם אם ייצא מבעלות האב.

אך הרמב"ם כתב "על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם" ולא הזכיר "בית זה", ולשיטתו קשה: מדוע לא יחול הגט, הרי לאחר מות האב תוכל להיכנס אליו?

ויש לומר כי מאחר ובעודו 'בית אביה' אסורה להיכנס אליו לעולם, אין הגט חל שכן האיסור המוטל עליה מחמת הגט אינו ניתר לעולם ואף שתוכל להיכנס לבית לאחר מותו, הרי אז כבר אינו 'בית אביה' ונמצא שב'בית אביה' בו היא נאסרה לא תותר לעולם.

והאמור בהלכה הקודמת שבתנאי לזמן הגט חל, היינו רק כאשר באותו דבר עצמו שבו נאסרה תחזור להיות מותרת, כגון באומר "על מנת שלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני", שהדבר שבו נאסרת (שתיית יין) יהא מותר לאחר מות פלוני (רשב"א גיטין שם, פג, ב).

נישואי הקב"ה עם כנסת ישראל — שבת קודש כ"ח כסלו ה'תשע"ח

הלכות גירושין פרק י, הלכה כא: לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ.

בדרך החסידות מתפרשת הלכה זו בקשר לענין הגלות. גלות עם ישראל מארצו היא גירושין בין כנסת ישראל לקב"ה, וכלשון הכתוב: "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה" (ישעיה נ, א).

כי הנה, בעת מתן תורה נערכו נישואי הקב"ה כביכול עם ישראל, וכדברי המשנה (תענית כו, ב): "ביום חתונתו – זה מתן תורה".

ונשאלת השאלה: הקב"ה ידע מראש שעם ישראל יגלה מארצו, ואף נאמרו הדברים בתורה (ואתחנן ד, כה) "והפיץ ה' אתכם בעמים". אם כן, איך יכלו לחול נישואי הקב"ה עם ישראל, והרי לפי ההלכה "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה"?

ביאור הענין:

הנבואה שנאמרה בתורה, שבני ישראל יגלו מארצם, אינה קביעה מוחלטת, שכך יהיה ולא אחרת – שהרי כבר כתב הרמב"ם (יסוה"ת פ"י ה"ד), שנבואות של פורענות שניבא נביא יכולות להתבטל, כי "אפשר שעשו תשובה ונסלח להם".

ומכיון שכך, נבואה זו נאמרה כדי לעורר את עם ישראל לשמור את דרך התורה ללא כל סטיות. מובן, אפוא, שנישואי הקב"ה וכנסת ישראל לא היו באופן של 'דעתו לגרשה', אלא אדרבה, מטרת הנבואה היתה שנשואין אלו יהיו לנצח.

(יין מלכות סימן סג)

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ב־כ"ח כסלו תשע"ח

יום ראשון כ"ב כסלו ה'תשע"ח

הִלְכוֹת אִישׁוּת

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו שהקודמת לנישואין קודמת לגבות כתובתה, טענות בנכסי צאן ברזל, הניח נשים רבות ואין לו כדי כל הכתובות, ערב כתובת אשה, מכר בעלה בהסכמתה, מכירת קרקעות לצורך הכתובה, מוכרת או מוחלת כתובתה.

1 **א. מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי נָשִׁים רַבּוֹת וָמֵת - כָּל שֶׁנִּשֵּׂאת**
2 **בַּתְּחִלָּה[2] קוֹדֶמֶת לִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ. וְאֵין אַחַת מֵהֶן נוֹטֶלֶת**
3 **אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[3]. וְאֵין לָאַחֲרוֹנָה אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה**
4 **שֶׁלְּפָנֶיהָ, וְגַם הִיא[4] נִשְׁבַּעַת[5] וְנוֹטֶלֶת הַשְּׁאָר. וְכֵן אִם**
5 **הָיָה עָלָיו שְׁטַר חוֹב: אִם הָיָה הַחוֹב קוֹדֵם - גּוֹבֶה**
6 **בַּעַל חוֹב תְּחִלָּה; וְאִם הַכְּתֻבָּה קָדְמָה[6] - גּוֹבָה הָאִשָּׁה**
7 **בַּתְּחִלָּה[7], וְהַנִּשְׁאָר לְבַעַל חוֹב.**

2) שזמן כתובתה קודם לזמן כתובת השנייה. 3) אף באופן שאין יתומים שישביעון, בכל זאת נשבעת הראשונה לשנייה, כי השנייה טוענת: "השבעי לי שלא גבית משל בעלי כלום כי אולי לא יישאר לי ממה לגבות כתובתי", וכן השנייה לשלישית והשלישית לרביעית מאותו הטעם, שמא לא יישאר למאוחרת ממה לגבות כתובתה. 4) האחרונה. 5) כי שמא תימצא שדה אחת מאלו השדות, שגבו שלוש הנשים הראשונות - שאינה שלו (של הבעל) כי גזלה, וסוף שיבואו הבעלים ויטלוה ממנה, ואף על פי שתחזור ותוציא מידי האחרונה את השדה שגבתה, שהרי בעל חוב מאוחר שקדם מוציאים מידו - יכולה היא לטעון כי זאת האחרונה כבר קבלה כתובתה ויודעת היא כי סוף סוף יטלו ממנה שדה זו ולא תשים עין על השדה לעובדה ולשמרה כראוי ותיפסד, ולכן תשבע שלא קבלה עוד את כתובתה. 6) שנשא אשה וכתב לה כתובה ואחרי כן לווה. 7) כי שעבודה על הקרקע קדם לשעבוד בעל חוב.

8 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הַקַּרְקַע שֶׁבָּאוּ**
9 **לִגְבּוֹת מִמֶּנָּה קְנוּיָה לוֹ בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִים וּבְשָׁעָה שֶׁלָּוָה**
10 **הוּא; שֶׁהַדִּין נוֹתֵן, שֶׁכָּל הַקּוֹדֵם בִּשְׁטָר תְּחִלָּה זָכָה**
11 **תְּחִלָּה. אֲבָל אִם נָשָׂא נָשִׁים זוֹ אַחַר זוֹ וְלָוָה, בֵּין**
12 **קֹדֶם נִשּׂוּאִין בֵּין אַחַר נִשּׂוּאִין, וְאַחַר שֶׁנָּשָׂא וְלָוָה**
13 **קָנָה קַרְקַע - כֻּלָּן חוֹלְקִין כְּאֶחָד; שֶׁשִּׁעְבּוּד כֻּלָּן**
14 **כְּאֶחָד בָּא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקָּנָה הָיָה מְשֻׁעְבָּד לַכֹּל[8], וְאֵין**
15 **כָּאן דִּין קְדִימָה[9].**

8) בשעה שקנה הקרקע כבר היה חייב לשניהם, ונשתעבדה לשניהם כאחד. 9) כל זה כשהנכסים מספיקים לכולם, אבל אם אינם מספיקים - המלווה קודם לאשה, והיא נדחית לגמרי.

16 **ג. וְכֵן אִם הָיָה זְמַן הַכְּתֻבּוֹת וְהַשְּׁטָרוֹת כֻּלָּן יוֹם אֶחָד**
17 **אוֹ שָׁעָה אַחַת, בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין שָׁעוֹת[10] - חוֹלְקִין**
18 **כְּאֶחָד, שֶׁאֵין שָׁם קוֹדֵם. וּלְעוֹלָם, כָּל שֶׁקָּדַם וְזָכָה**
19 **בִּמְטַלְטְלִין כְּדֵי חוֹבוֹ אוֹ כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ - אֵין מוֹצִיאִין**
20 **מִיָּדוֹ, שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין[11].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שאין דין קדימה במטלטלין".

יש לבאר דין זה על־פי פנימיות העניינים, שכאשר אדם מחשיב ועושה את עצמו ואת ענייניו החומריים "מטלטלין", הרי ש"אין דין קדימה במטלטלין" וממילא מתבטלת טענת היצה"ר שהוא "אקדמי' טענתי'" כי אין קדימה במטלטלין.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ב עמוד 214)

10) כגון ירושלים, שהיו כותבים בשטרותיהם ביום פלוני בשעה פלונית. 11) שאין המטלטלין משועבדים לבעל חוב. כי אילו נשתעבדו, אין לך אדם שיקנה מטלטלים מחבירו שמא יטרפו ממנו בעלי חוב של המוכר, שהרי אין להם קול, שידעו הלקוחות להיזהר בקנייתם.

21 **ד. מִי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְעָלָיו שְׁטַר חוֹב, וּבָא בַּעַל**
22 **חוֹב וְהָאִשָּׁה לִגְבּוֹת, וְהָיוּ לוֹ מָעוֹת וְקַרְקַע כְּדֵי הַחוֹב**
23 **וְהַכְּתֻבָּה - בַּעַל חוֹב נוֹטֵל מָעוֹת[12], וְהָאִשָּׁה נוֹטֶלֶת**
24 **כְּתֻבָּתָהּ מִן הַקַּרְקַע[13]. וְאִם אֵין לוֹ אֶלָּא קַרְקַע שֶׁאֵין**
25 **בָּהּ כְּדֵי לִגְבּוֹת שְׁנֵיהֶם, וְלֹא הָיָה בָּהּ דִּין קְדִימָה[14] -**
26 **נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְבַעַל חוֹב. וְאִם נִשְׁאַר לָאִשָּׁה כְּלוּם -**
27 **תִּטֹּל, וְאִם לַאו - תִּדָּחֶה מִפְּנֵי בַּעַל חוֹב. שֶׁהֲרֵי בַּעַל**
28 **חוֹב הִפְסִיד וְהוֹצִיא מְעוֹתָיו, וְהָאִשָּׁה לֹא חָסְרָה**
29 **דָּבָר; שֶׁיּוֹתֵר מִשֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִשָּׂא, אִשָּׁה רוֹצָה**
30 **לְהִנָּשֵׂא.**

12) שהרי הלווה לו מעות. 13) שהרי לא נתנה לו כלום, וסמכה רק על שיעבוד הקרקע. 14) כגון שהיה זמן הכתובה והשטר חוב מיום אחד. או שנשא ולווה ואחרי כן קנה קרקע.

31 **ה. וְכֵן מִי שֶׁמֵּת[15] וְהִנִּיחַ אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב וְקַרְקַע**
32 **שֶׁאֵין בָּהּ דִּין קְדִימָה - הָאִשָּׁה נִדְחֵית מִפְּנֵי בַּעַל**
33 **חוֹב, וְהוּא גּוֹבֶה חוֹבוֹ תְּחִלָּה.**

15) אף על פי שבמקרה זה לא היינו צריכים לייפות את כוחו של בעל חוב, כי אין לחוש לנעילת דלת בפני לווין, הואיל ומיתה אינה שכיחה, ולא יעלה המלווה על דעתו שמא ימות הלווה ואשתו תחלוק עימו בנכסים - משמיענו רבינו שגם בזה נדחית האלמנה, הואיל והפסיד כנ"ל.

34 **ו. וְכֵיוָן שֶׁתִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁתִּגְבֶּה הָאִשָּׁה וּבַעַל חוֹב**
35 **מִן הַמִּטַּלְטְלִין[16], וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה**
36 **בְּמִטַּלְטְלִין, אִם לֹא הִנִּיחַ מִטַּלְטְלִין כְּדֵי לִתֵּן**

לִשְׁנֵיהֶם - נוֹתְנִין לְבַעַל חוֹב כָּל חוֹבוֹ תְּחִלָּה[17]; וְאִם נִשְׁאַר לָאִשָּׁה מַה שֶּׁתִּטֹּל בִּכְתֻבָּתָהּ - תִּטֹּל, וְאִם לַאו - תִּדָּחֶה[18].

16) של היתומים. 17) כי הוא הפסיד והוציא מעותיו. 18) וכתב הטור: אם כתב לה בעלה בכתובתה "אחריות כתובה זו . . . ממקרקעי ואגבן ממטלטלין" שהקנה לה מטלטלין אגב קרקע - כשם שהשעבוד חל על הקרקע כך חל הוא על המטלטלין, אזי יהיה גם במטלטלין דין קדימה. ואם הכתובה קודמת לחוב תגבה הכתובה והחוב יידחה.

ז. הָיוּ כְּתוּבִין בִּכְתֻבָּתָהּ נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, וְטָעֲנָה שֶׁאָבְדוּ אוֹ שֶׁלְּקָחָם הַבַּעַל[19] - הֲרֵי הִיא בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁלָּהּ כִּשְׁאָר בַּעֲלֵי חוֹבוֹת, וְנִשְׁבַּעַת שֶׁלֹּא לָקְחָה אוֹתָן וְלֹא נָתְנָה וְלֹא מָחֲלָה, וְחוֹלֶקֶת עִם בַּעֲלֵי חוֹבוֹת[20].

19) לעצמו. 20) שנכסי צאן ברזל אינם ככתובה, אלא כחוב אחר, שהרי הפסידה מעותיה.

ח. מִי שֶׁמֵּת אוֹ גֵרַשׁ, וְיֵשׁ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת, וְאֵין שָׁם דִּין קְדִימָה[21], וְאֵין לוֹ כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת - כֵּיצַד הֵן חוֹלְקוֹת? רוֹאִים: אִם כְּשֶׁיֶּחֱלֵק הַמָּמוֹן עַל מִנְיַן הַנָּשִׁים, יַגִּיעַ לַפְּחוּתָה שֶׁבָּהֶן[22] כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ אוֹ פָּחוֹת - חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[23]; וְאִם הָיָה הַמָּמוֹן יוֹתֵר עַל זֶה - חוֹלְקִים מִמָּנוּ כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לַפְּחוּתָה שֶׁבָּהֶן כְּשִׁעוּר כְּתֻבָּתָהּ, וְחוֹזְרוֹת וְחוֹלְקוֹת אֶת הַמּוֹתָר בֵּין הַנּוֹתָרוֹת עַל דֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי אַרְבַּע נָשִׁים, כְּתֻבָּתָהּ שֶׁל רִאשׁוֹנָה אַרְבַּע מֵאוֹת, וְשֶׁל שְׁנִיָּה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְשֶׁל שְׁלִישִׁית מָאתַיִם, וְשֶׁל רְבִיעִית מֵאָה, נִמְצָא הַכֹּל אֶלֶף, וְגֵרַשׁ כֻּלָּן אוֹ מֵת: אִם הִגִּיחַ אַרְבַּע מֵאוֹת אוֹ פָּחוֹת - חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה, וְכָל אַחַת נוֹטֶלֶת מֵאָה אוֹ פָּחוֹת[24]. הִגִּיחַ שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת - אִם תְּחַלֵּק בֵּין כֻּלָּן בְּשָׁוֶה, נִמְצֵאת הָרְבִיעִית נוֹטֶלֶת מָאתַיִם, וַהֲרֵי אֵין בִּכְתֻבָּתָהּ אֶלָּא מֵאָה. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין? לוֹקְחִין אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז וְחוֹלְקִין אוֹתָן בֵּינֵיהֶן בְּשָׁוֶה מֵאָה מֵאָה[25], נִמְצֵאת הָרְבִיעִית נָטְלָה כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ וְהָלְכָה לָהּ. נִשְׁאַר כָּאן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז וְשָׁלֹשׁ נָשִׁים, שֶׁבִּיַּד כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן מֵאָה זוּז. אִם תַּחֲלֹק הָאַרְבַּע מֵאוֹת בֵּין שְׁלָשְׁתָּן בְּשָׁוֶה, נִמְצָא הַשְּׁלִישִׁית נוֹטֶלֶת מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ וּשְׁלִישׁ, וַהֲרֵי אֵין בִּכְתֻבָּתָהּ אֶלָּא מָאתַיִם. לְפִיכָךְ לוֹקְחִין מֵאַרְבַּע הַמֵּאוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְחוֹלְקִין בֵּין שְׁלָשְׁתָּן בְּשָׁוֶה, שֶׁנִּמְצֵאת הַשְּׁלִישִׁית שֶׁנָּטְלָה מָאתַיִם שֶׁלָּהּ[26] וְהָלְכָה לָהּ. נִשְׁאַר כָּאן מֵאָה וּשְׁתֵּי נָשִׁים. חוֹלְקִין אֶת הַמֵּאָה בְּשָׁוֶה בֵּין רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. נִמְצָא בְּיַד הָרִאשׁוֹנָה מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים, וְכֵן בְּיַד הַשְּׁנִיָּה, וְנִמְצָא בְּיַד הַשְּׁלִישִׁית מָאתַיִם, וּבְיַד הָרְבִיעִית מֵאָה. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ חוֹלְקוֹת לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה.

21) כי נישאו כולן ביום אחד וזמן כתובותיהן שווה. או שלא נשארו אלא מטלטלין שאין בהם דין קדימה. 22) בעלת הכתובה הפחותה. 23) שכל הכסף משועבד לבעלת המאה כדרך שמשועבד לשאר חברותיה. 24) אם הניח פחות מארבע מאות זוז. 25) שלזכות כל אחת משלושתן מגיע סכום של לא פחות ממאה זוז. 26) יחד עם המאה שלקחה בחלוקה הראשונה.

ט. הָעָרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ[27] - אַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[28], אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁמִּצְוָה עָשָׂה[29], וַהֲרֵי לֹא חָסְרָה כְּלוּם[30]. וְאִם עָרֵב שֶׁל כְּתֻבַּת בְּנוֹ הוּא, וְקָנוּ מִיָּדוֹ - חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁהָאָב בִּגְלַל בְּנוֹ מְשַׁעְבֵּד עַצְמוֹ וְגוֹמֵר וּמַקְנֶה[31]. וְקַבְּלָן שֶׁל כְּתֻבָּה - חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ. וְאֵי זֶה הוּא קַבְּלָן? זֶה שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה: הִנָּשֵׂאִי לָזֶה, וַאֲנִי נוֹתֵן[32] כְּתֻבָּה זוֹ. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵינִי עָרֵב כְּתֻבָּה זוֹ, אֲנִי פּוֹרֵעַ כְּתֻבָּה זוֹ, אֲנִי חַיָּב בָּהּ, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - פָּטוּר, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָבִיו. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - יַדִּירֶנָּה הֲנָאָה[33] וְאַחַר כָּךְ תִּפְּרַע כְּתֻבָּתָהּ מִן הַקַּבְּלָן אוֹ מֵאָבִיו, אִם הָיָה עָרֵב; שֶׁמָּא יַחֲזִירֶנָּה, וְנִמְצָאוּ עוֹשִׂין קְנוּנְיָא[34] עַל נְכָסָיו שֶׁל זֶה.

27) שאמר לאשה: "הנשאי לפלוני ואני ערב בעד תשלומי כתובתך אם בעלך לא ישלם לך". 28) קבלו קניין על התחייבותו. 29) אין דעתו לפרוע ערבותו אבל מתכוון לזווגן שעל ידי ערבותו מתרצין. 30) שלא הוציאה משלה. ואמנם, אם ערב לנדוניה שהכניסה לבעלה, הרי הוא חייב כשאר ערב. 31) לחיבת חיתוני בנו גמר בליבו ומקנה עצמו לעמוד בהתחייבותו. 32) לא "ואני ערב" אלא "ואני נותן" ועדיף קבלן מערב, כי בקבלן - מאיזה שירצה ייפרע תחילה, ואילו ב"ערב" לא יתבע את הערב תחילה, אלא כשתבע את הלווה ולא נפרע חוזר אצל הערב ונפרע ממנו. שקבלנות, משמעותה שהמלווה עשה שליחותו של הקבלן ולפיכך יכול הוא לתבעו תחילה. 33) על דעת רבים, שאין הפרה מועילה לנדר כזה. 34) הערמה, שלא התכוונה להתגרש אלא להוציא את הכתובה מידי הקבלן. אבל כשנדר הבעל הנאה מאשתו לא יחזירנה עולמית.

י. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו[35] וְגֵרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - יַדִּירֶנָּה הֲנָאָה וְאַחַר כָּךְ תִּפְּרַע מִן הַפּוֹדֶה מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ[36]; שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וּבָאָה לִטְרֹף מִן הַלָּקוּחוֹת - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַדִּירָהּ, אֶלָּא נִשְׁבַּעַת וְטוֹרֶפֶת. וְאִם רָצְתָה, תַּחֲזֹר לְבַעְלָהּ. שֶׁכְּבָר יָדְעוּ הַלָּקוּחוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה, וְהֵם הִפְסִידוּ עַל עַצְמָם שֶׁלָּקְחוּ נְכָסִים שֶׁתַּחַת שִׁעְבּוּדָהּ.

35) לתיקון בדק הבית. 36) אין היא גובה מההקדש עצמו שהלכה היא "הקדש מפקיע השעבוד שקדם, אלא כאשר ימכור גזבר ההקדש קרקע זו ותצא לחולין יש לאשה לגבות מן הפודה שהרי שעבודה עומד על קרקע זו.

יא. הַבַּעַל שֶׁמָּכַר נְכָסָיו[37], וְאַחַר כָּךְ כָּתְבָה אִשְׁתּוֹ לַלּוֹקֵחַ: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ, וְהִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו[38] - אַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִמֶּנָּה[39], הֲרֵי זוֹ טוֹרֶפֶת[40]; שֶׁלֹּא כָּתְבָה לוֹ אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בֵּינָהּ לְבֵין בַּעְלָהּ קְטָטָה, וְיֵשׁ לָהּ לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[41]. אֲבָל אִם קָנוּ מִיַּד הָאִשָּׁה תְּחִלָּה שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל מָקוֹם זֶה, וְאַחַר כָּךְ מָכַר אוֹתוֹ הַבַּעַל - אֵינָהּ טוֹרֶפֶת אוֹתוֹ[42]. וְכֵן אִם מָכַר הַבַּעַל, וְאָמַר לְאִשְׁתּוֹ לִכְתֹּב לַלּוֹקֵחַ: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ, וְלֹא כָּתְבָה וְלֹא הִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו, וְנִפְסַד הַמֶּכֶר[43], וְחָזַר הַבַּעַל וּמָכַר לְאִישׁ אַחֵר, בֵּין אוֹתָהּ שָׂדֶה בֵּין שָׂדֶה אַחֶרֶת, וְאַחַר שֶׁמָּכַר הַבַּעַל הִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו, וְקָנוּ מִיָּדָהּ שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל שָׂדֶה זוֹ - אֵינָהּ יְכוֹלָה לִטְרֹף; שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר 'נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי', שֶׁהֲרֵי בָּרִאשׁוֹנָה, כְּשֶׁלֹּא רָצְתָה, לֹא הָלְכָה בִּרְצוֹן בַּעְלָהּ[44].

37) המשועבדים לכתובתה "שאפילו כתובתה מנה ויש לו קרקע באלפים זהובים הכול תחת שעבוד הכתובה". 38) למעשה המכירה. 39) קבלו קניין ממנה על כתיבתה זו. 40) לכשתתגרש או תתאלמן ולא יהיו לבעלה נכסים בני חורין הרי זו גובה כתובתה מהנכסים המכורים. 41) אבל עד בוא שעת גבייתה המכירה קיימת. ויש נכסים שמכירתם בטלה לאלתר והם: "קרקע שהכניסה לו אשתו בכתובתה, קרקע שהכניס לה (בכתובה) שום משלו, קרקע שייחד לה (לגבות) בכתובתה, אף על פי שקנו מיד האשה אחר שקיימה מעשיו, כל מה שעשה בטל מפני שהיא אומרת: נחת רוח עשיתי לבעלי". 42) שאינה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי שהרי קנו מידה קודם שבעלה מכר. 43) נתבטל המכר בגלל סירובה לכתוב. 44) ואין אומרים הואיל ונפסד המכר בראשונה, ודאי התקוטט עמה בעלה על כך והוכרחה להודות לו במכירתו השנייה, והרי זו אנוסה, אלא מתוך שהסכימה בשנייה, המכירה קיימת.

יב. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים[45], וּמָכַר אֶת שָׂדֵהוּ, וְקָנוּ מִיַּד הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל שָׂדֶה זוֹ וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת אוֹתוֹ מִן הַלּוֹקֵחַ, וְהָיָה הַקִּנְיָן הַמּוֹעִיל[46] שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִטְעֹן בּוֹ 'נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי', וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבַּעַל אוֹ גֵרַשׁ שְׁתֵּיהֶן - הַשֵּׁנִיָּה מוֹצִיאָה מִיַּד הַלּוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי לֹא קָנוּ מִיָּדָהּ לַלּוֹקֵחַ, וְהָרִאשׁוֹנָה מוֹצִיאָה מִיַּד הַשֵּׁנִיָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קָדְמָה, וְלֹא הֵסִירָה שִׁעְבּוּדָהּ אֶלָּא מֵעַל הַלּוֹקֵחַ. וּכְשֶׁתַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה לָרִאשׁוֹנָה, חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וּמוֹצִיאָהּ מִיָּדָהּ, שֶׁהֲרֵי קָנוּ לוֹ. וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה[47], עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן.

45) וקדמו נישואי הראשונה לשנייה. 46) כגון שקנו ממנה תחילה ואחרי כן מכר הבעל כמבואר לעיל. 47) סביב, שוב ושוב, באותו אופן. חלילה - מגזרת חול (משורש זה "מחול") ועניינו היקף וסיבוב.

יג. אַלְמָנָה, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין, נִשְׁבַּעַת[48] וּמוֹכֶרֶת מִקַּרְקַע. בַּעְלָהּ וְנִפְרַעַת כְּתֻבָּתָהּ בֵּין בְּבֵית דִּין מֵמְחִין בֵּין בְּבֵית דִּין שֶׁאֵינָן מֵמְחִין[49]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁלֹשָׁה הָאֲנָשִׁים נֶאֱמָנִין וְיוֹדְעִין בְּשׁוּמַת הַקַּרְקַע. וְאַחֲרָיוּת הַמֶּכֶר עַל נִכְסֵי יְתוֹמִים[50]. אֲבָל הַגְּרוּשָׁה לֹא תִּמְכֹּר אֶלָּא בְּבֵית דִּין מֵמְחִין[51]. וְכָל הַמּוֹכֶרֶת בְּבֵית דִּין - לֹא תִּמְכֹּר אֶלָּא בְּהַכְרָזָה[52]. וּבְהִלְכוֹת הַלְוָאָה[53] יִתְבָּאֵר מִשְׁפַּט מְכִירַת בֵּית דִּין הֵיאַךְ הִיא. אֲבָל הַמּוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין - אֵינָהּ צְרִיכָה הַכְרָזָה[54]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה שֶׁהֵם נֶאֱמָנִים וְיוֹדְעִים בְּשׁוּמָא.

48) שלא הניח לה בעלה כלום לכתובתה. 49) שאין אדם רוצה שתתבזבז אשתו בבית דין ואם בכתובה אמרו כן קל וחומר בנכסי צאן ברזל שהביאה מבית אביה. 50) אם נמצאת השדה גזולה וטרפה הנגזל מהלוקח, חוזר הלוקח על היתומים יורשי בעלה שהאלמנה הייתה שליח היתומים. 51) כי לא אכפת לו לאדם אם תתבזה גרושתו בבית דין. 52) שמכריזים על שדה זו העומדת למכירה, בכמה היא שומה, ומפני מה רוצים למכרה. 53) פרק יב, הלכה ח'. ושם הלכה י' מבואר: "בית דין שמכר שלא בהכרזה נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר ומוכר בהכרזה". 54) כי אם טעה בית דין בפחות משישית המקח - המקח קיים לפיכך צריך הכרזה לדקדק בשומה ובמכירה, אבל כאשר אלמנה מוכרת שלא בבית דין אפילו מכרה שווה מנה ודינר, במנה - מכרה בטל, ואין היתומים מפסידים על ידה.

יד. אַלְמָנָה שֶׁמָּכְרָה קַרְקַע בִּכְתֻבָּתָהּ[55] בֵּינָהּ לְבֵין עַצְמָהּ[56], אִם מָכְרָה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[57] - מִכְרָהּ קַיָּם, וְנִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת אַלְמָנָה אַחַר שֶׁמָּכְרָה. וְהוּא, שֶׁמָּכְרָה לְאַחֵר; אֲבָל אִם שָׁמָה לְעַצְמָהּ[58] - לֹא עָשְׂתָה כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ הִכְרִיזָה[59].

55) לצורך גביית כתובתה. 56) שלא נכחו אפילו שלושה הדיוטות האמורים בהלכה הקודמת. 57) שלא טעתה במכירה. 58) לקחת שדה היתומים לעצמה בשומת כתובתה. 59) על מכירה פומבית ולא טעתה בשומתה, בכל זאת אם רצו היתומים להגבותה מעות לאחר זמן חוזרים ונוטלים השדה ממנה. והטעם, מפרש הרשב"א, כי לא נעשתה אלא שליח למכור לאחרים, וכל שליח שנתמנה למכור לאחרים אינו יכול לזכות ולקנות באותו מכר, שאין המכר אלא הוצאת דבר מרשות זו לרשות אחרת, ולגבי השליח אין כאן הוצאה מרשות, כי הוא עומד במקום הבעלים, ו"אין אדם מקנה לעצמו".

טו. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, וּמָכְרָה שָׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמֵאָה - נִתְקַבְּלָה כְּתֻבָּתָהּ וְאֵין לָהּ כְּלוּם[60], וּבִלְבַד שֶׁתִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת אַלְמָנָה. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה, וּמָכְרָה שָׁוֶה מֵאָה וְדִינָר בְּמֵאָה - מִכְרָהּ בָּטֵל[61], וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי אַחֲזִיר אֶת הַדִּינָר לַיּוֹרְשִׁים.

60) כי היתומים אומרים לה: "את הפסדת לעצמך", ואין אומרים ייבטל המכר, כי אין דין אונאה לקרקעות. וכשמכרה שווה מאה במאתיים, אינה יכולה לומר אני הרווחתי והריווח שלי, כי הלכה היא: השולח שליח לשוק לסחורה ולקח בזול, הכול לבעל המעות - בדבר שאין לו קצבה, כמו קרקע הנמכרת באומד, זה בפחות וזה ביוקר. 61) שאותו דינר אין לה רשות למכור, נמצא שכל המכר טעות, שהרי בבת אחת היה.

1 **טז. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וּמָכְרָה לָזֶה**
2 **בְּמָנֶה וְלָזֶה בְּמָנֶה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, וְלָאַחֲרוֹן שָׁוֶה מֵאָה**
3 **וְדִינָר בְּמֵאָה - שֶׁל אַחֲרוֹן בָּטֵל, וְשֶׁל כֻּלָּם קַיָּם[62].**

62) ואם מכרה לראשון שווה מאה ודינר במאה אין המכר בטל, אלא ההפסד על חשבונה.

4 **יז. יֵשׁ[63] לְאִשָּׁה לִמְכֹּר כְּתֻבָּתָהּ[64] אוֹ לִתְּנָהּ בְּמַתָּנָה.**
5 **אִם מֵת הַבַּעַל אוֹ גֵּרְשָׁהּ - יָבוֹא הַלָּה וְיִטֹּל[65]; וְאִם**
6 **מֵתָה הִיא בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[66] אוֹ קֹדֶם שֶׁנִּשְׁבְּעָה[67] - אֵין**
7 **לוֹ כְּלוּם[68].**

63) יכולה, רשאית. 64) העיקר והתוספת. 65) הלוקח יטול את הראוי להינתן לאשה בתור אלמנה או גרושה. 66) לא באה לידי גוביינא שהרי לא ניתנה כתובה ליגבות מחיים. 67) שאין לה כלום עד שתישבע, ואין אדם מוריש שבועה ליורשיו. 68) והפסיד מעותיו. ולפיכך נותן הלוקח בעד מכר זה דבר מועט.

8 **יח. הֲרֵי שֶׁמָּכְרָה מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ מִשְׁכְּנָה מִקְצָת**
9 **כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ נָתְנָה לְאַחֵר מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ - מוֹכֶרֶת**
10 **מִקַּרְקַע בַּעְלָהּ[69] וְתִגְבֶּה הַשְּׁאָר בֵּין בְּבֵית דִּין מֻמְחִין**
11 **בֵּין בִּשְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִים. וּמוֹכֶרֶת לְכֻתֻּבָּתָהּ אֲפִלּוּ פְּעָמִים**
12 **רַבּוֹת בֵּין בְּבֵית דִּין בֵּין בִּשְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִים וְיוֹדְעִים**
13 **שׁוּמַת הַקַּרְקַע.**

69) מוכרת קרקע לגבוי כתובתה.

14 **יט. הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ[70], בֵּין לַאֲחֵרִים בֵּין לְבַעְלָהּ[71],**
15 **לֹא אִבְּדָה שְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[72]. וְאִם הָיָה לָהּ בֵּן זָכָר**
16 **- יוֹרֵשׁ כְּנֶגֶד הַכְּתֻבָּה הַזֹּאת שֶׁנִּמְכְּרָה מִנִּכְסֵי אָבִיו[73]**
17 **יוֹתֵר עַל חֶלְקוֹ, כְּדִין תְּנַאי זֶה[74]. אֲבָל הַמּוֹחֶלֶת**
18 **כְּתֻבָּתָהּ לְבַעְלָהּ - אִבְּדָה כָּל תְּנָאֵי כְּתֻבָּתָהּ, וַאֲפִלּוּ**
19 **מְזוֹנוֹת אֵין לָהּ עָלָיו[75]. וּמוֹחֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה**
20 **קִנְיָן[76] וְלֹא עֵדִים[77]; כְּשְׁאָר כָּל הַמּוֹחֲלִים, שֶׁאֵינָן**
21 **צְרִיכִין לֹא עֵדִים וְלֹא קִנְיָן, אֶלָּא בִּדְבָרִים בִּלְבַד[78].**
22 **וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרִים שֶׁהַדַּעַת סוֹמֶכֶת עֲלֵיהֶן[79], וְלֹא**
23 **יִהְיוּ דִּבְרֵי שְׂחוֹק וְהִתּוּל אוֹ דִּבְרֵי תִּמַּהּ[80], אֶלָּא בְּדַעַת**
24 **נְכוֹנָה.**

70) כלומר כל כתובתה. 71) שאם ימות או יגרשנה לא תגבה כתובתה. 72) כגון רפואתה ופדיונה ושאר התנאים המנויים לעיל. וכשתתאלמן אבדה מזונותיה כיוון שמכרה כל כתובתה. 73) כשימות. 74) "שיהיו הבנים הזכרים יורשים כתובת אמם ונדונייתה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל, ואחרי כן חולקים שאר הירושה עם אחיהם (בני נשים אחרות) בשווה". 75) ונראה מדברי רבינו שאפילו בחייו אינה ניזונת ממנו. 76) קבלת קניין הדרושה במכירה או במתנה. 77) אלא אם היא מודה - מחילתה מחילה, "כי לא הצריכה התורה עדים בדיני ממונות אלא לכופר". 78) "יש דברים הרבה שאינם צריכים קניין ואין לקניין טעם בהם, כגון המשחרר את עבדו והמגרש את אשתו . . . או המוחל לחברו חוב או פיקדון שש לו בידו . . . נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים . . . קניין זה אינו מועיל כלום אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל, אלא שגמר בליבו ואחרי כן אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה אינו צריך דבר אחר כלל". 79) ואין המוחלת יכולה לטעון: "נחת רוח עשיתי לבעלי שמחלתי לו כתובתי", שהרי כל הנשים יש להן כתובה ואין כאן איבה אם לא תמחול לו, ואדרבה היא יכולה לומר לו: "עיניך נתת בגירושין שאתה מבקש ממני שאמחול לך כתובתי". 80) ש"יש הן שהוא כלאו ויש לאו שהוא כהן", שאם אמר "הן" בלשון תמיהה, הרי זה לאו.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו זכויות האלמנה כלפי היורשים וזכויותיהם אצלה, מתה ולא נשבעה, דיני תפיסה, אלמנה שנפלה לפני היבם ממי ניזונת, ייחד קרקע במזונותיה, אלמנה שבאה לבית דין לתבוע מזונות, מעשה ידיה, עניה או עשירה ששהו זמן ולא תבעו מזונות, אלמנה שתבעה מזונות מהיורשים.

25 **א. אַלְמָנָה נִזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי יוֹרְשִׁין[2] כָּל זְמַן אַלְמְנוּתָהּ[3]**
26 **עַד שֶׁתִּטֹּל כְּתֻבָּתָהּ[4]. וּמִשֶּׁתִּתְבַּע כְּתֻבָּתָהּ בְּבֵית דִּין,**
27 **אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[5]. וְכֵן אִם מָכְרָה כְּתֻבָּתָהּ[6] כֻּלָּהּ, אוֹ**
28 **מִשְׁכְּנָה כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ עָשְׂתָה כְּתֻבָּתָהּ[7] אַפּוֹתֵיקִי[8]**
29 **לְאַחֵר, וְהוּא שֶׁתֹּאמַר לוֹ: פֹּה תִּגְבֶּה חוֹבְךָ[9] - בֵּין**
30 **שֶׁעָשְׂתָה דְּבָרִים אֵלּוּ בְּבֵית דִּין מֻמְחִין בֵּין שֶׁלֹּא בְּבֵית**
31 **דִּין, בֵּין שֶׁעָשְׂתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁעָשְׂתָה לְאַחַר**
32 **מִיתַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מִן הַיּוֹרְשִׁים[10]. אֲבָל**
33 **אִם מָכְרָה מִקְצָתָהּ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת[11]. וּמִשֶּׁתִּתְאָרֵס**
34 **הָאַלְמָנָה אִבְּדָה מְזוֹנוֹתֶיהָ[12].**

2) שירשו מבעלה. 3) שכן התחייב לה בכתובתה, כמבואר לעיל פי"ב ה"ב. ותנאי בית־דין הוא שאע"פ שלא נכתב בכתובה, הרי זה כאילו נכתב (כתובות נב:). 4) אבל אין היורשים יכולים לפרוע לה כתובתה ולסלקה מן המזונות (שם נד.). 5) שגילתה דעתה שרוצה להינשא, והוא לא כתב לה אלא: "את תהי יושבת בביתי ותתזני מנכסי כל ימי משך אלמנותיך" שהיא אלמנה בשביל כבודו (רש"י גיטין לה.). 6) העיקר והתוספת, ראה לקמן הכ"ח. 7) קרקע המיוחדת לכתובתה (רש"י כתובות נד.). 8) מילה יוונית: היפותיקו, משכנתא, שעבוד קרקע או בנין - שאמרה לבעל־חובה: "לא יהא לך פרעון אלא מזה". ובפירוש רש"י (בבא־קמא יא:): "אפותיקי - אפה תהא קאי". 9) כתובות נד, א. שבכל אלה הרי היא כאילו גבתה כתובתה, וכל

שגבתה הסתלקה מבית בעלה ואין לה מזונות (ר"ן כתובות פי"א). 10) אבל בחיי בעלה יש לה מזונות, שהרי חיוב מזונות הוא מן התורה (למעלה פי"ב ה"ב). ומוחלת שזלזלה בכתובתה - אין לה מזונות אף בחיי בעלה (למעלה פי"ז הי"ט והערה פג). וראה 'בית שמואל' סי' צג סקי"ח. 11) כתובות צז, ב: "ואם רצו היורשים, פורעים לה מותר כתובתה ומסלקים אותה . . . שאם לא כן כל אשה תמכור כתובתה עד תשלום דינר ותתפרנס כל ימיה בחסכון הדינר" (הרא"ש שם, וכן באהע"ז סי' צג ס"י). 12) כיון שנתארסה, "אשת איש" היא, ופסקה מלהיות אלמנה, והוא לא כתב לה אלא: "כל ימי משך אלמנותיך" (מגיד־משנה). וכתב ה'בית יוסף' אהע"ז סי' צג, שהוא־הדין אם רק נשתדכה, "אבל ששידכה עצמה לאחר, הפקיעה מעליה כבוד בעלה הראשון, ואיך יתכן שתהא ניזונית מנכסיו, ד"ימי אלמנותיך" משמע כל זמן ששם בעלה הראשון נקרא עליה, שאומרים "זו אלמנתו של פלוני", ומשנשתדכה נקראת "משודכת של פלוני". וכיוצא בזה אמרו (כתובות נד.): תבעוה להנשא ולא נתפייסה יש לה מזונות, כיצד? אמרה: "מחמת פלוני בעלי (מתעכבת מלהנשא) - יש לה מזונות. מחמת בני אדם שאינם מהוגנים לי - אין לה מזונות", כי אין זה מחמת כבוד בעלה אלא שלא היה תובעה הגון לה. ואין אני קורא בה "משך אלמנותיך" (רש"י שם).

1 **ב. כְּשֵׁם שֶׁנִּזּוֹנֶת אַחַר מוֹתוֹ מִנְּכָסָיו, כָּךְ נוֹתְנִין לָהּ**
2 **כְּסוּת וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, וּמָדוֹר (אוֹ יוֹשֶׁבֶת בַּמָּדוֹר[13])**
3 **שֶׁהָיְתָה בּוֹ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, וּמִשְׁתַּמֶּשֶׁת בַּכָּרִים וּכְסָתוֹת**
4 **בָּעֲבָדִים וּבַשְּׁפָחוֹת שֶׁנִּשְׁתַּמְּשָׁה בָהֶן בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[14].**
5 **נָפַל הַמָּדוֹר - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִבְנוֹתוֹ[15]. וְאִם**
6 **אָמְרָה: הַנִּיחוּ לִי וַאֲנִי אֶבְנֶנּוּ מִשֶּׁלִּי - אֵין שׁוֹמְעִין**
7 **לָהּ[16]. וְכֵן לֹא תְּחַזֵּק בִּדְקוֹ[17] וְלֹא תִּטְחֶה אוֹתוֹ[18], אֶלָּא**
8 **תֵּשֵׁב בּוֹ כְּמָה שֶׁהוּא אוֹ תֵּצֵא. וְיוֹרְשִׁין שֶׁמָּכְרוּ מָדוֹר**
9 **אַלְמָנָה - לֹא עָשׂוּ וְלֹא כְּלוּם[19].**

13) בדפוסים קדומים, אין תיבות אלו מוקפות. ובכת"י התימנים הנוסח: "ומדור, יושבת במדור וכו'". 14) כתובות קג, א. ושם הוסיפו: בכלי כסף וכלי זהב כדרך שמשתמשת בחיי בעלה. 15) אלא שוכרים לה מדור לפי כבודה, כדלהלן הלכה ג. 16) שמכיון שנפל, נסתלקה זכותה ממנו (כתובות, שם). 17) תתקן סדקו ובקיעו. מלשון הכתוב (מלכים־ב יב, ו): "והם יחזקו את בדק הבית". 18) תטוחנו בטיח של טיט וסיד וכדומה. 19) שהמדור משועבד לאלמנה עוד מחיי בעלה (כתובות, שם) שהרי ישבה בו לפני מותו.

10 **ג. נָפַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לְבַעְלָהּ בַּיִת אֶלָּא בְּשָׂכָר[20]**
11 **- נוֹתְנִין לָהּ[21] מָדוֹר לְפִי כְּבוֹדָהּ. וְכֵן מְזוֹנוֹתֶיהָ**
12 **וּכְסוּתָהּ - לְפִי כְּבוֹדָהּ[22]. וְאִם הָיָה כְּבוֹד הַבַּעַל גָּדוֹל**
13 **מִכְּבוֹדָהּ - נוֹתְנִין לָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ; מִפְּנֵי שֶׁעוֹלָה עִמּוֹ,**
14 **וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתָתָהּ[23].**

20) שגר בדירה שכורה. 21) שוכרים לה ('ירושלמי' כתובות פ"ד, הי"ג). והטעם שאין מתקנים לה המדור שנפל, וגם מעכבים עליה מלבנותו, כי אם תדור בבית הראשון, לעולם לא תצא ממנו. אבל כששוכרים לה בית אפילו לפי כבודה, שמא לא יהיה נוח לה ותצא לבית אביה (רש"ל, הובא בט"ז אהע"ז סי' צד). 22) כשם שהיתה גרה וניזונית ובעלה במדינת הים ('ירושלמי' כתובות פי"ב, ה"ג). 23) כתובות מח, א.

15 **ד. בִּרְכַּת הַבַּיִת מֵרֻבָּה. כֵּיצַד? חֲמִשָּׁה שֶׁהָיָה מְזוֹנוֹת**
16 **כָּל אֶחָד מֵהֶן קַב[24] בְּשֶׁיֹּאכַל לְבַדּוֹ, אִם הָיוּ חֲמִשְׁתָּן**
17 **בְּבַיִת אֶחָד וְאוֹכְלִין בְּעֵרוּב - מַסְפִּיק לָהֶן אַרְבַּע**
18 **קַבִּין. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר צָרְכֵי הַבַּיִת. לְפִיכָךְ, אַלְמָנָה**
19 **שֶׁאָמְרָה: אֵינֶנִּי זָזָה מִבֵּית אָבִי, פִּסְקוּ לִי מְזוֹנוֹת וּתְנוּ**
20 **לִי שָׁם - יְכוֹלִין הַיּוֹרְשִׁין לוֹמַר לָהּ: אִם אַתְּ אֲצַלְּנוּ**
21 **- יֵשׁ לָךְ מְזוֹנוֹת, וְאִם לַאו - אֵין אָנוּ נוֹתְנִים לָךְ**
22 **אֶלָּא כְּפִי בִּרְכַּת הַבַּיִת. וְאִם הָיְתָה טוֹעֶנֶת: מִפְּנֵי**
23 **שֶׁהִיא יַלְדָּה[25] וְהֵם יְלָדִים - נוֹתְנִין לָהּ מְזוֹנוֹת**
24 **הַמַּסְפִּיקִין לָהּ לְבַדָּהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ[26]. וּמוֹתַר**
25 **מְזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה וּמוֹתַר הַכְּסוּת - לַיּוֹרְשִׁין[27].**

24) מדת היבש, והוא ששית הסאה, ונזכר במלכים־ב ו, כה. 25) צעירה. ושמא יצא עליה שם רע, אם תדור עמהם. 26) כתובות קג, א. 27) שם סה, ב. והראב"ד חולק.

26 **ה. אַלְמָנָה שֶׁחָלְתָה: אִם צְרִיכָה לִרְפוּאָה שֶׁאֵין לָהּ**
27 **קְצָבָה[28] - הֲרֵי זוֹ כְּמְזוֹנוֹת[29] וְיוֹרְשִׁין חַיָּבִין בָּהּ; וְאִם**
28 **הִיא צְרִיכָה רְפוּאָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְצָבָה - הֲרֵי זוֹ**
29 **מִתְרַפְּאָה מִכְּתֻבָּתָהּ[30]. נִשְׁבֵּית - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין**
30 **לִפְדּוֹתָהּ[31]. אֲפִלּוּ הָיְתָה יְבָמָה[32], וַאֲפִלּוּ נִשְׁבֵּית בְּחַיֵּי**
31 **בַּעְלָהּ וּמֵת וְהִיא בַּשְּׁבִיָּה - אֵין חַיָּבִין לִפְדּוֹתָהּ**
32 **מִנְּכָסָיו[33]; אֶלָּא נִפְדֵּית מִשֶּׁל עַצְמָהּ, אוֹ תִּטֹּל כְּתֻבָּתָהּ**
33 **וְתִפְדֶּה עַצְמָהּ.**

28) שהיא חולה תדיר, וזקוקה תמיד לטיפול רפואי. 29) שגם להן אין קצבה. 30) כתובות נב, ב. וכתב הרא"ש (שם): רפואה שיש לה קצבה דומה לפדיונה הבא בבת אחת, וכשם שהיורשים פטורים מלפדותה, כך הם פטורים מרפואתה. וראה לעיל פי"ד, הי"ז. 31) כתובות נב, א: "שאין אני קורא בה ואחזירך לי לאשה". 32) הזקוקה לאחד מן האחים שייבמו אותה לאשה - בכל זאת אינם חייבים לפדותה כל זמן שלא ייבמו אותה. וזהו לפי נוסחאות מדוייקות בגמרא כתובות שם (הרמב"ן בספר ה'מלחמות' יבמות פ"ד, ד"ה ועוד מתניתין), וכן הוא ברי"ף שם. 33) כתובות, שם. ולפי שאין חייבים לפדותה, אינם אוכלים פירות נכסיה. שלא תיקנו "פירותיה אלא משום פדיונה". ראה לעיל פי"ב, ה"ד. ובסמוך ה"ח.

34 **ו. מֵתָה הָאַלְמָנָה[34] - יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ[35].**
35 **וְאִם נִשְׁבְּעָה שְׁבוּעַת אַלְמָנָה וְאַחַר כָּךְ מֵתָה -**
36 **יוֹרְשֶׁיהָ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ[36] וְהֵן חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ, אֲבָל**
37 **לֹא יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל. מַעֲשֶׂה יְדֵי הָאַלְמָנָה - לַיּוֹרְשִׁין[37].**
38 **וְיוֹרֵשׁ שֶׁאָמַר לְאַלְמָנָה: טְלִי מַעֲשֶׂה יָדַיִךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ**

- אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[38]; אֲבָל הִיא שֶׁרָצְתָה בָּזֶה - שׁוֹמְעִין לָהּ[39].

34) ולא גבתה כתובה מהיורשים, וגם לא הספיקה להשבע שבועת אלמנה. 35) כתובות צה, ב. וכן שנינו לעיל (יב, ד) "וקבורתה תחת ירושתו לכתובתה". 36) כמבואר לעיל (פט"ז, הי"ב. ובשבועות מח.). וגובים אותה מיורשי הבעל. והראב"ד חולק, ולדעתו אפילו כשלא נשבעה האלמנה - אין יורשי בעלה חייבים בקבורתה, כי שבועתה היא שלא נפרעה מבעלה ולא התפיסה צרור כסף בחייו, וכל עוד שלא נשבעה אומרים יורשי הבעל שמא כבר נפרעה והורישה הכסף ליורשיה - ועליהם לקוברה, ומה גם שהם נוטלים נדונייתה בלא שבועה, כמבואר בסמוך ה"ט. 37) כתובות, שם. 38) במשנה, שם: "אלמנה ניזונת מנכסי יתומים" - וזהו ענין ניזונת שהיא ניזונת מהם על־כל־פנים, מבלי שיוכלו להפטר ('מאירי' שם) כשם שהבעל אינו יכול לומר כן לאשתו, שמא לא יספיקו מעשי ידיה למזונותיה, כמבואר למעלה פי"ב ה"ד. 39) כי המזונות לטובתה תוקנו כנגד מעשי ידיה, ואם היא מוותרת על תקנת חכמים שומעים לה ('ירושלמי' כתובות פי"א, ה"א).

ז. וְכָל מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ[40], אַלְמָנָה עוֹשָׂה לַיְתוֹמִים, חוּץ מִמְּזִיעַת הַכּוֹס וְהַצָּעַת הַמִּטָּה וְהַרְחָצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[41].

40) המנויות לקמן פכ"א, ה"ז. 41) כתובות צו, א. שהן מלאכות המקרבות חיבה והרגל דבר (רש"י) וראה לקמן פכ"א, ה"ח.

ח. מְצִיאַת הָאַלְמָנָה וּפֵרוֹת נְכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לַבַּעַל - לְעַצְמָהּ, וְאֵין לַיּוֹרֵשׁ בָּהֶם[42] כְּלוּם.

42) שהרי כל הטעם שתיקנו מציאת אשה לבעלה הוא כדי שלא תהא איבה בינה לבין בעלה, וזה לא שייך בנוגע ליורשים, שעל כרחם הם נותנים לה מזונותיה (כתובות צו.). ואשר לפירות נכסיה, הואיל ואינם חייבים בפדיונה אין להם פירות, שהרי "תיקנו פירותיה כנגד פדיונה" (רי"ף כתובות פ"ד), וראה למעלה הערה לב.

ט. וְהַנְּכָסִים עַצְמָם שֶׁהֵם נְדוּנְיָתָהּ[43] - נוֹטֶלֶת אוֹתָן בְּלֹא שְׁבוּעָה, וְאֵין לַיּוֹרְשִׁים בָּהֶם דִּין לְעוֹלָם[44], אֶלָּא אִם כֵּן הוֹתִירוּ[45] בְּחַיֵּי הַבַּעַל וְהָיוּ נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁהַמּוֹתָר לַבַּעַל[46]. וְאִם מֵתָה הָאַלְמָנָה בְּלֹא שְׁבוּעָה - יוֹרְשֶׁיהָ יוֹרְשִׁים נְדוּנְיָתָהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[47]. וְאִם הָיָה בָּהֶן מוֹתָר - הַמּוֹתָר לְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל.

43) ועדיין קיימים. 44) שהרי שלה הם. 45) נתייקרו או נשתבחו. 46) כמבואר לעיל פט"ז, ה"א. וממילא יש ליורשים דין בו. ומובן שאם אבדה הנדוניא או פחתה ובאה לגבות מן היורשין מה שפחתה צריכה להשבע, שאינה עדיפה משאר בעל־חוב הבא להפרע מנכסי יתומים, שדינו להשבע (מגיד־משנה). 47) ושמו אותם בסכום כסף, וקיבל עליו אחריות על אותו סכום - בכל זאת אינם חשובים כנכסיו, שיצטרכו להשבע ליתומים - אלא בחזקת האלמנה הם, וממילא היא מורישתם ליורשיה. ואם ייחד לה בעלה קרקע לכתובתה או מטלטלין ועדיין הם קיימים - נוטלתם בלא שבועה, וממילא מורישתם לבניה, כמבואר לעיל פט"ז, הי"ג.

י. אַלְמָנָה שֶׁתָּפְסָה מִטַּלְטְלִין כְּדֵי שֶׁתִּזּוֹן מֵהֶן[48] - בֵּין שֶׁתָּפְסָה מֵחַיִּים בֵּין שֶׁתָּפְסָה אַחַר מוֹתוֹ[49], אֲפִלּוּ תָּפְסָה כִּכַּר[50] זָהָב - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ; אֶלָּא כּוֹתְבִין עָלֶיהָ בֵּית דִּין מַה שֶׁתָּפְסָה, וּפוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת, וּמְחַשְּׁבִין עִמָּהּ, וְהִיא נִזּוֹנֶת מִמַּה שֶׁבְּיָדָהּ עַד שֶׁתָּמוּת אוֹ עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ לָהּ מְזוֹנוֹת[51], וְיִקְחוּ הַיּוֹרְשִׁין אֶת הַשְּׁאָר[52].

48) אע"פ שמצד הדין אין המזונות נגבים מן המטלטלין (כתובות סט:) תפיסתה מועילה לה (שם צו.). 49) שכבר זכו בהם היתומים, ומטלטלין של יתומים אינם משועבדים לשום חוב. 50) מפורש לעיל פ"י, ה"ז. ואע"פ שהוא יתר מכדי כתובתה או מכדי מזונותיה הראויים להנתן לה בכל שלשים יום, כמבואר להלן הכ"א. 51) כגון אם תגבה כתובתה או אם תתארס, כמבואר לעיל ה"א. 52) וכן אמרו ב'ירושלמי' (כתובות פי"א, ה"א): שעליה להראות ליתומים מה תפסה, כדי שנדע לחשב עמה כנ"ל.

יא. וְכֵן אִם תָּפְסָה מִטַּלְטְלִין בִּכְתֻבָּתָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[53], וּמֵת - גּוֹבָה מֵהֶן; אֲבָל אִם תָּפְסָה אַחַר מוֹתוֹ לִכְתֻבָּתָהּ - אֵינָהּ גּוֹבָה מֵהֶן[54], אַף־עַל־גַּב[55] שֶׁתִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים[56] שֶׁתִّגְבֶּה הַכְּתֻבָּה וּתְנָאֵי הַכְּתֻבָּה מִן הַמִּטַּלְטְלִין. לְפִיכָךְ[57] תִּזּוֹן הָאַלְמָנָה מִן הַמִּטַּלְטְלִין אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא תָּפְסָה.

53) שעדיין לא זכו בהם יורשים. 54) שכבר זכו בהם יורשים, ואין תפיסתה מועילה כלפי היורשים, שכבר אמרנו אין מטלטלין של יתומים משועבדים לבעל־חוב, כמבואר בפסחים לא, א. והטעם שלמזונות מועילה תפיסתה, משום שהמזונות אינם נגבים מנכסים משועבדים (נכסים שנמכרו) כמבואר להלן הי"ג, לפיכך תיקנו לה תפיסה, אבל כתובה נגבית מנכסים משועבדים, כמבואר לעיל פט"ז הי"ד, ויכולה לטרוף מן הלקוחות, ולפיכך תפיסתה מהיתומים לא מועילה לה ('תוספות' כתובות צו. ד"ה: אלמנה שתפסה). ורבינו נמשך כאן אחרי דעת הרי"ף בכתובות פי"א בהבנת סוגיית הש"ס בכתובות שם, ויש שיטות אחרות בדינים אלו, ראה ברי"ף וב'תוספות' שם צו. 55) בכת"י התימנים, כאן התחלת הלכה. ובדפוסים שלפנינו, משפט זה מחובר עם ההלכה הקודמת, ואין לו כל מובן. וב"כנסת הגדולה" סי' צג אות ט, שיער מדעתו שזהו משפט חדש, וכיוון לכת"י התימנים. 56) לעיל פט"ז, ה"ז. 57) בכת"י התימנים: "ולפיכך", וזה מחובר למה שלמעלה.

יב. וְאִם[58] הִנִּיחַ בַּעְלָהּ מִטַּלְטְלִין וְלֹא תָּפְסָה אוֹתָן - הַיּוֹרְשִׁין נוֹטְלִין אוֹתָן[59] וְהֵן מַעֲלִין לָהּ מְזוֹנוֹת, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְעַכֵּב עֲלֵיהֶן וְלוֹמַר: יִהְיוּ הַמִּטַּלְטְלִין מֻנָּחִין בְּבֵית דִּין עַד שֶׁאִזּוֹן מֵהֶן, שֶׁמָּא יֹאבְדוּ וְלֹא

יִהְיוּ לִי מְזוֹנוֹת[60]. וְאַפִּלּוּ הִתְנָתָה עָלָיו בְּפֵרוּשׁ[61] שֶׁתִּזּוֹן מִן הַמִּטַּלְטְלִין - אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת. וְכָזֶה דָּנִין תָּמִיד בְּכָל בָּתֵּי דִינִין.

58) בכת"י התימנים: "אם" וכן בדפוס רומי. ואין כאן התחלת הלכה, והכל מחובר למה שלמעלה: "אע"ג שתיקנו כו' ולפיכך תזון כו' אם הניח" כו'. 59) לעצמם. 60) שאם בקרקע שניזונת ממנה מדין התלמוד - אם מכרוה היתומים אינה טורפת (ראה להלן הי"ג) - במטלטלין שאינה אלא תקנת הגאונים - ודאי אינה יכולה לעכב מכירתם (מגיד־משנה). 61) בשעת כתיבת כתובתה.

יג. אֲבָל אִם הִנִּיחַ קַרְקַע - יְכוֹלָה הִיא לְעַכֵּב עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא יִמְכְּרוּ[62]. וְאִם מָכְרוּ - אֵינָהּ מוֹצִיאָה מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁאֵין הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת אֶלָּא מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין[63].

62) תשובת הגאונים (הובאה בספר 'העיטור'). 63) כתובות סט, א. וכתב הרשב"א: אם קנו מידו באופן מיוחד על מזונות האשה לאחר מותו, היא טורפת מיד הלקוחות. וקבלת קנין הנזכרת בשטר כתובה שלנו אינה מועילה לכך, כי היא מכוונת למזונותיה בחיי הבעל (מגיד־משנה).

יד. הִנִּיחַ נָשִׁים רַבּוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשָּׂאן זוֹ אַחַר זוֹ - נִזּוֹנוֹת בְּשָׁוֶה[64], שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין[65].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הניח נשים רבות, אע"פ שנשאן זו אחר זו, ניזונות בשווה שאין דין קדימה במטלטלין".

ומשמע שאם ניזונות מקרקע, יש דין קדימה. והסברא היא ששעבוד מזונות אינו חל על מטלטלין היכולים להגנב אלא על הקרקע, ולכן בקרקעות ניזונות לפי קדימת השיעבוד.

והראב"ד השיג על כך וכתב שאפילו ניזונות מן הקרקע ניזונות כולן בשווה, כי חיוב המזונות נוצר לאחר מותו, וממילא הגיע לכולן באותו הזמן.

וכתב הרב המגיד, שגם הרמב"ם סבר כהראב"ד שניזונות גם מהקרקע בשווה, וגורס ברמב"ם שהלשון הוא "כמו שאין דין קדימה במטלטלין".

ובביאור הדברים, כתב הרוגוצו'בי שהרמב"ם והראב"ד חולקים האם כל יום הוא שעבוד חדש או שנשתעבד מחיי הבעל, כי בנישואין יש את שני האופנים, האחד שהחיוב חל בזמן הנישואין, וכל משך הזמן שאח"כ הוא המשך לחיוב הראשון, והשני שכל יום ויום ישנו חיוב חדש, ובזה נחלקו הרמב"ם והראב"ד, שלדעת הרמב"ם הוא חיוב נמשך מיום הנישואין, ולכן יש דין קדימה. אבל הראב"ד סובר שכל יום הוא חיוב חדש, ולכן ניזונות בשוה גם בקרקע.

ועפ"ז מבאר הרוגוצו'בי עניין נוסף בהל' גירושין, ששם כתב הרמב"ם ש"אם נשתטית.. אינו חייב לרפאותה", וגם שם השיג עליו הראב"ד "למה לא יהיה חייב לרפאותה", ומבאר הרוגוצו'בי שהרמב"ם סובר שלרפאותה הוא מהדברים שמחמת הנישואין שבכל יום ויום הוא חיוב חדש, והרי בשוטה אין אדם דר עם נחש בכפיפה, לכן פקע החיוב.

אמנם, החיוב של דירה לא פקע, כי בזה אי אפשר לומר שהוא חיוב בכל יום מחדש, שהרי הגדר של דירה שהיא דבר של קבע.

ויש לקשר זה עם דברי הרוגוצו'בי בנוגע לחורבן, שזהו דבר נמשך. וכתב שזה מפורש בירושלמי "כל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו", ועפ"ז מובן עד כמה צריכה להיות גדולה הצעקה "עד מתי", אחרי שאתמול צעקו ועדיין לא נבנה. ממש כמו יהודי העומד ליד בית־המקדש בשעת חורבנו, שבוודאי היה מרעיש עולמות. כמו"כ מובן בנוגע לחיוב שהתחייב הקב"ה לבנות את בית־המקדש מחדש, שזהו חיוב בכל יום ויום לבנות את בית־המקדש מחדש, ויתירה מזו - באופן נצחי.

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן יב)

64) ואין אומרים: הקודמת בזמן קודמת במזונות ('ירושלמי' פ"י, ה"א). 65) לפי שהלווה יכול למכרם ולהפקיעם מידי שעבוד המלוה, כך אין דין קדימה במזונות, שהרי הוא יכול למכור נכסיו ולהפקיעה משעבוד מזונותיה (מגיד־משנה), ובדפוס רומי, הנוסח: "שאין דין קדימה במזונות", ותיבת "כמו" חסרה שם. וכן הביא ה'בית יוסף' אבן־העזר סי' צג מספרי הרמב"ם שהיו בידו.

טו. אַלְמָנָה שֶׁנָּפְלָה לִפְנֵי יָבָם, בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים[66] - נִזּוֹנֶת מִשֶּׁל בַּעַל[67]. וְאִם הֵכִּיר הָעֻבָּר[68], וְכֵן אִם הִנִּיחָהּ מְעֻבֶּרֶת[69] - נִזּוֹנֶת וְהוֹלֶכֶת עַד שֶׁתֵּלֵד[70]. יָלְדָה בֵּן שֶׁל קַיָּמָא[71] - נִזּוֹנֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל יְמֵי אַלְמְנוּתָהּ, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[72]. לֹא נִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת אַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, אוֹ שֶׁהִפִּילָה[73] - אֵינָהּ נִזּוֹנֶת לֹא מִשֶּׁל בַּעַל[74] וְלֹא מִשֶּׁל יָבָם[75], אֶלָּא תּוֹבַעַת יְבָמָהּ לִכְנֹס אוֹ לַחֲלֹץ.

66) שאינה ראויה אז ליבום ולא לחליצה, כמבואר בהל' יבום וחליצה פ"א הי"ט, וממילא שאינה יכולה להנשא לאחרים. 67) יבמות מא, ב. שהרי מעוכבת היא להנשא בגללו. 68) אחרי שלושת החדשים הראשונים (יבמות לז.). 69) שבמותו כבר ידעו שהיא מעוברת. ובכת"י אברבנאל, הנוסח: "משל בעל, אם לא הוכר העובר, ואם הניחה". 70) שעד אז אינה ראויה לא ליבום ולא לחליצה (כמבואר שם לו.). וקל־וחומר שאינה יכולה להנשא לאחר, והואיל ומעוכבת היא מבעלה - ניזונת ממנו. 71) ראוי לחיות, שאינו נפל. 72) שאין זו זקוקה ליבום, והרי היא כאלמנה אחרת. 73) ומעתה ודאי שהיא זקוקה ליבם, שהרי נתברר שבעלה המת לא הניח אחריו בן. 74) שכבר

אינה מעוכבת להנשא ממנו, אלא מחמת שאגודה היא ביבם ואין לה על נכסי בעלה כלום, ואינה דומה לשאר אלמנה שכל זמן שלא נשאת לאחר ואומרת: "מחמת פלוני בעלי שכבודו גדול עלי" - ניזונת מנכסיו, וכאן כל העיכוב הוא רק מצד היבם (יבמות מא: וברש"י). 75) שעדיין לא נתייבמה לו.

טז. תְּבִעָה יְבָמָהּ לִכְנֹס אוֹ לַחֲלֹץ, וְעָמַד בְּבֵית דִּין, וּבָרַח[76] אוֹ שֶׁחָלָה, אוֹ שֶׁהָיָה הַיָּבָם בִּמְדִינַת הַיָּם[77] - הֲרֵי זוֹ נִזּוֹנֶת מִשֶּׁל יָבָם בְּלֹא שְׁבוּעָה כְּלָל[78].

76) אחר שעמד בבית־דין ('ירושלמי' כתובות פ"ה, ה"ד). 77) ושם תבעתו לדין מעצמה או ע"י שליחה, מיד חייב במזונותיה ואפילו לא ברח, הואיל והוא במדינה אחרת (כסף־משנה). 78) כי אין לחוש שהניח לה צרור כסף, שעדיין אין היא מקורבת לו, וגם מעשי ידיה אינם משועבדים לו (כתובות קז:).

יז. נָפְלָה לִפְנֵי יָבָם קָטָן[79] - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיִהְיֶה כִּשְׁאָר הַיְבָמִין[80].

79) ואינו ראוי לייבם או לחלוץ עד שיהיה בן שלש־עשרה ויביא שתי שערות. 80) יבמות שם, א. וגם מבעלה אין לה, "כי משמים קנסוה" (שם). ואם הכניסה נדוניא משלה, והיא ביד שליש, או שהיא אומרת ינתנו הנכסים לידי, ואני אקיים הקרן עד שיגדל הנער ואזון מן הריוח, נותנים הכסף לידה (אהע"ז סי' קס, ס"ג בשם הרי"ף).

יח. מִי שֶׁיִּחֵד קַרְקַע לְאִשְׁתּוֹ בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ בִּשְׁעַת מִיתָה[81], וְאָמַר: יִהְיֶה מָקוֹם פְּלוֹנִי לַמְּזוֹנוֹת - הֲרֵי רִבָּה לָהּ מְזוֹנוֹת. וְאִם הָיָה שִׁכְרוֹ[82] פָּחוֹת מִמְּזוֹנוֹת הָרְאוּיוֹת לָהּ - נוֹטֶלֶת הַשְּׁאָר מִשְּׁאָר נְכָסִים; וְאִם הָיָה שִׁכְרוֹ יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לָהּ - נוֹטֶלֶת הַכֹּל[83]. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: יִהְיֶה בְּמָקוֹם[84] פְּלוֹנִי בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[85], וְשָׁתְקָה[86] - אֵין לָהּ אֶלָּא פֵּרוֹת אוֹתוֹ מָקוֹם בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי קָצַץ[87] לָהּ מְזוֹנוֹת.

81) ובעדים, כדין מתנת שכיב־מרע (חולה סמוך למיתתו) שאינה צריכה קבלת קנין ולא תעודה בכתב, שדבריו ככתובים וכמסורים הם, מתקנת חכמים כדי שלא תטרוף דעתו עליו כשידע שאין דבריו קיימים (מלשון רבינו הל' זכיה פ"ח, ה"ב). 82) ריוח המקום. 83) לא נתכוין זה אלא ליתן לה מזונות בריוח מהמקום ההוא. 84) ובכת"י התימנים: "מקום". וכן בדפוס רומי. 85) משמעה: בחוב מזונות שיש לך עלי, תהא זו פרעון לכך. 86) ולא מיחתה, כי אילו לא עמדה שם, או נכחה ומיחתה - אינו יכול לגרוע ממזונותיה שלא בהסכמתה. 87) קצב (כתובות נד:).

יט. אַלְמָנָה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין לִתְבֹּעַ מְזוֹנוֹת - יֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת וְאֵין מַשְׁבִּיעִים אוֹתָהּ[88]. וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל הוֹרָאָה זוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְחַלֵּף לוֹ הַדָּבָר בְּאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם[89]. וְרַבּוֹתַי הוֹרוּ, שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מִבֵּית דִּין עַד שֶׁתִּשָּׁבַע; שֶׁהֲרֵי זוֹ בָּאָה לְהַפְּרַע מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, וְכָל הַנִּפְרָע מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים - לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[90]. וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה, וְכֵן רָאוּי לָדוּן[91].

88) שלא עיכבה משל בעלה כלום. 89) שאמרו (כתובות קה.): "תשבע בסוף (בשעת גביית כתובתה או כשיבוא בעלה) ולא תשבע בתחילה". ואין מכאן ראיה לאלמנה, כי יש לחוש שהניח לה צרור לאחר מותו כדי שלא תתבזה אצל היתומים, וגם מזונות אשה בחיי בעלה הם מן התורה, ומזונות אלמנה אינם אלא תקנת חכמים (ראה לעיל פי"ב, הי"ח). 90) כתובות פז, א. 91) וכן אמרו (שם צח.): "והלכתא, צריכא שבועה". וכל הסוגיא עוסקת שם במזונות (הגר"א אהע"ז סי' צג ס"ק לא).

כ. אַלְמָנָה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין לִתְבֹּעַ מְזוֹנוֹת - מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ בַּתְּחִלָּה[92], וּמוֹכְרִין בְּלֹא הַכְרָזָה[93], וְנוֹתְנִין לָהּ מְזוֹנוֹת. וְכֵן יֵשׁ לָהּ לִמְכֹּר לִמְזוֹנוֹת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין מֵמְחִין[94], אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נֶאֱמָנִים, בְּלֹא הַכְרָזָה. וְכֵן אִם מָכְרָה לִמְזוֹנוֹת בֵּינָהּ לְבֵין עַצְמָהּ שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[95] - מִכְרָהּ קַיָּם. וּכְשֶׁבָּאוּ הַיּוֹרְשִׁין לְהַשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ - נִשְׁבַּעַת[96].

92) ולא כדעת אחרים הסוברים שתשבע "בסוף" בשעת גביית כתובתה. 93) מכירה פומבית, כמבואר לעיל פי"ז הי"ג. וכן אמרו (כתובות ק:): שאין צורך להכרזה במזונות האלמנה, שאי־אפשר לעכב מזונותיה עד תום ימי ההכרזה. 94) שם צז, ב. 95) השווה לעיל פי"ז, יד. 96) שבועת אלמנה שלא עיכבה משל בעלה כלום, הואיל ולא נשבעה לפני המכירה.

כא. וְכַמָּה מוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹת? כְּדֵי לָזוּן מֵהֶם שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, לֹא יוֹתֵר עַל זֶה[97]. וּמוֹכְרִין עַל מְנָת שֶׁיִּהְיֶה הַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן לָהּ מְזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם[98]. וְחוֹזֶרֶת וּמוֹכֶרֶת פַּעַם שְׁנִיָּה לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וְכֵן מוֹכֶרֶת וְהוֹלֶכֶת לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַנְּכָסִים כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ, גּוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ[99] מִן הַשְּׁאָר וְהוֹלֶכֶת לָהּ.

97) כתובות צז, א. שמא תתארס או תתבע כתובתה ותפסיד מזונותיה. 98) שאם תינשא לאחר, יחזיר מה שבידו ליורשים (רש"י שם). 99) ואפילו כתובתה עולה יותר ממזון כדי ששה חדשים - מוכרת השאר ביחד (שם).

כב. אַלְמָנָה שֶׁפָּסְקוּ לָהּ בֵּית דִּין מְזוֹנוֹת - אֵין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ[100] עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הַיּוֹרְשִׁים וְיִתְבְּעוּהָ. אִם מָצְאוּ לָהּ מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ - נוֹטְלִין אוֹתוֹ[101], וְאִם לַאו - הוֹלְכִין לְדַרְכָּם[102]. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאִם הָיוּ הַיּוֹרְשִׁים קְטַנִּים - בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ[103], וּפוֹסְקִין מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ[104], כְּדֶרֶךְ שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת.

100) לבדוק אם מעשי ידיה מספיקים למזונותיה. 101) שהוא שלהם תחת מזונותיה, כמבואר לעיל ה"ו. 102) כדרך ששנינו באשה שהלך בעלה למדינת הים, לעיל פי"ב הט"ז. וכן נראה (כתובות קז.) שבאלמנה הכל מודים

שפוסקים לה מזונותיה מבלי לדקדק על מעשה ידיה. 103) בודקים אחריה אם היא עושה המוטל עליה לעשות, ואם היא נותנת אותו ליורשים. 104) כלל הוא: "בית־דין אביהם של יתומים הוא" (גיטין לז.) וצריך לשקוד על טובתם. וביחוד כשהם קטנים ואינם יודעים לטעון. וראיה לדברי רבינו מסוגיית התלמוד (ערכין כב:) שאמרו שם: אין נזקקים לנכסי יתומים (קטנים) למכרם אלא . . . לכתובת אשה, משום מזונות שאם לא תגבה כתובתה היא תפסידם באכילת מזונותיה מממונם. ושאלו שם, הלא מעשי ידיה שלהם ואינה מפסידתם, ותירצו: לפעמים אין מעשי ידיה מספיקים, ויש הפסד במזונותיה. ואם נאמר שאין מחשבין על מעשי ידיה ואין ליתומים עליה כלום, אם־כן תמיד יש להם הפסד. מכאן, שבית־דין מחשב על מעשה ידיה כשפוסק לה מזונות ('אבני מילואים' סי' ע ס"ק ג).

כג. אַלְמָנָה שֶׁאֵין שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁמָּא מָחֲלָה כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ מָכְרָה אוֹ מִשְׁכְּנָה אוֹתָהּ[105]. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא טָעַן יוֹרֵשׁ - טוֹעֲנִין אָנוּ לוֹ וְאוֹמְרִים לָהּ: הָבִיאִי כְּתֻבָּתֵךְ וְהִשָּׁבְעִי[106] וּטְלִי מְזוֹנוֹתַיִךְ. אֶלָּא אִם אֵין דַּרְכָּם לִכְתֹּב כְּתֻבָּה.

105) ובכל אלה אין לה מזונות, כמבואר להלן הכ"ח. 106) שלא עיכבת משל בעלך כלום, כדין הבא להפרע מנכסי יתומים, כמבואר לעיל הי"ט. וראה למעלה פי"ב, הי"ח: "ולעולם טוענים ליורש".

כד. הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - רָצְתָה - נִזּוֹנֶת כְּדִין כָּל הָאַלְמָנוֹת, רָצְתָה - נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה[107]. אָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[108], וְנִזּוֹנֶת מִנְּכָסָיו עַד כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ מִכָּל פָּנִים: שֶׁאִם עֲדַיִן הִיא אִשְׁתּוֹ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת, וְאִם גֵּרְשָׁהּ כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה, שֶׁהֲרֵי כְּתֻבָּתָהּ בְּיָדָהּ. לְפִיכָךְ נוֹטֶלֶת מְזוֹנוֹת עַד כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ וְהוֹלֶכֶת לָהּ[109].

107) כתובות קז, ב. שהאשה נאמנת לומר מת בעלי להנשא, שאם הוא חי עשוי הדבר להגלות (להלן פי"ב מהל' גירושין הט"ו), ומכיון שנאמנת להנשא - נאמנת גם ליטול כתובתה (למעלה פט"ז הל"א). 108) שבזה היא יכולה לשקר, שאין הדבר עשוי להגלות כמו ב"מת בעלי" שלמעלה. 109) כתובות, שם.

כה. הָאִשָּׁה שֶׁהָיָה לָהּ סְפֵק גֵּרוּשִׁין[110] וּמֵת בַּעְלָהּ - אֵינָהּ נִזּוֹנֶת מִנְּכָסָיו, שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מִיַּד הַיּוֹרֵשׁ מִסָּפֵק. אֲבָל בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת[111] עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין.

110) כגון זרק לה גיטה ספק קרוב לו (ואינה מגורשת) ספק קרוב לה (ומגורשת). 111) שעדיין אסורה להנשא לאחרים - שמא אינה מגורשת, וכל שמעוכבת להנשא מחמתו - יש לה מזונות (כתובות צז: וברש"י, וכן ברשב"ם לב"ב מז:).

כו. אַלְמָנָה עֲנִיָּה שֶׁשָּׁהֲתָה שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא תָּבְעָה מְזוֹנוֹת, אוֹ עֲשִׁירָה שֶׁשָּׁהֲתָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְלֹא תָּבְעָה - וְתִרָּה[112], וְאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת בַּשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ, אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁתָּבְעָה. וְאִם שָׁהֲתָה פָּחוֹת מִזֶּה אֲפִלּוּ בְּיוֹם אֶחָד - לֹא וִתְּרָה, אֶלָּא תּוֹבַעַת וְנוֹטֶלֶת מְזוֹן הַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ.

112) מחלה (כתובות צו. וברש"י) וב'ירושלמי' (שם פי"א, ה"ב) אמרו: במה דברים אמורים כשלא לוותה, אבל לוותה גובה, וכן אם יש בידה משכון (שתפסתו בתוך שלש שנים) גובה למפרע. אבל אם תפסה לאחר שלש שנים אין תפיסת משכונה כלום, כי כבר מחלה (מגיד־משנה בשם הרשב"א).

כז. אַלְמָנָה שֶׁתָּבְעָה מְזוֹנוֹת מִן הַיּוֹרְשִׁים, הֵם אוֹמְרִים: נָתַנּוּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נָטַלְתִּי - כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִשְּׁאַת - עַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ תִּשָּׁבַע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[113] וְתִטֹּל; מִשֶּׁנִּשֵּׂאת - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ יִשָּׁבְעוּ הַיּוֹרְשִׁים שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנָּתְנוּ לָהּ[114].

113) אם לא הביאו ראיה שכבר נטלה, שהרי היא מוחזקת בנכסים והם באים להוציא ממנה, והרי זה כטוען את חבירו: "מנה לי בידך", והלה כופר בכל, נשבע הנתבע שבועת היסת ונפטר (הל' טוען ונטען פ"א, ה"ג) אף כאן היא נשבעת שלא נטלה והנכסים נשארים בחזקתה. שבועת היסת - מפורשת לעיל פט"ו הי"ג. 114) משנישאת עברו הנכסים לרשות היתומים והיא באה להוציא מידם, ישבעו שבועת היסת ויפטרו (כתובות צו: ובמגיד־משנה).

כח. דִּין תּוֹסֶפֶת כְּתֻבָּה כְּדִין הָעִקָּר[115]. לְפִיכָךְ, אַלְמָנָה שֶׁתָּבְעָה[116] אוֹ מָכְרָה אוֹ מָחֲלָה אוֹ מִשְׁכְּנָה תּוֹסֶפֶת כְּתֻבָּתָהּ[117] עִם הָעִקָּר - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[118]. וְאִם תָּבְעָה מִקְצָת וְהִנִּיחָה מִקְצָת[119] - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁתָּבְעָה מִקְצַת הָעִקָּר וְהִנִּיחָה מִקְצָתוֹ. וְכָל הַמּוֹכֶרֶת אוֹ הַמּוֹחֶלֶת סְתָם - מָכְרָה וּמָחֲלָה הַתּוֹסֶפֶת עִם הָעִקָּר[120]; שֶׁשְּׁנֵיהֶם כְּתֻבָּה שְׁמָם בְּכָל מָקוֹם.

115) מנה לאלמנה, ומאתיים לבתולה (כתובות נד:). 116) בבית־דין כמבואר לעיל ה"א. 117) בין בחיי בעלה בין לאחר מותו, כמבואר שם. 118) באלמנותה, ואם מחלה - אפילו בחייו אין לה מזונות, כמבואר לעיל פי"ז הי"ט. 119) תבעה העיקר והניחה התוספת ('לחם משנה'), וכן פירשו ה'תוספות' (כתובות נד: ד"ה "ולתובעת"). 120) שם נד, ב. השווה לעיל פט"ז ה"ב: "ואין נקראים כתובה אלא עיקר כתובה שהוא מאה או מאתיים עם התוספת בלבד".

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו דין "כתובת בנין דיכרין", זכויות הבנות מנכסי אביהן, שאין לעקור תנאי הכתובה, בת הממאנת. בת היבמה, בת הארוסה, ובת השנייה לענין מזונות, הבנים והבנות לענין מזונות.

א. מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה, שֶׁיִּהְיוּ בָּנִים הַזְּכָרִים יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן[2] וּנְדוּנְיָתָהּ שֶׁהִכְנִיסָה בְּתוֹרַת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[3], וְאַחַר כָּךְ חוֹלְקִין שְׁאָר הַיְרֻשָּׁה[4] עִם אַחֵיהֶם[5] בְּשָׁוֶה[6].

2) העיקר והתוספת שכתב לה אביהם. 3) מפורש לעיל פט"ז ה"א, והיא מתה בחיי אביהם וירש אותה אביהם כדין בעל היורש את אשתו, ואח"כ מת גם האב. 4) שנשארה מעזבון האב. 5) שנולדו לאביהם מנשים אחרות. 6) כתובות נב, ב. ראה לעיל פי"ב ה"ב, וזוהי הנקראת: "כתובת בנין דכרין" (הבנים הזכרים) לעיל פט"ז, ה"ז.

ב. כֵּיצַד נָשָׂא אִשָּׁה, כְּתֻבָּתָהּ[7] וּנְדוּנְיָתָהּ[8] אֶלֶף, וְיָלְדָה בֵּן וּמֵתָה בְּחַיָּיו[9]. וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת[10] כְּתֻבָּתָהּ וּנְדוּנְיָתָהּ מָאתַיִם, וְיָלְדָה בֵּן, וּמֵתָה בְּחַיָּיו. וְאַחַר כָּךְ מֵת הוּא, וְהִנִּיחַ אַלְפַּיִם. בְּנוֹ מִן הָרִאשׁוֹנָה יוֹרֵשׁ אֶלֶף שֶׁבִּכְתֻבַּת אִמּוֹ[11], וּבְנוֹ מִן הַשְּׁנִיָּה יוֹרֵשׁ מָאתַיִם שֶׁבִּכְתֻבַּת אִמּוֹ, וְהַשְּׁאָר[12] יוֹרְשִׁים אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה[13]. נִמְצָא בְּיַד בֶּן הָרִאשׁוֹנָה אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת[14], וּבְיַד בֶּן הַשְּׁנִיָּה שֵׁשׁ מֵאוֹת[15].

7) שכתב לה משלו. 8) שהכניסה לו משלה. 9) הרי ירש בעלה את נדוניתה, וכתובתה לא באה לידי גבייה. 10) לאו דוקא אחרי מות הראשונה, אלא אפילו נשא שתיהן כאחת - הדין כן, כמבואר בסמוך ה"ד. 11) בתורת 'בנין דכרין'. 12) שמונה מאות זוז. 13) כדין בנים היורשים את אביהם. 14) אלף מכתובת האם, וארבע מאות מירושת האב. 15) מאתיים מכתובת האם, וארבע מאות בירושה מהאב (כתובות צא.), וטעם תקנת 'כתובת בנין דכרין' "כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו" (שם נב:) שאם ידע האב שבני בתו יירשו את מתנת נדונייתו, הוא ירבה לתת נדוניא לבתו לקראת נישואיה. וממילא תיקנו שגם כתובת הבעל - עיקר ותוספת - יירשוה בניה, כדי שלא יאמר האב אם זה מקפיד על שלו, מלהוריש לבני בתי, אף אני אמשוך ידי מלהרבות לו נדוניא (רש"י שם).

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ יוֹתֵר עַל כְּדֵי שְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת דִּינָר אֶחָד אוֹ יוֹתֵר כְּדֵי שֶׁיַּחְלְקוּ הַשְּׁאָר[16] בְּשָׁוֶה[17]; אֲבָל אִם לֹא הִנִּיחַ יוֹתֵר דִּינָר - חוֹלְקִים הַכֹּל בְּשָׁוֶה. שֶׁאִם יִירְשׁוּ אֵלּוּ כְּתֻבַּת אִמָּן וְאֵלּוּ כְּתֻבַּת אִמָּן, וְלֹא יִשָּׁאֵר דִּינָר אֶחָד לַחֲלֹק אוֹתוֹ בֵּין הַיּוֹרְשִׁים, נִמְצָא תְּנַאי זֶה מְבַטֵּל חִלּוּק יְרֻשָּׁה בֵּין הַבָּנִים בְּשָׁוֶה שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה[18].

16) את הדינר הנשאר. 17) לפי הגולגולת, ובו מקיימים דין ירושה האמורה בתורה (במדבר כז, ח-יא). 18) ולא תיקנו חכמים כתובת 'בנין דכרין' במקום שנעקרת נחלה שבתורה על־ידם (כתובות נב:).

ד. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנָּשָׂא נָשִׁים רַבּוֹת, בֵּין בְּזוֹ אַחַר זוֹ בֵּין בְּבַת אַחַת, וּמֵתוּ כֻּלָּן בְּחַיָּיו, וְלוֹ מֵהֶן בָּנִים זְכָרִים, אִם הָיָה שָׁם יוֹתֵר עַל כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת דִּינָר - כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ[19], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה[20].

19) ואפילו סכום הכתובות שוה זה כזה, רוצים הבנים ליטול כתובת אמם ולא לחלוק בשוה, כגון שבני אשה אחת מועטים, והשניה בניה מרובים, וטוב למועטים ליטול לעצמם כתובת אמם ולא לחלוק עם אחיהם בשוה לפי הגולגולת (רש"י שם). 20) כדין ירושה של תורה. והעיד רבינו לעיל פט"ז ה"ז "שלא מצאנו מנהג ירושתן (של 'בנין דכרין') פשוט בכל הישיבות". והרא"ש לכתובות פ"ד סימן כד, כתב בשם הגאונים: "שאין דנין כתובת בנין דכרין בזמן הזה, כיון שאין הטעם אלא שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו, ועכשיו נהגו ליתן יותר ויותר. . . הלוואי שיתן אדם לבנו כבתו, וכמה הוצרך הדבר לנדות כל מי שירבה במתנת בתו". וגם הרמ"א באהע"ז סי' קיא, סט"ז כתב: שאין כתובת 'בנין דכרין' נוהגת במדינות אלו.

ה. אָמְרוּ הַיְתוֹמִים[21]: הֲרֵי אָנוּ מַעֲלִין עַל נִכְסֵי אָבִינוּ יוֹתֵר דִּינָר[22], כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ כְּתֻבַּת אִמָּן - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַנְּכָסִים בְּבֵית דִּין כַּמָּה שֶׁהָיוּ שָׁוִין בִּשְׁעַת מִיתַת אֲבִיהֶן. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְרַבּוּ אוֹ נִתְמַעֲטוּ[23] אַחֲרֵי מִיתַת אֲבִיהֶן קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ לַחֲלֹק - אֵין שָׁמִין אוֹתָן אֶלָּא כִּשְׁעַת מִיתַת אֲבִיהֶן[24].

21) בני הכתובה הגדולה. 22) מעלים דמיהם לקבלם עלינו ביוקר, שישאר דינר לחלוק בשוה. 23) שהוקרו או שהוזלו. 24) כתובות צא, א.

ו. הָיָה שָׁם יוֹתֵר עַל כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת דִּינָר אוֹ יוֹתֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו[25] שְׁטַר חוֹב כְּנֶגֶד הַיּוֹתֵר - אֵינוֹ מְמַעֵט[26], אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ.

25) על אביהם, שחייב דינר או יותר למלוה. 26) אין לך ירושה גדולה מזו, שכשמת נפלו נכסים לפני יורשים וכשיצא שטר חוב על אביהם, אלו ואלו עושים מצוה לפרוע חוב אביהם, והיא היא ירושתם (שם צ: וברש"י).

ז. מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים, וּמֵתָה אַחַת מֵהֶן בְּחַיָּיו וְאַחַת אַחַר מוֹתוֹ[27], וְלוֹ בָּנִים מִשְּׁתֵּיהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ יָתֵר עַל שְׁתֵּי הַכְּתֻבּוֹת: אִם נִשְׁבְּעָה הַשְּׁנִיָּה שְׁבוּעַת אַלְמָנָה[28] קֹדֶם שֶׁתָּמוּת - בָּנֶיהָ קוֹדְמִים לִירֻשַּׁת[29] כְּתֻבָּתָהּ[30], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן בִּתְנַאי זֶה[31], אֶלָּא יְרֻשָּׁה שֶׁל תּוֹרָה, וְאַחַר כָּךְ יוֹרְשִׁין בְּנֵי הָרִאשׁוֹנָה כְּתֻבַּת אִמָּן בִּתְנַאי זֶה[32]. וְאִם נִשְׁאַר שָׁם כְּלוּם - חוֹלְקִין אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה. וְאִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע[33] - בְּנֵי הָרִאשׁוֹנָה יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן בִּלְבַד[34], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה.

27) ולא הספיקה לגבות כתובתה עד שמתה. 28) שלא הניח אצלה כלום, ולא מכרה לו כתובתה, כמבואר לעיל פט"ז ה"ד. 29) ובכת"י התימנים: "לירש". 30) המגיעה לאמם מנכסי אביהם. 31) של 'בנין דכרין' הזקוק ל'מותר דינר' (שם צא.). 32) ואע"פ שאין כאן 'מותר דינר' על

שתי הכתובות - הכתובה הנפרעת לבני השניה היא עצמה נעשית 'מותר לחברתה', הואיל ונגבית כחוב - אין לך ירושה גדולה מזו, שהרי על כל הבנים לפרוע הכתובה שהיא חובת אביהם והיא היא ירושתם. כמבואר לעיל בענין שטר חוב (שם צ:). 33) שאין לבני השניה כתובת אמם, כי אין אדם מוריש ממון שחייב עליו שבועה - לבניו, כמבואר לעיל פט"ז הי"ב. 34) ויש כאן 'מותר הרבה' - סכום הכתובה של האשה השניה שלא נשבעה עליה.

1 **ח. הָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים, וְהָיוּ לוֹ בָּנִים מֵהֶן, וָמֵת[35],**
2 **וְאַחַר כָּךְ מֵתוּ הַנָּשִׁים: אִם נִשְׁבְּעוּ וְאַחַר כָּךְ מֵתוּ -**
3 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ בִּירֻשָּׁה שֶׁל תּוֹרָה[36],**
4 **וְלֹא בִּתְנַאי זֶה. לְפִיכָךְ אֵין מַשְׁגִּיחִין אִם יֵשׁ שָׁם**
5 **מוֹתָר אוֹ אֵין שָׁם. וְיוֹרְשֵׁי הָרִאשׁוֹנָה קוֹדְמִין לְיוֹרְשֵׁי**
6 **הַשְּׁנִיָּה[37]. וְאִם לֹא נִשְׁבְּעוּ - חוֹלְקִין הַבָּנִים הַכֹּל**
7 **בְּשָׁוֶה; וְאֵין שָׁם יְרֻשַּׁת כְּתֻבָּה, לְפִי שֶׁאֵין לְאַלְמָנָה**
8 **כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּשְׁבַּע[38].**

35) ועל שתיהן לגבות כתובתן מיורשי הבעל שלהן. 36) העוברת ישר מהאם לבנים. 37) שהרי חובה קדם בזמן לחוב השניה, וכמבואר לעיל פי"ז, ה"א. 38) וגם כתובת 'בנין דכרין' אין כאן, כי לא מתו הנשים בחיי הבעל ולא ירש מהן כלום. וממילא לא הוריש לבניו כלום.

9 **ט. אַחַת נִשְׁבְּעָה וְאַחַת לֹא נִשְׁבְּעָה - זוֹ שֶׁנִּשְׁבְּעָה**
10 **בָּנֶיהָ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ תְּחִלָּה[39], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין אוֹתוֹ**
11 **בְּשָׁוֶה. וְכָל הַיּוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי אָבִיו -**
12 **אֵינוֹ טוֹרֵף מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים[40], אֶלָּא מִבְּנֵי חוֹרִין,**
13 **כְּכָל הַיּוֹרְשִׁין[41].**

39) כדין בעל חוב, שהוא קודם לירושת הבנים. 40) שנמכרו לאחר בחיי האב. 41) כשם שאין היורש זוכה במה שמכר אביו, כך כתובת 'בנין דכרין' אינה אלא מבני חורין. כתובה זו, אין לה דין 'חוב' הטורף ממשועבדים אלא היא כירושה, שכך כתב לה: "בנים זכרים שיולדו לך ממני, הם יירשו כסף כתובתך, יותר על חלקם בירושה עם שאר אחיהם" (כתובות נב:).

14 **י. וּמִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה, שֶׁתִּהְיֶינָה הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת מִנִּכְסֵי**
15 **אֲבִיהֶן אַחַר מוֹתוֹ[42] עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ[43] אוֹ עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ.**
16 **בָּגְרָה הַבַּת אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְאָרְסָה, אוֹ נִתְאָרְסָה**
17 **אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא בָּגְרָה - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת. וּבַת הַנִּזּוֹנֶת**
18 **מִנִּכְסֵי אָבִיהָ לְאַחַר מוֹתוֹ - מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ וּמְצִיאָתָהּ**
19 **לְעַצְמָהּ, לֹא לָאַחִים[44].**

42) אע"פ שבחיי האב אין הוא חייב לזונן אלא עד שיהיו בנות שש שנים (למעלה פי"ב הי"ד), משמת - ניזונות מנכסיו מכח בית־דין אף על פי שלא כתב לה (למעלה פ"ב ה"ה). 43) כתובות נג, ב. ומשנתארסה - אפילו עודה קטנה, אינה ניזונת מנכסי אביה, כמבואר להלן הט"ו. 44) שם, מג, א. נוח לו לאב שתרויח מעשה ידיה לעצמה. וכן דרשו שם (ויקרא כה, מו): "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם" - אותם (עבדים כנענים) לבניכם ולא בנותיכם לבניכם, מגיד שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו. וכן מציאתה לעצמה, שאפילו בחיי אביה לא זכה בה אלא משום 'איבה', שאם לא תתן לו מציאתה ימנע מלזונה, שהרי אינו חייב לזון אותה, אבל האחים זנים אותה בעל כרחם מנכסי אביהם המשועבדים למזונותיה ואין לחוש לאיבה (שם וברש"י).

20 **יא. פּוֹסְקִין לַבַּת מְזוֹנוֹת וּכְסוּת[45] וּמָדוֹר מִנִּכְסֵי**
21 **אָבִיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁפּוֹסְקִין לָאַלְמָנָה[46]. וּמוֹרִין לִמְזוֹן**
22 **הַבָּנוֹת וּכְסוּתָן בְּלֹא הַכְרָזָה[47], כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹרִין לִמְזוֹן**
23 **הָאַלְמָנָה וּכְסוּתָהּ. אֶלָּא שֶׁהָאִשָּׁה פּוֹסְקִין לָהּ לְפִי**
24 **כְּבוֹדָהּ וּכְבוֹד הַבַּעַל[48], וְלַבָّנוֹת פּוֹסְקִין לָהֶן דָּבָר**
25 **הַמַּסְפִּיק לָהֶן בִּלְבַד[49]. וְאֵין הַבָּנוֹת נִשְׁבָּעוֹת[50].**

45) 'ירושלמי' כתובות פי"ב ה"א, שהכל בכלל מזונות. 46) למעלה פי"ח ה"ב. 47) כתובות פז, א. שאי־אפשר לעכב מזונותיהן עד תום ימי ההכרזה. הכרזה - מכירה פומבית, ומבוארת למעלה בהרבה מקומות, ראה לעיל פי"ב הט"ז. 48) שאם בעלה עשיר היא עולה עמו וניזונת לפי כבודו, כמבואר למעלה פי"ח, ה"ג. 49) 'ירושלמי' כתובות פי"ב, ה"א: "הבת לא עולה ולא יורדת". 50) אף־על־פי שאלמנה נשבעת על מזונותיה (למעלה פי"ח הי"ט) - בבנות אין לחוש שאביהן התפיס להן צרור כסף, שאין מתפיסין כסף לקטנה (כתובות קז: - 'בית שמואל' סי' קיב ס"ק טו), אבל לפי זה נערה צריכה להשבע, ומדברי רבינו נראה שגם נערה אינה צריכה להשבע. ולדעת ה'מגיד משנה' מקור דברי רבינו בכתובות סט, א. שאמרו: שיש לבת, דין בעלת חוב של האחים, ואינה נשבעת להם כדרך שאין בעל־חוב נשבע ללווה. ולא אמרו: "הבא להפרע מנכסי יתומים, לא יפרע אלא בשבועה" - אלא בבא להפרע חוב אביהם. אולם זה נאמר שם, לענין פרנסת הבת (נדונייתה) ולא לענין מזונותיה (וראה ב'תוספות' גיטין נא, א. דיבור־המתחיל: אימור צררי אתפסה).

26 **יב. אֵין הַבָּנִים יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן וְלֹא הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת**
27 **בִּתְנָאִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּהְיֶה שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָם.**
28 **אֲבָל אִם אֵין שָׁם שְׁטַר כְּתֻבָּה - אֵין לָהֶן כְּלוּם, שֶׁמָּא**
29 **מָחֲלָה אִמָּן כְּתֻבָּתָהּ[51]. וְאִם אֵין דַּרְכָּם לִכְתֹּב כְּתֻבָּה -**
30 **יֵשׁ לָהֶן כְּפִי הַתְּנָאִים.**

51) ו"המוחלת כתובתה, איבדה כל תנאי כתובתה" (לעיל יז, יט). והראב"ד מתפלא: וכי מזון הבנות תלוי בפרעון כתובתה, והלא המחילה אינה אלא כפרעון, ואם פרע הבעל כתובת אשתו (כשגירשה) לא יטלו בנותיו מזונותיהן? אולם רבינו סובר שיש לחוש שמא מחלה כתובתה, ואמרה בפירוש שמוחלת על מזון הבנות אבל בפירעון לא מחלה כלום (לחם־משנה). וה'מגדל עוז' מגין על רבינו, הואיל ואמרו (כתובות נג.): מוחלת כתובתה אין לה מזונות, והלא ידוע שאלמנתו עדיפה לו מבתו, שכן אמרו (שם מג.): הניח אלמנה ובת (ונכסים מועטים) האלמנה ניזונת והבת תשאל על הפתחים, שזלזול אלמנתו קשה לו ביותר, מעתה במוחלת - שאיבדה מזונותיה, כל־שכן שאין הבנות ניזונות.

31 **יג. מִי שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ לַעֲקֹר אֶחָד מִתְּנָאֵי**

כְּתֻבָּה, כְּגוֹן שֶׁאָמַר אַל יִזּוֹנוּ בְּנוֹתַיִו מִנְּכָסָיו, אוֹ אַל תִּזּוֹן אַלְמְנָתוֹ מִנְּכָסָיו, אוֹ אַל יִירְשׁוּ בָּנָיו כְּתֻבַּת אִמָּן[52] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[53]. נָתַן כָּל נְכָסָיו בְּמַתָּנָה לַאֲחֵרִים[54] - הוֹאִיל וּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[55] אֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[56], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[57], הֲרֵי הַמַּתָּנָה[58] וְחִיּוּב הַנְּכָסִים בִּתְנָאֵין אֵלּוּ בָּאִין כְּאֶחָד, וּלְפִיכָךְ אַלְמְנָתוֹ וּבְנוֹתַיִו נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסָיו, וּבָנָיו יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[59].

52) שמתה בחייו, והיא 'כתובת בנין דכרין' (למעלה ה"א). 53) כתובות סח, ב. שהרי משועבד הוא בתנאי בית־דין משעה שנשאה. 54) בשעת מיתתו אמר ליתן נכסיו לאחרים, ולא קנו מידו, ואין לה תוקף כמתנת בריא שהיא בקנין. 55) שכוב חולה, "חולה שתשש כח כל הגוף, וכשל כוחו מחמת החולי עד שאינו יכול להלך על רגליו בשוק, והרי הוא נופל על המיטה הוא הנקרא שכיב מרע" (לשון רבינו הל' זכיה פ"ח, א). 56) כי לא נתכוין זה ליתן אלא לאחר מותו. 57) הל' זכיה פ"ח, ה"ח. 58) לאחרים. 59) מתנת שכיב מרע אינה אלא מדברי חכמים, כדי שלא תטרף דעתו עליו (בבא־בתרא קמז:) - כי מדין תורה אין למתנה תוקף אם לא קנו מיד הנותן או שיכתוב שטר מתנה וימסור למקבל - ואינה קונה אלא לאחר מיתה, ותנאי כתובה ג"כ תקנת חכמים היא והואיל וחלים בבת אחת לאחר מיתה אין האחת דוחה את חברתה (רי"ף לב"ב פ"ח). וכן אמרו (ב"ב קלג.): אם בירושה של תורה אלמנה ניזונת. ורבינו בהל' נחלות פ"ח ה"ט, מסכם: "לפיכך מוציאים לכתובת האשה. . . ומזון הבנות מיד אלו שצוה לתת להם, שהרי במיתתו נתחייבו הנכסים בכתובה ומזונות, ואלו שנתן להם לא יקנו אלא לאחר מיתה", כוונתו שהתחייבות הבעל לכתובה ומזונות קדמה למתנת שכיב מרע, אבל חלות החיוב באה כאחד, כמו שכתב כאן (לחם־משנה שם).

יד. בַּת הַמְמָאֶנֶת[60] - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הַבָּנוֹת וְיֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת[61]. אֲבָל בַּת הַיְבָמָה[62] וּבַת הַשְּׁנִיָּה[63] וּבַת הָאֲרוּסָה[64] וּבַת הָאֲנוּסָה[65] - אֵין לָהֶן מְזוֹנוֹת אַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן בִּתְנַאי זֶה[66]. אֲבָל בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן - הוּא חַיָּב בְּמְזוֹנוֹתָן, כְּדִין שְׁאָר הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן[67].

60) הנושא קטנה יתומה ונתעברה (ראה בהערה הבאה) ומיאנה בבעל ואחר־כך ילדה בת. 61) לאחר מות האב. ואע"פ שהממאנת אין לה כתובה, כמבואר לקמן פכ"ד ה"ה, ואם כן אין לה גם תנאי כתובה המחייבים מזונות הבת? (כמבואר בכתובות נד. לענין שניה שאין לה כתובה, ולפיכך אין לבתה מזונות) אפשר לדון, שממאנת זו קיבלה כתובה בעת קידושיה עם כל תנאי כתובה, אלא שאח"כ גרמה לעצמה הפסד ע"י מיאונה ואבדה כתובתה, אולם בתה לא הפסידה זכותה, כי אם אשה שזנתה והפסידה כתובתה (לקמן פכ"ד ה"ו), האם תפסיד בתה את זכות מזונותיה? ('בית שמואל' אהע"ז סי' קיב ס"ק יא). ולדעת הראב"ד כל הלכה זו אינה מציאותית, שהרי קטנה הממאנת אינה יכולה עדיין ללדת ובת מנין לה? (ראה יבמות יב:). אולם רבינו סובר שאפשר לה להתעבר בקטנותה ולמאן, ואח"כ תלד ולד של קיימא (מגיד־משנה). וראה לעיל פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם. ועדיין לא נמצא מקור נאמן לדין זה. 62) שכנס יבמתו וילדה לו בת, ומת. 63) שניה לעריות, ואסורה להנשא לו מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ו. 64) בא על ארוסתו, וילדה לו בת - ומת. 65) אנס את הנערה ונשאה אח"כ, וילדה לו בת - ומת. 66) כל אלה הן בעיות שלא נפשטו בתלמוד (כתובות נג: נד.) ומספק אין להוציא ממון מנכסי אחי הבת. וטעם הספק, ביבמה - הואיל וכתובתה על נכסי בעלה הראשון, אם כן גם תנאי כתובתה אינם על נכסי היבם. בשניה - כיון שאין לה כתובה (ראה לקמן פכ"ד, ה"ב) ממילא אין לה תנאי כתובה. בארוסה - כיון שלא תיקנו לה חכמים כתובה עד שעת נישואין, ממילא אין לה תנאי כתובה. באנוסה - הואיל ואין לה כתובה - כי יצא כסף קנסה בכתובתה - (ראה לקמן הל' נערה פ"א, ה"ד) ממילא נפקעו ממנה דיני תנאי כתובה, ואפילו אם ילדה לו (האנוסה) בת באישות, שנשאה אח"כ - הדין כן. 67) עד גיל שש, כמבואר לעיל פי"ב, הי"ד.

טו. הַמְאֹרֵס בַּת הַנִּזּוֹנֶת מִן הָאַחִין - חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ מִשְּׁעַת הָאֵרוּסִין; שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מֵאַחֶיהָ (אֶלָּא עַד שֶׁתִּתְאָרֵס אוֹ עַד שֶׁתִּבְגַּר, וְזוֹ) אֵינָהּ בּוֹגֶרֶת כְּדֵי שֶׁתָּזוּן עַצְמָהּ, אֶלָּא קְטַנָּה אוֹ נַעֲרָה[68], וְאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אֵרוּסָתוֹ וְתֵלֵךְ וְתִשְׁאַל עַל הַפְּתָחִים[69].

68) נמצא שהוא גרם לה להפסיד מזונותיה באירוסיו (ר"ן כתובות פ"ד). 69) כתובות נג, ב. ובוודאי על דעת כן אירסה מתחילה.

טז. נִשֵּׂאת הַבַּת וּמֵאֲנָה[70] אוֹ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה[71], אֲפִלּוּ הִיא שׁוֹמֶרֶת[72] יָבָם - הוֹאִיל וְחָזְרָה לְבֵית אָבִיהָ וַעֲדַיִן לֹא בָּגְרָה, הֲרֵי זוֹ נִזּוֹנֶת מִנְּכְסֵי אָבִיהָ עַד שֶׁתִּבְגַּר אוֹ עַד שֶׁתִּתְאָרֵס[73].

70) שעקרה קידושיה למפרע. 71) לדעת ה'מאירי' (כתובות שם, עמ' 201) גם בנתגרשה או נתאלמנה, המדובר בקידושי קטנה שאינם אלא מדרבנן, ולפיכך היא ניזונת מנכסי אביה, אבל נערה שנתקדשה ושוב נתגרשה או נתאלמנה - אינה ניזונת מנכסי אביה (ועי' כסף־משנה). 72) מצפה וממתנת ליבם שייבמה. 73) שנית (כתובות נג:).

יז. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת - יִירְשׁוּ הַבָּנִים כָּל הַנְּכָסִים[74], וְהֵם זָנִין אֶת אַחְיוֹתֵיהֶם[75] עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ אוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ נְכָסִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּזּוֹנוּ מֵהֶם הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת כְּאַחַת עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ הַבָּנוֹת. וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין נְכָסִים מְרֻבִּין. אֲבָל אִם אֵין בַּנְּכָסִים שֶׁהִנִּיחַ אֶלָּא פָּחוֹת מִזֶּה - מוֹצִיאִין מֵהֶם מְזוֹנוֹת לַבָּנוֹת עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ[76], וְנוֹתְנִין הַשְּׁאָר לַבָּנִים. וְאִם אֵין שָׁם אֶלָּא כְּדֵי מְזוֹן הַבָּנוֹת בִּלְבַד - הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת מֵהֶן עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ אוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ, וְהַבָּנִים יִשְׁאֲלוּ עַל הַפְּתָחִים[77].

74) ונושאים ונותנים בהם כרצונם. 75) מזונות יום ביומו, ואינם חייבים להקציב בבת אחת עבור כל מזונותיהן מעתה עד שיבגרו. 76) מפרישים בבת אחת כל הסכום הדרוש למזונותיהן עד שיבגרו, ומניחים אותו ביד בית־דין או ביד אפוטרופוס. 77) בבא־בתרא קלט, ב. וכן אמרו בכתובות סז, א שיתום ויתומה שבאו להתפרנס (מזונות של צדקה) מפרנסים את היתומה ואח"כ מפרנסים את היתום, מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים ואין האשה דרכה לחזור על הפתחים.

1 **יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ קַרְקַע; אֲבָל אִם**
2 **לֹא הִנִּיחַ אֶלָּא מִטַּלְטְלִין - הוֹאִיל וּבְתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים**
3 **הוּא שֶׁיִּזּוֹנוּ הַבָּנוֹת מִן הַמִּטַּלְטְלִין[78], הֲרֵי הַבָּנִים**
4 **וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת כְּאֶחָד מִן הַנְּכָסִים הָאֲלוּ הַמּוּעָטִין,**
5 **שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהֶם בְּמִטַּלְטְלִין אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ כַּבָּנִים. וְכָזֶה**
6 **הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[79].**

78) ראה לעיל פט"ז, ה"ז. 79) הובאה דעתם ברי"ף לבבא־בתרא תחילת פרק ט'.

7 **יט. הִנִּיחַ קַרְקַע, וְהָיוּ הַנְּכָסִים מְרֻבִּין[80],** וְנִתְמַעֲטוּ
8 **אַחַר כֵּן[81] - כְּבָר זָכוּ בָּהֶן יוֹרְשִׁים[82]. הָיוּ מוּעָטִין**
9 **בִּשְׁעַת מִיתָה, וְנִתְרַבּוּ אַחַר כָּךְ - הַבָּנִים יוֹרְשִׁין**
10 **אוֹתָן[83]. וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְרַבּוּ, אִם קָדְמוּ הַבָּנִים וּמָכְרוּ**
11 **נְכָסִים מוּעָטִין - מִכְרָן קַיָּם[84].**

80) בשעת מיתה. 81) אפילו קודם שבאו לבית־דין. 82) והם זנים את אחיותיהם עד שיכלו הנכסים לשניהם יחד. 83) כי יש לבנים חלק ותפיסת־יד בנכסים, וזכותם בהם לעולם עומדת. 84) בבא־בתרא קמ, א. כי אין מוציאים למזון הבנות מנכסים משועבדים, ולדעת רש"י (כתובות קג. וסוטה כא:) הכוונה שקדמו ומכרו קודם שיבואו לבית־דין, אבל לאחר שבאו וזיכה בית־דין את הבנות - אין לאחר מעשה בית־דין כלום, ולדעת ה'תוספות' (יבמות סז:) אפילו כשכבר באו לפני בית־דין, אם מכרו קודם שיאכלו הבנות - מכרם קיים.

12 **כ. הָיוּ הַנְּכָסִים מְרֻבִּין וְיֵשׁ עָלָיו[85] חוֹב, אוֹ שֶׁהִתְנָה**
13 **עִם אִשְׁתּוֹ[86] שֶׁיָּזוּן אֶת בִּתָּהּ[87] - אֵין הַחוֹב וְלֹא**
14 **מְזוֹנוֹת בַּת אִשְׁתּוֹ מְמַעֲטִין בַּנְּכָסִים[88]; אֶלָּא יִירְשׁוּ**
15 **הַבָּנִים הַכֹּל, וְיִתְּנוּ לְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ, וְיָזוּנוּ בַּת אֵשֶׁת**
16 **אֲבִיהֶן עַד זְמַן שֶׁפָּסַק, וְיָזוּנוּ אַחְיוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ**
17 **אוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ[89] וְיֵצְאוּ מִתַּחַת יְדֵיהֶם.**

85) על האב שמת. 86) בשעת נישואיה. 87) מאיש אחר, ראה לקמן פכ"ג, יז. 88) להוציא מהם מזונות הבנות עד שיבגרו, והבנים ישאלו על הפתחים. 89) וגם הבנים יזונו עד שיכלו הנכסים לשניהם כאחד. כל זה בבבא־בתרא קמ, א בעיות שלא נפשטו ונשארו בתיקו, ודינן: חומרא לתובע וקולא לנתבע, והבנים הם הנתבעים כי הנכסים בחזקתם עומדים מדין ירושה (רי"ף שם).

18 **כא. הִנִּיחַ אַלְמָנָה וּבַת, מִמְּנָה אוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת,**
19 **וְאֵין בַּנְּכָסִים כְּדֵי שֶׁיִּזּוֹנוּ שְׁתֵּיהֶן - הָאַלְמָנָה נִזּוֹנֶת,**
20 **וְהַבַּת תִּשְׁאַל עַל הַפְּתָחִים[90]. וְכֵן אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁמְּזוֹנוֹת**
21 **הַבַּת קוֹדְמִין לִירֻשַּׁת הַבֵּן אֶת כְּתֻבַּת אִמּוֹ[91] שֶׁמֵּתָה**
22 **בְּחַיֵּי אָבִיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה.**
23 **וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם נִדַּחַת יְרֻשָּׁה שֶׁל תּוֹרָה[92]**
24 **מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הַבַּת[93], לֹא תִּדָּחֶה יְרֻשַּׁת הַכְּתֻבָּה, שֶׁהִיא**
25 **תְּנַאי בֵּית דִּין, מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הַבַּת?**

90) כבוד אלמנתו עדיף לו מכבוד בנותיו (ב"ב שם, ובכתובות מג.) ומוציאים לאלמנה מזונות עד זמן שראויה לחיות, הכל לפי שנותיה וכפי אומד בית־דין, ומעמידים את הנכסים ביד שליש, והוא מפרנסה אחד לשלושים יום, כמבואר לעיל פי"ח, הכ"א. ולפי זה, כל אלמנה ממעטת בנכסים מאחר שמוציאים לה מזונותיה בתחילה (מגיד־משנה). 91) היא כתובת 'בנין דכרין' הנזכרת לעיל ה"א־ב. 92) הראויה לבנים הזכרים. 93) שהיא ניזונת, והבנים ישאלו על הפתחים, כדלעיל הי"ז.

26 **כב. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת, וְלֹא הִנִּיחַ**
27 **בֵּן - אֵין אוֹמְרִים: יִזּוֹנוּ הַקְּטַנּוֹת עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ וְיַחְלְקוּ**
28 **שְׁאָר הַנְּכָסִים בְּשָׁוֶה, אֶלָּא כֻּלָּן חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[94].**

94) כי במקום שכל הבנות יורשות כל הנכסים כאחד, לא תיקן להן בית־דין תנאי מיוחד למזונות, שאינו אלא בזמן שיש בנים, הם היורשים, והבנות ניזונות (בבא־בתרא קלט.).

יום שני כ"ג כסלו ה'תשע"ח

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו שחייב האב לתת מעות לבתו להנשא, מת האב והניח בת, ואם צוה בשעת מיתה שלא יתפרנסו בנותיו מנכסיו, אלמנה ובת אי זו קודמת למזונות, יתומה קטנה שהשיאוה אחיה ואמה לענין מזונות.

29 **א. צִוּוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּתֵּן אָדָם מִנְּכָסָיו מְעַט לְבִתּוֹ כְּדֵי**
30 **שֶׁתִּנָּשֵׂא בּוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא פַּרְנָסָה[2]. הַמַּשִּׂיא אֶת**
31 **בִּתּוֹ סְתָם - לֹא יִפְחֹת לָהּ מִכְּסוּת שֶׁפּוֹסְקִין לְאֵשֶׁת**
32 **עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[3], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים**
33 **אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאָב עָנִי; אֲבָל אִם הָיָה עָשִׁיר -**
34 **הֲרֵי זֶה רָאוּי לִתֵּן לָהּ כְּפִי עָשְׁרוֹ[4].**

2) והיא נדוניה. 3) "לא יפחות לה מחמשים זוז". 4) אבל אין כופים אותו. ולכן דקדק רבנו וכתב "הרי זה ראוי ליתן".

35 **ב. פֵּרֵשׁ עַל הַבַּעַל שֶׁאֵין לָהּ כְּלוּם וְשֶׁיַּכְנִיסֶנָּה עֲרֻמָּה**
36 **- אֵין לָהּ כְּלוּם. וְלֹא יֹאמַר הַבַּעַל: כְּשֶׁתָּבוֹא לְבֵיתִי**
37 **אֲכַסֶּנָּה, אֶלָּא מְכַסֶּנָּה וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ.**

38 **ג. הָאָב שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בַּת - אוֹמְדִין דַּעְתּוֹ כַּמָּה הָיָה**
39 **בְּלִבּוֹ לִתֵּן לָהּ לְפַרְנָסָה וְנוֹתְנִין לָהּ[5]. וּמִנַּיִן יוֹדְעִין**
40 **אֶמְדַּן דַּעְתּוֹ? מֵרָעָיו וּמִיְּדֻעָיו וּמִשָּׁאוֹ וּמַתָּנוֹ וּכְבוֹדוֹ.**
41 **וְכֵן אִם הִשִּׂיא בַּת בְּחַיָּיו - אוֹמְדִין בָּהּ[6]. וְאִם לֹא**

יָדְעוּ לוֹ בֵּית דִּין אֶמְדַּן דַּעַת[7] - נוֹתְנִין לָהּ מִנְּכָסָיו עִשּׂוּר[8] לְפַרְנָסָתָהּ.

5) אפילו אם היה יותר מעישור נכסיו. 6) יינתן לשנייה כדרך שנתן לראשונה בחייו. 7) שלא גר בינינו ולא עמדנו על סוף דעתו אם ווותרן או קמצן היה. 8) חלק עשירי.

ד. הִנִּיחַ בָּנוֹת רַבּוֹת - כֹּל שֶׁתָּבוֹא לְהִנָּשֵׂא[9], נוֹתְנִין לָהּ עִשּׂוּר הַנְּכָסִים. וְשֶׁלְּאַחֲרֶיהָ - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה רִאשׁוֹנָה. וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה שְׁנִיָּה. וְאִם בָּאוּ כֻּלָּן לְהִנָּשֵׂא כְּאַחַת - רִאשׁוֹנָה נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר, וְהַשְּׁנִיָּה - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה רִאשׁוֹנָה, וְהַשְּׁלִישִׁית - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה שְׁנִיָּה, וְכֵן אֲפִלּוּ הֵן עֶשֶׂר, וְחוֹזְרוֹת וְחוֹלְקוֹת כָּל הָעִשּׂוּרִים בְּשָׁוֶה[10], וּשְׁאָר הַנְּכָסִים לָאַחִים.

9) כי אין הבת נוטלת לפרנסתה אלא לזמן נישואיה. 10) וכל זה כדי לברר חלק הבנים ולהניח להם ירושה כדין תורה, כי אילו היו הבנות נוטלות כל אחת עישור נכסים ממש לא היה נשאר לבנים כלום ונמצאת ירושה של תורה נדחית מפני פרנסת הבנות שאינה אלא תקנת חכמים.

ה. עִשּׂוּר זֶה שֶׁהוּא לְפַרְנָסָה אֵינוֹ מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה. לְפִיכָךְ, אֲפִלּוּ לְפִי תַּקָּנַת חֲכָמִים (הָרִאשׁוֹנִים) וְאַחֲרוֹנִים, אֵינָהּ נוֹטֶלֶת אֶלָּא מִן הַקַּרְקַע[11]. וְיֵשׁ לָהּ[12] לְגָבוֹת עִשּׂוּר זֶה מִשְּׁכִירוּת הַקַּרְקַע[13]. וְאִם רָצוּ הָאַחִין לִתֵּן לָהּ מָעוֹת כְּנֶגֶד עִשּׂוּר הַקַּרְקַע - נוֹתְנִין[14].

11) אף על פי שהחכמים האחרונים (הגאונים) תקנו להגבות הכתובה ושאר תנאיה גם מן המטלטלין, - עישור זה, שאינו מ"תנאי כתובה", אינו אלא מן הקרקע. וכל זה אינו אלא ב"עישור נכסים", אבל כשאומדין דעת האב - גובה היא אפילו מן המטלטלין. 12) יכולה. 13) העומדת להגבות (שזה שכבר נגבה הוא מטלטלין). ואף על פי שכבר עברה חצי שנה מיום שהשכיר האב - כיון שעדיין לא נגבה השכר, הרי זה כקרקע, כי אין שכירות משתלמת אלא בסוף השנה. 14) כדין כל בעל חוב הגובה את חובו מהלווה בחייו. ואילו הייתה בעלת חוב של אביהם, הייתה נוטלת רק מהזיבורית ובשבועה כדין הבא להיפרע מנכסי יתומים.

ו. הַבַּת בְּעִשּׂוּר זֶה כְּבַעַל חוֹב שֶׁל אַחִין הִיא, לְפִיכָךְ נוֹטֶלֶת אוֹתוֹ מִן הַבֵּינוֹנִית בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְאִם מֵתוּ הָאַחִין - נוֹטֶלֶת אוֹתוֹ מִן בְּנֵיהֶם מִזִּבּוּרִית וּבִשְׁבוּעָה[15]; שֶׁהֲרֵי הִיא נִפְרַעַת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, וְהַבָּא לִפְרַע מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים - לֹא יִפְרַע אֶלָּא מִזִּבּוּרִית וּבִשְׁבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה.

15) שלא נטלה מן הנכסים כלום.

ז. וְהָאַחִים שֶׁמָּכְרוּ אוֹ מִשְׁכְּנוּ קַרְקַע אֲבִיהֶם - הַבַּת טוֹרֶפֶת מִן הַלָּקוּחוֹת פַּרְנָסָתָהּ[16], כְּדֶרֶךְ שֶׁטּוֹרְפִים כָּל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת מִן הַלָּקוּחוֹת[17], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה.

16) ובשבועה. 17) הואיל ופרנסה דבר קצוב הוא, היה להם להיזהר שלא לקנות קרקעות שהם כסכום פרנסתה (אבל מזונות האשה והבנות הואיל ואין להם קצבה אין מוציאים להם מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם).

ח. מִי שֶׁהִשִּׁיא בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וְנִשְׁאֲרוּ קְטַנּוֹת וּמֵת בְּלֹא בֵּן - אֵין נוֹטְלִין פַּרְנָסָה לַקְּטַנּוֹת וְאַחַר כָּךְ חוֹלְקוֹת הַנְּכָסִים, אֶלָּא חוֹלְקוֹת כֻּלָּן בְּשָׁוֶה[18].

18) כי לא תוקנה פרנסה לבנות אלא כשיש שם בנים, שהבנות אינן יורשות כלום. אבל בשעה שיורשות - כולן שוות.

ט. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי בָּנוֹת וָבֵן, וְקָדְמָה רִאשׁוֹנָה וְנָטְלָה עִשּׂוּר נְכָסִים[19], וְלֹא הִסְפִּיקָה הַשֵּׁנִית לִגְבּוֹת עַד שֶׁמֵּת הַבֵּן וְנָפְלוּ כָּל הַנְּכָסִים לִשְׁתֵּיהֶן[20] - אֵין הַשְּׁנִיָּה נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר, אֶלָּא חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[21], וְזָכְתָה הָרִאשׁוֹנָה בָּעִשּׂוּר שֶׁלָּהּ.

19) כדינה, שהרי הבן יורש הכול. 20) ושתיהן יורשות בשווה. 21) ואין אומרים תיטול השנייה עישור נכסים תחילה כמו שנטלה ראשונה ואחרי כן יחלוקו אלא ראשונה זכתה, ובת על הבת אין לה עישור נכסים שהרי שתיהן שוות בירושה.

י. מִי שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת מִיתָה: אַל תִּפַּרְנְסוּ בְּנוֹתַי מִנְּכָסַי - שׁוֹמְעִים לוֹ, שֶׁאֵין זֶה מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[22].

22) אלא חוב על היתומים, ולפיכך אם ציווה האב שלא לפרנסן אין עליהם חוב כלל.

יא. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אַלְמָנָה וּבַת - כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁמְּזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה קוֹדְמִין לְמְזוֹנוֹת הַבַּת. וְכֵן אִם נִשֵּׂאת הַבַּת - אֵינָהּ נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר נְכָסִים מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה[23]. וַאֲפִלּוּ מֵתָה הַבַּת אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ פַּרְנָסָה הָרְאוּיָה לְהִנָּתֵן לָהּ[24]; שֶׁהֲרֵי הַנְּכָסִים כֻּלָּן בְּחֶזְקַת הָאַלְמָנָה שֶׁתְּהֵא נִזּוֹנֶת מֵהֶן.

23) נלמד מדין מזונות הנ"ל, שאם במזונותיה שהן מתנאי כתובה אמרו כן, קל וחומר לעישור נכסים שאינו אלא תקנת חכמים. וטעם הדבר: מפני שהאלמנה היא בעלת חוב של האב ואילו הבת היא בעלת חוב של האחים. 24) ואין אומרים איש נכרי הוא זה, ואינו יורש של אב אלא של אשתו, ויש לו דין לוקח, ואין מוציאים למזון האלמנה מנכסים משועבדים, אלא לטובת האשה, עשאוהו כיורש. ומיורש מוציאים למזון האלמנה.

יב. קְטַנָּה יְתוֹמָה שֶׁהִשִּׂיאַתָּהּ אִמָּהּ אוֹ אַחֶיהָ לְדַעְתָּהּ[25], וְנָתְנוּ לָהּ מֵאָה אוֹ חֲמִשִּׁים זוּז - יְכוֹלָה הִיא מִשֶּׁתַּגְדִּיל לְהוֹצִיא מִיָּדָם פַּרְנָסָה הָרְאוּיָה לָהּ, אוֹ בְּאֶמְדַּן דַּעַת[26] הָאָב אוֹ בְּעִשּׂוּר הַקַּרְקָעוֹת[27]. וַאֲפִלּוּ לֹא הָיוּ הָאַחִין זָנִין אוֹתָהּ[28], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מָחֲתָה[29] בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִין, מִפְּנֵי שֶׁהַקְּטַנָּה אֵינָהּ בַּת מֶחָאָה[30].

25) בהסכמתה. 26) כמה היה בדעתו ליתן לה לפרנסה. 27) אם לא ידע לו בית דין אומדן דעת. 28) ולא היה לה להתבייש ולמחות. 29) התנגדה, מלשון הכתוב (דניאל ד, לב): "וְלָא אִיתַי דִּי יְמַחֵא בִּידֵהּ". 30) אינה יודעת למחות ואין מחילתה מחילה ואפילו גדלה משנשאת ולא תבעה תיכף, לא אבדה פרנסתה כשתמחה, שכל שלא אבדה בשעת נשואיה שוב אינה צריכה למחות.

1 **יג. נִשֵּׂאת הַבַּת אַחַר שֶׁגָּדְלָה, בֵּין נַעֲרָה בֵּין בּוֹגֶרֶת,**
2 **וְלֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ - אֹבֶדֶת פַּרְנָסָתָהּ[31]. וְאִם מִחֲתָה**
3 **בְּעֵת נִשּׂוּאֶיהָ[32] - הֲרֵי זוֹ מוֹצִיאָה אֶת הָרָאוּי לָהּ כָּל**
4 **זְמַן שֶׁתִּרְצֶה. בָּגְרָה וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ, בֵּין שֶׁבָּגְרָה**
5 **אַחַר מוֹתוֹ בֵּין שֶׁהִנִּיחָהּ בּוֹגֶרֶת, אִם פָּסְקוּ הָאַחִין**
6 **מִלָּתֵת מְזוֹנוֹתֶיהָ, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת כְּמוֹ**
7 **שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְשָׁתְקָה וְלֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ אָבְדָה**
8 **פַּרְנָסָתָהּ; לֹא פָסְקוּ הָאַחִים מְזוֹנוֹתֶיהָ וְזָנוּ אוֹתָהּ**
9 **בַּבֶּגֶר[33], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מִחֲתָה, לֹא אֹבֶדֶת פַּרְנָסָתָהּ**
10 **כָּל זְמַן שֶׁהֵן זָנִין אוֹתָהּ; שֶׁיֵּשׁ לָהּ לִטְעֹן: מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
11 **זָנִין אוֹתָהּ אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין, וְהִיא עֲדַיִן לֹא**
12 **נִשֵּׂאת[34], מִפְּנֵי זֶה לֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ[35].**

31) שתיקתה זוהי מחילתה. 32) בנערותה. 33) מרצונם הטוב, ולא מחמת חיוב. 34) אבל אם בגרה ונשאה צריכה למחות אף על פי שהם זנים אותה. 35) מפני הבושה.

13 **יד. מִי שֶׁצִּוָּה לָתֵת לְבִתּוֹ כָּךְ וְכָךְ מָעוֹת לְפַרְנָסָתָהּ**
14 **לִקַּח בָּהֶן קַרְקַע, בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע בֵּין שֶׁהָיָה**
15 **בָּרִיא, וָמֵת, וַהֲרֵי הַמָּעוֹת בְּיַד הַשָּׁלִישׁ[36], וְאָמְרָה**
16 **הַבַּת: תְּנוּ אוֹתָם לְבַעְלִי, כָּל מַה שֶׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה בָּהֶן**
17 **- אִם הָיְתָה גְּדוֹלָה וְנִשֵּׂאת - הָרְשׁוּת בְּיָדָהּ[37], וְאִם**
18 **עֲדַיִן מְאֹרֶסֶת הִיא - יַעֲשֶׂה שָׁלִישׁ מַה שֶּׁהַשְּׁלִישׁ**
19 **בְּיָדוֹ[38], וְאִם עֲדַיִן קְטַנָּה הִיא - אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת, אֵין**
20 **שׁוֹמְעִין לָהּ[39], אֶלָּא יַעֲשֶׂה שָׁלִישׁ כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה הָאָב[40].**

36) אדם שלישי הנאמן על שני הצדדים. 37) "שאף האב לא עלה בדעתו למסרן ביד שליש אלא עד שתינשא שמשנשאת הבעל זכאי לאכול פירות". 38) יקנה השדה, ואין שומעים לה, שמצוה לקיים דברי המת בין אם המְצַוֶּה שכיב מרע ובין אם הוא בריא. 39) "אין מעשה קטנה כלום". 40) ליקח בהן קרקע. כי לטובתה נתכוון שלא יוציא בעלה המעות ויפסיד. ואפילו אומרת: נאמן בעלי עלי שלא יעכבן לעצמו, תנו אותן לו, והוא יקנה לי שדה כאשר ארצה, - אין שומעין לה.

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) כולל דיני מציאת האשה ומעשה ידיה, מלאכות שעושה לבעלה, המדיר אשתו שלא תעשה מלאכה, השימוש שהאשה עושה בעצמה לבעלה, מלאכות שהנדה עושה לבעלה, האשה ששברה כלים בשעת מלאכתה, אשה שמנעה עצמה מכל המלאכות, דיני מינקת וחיובי הנקה, התובעת בנה או בתה עמה אחרי שגמלתו.

21 **א. מְצִיאַת הָאִשָּׁה וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְבַעְלָהּ[2]. וּמַה הִיא**
22 **עוֹשָׂה לוֹ? הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[3]. מָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן**
23 **לֶאֱרֹג - אוֹרֶגֶת, לִרְקֹם[4] - רוֹקֶמֶת, לִטְווֹת צֶמֶר אוֹ**
24 **פִּשְׁתִּים - טוֹוָה. וְאִם לֹא הָיָה דֶּרֶךְ נְשֵׁי הָעִיר לַעֲשׂוֹת**
25 **כָּל הַמְּלָאכוֹת הָאֵלּוּ - אֵינוֹ כּוֹפֶהָ אֶלָּא לִטְווֹת[5] הַצֶּמֶר**
26 **בִּלְבַד[6], שֶׁהַפִּשְׁתָּן מַזִּיק אֶת הַפֶּה וְאֶת הַשִּׂפָתַיִם[7].**
27 **וְהַטְּווּיָה הִיא הַמְּלָאכָה הַמְיֻחֶדֶת לָנָשִׁים[8], שֶׁנֶּאֱמַר:**
28 **וְכָל אִשָּׁה חַכְמַת לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ.**

2) משנה, כתובות סה, ב. מציאה - משום איבה, שהרי בעלה נותן לה מזונות, ואם תעכב מציאתה לעצמה יבואו לידי קטטה (כתובות צו. ובבא־מציעא יב:). וב"ירושלמי" (כתובות פ"ו ה"א) אמרו: "שלא תהא מברחת משל בעלה, ואומרת מציאה מצאתי". מעשה ידיה - תחת מזונותיה (כתובות נח:), וכמבואר לעיל פי"ב ה"ד. 3) תוספתא כתובות פ"ה ה"ג. 4) תפירת צורות שונות על האריג בחוטים צבעוניים לשם נוי וקישוט. 5) ראה להלן הערה ז. 6) תוספתא, שם. 7) כתובות סא, ב: "מסריח את הפה ומשרבט את השפתיים", משרבט - פושטן כמין שרביט עד שנעשות גדולות ע"י שצריכה לשרות החוט תמיד ברוק (רש"י שם). 8) ולפיכך אינו כופה אלא על הטויה, אבל לא על האריגה והרקמה, אע"פ שהן מלאכות חשובות וקלות ('מעשה רוקח'). [וכן אמרו ביומא סו, ב: "אין חכמה לאשה אלא בפלך, וכן הוא אומר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו". וכן נראה במשנה (כתובות סד:) שאמרו: "ומה היא עושה לו, משקל חמשה סלעים שתי ביהודה, שהם עשרה סלעים בגליל. או משקל עשרה סלעים ערב ביהודה, שהן עשרים סלעים בגליל" - הרי שכל המדובר בטוויית החוטים]. ורבינו השמיט שיעורים אלו, מפני שסובר שאין קצבה זו בכל המקומות אלא הכל כמנהג המדינה (מגיד־משנה).

29 **ב. דָּחֲקָה[9] עַצְמָהּ וְעָשְׂתָה יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לָהּ -**
30 **הַמּוֹתָר לַבַּעַל[10]. הָיָה לוֹ[11] מָמוֹן הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ הָיָה**
31 **לָהּ[12] כַּמָּה שִׁפְחוֹת - אֵינָהּ יוֹשֶׁבֶת לְבַטָּלָה בְּלֹא**
32 **מְלָאכָה, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי זִמָּה[13]. אֲבָל אֵין**
33 **כּוֹפִין אוֹתָהּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֶלָּא לְפִי**
34 **רֹב הַמָּמוֹן מְמַעֶטֶת בִּמְלָאכָה[14].**

9) התאמצה. 10) כתובות סו, א. 11) ובכת"י התימנים: "לה". 12) ובכת"י התימנים: "היו להם". 13) משנה בכתובות נט, ב. כרבי אליעזר, והלכה כמותו (שם סא:). זמה - פריצות, זנות. 14) שם, וכמבואר בסמוך ה"ו.

35 **ג. הַמַּדִּיר[15] אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל[16] -**
36 **יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי זִמָּה[17]. וְכֵן**
37 **כָּל אִשָּׁה רוֹחֶצֶת לְבַעְלָהּ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וּמוֹזֶגֶת**
38 **לוֹ אֶת הַכּוֹס[18], וּמַצַּעַת לוֹ אֶת הַמִּטָּה[19], וְעוֹמֶדֶת**
39 **וּמְשַׁמֶּשֶׁת בִּפְנֵי בַּעְלָהּ, כְּגוֹן שֶׁתִּתֵּן לוֹ מַיִם אוֹ כְּלֵי**
40 **אוֹ תִּטֹּל מִלְּפָנָיו וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אֲבָל אֵינָהּ**
41 **עוֹמֶדֶת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בִּפְנֵי אָבִיו אוֹ בִּפְנֵי בְּנוֹ[20].**

15) בכת"י התימנים: "והמדיר", והוא מקושר לסוף ה"ב.

והלכה הבאה, מתחילה: וכן כל אשה וכו'. 16) שאסר הנאתו עליה אם תעשה מלאכה, אבל אם אמר: הריני אוסר עליך לעשות מלאכה, אין בדבריו כלום, וכמבואר בביאורנו לעיל פי"ב הכ"ד. ואפילו לא אסר עליה לשחק בכלבים, שאין חשש שתבוא לידי שעמום - יש חשש שתבוא לידי זימה. 17) משנה בכתובות נט, ב. וכרבי אליעזר (שם, סא:). ראה למעלה הערה יב. 18) שם סא, א. מוזגת - יוצקת. 19) פורסת סדין ולבדין, דבר שאינו טורח כדי שתתחבב עליו (רש"י שם). ורבינו בפירוש המשנה (כתובות פ"ה מ"ו) אומר: "שאלו הענינים אינו מותר לו לאדם שישתמש לו אלא מאשתו, לפי . . . שאין משתמשים באשה ואין הפרש בין שפחה או זולתה, בין גדולה בין קטנה". ושני הטעמים מובאים ב"ירושלמי" שם. 20) כתובות סא, ב.

1 **ד. ומְלָאכוֹת אֵלּוּ עוֹשָׂה אוֹתָן הִיא בְּעַצְמָהּ. וַאֲפִלּוּ**
2 **הָיוּ לָהּ כַּמָּה שְׁפָחוֹת - אֵין עוֹשִׂין מְלָאכוֹת אֵלּוּ**
3 **לַבַּעַל אֶלָּא אִשְׁתּוֹ[21].**

21) כבר ביאר רבינו בפירושו למשנה הנ"ל, שאין משתמשים באשה אלא באשתו. ורש"י בכתובות סא, א מפרש: "חכמים השיאוה עצה טובה להנהיג זאת בישראל" כדי שתתחבב עליו.

4 **ה. יֵשׁ מְלָאכוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ בִּזְמַן**
5 **שֶׁהֵן עֲנִיִּים, וְאֵלּוּ הֵן: אוֹפָה הַפַּת בַּתַּנּוּר[22]. וְעֶזְרָא**
6 **תִּקֵּן, שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה מַשְׁכֶּמֶת וְאוֹפָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה**
7 **הַפַּת מְצוּיָה לַעֲנִיִּים[23]. וּמְבַשֶּׁלֶת אֶת הַתַּבְשִׁילִין.**
8 **וּמְכַבֶּסֶת אֶת הַבְּגָדִים. וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[24]. וְנוֹתֶנֶת תֵּבֵן**
9 **לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ, אֲבָל לֹא לִפְנֵי בְּקָרוֹ[25]. וּמַטְחֶנֶת. כֵּיצַד**
10 **מַטְחֶנֶת? יוֹשֶׁבֶת בָּרֵחַיִם[26] וּמְשַׁמֶּרֶת[27] הַקֶּמַח, וְאֵינָהּ**
11 **טוֹחֶנֶת[28]. אוֹ מְחַמֶּרֶת אַחַר הַבְּהֵמָה[29], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
12 **יִבְטְלוּ הָרֵחַיִם. וְאִם הָיָה דַרְכָּן לִטְחֹן בְּרֵחַיִם שֶׁל יָד**
13 **- טוֹחֶנֶת[30].**

22) אבל לא באלפס או על גבי גחלים, שאין זה מנהג העולם ('מעשה רוקח'). 23) בבא־קמא פב, א. 24) כתובות נט, ב. 25) שם, סא, ב. וכגירסת ספרי ספרד, וכן הוא ברי"ף שם. והטעם בזה הוא: לפי שבהמה מיוחדת לו לרכיבה, ולכן נותנת היא תבן לפניה, שזהו לצורך גופו של הבעל, אבל לפני בקרו העומד לחרוש שאינו לצורך גופו של הבעל - אינה נותנת תבן ('שיטה מקובצת' שם). 26) בבית הטחנה. 27) מנפה. ולדעת ה'טור' (אהע"ז סי' ס) הכוונה לשמירה ממש. 28) אין היא בעצמה טוחנת בריחיים גדולים במקום בהמה - שזה טורח גדול, אלא "מטחנת" מכינה צרכי טחינה. ובכת"י התימנים, הנוסח: "ואצה בטוחנת". 29) מנהיגה את הבהמה המסובבת את הריחיים. 30) כתובות נט, ב.

14 **ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲנִיִּים; אֲבָל אִם הִכְנִיסָה**
15 **לוֹ שִׁפְחָה אַחַת אוֹ נְכָסִים שֶׁרָאוּי לִקְנוֹת מֵהֶן שִׁפְחָה**
16 **אַחַת, אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ שִׁפְחָה אַחַת אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ מָמוֹן**
17 **כְּדֵי לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ שִׁפְחָה אַחַת[31] - אֵינָהּ מַטְחֶנֶת, וְלֹא**
18 **אוֹפָה, וְלֹא מְכַבֶּסֶת[32], וְלֹא נוֹתֶנֶת תֵּבֵן לִפְנֵי**
19 **בְּהֶמְתּוֹ[33]. הִכְנִיסָה לוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת אוֹ נְכָסִים**
20 **הָרְאוּיִין לִקְנוֹת מֵהֶן שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי**
21 **שְׁפָחוֹת אוֹ שֶׁהָיָה רָאוּי לִקְנוֹת שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת - אֵינָהּ**
22 **מְבַשֶּׁלֶת, וְאֵינָהּ מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[34], אֶלָּא נוֹתֶנֶת אוֹתוֹ**
23 **לַשִּׁפְחָה לְהָנִיק.**

31) שם, סא, א: "אחד שהכניסה לו משלה, ואחד שמצאה לו משלו" - לפי גירסת הרי"ף, וגרסתנו: "ואחד שצמצמה לו משלה", וראה ב'תוספות' שם. 32) שם נט, ב. 33) ובר"ן לנדרים פא, ב מבואר שאינה פטורה מנתינת תבן עד שיהיו לה ארבע שפחות, וכן ברא"ש שם. 34) כתובות, שם.

24 **ז. נִמְצְאוּ כָּל הַמְּלָאכוֹת שֶׁכָּל אִשָּׁה[35] עוֹשָׂה אוֹתָן**
25 **לְבַעְלָהּ - חָמֵשׁ מְלָאכוֹת: טוֹוָה, וְרוֹחֶצֶת פָּנָיו יָדָיו**
26 **וְרַגְלָיו, וּמוֹזֶגֶת אֶת הַכּוֹס, וּמַצַּעַת אֶת הַמִּטָּה,**
27 **וְעוֹמֶדֶת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בְּפָנָיו. וְהַמְּלָאכוֹת שֶׁמִּקְצָת**
28 **הַנָּשִׁים עוֹשׂוֹת אוֹתָן וּמִקְצָתָן אֵינָן עוֹשׂוֹת[36] - שֵׁשׁ**
29 **מְלָאכוֹת: מַטְחֶנֶת, וּמְבַשֶּׁלֶת, וְאוֹפָה, וּמְכַבֶּסֶת,**
30 **וּמְנִיקָה, וְנוֹתֶנֶת תֵּבֵן לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ.**

35) בין עניה בין עשירה. 36) כשיש להן שפחה.

31 **ח. כָּל מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ - גְּדָה עוֹשָׂה**
32 **לְבַעְלָהּ. חוּץ מִמְּזִיגַת הַכּוֹס, וְהַצָּעַת הַמִּטָּה, וְהַרְחָצַת**
33 **פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[37]. גִּזְרָה מִשּׁוּם הִרְהוּר שֶׁמָּא יָבֹא**
34 **לִבְעֹל. לְפִיכָךְ מַצַּעַת מִטָּתוֹ כְּשֶׁהִיא גְּדָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו**
35 **וּמוֹזֶגֶת אֶת הַכּוֹס וְאֵינָהּ נוֹתֶנֶת אוֹתוֹ בְּיָדוֹ כְּדַרְכָּהּ**
36 **תָּמִיד אֶלָּא מַנַּחַת אוֹתוֹ עַל הָאָרֶץ אוֹ עַל הַכְּלִי אוֹ**
37 **עַל הַשֻּׁלְחָן וְהוּא נוֹטְלוֹ[38].**

37) כתובות סא, א. כי אלו הם דברים של קירוב וחיבה. הרחצת פניו - אפילו הוא רוחץ והיא יוצקת המים שאינה נוגעת בגופו, כי נגיעת גופו אפילו בלא רחיצת פניו אסורה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"א הי"ח (והשווה שם הי"ט). ודברים אלו אסורים אפילו בעת ספירת שבעה ימים נקיים, כמבואר שם (מגיד־משנה). 38) כתובות, שם.

38 **ט. הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁבְרָה כֵּלִים בְּעֵת שֶׁעָשְׂתָה מְלַאכוֹתֶיהָ[39]**
39 **בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ - פְּטוּרָה. וְאֵין זֶה מִן הַדִּין, אֶלָּא תַּקָּנָה.**
40 **שֶׁאִם אֵין אַתָּה אוֹמֵר כֵּן - אֵין שָׁלוֹם בְּתוֹךְ הַבַּיִת**
41 **לְעוֹלָם, אֶלָּא נִמְצֵאת נִזְהֶרֶת וְנִמְנַעַת מֵרֹב הַמְּלָאכוֹת,**
42 **וְנִמְצֵאת קְטָטָה בֵּינֵיהֶם[40].**

39) [ב'ירושלמי' (כתובות פ"ט ה"ד) לא מפורש ששברה בעת מלאכה ('חלקת מחוקק' סי' פ ס"ק כט). ונראה שכוונת רבינו היא שהשבירה היתה בלי כוונה, ועי' משנה־למלך]. 40) 'ירושלמי' כתובות, שם.

43 **י. כָּל אִשָּׁה שֶׁתִּמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה מִן הַמְּלָאכוֹת**
44 **שֶׁהִיא חַיֶּבֶת לַעֲשׂוֹתָן - כּוֹפִין אוֹתָהּ[41] וְעוֹשָׂה, אֲפִלּוּ**
45 **בַּשּׁוֹט[42]. טָעַן הוּא שֶׁאֵינָהּ עוֹשָׂה, וְהִיא אוֹמֶרֶת**

שֶׁאֵינָהּ נִמְנַעַת מִלַּעֲשׂוֹת - מוֹשִׁיבִין אִשָּׁה בֵּינֵיהֶן[43] אוֹ שְׁכֵנִים. וְדָבָר זֶה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן שֶׁאֶפְשָׁר בַּדָּבָר.

41) ואפילו אומרת: "איני ניזונת ואיני עושה" שאין כופים אותה לעשות, כמבואר לעיל פי"ב ה"ד, אינה פטורה אלא מטוויית הצמר, אבל שאר מלאכות שאשה עושה לבעלה לצרכי הבית חייבת בהן, כמו שכתב 'מגיד משנה' לעיל שם (כסף־משנה כאן). ואין דנים אותה כמורדת (למעלה פי"ד ה"ח) שאינה נקראת מורדת אלא אם מרדה מתשמיש (כתובות סג:). 42) ראה למעלה פט"ו ה"ז. וכן כתב הר"ן ברי"ף (כתובות סג:) בשם גאון. והראב"ד כותב: "מעולם לא שמעתי ייסור שוטים לנשים". 43) ואף־על־פי שאשה פסולה לעדות - האמינו כאן לאשה משום שלום בית, ומטעם זה לא חייבוה להשבע ('חלקת מחוקק' סי' פ ס"ק כח).

יא. הָאִשָּׁה כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ - פּוֹחֲתִין לָהּ מִמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּמוֹסִיפִין לָהּ עַל מְזוֹנוֹתֶיהָ יַיִן וּדְבָרִים שֶׁיָּפִין לֵחָלָב[44]. פָּסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת הָרְאוּיוֹת לָהּ[45], וַהֲרֵי הִיא מִתְאַוָּה לֶאֱכֹל יוֹתֵר אוֹ לֶאֱכֹל מַאֲכָלוֹת אֲחֵרוֹת מִפְּנֵי חֳלִי הַתַּאֲוָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בְּבִטְנָהּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת מִשֶּׁלָּהּ[46] כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה. וְאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעַכֵּב וְלוֹמַר, שֶׁאִם תֹּאכַל יוֹתֵר מִדַּאי אוֹ תֹּאכַל מַאֲכָלִים רָעִים - יָמוּת הַוָּלָד[47], מִפְּנֵי שֶׁצַּעַר גּוּפָהּ קוֹדֵם[48].

44) כתובות סד, ב. ודף סה, ב. 45) [ראה למעלה פי"ב ה"י שפוסקים לאשה מזונות כלאדם בינוני, ולא כלחולה וגרגרן]. 46) כן מפרש רבינו מה שאמרו בברייתא (כתובות ס:) "פסקה קמעא אוכלת הרבה - משלה", ועיי"ש ברש"י ולהלן בדברי רבינו בהלכה יב. 47) בברייתא שם, מפורש להיפך: "לא תאכל עמו דברים הרעים לחלב". ואולי היתה לרבינו נוסחא אחרת שם. 48) כן אמר רבי יוסי בנדרים פ, ב - במעין של בני העיר שאינו מספיק לכביסת בני העיר וגם לשתיה לבני עיר אחרת, שכביסתם של בני העיר קודמת לשתייתם של בני העיר האחרת, שצער גופם קודם לחיי אחרים ('בית שמואל' סי' פ ס"ק טו).

יב. יָלְדָה תְּאוֹמִים - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לְהָנִיק שְׁנֵיהֶם, אֶלָּא מְנִיקָה אֶחָד וְשׂוֹכֵר הַבַּעַל מְנִיקָה לַשֵּׁנִי[49]. הֲרֵי שֶׁרָצְתָה הָאִשָּׁה לְהָנִיק בֵּן חֲבֵרְתָּהּ עִם בְּנָהּ - הַבַּעַל מְעַכֵּב, וְאֵינוֹ מַנִּיחָהּ אֶלָּא לְהָנִיק בְּנוֹ בִּלְבַד[50].

49) 'ירושלמי' כתובות פ"ה ה"ו. 50) שם, מדקדוק לשון המשנה "ומניקה את בנה", בנה - ולא שנים, בנה - ולא בן חברתה.

יג. נָדְרָה שֶׁלֹּא לְהָנִיק אֶת בְּנָהּ - כּוֹפֶה אוֹתָהּ[51] וּמְנִיקָתוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[52], אֶחָד הַזָּכָר וְאֶחָד הַנְּקֵבָה. הִיא אוֹמֶרֶת: אֲנִי אֲנִיק אֶת בְּנִי, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁתָּנִיק אִשְׁתּוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְנַוֵּל - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ כַּמָּה שְׁפָחוֹת, שׁוֹמְעִין לָהּ; שֶׁצַּעַר הוּא לָהּ לִפְרֹשׁ מִבְּנָהּ[53].

51) שהיא משועבדת להניק, ואין הנדר חל כלל (כתובות נט:). 52) שהוא סוף זמן ההנקה (שם ס.). 53) שם סא, א. ולפי זה, אפילו אם בעלה יתן לה תינוק אחר להניק (שאין לה צער חלב) ג"כ שומעים לה משום צער פרישותה מבנה ('בית שמואל' אהע"ז סי' פב, ס"ב). ורש"י פירש: החלב רב בדדיה ומצערה.

יד. הָיְתָה עֲנִיָּה שֶׁהִיא חַיֶּבֶת לְהָנִיק אֶת בְּנָהּ, וַהֲרֵי הוּא עָשִׁיר שֶׁרָאוּי לוֹ שֶׁלֹּא תָּנִיק אִשְׁתּוֹ[54], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹ שְׁפָחוֹת, אִם לֹא רָצְתָה לְהָנִיק - שׁוֹכֵר מְנִיקָה אוֹ קוֹנֶה שִׁפְחָה; מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם בַּעְלָהּ, וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת[55].

54) כגון שיש לו נכסים הראויים לקנות מהם שתי שפחות, כמבואר לעיל ה"ו. 55) כתובות סא, א. שנאמר (בראשית ג, כ): "כי היא היתה אם כל חי - לחיים ניתנה ולא לצער ניתנה".

טו. הִיא אוֹמֶרֶת: רָאוּי הוּא לִשְׂכֹּר אוֹ לִקְנוֹת שִׁפְחָה, וְהוּא אוֹמֵר אֵינוֹ רָאוּי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, וְאֵין כָּאן מָקוֹם לִשְׁבוּעָה[56].

56) לומר לו השבע שבועת היסת ותפטר, שהוא אינו חייב לה כלום, אלא היא משועבדת להניק את בנה, וכל שהיא רוצה להפקיע עצמה משעבודה - עליה להביא ראיה (מגיד־משנה).

טז. הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לְהָנִיק[57]. אֶלָּא: אִם רָצְתָה - נוֹתֵן לָהּ שְׂכָרָהּ וּמְנִיקָתוֹ, וְאִם לֹא רָצְתָה - נוֹתֶנֶת לוֹ אֶת בְּנוֹ וְהוּא מְטַפֵּל בּוֹ. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הֵנִיקָה אוֹתוֹ עַד שֶׁהִכִּירָהּ; אֲבָל אִם הִכִּירָהּ, וַאֲפִלּוּ הוּא סוֹמֵא - אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, מִפְּנֵי סַכָּנַת הַוָּלָד[58], אֶלָּא כּוֹפִין אוֹתָהּ וּמְנִיקָה אוֹתוֹ בְּשָׂכָר עַד אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[59].

57) שאינה משועבדת לו יותר (כתובות נט:). 58) אע"פ שאינו מכירה בראיה, מכירה בטעם ובריח (שם ס.), ואינו רוצה לינוק מאשה אחרת. ולא נתן רבינו שיעור לזמן ההכרה, שאין כל התינוקות שוים בזה, אלא כל אחד לפי חריפותו, וכמו שאמרו ב'ירושלמי' (שם): שמואל אמר מכיר אני את מילדתי, שהבחנתי בה בצאתי מרחם אמי, ומאז אני מכירה. 59) "ואם אין לו, כופים אותה ומניקתו" (אהע"ז סי' פב ס"ה). והטעם, שהרי גם אשה חייבת במצות צדקה, וכשם שעשירה חייבת לזון את בנה מחמת צדקה, וכופין על הצדקה, כך זו שהיא עשירה בחלב שבדדיה, כופים אותה להניק את בנה משום צדקה (בני אהובה).

יז. הַגְּרוּשָׁה אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[60] אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ, אֲבָל נוֹתֵן לָהּ יוֹתֵר עַל שְׂכָרָהּ דְּבָרִים שֶׁהֲקָטָן צָרִיךְ לָהֶן מִכְּסוּת וּמַאֲכָל וּמַשְׁקֶה וְסִיכָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה[61]. אֲבָל הַמְעֻבֶּרֶת - אֵין לָהּ כְּלוּם[62].

שֶׁלְּמוּ חֲדָשָׁיו[63] וּגְמָלַתּוּ, אִם רָצְתָה הַמְגָרֶשֶׁת שֶׁיִּהְיֶה בְּנָהּ אֶצְלָהּ - אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן שֵׁשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת[64], אֶלָּא כּוֹפִין אֶת אָבִיו וְנוֹתֵן לוֹ מְזוֹנוֹת וְהוּא אֵצֶל אִמּוֹ. וְאַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים, יֵשׁ לָאָב לוֹמַר: אִם הוּא אֶצְלִי - אֶתֵּן לוֹ מְזוֹנוֹת, וְאִם הוּא אֵצֶל אִמּוֹ - לֹא אֶתֵּן לוֹ מְזוֹנוֹת[65]. וְהַבַּת אֵצֶל אִמָּהּ לְעוֹלָם[66], וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֵׁשׁ.

60) כתובות טו, ב. 61) שחייב הוא במזונות בניו עד שיהיו בני שש, כמבואר למעלה יב, יד. 62) ולכשתלד, יתן לה בעלה שכר הנקה. ואם רצתה, נותנת לו בנו והולכת לה. 63) כ"ד חדשי ההנקה. 64) כתובות סה, ב. שעד גיל זה הוא כרוך אחרי אמו וצריך לה, וכן אמרו (עירובין פב:): "בן שש בצוות אמו נוח לו". והראב"ד חולק: "אין הדעת סובלת שנכוף את האב להפריש בנו ממנו עד שיהא בן שש, והלא הוא חייב לחנכו בתורה בן ארבע ובן חמש, ואיך יחנכנו והוא גדל בין הנשים". אולם רבינו בהלכות תלמוד תורה (ב, ב) כותב: "מכניסים את התינוקות להתלמד כבן שש. . . ופחות מבן שש אין מכניסים אותו". ואם כוונת הראב"ד למה שאמרו (סוכה מב.): "קטן היודע לדבר, אביו מלמדו תורה וקריאת שמע", ומבואר ג"כ בהל' תלמוד תורה (א, ו) שמלמדו פסוקים בודדים, דבר זה יכול הוא לחנכו אצל אמו כשיבוא אצלו לפעמים (מגיד־משנה). 65) שמאז והלאה, עליו לחנכו וללמדו תורה. 66) כתובות קב, ב. שהיא צריכה לאמה לטפל בה בגידוליה ובתמרוקי הבנות, שאין האב מצוי בהם, וגם פטורה מתלמוד תורה, כמבואר בהל' תלמוד תורה (א, יג), ולפיכך טובת הבת להתגדל אצל אמה ('פרישה', אהע"ז סי' פב ס"ח). והשווה פירוש המשנה (כתובות פי"ב מ"א): "לה הבחירה בבת - ולאב הבחירה בבן".

יח. כֵּיצַד? הָיָה הָאָב רָאוּי לִצְדָקָה - מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הָרָאוּי לוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ[67] וְזָנִין אוֹתָהּ[68] וְהִיא אֵצֶל אִמָּהּ[69]. וַאֲפִלּוּ נִשֵּׂאת הָאֵם לְאַחֵר - בִּתָּהּ אֶצְלָהּ, וְאָבִיהָ זָן אוֹתָהּ מִשּׁוּם צְדָקָה עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב. וְתִזּוֹן מִנְּכָסָיו אַחַר מוֹתוֹ בִּתְנָאֵי כְּתֻבָּה וְהִיא אֵצֶל אִמָּהּ. וְאִם לֹא רָצְתָה הָאֵם שֶׁיִּהְיוּ בָּנֶיהָ אֶצְלָהּ אַחַר שֶׁגִּמְלָתַן, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת - הָרְשׁוּת בְּיָדָהּ. וְנוֹתֶנֶת אוֹתָן לַאֲבִיהֶן[70], אוֹ מַשְׁלֶכֶת אוֹתָן לַקָּהָל - אִם אֵין לָהֶן אָב - וְהֵן מְטַפְּלִין[71] בָּהֶן.

67) בתורת צדקה. כמבואר לעיל (פי"ב, הט"ו). 68) עד שתבגר, כמבואר למעלה פי"ב הט"ו. 69) כתובות קב, ב. "ואם נראה לבית־דין שטוב לה יותר לישב עם בית אביה, אין האם יכולה לכוף שתשב עמה" (שו"ע אהע"ז סי' פב ס"ז). 70) או ליורשי האב, כמבואר ביבמות מב, ב. 71) שאין חיוב לאשה לגדל בניה (מגיד־משנה). ולדעת בעל 'מעשה רוקח' מחוייבת היא לפרנס בניה משום צדקה, כי גם האשה חייבת בצדקה (ראה קידושין ח:), אלא הואיל ורוצה להנשא, והדבר ידוע שאנשים ימנעו מלישאנה מכח משא הבן, ואפילו היא עשירה אין אדם נוטה לגדל בנים אחרים, לפיכך היא רוצה למסרו לאביו או להשליכו לקהל, אבל זה ודאי שהיא חייבת בהחזקתו, כפי עשרה וממונה.

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) ביאר בו רבינו דין ירושת הבעל בנכסי אשתו ואשה האסורה לו, וקטנה וחרשת לענין זה, דיני נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל לענין מכירת האיש, ומכירת האשה ושומרת־יבם, כתובת יבמה, מתנה לאשה על מנת שלא יאכל הבעל פירות, מוכרת כתובתה בטובת הנאה, כפל שמשלם הגנב עבור ולד בהמת מלוג. החובל באשתו, נזק וצער ובושת למי. פקדונות מנשים, עבדים, קטנים.

א. הַבַּעַל קוֹדֵם לְכָל אָדָם בִּירֻשַּׁת אִשְׁתּוֹ[2]. וּמֵאֵימָתַי יִזְכֶּה בִּירֻשָּׁתָהּ? מִשֶּׁתֵּצֵא מֵרְשׁוּת הָאָב, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִכְנְסָה לְחֻפָּה[3]. הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית בִּרְשׁוּת בַּעְלָהּ - יִירָשֶׁנָּה.

2) כן כתב רבינו למעלה פי"ב ה"ג, ובפ"א מהל' נחלות ה"ח. וראה יבמות פט, ב. ובבא־בתרא קנח, א. 3) היא ההבאה לביתו והייחוד עמה (למעלה פ"י ה"א).

ב. כֵּיצַד? הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאָרְסָה, וּמִסָּרָהּ אָבִיהָ לְבַעְלָהּ אוֹ לִשְׁלוּחֵי בַּעְלָהּ, אוֹ מְסָרוּהָ שְׁלוּחֵי הָאָב לְבַעְלָהּ אוֹ לִשְׁלוּחָיו[4], וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁתִּכָּנֵס לְחֻפָּה - אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּתֻבָּתָהּ[5] עֲדַיִן בְּבֵית אָבִיהָ, בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ[6]. וְכֵן אִם הָלַךְ הָאָב אוֹ שְׁלוּחֵי הָאָב עִם הַבַּעַל, וְנִכְנַס עִמָּהּ בַּעְלָהּ בַּדֶּרֶךְ לְחָצֵר וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ שָׁם לְשֵׁם נִשּׂוּאִין, וּמֵתָה - הֲרֵי זֶה יִירָשֶׁנָּה בַּעְלָהּ[7]. אֲבָל אִם עֲדַיִן הָאָב עִם הַבַּעַל לְהוֹלִיכָהּ לְבֵית בַּעְלָהּ, אוֹ שֶׁהָלְכוּ שְׁלוּחֵי הָאָב עִם שְׁלוּחֵי הַבַּעַל אוֹ עִם הַבַּעַל, אֲפִלּוּ נִכְנַס הַבַּעַל עִמָּהּ לְחָצֵר לָלוּן כְּדֶרֶךְ שֶׁלָּנִין עוֹבְרֵי דְּרָכִים בְּפֻנְדָּק אֶחָד - הוֹאִיל וְהָאָב אוֹ שְׁלוּחָיו עִמָּהּ, וַעֲדַיִן לֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ לְשֵׁם נִשּׂוּאִין, אִם מֵתָה - יִירָשֶׁנָּה אָבִיהָ[8], אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּתֻבָּתָהּ בְּבֵית בַּעְלָהּ.

4) שהיה האב משלחה לו ע"י שלוחיו, ופגעו בשלוחי הבעל ומסרוה להם. 5) מטלטלין שייחד אביה לנדונייתה. 6) כתובות מח, ב. 7) שמשנתייחדה עמו לשם נישואין, הרי היא ברשות בעלה. 8) שם. ובתלמוד שם הגדירו, כל שהחצר היא שלו, סתם כניסתו עמה היא לשם נישואין, וכל שהחצר היא שלה, סתם כניסתם היא ללון, אם לא שפירשו שהיא לשם נישואין. ורבינו השמיט כל זה מפני שנמשך אחרי הרי"ף, שלא ירד לחלק בזה. ובוודאי כל שנכנסה לחצר שלו ונתייחדה עמו אפילו בסתם הרי היא כנשואה, וזה נכלל במה שכתב למעלה (ה"א): "הואיל ונעשית ברשות בעלה יירשנה", וכאן עוסק רבינו בסתם חצר שאינה שלה ולא שלו. ולפיכך סתמה - ללון, עד שיתייחד עמה לשם נישואין.

ג. וְכֵן אִם הָיְתָה בּוֹגֶרֶת[9] אוֹ יְתוֹמָה אוֹ אַלְמָנָה[10], וְהָלְכָה הִיא בְּעַצְמָהּ מִבֵּית אָבִיהָ לְבֵית בַּעְלָהּ, וְאֵין

1 עִמָּהּ לֹא בַּעְלָהּ וְלֹא שְׁלוּחָיו, וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ - אֵין
2 הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָהּ[11].

9) שאין לאביה רשות בה. 10) אע"פ שהיא קטנה, כל שנתאלמנה משנשאת אין לאביה רשות בה, כמבואר למעלה (פ"ג, הי"ב). 11) אע"פ שנתארסה אין בעלה יורשה, כמבואר בכתובות נג, א. ואם בעלה או שלוחיו עמה בדרך לבית בעלה, נעשית ברשותו לענין ירושה אע"פ שעדיין לא נכנסה לחופה. והשווה הל' נדרים (פי"א, הכ"ב).

3 ד. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לוֹ[12] - הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ
4 בָּהּ קִדּוּשִׁין[13], אִם מֵתָה תַּחְתָּיו - יִרָשֶׁנָּה[14]. וְכֵן
5 הַנּוֹשֵׂא אֶת הַקְּטַנָּה[15], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ
6 קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[16], אִם מֵתָה תַּחְתָּיו - יִרָשֶׁנָּה[17]. אֲבָל
7 הַפִּקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא חֵרֶשֶׁת, אִם מֵתָה - לֹא יִרָשֶׁנָּה.
8 וְהַחֵרֵשׁ שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת וּמֵתָה - יִרָשֶׁנָּה[18]; שֶׁהֲרֵי הִיא
9 בַּת דַּעַת, וּלְדַעְתָּהּ נִשֵּׂאת, וְזִכְּתָה לוֹ מָמוֹנָהּ[19].

12) איסור לאו או איסור עשה, וכן ה'שניות' המנויות למעלה (פ"א, ה"ו). 13) בכל אלה קידושין תופסין, כמבואר למעלה (פ"ד הי"ד), פרט לעריות שחייב על ביאתן עונש כרת שאין קידושין תופסין בהן, כמבואר שם הי"ב. 14) תוספתא יבמות פ"ב. 15) יתומה או שיצאת מרשות אביה, כמבואר למעלה (פ"ד, ה"ז). 16) מן התורה, אלא מדברי סופרים, ויכולה למאן ויוצאה בלא גט, כמבואר שם ה"ח. 17) יבמות קח, א. אבל "הנושא את הקטנה שאינה צריכה מיאון (כגון שהיא פחותה מבת שש, ראה למעלה פ"ד, ה"ז) אינו יורשה, שהרי אין כאן שום אישות" (לשון רבינו בהל' נחלות פ"א ה"י). 18) כשם שאין לה כתובה (למעלה פי"א ה"ד), כך אינו יורשה. והיא אינה בת דעת שתוכל לזכותו בנכסיה. חרש וחרשת - מפורשים למעלה (פ"ב הכ"ו). 19) ולפעמים יש לה כתובה ממנו, כגון שהשיאה בית־דין, כמבואר למעלה (פי"א ה"ו). ומקור הדברים ב'ירושלמי' כתובות (פ"א ה"ב).

10 ה. קְטַנָּה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְדַעַת אָבִיהָ[20], וְנִשֵּׂאת שֶׁלֹּא
11 לְדַעַת אָבִיהָ, בֵּין בְּפָנָיו[21] בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[22] - יָכוֹל
12 הָאָב לִמְחוֹת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[23]. וַאֲפִלּוּ שָׁתַק הָאָב, אִם
13 מֵתָה - אֵין הַבַּעַל יוֹרְשָׁהּ[24], אֶלָּא אִם כֵּן רָצָה הָאָב
14 בְּנִשּׂוּאֶיהָ[25].

20) שלא הודיעתו. 21) שהוא כאן. 22) שהלך לעיר רחוקה. 23) לעיל פ"ג, הי"ג. 24) שאין שתיקתו מוכיחה כלום, כי כועס הוא עליה ושותק (קידושין מה:). 25) בחייה, שהסכים להם בפירוש. והשווה הל' תרומות (פ"ח, הט"ז).

15 ו. הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁהָאִשָּׁה שֶׁחָלְתָה וּבִקְּשָׁה מִבַּעְלָהּ
16 שֶׁיְּגָרְשֶׁנָּה וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרָשֶׁנָּה - אֵין
17 שׁוֹמְעִין לָהּ. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי שׂוֹנְאָה אוֹתוֹ וְאֵינִי
18 רוֹצָה לַעֲמֹד עִמּוֹ - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ. וְאֵין דָּנִין אוֹתָהּ
19 כְּדִין מוֹרֶדֶת[26]. וְדִין יָפֶה הוּא זֶה[27].

26) המבואר למעלה פי"ד ה"ח, שכופין אותה לגרשה מיד. 27) שלא נכתוונה זו אלא להבריח נכסיה מבעליה (רי"ף כתובות פ"ה). וכן אם נתן עיניו לגרשה, ועדיין לא גירשה - יורשה (אהע"ז סי' צ ס"ה).

20 ז. כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה, בֵּין נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[28] בֵּין
21 נִכְסֵי מְלוֹג[29] - הַבַּעַל אוֹכֵל כָּל פֵּרוֹתֵיהֶן בְּחַיֶּיהָ. וְאִם
22 מֵתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - יוֹרֵשׁ בַּעְלָהּ הַכֹּל. לְפִיכָךְ, אִם
23 מָכְרָה הָאִשָּׁה נִכְסֵי מְלוֹג אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת, אַף־עַל־פִּי
24 שֶׁאוֹתָן הַנְּכָסִים נָפְלוּ לָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס[30] - הַבַּעַל
25 מוֹצִיא הַפֵּרוֹת מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת[31] כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ, אֲבָל
26 לֹא גּוּף הַקַּרְקַע; שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם בְּגוּף נִכְסֵי מְלוֹג עַד
27 שֶׁתָּמוּת[32]. מֵתָה בְּחַיָּיו - מוֹצִיא הַגּוּף מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת
28 בְּלֹא דָמִים[33]. וְאִם הַדָּמִים שֶׁלָּקְחָה מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת
29 קַיָּמִין בְּעַצְמָן - מַחֲזִירָן לַלָּקוֹחוֹת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר:
30 שֶׁמָּא מְצִיאָה הֵן[34].

28) שקיבל הבעל אחריות הנכסים עליו. 29) שלא קיבל עליו אחריותם, ואם פחתו פחתו לה, כמבואר למעלה (פט"ז ה"א). 30) ובזכותה נפלו, שעדיין לא זכה בה. 31) כתובות עח, ב. שהפירות משועבדים לו ואינה זכאית למכרם. 32) ואם ימות הבעל בחייה, זכו הלקוחות בכל. 33) שעשאוהו חכמים כלוקח, והרי הוא לוקח ראשון (שם נ. וברש"י). ולענין מכירתה בנכסי צאן ברזל, ראה לקמן הלכה טו. 34) רי"ף כתובות פ"ד. וכתב רבינו אפרים, שאם מכרה ברשות בעלה מכירתה קיימת, ואם הלוקח רוצה יכול הוא להחרים את הבעל אם לא הערים במכירה זו, ושמא הכל היה לדעתו ולהנאתו, להפסיד את הלוקח (מגיד־משנה).

31 ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּנְכָסִים הַיְדוּעִין לַבַּעַל[35];
32 אֲבָל אִם נָפְלוּ לָהּ נְכָסִים בִּמְזִדִּינָה אַחֶרֶת, וְלֹא יָדַע
33 בָּהֶן הַבַּעַל, וּמָכְרָה אוֹתָן - מִכְרָהּ קַיָּם[36]. וְכֵן אֲרוּסָה
34 שֶׁמָּכְרָה קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין - מִכְרָהּ קַיָּם[37]; שֶׁאֵין לַבַּעַל
35 בִּנְכְסֵי אֲרוּסָתוֹ כְּלוּם עַד שֶׁיִּכָּנֵס.

35) שעל מנת כן נשאה, שהיה מצפה שיפלו לה לירושה. 36) כתובות עח, ב. 37) שם.

36 ט. הָאִשָּׁה שֶׁכָּתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ לְאַחֵר, בֵּין קָרוֹב[38] בֵּין
37 רָחוֹק, קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא[39] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאִם נִתְגָּרְשָׁה
38 אוֹ נִתְאַלְמְנָה תִּבָּטֵל הַמַּתָּנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת
39 מַתָּנָה[40], אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן, וְאִם מֵתָה בְּחַיָּיו
40 - אֵינוֹ יוֹרְשָׁן; שֶׁהֲרֵי נָתְנָה אוֹתָן קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא[41].
41 וּכְשֶׁתָּמוּת בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, יִקְנֶה מְקַבֵּל הַמַּתָּנָה מַתְּנָתוֹ
42 קִנְיָן גָּמוּר[42]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ נָתְנָה מִקְצָת
43 נְכָסֶיהָ אוֹ כֻּלָּם קֹדֶם נִשּׂוּאֶיהָ, וְכָתְבָה לַמְקַבֵּל: קְנֵה
44 מֵהַיּוֹם וְלִכְשֶׁאֶרְצֶה[43], שֶׁהֲרֵי לֹא קָנָה קִנְיָן גָּמוּר עַד
45 שֶׁתִּרְצֶה - אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת אוֹתָהּ הַמַּתָּנָה, וְאִם
46 מֵתָה - אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ[44].

38) קרבת משפחה. 39) נתכוונה להבריח נכסיה מבעלה, שלא יזכה בהם ובפירותיהם. 40) פ"ו הי"ב, "שזו מברחת

היא, ולא כתבה כל נכסיה אלא להבריח מבעלה שלא יירשנה, וכשתהיה צריכה להם יחזרו לה". וכביאור התלמוד (כתובות עט.) אין אדם עוזב את עצמו ונותן ממונו לאחרים. 41) והרי הם כנכסים שאינם ידועים לבעל, שהרי סבור היה שהמתנה גמורה, ועל־מנת שאין לה נכסים נשאה (שם וברש"י). 42) הואיל ויש לו שטר מתנה, הוא קודם לכל. ואם היתה כותבת לו רק מקצת נכסיה, היה המקבל זוכה בהם מיד, ואפילו נתגרשה או נתאלמנה - אין המתנה חוזרת. כי הואיל ושיירה לעצמה מקצת נכסים, גמרה להקנות נכסיה בלב שלם (שם). 43) אם ארצה, ואומר אח"כ: הן. ויש כאן הברחה מבעלה, שאם יבוא לזכות, תאמר אני רוצה במתנה ונמצאת קיימת למפרע, ואם המקבל יבוא להחזיק, תאמר איני רוצה (שם, וברש"י). 44) שם: "עשאום כנכסים שאינם ידועים לבעל", שלא סמכה דעתו עליהם.

1 **י. שׁוֹמֶרֶת יָבָם[45] יֵשׁ לָהּ[46] לִמְכֹּר וְלִתֵּן בִּמַּתָּנָה נְכָסִים**
2 **שֶׁנִּפְלוּ לָהּ כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[47]. וְאֵין לַיָּבָם פֵּרוֹת,**
3 **אֲפִלּוּ בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[48] שֶׁהִכְנִיסָה לְאָחִיו, עַד**
4 **שֶׁיִּכְנֹס. מֵתָה כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[49] - יוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ**
5 **יוֹרְשִׁין בְּנִכְסֵי מְלוֹג שֶׁלָּהּ[50] וַחֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[51],**
6 **וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל יוֹרְשִׁים כְּתֻבָּתָהּ[52] וַחֲצִי נִכְסֵי צֹאן**
7 **בַּרְזֶל[53]. וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ[54].**

45) שבעלה מת בלא בנים, והיא ממתנת ליבם שייבמה, או שיחלוץ לה. 46) יכולה. 47) אע"פ שארוסה שנפלו לה נכסים אינה מוכרתם לכתחילה, מפני שסתם ארוסה לנישואין עומדת, אבל שומרת יבם, עומדת לחליצה כמו לייבום, ולפיכך עצמאית היא בנכסיה ('תוספות' כתובות עח.). 48) ואין צורך לומר שאין לו כלום בפירות נכסי מלוג שהכניסה לאחיו, שהם עומדים לרשותה לגמרי שאם מתה, יורשי אביה יורשים אותם, כמבואר לפנינו. 49) והיבם רוצה ליורשה, מכיון שהיתה זקוקה לו, הרי היא כנשואתו. וגם יורשי אביה באים בטענה, הואיל ו'זיקה זו', אינה אלא כספק נשואה (שהרי אפשר שהיתה חולצת) ושמא אינה נשואה, הרי הם יורשיה החוקיים (יבמות לח:). 50) שהם ברשותה המוחלטת, שאם פחתו - פחתו לה, ואם הוסיפו - הוסיפו לה, ויוצאים עמה כשהיא יוצאת מבעלה, כמבואר לעיל (פט"ז ה"א). 51) מספק, שמא אינה כנשואה. 52) עיקר ותוספת, שהם בחזקת הבעל, ועלינו להעמיד ממון בחזקתו. 53) מספק, שמא היא כנשואה, הרי הם בחזקת הבעל שאם פיחתו - פיחתו לו, והוא אחראי להם, ושמא אינה כנשואה, הרי הם בחזקת יורשי האשה שהביאה נכסים אלו מבית אביה, ו"הואיל והללו באים לירש והללו באים לירש - יחלוקו" (כתובות פ: ובבא־בתרא קנח:). והשווה הל' נחלות (פ"ג, ה"ט. ופ"ה ה"ו). 54) שהרי תיקנו קבורתה תחת כתובתה (כתובות מז:), והואיל ויורשי הבעל יורשים כתובתה - העיקר והתוספת - עליהם לקברה (שם פא.).

8 **יא. שׁוֹמֶרֶת יָבָם - כְּתֻבָּתָהּ עַל כָּל נִכְסֵי בַּעְלָהּ[55].**
9 **לְפִיכָךְ אֵין הַיָּבָם יָכוֹל לִמְכֹּר בְּנִכְסֵי אָחִיו, בֵּין קֹדֶם**
10 **יִבּוּם בֵּין אַחַר יִבּוּם. וְאִם מָכַר אוֹ נָתַן מַתָּנָה אוֹ חָלַק**
11 **עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי הַמֵּת, בֵּין קֹדֶם יִבּוּם בֵּין אַחַר יִבּוּם**
12 **- לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁכְּבָר נִתְחַיְּבוּ נְכָסִים אֵלּוּ**
13 **לָאַלְמָנָה לִגְבּוֹת מֵהֶן כְּתֻבָּתָהּ[56].**

55) הראשון, שכל נכסיו אחראים לכתובה, והיבם אינו כותב לה כתובה. 56) כתובות פא, ב. ואפילו כתובתה מנה, והניח נכסים במאה מנה - אינו יכול למכור (שם), כדי שלא תצטרך לחזור ולטרוח ולטרוף מן הלקוחות, ואפילו ישאיר לה כנגד כתובה, חוששים אנו שמא יאבדו או ישתדפו השדות שישאיר ('תוספות' שם עמוד א, ד"ה הרוצה). אבל כל בעל אחר הכותב כתובה לאשתו ומתחייב לפרוע לה מהנכסים שקנה ושעתיד לקנות, אין אשתו מעכבתו מלמכור נכסיו, שהרי שעבודה עליו ועל כל נכסיו (רש"י שם). וראה ב'תוספות' יבמות לט, א.

14 **יב. כָּנַס אֶת יְבִמְתּוֹ וְהִנִּיחַ אָחִיו פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין**
15 **לַקַּרְקַע[57] - יִמְכְּרוּ, וְיִלְקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַיָּבָם אוֹכֵל**
16 **פֵּרוֹתֵיהֶן[58].**

57) דינם כקרקע, ואף הם משועבדים לכתובתה (משנה, שם פ: וכריש לקיש שם פב.). 58) שאפילו הקרקע שלה ממש, הרי בעלה זוכה בפירות.

17 **יג. הִנִּיחַ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע, וְכֵן אִם הִנִּיחַ**
18 **מָעוֹת וּמְטַלְטְלִין - הַכֹּל שֶׁל יָבָם, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּמוֹ**
19 **שֶׁיִּרְצֶה, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְעַכֵּב. שֶׁהַמְּטַלְטְלִין אֵין**
20 **הַכְּתֻבָּה נִגְבֵּית מֵהֶן[59] אֶלָּא בְּתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים[60], וְאֵין**
21 **כֹּחַ בְּתַקָּנָה זוֹ לְמָנְעוֹ מִנִּכְסֵי אָחִיו וּלְאָסְרָן עָלָיו**
22 **בְּאַחֲרָיוּת זוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂא וְיִתֵּן בָּהֶם.**

59) כחכמים במשנה שם, וגם אם תפסה לאחר מות בעלה הראשון - אין התפיסה מועילה (למעלה פי"ח הי"א). 60) כמבואר למעלה (פט"ז ה"ז). ואם היה כתוב בכתובתה: "בין מקרקעות בין ממטלטלין", שאז גובה מהמטלטלין מצד הדין (כמבואר למעלה שם ה"ח) אף הם משועבדים לכתובתה ומוכרים אותם ולוקחים בדמיהם קרקע (מגיד־משנה).

23 **יד. יְבָמָה שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ כְּתֻבָּה[61], אוֹ שֶׁמָּחֲלָה**
24 **כְּתֻבָּתָהּ - זָכָה בְּנִכְסֵי אָחִיו, וּמוֹכֵר וְנוֹתֵן כְּחֶפְצוֹ.**
25 **וּכְשֶׁיִּכְנֹס אֶת יְבִמְתּוֹ, יִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה מֵאָה, וְיִהְיוּ כָּל**
26 **נְכָסָיו אַחֲרָאִין לִכְתֻבָּתָהּ, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן**
27 **כְּתֻבָּה[62].**

61) כגון שהיתה ארוסה ולא כתב לה בעלה כתובה, שאינה גובה כלום (למעלה פ"י הי"א). 62) כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (כתובות פב:).

28 **טו. הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ שֶׁנָּתְנָה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת בְּנִכְסֵי**
29 **צֹאן בַּרְזֶל, בֵּין לְבַעְלָהּ בֵּין לַאֲחֵרִים - לֹא עָשְׂתָה**
30 **כְּלוּם[63]. וְכֵן בַּעַל שֶׁמָּכַר קַרְקַע בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, בֵּין**
31 **נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל בֵּין נִכְסֵי מְלוֹג - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[64].**

63) כשנתנה לבעלה, יכול לטעון: נחת רוח עשיתי לבעלי,

ולא בלב שלם (בבא־בתרא נ. וכפירוש הרי"ף שם). וכשנתנה או מכרה לאחרים, ודאי שאין מעשיה כלום בלי רשות הבעל, שהרי הם שלו ובאחריותו (גיטין נה:). וראה בפ"ל מהל' מכירה ה"ג, שאם קיים הבעל מכירתה או מתנתה - הכל קיים. 64) ובטלה מכירתו לאלתר, אף־על־פי שעדיין לא הגיעה לידי גביית כתובתה מנכסי צאן ברזל (ועי' ראב"ד) - לפי שאין דרכה של אשה לחזר אחר בתי דינים, לאחר מותו או בשעת גירושין כשתבוא לגבות כתובתה מידי הלקוחות ('ירושלמי' יבמות פ"ז ה"א, ומגיד־משנה פ"ל מהל' מכירה ה"ג). ונכסי מלוג שלה הם ואינו יכול למכרם (בבא־בתרא נ. וראה בכתובות פ. בענין "בעל שמכר קרקע לפירות").

1 **טז. מָכַר מִטַּלְטְלִין שֶׁל נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, אַף־עַל־פִּי**
2 **שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[65], אִם מָכַר - מִמְּכָרוֹ מִמְּכָר[66]. מָכְרוּ**
3 **שְׁנֵיהֶם בְּנִכְסֵי מְלוֹג - בֵּין שֶׁלָּקַח מִן הָאִישׁ תְּחִלָּה**
4 **וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה, בֵּין שֶׁלָּקַח מִן הָאִשָּׁה וְחָזַר**
5 **וְלָקַח מִן הָאִישׁ - מִכְּרָן קַיָּם[67].**

65) שהרי אם יגרשנה תטלם לעצמה. 66) שאינם דומים לקרקע שאינה כלה ונפסדת ודעתה סומכת עליה, ולפיכך מקחו בטל, אבל מטלטלין שיכול לכלותם ולהפסידם לגמרי, אין דעתה סומכת עליהם כל כך, וזהו שאמרו ב'ירושלמי' (כתובות פ"ו ה"ג), שאין אדם רשאי למכור כלי אשתו, ולא אמרו: לא עשה כלום (מגיד־משנה פ"ל מהל' מכירה ה"ה). 67) בבא־בתרא נ, א. ואין היא יכולה לטעון: נחת רוח עשיתי לבעלי, כמבואר בסמוך.

6 **יז. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה נִכְסֵי מְלוֹג לְבַעְלָהּ**
7 **- מִמְּכָרָהּ וּמַתְּנָתָהּ קַיָּמִין; וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר בְּנִכְסֵי**
8 **מְלוֹג: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[68]. אֲבָל בִּשְׁאָר נְכָסִים**
9 **- יֵשׁ לָהּ לוֹמַר.**

68) כיון שהם שלה ממש, לא תהיה לו איבה אם לא תמכרם לו או לאחרים, ואינה יריאה מבעלה למחות בו, ואם בכל זאת מכרה לו או לאחרים ממכרה קיים (בבא־בתרא שם).

10 **יח. כֵּיצַד? הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה לְבַעְלָהּ מִנִּכְסֵי**
11 **צֹאן בַּרְזֶל, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין, אוֹ שָׂדֶה שֶׁיִּחֵד**
12 **לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[69], אוֹ שָׂדֶה שֶׁכָּתַב לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[70], אוֹ**
13 **שָׂדֶה שֶׁהִכְנִיס לָהּ שׁוּם מִשֶּׁלּוֹ[71] - לֹא קָנָה בַּעְלָהּ.**
14 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִיַּד הָאִשָּׁה בִּרְצוֹנָהּ - חוֹזֶרֶת בְּכָל**
15 **עֵת שֶׁתִּרְצֶה[72]. שֶׁלֹּא נָתְנָה וְלֹא מָכְרָה אֶלָּא מִפְּנֵי**
16 **שְׁלוֹם בֵּיתָהּ. לְפִיכָךְ אֵין לַבַּעַל רְאָיָה[73] בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ**
17 **כְּלָל חוּץ מִנִּכְסֵי מְלוֹג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[74].**

69) לאחר נישואין ייחד לה שדה שתשמש אפותיקי ופרעון לגביית כתובתה. 70) שהכניסה לו שדה נדוניא, ושמוה ורשמוה בכתובתה. 71) כנגד נדוניתה הכניס לה שדה משלו ורשמה בכתובתה, כמבואר לקמן פכ"ג הי"א. והשווה פ"ל מהל' מכירה ה"ג. 72) כי ודאי לא גמרה בלבה להקנות לו שדות המשועבדות לכתובתה, ומה שחתמה לו - מפני שיראה ממנו, שמא יטעון: עיניך נתת במיתה או בגירושין, לפיכך את מסרבת לחתום (בבא־בתרא מט: נ.). 73) בעדים או בשטר, ואפילו מחלה לו אותם נכסים אין מחילתה מועילה לו, כי אין מחילתה מועילה אלא לעיקר כתובה ותוספת (כמבואר למעלה פי"ח הכ"ח), שבאלה לא תהיה לו איבה אם לא תמחלם לו, שהיא יכולה לומר לו: עיניך נתת בגירושין, ולפיכך אתה מבקש למחול לך - ואם בכל זאת מחלה, מחילתה מחילה (מגיד־משנה). 74) למעלה הי"ז.

18 **יט. נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁאָבְדוּ אוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ, וּמָחֲלָה**
19 **הָאִשָּׁה אוֹתָם לְבַעְלָהּ, וְקָנוּ מִמֶּנָּה[75] בָּעֵדִים - יֵרָאֶה**
20 **לִי, שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי.**
21 **הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמִי שֶׁקָּנוּ מִיָּדָהּ שֶׁאֵין לָהּ**
22 **אַחֲרָיוּת, שֶׁהֶחֱזִירָהּ[76] נְכָסִים אֵלּוּ נִכְסֵי מְלוֹג[77]. שֶׁהֲרֵי**
23 **אֵין הַבַּעַל מֵבִיא רְאָיָה לִטֹּל כְּלוּם וְלֹא לְהַחֲזִיק**
24 **בַּנְּכָסִים, אֶלָּא לְהִפָּטֵר מִתְּבִיעָתָהּ מִלְּשַׁלֵּם[78]. אֲבָל אִם**
25 **נָתְנָה לוֹ מַתָּנָה מִטַּלְטְלֵי צֹאן בַּרְזֶל הַקַּיָּמִין - לֹא**
26 **קָנָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי**
27 **לְבַעְלִי[79].**

75) בקנין סודר (כמבואר למעלה פ"י ה"ט). 76) שהפכה. 77) שאין אחריותם עליו (כמבואר למעלה פט"ז ה"א). 78) אין כאן מתנה אלא מחילת שעבוד. 79) מבואר בהלכה הקודמת.

28 **כ. בַּעַל שֶׁמָּכַר קַרְקַע לְפֵרוֹת[80] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם;**
29 **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִתְקִינוּ פֵּרוֹת לָאִישׁ אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְוִיחַ**
30 **בְּהוֹצָאַת הַבַּיִת[81]. לְפִיכָךְ, אִם מָכַר לַפֵּרוֹת וְלָקַח**
31 **אוֹתָן הַמָּעוֹת לִסְחוֹרָה[82] - שׁוֹמְעִין לוֹ[83].**

80) מכר נכסי מלוג שיאכל הלוקח פירותיהם, וגוף הקרקע ישאר לאשה. 81) שיהא מזון הבית מצוי וייטיב לה (כתובות פ: וברש"י). 82) לישא וליתן בהן, והריוח יהיה להוצאת הבית. 83) שם.

32 **כא. הָיוּ לָאִשָּׁה כְּסָפִים: אִם נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל הֵן[84] -**
33 **הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶן[85]; וְאִם נִכְסֵי מְלוֹג הֵן[86] -**
34 **בֵּין שֶׁהִכְנִיסָה אוֹתָן לוֹ[87], בֵּין שֶׁנָּפְלוּ לָהּ בִּירֻשָּׁה אוֹ**
35 **נָתְנוּ לָהּ בְּמַתָּנָה, אוֹ נָפְלוּ לָהּ מִטַּלְטְלִין אוֹ נָתְנוּ לָהּ**
36 **- הֲרֵי אֵלּוּ יִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל**
37 **פֵּרוֹתֵיהֶן[88].**

84) שקיבל בעלה אחריותם עליו. 85) כדי להרויח ('ירושלמי' כתובות פ"ו ה"ג). 86) שלא קיבל הבעל אחריותם עליו, והם ברשות האשה אם פחתו, פחתו לה וכו' (כמבואר למעלה פט"ז ה"א). 87) בעת הנישואין. 88) כי אם יוציא הכספים או המטלטלין, הרי הוא מכלה את הקרן ולא ישאר לה כלום, לפיכך יקח בהם קרקע שתשאר קרן קיימת לרשות האשה (כתובות עט.).

38 **כב. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁחָבְלוּ[89] בָּהּ אֲחֵרִים - כָּל הַמָּעוֹת**
39 **הָרְאוּיוֹת לָתֵת לָהּ[90] יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַבַּעַל אוֹכֵל**
40 **פֵּרוֹתֵיהֶן כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת חוֹבֵל[91].**

89) שהיכו אותה והזיקוה. 90) כתשלומי נזקה, כגון: צער, בושת ופגם (כמבואר בכתובות סה:). 91) פ"ד הט"ו. וראה להלן הלכה כח.

כג. נָפְלוּ לָהּ עֲבָדִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם זְקֵנִים[92], לֹא יִמָּכְרוּ מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ[93]. נָפְלוּ לָהּ זֵיתִים וּגְפָנִים וְלֹא הָיָה בְּגוּף הַקַּרְקַע שֶׁהָאִילָנוֹת בָּהּ כְּלוּם[94] - אִם עוֹשִׂין כְּדֵי טִפּוּלָם[95] - לֹא יִמָּכְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ[96]; וְאִם לָאו - הֲרֵי אֵלּוּ יִמָּכְרוּ לְעֵצִים, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת[97].

92) ונמצא שהקרן כלה מהר. 93) כי כל זמן שהם קיימים אצלה - הרי הם לשם ולתפארת לה ולבית אביה, ולפיכך היא יכולה לעכב (כתובות עט:). 94) שאביה קנה זיתים בלא קרקע על־מנת שיהיו בקרקע המוכר, והוא יאכל פירות עד שייבשו (שם וברש"י). 95) שמכניסים דמי הוצאתם. 96) שכל עוד שלא יבשו, הרי הם לה לשבח ('ירושלמי' כתובות פ"ח ה"ו, וכן ברי"ף). 97) הואיל ואינם עושים כדי טיפולם, אין להתחשב עם 'שבח בית אביה', ומוטב לקנות בהם קרקע, שהקרן תשאר לרשות האשה. ואם האילנות היו בקרקע שלה והם זקנים - לא ימכרו, משום שבח בית אביה, שהרי הקרקע אינה כלה והיא תשמש לה קרן (כתובות עט:).

כד. נָפְלוּ לָהּ פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל[98]; תְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע - שֶׁלָּהּ, וְיִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע[99], וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לָהּ פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלָּהּ[100]; וְאִם הָיוּ תְּלוּשִׁין - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[101].

98) אע"פ שלא גדלו ברשותו, תורת 'פירות' להם ויאכלם, הואיל והקרקע קיימת לה. 99) שאם יאכלם, הרי הקרן כלה, ומה ישאר לאשה? (כתובות עט.). 100) הואיל ולא תשלם בעודה תחתיו, לא זכה בהם. 101) שם, שמשתלשם זכה בהם מדין פירות נכסי מלוג.

כה. עַבְדֵי נִכְסֵי מְלוֹג וּבְהֶמַת נִכְסֵי מְלוֹג - הַבַּעַל חַיָּב בְּמִזּוֹנוֹת שֶׁלָּהֶן וּבְכָל צָרְכֵיהֶם[102], וְהֵן עוֹשִׂין לוֹ, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם. לְפִיכָךְ: וְלַד שִׁפְחַת מְלוֹג - לַבַּעַל[103], וְלַד בְּהֶמַת מְלוֹג - לַבַּעַל. וְאִם גֵּרְשָׁהּ, וְרָצְתָה הָאִשָּׁה לִתֵּן דָּמִים וְלִטֹּל וְלַד הַשִּׁפְחָה מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ - שׁוֹמְעִין לָהּ[104].

102) יבמות סו, א: "שעל מנת כן הכניס אותם, שאם לא יזון אותם, ימותו ויברחו - והרי אינו חייב באחריותם" (לשון רבינו, פ"ט מהל' עבדים ה"ז). 103) מדין פירות. 104) כתובות עט, ב.

כו. הִכְנִיסָה לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים אוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת בְּתוֹרַת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, וְשָׁמוּ אוֹתָן עָלָיו בְּאֶלֶף זוּז, וְהוּקְרוּ[105] וְעָמְדוּ בְּאַלְפַּיִם, וְגֵרְשָׁהּ - נוֹטֶלֶת אֶחָד בָּאֶלֶף שֶׁלָּהּ. וְהַשֵּׁנִי, אִם רָצְתָה שֶׁתִּתֵּן דָּמָיו וְתִטֹּל מִשּׁוּם שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ - שׁוֹמְעִין לָהּ[106].

105) ונתייקרו. 106) יבמות סז, א.

כז. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין שֶׁנְּתָנָהּ לָהּ קַרְקַע בֵּין שֶׁנְּתָנָהּ לָהּ מָעוֹת, וְלָקְחָה בָּהֶן קַרְקַע - אֵין לַבַּעַל פֵּרוֹת בְּמַתָּנָה זוֹ[107]. וְכֵן הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ, אֶלָּא יִהְיוּ פֵּרוֹתֶיהָ לְאִשָּׁה לְמַה שֶּׁתִּרְצֶה - אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת מַתָּנָה זוֹ[108]. וְכֵן הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ בְּטוֹבַת הֲנָאָה[109] - אוֹתָן הַדְּמִים לְאִשָּׁה, וְאֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[110].

107) בבא־בתרא נא, ב: "נותן, בעין יפה נותן" (רשב"ם שם). אולם אם מתה, הבעל יורשה, שהרי זה דומה לאב שנתן לבנו מתנה שאין לאב בה אכילת פירות, ואם מת הבן - האב יורשו (רשב"א, הובא במגיד־משנה). 108) נדרים פח, א. ונזיר כד, ב. והשווה פ"ג מהל' זכיה הי"ג. 109) שאם ימות בעלה בחייה, יהיה כסף כתובתה ללוקח, ואם היא תמות בחיי בעלה - אין ללוקח כלום, שהרי לא באה לידי גבייה ובעלה יורשה (כמבואר למעלה פי"ז הי"ד). 110) בבא־קמא פט, א: "פירות תקנו לו חכמים, פירי פירות לא תקנו לו", שלא תקנו לו חכמים אלא פירי־פירות היוצאים מגופם, אבל הבאים ממקום אחר - לא תקנו חכמים ('תוספות' שם ד"ה פירא). והוא הטעם למה שכתב להלן הלכה כח.

כח. וְלַד בְּהֵמַת מְלוֹג שֶׁנִּגְנַב, וְנִמְצָא הַגַּנָּב וְשִׁלֵּם שְׁנַיִם - הַכֶּפֶל לָאִשָּׁה; שֶׁאֵין זֶה פְּרִי שֶׁתִּקְּנוּ לוֹ חֲכָמִים[111]. הַחוֹבֵל בְּאִשְׁתּוֹ - כָּל הַנֶּזֶק[112] וְהַצַּעַר וְהַבּשֶׁת שֶׁלָּהּ, וְאֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת חוֹבֵל[113].

111) כתובות עט, ב. שגם כפל הוא פירי פירות שבאים ממקום אחר (ראה הלכה הקודמת). 112) הפחת שנפחתה משוויה בגלל חבלת גופה (ראה פ"א מהל' חובל, ה"ב). 113) פ"ד הט"ז, ע"פ הוראת הגאונים. והטעם, כי מצד הדין היה ראוי שבושתה ופגמה יהיו שלה, אפילו כשאחר חבל בה, אלא מתוך שגם הוא מתבייש בבשתה ומצטער בפגמה, לפיכך פירות מעותיה שלו. אבל זה שחבל באשתו, ציער את עצמו ובייש את עצמו ולמה יטול פירותיה (הרשב"א, הובא במגיד־משנה שם). ולדעת הראב"ד (שם) אין הוא אוכל פירות ממה שראוי ליתן לה, משום קנס, הוא עשה שלא כהוגן - דין הוא שלא יהא חוטא נשכר.

כט. הַמּוֹכֵר קַרְקַע לְאִשְׁתּוֹ: אִם הָיוּ הַמָּעוֹת שֶׁלָּקְחָה בָּהֶן אֶת הַקַּרְקַע מִבַּעֲלָהּ גְּלוּיִין וִידוּעִין לַבַּעַל - קָנְתָה, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת אוֹתָהּ הַקַּרְקַע[114]; וְאִם הָיוּ מָעוֹת טְמוּנִין - לֹא קָנְתָה, שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר: לֹא מָכַרְתִּי אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְאוֹת הַמָּעוֹת שֶׁטָּמְנָה. וְאוֹתָן הַמָּעוֹת שֶׁנִּרְאוּ - יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת[115].

114) בבא־בתרא נא, ב. כיון שנקנתה ממעות שלה שהן נכסי מלוג. 115) שם. ונאמנת היא לומר שהמעות שלה, כמבואר בסמוך. ולפיכך יקחו בהן קרקע בשבילה.

ל. הֲרֵי שֶׁנִּמְצְאוּ מָעוֹת אוֹ מִטַּלְטְלִין בְּיַד הָאִשָּׁה,

הִיא אוֹמֶרֶת: בְּמַתָּנָה נִתְּנוּ לִי, וְהוּא אוֹמֵר: מִמַּעֲשֵׂה יָדַיִךְ הֵם שֶׁהֵם שֶׁלִּי[116] - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת[117]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים[118] עַל מִי שֶׁטּוֹעֶנֶת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כֵּן. וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת. וְאִם אָמְרָה: עַל מְנָת כֵּן נָתְנוּ לִי, עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְבַעְלִי רְשׁוּת בָּהֶן, אֶלָּא אֶעֱשֶׂה בָּהֶן כָּל מַה שֶּׁאֶרְצֶה - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה[119]; שֶׁכָּל מָמוֹן שֶׁנִּמְצָא בְּיַד הָאִשָּׁה - בְּחֶזְקַת הַבַּעַל הוּא שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו[120], עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה.

116) כמבואר למעלה פכ"א ה"א. 117) 'ירושלמי' כתובות פ"ו ה"א: "קול יוצא למתנה", כלומר יֵרֵאה לשקר, לפי שיש לעמוד על השקר ע"י חקירה, ולפיכך נאמנת. וכן אמרו (בבא־בתרא נב:): "האשה שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית, והיו שטרות יוצאים על שמה ואמרה שלי הם, . . . עליה להביא ראיה". משמע מזה שאילו לא היתה נושאת ונותנת בתוך הבית - נאמנת לומר במתנה נתנו לי (כסף־משנה). 118) מבואר לעיל פי"א ה"י. אבל אינו יכול להשביעה שבועת היסת, הואיל ואינו טוען טענת ברי (ודאי), ואין נשבעים שבועת היסת על תביעת ספק, וכמבואר לעיל פט"ו הי"ג. 119) כי אע"פ שקול יוצא למתנה, אין קול יוצא שזו מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה, ולפיכך יכולה היא להעיז ולשקר ואינה נאמנת ('מעשה רוקח'). 120) ואין צורך לומר שבעלה יורשה, וכמבואר בסמוך בהל"ב (כסף־משנה בשם בעל ה'תרומות').

לא. אָמְרָה לוֹ: אַתָּה נָתַתָּ לִי בְּמַתָּנָה - נִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנָּתַן לָהּ הַבַּעַל[121], וְאֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָן[122].

121) שהרי בעלה טוען טענת ודאי שלא נתן לה מעות אלו. שבועת היסת - מפורשת לעיל בביאורנו פט"ז הי"ז. 122) הואיל ואין אשה מעיזה פניה בפני בעלה בכל דבר שהוא יודע האמת כמוה, נאמנת היא לומר מתנה הן, ואין לו פירות, כמבואר למעלה הכ"ז. וגדולה מזו מצינו, שהאשה נאמנת לומר לבעלה בפניו, גרשתני, חזקה אינה מעיזה פניה בפני בעלה (למעלה פ"ד הי"ג).

לב. אֵין מְקַבְּלִין פִּקְדוֹנוֹת לֹא מִן הַנָּשִׁים וְלֹא מִן הָעֲבָדִים וְלֹא מִן הַקְּטַנִּים[123]. וְאִם עָבַר וְקִבֵּל מִן הָאִשָּׁה - יַחֲזִיר לָאִשָּׁה[124]. מֵתָה - יַחֲזִיר לְבַעְלָהּ[125]. קִבֵּל מִן הָעֶבֶד - יַחֲזִיר לָעֶבֶד. וְאִם מֵת - יַחֲזִיר לְרַבּוֹ[126]. קִבֵּל מִן הַקָּטָן - יִקְנֶה לוֹ בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה[127] אוֹ דָּבָר שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם. וְכֻלָּם שֶׁאָמְרוּ בִּשְׁעַת מִיתָתָן: פִּקָּדוֹן זֶה שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא - אִם הָיוּ בְּחֶזְקַת נֶאֱמָנִין אֵצֶל זֶה שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ - יַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ, וְאִם לַאו - יִתֵּן לְיוֹרְשֵׁיהֶם[128].

123) שיש לחוש שמא גנבום מבעליהם או מאדוניהם, ואסור לסייע ידי עוברי עבירה. וכשלא יקבלו מהם יחזירו למקום שגנבו שם (בבא־בתרא נא:). 124) שאין להחזיקה כגנבה. 125) שאפילו הכסף שלה, בעלה יורשה. 126) שכל מה שקנה עבד, קנה רבו (שם). 127) לא יחזיר לקטן שאינו יודע לשמור, והרי זה כמשליך לאיבוד, אלא יקנה לו ספר־תורה ללמוד בו - הרי פירות, והקרן קיימת (שם נב:). 128) שם. מכאן ראיה למה שכתב רבינו למעלה בהלכה ל, שאין האשה נאמנת לומר ניתן לי במתנה על מנת שלא יהיה לבעל רשות בו, כי אם בחייה היתה נאמנת להפקיע ממונה מבעלה שלא יאכל פירותיו, אף לאחר מיתה תהא נאמנת להפקיעו מירושתה, שהרי היה בידה להפקיעו בחייה (מגיד־משנה). והשווה פ"ז מהל' שאלה ופקדון ה"י.

לג. הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ לָהּ כְּסָפִים הָרְאוּיוֹת[129] לַבַּעַל לֶאֱכֹל פֵּרוֹתֵיהֶם, הוּא אוֹמֵר: כָּךְ וָכָךְ יִלָּקַח בָּהֶם, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי לוֹקַחַת בָּהֶן אֶלָּא כָּךְ וָכָךְ - לוֹקְחִים דָּבָר שֶׁפֵּרוֹתָיו מְרֻבִּים וִיצִיאָתוֹ מְעוּטָה[130], בֵּין שֶׁהָיָה הַדָּבָר כִּרְצוֹנוֹ אוֹ שֶׁהָיָה כִּרְצוֹנָהּ. וְאֵין לוֹקְחִין אֶלָּא דָּבָר שֶׁגִּזְעוֹ מַחֲלִיף[131], שֶׁמָּא יֹאכַל הַכֹּל וְנִמְצָא הַקֶּרֶן אָבֵד.

129) כצ"ל. ובדפוסים "הראויות". 130) כגון שהוא רוצה לקנות קרקע לזריעה והיא רוצה לקנות בתים, קונים קרקע ששכרה מרובה והיא מתקיימת (כתובות עט. וברש"י). 131) שפירותיו נאכלים, והגזע אינו כלה אלא מתחלף ובא לשנה הבאה, כגון יער וכדומה (שם).

לד. הָאִשָּׁה שֶׁהִכְנִיסָה לְבַעְלָהּ עֵז לַחֲלָבָהּ[132] וְרָחֵל לְגִזָּתָהּ וְדֶקֶל לְפֵרוֹתָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא פֵּרוֹת אֵלּוּ בִּלְבַד. הֲרֵי זֶה אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתִּכְלֶה הַקֶּרֶן. וְכֵן אִם הִכְנִיסָה לוֹ כְּלֵי תַשְׁמִישׁ[133] בְּתוֹרַת נִכְסֵי מְלוֹג, הֲרֵי זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן וְלוֹבֵשׁ וּמַצִּיעַ וּמְכַסֶּה עַד שֶׁיִּכְלֶה הַקֶּרֶן. וּכְשֶׁיִּגָּרֵשׁ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם הַבְּלָאוֹת[134] שֶׁל נִכְסֵי מְלוֹג.

132) שלא העז היתה שלה אלא החלב היה שלה, וכן כולם. 133) כגון בגד ללבוש. 134) השחקים, אע"פ שהקרן כלה, כיון שאין בילויו ניכר כל שעה, אין חוששים לו (כתובות עט: ע"פ רבינו אלפס ור"ן שם).

לה. הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[135], שֶׁנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, אַף־עַל־פִּי שֶׁפִּחִיתָתָן עַל הַבַּעַל[136], אִם הָיוּ הַבְּלָאוֹת קַיָּמִין וְהָיוּ עוֹשִׂין מֵעֵין מְלַאכְתָּן[137] - נוֹטֶלֶת כֵּלֶיהָ כְּמָה שֶׁהֵן[138]; וְאִם לֹא הָיוּ עוֹשִׂין מֵעֵין מְלַאכְתָּן - הֲרֵי הֵן כְּמוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם בִּדְמֵיהֶם שֶׁשָּׁמוּ אוֹתָן עָלָיו בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִין. וּמִנְהָג[139] פָּשׁוּט הוּא זֶה, וְכָל הַנּוֹשֵׂא - עַל מִנְהָג זֶה קִבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת הַנִּדּוּנְיָא. וּכְשֵׁם שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם הַפִּחָת, כָּךְ אֵינוֹ נוֹטֵל אֶת הַשֶּׁבַח, אִם הוֹתִירוּ דְּמֵיהֶן, לְפִי מִנְהָג זֶה. יֵשׁ לַבַּעַל לָכַף מִקְצָת עַבְדֵי אִשְׁתּוֹ וְאַמְהוֹתֶיהָ שֶׁיִּהְיוּ מְשַׁמְּשִׁין אוֹתוֹ בְּבֵית אִשָּׁה אַחֶרֶת[140] שֶׁנָּשָׂא, בֵּין שֶׁהָיוּ עַבְדֵי מְלוֹג בֵּין שֶׁהָיוּ עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹלִיכָן לְעִיר אַחֶרֶת שֶׁלֹּא מִדַּעַת אִשְׁתּוֹ[141].

123) שיש לחוש שמא גנבום מבעליהם או מאדוניהם, ואסור לסייע ידי עוברי עבירה. וכשלא יקבלו מהם יחזירו למקום שגנבו שם (בבא־בתרא נא:). 124) שאין להחזיקה כגנבה. 125) שאפילו הכסף שלה, בעלה יורשה. 126) שכל מה שקנה עבד, קנה רבו (שם). 127) לא יחזיר

135) הובאה דעתם ברי"ף יבמות ריש פ"ז. 136) כגון שמתו, או פחתו באופן שאין עושים מלאכתם. 137) דומה למלאכתם. 138) ואינו משלם את ההפרש. 139) נפוץ ומקובל. שאע"פ שמצד דין התלמוד, היה ראוי לשלם הפחת, כמו שכתב רבינו למעלה פט"ז ה"א - נהגו העולם כשיטת הגאונים הנ"ל. וכתב ה'מגיד משנה' ש"אין מנהג ארצותינו כן (כמנהגו של הרמב"ם) אלא כדין הגמרא, ונכסי צאן ברזל הרי הם כחוב גמור על הבעל". 140) כי בשעה שמשמשים אותו בבית אחר יש לה ריוח בבית, כי אינה צריכה לשמשו אז, ומה לה אם ישמשוהו בביתה או בבית אחר, ואמנם אם אינם משמשים אותו, אלא את אשתו השניה בלבד, ודאי יכולה בעלת העבדים לעכב (כתובות פ:). 141) כי אם הוא בעיר אחרת, אין כאן שום "ריוח בית" שאין שימושו מוטל עליה (כסף־משנה).

יום שלישי כ"ד כסלו ה'תשע"ח

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו דיני תנאי להפקעת זכויות האיש באשתו, זכויות הבעל בנכסי מלוג שלה, מנהגי הנדונייא, פיסוק המעות בשידוכין, מזון בת אשתו.

1 **א. הָאִשָּׁה שֶׁהִתְנִית עַל בַּעְלָהּ לְבַטֵּל זְכוּת מִדְּבָרִים**
2 **שֶׁזּוֹכֶה בָּהֶן הַבַּעַל[2]: אִם כָּתַב לָהּ[3] וְעוֹדָהּ אֲרוּסָה**
3 **קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין - אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ[4], אֶלָּא כָּל**
4 **מַה שֶּׁכָּתַב לָהּ קַיָּם[5]; וְאִם כָּתַב לָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין -**
5 **צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ[6].**

2) כגון אכילת פירות נכסיה או ירושתה שהוא זוכה בהן. 3) כתב ויתור על זכויותיו. 4) להקנות לו סודר, ועם קבלת הסודר הוא מקנה לאשתו את זכותו, 5) הואיל ואז עדיין לא זכה בנכסים יכול הוא להתנות שלא יזכה בהם לכשישאנה. 6) כי אז כבר זכה בנכסים והרי הוא כשותף עמה, ואינו יכול להסתלק מהם בלי קניין, כדין כל שותף המסתלק משותפותו שאין סילוקו מועיל אלא כאשר יקנו מידו.

6 **ב. הִתְנָה עִמָּהּ[7] שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ[8],**
7 **אִם מָכְרָה וְנָתְנָה - מִכְרָהּ וּמַתְּנָתָהּ קַיָּם, אֲבָל אוֹכֵל**
8 **פֵּרוֹתֵיהֶן כָּל זְמַן שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתָהּ[9]. וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ**
9 **כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה שֶׁאֵין לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ - הֲרֵי**
10 **סִלֵּק עַצְמוֹ מִגּוּף הַקַּרְקַע, וְאֵין לוֹ בִּנְכָסֶיהָ פֵּרוֹת**
11 **לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עֵרְעֵר עַל קִנְיָנוֹ וְאָמַר: לֹא עָלָה**
12 **בְּדַעְתִּי שֶׁאֵין לִי פֵּרוֹת מִפְּנֵי קִנְיָן זֶה, אֶלָּא שֶׁאִם**
13 **מָכְרָה - מִכְרָהּ קַיָּם, שֶׁאֵין אָדָם נוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּלֹא**
14 **נְכָסִים - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא כְּבָר סִלֵּק עַצְמוֹ מִגּוּף**
15 **הַקַּרְקַע.**

7) עם הארוסה בלא קניין, או אחרי הנישואין וקנו מידו. 8) ולא פירש ממה הסתלק, שהרי בשלושה דברים זוכה הבעל בנכסי אשתו, אכילת הפירות, ושאם תמכור מכרה בטל, ואם תמות יירשנה. 9) שלא ויתר אלא על הפחות שבזכיותיו, והיא: תוקף מכירתה, כי חשב שמא לא תמכור כלל כי אין זה מצוי שתמכור נכסיה. וכלל הוא: "יד בעל השטר על התחתונה" - כל המוציא שטר על המוחזק בדבר אם השטר סתום מורידים אותו לפחות שבמשמעות השטר. וכן אם מתה - יורשה.

16 **ג. הִתְנָה עִמָּהּ[10] שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ - הֲרֵי זֶה**
17 **אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן, אֲבָל מוֹכְרִין אֶת הַפֵּרוֹת[11],**
18 **וְלוֹקְחִין[12] בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ; שֶׁלֹּא**
19 **סִלֵּק עַצְמוֹ אֶלָּא מִפֵּרוֹת נְכָסִים אֵלּוּ בִּלְבַד[13].**

10) עם הארוסה ואפילו בלא קניין. 11) בעל כורחה. 12) וקונים. 13) ולא מפירי פירותיהם.

20 **ד. הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ וְלֹא פֵּרֵי**
21 **פֵּרוֹתֵיהֶן - לוֹקְחִין הַפֵּרוֹת וְקוֹנִין בָּהֶם קַרְקַע,**
22 **וְלוֹקְחִין פֵּרוֹת קַרְקַע זוֹ וְקוֹנִין בָּהֶם קַרְקַע שְׁנִיָּה,**
23 **וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵן פֵּרֵי פֵּרֵי פֵּרוֹת[14]. וְכֵן**
24 **הַדָּבָר תָּמִיד, עַד שֶׁיִּתְּנֶה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ לֹא פֵּרוֹת**
25 **וְלֹא פֵּרֵי פֵּרוֹתֵיהֶן עַד לְעוֹלָם. וְאַחַר כָּךְ לֹא יִהְיוּ לוֹ**
26 **פֵּרוֹת בְּחַיֶּיהָ, אֲבָל אִם מֵתָה - יִירַשׁ הַכֹּל.**

14) כי לא הזכיר בויתורו אלא סילוקו מפירי פירות בלבד, ועל מה שלא הזכיר - זכותו קיימת.

27 **ה. הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - הֲרֵי זֶה לֹא יִירָשֶׁנָּה,**
28 **אֲבָל אוֹכֵל פֵּרוֹת בְּחַיֶּיהָ. וְכֵן אִם הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁיִּירַשׁ**
29 **מִקְצָת נְכָסִים, וְכֵן אִם הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁאִם מֵתָה בְּלֹא**
30 **בָּנִים יַחֲזִרוּ נְכָסִין לְבֵית אָבִיהָ - הַכֹּל קַיָּם.**

31 **ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[15]? שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ קֹדֶם**
32 **שֶׁתִּנָּשֵׂא, שֶׁהַנַּחֲלָה הַבָּאָה לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא**
33 **מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ[16] מַתְּנָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה קֹדֶם שֶׁתְּהֵא**
34 **רְאוּיָה לוֹ[17]; אֲבָל אִם הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת -**
35 **תְּנָאוֹ בָּטֵל[18] וְיִירָשֶׁנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19].**

15) שאינו יורשה. 16) מירושת אבותיו, אלא על ידי מעשיו, כגון נחלת אשתו הבאה לו על ידי נישואיו. 17) לפני הנישואין, כי עד הנישואין אפילו אם מתה אינו ראוי ליורשה. ולפיכך יכול הוא לומר לה: לא יהיה לי חלק באותו ממון העתיד לבוא לו. שאין מזכים לאדם בעל כורחו. 18) כיוון שהירושה ראוייה לו אילו מתה עכשיו, אינו יכול לוותר עליה. 19) "כל תנאי שבירושה בטל אף על פי שהוא ממון, שנאמר בה: "לחוקת משפט".

36 **ז. הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר נִשּׂוּאִין[20] שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ דִּין**
37 **וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ, וְלֹא בְּפֵרֵי פֵּרוֹתֶיהָ עַד עוֹלָם, בְּחַיֶּיהָ**
38 **וּבְמוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹת כְּלָל; אֲבָל אִם**
39 **מֵתָה - יִירָשֶׁנָּה[21], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

20) וגם קנו מידו. 21) וכן אם מכרה או נתנה, מכרה ומתנתה קיימים.

40 **ח. הַבַּעַל שֶׁהוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נִכְסֵי מְלוֹג - בֵּין**

שֶׁהוֹצִיא מְעַט וְאָכַל פֵּרוֹת הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהוֹצִיא הַרְבֵּה וְאָכַל פֵּרוֹת מְעַט, וַאֲפִלּוּ אָכַל גְּרוֹגֶרֶת[22] אַחַת דֶּרֶךְ כָּבוֹד[23], אוֹ שֶׁאָכַל דִּינָר אֶחָד[24] אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד, וַאֲפִלּוּ לֹא לָקַח בַּפֵּרוֹת מִמַּה שֶׁהוֹצִיא אֶלָּא חֲבִילָה אַחַת שֶׁל זְמוֹרוֹת[25] - מַה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמַה שֶׁאָכַל אָכַל[26].

22) תאנה יבשה. 23) בביתו על שולחנו, ולא בשוק או בשדה דרך עראי. 24) שווה דינר. 25) ענפי הגפן, שהם מאכל לפילים, והאכיל מהם את בהמתו. ומכל מקום צריך שתהא החבילה שווה דינר, כי אכילת בהמה אינה אכילת כבוד. 26) וכשהוא מגרשה אינו יכול לתבוע את הוצאותיו.

ט. וְכֵן אִם נָפְלוּ לָהּ כְּסָפִים בְּמָקוֹם רָחוֹק, וְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן הוֹצָאוֹת עַד שֶׁהֱבִיאָן אוֹ עַד שֶׁהוֹצִיאָן מִיַּד מִי שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ, וְלָקַח בָּהֶן קַרְקַע וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ כַּשִּׁעוּר - מַה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמַה שֶׁאָכַל אָכַל. הוֹצִיא וְלֹא אָכַל, אוֹ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר - שָׁמִין כַּמָּה שֶׁהִשְׁבִּיחוּ, וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוֹצִיא. אִם הִשְׁבַּח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה - יִשְׁבַּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[27] כַּמָּה הוֹצִיא, וְנוֹטֵל הַהוֹצָאָה; וְאִם הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח - אֵין לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אֶלָּא כְּשִׁעוּר הַשֶּׁבַח, וּבִשְׁבוּעָה.

27) "הנשבע אוחז ספר תורה בזרועו ועומד ונשבע".

י. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[28]? בְּמִגָּרֵשׁ; אֲבָל הָאִשָּׁה שֶׁמָּרְדָה עַל בַּעְלָהּ[29] - אֲפִלּוּ אָכַל הַרְבֵּה, שָׁמִין לוֹ כַּמָּה אָכַל, וּפוֹחֵת אוֹתוֹ מִמַּה שֶׁרָאוּי לִתֵּן לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אַחַר שֶׁיִּשְׁבַּע וְנוֹטְלוֹ; שֶׁלֹּא הִקְנָה לָהּ כְּדֵי שֶׁתִּטֹּל וְתֵצֵא מֵעַצְמָהּ. וְכֵן הַמּוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ קְטַנָּה, וּמֵאֲנָה בּוֹ - רוֹאִין כַּמָּה אָכַל וְכַמָּה הוֹצִיא וְכַמָּה הִשְׁבִּיחַ, וְשָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס; שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּת יָרַד.

28) שאנו אומרים: מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל. 29) והיא דורשת גט.

יא. מִנְהָגוֹת רַבּוֹת יֵשׁ בִּנְדוּנְיָא. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּכְתְּבוּ בַּכְּתֻבּוֹת הַנְּדוּנְיָא יָתֵר עַל דָּמֶיהָ בִּשְׁלִישׁ אוֹ בְּחֹמֶשׁ אוֹ בְּמֵחֲצָה, כְּגוֹן שֶׁתִּהְיֶה הַנְּדוּנְיָא מֵאָה וְכוֹתְבִים שֶׁהִכְנִיסָה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בִּכְּנֵי הָעָם. וּכְשֶׁתְּבוֹא לִגְבּוֹת - לֹא תִּגְבֶּה אֶלָּא הַמֵּאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּב פָּחוֹת, וְאִם פָּסְקָה לְהָבִיא לוֹ בְּמֵאָה כֵּלִים - נוֹתֶנֶת שָׁוֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אוֹ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, וְכוֹתְבִין שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ מֵאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּב שָׁוֶה מָנֶה בְּמָנֶה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּתֵּן הָאִישׁ מָעוֹת לְפִי הַנְּדוּנְיָא דָּבָר קָצוּב, שֶׁתִּתְקַשֵּׁט בּוֹ הַכַּלָּה וְתִקְנֶה בּוֹ בְּשָׂמִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיַּכְנִיס הָאִישׁ שׁוּם מִשֶּׁלּוֹ לָאִשָּׁה וְיִצְטָרֵף לְנְדוּנְיָתָהּ לְהִתְנָאוֹת בּוֹ.

יב. הַנּוֹשֵׂא סְתָם - כּוֹתֵב וְנוֹתֵן כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְכֵן הִיא שֶׁפָּסְקָה לְהַכְנִיס - נוֹתֶנֶת כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וּכְשֶׁתְּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ - מַגְבִּין לָהּ מַה שֶׁכְּתֻבָּתָהּ כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וּבְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, מִנְהַג הַמְּדִינָה עִקָּר גָּדוֹל הוּא וְעַל פִּיו דָּנִין. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל הַמְּדִינָה.

יג. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ בֵּינֵיהֶם שִׁדּוּכִין, וְאָמַר לָהּ: כַּמָּה אַתְּ מַכְנֶסֶת לִי? כָּךְ וָכָךְ! וְאָמְרָה לוֹ: וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לִי אוֹ כּוֹתֵב לִי? כָּךְ וָכָךְ! וְכֵן הָאָב שֶׁפָּסַק עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ: כַּמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ? כָּךְ וָכָךְ! וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ? כָּךְ וָכָךְ! עָמְדוּ וְקִדְּשׁוּ - קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּינֵיהֶן קִנְיָן. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְנִים בַּאֲמִירָה.

יד. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁפָּסַק הָאָב לְבִתּוֹ, בֵּין קְטַנָּה וּבֵין גְּדוֹלָה, וּפָסַק הָאָב לִבְנוֹ, וּבְנִשּׂוּאִין רִאשׁוֹנִים; שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ, וּמֵרֹב שִׂמְחָתוֹ בַּנִּשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים גָּמַר וּמַקְנֶה לוֹ בַּאֲמִירָה. אֲבָל אָח שֶׁפָּסַק לַאֲחוֹתוֹ אוֹ אִשָּׁה שֶׁפָּסְקָה לְבִתָּהּ וְכֵן שְׁאָר קְרוֹבִים, וְכֵן הָאָב שֶׁפָּסַק לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ בְּנִשּׂוּאִין שְׁנִיִּים - לֹא קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים עַד שֶׁיִּקְנוּ מִיְּדֵי הַפּוֹסֵק שֶׁיִּתֵּן כָּךְ וָכָךְ.

טו. הָאָב שֶׁפָּסַק עַל יַד בִּתּוֹ - לֹא קָנָתָה הַבַּת אוֹתָהּ הַמַּתָּנָה עַד שֶׁיִּכְנֹס אוֹתָהּ בַּעְלָהּ. וְכֵן הַבֵּן לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּכְנֹס. שֶׁכָּל הַפּוֹסֵק אֵינוֹ פּוֹסֵק אֶלָּא עַל מְנָת לִכְנֹס. לְפִיכָךְ, הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו לְיִבּוּם - יָכוֹל הָאָב לוֹמַר לַיָּבָם: לְאָחִיךָ הָיִיתִי רוֹצֶה לִתֵּן, וּלְךָ אֵינִי רוֹצֶה לִתֵּן. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָרִאשׁוֹן עַם הָאָרֶץ וְהַשֵּׁנִי חָכָם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַבַּת רוֹצָה בּוֹ.

טז. הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ, וְהָלַךְ הָאָב לִמְדִינָה אַחֶרֶת[30] - יְכוֹלָה הִיא לוֹמַר לַבַּעַל: אֲנִי לֹא פָּסַקְתִּי עַל עַצְמִי, מָה אֲנִי יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? אוֹ כְּנֹס בְּלֹא נְדוּנְיָא אוֹ פָּטְרֵנִי בְּגֵט. אֲבָל אִם פָּסְקָה הִיא עַל עַצְמָהּ וְלֹא הִגִּיעָה יָדָהּ - חֲרִי זוֹ יוֹשֶׁבֶת עַד שֶׁתִּמְצָא מַה שֶׁפָּסְקָה אוֹ עַד שֶׁתָּמוּת[31]. וְלָמָּה לֹא תִּפְטֹר עַצְמָהּ בְּמַרְדּוּת[32]? שֶׁהַמּוֹרֶדֶת וְהִיא אֲרוּסָה - הַבַּעַל רוֹצֶה לְכָנְסָהּ וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה; אֲבָל זוֹ - אֵין הַבַּעַל רוֹצֶה בָּהּ עַד שֶׁתִּתֵּן הַנְּדוּנְיָא שֶׁפָּסְקָה, וְהִיא רוֹצָה בּוֹ, שֶׁחֲרֵי אוֹמֶרֶת לוֹ: אוֹ כְּנֹס אוֹ פְּטֹר[33]. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּגְדוֹלָה; אֲבָל בִּקְטַנָּה שֶׁפָּסְקָה עַל עַצְמָהּ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן גֵּט, אוֹ יִכְנֹס בְּלֹא נְדוּנְיָא[34].

30) ולא הניח כאן נכסים, אבל אם יש לו כאן נכסים, בית דין יורד לנכסיו ונותן לו. 31) "תשב עד שילבין ראשה".

32) שכל אשה המורדת בבעלה ואומרת מאסתיהו . . . כופים אותו לגרשה מייד. 33) ודעת הרי"ף שם שדינה כמורדת. 34) שאין תנאה כלום.

1 יז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וּפָסְקָה עִמּוֹ שֶׁיִּהְיֶה זָן אֶת בִּתָּהּ[35]
2 כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים - חַיָּב לְזוֹן אוֹתָם שָׁנִים שֶׁקִּבֵּל עַל
3 עַצְמוֹ. וְהוּא, שֶׁיִּתְּנוּ עַל דָּבָר זֶה בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[36];
4 אֲבָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[37] - עַד שֶׁיִּקְנוּ מִיָּדוֹ אוֹ
5 עַד שֶׁיִּכְתֹּב בִּשְׁטָר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת
6 מִקָּח וּמִמְכָּר. נִתְגָּרְשָׁה בְּתוֹךְ הַשָּׁנִים שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ
7 לָזוּן אֶת בִּתָּהּ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וּפָסְקָה גַּם עִמּוֹ שֶׁיִּהְיֶה
8 זָן אוֹתָהּ הַבַּת כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים - לֹא יֹאמַר רִאשׁוֹן: אִם
9 תָּבוֹא לְבֵיתִי אֲזוּנָהּ[38], אֶלָּא מוֹלִיךְ מְזוֹנוֹתֶיהָ לַמָּקוֹם
10 שֶׁהִיא שָׁם אִמָּהּ[39]. וְכֵן לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם: חֲרֵי אָנוּ
11 זָנִין אוֹתָהּ כְּאַחַת, אֶלָּא אֶחָד זָנָהּ וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי
12 מְזוֹנוֹת.

35) מאיש אחר. 36) שמתוך שמחת חתונתם גמר ומקנה. 37) ולפני הנישואין ואז מועיל הקניין. 38) כלומר, אם הייתי מקיים את אמה הייתי זן אותה. 39) כלומר, במקום ששם האמא שלה.

13 יח. נִשֵּׂאת הַבַּת בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הַבַּעַל חַיָּב
14 בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, וּבַעֲלֵי אִמָּהּ שְׁנֵיהֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן
15 לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת. מֵתוּ אֵלּוּ שֶׁפָּסְקוּ לָזוּן אוֹתָהּ: אִם
16 קָנוּ מִיָּדָן אוֹ שֶׁחִיֵּב עַצְמוֹ בִּשְׁטָר - חֲרֵי זוֹ כְּבַעַל חוֹב
17 בִּשְׁטָר, וְטוֹרֶפֶת מְזוֹנוֹתֶיהָ מִנִּכְסֵיהֶן הַמְשֻׁעְבָּדִים[40] עַד
18 סוֹף הַזְּמַן שֶׁפָּסְקוּ; וְאִם פָּסְקוּ בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין וְלֹא
19 הָיָה שָׁם קִנְיָן - חֲרֵי הֵם דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִתְּנוּ לִכְתֹּב,
20 וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[41].

40) שנמכרו ללקוחות על ידי בעלי אמה. 41) מנכסים משועבדים, אבל גובה היא מן היורשים כדין מלווה בעל פה.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) כולל בו דין אילונית, ממאנת, ונשים האסורות עליו - לענין כתובה. היוצאת משום שם רע, העוברת על דת אם כופין בעלה להוציאה, האשה שאמרה לבעלה שזנתה תחתיו ברצון, אשת ישראל שזנתה תחת בעלה בשגגה או באונס, אשת כהן שנבעלה בשוגג או באונס, ואשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי.

21 א. הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאֵילוֹנִית[2], וְלֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים וְלֹא
22 אִשָּׁה אַחֶרֶת לְפָרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה - אַף־עַל־פִּי
23 שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ וּמוֹצִיא[3], חֲרֵי הִיא כְּכָל הַנָּשִׁים, וְיֵשׁ
24 לָהּ כְּתֻבָּה[4] וּשְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[5]. וְכֵן זוֹכֶה הַבַּעַל בְּמַה
25 שֶׁזָּכָה בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים[6].

2) אשה עקרה שאינה מסוגלת ללדת, וסימניה מפורשים לעיל פ"ב, ה"ו. 3) כדי שישא אשה הראויה לילד, כמבואר לעיל פט"ו ה"ז. 4) הואיל והכיר בה מתחילה, ואין כאן מקח טעות (כתובות ק: במשנה). 5) כגון מזונותיה, רפואתה ופדיונה, המנויים לעיל פי"ב ה"ב. 6) מעשה ידיה וירושתה וכו' לעיל פי"ב ה"ג.

26 ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, וְנִמְצֵאת
27 אֵילוֹנִית אוֹ מְחַיָּבֵי לָאוִין[7], וְכֵן הַנּוֹשֵׂא שְׁנִיָּה[8], בֵּין
28 הִכִּיר בָּהּ בֵּין לֹא הִכִּיר בָּהּ - אֵין לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה[9]
29 וְלֹא תְּנָאֵי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה, אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ[10]. וְאֵין
30 לָהּ מְזוֹנוֹת, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ[11]. וּכְשֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ
31 וּמַפְרִישִׁין בֵּינֵיהֶם - אֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל פֵּרוֹת
32 שֶׁאָכַל[12].

7) כגון גרושה לכהן, ולא הכיר בה כשנשאה. 8) שניה לעריות, האסורה מדברי סופרים. ועשרים נשים הן, כמבואר לעיל פ"א ה"ו. 9) כתובות ק, ב. קנסו אותה חכמים, מפני שהיא מרגילה ומשדלת את האיש לישאנה, שאינה מפסדת כלום בנישואיה, שאינה נפסלת וגם ולדה ממנו כשר, ולפיכך אפילו הכיר בה הפסידה הכל, אבל אלמנה וחייבי לאוין שהן נפסלות, וולדן פסול ואינן מרגילות אותו, אלא הוא מרגיל אותה - לא הפסידו כתובתן אלא כשלא הכיר בהן מתחילה, משום מקח טעות. 10) שם קא, א. שמתנה היא שנתן לה בחיבת ביאה (רש"י שם). 11) ואין צורך לומר בחיי בעליהן אין להן מזונות, שהרי יושבות בעבירה וחייבות לצאת, ואם יקבלו מזונות יתעכבו בבית בעליהן (יבמות פה.). 12) ואע"פ שאינו חייב לפדותה - ולא תקנו פירות לבעל אלא משום פדיונה - בכל זאת אינו משלם פירות שאכל - משום קנס.

33 ג. וְלָמָּה אֵין לָהֶם עִקָּר[13] וְיֵשׁ לָהֶן תּוֹסֶפֶת? הָעִקָּר,
34 שֶׁהִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו
35 לְהוֹצִיאָהּ[14] - הוֹאִיל וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, אֵין לָהּ עִקָּר[15];
36 אֲבָל תּוֹסֶפֶת, שֶׁהוּא חַיָּב עַצְמוֹ בָּהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה
37 וְתַעֲמֹד לְפָנָיו[16] - חֲרֵי עָמְדָה בִּתְנָאֵי שֶׁלָּהּ, וַחֲרֵי
38 הִקְנִית לוֹ הֲנָאָתָהּ, וַחֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת [לְפָנָיו], אֲבָל
39 הַתּוֹרָה אָסְרָה אוֹתָהּ[17] עָלָיו, וּמַה הִיא יְכוֹלָה
40 לַעֲשׂוֹת? לְפִיכָךְ יֵשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת[18], שֶׁאֵין מַעֲשֶׂיהָ הֵן
41 הַגּוֹרְמִין לָהּ[19] לְהֵאָסֵר אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, אֶלָּא אֲסוּרָה
42 הָיְתָה מִקֹּדֶם.

13) מנה לאלמנה, ומאתיים לבתולה. 14) כמבואר לעיל פי"ו ה"ו. 15) ואין כאן תקנת חכמים, שגם הם רוצים שתצא מהר. 16) כי אילו היא רוצה לצאת, ודאי שאין לה תוספת, כי לא הקנה לה על דעת שתצא לרצונה ותיטול את שלו. 17) ובשניה, החכמים אסרוה עליו. 18) ואפילו איילונית שלא הכיר בה יש לה תוספת, כיון שהוסיף לה מדעתו ולא חשש שמא תמצא איילונית רצה ליזוק בנכסיו (ר"ן כתובות, פרק יא). 19) = שלא מעשיה הביאוה לידי כך.

43 ד. וְלָמָּה לֹא חָלְקוּ בַּשְׁנִיָּה בֵּין שֶׁהִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא
44 הִכִּיר בָּהּ, אֶלָּא אָמְרוּ: אֵין לָהּ עִקָּר כְּתֻבָּה בְּכָל
45 מָקוֹם?[20] מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, עָשׂוּ בָּהּ

חִזּוּק[21]. אֲבָל אִם נָשָׂא אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְהִכִּיר בָּהּ, אוֹ אַחַת מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה; שֶׁחַיָּבֵי לָאוִין שֶׁהִכִּיר בָּהּ - רָצָה לָזוּן[22] בִּנְכָסָיו, וְחַיָּבֵי עֲשֵׂה[23] - אִסּוּרָן קַל. וְיֵשׁ לִשְׁתַּיְּהֶן מְזוֹנוֹת לְאַחַר מוֹתוֹ[24]. וְכֵן אִם לָוְתָה וְאָכְלָה[25] - חַיָּב לְשַׁלֵּם. וּכְשֶׁכּוֹפִין אוֹתָן לְהוֹצִיא - מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל כָּל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל מִכָּל נְכָסֶיהָ[26].

20) ואפילו הכיר בה. 21) יבמות פה, ב. אבל דברי תורה אינם צריכים חיזוק. 22) לזון אותה מנכסיו, ובכת"י התימנים: ליזוק. וכן בדפוס שונצינו. 23) כגון בעולה לכהן גדול (ראה לעיל פ"א ה"ח), לפיכך יש להן כתובה אפילו לא הכיר בהן, ואינן צריכות חיזוק שהרי מן התורה הן. ולפי זה, חלוצה לכהן הדיוט אין לה כתובה, שהרי איסורה מדברי סופרים (הל' איסורי ביאה פי"ז, ה"ז) ועשו בה חיזוק (כסף־משנה). 24) יבמות פה, א. אבל בחייו אין להן מזונות כי עליהן לצאת מבעליהן, משום עבירה. 25) שהלך בעלה למדינת הים ולא הניח לה מזונות. 26) יבמות פה, א. שהרי לא כדין אכלם, שאין לו בהן נישואין, וכן ראוי לקנסם - כשהכירו בהן - שהם הרגילו ושידלו את הנשים לנישואי עבירה.

ה. הַמְמָאֶנֶת[27] - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[28], אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ[29]. וְאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל. וְאִם לָוְתָה כְּשֶׁהָיְתָה תַּחְתָּיו וְאָכְלָה, וְאַחַר כָּךְ מְאָנָה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מְזוֹנוֹת מִן הַבַּעַל[30].

27) קטנה יתומה שהשיאוה אמה או אחיה, ויכולה למאן ולצאת בלא גט, כמבואר לעיל פ"ד ה"ח. 28) שמעצמה יוצאת נגד רצונו. 29) כתובות קא, א. מתנה הוא שנתן לה בחיבת ביאה (רש"י שם) והרי ידע מראש שהיא קטנה ויכולה למאן. 30) שם קז, ב. כשם שאין לה כתובה, כך אין לה מזונות שהם תנאי כתובה.

ו. מִי שֶׁזִּנְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[31], לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[32] וְלֹא אֶחָד מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂיהָ גָּרְמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ.

31) כתובות קא, א. ויבמות פז, ב. 32) שהרי לא עמדה בתנאי שלה שתהיה נאמנת לו, כמבואר לעיל ה"ג.

ז. וְהֵיאַךְ דִּין נָשִׁים אֵלּוּ[33] בַּנְּדוּנְיָא שֶׁלָּהֶם?[34] כָּל אִשָּׁה שֶׁנְּדוּנְיָתָהּ קַיֶּמֶת - אֲפִלּוּ זִנְתָה, נוֹטֶלֶת שֶׁלָּהּ וְהוֹלֶכֶת[35]. וְאִם הָיְתָה שְׁנִיָּה אוֹ אֶחָד מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה אֵילּוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְהִכִּיר בָּהּ - הֲרֵי הִיא בִּנְדוּנְיָתָהּ כְּכָל הַנָּשִׁים.

33) הנידונות בפרק זה כל אחת לעצמה. 34) שהכניסו לבעליהן. 35) כתובות קא, א.

ח. נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[36]; וְנִכְסֵי מְלוֹג, מַה שֶּׁנִּגְנַב אוֹ שֶׁאָבַד - אָבַד לָהּ, וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[37]. הָיְתָה אֵילּוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְלֹא הִכִּיר בָּהּ: כָּל מַה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב אוֹ בָּלָה אוֹ שֶׁנִּשְׁחַק מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל - אֵין הַבַּעַל חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי הִיא נָתְנָה לוֹ רְשׁוּת לְהִיוֹתָן אֶצְלוֹ[38]; וְכָל מַה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנִּכְסֵי מְלוֹג - חַיָּב לְשַׁלֵּם. הֵיפֶךְ מִכָּל הַנָּשִׁים. מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם אִישׁוּת גְּמוּרָה, לֹא זָכָה בִּנְכְסֵי מְלוֹג[39].

36) שאם נגנבו או אבדו, חייב לשלם. 37) כאן הוא סוף ההלכה, לפי כת"י התימנים ודפוסים קדומים. ובדפוסים המאוחרים, מתחלת הלכה ח' במילים: "נכסי צאן ברזל חייב באחריותם", וזהו סדר משובש. והטעם בכל אלה, הואיל ויש להן כתובה כשאר הנשים, כמבואר לעיל ה"ד, ממילא גם דין נדונייתן כשאר הנשים. והשניה – אע"פ שאין לה כתובה (ראה לעיל ה"ב) - קנסוהו חכמים לשלם לה מה שנגנב מנכסי צאן ברזל, כדי לעקור מהם תורת נישואין, אף־על־פי שמצד הדין ברשותו הם עומדים, ומותר לו להוציאם, ועל מנת כן קבלם, שלא יפרע אלא אם יגרשנה מדעתו (ר"ן כתובות, שם). ונכסי מלוג שמצד הדין הם שלה וברשותה הם, קנסוה חכמים שלא תטול בהם כלום אם נאבדו, ועשאוה כשאר נשים, שאם אבדו - אבדו לה. נמצא קנסו אותו בשלו, ואותה בשלה (כתובות קא. והשווה פירוש המשנה לרבינו, יבמות פ"ט מ"ג). 38) וידעה שאסורה לו, אם כן מחלתם לו מתחילה. ואע"פ שקיבל אחריותם, עם ביטול הקידושין שהיו בטעות - בטלה ממילא אחריותו. 39) והרי זה כאילו קיבלם אחר להנאתו שחייב באחריותם (כתובות קא.). והשוו דין אלמנה לכהן גדול - שהיא מחייבי לאוין - לדין איילונית שלא הכיר בה (שם קא:), וכן מבואר ברי"ף שם, וראה ט"ז לאהע"ז סי' קטז ס"ה.

ט. וְהַמְמָאֶנֶת - אֵין לָהּ בְּלָיוֹת[40] כְּלָל. שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל דָּבָר מִמַּה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנְּכָסֶיהָ, בֵּין מִנִּכְסֵי מְלוֹג בֵּין מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[41], אֶלָּא נוֹטֶלֶת הַנִּמְצָא לָהּ וְיוֹצְאָה.

40) נכסיה שבלו ואפסו לגמרי. 41) כתובות, שם. שהרי ברשות בית־דין נשאה, וכשהוציא את נכסיה יכול הוא לומר: כשאגרשנה מדעתי אחזיר לה מה שקיבלתי עלי באחריות. ונכסי מלוג אע"פ שלא ברשות הוציאם, יכול הוא לומר: אין עלי להחזירם עד שאגרשנה, שמא תמות בחיי ואירשנה (רש"י שם).

י. מִי שֶׁזִּנְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[42]. וְאֵין מוֹצִיאִין מֵהַבַּעַל דָּבָר מִמַּה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁלָּהּ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר נִכְסֵי מְלוֹג[43]. וְלֹא הַמְזַנָּה בִּלְבַד, אֶלָּא אַף הָעוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה[44] אוֹ עַל דַּת יְהוּדִית[45], אוֹ הַיּוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רָע[46] - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[47]. וְכָל אַחַת מֵהֵן נוֹטֶלֶת הַנִּמְצָא לָהּ מִנְּדוּנְיָתָהּ וְיוֹצְאָה, וְאֵין הַבַּעַל חַיָּב לְשַׁלֵּם כְּלוּם, לֹא מַה שֶּׁפִּחֵת וְלֹא מַה שֶּׁאָבַד.

42) כבר ביאר רבינו כל זה למעלה בה"ו, ולא כתבו כאן

אלא לסמוך אליו ענין עוברת על דת וחברותיה. 43) כתובות קא, א. 44) הכתובה בתורת משה [וראה מש"כ להלן בהערה סד]. 45) מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ראה להלן הי"ב. 46) שעשתה דברים מכוערים ביותר, אלא שאין עדות ברורה בזנות. כמבואר בסמוך הט"ו. 47) כתובות שם, וב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו.

יא. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאִם עָשְׂתָה אַחַת מֵהֶן עָבְרָה עַל דַּת מֹשֶׁה: יוֹצְאָה בַּשּׁוּק וּשְׂעַר רֹאשָׁהּ גָּלוּי[48]. אוֹ שֶׁנּוֹדֶרֶת אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּעַת וְאֵינָהּ מְקַיֶּמֶת[49]. אוֹ שֶׁשִּׁמְּשָׁה מִטָּתָהּ וְהִיא נִדָּה[50]. אוֹ שֶׁאֵינָהּ קוֹצָה[51] לָהּ חַלָּה[52]. אוֹ שֶׁהֶאֱכִילָה אֶת בַּעְלָהּ דְּבָרִים אֲסוּרִים. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וּנְבֵלוֹת[53], אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְעֻשָּׂרִין[54]. וְהֵיאַךְ יְוֻדַּע דָּבָר זֶה? כְּגוֹן שֶׁאָמְרָה לוֹ: פֵּרוֹת אֵלּוּ פְּלוֹנִי כֹּהֵן[55] תִּקְּנָם לִי, וְעִסָּה זוֹ פְּלוֹנִית הִפְרִישָׁה לִי חַלָּתָהּ, וּפְלוֹנִי הֶחָכָם טִהֵר לִי אֶת הַכִּתְּמִים[56]; וְאַחַר שֶׁאָכַל אוֹ בָּא עָלֶיהָ שָׁאַל אוֹתוֹ פְּלוֹנִי, וְאָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. וְכֵן אִם הֶחֱזִקָה נִדָּה בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ[57] וְאָמְרָה לְבַעְלָהּ: טְהוֹרָה אֲנִי, וּבָא עָלֶיהָ.

48) והכתוב אומר (במדבר ה, יח): "ופרע את ראש האשה", מכלל שבאותה שעה לא עמדה פרועה - מכאן אתה למד שאסור לבנות ישראל לצאת פרועות ראש (כתובות עב. וברש"י). 49) והתורה אמרה (במדבר ל, ג): "לא יחל דברו". ולא עוד אלא שבעוון נדרים - בנים מתים (כתובות, שם). 50) ואמרה לבעלה: טהורה אני. 51) חותכת ומפרשת, מלשון המשנה (חלה ב, ג). 52) מעיסתה. 53) שאיסורם מן התורה. 54) שאין איסורו בזמן הזה אלא מדרבנן (פ"א מהל' תרומות הכ"ו) — 'מגיד משנה'. 55) כהן לאו דוקא, אלא שדרך הכהן לתקן את הפירות וליטול את הראוי לו ('מאירי' ורש"י במהדורה קמא הוצ' רי"נ אפשטיין, עמ' 45). 56) שנמצא על בשרה או על בגדה, וטיהרו החכם אחרי שקבע שזה מדם מכה שנתגעלה והוציאה דם וכיוצא בזה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ט הכ"ב. ובגמרא לפנינו הנוסחא: "טיהר לי את הדם". וכנוסחת רבינו, כ"ה גם ברי"ף. וראה בפ"ט מהל' איסורי ביאה ה"ב, שכתמים מדרבנן כיון שהם בלי הרגשה, ועי' להלן הערה סד. 57) שראוה לובשת בגדי נידות, ולבעלה אמרה טהורה אני (כתובות שם, וברש"י).

יב. וְאֵי זוֹ הִיא דַּת יְהוּדִית? הוּא מִנְהַג הַצְּנִיעוּת שֶׁנָּהֲגוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאִם עָשְׂתָה אַחַת מֵהֶן עָבְרָה עַל דַּת יְהוּדִית: יוֹצְאָה לַשּׁוּק אוֹ לְמָבוֹי[58] מְפֻלָּשׁ[59] וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ וְאֵין עָלֶיהָ רְדִיד[60] כְּכָל הַנָּשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׂעָרָהּ מְכֻסֶּה בְּמִטְפַּחַת. אוֹ שֶׁהָיְתָה טוֹוָה בַּשּׁוּק וּוֶרֶד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ כְּנֶגֶד פָּנֶיהָ, עַל פַּדַּחְתָּהּ[61] אוֹ עַל לְחָיֶיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשׂוֹת הָעַכּוּ"ם הַפְּרוּצוֹת[62]. אוֹ שֶׁטּוֹוָה בַּשּׁוּק וּמַרְאַת זְרוֹעוֹתֶיהָ לִבְנֵי אָדָם. אוֹ שֶׁהָיְתָה מְשַׂחֶקֶת עִם הַבַּחוּרִים. אוֹ שֶׁהָיְתָה תּוֹבַעַת הַתַּשְׁמִישׁ בְּקוֹל רָם מִבַּעְלָהּ, עַד שֶׁשְּׁכֵנוֹתֶיהָ שׁוֹמְעוֹת אוֹתָהּ מְדַבֶּרֶת עַל עִסְקֵי תַּשְׁמִישׁ. אוֹ שֶׁהָיְתָה מְקַלֶּלֶת אֲבִי בַּעְלָהּ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ.

58) רחוב צר. 59) פתוח לרשות הרבים. 60) צעיף, מלשון הכתוב (ישעיה ג, כג): "והצניפות והרדידים". 61) מצחה. 62) כתובות עב, ב. וב'תוספות' שם הביאו בשם רבינו חננאל: "טווה ורד, צמר אדום היא טווה שיפול על פניה מזהרוריתו, וזוהי עזות מצח ופריצות".

יג. עֶזְרָא תִּקֵּן שֶׁתְּהֵיֶה אִשָּׁה חוֹגֶרֶת בְּסִינָר[63] תָּמִיד בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, מִשּׁוּם צְנִיעוּת[64]. וְאִם לֹא חָגְרָה - אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה[65], וְלֹא הִפְסִידָה כְּתֻבָּתָהּ. וְכֵן אִם יָצְתָה בְּרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ מֵחָצֵר לְחָצֵר בְּתוֹךְ הַמָּבוֹי - הוֹאִיל וּשְׂעָרָהּ מְכֻסֶּה בְּמִטְפַּחַת, אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל דָּת[66].

63) מכנסים (רש"י). או חגורה (פירוש המשנה לרבינו, שבת פ"י מ"ד). 64) בבא־קמא פב, א. וב'ירושלמי' פ"ד דמגילה ה"א: "מפני מעשה שאירע שבעלה קוף מכדרכה ושלא כדרכה". ומטעם זה צריכה לחגור סינר אפילו בביתה (הגהות הגרצ"ה חיות בב"ק שם). 65) בכת"י התימנים, תיבה זו אינה. וכן הוא ב'כסף משנה'. וב'מגיד משנה' הביא: "דת יהודית", וכן הגיה ב'מעשה רוקח' [ולפי נוסחתנו נראה שתקנות חכמים הן "דת משה" שהרי נצטוינו בתורה לשמור ולעשות ככל תקנותיהם (ספר המצוות שורש א', ומ"ע קעד) ושלפיכך נכללו חלה ומעשרות שהם בזמן הזה מדרבנן (ראה במגיד־משנה) וכתם שאף הוא מדרבנן - בכלל דת משה (למעלה הי"א). ודת יהודית היא מנהג שנהגו בנות ישראל ולא תקנוהו חכמים]. 66) כתובות עב, ב.

יד. הָעוֹבֶרֶת עַל דָּת - צְרִיכָה הַתְרָאָה[67] וְעֵדִים[68], וְאַחַר כָּךְ תַּפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ[69]. עָבְרָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[70], וְיָדַע שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת עַל דָּת, וְהִתְרָה בָּהּ בְּלֹא עֵדִים, וְחָזְרָה וְעָבְרָה, הוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: אַחַר הַתְרָאָה עָבְרָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא עָבַרְתִּי כְּלָל, אוֹ: לֹא הִתְרָה בִּי, אִם רָצָה לְהוֹצִיא - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן כְּתֻבָּה אַחַר שֶׁתִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא עָבְרָה[71]; שֶׁאִם תּוֹדֶה שֶׁעָבְרָה אַחַר הַתְרָאָה זוֹ - אֵין לָהּ כְּלוּם.

67) שמא תחזור בה. ואם תחזור לא תפסיד כתובתה. 68) על ההתראה ועל העבירה. 69) סוטה כה, א. ותוספתא כתובות פ"ז. הוצאת צוקמ. עמ' 12, 269). 70) שלא היו עדים בדבר. 71) אחר ההתראה (מגיד־משנה). והרי זה דומה למוציא שטר חוב על חבירו, והלה טוען פרוע הוא, שבעל השטר צריך שבועה ('בית יוסף' אהע"ז סי' קטו). [רוצה לומר, שמה שכתב רבינו "נותן כתובה אחר שתשבע" היינו שהבעל תובע ממנה שתשבע כמפורש בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב, שאז צריכה להשבע, וראה להלן הערה פא].

טו. כֵּיצַד הִיא יוֹצְאָה מִשּׁוּם שֵׁם רַע? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר בְּיוֹתֵר, שֶׁהַדְּבָרִים

מַרְאִין שֶׁהָיְתָה שָׁם עֲבֵרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדוּת בְּרוּרָה בִּזְנוּת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בְּחָצֵר לְבַדָּהּ, וְרָאוּ רוֹכֵל יוֹצֵא[72], וְנִכְנְסוּ מִיָּד בִּשְׁעַת יְצִיאָתוֹ, וּמָצְאוּ אוֹתָהּ עוֹמֶדֶת מֵעַל הַמִּטָּה וְהִיא לוֹבֶשֶׁת הַמִּכְנָסַיִם אוֹ חוֹגֶרֶת אֲזוֹרָהּ, אוֹ שֶׁמָּצְאוּ רֹק לַח לְמַעְלָה מִן הַכִּילָה[73]. אוֹ שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים מִמָּקוֹם אָפֵל, אוֹ מַעֲלִין זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר וְכֵיוֹצֵא בּוֹ. אוֹ שֶׁרָאוּהוּ מְנַשֵּׁק עַל פִּי חֲלוּקָהּ, אוֹ שֶׁרָאוּ אוֹתָן מְנַשְּׁקִין זֶה אֶת זֶה אוֹ מְנַפְּפִין[74] זֶה אֶת זֶה. אוֹ שֶׁנִּכְנְסוּ זֶה אַחַר זֶה וְהֵגִיפוּ[75] דְּלָתוֹת. וְכֵיוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אִם רָצָה הַבַּעַל לְהוֹצִיאָהּ - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. וְאֵין זוֹ צְרִיכָה הַתְרָאָה[76].

72) ב"ירושלמי" כתובות פ"ז ה"ו, הגירסא: רוכל יוצא מתוך ביתה. רוכל - מוכר בשמים לנשים להתקשט בהם. 73) רשת, שפורשים על המיטה להגן על הישן בה מיתושים וזבובים. מי זרק הרוק למעלה? כי אם השוכב ופניו למעלה, הלכך זינתה זו ורקקה בשעת תשמיש (יבמות כד: וברש"י). 74) מחבקים. 75) סגרו. וכל זה מוזכר ביבמות כד, ב. וב"ירושלמי" כתובות פ"ז ה"ו. 76) כיון שעברה, כבר נאסרה על בעלה, ואין עוד צורך בהתראה (כסף־משנה).

טז. עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה אוֹ עַל דַּת יְהוּדִית, וְכֵן זֹאת שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר - אֵין כּוֹפִין אֶת הַבַּעַל לְהוֹצִיא, אֶלָּא אִם רָצָה - לֹא יוֹצִיא[77]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הוֹצִיא - אֵין לָהֶן כְּתֻבָּה[78]. שֶׁהַכְּתֻבָּה תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְלֹא הִקְפִּידוּ אֶלָּא עַל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַצְּנוּעוֹת; אֲבָל אֵלּוּ הַפְּרוּצוֹת אֵין לָהֶן תַּקָּנָה [זוֹ], אֶלָּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[79].

77) עוברת על דת - דינה מבואר בסוטה כה, א. ויוצאה משום שם רע, אע"פ שאמר רבי (יבמות כד:) הואיל ומכוער הדבר, תצא - אין הכוונה אלא מן הבועל הנטען, אבל מבעלה אין מוציאים אותה אלא בעדי טומאה ממש, וכמו שאמרו (מכות ז.): "במנאפים - משיראו כמנאפים" (רי"ף פ"ב דיבמות). 78) לכשיוציאון אחר־כך. 79) ואם חזרה ממעשיה הראשונים ומתנהגת מכאן ואילך בדרכי צניעות, צריך לכתוב לה כתובה אחרת, שהכתובה הראשונה בטלה, כשעברה על התראתו ("חלקת מחוקק" אהע"ז סי' קטו, סי"ח).

יז. מִי שֶׁרָאָה אִשְׁתּוֹ שֶׁזִּנְּתָה, אוֹ שֶׁאָמְרָה לוֹ אַחַת מִקְּרוֹבוֹתָיו אוֹ מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ, שֶׁהוּא מַאֲמִינָם וְסוֹמֶכֶת דַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁזִּנְּתָה אִשְׁתּוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה הָאוֹמֵר אִישׁ בֵּין שֶׁהָיְתָה אִשָּׁה - הוֹאִיל וְסָמְכָה דַּעְתּוֹ לְדָבָר זֶה שֶׁהוּא אֱמֶת, הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהוֹצִיא, וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ[80], וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[81]. וְאִם הוֹדָת לוֹ שֶׁזִּנְּתָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. לְפִיכָךְ מַשְׁבִּיעָה[82] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[83] שֶׁלֹּא זִנְּתָה תַּחְתָּיו, אִם רָאָה אוֹתָהּ בְּעַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ תִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ. אֲבָל בְּדָבָר[84] אַחֵר - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעָהּ[85] אֶלָּא עַל יְדֵי גִּלְגּוּל[86].

80) קידושין סו, א. 81) אע"פ שהוא מאמין לדברי העד, אין הוא יכול להפסידה ממון בפחות משני עדים. 82) תובע ממנה שתשבע שאז חייבת להשבע, כמפורש בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב (כסף־משנה, ועי' לעיל הערה ע). 83) מפורש למעלה פכ"ג ה"ט. 84) בכת"י התימנים: "בדברי אחר", והכוונה אם הוא בעצמו לא ראה, אלא הוא סומך על דברי עד אחר. 85) שהרי אינו טוען טענת ודאי, ואין נשבעים על טענת ספק. 86) אם נתחייבה לו שבועה ממקום אחר, הוא מגלגל ומוסיף עליה גם שבועה זו שלא זנתה תחתיו.

יח. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו בְּרְצוֹנָהּ - אֵין מַשְׁבִּיחִין לְדָבָרֶיהָ, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[87]. אֲבָל אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ, עִקָּר וְתוֹסֶפֶת, וְאִבְּדָה הַבְּלָאוֹת[88]; שֶׁהֲרֵי הוֹדָת בַּזְּנוּת[89]. וְאִם הָיָה מַאֲמִינָהּ וְסוֹמֵךְ דַּעְתּוֹ עַל דְּבָרֶיהָ - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ. וְאֵין בֵּית דִּין כּוֹפִין אֶת הָאִישׁ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּדָבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנֵי עֵדִים[90] וְיָעִידוּ שֶׁזִّנְּתָה אִשְׁתּוֹ זֹאת בִּפְנֵיהֶם בִּרְצוֹנָהּ, וְאַחַר כָּךְ כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא.

87) נדרים צ, ב. ואחרי תקנת רבינו גרשום, שאינו יכול לגרש אשתו בעל כרחה, גם הבעל אינו נאמן לומר שאשתו זנתה - שמא עיניו נתן באחרת ("הגהות מיימוניות"). 88) מה שאבד או נגנב מנכסי נדנייתה, כמבואר לעיל הלכה י. 89) והודאתה דומה כמאה עדים (נדרים צא.). 90) ביבמות כד, ב: "בית דין - בעדים הוא מוציא".

יט. הָאִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ בִּשְׁגָגָה[91] אוֹ בְּאֹנֶס - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה; הָא נִתְפְּשָׂה - מֻתֶּרֶת. בֵּין שֶׁאֲנָסָהּ עַכּוּ"ם[92] בֵּין שֶׁאֲנָסָהּ יִשְׂרָאֵל. וְכֹל שֶׁתְּחִלַּת בִּיאָתָהּ בְּאֹנֶס, אַף־עַל־פִּי שֶׁסּוֹפָהּ בְּרָצוֹן, וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: הַנִּיחוּ לוֹ, שֶׁאִלְמָלֵי לֹא אָנַס אוֹתִי הָיִיתִי שׁוֹכֶרְתּוֹ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; שֶׁהַיֵּצֶר לְבֶשָׂהּ, וּמִתְּחִלָּה [הָיְתָה] בְּאֹנֶס[93].

91) כגון אשתו ואשת איש עמו בבית, ונתכוון לאשתו ונזדמנה לו זו, ואף היא שגגה כסבורה שהוא בעלה (סוטה כח, וברש"י). וכן מצינו: "שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתם לחופה החליפו (הוחלפו) את של זה לזה, ואת של זה לזה" (יבמות לג:), אבל האומרת זניתי מפני שסברתי מותר לזנות, הרי זו כמזידה ואסורה לבעלה ישראל (שו"ע אהע"ז סי' קעח, ס"ג). 92) כתובות ג, ב. 93) כתובות נא, ב.

כ. נָשִׁים שֶׁגָּנְבוּ אוֹתָן לִסְטִים[94] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁבוּיוֹת[95], שֶׁהֵן אֲנוּסוֹת, וּמֻתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן. וְאִם הִנִּיחוּם[96], וְהָלְכוּ לַלִּסְטִים מֵעַצְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ בְּרָצוֹן, וַאֲסוּרוֹת לְבַעְלֵיהֶן[97]. וְדִין הַשּׁוֹגֶגֶת וְדִין הַנֶּאֱנֶסֶת אֶחָד הוּא, שֶׁהַשְּׁגָגָה צַד אֹנֶס יֵשׁ בָּהּ.

94) שודדים, מתחת בעליהן. 95) שנשבו במלחמה ע"י חיל האויב. 96) ללכת לבעליהן. 97) כתובות, שם.

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בַּעְלָהּ יִשְׂרָאֵל;

אֲבָל אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁשָּׁגְגָה אוֹ שֶׁנֶּאֱנְסָה - אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂת זוֹנָה[98] מִכָּל מָקוֹם, וְהוּא אָסוּר בְּזוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[99].

98) יבמות נו, ב. 99) פי"ז ה"א, ופי"ח ה"א. ושם בה"ז כותב רבינו: אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה, שנאמר (דברים כד, ד): "לא יוכל בעלה הראשון. . . . לשוב לקחתה. . . . אחרי אשר הוטמאה", הכל בכלל, שאם נבעלו אסורות על בעליהן, פירט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה שהיא מותרת לבעלה, שנאמר: "והיא לא נתפשה", אבל אשת כהן באיסורה עומדת, שהרי היא זונה".

כב. אֶחָד אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱנְסָה - כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת, הָעִקָּר וְהַתּוֹסֶפֶת, וְלֹא הִפְסִידָה מִכְּתֻבָּתָהּ כְּלוּם[100]. וְכוֹפִין אֶת הַכֹּהֵן[101] לִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ וּלְגָרְשָׁהּ.

100) נדרים צא, א. 101) שהרי אסור בזונה, והתורה אמרה (ויקרא כא, ח): "וקדשתו . . . קדוש יהיה לך", וקדשתו - בעל כרחו, שאם לא רצה דפנו (הכהו) - יבמות פה, ב.

כג. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: נֶאֱנַסְתִּי, אוֹ שָׁגַגְתִּי וְנִבְעַלְתִּי לְאַחֵר - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִדְבָרֶיהָ, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[102]. וְאִם הָיְתָה נֶאֱמֶנֶת לוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל דְּבָרָיו - יוֹצִיא[103] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

102) נדרים צ, ב. צא, א. 103) אונס ביחס לכהן, כרצון ביחס לאשת ישראל, ובאשת ישראל - יוציא, כמבואר לעיל הי"ד־יח.

כד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְנִכְנְסָה עִמּוֹ לְסֵתֶר בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים, וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה[104] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ עַד שֶׁיַּשְׁקֶנָּה מֵי הַמָּרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סוֹטָה[105]. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּשְׁקֶנָּה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[106]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מָצְאוּ דָּבָר מִכֹּעַר, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר יוֹתֵר מִכֹּעַר מִזֶּה[107]. וְהַיּוֹם שֶׁאֵין שָׁם[108] מֵי סוֹטָה[109] - נֶאֱסָרָה עָלָיו אִסּוּר עוֹלָם[110]. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂיהָ הָרָעִים גָּרְמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר.

104) כדי צליית ביצה וגמיעתה (הל' סוטה פ"א ה"ב). 105) שם. 106) שמא נטמאה ונאסרה עליו, ולהשקותה אי־אפשר, שהכתוב אומר (במדבר ה, טו): "והביא האיש את אשתו". והרי הוא מת (סוטה כה. וכן פסק רבינו בפ"ב מהל' סוטה ה"ז). 107) שנסתתרה עם החשוד אחרי שבעלה התרה בה. 108) ראה בביאור מילה זו בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ועי' עוד בפ"ד מהל' אישות ה"ז, הערה מג. 109) לבדקה אם טהורה היא. 110) סוטה ב, ב.

כה. אָמַר לָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְרָאָה אוֹתָהּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו[111] בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין שָׁם מֵי סוֹטָה. וְחַיָּב לְהוֹצִיא, וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[112]. וְאִם הוֹדֵית שֶׁנִּסְתְּרָה אַחַר שֶׁהִתְרָה בָּהּ - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[113]. וּלְפִיכָךְ מַשְׁבִּיעָהּ[114] עַל זֶה, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן כְּתֻבָּה.

111) כי יש לחוש לדעת רבי יוסי ברבי יהודה הסובר שאפילו קנא לה בעלה בינו לבינה, הרי זה קינוי והתראה (סוטה ב:). 112) כי אינו נאמן להפסידה כתובתה על פי עצמו. 113) הודאת בעל דין כמאה עדים. 114) ראה למעלה הלכה יז, והערה פא.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) ביאר בו רבינו דין הנושא אשה סתם ונמצאו עליה נדרים, או מומים. הרואה דם בשעת תשמיש, או שנולדו בה מומים אחרים, האיש שנולדו בו מומין אחרי הנישואין, היבם שנמצא בו אותו המום שהיה לבעלה.

א. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה סְתָם, וְנִמְצְאוּ עָלֶיהָ נְדָרִים - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[2], לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[3]. בְּאֵלּוּ נְדָרִים אָמְרוּ? שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר, אוֹ שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה יַיִן, אוֹ שֶׁלֹּא תִתְקַשֵּׁט בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין[4], וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַמִּינִים שֶׁדַּרְכָּן כָּל נְשֵׁי הַמָּקוֹם לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶן[5]; אֲבָל נִמְצָא עָלֶיהָ נֶדֶר אַחֵר חוּץ מֵאֵלּוּ - לֹא הִפְסִידָה כְּלוּם[6].

2) כתובות עב, ב במשנה, וכפירוש שמואל שם בגמרא עג, ב שאפילו בקידשה סתם (שלא התנה עמה על־מנת שאין עליך נדרים) תצא בלא כתובה, אבל גט צריכה, הואיל וקידשה סתם. 3) שם קא, א: "נשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה. . . אין להן תוספות, וכל־שכן מנה־מאתים", כי היה לה לגלות לבעלה על נדריה. 4) שם עב, ב. שיש בהן עינוי נפש ומתגנה עליו (רש"י). 5) וכמו שאמרו ב"ירושלמי" כתובות פ"ז, ה"ז: "כלי פשתן דקים הבאים מבית שאן, ככלי צבעונים הם". 6) כל שאין בו עינוי נפש אינו מקפיד, והשווה לעיל פ"ז ה"ו.

ב. וְכֵן הַכּוֹנֵס אִשָּׁה סְתָם, וְנִמְצָא בָּהּ מוּם מִמּוּמֵי הַנָּשִׁים שֶׁכְּבָר בֵּאֲרְנוּם[7], וְלֹא יָדַע הַבַּעַל בְּמוּם זֶה וְלֹא שָׁמַע בּוֹ וְרָצָה[8] - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[9]. כֵּיצַד? הָיָה מֻרְחָץ בָּעִיר וְהָיוּ לוֹ קְרוֹבִים - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: לֹא יָדַעְתִּי מוּמִין אֵלּוּ, וַאֲפִלּוּ מוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בִּקְרוֹבוֹתָיו, וַחֲזָקָה שֶׁשָּׁמַע וְרָצָה[10]. וְאִם אֵין שָׁם מֻרְחָץ אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ קְרוֹבִים - טוֹעֵן בְּמוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר. וְנִכְפֶּה[11] בְּעִתִּים יְדוּעִים[12] - הֲרֵי הוּא מִמּוּמֵי[13] סֵתֶר. אֲבָל בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן; שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין לוֹ, וְחֻזְקָתוֹ שֶׁשָּׁמַע וְנִתְפַּיֵּס[14]. דָּבָר יָדוּעַ הוּא, שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלָּא בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהָיָה מִנְהַג הַנָּשִׁים שָׁם לְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק וּפְנֵיהֶן גְּלוּיוֹת, וְהַכֹּל יוֹדְעִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין: זוֹ הִיא בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְזוֹ הִיא אֲחוֹתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי,

כְּמוֹ עָרֵי אֱדוֹם בַּזְּמַן הַזֶּה. אֲבָל מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַבָּנוֹת שָׁם לָצֵאת לַשּׁוּק כְּלָל, וְאִם תֵּצֵא הַבַּת לַמֶּרְחָץ - בַּנֶּשֶׁף תֵּצֵא, מִתְנַכֶּרֶת[15], וְלֹא יִרְאֶה אוֹתָהּ אָדָם חוּץ מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ - הֲרֵי זֶה טוֹעֵן אַף בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי. וְהוּא, שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם מֶרְחָץ וְשֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ קְרוֹבָה לִבְדֹּק בָּהּ; אֲבָל הָיָה שָׁם מֶרְחָץ בְּעִיר זוֹ שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַנָּשִׁים לָצֵאת בָּהּ וּפְנֵיהֶם מְגֻלּוֹת, אִם יֵשׁ לוֹ קְרוֹבָה - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתָהּ עֲרֻמָּה בַּמֶּרְחָץ. וְאִם דַּרְכָּן לְהִתְנַכֵּר וּלְהִתְחַבֵּא אַף בַּמֶּרְחָץ, וְשֶׁתְּהֵיֶה הַבַּת רוֹחֶצֶת בַּלַּיְלָה[16] אוֹ בְּבֵית קָטָן בַּמֶּרְחָץ לְבַדָּהּ, עַד שֶׁלֹּא תִּרָאֶה וְלֹא תִּוָּדַע - הֲרֵי זֶה טוֹעֵן אַף בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי. וְהַדְּבָרִים אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁל טַעַם הֵם, וְאֵינָם גְּזֵרַת הַכָּתוּב[17].

7) למעלה פ"ז ה"ז. 8) והסכים (כלומר, שלא שמע עליו, ולא הסכים). 9) כתובות עב, ב. וכנ"ל הערה א'. 10) שם עה, ב. 11) חולי שממנו נופלת לארץ (אפילפסיה). 12) שהמחלה תוקפתה בזמנים קבועים, ונזהרת אז מלצאת בין הבריות (רש"י כתובות עז.). 13) ובנוסח כת"י: "כמומי". 14) כתובות עה, ב. 15) מעלימה את זהותה, מלשון הכתוב (מלכים־א יד, ה): "והיא מתנכרה". 16) ואין שם אור. ומקור דברים אלו בדברי הגאונים שהובאו ברא"ש כתובות פ"ז סי' טו. 17) אילו היו גזירת הכתוב, לא היינו מחלקים בין מקום למקום, כיון שכך גזרה תורה (כסף־משנה).

ג. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים[18], שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים 'מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בִּקְרוֹבוֹתָיו', אֵינוֹ[19] קְרוֹבוֹתָיו בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ מְיֻדָּעָיו. וַאֲפִלּוּ הָיָה גָּר בָּעִיר שֶׁאֵין לוֹ קָרוֹב כְּלָל, אִם יֵשׁ שָׁם מֶרְחָץ - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ רֵעִים, וְאוֹמֵר לְאֶחָד מֵרֵעָיו שֶׁתִּבְדֹּק לוֹ אִשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ עַל פְּלוֹנִית, וּלְפִיכָךְ חֶזְקָתוֹ שֶׁשָּׁמַע וְנִתְפַּיֵּס. וְלֹא יֵרָאֶה לִי דִּין זֶה. שֶׁאֵין כָּל אָדָם מוֹצִיא כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ מִדְּבָרִים אֵלּוּ לַכֹּל, אֶלָּא לִקְרוֹבָיו. וְעוֹד, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת אֶלָּא לְדִבְרֵי קְרוֹבָיו בְּיוֹתֵר.

18) הובאו דבריהם ברא"ש, כתובות שם. 19) ובכת"י התימנים: אינן.

ד. כֵּיצַד הִיא טַעֲנַת הַמּוּמִין? אִם הָיוּ הַמּוּמִין שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהּ מוּמִין שֶׁוַּדַּאי הָיוּ בָּהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס, כְּגוֹן אֶצְבַּע יְתֵרָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[20] - עַל הָאָב לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁיָּדַע בָּהֶן הַבַּעַל וְרָצָה, אוֹ שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע[21]; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּלָל. הָיוּ מוּמִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁנּוֹלְדוּ בָּהּ אַחַר הָאֵרוּסִין: אִם נִמְצְאוּ בָּהּ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְבֵית הַבַּעַל - עַל הַבַּעַל לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא נִתְאָרְסָה הָיוּ בָּהּ, וְהָיָה מִקָּחוֹ מִקַּח טָעוּת; וְאִם נִמְצְאוּ בָּהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ - עַל הָאָב לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאַחַר הָאֵרוּסִין נוֹלְדוּ[22], וְנִסְתַּחֲפָה שָׁדֵהוּ[23].

20) שנולדו עמה. ובכת"י התימנים: וכיוצא בה. 21) כגון שהיה המום בפניה, חזקה היא שידע בו הבעל ונתרצה, ואינו נאמן לומר שעצם עיניו או השפילן ולא הכיר באותו מום עד עתה ('בית יוסף' לאהע"ז סי' לט). 22) כי עלינו לומר: "כאן נמצאנו וכאן היו" - כאן היו קודם האירוסין, ולפיכך עליו להביא ראיה (כתובות עה:). 23) מזלו של בעל גרם שתומם. נסתחפה - לשון מטר סוחף (משלי כח, ג), נשטפה שדהו (רש"י לכתובות ב.).

ה. הֵבִיא הַבַּעַל רְאָיָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא תִּתְאָרֵס הָיוּ בָּהּ, אוֹ שֶׁהוֹדָה לוֹ בְּכָךְ, וְהֵבִיא הָאָב רְאָיָה שֶׁרָאָה וְשָׂתַק וְנִתְפַּיֵּס[24], אוֹ שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע בָּהֶן וְנִתְפַּיֵּס[25] - הֲרֵי זֶה חַיָּב בַּכְּתֻבָּה[26].

24) ונתרצה. 25) כגון שהיה המום בפניה, חזקה שידע בו, או שיש שם מרחץ, וכמבואר לעיל ה"ב. 26) כתובות עו, א.

ו. בָּא עַל אִשְׁתּוֹ, וְשָׁהָה[27] כַּמָּה יָמִים, וְטָעַן שֶׁמּוּם זֶה לֹא נִרְאָה לִי עַד עַתָּה - אֲפִלּוּ הָיָה בְּתוֹךְ הַקְּמָטִים אוֹ בְּכַף הָרֶגֶל, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. חֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם שׁוֹתֶה בַּכּוֹס אֶלָּא אִם כֵּן בּוֹדְקוֹ יָפֶה, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע וְרָצָה[28].

27) לדעת ה'מגיד משנה' הכוונה שבעל וגם שהה, ורק אז אין שומעים לו, ולדעת ה'פרישה' בשו"ע אהע"ז סי' לט סכ"ח, באחד משניהם מספיק, כי אם שהה אפילו אם לא יודעים שבעל - אין שומעים לו. 28) דבר זה למד רבינו מדין טענת בתולים, שאינו יכול לטעון לאחר זמן, כמבואר לעיל פי"א, הט"ו. והוא מהש"ס יבמות קיא, ב. אף כאן כל ששהה ולא טען, חזקה ידע ונתרצה, ועכשיו כועס עליה בגלל דבר אחר ומבקש לו תואנה (ראה רש"י יבמות שם).

ז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וְנִמְצָא שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ[29] לְנִדָּתָהּ, אֶלָּא לֹא תַּרְגִּישׁ בְּעַצְמָהּ עַד שֶׁתֵּרֵד דַּם נִדָּה - הֲרֵי זוֹ לֹא תְּשַׁמֵּשׁ אֶלָּא בִּשְׁנֵי עֵדִים[30], שֶׁבּוֹדֶקֶת בָּהֶן עַצְמָהּ: אֶחָד לִפְנֵי תַּשְׁמִישׁ[31], וְאֶחָד לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ[32]. חוּץ מִן הָעֵד שֶׁל אִישׁ, שֶׁמְּקַנֵּחַ בּוֹ עַצְמוֹ[33], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[34].

29) אורח נשים, הפרשה עונתית של דם נדה, ובדפוסים קדומים: "וסת קבועה". 30) מטליות שהאשה מקנחת עצמה בהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ד הי"ד, מלשון הכתוב (ישעיה סד, ה) "וכבגד עדים כל צדקותינו", ומפרש רש"י שם: "כבגד מאוס". 31) לבדוק בו אם ראתה דם נדה ותפרוש מבעלה. 32) שמא ראתה דם בשעת תשמיש (נדה יב:). 33) אחר תשמיש. 34) פ"ד הט"ז: "אבל אחר תשמיש, הכל צריכים שני עדים, אחד לו ואחד לה".

ח. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמּוּם גָּדוֹל הוּא זֶה[35] - לֹא הִפְסִידָה כְּלוּם[36], שֶׁהֲרֵי בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ תְּחִלָּה וּמְשַׁמֶּשֶׁת. הֲרֵי

1 שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ וְנִבְעֲלָה, וּבְעֵת שֶׁקִּנְּחָה עַצְמָהּ הִיא
2 וָהוּא נִמְצָא דָם עַל עֵד שֶׁלָּהּ אוֹ עַל עֵד שֶׁלּוֹ, אִם אֵרַע
3 זֶה פַּעַם אַחַר פַּעַם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ - הֲרֵי
4 זוֹ אֲסוּרָה לֵישֵׁב עִם בַּעְלָהּ[37]. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא
5 עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[38], וְאֵין לָהּ תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה;
6 שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לְתַשְׁמִישׁ. וְיוֹצִיא וְלֹא יַחֲזִיר
7 לְעוֹלָם[39]; שֶׁמָּא תִּתְרַפֵּא, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא גָּמַר לְגָרְשָׁהּ[40]
8 בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין. וּמֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר[41], כְּמוֹ
9 שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַנִּדָּה[42].

35) שאסורה לשמש עד שתבדוק בעד. 36) מכתובתה ומשאר זכויותיה. 37) שהרי הוחזקה לראות דם בשעת תשמיש, ומשמשתו נדה. 38) שאין לך מום גדול מזה. 39) נדה יב, ב. 40) ובינתיים תנשא לאחר, ויבוא לערער ולומר: "אילו הייתי יודע שכך היה . . . לא הייתי מגרשה, ונמצא גט בטל ובניה (מבעלה השני) ממזרים", לפיכך אומרים לו: גמור בלבך לגרשה שאין זו חוזרת לך לעולם (נדה שם, והשווה הל' גירושין פ"י, הי"ב־יג). 41) שאין כל ה'אצבעות' שוות, ושמא לא תראה אצל בעלה השני (נדה פו.). 42) הל' איסורי ביאה פ"ד, הכ"א.

10 ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה כָּךְ מִתְּחִלַּת
11 נִשּׂוּאֶיהָ, וּמִבְּעִילָה רִאשׁוֹנָה רָאֲתָה דָם; אֲבָל אִם
12 אֵרַע לָהּ חֹלִי זֶה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - נִסְתַּחֲפָה שֶׁדַּהוּ[43].
13 לְפִיכָךְ, אִם בָּעַל פַּעַם אַחַת וְלֹא נִמְצָא דָם, וְאַחַר כָּךְ
14 חָזְרָה לִהְיוֹת רוֹאָה דָם בְּכָל עֵת תַּשְׁמִישׁ - יוֹצִיא[44]
15 וְיִתֵּן כְּתֻבָּה כֻּלָּהּ[45]. וְלֹא יַחֲזִיר עוֹלָמִית, כְּמוֹ
16 שֶׁבֵּאַרְנוּ[46].

43) מזלו הרע גרם לו, וראה למעלה הערה כב. 44) שהרי אינה ראויה לעמוד תחתיו מחמת איסור נדה. 45) כמבואר בסמוך הלכה י. 46) בהלכה הקודמת.

17 י. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ מוּמִין אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת, אֲפִלּוּ
18 נַעֲשֵׂית מֻכַּת שְׁחִין[47]: אִם רָצָה לְקַיֵּם - יְקַיֵּם, וְאִם
19 רָצָה לְהוֹצִיא - יִתֵּן כְּתֻבָּה[48].

47) מצורעת. 48) שנסתחפה שדהו (כתובות עה.). וכן שנינו (שם נא.): "לקתה חייב לרפאותה. אמר הרי גיטה וכתובתה, תרפא את עצמה - רשאי", והשווה לעיל פי"ד הי"ז.

20 יא. הָאִישׁ שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ מוּמִין אַחַר שֶׁנָּשָׂא, אֲפִלּוּ
21 נִקְטְעָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ אוֹ נִסְמֵית[49] עֵינוֹ, וְלֹא רָצְתָה
22 אִשְׁתּוֹ לֵישֵׁב עִמּוֹ - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן
23 כְּתֻבָּה. אֶלָּא: אִם רָצְתָה - תֵּשֵׁב, וְאִם לֹא רָצְתָה - תֵּצֵא
24 בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדִין כָּל מוֹרֶדֶת[50]. אֲבָל אִם נוֹלַד לוֹ רֵיחַ
25 הַפֶּה אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם, אוֹ שֶׁחָזַר[51] לִלְקֹט צוֹאַת כְּלָבִים[52]
26 אוֹ לַחְצַב נְחֹשֶׁת מֵעֵקָרוֹ[53] אוֹ לְעַבֵּד עוֹרוֹת - כּוֹפִין
27 אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה[54]. וְאִם רָצְתָה - תֵּשֵׁב עִם
28 בַּעְלָהּ.

49) נתעוורה. "איש עור" (ויקרא כא, יח) מתרגם ה'ירושלמי': גבר סמי. 50) המבואר לעיל פי"ד ה"ח (כתובות עז.). 51) הפך. 52) ששורים בה הבגדים לפני כיבוסם יום או יומיים (רש"י שם). ובברכות כה, א - פירש"י: "שדרכן לתתן בעיבוד עורות". 53) ממקום מוצאו. 54) כל אלה - מלאכות מאוסות ומסריחות, ויכולה לומר איני יכולה לקבל ריח רע (שם). ומשמע מדברי רבינו, שאם ידעה בכל אלה לפני הנישואין ונישאה לו - אינה יכולה לטעון, שהרי סברה וקיבלה. ואפילו אמרה: כסבורה הייתי שאני יכולה לקבל, ועכשיו איני יכולה לקבל - אין שומעים לה (מגיד־משנה).

29 יב. נַעֲשָׂה הָאִישׁ מֻכֶּה שְׁחִין - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא
30 וְלִתֵּן כְּתֻבָּה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא רוֹצָה לֵישֵׁב - אֵין
31 שׁוֹמְעִין לָהּ, אֶלָּא שֶׁמַּפְרִישִׁין אוֹתָן בְּעַל כָּרְחָן, מִפְּנֵי
32 שֶׁהִיא מְמֻקֶּתוֹ[55]. וְאִם אָמְרָה: אֵשֵׁב עִמּוֹ בְּעֵדִים כְּדֵי
33 שֶׁלֹּא יָבוֹא עָלֶיהָ[56] - שׁוֹמְעִין לָהּ.

55) ממסמסתו, בשרו נופל חתיכות חתיכות אם תשמש עמו. "ממיקתו" - מלשון הכתוב (זכריה יד, יב): "המק בשרו" (כתובות עז. במשנה). 56) כמו שאמרו חכמים (כתובות עז:): "עשרים וארבעה מוכי שחין הם, וכולם - אמרו חכמים - תשמיש קשה להם".

34 יג. מִי שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בַּעַל רֵיחַ הַפֶּה אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם
35 אוֹ מְלַקֵּט צוֹאַת כְּלָבִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וָמֵת, וְנָפְלָה
36 לִפְנֵי אָחִיו, וְיֵשׁ בּוֹ אוֹתוֹ מוּם שֶׁהָיָה בְּבַעְלָהּ - יְכוֹלָה
37 הִיא לוֹמַר: לְאָחִיךָ הָיִיתִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל, וּלְךָ אֵינִי
38 יְכוֹלָה לְקַבֵּל. וַיְחַלֵּץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[57]. וּרְאֵה[58] בָּנִים
39 לְבָנֶיךָ, שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

~ נקודות משיחות קודש ~

"מי שהיה בעלה בעל ריח הפה ... וכיוצא בהן (מומין שכופין אותו להוציא) ומת ונפלה לפני אחיו, ויש בו אותו המום שהיה בבעלה, יכולה לומר לאחיך הייתי יכולה לקבל, ולך איני יכולה לקבל, ויחלוץ ויתן כתובה". ומסיים "וראה בנים לבניך שלום על ישראל".

יש מפרשים שאת הסיום כתב כדי לסיים בדבר טוב, אבל לכאורה קשה שהרי סיום צריך להיות בהמשך לעניין הקודם, אבל כאן הוא בסתירה גמורה לו כי "וראה בנים כו'" יכול להיות רק על־ידי יבום. ויתירה מזו, הרי על הפסוק וראה בנים לבניך, אומרת הגמרא "כיון שבנים לבניך - שלום על ישראל, דלא אתי לידי חליצה ויבום". ששולל אפילו עניין של יבום, ואיך מביא פסוק זה כהמשך לדין "יחלוץ ויתן כתובה". והביאור הוא שבפסוק זה מרמז הרמב"ם חידוש דין בהלכה.

בפרקים שלפנ"ז (פט"ו הט"ו) כתב: "האשה שבאה לבית־דין ואמרה בעלי אינו יכול לשמש כדרך כל הארץ כו' יעשו הדיינין פשרה", ואומרים לה שתשאר עמו עוד עשר שנים, ואם לא תלד תתבע שנית. "ומגלגלין עמה זה... עד שיעשו פשרה".

ועפ"ז נשאלת השאלה, מדוע בדין שלנו שטוענת שאינה

יכולה לקבל, אומרים "יחלוץ ויתן כתובה" ולא עושים פשרה, ובפרט שמאחיו יכלה לקבל, ולמה שלא יגלגלו עמה ואולי תוכל לקבל גם מאחיו בינתיים.

ויש לומר, שזוהי כוונת הרמב"ם בפסוק שהביא "וראה בנים לבניך שלום על ישראל" לחדש שגם כאן יש להשתדל לשכנעה לקבל ממנו על־ידי שמסבירים לה שעל־ידי־זה יהיה "וראה בנים לבניך", ובמילא - "שלום על ישראל".

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן יד).

57) ואינו יכול לכופה להתייבם או להפסיד כתובתה (שם). 58) בכת"י התימנים, ובדפוסים קדומים, כל הפיסקה הזו אינה. וכנראה שזוהי תוספת מאוחרת בכדי לסיים ההלכה בדבר טוב, לרמז למה שאמרו (כתובות נ.): "כיון שבנים לבניך - שלום על ישראל, שלא יבואו לידי חליצה ויבום". כי אם הניח בנך בן, אין האלמנה זקוקה ליבום וחליצה, ושלום על ישראל.

סִלְקוּ הִלְכוֹת אִישׁוּת.

יום רביעי כ"ה כסלו ה'תשע"ח

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת. אַחַת - מִצְוַת עֲשֵׂה. וְהִיא: שֶׁיְּגָרֵשׁ הַמְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר. וְאַחַת - מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וְהִיא: שֶׁלֹּא יַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשָּׂאת. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבארו בו עיקרי הגירושין שמן התורה ושמדברי סופרים, רצון, כתיבה לשמה, גופו של גט, כתיבה במחובר, עדים, קריאת הגט, זמן הגט.

1 **א. אֵין הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[2] שֶׁיַּגִּיעַ לָהּ.**
2 **וּכְתָב זֶה הוּא הַנִּקְרָא גֵּט[3]. וַעֲשָׂרָה דְּבָרִים הֵן עִקַּר**
3 **הַגֵּרוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: א) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאִישׁ**
4 **אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ[4]. ב) וְשֶׁיְּגָרֵשׁ בִּכְתָב וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר[5].**
5 **ג) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַכְּתָב שֶׁגֵּרְשָׁהּ וְהֶסִירָהּ מִקִּנְיָנוֹ[6]. ד)**
6 **וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיָנוֹ דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[7]. ה) וְשֶׁיִּהְיֶה**
7 **נִכְתָּב לִשְׁמָהּ[8]. ו) וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה אַחַר**
8 **כְּתִיבָתוֹ[9] אֶלָּא נְתִינָתוֹ לָהּ [בִּלְבָד]. ז) וְשֶׁיִּתְּנֶהוּ לָהּ[10].**
9 **ח) שֶׁיִּתְּנֶהוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים. ט) וְשֶׁיִּתְּנֶהוּ לָהּ בְּתוֹרַת**
10 **גֵּרוּשִׁין[11]. י) וְשֶׁיִּהְיֶה הַבַּעַל אוֹ שְׁלוּחוֹ הוּא שֶׁנּוֹתְנוֹ**
11 **לָהּ[12]. וּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁבַּגֵּט, כְּגוֹן הַזְּמַן[13] וַחֲתִימַת**
12 **הָעֵדִים[14] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[15].**

2) "שאילו היו הגירושין בדיבור בלבד, הייתה האשה אומרת כשיזנה עמה איש - כי הייתה גרושה מקודם, ועל כן נצטווינו שלא ישלמו גירושין אלא בכתב מעיד לה כמו שנאמר וכתב לה ספר כריתות". 3) שם גט נופל על כל שטר ותעודה שהיא (וכן כתב בערוך ערך גט), ותרגום "ספר כריתות" "גט פטורין" ורגילים לקרוא לגט אשה "גט" סתם. 4) שאין האשה יכולה לכוף את בעלה לגרשה. 5) כגון כסף וכדומה, בניגוד לקידושין שהאשה מתקדשת בכסף ובשטר. 6) ולא ישלח את עצמו ממנה. 7) שלא תהא קשורה ותלוייה בו לאחר הגירושין. 8) לשם אשה זו המתגרשת. 9) פרט לדבר שמחוסר קציצה אחר הכתיבה. 10) או ליד שלוחה או לתוך רשותה. 11) ולא בתורת שטר חוב או מזוזה. 12) ולא שתיקח היא מעצמה. 13) תאריך כתיבת הגט. 14) על הגט. 15) תקנת חכמים.

13 **ב. וּמִנַּיִן שֶׁעֲשָׂרָה דְּבָרִים אֵלּוּ מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר:**
14 **וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו, וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת**
15 **וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ. 'אִם לֹא תִמְצָא חֵן**
16 **בְּעֵינָיו' - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינוֹ מְגָרֵשׁ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ[16]. וְאִם**
17 **נִתְגָּרְשָׁה שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ[17] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[18]. אֲבָל**
18 **הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת בִּרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא בִּרְצוֹנָהּ[19].**

16) "ונתן - מדעתו משמע". 17) על כורחו. 18) ומי שהדין נותן שכופים אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין מכה אותו עד שיאמר רוצה אני והגט כשר, והטעם שכפייה זו נקראת "מרצונו" - כי זהו רצונו האמיתי. 19) על כורחה. אולם "רבינו גרשום מאור הגולה החרים שלא לגרש אשה שלא מדעתה אם לא שעברה על דת".

19 **ג. 'וְכָתַב' - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[20].**
20 **'לָהּ' - לִשְׁמָהּ[21]. 'סֵפֶר כְּרִיתוּת' - דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ**
21 **לְבֵינָהּ, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לוֹ עָלֶיהָ רְשׁוּת. וְאִם עֲדַיִן לֹא**
22 **נִכְרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[22] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**
23 **'וְנָתַן בְּיָדָהּ' - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת עַד שֶׁיִּנָּתֵן**
24 **הַגֵּט בְּיָדָהּ אוֹ בְּיַד שְׁלוּחָהּ, שֶׁהוּא כְּיָדָהּ, אוֹ לַחֲצַרָהּ,**
25 **שֶׁהַכֹּל כְּיָדָהּ כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. 'וְשִׁלְּחָהּ' - שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן**
26 **הַגֵּט שֶׁהוּא הַמְשַׁלֵּחַ אוֹתָהּ, לֹא שֶׁיְּשַׁלַּח עַצְמוֹ**
27 **מִמֶּנָּה.**

20) ולא בכסף. 21) לשם האשה המתגרשת. 22) כגון שאמר לה: "הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין לעולם - אין זו כריתות", שכל ימיה היא קשורה אליו לקיים תנאי זה מחמתו.

28 **ד. כֵּיצַד? כָּתַב לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְשֻׁלַּחַת, הֲרֵי אַתְּ**
29 **מְגֹרֶשֶׁת, הֲרֵי אַתְּ לְעַצְמֵךְ, הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם,**
30 **וְכַיּוֹצֵא בְּזֶה הָעִנְיָן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. וְגוּפוֹ[23] שֶׁל גֵּט:**
31 **הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם. אֲבָל אִם כָּתַב לָהּ: אֵינִי**
32 **בַּעְלֵךְ, אֵינִי אֲרוּסֵךְ, אֵינִי אִישֵׁךְ - אֵין זֶה גֵּט.**
33 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁלְּחָהּ - וְלֹא שֶׁיְּשַׁלַּח אֶת עַצְמוֹ[24]. וְכֵן**
34 **הַכּוֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ: הֲרֵי אַתְּ בַּת חוֹרִין - אֵינוֹ גֵּט[25].**

23) עיקר כתב הגט כך יכתבו בו. 24) ממנה. 25) שאין זו לשון גירושין, אלא לשון שחרור מעבדות.

35 **ה. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ' - אֵין עִנְיָנוֹ**
36 **שֶׁלֹּא יִגְמְרוּ גֵּרוּשֶׁיהָ עַד שֶׁתֵּצֵא מִבֵּיתוֹ; אֶלָּא**

כְּשֶׁמַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ גָּמְרוּ גֵּרוּשֶׁיהָ[26] וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן
הִיא בְּבֵיתוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'וְשִׁלְּחָהּ',
אֶלָּא שֶׁאִם גֵּרֵשׁ וְלֹא הוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ[27] - הֲרֵי זֶה כְּמִי
שֶׁגֵּרֵשׁ וְהֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ[28]; לְפִיכָךְ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט[29],
כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[30].

26) והרי היא פנוייה וחלים בה קידושי אדם אחר. 27) ונתייחד עמה. 28) בקידושי ביאה, ואף על פי שלא ראוה שנבעלה, עדי היחוד הם־הם עדי ביאה. 29) ובכתב־יד התימנים: גט שני. 30) ושיעור דברי רבינו כך הם: עצם הגירושין נגמרו עם הגעת הגט לידה, אלא אם שהתה בביתו כדי יחוד, יש לחוש שקידשה שנית בביאה, ועדי היחוד הם עדי קידושיה, וממילא צריכה גט שני לקידושיה השניים.

ו. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה אַחַר כְּתִיבָתוֹ?
שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב וְנָתַן - מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר אֶלָּא כְּתִיבָה
וּנְתִינָה הוּא הַגֵּט הַכָּשֵׁר. יָצָא דָּבָר שֶׁמְּחֻסָּר קְצִיצָה
אַחַר הַכְּתִיבָה. לְפִיכָךְ, אִם כָּתַב גֵּט עַל קֶרֶן הַפָּרָה -
נוֹתֵן לָהּ הַפָּרָה[31]. וְאִם חָתַךְ הַקֶּרֶן אַחַר שֶׁכְּתָבוֹ,
וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט. וְכֵן אִם כָּתַב בִּמְחֻבָּר[32], אַף עַל
פִּי שֶׁחָתְמוּ בּוֹ הָעֵדִים אַחַר שֶׁתְּלָשׁוֹ, וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ
גֵּט[33].

31) יחד עם קרנה כשהיא מחוברת. 32) לקרקע, כגון על עלה כאשר הוא מחובר לעץ. 33) הואיל ותורף הגט נכתב במחובר. וכתוב ב"הגהות מיימוניות" בשם הגאונים, צריך שיחתוך הקלף כשיעור הגט מן היריעה ואחרי כן יכתוב עליו נוסח הגט, שאם כתבו תחילה על היריעה ואחרי כן חתך ממנה כשיעור הגט פסול, מטעם "מחוסר קציצה". וכן אם לאחר שנכתב מקצתו אירעה טעות בכתיבה ורוצה לחזור ולהתחיל גט אחר באותו קלף יחתוך תחילה את הראשון המוטעה.

ז. אֵין כּוֹתְבִין בִּמְחֻבָּר[34] אֲפִלּוּ טֹפֵס הַגֵּט[35]. כָּתַב
הַטֹּפֵס בַּמְחֻבָּר, וּתְלָשׁוֹ, וְאַחַר כָּךְ כָּתַב שֵׁם הָאִישׁ
וְשֵׁם הָאִשָּׁה וְהַזְּמַן וַ'הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם'[36],
וַחֲתָמוּ, וּנְתָנוֹ לָהּ - כָּשֵׁר[37].

34) לקרקע, משום שמחוסר קציצה. ואפילו רצה לתת לה אותו המחובר אינו גט, משום שנאמר "ונתן בידה" דבר הניתן מיד ליד ומחובר אינו ניתן מיד ליד. 35) טופס הגט הוא הנוסח הכללי האחיד לכל הגיטין ובו מקומות פנויים למילוי פרטים שהם עיקר הגט, כגון שם האיש והאשה, זמן הכתיבה וכו'. 36) שכל אלה הם עיקר הגט ונקראים "תורף הגט". 37) כלומר, לכתחילה אסור לכתוב במחובר אפילו את טופס הגט, גזירה שמא יכתוב את התורף במחובר ואז הוא בטל לגמרי, אבל אם כבר כתב הטופס במחובר ותלשו, ואחרי כן כתב עליו התורף הרי זה גט כשר.

ח. כָּתַב כָּל הַגֵּט עַל הָעָלֶה הַזָּרוּעַ בְּעָצִיץ נָקוּב[38],
אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לָהּ הֶעָצִיץ כֻּלּוֹ - הַגֵּט פָּסוּל, גְּזֵרָה
שֶׁמָּא יִקְטֹם[39]. אֲבָל כּוֹתֵב הוּא עַל חַרְסוֹ שֶׁל עָצִיץ
וְנוֹתֵן לָהּ[40].

38) בתחתיתו, והריהו יונק מן הקרקע ודינו כמחובר. 39) יתלוש העלה מהעציץ ויתן לה והרי זו קציצה מהמחובר. 40) את העציץ כמו שהוא, ואין לחוש שמא ישבור העציץ וייתן לה חתיכת חרס, שבוודאי לא יפסיד את העציץ.

ט. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לָהּ אֶלָּא בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין?
שֶׁנֶּאֱמַר: סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ - שֶׁיִּתֵּן אוֹתוֹ בְּתוֹרַת
סֵפֶר כְּרִיתוּת. אֲבָל אִם נְתָנוֹ לָהּ בְּתוֹרַת שֶׁהוּא שְׁטַר
חוֹב[41] אוֹ מְזוּזָה; אוֹ שֶׁנְּתָנוֹ בְּיָדָהּ וְהִיא יְשֵׁנָה[42],
וְנֵעוֹרָה וַהֲרֵי הוּא בְּיָדָהּ - אֵינוֹ גֵּט. וְאִם אָמַר לָהּ
אַחַר כָּךְ: הֲרֵי הוּא גִּטֵּךְ - הֲרֵי זֶה גֵּט[43].

41) שאמר לה: כנסי שטר חוב זה. 42) ואין הגט משתמר בידה. 43) הרי זו כנתינה חדשה הואיל והגט בידה בשעת אמירתו.

י. אָמַר לְעֵדִים: רְאוּ גֵּט שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהּ, וְחָזַר וְאָמַר
לָהּ: כִּנְסִי שְׁטַר חוֹב זֶה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁהֲרֵי הוֹדִיעַ
אֶת הָעֵדִים שֶׁנְּתָנוֹ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין[44]. וְזֶה שֶׁאָמַר לָהּ
'שְׁטַר חוֹב', מִפְּנֵי שֶׁנִּכְלָם מִמֶּנָּה[45].

44) ובידיעתה אין צורך, שהרי גם חרשת שהשיאה אביה, שקידושיה קידושין גמורים, מתגרשת, אף על פי שאין בה דעת. 45) אבל לא התכוון לבטל את הגט.

יא. הַמְגָרֵשׁ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר לָהּ כְּשֶׁיִּתֵּן לָהּ הַגֵּט[46]:
הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ, אוֹ: הוּא גִּטֵּךְ, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם נָתַן
בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[47]. בַּמֶּה
דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הָיָה מְדַבֵּר עִמָּהּ עַל עִסְקֵי
גִּטָּהּ; אֲבָל אִם הָיָה מְדַבֵּר עַל עִסְקֵי גִּטָּהּ, וְנָטַל הַגֵּט
וְנָתַן בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[48].

46) גם אם אמר לה אחר הנתינה - הרי זה גט אלא שלכתחילה טוב יותר שיאמר לה בשעת נתינה. 47) ולעיל בהלכה ט' כתב רבינו: "אינו גט" כי שם נתנו לה בתורת שטר חוב, אבל כאן נתן הגט בסתם ושתק, ולפיכך הריהו "גט פסול". והבדל יש בין גט פסול, לבין גט בטל או "אינו גט", שבראשון אינו אלא פסול מדברי חכמים, ולא תינשא בו לכתחילה ואם נשאת לא תצא מבעלה השני, ואילו ב"גט בטל" או "אינו גט" הרי זה גט בטל מן התורה, ועדיין היא אשת איש ואף על פי שבקידושין אם לא דיבר עמה על עסקי קידושין ונתן לה כסף ולא אמר לה "הרי את מקודשת לי" - אין חוששין כלל לקידושיו - כאן, שכתובים ענייני הגירושין בגט והכול תלוי בבעל אין זה אלא גט פסול.
48) וגם לכתחילה יכול לעשות כן.

יב. גֵּט שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל הָאָרֶץ, וְאָמַר לָהּ: טְלִי גִּטֵּךְ
מֵעַל גַּבֵּי קַרְקַע, וּנְטָלַתּוּ; אוֹ שֶׁהָיָה קָשׁוּר עַל יָדוֹ
אוֹ עַל יֶרְכּוֹ, וּשְׁלָפַתּוּ מִמֶּנּוּ; אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לָהּ
אַחַר שֶׁבָּא לְיָדָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ - אֵינוֹ גֵּט; שֶׁנֶּאֱמַר:

וְנָתַן בְּיָדָהּ - לֹא שֶׁתִּקַּח הִיא מֵעַצְמָהּ, וַהֲרֵי לֹא נָתַן לָהּ לֹא הוּא וְלֹא שְׁלוּחוֹ. אֲבָל אִם הִרְכִּין[49] לָהּ בְּגוּפוֹ אוֹ הִטָּה יָדוֹ עַד שֶׁשָּׁלְפָה הַגֵּט מֵעָלָיו, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ - הֲרֵי זֶה גֵּט.

49) היטה.

יג. וּמִנַּיִן שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה זוֹ הַיּוֹם עֶרְוָה וְהַבָּא עָלֶיהָ בְּמִיתַת בֵּית דִּין וּלְמָחָר[50] תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת בְּלֹא עֵדִים[51]. לְפִיכָךְ, אִם נָתַן לָהּ גֵּט בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֵד אֶחָד - אֵינוֹ גֵּט כְּלָל.

50) אחרי מסירת הגט. 51) וכן אמרו: "הכא (=כאן, בגט) דאיתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משניים".

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט בִּכְתָב יַד סוֹפֵר[52]; אֲבָל אִם כָּתַב הַבַּעַל הַגֵּט בִּכְתָב יָדוֹ[53], וְחָתַם עָלָיו עֵד אֶחָד, וּנְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[54] [וּפוֹסֵל לְכְהֻנָּה[55]].

52) ולא חתם הסופר עליו. 53) וכתב ידו דומה כמאה עדים. 54) מדבריהם, ואם נישאת לא תצא והוולד מהבעל השני כשר, והוא הדין אפילו אין עליו עדים כלל גם כן אינו פסול אלא מדבריהם, אלא שרבינו משמיע חידוש, שאפילו חתום עליו עד אחד אינו כשר להינשא בו לכתחילה. 55) בכתב יד התימנים תיבות אלו אינן, וכן בספר כתיבת יד שהיה בידי בעל הכסף־משנה. וכן נכון, שהרי אם אתה אומר פסול מדבריהם, ואם נישאת לא תצא, וודאי שהוא גט לפוסלה להינשא לכהן, שאפילו ריח הגט פוסל לכהונה.

טו. תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט[56]. שֶׁמָּא יִתֵּן לָהּ גֵּט בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְיָמוּתוּ[57], וְנִמְצָא הַגֵּט שֶׁבְּיָדָהּ כְּחֶרֶס מֵחַרְסֵי אֲדָמָה, שֶׁהֲרֵי אֵין בּוֹ עֵדִים, לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ שֶׁיָּעִידוּ מִתּוֹכוֹ[58]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעֵדִים בְּתוֹכוֹ, נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, בֵּין בִּפְנֵי אוֹתָן הָעֵדִים הַחֲתוּמִין עָלָיו בֵּין בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, שֶׁעִקַּר הַגֵּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה[59].

56) אף על פי שמדין תורה עדי מסירת הגט מידי הבעל לאשה הם עיקר עדי הגירושין ואין צורך כלל בחתימות העדים. 57) או ילכו למדינת הים [=לחו"ל], והבעל יערער ויאמר לא גרשתיה. 58) ואפילו ימותו עדי החתימה אפשר להכיר ולזהות חתימת ידם. 59) הרואים את מסירת הגט ונתינתו מידי הבעל לידי האשה.

טז. חָתְמוּ בּוֹ שְׁנַיִם וְעָבַר וּנְתָנוֹ לָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[60], אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ עֵדֵי מְסִירָה פְּסוּלִין[61] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; הוֹאִיל וְעֵדִים שֶׁבּוֹ[62] כְּשֵׁרִין, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ[63]. וְיֵשׁ שֶׁהוֹרָה מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוּא פָּסוּל[64].

60) ללא כל עדי מסירה. 61) קרובים קרבת משפחה זה לזה או שעברו עבירה מדברי תורה. 62) החתומים בתוכו. 63) ואפשר לזהות חתימת יד העדים ואין הבעל יכול לערער לומר לא גרשתיה, שאינו נאמן להכחיש חתימת העדים. 64) מדבריהם.

יז. הָיוּ עֵדָיו מִתּוֹכוֹ[65] פְּסוּלִין, אֲפִלּוּ אֶחָד פָּסוּל וְאֶחָד כָּשֵׁר, וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִין - הֲרֵי זֶה פָּסוּל, שֶׁנִּמְצָא כִּמְזַיֵּף[66] מִתּוֹכוֹ.

65) החתומים בו. 66) "כמזייף, לא מזוייף וודאי, והואיל ונמסר בעדי מסירה כשרים הרי זה פסול מדבריהם".

יח. הִרְחִיק אֶת הָעֵדִים מִן הַכְּתָב[67] מְלֹא שְׁנֵי שִׁיטִין[68] - פָּסוּל. וְכַמָּה יַרְחִיק אֶת הָעֵדִים מִן הַכְּתָב[69]? פָּחוֹת מִכְּדֵי שְׁנֵי שִׁיטִין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִקְרָאִין עִמּוֹ[70]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ וְלֹא הָיוּ שָׁם עֵדֵי מְסִירָה; אֲבָל אִם מְסָרוֹ לָהּ בְּעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְרֻחָקִין הַרְבֵּה וְאֵין נִקְרָאִין עִמּוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין חָתוּם עָלָיו עַד כְּלָל - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, שֶׁעִקַּר הַגֵּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה.

67) הרחיק את חתימת העדים מהשורה האחרונה של נוסח הגט. 68) מלוא שתי שורות. 69) ויהא הגט כשר לכתחילה. 70) שלא יהא הפסק בין העדים לשטר כדי שיהא ניכר לכל שהם חתומים על השטר.

יט. הָעֵדִים, שֶׁנּוֹתֵן אֶת הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם, צְרִיכִין לִקְרוֹתוֹ[71] וְאַחַר כָּךְ יִתְּנֶנּוּ לָהּ. וְאִם נְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶם תְּחִלָּה - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ אַחַר שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ. קְרָאוּהוּ וְהוּא בְּיַד הַבַּעַל אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ, וְהֶחֱזִירוּהוּ לוֹ, וְחָזַר הוּא וְהִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ, וּנְתָנוֹ לָהּ - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ[72].

71) לראות מה כתוב בו אם גט כשר הוא או שטר אחר הוא, שכיוון "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" צריכים הם לקרותו. 72) שמא החליפו בשטר אחר.

כ. לֹא קְרָאוּהוּ, אֶלָּא נְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ לַיָּם אוֹ לָאֵשׁ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. הוֹאִיל וּקְרָאוּהוּ תְּחִלָּה, אֵין חוֹשְׁשִׁים לוֹ שֶׁהֶחֱלִיפוּ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמַר הַבַּעַל: שְׁטָר אַחֵר הָיָה וְלֹא הָיָה הַגֵּט שֶׁקְּרָאתֶם - אֵינוֹ נֶאֱמָן וַהֲרֵי הִיא מְגֹרֶשֶׁת.

כא. הֲרֵי שֶׁלֹּא קְרָאוּ הַגֵּט בַּתְּחִלָּה, וְנָתַן לָהּ הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם, זְרָקַתּוּ לָאוּר אוֹ לַיָּם - אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר: גֵּט כָּשֵׁר הָיָה, הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[73].

73) כשם שאינו נאמן לאוסרה, כך אינו נאמן להתירה, והרי זו לא תינשא, ואם נישאת תצא, כדין כל ספק מגורשת.

כב. זָרַק לָהּ הַגֵּט לַחֲצַרָהּ לְבֵין הֶחָבִיּוֹת בִּפְנֵי עֵדִים[74], וּבִקְּשׁוּ וּמָצְאוּ מְזוּזָה אוֹ שְׁטָר אַחֵר - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[75]; שֶׁזֶּה שֶׁנִּמְצָא הוּא שֶׁדָּרַק[76]. נִמְצְאוּ שָׁם שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ מְזוּזוֹת אוֹ שְׁטָרוֹת[77] - חוֹשְׁשִׁין

שֶׁמָּא גֵּט שֶׁזָּרַק גְּרֵרוּהוּ עַכְבָּרִים וַהֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.

74) ולא קראוהו תחילה. 75) שתהיה ספק מגורשת. 76) מזוזה בין חביות אינה מצויה, וכמו כן שטרות אחרים אינם מצויים שם ובוודאי הוא זרקה כעת. 77) והרי הוא לא זרק אלא שטר אחד, ועל כורחך היו שם מזוזות ושטרות מקודם.

כג. הָעֵדִים שֶׁחוֹתְמִין עַל הַגֵּט צְרִיכִים לִהְיוֹתָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת וְלַחְתֹּם. וְאִם אֵינָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת קוֹרְאִים בִּפְנֵיהֶם וְחוֹתְמִים. וְהוּא שֶׁיַּכִּירוּ לְשׁוֹן הַגֵּט[78]. וְאִם אֵינָם יוֹדְעִים לַחְתֹּם - רוֹשְׁמִין לָהֶם הַנִּיר בְּרֹק וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדָּבָר שֶׁאֵין רִשּׁוּמוֹ מִתְקַיֵּם[79], וְהֵן כּוֹתְבִין עַל הָרֶשֶׁם. וְאֵין עוֹשִׂין כָּךְ בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת. כָּל הוּא שֶׁהֵקֵלּוּ בְּגִטֵּי נָשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת[80]; הוֹאִיל וַחֲתִימַת הָעֵדִים בַּגֵּט מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

78) אבל אם אינם מכירים לשון הגט אינו מועיל שיתרגמו אותו ללשונם, שהרי זה כעד מפי עד. 79) כי אם רישומו מתקיים אסור להם לחתום, שאין כתב על גבי כתב. 80) הקלו שלא יצטרכו לחזר אחרי עדים הבקיאים לחתום, שמא בתוך כך יפליג בעלה לים או ימות ותיזקק לָיָבָם.

כד. אַף עַל פִּי שֶׁחֲתִימַת הָעֵדִים בַּגֵּט מִדִּבְרֵיהֶם[81], הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים מְפָרְשִׁין שְׁמוֹתֵיהֶן בַּגֵּט[82]. וְכֵן הִתְקִינוּ בְּעֵדֵי הַגֵּט שֶׁאֵין חוֹתְמִין אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה[83]. וְאִם חָתְמוּ זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל. וְכֵן הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּכְתֹּב זְמַן בַּגֵּט וּמְקוֹם כְּתִיבָתוֹ, כְּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת. שֶׁמָּא תִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ קְרוֹבָתוֹ, וְתִזְנֶה כְּשֶׁהִיא תַּחְתָּיו[84], וְיִכְתֹּב לָהּ גֵּט אַחַר הַזְּנוּת וְיִתֵּן לָהּ[85]; וְאִם לֹא יִהְיֶה בּוֹ זְמַן, יְכוֹלָה לוֹמַר: קֹדֶם הַזְּנוּת נִתְגָּרַשְׁתִּי[86], וּלְפִיכָךְ תִּקְּנוּ זְמַן בַּגִּטִּין.

81) [והלכה היא אין גוזרין גזירה לגזירה - בכל זאת חיזקו כאן תקנה זו בכמה דברים כדלהלן]. 82) ראובן או שמעון, שמתחילה היה כותב: אני פלוני חתמתי עד, ולא היה נוקב שמו, ולא היו יודעים לבקש עדים המכירים אותו להעיד על חתימתו, והיו צריכים לחזר אחר שטרות אחרים שחתימתם דומה לזו בכדי לקיים חתימתם, עמדו והתקינו שיפרשו את שמותיהם ובזה יהיה אפשר לחזר אחרי מכיריהם שיעידו על כתב ידם. 83) גזירה משום "כולכם", שמא יאמר לעשרה: כתבו כולכם גט לאשתי, ודינו שאחד יכתוב וכולם יחתמוהו, ואם אחד מהם יחסר הרי זה פסול, ואם יחתמוהו זה שלא בפני זה שמא יחתמו רק שניים ותיטול הגט ותחשוב שהיא מגורשת, ועדיין לא נתקיים תנאו, לפיכך התקינו שיהו כל העדים נוכחים בשעת החתימה אפילו כאשר לא התנה "כולכם". 84) כלומר: בעודה אשתו. 85) לחפות עליה שלא תיענש עונש מוות. 86) ופנוייה הייתי.

כה. גֵּט שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵדִים וְאֵין בּוֹ זְמַן, אוֹ שֶׁהָיָה מֵקֹדֶם[87] אוֹ מְאֻחָר[88], אוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּיּוֹם וְנֶחְתַּם בַּלַּיְלָה שֶׁלְּאַחֲרָיו[89], אַף עַל פִּי שֶׁעֲסוּקִין בְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן[90], אוֹ כָּתַב אֶת הַגֵּט בִּירוּשָׁלַיִם וְטָעָה[91] וְכָתַב 'בְּלוֹד' - כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין[92], עַד שֶׁיַּחְתְּמוּ בּוֹ בִּזְמַן כְּתִיבָתוֹ[93] וּבִמְקוֹם כְּתִיבָתוֹ[94].

87) שנכתב ונחתם במרחשון וכתבו בו זמן של תשרי שלפניו, והרי יש לחוש שהקדימוהו לחפות על זנותה. 88) שנכתב ונחתם בתשרי וכתבו בו זמן של מרחשון שלאחריו, וגם זה פסול, כי אם נתיר שטר מאוחר יבואו להתיר גם המוקדם, וגם אפשר שאחרוהו כדי להפסיד את האשה פירות נכסיה שמכרם הבעל משעת נתינת הגט עד הזמן הכתוב בו, שלמעשה הם שלה ולפי זמן הגט הם של הבעל. 89) הרי זה גט מוקדם, שכתוב בו זמן היום שלפניו. 90) מהכתיבה ועד שעת החתימה, שבשאר שטרי חוב הרי זה כשר. 91) הסופר. 92) מדבריהם, ולא תינשא בו לכתחילה, אבל אינו "בטל". 93) דקדק לכתבו "בזמן כתיבתו", כלומר בזמן הכתוב בגט, ולא - "ביום כתיבתו", כלומר ביום שנכתב הגט, ולפי זה אם כתבוהו בתשרי ואחרו את זמנו למרחשון ונתעכבה חתימת העדים עד למרחשון כזמן הכתוב בגט - הריהו כשר שהרי חתמו בזמן הכתוב בו, אף על פי שלא נחתם ביום הכתיבה. 94) עיקר ההקפדה הוא על חתימת העדים שתהיה במקום המסומן בגט, אבל אם כתבו הסופר בירושלים וכתב בו שנכתב בלוד והעבירו ללוד ושם חתמו עליו העדים הרי זה כשר, הואיל וחתמו העדים באותו מקום המוזכר בגט.

כו. חָתַךְ מִמֶּנּוּ הַזְּמַן[95] וּנְתָנוֹ לָהּ; אוֹ שֶׁלֹּא כָּתַב שֵׁם הַיּוֹם, אֶלָּא: בְּשַׁבָּת[96] רִאשׁוֹנָה אוֹ שְׁנִיָּה מֵחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: בְּחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית, וְלֹא הִזְכִּיר הַחֹדֶשׁ, אֲפִלּוּ כָּתַב: בְּשָׁבוּעַ[97] פְּלוֹנִי - כָּשֵׁר[98]. וְכֵן אִם כָּתַב בּוֹ: הַיּוֹם גֵּרַשְׁתִּיהָ - כָּשֵׁר; שֶׁמַּשְׁמָעוֹ: הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁיָּצָא בּוֹ הַגֵּט.

95) לאחר שכתב הזמן בגט וחתמו בו עדים. 96) שבוע. 97) שמיטה פלונית של יובל. 98) להינשא בו לכתחילה. כי חתיכת זמן מהגט היא מעשה רמאות, וכולם ידעו שחתכו כדי לחפות על קרובתו או כדי למכור פירות אשתו אחרי הגט להפסידה ויבואו לבדוק אחריו בראיות ברורות.

כז. וְכֵן תִּקְּנוּ שֶׁיִּהוּ מוֹנִין בַּגִּטִּין לְמַלְכוּת אוֹתוֹ הַזְּמַן[99], מִשּׁוּם שְׁלוֹם מַלְכוּת[100]. כָּתַב לְשֵׁם מַלְכוּת שֶׁאֵינָהּ מַלְכוּת אוֹתָהּ הַמְּדִינָה, אוֹ לְבִנְיַן הַבַּיִת[101], אוֹ לְחֹרְבַּן הַבַּיִת: אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי אוֹתוֹ מָקוֹם לִמְנוֹת בּוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[102]; וְאִם אֵין דַּרְכָּן לִמְנוֹת בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[103]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִמְנוֹת בַּגִּטִּין אוֹ לַיְצִירָה[104] אוֹ לְמַלְכוּת אֲלֶכְּסַנְדְּרוֹס מֵקְדּוֹן שֶׁהוּא מִנְיַן שְׁטָרוֹת. וְאִם כָּתַב לְשֵׁם מַלְכוּת אוֹתוֹ זְמַן בַּמְּדִינָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רְשׁוּת אוֹתָהּ מַלְכוּת - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[105].

99) המלכות [=המלך] השולט בזמן סידור הגט.

100) "שיהא לנו שלום עמהם, שיאמרו חשובים אנו בעיניהם שכותבים שטרותיהם בשמנו". 101) כך וכך לבניין בית המקדש. 102) שהרי אין המלכות מקפידה על כך. 103) כי המלכות מקפידה על כך, וחושדת שמרדו בה ומחשיבים מלכות אחרת יותר ממנה. 104) לבריאת העולם. 105) כלומר, אחרי שנהגו לכתוב ליצירה, אם כתב היום לשם מלכות אותה מדינה הרי זה כשר.

כח. הָאוֹמֵר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, וְנִתְאַחֵר הַדָּבָר יָמִים אוֹ שָׁנִים; אוֹ שֶׁנִּמְצָא הַגֵּט בָּטֵל וְהֵצְרְכוּ לִכְתֹּב לָהּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר אַחַר כַּמָּה שָׁנִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין זְמַן הַכְּתִיבָה וּמְקוֹם הַכְּתִיבָה, לֹא הַזְּמַן שֶׁאָמַר לָהֶן הַבַּעַל בּוֹ 'כִּתְבוּ' וְלֹא אוֹתוֹ הַמָּקוֹם. כֵּיצַד? הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם כְּשֶׁאָמַר לָהֶן וְהָיוּ עוֹמְדִין בְּתִשְׁרֵי, וְנִתְאַחֲרוּ עַד נִיסָן וַהֲרֵי הֵן בְּלוּד - כּוֹתְבִין זְמַן הַגֵּט מִנִּיסָן וּבְלוּד שֶׁשָּׁם נִכְתַּב הַגֵּט, כִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת[106].

106) וכתוב ב"הגהות מיימוניות": "כל שכן העדים - יש לכתוב מקום שעומדים שם בשעת כתיבת הגט וחתימתו אף על פי שאינו עיקר דירתם, כי אם לא יהיו שם עדים, יבואו לומר: אחרים חתמו כשמם ומזוייף, שהרי לא היו שם".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו דין שליחות בגט, שכר הסופר, מה בין גט פסול לגט בטל, אמירת "תנו" של הבעל, שיכור או מי שבעתתו רוח רעה או נשתתק לענין כתיבת הגט, פקח שנשא ונתחרש או שנשא כשהיה חרש, דיני כפיה בגט.

א. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ - אֶחָד הַכּוֹתֵב בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִכְתֹּב לוֹ, וְאֶחָד הַנּוֹתֵן בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִתֵּן לָהּ[2]. לֹא נֶאֱמַר 'וְכָתַב' אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[3], 'וְנָתַן' - שֶׁלֹּא תִּקַּח מֵעַצְמָהּ[4].

2) כי הלכה היא: "שלוחו של אדם כמותו" (ברכות פ"ה מ"ה, וקידושין מא, ב). 3) ולא בכסף כמו בקידושין, וכמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 4) כמבואר לעיל פ"א, הי"ב.

ב. אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ גֵט וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין[5] וְחוֹתְמִין[6] וְנוֹתְנִין לָהּ, וְהֵן הֵן שְׁלוּחָיו וְהֵן הֵן עֵדָיו[7]. וְכֵן אִם אָמַר לַסּוֹפֵר: כְּתֹב לִי גֵט לְאִשְׁתִּי, וְאָמַר לָעֵדִים לַחְתֹּם[8] - כּוֹתְבִים וְחוֹתְמִים וְנוֹתְנִים לוֹ, וְהוּא מְגָרֵשׁ בּוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[9].

5) כלומר, אחד מהם כותבו. 6) גיטין סה, א. ואע"פ שלכתחילה אסור לסופר לחתום על הגט, כמבואר לקמן פ"ט הכ"ז, ובביאורנו שם, בכל זאת התיר כאן רבינו לסופר לחתום בו לכתחילה, מפני שהוא והעד השני נותנים את הגט לאשה, הרי יש כאן עדי מסירה, וכל שישנם עדי מסירה, כשר הגט לכתחילה אפילו אם הסופר חתמו (לחם־משנה). ולדעת ה'מעשה רוקח' גם כאן לא נתכוין רבינו להכשיר זה לכתחילה אלא בשעת הדחק, כגון שהלך הבעל למדינת הים או אירע איזה עיכוב אחר, ובכדי שלא תשאר האשה עגונה יכולים העדים לכתבו ולחתמו, וכן כתבו ה'תוספות' בגיטין סו, ב בדיבור־המתחיל מתניתין מני, בתירוצם הרביעי. והשווה דברי 'בית יוסף' לאהע"ז סי' קל, שגם הוא מפרש דברי רבינו כאן שלא הכשיר אלא בדיעבד. 7) כי שליח כשר להיות עד, כמבואר בקידושין מג, א. והשווה לעיל הל' אישות פ"ג, הט"ז. 8) ולא אמר להם ליתנו לה. 9) והוא שלא יתייחד עמה אחרי כתיבת הגט, שאם נתייחד עמה - הרי זה גט פסול, "שלא יאמרו גיטה קודם לבנה", כמבואר לקמן פ"ג ה"ה. ואין להקשות, איך כשר גט כזה, והרי הוא 'מוקדם', ומבואר לעיל פ"א הכ"ה, שגט מוקדם פסול, - כי כל שנכתב ונחתם באותו היום אין זה מוקדם אע"פ שאיחרו נתינתו, ולא הקפיד רבינו אלא שלא הקדים כתיבתו לפני חתימתו, כמבואר לעיל בביאורנו שם, כי יש לחוש שמא כבר זינתה והוא מתכוין לחפות עליה, ולפיכך הוא מקדים תאריך כתיבתו לפני זנותה, אבל כאן כשכתבו וחתמו בזמנו, אין לומר שלפיכך הקדימו לנתינה, שמא תזנה ויחפה עליה, כי מנין ידע שתזנה בעתיד ('מעשה רוקח').

ג. וְכוֹתְבִין גֵּט לְאִישׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ[10]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים וְהַסּוֹפֵר שֶׁכָּתְבוּ וְחָתְמוּ בּוֹ מַכִּירִין וְיוֹדְעִים שֶׁזֶּה הוּא פְּלוֹנִי וְאִשְׁתּוֹ הִיא פְּלוֹנִית[11]. וְאִם הָיוּ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶם שָׁוִים וּשְׁמוֹת נְשׁוֹתֵיהֶם שָׁוִים - אֵין מְגָרֵשׁ אֶחָד מֵהֶם אֶלָּא בְּמַעֲמַד חֲבֵרוֹ; שֶׁמָּא יִכְתֹּב גֵּט וְיוֹלִיכוֹ לְאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ וְיַאַסְרֶנָּה עָלָיו[12].

10) שאין אנו צריכים לדעתה והסכמתה (בבא־בתרא קסז. וברשב"ם שם). 11) שם. כי יש לחוש שמא ימציא האיש גט זה לאשת אחר, ותינשא בו שלא כדין. ולדעת ה'כסף משנה' אין צורך שיכיר הסופר את האיש והאשה, אלא כשהוא אחד העדים החתומים על הגט, אבל כשאינו חותם, אין הסופר חייב להכיר אותם. וכן נראה מדברי רבינו הל' מלוה ולוה פכ"ד ה"ג, שלא הזכיר שם אלא העדים בלבד. 12) שתינשא בו לאחר שלא כדין, וממילא תיאסר על בעלה הראשון (ב"ב שם עמוד ב'). "וכל שהוחזק שמו בעיר שלשים יום, אין חוששים לו שמא יש לו שם אחר, והוא שינהו כדי לרמות ולעשות קנוניא, שאם כן אין לדבר סוף" (מלשון רבינו הל' מלוה ולוה פכ"ד, ה"ד).

ד. וּבִשְׁעַת הַסַּכָּנָה[13] כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירִים[14]. וְהָאִשָּׁה נוֹתֶנֶת שְׂכַר הַסּוֹפֵר[15] בְּכָל מָקוֹם.

13) כגון שהבעל מסוכן למות, ואם לא יכתבוהו עכשיו, אימתי? 14) גיטין סו, א. 15) אע"פ שמדין תורה, על הבעל לתת שכר הסופר, שהרי כתוב: "וכתב . . . ונתן בידה", נמצא שעליו לתת שכר הכתיבה - תקנו חכמים שהיא תתן השכר כדי שלא להשהות את גיטה בגלל השכר שלא ירצה לתת, ותתעגן (בבא־בתרא קסח. וברשב"ם שם). והקנו לו חכמים את הזוז שהאשה משלמת, כאילו הוא נתן לסופר משלו, ע"פ הכלל: הפקר בית־דין הפקר (גיטין כ. וברש"י שם).

ה. וְצָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר הַבַּעַל עַצְמוֹ לַסּוֹפֵר: כְּתֹב, וְלָעֵדִים: חֲתֹמוּ[16]. הֲרֵי שֶׁאָמְרוּ לוֹ בֵּית דִּין[17] אוֹ שְׁנַיִם: נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְאָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ[18], וְכָתְבוּ הֵן עַצְמָן[19] וְחָתְמוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[20]. אֲבָל אִם אָמְרוּ הֵם לְסוֹפֵר וְכָתַב וְלָעֵדִים וְחָתְמוּ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ וּנְתָנוּהוּ לַבַּעַל וְחָזַר וְנָתַן גֵּט זֶה לְאִשְׁתּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל; שֶׁהֲרֵי כְּתָבוֹ מִי שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ הַבַּעַל לְכָתְבוֹ[21].

16) גיטין עב, א. והטעם יתבאר בסמוך. 17) של שלשה חכמים. 18) וגם אמר להם שיחתמו. 19) אחד מהם. 20) גיטין סו, ב. 21) שם עא, ב. שאין הם יכולים לעשות את הסופר והעדים שלוחים במקומם, כי לא מסר להם אלא דברים, ו"דברים אינם נמסרים לשליח" כי אין בדברים כוח להיות חוזרים ונמסרים לאחר (בניגוד לגט שנשלח ע"י שליח, שיכול השליח למסרו לידי שליח שני), וזהו שהדגיש רבינו: "הרי שאמרו לו בית־דין", אע"פ שבית־דין הם, לא התכוין ליפות כוחם שימנו שלוחים במקומם אלא הם בעצמם יכתבוהו. שהרי בפירוש אמר להם: "כתבו", ולא אמר להם: תנו. ולפיכך הגט בטל (גיטין סו:). ואם בפירוש יאמר להם שיהיו שלוחים במקומו לומר לאחרים לכתוב ולחתום, יתבאר בסמוך בהלכה הבאה.

ו. אָמַר לִשְׁנַיִם אוֹ לִשְׁלֹשָׁה: אִמְרוּ לְסוֹפֵר וְיִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי וְאִמְרוּ לָעֵדִים וַיַּחְתֹּמוּ, וְאָמְרוּ לְסוֹפֵר וְכָתַב וְלָעֵדִים וְחָתְמוּ; אוֹ שֶׁאָמַר לִשְׁנַיִם: אִמְרוּ לַסּוֹפֵר וְיִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי וְאַתֶּם חֲתֹמוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[22]. וּמִתְּיַשְּׁבִין[23] בְּדָבָר זֶה הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרוֹב לִהְיוֹת גֵּט בָּטֵל[24].

22) מן התורה גט כשר הוא, שהרי בפירוש עשאם שלוחים לכך, אלא שהחכמים פסלוהו, משום חשש שמא תשכור עדים שיאמרו בשם בעלה לסופר לכתוב ולעדים לחתום, והם יסברו שהבעל ציוה. ואפילו בדין השני, שהם בעצמם החותמים, והם שמעו מפי הבעל, גזרו חכמים לפסלו בגלל הדין הראשון (שם סז.). 23) מעיינים בדבר עד שתתיישב הדעת (שם סג: ברש"י). 24) מן התורה, שהרי בסוגיא אחרת (שם עב.) אמרו: "הרי הגט בטל עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו", ומסופק רבינו אם בטל מן התורה, או אולי אינו אלא 'פסול מדבריהם' כיון שאין פסולו אלא משום 'גזירה' שמא יבואו לעשות שלוחים במקום שלא נתמנו לכך. ולפיכך אם נשאת בגט זה, אין בית־דין יכול להוציאה מבעלה השני בעל כרחו, אלא מודיעים לבעל שהגט קרוב להיות בטל, והוא יגרש מעצמו. והבנים שנולדו להם עד כה, אינם כשרים לגמרי, וגם אין להם דין של ספק ממזר (כסף־משנה). וראה למעלה בביאורנו להלכה ה.

ז. וּמַה בֵּין פָּסוּל לְבָטֵל? שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּחִבּוּר זֶה בַּגֵּט שֶׁהוּא בָּטֵל, הוּא בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה[25]; וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר פָּסוּל, הוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[26].

25) "ועדיין היא אשת איש, ואם נשאת תצא והולד ממזר" (לקמן פ"י ה"א, עיי"ש). 26) "ולא תנשא לכתחילה, ואם נשאת לא תצא והולד כשר, וכותבים לה גט אחר כשר ונותנים לה והיא תחת בעלה" (שם ה"ב, עיי"ש).

ח. הַבַּעַל שֶׁהֵבִיא גֵּט בְּיָדוֹ חָתוּם, וְאָמַר: תְּנוּ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ יִתְּנוּ לָהּ[27]. אָמַר לַאֲחֵרִים לִכְתֹּב גֵּט וְלַחְתֹּם בּוֹ וְלִתְּנוּ לְאִשְׁתּוֹ, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְנָתְנוּ לָהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל[28] אוֹ פָּסוּל - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין גֵּט אַחֵר, אֲפִלּוּ מֵאָה[29], עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיָדָהּ גֵּט כָּשֵׁר[30].

27) ואין חוששים שמא כתבו בפסול כדי לקלקלה, שתינשא לאחר ותצטרך לצאת ממנו, אחרי שיודע פסולו, כי אינו חשוד על כך [וראה בגיטין ה, א שאם הבעל עצמו הביא גיטו, אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם (עי' להלן פ"ז ה"ה. ואין חשש שמא יבוא ויערער (עיי"ש ה"ח) שכיון שהוא עצמו הביאו, בוודאי לא יערער עליו]. 28) שנכתב בטעות, כגון שטעו בשמות האיש והאשה וכדומה. 29) ואין אומרים כבר עשו עדים שליחותם ואינם מורשים עוד לכתוב גט שני, כי לא נתכוין זה לכתוב וליתן לה חרס סתם אלא גט כשר. 30) גיטין סג, ב. וכל־שכן אם נאבד הגט קודם שנתנוהו לה, שיכולים לכתוב גט אחר, שהרי אמר להם לתת לאשתו, ואם כן לא עשו שליחותם (כסף־משנה).

ט. אָמַר לָהֶם הַבַּעַל: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְשָׁלִיחַ לְהוֹלִיךְ לָהּ, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְנָתְנוּ לַשָּׁלִיחַ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל אוֹ פָּסוּל - אֵין כּוֹתְבִים אַחֵר עַד שֶׁיִּמָּלְכוּ בַּבַּעַל; שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה אוֹתָן שְׁלוּחִים לְגֵרוּשִׁין[31], וְשֶׁמָּא לֹא רָצָה אֶלָּא שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לְשָׁלִיחַ בִּלְבַד, וְלֹא יִשָּׁאֵר לָהֶם בּוֹ מַעֲשֶׂה אַחֵר, וַהֲרֵי כָּתְבוּ וְנָתְנוּ[32], לְפִיכָךְ לֹא יִכְתְּבוּ אַחֵר. וְאִם כָּתְבוּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר, וּנְתָנוּהוּ לַשָּׁלִיחַ (וּנְתָנוֹ לָהּ) - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[33].

31) אלא למסרו לשליח והוא יגרשנה. 32) וכבר עשו כל שליחותם. 33) שם. כי שמא עשאם שלוחים עד שיגיע גט לידה ותתגרש, אלא שלא רצה להטריחם הרבה. ובעיא היא בגמרא גיטין שם, ונשארה ב"תיקו". ולפיכך היא ספק מגורשת, ו"לא תנשא, ואם נשאת תצא והולד ספק ממזר מפני שהיא ספק ערוה", כלשון רבינו לקמן פ"י ה"ג. ויש אומרים שלא הסתפקו בגמרא אלא אם אבד הגט מיד השליח, אבל אם נמצא בטל או פסול, חוזרים וכותבים גט אחר שוודאי לא קיימו שליחותם ('מאירי').

י. הָאוֹמֵר לִשְׁנַיִם אוֹ לְיָתֵר מִשְּׁנַיִם: כִּתְבוּ גֵּט וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי, גָּרְשׁוּהָ, שַׁלְּחוּהָ[34], שַׁבְּקוּהָ[35], תָּרְכוּהָ[36], כִּתְבוּ אִגֶּרֶת[37] וּתְנוּ לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ גֵּט כָּשֵׁר וְיִתְּנוּ לָהּ[38]. אָמַר לָהֶם: פַּטְרוּהָ, פַּרְנְסוּהָ, עֲשׂוּ לָהּ כַּדָּת, עֲשׂוּ לָהּ כַּנִּימוּס, עֲשׂוּ לָהּ כָּרָאוּי - לֹא אָמַר כְּלוּם[39]. וְאִם כָּתְבוּ גֵּט וְנָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל.

34) כלשון הכתוב (דברים כד, א): "ושלחה מביתו". 35) לשון "אגרת שבוקין", הכתוב בנוסח הגט לקמן פ"ד הי"ב. 36) כלומר: גרשוה, "ויגרש את האדם" (בראשית

ג, כד) מתרגם אונקלוס: ותרך ית אדם. 37) לשון "אגרת שבוקין" המוזכרת לקמן בנוסח הגט. 38) גיטין סה, ב. 39) שם. שכל אלה, אין במשמען לשון גירושין. "פטרוה" - לשון פטור וחובה, להקל מעליה חובות שחייבת. "פרנסוה" - לשון עשיית צרכיה, ואין ידוע אם צרכי גט, שלא תהא זקוקה ליבם או צרכי מלבוש. "כנימוס" - כחוק. ואין ידוע אם חוק־גט או חוק מזון וכסות, וכן "כראוי" (רש"י שם) וכן "כדת".

1 **יא. אָמַר לָהֶם: הוֹצִיאוּהָ, עִזְבוּהָ, הַתִּירוּהָ, הַנִּיחוּהָ,**
2 **הוֹעִילוּהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם מַשְׁמַע מִלּוֹת אֵלּוּ**
3 **גֵּרוּשִׁין אוֹ עִנְיָן אַחֵר[40]. לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין לָהּ. וְאִם**
4 **כָּתְבוּ גֵּט וְנָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[41].**

40) כי "הוציאה" אפשר לפרש "גרשוה", כלשון הכתוב (דברים כד, ב): "ויצאה מביתו", או אולי אין זה לשון הכתוב שלא כתוב בו "והוציאה" אלא "ויצאה" - היא מעצמה. וכן "עזבוה" לשון "אגרת שבוקין", או שמא אין זו לשון גירושין, שהרי אינה נזכרת בנוסח הגט. וכן "התירוה", לשון: "מותרת לכל אדם" היא, או אולי לשון התרת נדרים, או התרת חגורה (גיטין סה: וברש"י). וכן הניחוה - אפשר לפרש: הניחו לה לנפשה, שתהיה מגורשת ממני, או הניחו לה ואל תכבידו עליה. וכן "הועילוה" - עשו לה תועלת, ואין ידוע אם תועלת גירושין או תועלת אחרת. 41) גיטין שם, בעיא שלא נפשטה, ונשארה בספק.

5 **יב. הָאוֹמֵר: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין**
6 **וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לַבַּעַל בְּיָדוֹ, וְאֵין נוֹתְנִין לְאִשְׁתּוֹ עַד**
7 **שֶׁיֹּאמַר לָהֶם לִתֵּן לָהּ. וְאִם נָתְנוּ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[42].**
8 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבָרִיא; אֲבָל בִּמְסֻכָּן, וְהוּא**
9 **אָדָם שֶׁקָּפַץ עָלָיו הֶחֱלִי בִּמְהֵרָה וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ**
10 **מִיָּד[43], וְהַיּוֹצֵא בַקּוֹלָר[44] אֲפִלּוּ עַל עִסְקֵי מָמוֹן[45],**
11 **וְהַמְפָרֵשׁ בַּיָּם[46], וְהַיּוֹצֵא בְּשַׁיָּרָא[47], וְאָמַר: כִּתְבוּ גֵּט**
12 **לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וַיַּחְתְּמוּ וְיִתְּנוּ לָהּ; שֶׁהַדָּבָר**
13 **יָדוּעַ שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לִכְתֹּב וְלִתֵּן לָהּ[48].**

42) שם סו, א במשנה. שכיון שלא אמר: "תנו לה" - "רצה לשחק בה". 43) שם סה, ב. וב"ירושלמי" גיטין פ"ו ה"ה, אמרו: "מה בין מסוכן מה בין חולה? חולה - כדרך כל הארץ, ומסוכן - כל שקפץ עליו החולי, דרך הארץ - קרובים נכנסים אצלו מיד, והרחוקים לאחר שלושה ימים (שלא להטיל עליו שם חולה). ואם קפץ עליו החולי - אלו ואלו נכנסים אצלו מיד". ולפי"ז מה שכתב "במה דברים אמורים בבריא" - בריא לאו דוקא, והוא־הדין חולה שאינו מסוכן (עי' לחם־משנה). 44) "שיוצא מבית הסוהר לידון מאת המלך" (לשון רבינו בפירושו למשנה גיטין פ"ו, מ"ה). קולר - שלשלת ברזל בצואר אסיר. 45) על עבירה שאין בה עונש מות אלא עונש ממון, "שכל קולר בחזקת סכנה" ("ירושלמי" שם). 46) מפליג מן היבשה לים. 47) יוצא למדבריות עם חבורה. 48) ומתוך טרדתו ובהלתו, לא הספיק לומר: "תנו לה" (גיטין, שם). וראה בהל' זכיה ומתנה פ"ח הכ"ד.

14 **יג. בָּרִיא שֶׁאָמַר: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ**
15 **וְנָתְנוּ לָהּ, וְהָרַג עַצְמוֹ מִיָּד[49], כְּגוֹן שֶׁהִשְׁלִיךְ עַצְמוֹ**
16 **מִן הַגָּג אוֹ הִפִּיל עַצְמוֹ לַיָּם - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[50].**
17 **עָלָה לַגַּג וּדְחָפָתוּ הָרוּחַ וְנָפַל וָמֵת - אֵינוֹ גֵּט[51]. סָפֵק**
18 **הִפִּיל עַצְמוֹ סָפֵק דְּחָפָתוּ הָרוּחַ - הֲרֵי זֶה גֵּט[52], עַד**
19 **שֶׁיִּוָּדַע לְךָ בְּוַדַּאי שֶׁהָרוּחַ דְּחָפָתוּ. וְכֵן מִי שֶׁהָיָה**
20 **מֻשְׁלָךְ בַּבּוֹר, וְאָמַר: כָּל הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלִי יִכְתֹּב גֵּט**
21 **לְאִשְׁתִּי[53] - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לָהּ. וְהוּא, שֶׁיָּדְעוּ**
22 **אוֹתוֹ[54]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱלוּהוּ וְלֹא הִכִּירוּהוּ - הֲרֵי**
23 **זֶה כָּשֵׁר; שֶׁזֶּה כִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה הוּא, שֶׁכּוֹתְבִים וְנוֹתְנִין**
24 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַכִּירִין[55]. וְכֵן מִי שֶׁנָּפְלוּ בּוֹ מַכּוֹת**
25 **רָעוֹת[56] שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה מֵהֶן, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטוּ בּוֹ**
26 **רֹב סִימָנִין[57], וְרָמַז וְאָמַר: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי**
27 **אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ; שֶׁהֲרֵי עַתָּה חַי הוּא, אַף עַל פִּי**
28 **שֶׁסּוֹפוֹ לָמוּת[58].**

49) [בתוספתא גיטין פ"ד (לפי נוסחת הרשב"א שם סה:) נראה, שמה שצריך "מיד", זהו ב"ספק מעצמו נפל, ספק הרוח דחפתו", אבל ב"ירושלמי" גיטין פ"ו ה"ו משמע שלעולם צריכים "מיד", שכן אמרו שם: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, אם על אתר נפל, הרי זה גט". ונראה שטעם הדבר: שאין לומר הוכיח סופו על תחילתו, שכשם שעכשיו הוא מבוהל, כן היה גם בתחילה, אלא מיד ולא לאחר זמן]. 50) אף־על־פי שלא אמר להם "תנו". מפני שהוכיח סופו על תחילתו שנתכוין ליתנו לה, והיה בהול מחמת החלטתו להתאבד, ולכן נשמטה ממנו המילה "ותנו" (גיטין סו. במשנה). 51) שאין כאן הוכחה שרצה להתאבד, והריהו כשאר בריא (שם). 52) כגון שנפל מיד אחרי שציוה לכתוב הגט, ויש פנים לכאן ופנים לכאן, כלומר יש סברא שהפיל עצמו, ויש סברא שדחפתו הרוח ("ירושלמי" גיטין פ"ו ה"ו, וכפירוש הכסף־משנה. ועי' לחם־משנה). ויש מביאים בדברי רבינו "הרי זה ספק גט" (כסף־משנה בשם הרא"ש וה'טור'). ולפי זה, מדובר כשנפל לאחר זמן (ועי' לחם־משנה). 53) ופירש שמו ושם אשתו. 54) שפלוני זה הוא בעל לאשתו פלונית. 55) פניו, כמבואר לעיל ה"ד (גיטין סו.). והשווה לקמן פי"ג, הכ"ג. 56) שהיה מחותך חתכים הרבה בגופו ע"י חרב וכדומה. 57) הקנה והווישט שבצואר. ומה שכתב רבינו "רוב" הוא לאו דוקא, אלא הוא־הדין לנשחטו עד גמירא (לחם־משנה). 58) אין זה כגט לאחר מיתה (גיטין ע:). וכל־שכן גוסס, שדעתו מיושבת עליו שיכול לגרש, ועדיף מנשחטו בו רוב סימנים שמוכרח למות, ואילו גוסס רובם למיתה ומיעוטם לחיים ('הגהות מיימוניות', וראה שו"ע אהע"ז סי' קכא, ס"ז).

29 **יד. מִי שֶׁהָיְתָה רוּחַ רָעָה מְבַעֶתֶת אוֹתוֹ, וְאָמַר**
30 **כְּשֶׁהַתְחִיל בּוֹ הֶחֱלִי: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - לֹא אָמַר**
31 **כְּלוּם; מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וּמְיֻשֶּׁבֶת[59]. וְכֵן שָׁכוּר**
32 **שֶׁהִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט[60]. וְאִם לֹא הִגִּיעַ - הֲרֵי**
33 **זֶה סָפֵק[61].**

59) והריהו באותה שעה כשוטה (גיטין סז:). 60) שאינו

יודע מה עושה, כלוט שנאמר בו (בראשית יט, לג): "ולא ידע בשכבה ובקומה", וכלשון רבינו בהל' מכירה פכ"ט הי"ח: "והוא השיכור שעושה ואינו יודע מה עושה". ומקור דברי רבינו שאין מעשה שיכור כלום, בעירובין סה, א. 61) משמע אפילו ברור לנו שעדיין לא הגיע לשכרותו של לוט, הרי זה ספק. וזה תמוה, שהלא אמרו בעירובין שם שהוא כפיקח לכל דבר. אולם ה'טור' בסי' קכא, מביא בשם רבינו: "היה הדבר ספק אם הגיע לשכרותו של לוט - הרי זה ספק". משמע דוקא כשנשתכר הרבה ואנו מסופקים בו אם הגיע לשכרותו של לוט, הרי זה ספק. והשווה דברי רבינו לעיל הל' אישות פ"ד, הי"ח: "ומתיישבים בדבר זה".

1 **טו. אָמַר כְּשֶׁהוּא בָּרִיא: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי,**
2 **וְאַחַר כָּךְ נִבְעַת - מַמְתִּינִין עַד שֶׁיַּבְרִיא וְכוֹתְבִין**
3 **וְנוֹתְנִין לָהּ[62]. וְאֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְהִמָּלֵךְ בּוֹ אַחַר**
4 **שֶׁהִבְרִיא. וְאִם כָּתְבוּ וְנָתְנוּ קֹדֶם שֶׁיַּבְרִיא - הֲרֵי זֶה**
5 **פָּסוּל[63].**

62) גיטין ע, ב. ולפני שיבריא אי אפשר לכתבו שאז הרי הוא כשוטה, הואיל ואין דעתו מישבת. ומכאן יש ללמוד, שהכותב גט של 'שכיב מרע' צריך לדקדק בו שיהא שפוי בדעתו בשעת כתיבתו ונתינתו, שאם תטרף דעתו - הריהו כשוטה ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע אהע"ז סי' קכא, ס"ד). 63) מדבריהם, אבל מן התורה כשר הוא, הואיל ובשעת אמירתו היה בריא ושפוי בדעתו (הגר"א לאהע"ז סי' קכא, ס"ק ד, וכן ב'מעשה רוקח').

6 **טז. מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[64] וַהֲרֵי דַעְתּוֹ נְכוֹנָה[65], וְאָמְרוּ לוֹ:**
7 **נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְהִרְכִּין[66] בְּרֹאשׁוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ**
8 **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּסִרוּגִין[67]; אִם אָמַר לָהֶם עַל לַאו לַאו**
9 **וְעַל הֵן הֵן[68] - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. וּצְרִיכִין לְבָדְקוֹ**
10 **יָפֶה יָפֶה[69], שֶׁמָּא נִטְרְפָה דַעְתּוֹ. וְכֵן אִם כָּתַב בְּיָדוֹ:**
11 **כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין**
12 **לָהּ[70], אִם הָיְתָה דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו[71]; שֶׁאֵין דִּין מִי**
13 **שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק כְּדִין הַחֵרֵשׁ[72].**

64) כתוצאה מאיזו מחלה, ניטל ממנו כח הדיבור (משנה בגיטין סז:). 65) [כלומר, כיון שאינו אלא אלם, שהוא חרש השומע ואינו מדבר, אפשר שתהא דעתו נכונה, בניגוד לחרש שאינו שומע ואינו מדבר, שהוא כשוטה ואין דעתו נכונה, כמו שכתב רבינו בפ"ט מהל' עדות הי"א]. 66) הטה. וראה למעלה פ"א הערה ו. 67) בהפסקות. ממתינים בין הרכנה לשאילה שעה מסויימת, וחוזרים ושואלים אותו. וראה בפ"ב מהל' קריאת שמע הי"ב. 68) על דבר שראוי לענות עליו לאו - לאו, ועל דבר שראוי לענות הן - הן. ונראה מדברי רבינו שאין צריך לענות אלא שלש שאלות בלבד: הן אחד ושני לאוין, או לאו אחד ושתי פעמים הן (כסף־משנה). וראה בהערה הבאה בלשון ה'ירושלמי'. 69) שואלים אותו בימות החמה על פירות המצויים בימות הגשמים, וכן שואלים אותו בימות הגשמים על פירות ימות החמה (שם). וב'ירושלמי' גיטין פ"ז ה"א, אמרו: נכתוב גט לאשתך והוא אומר הן, לאמך והוא אומר לאו, לאשתך - הן, לאחותך - לאו, לאשתך - הן, לבתך - לאו. ורבינו בפירושו למשנה (גיטין, שם) אומר: "ויפליג בה בכל צדדי הנסיון בכל מה שאפשר" (וראה למעלה הערה סו). 70) גיטין עא, א. 71) כלומר, שאין דעתו מטורפת עליו. אבל אינו צריך בדיקה שלש פעמים כמו בהרכנת ראש. וכן כתב רבינו בפכ"ט מהל' מכירה ה"ג: "מי שנשתתק מקחו מקח וכו' והוא שיבדק כדרך שבודקים לגיטין, או יכתוב בכתב ידו" (כסף־משנה), אבל בפ"ד מהל' נחלות ה"א, כתב רבינו: "אפילו נשתתק וכתב בכתב ידו שזה יורשו, בודקים אותו כדרך שבודקים לגיטין", הרי שאפילו אם כתב בכתב ידו - בודקים אותו, וצ"ע. 72) שאינו שומע ואינו מדבר, שאין סומכים על רמיזותיו ולא על כתבו (גיטין שם), כמבואר בהלכה הבאה.

14 **יז. מִי שֶׁנָּשָׁא כְּשֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ[73], וְאֵין צָרִיךְ**
15 **לוֹמַר נִשְׁתַּטָּה - אֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם עַד שֶׁיַּבְרִיא[74].**
16 **וְאֵין סוֹמְכִין עַל רְמִיזַת הַחֵרֵשׁ וְלֹא עַל כְּתָבוֹ, אַף**
17 **עַל פִּי שֶׁדַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וּמְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו[75]. אֲבָל אִם נָשָׂא**
18 **אִשָּׁה כְּשֶׁהוּא חֵרֵשׁ - מְגָרֵשׁ בִּרְמִיזָה; שֶׁאֵין קִדּוּשָׁיו**
19 **קִדּוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[76], וּכְשֵׁם שֶׁכּוֹנֵס**
20 **בִּרְמִיזָה כָּךְ מוֹצִיא בִּרְמִיזָה[77].**

73) חרשות גמורה, כנ"ל בהערה הקודמת. 74) גיטין, שם: "שאין כח בגירושי חרשות להפקיע קידושי חכמה" (לשון רש"י שם). 75) שם. ושוטה אינו יכול לגרש מפני שאינו בן דעת, וכן שנינו (יבמות קיב:) "נשתטה אינו מוציאה עולמית". ובהל' עדות פ"ט ה"ט, אומר רבינו: "ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים . . . ובכלל שוטים יחשב . . . וכן המבוהלים והנחפזים בדעתם והמשתגעים ביותר הרי הם בכלל השוטים". 76) לעיל הל' אישות פ"ד, ה"ט. 77) יבמות, שם.

21 **יח. הַמְקַדֵּשׁ קְטַנָּה[78] עַל יְדֵי אָבִיהָ[79], וְגֵרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא**
22 **קְטַנָּה - אָבִיהָ מְקַבֵּל גִּטָּהּ[80], וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיַד הָאָב**
23 **נִתְגָּרְשָׁה[81]. גֵּרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה[82], אִם הִגִּיעַ הַגֵּט**
24 **לְיָדָהּ אוֹ לְיַד אָבִיהָ - נִתְגָּרְשָׁה[83]. וְאֵין עוֹשָׂה נַעֲרָה**
25 **הַמְאֹרָסָה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גִּטָּהּ מִיַּד בַּעְלָהּ בְּחַיֵּי אָבִיהָ[84];**
26 **אֲבָל הָאָב עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל הַגֵּט לְבִתּוֹ הַמְאֹרָסָה**
27 **בֵּין קְטַנָּה בֵּין נַעֲרָה[85].**

78) פחותה מבת י"ב שנה ויום אחד. 79) שקיבל אביה קידושיה. 80) כשם שהוא זכאי לקבל קידושיה, שנאמר (דברים כב, טז): "את בתי נתתי לאיש הזה", כך הוא מקבל את גיטה, שנאמר (שם כד, ב): "ויצאה . . . והיתה", השוה יציאה (גירושין) להויה (קידושין), כמבואר בכתובות מז, א. 81) שדוקא "נערה המאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה" (גיטין סד: במשנה) ולא קטנה (רש"י שם, וכן דעת רב האי גאון (ב'מלחמות' שם), והרי"ף שם (ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה נערה). 82) כשהגיעה לי"ב שנה והביאה שתי שערות, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ב, ה"ב. 83) גיטין שם, במשנה, כדעת תנא־קמא. 84) קידושין מד, ב כי לא חיזקה התורה את ידה לעשות שליח במקום אביה, וכשמת

אביה הרי היא עצמאית, ויכולה לעשות שליח כאחת הגדולות. ודין שליח קבלה מבואר לקמן פ"ו, ה"א. 85) גיטין סה, א. ומשקיבל השליח את גיטה הרי היא מגורשת אע"פ שלא הגיע הגט ליד האב, ואין הבעל יכול לחזור בו. ודוקא בתו המאורסה, אבל משנשאת אין לאביה רשות בה ואפילו כשהיא עדיין קטנה, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ג, הי"ב.

1 **יט. קִדְּשָׁהּ אָבִיהָ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה[86], וּמֵת: אִם מַבְחֶנֶת**
2 **בֵּין גִּטָּהּ לְדָבָר אַחֵר[87] - הֲרֵי זוֹ מִתְגָּרֶשֶׁת מִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט**
3 **לְיָדָהּ; וְאִם לַאו - אֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת עַד שֶׁתַּבְחִין. וְאִם**
4 **גֵּרְשָׁהּ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[88].**

86) והרי היא מקודשת קידושי תורה. 87) שנותנים לה צרור וזורקתו, אגוז ונוטלתו, וממילא יודעת גם לשמור את גיטה (גיטין סה. וכגירסת הרי"ף שם, וראה 'בית יוסף' לאהע"ז סי' קמא). 88) אבל כשאביה חי, מקבל את גיטה אפילו כשאינה מבחנת, שהרי הוא שומר את גיטה במקומה ('תוספות' גיטין סד: ע"פ ה'ירושלמי', וכן בשו"ע אהע"ז סי' קמא, ס"ו).

5 **כ. מִי שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ[89]**
6 **וְלֹא רָצָה לְגָרֵשׁ - בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם[90]**
7 **וּבְכָל זְמַן[91] מַכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: רוֹצֶה אֲנִי, וְיִכְתֹּב**
8 **הַגֵּט. וְהוּא גֵּט כָּשֵׁר[92]. וְכֵן אִם הִכּוּהוּ עַכּוּ"ם וְאָמְרוּ**
9 **לוֹ: עֲשֵׂה מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל אוֹמְרִין לָךְ, וְלָחֲצוּ אוֹתוֹ**
10 **יִשְׂרָאֵל[93] בְּיַד הָעַכּוּ"ם עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.**
11 **וְאִם הָעַכּוּ"ם מֵעַצְמָן[94] אֲנָסוּהוּ עַד שֶׁכָּתַב - הוֹאִיל**
12 **וְהַדִּין נוֹתֵן שֶׁיִּכְתֹּב, הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[95]. וְלָמָּה לֹא**
13 **בָטֵל גֵּט זֶה[96], שֶׁהֲרֵי הוּא אָנוּס בֵּין בְּיַד עַכּוּ"ם בֵּין**
14 **בְּיַד יִשְׂרָאֵל? שֶׁאֵין אוֹמְרִין אָנוּס אֶלָּא לְמִי שֶׁנִּלְחָץ**
15 **וְנִדְחָק לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב בּוֹ מִן הַתּוֹרָה, כְּגוֹן**
16 **מִי שֶׁהֻכָּה עַד שֶׁמָּכַר[97] אוֹ עַד שֶׁנָּתַן; אֲבָל מִי שֶׁתְּקָפוּהוּ**
17 **יְצָרוֹ הָרַע לְבַטֵּל מִצְוָה אוֹ לַעֲשׂוֹת עֲבֵרָה, וְהֻכָּה עַד**
18 **שֶׁעָשָׂה דָּבָר שֶׁחַיָּב לַעֲשׂוֹתוֹ אוֹ עַד שֶׁנִּתְרַחֵק מִדָּבָר**
19 **הָאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ - אֵין זֶה אָנוּס מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הוּא אָנַס**
20 **עַצְמוֹ בְּדַעְתּוֹ הָרָעָה. לְפִיכָךְ זֶה שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְגָרֵשׁ,**
21 **מֵאַחַר שֶׁהוּא רוֹצֶה לִהְיוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְרוֹצֶה הוּא**
22 **לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת וּלְהִתְרַחֵק מִן הָעֲבֵרוֹת, וְיִצְרוֹ הוּא**
23 **שֶׁתְּקָפוּ, וְכֵיוָן שֶׁהֻכָּה עַד שֶׁתָּשַׁשׁ יִצְרוֹ, וְאָמַר: רוֹצֶה**
24 **אֲנִי - כְּבָר גֵּרֵשׁ לִרְצוֹנוֹ[98]. לֹא הָיָה הַדִּין נוֹתֵן שֶׁכּוֹפִין**
25 **אוֹתוֹ לְגָרֵשׁ, וְטָעוּ בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל אוֹ שֶׁהָיוּ**
26 **הֲדִיוֹטוֹת וַאֲנָסוּהוּ עַד שֶׁגֵּרֵשׁ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[99].**
27 **הוֹאִיל וְיִשְׂרָאֵל אֲנָסוּהוּ, יִגְמֹר וִיגָרֵשׁ[100]. וְאִם**
28 **הָעַכּוּ"ם אֲנָסוּהוּ לְגָרֵשׁ שֶׁלֹּא כַּדִּין - אֵינוֹ גֵּט. אַף עַל**
29 **פִּי שֶׁאָמַר בְּעַכּוּ"ם: רוֹצֶה אֲנִי, וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל: כְּתֹבוּ**
30 **וְחִתְּמוּ - הוֹאִיל וְאֵין הַדִּין מְחַיְּבוֹ לְהוֹצִיא וְהָעַכּוּ"ם**
31 **אֲנָסוּהוּ, אֵינוֹ גֵּט[101].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"כופין אותו... עד שיאמר רוצה אני... מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו".

בהלכה זו רואים עד היכן מגיע גודל דיוקו של הרמב"ם בלשונו שכתב "יצרו הוא שתקפו" ולא ש"שאנסו", כי אילו כתב כך היתה מתעוררת השאלה הרי כל הסיבה לעבור עבירה היא מפני ש"יצרו אנסו", וא"כ לא יתכן בכלל עונש על מי שעבר על אף אחת ממצוות התורה. במענה לזה מבהיר הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ה ה"א - ד) בענין ידיעה ובחירה "רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה... ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה, אין מי שיעכב בידו...אלא הוא מעצמו ומדעתו". כלומר אין מקום להקשות שלכאורה אין לענשו שהרי אנוס הוא מצד יצרו הרע, כי "אין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמשכהו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו, וממילא אין כאן עניין של אונס וכו'. ולכן מדגיש כאן הרמב"ם "יצרו הוא שתקפו" ואין כאן כל עניין של אונס אלא "הוא אנס עצמו בדעתו הרעה", ולכן אפשר להיפרע מן הרשע. מכאן למדנו עד כמה יש לדייק בלשונו של הרמב"ם, ששינוי של מילה אחת בלבד (תקפו או אנסו) יכול להיות נוגע בעניין הכי יסודי בתורה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן טו)

~ נקודות משיחות קודש ~

"ואמר רוצה אני.."

זה שאנו יודעים "שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות" אינו מספיק, וצריך שיאמר בפיו "רוצה אני", כי דווקא בכך מגלה את רצונו הפנימי, והוא על־דרך שמצינו ב'לקוטי תורה' בענין המילה, שמכיון שהאור הנמשך על־ידי המילה נעלה כל־כך שאין לו קשר עם עבודת הנברא ואינו יכול להמשיכו בעבודתו, כל שיכול לעשות הוא הפעולה של הסרת הערלה שהיא המונעת התגלות האור, אבל פעולת ההסרה חייבת להיות, כך בענייננו חייב אדם לומר בפיו "רוצה אני" כי ללא אמירה זו לא מתגלה רצונו האמיתי.

(על־פי לקו"ש חלק ג עמוד 981 הערה 13)

89) כגון נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, כמבואר לעיל הל' אישות פט"ו ה"ז, וכן כל אלה שנמנו שם פכ"ה הי"א, או גרושה לכהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ז ה"ז. 90) בין בארץ בין בחוץ לארץ. 91) אפילו בזמן הזה, שאין לנו דיינים מומחים וסמוכים. 92) גיטין פח, ב. כי אנחנו עושים זה בשליחות רבותינו המומחים בדורות שלפנינו, וכביאור ה'תוספות' שם. 93) בית־דין של ישראל. והגוים אינם אלא כמקל של בית־דין וכרצועה שלהם (ר"ן שם). 94) שלא ע"פ הוראת

בית־דין של ישראל. 95) שם. לא תנשא בו, ואם נשאת לא תצא. כי מן התורה, גט כפוי כדין ע"י גויים כשר הוא, אלא גזרו חכמים "שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בנכרי (שוכרת גוי אנס לכוף את בעלה לגרשה ובאה עליו בעקיפין) ומפקעת עצמה מידי בעלה" (בבא־בתרא מח. כרב משרשיא, דסבר כרב הונא דתליוהו וזבין זביניה זבינא, והלכתא כוותיה). 96) שניתן על־ידי כפיה. והכוונה לכל שלשת האופנים שכתב למעלה: ביד ישראל שהוא גט כשר. ביד גוים ע"י ב"ד ישראל שאף הוא כשר. ביד גוים שהגט פסול. ועל זה הוא שואל, למה אין הגט הזה (בכל שלשת האופנים הנ"ל) - בטל?! וכן נראה ממה שכתב "שהרי הוא אנוס, בין ביד גוים בין ביד ישראל". 97) שעל עצם המכירה הוא אנוס, אלא שאעפי"כ גמר ומקנה, שרוצה הכסף (פ"י מהל' מכירה ה"א). 98) בבא־בתרא מח, א: "מצוה לשמוע דברי חכמים", הואיל וחכמים חייבוהו להוציא. וכן אמרו שם בנודר להביא קרבן ואינו רוצה לקיים נדרו: "יקריב אותו - מלמד שכופים אותו, יכול בעל כרחו? תלמוד לומר: לרצונו, הא כיצד? כופים אותו עד שיאמר רוצה אני" וכהסבר הגמרא שם, שנוח לו שתהיה לו כפרה [ואף־על־פי ששם אמרו כן למי שחולק על רב הונא שאמר "תליוהו וזבין זביניה זבינא" (הכריחוהו למכור - מכירתו מכירה), אבל לרב הונא שהלכה כמותו אין צריך לזה, זהו רק לפי מה שעלה על דעתו של המקשן, שמה שאמר רב הונא "תליוהו וזבין" לאו דוקא "זבין" אלא אפילו "יהיב" (=נתן מתנה), גם כן אמרו אגב אונסו גמר ומקנה, אבל למסקנת הגמרא שם שהמדובר רק במכירה, אבל במתנה לא גמר ומקנה, כיון שאינו מקבל כספים עבור זה, כיון שבגט אין הבעל מקבל כספים (ועי' רשב"ם ו'תוספות' שם) - צריכים אנו לסברא זו ש"מצוה לשמוע דברי חכמים" גם לדעת רב הונא]. 99) מדרבנן. ומן התורה כשר הוא, הואיל ובית־דין מצוה עליו, מצוה לשמוע דבריו, ואפילו שלשה הדיוטות דין בית־דין להם, אבל אם יאנסו אחד מישראל אין זה בית־דין, ואין כאן שום מצוה והגט בטל (לחם־משנה). 100) "לא שנכפוהו (=שנכריחהו) בכך, אלא שיתנו עצה בכך" ('מאירי'). וכיום כשיש צורך להכריח את הבעל לגרש כדין, כופים אותו ליתן מזונות או גט (דרך ברירה), ואין זו כפיה על גט אלא לקיים מצות: שארה ועונתה ('פתחי תשובה' אהע"ז סי' קנד, ס"ח) וכפי הגדרת הגר"א שם, ס"ז: "כל שאין עושים מעשה בגופו, לא נקרא גט מעושה" (כפוי), וגדולה מזו כתב ה'בית יוסף' (אהע"ז סי' קלד) בשם הרשב"ץ, שאע"פ שהוא אונסו בגופו, אם אינו אונסו לגרש שלא לעשות דבר אחר (כגון לפרוע כתובתה) וכדי להנצל מאותו אונס הוא מגרש מעצמו - אין זה גט כפוי, ובלבד שיכפוהו כדין. 101) שאין כאן מצוה לא מצד עצם הדין, ולא מחמת "מצוה לשמוע דברי חכמים", שהרי גויים הם, ולפיכך הגט בטל אפילו מן התורה, ואינו פוסלה לכהונה שאין כאן אפילו ריח הגט, וכמבואר לקמן פ"י ה"א (גיטין פח: וכהסבר ה'לחם משנה' ו'מעשה רוקח').

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו דין כתיבה שלא לשמה, גט ישן, כתיבת טופסי גיטין, כתיבה לשמה, הכשרים לכתוב הגט, גט שנכתב בשבת ויו"ט.

א. כָּל גֵּט שֶׁלֹּא נִכְתַּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת - אֵינוֹ גֵּט. כֵּיצַד? סוֹפֵר שֶׁכָּתַב גֵּט לְלַמֵּד[2] אוֹ לְהִתְלַמֵּד, וּבָא הַבַּעַל וּמָצָא שֵׁם שֶׁנִּכְתַּב בְּגֵט זֶה כִּשְׁמוֹ, וְשֵׁם הָאִשָּׁה כְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ, וְשֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם עִירוֹ, וּנְטָלוֹ וְגֵרֵשׁ בּוֹ - אֵינוֹ גֵּט[3].

2) לתלמידיו, נוסח כתיבת הגט. 3) כיון שלא נכתב לשם גירושין (גיטין כד:).

ב. יָתֵר עַל זֶה: כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִמְלַךְ[4], וּמָצָא[5] בֵּן עִירוֹ וְאָמַר לוֹ: שְׁמִי כְּשִׁמְךָ וְשֵׁם אִשְׁתִּי כְּשֵׁם אִשְׁתְּךָ, וּנְטָלוֹ מִמֶּנּוּ וְגֵרֵשׁ בּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְתַּב לְשֵׁם גֵּרוּשִׁין, אֵינוֹ גֵּט[6].

4) חזר בו מלגרש. 5) בכת"י התימנים ובדפוס רומי ודפוס שונצינו: "ומצאו". 6) הואיל ולא נכתב לשם גירושי זוג זה (שם).

ג. יָתֵר עַל זֶה: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, וְכָתַב לְגָרֵשׁ אֶת הַגְּדוֹלָה, וְנִמְלַךְ וְגֵרֵשׁ בּוֹ אֶת הַקְּטַנָּה - אֵינוֹ גֵּט[7]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְתַּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ, לֹא נִכְתַּב לְשֵׁם זוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה בּוֹ.

7) שם, ובכל שלש הלכות אלו שכתב רבנו ש"אינו גט" - אינו פוסלה לכהונה, ואם היה בעלה כהן - לא נאסרה עליו משום גרושה, וכמבואר לקמן פ"י ה"א.

ד. יָתֵר עַל כֵּן: אָמַר לְסוֹפֵר: כְּתֹב וְאֵי זוֹ שֶׁאֶרְצֶה[8] אֲגָרֵשׁ בּוֹ, וְכָתַב הַסּוֹפֵר עַל דַּעַת זוֹ, וְגֵרֵשׁ בּוֹ אַחַת מֵהֶן - הֲרֵי זוֹ סְפֵק גֵּרוּשִׁין[9]. וְכָל גֵּט שֶׁכְּתָבוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִיר עָלָיו קוּלְמוֹס[10] לִשְׁמָהּ - אֵינוֹ גֵּט[11].

8) מאלה ששמותיהן שוים. 9) ספק הוא, אם אין ברירה (=אין אומרים הוברר הדבר למפרע) שבשעת כתיבה היתה דעתו לזו ונכתב לשמה (שם כה.) או, שיש ברירה (=הוברר למפרע שלזו נכתב), ולפיכך הרי זה ספק גירושין, ואם בא אחר וקידשה חוששים לקידושיו, שמא יש ברירה, ועלינו להחמיר מספק, וזהו שכתב רבינו: "הרי זו ספק גירושין" (ר"ן, שם) וראה לקמן פ"י ה"ג בדין ספק גירושין. 10) = קנה כתיבה. שחזר וכתב כל אות ואות. 11) גיטין כ, א. שכתב על גבי כתב - אינו כתב. וכן אמרו שם (יט.) "המעביר דיו על גבי דיו בשבת - פטור" (משום כותב) שאין כתב עליון כתב, והשווה הל' שבת פי"א, הט"ז.

ה. מִי שֶׁכָּתַב [גֵּט] לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְנִמְלַךְ וְלֹא גֵרְשָׁהּ, וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁכְּתָבוֹ - לֹא יְגָרְשֶׁנָּה בְּאוֹתוֹ הַגֵּט פַּעַם אַחֶרֶת כְּשֶׁיִּרְצֶה לְגָרְשָׁהּ. וְאִם גֵּרְשָׁהּ בְּאוֹתוֹ הַגֵּט הַיָּשָׁן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְתִנָּשֵׂא בּוֹ לְכַתְּחִלָּה; שֶׁהֲרֵי נִכְתַּב לִשְׁמָהּ, וַהֲרֵי נָתַן לָהּ עַתָּה

1 בְּעֵדִים כְּהִלְכָתוֹ. וְלָמָּה לֹא יִגָּרְשֶׁנָּה בּוֹ לְכַתְּחִלָּה?
2 גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: גִּטָּהּ קוֹדֵם לִבְנָהּ[12].

12) משנה, גיטין עט, ב וכדעת בית הלל. והטעם: "שמא ישהה את הגט שנתיים ושלש בין כתיבה לנתינה, ויהיו לה בנים ממנו בתוך הזמן ואחר־כך יגרשנה בו, ולימים כשישתכח הדבר יראו זמן הגט קודם ללידת הבן ויהיו סבורים שניתן לה משעת כתיבה, ויאמרו מן הפנויה נולד משגרשה והוי פגם" - רש"י שם (וראה דברי רבינו לקמן פ"ט הכ"ה). וכבר ביארנו לעיל פ"ב ה"ב, שאין זה דומה ל'גט מוקדם' שהוא פסול.

3 ו. אָמַר לְסוֹפֵר: כְּתֹב גֵּט לִפְלוֹנִית וְיִהְיֶה עִמִּי,
4 לְכְשֶׁאֶשָּׂאֶנָּה אֲגָרְשֶׁנָּה בּוֹ, וְנִכְתַּב וּנְשָׂאָהּ וְגֵרְשָׁהּ בּוֹ
5 - אֵינוֹ גֵט; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה בַּת גֵּרוּשִׁין מִמֶּנּוּ
6 כְּשֶׁנִּכְתַּב גֵּט זֶה, וְנִמְצָא שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשֵׁם גֵּרוּשִׁין[13].
7 אֲבָל אָמַר לוֹ: כְּתֹב אוֹתוֹ לַאֲרוּסָתִי, לְכְשֶׁאֶשָּׂאֶנָּה
8 אֲגָרְשֶׁנָּה, וּכְנָסָהּ וְגֵרְשָׁהּ בּוֹ - כָּשֵׁר[14]. כְּתָבוֹ
9 לִיבִמְתּוֹ[15], וְאַחַר שֶׁיִּבְּמָהּ גֵּרְשָׁהּ בּוֹ - הֲרֵי זוֹ סְפֵק
10 גֵּרוּשִׁין, הוֹאִיל וְאֵינָהּ אִשְׁתּוֹ גְּמוּרָה כְּשֶׁכְּתָבוֹ[16].

13) יבמות נב, ב. 14) להנשא בו לכתחילה, הואיל ובידו לגרשה כשהיא ארוסה, נמצא שגט זה נכתב לשם גירושין (שם), אבל לכתחילה ודאי לא יגרשנה בו, כמבואר בהלכה הקודמת. וכן פירש רש"י (שם נב.). ועי' ראב"ד ו'תוספות' שם ד"ה לכשאכנסנה. 15) אשת אחיו שנפלה לפניו ליבום, ועדיין לא כנסה. 16) ספק הוא אם יבמתו הזקוקה לו יש לה דין ארוסה, או שמא כל עוד לא קידשה במאמר ("מדברי סופרים שלא יבוא היבם על יבמתו עד שיקדש אותה בפני שני עדים בפרוטה, וזהו הנקרא מאמר". הל' יבום פ"ב, ה"א) אינה כארוסתו (יבמות, שם).

11 ז. מִפְּנֵי תַּקָּנַת סוֹפֵר[17] הִתִּירוּ חֲכָמִים לַסּוֹפֵר שֶׁיִּכְתֹּב
12 טָפְסֵי[18] גִּטִּין, וְנַיְיחַ[19] מְקוֹם הָאִישׁ[20] וּמְקוֹם הָאִשָּׁה
13 וּמְקוֹם הַזְּמַן וּמְקוֹם 'הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם'[21] כְּדֵי
14 שֶׁיִּכְתְּבֵם לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ[22] וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה
15 הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, וְאַחַר כָּךְ יַחְתְּמוּ הָעֵדִים לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ[23].

17) שיהיו מזומנים אצלו שטרי גיטין כשיבוא אליו אדם לשכרו (גיטין כו. וברש"י). 18) נוסח אחיד כללי, ובו מקומות פנויים למילוי פרטים ידועים. ומן הדין היה לכתוב גם את הטופס לשמה, גזירה שמא יכתוב גם את התורף (= שם האיש ושם האשה וכו') שלא לשמה, ולפי שאין זה אלא מדרבנן, הקילו משום תקנת הסופר (גיטין שם, וכת"ק ולא כרבי אליעזר, הגוזר טופס אטו תורף). ובקצת ספרי רבינו כתוב: "סופר שכתב טופסי גיטין, והניח מקום האיש והאשה וכו' הרי זה פסול" ('מאירי'. וכן נראה שהיה לפני בעל ה'מגיד משנה', ועי' 'כסף משנה') ולפי"ז פסק ההלכה כרבי אליעזר שגזר טופס אטו תורף (וכן כתב בפירוש המשנה שם). אבל להלן הי"ח נראה כנוסחתנו (כסף־משנה). 19) וישאיר חלק. 20) שם האיש. 21) כי כל אלה הם עיקר הגט ותרפו, ואם לא נכתבו לשמם - הגט בטל. 22) כשיצטרך אליו. 23) וראה לקמן הלכות יז־יח.

16 ח. סוֹפֵר שֶׁכָּתַב הַגֵּט לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ כְּהִלְכָתוֹ, וְחָתְמוּ
17 הָעֵדִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - הוֹאִיל וּמְסָרוֹ לָהּ בְּעֵדִים, הֲרֵי
18 זֶה גֵּט. (אֶלָּא שֶׁהוּא פָּסוּל[24]. וְלָמָּה אֵינוֹ בָּטֵל?)[25] לְפִי
19 שֶׁאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט אֶלָּא מִפְּנֵי תִּקּוּן
20 הָעוֹלָם[26]. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר[27], שֶׁאִם חָתְמוּ הָעֵדִים שֶׁלֹּא
21 לִשְׁמָהּ - הוֹאִיל וְהוּא כְּמִזֵּיף מִתּוֹכוֹ, הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל.
22 וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד מֵעֵדָיו פָּסוּל[28], אוֹ שֶׁהָיָה בּוֹ עֵד
23 אֶחָד בִּלְבַד כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר בְּעֵדִים - הֲרֵי זֶה
24 גֵּט בָּטֵל[29]. וְלֹא יֵרָאֶה לִי דָּבָר זֶה. אֶלָּא כְּמִזֵּיף, לֹא
25 מִזֵּיף וַדַּאי. וְהוֹאִיל וְנִמְסַר בְּעֵדֵי מְסִירָה כְּשֵׁרִין, הֲרֵי
26 זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם[30].

24) מדברי סופרים. ובכת"י התימנים, הנוסח: "הרי זה פסול, שאין העדים חותמים" וכו'. 25) מן התורה, ראה לעיל פ"ב, ה"ז. 26) תקנת האשה, שמא יתן לה בפני שני עדים וימותו, ונמצא הגט שבידה כחרס, שהרי אין בו עדים (לעיל פ"א, הט"ו), והואיל וכל חתימת העדים בגט אינה אלא מדבריהם, אפילו כשחתמו בו שלא לשמה אינה בטל. 27) דעת גאון, הובאת בריי"ף גיטין פ"ט. 28) לעדות, משום עבירה או שהיה קרוב לבעל או לאשה. 29) ואם נשאת, תצא והולד ממזר. 30) שמא יבוא לסמוך על עדי חתימה בלבד, שהרי לא ניכר פסולם בתוך הגט. אבל כשפסולם ניכר, כגון כשהרחיק חתימת העדים מן הכתב (לעיל פ"א, הי"ח) אם מסרו בפני עדים, הרי זה כשר "שעיקר הגירושין בעדי מסירה", ולא יבואו לסמוך על עדי החתימה, שהרי פסולם ניכר לעין (כסף־משנה, והשווה לעיל פ"א, הי"ז).

27 ט. הַמֵּבִיא[31] גֵּט וְאָבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאוֹ[32]: אִם אָבַד מִמֶּנּוּ
28 בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּרוֹת[33] מְצוּיוֹת, אֲפִלּוּ מְצָאוֹ לְאַחַר
29 זְמַן מְרֻבֶּה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁהַגֵּט שֶׁאָבַד מִמֶּנּוּ הוּא
30 הַגֵּט שֶׁנִּמְצָא וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ[34]; אָבַד בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת
31 מְצוּיוֹת[35], אִם מְצָאוֹ מִיָּד וַעֲדַיִן לֹא שָׁהָה אָדָם[36] שָׁם
32 מִן הָעוֹבְרִים, אוֹ שֶׁמְּצָאוֹ בַּכְּלִי שֶׁהִנִּיחוֹ בּוֹ וְיֵשׁ לוֹ
33 טְבִיעוּת עַיִן[37] בְּאָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ שֶׁל גֵּט שֶׁהָיָה כָּרוּךְ[38] -
34 הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ[39] וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ.

31) שליח הבעל. 32) אותו השליח. 33) חבורת אנשים הולכי רגל או ברכב, "והנה אורחת ישמעאלים" (בראשית לז, כה) מתרגם אונקלוס: והא שיירת ערבאי. 34) גיטין כז, א. 35) ויש לחוש שמא מעוברים ושבים אחרים נפל, ונכתב לאיש ואשה אחרים ששמם כשם אלה. 36) אע"פ שראינו אנשים עוברים שם (שם כז:). 37) הכרת הדבר ע"י הסתכלות העין בלבד ללא נתינת סימנים. 38) קשור, או מקופל בכלי. 39) שזהו הגט שאבד ממנו.

35 י. הֵחֲזַק בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם[40] אִישׁ אֶחָד[41] שֶׁשְּׁמוֹ כִּשְׁמוֹ
36 שֶׁבַּגֵּט[42] - חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא גֵּט זֶה הַנִּמְצָא שֶׁל אוֹתוֹ
37 הָאִישׁ הָאַחֵר הוּא, הוֹאִיל וְעָבַר אָדָם שָׁם וְאַף עַל פִּי

שֶׁלֹּא שָׁהָה[43]. וְאִם נִתְגָּרְשָׁה בּוֹ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. אֲבָל אִם לֹא עָבַר אָדָם שָׁם - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיקוּ שָׁם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין[44].

40) הכתוב בגט, פלוני בן פלוני שממקום פלוני. 41) ובדפוס שונצינו ווניציאה: איש אחר. 42) וגם שיירות מצויות במקום שאבד. 43) כאן הואיל ולפנינו שני ליקויים, שיירות מצויות, והוחזק שם אחר כשם שבגט, החמיר רבינו שאפילו לא שהה אדם אלא רק עבר בלבד, יש לחוש שמא נפל הגט מאיש אחר. ומדברי רבינו נראה, שאם אבד במקום שאין שיירות מצויות, אפילו הוחזק באותו מקום איש ששמו כשמו, אפילו מצאו לאחר זמן מרובה הרי זו בחזקתו, כי כל שאין שם מעבר של אנשי שיירות, אין לחוש לנפילת הגט מאדם שני, וכן היא דעת הרי"ף בגיטין פ"ג, ובבבא־מציעא פ"א (מגיד־משנה). 44) גיטין כז, ב. וכן ברי"ף שם.

יא. הָיוּ לָעֵדִים בַּגֵּט סִימָן מֻבְהָק[45], כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ: נָקֵב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִי, אוֹ שֶׁאָמְרוּ: מֵעוֹלָם לֹא חָתַמְנוּ אֶלָּא עַל גֵּט אֶחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁמוֹת כְּשֵׁמוֹת אֵלּוּ[46] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתוֹ וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּצָאוּ אַחַר זְמַן מְרֻבֶּה וּבְמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת וְהֶחֱזִיקוּ שָׁם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין[47].

45) טוב ומצוין ביותר, בניגוד לסימן רגיל. 46) ולא הוחזקו באותו מקום עדים אחרים ששמם כשמם. או שהם מכירים חתימותיהם (שו"ע אהע"ז סי' קלב ס"ד). 47) שם. והוא־הדין אם השליח עצמו יש לו סימן מובהק בגט, שהוא נאמן (מגיד־משנה, ועי' ראב"ד). והשווה דברי רבינו בהל' גזילה ואבידה פי"ג, ה"ה: "הסימנים המובהקים סומכים עליהם ודנים על פיהם בכל מקום דין תורה".

יב. שְׁנַיִם[48] שֶׁשָּׁלְחוּ שְׁנֵי גִטִּין וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתְנִין שְׁנֵיהֶן לְזוֹ וּשְׁנֵיהֶן לְזוֹ בְּעֵדֵי מְסִירָה[49]. לְפִיכָךְ, אִם אָבַד אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַשֵּׁנִי בָּטֵל[50].

48) שהם שוים בשמותיהם. 49) השליחים נותנים שני הגיטין זו ולזו, וממילא כל אחת קיבלה את גיטה שנכתב לשמה, ואין צורך שתהיה מסירה מבוררת לשמה (גיטין פו:). 50) שאינו ידוע של מי הוא. ומובן מאליו, שאם עבר השליח ונתנו לאחת מהן, ודאי שהיא ספק מגורשת. ואם נתנו השליח לשתיהן, הרי שתיהן ספק מגורשות (מגיד־משנה). ואע"פ שכתב רבינו: "השני בטל", אינו בטל ממש מן התורה, אלא כוונתו, שאין בו ממש, הואיל ולכתחילה אין לגרש בו כלל. ורבינו נמשך בזה אחר לשון המשנה (שם) האומרת: "הרי השני בטל".

יג. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי שֵׁמוֹת, וְכֵן אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי שֵׁמוֹת - כְּשֶׁמְּגָרֵשׁ כּוֹתֵב שְׁמוֹ וּשְׁמָהּ שֶׁהֵן רְגִילִין בּוֹ וְיוֹדְעִין[51] בּוֹ בְּיוֹתֵר, וְאוֹמֵר[52]: אִישׁ פְּלוֹנִי וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֵּרֵשׁ אִשָּׁה פְּלוֹנִית וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ[53]. וְאִם כָּתַב חֲנִיכָתוֹ וַחֲנִיכָתָהּ[54] - כָּשֵׁר[55].

51) בדפוס ויניציאה, וכן בכת"י התימנים: וידועים. 52) רצונו לומר: וכותב. כמפורש לקמן פ"ד הי"ב, בנוסח הגט לרבינו. 53) גיטין לד, ב. שאם לא כן, אתה מוציא לעז על בניה מן השני, שיאמרו לו גירשה בעלה. שאין זה שמו (רש"י שם). וראה בביאורנו לקמן פ"ד, הי"ב. 54) שם לווי של משפחה כולה (רש"י גיטין פז:). "כגון שהוא ממשפחת רוטן ברג והיא ממשפחת ווייל. ולא הזכיר בגט רק שם ראש משפחתו ממשפחה שכתב: מגזע רוטן ברג מגרש אשתו ממשפחת ווייל" ('קרבן נתנאל' פ"ט דגיטין סי' ט אות ז). וכשנתן הגט בעדי מסירה, שאם לא כן מה אנו יודעים איזה מן המשפחה מגרש ('קרבן נתנאל' שם). ויש מפרשים חניכה - שם לווי של האיש עצמו, או של האשה (רבינו חננאל ורבינו־תם ב'תוספות' שם פח.). ובדברי רבינו יש מקום לשני הפירושים ('בית יוסף' אהע"ז סי' קכט). והמדובר כאן כשהחניכה מפורסמת (עי' ראב"ד). שאם לא כן - הגט פסול, כמו שכתב להלן בסמוך שאם כתב שם שאינו ידוע ביותר, וכתב כל שם שיש לו - הרי זה פסול. ועל־אחת־כמה־וכמה, שאם כתב חניכה שאינה ידועה ביותר, שוודאי הגט פסול (ט"ז אהע"ז סי' קכט סק"ב, וראה בביאורי הגר"א שם ס"ק ז). 55) אף־על־פי שלא כתב: "וכל שם שיש", וכל־שכן שאם כתב שם שהוא רגיל וידוע בו, ולא כתב "וכל שם שיש" שוודאי כשר (מגיד־משנה). והנה מקור דין זה הוא במשנה (גיטין פז:): "כתב חניכתו וחניכתה - כשר", ומשמע שדווקא בדיעבד כשר. אבל יש אומרים שכשר אפילו לכתחילה, והם גורסים במשנה אחר־כך "וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין" ('תוספות' גיטין פח. ד"ה וכך, ועוד).

יד. כָּתַב הַשֵּׁם שֶׁאֵינָם יְדוּעִים בּוֹ בְּיוֹתֵר, וְכָתַב: כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ[56] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[57]. שִׁנָּה שְׁמוֹ אוֹ שְׁמָהּ וְשֵׁם עִירוֹ אוֹ שֵׁם עִירָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב: כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[58].

56) שהזכיר הטפל. ואת השם העיקר כָּלַל ולא פירשו. אבל אם הזכירו בפירוש אלא שהקדים הטפל לעיקר - כשר (ריב"ש סי' מג, ע"פ גיטין לד:). 57) גיטין, שם. ובכת"י התימנים, הנוסח: הרי זה ספק גירושין. 58) שם פ, א במשנה. ולקמן פ"ד הי"ב יבואר אם צריך להזכיר שם עיר מגורי הבעל, או עיר של מקום כתיבת הגט וחתימתו.

טו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט, חוּץ מֵחֲמִשָּׁה: עַכּוּ"ם וְעֶבֶד וְחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה וְקָטָן. אֲפִלּוּ אִשָּׁה עַצְמָהּ כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ[59]. יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵמִיר לְעַכּוּ"ם[60] אוֹ שֶׁהוּא מְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת[61] בְּפַרְהֶסְיָא - הֲרֵי הוּא כְּעַכּוּ"ם לְכָל דְּבָרָיו[62].

59) ומקנתו לבעל, וחוזר ומוסרו לה לגירושין (גיטין כב: וברש"י). 60) בדפוסים קדומים, וכן בכת"י התימנים: "ישראל שנשתמד לעבודה־זרה". ובדפוסים שלנו, שונה ע"פ הצנזורה. 61) בכת"י התימנים: מחלל שבת. [ראה בפירוש המשניות לחולין יד. שנראה משם שאפילו בחילול אחד הוא מומר, ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה השוחט]. 62) חולין ה, א: "שהעובד ע"ז כופר בהקב"ה, והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה

בראשית" (לשון רש"י שם). והשווה דברי רבינו הל' שבת פ"ל, הט"ו: "השבת ועבודה־זרה, כל אחת משתיהן שקולות כנגן שאר כל מצוות התורה . . . אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי", וראה הוריות ח, א. ו'ספרי' פרשת שלח אות קיא: "מגיד הכתוב, שכל המודה בעבודה־זרה כופר בעשרת הדברות, ובמה שנצטווה משה ובמה שנצטוו האבות". ובכל זאת אם קידש אשה אפילו טרם שנשתמד, מגרש הוא לאחר שהמיר, כשם שקידושי מומר תופסים, כמבואר לעיל (הל' אישות פ"ד, הט"ו) אף גיטו גט גמור (מגיד־משנה).

1 **טז. וְלָמָה אֵין כּוֹתְבִין אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה? מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ**
2 **הַכּוֹתֵב לִכְתֹּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה**
3 **הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, וְהָעַכּוּ"ם עַל דַּעַת עַצְמוֹ הוּא כּוֹתֵב**[63],
4 **וְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן אֵינָן בְּנֵי דֵעָה**[64], **וְהָעֶבֶד אֵינוֹ**
5 **בְּתוֹרַת גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין**[65], **לְפִיכָךְ הוּא פָּסוּל כְּעַכּוּ"ם**
6 **לְכָל דְּבָרָיו. וְאִם כָּתַב הַגֵּט אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ - אֵינוֹ**
7 **גֵּט, אַף עַל פִּי שֶׁחָתְמוּ בּוֹ עֵדִים כְּשֵׁרִים וְנִמְסַר לָהּ**
8 **בִּכְשֵׁרִים.**

63) ואינו כותב לשמה ('תוספות' גיטין כג. ד"ה עובד כוכבים), ואפילו ישראל עומד על גביו, ומצווהו לכתוב לשם גירושי הזוג, אינו כותב על דעת הישראל אלא על דעת עצמו (גיטין שם) והשווה הל' תפלין פ"א, הי"א. וראה להלן הערה סג. 64) שם. ולא ידעו לכתוב לשמה. 65) שאין קידושיו תופסים, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ד הט"ו, והתורה אמרה: "וכתב - ונתן" מי שישנו בנתינה ישנו בכתיבה (לשון רש"י גיטין י: אליבא דרבי מאיר, דאמר ד"וכתב" היינו חתימת העדים, והוא־הדין לדידן דפסקינן כרבי אלעזר, ד"וכתב" היינו כתיבת הגט). ובגוי לא הטעים רבינו "שאינו בתורת גיטין וקידושין" מפני ש"גוי" כולל גם ישראל שהמיר (כנ"ל הט"ו), שהוא בתורת גיטין וקידושין כנ"ל הערה ס ('בית שמואל' סי' קכג סק"ה).

9 **יז. כָּתַב אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ טֹפֶס**[66] **הַגֵּט וְהִנִּיחַ מְקוֹם**
10 **הַתֹּרֶף**[67], **שֶׁהוּא מְקוֹם הָאִישׁ וּמְקוֹם הָאִשָּׁה וּמְקוֹם**
11 **הַזְּמַן וּמְקוֹם 'הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם', וּכְתָבָן**
12 **הַפִּקֵּחַ הַגָּדוֹל הַיִּשְׂרְאֵלִי לִשְׁמוֹ - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר**[68].

66) מבואר לעיל ה"ז. 67) עיקר השטח ותמציתו. 68) גיטין כג, א. הואיל ועיקר הגט, שעליו הקפידה תורה: "וכתב לה", שיהא לשמה - נכתב בכשרות.

13 **יח. מֻתָּר לְהַנִּיחַ חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן לִכְתֹּב טֹפֶס הַגֵּט**
14 **לְכַתְּחִלָּה. וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל הַפִּקֵּחַ עוֹמֵד עַל גַּבָּן**[69].
15 **אֲבָל הָעַכּוּ"ם וְהָעֶבֶד אֵין כּוֹתְבִין הַטֹּפֶס לְכַתְּחִלָּה**
16 **וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּן**[70]; **שֶׁלֹּא הִתִּירוּ לִכְתֹּב**
17 **טָפְסֵי גִטִּין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא מִפְּנֵי תַּקָּנַת**
18 **סוֹפֵרִי**[71], **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**[72].

69) ואומר לו כתוב לשם פלוני ופלונית (גיטין כג. וברש"י). אבל כשאין גדול עומד על גבם, אין להניחם לכתוב טופס הגט, גזירה משום 'תורף' שלא יבוא לכתוב גם התורף, שאז הוא גט בטל מן התורה. 70) שהם עושים על דעת עצמם, נמצא שהטופס נכתב שלא לשמה, והרי הם כחרש ושוטה, שאין גדול עומד על גבם, שאין כותבים הטופס לכתחילה. 71) הטרוד בכתיבתו, ורוצה שיהיו לו טפסים מזומנים לעת הצורך. 72) לעיל ה"ז.

19 **יט. הַכּוֹתֵב**[73] **גֵּט בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בִּשְׁגָגָה**[74]
20 **וּנְתָנוֹ לָהּ**[75] **- הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת**[76]. **כְּתָבוֹ**[77] **וְחָתְמוּ בּוֹ**
21 **בַּיּוֹם**[78] **בְּזָדוֹן וּנְתָנוֹ לָהּ**[79] **- אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהֲרֵי**
22 **הָעֵדִים פְּסוּלִין מִן הַתּוֹרָה**[80]. **כְּתָבוֹ**[81] **בְּיוֹם טוֹב**
23 **בְּזָדוֹן**[82] **וְנִמְסַר לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים**[83] **בְּיוֹם טוֹב**[84]
24 **- הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל**[85].

73) [היינו גמר כתיבת הגט, ובכלל זה גם חתימת העדים, וראה להלן הערה עט]. 74) ששכחו ששבת היום או יום כיפור היום, או שלא ידעו שכתיבה אסורה בימים אלו. 75) [שלא בפני עדים. וראה למעלה בפ"א הט"ז שאם חתמו בו עדים ועבר ונתנו לה שלא בפני עדי מסירה - הגט כשר לדעת רבינו]. 76) [הואיל ושגגו גם הכותב וגם העדים אינם פסולים. ובכל זאת אינה מגורשת אלא בדיעבד, שלכתחילה צריך לתת לה בפני עדי מסירה (למעלה פ"א הט"ו) ואפילו בפני עדי מסירה אסור לגרשה, שאין מגרשים בשבת ויום טוב, כמו שכתב ה'מגיד משנה' בפכ"ג מהל' שבת הי"ד בשם התוספתא בפ"ד דיו"ט. וראה בט"ז אהע"ז סי' קכג סק"ז]. 77) בשוגג, כמו ברישא, שאילו כתב בזדון - הגט בטל אפילו אם העדים כשרים, שהרי הוא מומר לחלל שבתות (ראה למעלה הט"ו). וראה להלן בנוסחת ה'טור']. 78) [ה'טור' (סי' קכג) הביא בדברי רבינו: "כתבו וחתמו בזדון ביו"ט". וכ"ה בכת"י תימן (וראה להלן הערה פב). ולפי זה, יש לפרש שגם הכתיבה היתה בזדון, ואף־על־פי־כן אין הכתיבה פסולה, שהמחלל יום־טוב אין דינו כגוי]. 79) [שלא בפני עדים. ואם מסרו לה בפני עדים כשרים (בשבת, אם כתבו בשוגג, וביום־טוב אפילו אם כתבו במזיד) - הרי זה גט פסול מדרבנן, כדלהלן הערה פג]. 80) שהמחלל יום־טוב פסול לעדות מן התורה (פ"י מהל' עדות ה"ג). 81) [כלומר, גמרו. ובכלל זה גם חתימת העדים (כנ"ל הערה עא). וה'טור' (שם) הביא: "כתבו וחתמו"]. 82) [כלומר, גם הכתיבה וגם החתימה היו בזדון]. 83) שאילו נתנוהו שלא בפני עדים - אינה מגורשת, שהרי העדים פסולים לעדות מן התורה. 84) ה'טור' (שם) לא הביא תיבת "ביו"ט". [ויתכן כי איזה מגיה הוסיף זאת למעלה בגליון לתקן "ביו"ט" במקום "בו ביום" (ראה הערה עו) ונכנסה לכאן בטעות המעתיק]. 85) מדרבנן. שהוא כמזויף מתוכו על־ידי חתימת עדים פסולים (ראה הערה עח), וכמו שכתב רבינו למעלה פ"א הי"ז. ואם עשו כן בשבת או ביום הכיפורים הגט בטל, מפני שכתבו מומר לחלל שבתות (למעלה הט"ו) [ולחלל יום הכיפורים שדינו לענין זה כשבת, שהרי שבת ויום הכיפורים הם קדושה אחת, כמו שכתב רבינו בפ"ח מהל' עירובין ה"י]. אבל המחלל יום־טוב אינו כמומר לחלל שבתות, ולפיכך אם לא חתמו בו העדים ונתנו לה בפני עדי מסירה

- הרי זה גט כשר ('חלקת מחוקק' ו'בית שמואל' סי' קכג ס"ה).

יום חמישי כ"ו כסלו ה'תשע"ח

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו כמה כותבין הגט ועל מה, נוסח הגט, ודיני כתיבתו.

א. אֵין כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁרְשׁוּמוֹ עוֹמֵד[2], כְּגוֹן דְּיוֹ וְסִקְרָא וְקוּמוֹס וְקַנְקַנְתּוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל אִם כְּתָבוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד, כְּגוֹן מַשְׁקִין וּמֵי פֵּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ גֵט. כְּתָבוֹ בַּאֲבָר בִּשְׂחוֹר וּבְשִׂיחוֹר - כָּשֵׁר, וְאֵין כּוֹתְבִין בָּהֶן לְכַתְּחִלָּה[3].

2) מתקיים. 3) כנראה שאינם מתקיימים כל כך כמו דיו וסיקרא וכו' וכיוצא בהן.

ב. כּוֹתְבִין בְּמֵי עַפְצָא לְכַתְּחִלָּה עַל גַּב הַנְּיָר וְהָעוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל לֹא עַל גַּבֵּי מְגִלָּה עֲפוּצָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ נִקְרָא[4]. וְאִם כָּתַב - אֵינוֹ גֵט. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. עַל הַכֹּל כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט, וַאֲפִלּוּ עַל אִסּוּרֵי הֲנָאָה[5]. וְכוֹתְבִין עַל דָּבָר שֶׁיָּכוֹל לְהִזְדַּיֵּף. וְהוּא, שֶׁיִּתְּנוּ לָהּ בְּעֵדֵי מְסִירָה.

4) שמראה הקלף כמראה הכתב. 5) כגון עור עגל שהקריבו לעבודה זרה, שכולו אסור בהנאה. ומה שכתב רבינו: "כותבין את הגט" אין הכוונה שמותר לכתוב לכתחילה, שהרי הוא נהנה מעבודה זרה בזה שמסדר עליו את גיטו וחוסך נייר, אלא הכוונה שמצד הלכות גיטין הגט כשר ואפשר לכתוב עליו, אבל מצד הלכות עבודה זרה בוודאי יש בזה איסור. וכן דעת התוספות בגיטין: שאסור לכתחילה לכתוב גט על איסורי הנאה.

ג. כֵּיצַד? כּוֹתֵב (אוֹתוֹ) עַל הַנְּיָר הַמָּחוּק[6], עַל הַדִּפְתְּרָא[7] וְעַל הַחֶרֶס וְעַל הֶעָלִין, וְעַל יָדוֹ שֶׁל עֶבֶד וְעַל קֶרֶן שֶׁל פָּרָה, וּמוֹסֵר לָהּ הָעֶבֶד וְהַפָּרָה[8] אוֹ הַנְּיָר הַמָּחוּק וְהַדִּפְתְּרָא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים[9].

6) שנכתב עליו איזה כתב ונמחק. 7) עור שאינו מעובד כל צרכו, מלוח וקמוח ואינו עפוץ, ואין המחק שלו ניכר. 8) ואינו חותך את הקרן לאחר הכתיבה. 9) אלה הם "עדי מסירה".

ד. הָיָה הַגֵּט חָקוּק עַל יָדוֹ שֶׁל עֶבֶד בִּכְתֹּבֶת קַעֲקַע[10], וְהָיָה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[11], וְהָיוּ הָעֵדִים חֲקוּקִים עַל יָדוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עֵדֵי מְסִירָה, שֶׁהֲרֵי אֵין יָכוֹל לְהִזְדַּיֵּף[12]. אֲפִלּוּ הָיוּ מֻחְזָקִין בָּעֶבֶד שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, וְגֵט חָקוּק עַל יָדוֹ, וְהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: בְּעֵדִים נִמְסַר לִי[13] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא מֵעַצְמוֹ נִכְנַס לָהּ, שֶׁהַגּוֹדְרוֹת אֵין לָהֶן חֲזָקָה[14].

10) חרותה בעור בצבע שאינו נמחק. 11) שהביאתו לפנינו ואומרת בעלי גרשני בו. 12) כי כתובת קעקע אינה נמחקת. 13) ואינם לפנינו. 14) בהמות וכל בעל חי נקראים "גודרות" על שם "גדרות צאן נקנה למקננו" ואדם שתפשן אינו יכול לטעון לבעליהן: מכרתן לי (אם אין לו שטר מכירה), כי יש לומר שמעצמן באו אליו.

ה. הָיָה הַגֵּט חָקוּק עַל הַטַּבְלָא[15] וְהָעֵדִים עָלָיו, וְהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[16], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻחְזָקִין בַּטַּבְלָא שֶׁהוּא שֶׁלָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהָאִשָּׁה עַצְמָהּ כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ[17]; שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו[18], אִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה[19].

15) לוח. 16) וטוענת בעלי גרשני בזה. 17) והיא מקנתו לבעלה שיהא שלו לקיים בו: "ונתן בידה" - משלו, כי אילו לא הקנתה לו איך היא יכולה להתגרש, הרי לא נתן לה כלום. 18) בעדים החתומים בו ובוודאי הקפידו שתקנה לו את הקלף לפני הכתיבה. 19) כי אילו היו לפנינו עדי מסירה, הרי היו יודעים אם הקנתה לו או לא.

ו. חָקַק הַגֵּט עַל הַלּוּחַ אוֹ עַל הָאֶבֶן אוֹ עַל טַס שֶׁל מַתֶּכֶת, אִם חָפַר יַרְכֵּי[20] הָאוֹתִיּוֹת - כָּשֵׁר, שֶׁזֶּה כְּתָב הוּא. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: כְּתוּבָה בְּעֵט בְּרִזֶל. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא חָפָרוֹ[21]. וְכֵן אִם חָקַק הַיֵּרֵכוֹת מֵאֲחוֹרֵי הַטַּס[22] עַד שֶׁבָּלְטוּ בִּפְנֵי הַטַּס. אֲבָל אִם חָפַר תּוֹךְ הָאוֹת[23] עַד שֶׁיֵּרָאוּ הַיֵּרֵכוֹת גְּבוֹהוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן[24], כִּכְתָב דִּינַר זָהָב שֶׁהַכְּתָב בּוֹלֵט[25] - אֵינוֹ גֵט, שֶׁאֵין זֶה כְּתָב[26].

20) גופי. 21) הרי שכתיבה שוקעת שמה כתיבה. 22) אף על פי שחקיקת האותיות (מאחורי הטס) נעשית באופן הפוך - הרי נראות כסדרן בפני הטס. 23) החלק הפנימי של האות, החלל שלו. 24) שגם מצידי האותיות שמבחוץ חקק, ונמצאת האות עשוייה מאליה. 25) על ידי הכאת חותם המטבע בקורנס על הדינר. 26) כי לא עשה מעשה בגוף האות.

ז. הַמְקָרֵעַ עַל הָעוֹר תַּבְנִית כְּתָב[27], אוֹ שֶׁרָשַׁם עַל הָעוֹר תַּבְנִית כְּתָב[28] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[29]. כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט בְּכָל כְּתָב וּבְכָל לָשׁוֹן. גֵּט שֶׁנִּכְתַּב בִּכְתָב מִן הַלְּשׁוֹנוֹת, וְעֵדָיו חֲתוּמִין בִּכְתָב אַחֵר - כָּשֵׁר. וְהוּא, שֶׁיִּהוּ הָעֵדִים מַכִּירִין לְשׁוֹן הַכְּתָב וְהַכְּתִיבָה[30].

27) שחורץ ומסרט בעור ואינו ממלאו בדיו אלא סריטתו זוהי כתיבתו. 28) אף על פי שרישום על עור אינו מתקיים, כי אפשר לנגבו ולהסירו מהר. 29) הואיל ורישום [=כזה] מתקיים על דבר אחר, וכאן אינו מתקיים מצד גריעות העור [=ולא הרישום עצמו] הרי זה כתב גמור. 30) ואף על פי שלעיל כתב רבינו: "ואם אינם יודעים לקרות קוראים בפניהם וחותמים והוא שיכירו לשון הגט", הרי שאינם צריכים להכיר אלא את הלשון ולא את הכתיבה, - אך כאן, הואיל והעדים חתמו בכתב אחר אין ההקראה מספקת, אלא צריכים שהם עצמם יכירו כתיבת הלשון.

ח. אֶחָד מִן הָעֵדִים חָתַם בִּכְתָב (לָשׁוֹן אַחֵת,) וְהָעֵד

הַשֵּׁנִי בִּכְתָב לָשׁוֹן אַחֶרֶת - כָּשֵׁר. אֲבָל אִם הָיָה מִקְצָת הַגֵּט כָּתוּב בְּלָשׁוֹן אַחַת וּמִקְצָתוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת - פָּסוּל[31].

31) "גט שכתבו בחמש לשונות וחתמו עליו חמשה עדים בחמש לשונות פסול". וסובר רבינו שאפילו חתום בלשון אחת, כל שלא נכתב בלשון אחת פסול, הואיל והגט הוא עניין לעצמו צריך שלא יהיו בו חילופים ושינויים לשוניים, אבל חתימת העדים יכולה להיות בשתי לשונות כי כל חתום הוא עניין בפני עצמו. אבל מקצתו לשון הקודש ומקצתו ארמית כשר, כי שתיהן ניתנו בסיני וכלשון אחת הן, ולכן נוהגים עכשיו לכתוב גט מקצתו בלשון הקודש ורובו ארמית.

ט. כָּל לָשׁוֹן שֶׁיִּכָּתֵב בָּהּ הַגֵּט, צָרִיךְ שֶׁיִּזָּהֵר הַסּוֹפֵר בְּדִבְרֵי הַגֵּט שֶׁלֹּא יְהֵא מַשְׁמָעָן שְׁנֵי עִנְיָנִים, עַד שֶׁנִּמְצָא הַקּוֹרֵא אוֹמֵר: שֶׁמָּא לְכָךְ וּלְכָךְ נִתְכַּוֵּן שֶׁאֵין מַשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁמָּא לְעִנְיָן זֶה נִתְכַּוֵּן שֶׁמַּשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין; אֶלָּא יִהְיוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן סָפֵק בְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן, אֶלָּא מַשְׁמָעָן עִנְיָן אֶחָד, שֶׁגֵּרֵשׁ וְשִׁלַּח פְּלוֹנִי אֶת פְּלוֹנִית.

י. וְכֵן צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַכְּתָב מְבֹאָר הֵיטֵב בְּאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁיִּכָּתֵב בּוֹ, עַד שֶׁיִּדְּעוּ הַקְּנָנִים לִקְרוֹתוֹ שֶׁמַּכִּירִים אוֹתוֹ כְּתָב שֶׁאֵינָן לֹא נְבוֹנִים וְלֹא סְכָלִים (וְלֹא בִּקְנָנִים) אֶלָּא בֵּינוֹנִים. וְלֹא יִהְיֶה כְּתָב מְעֻקָּם וּמְבֻלְבָּל, שֶׁמָּא תִּדְמֶה אוֹת לְאוֹת וְנִמְצָא הָעִנְיָן מִשְׁתַּנֶּה.

יא. הָיָה בּוֹ מַשְׁמָעוּת שְׁנֵי עִנְיָנִים, אוֹ שֶׁהָיָה בִּכְתָבוֹ עִקּוּם אוֹ בִּלְבּוּל עַד שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּקָּרֵא מִמֶּנּוּ עִנְיָן אַחֵר - הוֹאִיל וְנִקְרָא לְעִנְיַן הַגֵּרוּשִׁין וְיֵשׁ בּוֹ מַשְׁמַע גֵּרוּשִׁין, הֲרֵי זֶה פָּסוּל[32]. כְּבָר נָהֲגוּ כָּל עַם יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב הַגֵּט לָשׁוֹן אֲרַמִּי[33] וּכְנֹסַח זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִכְתְּבוֹ בְּכָל לָשׁוֹן לְכַתְּחִלָּה.

32) רק מדבריהם. ואינו בטל מן התורה. 33) וגם במשנה הוא מנוסח בארמית.

יב. וְזֶה הוּא נֹסַח הַגֵּט:

בְּכָךְ בְּשַׁבָּת, בְּכָךְ וָכָךְ לְיָרֵח פְּלוֹנִי, בִּשְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לַיְצִירָה אוֹ לַשְׁטָרוֹת, לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא לְמִימְנֵי בַּהּ הָכָא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. (אֵיךְ) אֲנָא פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי דִּמְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְכָל שׁוּם אָחֳרָן וַחֲנִיכָה דְּאִית לִי וְלַאֲבָהָתִי וּלְאַתְרִי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתִי, צְבִיתִי בִּרְעוּת נַפְשִׁי בִּדְלָא אֲנִיסְנָא וּפְטַרִית וְשַׁבְקִית וְתָרוֹכִית יָתִיכִי לִיכִי אַנְתְּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי דִּמְמָתָא פְּלוֹנִית, וְכָל שׁוּם אָחֳרָן וַחֲנִיכָה דְּאִית לִיכִי וְלַאֲבָהָתִיכִי וּלְאַתְרִיכִי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתִיכִי, דִּי הֲוִית אִנְתְּתִי מִן קַדְמַת דְּנָא, וְכַדּוּ פַּטְרִית וְשַׁבְקִית וְתָרוֹכִית יָתִיכִי לִיכִי, דִּיתְהַוְיִין רַשָּׁאָה וְשַׁלְטָאָה בְּנַפְשִׁיכִי לִמְהָךְ לְהִתְנַסְּבָא לְכָל גְּבַר דִּיתְצַבְּיִין, וְאֵינָשׁ לָא יְמַחֵה בִּידִיכִי מִן שְׁמִי מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם. וַהֲרֵי אַתְּ מוּתֶּרֶת לְכָל אָדָם. וְדֵן דִּי יְהֵוֵי לִיכִי מִנַּאי סֵפֶר תָּרוֹכִין וְגֵט פִּטּוּרִין וְאִגֶּרֶת שִׁבּוּקִין כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

וְהָעֵדִים חוֹתְמִים לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ: פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי עֵד.

יג. כְּשֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה וּבְנֹסַח זֶה, לֹא יִכְתֹּב 'וְדֵין' בְּיוּ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'וְדִין'. כְּלוֹמַר, מִשְׁפָּט יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינַיִךְ. וְלֹא יִכְתֹּב 'וְאִיגְּרַת' בְּיוּ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'וְאִי גַּרְתִּ'. כְּלוֹמַר, אִם זָנִית. לֹא יִכְתֹּב 'לִימְהָךְ' בְּיוּ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'לִי מֵהָךְ'. [וְכֵן יַרְחִיק רֶגֶל הַהֵ"א מִגַּגָּהּ, שֶׁמָּא יִקְרָא 'לִמְחָךְ']. כְּלוֹמַר, לִשְׁחוֹק. וְלֹא יִכְתֹּב 'תְּהֲוִיְין' וְ'תִּצְבְּיִין' בִּשְׁנֵי יוּדֵי"ן, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'תְּהֲוָיְין' וְ'תִּצְבְּיָין'. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם שְׁתֵּי נָשִׁים. וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מְגָרֵשׁ לְזוֹ, אֶלָּא לִשְׁתַּיִם אֲחֵרוֹת. וְכֵן יַאֲרִיךְ לְוָיֹ"ו דִּ'וְכַדּוּ', שֶׁמָּא תִּדְמֶה לְיוּ"ד וְיִהְיֶה מִשְׁמָעוֹ 'וּכְדֵי'. כְּלוֹמַר, בִּתְנַאי זֶה אֶפְטוֹר אוֹתָךְ. וְכֵן יַאֲרִיךְ לְוָיֹ"ו דִּ'תָּרוֹכִין' וְ'שִׁבּוּקִין', שֶׁמָּא תִּדְמֶה לְיוּ"ד וְיִהְיֶה מִשְׁמָע 'תִּרִיכִין' וּ'שִׁבִּיקִין'. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא אוֹמֵר לָהּ שֶׁהִיא שָׁבֻקָה וְגֵרוּשָׁה אוֹתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל כְּתָב שֶׁיִּכְתֹּב, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ מִשְׁמַע שְׁתֵּי עִנְיָנוֹת.

יד. הֲרֵי שֶׁכָּתַב בְּנֹסַח זֶה וְלֹא הֶאֱרִיךְ וָוִי"ן אֵלּוּ, אוֹ לֹא כָּתַב הַיּוּדִי"ן הַיְתֵרוֹת, אוֹ שֶׁכָּתַב הַיּוּדִי"ן שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁלֹּא יִכְתְּבוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[34]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּכָל לָשׁוֹן - פָּסוּל[35].

34) כיון שאמרו חכמים לא לשנות והוא שינה ממטבעם הרי זה פסול ולא תינשא בו לכתחילה. 35) וכתב הראב"ד בשם גאון: "כל אלו הדקדוקים, כשהבעל עומד ומערער" כלומר, כשהבעל בעצמו כתב הגט או הכתיב לסופר מפיו ואחרי כן ערער וטוען שבכוונה כתבו כך כדי לפסלו ולקלקלה, אזי יש בדבריו ממש. אבל כאשר אמר הבעל לסופר לכתוב הגט סתם, וטעה הסופר באחד מאלה הדקדוקים, ואין הבעל מערער - הגט כשר, ואפילו כשהבעל מערער אבל עדים מעידים שזוהי טעות סופר אין ערעורו ערעור, והגט כשר.

טו. גֵּט שֶׁמָּחַק בּוֹ אוֹת אוֹ תֵּבָה[36], אוֹ שֶׁתָּלָה בֵּין הַשִּׁטִּין[37]: אִם מִטֹּפֶס[38] הַגֵּט - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, וְאִם מִן הַתֹּרֶף[39] - אֵינוֹ גֵּט[40]. וְאִם חָזַר וּפֵרֵשׁ בְּסוֹף הַגֵּט[41] שֶׁאוֹת פְּלוֹנִית תְּלוּיָה אוֹ עַל מְחָק - אֲפִלּוּ מִתֹּרֶף הַגֵּט

כָּשֵׁר, כִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת. וְכֵן גֵּט שֶׁנִּמְצָא קָרוּעַ שְׁתֵּי וָעֶרֶב[42], שֶׁהוּא קֶרַע שֶׁל בֵּית דִּין - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל, כִּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת. אֲבָל אִם נִקְרַע וְאֵינוֹ קֶרַע שֶׁל בֵּית דִּין - כָּשֵׁר.

36) ונשאר במקומן מקום חלק, או שכתב על מחק. 37) בין השורות. 38) מהמלים שהם נוסח אחיד וכללי בכל הגיטין. 39) מהמלים המיוחדים לגט זה, כגון: שם האיש והאשה ומקום מגוריהם וכן הזמן וכו'. והמלים "הרי את מותרת לכל אדם". 40) שמא במקום המחק היה איזה תנאי והוא מחקו. 41) לפני חתימת העדים. 42) לאורכו ולרחבו.

טז. נִמּוֹק אוֹ שֶׁהִרְקִיב אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה כִּכְבָרָה - כָּשֵׁר. נִמְחַק אוֹ נִטַּשְׁטֵשׁ וּבִבּוּאָה שֶׁלּוֹ קַיֶּמֶת: אִם יָכוֹל לִקְרוֹת - כָּשֵׁר, וְאִם לַאו - אֵינוֹ גֵּט.

יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ בְּעֵדֵי חֲתִימָה וְאֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה; אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁנִּמְסַר לָהּ הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם וְהָיָה כָּשֵׁר[43] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה תֹּרֶף הַגֵּט עַל הַמַּחַק אוֹ בֵּין הַשִּׁיטִין אוֹ שֶׁהָיָה קָרוּעַ שְׁתֵּי וָעֶרֶב כְּשֶׁנְּתַן לָהּ בִּפְנֵיהֶם[44].

43) שלא היה מטושטש. 44) שהרי אפילו אם כתבו כולו על נייר מחוק כשר כשנתנו לה בעידי מסירה.

יח. חֲמִשָּׁה שֶׁכָּתְבוּ גֵּט אֶחָד לְחָמֵשׁ נְשׁוֹתֵיהֶן: אִם כְּתָבוּהוּ בִּכְלָל[45], כְּגוֹן שֶׁכָּתְבוּ: בְּכָךְ בְּשַׁבָּת גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית וּפְלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְכֵן אָמַר כָּל אֶחָד מֵהֶן לְאִשְׁתּוֹ 'לִיכִי דִּי תִהְוִיין', וְכָל טֹפֶס הַגֵּט, וּשְׁנֵי עֵדִים חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר, וְיִנָּתֵן לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה; וְאִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה כְּלָל - כָּל מִי שֶׁתֵּצֵא מְגִלָּה זוֹ מִתַּחַת יָדָהּ מְגֹרֶשֶׁת. אֲבָל אִם כָּתַב: בְּכָךְ בְּשַׁבָּת גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט, וְהִתְחִיל תַּחְתָּיו גֵּט אַחֵר בְּאוֹתָהּ מְגִלָּה וְכָתַב: וּבְיוֹם זֶה אוֹ בְּכָךְ בַּשַּׁבָּת גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט הַשֵּׁנִי, וְכֵן עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל הַגִּטִּין, וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה: אִם נִתְּנָה מְגִלָּה זוֹ לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה - הֲרֵי כֻּלָּן מְגֹרָשׁוֹת; וְאִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה, וְהָיְתָה מְגִלָּה זוֹ יוֹצֵאָה מִתַּחַת יַד אַחַת מֵהֶן: אִם הָיְתָה זוֹ שֶׁגִּטָּהּ בָּאַחֲרוֹנָה שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין עִמּוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם הָיְתָה הַמְּגִלָּה יוֹצֵאָה מִתַּחַת יַד אַחַת מִן הָרִאשׁוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[46].

45) בצורה כוללת ובנוסח אחיד לכולן. 46) שיש לחוש שחתימת העדים אינה אלא על הגט האחרון.

יט. כָּתַב: אָנוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי גֵּרַשְׁנוּ נְשׁוֹתֵינוּ פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט - אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה, אֵינוֹ גֵּט. שֶׁאֵין שְׁתֵּי נָשִׁים מִתְגָּרְשׁוֹת בְּגֵט אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב לָהּ - וְלֹא לָהּ וְלַחֲבֵרְתָּהּ. חָזַר וּפֵרְטָן בְּתוֹךְ הַגֵּט, וְכָתַב: פְּלוֹנִי גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִי גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִית בִּזְמַן פְּלוֹנִי[47] - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים[48].

47) באותו הזמן האחיד לכולן. 48) כל שהזוג מודגש בנפרד אין לו דין של שתי נשים מתגרשות בגט אחד.

כ. כָּתַב שְׁנֵי גִטִּין בִּשְׁנֵי דַפִּין[49] בִּמְגִלָּה אַחַת זֶה בְּצַד זֶה: אִם יֵשׁ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים נִקְרָאִים בְּסוֹף גֵּט זֶה וּשְׁנֵי עֵדִים בְּסוֹף גֵּט זֶה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, וְכֹל שֶׁתֵּצֵא מְגִלָּה זוֹ מִתַּחַת יָדָהּ - מְגֹרֶשֶׁת[50].

49) טורים. 50) ואין השנייה מתגרשת עד שתביא עדי מסירה.

כא. הָיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים בִּלְבַד בָּאִים מִתַּחַת גֵּט זֶה לְתַחַת גֵּט זֶה[51]: אִם יָצָא מִתַּחַת יַד זוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִים עִם גִּטָּהּ[52] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; וְאִם יָצָא מִתַּחַת יַד שְׁנִיָּה שֶׁאֵין הָעֵדִים נִקְרָאִים עִמּוֹ - אֵינוֹ גֵּט עַד שֶׁיִּמְסֹר לָהּ בְּעֵדִים.

51) כגון שחתום תחת הראשון: ראובן בן, ותחת הגט השני: יעקב עד. 52) זה הראשון שחתום בו: ראובן בן (כי "יעקב עד" אינו אלא המשך של החתימה הקודמת), אבל אילו היה חתום תחת הראשון ראובן, ותחת השני: בן יעקב עד, שניהם כשרים, כי אלו הם שני עדים נפרדים, הראשון חותם: ראובן והשני חותם עצמו: בן יעקב עד.

כב. כָּתַב שְׁנֵי גִטִּין בִּשְׁנֵי דַפִּין זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וְהָעֵדִים בֵּין שְׁנֵי הַגִּטִּין, שֶׁנִּמְצְאוּ בְּסוֹף הָרִאשׁוֹן וּלְמַעְלָה מִן הַשֵּׁנִי, אִם הָיָה יוֹצֵא מִתַּחַת יַד זוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין בְּסוֹף גִּטָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְזוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין בְּרֹאשׁ גִּטָּהּ מִלְּמַעְלָה אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[53]. הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ בְּרֹאשׁ הַדַּף שֶׁל גֵּט אוֹ מִצִּדּוֹ אוֹ מֵאַחֲרָיו[54] - אֵינוֹ גֵּט; וְאִם נִמְסַר לָהּ בְּעֵדִים - כָּשֵׁר[55].

53) שצריך שיהיה גג החתימה מכוון כלפי רגלי הכתב כדרך החותמים. 54) מעבר לדף. 55) שאין זה גרוע מגט שלא חתמו עליו כלל ונמסר בעדים, שהוא כשר.

כג. הִקִּיף[56] רֹאשׁ הַדַּף זֶה לְרֹאשׁ דַּף זֶה וְהָעֵדִים בָּאֶמְצַע[57], שֶׁנִּמְצְאוּ בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַגִּטִּין - שְׁנֵיהֶם בְּטֵלִין[58]; וְאִם נִמְסְרוּ לָהֶן בְּעֵדִים - שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִים.

56) חיבר. 57) שהתחיל לכתוב גט מאמצע הקלף ועד סופו, וחזר וכתב גט אחר מאמצע הקלף ועד סופו השני. 58) שאין החתימה נקראת לא עם זה ולא עם זה.

כד. שִׁיר מִקְצָת הַגֵּט וּכְתָבוֹ בַּדַּף הַשֵּׁנִי, וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה בְּסוֹף הַדַּף הַשֵּׁנִי - כָּשֵׁר. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה נָכָר בַּמְּגִלָּה שֶׁלֹּא נֶחְתַּךְ[59] וְשֶׁלְּכָךְ נִתְכַּוֵּן הַסּוֹפֵר שֶׁיַּשְׁלִים

בַּדַּף הַשֵּׁנִי; אֲבָל אִם אֵינוֹ נִכָּר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר בְּעֵדִים - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא שְׁנֵי גִטִּין הָיוּ וְנֶחְתַּךְ מִקְצָת זֶה מִסּוֹף הַדַּף[60] וּמִקְצָת הַשֵּׁנִי מֵרֹאשׁ הַדַּף[61].

59) לא מלמעלה ולא מלמטה. 60) מפני תנאי שהיה בו. 61) ונמצא מגרשה בגט שאינו שלו, וגם העדים לא חתמו על גט שלו כי אם על השני שהוא גט של אדם אחר וגם עדי מסירה לא יועילו כאן, שהרי הגט השני לא נכתב לגמרי בשביל זה, אם לא שיעידו, שגט אחד היה מתחילתו.

כה. הֲרֵי שֶׁכָּתַב הַגֵּט, וְאַחַר שֶׁגָּמַר כָּתַב: שַׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ פְּלוֹנִי רֵעִי, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְחָתְמוּ הָעֵדִים מִלְּמַטָּה, וַהֲרֵי גֵּט זֶה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא לֹא חָתְמוּ הָעֵדִים אֶלָּא עַל שְׁאֵילַת שָׁלוֹם. אֲבָל אִם כָּתַב: וְשַׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ: וְשָׁלוֹם עָלֶיךָ רֵעִי, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי לִוָּה דְּבָרִים אֵלּוּ עַל דִּבְרֵי הַגֵּט[62] וְעַל שְׁנֵיהֶם חָתְמוּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. וְאִם נִמְסַר לָהּ בְּעֵדִים - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[63].

62) וא"ו החיבור מוספת על עניין ראשון. 63) שאפילו לא חתמו העדים אלא על שאילת שלום בלבד, הרי יש לפנינו עדי מסירה והם העיקר.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו דיני נתינה לידה, זרק הגט לידה והחוט הקשור בו.

א. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְנָתַן בְּיָדָהּ', אֵין עִנְיַן הַכָּתוּב אֶלָּא שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לָהּ, וְאֶחָד יָדָהּ אוֹ חֵיקָהּ[2] אוֹ חֲצֵרָהּ אוֹ שְׁלוּחָהּ שֶׁעָשְׂתָה יָדוֹ כְּיָדָהּ - הַכֹּל אֶחָד הוּא[3]. וְאֶחָד חֲצֵרָהּ הַקְּנוּיָה לָהּ[4] אוֹ חֲצֵרָהּ הַמַּשְׁכֶּרֶת[5] אוֹ שְׁאוּלָה לָהּ[6] - הַכֹּל רְשׁוּתָהּ הוּא, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ גֵּט לִרְשׁוּתָהּ נִתְגָּרְשָׁה.

2) הריוח שממעל לחגורה בין הבגד ובין החזה, ככתוב (שמות ד, ו): "הבא נא ידך בחיקך". ולדעת ה'תוספות' (גיטין עח.) חיק זה - כשבגדיה נגררים על גבי קרקע וזרק הגט עליהם. 3) גיטין עז, א. שאילו היה נאמר: "ובידה יתננו", היה משמע בידה דוקא, אבל עכשיו שנאמר "ונתן בידה" - נתינה כל שהיא במשמע, וידה לאו דוקא. ועל כרחך "ידה" פירושה - רשותה, ככתוב (במדבר כא, כו): "ויקח את כל ארצו מידו" (רש"י שם, וכן בבבא־מציעא נו:) וכתבה התורה "ידה", ללמדנו שכל רשות תהיה משתמרת לדעתה כמו ידה, פרט לנתנו ביד עבדה והוא ניעור, שאינו משתמר לדעתה, שהוא משמר את עצמו ואת מה שבידו, כמבואר להלן הי"ז. 4) לצמיתות. 5) לזמן קצוב, שגם שכירות הרי היא כקנין, כמבואר במשנה (מעשר שני פ"ה, מ"ט). 6) גיטין עז, ב. ואין אומרים בחצרה: "מה שקנתה אשה, קנה בעלה" ואם כן עדיין לא יצא הגט מרשות הבעל, כי אנו אומרים: "גיטה וחצרה באים כאחת". כלומר, על־ידי הגט, באה לה חצרה לעצמה, שהרי משנתגרשה פסקה זכות הבעל בקניניה (שם).

ב. הַזּוֹרֵק גֵּט לְאִשְׁתּוֹ לְתוֹךְ חֲצֵרָהּ: אִם הָיְתָה עוֹמֶדֶת שָׁם בְּצַד חֲצֵרָהּ - נִתְגָּרְשָׁה; וְאִם לַאו - לֹא נִתְגָּרְשָׁה, עַד שֶׁתַּעֲמֹד בְּצַד חֲצֵרָהּ[7]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא חָצֵר שֶׁיִּשְׁתַּמֵּר הַגֵּט בְּתוֹכָהּ[8]. שֶׁחוּבּ[9] הִיא לָהּ הַגֵּרוּשִׁין, וְאֵין חָבִין לְאָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו[10].

7) שחצרה כידה. מה ידה סמוכה לה, אף חצרה הסמוכה לה (שם). 8) שהיא נעולה. 9) ובדפוס קושטא: שחובה. 10) שלא תאמר: תקנה לה חצרה את גיטה מידה מדין שליחות, שמשנתן הגט בחצרה, יהיה כמו שנתן הגט לשלוחה, ושלוחה כמותה, לפיכך מסביר רבינו: הואיל והגט הוא לחובתה, אי אפשר לנו למנות שליח שלא בהסכמתה ושלא בפניה, ולפיכך אינה מגורשת (בבא־מציעא יב. וראה הל' זכיה ומתנה פ"ד, ה"ב). ולפי זה, אם היא תאמר לו זרוק לי גיטי בחצרי ותזכה לי חצרי, וזרקו בחצרה - תהיה מגורשת אע"פ שלא עמדה בצדה, שהרי עשתה חצרה שליח לקבלה, וכיוצא בזה אמרו ב'ירושלמי' (גיטין פ"א, ה"א): "נתן לה גיטה ואח"כ אמרה תזכה לי חצרי שבעכו, נעשית כמי שהיתה ידה ארוכה" ('בית יוסף' אהע"ז סי' קלט בשם הרשב"א).

ג. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בְּרֹאשׁ הַגַּג שֶׁלָּהּ וְהוּא מִלְּמַטָּה בַּחֲצֵרוֹ, וּזְרָקוֹ לָהּ לְמַעְלָה - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַאֲוִיר מְחִיצוֹת הַמַּעֲקֶה[11] אוֹ לְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים[12] סָמוּךְ לַגַּג[13] נִתְגָּרְשָׁה[14]. וּבִלְבַד שֶׁיָּנוּחַ[15]. אֲבָל אִם נִמְחַק[16] אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְחַק לְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ לַאֲוִיר מְחִיצוֹת אוֹ אַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים סָמוּךְ לַגַּג[17], כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבָּה הָרוּחַ וְהֶעֱלַתְהוּ וְנִמְחַק אוֹ נִשְׂרַף - הוֹאִיל וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ לָנוּחַ, אֵינוֹ גֵּט וְלֹא נִתְגָּרְשָׁה[18].

11) שמסביב לגג, שהוא מקום המשתמר מפני הרוח וכדומה. 12) כל פחות משלשה טפחים סמוך לארץ, הרי הוא כלבוד (כמחובר) לארץ. 13) אפילו כשאין שם מעקה. 14) גיטין עט, א. 15) על הגג ממש, ואז הרי היא מגורשת למפרע, שאפילו מת הבעל לפני הנחתו, או אם קידשה אחר בינתיים (משהגיע לאויר מחיצות המעקה) הרי היא מגורשת מראשון ומקודשת לשני (מגיד־משנה). ובדפוס רומי וקושטא: "ובלבד שלא יורד לנוח". 16) ע"י גשמים. 17) ובדפוס רומי וקושטא: כיון. 18) שהרי זה אויר שאין סופו לנוח, ואינו כמונח. וכ"ה בגיטין שם: "נמחק דרך עליה - לא", ומפרש רבינו, כל שהבעל היה צריך להעלות הגט, שלא כדרך תנועתו הטבעית (שהיא מלמעלה למטה) אין כח הבעל לא בעלייתו ולא בהנחתו דרך ירידתו, עד שינוח ממש על הגג (מגיד־משנה). וראה בסמוך ה"ה.

ד. הָיָה הַגַּג שֶׁלּוֹ, וְהוּא מִלְּמַעְלָה בּוֹ[19], וְהִיא מִלְּמַטָּה בֶּחָצֵר שֶׁלָּהּ, וְזָרַק לָהּ גִּטָּהּ - כֵּיוָן שֶׁיָּצָא

הַגֵּט מִמְּחִיצוֹת הַגַּג וְהִגִּיעַ לִמְחִיצוֹת[20] מְקוֹמָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בּוֹ נִתְגָּרְשָׁה[21].

19) ובכת"י התימנים, תיבת "בו" איננה. 20) החצר, שעל־ידי המחיצות יש לה דין של מקום משתמר. 21) גיטין, שם. אע"פ שעדיין לא הגיע לארץ ולא נח, שכל שזרקו דרך תנועתו הטבעית (מלמעלה למטה) הרי זה הולך לנוח ודינו כמונח ממש, וזהו שאמרו שם: "שנמחק דרך ירידה" (מגיד־משנה).

ה. זָרְקוֹ לִרְשׁוּתָהּ לְתוֹךְ הָאֵשׁ[22] וְנִשְׂרַף אוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם [וְנִמְחַק אוֹ] נֶאֱבַד - אֵינוֹ גֵּט[23]. אֲבָל אִם הִגִּיעַ לִרְשׁוּתָהּ [וְנָח][24] וְאַחַר כָּךְ בָּא הָאֵשׁ וּשְׂרָפַתְהוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט[25].

22) שקדמה דליקה לזריקת הגט. 23) גיטין, שם. "שמתחילה לשריפה הלך" ולא ירד לנוח, וזהו: "אויר שאין סופו לנוח" (ראה זבחים כה: , וכן בבא־מציעא יב.). 24) כיון שהגיע לרשותה הרי זה כנח, ואפילו לא נח ממש. ובכת"י התימנים, תיבת "ונח" איננה. 25) גיטין, שם.

ו. זְרָקוֹ עַל גַּבֵּי קָנֶה אוֹ רֹמַח הַנְּעוּצִים בִּרְשׁוּתָהּ[26] - אֵינוֹ גֵּט, עַד שֶׁיָּנוּחַ בְּמָקוֹם הַמִּשְׁתַּמֵּר בּוֹ[27]. שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שֶׁלָּהּ וְהַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ, וְכָתְלֵי הַחִיצוֹנָה גְּבוֹהוֹת עַל הַפְּנִימִית - כֵּיוָן שֶׁזָּרַק הַגֵּט לְתוֹךְ אֲוִיר הַחִיצוֹנָה[28] נִתְגָּרְשָׁה; שֶׁהַפְּנִימִית בְּכָתְלֵי הַחִיצוֹנָה מִשְׁתַּמֶּרֶת[29]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּקֻפּוֹת.

26) והם גבוהים ממחיצות חצרה. 27) ואלו אינם משתמרים, שרוח תנשבם ותטילם חוץ למחיצות החצר (גיטין שם וברש"י). 28) "כגון שהחיצונה מקפת הפנימית, ומחיצות החיצונה גבוהות על מחיצות הפנימית, והוא זרקו לה נגד הפנימית אע"פ שלא הגיע לאויר מחיצות הפנימית, כיון שהיא כנגדה, ותוך אויר מחיצות החיצונה" [באופן שהרוח לא תוכל להוציאו לחוץ] (מגיד־משנה). "ויש מפרשים אותה, אף כשהגיע כנגד אויר החיצונה" ('מאירי' לדעת רבינו, ועי' בר"ן). 29) גיטין, שם.

ז. כֵּיצַד? שְׁתֵּי קֻפּוֹת[30] זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שֶׁלָּהּ וְהַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ[31], וְזָרַק לָהּ גֵּטָהּ בְּתוֹכָן[32], אֲפִלּוּ הִגִּיעַ לַאֲוִיר הַפְּנִימִית - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיָּנוּחַ עַל צַד הַקֻּפָּה הַפְּנִימִית[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה מֻטָּה עַל צִדָּהּ וְאֵין לָהּ שׁוּלַיִם[34]; אֲבָל יֵשׁ לָהּ שׁוּלַיִם, אֲפִלּוּ נָח בְּקַרְקָעִיתָהּ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[35]. שֶׁכְּלֵי הָאִשָּׁה בִּרְשׁוּת הַבַּעַל אֵינוֹ קוֹנֶה לָהּ הַגֵּט אֶלָּא אִם כֵּן אֵינוֹ מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ.

30) סלים או חביות. 31) ושתיהן ברשות הבעל (מגיד־משנה). 32) ובכת"י התימנים: לתוכה. 33) שם עט, ב: "שאין מחיצות כלי עשויות לאוירן לשמור, שאין כלי עשוי אלא להניח בתוכו" (רש"י שם). וזהו ההבדל בין שתי חצרות שבהלכה הקודמת, לשתי קופות בנידון שלפנינו. 34) ומתוך כך אין הבעל מקפיד על מקומה, הואיל ואינה ראויה לשימוש. 35) הרי היא ראויה לשימוש, והבעל מקפיד על מקומה (מגיד־משנה).

ח. זָרַק לָהּ גִּטָּהּ וְהִיא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ בְּתוֹךְ חֲצֵרוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ אוֹ לִכְלִי[36] מִן הַכֵּלִים שֶׁלָּהּ שֶׁאֵין הַבַּעַל מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ, כְּגוֹן צְלוֹחִית אוֹ כְּפִיפָה[37] קְטַנָּה אוֹ כַּיּוֹצֵא בָהֶן[38]. וְכֵן אִם הִגִּיעַ לַמִּטָּה שֶׁלָּהּ שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עָלֶיהָ[39], וְהָיְתָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי חָלְקָה רְשׁוּת לְעַצְמָהּ[40], וְאֵין הַבַּעַל מַקְפִּיד עַל מְקוֹם כַּרְעֵי הַמִּטָּה[41].

36) ובדפוס רומי וקושטא, ובכת"י התימנים, נוסף: או לחיקה. 37) סל. 38) שם עח, א: "שהמכניס אשתו לתוך ביתו, על־מנת להיות כלי תשמישיה קטנים עמה - הוא מכניסה" (רש"י). 39) לדעת ה'מעשה רוקח' דוקא שזרק לה גיטה בשעה שישבה על מיטתה, ואין דרך הבעל להקפיד להקימה ממנה. 40) כל גובה עשרה טפחים מהווה רשות לעצמו, כמבואר בברכות כה, ב. והל' קריאת שמע פ"ג, ה"ט. ומעתה אין רשות הבעל מבטלת את רשות מיטתה. 41) רגלי מיטתה, אע"פ שהם למטה מעשרה טפחים - אין הוא מקפיד על מקומם, הואיל והמיטה עצמה גבוהה עשרה, ונוחה להשתמש תחתיה (גיטין שם, וברש"י). ויתכן שאין זה אלא בכלי האשה ברשות הבעל, אבל כליו של לוקח ברשות מוכר, לא יקנו לו אפילו כשהכלי גבוה עשרה טפחים ואויר תחתיו (מגיד־משנה). וראה בבא־בתרא פה, ב. והל' מכירה פ"ד, ה"א.

ט. הִשְׁאִיל לָהּ הַבַּעַל מָקוֹם בַּחֲצֵרוֹ וְלֹא יִחֲדוּ[42] [לָהּ], וְזָרַק לָהּ גֵּט וְהִגִּיעַ לְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[43]. נִתְגַּלְגֵּל[44] וְנָפַל עַל גַּבֵּי קוֹרָה אוֹ עַל גַּבֵּי סֶלַע רָחוֹק מִמֶּנָּה: אִם הַמָּקוֹם שֶׁנָּפַל עָלָיו אֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת וְאֵינוֹ גָבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְאֵין לוֹ שֵׁם לְיַי - הֲרֵי זֶה לֹא חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ, וּכְאִלּוּ הוּא וְהִיא בְּמָקוֹם אֶחָד; וְאִם יֵשׁ שָׁם אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ - חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ[45], וּמָקוֹם אֶחָד הִשְׁאִיל לָהּ, שְׁנֵי מְקוֹמוֹת לֹא הִשְׁאִיל לָהּ, וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[46].

42) לא סימן את גבולות המקום. 43) אבל הגיע חוץ לארבע אמותיה אינה מגורשת, שהרי אפילו בחצר שלה אינה מתגרשת עד שתעמוד בצדו, קל־וחומר למקום המושאל לה בחצרו שאינה מתגרשת עד שתעמוד בצדו קרוב לו. 44) אחרי שכבר נח מתחילה בארבע אמותיה רגע קט. 45) ואינו בטל לגבי שאר החצר. 46) גיטין עז, ב. ומשמע מזה כל שהגיע הגט לארבע אמותיה, אפילו נפל על מקום גבוה עשרה טפחים, הרי זה נחשב כמקום אחד ומגורשת (מגיד־משנה).

י. זָרַק לָהּ גִּטָּהּ לִרְשׁוּתָהּ, וְעָבַר בְּתוֹךְ[47] רְשׁוּתָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהּ וְנָפַל חוּץ לִרְשׁוּתָהּ, אַף עַל פִּי

שֶׁעָבַר בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[48] סָמוּךְ לָאָרֶץ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיְּנוּחַ בִּרְשׁוּתָהּ[49].

47) ובדפוס וויניציאה: מתוך. 48) טפחים. 49) שכל אויר שאין סופו לנוח אינו כמונח, כמבואר בזבחים כה, ב. והשווה הל' מעשה הקרבנות פ"ד, ה"ט. וראה בבבא־מציעא יב, א.

יא. הָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל גַּבָּהּ (זוֹ) וּזְרָקוֹ לָהּ וְנָפַל בְּבֵגֶד אַחֵר[50] סָמוּךְ לוֹ, אִם יְכוֹלָה לִפְשֹׁט יָדָהּ וְלִטְּלוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁדִּיּוּרִין[51] חֲלוּקִין לְמַעְלָה כְּשֵׁם שֶׁהֵן חֲלוּקִין לְמַטָּה[52], אֵין בְּנֵי אָדָם מַקְפִּידִין עַל מָקוֹם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[53].

50) של איש אחר. וראה ב'מגיד משנה' שיש חולקים בזה, ולדעתם מתפרשת הלכה זו - שמקורה בגיטין עט, ב - באופן ששני הגגות הם של הבעל, והשאיל לה גג אחד. וראה גם ב'מאירי' שם. 51) שיכוני דירה, רשות שכנים. 52) והרי הן שתי רשויות נפרדות, ולענין שבת אסור להוציא או להעביר מגג זה לזה. 53) הואיל והיא עצמה עומדת על גג שלה, אלא שפושטת ידה לקבל גיטה הנזרק לה על גג אחר (גיטין עט:).

יב. הָיְתָה יָדָהּ קָטַפְרֵס[54], וְזָרַק הַגֵּט עַל יָדָהּ וְנָפַל לָאָרֶץ[55]: אִם נָפַל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ[56] וָנָח - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[57]; נָפַל לְתוֹךְ הַיָּם אוֹ לְתוֹךְ הָאֵשׁ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְהוּא, שֶׁהָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל גַּבֵּי הַמַּיִם אוֹ סָמוּךְ לָאֵשׁ, שֶׁמִּתְּחִלַּת נְפִילָתוֹ לְאִבּוּד הָיָה עוֹמֵד[58].

54) מדרו (מורד, ביוונית), שראשי אצבעותיה מוטות כלפי קרקע. 55) מתוך ידה. 56) ברשות שאינה שלה, כי ברשות השייכת לה, הרי היא מגורשת ואפילו לא הגיע לידה כלל, ואפילו חוץ לארבע אמותיה (אהע"ז סי' קלט, סט"ו). 57) כי ארבע אמות של אדם קונות לו "בסמטא או בצדי רשות הרבים או בחצר שאין לה בעלים", כמבואר בהל' זכיה ומתנה פ"ד, ה"ט. 58) שהרי קדמו המים והאש לזריקת הגט, והרי זה אויר שאינו ראוי לנוח (גיטין עח: וברש"י). ואם לא עמדה על גבי מים, ולפני שהגיע הגט לארץ באו מים ומחקוהו, הרי זו ספק מגורשת, כי שמא ארבע אמות שתקנו חכמים, לא תקנו באוירן (מגיד־משנה ע"פ סוגיית הגמרא הנ"ל).

יג. זְרָקוֹ לָהּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בִּרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם: קָרוֹב לוֹ[59] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; הָיָה הַגֵּט מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה וּמִמֻּחֲצָה לְמֻחֲצָה עַד שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[60]; הָיָה קָרוֹב לָהּ כְּדֵי שֶׁתְּשַׁחֵר וְתִטְּלֶנּוּ - הֲרֵי זֶה[61] פָּסוּל[62], עַד שֶׁיִּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא בּוֹ לְכַתְּחִלָּה.

59) מבואר בהלכה הבאה. 60) ודינה מבואר לקמן פ"י, ה"ג: "לא תנשא, ואם נשאת תצא". 61) כ"ה בכת"י ובדפוס רומי. 62) מדבריהם, ואם נשאת לא תצא, כמבואר לקמן פ"י ה"ב, שמא יאמרו על רחוק שהוא קרוב (גיטין עח: וברש"י).

יד. כֵּיצַד הוּא קָרוֹב לוֹ? הָיָה הוּא יָכוֹל לְשָׁמְרוֹ, וְהִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה לְשָׁמְרוֹ - זֶה הוּא קָרוֹב לוֹ[63]; שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִים לְשָׁמְרוֹ אוֹ שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֵין יְכוֹלִין לְשָׁמְרוֹ - זֶה הוּא מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה[64].

63) ואפילו במרחק של מאה אמה. 64) והרי היא ספק מגורשת (גיטין, שם). ולא ביאר רבינו דין "היא יכולה לשמרו, והוא אינו יכול" ואינו קרוב אליה כדי שתשוח ותטלנו, ונראה שהיא ספק מגורשת, ואע"פ שלענין קידושין פסק רבינו שהיא מקודשת, כמבואר בהל' אישות פ"ד הכ"ב, אפשר שבגט יש להחמיר מחמת חומר איסור אשת איש, שלא לדונה כמגורשת ודאי עד "כדי שתשוח ותטלנו" (מגיד־משנה). וכל זה אינו סותר למה שנאמר לעיל בהלכה יב: "היתה ידה קטפרס . . . אם נפל לתוך ארבע אמות . . . הרי זו מגורשת". כי שם ידובר כשכבר הגיע הגט לידה ונפל ממנה, ולפיכך כשנח תוך ד' אמותיה הרי הוא כנח בידה.

טו. בָּא הוּא תְּחִלָּה[65] וְעָמַד, וְאַחַר כָּךְ עָמְדָה הִיא כְּנֶגְדּוֹ, וּזְרָקוֹ לָהּ, אִם הָיָה הַגֵּט בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁאִם תָּשֹׁחַ תִּטְּלֶנּוּ[66]. עָמְדָה הִיא תְּחִלָּה, וּבָא הוּא וְעָמַד כְּנֶגְדָּהּ, וּזְרָקוֹ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה[67], הוֹאִיל וְהוּא לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[68], עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[69].

65) לרשות הרבים או לרשות שאינה של שניהם. 66) הואיל וארבע אמות של אדם קונות לו, כבר זכה בהן, ואין זכותה נכנסת לתחומו והרי היא כאילו לא באה (גיטין עח.). 67) שהרי שניהם יכולים לשמרו. 68) מצד הדין הוא גט גמור, אלא פסול הוא מדבריהם משום גזירה, כמבואר לעיל בסוף הי"ג. 69) שם. וכל הדברים האלו אמורים רק ברשות הרבים או ברשות שאינה של שניהם, אבל זרק גיטה לתוך חצרה הרי זו מגורשת אפילו אם לא הגיע לידה, כמבואר לעיל ה"א: "ומשיגיע גט לרשותה נתגרשה". וב'ערוך' ערך "גט", מביא קבלה בשם רבותינו שאפילו זרק גיטה לתוך חצרה אינה מגורשת עד שיגיע לידה, ומסתמך על ה'ירושלמי' (גיטין פ"ח, ה"ב): "המחוור שבכולן עד שיתננו לתוך ידה" (ראה ב'תוספות' גיטין עח:) וכבר פסק הרמ"א (אהע"ז סי' קלט סי"ד), "שאין לגרש לכתחילה אפילו לזרוק הגט לתוך חצרה או לתוך מלבושיה אלא לתוך ידה ממש".

טז. זָרַק הַגֵּט לְיָדָהּ, וְהָיָה קָשׁוּר בְּמִשִּׁיחָה[70], וּקְצָת הַמִּשִּׁיחָה בְּיָדוֹ: אִם יָכוֹל לְנַתְּקוֹ וְלַהֲבִיאוֹ אֶצְלוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[71], עַד שֶׁתִּפְּסֵק[72] הַמִּשִּׁיחָה[73]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְנַתְּקוֹ[74] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[75].

70) חוט, חבל דק. 71) שהתורה אמרה (דברים כד, ג): "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה", ו"כריתות" היינו כריתה

והבדלה, וכיון שיכול לנתקו ולהביאו אצלו אין זה "כריתות" (גיטין עח:). 72) [כן הוא ב'מאירי' לגיטין, שם. אבל בדפוס רומי (ר"מ) "עד שתפסוק". וכן העתיק ה'בית יוסף' שם, וכתב שמזה משמע קצת שאפילו אם קפצה ידה ועל־ידי־זה נפסקה המשיחה - מגורשת, כיון שעיקר הנתינה לידה היתה על־ידי הבעל (ה'בית יוסף' מפרש "שתפסוק" שהיא פסקה). ויש סוברים שאם גרמה היא לפסיקה אינה מגורשת, עיי"ש ב'בית יוסף']. 73) ואם נפסקה אחר־כך המשיחה, כיון ששוב אינו יכול לנתקו ולהביאו אצלו, הרי זו מגורשת. ויש אומרים שכיון שבעת הנתינה לידה יכול היא לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת אף־על־פי שנפסקה המשיחה, שהרי בעת הפסיקה אינו נותן לה ('בית שמואל' סי' קלח ס"ק ד). 74) כגון שהגט כבד והחוט דק, ואם ימשוך הגט אליו ינתק החוט. 75) גיטין, שם.

1 **יז. נָתַן הַגֵּט בְּיַד עַבְדָּהּ וְהוּא נֵעוֹר וְהִיא מְשַׁמַּרְתּוֹ:**
2 **אִם הָיָה כָּפוּת[76] - הֲרֵי זֶה גֵּט[77], וּכְאִלּוּ הִגִּיעַ לַחֲצֵרָהּ**
3 **שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּצִדָּהּ; וְאִם אֵינוֹ כָּפוּת - אֵינוֹ גֵּט[78].**
4 **נְתָנוֹ בְּיַד הָעֶבֶד וְהוּא יָשֵׁן וְהִיא מְשַׁמַּרְתּוֹ - הֲרֵי זֶה**
5 **פָּסוּל[79]. וְאִם הָיָה כָּפוּת - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[80].**

76) קשור בידיו או ברגליו ואינו יכול להלך. 77) בגמרא (גיטין עח.): "אמר רבא, כתב לה גט ונתנו ביד עבדה ישן ומשמרתו - הרי זה גט, ניעור - אינו גט". ובמסקנא אמרו שישן אינו מספיק (גזירה משום ניעור לדעת הרמב"ם) - "והלכתא בכפות", ומפרש רבינו שהכוונה שבמקום "ישן" שאמר רבא, צריך לומר "כפות" (הגר"א סי' קלט סקי"ט), שכפות אינו מהלך וגם משתמר לדעתה. 78) שהוא כחצר המשתמרת שלא לדעתה, שהעבד משמר את עצמו ואת מה שבידו (שם עח.). ועוד, משום שחצר מהלכת אינה קונה לבעליה, כי לא ריבתה התורה אלא גגה חצרה וקרפיפה - שאינם נדים ממקומם, אבל לא דברים העשויים לנוד (בבא־מציעא ט: ורש"י שם). וה'טור' (שם) הביא דברי רבינו בלשון זו: "נתן הגט ביד עבדה והוא ניעור והיא משמרתו, אפילו היה כפות אינו גט", וכן הביא ה'מאירי' שם בדברי רבינו. ולפי זה, צריך שיהא גם ישן, שישתמר לדעתה, וגם כפות, שלא יהא כחצר המהלכת. אלא שיש הבדל ביניהם: ניעור פסול מן התורה, אפילו אם הוא כפות, שכיון שהוא ניעור משתמר הוא לדעתו; ואילו ישן ואינו כפות, שמשתמר לדעתה, אינו פסול אלא מדרבנן, שהרי אינו מהלך, אלא גזרו משום ניעור. וראה להלן הי"ח ובהערה שם. 79) מדבריהם. אבל מדין תורה כשר הוא, שהרי הוא משתמר לדעתה, אלא גזרו בישן משום ניעור, שלא יבואו להכשיר בניעור כי שניהם מצויים, אבל לא גזרו כפות משום אינו כפות, שאינו מצוי שיהיה כפות, וכל דבר שאינו מצוי לא גזרו בו (מגיד־משנה ע"פ סוגיית התלמוד, גיטין כא.). 80) דברים אלו מתאימים לנוסחת ה'טור' וה'מאירי' בדברי רבינו (למעלה הערה עו). אבל לפי נוסחת הספרים שלנו זה מיותר, שאם כפות וניעור הרי זה גט, כל־שכן כפות וישן (כסף־משנה).

6 **יח. כָּתַב הַגֵּט וּנְתָנוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, וְכָתַב לָהּ שְׁטַר מַתָּנָה**
7 **עָלָיו - כֵּיוָן שֶׁזְּכָתָה בָּעֶבֶד זָכְתָה בַּגֵּט וְנִתְגָּרְשָׁה[81],**
8 **אִם הָיָה כָּפוּת[82]. וְאִם אֵינוֹ כָּפוּת וְנֵעוֹר - קָנְתָה**
9 **הָעֶבֶד, וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[83]. וְכֵן**
10 **אִם נָתַן הַגֵּט בַּחֲצֵרוֹ, וּמָכַר לָהּ הֶחָצֵר אוֹ נְתָנוֹ לָהּ -**
11 **כֵּיוָן שֶׁקָּנְתָה הֶחָצֵר בִּשְׁטָר אוֹ בְּכֶסֶף אוֹ בַּחֲזָקָה[84]**
12 **נִתְגָּרְשָׁה[85].**

81) נעשה העבד כחצרה, וגיטה וחצרה באים לה כאחד (גיטין כא.). 82) זה מתאים לנוסחת הספרים שלפנינו למעלה בהי"ז, אבל לנוסחת ה'טור' וה'מאירי' צריך שיהא גם ישן וגם כפות (שם בהערה). 83) שם. 84) שנעלה או גדרה את החצר, כמבואר בהל' מכירה פ"א, ה"ח. 85) גיטין, שם.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) כלל בו רבינו דיני שלוחים לקבלה, להולכה ולהובאה, הכשרים לשליחות, אם האשה עושה שליח לקבל גטה מיד שליח בעלה, קטנה אם עושה שליח לקבלה, והבעל ששינה שליח קבלה להולכה, אם יכול שליח להולכה להיות שליח לקבלה, ביטול הגט, המביא גט והניח הבעל חולה או גוסס.

13 **א. הַשָּׁלִיחַ שֶׁעוֹשָׂה הָאִשָּׁה לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ מִיַּד**
14 **בַּעְלָהּ, הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ קַבָּלָה, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיַד**
15 **שְׁלוּחָהּ תִּתְגָּרֵשׁ כְּאִלּוּ הִגִּיעַ לְיָדָהּ[2]. וּצְרִיכָה לַעֲשׂוֹתוֹ**
16 **בִּשְׁנֵי עֵדִים[3]. וּצְרִיכָה שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט**
17 **לְיַד שְׁלוּחָהּ. וַאֲפִלּוּ הֵם הָרִאשׁוֹנִים[4] אוֹ אֶחָד מִן**
18 **הָרִאשׁוֹנִים[5] - הֲרֵי זוֹ עֵדוּת גְּמוּרָה[6].**

2) גיטין סב, ב. ואפילו רצה הבעל לחזור בו - אינו יכול, כי כבר נתגרשה בקבלת השליח, בניגוד לשליח הולכה, שדינו מבואר לקמן ה"ה. 3) שם סג, ב. וראה לקמן ה"ד. 4) שעדי הקבלה הם עדי האמירה. 5) ואחד מן האחרונים ועד שלישי שראה בזו ובזו מצטרף עמהם (שם), ובדפוס רומי (ר"מ) נוסף: "ואחד מן האחרונים". 6) ואין אומרים כת שקרנית היא זו, שאינו מצוי שיראו את שתיהן, ושמא האשה שכרתם להעיד שקר, ואפילו כשהשלישי הוא יחידי שראה שתיהן, אין חוששים שמא שכרתו ('תוספות' שם), וב'ירושלמי' גיטין פ"ו ה"ב, אמרו: כשהשליח קרוב (לבעל או לאשה), אבל כשאינו קרוב - יכול אף הוא להצטרף עם עד אחר ולהעיד, וראה שו"ע אהע"ז סי' קמא, ס"ט.

19 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָבַד הַגֵּט אוֹ נִקְרַע; אֲבָל**
20 **אִם הָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁלִיחַ קַבָּלָה - אֵינוֹ צָרִיךְ**
21 **עֵדִים[7]. בֵּין שֶׁנִּתְּנוֹ לוֹ הַבַּעַל בֵּינוֹ לְבֵינוֹ בֵּין שֶׁנִּמְסַר לוֹ**
22 **בְּעֵדִים - יְצִיאָתוֹ מִתַּחַת יָדוֹ כִּיצִיאָתוֹ מִתַּחַת יְדֵי**
23 **הָאִשָּׁה[8]. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא יִתֵּן לוֹ הַגֵּט לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא**
24 **בְּעֵדֵי מְסִירָה[9], כְּמוֹ הָאִשָּׁה עַצְמָהּ.**

7) עדי קבלה, אבל עדים על מינוי השליח הוא צריך (כסף־משנה). 8) גיטין סד, א. שאם "חתמו בו שנים ועבר ונתנו בינו לבינה - הרי זה כשר" (לעיל פ"א, הט"ז). 9) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל שם הי"ח).

ג. הַבַּעַל אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט לְאִשְׁתּוֹ[10], אֲבָל יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְהוֹלִיךְ הַגֵּט לְאִשְׁתּוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ הוֹלָכָה[11].

10) שתהא מגורשת עם קבלתו בידו, שהגט חוב הוא לאשה, ואין חבים לאדם שלא בפניו ושלא מדעתו (גיטין סב: וברש"י). 11) ולא תתגרש אלא כשיגיע הגט לידה, כמבואר בסמוך.

ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שׁוֹלַחַת שָׁלִיחַ לְהָבִיא לָהּ גֵּט מִיַּד בַּעְלָהּ[12]. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ הֲבָאָה. וְאֵין שְׁלִיחַ הוֹלָכָה וַהֲבָאָה צָרִיךְ עֵדִים[13].

12) גיטין סג, א. ודף סה, א. 13) על מינוי שליחותם, כדברי רבינו בהל' אישות פ"ג, הט"ו: "שאין מקום לעדים בשליחות האיש אלא להודיע אמיתת הדבר", ולדעת הראב"ד שם, אין צורך בעדים הואיל וגיטו יוצא מתחת ידו, גיטו מוכיח שנעשה שליחו, וכן בר"ן לקידושין פ"ג. ולדבריו מובן מאד הטעם, ששליח לקבלה צריכה האשה לעשותו בשני עדים, הואיל ואין שום הוכחה שבכתב בידו, ולמה נאמינו שהוא שלוחה. ולדעת רבינו אפשר להסביר החילוק בין שליח הולכה לשליח קבלה, שבראשון אין מעשה הגירושין מתחיל אלא בשעת מסירת הגט מידי השליח לאשה, ולפיכך מינוי השליחות להולכה אינו צריך עדים, שאינו אלא הכנה למעשה הגט, לא כן בשליח לקבלה שהוא לא יחזור שנית לאשה למסור לה הגט אלא מיד בקבלת הגט מידי הבעל תתגרש על סמך מינויו הקודם, נמצא שמעשה הגירושין מתחיל כבר משעת התמנותו כשליח שלה, שאפילו אם לא תרצה לקבל הגט כבר מגורשת היא, ולפיכך צריך הוא עדים על מינויו, שאין איסור ערוה ניתר פחות משנים (ע"פ הט"ז אהע"ז סי' קמא, ס"ט) וראה לקמן פ"ט, הל"ב. וכיום נוהגים להצריך כתב הרשאה חתומה בעדים המעידים על מינוי שליח הולכה (אהע"ז סי' קמא, סי"א, ונוסח ההרשאה נמצא שם סעיף ל).

ה. וְאֵין הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת בְּגֵט שֶׁשָּׁלַח הַבַּעַל אוֹ שֶׁהֵבִיא לָהּ שְׁלִיחַ הֲבָאָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ[14]. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיַן גִּטִּין שָׁלִיחַ סְתָם, הוּא שְׁלִיחַ הוֹלָכָה אוֹ שְׁלִיחַ הֲבָאָה.

14) גיטין סב, ב. ודף סה, א. כי בשליח להולכה הרי הוא במקום הבעל, וכל שלא מסרו ליד האשה הרי זה כאילו בעלה עומד לגרשה ועדיין לא נתן הגט בידה, שאינה מגורשת ואין השליח עדיף משולחו. ובשליח הבאה אע"פ שהיא מינתה אותו, אבל מתוך שהדגישה: הבא לי גיטי, הרי זו כאילו התנתה שאינה רוצה להתגרש אלא כשיגיע גט לידה (ר"ן לגיטין סב:).

ו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִשְׁלִיחוּת הַגֵּט, בֵּין לִשְׁלִיחַ קַבָּלָה בֵּין לִשְׁלִיחַ הוֹלָכָה וַהֲבָאָה, חוּץ מִן הַחֲמִשָּׁה: הָעַכּוּ"ם, וְהָעֶבֶד, וְהַחֵרֵשׁ, וְהַשּׁוֹטֶה, וְהַקָּטָן[15]. וְאִם קִבֵּל אוֹ הֵבִיא אֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ גֵּט[16].

15) גיטין כג, א. חרש שוטה וקטן - משום שאינם בני דיעה, ואינם ראויים לשליחות, שנאמר בה "איש": ויקחו להם איש שה לבית אבות - אחד לוקח לכולם. כמבואר בקידושין מב, א (רש"י), ונכרי ועבד אינם בתורת גיטין וקידושין, שאין להם תפיסת קידושין ואין גט נוהג בהם, וכל דבר שאין ראוי לו לאדם לעצמו, אינו יכול למלא בו פעולת שליח (רש"י שם). 16) כדעת הרי"ף שם, שלא חילק בעבד בין הולכה לקבלה (עי' בר"ן שם) וכן משמע ב'ירושלמי' גיטין פ"ב ה"ו, שאפילו בהולכה הגט בטל, ודעת רבי יוסף הלוי אבן מגאש, שרק לקבלה פסול, אבל להולכה כשר העבד להיות שליח. כי שליח הולכה אינו אלא כשאר שליח סתם, והעבד כשר להיות שליח. אבל שליח קבלה משעה שהגיע הגט לידו מגורשת, ועבד אין לו "יד" לקבל גירושין הואיל ואינו בתורת גיטין (ר"ן שם). ואם שלח הגט ביד גוי שיתננו לפלוני ישראל, ומינה הבעל בכתבו לאותו פלוני שיהיה שליחו להוליך גיטו לאשתו כשר, שהגוי אינו עושה כאן אלא "מעשה קוף" בלבד (רא"ש גיטין סי' ב', אות כז. וראה בשו"ע אהע"ז סי' קמא, סל"ה).

ז. אֲבָל הַנָּשִׁים וְהַקְּרוֹבִים - כְּשֵׁרִים[17]. וַאֲפִלּוּ הַפְּסוּלִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בַּעֲבֵרָה[18] - כְּשֵׁרִין לִשְׁלִיחוּת גֵּט[19]. אֲבָל הַפְּסוּלִין בַּעֲבֵרָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה[20] - פְּסוּלִין לַהֲבָאַת הַגֵּט[21]; וְאִם הֵבִיאוּ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[22]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּתְקַיֵּם הַגֵּט בְּחוֹתָמָיו[23]; אֲבָל אִם לֹא נִסְמַךְ בּוֹ אֶלָּא עַל דִּבְרֵי פָּסוּל בַּעֲבֵרָה מִן הַתּוֹרָה[24] - אֵינוֹ גֵּט[25].

17) לשליחות הגט, כמבואר בגיטין כג, ב. 18) כגון משחקים בקוביא, מלווים בריבית, ומפריחי יונים, המנויים במשנה (ראש השנה פ"א, מ"ח) שהם גזלנים מדבריהם. 19) כשם שכשרים להעיד באשה שמת בעלה להתירה להנשא (ראש השנה כב. ולקמן פי"ב, הי"ז. 20) כגון גזלן ממש, או שחילל יום־טוב ראשון, או האוכל נבילות ושקצים בין לתאבון בין להכעיס, כמבואר בהל' עדות פ"י, ה"ג. ומאה וששים ושמונה מצוות לא־תעשה בתורה הן, שאין בהן כרת ולא מיתת בית־דין אלא עונש מלקות בלבד, וכולן מנויין בהל' סנהדרין פי"ט, ה"ד. 21) שהם חשודים לשקר ואינם נאמנים לומר שהבעל עשאם שליח להוליך הגט (משנה־למלך, וכן ב'הגהות הגר"א' אהע"ז סי' קמא, עא). 22) ואם נשאת לא תצא, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב. 23) שהעידו עדים על חתימת עדי הגט שהיא נכונה ואינה מזוייפת. 24) שלא נתקיים הגט בחותמיו. 25) בטל לגמרי ואפילו אם נשאת תצא, כל עוד לא יבואו עדים לאשר חתימת עדי הגט. שכל מי שפסול בעבירה מן התורה אינו נאמן בעדות אשה כלל, כמבואר ביבמות כה, ב. אמנם אם יבוא אחר ויקדשנה תהיה מקודשת קידושי ספק לשני, שמא יבואו מחר עדים ויקיימו חתימת עדי הגט, נמצא שתפסו בה קידושי השני (כסף־משנה).

ח. הָיָה הַשָּׁלִיחַ קָטָן וְנִתַּן לוֹ הַגֵּט וְגָדַל כְּשֶׁהֵבִיאוֹ, חֵרֵשׁ וְנִתְפַּקַּח[26], שׁוֹטֶה וְנִשְׁתַּפֶּה[27], עַכּוּ"ם וְנִתְגַּיֵּר[23], עֶבֶד וְנִשְׁתַּחְרֵר - הֲרֵי זֶה בָּטֵל[28]. אֲבָל אִם נָתַן לוֹ

הַגֵּט וְהוּא פִּקֵּחַ, וְנִתְחָרֵשׁ וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ; הָיָה שָׁפוּי[29] כְּשֶׁנָּתַן לוֹ הַגֵּט, וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה כְּשֶׁהֵבִיא הַגֵּט לְיַד אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּדַעַת[30].

26) נפקחו אזניו לשמוע ופיו לדבר. 27) חזרה אליו דעתו ונצטללה. 28) שתחילת הנתינה בפסול היתה, ולא הוכשרו להיות שליחי גט. 29) מיושב בדעתו. 30) גיטין כג, א.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ בְּעֵדִים, וְאָמְרָה לוֹ: טֹל לִי גִּטִּי וְיֵהֵא[31] לִי בְּיָדְךָ - הֲרֵי זֶה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, וּכְאִלּוּ אָמְרָה לוֹ 'הִתְקַבְּלִי[32] גִּטִּי'. וְיֵשׁ[33] לָאִשָּׁה לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ קַבָּלָה לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ מִיַּד שְׁלוּחוֹ שֶׁל בַּעְלָהּ[34]. וּקְטַנָּה אֵינָהּ עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, אַף עַל פִּי שֶׁחֲצָרָהּ קוֹנָה לָהּ גִּטָּהּ כִּגְדוֹלָה[35]. מִפְּנֵי שֶׁשְּׁלִיחַ קַבָּלָה צָרִיךְ עֵדִים, וְאֵין מְעִידִין עַל הַקָּטָן, שֶׁאֵינוֹ בֶּן דֵּעָה גְּמוּרָה[36].

31) או שאמרה לו: "יהא לי בידך". ובכת"י התימנים, הנוסח: טול לי גיטי יהא לי. 32) גיטין סג, ב. ובכת"י התימנים: "התקבל לי". וכן בדפוס רומי: "התקב' (=התקבל) לי". 33) יכולה. 34) שהוא שליח הולכה. ואין בזה בזיון הבעל לומר: קלותי בעיניה שאינה מקבלתו בעצמה (גיטין, שם). 35) שאם ינתן הגט לחצרה, הרי זו מגורשת כאילו נמסר לידה ממש, כמבואר בבבא־מציעא י, ב שחצרה של קטנה נלמדת מ"ידה", וכמבואר בהל' גזילה פי"ז, ה"י. 36) לדעת הראב"ד, אין לטעם הזה "לא טעם ולא ריח" אלא כשם שהשליח צריך להיות בן דעת, כך השולח צריך שיהיה בן דעת, וכמו שאמרו (גיטין סה.): "אין קטן עושה שליח", ולפי־זה גם שליח הבאה אינה יכולה לעשות. אולם דעת רבינו היא, הואיל ואנו רואים, שאשה גדולה עושה שליח קבלה והיא מתגרשת שלא בפניה, על כרחך משום שזכות היא לה - שכן גילתה דעתה על־ידי מינוי שליחה - ולפיכך זוכה לה השליח שלא בפניה. אם כן גם בקטנה נאמר: הואיל וגילתה דעתה על־ידי שליחה שהיא רוצה להתגרש, נאמר שיזכה לה הבעל או בית־דין את גיטה, כדין ה"מזכה על ידי אחר", אע"פ שאינו שליחה, ויהא שליחה זה כחצרה ותתגרש מיד, לפיכך מתרץ רבינו, שהמינוי צריך עדים ואין מעידים על הקטן, וגם צריך שהעדים ידעו שזכות היא לה גם עכשיו בשעת מסירת הגט, ולא חזרה בה מדעתה הקודמת, והואיל ואינה בת דעת גמורה - חוששים גם שמא חזרה בה עכשיו, וחוב הוא לה ('מרכבת המשנה').

י. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, וְאָמַר לוֹ הַבַּעַל: אֵין רְצוֹנִי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ, אֶלָּא הֲרֵי זֶה גִּטָּהּ הוֹלֵךְ אוֹתוֹ לָהּ - הָרְשׁוּת בְּיַד הַבַּעַל, וְנַעֲשָׂה זֶה שָׁלִיחַ לְהוֹלָכָה וְלֹא שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה[37]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הִתְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ, [אוֹ: הֵא לְךָ], אוֹ: זְכֵה לָהּ - לֹא עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ לָהּ - עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה, וְנַעֲשָׂה שְׁלִיחַ הַבַּעַל. וְכָךְ אִם אָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ - עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה[38].

37) ולפיכך אם רצה הבעל לחזור - חוזר, כל עוד שלא הגיע הגט לידה (גיטין סב:). 38) שם. הואיל והזכיר לשון "הולך" גילה דעתו, שאין רצונו אלא למנותו שליח הולכה. אבל אם לא אמר אלא "תן לה" בלבד, הרי זה כאומר: "זכה לה", ולא עקר שליחות הקבלה, כמבואר בהל' זכיה פ"ד ה"ד, שהאומר: תן, כאומר: זכה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קמ, סי"ח. וראה שם ב'בית שמואל' ס"ק ט).

יא. שְׁלִיחַ הָאִשָּׁה שֶׁבָּא לְקַבֵּל גֵּט מִן הַבַּעַל, וְאָמַר לוֹ: שְׁלִיחַ קַבָּלָה אֲנִי, וְאוֹמֵר לוֹ הַבַּעַל: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, כְּלוֹמַר: אֵינִי עוֹקֵר שְׁלִיחוּתְךָ, אֶלָּא בֵּין שֶׁעָשְׂתָה אוֹתְךָ שְׁלִיחַ קַבָּלָה אוֹ שְׁלִיחַ הֲבָאָה הֲרֵי אַתָּה כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, וְהֵבִיא אֶת הַגֵּט, וְאָמְרָה לוֹ: לֹא [שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה[39]] שַׁמְּתִיךָ אֶלָּא שְׁלִיחַ הֲבָאָה - אֲפִלּוּ הִגִּיעַ לְיָדָהּ, אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי עָקַר הַשָּׁלִיחַ שְׁלִיחוּת שֶׁאָמְרָה הִיא, וְאָמַר לַבַּעַל: מֵעוֹלָם לֹא נַעֲשֵׂיתִי שְׁלִיחַ הֲבָאָה לָהּ[40].

39) בכת"י התימנים, וכן בדפוס קושטא, תיבות אלו אינן. 40) אלא שליח לקבלה, שאין טרחתו מרובה, והרי זה כאומר: שליח לקבלה אפשי - שליח להולכה אי אפשי, ואפילו נמלך אח"כ והוליך הגט לאשה אין זה גט, שמתחילה לא קבלו כשליח הולכה (גיטין סג.), אבל אמר הבעל לשליח: הולך ותן לה, ולא אמר: כמו שאמרה, הרי זו מגורשת כשיגיע גט לידה, שכשפשט ידו וקיבל הגט מהבעל - על דעת דברי הבעל קיבל ונעשה שליח להולכה (מגיד־משנה).

יב. אָמַר שָׁלִיחַ לַבַּעַל: שְׁלִיחַ הֲבָאָה אֲנִי, וְאָמַר לוֹ הַבַּעַל: הוֹלֵךְ כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, וְהֵבִיא אֶת הַגֵּט, וְאָמְרָה לוֹ: שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה שַׁמְּתִיךָ - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ מְגֹרֶשֶׁת[41]; שֶׁהֲרֵי לֹא עָקַר שְׁלִיחוּת שֶׁאָמְרָה, אֶלָּא גָּרַע אוֹתָהּ[42]. שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת לְקַבָּלָה, וְהוּא אוֹמֵר לַבַּעַל לַהֲבָאָה בִּלְבַד[43].

41) ואינה מגורשת עם מסירת הגט לידי השליח, שהבעל סמך על דברי השליח, ולא עשאו אלא שליח הולכה. 42) הכביד עליה לטרוח ולהמציא הגט לידה. 43) ואין כאן עקירה, שאם מתרצה הוא בשליחות הבאה, כל־שכן שמתרצה בשליחות קבלה, שהקבלה בכלל הבאה לענין טורח (גיטין שם, וכן בבבא־מציעא עו: וברש"י).

יג. הַבַּעַל שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, בָּא שָׁלִיחַ לִתְּנוֹ לָהּ וְלֹא נִטְלַתּוּ, אֶלָּא אָמְרָה לוֹ בִּפְנֵי עֵדִים: יִהְיֶה (לִי) גֵּט זֶה פִּקָּדוֹן אֶצְלְךָ[44], אוֹ שֶׁאָמְרָה לוֹ: הֲרֵי אַתָּה שָׁלִיחַ לְקַבְּלוֹ לִי[45] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת בְּסָפֵק[46] עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ תִּתְגָּרֵשׁ וַדַּאי[47].

44) ונתכוונה לומר שיהיה שלוחה לקבלה. מקור הדברים

אלה הוא לפי גירסת הרי"ף גיטין פ"ו. 45) ו"בפקדון" אין צורך שתאמר: "לי", שהרי הבעל לא בתורת פקדון הפקידו אצלו אלא לשם גירושין נתנו לו, ובוודאי נתכוונה לומר, שיהא שלוחה לקבלה (ר"ן גיטין סג:). 46) גיטין, שם. נסתפק לחכמים אם יכול השליח להיעתק מהולכה לקבלה, טרם שגמר שליחות הבעל שמינהו להולכה. 47) שהרי לא חזר השליח מהיות שליח האיש, ועדיין בשליחותו הוא עומד.

1 **יד. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵט, כְּשֶׁהוּא נוֹתְנוֹ לָהּ נוֹתְנוֹ לָהּ**
2 **בִּפְנֵי שְׁנַיִם[48]. וְאוֹתָן הַשְּׁנַיִם צְרִיכִין לִקְרוֹתוֹ, וְאַחַר**
3 **כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ בִּפְנֵיהֶם. שֶׁדִּין הַשָּׁלִיחַ עִם הָאִשָּׁה כְּדִין**
4 **הַבַּעַל עִמָּהּ[49], שֶׁתַּחְתָּיו הוּא קָם. לְפִיכָךְ, אִם נְתָנוֹ**
5 **הַשָּׁלִיחַ לָהּ וְלֹא קְרָאוּהוּ עֵדֵי מְסִירָה, וּנְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ**
6 **לַיָּם - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[50].**

48) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה", כמבואר לעיל פ"א, הט"ו. 49) שבשעת נתינת הגט צריכים העדים לקרותו, כמבואר לעיל פ"א, הי"ט. 50) שמא לא היה זה גט כלל, והרי אי־אפשר לבדקו אחרי שנזרק לים. ואפילו נתנו הבעל לידה וזרקתו לים, אינו נאמן לומר גט כשר היה, כמבואר לעיל פ"א, הכ"א.

7 **טו. עָבַר הַשָּׁלִיחַ וְנָתַן הַגֵּט בֵּינוֹ לְבֵינָהּ - יִטְּלֶנּוּ**
8 **מִמֶּנָּה[51] וְיַחֲזֹר וְיִתְּנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם[52]. וְאִם מֵת -**
9 **הוֹאִיל וְהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ מְקֻיָּם בְּחוֹתָמָיו[53], הֲרֵי**
10 **זֶה גֵּט כָּשֵׁר[54].**

51) אפילו לאחר שנשאת, וכמבואר לקמן פ"ז, הי"ז. 52) שהרי יש מן הגאונים שהורה, שכל שלא נמסר הגט בפני שנים אע"פ שחתמו בו שנים, הרי זה גט פסול (ראה לעיל פ"א, הט"ז), לפיכך צריך לחוש לדבריו ולתקן זה במקום האפשר וביחוד כשהשליח מסר, שאין כוחו יפה כמסירת הבעל (מגיד־משנה). 53) מאושר ע"י העדים החתומים בגט כי הן חתימותיהם, או שעדים אחרים יעידו על כך. 54) כשיטת רבינו לעיל פ"א הט"ז, שבדיעבד כשר הגט בעדי חתימה בלבד.

11 **טז. שָׁלִיחַ שֶׁנִּטַּל הַגֵּט, וְקֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְיַד הָאִשָּׁה חָזַר**
12 **הַבַּעַל וְאָמַר לוֹ: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי עִמְּךָ בָּטֵל הוּא, אוֹ**
13 **שֶׁקָּדַם וְאָמַר לָאִשָּׁה: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי לִיךְ בָּטֵל הוּא, אוֹ**
14 **שֶׁשָּׁלַח שָׁלִיחַ אַחֵר לְבַטְּלוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לַאֲחֵרִים: גֵּט**
15 **שֶׁשָّלַחְתִּי לְאִשְׁתִּי בָּטֵל הוּא - הֲרֵי זֶה בָּטֵל[55], וְאַף עַל**
16 **פִּי שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ[56]. וְכָל הַמְבַטֵּל בִּפְנֵי אֲחֵרִים, צָרִיךְ**
17 **שֶׁיְּבַטֵּל בִּפְנֵי שְׁנַיִם[57]. וְאִם אַחַר שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ אוֹ**
18 **לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה[58] - אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטְּלוֹ. וְאַף עַל פִּי**
19 **שֶׁחָזַר בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[59] וּבִטְּלוֹ, הוֹאִיל וְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ**
20 **לְיָדָהּ אוֹ לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה אוֹ לַחֲצֵרָהּ בִּטְּלוֹ - אֵינוֹ**
21 **בָּטֵל, וַהֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[60].**

55) גיטין לב, א. 56) אחרי הביטול. 57) שהם כמו בית־דין, וכן מצינו בשטר פרוזבול (שביעית י, ד): "מוסרני לפניכם פלוני ופלוני הדיינים", הרי שגם שנים נקראים 'בית דין' (גיטין לב:). ובפחות משנים, יש לחוש שלא יוודע דבר הביטול ברבים, ובינתיים תינשא האשה לאחר ונמצאו בניה ממזרים ('תוספות' שם). וראה לקמן הלכה כו. 58) שידו כידה, כמבואר לעיל ה"א. 59) "כדי שיאמר תלמיד לרב: שלום עליך רבי" (הל' שבועות פ"ב, הי"ז). 60) גיטין לב, א. ונדרים סז, א. שענין חמור ורציני כזה, אין האדם עושה אותו אלא מתוך הסכמה גמורה, ולא היתה דעתו שיוכל לחזור בו בתוך כדי דיבור (ר"ן שם). והשווה הל' אישות פ"ז הכ"ב, והל' עבודה זרה פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם.

22 **יז. הָיָה מְחַזֵּר וּמְבַקֵּשׁ שָׁלִיחַ[61] כְּדֵי לְבַטְּלוֹ, אוֹ**
23 **שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ שְׁנַיִם שֶׁיְּבַטְּלֻנּוּ בִּפְנֵיהֶם, וּבֵין שֶׁהוּא**
24 **מְחַזֵּר וְרוֹדֵף הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, וְאַחַר כָּךְ בִּטְּלוֹ - אֵינוֹ**
25 **בָּטֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְחַזֵּר לְבַטְּלוֹ קֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ**
26 **הַגֵּט לְיָדָהּ[62].**

61) שליח שני שישיג את השליח הראשון להודיעו שהגט מבוטל ולא ימסרנו לידי האשה, ובכת"י התימנים הנוסח: מבקש השליח, והכוונה שהבעל מבקש את השליח הראשון לבטל את הגט בפניו. 62) גיטין לב, א. כי דברים שבלב אינם דברים ('תוספות' שם).

27 **יח. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵט וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי[63] - יָכוֹל**
28 **לְבַטֵּל לְזֶה[64] שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה[65]. וַאֲפִלּוּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם**
29 **אֲחֵרִים[66]. שָׁלַח הַגֵּט בְּיַד שְׁנַיִם - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לְבַטֵּל**
30 **זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה[67]. וַאֲפִלּוּ הָיוּ עֲשָׂרָה, מִשֶּׁבִּטְּלוֹ**
31 **בִּפְנֵי אֶחָד מֵהֶם בָּטֵל הַגֵּט[68].**

63) אחד מהם כותב ושנים מהם חותמים ואחד מהם נותנו לה, כמבואר לקמן פ"ט, הכ"ז. 64) ובדפוס רומי וקושטא, הנוסח: לבטל גט זה שלא בפני זה. 65) לומר לאחד מהם אל תכתבהו או אל תתנהו, וממילא בטל הגט. ואפילו התשעה האחרים אינם יכולים לכתבו או ליתנו, שעדות שבטלה מקצתה - בטלה כולה, כמבואר בהל' עדות פ"ה, ה"ג. 66) כמבואר לעיל בהלכה טז, אלא שלכתחילה אסור לבטל בפני שנים אחרים מפני שגורם להיות ממזרים, שהשליח לא ידע וימסרנו לאשה והיא תינשא ונמצאו בניה ממזרים, כמבואר בסמוך הלכה כו. ומובן שגם אם אמר לעשרה כתבו ואח"כ יבטל זה שלא בפני זה - קיים אותו החשש, ובוודאי שלכתחילה אסור לו לבטל זה שלא בפני זה (גיטין לג: וב'מעשה רוקח'). 67) וממילא הגט בטל, ששליחות שבטלה מקצתה - בטלה כולה (גיטין, שם).
68) זה חוזר גם על "אמר לעשרה כתבו".

32 **יט. וְכֵן מִי שֶׁאָמַר לִשְׁנַיִם: גֵּט שֶׁאֲנִי כּוֹתֵב[69] לְאִשְׁתִּי**
33 **בָּטֵל הוּא[70], וְכָתַב אַחַר כָּךְ גֵּט וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם**
34 **אֲחֵרִים[71] - הֲרֵי זֶה בָּטֵל. וְזוֹ הִיא מְסִירַת הַמּוֹדָעָא**
35 **עַל הַגֵּט[72]. וְכֵן אִם אָמַר לָהֶם: כָּל גֵּט שֶׁיִּכְתֹּב לִי**
36 **פְּלוֹנִי בָּטֵל, אוֹ: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי**
37 **הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל, אוֹ: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב מִכָּאן וְעַד**
38 **עֶשְׂרִים שָׁנָה בָּטֵל - הֲרֵי[73] גֵּט בָּטֵל. וְכֵן אִם אָמַר**
39 **בִּפְנֵי שְׁנַיִם: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב לִפְלוֹנִית אִשְׁתִּי בָּטֵל**
40 **הוּא, וְכָל דָּבָר שֶׁאֲבַטֵּל בּוֹ מוֹדָעָא זֹאת הֲרֵי הוּא**

בָּטֵל, וְכָתַב אַחַר כָּךְ וּנְתָנוֹ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁבִּטֵּל הַמּוֹדָעָא קֹדֶם שֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט - הֲרֵי הַגֵּט בָּטֵל[74].

69) עומד לכתוב. 70) שאין דעתי נכונה ומסכמת לזה, ואיני כותבו אלא מחמת סיבה מסויימת המניעה אותי לכך. 71) משמע, אילו היה נותנו בפני שנים הראשונים היה הגט כשר, הואיל ומוסרו לפניהם ודאי ביטל את מודעתו הקודמת, אולם מתוך דברי רבינו בהל' מכירה פ"י ה"ו, האומר: "עדי המודעה יש להם לחתום הם עצמם באותו הממכר שנמסרה להם המודעה עליו, ואין בכך כלום" - משמע שאפילו נתן הגט בפני שנים הראשונים מודעתו קיימת. 72) המבוארת בערכין כא, ב. ואפילו אין אנו יודעים לו שום אונס למתן גט זה, מודעתו קיימת. 73) כן בדפוס רומי. 74) שהרי ביטל מראש את ביטול המודעה, ואע"פ שביטלה - לא ביטל המודעה דמודעה.

כ. אִם כֵּן, מַהוּ תַּקָּנַת דָּבָר זֶה? שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הָעֵדִים קֹדֶם כְּתִיבַת הַגֵּט: אֱמֹר בְּפָנֵינוּ שֶׁכָּל הַדְּבָרִים שֶׁמָּסַרְתָּ, שֶׁגּוֹרְמִין כְּשֶׁיִּתְקַיְּמוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים לְבַטֵּל גֵּט[75], הֲרֵי הֵן בְּטֵלִים. וְהוּא אוֹמֵר: הֵן[76]. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר לָהֶם לִכְתֹּב וְלַחְתֹּם וְלִתֵּן לָהּ. וְלֹא יַנִּיחוּהוּ לֵילֵךְ עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא וִיבַטְּלוֹ[77]. וְאֵין הַמּוֹסֵר מוֹדָעָא וְלֹא הַמְבַטֵּל מוֹדָעָא צָרִיךְ קִנְיָן[78].

75) ובכת"י התימנים: לבטל גט זה. 76) שדברו האחרון כולל לבטל כל מה שמסר והודיע נגד גט זה. ואחרי דברו האחרון אנו הולכים, שהוא כולל לכל מה שקדם לו והכל בטל. ולדעת הרשב"א צריך שיפסול כל עד שיעיד שמסר מודעה בפניו, שבזה הוא מוכיח שהביטול שלו הוא בלב שלם שעוקר את כל מה שפעל עד כה לביטול הגט (מגיד־משנה). ובשו"ע אהע"ז סי' קנד ב"סדר הגט" - מצריך שיאמר הבעל בפני עדי חתימת הגט: "הנני מבטל לפניכם כל מודעי ומודעי דמודעי . . . שמסרתי על גט זה . . . וכן אני מעיד על עצמי שלא מסרתי שום דבר שיפסל הגט מחמתו, והריני פוסל כל עד או עדים שיעידו שמסרתי או אמרתי שום דבר שיבטל גט זה או שיורע כוחו מחמתו". 77) ואז יבוטל הגט, כי הכל הולך אחרי דבריו האחרונים. 78) קנין סודר (המבואר בביאורנו לעיל פ"י מהל' אישות ה"ט). ומכיון, שאין זה אלא גילוי דעת בלבד, אין אנו צריכים לקנין. וכן מבואר בבבא־בתרא מ, א. וגם ביטול המודעה אינו אלא גילוי דעת בלבד, כמבואר בערכין כא, ב שאמירתו בלבד מספיקה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קלד ס"ק ג, ח). וכל זה כשאינו אנוס, אבל אם הוא אנוס, דינו מבואר לעיל פ"ב, ה"כ ('מעשה רוקח').

כא. הַשּׁוֹלֵחַ גֵּט בְּיַד הַשָּׁלִיחַ וּבִטֵּל הַגֵּט - הֲרֵי חוֹזֵר וּמְגָרֵשׁ בּוֹ כְּשֶׁיִּרְצֶה; שֶׁלֹּא בִּטְּלוֹ מִתּוֹרַת גֵּט אֶלָּא מִתּוֹרַת שְׁלִיחוּת[79]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַגֵּט בְּיַד הַבַּעַל וּבִטְּלוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: גֵּט זֶה בָּטֵל הוּא - אֵינוֹ מְגָרֵשׁ בּוֹ לְעוֹלָם, וַהֲרֵי הוּא כַּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר. וְאִם גֵּרֵשׁ בּוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְכֵן אִם פֵּרֵשׁ בְּעֵת שֶׁבִּטְּלוֹ וְהוּא בְּיַד הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי הֲרֵי הוּא בָּטֵל מִלִּהְיוֹת גֵּט - אֵין מְגָרֵשׁ בּוֹ לְעוֹלָם.

79) גיטין לב, ב. וכגירסת רבינו חננאל שם: "מתורת גט לא בטליה". וכן בקידושין נט, ב. ויש גירסא אחרת שם: "גט גופיה מי קא בטיל", כלומר אפילו אם יפרש שהוא בטל מלהיות גט - אינו בטל, שכל גט הנכתב בהכשר אי־אפשר לבטלו. כי איך יבוא דיבורו ויבטל מעשה כתיבת הגט, וכשם שאי־אפשר לפסול ספר־תורה הנכתב בהכשר, כך אי־אפשר לפסול גט כשר (ר"ן שם).

כב. בְּאֵי זֶה לְשׁוֹנוֹת מְבַטֵּל הַגֵּט? אָמַר: בָּטֵל הוּא, אִי אֶפְשִׁי בּוֹ, גֵּט זֶה לֹא יוֹעִיל, לֹא יַתִּיר, וְלֹא יַעֲזֹב, וְלֹא יְשַׁלַּח, וְלֹא יְגָרֵשׁ, יְהִי כַּחֶרֶס, יְהִי חֶרֶס, הֲרֵי הוּא כַּחֶרֶס. וְאִם[80] אָמַר אֶחָד מֵאֵלּוּ וְכָל הַדּוֹמֶה לָהֶן - הֲרֵי זֶה בִּטְּלוֹ[81].

80) ובכת"י התימנים: אם אמר. 81) גיטין, שם. שבכל הלשונות האלו הוא מבטלו מכאן ולהבא.

כג. אֲבָל אִם אָמַר: גֵּט זֶה אֵינוֹ גֵּט, פָּסוּל הוּא, אֵינוֹ מוֹעִיל, אֵינוֹ מַתִּיר, אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ, אֵינוֹ מְגָרֵשׁ, חֶרֶס הוּא - לֹא אָמַר כְּלוּם. שֶׁאֵין זֶה לְשׁוֹן מְבַטֵּל, אֶלָּא לְשׁוֹן מוֹדִיעַ אֲמִתַּת הַדָּבָר, וַהֲרֵי הוֹדִיעַ לָנוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כֵּן[82], כְּמִי שֶׁאוֹמֵר עַל דָּבָר אָסוּר שֶׁהוּא מֻתָּר אוֹ עַל דָּבָר הַטָּמֵא שֶׁהוּא טָהוֹר.

82) הוא מודיע לנו שהגט פסול, ואנו יודעים בו שהוא כשר, שהרי אין אנו רואים בו שום פסול (שם וברש"י).

כד. אָמַר: גֵּט זֶה בָּטֵל, שֶׁמַּשְׁמָעוֹ פֹּעַל שֶׁעָבַר, כְּגוֹן: חָמַק עָבַר[83] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[84]. לְפִיכָךְ, אִם נִתְגָּרְשָׁה בְּגֵט זֶה - הֲרֵי סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[85].

83) שהן בפת"ח. 84) אם משמעו לעתיד שהוא רוצה לבטלו מכאן ולהבא, כמו בטל בצירי ואזי הוא בטל, או משמע לשעבר ואין זה מבטל אלא מודיע דבר שאינו כן ואינו מבוטל, כאמור בהלכה הקודמת (שם). ולדעת רש"י שם, הספק הוא הואיל ולא אמר: הוא, אלא "בטל" בלבד, שמא משמעו לשעבר ואין בדבריו כלום. 85) ודינה מבואר לקמן פ"י, ה"ג.

כה. מִי שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וּבָא שָׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ: לֹא מְצָאתִיהָ, אוֹ: לֹא רָצְתָה לִקַּח, וְאָמַר הַבַּעַל: בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב[86], אוֹ כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁמַּשְׁמִיעִין שֶׁאֵין בְּדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ, שֶׁהֲרֵי שָׂמֵחַ בְּעִכּוּב הַגֵּט - לֹא בָטֵל הַגֵּט[87], אֶלָּא יִתֵּן וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ בְּפֵרוּשׁ: לֹא תִּתֵּן לָהּ, אוֹ יְבַטֵּל בְּפֵרוּשׁ.

86) שלא מסרתו לה. 87) אין זה אלא גילוי דעת שאינו חפץ עוד בשליחות, וכבר אמרנו לעיל הלכה יז שדברים שבלב אינם דברים לענין גט (גיטין לד.).

כו. מִי שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְחָזַר וּבִטְּלוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם

אֲחֵרִים, וְכֵן מִי שֶׁמָּסַר מוֹדָעָא עַל הַגֵּט - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[88], מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֵם לִהְיוֹת מַמְזֵרִים. שֶׁהֲרֵי יַגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ וְתִנָּשֵׂא בּוֹ, וְאַחַר זְמַן יֵצְאוּ עֵדִים שֶׁבִּטֵּל בְּפְנֵיהֶם אוֹ שֶׁמָּסַר מוֹדָעָא בְּפְנֵיהֶם קֹדֶם שֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט, וְנִמְצָא הַוָּלָד מַמְזֵר[89].

88) מכות מדבריהם, שהן בלי מספר מסויים אלא לפי ראות עיני בית־דין, בניגוד למלקות מן התורה שהיא שלושים ותשע הלקאות (נזיר ד, ג ובפירוש המשנה שם). מרדות - שמרד על דברי סופרים, וראה ב'תוספות יום־טוב' שם ובביאורנו הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ג. ורש"י (חולין קמא:) מפרש: מרדות - "רידוי בתוכחת שלא ירגיל בזה". 89) קידושין יב, ב: רב מנגיד (=מכה מכת מרדות) על דמבטל גיטא, ועל דמסר מודעה אגיטא". והשווה לעיל הל' אישות פ"ג, הכ"ב. ונוהגים היום להצריך ביטול מודעה אפילו למגרש מרצונו (אהע"ז סי' קלד, ס"ג). ומי שמגרש ע"י שליח, טוב שישביעו את הבעל בשבועת התורה שלא ימסור מודעה ולא יבטל הגט (שם סי' קנד, "סדר הגט" סעיף כו).

כז. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט וּנְתָנוֹ לָאִשָּׁה - אֵין אוֹמְרִים שֶׁמָּא בִּטְּלוֹ הַבַּעַל, אֶלָּא נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא כָּשֵׁר וְתִנָּשֵׂא בּוֹ. וְאִם נִמְצָא אַחַר כֵּן שֶׁבִּטְּלוֹ - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וְכֵן הַכּוֹתֵב גֵּט וּנְתָנוֹ לְאִשְׁתּוֹ - אֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא מָסַר מוֹדָעָא עַל גֵּט זֶה, אֶלָּא הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת כָּשְׁרוּת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ[90].

90) מקור הלכה זו ממה שאמרנו למעלה שמכין מכת מרדות את מי שמוסר שמבטל הגט, ואת מי שמוסר מודעה עליו "מפני שגורם להיות ממזרים". הרי שאין האשה צריכה לחשוש שמא ביטל הבעל הגט או שמא מסר מודעה עליו. וכן משמע בגיטין לג, א שהיתה נשאת לאחר בגט שקיבלה על־ידי שליח מבלי שנתברר אם לא נתבטל הגט ע"י הבעל.

כח. וְכֵן הַמֵּבִיא גֵּט וְהִנִּיחַ[91] הַבַּעַל חוֹלֶה אוֹ שֶׁהָיָה זָקֵן[92] - נוֹתְנוֹ לָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם[93]. אֲבָל אִם הִנִּיחוֹ גוֹסֵס[94], שֶׁרֹב גּוֹסְסִין לְמִיתָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, שֶׁאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[95]. וְכֵן עִיר שֶׁהִקִּיפָהּ הַחַיִל וְהִיא בַּמָּצוֹר, וּסְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת[96] בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לִדּוּן[97] - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת חַיִּים. וְאִם הָיָה גֵּט אֶחָד מֵהֶן בְּיַד הַשָּׁלִיחַ - נוֹתְנוֹ לְאִשְׁתּוֹ וְתִהְיֶה בְּחֶזְקַת מְגֹרֶשֶׁת[98].

91) השליח. 92) ואפילו הגיע לגבורות (שמונים שנה). 93) ואין חוששים שמא מת ובטלה שליחותו, אלא העמד השולח בחזקת חיים. 94) חולה סמוך למיתתו הנאבק עם המות. ופירושו בלשון פרסית קרב ומלחמה, ובפירוש המשנה לרבינו (ערכין א, ג) אומר: גוסס ידוע והוא שקול גרונו נשמע בשעת המיתה. והרמ"א באהע"ז סי' קכא ס"ז, מפרש: "תרגום "על צד תאמנה" (ישעיה ס, ד): "על גוססין", כלומר על חזה שלהן . . . שהקרוב למיתה מעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה". וראה ב'תוספות יום־טוב' לערכין שם: "מלשון מגיסה בקדירה, שהליחה מתהפכת בגרונו, כמו המגיס בקדירה". 95) ושמא כבר מת, ואע"פ שבין כך ובין כך היא מותרת להנשא, או מחמת הגט או מחמת מיתת הבעל, חשוב לנו לדעת לענין יבום, שאם היא מגורשת אינה זקוקה ליבום, ואם אלמנה היא הרי זקוקה ליבום, ומספק חולצת ואינה מתייבמת. וכן להנשא לכהן אסורה שמא גרושה היא (גיטין כח, ובמגיד־משנה). 96) נשלכה בין הגלים בסער, ועדיין לא טבעה. 97) בדיני נפשות, אפילו בערכאות של גויים. 98) שם כח, ב.

כט. אֲבָל עִיר שֶׁכְּבָשָׁהּ הַגַּיִס וְהָבְקְעָה, וּסְפִינָה שֶׁאָבְדָה[99] בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לֵהָרֵג מִבֵּית דִּין שֶׁל עַכּוּ"ם[100], וּמִי שֶׁגְּרַרְתּוּ חַיָּה אוֹ שְׁטָפוֹ נָהָר אוֹ נָפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת[101] - נוֹתְנִים עֲלֵיהֶם חֲמָרֵי חַיִּים וְחֲמָרֵי מֵתִים[102]. וְאִם הָיָה גֵּט אֶחָד מֵהֶם בְּיַד הַשָּׁלִיחַ - אֵינוֹ נוֹתְנוֹ לְאִשְׁתּוֹ[103]. וְאִם נְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[104]. וְאִם נוֹדַע שֶׁמֵּת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - אֵינוֹ גֵּט[105].

99) טבעה, ורבינו בפרושו למשנה (גיטין ג, ד) אומר: "מטרפת - שסוער עליה הים ורוצה לשברה, והמלחים אינם יכולים להנהיגה כפי רצונם . . . אבל העצים והכלים נשארו. והספינה שאבדה - כשנשברו הכלים והעצים שלה ונאבד הכל, ונשארה הספינה על פני המים להנהגת המים ולא נשאר עוגן ולא משוטות". 100) שמא קיבל שוחד, ונשאר הנידון חי (גיטין, שם). 101) התמוטטות קיר או תל וכיוצא בזה. כל אלו השלשה, מנויים ב"ירושלמי" גיטין פ"ג, ה"ד. 102) בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה (חומרי מתים), ובת כהן לישראל לא תאכל בתרומה אביה (חומרי חיים), כמפורש במשנה (גיטין ג, ד). ולא גילה לנו רבינו דין היוצא ליהרג מבית־דין של ישראל, שאמרו בגיטין כט, א. כיון שיצא ליהרג הורגים אותו, ואין חוששים שמא מצאו לו זכות והחזירו אותו, אולם בהל' תרומות פ"ט ה"ב, כותב רבינו: "והיוצא ליהרג מבתי דיני גויים . . . נותנים לו חומרי מתים וחומרי חיים . . . אבל מי שנגמר דינו בבית־דין והניחוהו בבית הסקילה ליהרג, הרי זה בחזקת מת ולא תאכל אשתו". נראה מדבריו, שגמר דין בלבד אינו מספיק להחזיקו כמת, שמא למדו עליו זכות בהיותו בדרך והחזירוהו ופטרוהו, אולם משהניחוהו בבית הסקילה, דבר רחוק הוא שימצא מי שילמד עליו זכות, כביאור ה'כסף משנה' שם. והשווה הל' ערכין פ"א, הי"ג. 103) שלא להחזיקה כגרושה על הספק, ובמקום יבום (שבעלה מת בלא בנים והניח אח), שמא תקל לעצמה ותינשא לאחרים בלא חליצה. אבל שלא במקום יבום, ורוצה להנשא לישראל - אין כאן שום חשש, שממה־נפשך מותרת להנשא, או בתורת גרושה או בתורת אלמנה, ואפילו במקום יבום אם תשבע קודם קבלת הגט שלא תינשא לאחרים בלא חליצה - נותן לה גיטה ולא תשאר עגונה כל ימיה ('בית שמואל' לאהע"ז סי' קמא, קו, וב'נודע ביהודה' תנינא אהע"ז סי' קלד). 104) ובמקום יבום, חולצת ואינה מתייבמת. 105) שאין גט לאחר מיתה (גיטין יג.) ומתייבמת, ושלא במקום יבום מותרת אפילו לכהן.

ל. הַבַּעַל שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ - הֲרֵי הוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ וּבְכָל תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[106] עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[107] אוֹ לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה.

106) כגון רפואתה או פדיונה, המנויים לעיל הל' אישות פי"ב, ה"ב. 107) שאפילו בספק מגורשת יש לה מזונות מבעלה, כמבואר בכתובות צז, ב. ולעיל הל' אישות פי"ח, הכ"ה. קל־וחומר בזו שלא הגיע גט לידה כלל. וכ"ה ברי"ף גיטין פרק ב, בסוגיא דנכתב ביום ונחתם בלילה: "וקיימא־לן שלא פקע פדיונה ממנו עד שיגיע גט לידה" ('אור שמח').

יום שישי כ"ז כסלו ה'תשע"ח

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני הבאת הגט ממקום למקום, ערעור הבעל, שהאשה נעשית שליח להולכה.

א. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאָה כְּתִיבַת הַגֵּט וְלֹא יָדַע מִי הֵם עֵדָיו[2], אֶלָּא נָתַן לוֹ הַבַּעַל גֵּט וְאָמַר לוֹ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי זֶה נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים[3], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדָיו[4] יְדוּעִין אֶצְלֵנוּ, וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ[5].

~ נקודות משיחות קודש ~

"שליח שהביא גט...בו".

מדין שליח שהביא גט, יש ללמוד הוראה לכללות זמן הגלות. הקב"ה וכנסת ישראל הם בדוגמת איש ואשה, ובמתן־תורה היה עניין הקידושין, וכמבואר בחסידות ששלושת הדרכים שבהן נקנית האשה, מרומזים באברהם יצחק ויעקב (אבות האומה); כסף הוא אהבה - עניינו של אברהם אבינו, שטר כנגד הלוחות, כמו שמצינו שחקיקה מהני בגט. וביאה עינינו של יעקב - "ויבן לו בית כו'" ונמצא ששבירת הלוחות היא שבירת שטר הקידושין וסיבה לעניין הגלות.

אמנם, הכוונה בשבירת הלוחות ובירידה שבגלות היא העליה שתבוא אחר־כך, ועל־אחת־כמה־וכמה לעתיד־לבוא, ויתירה מכך שגם בזמן הגלות אין זה מצב של גירושין לאמיתתו אלא מעין ובחיצוניות בלבד.

עניין זה מתבטא בהלכה שהבעל בעצמו אינו נותן את הגט אלא השליח, והבעל - הקב"ה אומר "לא גירשתי מעולם" - "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה". ובהלכה שלאח"ז "...חלה או נאנס השליח משלחו ביד אחר, וכן השני אם חלה משלחו ביד אחר, ואפילו מאה" היינו שהקב"ה שאינו חפץ בגירושין עושה הכל כדי שלא יהיו גירושין, וגם כאשר משלחו ביד אחר, אזי השני בא לידי חולי עד מאה, שאז כבר בוודאי יבוא משיח..

ומסיים בהלכה שם "האחרון שהגיע הגט לידו, נתנו לה ותתגרש בו אע"פ שמת השליח הראשון". ומקור ההלכה בגמרא שרב אשי אמר אם מת הראשון בטלו כולן, ומר בר רב אשי חולק ואומר שאם הבעל חי כל השליחים קיימים, ופסק הרמב"ם כמותו.

כי כששליח עושה שליח, יש שני אפשרויות: א: שהשליח מוסר לחבירו רק את מציאות ה"שליח" שבו ולא את כוחו של המשלח, ונמצא שפעולת השליח השני היא מכח השליח הראשון ולא מכח המשלח. ב. השליח מוסר לו גם את כח המשלח שבו - "שלוחו של אדם כמותו", ואז שליחותו של השליח השני היא מכח המשלח עצמו, ולכן גם אם מת השליח הראשון קיימת השליחות כיון שהבעל קיים.

ובפנימיות העניינים הוא, שגם לשליח האחרון ישנו תוקף השליחות מכוחו של המשלח, ומזה למדים אנו שהמטרה בזכרון שבירת הלוחות היא כדי שנשוב להטיב ולחזק את קשר הקידושין שבין הקב"ה וכנסת ישראל. כשיהודי לומד תורה מתוך ידיעה ש"משה קיבל תורה מסיני כו'" יכול שתהיה אצלו חלישות בגלל הידיעה שהתורה מגיעה אליו לאחר כמה וכמה שלוחים, עד שהשליח האחרון אינו בא בכח המשלח, ועל כך באה ההלכה הפסוקה שכל השלוחים כולם באים מכח הבעל - הקב"ה בעצמו.

כשמשה רבינו מוסר את השליחות לשני, הרי היא במלוא שלימותה, כי מוסר לו גם את כח המשלח, וכן הלאה "אפילו מאה", ולכן יהודי המקבל את התורה בימינו, כאילו קיבל אותה מהקב"ה בעצמו, ו"כל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו".

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן טז)

2) החתומים בו. 3) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה". 4) עדי החתימה. 5) כי אפילו יבוא הבעל ויערער על הגט לומר מזוייף הוא, יבואו עדי החתימה או אנשים אחרים המכירים חתימת ידם ויעידו על זהות החתימה ויקיימוהו. ודווקא בארץ ישראל שעדים מצויים לקיימו (לאשרו), הואיל ובתי דינים קבועים שם בכל יום שני וחמישי ומצויות שיירות שהולכות לדון בבית הדין.

ב. בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר וְאָמַר: לֹא גֵרַשְׁתִּיהָ מֵעוֹלָם, וְגֵט שֶׁהוּבָא לָהּ מְזֻיָּף הוּא - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[6]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם וְלֹא נוֹדְעוּ עֵדָיו כְּלָל - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[7]. אָבַד הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. לְפִיכָךְ, נָשִׁים שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁהֵן שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ - אֵין נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא גֵּט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זוֹ לְזוֹ; שֶׁמָּא מְזֻיָּף הוּא, וְתִתְכַּוֵּן לְקַלְקֵל אוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא וְתֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ[8].

6) יאושר על ידי עדי החתימה, ואין מקבלים דברי הבעל שהוא יחיד, במקום העדים שהם שניים. 7) ועדיין היא

אשת איש הואיל והבעל מערער על נכונות הגט וחתימת העדים לא אושרה, והאשה עצמה אינה יודעת בזה שום דבר להשיב, העמד אשה על חזקתה והרי היא אשת איש גמורה מן הראשון. 8) ותצא מזה ומזה.

1 **ג. וְאֵלּוּ הֵן הַנָּשִׁים שֶׁחֲזָקָתָן שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ:**
2 **חֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ[9], אֲפִלּוּ הָיְתָה צָרָתָהּ**
3 **נְשׂוּאָה[10] לְאַחֵר, וּיבִמְתָּהּ[11], אֲפִלּוּ הָיְתָה אֲחוֹתָהּ וּבַת**
4 **בַּעְלָהּ[12]. אֲבָל שְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים כְּשֵׁרוֹת.**

9) כינוי לשתי נשים הנשואות לבעל אחד. 10) עכשיו. 11) אשת אחי בעלה, יראה שמא סופה להיות צרתה (במקום יבום). 12) שאומרת: זו באה במקום אמי ואוכלת כל עמלה. ובגמרא אמרו: שהוא הדין שאין הכלה נאמנת לחמותה ולא אשת האב לבת הבעל, ש"כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" וכשם שאלה שונאות את אלה, כך השנואות חוזרות לשונאות.

5 **ד. הַמֵּבִיא גֵּט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְחָלָה**
6 **אוֹ נֶאֱנַס[13] - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר[14]. וְכֵן הַשֵּׁנִי אִם חָלָה**
7 **- מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר. וַאֲפִלּוּ מֵאָה. וְאֵין צָרִיךְ עֵדִים**
8 **לַחֲזֹר וְלַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ בִּפְנֵיהֶם[15]. וְהָאַחֲרוֹן שֶׁהִגִּיעַ**
9 **הַגֵּט לְיָדוֹ נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ, אַף עַל**
10 **פִּי שֶׁמֵּת הָרִאשׁוֹן[16].**

13) שאינו יכול להמשיך בשליחותו. 14) אבל אם לא חלה או נאנס אין שליח עושה שליח, שהבעל מקפיד. 15) שאין זה אלא גילוי דעת בלבד. 16) השליח הראשון, שכל השליחים אינם באים אלא מכוח הבעל, ולפיכך כל עוד שהבעל חי לא בטלה שליחותו, אבל אם מת הבעל בטלה שליחות כולם.

11 **ה. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּחוּצָה**
12 **לָאָרֶץ[17], אוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, אוֹ מֵחוּצָה**
13 **לָאָרֶץ לָאָרֶץ: אִם הָיָה הַשָּׁלִיחַ עוֹמֵד בִּשְׁעַת כְּתִיבַת**
14 **הַגֵּט וַחֲתִימָתוֹ - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר בִּפְנֵי שְׁנַיִם: בִּפְנֵי**
15 **נִכְתַּב וּבִפְנֵי נֶחְתַּם[18], וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לָהּ בִּפְנֵיהֶם**
16 **וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדָיו יְדוּעִין אֶצְלֵנוּ.**
17 **וַאֲפִלּוּ הָיוּ שְׁמוֹת עֵדָיו כִּשְׁמוֹת הָעַכּוּ"ם - אֵין**
18 **חוֹשְׁשִׁין לָהֶן[19].**

17) שאין שם שיירות מצויות וממילא לא יזדמנו לה עדים לקיים חתימת עדי הגט. 18) ואף על פי שאין קיום שטר בפחות משני עדים, בכל זאת נאמן השליח כשניים, כי מן התורה "עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין" (שאין אדם חצוף לזייף) וחכמים הם שהחמירו להצריך "עדי קיום", ומשום תקנת עגונה הקילו חכמים להאמין השליח כשני עדים, וכדי שלא יחליפו בקיום שאר שטרות להאמין גם בהם עד אחד. - הצריכוהו לומר גם "בפני נכתב" (אף על פי שאין זה נדרש לצורך קיום הגט) להודיע שזהו דין מיוחד בגט, שלא תישאר עגונה. 19) שמא גויים חתמו בו, "מפני שרוב ישראל שבחוץ לארץ שמותיהם כשמות גויים" ובוודאי גם אלו ישראל הם, והואיל ובחוץ לארץ רובם נקראים בשמות גויים, לפיכך אף בארץ ישראל אין לחשוש שמא גויים הם, כי כן המנהג לקרוא ישראל בשמות גויים.

19 **ו. בָּא הַבַּעַל וְעָמַד וְעִרְעֵר - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ[20].**
20 **לְפִיכָךְ[21] אַף הַנָּשִׁים שֶׁשּׂוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ נֶאֱמָנוֹת**
21 **לְהָבִיא גֵּט זֶה וְלוֹמַר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי נֶחְתָּם'[22].**

20) כי השליח נאמן כשניים ואין דבריו של אחד במקום שניים. 21) הואיל ואין הבעל נאמן לפוסלה. 22) שאינן מתכוונות לקלקלה בידען שהבעל לא יוכל לערער אחרי עדותן.

22 **ז. וְכֵן שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאָמַר 'בִּפְנֵי**
23 **נִכְתַּב וּבִפְנֵי נֶחְתַּם', אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, אִם יָבֹא**
24 **הַבַּעַל וִיעַרְעֵר - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ. וְאִם אֵין הַשָּׁלִיחַ**
25 **עוֹמֵד בִּשְׁעַת כְּתִיבָה וַחֲתִימָה[23] - לֹא יִנָּתֵן לָהּ אֶלָּא**
26 **אִם כֵּן נִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[24]. וְיֵשׁ[25] לַשָּׁלִיחַ לִהְיוֹת**
27 **מִכְּלַל הַשְּׁלִשָּׁה שֶׁקִּיְּמוּ אוֹתָן בְּחוֹתָמָיו[26]. וְאִם לֹא**
28 **נִתְקַיֵּם וְנָתַן לָהּ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[27] עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם. וְאִם**
29 **בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר וְלֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. אָבַד**
30 **הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.**

23) שאינו יכול לומר: בפני נכתב ובפני נחתם. 24) על ידי עדים המכירים חתימת עדי הגט. 25) ויכול. 26) שקיום שטרות בשלושה דיינים. ואף שהשליח הוא בעצמו עד - יכול הוא להיעשות דיין, שכלל הוא, כל דבר שאינו אלא מדבריהם (מדברי חכמים) עד נעשה דיין. וקיום שטרות אינו אלא מדבריהם בלבד. 27) מדבריהם, אבל אינו בטל מן התורה, שקיום שטרות אינו אלא מדבריהם, אבל מן התורה, עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין.

31 **ח. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּ לוֹמַר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי**
32 **נֶחְתַּם' בְּחוּצָה לָאָרֶץ? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיֶה הָאִשָּׁה**
33 **צְרִיכָה לְקַיְּמוֹ[28] אִם יָבוֹא הַבַּעַל וִיעַרְעֵר. מִפְּנֵי שֶׁאֵין**
34 **הָעֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּמוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּחוּצָה**
35 **לָאָרֶץ[29].**

28) לאשר חתימת עדי הגט. 29) שאין שיירות מצויות שם. ואפילו ממקום למקום באותה מדינה, שמצויות שיירות ביניהם - הואיל ואין האנשים מתעכבים זמן רב בבתיהם אלא נודדים מפה לשם וטרודים בסחורתם, אינם מכירים חתימות שביניהם.

36 **ט. בַּעַל שֶׁהֵבִיא רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁגֵּט זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ**
37 **'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי נֶחְתַּם' מְזֻיָּף[30] הוּא - הֲרֵי זֶה בָּטֵל.**
38 **שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד שֶׁאָמַר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב**
39 **וּבִפְנֵי נֶחְתַּם' אֶלָּא לִדְחוֹת עֵרְעוּר הַבַּעַל שֶׁאֵין עִמּוֹ**
40 **רְאָיָה, אֲבָל בִּמְקוֹם עֵדִים שֶׁמַּכְחִישִׁין אוֹתוֹ לֹא**
41 **הֶאֱמִינוּהוּ[31].**

30) כגון שהביא עדים שבאותו יום הכתוב בגט לא היה

השליח כלל באותו מקום וממילא לא ראה חתימת העדים ושקר העיד. 31) לשליח.

1 **י. הַנְּהָרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהַנְּסִין[32] שֶׁבַּיָּם הַגָּדוֹל[33]:**
2 **שֶׁבְּתוֹךְ הַתְּחוּם שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי הֵן כְּאֶרֶץ**
3 **יִשְׂרָאֵל[34], וְשֶׁחוּץ לַתְּחוּם - כְּחוּצָה לָאָרֶץ. וּבְהִלְכוֹת**
4 **תְּרוּמוֹת יִתְבָּאֲרוּ תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבָבֶל כְּאֶרֶץ**
5 **יִשְׂרָאֵל לַגִּטִּין[35].**

32) האיים. 33) הוא הים התיכון שבמערבה של ארץ ישראל. 34) והמביא גט שנכתב בספינה במים הנ"ל הרי הוא כמביא ביבשת ארץ ישראל, כי יש למים הנ"ל תורת ארץ ישראל לעניין גיטין. 35) והמביא גט ממקום למקום בבבל אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, הואיל וישיבות קבועות שם.

6 **יא. גֵּט שֶׁכְּתָבוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַחֲתָמוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ[36]**
7 **- צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[37]. כְּתָבוֹ**
8 **בְּחוּצָה לָאָרֶץ וַחֲתָמוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[38] - אֵינוֹ צָרִיךְ**
9 **לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[39].**

36) וחזר ונתנו בארץ ישראל. 37) שהרי נחתם בחוץ לארץ. 38) וגם נתנו בארץ ישראל. 39) שהכול הולך אחר מקום החתימה.

10 **יב. נִכְתַּב מִקְצָת הַגֵּט בְּפָנָיו, וְנֶחְתַּם כֻּלּוֹ[40] בְּפָנָיו -**
11 **אִם מִקְצָתוֹ הָרִאשׁוֹן הוּא, הֲרֵי זֶה אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב**
12 **וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. אֲפִלּוּ לֹא נִכְתַּב בּוֹ אֶלָּא שִׁטָּה אַחַת[41]**
13 **בְּפָנָיו, וַאֲפִלּוּ שָׁמַע קוֹל הַקּוּלְמוֹס[42] כּוֹתֵב, וְחָתְמוּ**
14 **הָעֵדִים בְּפָנָיו - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי**
15 **נֶחְתַּם'. וְכֵן אִם יָצָא הַסּוֹפֵר לַשּׁוּק וְחָזַר וְהִשְׁלִים אֶת**
16 **הַגֵּט - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא אַחֵר מְצָאוֹ וְאָמַר לוֹ, וּלְשֵׁם**
17 **אִשָּׁה אַחֶרֶת כְּתָבוֹ, אֶלָּא אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי**
18 **נֶחְתַּם'[43].**

40) כלומר: שני העדים. 41) שורה אחת, ולדעת רש"י הכוונה לאותה שורה שבה שם האיש, האשה והתאריך, שזהו תורף הגט ועיקרו. ולדעת התוספות הכוונה לשורה הראשונה שבנוסח הגט, שמכיון שהתחיל לכתבו לשמה, בוודאי סיימו לכתבו לשמה. 42) העט. 43) וכל זה אינו אלא בכתיבת הגט, אבל בחתימתו צריך שיראה השליח את חתימת העדים כולה, שעדות החתימה היא העיקר ועדות הכתיבה אינה אלא משום גזירה.

19 **יג. אָמַר: בְּפָנַי נִכְתַּב אֲבָל לֹא בְּפָנַי נֶחְתַּם, בְּפָנַי**
20 **נֶחְתַּם אֲבָל לֹא בְּפָנַי נִכְתַּב, בְּפָנַי נִכְתַּב כֻּלּוֹ וְחָתַם עֵד**
21 **אֶחָד אֲבָל לֹא הָעֵד הַשֵּׁנִי, אֲפִלּוּ הָיָה הוּא הָעֵד הַשֵּׁנִי**
22 **- הֲרֵי זֶה יִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו וְאַחַר כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ. וְאִם**
23 **הֵעִיד הוּא וְאַחֵר עַל הָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא חָתַם בְּפָנָיו[44] -**
24 **הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר וְיִנָּתֵן לָהּ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הֵעִידוּ**
25 **שְׁנַיִם אֲחֵרִים עַל כְּתַב הָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁזֶּה כָּשֵׁר[45].**

44) שהם מכירים חתימתו. 45) שהרי על חתימת הראשון העיד השליח שראהו חותם והוא נאמן כשניים, ועל חתימת השני ישנם שני עדים.

26 **יד. שְׁנַיִם שֶׁהֵבִיאוּ גֵּט בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי**
27 **שֶׁלֹּא נִכְתַּב וְנֶחְתַּם בִּפְנֵיהֶם - הוֹאִיל וּנְתָנוֹ לָהֶם**
28 **הַבַּעַל לִתְּנוֹ לְאִשְׁתּוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ נוֹתְנִין לָהּ וְתִהְיֶה**
29 **מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁהֲרֵי אֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעַרְעֵר בְּגֵט זֶה אַף**
30 **עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם, שֶׁהֲרֵי שְׁלוּחָיו הֵם עֵדָיו[46].**
31 **שֶׁאֵלּוּ אָמְרוּ הַשְּׁנַיִם: בְּפָנֵינוּ נִתְגָּרְשָׁה - הֲרֵי זוֹ**
32 **מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם גֵּט.**

46) ואפילו יערער ויאמר לא שלחתים אינו נאמן נגד שניהם.

33 **טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת**
34 **יְדֵי שְׁנֵיהֶם[47]; אֲבָל אִם אֵין הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי**
35 **שְׁנֵיהֶם[48] - צְרִיכִין לוֹמַר: בְּפָנֵינוּ נִכְתַּב וּבְפָנֵינוּ**
36 **נֶחְתַּם. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר אֶחָד 'בְּפָנַי נִכְתַּב' וְהָאַחֵר**
37 **אוֹמֵר 'בְּפָנַי נֶחְתַּם', וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'בְּפָנֵינוּ**
38 **נִכְתַּב' וְאֶחָד אוֹמֵר 'בְּפָנַי נֶחְתַּם' - הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹצֵא**
39 **מִתַּחַת יְדֵי שְׁנֵיהֶם, לֹא יִנָּתֵן לָהּ עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם**
40 **בְּחוֹתְמָיו.**

47) שנעשו שניהם שלוחים על ידי הבעל. 48) שלא נעשו שניהם שלוחים.

41 **טז. אָמַר אֶחָד 'בְּפָנַי נִכְתַּב' וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'בְּפָנֵינוּ**
42 **נֶחְתַּם' - כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָם[49],**
43 **שֶׁהֲרֵי נִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו[50].**

49) שלא נעשו שלוחים. 50) אושרה חתימת עדי הגט על ידי שני עדים.

44 **יז. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּנְתָנוֹ לָהּ בֵּינוֹ**
45 **לְבֵינָהּ[51], אוֹ שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְלֹא אָמַר לָהּ**
46 **'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם', אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַת -**
47 **נוֹטְלוֹ מִמֶּנָּה וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְאוֹמֵר**
48 **בִּפְנֵיהֶם 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[52]. וְאִם לֹא נְטָלוֹ**
49 **מִמֶּנָּה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו[53].**

51) וממילא אין ערך לאמירתו: בפני נכתב ובפני נחתם, שהרי אין לפנינו שלושה שקיימוהו. 52) אבל אם אינו נוטל ממנה אינו יכול לומר בפני שניים בפני נכתב וכו', שצריך שיאמר סמוך לנתינה, ולא לאחר זמן מרובה. 53) ואפילו נתקיים בחותמיו, עדיין צריך ליטלו ממנה ולחזור וליתן לה בפני שניים, שעיקר הגירושין בעדי מסירה.

50 **יח. נְתָנוֹ לָהּ וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי**
51 **נֶחְתַּם' עַד שֶׁנִּשְׁתַּהֵק[54] - הֲרֵי זֶה יִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו**
52 **וְאַחַר כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ[55].**

54) נאלם, ניטל ממנו כוח דיבורו. 55) ומשמע מדברי רבינו שאפילו אם כותב: בפני נכתב וכו', אינו מועיל, ואף

על פי שבעדות מיתת הבעל מועיל כתבו להתיר האשה להינשא כמבואר לקמן: "מה שנשתתק ובדקו אותו ... ונמצאה דעתו מכוונת וכתב שמת פלוני ... סומכים על כתיבתו ותינשא" - שם הקילו משום התרת עגונה, אבל כאן שבעלה חי אפשר להודיעו לשלוח גט על ידי שליח שני, שיוכל לומר בפני נכתב, וגם מתוך שאפשר לקיים חתימת העדים לא הקילו לסמוך על כתב ידו.

יט. הַסּוּמָא אֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִיא גֵּט זֶה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. לְפִיכָךְ, אִם נִכְתַּב וְנֶחְתַּם בְּפָנָיו כְּשֶׁהוּא פָּתוּחַ[56] וְנִסְתַּמָּא - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' וְנוֹתְנוֹ לָהּ[57]. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהֵבִיאָה גֵּט זֶה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ, צְרִיכָה שְׁלֹשָׁה לוֹמַר בִּפְנֵיהֶם 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. שֶׁלֹּא אָמְרוּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַשָּׁלִיחַ כָּשֵׁר לְעֵדוּת, שֶׁהֲרֵי הוּא מִצְטָרֵף עִם הַשְּׁנַיִם וְנִמְצָא מִכְּלַל הַשְּׁלִישִׁי שֶׁקִּיְּמוּ גֵּט זֶה בִּדְבָרָיו, שֶׁהָעֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם.

56) כשהיו עוד עיניו פקוחות וראה כתיבת הגט וחתימתו.
57) והוא שמכיר האשה בטביעת קול, ואם אינו מכירה לא מועיל אם אחרים יאמרו לו שהיא זאת.

כ. חָלָה הַשְּׁלִיחַ אוֹ נֶאֱנַס[58] - בָּא לְבֵית דִּין וְאוֹמֵר לָהֶם: גֵּט זֶה בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, וְהֵן מְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ בְּיַד שָׁלִיחַ אַחֵר. וְאֵין הַשָּׁלִיחַ הָאַחֲרוֹן צָרִיךְ לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם', אֶלָּא אוֹמֵר: שְׁלִיחַ בֵּית דִּין אֲנִי, וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים.

58) ואינו יכול להגיע למקום האשה.

כא. חָלָה הַשֵּׁנִי אוֹ נֶאֱנַס - עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר בְּבֵית דִּין. אֲפִלּוּ מֵאָה. וְהָאַחֲרוֹן אוֹמֵר: שְׁלִיחַ בֵּית דִּין אֲנִי, וְנוֹתְנוֹ לָהּ. אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת הַשָּׁלִיחַ הָרִאשׁוֹן. וּמִפְּנֵי מָה צָרִיךְ בֵּית דִּין? מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. אֲבָל אִם נִתְקַיֵּם הַגֵּט בְּחוֹתָמָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוֹ שָׁלִיחַ לְשָׁלִיחַ אֲפִלּוּ מֵאָה בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם עַד שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[59]. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ הַבַּעַל וְלֹא אָמַר לוֹ: שַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר אִם תֵּאָנֵס, אִם חָלָה אוֹ נֶאֱנַס - הֲרֵי זֶה מְשַׁלְּחוֹ[60].

59) כל שנתקיים בחותמיו הרי זה כמביא גט בארץ ישראל.
60) שבוודאי אין הבעל מקפיד אם מוסר שליחותו לאחר.

כב. כָּל הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַשָּׁלִיחַ עִמּוֹ בְּבֵית דִּין; אֶלָּא אוֹמֵר לָהֶם: הֲרֵי פְּלוֹנִי שְׁלוּחִי, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. וְכֵן הַשָּׁלִיחַ עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה[61].

61) וכן האשה יכולה לעשות שליח קבלה לקבלת הגט בבית דין אפילו שלא בפני השליח, אלא מודיעה לבית־דין: הוו עלי עדים שאני ממנה את פלוני במדינת הים לשליח קבלה לקבל גיטי מיד בעלי. אלא שאין שליח קבלה עושה שליח, כיון שלא מסרה לו אלא "דברים" ודברים אינם נמסרים לשליח, כלומר, אין בדברים כוח להיות חוזרים ונמסרים לאחר, אבל שליח הולכה שקיבל לידיו גט שיש בו ממש, אותו גט חוזר ונמסר משליח לשליח.

כג. הָאִישׁ שֶׁנָּתַן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וְנִכְתַּב וְנֶחְתַּם בְּפָנֶיהָ, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ שְׁלוּחָתִי לְהוֹלָכָה עַד בֵּית דִּין פְּלוֹנִי, וְהֵם יַעֲמִידוּ שָׁלִיחַ וְיִתְּנוּ לִיךְ גֵּט זֶה וְתִתְגָּרְשִׁי בּוֹ - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר בִּפְנֵיהֶם 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[62], וְהֵם נוֹטְלִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ לְשָׁלִיחַ לִתְּנוֹ לָהּ כְּמַאֲמַר הַבַּעַל.

62) אבל אינה מתגרשת עד שתאמר: בפני נכתב וכו'.

כד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[63]? כְּשֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ הַבַּעַל תְּנַאי זֶה[64]; אֲבָל אִם לֹא הִתְנָה עָלֶיהָ, אֶלָּא נָתַן לָהּ גִּטָּהּ, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵינָהּ צְרִיכָה לוֹמַר כְּלוּם, וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת מְגֹרֶשֶׁת, הוֹאִיל וְגֵט שֶׁבְּיָדָהּ כָּתוּב כְּהִלְכָתוֹ[65] וְהָעֵדִים חֲתוּמִים עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ מַכִּירִין כְּתַב אוֹתָן הָעֵדִים וְלֹא נִתְקַיֵּם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא זִיְּפָה אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מְקַלְקֶלֶת עַל עַצְמָהּ[66]. וְעוֹד, שֶׁהָעֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַגֵּט הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם מְעַרְעֵר[67], לְפִיכָךְ נַעֲמִיד הַגֵּט בְּחֶזְקָתוֹ וְתִנָּשֵׂא, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִמָּצֵא מְזַיָּף; כְּמוֹ שֶׁנַּעֲמִיד הַגֵּט בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר כְּשֶׁיָּבִיא אוֹתוֹ הַשָּׁלִיחַ[68], עַד שֶׁיְּעָרְעֵר הַבַּעַל אוֹ עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁהוּא מְזַיָּף אוֹ בָּטֵל[69]. שֶׁאִם נָחוּשׁ לִדְבָרִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, כָּךְ הָיָה לָנוּ לָחוּשׁ לְגֵט שֶׁיִּתֵּן הַבַּעַל בִּפְנֵינוּ שֶׁמָּא בִּטְּלוֹ וְאַחַר כָּךְ נְתָנוֹ, אוֹ שֶׁמָּא עֵדִים פְּסוּלִין חָתְמוּ בּוֹ וַהֲרֵי הוּא כִּמְזַיָּף מִתּוֹכוֹ, אוֹ שֶׁמָּא שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ נִכְתַּב. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לָזֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אֶלָּא נַעֲמִידֶנּוּ עַל חֶזְקָתוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהוּא בָּטֵל, כָּךְ לֹא נָחוּשׁ לֹא לְשָׁלִיחַ[70] וְלֹא לָאִשָּׁה עַצְמָהּ שֶׁהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[71]. שֶׁאֵין דִּינֵי הָאִסּוּרִין כְּדִינֵי הַמָּמוֹנוֹת[72].

63) שהיא צריכה לומר בפני נכתב. 64) שתהיה רק שליח להולכה לפני בית דין, ועליה לקיים תנאי זה ככל תנאי אחר. 65) ואפילו לא נתן לה בעדי מסירה אלא בינו לבינה, גם כן גט כשר הוא, הואיל ועדים חתומים בו.
66) כי אם יתברר שזייפה אותו הרי אסורה על שניהם.
67) שאין אדם חצוף לזייף. 68) בארץ ישראל, שאינו צריך לומר בפני נכתב ונחתם. 69) ואז אפילו אמר השליח בפני נכתב - הגט בטל. 70) המביאו בארץ ישראל שאינו צריך לומר כלום. 71) וכן אמרו: "אשה משיגיע הגט לידה מתגרשת". שכבר נתגרשה בקבלתו, ואילו הייתה צריכה לקיים הגט בחותמיו, אזי אפילו אם תאמר בפני נכתב לא נאמין לה, שהרי היא נוגעת בדבר. 72) שבממון

אין אדם נאמן על עצמו עד שיביא ראייה לדבריו, וכן אמרו: "עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנויים לך - עצמו קנה (נאמן הוא על שחרורו) נכסים לא קנה", שצריך עדים לקיימו כשאר שטרות.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) ביאר בו רבינו דין גירושין על תנאי, התירה לכל אדם חוץ מפלוני ופלוני, קשר אותה בכמה תנאים, נתן לה גיטה והתנה שהנייר שלו, גירש על תנאי ונישאת לאחר לפני שנתקיים התנאי.

א. הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מֵהִלְכוֹת אִישׁוּת[2] מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין כֻּלָּם[3]. וְשָׁם[4] נִתְבָּאֵר, שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי - כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְקַיֵּם, לֹא בִּשְׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ[5]. לְפִיכָךְ יֵשׁ לַבַּעַל[6] לְבַטֵּל הַגֵּט[7] אוֹ לְהוֹסִיף עַל תְּנָאוֹ אוֹ לְהַתְנוֹת עַל תְּנַאי אַחֵר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי הָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. וְאִם מֵת הַבַּעַל אוֹ אָבַד הַגֵּט אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[8]. וּלְכַתְּחִלָּה לֹא תִּנָּשֵׂא[9] עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי. וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[10]; אֶלָּא אִם כֵּן לֹא נִשְׁאַר בְּיָדָהּ לְקַיְּמוֹ[11], שֶׁהֲרֵי בָּטֵל הַתְּנַאי. וְשָׁם[12] נִתְבָּאֵר, שֶׁאִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת מֵעַכְשָׁיו אוֹ מֵהַיּוֹם עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ[13], אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ - כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת מִשְּׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ. לְפִיכָךְ אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל הַגֵּט וְלֹא לְהוֹסִיף עַל תְּנָאוֹ מִשֶּׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. וְאִם אָבַד אוֹ נִשְׂרַף, אֲפִלּוּ מֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְקַיֶּמֶת הַתְּנַאי אַחַר מוֹתוֹ, וּכְבָר נִתְגָּרְשָׁה מִשְּׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ[14]. וְיֵשׁ לָהּ לְהִנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[15], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא לֹא יִתְקַיֵּם, הוֹאִיל וְהָיָה הַתְּנַאי בְּמֵעַכְשָׁו אוֹ בְּעַל מְנָת[16].

2) הלכה ב. 3) שבין בקידושין ובין בגירושין . . . ובין בשאר דיני ממון, צריך להיות בתנאי ארבעה דברים, ואלו הם: "שיהיה כפול, ושיהיה הן שלו קודם ללאו, ושיהיה התנאי קודם למעשה, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקיימו". והשווה שם הי"ג. 4) הלכה טו. 5) מקור הלכה זו בגיטין עד, א. 6) יכול הוא. 7) לומר לאשה או לאחרים גט שנתתי לאשתי בטל הוא, וכמבואר לעיל פ"ו הט"ז. 8) הואיל ואין הגט נגמר אלא כשיתקיים תנאו, ואז כבר מת הבעל, ואין גט לאחר מיתה, וכל־שכן כשאבד הגט או נשרף, שבשעת קיום התנאי אין הגט בעולם, ובמה תתגרש? (גיטין, שם). 9) שמא ימות הבעל או יבטל הגט או ישרף, ונמצאת אשת איש למפרע. 10) לקמן פ"ט ה"ה, כתב רבינו: "שהמגרש על תנאי יש שם גירושין ואינן גומרין עד שיתקיים התנאי . . . שהרי הגיע לידה תחילה בתורת גירושין, ואם נשאת קודם שיתקיים התנאי - לא תצא, כמו שביארנו". אולם רבים חולקים על רבינו בזה, וסוברים שאפילו אם נשאת תצא, הואיל ונשאת לפני קיום תנאה הרי היא אשת איש, והשני שבא עליה בזנות - נאסרה עליו, ועי' מגיד־משנה וכסף־משנה. 11) כגון שהתנה עמה: הרי זה גיטך אם תתני לי כלי פלוני, ואבד הכלי, כמבואר לקמן הכ"ג. 12) הלכה טז. 13) שכוונתו: מעכשיו יהיה גט, על־מנת שתקיימי התנאי (גיטין עד. וברש"י) והשווה דברי רבינו בהל' זכיה פ"ג ה"ח. 14) גיטין, שם. 15) שם, פג, א. כי אינה חשודה לקלקל עצמה, וכל תנאי שבידה לקיימו - אנו בטוחים שתקיימנו. אולם תנאי שהוא תלוי ביד אחרים ואין בידה לקיימו, חוששים שמא לא יתקיים ואסורה להנשא לכתחילה. ועיי"ש עד, א בברייתא. 16) ואפילו אבד הגט או מת הבעל, מגורשת היא משעת מסירתו, כאמור לעיל, בניגוד למגרש על תנאי סתם (שלא אמר מעכשיו) - שאינה נשאת לכתחילה, שמא יבטלנו הבעל או ימות, או שמא יאבד הגט או ישרף ונמצאת אשת איש למפרע.

ב. כָּל הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי, בֵּין שֶׁאָמַר מֵעַכְשָׁיו בֵּין שֶׁאָמַר אִם יִהְיֶה וְאִם לֹא יִהְיֶה[17] - הֲרֵי זֶה לֹא יִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[18] אֶלָּא בִּפְנֵי עֵד. וַאֲפִלּוּ עֶבֶד וַאֲפִלּוּ שִׁפְחָה, חוּץ מִשִּׁפְחָתָהּ אוֹ בְּנָהּ קָטָן[19], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ בּוֹשָׁה מִלְּשַׁמֵּשׁ בִּפְנֵיהֶם. וְהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאִם נִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּאֶחָד[20], אֲפִלּוּ נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי אַחַר כָּךְ[21] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא בְּעָלָהּ[22] וּבְטֵל הַגֵּט[23], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ.[24]

17) כגון אם תתני לי מאתיים זוז תהיי מגורשת, ואם לא תתני לא תתגרשי. 18) שאסור להתייחד עם הפנויה, כמבואר בסנהדרין כא, ב (גיטין עג. וברש"י). 19) שם, ובתוספתא שם פ"ה, ה"ד. 20) שראוהו שני עדים כאחד שמתייחד עם אשתו, והם לא נכנסו עמו החדרה. ובכת"י התימנים: נתייחד עמה לבדה בפני שני עדים. 21) ובכת"י התימנים, וכן בדפוס וויניציאה של"ד, הנוסח: "אפילו לאחר שנתקיים התנאי". 22) לשם קידושין. 23) הראשון, כשחזר וקידשה בביאה זו, ולפיכך צריכה גט שני מספק (גיטין עג:). 24) לקמן פ"י, הי"ח: "הם הם עדי יחוד, הם הם עדי ביאה, שכל המקדש בביאה אינו צריך לבעול בפני עדים אלא יתייחד בפניהם ויבעול", והשווה לקמן פ"ט, הכ"ה.

ג. כֵּיצַד מְגָרֵשׁ אָדָם עַל תְּנַאי? לֹא שֶׁיֹּאמַר: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי עַל תְּנַאי זֶה, אוֹ: כִּתְבוּ וּתְנוּ לָהּ עַל תְּנַאי; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִכְתֹּב בְּתוֹךְ הַגֵּט: עַל תְּנַאי זֶה גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי אֶת פְּלוֹנִית[25]. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? אוֹמֵר לַסּוֹפֵר לִכְתֹּב וְלָעֵדִים לַחְתֹּם, וְכוֹתְבִין גֵּט כָּשֵׁר בְּלֹא שׁוּם תְּנַאי בָּעוֹלָם[26], וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לָהּ הַגֵּט וְאוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ אוֹ הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת בָּזֶה עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ. אוֹ יֹאמַר לָהֶם אוֹ לְשָׁלִיחַ: תְּנוּ לָהּ גֵּט זֶה עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ.

25) שאם כן, נשארה לו זכות בגופו של גט, והתורה אמרה: "ספר כריתות" הכורת ומבדיל בינו לבינה, ולא ישאר ביניהם איזה אגד שהוא (גיטין כא: ופג.). 26) נמצא שהגט נכתב בכשרות, ללא כל שיור בינו לבינה (שם פד:).

ד. כָּתַב הַתְּנַאי בַּגֵּט אַחַר שֶׁגָּמַר לִכְתֹּב תֹּרֶף[27] הַגֵּט - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר. בֵּין שֶׁכְּתָבוֹ קֹדֶם חֲתִימַת הָעֵדִים, בֵּין שֶׁכְּתָבוֹ לְאַחַר חֲתִימַת הָעֵדִים[28]. אֲבָל אִם כְּתָבוֹ קֹדֶם תֹּרֶף הַגֵּט, אֲפִלּוּ כָּתַב: עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ[29] - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, שֶׁהֲרֵי נִשְׁאַר לוֹ זְכוּת בְּגוּפוֹ שֶׁל גֵּט[30]. וְכֵן אִם הִתְנָה עַל פֶּה קֹדֶם כְּתִיבַת הַתֹּרֶף - הֲרֵי זֶה[31] סְפֵק גֵּרוּשִׁין[32].

27) פרטי הגט העיקריים, מקום האיש, האשה, והזמן, כמבואר לעיל פ"ג הי"ז. 28) הואיל ועיקר הגט, שהוא התורף, נכתב בכשרות ללא כל תנאי (שם). 29) שהוא תנאי כשר, בניגוד לתנאי "חוץ" שהוא פוסל הגט אפילו אם אמרו בפה ולא כתבו בפנים, כמבואר בהלכה הבאה. 30) כי כל שהוזכר התנאי לפני כתיבת התורף, בין בכתב בין בעל־פה, לא נכתב הגט לשם כריתות מלאה (גיטין שם, ורש"י). 31) בדפוס רומי וויניציאה: זו. 32) אמנם בגמרא (גיטין פד:) אמרו שזהו גט "פסול", אבל רבינו מסופק אם הוא פסול מן התורה או מדבריהם בלבד, לפי שפסול זה התלוי בתנאי יש לו יסוד מן התורה, באמרה: "ספר כריתות", דבר הכורת בינו לבינה ולא ישאר ביניהם שום קשר, וכל "קשר" שאמרו בו חכמים: "אינו גט", או "הרי זה גט בטל" ודאי שהוא בטל מן התורה, וכל מה שיאמרו בו: "פסול", ספק הוא אם הוא מן התורה או אינו אלא מדבריהם, הואיל ולא אמרו בו בפירוש: "אינו גט" או: "גט בטל". ראה לקמן פ"י ה"א, ובמוספנו 'תשובות רבינו' שם.

ה. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִתְנָה עָלֶיהָ, בֵּין בִּכְתָב אַחַר הַתֹּרֶף[33] בֵּין עַל פֶּה אַחַר הַתֹּרֶף[34], וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵאִישׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: אֶלָּא[35] לְאִישׁ פְּלוֹנִי, וְנָתַן לָהּ הַגֵּט עַל תְּנַאי זֶה: אִם הָיָה אוֹתוֹ הָאִישׁ עַכּוּ"ם אוֹ עֶבֶד[36] אוֹ אָסוּר עָלֶיהָ מִשּׁוּם עֶרְוָה, כְּגוֹן אָבִיהָ וְאָחִיהָ אוֹ אָבִיו אוֹ אָחִיו[37] - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר; וְאִם הָיָה אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ[38] בָּהּ קִדּוּשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵחַיָּבֵי לָאוִין[39] וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן[40] - אֵינוֹ גֵט, שֶׁהֲרֵי שִׁיֵּר בַּגֵּט וְאֵין זֶה כְּרִיתוּת[41]. הָיָה[42] בַּעַל אֲחוֹתָהּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא הַיּוֹם אָסוּר עָלֶיהָ מִשּׁוּם עֶרְוָה, אִם תָּמוּת אֲחוֹתָהּ יִהְיֶה מֻתָּר לָהּ[43] - הֲרֵי זוֹ סְפֵק מְגֹרֶשֶׁת[44].

33) ואפילו לא הזכירו בשעת נתינת הגט. 34) בזה אינו פוסל עד שיאמר לה כן בשעת נתינה, וכמבואר לקמן הלכה טז. 35) חוץ. 36) שאינם בני קידושין, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ד הט"ו. 37) כל אלה אין לה עליהם קידושין, ש"אין קידושין תופסין בערוה" (שם ד, יב) נמצא שלא שייר בגט, שאפילו היא פנויה אינה ראויה להם. 38) בדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "יש לו".

39) המנויים לעיל הל' אישות פ"א, ה"ו. ויש להם קידושין, כמבואר שם פ"ד הי"ד. 40) ואינו בר קידושין עד שיגדל, כמבואר שם ה"ז. 41) גיטין פה, א. וזה "תנאי חוץ" הפוסל בגט, שהרי שייר בגוף הגט, שלא התירה גם זה לכל אדם, לא כן תנאי המנוסח בלשון: "על מנת" אין בגט עצמו שום שיור, שהרי התירה לכל אדם, אלא שהתנה עמה על מנת שלא תנשאי לפלוני, ואין זה אלא כשאר תנאים שהם (שם פב. וברש"י). 42) אותו פלוני שהגט לא התירה לו. 43) נמצא שיורו של המגרש מעכבתה מלהנשא לו, ואין זה כריתות. 44) שם פה, א. ספק שלא נפשט.

ו. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִמִּי שֶׁיִּוָּלֵד, שֶׁאֵינוֹ עַתָּה בָּעוֹלָם; אוֹ: חוּץ מִזְּנוּתַיִךְ, כְּלוֹמַר: תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְכָל אָדָם, אֲבָל לִזְנוּת הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל מִי שֶׁיָּבוֹא עָלַיִךְ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, אֲבָל שֶׁלֹּא כְּדַרְכֵּךְ הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּרַיִךְ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִמְּקַדֵּשׁ בִּשְׁטָר, כְּלוֹמַר, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְהִתְקַדֵּשׁ בְּכֶסֶף וּבְבִיאָה, אֲבָל בִּשְׁטָר הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵהֲפָרַת נְדָרַיִךְ[45], כְּלוֹמַר: לֹא נִשְׁאַר לִי עָלַיִךְ שׁוּם אִישׁוּת חוּץ מֵהֲפָרַת נְדָרַיִךְ, שֶׁאַתְּ אִשְׁתִּי לְעִנְיַן הֲפָרַת נְדָרִים; אוֹ לְעִנְיַן אֲכִילַת תְּרוּמָה[46]; אוֹ לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה, שֶׁאִם מֵתָה יִירָשֶׁנָּה - בְּכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ הֲרֵי זוֹ סְפֵק מְגֹרֶשֶׁת[47].

45) שנאמר בה (במדבר ל, יד): "אישה יקימנו ואישה יפרנו". 46) שהוא כהן, ומגרשה לכל דבר חוץ מזה, שלא תיאסר באכילת תרומה, והתורה אמרה (ויקרא כב, יא): "קנין כספו הוא יאכל בו" וע"י קידושיו היא אוכלת, נמצא זה שייר בגיטו (גיטין שם, וב'תוספות'). 47) שם. נסתפק לחכמים ולא נפשט להם.

ז. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וְחָזַר וְאָמַר לָהּ[48]: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לִרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי בִטֵּל הַתְּנַאי, שֶׁהָאֲנָשִׁים שֶׁהִתְנָה בָּהֶן הִתִּירָן לָהּ[49].

48) שחזר ונטלו ממנה ונתנו לה שנית, ואמר (מגיד־משנה). 49) ואין אומרים שבאמירתו השניה התירה לאלו ואסרה על כל העולם (שם פב: בעיא שנפשטה בדרך 'אם תמצי לומר').

ח. אָמַר לָהּ[50]: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לִרְאוּבֵן - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי לֹא בִטֵּל תְּנָאוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְשִׁמְעוֹן, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת אַף לְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין[51]. שֶׁמָּא לֹא הִתִּירָהּ אֶלָּא לְשִׁמְעוֹן, וּרְאוּבֵן בְּאִסּוּרוֹ עוֹמֵד; וְזֶה שֶׁאָמַר 'אַף לְשִׁמְעוֹן', כְּלוֹמַר: לְכָל אָדָם אַף לְשִׁמְעוֹן. אוֹ שֶׁמָּא הִתִּירָהּ לַכֹּל; וְזֶה שֶׁאָמַר 'אַף לְשִׁמְעוֹן' - וְהוּא הַדִּין לִרְאוּבֵן, שֶׁשִּׁמְעוֹן סָמוּךְ הָיָה לִרְאוּבֵן בִּתְנָאוֹ.

50) זה שאמר לה תחילה חוץ מראובן ושמעון. 51) ספק שלא נפשט (שם פג.). ודין ספק מגורשת, מבואר לקמן פ"י ה"ג.

ט. הִתְנָה עָלֶיהָ וְאָמַר: הַיּוֹם אֵין אַתְּ אִשְׁתִּי וּלְמָחָר אַתְּ אִשְׁתִּי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ הַיּוֹם[52]. לְפִיכָךְ כּוֹתְבִין בַּגִּטִּין: מִן הַיּוֹם הַזֶּה וּלְעוֹלָם[53].

52) ואין אומרים כיון שכרתה ממנו היום, הרי היא כרותה ממנו לעולם (שם פו. ולרש"י שם דיעה אחרת בזה). 53) כמבואר לעיל פ"ד הי"ב, ואין זה אלא מחמת תקנה, אבל מצד הדין - כל שסתם הרי הוא כמפרש: מן היום הזה ולעולם (שם פו. ובמגיד־משנה).

י. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן כָּל יְמֵי חַיַּיְכִי - אֵינוֹ גֵט, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת[54]. כָּל יְמֵי חַיַּי אוֹ כָּל יְמֵי [חַיֵּי] פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה גֵּט; שֶׁהֲרֵי כָּרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וְלֹא תִּשָּׁאֵר לוֹ עָלֶיהָ רְשׁוּת כְּשֶׁיָּמוּת אוֹתוֹ פְּלוֹנִי[55].

54) שכל ימי חייה היא קשורה בו. 55) או כשימות הוא. נמצא שיהא זמן שלא תהא קשורה בו, ומותרת להנשא מיד והיא תקיים תנאו (רש"י ותוס' רי"ד שם).

יא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט[56]. שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם - אֵינוֹ גֵט, שֶׁהֲרֵי אֵין זֶה כְּרִיתוּת[57]. לְפִיכָךְ[58], הָאוֹמֵר: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֹּאכְלִי בָּשָׂר (זֶה) לְעוֹלָם, שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן (זֶה) לְעוֹלָם - אֵינוֹ גֵט, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת; עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט[59].

56) שהרי לאחר שלשים יום לא תשאר לו עליה רשות, וגם אפשר לה לקיים תנאו, ולפיכך אין חוששים שמא לא תעמוד בו. 57) שכל ימיה היא קשורה בו לקיים תנאי זה מחמתו (קידושין ה. וברש"י) ואע"פ שאם ימות אביה תהיה מותרת להכנס לבית זה, שאינו נקרא עוד "בית אביה", כמבואר בפ"ח מהל' נדרים הי"א - אין זה דומה לדין "כל ימי חיי פלוני, הרי זה גט" הנזכר בהלכה הקודמת, שהרי בית זה שנאסרה להכנס בו עולמית לא תותר להכנס בו אף פעם, ואפילו אם ימות אביה לא תותר להכנס בו מפני שהאיסור הותר, אלא מפני שהבית כשלעצמו נשתנה (שאינו עוד "בית אביה"), נמצא שעל מה שהתנה עמה לא תותר לעולם ואין לאיסורה שום היתר, והרי זה דומה לדין: על מנת שלא תנשאי לפלוני, המבואר בהלכה הבאה (מגיד־משנה). 58) בדפוס רומי ר"מ: "וכן האומר". 59) גיטין פג, ב.

יב. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּנָּשְׂאִי לְפְלוֹנִי - אֵינוֹ גֵט. הָא לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן לְעוֹלָם, אוֹ שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם, אוֹ כָּל יְמֵי חַיַּיְכִי[60]. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּנָּשְׂאִי לְפְלוֹנִי עַד חֲמִשִּׁים שָׁנָה - הֲרֵי זֶה גֵּט[61]. וְלֹא תִּנָּשֵׂא לוֹ כָּל זְמַן שֶׁהִתְנָה[62]. וְאִם נִשֵּׂאת - בָּטֵל הַגֵּט לְמַפְרֵעַ[63]. זָנְתָה עִמּוֹ - הַוָּלָד כָּשֵׁר וְהַגֵּט כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא הִתְנָה אֶלָּא עַל הַנִּשּׂוּאִין[64].

60) ואע"פ שאין התנאי נמשך אלא כל ימי חיי פלוני, אין זה דומה לדין: "על־מנת שלא תשתי יין כל ימי פלוני, הרי זה גט" המבואר לעיל הלכה י, כי שם תהיה מותרת לשתות אותו יין שנאסרה בו בחיי פלוני, נמצא שאין היין אסור עליה איסור עולם, אבל זו נאסרה בנישואיו לעולם, ואף פעם לא תותר לו, וכביאורנו לעיל בדין: "שלא תלכי לבית אביך לעולם". ולדעת הרמב"ן והרשב"א זה דומה ל"על־מנת שלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני" - שהיא מגורשת (מגיד־משנה, וכן בשו"ע סי' קמג, סכ"ב). 61) שהרי יש היתר לאיסורה. 62) אבל לאחרים מותרת להנשא מיד, ואין חוששים שמא תינשא לפלוני, שהרי אין נישואין אלא מדעתה, ובודאי לא תקלקל עצמה ('תוספות' גיטין פב:). 63) ובניה מהבעל הקודם שלפני "פלוני" זה - ממזרים, כמבואר בשו"ע (סי' קמג, סט"ז). ואפילו נשאת לפלוני לאחר שמת בעלה הראשון שגרשה על תנאי זה, הגט בטל למפרע - ובניה מהבעל הקודם ממזרים. שאם לא כן, נמצא שלא נאסרה על אותו פלוני עולמית אלא כל ימי חייה הרי זה גט, שהרי כרת בינו לבינה" (מגיד־משנה). ויש סוברים שכיון שמת בעלה, בטל תנאו ('הלכות גדולות'). 64) גיטין פג, א. ואף־על־פי שגם אם נישאת לו לפלוני אין זה אלא כזנות, שהרי הגט בטל - על דעת כן התנה, שלא תעשה בדרך נישואין (מגיד־משנה).

יג. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּנָּשְׂאִי לְפְלוֹנִי, אִם נִשֵּׂאת לוֹ - הֲרֵי זֶה גֵּט, כִּשְׁאָר כָּל הַתְּנָאִים. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים[65]: לֹא תִּנָּשֵׂא לֹא לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי וְלֹא לְאַחֵר. לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: נְשֵׁיהֶן נוֹתְנִין בְּמַתָּנָה זֶה לָזֶה[66]; וּלְאַחֵר לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁאֵינוֹ גֵט אֶלָּא בְּקִיּוּם הַתְּנַאי. עָבְרָה וְנִשֵּׂאת לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי - לֹא תֵּצֵא[67]. נִשֵּׂאת לְאַחֵר קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי - בָּטֵל הַגֵּט, וְתֵצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר, וּצְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי[68].

65) שם פד, א. 66) ואין לך לעז גדול מזה (רש"י שם, וראה שבת סב:). 67) שהרי נתקיים התנאי, ומשום חשש לעז לא תצא. 68) משום מראית עין. שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, השווה לקמן פ"י ה"ד. ולדעת הראב"ד (ע"פ ה'ירושלמי' גיטין פ"ו, ה"א) יש תקנה להכשיר את הולד ע"י שתינשא לאותו פלוני (אחרי שיגרשנה בעלה השני) ויתקיים הגט למפרע, אלא שאסורה לחזור לבעלה השני, משום 'מחזיר גרושתו מן הנישואין' וכך נפסק בשו"ע. ורבינו סובר, שכוונת המגרש היתה שתינשא לפלוני תחילה, ולפיכך כשנשאת לאחר תחילה - בטל הגט ואין לה תקנה. וסוגיית הש"ס (גיטין פד.) מסייעת לדעת רבינו, שהרי לא הוזכרה בה תקנה זו.

יד. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְהַנְּיָר שֶׁלִּי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת[69]; עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי אֶת הַנְּיָר - הֲרֵי זֶה גֵּט, וְתִתֵּן[70].

69) גיטין כ, ב. [כיון שהשאיר לעצמו הנייר של הגט. וראה בחידושי הרשב"א שם. וכעין זה למעלה פ"ה הט"ז. ולפי טעם זה, אם אמר לה הרי זה גיטך והנייר של שמעון - מגורשת, שהרי לעצמו לא השאיר כלום, והרי זה כריתות. אבל רש"י שם פירש: "כיון שהנייר שלו, לא נתן לה כלום שנמצאו אותיות פורחות באויר"]. 70) שם. כי בשעת הגירושין היה הנייר שלה, ולאחר זמן היא מחזירתו, ומתנה על־מנת להחזיר שמה מתנה (רש"י שם עה:).

1 **טו. חָקַק הַגֵּט עַל טַס שֶׁל זָהָב וּנְתָנוֹ לָהּ וְאָמַר לָהּ:**
2 **הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וּכְתֻבָּתֵךְ - כָּשֵׁר. וְנִתְקַבְּלָה כְּתֻבָּתָהּ[71],**
3 **אִם יֵשׁ בַּטַּס כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ; וְאִם לַאו - יַשְׁלִים**
4 **כְּתֻבָּתָהּ[72].**

71) שם כ, ב. ואין אומרים, שהנתינה היתה לשם פרעון, ועדיין חסרה נתינת הגט שנאמר בו: "ונתן בידה", אלא נתינה אחת עולה לשניהם, ראה ט"ז ופר"ח לאהע"ז סי' קכד, ס"ח. וכתב הרשב"א בחידושיו (שם כ:) שהרי זה כאומר: התקבלי גיטך ומחלי כתובתך, שאם נתקבלה כתובתה בטס זה, נמצא כתב הגט פורח באויר ואינה מגורשת [ולדעת רבינו למעלה (הי"ד) - יתכן כי אין צורך לכך, שהרי זוהי כריתות גמורה]. 72) מכיסו.

5 **טז. כָּל הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי שֶׁמְּבַטֵּל הַגֵּט, כְּגוֹן**
6 **שֶׁהִתְנָה לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר וְלֹא תִּשְׁתֶּה יַיִן כָּל יְמֵי**
7 **חַיֶּיהָ[73], אוֹ שֶׁתִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִפְּלוֹנִי[74],**
8 **אוֹ שֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ שְׁאָר תְּנָאִים[75] קֹדֶם כְּתִיבַת הַתֹּרָף:**
9 **אִם הָיָה תְּנָאוֹ כָּתוּב בַּגֵּט וְחָזַר וּמְחָקוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ -**
10 **הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[76]; וְאִם הָיָה הַתְּנָאי[77] עַל פֶּה[78]**
11 **- הֲרֵי זֶה נוֹטֵל הַגֵּט מִמֶּנָּה וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בְּלֹא**
12 **תְּנָאי כְּלָל אוֹ בִּתְנָאי כָּשֵׁר.**

73) שאינו גט, כמבואר לעיל הלכה יא. 74) שאף זה אינו גט, כמבואר לעיל ה"ה, וכל אלה התנאים פוסלים את הגט אפילו אם נכתבו בו לאחר התורף, כמבואר שם. 75) הכשרים, שאינם מבטלים הגט, והם אינם פוסלים אלא כשהזכירם קודם כתיבת התורף, כמבואר לעיל ה"ד. 76) גיטין פד, ב. ודף פה, א. שהרי עיקר הגט, הוא התורף, נכתב בפסול, שנשארה לו זכות בגוף הגט ואין זו כריתות. 77) של "חוץ מפלוני", כמבואר בהלכה הבאה. 78) בשעת נתינתו לידה, אבל התנה תנאי זה לאחר התורף בעל־פה ולא הזכירו בשעת נתינה, הרי זה גט כשר, כמבואר לעיל ה"ה. ומקורו בגיטין פד, ב.

13 **יז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנָּתַן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ**
14 **מְגֹרֶשֶׁת בָּזֶה וּמֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִפְּלוֹנִי, אִם**
15 **נְטָלוֹ מִמֶּנָּה וְחָזַר וּנְתָנוֹ לָהּ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת**
16 **לְכָל אָדָם, אוֹ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[79]. וְכֵן**
17 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.**

79) אבל אם לא יטלנו ממנה אלא יחזור ויאמר: הרי את מותרת לכל אדם, לא יועיל להכשיר הגט, שכבר זכתה בגיטה להפסל מן הכהונה, כמבואר לקמן פ"י ה"א. ומאחר שכבר קנתה אותו, אינו יכול לתקנו עד שיטלנו ויתננו לה נתינה כשרה. וראה לעיל פ"א ה"ט (גיטין פד:). ודקדק ה'בית שמואל' לאהע"ז סי' קמז ס"ק ו, שבשאר התנאים המבטלים הגט, כגון שלא תאכל בשר כל ימיה, אם הזכירם בשעת נתינה, הואיל ואינם פוסלים אותה לכהונה, שהרי הגט בטל מן התורה, וכמבואר לקמן פ"י ה"א, אין צורך לחזור וליטול גט זה ממנה, אלא יחזור ויאמר שמבטל תנאו והגט כשר, כמבואר לקמן הלכה כג, וזהו שדייק רבינו כאן, ולא מנה אלא "תנאי־חוץ" בלבד.

18 **יח. הַנּוֹתֵן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ עַל תְּנַאי שֶׁתִּתֵּן לוֹ מָאתַיִם**
19 **זוּז, וְחָזַר[80] וְהִתְנָה עָלֶיהָ תְּנַאי אַחֵר בִּפְנֵי עֵדִים[81]**
20 **שֶׁתְּשַׁמֵּשׁ אָבִיו שְׁתֵּי שָׁנִים - לֹא בִּטְלוּ דְּבָרָיו**
21 **הָאַחֲרוֹנִים אֶת הָרִאשׁוֹנִים, אֶלָּא הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר לָהּ:**
22 **עֲשֵׂי אֶחָד מִשְּׁנֵי הַתְּנָאִים. רָצָת - מְשַׁמֶּשֶׁת, רָצָת -**
23 **נוֹתֶנֶת[82]. וְאֵין אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים וְאֶחָד מִן**
24 **הָאַחֲרוֹנִים מִצְטָרְפִין[83]. אֲבָל אִם הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתִּתֵּן**
25 **לוֹ מָאתַיִם זוּז, וְחָזַר וְהִתְנָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם שֶׁתִּתֵּן לוֹ**
26 **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז - כְּבָר בִּטֵּל הַתְּנַאי שֶׁל מָאתַיִם**
27 **וּצְרִיכָה לִתֵּן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז[84]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

80) לפני שקיימה תנאו הראשון. 81) אחרי שכבר מסר הגט לידה עם תנאו הראשון, ובכל זאת יכול להוסיף או לשנות תנאו, כי לא התנה "על מנת" אלא "אם יהיה", כמבואר לעיל ה"א "שיכול להתנות על תנאי אחר, כל זמן שלא נתקיים התנאי הראשון אע"פ שהגיע הגט לידה". 82) גיטין עו, א. 83) כלומר, אחד מן העדים שבתנאי הראשון, ואחד מן העדים שבתנאי השני, אינם מצטרפים להעיד שהיה תנאי בגט זה. 84) כאן ודאי נתכוין בתנאו השני לעקור את תנאו הראשון, שהרי שניהם בענין אחד הם (גיטין, שם).

28 **יט. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתַּעֲשֶׂה דָּבָר זֶה סְתָם - הֲרֵי זֶה**
29 **כְּמְפֹרָשׁ יוֹם אֶחָד, הוֹאִיל וְלֹא פֹּרַשׁ כַּמָּה זְמַן תַּעֲשֶׂה.**
30 **כֵּיצַד? אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשִׂי עִמִּי**
31 **מְלָאכָה, עַל מְנָת שֶׁתְּשַׁמְּשִׁי אֶת אַבָּא, עַל מְנָת**
32 **שֶׁתָּנִיקִי אֶת בְּנִי; אִם עָשְׂתָה עִמּוֹ מְלָאכָה אוֹ אִם**
33 **שִׁמְּשָׁה אֶת אָבִיו יוֹם אֶחָד, אוֹ שֶׁהֵנִיקָה בְּנוֹ יוֹם אֶחָד**
34 **בְּתוֹךְ הַזְּמַן שֶׁהַבֵּן יוֹנֵק בּוֹ, וְהוּא בְּתוֹךְ אַרְבָּעָה**
35 **וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[85] - הֲרֵי זֶה גֵּט. מֵת הַבֵּן אוֹ מֵת אָבִיו**
36 **קֹדֶם שֶׁתָּנִיק אוֹ שֶׁתְּשַׁמֵּשׁ - אֵינוֹ גֵּט[86].**

85) ללידתו, כמבואר לקמן פי"א הכ"ו. וראה הל' מאכלות אסורות פ"ג ה"ה. 86) שהרי לא נתקיים התנאי, ואינה יכולה לומר: תן לי הבן ואניקהו (גיטין עה:), וראה ב'תוספות' שם דיבור־המתחיל מת הבן, שלדעתם הרי זה גט, שלא נתכוין זה לצערה אלא להרויח כדי צרכו, והרי לא הוצרך לכך.

37 **כ. אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁתָּנִיקִי אֶת בְּנִי אוֹ תְּשַׁמְּשִׁי**
38 **אֶת אָבִי שְׁתֵּי שָׁנִים - הֲרֵי זוֹ מַשְׁלֶמֶת הַזְּמַן שֶׁפֹּרַשׁ.**
39 **מֵת הַבֵּן אוֹ הָאָב בְּתוֹךְ הַזְּמַן, אוֹ שֶׁאָמַר הָאָב: אֵין**

רְצוֹנִי שֶׁתְּשַׁמְּשֵׁנִי - אֵינוֹ גֵט, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[87]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

87) הואיל ופירש זמן מסויים, נתכוין זה לצערה, והרי לא נצטערה ולא נתקיים תנאו (גיטין שם, ובר"ן).

כא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם: נָתְנָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם מְדַעְתּוֹ[88] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, לְאַחַר שְׁלֹשִׁים - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[89]. נָתְנָה לוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[90], עַד שֶׁתִּתֵּן מִדַּעְתּוֹ[91]. חָזַר וְאָמַר לָהּ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם: הֲרֵי הֵן מְחוּלִין לָךְ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲשָׂה הַתְּנַאי[92]. מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הוֹאִיל[93] וְשָׁלְמוּ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא נָתְנָה[94], אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הרי הן מחולין לך אינה מגורשת, שהרי לא נעשה התנאי כו'".

התנאי אינו מחליש ואינו פוגע במעשה הגירושין, והוא דומה במהותו למה שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית "אם ישראל מקבלים את התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו", כמאמר המדרש על הפסוק "ארץ יראה ושקטה", בתחילה יראה ואחר מתן־תורה שקטה, וכשם ששם התנאי יכול אמנם לבטל את מעשה הבריאה, אבל הוא עניין נוסף על עצם המעשה, והמעשה עצמו אינו חסר כלום, כך גם התנאי הנ"ל בגירושין שאף שאם לא יתקיים התנאי יתבטל המעשה מעיקרא, מכל־מקום הרי זה כמו דבר שני המבטל את המעשה, ומעשה הגירושין כשלעצמו עומד בשלימותו כל עוד לא נתמלא התנאי.

(על־פי לקוטי־שיחות חלק י"ט עמוד 192 הערה 47)

88) בהסכמתו. 89) שהרי לא נתקיים התנאי, ואין אומרים לא נתכוין זה אלא לזרזה בלבד (גיטין עד:). 90) מדבריהם. ולכתחילה לא תנשא, ואם נשאת לא תצא. 91) כי באיסור אשת איש יש לחוש לאותה דיעה הסוברת (גיטין, שם) נתינה בעל כרחו - אינה נתינה. ולפיכך לכתחילה לא תינשא, אבל מן הדין יש לפסוק כדיעה השניה (שם עה.) הסוברת: נתינה בעל־כרחו שמה נתינה, ולפיכך אם נשאת לא תצא, והשווה הל' שמיטה ויובל פי"ב, ה"ז. 92) שהרי נתכוין לצערה ולא נצטערה (שם עד:). אבל אם ביטל התנאי לגמרי הרי זה מגורשת, כמבואר בסמוך הלכה כג (מגיד־משנה). 93) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. 94) בחייו, וליורשיו אינה יכולה ליתן, כמבואר בהלכה הבאה.

כב. אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז, וְלֹא קָבַע זְמַן, וּמֵת קֹדֶם שֶׁתִּתֵּן - אֵינָהּ יְכוֹלָה לִתֵּן לְיוֹרְשָׁיו, שֶׁלֹּא הִתְנָה עָלֶיהָ אֶלָּא שֶׁתִּתֵּן לוֹ[95]. וְלֹא בָטֵל הַגֵּט, שֶׁהֲרֵי לֹא קָבַע זְמַן[96]. לְפִיכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאָבַד הַגֵּט אוֹ נִקְרַע קֹדֶם שֶׁיָּמוּת - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא[97] לְזָר[98] עַד שֶׁתַּחֲלֹץ[99].

95) גיטין עד, א. 96) אע"פ שאי־אפשר שיתקיים התנאי שהרי מת הבעל, אולם הואיל ולא קבע זמן לנתינת הכסף אי־אפשר שהתנאי יבוטל בפועל, בניגוד ל"קבע לה זמן", שאז אם לא נתנה בזמן נתבטל התנאי בפועל. ולמד רבינו דין זה ממה שאמרו (גיטין עו: ולקמן פ"ט הי"א): "הרי זה גיטך מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חודש, ומת בתוך י"ב חודש. אע"פ שאי־אפשר שיבוא . . . לא תנשא במקום יבם עד אחר י"ב חודש כשיתקיים התנאי" - הרי שאע"פ שמת ואי־אפשר לתנאי להתבטל, אינה מגורשת גירושין גמורים במקום יבם עד אחר י"ב חודש "כשיתקיים התנאי בפועל" (מגיד־משנה). 97) הלשון דחוק, שהרי 'היא הנותנת' הואיל ואבד הגט קודם שימות, לפיכך לא תנשא במקום יבם עד שתחלוץ, וגירסת ה'טור' (אהע"ז סי' קמג) בדברי רבינו: "הרי זו מגורשת מספק ולא תינשא" וכהאי גוונא בכת"י תימן, ותיבת "מספק" ליתא. 98) כשהניח הבעל אח. 99) שהרי לא נתקיים התנאי ועדיין זקוקה היא ליבום, ולהתייבם אינה יכולה, שהרי "לא בטל הגט", והרי היא כספק מגורשת וחולצת ולא מתייבמת, השווה הל' יבום וחליצה פ"ו ה"ז.

כג. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי כְּלִי פְּלוֹנִי אוֹ בֶּגֶד פְּלוֹנִי, וְאָבַד אוֹתוֹ כְּלִי אוֹ אוֹתוֹ בֶּגֶד אוֹ נִגְנַב, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ אֶלֶף זוּז בְּדָמָיו - אֵינוֹ גֵט, עַד שֶׁתִּתֵּן אוֹתוֹ כְּלִי אוֹ אוֹתוֹ בֶּגֶד עַצְמוֹ[100], אוֹ[101] עַד שֶׁיְּבַטֵּל הַתְּנַאי[102].

100) גיטין עד, ב. שלא נתכוין זה אלא לצערה בהחזרת הבגד עצמו. ולדעת הרא"ש שם (הובאה גם בשו"ע סי' קמג, ס"ו), אם הבעל מתרצה בקבלת דמיו הרי זה גט. 101) בדפוס רומי (ר"מ), תיבה זו אינה. 102) שיאמר: הרי זה גיטך בלא שום תנאי. ואינו צריך לחזור וליטלו ממנה, כמבואר בביאורנו לעיל הלכה יז.

כד. מִי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה עַל תְּנַאי וְקִדְּשָׁהּ אַחֵר קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי וּבָטֵל הַגֵּט[103] - אֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ[104]. אֲבָל אִם נִשֵּׂאת וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי וּבָטֵל הַגֵּט - צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי[105], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[106].

103) ע"י ביטול התנאי בפועל, כגון שהתנה עליה לא לעשות דבר זה ועשאתו, או שתעשה דבר זה תוך זמן קצוב ועבר הזמן ולא עשאתו. אבל תנאי שעדיין בידה לקיימו, הדבר תלוי, ואם תקיים התנאי הרי היא מגורשת למפרע, וממילא תפסו בה קידושי השני. 104) שאשת איש היא מראשון, ואין קידושין תופסין באשת איש. ומובן שמותרת לחזור לבעלה הראשון "ואין חוששים שמא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, כיון שלא נשאת - יאמרו תנאי היה בקידושין ולא נתקיים" (מדברי רבינו לקמן פ"י ה"ו). 105) מדבריהם, שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט,

וממילא נאסרה על שניהם, כמבואר ביבמות פח, ב לענין אשה שאמרו לה מת בעלך ונשאת, ושם צא, ב משוה הש"ס דין "נשאת בגט בטל", לדין "מת בעלה ונשאת", השווה לקמן פ"י ה"ד. 106) לעיל הלכה יג.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו המשך דיני תנאי בגירושין, גט שכיב מרע, חתימת העדים בגט, שליחות.

1 **א. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ לְאַחַר זְמַן קָבוּעַ[2] - הֲרֵי זוֹ**
2 **מְגֹרֶשֶׁת כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע. וַהֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לִתְנַאי**
3 **וְאֵינוֹ תְּנַאי. דּוֹמֶה לִתְנַאי - שֶׁהִיא מִתְגָּרֶשֶׁת כְּשֶׁיַּגִּיעַ**
4 **הַזְּמַן שֶׁקָּבַע; וְאֵינוֹ תְּנַאי - שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי הֲרֵי**
5 **גֵרֵשׁ[3], וְזֶה עֲדַיִן לֹא גֵרֵשׁ עַד שֶׁיַּגִּיעַ אוֹתוֹ הַזְּמַן[4].**
6 **לְפִיכָךְ, הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי צָרִיךְ לְכְפֹל תְּנָאוֹ[5], וְזֶה**
7 **אֵינוֹ צָרִיךְ לְכְפֹל דְּבָרוֹ[6], וְלֹא לִשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין**
8 **שֶׁבַּאַרְנוּ[7].**

2) שאמר לה: זה גיטך, ולא תתגרשי בו אלא לאחר שלשים יום. 3) שהגיע גט לידה בתורת גירושין, אלא שאינם נגמרים עד שיתקיים התנאי. 4) שלא הגיע גט לידה בתורת גירושין אלא בתורת פקדון עד הזמן שקבע, כהגדרת רבינו בסמוך ה"ח. 5) הואיל ומעשה הגירושין קיים בפועל, אין התנאי שהוא דיבור בלבד יכול לבטלו, עד שיהיה כפול וממולא בכל משפטי התנאי כחוק, כי אין דיבור מבטל מעשה. 6) הואיל ואין כאן אלא דיבור על גירושין העתידים לחול, בדין הוא שיהא דבר התנאי מבטלו, אף־על־פי שאינו כפול, כי דיבור מבטל דיבור. ומקור הדברים ב"ירושלמי" קידושין פ"ג ה"ג: "הכל מודים, שאם אמר: לאחר שירדו גשמים (תהיי מקודשת), ירדו גשמים מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת", ואע"פ שלא כפל תנאו. והוא־הדין אם אמר לה: הרי את מגורשת לאחר זמן. 7) לעיל הל' אישות פ"ו ה"א־ב.

9 **ב. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְלֹא**
10 **תִּתְגָּרְשִׁי בּוֹ אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת**
11 **אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם מֵת הַבַּעַל[8] אוֹ אָבַד**
12 **הַגֵּט אוֹ נִשְׂרַף בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[9].**

8) כמו שאמרו (גיטין עו:): זה גיטך לכשתצא חמה מנרתיקה ומת בלילה, אינו גט, שאין גט לאחר מיתה. 9) הואיל ואין הגט חל אלא לאחר שלשים יום, צריך שיהיה קיים באותו זמן. והשווה גיטין עד, א.

13 **ג. הָלְכָה וְהִנִּיחַתּוּ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[10], וְנִגְנַב אוֹ**
14 **אָבַד מִשָּׁם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[11] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת,**
15 **הוֹאִיל וְהָיָה הַגֵּט קַיָּם בַּיּוֹם שֶׁמִּתְגָּרֶשֶׁת בּוֹ וְיִחֲדָהּ[12]**
16 **אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּת הָרַבִּים[13], שֶׁצִּדֵּי רְשׁוּת**
17 **הָרַבִּים אֵינָן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים[14].**

10) סמוך לכתלים, שאין דרך בני אדם לעבור שם ולהתחכך בכתלים (כתובות פו: וברש"י). 11) ה'טור' (אהע"ז סי' קמו) הביא: "הניחה הגט בצדי רשות הרבים בסוף ל' יום, ונגנב משם לאחר ל' יום". 12) הקצתה, קבעה. 13) ומקום זה ראוי הוא לקנות בו חפץ מידי המקנה, והריהו כאילו מונח ברשותה. 14) שאינה מקום הראוי לקנין משיכה, כמבואר בהל' מכירה פ"ב ה"ה. ולפיכך אפילו הגט קיים ביום שמתגרשת בו - אינה מגורשת, שהרי אינו ברשותה (כתובות, שם). וראה בפ"ב מהל' מכירה ה"ט.

18 **ד. וְכֵן אִם תָּלָה הַגְּרוּשִׁין בְּמַעֲשֶׂה - דִּינוֹ כְּדִין מְגֹרֶשׁ**
19 **אַחַר זְמַן. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ**
20 **וְלֹא תִּתְגָּרְשִׁי בּוֹ עַד שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז - הֲרֵי זוֹ**
21 **מִתְגָּרֶשֶׁת אַחַר שֶׁתִּתֵּן. וְאֵין צָרִיךְ לִכְפֹּל תְּנָאוֹ, וְלֹא**
22 **לִשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין שֶׁבַּאַרְנוּ. שֶׁהֲרֵי לֹא גֵרֵשׁ עַל**
23 **תְּנַאי, אֶלָּא עֲדַיִן לֹא גֵרֵשׁ זֶה, אֶלָּא תָּלָה הַגְּרוּשִׁין**
24 **בַּעֲשׂוֹת כָּךְ וָכָךְ וְאַחַר כָּךְ תִּתְגָּרֵשׁ[15].**

15) כדברי ה"ירושלמי" הנ"ל (קידושין פ"ג ה"ג): "לאחר שירדו גשמים (תהיי מקודשת) - ירדו גשמים מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת". הרי שאינו צריך לכפול תנאו.

25 **ה. וּמַה בֵּין הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי לְזֶה שֶׁקָּבַע זְמַן**
26 **לַגְּרוּשִׁין אוֹ תְּלָאָן בְּמַעֲשֶׂה? שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי -**
27 **יֵשׁ שָׁם גְּרוּשִׁין, וְאֵינָן גּוֹמְרִין עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי.**
28 **לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - נִתְגָּרְשָׁה, אִם הָיָה הַגֵּט**
29 **קַיָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתָהּ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲזֹר**
30 **וְלִטְּלוֹ אוֹ לִהְיוֹתוֹ בִּרְשׁוּתָהּ אַחַר שֶׁנִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי,**
31 **שֶׁהֲרֵי הִגִּיעַ לְיָדָהּ תְּחִלָּה בְּתוֹרַת גְּרוּשִׁין. וְאִם נִשֵּׂאת**
32 **קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - לֹא תֵּצֵא, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[16].**
33 **אֲבָל הַתּוֹלֶה גְּרוּשִׁין בִּזְמַן אוֹ בְּמַעֲשֶׂה - לֹא הִגִּיעַ**
34 **גֵּט לְיָדָהּ בְּתוֹרַת גְּרוּשִׁין, אֶלָּא בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן עַד**
35 **הַזְּמַן שֶׁקָּבַע אוֹ עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה. לְפִיכָךְ,**
36 **כְּשֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן - צְרִיכָה לִהְיוֹת הַגֵּט בִּרְשׁוּתָהּ[17], אוֹ**
37 **תַּחֲזֹר וְתִטְּלֶנּוּ, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה בַּמָּקוֹם שֶׁיִּחֲדָהּ אוֹתוֹ בּוֹ**
38 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּתָהּ[18], כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ**
39 **תִּתְגָּרֵשׁ בּוֹ. וְאִם נִשֵּׂאת קֹדֶם שֶׁיִּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע אוֹ**
40 **קֹדֶם שֶׁתַּעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה שֶׁתָּלָה בּוֹ הַגְּרוּשִׁין - תֵּצֵא**
41 **וְהַיָּלָד מַמְזֵר; שֶׁעֲדַיִן הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, וְאֵין**
42 **כָּאן שֵׁם[19] גְּרוּשִׁין[20].**

16) לעיל פ"ח, ה"א. וראה בביאורנו שם. 17) ואז נחשבת הנתינה הקודמת כאילו נתקיימה עכשיו לאחר הגעת הזמן. 18) כגון בצדי רשות הרבים, שאינם כרשות הרבים, ועדיין לא יצא הגט מרשותה הקודמת, בניגוד להניחתו ברשות הרבים, שאפילו ממון גמור שלה יוצא בה מרשותה, ופסקה ממילא נתינתו הקודמת, והתורה אמרה: "ונתן בידה" - לא שתקח היא מעצמה, כמבואר לעיל פ"א הי"ב. 19) בדפוס ווניציאה, חסרה תיבה זו. וראה בפ"ד מהל' אישות ה"ז והערה מג. 20) השווה לעיל הל' אישות פ"ז הי"א, שמקורו בקידושין נט, ב. ומשם למד רבינו לענין גירושין, ששניהם הושוו זה לזה, כמבואר בקידושין ה, א.

43 **ו. הַנּוֹתֵן גֵּט בְּיַד אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: אִם לֹא תִּתְּנִי לִי**
44 **מָאתַיִם זוּז אֵין זֶה גֵּט[21] אוֹ אֵין אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה**

לֹא גֵרֵשׁ כְּלָל[22], וְאֵין כָּאן גֵּט, לֹא עַל תְּנַאי וְלֹא תָּלוּי בְּמַעֲשֶׂה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

21) ולא אמר לה: הרי זה גיטך. 22) אע"פ שמשמעו אם תתן תהיה מגורשת, ש"מכלל לאו אתה שומע הן" (ראה שבועות לו, א) - כל שלא אמר בפירוש "הרי את מגורשת" - אינה מגורשת, משום חומר איסור אשת איש, וכן אמרו ב"ירושלמי" (קידושין פ"ג, ה"ג): "בכל מקום אית לרבי מאיר ממשמע לאו אתה שומע הן, וכאן לית ליה . . . חומר הוא בעריות".

ז. הָרוֹצֶה לְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי וְיִהְיֶה עִנְיַן תְּנָאוֹ שֶׁלֹּא תִּתְגָּרֵשׁ עַד זְמַן פְּלוֹנִי[23] - הֲרֵי זֶה מוֹצִיא עִנְיָן זֶה בִּלְשׁוֹן תְּנַאי, וְיִתְלֶה[24] הַתְּנַאי בְּבִיאָתוֹ בִּזְמַן קָבוּעַ אוֹ בַּהֲלִיכָתוֹ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר לָהּ: אִם לֹא בָּאתִי מִכָּאן[25] וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט, וְאִם בָּאתִי בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - לֹא יִהְיֶה גֵּט[26]; וְנוֹתֵן הַגֵּט בְּיָדָהּ. אוֹ יֹאמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא אָבוֹא לִמְדִינָה זוֹ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[27]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[28].

23) ואינו רוצה שיהיה לו דין "המגרש לאחר זמן" שיצטרך להיות הגט ברשותה כשיגיע הזמן, כמבואר לעיל ה"ה. 24) ובכת"י התימנים: "ויתנה". 25) = מעכשיו. 26) כאן צריך לכפול תנאו, שאם לא יכפלנו אין תנאו קיים, והרי היא מגורשת אפילו אם יבוא בתוך שלשים יום, כמבואר לעיל פ"ו מהל' אישות ה"ה והי"ג. 27) כאן אינו צריך לכפול תנאו, כמבואר לעיל (שם, הי"ז ובביאורנו). 28) גיטין עז, א.

ח. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁיִּהְיֶה גֵּט אִם לֹא בָּא עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם לִמְדִינָה זוֹ, וְהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְחָלָה אוֹ עִכְּבוֹ נָהָר וְלֹא בָּא עַד אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט[29]. אֲפִלּוּ עוֹמֵד וְצוֹוֵחַ: הֲרֵי אֲנִי אָנוּס. שֶׁאֵין אֹנֶס בַּגִּיטִין[30]. וְאַף עַל פִּי שֶׁגִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ לְגָרֵשׁ[31].

29) שהרי לא בא. 30) אין טענת אונס לבטל גט (כתובות ב:) והטעם, משום נשים צנועות, שלעפמים לא יאנס ולא יבוא (והרי זה גט), והיא תחשוש שמא נאנס ולפיכך לא בא, ותדאג מלהנשא ותשב עגונה (שם). 31) אין גילוי דעת מועיל בגיטין, כמבואר לעיל פ"ו הכ"ה. ודעת ה'תוספות' בכתובות ג, א שאין הדברים אמורים אלא באונס המצוי, כגון עכבו נהר, או אונס המצוי במקצת, כגון חולי, שהיה לו להעלות על דעתו ולהתנות בפירוש, שאם יאנס יתבטל הגט. אבל אונס שאינו מצוי כלל, כגון נפל עליו הבית, בזה יש טענת אונס בגיטין והגט בטל. ובהל' מכירה פי"ט ה"ה, כותב רבינו: "המוכר קרקע לחבירו, והתנה עמו שכל אונס שיוולד בקרקע זה יהיה (המוכר) חייב לשלם, אפילו בא גוי וגזלה מחמת המוכר - חייב לשלם, אבל אם נפסק הנהר שהיה משקה אותה . . . או שבאה זועה והשחיתה אותה . . . פטור, שאונס שאינו מצוי הוא ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה, וכל אונס שאינו מצוי - אינו בכלל התנאי הזה". הרי, שאפילו אם התנה בפירוש לקבל עליו כל אונס, אין אונס שאינו מצוי בכלל, קל־וחומר לתנאי בגיטין שלא הזכיר דבר האונס בתנאו, שהגט בטל מחמת אנסו (מגיד־משנה).

ט. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ כְּשֶׁיַּעֲבֹר מִנֶּגֶד פָּנֶיהָ שְׁלֹשִׁים יוֹם[32], וְהָיָה הוֹלֵךְ וָבָא הוֹלֵךְ וָבָא[33] וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ - כְּשֶׁיֵּלֵךְ וְיִשְׁהֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם[34] תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וָבָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[35], הוֹאִיל וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ, הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[36]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִתְנָה וְאָמַר[37]: הֲרֵי הִיא נֶאֱמֶנֶת עָלַי לוֹמַר שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּיהָ; אֲבָל אִם לֹא הֶאֱמִינָהּ - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא פִּיְּסָהּ כְּשֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וּבָא, וּמְחָלָה לוֹ[38], וְחָזַר וּבִטֵּל הַגֵּט[39] כְּשֶׁפִּיְּסָהּ. וּמִפְּנֵי חֲשַׁשׁ זֶה יִהְיֶה הַגֵּט פָּסוּל[40] אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְכֵן הָאוֹמֵר לָאִשָּׁה: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהָיָה עִמָּהּ בַּמְּדִינָה - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא פִּיְּסָהּ[41], עַד שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי.

32) שישהה שלשים יום ולא יראה פניה. והמדובר כשאמר לה בלשון "על מנת": "הרי את מגורשת ממני על־מנת שאעבור מנגד פניך שלשים יום", וראה להלן הערה לח. 33) וראה אותה. 34) רצופים. 35) לנתינת גיטו, כיון שעברו אחר־כך שלשים יום רצופים שלא ראה אותה - נתקיים תנאו. 36) כי אילו נתייחד עמה, אסור לגרשה בגט זה, שמא יאמרו גיטה קודם לבנה, כמבואר לעיל פ"ג, ה"ה. 37) בשעת הנתינה, לפני עדים. 38) את תנאו (שאם לא יראה פניה שלשים יום - תתגרש). שכל עיקרו לטובתה ולהנאתה, שרוצה שיהיה אצלה ולא יתרחק ממנה, ומכיון שמוחלת לו על תנאו - אף אם לא יראה פניה שלשים יום, אין זה קיום התנאי, כיון שלא איכפת לה אם אינו בא, ונמצא שהגט מתבטל על ידה. וראה להלן ה"י. 39) שאף־על־פי שאמר לה: מעכשיו, או 'על מנת', וכבר נתבאר לעיל פ"ח ה"א, שמשהגיע הגט לידה אינו יכול לבטלו - בכל זאת אם שניהם בטלוהו לפני שנתקיים התנאי - הרי הוא מבוטל. ויצא לו לרבינו דין זה מגירסתו במשנה (גיטין עו.) "על־מנת שאעבור מכנגד פניך וכו'", ואמרו על זה שם בגמרא: "באומר נאמנת עלי שלא באתי", - הרי שאם לא האמינה, יש מקום לביטול הגט, אפילו כשאמר לה "על מנת" (מגיד־משנה בשם הרמב"ן). 40) מדבריהם, כי מדין תורה העמד דבר על חזקתו, ואין לחוש שמא פייסה. 41) וביטל הגט, שהרי הוא עמה בעיר (שם עו:).

י. וְכֵן כָּל הַתְּנָאִין שֶׁהֵן תְּלוּיִין בִּרְצוֹנָהּ[42], וְאִם רָצָת וּמְחָלָה אוֹתָן לְבַעְלָהּ[43] בָּטֵל הַגֵּט - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא פִּיֵּס[44], עַד שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִתְגָּרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין, שֶׁלִּבּוֹ גַּס[45] בָּהּ; אֲבָל בְּמִתְגָּרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא פִּיֵּס[46].

42) ולהנאתה. 43) כאומרת: כלום אמרתי אלא להנאתי, זוהי הנאתי שלא אתגרש (ר"ן שם). 44) וכל זה בתנאי

"על מנת" שהיא מגורשת משעת נתינת הגט (לכשיתקיים התנאי), לפיכך אינו יכול לבטלו בלא הסכמתה, אבל בתנאי "אם יהיה" שאינה מתגרשת אלא כשיתקיים התנאי - יכול הוא בעצמו לבטל הגט ואין צורך במחילתה, כמבואר לעיל פ"ח ה"א. ולדעת הראב"ד אפילו בתנאי "על מנת" כל זמן שלא נתקיים התנאי, יכול לבטל הגט ואין צורך במחילתה, והוא צווח: "חיי ראשי, איני יודע מחילה זו מה היא, שאם נתפייס עמה שלא לגרשה, יכול לבטל הגט שבידה כל זמן שלא נתקיים התנאי". 45) רגיל ומקורב אליה, ואינו מתבייש בפניה. 46) גיטין כט, ב. ורש"י מפרש שם: "בנשואה, חביבה עליו ומחזר לפייסה". והשווה לקמן הלכה מא.

1 **יא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם לֹא בָּאתִי מִכָּאן[47] וְעַד**
2 **שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בַּסֵּתֶר בָּא,**
3 **שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָבוֹא בְּצִנְעָה[48]. וְאִם תֵּם הַזְּמַן**
4 **שֶׁקָּבַע וְלֹא בָּא - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. מֵת בְּתוֹךְ שְׁנֵים**
5 **עָשָׂר חֹדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא וַהֲרֵי הִיא**
6 **מְגֹרֶשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא בִּמְקוֹם יָבָם עַד אַחַר שְׁנֵים עָשָׂר**
7 **חֹדֶשׁ כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי[49].**

47) מהיום. 48) שם עו, ב. וכלשון השניה המקילה בזה. הואיל וכל החשש הזה אינו אלא מדבריהם, כמבואר בביאורנו לעיל הלכה ס - הלך אחרי המקיל. 49) בפועל, כמבואר בביאורנו לעיל פ"ח הכ"ב. ואז היא מגורשת למפרע ואינה זקוקה ליבום, אבל אם תרצה להנשא בתוך י"ב חודש - תצטרך לחלוץ מיבמה (גיטין, שם).

8 **יב. בָּרִיא שֶׁהִתְנָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה גֵּט אִם מַתִּי[50], אוֹ חוֹלֶה**
9 **שֶׁהִתְנָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה גֵּט אִם מַתִּי מֵחֳלִי זֶה - לֹא אָמַר**
10 **כְּלוּם. שֶׁמַּשְׁמָעוּת 'אִם מַתִּי' - לְאַחַר מִיתָה[51],**
11 **וּמַשְׁמָעוֹ מֵעַתָּה[52]. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר 'אִם מַתִּי' - הֲרֵי**
12 **זֶה כְּאוֹמֵר 'לְאַחַר מוֹתִי', וְאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[53].**

50) ולא תצטרך ליפול לפני יבם. 51) שהגט יחול אז. 52) אם יתקיים תנאי זה שאמות, יחול הגט למפרע. 53) וזקוקה היא ליבום. וכל זכויות האלמנה בנכסי בעלה נוהגות בה (שם עב.). ודעת הראב"ד שהלכה כרבי יוסי האומר (בבא־בתרא קלו.): "זמנו של שטר מוכיח עליו". ומאחר שבגט כתוב תאריך יום נתינתו, הרי זה כאילו אמר זה גיטך מהיום אם מתי, שהיא מגורשת כשימות, כמבואר בהלכה הבאה. וראה בפי"ב מהל' זכיה הט"ו.

13 **יג. אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם מַתִּי, אוֹ**
14 **מֵהַיּוֹם אִם מַתִּי - הֲרֵי זֶה גֵּט, וּכְשֶׁיָּמוּת תִּהְיֶה**
15 **מְגֹרֶשֶׁת[54].**

54) למפרע (שם). וכתב רבינו־תם (הובאו דבריו ב'הגהות מיימוניות') שיותר טוב שיאמר: "מעכשיו" משיאמר "מהיום", שאם אמר "מהיום" ומת באותו יום - יש להסתפק, שמא מסוף היום התכוין וכבר מת ואין גט לאחר מיתה. ולדעת הרמב"ן אפילו אמר "מהיום" ומת בסוף היום - הרי זו מגורשת.

16 **יד. אָמַר: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אוֹ מֵהַיּוֹם לְאַחַר**
17 **מִיתָתִי[55], וּמֵת - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁמָּא אַחַר**
18 **שֶׁאָמַר מֵעַכְשָׁיו חָזַר בּוֹ מִלְּשׁוֹן מֵעַכְשָׁיו וְסָמְכָה**
19 **דַּעְתּוֹ עַל לְאַחַר מִיתָה, וְאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[56].**

55) כלומר: אמר "הרי זה גיטך מעכשיו לאחר מיתתי" או אמר "הרי זה גיטך מהיום לאחר מיתתי". 56) ולפיכך חולצת (שמא אינו גט), ולא מתייבמת, שמא היא מגורשת וגרושת אחיו אסורה ליבם (שם). ומובן שאינה ניזונת מנכסי בעלה המת "שאין מוציאים מיד היורש מספק", כמבואר לעיל פי"ח מהל' אישות הכ"ה.

20 **טו. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ לְכְשֶׁתֵּצֵא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, וּמֵת**
21 **בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ גֵּט[57]. עַל מְנָת שֶׁתִּזְרַח חַמָּה, וּמֵת**
22 **בַּלַּיְלָה - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[58], וּכְשֶׁתִּזְרַח חַמָּה יִתְקַיְּם**
23 **הַתְּנַאי[59]. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁאִם זָרְחָה[60] חַמָּה יִהְיֶה גֵּט**
24 **וְאִם לֹא זָרְחָה לֹא יִהְיֶה גֵּט, וּמֵת בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ גֵּט;**
25 **שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי עַד שֶׁמֵּת[61], וְאֵין גֵּט לְאַחַר**
26 **מִיתָה[62].**

57) שלא נתכוין זה לגרשה אלא לכשתצא חמה מנרתקה (= מן התיק שלה, כלומר במלוא זהרה וחמימותה, ראה ברש"י לבבא־מציעא פו:). והרי מת מקודם ואין גט לאחר מיתה. 58) שכל האומר 'על־מנת' כאומר 'מעכשיו'. 59) והרי זו מגורשת למפרע. 60) שיהיה מחר יום מעונן, וזהרורי השמש לא ייראו. 61) שכל תנאי המנוסח בלשון: "אם יהיה ואם לא יהיה" אין הגט חל אלא לכשיתקיים התנאי, כמבואר לעיל פ"ח ה"א. 62) גיטין עז, א.

27 **טז. שְׁכִיב מְרַע[63] שֶׁכָּתַב גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְגֵרֵשׁ[64] וְעָמַד -**
28 **אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[65], שֶׁאֵין גִּטּוֹ כְּמַתְּנָתוֹ[66]. שֶׁאִם**
29 **תֹּאמַר יַחֲזֹר בּוֹ, יֹאמְרוּ: גִּטּוֹ לְאַחַר מִיתָה יְגָרֵשׁ[67],**
30 **כְּמוֹ מַתְּנָתוֹ שֶׁאֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[68].**

63) "חולה שאינו יכול להלך על רגליו בשוק והריהו נופל על המיטה, הוא הנקרא שכיב מרע" (מלשון רבינו בפ"ח מהל' זכיה ומתנה ה"ב). 64) סתם, ולא הזכיר דבר מיתתו במסירתו. 65) מגיטו, לומר לא גמרתי לגרשה אלא אם אמות (לפטרה מזיקת יבום), והרי חי אני. 66) שאם כתב כל נכסיו סתם ועמד מחליו - חוזר בו, שלא נתכוין לתת כלום אלא לאחר מותו, ואפילו לא פירש שהוא מצוה מחמת מיתה, כמבואר בבבא־בתרא קנא, ב. 67) שהרי אם ימות הרי זה גט, ויבואו להכשיר אפילו אם יאמר בפירוש: זה גיטך לאחר מותי, והם לא ידעו שלפיכך מגורשת בגט שכיב מרע כשנתן סתם (לא הזכיר דבר מותו), שדעתו לגרשה מעכשיו על־מנת שימות, כדין המבואר לעיל הי"ג (גיטין עג. וברש"י). 68) תקנת חכמים היא, שתועיל מתנתו לאחר מיתה, ודבריו יהיו ככתובים וכמסורים, כדי שלא תיטרף דעתו עליו, כשידע שאין דבריו קיימים (רשב"ם בבא־בתרא קלג. ע"פ דברי רבא שם, קמז:).

31 **יז. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵהַיּוֹם אִם מַתִּי מֵחֳלִי זֶה, וְנָפַל**
32 **עָלָיו בַּיִת אוֹ נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ טְרָפוֹ אֲרִי וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה**
33 **וּמֵת - אֵינוֹ גֵּט[69].**

69) שהרי לא מת מחמת חולי זה (גיטין עג. וירושלמי שם פ"ז ה"ד).

יח. אָמַר לָהּ: אִם לֹא יַעֲמֹד מֵחֳלִי זֶה, וְנָפַל עָלָיו בַּיִת אוֹ נִשְׁכּוֹ נָחָשׁ אוֹ טְרָפוֹ אֲרִי - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[70]. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם מַתִּי מֵחֳלִי זֶה, וְעָמַד וְהָלַךְ בַּשּׁוּק[71] וְחָלָה וּמֵת - אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם מֵחֲמַת הַחֳלִי הָרִאשׁוֹן מֵת - הֲרֵי זֶה גֵּט[72], וְאִם לָאו - אֵינוֹ גֵּט. וְאִם נִתַּק[73] מֵחֳלִי לָחֳלִי וְלֹא עָמַד[74] בַּשּׁוּק - הֲרֵי זֶה גֵּט, וְאֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד[75].

70) שמא הכוונה באמרו: "אם לא יעמוד מחולי זה" - אם לא יעמוד מתוך חולי זה, והרי לא עמד ממנו ומגורשת. ושמא הכוונה "מחולי זה" - מחמת חולי זה, והרי לא מת מחמתו. ולפיכך מגורשת מספק וחולצת ולא מתייבמת (גיטין שם, וראה ב'שירי קרבן' ל'ירושלמי' שם, וכן בהגהות 'מחנה אפרים'). 71) אפילו שלא על משענת. וראה בפ"ח מהל' זכיה הכ"ו. 72) גיטין עב, א. שבוודאי לא נתרפא לגמרי כשעמד מחליו, שהרי מת מאותו חולי. 73) נעתק. 74) "ולא הלך על משענתו בשוק" (מלשון רבינו שם הכ"ה). 75) הואיל ולא הלך בין חולי לחולי - ודאי יש בו מחולי הראשון (שם עב: וברש"י שם).

יט. וּבְכָל אֵלּוּ הַתְּנָאִין, כָּל הַיָּמִים שֶׁמִּנְּתִינַת הַגֵּט עַד שֶׁיָּמוּת וְיִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאֵי הֲרֵי הִיא מְגֹרֶשֶׁת[76] לְכָל דָּבָר[77]. וּבְלִבַּד שֶׁלֹּא תִּתְיַחֵד עִמּוֹ[78], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[79].

76) כדעת החכמים בתוספתא גיטין פ"ה ה"ד, וכגירסת הרי"ף שם ש"מגורשת לכל דבר". אבל בש"ס שלנו (גיטין עד.) הגירסה: "וחכמים אומרים, מגורשת ואינה מגורשת". 77) שאינו זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ואינו יורשה ואינו מיטמא לה (אם הוא כהן). 78) "שאם נתייחד עמה בפני שני עדים . . . הרי זו ספק מגורשת, שמא בעלה ובטל הגט". 79) לעיל פ"ח ה"ב. וראה לקמן פ"י הי"ח.

כ. חוֹלֶה שֶׁרָצָה לְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ עַל תְּנַאי כְּשֶׁיָּמוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם, וְאִם עָמַד לֹא תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת[80], וְלֹא רָצָה לְגָרְשָׁהּ מֵעַכְשָׁיו[81] כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף[82] דַּעְתּוֹ - כָּךְ הוּא כּוֹתֵב בַּגֵּט אַחַר שֶׁכּוֹתֵב הַתֹּרֶף[83], אוֹ אוֹמֵר לָהּ כְּשֶׁנּוֹתֵן הַגֵּט: אִם לֹא מַתִּי - לֹא יִהְיֶה גֵּט, וְאִם מַתִּי - יִהְיֶה גֵּט, וְאִם לֹא מַתִּי - לֹא יִהְיֶה גֵּט. כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה[84] תְּנַאי כָּפוּל[85], וְהֵן קוֹדֵם לְלַאו[86], וְלֹא יִפְּתַח פִּיו תְּחִלָּה לְפַרְעָנוּת[87]. וְאִם מֵת - תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת כְּשֶׁיָּמוּת[88]. וְהוּא, שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ קֹדֶם מִיתָה[89].

80) ועל כרחו מוכרח להתנות, שאם יגרש סתם, לא יוכל לחזור בו אפילו כשיעמוד מחליו, כמבואר לעיל הלכה טז. 81) לומר: הרי זה גיטך מעכשיו אם מתי, כמבואר לעיל הלכה יג. 82) תתבלבל, תחלש עליו דעתו בחשבו שהיא כבר מגורשת ממנו, ואם הוא כהן לא יוכל להחזירה. 83) כי לפני התורף אין כותבים שום תנאי, כמבואר לעיל פ"ח, ה"ד. 84) בכת"י תימן: שיהיה. 85) שאם לא יכפול, מגורשת היא אפילו כשלא יתקיים תנאו. 86) כתנאי בני גד ובני ראובן, וכמבואר לעיל פ"ו מהל' אישות ה"ו־יד. 87) לפיכך הוא מקדים לומר: אם לא מתי, כדי שלא יפתח פיו לשטן (ברכות יט.), ועיקר התנאי הוא פותח ב"הן קודם ללאו" (גיטין עה:). 88) שגיטו ומיתתו באים כאחד, השווה לעיל פ"ו, הי"ח. שכל שהתנאי אינו בדבר אחר אלא במיתה עצמה, אין זה גט לאחר מיתה, אלא בעת המיתה נתקיים התנאי ושניהם באים כאחד. ואין זה דומה לדין "זה גיטך אם מתי, הרי זה כאומר לאחר מותי, ואין גט לאחר מיתה" (לעיל הי"ב) כי שם לא כפל את תנאו ולא התכוין בכלל להתנות, אלא רצה שהגט יחול לאחר מיתה. כי כל האומר: "לאחר זמן קבוע", אינו תנאי (ראה לעיל ה"א), אבל כאן כשכפל את תנאו - לא התכוין לומר שהגט יחול לאחר מיתה, אלא תלה גיטו במיתתו, וכשימות נתקיים תנאו, וגיטו ומיתתו חלים כאחד (לחם־משנה). 89) כי אינה מגורשת אלא בשעת מיתתו, ואם עד אז לא קיבלה גיטה - במה תתגרש? ואם קיבלה גיטה לאחר מותו - מה מועיל לה? ראה לעיל ה"ה.

כא. בַּעַל שֶׁאָמַר לְאֶחָד: זְכֵה בְּגֵט זֶה לְאִשְׁתִּי כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם, וְנָתַן הַגֵּט לְיָדוֹ[90], וּמֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁרֹב הַנָּשִׁים זְכוּת הוּא לָהֶן שֶׁלֹּא יִפְּלוּ לִפְנֵי יָבָם, וּלְפִיכָךְ תִּהְיֶה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, הוֹאִיל וְזָכָה לָהּ בּוֹ אַחֵר[91].

90) עשאו שליח לקבלה, שתתגרש בגט זה מעכשיו. 91) כי זכין לאדם שלא בפניו, והרי זה כאילו קיבלתו ע"י שליח זה. אבל הואיל ולפעמים היא אוהבת את יבמה (גיסה), נמצא שגט זה הוא לחובתה ואין חבין לאדם שלא בפניו ואינה מגורשת, ולפיכך הרי זו ספק מגורשת וחולצת ואינה מתייבמת (יבמות קיח:).

כב. אָמַר לָעֵדִים: לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּתְבוּ גֵּט[92] לְאִשְׁתִּי, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ כוֹתְבִין[93] וְנוֹתְנִין לָהּ[94] אַחַר הַזְּמַן שֶׁקָּבַע. וְאִם כְּתָבוּהוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן, אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוּהוּ לָהּ לְאַחַר זְמַן שֶׁאָמַר - אֵינוֹ גֵּט[95]. כְּתָבוּהוּ אַחַר זְמַן שֶׁאָמַר, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּנָּתֵן לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[96]. וְאִם לֹא נוֹדַע אִם מִיתָה קָדְמָה לִנְתִינַת הַגֵּט אוֹ נְתִינַת הַגֵּט קָדְמָה לְמִיתָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[97].

92) בכת"י התימנים: כתבו גט ותנו לאשתי. 93) ואין אומרים שכוונתו שיכתבו בתוך י"ב חודש ויתנו לה לאחר מכאן. 94) ובכת"י התימנים: כותבים אחר הזמן שקבע ונותנים לה. 95) גיטין עו, ב. שלא נעשו שלוחיו לכתבו לפני זמנו. 96) שם. שהשליח בא מכוח הבעל, וכשמת הבעל בטלה שליחותו (שם כט:). 97) שם עו, ב. ואין אומרים נעמידנו בחזקת חי בשעת נתינה, שכיון שעכשיו מת הורעה חזקתו, ומסופקים אנו שמא לפני הנתינה מת (ר"ן שם).

כג. אָמַר לָהֶן: כִּתְבוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי גֵּט אַחַר הַשָּׁבוּעַ[98]

- אֵין כּוֹתְבִין אֶלָּא עַד שָׁנָה אַחַר הַשָּׁבוּעַ[99]. אָמַר לָהֶן: לְאַחַר שָׁנָה - אֵין כּוֹתְבִין [אֶלָּא] עַד לְאַחַר חֹדֶשׁ מִשָּׁנָה שְׁנִיָּה[100]. אָמַר לָהֶן: לְאַחַר הַחֹדֶשׁ - (אֵין) כּוֹתְבִין עַד לְאַחַר הַשַּׁבָּת מֵחֹדֶשׁ שֵׁנִי. אָמַר: לְאַחַר שַׁבָּת - (אֵין) כּוֹתְבִין לְאַחַר הַשַּׁבָּת עַד סוֹף יוֹם שְׁלִישִׁי[101]. אָמַר לָהֶן: כִּתְבוּ וּתְנוּ לָהּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת - כּוֹתְבִין מִיּוֹם רְבִיעִי וְעַד סוֹף יוֹם שִׁשִּׁי וְנוֹתְנִין לָהּ[102].

כד. הֲרֵי שֶׁאֵחֲרוּ אַחַר הַזְּמַן שֶׁאָמַר וְאַחַר כָּךְ כָּתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לָהֶן לְאַחַר הַחֹדֶשׁ וְכָתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת מֵחֹדֶשׁ שֵׁנִי[103] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[104].

כה. נִתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁאָמַר לָהֶן לִכְתֹּב וְלַחְתֹּם וְלִתֵּן לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִכְתְּבוּ. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם הַגֵּט שֶׁנִּתַּן לָהּ לְיָדָהּ, כְּשֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ נִפְסַל[105] הַגֵּט שֶׁמָּא בָעַל[106], קַל וָחֹמֶר לָזֶה שֶׁלֹּא נִכְתַּב[107]. וְאִם כָּתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ אַחַר שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ - אֵינוֹ גֵט[108].

כו. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי - אֶחָד כּוֹתֵב עַל יְדֵי כֻּלָּם[109]; כֻּלְּכֶם כִּתְבוּ - כּוֹתֵב אֶחָד מֵהֶם בְּמַעֲמַד[110] כֻּלָּם. הוֹלִיכוּ גֵט זֶה לְאִשְׁתִּי - מוֹלִיכוֹ אֶחָד מֵהֶן עַל יְדֵי כֻּלָּם; כֻּלְּכֶם הוֹלִיכוּ גֵט זֶה לְאִשְׁתִּי - מוֹלִיכוֹ אֶחָד מֵהֶן בְּמַעֲמַד כֻּלָּם[111].

98) = אחר שמיטה זו. 99) כל השנה השמינית כותבים, אבל אחרי שעוברת שנה זו אין כותבים, שכל 'אחר' פירושו: 'סמוך', ולא מופלג. 100) בדפוס רומי ר"מ: לאחר שנה, כותבים עד לאחר חודש משנה שניה. 101) בדפוס הנ"ל: לאחר החודש, כותבים עד לאחר השבת מחודש שני. אמר לאחר שבת, כותבים לאחר השבת עד סוף יום שלישי. 102) גיטין עז, א. שהימים: א, ב, ג, נקראים על שם השבת שעברה, אבל רביעי חמישי וששי נקראים על שם שבת הבאה (רש"י שם).

103) כלומר, בשבת שניה של חודש שני (כסף־משנה). 104) מדבריהם. ואם נשאת לא תצא, שמצד הדין, כל שהוא אחר הזמן שאמר, אפילו מופלג נקרא 'לאחר', אלא שהחכמים תיקנו לכתוב בזמן שהוא 'אחר' ממש סמוך לו, ואין כאן אלא פסול מדרבנן (כסף־משנה).

105) בדפוס ר"מ, וכן בכת"י התימנים: נפסד. 106) וקידשה בביאה, כמבואר לקמן פ"י הי"ח. 107) שבוודאי יש לחוש שמא פייסה, וביטל הגט לפני כתיבתו. 108) ובטל לגמרי מן התורה, כי כל שנתייחד עמה אחרי אמירתו - ודאי חזר בו וביטל שליחותם לגמרי. ואין זה דומה לגט ישן, שאם נתגרשה בו תינשא (ראה לעיל פ"ג ה"ה) - כי שם עשה בעצמו מעשה הנתינה אחרי שנתייחד, נמצא שחיזק הגט, אבל כאן לא עשה שום מעשה לחיזוק הגט אחרי שנתייחד, ודאי ביטל שליחותם ואין במעשיהם כלום (מגיד־משנה).

109) בעבור כולם. 110) בנוכחות. 111) שהרי הקפיד והתנה על כולם שיוליכוהו כדי לביישה (גיטין סז: וראה ברש"י שם יח:).

כז. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵט וְחַתְּמוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי - אֶחָד מֵהֶן כּוֹתֵב, וּשְׁנַיִם מֵהֶן חוֹתְמִין[112], וְאֶחָד מֵהֶן נוֹתְנוֹ לָהּ. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַכּוֹתֵב אֶחָד מִשְּׁנֵי הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ בּוֹ[113], וְהוּא הַשָּׁלִיחַ שֶׁנִּתְּנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. אָמַר לָהֶן: כֻּלְּכֶם חַתֹּמוּ - כֻּלָּם חוֹתְמִין. וְאִם מְנָאָן, בֵּין שֶׁמָּנָה כֻּלָּם בֵּין שֶׁמָּנָה מִקְצָתָן, וְאָמַר לָהֶן: חַתֹּמוּ - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר לָהֶן: כֻּלְּכֶם חַתֹּמוּ[114]. וּשְׁנַיִם שֶׁחוֹתְמִין בַּתְּחִלָּה הֵן מִשּׁוּם עֵדִים, וְהַשְּׁאָר מִשּׁוּם תְּנַאי[115]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ הַשְּׁאָר פְּסוּלִין[116], אוֹ חָתְמוּ זֶה הַיּוֹם וְזֶה לְמָחָר[117], אֲפִלּוּ לְיָמִים הַרְבֵּה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[118]. מֵת אֶחָד מֵהֶן קֹדֶם חֲתִימָה - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל[119]. הָיָה אֶחָד מִשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים פָּסוּל - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[120], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ עֵד פָּסוּל כָּשֵׁר בְּעֵדוּת שְׁאָר שְׁטָרוֹת בְּעֵת שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים רַבִּים[121]. וְלֹא הִכְשִׁירוּהוּ[122] בַּגֵּט שֶׁעֵדָיו רַבִּים אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁעֵדֵי מְסִירָה הֵן הָעִקָּר[123].

112) שם סו, ב. 113) שם פח, א. "חתם סופר ועד כשר". ואין חוששים שמא לא ציוה הבעל שיחתום הסופר, אלא אמר לשנים אמרו לסופר פלוני ויכתוב, ולפלוני ופלוני ויחתמו, וחששו השליחים שמא יתבייש הסופר, שאין מקבלים אותו בעד, והחתימוהו בלא דעת הבעל, נמצא סופר זה חתם שלא כדין, שכבר פסק רבינו לעיל פ"ב ה"ו, שהבעל עצמו צריך לומר לסופר כתוב ולעדים חתומו, ואם אמר ע"י אחרים - הרי זה גט פסול, וכן אמרו בגיטין סז, א: "לא תיעשה כן בישראל" וממילא אין כל חשש. ולא נתכוונו רבינו להכשיר לכתחילה לסופר לחתום, אלא אם חתם הסופר - כשר הגט בדיעבד, וינתן לה (כסף־משנה). 114) וכל אלה המנויים חותמים (גיטין סז:). 115) שם יח, ב. כאילו הטיל תנאי בגט זה - כדי לביישה - שלא יהיה גט כשר עד שיחתמו כולם. 116) קרובים זה לזה, או פסולים לעדות (ראה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ו). 117) שנים הראשונים חתמו ביום כתיבתו כדין (ראה לעיל פ"א הכ"ה) והיתר חתמו זה היום וזה למחר, ולפני נתינתו לאשה חתמו כולם. 118) שם. כי לא חתמו בתורת עדים אלא לקיים תנאו, ואילו היו השאר משום עדים היה הגט פסול, משום 'מוקדם' (לעיל פ"א הכ"ה). וכן אם נמצא אחד מהם פסול, נפסל הגט (ראה למעלה פ"א הי"ז) כדין כל עדות שאם בטלה מקצתה - בטלה כולה, כמבואר במס' מכות ו, א. 119) שם סו, ב. שהרי לא נתקיים תנאו. 120) מדבריהם. 121) וזימן את כולם לחתום כעדים, שאז אם בטלה מקצת העדות - בטלה כולה, כמבואר בפ"ה מהל' עדות ה"ו. ודווקא כשעד אחד מהשנים הראשונים נמצא פסול - אז הגט פסול, שלא יבואו להכשיר גם בשאר שטרות שהעדים הראשונים נראים כעיקר החתימה, אבל אם אחד משאר העדים נמצא פסול - הגט כשר, כי יאמרו השנים הראשונים הם עיקר, והשאר למילוי בלבד, ולא יבואו להחליף בשטרות (כסף־משנה הל' עדות, שם).

122) מן התורה, שהרי אין הגט בטל, אלא פסול מדבריהם, ולמה לא יהיה בטל ממש כבשאר שטרות (לחם־משנה).
123) בגט, שאע"פ שחתומים בו עדים, נותנו בפני שנים "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל פ"א הט"ו), ולפיכך אין לחוש אם אחד מן העדים הראשונים החתומים בגט נמצא פסול, והגט כשר מן התורה, ואילו בשאר שטרות אין עדי המסירה עיקר, כי אם יש בהם עדי חתימה אין עוד צורך בעדי מסירה, ולפיכך אם נמצא אחד מעדי חתימתם פסול - בטל הוא מן התורה. השווה פי"א מהל' מלוה ולוה ה"ב, ופ"ה מהל' עדות ה"ו (מגיד־משנה).

1 **כח. תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁהָאוֹמֵר לְרַבִּים[124] לִכְתֹּב גֵּט אוֹ**
2 **לַחְתֹּם אוֹ לְהוֹלִיךְ גֵּט לְאִשְׁתּוֹ: אִם לִכְתִיבָה - אוֹמֵר**
3 **לָהֶן: כָּל אֶחָד מִכֶּם יִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְכֵן לְהוֹלָכָה:**
4 **כָּל אֶחָד מִכֶּם יוֹלִיךְ, וְאִם לַחֲתִימָה - יֹאמַר לָהֶן: כָּל**
5 **שְׁנַיִם מִכֶּם יַחְתְּמוּ בְּגֵט זֶה[125] וְיִתְּנוּ לְאִשְׁתִּי.**

124) במעמד רבים. 125) שאם לא ידגיש כן, שמא יטעו לחשוב שלכולם התכוין, והואיל ולא חתמו כולם - נמצא גט בטל (גיטין סז:). אף־על־פי שלפי הדין, כל שלא אמר "כולכם" - אחד כותב ושנים חותמים ואחד מוליך (כדלעיל הכ"ז).

6 **כט. וְלָמָּה אָמְרוּ חֲכָמִים[126]: עֵדֵי הַגֵּט אֵין חוֹתְמִין**
7 **אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמַר לְרַבִּים: כֵּלְכֶם**
8 **חֲתַמְתּוּ. אִם תֹּאמַר חוֹתְמִין זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה - שֶׁמָּא**
9 **יָעִידוּ שְׁנַיִם, וְתִטֹּל הַגֵּט בְּיָדָהּ, וְתַחְשֹׁב שֶׁכְּבָר הֵעִידוּ**
10 **בּוֹ, וַעֲדַיִן לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[127].**

126) גיטין י, ב. וראה לעיל פ"א הכ"ד. 127) כי הוא הקפיד על חתימת כולם ונמצא הגט בטל, ולפיכך גזרו אפילו כשלא אמר: "כולכם" שיהא הגט פסול, כמבואר לעיל (שם).

11 **ל. אָמַר לִשְׁלֹשָׁה: שְׁנַיִם מִכֶּם יִכְתְּבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי**
12 **וַיַּחְתְּמוּ וְיִתְּנוּ לָהּ, וְהָיָה בָּהֶן אָב וּבְנוֹ - בֵּין שֶׁחָתַם**
13 **הַבֵּן עִם הָאֶחָד בֵּין שֶׁחָתַם הָאָב עִם הָאֶחָד[128], הֲרֵי**
14 **זֶה גֵּט כָּשֵׁר; שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה הַבֵּן שָׁלִיחַ בִּמְקוֹם**
15 **הָאָב[129].**

128) בדפוס רומי (ר"מ): האחר. 129) גיטין סו, א.

16 **לא. אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ לִפְלוֹנִי שֶׁיּוֹלִיךְ**
17 **לְאִשְׁתִּי, אוֹ תְּנוּ לְשָׁלִיחַ שֶׁיּוֹלִיךְ לָהּ - אֶחָד מֵהֶן**
18 **כּוֹתֵב, וּשְׁנֵיהֶם חוֹתְמִין[130] וְנוֹתְנִין לְשָׁלִיחַ. וְאִם**
19 **הוֹלִיכוּ הֵן בְּעַצְמָן וְנָתְנוּ לָהּ - אֵינוֹ גֵט, שֶׁלֹּא עָשָׂה**
20 **אוֹתָן שְׁלוּחִין לַגְּרוּשִׁין[131]. כֵּיצַד יַעֲשׂוּ? יִטְּלוּ אוֹתוֹ**
21 **מִמֶּנָּה וְיִתְּנוּהוּ לְשָׁלִיחַ, וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶן אוֹ**
22 **בִּפְנֵי אֲחֵרִים[132]. וְרַבּוֹתַי[133] הוֹרוּ בְּגֵט זֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ**
23 **נִרְאֶה, מִפְּנֵי שִׁבּוּשׁ שֶׁהָיָה בַּנִּסְחָאוֹת שֶׁלָּהֶן[134].**

130) ראה לעיל הלכה כז. 131) גיטין כט, ב. וראה לעיל פ"ב ה"ט, ולקמן הלכה לט. 132) השווה לעיל פ"ז, הי"ז; פ"ח, הי"ז. 133) הכוונה לרי"ף גיטין פ"ו (לדף סג:), שלדבריו הרי זו ספק מגורשת, וכן כתב ה'מאירי' (שם עמוד 281), בכוונת דברי רבינו. 134) בנוסח התלמוד שלפניהם, בגיטין שם. הרי"ף (שם) מביא: "כתבו ותנו לשליח מהו. סליקי סלקינהו או דילמא לטרחייהו חייש (= סילוק סלקם או שמא לטרחתם חשש)", וכן הנוסחא לפנינו בגמרא. ונראה מדבריו שפיר, שבעיא זו כדלהלן: אם סילקם מהיות שלוחים להולכת הגט, ותפקידם אינו אלא למסרו לשליח, או שמא התכוין לחסוך להם טרחה בהולכת הגט (ורש"י שם פירש באופן אחר), אבל אם ירצו לטרוח ולהוליך לה גיטה בעצמם, רשאים הם. ומתוך שהבעיה עלתה שם ב'תיקו', אם הם בעצמם הוליכוהו ונתנוהו לידה - הרי זו ספק מגורשת. אבל רבינו אינו גורס כגירסא הנ"ל, ומפרש הבעיא באופן שאבד הגט בדרך, אחרי שנמסר לשליח, אם מותר להם לכתוב גט שני ולמסרו לשליח לגרש, או אולי כבר עשו שליחותם ואינם רשאים לכתוב גט שני (וכפירש"י שם גם לפי נוסחת הרי"ף), ורק בזה נשארה הגמרא ב'תיקו' והרי היא ספק מגורשת, אבל בדין שלפנינו אין כל ספק שאינם יכולים להוליכוהו בעצמם, ואם הוליכוהו אינו גט ('מרכבת המשנה', וראה לעיל פ"ב ה"ט, ובמגיד־משנה שם).

24 **לב. אָמַר לַסּוֹפֵר: כְּתֹב לִי גֵּט לְאִשְׁתִּי, כְּתָבוֹ וּנְתָנוֹ**
25 **לַבַּעַל בְּלֹא עֵדִים[135], וּנְטָלוֹ הַבַּעַל וּנְתָנוֹ לַשָּׁלִיחַ[136]**
26 **וְאָמַר לוֹ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי בִּפְנֵי עֵדִים[137], וְהָלַךְ**
27 **הַשָּׁלִיחַ וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.**
28 **שֶׁאֵין הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן לְהַתִּיר הָעֲרָוָה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
29 **עֵד אֶחָד אֶלָּא מִפְּנֵי כְּתַב הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ עַל הַגֵּט,**
30 **שֶׁהֵן כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן[138] בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיִּהְיֶה**
31 **שָׁם מְעַרְעֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[139] שָׁם[140]. וְאִם הָיוּ שָׁם**
32 **שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁגֵּט זֶה הַבַּעַל נְתָנוֹ לַשָּׁלִיחַ**
33 **לְגָרְשָׁהּ בּוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[141].**

135) עדי חתימה. 136) בינו לבינו, שהרי שליח הולכה אינו צריך עדים. כמבואר לעיל פ"ו ה"ד. 137) עדי מסירה. ואע"פ שאין עד חתום עליו הרי זה כשר, "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל פ"א הי"ח). 138) גיטין ג, א. 139) לעיל פ"ז הכ"ד. והואיל ואין עדים חתומים על גט זה, הרי היא ספק מגורשת, שמא גט זה מזוייף הוא ולא נתנו הבעל לשליח לגרשה. 140) בדפוס רומי וקושטא, חסירה תיבה זו. 141) כיון שיש עדים על מינוי השליחות, הרי השליח כבעל עצמו, והיא מגורשת בעדי מסירה אע"פ שאין עדי חתימה בגט (כנ"ל פ"א הי"ח).

34 **לג. הָאוֹמֵר לַשָּׁלִיחַ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי בִּמְקוֹם**
35 **פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ בִּמְקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ גֵּט[142]. הֲרֵי הִיא**
36 **בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ בִּמְקוֹם אַחֵר - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי**
37 **שֶׁמַּרְאֵה מָקוֹם הוּא לוֹ[143]. אָמַר: אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא**
38 **בַּבַּיִת, וּנְתָנוֹ לָהּ בַּעֲלִיָּה; אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא בְּיָמִין,**
39 **וּנְתָנוֹ לָהּ בַּשְּׂמֹאל[144]; תְּנֵהוּ לָהּ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ**
40 **לָהּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן - אֵינוֹ גֵּט[145]. אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא**
41 **בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ מִלְּפָנָיו אוֹ מֵאַחֲרָיו - אֵינוֹ**

גֵּט, שֶׁהֲרֵי הִקְפִּיד עַל עַצְמוֹ שֶׁל יוֹם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[146].

142) כיון שציין לו מקום פלוני, בוודאי מקפיד הוא, ואין רצונו שילעיזו עליו במקום ההוא. 143) שם תמצאנה, אבל אינו מקפיד לגרשה במקום זה דוקא ולא במקום אחר (גיטין סה.). 144) שם כט, א. שלא עשאו שליח אלא כשימלא פקודתו בדיוק. 145) "שאין אדם מקדים פורענות לנפשו" (שם יח.), לכן אין לשליח רשות לגרשה בתוך הזמן, אבל לאחר מכאן - רשאי ('תשובות הגאונים' שערי צדק סי' יח, ומשנה־למלך בשם גדולי האחרונים). 146) מקור הדברים האלו בתוספתא (מגיד־משנה, ושו"ת מבי"ט ח"א סי' קצא, ואינה בתוספתא שלפנינו - תשלום תוספתא להגר"ש ליברמן עמוד 53).

לד. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לִשְׁלוּחָהּ: הִתְקַבֵּל לִי גִּטִּי[147] **בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִבְּלוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ גֵּט**[148]. **הָבֵא לִי גִּטִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וֶהֱבִיאוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר**[149] **- כָּשֵׁר**[150].

147) מפורש לעיל פ"ו ה"א. "התקבל" - כמו קבל, ולשון משנה היא. גיטין פ"ו מ"א; נדרים פ"ח מ"ז; ושבועות פ"ז מ"א. 148) גיטין סה, א. הואיל והיא מתגרשת בקבלת השליח - בוודאי מקפדת היא שלא ילעיזו עליה במקום ההוא. 149) בכת"י התימנים: "למקום פלוני - למקום אחר". ולשון המשנה (גיטין שם) "ממקום פלוני - ממקום אחר". 150) שהרי אינה מתגרשת עד שיבוא הגט לידה (ראה לעיל פ"ו ה"ד־ה). ומכיון שקיבלתו הרי לא הקפידה, וגם מתחילה בוודאי לא נתכוונה אלא להראות לו מקום, איפה ימצאנה (ר"ן שם).

לה. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי[151], **בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ 'הוֹלֵךְ' בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ 'אַתָּה הוֹלֵךְ', וְחָלָה אוֹ נֶאֱנַס - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר**[152]. **וְאִם אָמַר לוֹ: טֹל מִמֶּנָּה חֵפֶץ פְּלוֹנִי וְתֵן לָהּ גֵּט זֶה - הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיַד אַחֵר**[153]. **וְאִם שְׁלָחוֹ בְּיַד אַחֵר, וְיָצָאת הָאִשָּׁה לִקְרַאת הַשָּׁלִיחַ וְנָתְנָה הַחֵפֶץ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נָתַן לָהּ הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת**[154].

151) בארץ ישראל, שאין השליח צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם (גיטין כט. במשנה וברש"י שם. וראה למעלה פ"ז ה"ד). 152) כרבן שמעון בן גמליאל (גיטין שם, וכ"ה למעלה בפ"ז שם). שכשחלה אין הבעל מקפיד שימסרנו ע"י שליח אחר, אבל אם לא חלה אינו משלחו ביד אחר, שיש אנשים המקפידים על זה (ר"ן גיטין, שם). 153) אף־על־פי שחלה השליח, שאין רצונו של בעל שיהא פקדונו ביד אחר (משנה, גיטין שם). 154) אע"פ שאין לשלחו ביד אחר, מפני שמקפיד על החפץ שלא יבוא לידי אחר - אין שליחות הגט מתבטלת ע"י זה, הואיל ועל הגט אינו מקפיד כשחלה השליח, כנ"ל, והוא לא שינה מדעת הבעל וקיבל החפץ תחילה ואחר־כך נתן הגט - כדרישתו (גיטין שם).

לו. נָתַן לָהּ הַגֵּט תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נָתְנָה הַחֵפֶץ, אֲפִלּוּ מִיַּד שָׁלִיחַ רִאשׁוֹן - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל דִּבְרֵי הַבַּעַל בִּדְבָר שֶׁסְּתָם בְּנֵי אָדָם מַקְפִּידִין עָלָיו; שֶׁהֲרֵי הַבַּעַל אָמַר לוֹ: טֹל הַחֵפֶץ תְּחִלָּה וְתֵן לָהּ הַגֵּט[155], **וְהוּא נָתַן וְאַחַר כָּךְ נָטַל.**

155) שם כא, ב - כרבי יוחנן.

לז. אָמַר לוֹ: תֵּן לָהּ הַגֵּט וְטֹל מִמֶּנָּה חֵפֶץ פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיַד אַחֵר, שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ שֶׁיִּהְיֶה פִּקְדּוֹנוֹ בְּיַד אַחֵר. וְאִם שְׁלָחוֹ בְּיַד אַחֵר - הֲרֵי זֶה גֵּט, בֵּין שֶׁנְּתָנָה הַחֵפֶץ תְּחִלָּה בֵּין שֶׁלֹּא נָתְנָה אֶלָּא בַּסּוֹף[156].

156) כשחלה השליח, כנ"ל. הואיל והבעל לא הקפיד על לקיחת החפץ תחילה - גם השליח אינו צריך להקפיד. ואף־על־פי שלענין החזרת מעות למלוה על ידי שליח, בין שאמר לו תן המעות וקח השטר, בין שאמר לו קח השטר ותן המעות, חייב לקחת השטר ואחר־כך לתת לו המעות (פ"א מהל' שלוחין ה"ו) - שם חושש שמא יקח המעות ולא יחזיר לו השטר, אבל כאן שאינה מתגרשת עד שתתן לו החפץ, אין לו לחוש שמא לא תתן לו (מגיד־משנה).

לח. נָתַן לְשָׁלִיחַ הַגֵּט וְאָמַר לוֹ: לֹא תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא אַתָּה, וּנְתָנוֹ לְאַחֵר וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[157]. **וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אַתָּה, תְּנֵהוּ לִפְלוֹנִי וְהוּא יִתְּנֵהוּ לָהּ, וּנְתָנוֹ לָהּ הַשָּׁלִיחַ הָרִאשׁוֹן - אֵינוֹ גֵּט, לְפִי שֶׁלֹּא עָשָׂהוּ שָׁלִיחַ לַגֵּרוּשִׁין**[158].

157) אפילו חלה השליח. הרי זה כאומר "אל תתנהו לה אלא בימין, ונתנו לה בשמאל", כמבואר לעיל הל"ג. 158) נלמד מדין הסמוך בהלכה הבאה.

לט. נָתַן לוֹ הַגֵּט וְאָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי, אָמַר לוֹ הַשָּׁלִיחַ: אֵינִי מַכִּירָהּ, אָמַר לוֹ הַבַּעַל: תְּנֵהוּ לִפְלוֹנִי, הוּא מַכִּירָהּ - הֲרֵי זֶה שָׁלִיחַ שֶׁלֹּא נִתַּן לְגֵרוּשִׁין[159], **וְאֵינוֹ נוֹתֵן הַגֵּט אֶלָּא לִפְלוֹנִי שֶׁאָמַר הַבַּעַל; וְאוֹתוֹ הַפְּלוֹנִי הוּא שָׁלִיחַ לַגֵּרוּשִׁין, הוּא שֶׁמּוֹלִיכוֹ לָהּ אוֹ מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר אִם חָלָה אוֹ נֶאֱנַס.**

159) שם כט, ב. ומכאן למד רבינו את הדין הנ"ל, שאם אמר לו: "אל תתנהו לה אתה - תנהו לפלוני", שאין הראשון יכול לגרשה, הואיל ומתחילה לא נתמנה לגרשה אלא לשלחו ביד אחר, אין זה שליח לגירושין כלל, והוא גרוע מהשליח שבהלכה שלפנינו.

מ. נָתַן הַגֵּט לְשָׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ: לֹא תִּתְּנֵהוּ לָהּ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְחָלָה אוֹ נֶאֱנַס בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר[160]; **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁיו שָׁלִיחַ לְגֵרוּשִׁין, הוֹאִיל וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם יִהְיֶה שְׁלִיחַ גֵּרוּשִׁין, עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם**[161].

160) שהוא ימסרנו לה לאחר שלשים יום. 161) גיטין,

שם. "ויש מי שאומר, שלא ימסור מיד לשליח שני אלא ימסור שליחותו לבית־דין, והם לא יעשו לשני שליח עד אחר שלשים יום" (אהע"ז סי' קמא, סל"ז). כי יש לחוש, שמא לא ידקדק בשליחותו ויתננו לה תוך שלשים יום, וכן משמע בסוגיית הגמרא שם.

מא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[162] בְּשֶׁלֹּא הָיָה בַּעְלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה[163], אוֹ שֶׁהָיְתָה מִתְגָּרֶשֶׁת מִן הָאֲרוּסִין[164]; אֲבָל אִם מִתְגָּרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין וּבַעְלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה - חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא פִּיֵּס[165], וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה[166] שְׁלִיחַ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי[167]. אֲבָל נוֹתֵן[168] הַגֵּט לָהּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[169], וְחוֹשְׁשִׁין לָהּ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[170] עַד שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי[171].

162) שעושה עכשיו שליח שני לגרשה אחר שלשים יום. 163) שאין חוששין שמא בא ופייס, שאין דרך בני אדם לבוא בצנעא, למעלה הלכה יא (מגיד־משנה). 164) שאין לבו גס בה (למעלה הלכה י). 165) ראה למעלה הלכה ט. 166) השליח הראשון אינו עושה שליח שני. 167) שאם לא יאמר נאמנת עלי, יש לחוש שמא יפייסנה, נמצא ששליח זה אינו שליח לגירושין כלל, ואיך יעשה שליח שני בתוך שלשים יום. 168) השליח הראשון בעצמו. 169) הואיל ולא שמענו שפייס. 170) לעיל הלכה ט, והגט יהיה פסול, לכתחילה לא תינשא בו, ואם נשאת לא תצא. 171) ואז יכול הוא לעשות שליח שני בתוך שלשים יום (גיטין כט: וכפירוש 'מרכבת המשנה').

יום ש"ק כ"ח כסלו ה'תשע"ח

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) ביאר בו רבינו מה בין גט בטל לבין גט פסול, אשה שנשאת ונמצא גיטה בטל או בא בעלה, נתייבמה ונמצא בעלה חי, נשא אשה ונמצאת ערוה, האסורים לישא אשה מחמת חשד שיתעורר עליהם בקשר אתה, המגרש אשתו וחזר ובעלה, שלא ישא אשה ודעתו לגרשה, שלא יגרש אשתו הראשונה, שמצוה לגרש אשה רעה בדעותיה.

א. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט בָּטֵל, אוֹ אֵינוֹ גֵּט, אוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה, וַעֲדַיִן הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה. וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וְאִם הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו מִשּׁוּם גְּרוּשָׁה. חוּץ מִן הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנִּי וְאֵין אַתְּ מֻתֶּרֶת לַכֹּל, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה גֵּט - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה מִדִּבְרֵיהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: אֲפִלּוּ לֹא נִתְגָּרְשָׁה אֶלָּא מֵאִישָׁהּ וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל - נֶאֱסְרָה לַכְּהֻנָּה. וְזֶהוּ רֵיחַ הַגֵּט שֶׁפּוֹסֵל בַּכְּהֻנָּה[2] מִדִּבְרֵיהֶם[3].

2) שאף על פי שאין בו ממש, ריח יש בו. 3) ולדעת מפרשים אחרים ריח הגט פוסל בכהונה מן התורה שסוברים שזהו דרש גמור.

ב. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט פָּסוּל - הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בִּלְבַד. וְנִפְסְלָה בּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה[4]. וְלֹא תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[5] וְהַוָּלָד כָּשֵׁר. וְכוֹתְבִין לָהּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר וְנוֹתְנִין לָהּ וְהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[6]. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לִכְתֹּב אַחֵר, וְהָיָה הַבַּעַל וָתִיק[7] וְגֵרַשׁ מֵעַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, אִם אֵין לָהּ בָּנִים; אֲבָל אִם יֵשׁ לָהּ בָּנִים - לֹא יוֹצִיא מִפְּנֵי פְּסוּל הַגֵּט, שֶׁמָּא יוֹצִיא לַעַז[8] עַל בָּנָיו.

4) שהרי מן התורה היא מגורשת. 5) בין יש לה בנים ובין אין לה בנים. 6) כמו שאמרו כיצד יעשה יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה וכו'. 7) ישר ובעל מידות טובות. 8) שם רע.

ג. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁהִיא סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא[9]; וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא; וְהַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק עֶרְוָה. וְכֵן אִם גֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט פָּסוּל, אוֹ שֶׁהָיְתָה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, וְרָצָה לְהַחֲזִירָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ[10]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַדֵּשׁ הַנִּשּׂוּאִין[11] וּלְבָרֵךְ שֶׁבַע בְּרָכוֹת[12] וְלִכְתֹּב כְּתֻבָּה[13], עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין.

9) מן התורה. 10) ישראל. אבל אם בעלה כהן - אסורה לו. 11) אבל צריך לקדשה קידושין שניים, שהרי מן התורה פנוייה היא. ואפילו "ספק מגורשת" צריך לקדשה מחדש, שהרי היא ספק פנוייה מן התורה, ואיך תעמוד תחתיו בלי קידושין גמורים. 12) והטעם, שאין מברכים על הספק, ואפילו המגורשת ב"גט פסול", אף על פי שמן התורה פנוייה היא, הואיל ומדבריהם אינה פנוייה - אין לברך. 13) כיוון שלא הייתה יכולה לגבות כתובתה הראשונה כשהיא ספק מגורשת.

ד. כָּל מִי שֶׁנִּשֵּׂאת בְּגֵט בָּטֵל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט מִבַּעַל שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵט. וּצְרִיכָה גֵּט מִן הָרִאשׁוֹן לְהַתִּירָהּ לִשְׁאָר הָעָם. וְנֶאֱסְרָה עַל שְׁנֵיהֶם לְעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְעֲלָה בִּשְׁגָגָה[14], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר זֶה גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת[15]. וְאִם עָבַר אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן וְהֶחֱזִירָהּ - יוֹצִיא[16].

14) שלא ידעה שגיטה בטל, ואשה שזינתה תחת בעלה בשגגה מותרת לבעלה. 15) והתורה אמרה: "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה". 16) הראשון - משום מחזיר גרושתו שכופים אותו להוציא. והשני - קנסוה חכמים להיאסר עליו עולמית משום ביאת זנותם שהייתה בעבירה.

ה. וְכֵן הַדִּין בְּאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וְנִשֵּׂאת[17], וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ - בֵּין שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ פִּקֵּחַ בֵּין שֶׁהָיָה חֵרֵשׁ, בֵּין שֶׁנִּשֵּׂאת לְפִקֵּחַ בֵּין

שֶׁנִּשֵּׂאת לְחֵרֵשׁ, שֶׁאֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[18] - תֵּצֵא מִשְּׁנֵיהֶם, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה, וְנֶאֱסָרָה עַל שְׁנֵיהֶם עוֹלָמִית.

17) שאף על פי ששני עדים העידו על מותו, אין לה דין של אנוסה המותרת לבעלה הראשון. 18) אלא מדברי סופרים.

ו. הֲרֵי שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[19] וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ, אוֹ נִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. וְאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּעֲרָיוֹת[20]. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵט, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת יֹאמְרוּ: תְּנַאי הָיָה בַּקִּדּוּשִׁין וְלֹא נִתְקַיֵּם[21].

19) ועדיין לא נבעלה, נמצא שלא עשתה איסור ואין מקום לקנסה. 20) והרי היא אשת איש והיא ערוה על המקדש. 21) ונעקרו הקידושין ואינה צריכה גט.

ז. הָאִשָּׁה שֶׁנִּשֵּׂאת וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל, אוֹ בָּא בַּעְלָהּ אַחַר שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת - אֵין הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי זַכָּאִין לֹא בִּמְצִיאָתָהּ[22] וְלֹא בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיהָ[23] וְלֹא בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ[24]. וְכָל פֵּרוֹת[25] שֶׁאָכְלוּ שְׁנֵיהֶן אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - אֵין מוֹצִיאִין מֵהֶן. וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה וְלֹא תְּנַאי מִתְּנַאֵי כְּתֻבָּה וְלֹא מְזוֹנוֹת לֹא עַל זֶה וְלֹא עַל זֶה. וְאִם נָטְלָה מִזֶּה אוֹ מִזֶּה - תַּחֲזִיר[26]. וְכָל מַה שֶּׁבָּלָה אוֹ אָבַד מִנְּכָסֶיהָ, וַאֲפִלּוּ מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן לֹא מִזֶּה וְלֹא מִזֶּה[27]. וְהַוָּלָד מִן הַשֵּׁנִי מַמְזֵר[28]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ הָרִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁגֵּרֵשׁ הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַוָּלָד מַמְזֵר מִדִּבְרֵיהֶם[29]. גְּרֻשָׁה הַשֵּׁנִי וְנָטְלָה מִמֶּנּוּ כְּתֻבָּה וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ אוֹ נִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ מַה שֶּׁנָּטְלָה, לֹא מִן הַמְּזוֹנוֹת וְלֹא מִן הַכְּתֻבָּה[30].

22) השני אינו זכאי בשום דבר מן הדברים המנויים כאן, לפי שאינה אשתו, והראשון אינו זוכה, משום שכל הטעם שמציאת אשה לבעלה - הוא כדי למנוע איבה ביניהם, וכאן לא איכפת לנו אם תהיה איבה, ויוציאנה בהקדם. 23) כי מעשי ידיה לבעלה הם כנגד מזונותיה שחייב בעלה, וזו הואיל ואין לה מזונות אין לו מעשי ידיה. 24) הבעל מיפר נדריה כדי שלא תתגנה עליו (כגון נדרי עינוי נפש, "שלא ארחץ", "שלא אתקשט") וזו, - תתגנה ותתגנה. 25) מנכסי מלוג שלה. 26) ואין תפיסתה מועילה לה. 27) אלא מחזירים לה נכסיה כמו שהם ואם פחתו פחתו לה. 28) מן התורה. 29) ואסור בממזרת גמורה, שהרי מן התורה - בן כשר הוא. וכן אסור בבת ישראל כשרה, מחמת קנס. ועל כורחו אינו נושא אלא גיורת שממזר מותר בה. או ממזרת מדבריהם כמותו. 30) כשם שאינה מוציאה כתובתה ממנו, כך אינו מוציא ממנה מה שנטלה, שכשנטלה, בהיתר נטלה הואיל ולא נודע עדיין דבר איסורה לבעלה זה.

ח. וְכֵן הַדִּין בְּאַחִין, שֶׁקִּדֵּשׁ אֶחָד אִשָּׁה וְהָלַךְ אָחִיו וְשָׁמַע בּוֹ שֶׁמֵּת וְיִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא[31] - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה[32], וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בָּהּ. וְכֵן אִם קִדֵּשׁ אִשָּׁה וְהָלְכָה לִמְדִינָה אַחֶרֶת וְשָׁמַע[33] שֶׁמֵּתָה וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁלֹּא מֵתָה - צְרִיכוֹת שְׁתֵּיהֶן מִמֶּנּוּ גֵּט, וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהֶן.

31) והרי היא אסורה עליו גם משום אשת איש וגם משום אשת אח. 32) מהראשון, צריכה גט מן התורה, שהרי אשתו היא, ומן השני צריכה גט מדבריהם. 33) שני עדים אמרו כן.

ט. אֲבָל אִם הָלְכָה אִשְׁתּוֹ הַנִּשּׂוּאָה לִמְדִינָה אַחֶרֶת וְשָׁמַע בָּהּ שֶׁמֵּתָה וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ וְנִמְצֵאת אִשְׁתּוֹ קַיֶּמֶת - אֵין אֲחוֹתָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, וְאִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת. וְכֵן שְׁאָר הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּשָּׂאן בְּחֶזְקַת הֶתֵּר[34] וְנִמְצְאוּ עֲרָוָה - אֵינָן צְרִיכוֹת גֵּט, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּעֲרָיוֹת.

34) שלא ידע שהיא קרובתו.

י. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּ אֲחוֹת אֲרוּסָתוֹ גֵּט[35]? שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: תְּנַאי הָיָה בָּאֵרוּסִין[36] וְכַדַּת נָשָׂא אֲחוֹתָהּ[37]. וְהוּאִיל וְיָצְאָה אֲחוֹתָהּ בַּגֵּט, אֲחוֹתָהּ שֶׁהִיא אֲרוּסָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה אֲסוּרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: נָשָׂא אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ[38].

35) והרי אחות אשתו היא וערוה היא ואין קידושין תופסין בה. 36) ולא נתקיים ובטלו קידושיה. 37) השנייה. 38) והיא ערוה עליו עד שתמות ארוסתו.

יא. כָּתַב הַסּוֹפֵר וְטָעָה וְנָתַן גֵּט לָאִישׁ וְשׁוֹבֵר[39] לָאִשָּׁה, אוֹ שֶׁטָּעוּ הֵן[40] וְנָטַל הַבַּעַל הַגֵּט וְנָטְלָה הִיא הַשּׁוֹבֵר, וְכִמְדֻמֶּה לָהֶן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, וּלְאַחַר זְמַן הֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִישׁ: אִם לֹא נִשֵּׂאת - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, וְנִתְגַּלָּה הַדָּבָר שֶׁעַדַּיִן לֹא נִתְגָּרְשָׁה, וְיִתֵּן לָהּ הַגֵּט בְּפָנֵינוּ, וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת מִשְּׁעַת נְתִינָתוֹ; וְאִם נִשֵּׂאת וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיא הַבַּעַל אֶת הַגֵּט וְאָמַר: עַדַּיִן לֹא נִתְגָּרְשָׁה, שֶׁהֲרֵי הַגֵּט בְּיָדִי וְלֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת גְּרוּשָׁה וְנָפַל הַגֵּט מִיָּדָהּ וּמְצָאוֹ זֶה[41] וַהֲרֵי בָּא לְאָסְרָהּ עַל הַבַּעַל הַשֵּׁנִי[42].

39) כתב קבלה שהאשה נותנת לבעל עם קבלת פרעון כתובתה. 40) האיש והאשה. 41) אחרי גירושיה. 42) ואין הוא נאמן לאבד זכותו של שני, שאנו חוששים שמא עשו קנוניה ביניהם והחליפו שטרותיהם לאחר שנישאת.

יב. הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שֵׁם רַע[43] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁהִיא פְּרוּצָה בְּנְדָרִים, אוֹמְרִין לוֹ: הוֹדִיעָהּ שֶׁמִּפְּנֵי זֶה אַתָּה מוֹצִיאָהּ כְּדֵי לְיַסְּרָהּ[44], וְדַע שֶׁאֵין אַתָּה מַחֲזִירָהּ לְעוֹלָם. וּמִפְּנֵי מָה הַמּוֹצִיא אֶת זוֹ לֹא יַחֲזִירֶהָ לְעוֹלָם[45]? גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר וְתַעֲשֶׂה

תְּשׁוּבָה וְתִהְיֶה צְנוּעָה תַּחְתָּיו, וְיֹאמַר הָרִאשׁוֹן: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא לֹא הָיִיתִי מְגָרְשָׁהּ, וְנִמְצָא כִּמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי וְלֹא נִתְקַיֵּם שֶׁנִּמְצָא הַגֵּט בָּטֵל לְמַפְרֵעַ[46]. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: גְּמוֹר בְּלִבְּךָ לְגָרְשָׁהּ, שֶׁאֵין זוֹ חוֹזֶרֶת לְךָ לְעוֹלָם[47]. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִיר קֹדֶם שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - לֹא יוֹצִיא[48].

43) שיצא עליה לעז זנות. 44) "שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים". 45) אפילו אם נמצאו הדברים שקר. 46) ובניה ממזרים. ואף על פי שמצד הדין אין ממש בדבריו, שהרי לא התנה כן בשעת נתינת הגט, - חששו חכמים ללעז, משום כבוד האשה ובניה. 47) אפילו אם תמצא צנועה, ושוב לא יוכל להוציא עליה לעז, שהרי לא חש להמתין ולבדוק אחר הדברים, ובזה גילה דעתו, שלא הייתה חביבה עליו. 48) אבל לאחר שנתקדשה נאסרה על הראשון. וכופים אותו להוציאה.

יג. וְכֵן הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם אַיְלוֹנִית[49] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁרוֹאֶה דָם בְּכָל עֵת תַּשְׁמִישׁ[50] - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר לְעוֹלָם. שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, וְתֵלֵד הָאַיְלוֹנִית וְתִתְרַפֵּא הַנִּדָּה, וְיֹאמַר: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא לֹא הָיִיתִי מְגָרְשָׁהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל וְהַבָּנִים מַמְזֵרִים. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִיר - לֹא יוֹצִיא.

49) שחושב שהיא איילונית, איילונית לשון איל, שאינה יולדת. 50) והרי היא אסורה לבעלה.

יד. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט חוּץ לָאָרֶץ[51] וְאָמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה, שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ וּלְפִיכָךְ הֵעִיד לָהּ. וְכֵן הָעֵד הָאֶחָד שֶׁהֵעִיד לָאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת עַל פִּיו - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. וְכֵן הֶחָכָם שֶׁאָסַר אֶת הָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ בְּנֶדֶר[52] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. וְכֵן הַנִּטְעָן[53] עַל הַשִּׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, עַל הַנָּכְרִית וְנִתְגַּיְּרָה - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה[54]. וְכֵן עַכּוּ"ם וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר הָעַכּוּ"ם וְנִתְגַּיֵּר, הָעֶבֶד וְנִשְׁתַּחְרֵר - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה[55]. וְכֻלָּן אִם עָבְרוּ וְנָשְׂאוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם.

51) כלומר בחוץ־לארץ ממקום למקום או מארץ ישראל לחוץ לארץ או מחוץ־לארץ לארץ ישראל. 52) שנדרה הנאה מבעלה ולא היפר לה ובאת לחכם להתיר לה נדרה ולא מצא לה פתח לחרטה. 53) טוענים עליו דברי לעז על יחסים בינו לשפחה. 54) שלא יאמרו אמת היה הקול הראשון. 55) שלא יאמרו משום אשה זו נתגייר או נשתחרר.

טו. וְכֻלָּן שֶׁהָיוּ לָהֶם נָשִׁים[56], וּמֵתוּ נְשׁוֹתֵיהֶן אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשׁוּ[57], וְהָיוּ הַנָּשִׁים הֵן שֶׁהִרְגִּילוּ[58] אֶת בַּעְלֵיהֶן לְגָרְשָׁם - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לָהֶן לְכַתְּחִלָּה[59]. וְכֵן אִם הָלְכוּ נָשִׁים אֵלּוּ וְנִשְׂאוּ לַאֲחֵרִים[60], וְנִתְאַלְּמְנוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ[61] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לָהֶן לְכַתְּחִלָּה[62].

56) בשעת מעשה. 57) לאחר זמן. 58) שהתחילו בקטטה להקניט את בעליהן. 59) שעכשיו אין עליהם שום חשד. 60) כשאסרה החכם, או כשהעיד העד. 61) מהנישואין השניים. 62) שכשנישאו לאחרים באמצע נסתלק מהם כל חשד.

טז. וְכָל אַחַת מֵהֶן מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְכֵן הָעֵד שֶׁהֵעִיד לָהּ, אוֹ לְכֵן הֶחָכָם שֶׁאָסָרָהּ עַל בַּעְלָהּ, אוֹ לְכֵן הַנִּטְעָן עָלֶיהָ, אוֹ לִשְׁאָר קְרוֹבִין; שֶׁאֵין אָדָם חוֹטֵא כְּדֵי שֶׁיְּהָנֶה אַחֵר. וּמֻתֶּרֶת הָאִשָּׁה לְהִנָּשֵׂא לְאֶחָד מֵעֵדֵי גֵרוּשֶׁיהָ אוֹ מֵעֵדֵי מָאוּנֶיהָ[63], אוֹ לְאֶחָד מִן הַדַּיָּנִים שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם[64]; שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין אֶלָּא לְעֵדוּת אֶחָד. וּלְעוֹלָם יִתְרַחֵק אָדָם מֵעֵדוּת מֵאוּן[65], וְיִתְקָרֵב לַחֲלִיצָה[66].

63) קטנה יתומה שהשיאוה אחיה או אמה ואינה רוצה בבעלה, ממאנת בפני שניים והולכת לה. 64) כשהיא יבמה. 65) שמא כשתגדיל תתחרט על מיאונה. 66) ואף שמעיקר הדין מצוות יבום קודמת למצוות חליצה, בכל זאת טוב להתדבק בחליצה.

יז. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְחָזַר וּבְעָלָהּ בִּפְנֵי עֵדִים קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, בֵּין שֶׁגֵּרְשָׁהּ מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין - הוֹאִיל וְאִשְׁתּוֹ הָיְתָה, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וּלְשֵׁם קִדּוּשִׁין בָּעַל וְלֹא לְשֵׁם זְנוּת. וַאֲפִלּוּ רָאוּ אוֹתוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מָעוֹת[67]. שֶׁחֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּאִשְׁתּוֹ בְּעִילַת זְנוּת, וַהֲרֵי בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה. לְפִיכָךְ הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשֵׁי וַדַּאי[68], וּצְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי.

67) אין אומרים שנתן לה מעות אלו באתננה ולשם זנות בָּעַל. 68) אף על פי שלא אמר לה הריני בועליך לשם קידושין.

יח. נִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים[69] - וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי הָעֵדִים כְּאֶחָד[70]: אִם הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נִבְעֲלָה, וְהֵן הֵן עֵדֵי יִחוּד הֵן הֵן עֵדֵי בִּיאָה[71]; שֶׁכָּל הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה - אֵינוֹ צָרִיךְ לִבְעֹל בִּפְנֵי עֵדִים, אֶלָּא יִתְיַחֵד בִּפְנֵיהֶן וְיִבְעֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק, וַהֲרֵי הִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[72]. וְאִם הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁהֲרֵי אֵין לִבּוֹ גַּס בָּהּ.

69) ולא ראוה נבעלת בפניהם. 70) ולא שאחד ראה אותם בשחרית והשני בין הערביים, כי המקדש בעד אחד אין חוששים לקידושיו ואפילו שניהם מודים. 71) כלומר, אף על פי שלא ראוה נבעלת בפניהם הרי זה כאילו ראוה נבעלת, כי עדות היחוד היא כעדות הביאה, הואיל ולבם גס זה בזה, ודאי לא פרשו זה מזה. 72) ואם יקדשנה אחר תהיה מקודשת גם לשני מספק.

יט. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים, שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁתִּבָּעֵל בִּפְנֵי עֵדִים - צְרִיכָה גֵּט; חֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[73]. וְהִגְדִּילוּ וְהוֹסִיפוּ בְּדָבָר זֶה שֶׁעָלָה עַל דַּעְתָּם, עַד שֶׁהוֹרוּ, שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִשִּׁפְחָתוֹ[74] - חוֹשְׁשִׁין לוֹ וְלֹא תִּתְיַבֵּם אִשְׁתּוֹ[75], שֶׁמָּא שֶׁחָרֵר שִׁפְחָתוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא עָלֶיהָ[76]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁוַּדַּאי שֶׁחָרְרָהּ, שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[77]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה רְחוֹקִים הֵם בְּעֵינַי עַד מְאֹד מִדַּרְכֵי הַהוֹרָאָה, וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶן. שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים חֲזָקָה זוֹ אֶלָּא בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגְּרָשָׁהּ בִּלְבַד, אוֹ בִּמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי וּבְעַל סְתָם, שֶׁהֲרֵי אִשְׁתּוֹ הִיא, וּבְאִשְׁתּוֹ הִיא שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה בְּעִילַת זְנוּת עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ שֶׁהִיא בְּעִילַת זְנוּת אוֹ יְפָרֵשׁ שֶׁעַל תְּנַאי הוּא בוֹעֵל; אֲבָל בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים - הֲרֵי כָּל זוֹנָה בְּחֶזְקַת שֶׁבָּעַל לְשֵׁם זְנוּת עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ כִּי הוּא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּשִׂפְחָה אוֹ כּוּתִית, שֶׁאֵינָהּ בַּת קִדּוּשִׁין, שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן כְּלָל; וַהֲרֵי הַבֵּן מֵהֶן בְּחֶזְקַת כּוּתִי וְעֶבֶד עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה אִמּוֹ אוֹ נִתְגַּיְּרָה.

73) וכהטעמת הראב"ד: "העמד בני ישראל ובנות ישראל על חזקתן ובחזקת כשרות הן, שלא יתפרצו בפני עדים לזנות". 74) הכנענית. 75) אם מת ולא הניח בנים אלא בן זה בלבד. 76) ואז הוא בנו לכל דבר, אבל בנו מן השפחה אינו פוטר את אשתו מן הייבום, "שזרע הבא מן השפחה - עבדים ... וכאילו אינם. 77) שהרי בידו לשחררה ואינו מניח היתר ועושה איסור.

כ. מִי שֶׁהֶחְזְקָה אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין, וְיָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר מְגֹרֶשֶׁת, אֲפִלּוּ רֹב הָעִיר אוֹ כֻּלָּהּ מַעֲבִירִין הַקּוֹל שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[78], וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקָתָהּ. אֲבָל אִם יָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר מְקֻדֶּשֶׁת, וְהֶחְזֵק הַקּוֹל בְּבֵית דִּין, שֶׁהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מֵאוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין - הַקּוֹל אֲסָרָהּ וְהַקּוֹל הִתִּירָהּ, וַהֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[79].

78) לאוסרה על בעלה כהן. 79) ומותרת להינשא לאחרים.

כא. לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ[80]. וְלֹא תִּהְיֶה יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו וּמְשַׁמֶּשְׁתּוֹ וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ. וְלֹא יְגָרֵשׁ אָדָם אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה אֶלָּא אִם כֵּן מָצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְגוֹ'. וְאֵין רָאוּי לוֹ לְמַהֵר לְשַׁלֵּחַ אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה[81]. אֲבָל שְׁנִיָּה, אִם שְׂנֵאָהּ - יְשַׁלְּחֶנָּה[82].

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה".

דין זה כתב הרמב"ם גם בהלכות איסורי ביאה (פכ"א הכ"ח) "אסור לאדם לישא אשה ודעתו לגרשה, שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך, ואם הודיעו תחילה שהוא נושא אותה לימים, מותר". ה'משנה למלך' מביא את דברי ה'טור' "לא ישא אדם כו', וכתב הרמב"ם ז"ל ואם הודיעה תחילה שהוא נושא אותה לימים ידועים מותר". והקשה עליו הב"י למה תלה ההלכה ברמב"ם, והלא היא גמרא מפורשת (יבמות לז) "מכריז ואומר מאן הויא ליומא". ומביא תירוץ שבגמרא שם הקשו על עובדה זו, וממילא אין משם ראיה. אבל על־פי־זה קשה לאידך גיסא, מהו מקורו של הרמב"ם לדין זה.

ונראה לומר, שמקורו מפשטות דברי הגמרא, שהטעם ש"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה" הוא משום שנאמר "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך" שמצב זה אינו שייך אם הודיעה שבדעתו לגרשה.

בעצם הדין יש להבין, הלא מובא בגמרא על הפסק "וברותי מכם המורדים והפושעים" אלו תשע מידות שאחת מהן היא "בני גרושות" שגמר בדעתו לגרשה, וכן פסק הרמב"ם שלא יבוא עליה אחר שגמר בדעתו לגרשה (איסורי ביאה פכ"א הי"ב) וא"כ כיצד יכול לשאת אשה לימים כשהודיעה שנושא אותה לימים ואח"כ יגרשנה, הרי יש דין של גרושת הלב, ותן לחכם ויחכם עוד.

והנה כללות עניין הגלות הוא הגירושין שבין כנסת ישראל והקב"ה, שאומר "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה", ומשמעו של פסוק זה הוא שאין שאלה על ש"שילחתיה", וכל השאלה היא היכן ה"ספר כריתות". וא"כ יש לשאול הרי הקב"ה ידע שתהיה גלות ויהיו גירושין, וא"כ היאך יכול היה להיות עניין הנישואין בין הקב"ה וכנסת ישראל בשעה שהיה בדעתו של הקב"ה לגרשה.

והביאור: בסוף הלכות יסודי התורה, כותב הרמב"ם: "דברי הפורענות שהנביא אומר... אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו....שהקב"ה ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה". וכן כל אריכות הלשון בפרשת "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם כו'" אינה אלא לעורר את ישראל שיזהרו מהנהגה בלתי רצויה זו, וגם כאן "אפשר שיעשו תשובה ונסלח להם". ונמצא שהנישואין של הקב"ה וכנסת ישראל לא היו מעולם "על־מנת לגרשה" כי בוודאי שלא רצה הקב"ה שיהיה עניין הגלות, והזהיר את ישראל על כך כדי שהנישואין יהיו באופן תמידי.

ההוראה מכך לכל יהודי, שצריך לדעת שהוא למעלה מהגבלות הטבע והעולם, ואף שמצד טבע העולם יכול לבוא למצב של "והשחתם", וכפירוש הרמב"ם על הפסוק "וקם העם הזה וזנה גו'" - "הודיענו הבורא מנהגו של

עולם", מכל־מקום אין הדבר מכריחו כלל וכלל, וגם אחרי שנמצא בגלות יש ביכולתו להפוך אותו במהירות למצב של גאולה על־ידי עסק בתורה שהיא בעלת הבית על מציאות העולם, על־דרך שמצינו ברשב"י שכשלא ירדו גשמים אמר תורה על הפסוק "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" וירדו גשמים.

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן יז)

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה ולא תהיה יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה".

ובהלכות איסורי ביאה (פכ"א הכ"ח) שינה הלשון וכתב "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך..." וצריך להבין, מדוע שנה הרמב"ם דין זה פעמיים, ומדוע לא הביא כאן את הכתוב שהוא המקור להלכה זו "אל תחרוש על רעך כו'" כפי שהביא בהלכות איסורי ביאה.

ויש לומר שדין זה אפשר לפרשו בשני אופנים, האחד שהוא איסור "אל תחרוש", וההדגשה בזה היא על האיש החורש רעה ונוהג בהנהגה מגונה. והשני שהעיקר הוא הצער והביזוי שגורם לחבירו. ונפקא־מינה להלכה, כאשר מודיעו מתחילה, שאז לפי הטעם הראשון יצא מכלל איסור, אבל לפי הטעם השני עדיין יש כאן צער לזה היושב אתו, וקשה לו לצאת מישיבה זו עם חבירו החורש עליו רעה, ולכן עדיין יש בזה איסור "אל תחרוש על רעך כו'".

ולדעת הרמב"ם, שניהם אסורים ויש כאן שני דינים שונים, מהות הנישואין הוא "ודבק באשתו והיו לבשר אחד", ואם דעתו לגרשה הרי זה חיסרון בעצם הנישואין, ולזה כיוון בהלכות גירושין "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, ולא תהיה יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה".

אבל ישנו דין נוסף של "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך" והוא איסור בהנהגת בני אדם זה לזה, ש"אסור לאדם" לישא אשה ודעתו לגרשה, ולכן כתב דין זה בהלכות איסורי ביאה, בפרק שבו מבאר גדרי הנהגות איש ואשה זה לזו.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד ע' 141)

80) שנאמר: "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך". 81) שנאוי המשלח ... כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות... ואפילו אם מצא בה ערוות דבר כגון שהעיד לה אחד, שמצוה לגרשה, לא יאמר אני מאמין לו ויגרשה מייד אלא יהיה מתון בדבר ... ויעשה חקירה יפה, אולי לא יצטרך לגרשה". 82) ומטעם זה כתב הרשב"א שאין מברכים על מצות גירושין, מפני שיש גירושין שהם בעבירה, כגון שלא מצא בה ערוות דבר ומגרשה מחמת שנאה.

כב. אִשָּׁה רָעָה בְּדֵעוֹתֶיהָ[83], וְשֶׁאֵינָהּ צְנוּעָה כִּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת - מִצְוָה לְגָרְשָׁהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן. וְאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִשּׁוּם פְּרִיצוּת - אֵין רָאוּי לְאָדָם כָּשֵׁר שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: זֶה הוֹצִיא רְשָׁעָה מִבֵּיתוֹ וְזֶה מַכְנִיסָהּ.

83) במידותיה.

כג. מִי שֶׁנִּתְחָרְשָׁה[84] אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זֶה מְגָרְשָׁהּ בְּגֵט וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת[85]; אֲבָל אִם נִשְׁתַּטָּת - אֵינוֹ מוֹצִיא עַד שֶׁתַּבְרִיא. וְדָבָר זֶה תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא הֶפְקֵר לִפְרוּצִין, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁמֹר עַצְמָהּ. לְפִיכָךְ מַנִּיחָהּ וְנוֹשֵׂא אַחֶרֶת, וּמַאֲכִילָהּ וּמַשְׁקָהּ מִשֶּׁלָּהּ[86]. וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ בִּשְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, שֶׁאֵין כֹּחַ בְּכֶן דַּעַת לָדוּר עִם הַשּׁוֹטִים בְּבַיִת אֶחָד. וְאֵינוֹ חַיָּב לְרַפְּאתָהּ וְלֹא לִפְדּוֹתָהּ. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[87]. וּמוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב לַחֲזֹר וּלְהִטַּפֵּל בָּהּ[88].

84) שנאלמה, אינה שומעת ואינה מדברת. 85) אף על פי שאין לה דעת, שהאשה מתגרשת בעל כורחה ואין אנו צריכים דעתה. 86) שהרי הוא נותן לה כתובתה ומוכן לגרשה, אלא שהחכמים מנעוהו, כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר - לא חייבוהו לפרנסה. 87) שמן התורה מגורשת אם יודעת לשמור גיטה. 88) אבל חייב לתת לה כתובתה, שהרי נולד בה מום זה לאחר שנתארסה ונסתחפה שדהו.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו נישואי קטנה, יתומה בחיי האב, מיאון של קטנה, גט מיאון, שלא להחזיר גרושתו, שלושת חודשי הבחנה.

א. אֵין נוֹשְׂאִין אֶת הַקְּטַנָּה[2]. וְהַנּוֹשֵׂא קְטַנָּה יְתוֹמָה[3] וְלֹא רָצְתָה בַּבַּעַל - הֲרֵי זוֹ מְמָאֶנֶת וְהוֹלֶכֶת, וְאֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵט; שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין שֶׁל קְטַנָּה קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4]. וְכֵן קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - הֲרֵי הִיא כִּיתוֹמָה בְּחַיֵּי אָבִיהָ[5], וְאִם נִשֵּׂאת כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה[6] - הֲרֵי זוֹ מְמָאֶנֶת[7].

2) שמא אם היתה גדולה לא היתה מתרצית (קידושין מא. וב'תוספות' שם. וכן בכתובות נז: וראה לעיל פ"ג מהל' אישות הי"ט). 3) מאביה. 4) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח "שאין קידושיה קידושין גמורים מן התורה אלא מדברי סופרים. והן תלויין, שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה ואינו צריך לחזור לקדשה אחר שגדלה וכו'". 5) כמו שכתב רבינו לעיל (פ"ג מהל' אישות הי"ב): "כיון שנשאת, אין לאביה בה רשות לעולם". אבל הנישואין הראשונים שע"י אביה הם נישואין גמורים מן התורה, ואינם נפקעים במיאון אלא ע"י גט ממש, כמבואר שם הי"א, ולעיל פ"ב מהלכות גירושין, הי"ח־יט. 6) בחיי אביה, אחרי שיצאה מרשותו,

כנ"ל. 7) יבמות קט, א. וסדר מיאונה מבואר לקמן ה"ח, וכן ההבדל למעשה בין מיאון לגט, מבואר לקמן ה"ט, טז.

ב. הַחֵרֶשֶׁת[8], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשּׂוּאֶיהָ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9] כְּנִשּׂוּאֵי קְטַנָּה, לֹא תִּקְנוּ לָהּ שֶׁתְּמָאֵן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּנְעוּ מִלְּנָשְׂאָהּ[10].

8) שאינה שומעת ואינה מדברת. 9) כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט, ופי"א ה"ד. 10) הואיל ולעולם תוכל למאן מפני חרשותה, אבל בקטנה יש גבול, וסובר אפייסנה כל שעה עד שיעבור זמן מיאונה (יבמות קיג. וברש"י). אבל בגט מתגרשת החרשת, כמבואר לעיל פ"י הכ"ג.

ג. מְמָאֶנֶת הִיא הַקְּטַנָּה בֵּין מִן הָאֲרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין בִּפְנֵי בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[11]. וּכְשֵׁם שֶׁמְּמָאֶנֶת בַּבַּעַל, כָּךְ מְמָאֶנֶת בַּיָּבָם[12]. וּמְמָאֶנֶת בְּבַעַל זֶה וּמְמָאֶנֶת בַּשֵּׁנִי, אִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְכֵן בַּשְּׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ לִמְאֹן[13]. וּקְטַנָּה שֶׁלֹּא מִאֲנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה, וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - קִדּוּשֶׁיהָ הֵם הֵם מֵאוּנֶיהָ[14].

11) שם קז, א. במשנה כדברי בית־הלל. 12) אם מת בעלה ולא מיאנה בו, ונפלה לפני יבם - ממאנת בו ואינה צריכה חליצה (שם, כדברי בית־הלל). 13) שם. שלא כדברי בית־שמאי האומרים: "אין בנות ישראל הפקר אלא ממאנת וממתנת (מליארס לאחר) עד שתגדיל". 14) שם קח, א. שבקידושיה היא מגלה דעתה, שאין רצונה בבעלה הראשון. "ולכתחילה יש לבית־דין להזהר שלא להשיא יתומה קטנה במקום שנראה להם שתבוא לידי מיאון, ואין לדיין בזה אלא מה שעיניו רואות" (שו"ע אהע"ז סי' קנה ס"א).

ד. עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת? כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה, עַד שֶׁתְּהֶיה נַעֲרָה[15] אוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהִיא אֵילוֹנִית[16]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[17] בְּשֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ הַבַּעַל אַחַר שֶׁנַּעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[18]; אֲבָל אִם הִגִּיעָה לַזְּמַן הַזֶּה וְנִבְעֲלָה - הוֹאִיל וְהַבְּעִילָה קוֹנָה מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19], הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת. וְאֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה לְמֵאוּן, שֶׁחֶזְקָתָהּ שֶׁהֵבִיאָה סִימָנִין[20].

15) בת שתים־עשרה שנה והביאה שתי שערות, ואם הגיעה לגיל זה ולא הביאה שתי שערות - עדיין קטנה היא עד עשרים שנה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ג. 16) שהגיעה לגיל העשרים ולא הביאה שתי שערות ונראו בה סימני איילונית. ואם לא נראו בה סימני איילונית, עדיין קטנה היא עד שתהיה בת שלשים וחמש שנה (שם ה"ד). 17) שאם לא הביאה סימני נערה, יכולה למאן אע"פ שמלאו לה שתים־עשרה שנה. 18) שאין קידושיה מן התורה אלא מדברי סופרים בלבד, שהרי קטנה היתה כשנתקדשה, ולפיכך כשנבדקה ולא הביאה שתי שערות, עדיין קטנה היא וממאנת, שאפילו כבר הביאה שתי שערות ונשרו - אינה אלא מקודשת מדבריהם בלבד, ומספק אין אנו מחמירים בה להחזיקה גדולה. 19) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח: "שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה, ואינו צריך לחזור לקדשה אחר שגדלה". 20) שהרי היא מקודשת קידושי תורה, ובאיסור תורה עלינו להחמיר ולומר: חזקה כבר הביאה סימנים ואינה ממאנת, שהרי גדולה היא (נדה מו.).

ה. הֲרֵי שֶׁנִּבְדְּקָה[21] וְלֹא נִמְצְאוּ לָהּ סִימָנִים - הוֹאִיל וְנִבְעֲלָה אַחַר שֶׁהִגִּיעָה לַזְּמַן הָרָאוּי לְסִימָנִין, הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא הֵבִיאָה וְנָשְׁרוּ[22], וּלְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק. וְאִם מֵאֲנָה אַחַר שֶׁנִּבְדְּקָה[23], וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט מִסָּפֵק[24]. וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וְהַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר מִשְּׁנֵיהֶם[25].

21) ע"י נשים, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"כ. 22) ונפלו. הואיל ואילו הביאה סימנים הרי היא מקודשת קידושי תורה כשנבעלה אחר ההבאה, ספק תורה להחמיר. אבל אם לא בעלה, ובדקוה ולא נמצאו לה סימנים, הרי היא עדיין קטנה וממאנת ואין חוששים שמא נשרו, שאפילו נשרו אינה אלא מקודשת מדבריהם, וספק מדבריהם - להקל (נדה שם, וכן בבבא־בתרא קנו, א: "בודקין למיאונים" וברי"ף יבמות סוף פי"ג). 23) ולא נמצאו לה סימנים. 24) שמא כשנבעלה לראשון עדיין לא הביאה סימנים כלל, ונמצא שאינה מקודשת לו מן התורה, וממילא מקודשת היא לשני, כי גם בנוגע לשני יש להחמיר ולומר, שמא הביאה עכשיו ונשרו ומקודשת היא לו קידושי תורה מספק. ראה 'בית שמואל' סי' קנה, אות ל'. 25) אם תחזור לראשון אחרי שנתקדשה לשני ולא נתגרשה ממנו וילדה מן הראשון. ודין ספק ממזר מבואר בהל' איסורי ביאה פט"ו הכ"א.

ו. קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵאֲנָה וְהִגְדִּילָה[26], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּעָלָהּ בַּעְלָהּ מִשֶּׁנַּעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת, שֶׁהֲרֵי הִגְדִּילָה[27]. וּצְרִיכָה גֵּט מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[28]. שֶׁהֲרֵי לֹא בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגִּיעָה לִשְׁנֵי נַעֲרוּת עַד שֶׁנָּחוּשׁ לָהּ שֶׁמָּא הֵבִיאָה סִימָנִין וְתִהְיֶה סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[29], וְלֹא בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגְדִּילָה[30] כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[31], וְנִמְצֵאת שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט אֶלָּא מִנִּשּׂוּאֵי קַטְנוּת שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. לְפִיכָךְ, אִם עָמְדָה וְנִתְקַדְּשָׁה אַחַר שֶׁגָּדְלָה - תּוֹפְסִין בָּהּ קִדּוּשִׁין שֶׁל שֵׁנִי[32]. וְאִם גֵּרֵשׁ הָרִאשׁוֹן - יִכְנֹס הַשֵּׁנִי[33]. אֲבָל אִם גֵּרֵשׁ שֵׁנִי - לֹא יְקַיֵּם רִאשׁוֹן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מֵאַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה[34]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ שֵׁנִי קֹדֶם שֶׁיְּגָרֵשׁ רִאשׁוֹן - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמָה לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ[35]. וְאֵין הַוָּלָד מִן הַשֵּׁנִי מַמְזֵר[36]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ רִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁגֵּרֵשׁ שֵׁנִי - הַוָּלָד מַמְזֵר[37].

26) הגיעה לשתים־עשרה שנה ויום אחד, וגם הביאה שתי

שערות. 27) נדה נב, א. 28) ולפיכך תופסים בה קידושי שני, אפילו אם לא נתגרשה מן הראשון, כפי שמבאר והולך. 29) מן התורה. 30) והביאה סימנים. 31) מקודשת ודאי. 32) מן התורה. 33) אם ירצה, וכמבואר בגיטין פט, ב. 34) שיאמרו לאחר שגירשה ראשון תחילה קידשה שני, ואסור להחזיר גרושתו משנתארסה, כמבואר בסמוך הי"ב (גיטין שם). והשווה לעיל פ"ט מהל' אישות הכ"ו. 35) ראה לעיל פ"י, ה"ה: "בין שהיה בעלה פקח, בין שהיה חרש". והוא מ'ירושלמי' יבמות פי"ד, ה"א. והרי אם בעלה חרש אינה מקודשת אלא מדבריהם, ובכל זאת תצא מהשני אפילו היה פיקח וקידושיו קידושין גמורים הם, בגלל איסור אשת־איש מבעלה החרש (ביאור הגר"א אהע"ז סי' קנה, עד). 36) שמן התורה מקודשת היא לשני ומותרת לו, וכמו שאמרו (גיטין פ:) כל שנשאת לשני ע"י גט פסול (כשר מן התורה ופסול מדבריהם), הולד מן השני כשר. 37) מן התורה. שהרי אשת איש היא מן השני בקידושי תורה. וראה יבמות קט, ב.

1 **ז. אֵי זוֹ הִיא קְטַנָּה שֶׁצְּרִיכָה לְמָאֵן? מִבַּת שֵׁשׁ עַד**
2 **בַּת עֶשֶׂר שָׁנִים - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ לְפִי יְפִי דַעְתָּהּ: אִם**
3 **יוֹדַעַת לִשְׁמֹר קִדּוּשֶׁיהָ[38], וְשֶׁהֵן קִדּוּשִׁין, לֹא שֶׁתִּשְׁמֹר**
4 **אוֹתָן כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת הָאֲגוֹז וּתְמָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן -**
5 **הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה מֵאוּן[39]; וְאִם אֵינָהּ יוֹדַעַת לִשְׁמֹר**
6 **קִדּוּשֶׁיהָ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן, אֶלָּא הוֹלֶכֶת לְבֵית**
7 **אִמָּהּ כְּאִלּוּ לֹא נִתְקַדְּשָׁה מֵעוֹלָם[40]. וּפְחוּתָה מִבַּת**
8 **שֵׁשׁ, אֲפִלּוּ יוֹדַעַת לִשְׁמֹר - אֵינָהּ צְרִיכָה מֵאוּן.**
9 **וִיתֵרָה עַל בַּת עֶשֶׂר, אֲפִלּוּ סְכָלָה בְּיוֹתֵר[41] - צְרִיכָה**
10 **מֵאוּן. וְכָל מִי שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אַחֶיהָ אוֹ אִמָּהּ אוֹ קְרוֹבֶיהָ**
11 **שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן[42].**

38) כסף קידושיה. 39) גיטין סה, א: "הפעוטות מקחן מקח, וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון", וכגירסת הרי"ף שם. וסתם פעוטות מגיל שש עד עשר, כל פעוט לפי חריפות שכלו, כמבואר בגיטין נט, א. 40) יבמות קז, ב. 41) לא שעושה מעשה שטות, אלא שאינה חריפה כלל - הואיל והיא יתירה על עשר, חזקה עליה, שהיא יודעת לשמור קידושיה (כסף־משנה בהל' אישות פ"ד ה"ז, והשווה דברי רבינו שם ולעיל פ"ב הי"ט). 42) יבמות, שם. וב'ירושלמי' (שם פי"ג, ה"ב) אמרו: איזו לדעתה? עושים לה חופה ומלבישים אותה מלבושים נאים ומזכירים לה גבר (שתינשא לבעל). - שלא לדעתה? עושים לה חופה ומלבישים אותה בגדים נאים ולא מזכירים לה גבר (לפי גירסת הרשב"א שם).

12 **ח. כֵּיצַד מְמָאֶנֶת? אוֹמֶרֶת בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים: אֵין**
13 **רְצוֹנִי בִּפְלוֹנִי בַּעְלִי, אוֹ: אֵין רְצוֹנִי בַּקִּדּוּשִׁין**
14 **שֶׁקִּדְּשׁוּנִי אִמִּי אוֹ אַחַי, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ[43]. אֲפִלּוּ**
15 **הָיוּ אוֹרְחִין מְסֻבִּין בְּבֵית בַּעְלָהּ[44], וְהִיא עוֹמֶדֶת**
16 **וּמַשְׁקָה עֲלֵיהֶן, וְאָמְרָה: אֵינִי רוֹצָה בִּפְלוֹנִי בַּעְלִי -**
17 **הֲרֵי זֶה מֵאוּן[45].**

43) יבמות, שם. 44) ואלה ישתקו ולא יודיעו כלל על דבר מיאונה משום כבוד הבעל הסועדים אצלו, וגם לא הלכה אליהם במיוחד על דבר מיאונה אלא בהזדמנות הגשת הכיבוד אמרה מה שאמרה, ואולי מתוך טורח ורוגז הביעה את מיאונה לבעלה המטריחה. 45) שם קח, א. וכתב בספר 'מעשה רוקח': טעם המיאון תיקנוהו לטובתה, הואיל וקטנה היא אין כח ביד חכמים להכריחה לישב תחת בעלה נגד רצונה, כמו שאמרו (פסחים קטז.) "חיוב לדרדקים"? ומפני שיש לחוש שמא תניח בית בעלה ותלך לבית אמה, ושוב תתפייס ותשוב לבעלה, ושוב תחזור לבית אמה והרי זה כצחוק וגיחוך, וגם יש לחוש, שמא תפקיר עצמה באותן העתים שהיא בורחת מבעלה, ולפיכך כשהיא ממאנת בפני שנים ואומרת: אין רצוני בבעלי זה, אז היא מרגשת בכבוד עצמה ולא תשוב עוד אליו, וזהו שאמרו: נתקדשה לאחר - "קידושיה הם הם מיאוניה", כיון שנתקדשה לאיש אחר, אין לחוש עוד שינהגו בה מנהג הפקר.

18 **ט. הַשְּׁנַיִם שֶׁמְּמָאֶנֶת הַקְּטַנָּה בִּפְנֵיהֶן כּוֹתְבִין לָהּ:**
19 **בְּיוֹם פְּלוֹנִי מֵאַנָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּפָנֵינוּ בִּפְלוֹנִי**
20 **בַּעְלָהּ, וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לָהּ. וְזֶה הוּא גּוּפוֹ שֶׁל גֵּט**
21 **מֵאוּן[46]. וְגֵט מֵאוּן אֵינוֹ כְּגֵט הַגֵּרוּשִׁין, שֶׁנְּתִינָתוֹ[47]**
22 **מְגָרְשָׁהּ[48]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ כְּתִיבָה לִשְׁמָהּ, וְלֹא מְסִירָה[49],**
23 **וְלֹא דָבָר מִמִּשְׁפְּטֵי גֵּט הַגֵּרוּשִׁין[50]. וְאֵין כּוֹתְבִין בּוֹ**
24 **טָפְסֵי[51] הַגֵּט, שֶׁמָּא יֵרָאֶה כְּגֵט גֵּרוּשִׁין[52], לְפִי שֶׁאֵינוֹ**
25 **אֶלָּא כְּמַעֲשֵׂה בֵּית דִּין[53].**

46) יבמות, שם. 47) של גט. 48) וכל עוד לא נתנו לה הבעל או שלוחו - אינה מגורשת, כמבואר לעיל פ"א ה"ג, הי"ב. ואילו גט מיאון - אין צורך בנתינתו, אלא מעת מיאונה בפניהם נעקרו קידושיה. וכל עיקרו של גט מיאון אינו אלא לראיה בידה שמיאנה. וכן שנינו (בבא־מציעא פ"א מ"ח) "מצא . . . מיאונין הרי זה יחזיר" ואין חוששים שמא לא נתנו לה, הרי שאין צורך בנתינתו (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קנה, יז). 49) כלומר, אינו צריך לא כתיבה לשם גט מיאון (כגט, לעיל פ"א ה"ג) ולא מסירה לידה לשם גט מיאון (כגט, לעיל שם ה"ט). 50) כגון דין תלוש, המבואר שם ה"ו. 51) נוסח. 52) יבמות קז, ב. קח, א. שמתוך זה יבואו לאסור קרובותיה כדין גרושתו, ובאמת אינו כגט גירושין והוא מותר בקרובותיה, כמבואר לקמן הט"ז (מגיד־משנה). 53) תעודה בידה לראיה שמיאנה.

26 **י. הַשְּׁנַיִם שֶׁמְּמָאֶנֶת בִּפְנֵיהֶן צְרִיכִין שֶׁיְּהוּ מַכִּירִין**
27 **אוֹתָהּ[54] וְאֶת בַּעְלָהּ שֶׁמֵּאֲנָה בּוֹ[55]. לְפִיכָךְ[56], כָּל מִי**
28 **שֶׁרָאָה אוֹתָהּ שֶׁמֵּאֲנָה וְשָׁמַע מֵאוּנֶיהָ יֵשׁ לוֹ לִכְתֹּב גֵּט**
29 **מֵאוּן לָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירָהּ[57]. וּכְבָר נָהֲגוּ**
30 **יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב גֵּט מֵאוּן בְּנֹסַח זֶה:**

54) שקטנה זו כך שמה, שאם לא יכירוה, יש חשש שמא יכתבו לקטנה זו שם של קטנה אחרת, ואם תמות הקטנה ההיא, יוציאו קרוביה גט מיאון זה כדי שלא יירשנה בעלה ויירשוה הם (יבמות קו. ובר"ן שם). 55) שזוהי אשתו של פלוני בעלה, שאם לא ידעו את בעלה, יש לחוש שמא יש קטנה אחרת ששמה כשם קטנה זו, ויכתבו בגט מיאון זה

את שם בעלה של אותה קטנה. אבל אם מכירים את בעלה של זו שלפנינו, שוב אין לחוש שמא שם בעלה של קטנה אחרת כשם בעלה של זו, שכל־כך אין לנו לחשוש (מגיד־משנה). 56) הואיל ואין ממאנים אלא־אם־כן מכירים. 57) כי בוודאי לא הוזקקו השנים למיאונה טרם שהכירום (יבמות שם. והשווה לקמן פ"ד מהל' יבום הכ"ט).

גֵּט מֵאוּן

יא. בְּכָךְ בְּשַׁבָּת, כָּךְ וְכָךְ יוֹם לְחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי[58], מֵיאַנָּה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּפָנַיְנוּ, וְאָמְרָה: שֶׁאִמִּי אוֹ אַחַי הִטְעוּנִי וְהִשִּׁיאוּנִי אוֹ קִדְּשׁוּנִי וַאֲנִי קְטַנָּה לְפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְהַשְּׁתָּא גְּלִיתִי דַּעְתִּי קֳדָמֵיכוֹן[59] דְּלָא צָבֵינָא בֵּיהּ וְלָא קָאֵימְנָא עִמֵּיהּ[60]. וּבְדַקְנָא[61] פְּלוֹנִית דָּא וְאִתְבָּרַר לָנָא דַּעֲדַיִין קְטַנָּה הִיא[62]. וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וִיהִיבְנָא לַהּ[63] לִזְכוּת וְלִרְאָיָה בְּרוּרָה. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד[64].

58) ליצירה או לשטרות, כמבואר לעיל פ"ד הי"ב. 59) לפניכם. 60) שאיני רוצה בו ולא אעמוד עמו. 61) ובדקנו (ע"י נשים, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"כ). 62) ויכולה למאן. 63) וכתבנו וחתמנו ונתנו לה. 64) ראה נוסח המיאון ב'ירושלמי' סנהדרין פ"א ה"ב, ובתלמוד בבלי יבמות קז, ב. וב'אוצר הגאונים' יבמות חלק התשובות סי' תקלב־תקלד. ובשו"ע אהע"ז סי' קנה סכ"ב: "וממאנת אפילו בזמן הזה, וכן עשה מהר"ר יעקב פולק ז"ל מעשה בימיו ודלא כיש מחמירים שאמרו שאין בת ממאנת בזמן הזה כלל".

יב. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּעָלָהּ - נֶאֱסָרָה עַל הָרִאשׁוֹן[65]. וְאִם הֶחֱזִיר הָרִאשׁוֹן וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן[66] וְגוֹ'.

65) יבמות יא, ב. 66) ולמעלה מזה כתוב: "ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר", והיתה - לשון הויה, שהיא קידושין, שאפילו רק נתקדשה לאחר - אסורה לראשון (רש"י, שם). השווה פי"ט מהל' סנהדרין ה"ד, 'ספר המצוות' לא־תעשה קנד. אבל אם חזר הראשון וקידשה ועדיין לא בעלה - אינו לוקה, כמבואר בקידושין עח, א.

יג. זִנְּתָה עִם אַחֵר כְּשֶׁהִיא גְּרוּשָׁה - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ[67]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר - הֲוָיָתָהּ לְאִישׁ אַחֵר, שֶׁהִיא הַקִּדּוּשִׁין, הִיא שֶׁאוֹסֶרֶת אוֹתָהּ עַל בַּעְלָהּ לַחֲזֹר לוֹ.

67) סוטה יח, ב במשנה שם.

יד. וּבִכְלַל לַאו זֶה, שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - נֶאֱסְרָה עָלָיו וְלוֹקֶה עָלֶיהָ[68]; שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמְּאָה[69] - וַהֲרֵי נִטְמְאָה[70]. אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה[71]. לְפִיכָךְ[72], כָּל אִשָּׁה שֶׁנֶּאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ עַל יְדֵי קְנוּי וּסְתִירָה[73], אִם בָּעַל אוֹתָהּ[74] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[75]. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִירָהּ אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ - יוֹצִיא בְּגֵט.

68) מן התורה, מלקות ארבעים. 69) נבעלה לאחרים, כלשון הכתוב (במדבר ה, יג) "ונסתרה והיא נטמאה". 70) ועל כרחנו פסוק זה עוסק גם באשה שזינתה תחת בעלה, שאילו במחזיר גרושתו - אפילו נתקדשה לשני ועדיין לא נטמאה - לוקה עליה, כמבואר לעיל. מעתה אמור, שלאו זה כולל גם אשה שנטמאת תחת בעלה, שהוא לוקה עליה אם יבוא עליה - אפילו לא גירשה כלל. 71) שהיא מותרת לו, כמבואר לעיל פכ"ד מהל' אישות הי"ט, אבל "אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה, שנאמר לא יוכל בעלה . . . אחרי אשר הוטמאה. הכל בכלל, שאם נבעלו אסורין על בעליהן, פרט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה, שהיא מותרת . . . אבל אשת כהן באיסורה עומדת שהרי היא זונה" (לשון רבינו בפי"ח מהל' איסורי ביאה ה"ז). 72) הואיל ואילו נטמאה ודאי, הוא לוקה עליה מן התורה. 73) שהתרה בה בפני שנים אל תסתרי (=אל תתייחדי) עם איש פלוני, ונסתרה (=ונתייחדה) עמו בפני שנים (שראום מבחוץ) ושהתה עמו כדי טומאה, שאסורה על בעלה עד שתשתה מי המרים ויבדק הדבר, כמבואר לקמן בפ"א מהל' סוטה, ה"ב. 74) הבעל שלה. 75) מדבריהם, שהרי אין זה ודאי שנטמאה, אלא ספק. ואע"פ שאסורה עליו מן התורה, כמבואר בסוטה כח, א. וגם עובר עליה בלאו, כמבואר שם (ז.) - אין לוקים על הספק, אלא מכת מרדות. מרדות - שמרד על דברי תורה, ומכים אותו לא במספר קבוע כי־אם לפי ראות עיני הדיין (נזיר פ"ד מ"ג, וברע"ב שם). וראה בפ"א מהל' איסורי ביאה הכ"ב.

טו. חֵרֵשׁ שֶׁגֵּרֵשׁ בִּרְמִיזָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[76], וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְחֵרֵשׁ אַחֵר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְפִקֵּחַ[77] - אֲסוּרָה לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ הַחֵרֵשׁ[78]. אֲבָל אִשְׁתּוֹ שֶׁל פִּקֵּחַ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, וְהָלְכָה וְנִשֵּׂאת לְחֵרֵשׁ, וְנִתְגָּרְשָׁה - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ הַפִּקֵּחַ[79].

76) לעיל פ"ב הי"ז, שאם נשא כשהוא חרש - מגרש ברמיזה. 77) שקידושיו קידושין גמורים מן התורה. 78) כי איך יוכל להחזירה אחרי שנתקדשה קידושין גמורים לפיקח, ואסור להחזיר גרושתו משנתקדשה, ואפילו כשנתקדשה לחרש אחר אסורה לראשון, כי כשתיקנו חכמים קידושין לחרש, לא ייפו את כוחו יותר מהפיקח; שהחרש יהא מותר להחזיר גרושתו משנתקדשה לחרש כיוצא בו. 79) שאין קידושי החרש או נישואיו יכולים להרע לקידושי הראשון הפיקח שקידושיו מן התורה, שהרי מן התורה אין נישואי החרש כלום, ולא תיקנו חכמים נישואין לחרש לקפח את קידושי הראשון, שהוא הפיקח ('ירושלמי' יבמות פי"ד ה"א ע"פ גירסת רבינו: "אשתו של פיקח שגירשה ונישאת לחרש, אין אני קורא עליה: לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה" — מגיד־משנה).

טז. הַמְמָאֶנֶת (בָּאִישׁ) - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ[80], וְדִינָהּ עִם בַּעְלָהּ שֶׁמְּאַנָּה בּוֹ כְּדִינָהּ עִם מִי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ מֵעוֹלָם[81]: הִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְהוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה[82]. וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ הָאַחֵר אוֹ מֵת אוֹ מְאָנָה בּוֹ - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן[83]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ הָרִאשׁוֹן וְהֶחֱזִירָהּ, וּמְאָנָה בּוֹ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר אַחַר שֶׁמְּאָנָה בּוֹ, וְגֵרְשָׁהּ הָאַחֵר - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן; שֶׁכָּל הַיּוֹצֵאת בְּמֵאוּן, אַף עַל פִּי שֶׁקִּדְּמוֹ גֵּט - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא נִתְגָּרְשָׁה מִמֶּנּוּ בְּגֵט מֵעוֹלָם, וּמֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לוֹ. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת הַקְּטַנָּה בְּגֵט, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וּמְאָנָה בּוֹ - אֲסוּרָה לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן, מִפְּנֵי שֶׁיָּצְאַת מִמֶּנּוּ בְּגֵט, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְאַת מִן הָאַחֲרוֹן בְּמֵאוּן[84]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם גֵּרְשָׁהּ הָאַחֲרוֹן אוֹ מֵת[85]. וְכֵן אֲסוּרָה לַאֲבִי הָרִאשׁוֹן וְלִבְנוֹ וּלְאָחִיו, כִּשְׁאָר הַגְּרוּשׁוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְאַת מִן הָאַחֲרוֹן בְּמֵאוּן[86].

80) שתיאסר לקרוביו והוא בקרובותיה, המבוארים בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ז, ובביאורנו לעיל פ"ט מהל' אישות הט"ו. 81) שהמיאון עוקר את הקידושין למפרע. 82) יבמות קח, א. 83) שם. שהמיאון שלאחר־כך גילה עליה שקטנה היא וביטל הגט הקודם. 84) ואין מיאון חבירו מבטל גט שלו, כי חוששים אנו מתוך שהיא מכרת ברמיזותיו וקריצותיו של הראשון, ילך הלה וישדלה למאן בשני כדי שתחזור אליו, שהרי היא אוהבתו, שלא מיאנה בראשון אלא נתגרשה ויצאה ממנו שלא לדעתה. אבל מיאון שלו מבטל גט שלו, ואין חוששים שמא ישדלה ברמיזותיו כשתנשא לאחר וישבשנה, כדי שתחזור אליו, שהרי ניסה לפייסה בהיותה תחתיו ולא נתפייסה, שהרי מיאנה בו ויצאה ממנו (שם קח:). 85) שלא מיאנה כלל ולא עקרה את גירושיה הראשונים, שבוודאי אסורה לחזור לראשון (שם). 86) כאמור, שאין מיאון חבירו מבטל גט הראשון, ואפילו קרוביו שאינה מכרת ברמיזותיהם, נאסרה עליהם, גזירה משום בעלה (שם וברש"י).

יז. הַמְמָאֶנֶת בַּיָּבָם[87] - אֲסוּרָה לְאָבִיו, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֵת כְּכַלָּתוֹ בְּעֵת שֶׁמֵּת בְּנוֹ[88]; אֲבָל לִשְׁאָר קְרוֹבִים - מֻתֶּרֶת. לְפִיכָךְ, אִם מֵאֲנָה בְּאֶחָד מִן הַיְּבָמִין - מֻתֶּרֶת לְאֶחָיו[89].

87) כמבואר לעיל ה"ג. 88) שהרי הועילו לה נישואי הבעל המת, ליפול לפני היבם להצריכה מיאון כדי שתוכל להנשא לאחרים, ומשום מראית עין אסורה לו (שם קז:). 89) ואינה כגרושת האח, שכבר אמרנו מיאון עוקר את הקידושין למפרע (שם). ומכאן למד רבינו שמותרת גם לשאר קרובי המת. ולדעת הרמב"ן אסורה לשאר קרובים כשם שאסורה לאביו, ואינה מותרת אלא לאחיו משום מצות יבום, שאפילו עקרה זיקת יבום מאח אחד, עדיין מותרת לשאר אחיו משום מצות יבום. והכל מודים, שאם לא נשאר יבם אחר מיתת בעלה, אין לה במי למאן וממילא אסורה בקרוביו (מגיד־משנה).

יח. כָּל אִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁנִּתְאַלְמְנָה - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִּתְאָרֵס[90] עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ בּוֹ[91] וְחוּץ מִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע אִם הִיא מְעֻבֶּרֶת אוֹ אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[92], לְהַבְחִין בֵּין זַרְעוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן לְזַרְעוֹ שֶׁל שֵׁנִי[93].

90) לא תתקדש, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ב. 91) יבמות מא, א. ומג, א. וכן ב'ירושלמי' שם, פ"ד הי"א: "תשעים יום שלמים". 92) שזמן הכרת העובר - שלשה חדשים, זכר לדבר: "ויהי כמשלוש חדשים ויוגד ליהודה לאמר וגו' הנה הרה וגו'" (בראשית לח, כד), כמבואר ב'ירושלמי' שם. 93) שלא תלד בן, ספק בן תשעה חדשים לבעל הראשון או בן שבעה לאחרון, והתורה אמרה (שם יז, ז) "להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך" - להבחין בין זרע של ראשון לאחרון, שאין השכינה שורה אלא על הוודאים (יבמות מב. וברש"י) וראה בפ"כ מהל' איסורי ביאה הי"ח־יט.

יט. וּמִיּוֹם כְּתִיבַת הַגֵּט מוֹנִין לַמְגֹרֶשֶׁת. וַאֲפִלּוּ הָיָה עַל תְּנַאי[94], אוֹ שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְיָדָהּ אֶלָּא לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים[95] - מִיּוֹם הַכְּתִיבָה מוֹנִין[96], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְיַחֵד עִמָּהּ מִשֶּׁכְּתָבוֹ לָהּ[97].

94) ועדיין לא נתקיים התנאי. 95) כגון ששלח גט לאשתו ונשתהה שליח בדרך. 96) גיטין יח, א. 97) ראה לעיל פ"ג ה"ה, ופ"ח ה"ב.

כ. וּגְזֵרַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֲפִלּוּ אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד[98], וַאֲפִלּוּ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה מִן הָאֵרוּסִין - צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם. אֲפִלּוּ קְטַנָּה אוֹ זְקֵנָה אוֹ עֲקָרָה[99] אוֹ אֵילוֹנִית[100], וַאֲפִלּוּ בַּעְלָהּ בִּמְדִינַת הַיָּם אוֹ חוֹלֶה אוֹ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, וַאֲפִלּוּ בְּתוּלָה מִן הָאֵרוּסִין - צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם[101].

98) מחמת סם או חולי. 99) "שנעקר רחמה וניטלה האם שלה" (לשון רש"י יבמות מב:). 100) מפורש לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ד־ו. 101) גזרו שאינה ראויה לילד - מחמת הראויה לילד, שלא תחלוק בין אשה לאשה (יבמות שם).

כא. שִׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה וְגִיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה[102] - מַמְתִּינִין תִּשְׁעִים יוֹם. וַאֲפִלּוּ גֵּר וְאִשְׁתּוֹ שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ - מַפְרִישִׁין אוֹתָן תִּשְׁעִים יוֹם, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּין זֶרַע שֶׁנִּזְרַע בִּקְדֻשָּׁה לְזֶרַע שֶׁלֹּא נִזְרַע בִּקְדֻשָּׁה[103]. וְכֵן יָפַת תֹּאַר[104], אַף עַל פִּי שֶׁנָּתְנָה לָהּ תּוֹרָה שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתַקָּנַת עַצְמָהּ[105] - צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם לְתַקָּנַת הַוָּלָד. וְהַשְּׁלֹשִׁים[106] מִכְּלַל הַתִּשְׁעִים[107].

102) והיו השפחה והגיורת נשואות לבעליהן בעבדותן או

בגיותן. אבל היו פנויות אינן צריכות להמתין, שהמזנה אינה צריכה להמתין, כמבואר בהלכה הבאה. 103) לפני גירותם (יבמות מב. וראה שם לה.) וראה ב'תוספות' שם מב, א. ובשו"ע יו"ד סי' רסט ס"ט. 104) שנלקחה בשביה בגיותה בצאת ישראל למלחמה על אויביו, כאמור בתורה (דברים כא, יא). 105) לבכות את אביה ואמה עד שתקבל על עצמה להכנס תחת כנפי השכינה, כמבואר בפ"ח מהל' מלכים ה"ה. 106) של בכיה. 107) יבמות מח, ב. השווה הל' מלכים שם ה"ו. אבל על הביאה הראשונה שלפני נישואיה בשעת שבייתה, אין אנו חוששים משום הבחנה, שאותו בן אם יוולד לו מביאה ראשונה אינו נחשב זרעו כלל, כי בנך הנולד מן הגויה אינו בנך, כמבואר שם ה"ח (כסף־משנה שם).

1 **כב. הַמְמָאֵנֶת אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין[108]. לֹא גָזְרוּ אֶלָּא**
2 **בַּגְרוּשָׁה. וְכֵן הַמְזַנָּה[109] אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין, מִפְּנֵי**
3 **שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר[110]. וְכֵן אֲנוּסָה[111]**
4 **וּמְפֻתָּה אֵינָן צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין.**

108) שהרי קטנה היא ואינה ראויה ללדת, ואין לגזור בה משום גדולה, שגדולה אינה ממאנת (יבמות לד: וברש"י). 109) אפילו גדולה. 110) "אשה מזנה מתהפכת [שיצא הזרע] - שלא תתעבר" (שם לה.). 111) אף־על[פי שהאונס בא עליה לפתע פתאום - משתמרת היא שלא תתעבר, כמבואר בכתובות לז, א.

5 **כג. מִי שֶׁנִּשָּׂאת בְּטָעוּת, וְנוֹדַע שֶׁהִיא אֲסוּרָה**
6 **לְבַעְלָהּ[112], וְהוֹצִיאוּהָ בֵּית דִּין מִתַּחְתָּיו, אִם הָיְתָה**
7 **קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד - אֵינָהּ צְרִיכָה**
8 **לְהַמְתִּין[113]; שֶׁזֶּה[114] דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא[115], וְכָל**
9 **דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי בְּרֹב לֹא גָזְרוּ בּוֹ[116].**

112) כגון שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתן לחופה הוחלפו של זה בשל זה (יבמות לג:). 113) שם. 114) נישואי טעות בעבירה. 115) יבמות לה, א. ודוקא קטנה, שאינה ראויה לילד, וכל איסורה אינו אלא מחמת גזירה משום גדולה, אבל גדולה שאסורה מן הדין - צריכה להמתין משום חשש ממזרות, שהרי סבורה כי זה בעלה ואינה מתהפכת. 116) בבא־מציעא מו, ב. והשווה הל' יום־טוב פ"א ה"כ.

10 **כד. הַמְאֹרֵס בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם - מְנַדִּין[117] אוֹתוֹ.**
11 **אֵרַס וּבָרַח - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ[118]. כָּנַס בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים**
12 **יוֹם - מַפְרִישִׁין אוֹתָן[119] עַד אַחַר זְמַן, וְיַעֲמֹד עִם**
13 **אִשְׁתּוֹ.**

117) מרחיקים אותו מתוך הקהל על שעבר על דברי חכמים, ולא יושבים בארבע אמותיו וכו', כמבואר בפ"ז מהל' תלמוד תורה ה"ד. 118) יבמות לז, א. בריחתו מצילתו מן הנידוי, רמז לדבר: "גלות מכפרת עון", כמבואר בסנהדרין לז, ב (מגיד־משנה). 119) ואינו מוציאה בגט, ולפיכך אפילו היה כהן - מחזירה לאחר זמן (וראה להלן בהכ"ח). ולדעת הראב"ד בין אירס בין כנס, מנדים אותו עד שיגרש בגט.

14 **כה. וְכֵן גָּזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם מְעֻבֶּרֶת**
15 **חֲבֵרוֹ[120] וּמְינֶקֶת חֲבֵרוֹ[121]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע יָדוּעַ**
16 **לְמִי הִיא מְעֻבֶּרֶת, שֶׁמָּא יַזִּיק הַוָּלָד בִּשְׁעַת**
17 **תַּשְׁמִישׁ[122], שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל בֶּן חֲבֵרוֹ. וּמְינִיקָה -**
18 **שֶׁמָּא יִתְעַבֵּר[123] הֶחָלָב, וְהוּא אֵינוֹ מַקְפִּיד לְרַפֹּאת**
19 **הֶחָלָב בַּדְּבָרִים הַמּוֹעִילִין לֶחָלָב כְּשֶׁיִּתְעַבֵּר[124].**

120) שמת, או גירשה והיא מעוברת ממנו. 121) שנתארמלה או נתגרשה, והיא מיניקה את בנה שילדה ממנו. 122) בהיותה מעוברת (יבמות מב.). 123) יזדהם ע"י שתתעבר ממנו, והחלב נעכר לאחר שלשת חדשי עיבור (כתובות ס:) או ע"י מאכלים רעים המעכרים החלב, כמבואר שם. 124) או להאכיל את בן חבירו ביצים וחלב כשם שמקפיד על בנו כשחלב אמו נעכר, ומתוך שאשה בושה לבוא לבית־דין, היא נמנעת מלתבוע את יורשי בעלה הקודם, ונמצא בנה מת ברעב (יבמות מב:). ומינקת חבירו שנתגרשה ממנו אע"פ שאינה משועבדת להניק את בנו, ואם רצתה מחזירה לו את בנו והוא מטפל בו, כמבואר לעיל פכ"א מהל' אישות הט"ז - כל זה כשלא הניקה אותו עד שהכירה, אבל אם הכירה - אין מפרישים אותו מאמו, שמא יבוא לידי סכנה, כמבואר שם.

20 **כו. כַּמָּה הוּא זְמַן הַיְנִיקָה? אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים**
21 **חֹדֶשׁ[125]. חוּץ מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ וּמִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה בּוֹ.**

125) כתובות, שם. והוא־הדין למעוברת חבירו שאינה מותרת להארס עד שיעברו כ"ד חדשי היניקה לאחר שתלד. ובשו"ע אהע"ז סי' יג, סי"א פסק: "בין שהיא אלמנה בין שהיא גרושה בין שהיא מזנה, ויש להקל במופקרת לזנות כדי שיהא בעלה משמרה".

22 **כז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לִשָּׂא כָּךְ אָסוּר לְאָרֵס עַד אַחַר זְמַן**
23 **זֶה. אֲפִלּוּ נָתְנָה בְּנָהּ לְמִנִיקָה אוֹ שֶׁגְּמָלַתּוּ בְּתוֹךְ**
24 **אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ - לֹא תִּנָּשֵׂא[126]. מֵת בְּנָהּ -**
25 **מֻתֶּרֶת לִנָּשֵׂא, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תַּהַרְגֶּנּוּ[127].**

126) שגמלתו מחמת שרוצה להנשא (כתובות שם, וברש"י). 127) כדי להנשא, כי אינה חשודה על כך (שם).

26 **כח. עָבַר וְנָשָׂא מְעֻבֶּרֶת אוֹ מְנִיקָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה -**
27 **יוֹצִיא בְּגֵט, וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן[128]. וְאִם הָיָה יִשְׂרָאֵל -**
28 **יַחֲזִירֶנָּה אַחַר אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ שֶׁל מְנִיקָה.**
29 **נָשָׂא וּבָרַח, וּלְאַחַר זְמַן בָּא וְיָשַׁב עִם אִשְׁתּוֹ - אֵין**
30 **בְּכָךְ כְּלוּם[129]. אֵרַס מְעֻבֶּרֶת אוֹ מְנִיקָה - אֵין כּוֹפִין**
31 **אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[130]. וְלֹא לְכָנֵס[131] עַד אַחַר זְמַן הַיְנִיקָה**
32 **אוֹ עַד שֶׁיָּמוּת הַוָּלָד.**

128) שלא יוכל להחזירה עולמית משום גרושה (יבמות לו: ולז.). אבל המארס בתוך תשעים יום האמור לעיל הל' כד, אינו חייב להוציא בגט אלא מפרישים אותם בלא גט, כי כאן החמירו משום סכנת הוולד, וגם משום שהזמן הוא ארוך קשה להם להשתמר, אבל למעלה הזמן קצר רק שלשה חדשים ויכולים להשתמר (מגיד־משנה).

129) ומותרת לו, שהרי ברח, ובריחתו מצילתו, כמבואר לעיל הל' כד. 130) שלא אמרו: "יוציא" אלא אם נשא, אבל אם קידש - לא הוזכר (יבמות, שם) שיוציא. וכן יש להוכיח ממה שאמרו (כתובות ס.) "מינקת שמת בעלה . . . לא תתארס ולא תינשא", ואם כשאירס צריך לגרש - למה לו לשנות: "ולא תינשא" הרי כבר גירשה, אלא ודאי שאינו חייב לגרשה, ולפיכך משמיעה הברייתא חידוש, אע"פ שאירס - לא ישא ('תוספות' יבמות שם, וכן בביאור הגר"א לאהע"ז סי' יג, יב). 131) הלשון דחוק, ובכת"י התימנים: ולא יכנוס, וכן הנוסח בשו"ע אהע"ז סי' יג, סי"ב.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כלל בו רבינו נאמנות האשה והבעל לומר שנתגרשו, הכחשות שתי כתי עדים בענין זה, ערעור הבעל על הגט, נאמנות האשה לומר מת בעלה, ונאמנות עד אחד ועדים פסולים בענין זה, הכחשות בענין הנ"ל.

1 **א. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה וְאָמְרָה: אֵשֶׁת אִישׁ הָיִיתִי וּגְרוּשָׁה**
2 **אֲנִי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר[2].**
3 **הֵחֲזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וּבָאָה וְאָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי -**
4 **אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[3] לְהַתִּיר עַצְמָהּ לַשּׁוּק[4], אֲבָל פָּסְלָה**
5 **עַצְמָהּ לַכְּהֻנָּה לְעוֹלָם[5]. וְאִם מֵת בַּעְלָהּ - חוֹשְׁשִׁין**
6 **לִדְבָרֶיהָ, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[6].**

2) כתובות כב, א. ואפילו אמרה: גרושה אני, לאחר כדי דיבור, הרי היא נאמנת להתיר עצמה, שהרי אינה עוקרת דיבורה הראשון (אשת איש הייתי) אלא פוטרת את עצמה מצד אחר מצד הגירושין, ולא עוד אלא אפילו דיבורה הראשון משמעו כך: אשת איש הייתי, ועכשיו פנויה אני (מגיד־משנה). 3) הואיל ואין גיטה בידה, ואפילו אם נשאת - תצא, כמבואר שם כג, א. 4) להנשא לאחר. ובכת"י התימנים, תיבה זו אינה. 5) כי לדבריה גרושה היא וגרושה אסורה לכהן, "שעשתה עצמה (לכהן) כחתיכה של איסור", לקמן סוף ה"ג. 6) שמא גרושה היא, וגרושת אחיו אסורה לו, וכיוצא בזה ביבמות קיח, ב. והשווה פ"ג מהל' יבום הי"ד.

7 **ב. הָיוּ לָהּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁהִיא גְרוּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
8 **שָׁם גֵּט - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה[7]. הוֹצִיאָה גֵּט**
9 **מִתַּחַת יָדָהּ וְאָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי בָּזֶה - הֲרֵי זוֹ**
10 **נֶאֱמֶנֶת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְקֻיָּם[8], כְּמוֹ**
11 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[9].**

7) ואפילו אומרים: עכשיו נתגרשה, והיא טוענת נאבד גיטי או נקרע הרי הם נאמנים (מגיד־משנה להלן ה"ו). וכן אמרו (כתובות פט.) "כשאין שם עידי גירושין", משמע מזה אילו היו לה עדים היא נוטלת כתובתה, ומכאן שהיא מותרת להנשא, כי כל שאינה יכולה להנשא - אינה גובה כתובתה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קנב, יא). 8) שלא זיהו חתימת העדים. 9) לעיל פ"ז הכ"ד, ושם בביאורנו הבאנו הוכחות לדין זה. ולדעת הראב"ד אינה נאמנת עד שיקויים הגט.

12 **ג. בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר: אִם אָמַר: לֹא נְתַתִּיו לָהּ, אֶלָּא**
13 **נָפַל מִמֶּנִּי וּמְצָאָה אוֹתוֹ - אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה**
14 **שֶׁכְּתָבוֹ לָהּ[10] וַהֲרֵי הוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ; אֲבָל אִם**
15 **אָמַר הַבַּעַל: עַל תְּנַאי הָיָה[11], פִּקָּדוֹן הָיָה, מֵעוֹלָם לֹא**
16 **כְּתַבְתִּיו, מְזֻיָּף הוּא[12] - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו אוֹ בְּעֵדֵי**
17 **מְסִירָה[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ**
18 **מְגֹרֶשֶׁת לִהְיוֹת מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים, אֲבָל פָּסְלָה נַפְשָׁהּ**
19 **מִכְּהֻנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15]; שֶׁהֲרֵי פָּסְלָה עַצְמָהּ**
20 **בְּהוֹדָאַת פִּיהָ, וְעָשְׂתָה עַצְמָהּ כַּחֲתִיכָה שֶׁל אִסּוּר[16].**

10) וכן אמרו (בבא־מציעא כח.): "הוא אומר סימני הגט, והיא אומרת סימני הגט - ינתן לה", הרי שאפילו אין הגט בידה - אינו נאמן לומר: ממני נפל, שנמלכתי שלא ליתן, כל־שכן כשהגט בידה (ביאור הגר"א שם, סי' קנב, יד). 11) ולא נתקיים. 12) נראה שטענה אחת היא, ובכת"י התימנים: "לא כתבתי ומזוייף הוא". וכן הוא ב'טור' אהע"ז סי' קנב: "או שהוא מזוייף ולא כתבו מעולם". 13) ע"י העדים שבפניהם מסר גט זה לידה, נדע שלא היה על תנאי או פקדון, שהם יודעים כל הפרטים. 14) לעיל פ"ז ה"ב, ע"פ הש"ס גיטין ט, א. ועדי מסירה נאמנים, כמבואר שם טז, ב: "מה אילו יאמרו בפנינו גירשה, האם לא יאמנו", וראה בהל' י"ד שם. 15) לעיל ה"א. 16) לשון הש"ס בכתובות כב, א.

21 **ד. בָּאָה הִיא וּבַעְלָהּ, הִיא אוֹמֶרֶת: גֵּרְשָׁתַנִי וְאָבַד**
22 **גִּטִּי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גֵּרַשְׁתִּיךְ - אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזָקָה**
23 **אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת; חֲזָקָה אֵין אִשָּׁה מְעִדָּה פָּנֶיהָ**
24 **בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[17].**

17) גיטין פט, ב. וראה למעלה פ"ד מהל' אישות הי"ג, ופט"ז הכ"ו.

25 **ה. אָמַר הַבַּעַל: גֵּרַשְׁתִּי אֶת אִשְׁתִּי - אֵינוֹ נֶאֱמָן[18].**
26 **וְחוֹשְׁשִׁים לִדְבָרָיו, וְתִהְיֶה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[19]. וַאֲפִלּוּ**
27 **הוֹדָת לוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁמָּא יִתְכַּוֵּן[20]**
28 **לְקַלְקְלָהּ[21], אוֹ בְּגֵט[22] בָּטֵל גֵּרְשָׁהּ וְהִיא אֵינָהּ**
29 **יוֹדַעַת[23], [אוֹ שֶׁמָּא תָּעֵז פָּנֶיהָ בּוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
30 **מַאֲמִינָהּ, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת][24] כֹּבֶד הָאִסּוּר שֶׁלָּהּ[25].**
31 **לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: אִם אֱמֶת הַדָּבָר - הֲרֵי אַתֶּם**
32 **קַיָּמִים, גָּרֵשׁ אוֹתָהּ עַתָּה בְּפָנֵינוּ.**

18) להתירה להנשא (בבא־בתרא קלה.). 19) שאסורה לכהונה אם ימות, וכן אינה מתייבמת אלא חולצת, שמא גרושה היא (שם). 20) ה'טור' (אהע"ז סי' קנב) הביא: "מכוין". 21) להכשילה, שלאחר שתינשא תצא מזה ומזה. 22) אולי צריך להיות "ובגט". ובכת"י התימנים, תיבת "או" ליתא. 23) בזה יישב רבינו את הקושיא, למה לא תהא האשה עצמה נאמנת באמרה נתגרשתי (ראה למעלה ה"ד). 24) בדפוסי רומי וקושטא, אין כל הפיסקא הזאת המוקפת לפנינו בסוגריים מרובעים. 25) גם בזה יישב, למה לא תהא היא עצמה נאמנת, שכל נאמנותה היא מפני שאינה מעיזה פניה בפני בעלה, אבל כאן כשהבעל מסייעה - יכולה להעיז, וראה גיטין סד, ב.

33 **ו. שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'נִתְגָּרְשָׁה', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא**

נִתְגָּרְשָׁה', אֲפִלּוּ הַבַּעַל עוֹמֵד וְהִיא אוֹמֶרֶת לוֹ 1
'גֵּרַשְׁתַּנִי' - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, מִפְּנֵי 2
שֶׁהָעֵדִים סוֹמְכִין אוֹתָהּ וְאֶפְשָׁר שֶׁתָּעֵז פָּנֶיהָ. לְפִיכָךְ, 3
אִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[26] וְהַוָּלָד מַמְזֵר. 4

26) כתובות כב, ב. וגיטין שם.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאָמְרוּ 'עַכְשָׁיו 5
נִתְגָּרְשָׁה', שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִין לָהּ: אִם אֱמֶת הַדָּבָר - 6
הוֹצִיאִי גִּטֵּךְ[27]; אֲבָל אִם אָמְרוּ הָעֵדִים 'מִכַּמָּה יָמִים 7
נִתְגָּרְשָׁה' - יֵשׁ לוֹמַר אָבַד הַגֵּט. וְהוֹאִיל וְהִיא 8
אוֹמֶרֶת 'גְּרוּשָׁה אֲנִי בְּוַדַּאי', וּשְׁנֵי עֵדִים מְעִידִין לָהּ, 9
אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁנַיִם מַכְחִישִׁין אוֹתָן, אִם נִשֵּׂאת 10
לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ - לֹא תֵּצֵא[28]; שֶׁהֲרֵי הִיא וּבַעְלָהּ 11
יוֹדְעִין בְּוַדַּאי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת, וַחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין 12
מְקַלְקְלִין עַצְמָן. אֲבָל אִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, הוֹאִיל 13
וְהַדָּבָר אֶצְלוֹ סָפֵק; וְכֵן אִם אָמְרָה 'אֵינִי יוֹדַעַת', 14
אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא[29] וְהַוָּלָד 15
סָפֵק מַמְזֵר. 16

27) ואילו לא היו עדים מכחישים כנגדם, היתה מגורשת אם טוענת נאבד הגט (מגיד־משנה, וראה למעלה הערה ו). 28) כתובות, שם. וראה להלן הכ"ג, ולמעלה פ"י הט"ז. 29) כתובות, שם.

ח. אָמְרוּ שְׁנַיִם 'רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 17
'לֹא רְאִינוּהָ', אִם הָיוּ כֻּלָּם שְׁרוּיִם בְּחָצֵר אַחַת - הֲרֵי 18
זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא[30]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא וְהַוָּלָד כָּשֵׁר, 19
שֶׁבְּנֵי אָדָם עֲשׂוּיִין לְגָרֵשׁ בְּצִנְעָה[31]. 20

30) משום לזות שפתים, שיאמרו אילו נתגרשה היה קול לדבר (רש"י כג.). 31) שם כג, א. ואין טענת לא ראינוה - ראיה. וראה למעלה פ"ט מהל' אישות ה"ל.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הֶחֱזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וּבָא עֵד אֶחָד 21
וְאָמַר: אֵשֶׁת אִישׁ הָיְתָה וְנִתְגָּרְשָׁה, וּבָא עֵד אֶחָד 22
וְאָמַר: לֹא נִתְגָּרְשָׁה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן מְעִידִין שֶׁהִיא 23
אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֶחָד מֵעִיד שֶׁהִיא גְּרוּשָׁה, וְאֵין דְּבָרָיו 24
שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם. וּלְפִיכָךְ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם 25
נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[32]. 26

32) כתובות, שם. ולענין קידושין אינו כן, שהרי שניהם מעידים שפנויה היתה קודם שנתקדשה, וכמבואר למעלה פ"ט מהל' אישות הל"א.

י. אִשָּׁה וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, זֶה 27
אוֹמֵר: זוֹ אִשְׁתִּי וְזֶה עַבְדִּי, וְזֶה אוֹמֵר: זוֹ אִשְׁתִּי וְזֶה 28
עַבְדִּי, וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: שְׁנֵיהֶן עֲבָדַי - הֲרֵי הִיא 29
מֻתֶּרֶת לַכֹּל. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶן הֶחֱזִיקוּהָ בְּאִשָּׁה 30
אִישׁ, הוֹאִיל וְכָל אֶחָד מֵהֶן הֵעִיד לְעַצְמוֹ, אֵינָן 31
נֶאֱמָנִין[33]. 32

33) קידושין סה, ב.

יא. שְׁלִיחַ קַבָּלָה[34] שֶׁהוֹצִיא גֵּט מִתַּחַת יָדוֹ, וְהַבַּעַל 33
אוֹמֵר: מְזֻיָּף הוּא - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו אוֹ בְּעֵדֵי 34
מְסִירָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35]. אָמַר הַבַּעַל: לְפִקָּדוֹן נְתַתִּיו 35
לוֹ[36], וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: לְגֵרוּשִׁין נְתָנוֹ לִי - הַשָּׁלִיחַ 36
נֶאֱמָן[37]. וְכֵן אִם הָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִשָּׁה, 37
וְהִיא אוֹמֶרֶת: שָׁלִיחַ זֶה נְתָנוֹ לִי, וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: כֵּן 38
נְתַתִּיו לָהּ וּלְגֵרוּשִׁין נְתָנוֹ לִי, וְהַבַּעַל אוֹמֵר: לֹא 39
נְתַתִּיו לוֹ אֶלָּא לְפִקָּדוֹן - הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן וְהִיא 40
מְגֹרֶשֶׁת[38]. 41

34) שעשאתו האשה שליח לקבל גיטה מיד בעלה, ומשיגיע הגט לידו - תתגרש כאילו הגיע לידה, כמבואר לעיל פ"ו ה"א. 35) לעיל ה"ג, בדין אשה עצמה המוציאה גיטה מתחת ידה, והוא־הדין לשלוחה. 36) שיהא מוכן לגרש בו כשירצה, ולא בתורת שליח קבלה, שתהא קבלתו כקבלת האשה. 37) שהרי האמינו כשמסר הגט לידו (גיטין סד. כרב חסדא). ואפילו אם שלשתם בעיר אחת, אין אומרים אילו היה נותנו לגירושין היה נותנו ישר ליד האשה (שם וברש"י. וכן פסק הרי"ף בתשובותיו). 38) ואין אומרים שאין השליח נאמן אלא כשהגט בידו, אלא הואיל ויכולה להחזירו לידו - הריהו כאילו עדיין בידו ('בית שמואל' אהע"ז סי' קמא ס"ק פג).

יב. אָבַד הַגֵּט, אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר 'לְגֵרוּשִׁין 42
נְתַתִּיו לַשָּׁלִיחַ' וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר 'נְתַתִּיו לָהּ'[39] - הֲרֵי זוֹ 43
סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[40]; שֶׁהֲרֵי הֶחֱזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֵין כָּאן 44
אֶלָּא עֵד אֶחָד וּבַעַל. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה הָאִשָּׁה: בְּפָנַי 45
נְתָנוֹ לוֹ לְגֵרוּשִׁין וּנְתָנוֹ הַשָּׁלִיחַ לִי - הוֹאִיל וְהַבַּעַל 46
וְהַשָּׁלִיחַ סוֹעֲדִין אוֹתָהּ, אֶפְשָׁר שֶׁתָּעֵז פָּנֶיהָ, וְשֶׁמָּא 47
לֹא נִתְגָּרְשָׁה[41]. 48

39) מלשון זה משמע, שבשליח הולכה ידובר כאן, ואינה מתגרשת אלא עד שיגיע הגט לידה, כמבואר לעיל פ"ו ה"ה, כי בשליח קבלה אין צורך שיאמר: נתתיו לה, שאפילו לא נתן לידה מתגרשת. 40) אולי שליח עשה שליחותו, ומתוך שספק הוא, הולכים בו להחמיר, וחולצת ואינה מתייבמת. וכן אם נתקדשה לאחר, צריכה גט משני (גיטין סד:). "שאין אומרים באיסורין: חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר" (פ"ד מהל' תרומות ה"ו). 41) גיטין, שם.

יג. שְׁלִיחַ קַבָּלָה שֶׁקִּבֵּל גֵּט לְאִשָּׁה וּשְׁלָחוֹ לָהּ בִּפְנֵי 49
שְׁנֵי עֵדִים[42], וְהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ וּנְטָלַתּוּ, וַהֲרֵי הַגֵּט 50
יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת אִם בַּעְלָהּ 51
שְׁלָחוֹ[43] לָהּ אוֹ שְׁלִיחַ קַבָּלָה שֶׁלָּהּ אוֹ שְׁלוּחוֹ שֶׁל 52
בַּעְלָהּ[44] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[45]. 53

42) שראו הגט בידו כששלחו לה. 43) שלא רצה בשליחה לקבלה, ושלחו ביד שליח הולכה. 44) השליח הראשון של בעלה, עשה שליח שני להולכה. 45) לעיל הי"א, שהשליח נאמן לומר לגירושין נתנו לי, ואע"פ שאין השליח עומד בפנינו, אולם הואיל והעדים מעידים שראו הגט יוצא

מתחת ידו, אין לנו צורך לידע כיצד בא לידו, וכמבואר בהלכה הבאה.

1 **יד. בָּא בַּעַל וְעֵרְעֵר שֶׁלֹּא כְּתָבוֹ, אוֹ שֶׁהוּא גֵּט בָּטֵל[46]**
2 **- יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[47], שֶׁהֲרֵי עֵדִים מְעִידִים שֶׁהַגֵּט**
3 **שֶׁנָּתְנוּ לָהּ יָצָא מִתַּחַת יַד שְׁלוּחָהּ שֶׁיָּדוֹ כְּיָדָהּ; וְאַף**
4 **עַל פִּי שֶׁהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת[48], הֲרֵי הָעֵדִים יָדְעוּ[49]. וְאִם**
5 **לֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[50].**

46) שנכתב שלא לשמה, או כתבו הסופר שלא ברשות הבעל והרי זה גט בטל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ה. 47) יאושר ע"י זיהוי חתימות העדים, ואז אין משגיחים בערעור הבעל, כמבואר לעיל פ"ז ה"ו. 48) והרי הוא טוען טענת ודאי שהוא מזויף - בכל זאת הגט כשר, כיון שהעדים יודעים שהיה ביד שלוחה. 49) והרי זה כאילו השליח עומד בפנינו וטוען: לגירושין נתתו לי, שאילו לקחו לפקדון לא היה שולחו לה. 50) שהרי הבעל עומד ומערער שלא כתבו, וכמבואר לעיל הי"א, שאין שליח לקבלה עדיף מהאשה עצמה, שאם הוציאה גט ובעלה מערער שהוא מזויף - יתקיים בחותמיו, והשווה לעיל פ"ז הכ"ד.

6 **טו. מִי שֶׁהֶחֱזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וְהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ**
7 **לִמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם[51],**
8 **וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - נֶאֱמֶנֶת, וְתִנָּשֵׂא אוֹ**
9 **תִּתְיַבֵּם[52]. חֲזָקָה שֶׁאֵינָהּ מְקַלְקֶלֶת עַצְמָהּ[53] - וְתֶאֱסֹר**
10 **עַצְמָהּ עַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן וְעַל זֶה, וְתַפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ**
11 **מִזֶּה וּמִזֶּה, וְלִהְיוֹת בָּנֶיהָ מַמְזֵרִין[54] - בְּדָבָר הֶעָשׂוּי**
12 **לְהִגָּלוֹת לַכֹּל, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַכְחִישׁ וְלֹא לִטְעֹן טַעֲנָה;**
13 **שֶׁאִם הוּא חַי - סוֹפוֹ לָבוֹא, אוֹ יֻדַּע שֶׁהוּא חַי. וְכֵן**
14 **אִם בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - תִּנָּשֵׂא עַל**
15 **פִּיו, שֶׁהַדָּבָר עָשׂוּי לְהִגָּלוֹת[55]. אֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה**
16 **אוֹ שִׁפְחָה[56] וְעֵד מִפִּי עֵד[57] - מִפִּי עֶבֶד, מִפִּי שִׁפְחָה,**
17 **מִפִּי קְרוֹבָיו - נֶאֱמָנִים לוֹמַר 'מֵת פְּלוֹנִי', וְתִנָּשֵׂא**
18 **אִשְׁתּוֹ[58] אוֹ תִּתְיַבֵּם עַל פִּיהֶם[59].**

51) אבל אם קטטה ביניהם או אם מלחמה בעולם - אינה נאמנת, כמבואר לקמן פי"ג ה"א-ב. 52) אם בעלה לא הניח בנים (יבמות קיד:). 53) שם קכ, א. 54) לעיל פ"י ה"ז. 55) יבמות קטו, א. 56) גויה שנמכרה לישראל וטבלוה לשם שפחה, שאינם כשרים להעיד עדות אחרת. 57) שלא ראה בעצמו את דבר העדות אלא שמעו מפי אחר, ואינו נאמן במקום אחר, כמבואר בפ"ח מהל' עדות ה"ה. 58) יבמות קכב, א. ראה להלן פי"ג הכ"ט. 59) שם צד, א: "עד אחד נאמן ביבמה". וכשם שעד אחד נאמן, כך כל אלו נאמנים כדין עדות מיתת הבעל (מגיד-משנה פ"ג מהל' יבום ה"ה).

19 **טז. וְהַכֹּל נֶאֱמָנִים לְהָעִיד לָהּ עֵדוּת זוֹ, חוּץ מֵחָמֵשׁ**
20 **נָשִׁים, שֶׁחֶזְקָתָם שׂוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ, שֶׁאֵין מְעִידוֹת זוֹ**
21 **לְזוֹ בְּמִיתַת בַּעְלָהּ, שֶׁמָּא יִתְכַּוְּנוּ לְאָסְרָהּ עָלָיו וַעֲדַיִן**
22 **הוּא קַיָּם[60]. וְאֵלּוּ הֵן: חֲמוֹתָהּ[61], וּבַת חֲמוֹתָהּ,**
23 **וְצָרָתָהּ[62], וְיִבְמְתָהּ[63], וּבַת בַּעְלָהּ[64]. אֲפִלּוּ עַכּוּ"ם**
24 **הַמֵּסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[65] - נֶאֱמָן, וּמַשִּׁיאִין עַל פִּיו, כְּמוֹ**
25 **שֶׁיִּתְבָּאֵר[66]. וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהָעִיד - אֵינוֹ נֶאֱמָן[67].**

60) יבמות קיז, א. ואם לאחר מות בעל זה שהוא קרובן, הלכה ונשאת לאיש אחר, נאמנות להעיד שמת בעלה האחרון, שאינן חשודות להעיד שקר אלא להפריד בינו ובינה בלבד (כסף-משנה). 61) שונאתה, שאומרת בלבה: זו תאכל כל יגיעי ועמלי, וכן בת חמותה אומרת: זו תירש כל עמל אבי ואמי ואני אדחה. 62) אשת תחרותה של בעלה, והן צוררות ואויבות זו את זו, וכן הכתוב אומר (שמואל-א א, ו) "וכעסתה צרתה", ומתכוונת לאוסרה על בעלה. 63) אשת אחי בעלה, ואפילו היא אחותה, חזקתה ששונאתה, כמבואר לעיל פ"ז ה"ג. וכן אמרו ב'ירושלמי' יבמות פט"ו ה"ד: "יבמתו אפילו אחותה". 64) זו באה במקום אמי ואוכלת כל עמלה (רש"י יבמות קיז.). וראה להלן פ"ג מהל' יבום ה"ו. וב'ירושלמי' שם שנינו: "כשם שאינן נאמנות עליה, כך אינה נאמנת עליהן". וחכמינו המליצו על זה הפסוק: "כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם" (משלי כז, יט) אם הוא שונא את זה - גם הוא שונאו, ולפיכך כלה פסולה להעיד לחמותה ולבת חמותה ולבת בעלה (יבמות שם). 65) משוחח ומספר דבר מה שלא בכוונה תחילה. 66) לקמן פי"ג הי"א, מיבמות קכא, ב. 67) יבמות, שם.

26 **יז. וְכֵן הַפָּסוּל[68] בַּעֲבֵרָה מִן הַתּוֹרָה[69]: אִם בָּא לְהָעִיד**
27 **בְּאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן[70], וְאִם הָיָה מְסִיחַ**
28 **לְפִי תֻּמּוֹ - נֶאֱמָן. אֵין זֶה פָּחוּת מִן הָעַכּוּ"ם[71]. אֲבָל**
29 **פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם[72] - נֶאֱמָן לְעֵדוּת אִשָּׁה[73].**

68) לעדות. 69) שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה, כגון שאכל נבילות או חילל יום-טוב, או שהלווה ברבית קצוצה אע"פ שאינו לוקה, כמבואר בפ"י מהל' עדות ה"ג-ד. 70) יבמות כה, ב שהוא חשוד לשקר (ט"ז אהע"ז סי' יז סק"ב). 71) רי"ף, יבמות פט"ז. 72) שעבר עבירה שחיובה מדברי חכמים בלבד, כגון שאכל בשר עוף בחלב או שחילל יום-טוב שני של גלויות, וכן העובר על גזל של דבריהם, כגון מפריחי יונים ומשחקים בקוביא שהם אבק גזל, כמבואר בהל' עדות שם ה"ד. 73) יבמות כה, ב. השווה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ו, ולקמן הל' סוטה פ"א הט"ו.

30 **יח. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וְהִתִּירוּהָ**
31 **לְהִנָּשֵׂא עַל פִּיו, וְאַחַר כָּךְ בָּא אַחֵר וְהִכְחִישׁ אֶת**
32 **הָרִאשׁוֹן וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא מֵהֶתֵּרָהּ**
33 **וְתִנָּשֵׂא; שֶׁעֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּעֵדוּת אִשָּׁה כִּשְׁנֵי עֵדִים**
34 **בִּשְׁאָר עֵדֵיוֹת, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם[74].**

74) שם קיז, ב. השווה פ"א מהל' סוטה הט"ז, והל' רוצח פ"ט הי"ג.

35 **יט. בָּאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, זֶה אוֹמֵר 'מֵת' וְזֶה אוֹמֵר**
36 **'לֹא מֵת', אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'מֵת' וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת'**

- הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[75], **מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק**[76]. **וְאִם נִשֵּׂאת לָעַד שֶׁהֵעִיד לָהּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'בָּרֵי לִי שֶׁמֵּת'**[77] **- הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא**[78]. **בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת' - אַף עַל פִּי שֶׁנִּשֵּׂאת תֵּצֵא**[79].

75) שם קיז, ב – קיח, א. 76) והבא עליה, בספק כרת, כמבואר בכתובות כב, ב לענין שנים נגד שנים, והשווה לקמן הכ"ג. 77) ברור לי שמת. "אילו היה קיים, היה בא" (רש"י כתובות שם). אולם בר"ן שם מפרש: ברי לי, ש"ראיתיו מת". ויתכן, שזוהי גם כוונת רבינו (ביאור הגר"א אהע"ז סי' יז, לז). 78) ב"ירושלמי' יבמות פט"ו ה"ד, השוו דין זה לדין של "שנים ושנים" המבואר לקמן הכ"ג, שכשם שב"שנים ושנים", לא תצא אם נישאת לאחד מעדיה, כך באחד נגד אחד (מגיד־משנה), וכן בתוספתא יבמות פי"ד, ה"א. 79) יבמות קיז, ב.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[80] **בְּשֶׁהָיָה הָעֵד אֶחָד שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּיו כְּמוֹ הַשְּׁנַיִם שֶׁבָּאוּ וְהִכְחִישׁוּ אוֹתוֹ, כְּגוֹן שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּי אִישׁ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת', אוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּי אִשָּׁה אוֹ עַל פִּי עַצְמָהּ וּבָאוּ שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹ שְׁנֵי פְּסוּלִין שֶׁל דִּבְרֵיהֶן וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת'; אֲבָל עֵד כָּשֵׁר אוֹמֵר 'מֵת' וְנָשִׁים רַבּוֹת אוֹמְרוֹת 'לֹא מֵת', אוֹ פְּסוּלִין**[81] **אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זֶה כְּמֻחֶצָה עַל מֻחֶצָה**[82], **וְאִם נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ**[83] **וְהִיא אוֹמֶרֶת 'רַבַּאי מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא.**

80) שאפילו אם נשאת - תצא. 81) ובכת"י התימנים: "או פסולין של דבריהם", וראה למעלה הי"ז. 82) ובדפוסים ראשונים: "כמחצה למחצה", וכן בכת"י התימנים. ואם באו בבת אחת לא תינשא, ואם נשאת תצא, אבל אם באו הנשים אחרי שהתירוה לינשא על־פי עד אחד הכשר, הרי זו לא תצא מהיתרה הראשון ותינשא, שהראשון נחשב כשנים, והמכחישים נחשבים רק כאחד, וכמבואר לעיל הי"ח, וכן דעת רש"י (יבמות קיז:) וכן ב'שולחן ערוך' אהע"ז סי' יז, לז. 83) לעד שהעיד לה שמת, וכמבואר לעיל הי"ט, וראה 'בית שמואל' לאהע"ז שם.

כא. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'מֵת' אוֹ הִיא שֶׁאָמְרָה 'מֵת בַּעְלִי', וְאַחַר כָּךְ בָּא עֵד כָּשֵׁר וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[84].

84) כיון שהורע כח הנשים לגבי עד אחד, שכולן לגבי עד אחד הן כמחצה למחצה, כמבואר בהלכה הקודמת, הורע גם כח אשה אחת לגבי עד אחד, אפילו כשהיא העידה תחילה והתירוה להנשא על פיה (מגיד־משנה ע"פ יבמות קיז:). ונראה, שאם שתים העידו שמת והתירוה, ואח"כ בא עד אחד כשר ואמר לא מת - הרי זו לא תצא מהיתרה הראשון, שהן שקולות כמותו, והן התירוה תחילה, נמצא שהן כשנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים. וכמבואר לעיל הי"ח, ולפיכך לא ציין רבינו אלא: "אשה (אחת) אומרת מת" וכו' (מגיד־משנה).

כב. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' וּשְׁתֵּי נָשִׁים אוֹמְרוֹת 'מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא. וְכֵן אִם אָמְרוּ עֶשֶׂר נָשִׁים 'לֹא מֵת' וְאַחַת עֶשְׂרֵה אוֹמְרוֹת 'מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא. שֶׁאֵין אוֹמְרִים שְׁנַיִם כְּמֵאָה אֶלָּא בְּעֵדִים כְּשֵׁרִים[85]**, אֲבָל בִּפְסוּלִין - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב, בֵּין לְהָקֵל**[86] **בֵּין לְהַחְמִיר**[87].

85) ואז לא תינשא, ואם נשאת תצא, כמבואר בהלכה הבאה, כי ב"עדות כשרה, שנים כמאה ומאה כשנים" (שבועות מב.). 86) בענין שלפנינו. 87) כדין המוזכר בהל' כ' (יבמות קיז:).

כג. שְׁנֵי עֵדִים אוֹמְרִים 'מֵת' וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק. וְאִם נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'בָּרֵי לִי שֶׁמֵּת'[88] **- הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא**[89].

88) "אין לבי נוקפי, שאילו היה קיים היה בא" (כתובות כב: וברש"י). 89) השוה לעיל ה"ז.

כד. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, וּבָאָה אַחַת מֵהֶן וְאָמְרָה 'מֵת בַּעְלִי' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא עַל פִּי עַצְמָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90]**; וְצָרָתָהּ אֲסוּרָה, שֶׁאֵין צָרָה מְעִידָה לַחֲבֶרְתָּהּ**[91]**. וַאֲפִלּוּ נִשֵּׂאת זוֹ תְּחִלָּה**[92] **- אֵין אוֹמְרִין: אִלּוּ לֹא מֵת בַּעְלָהּ לֹא הָיְתָה אוֹסֶרֶת עַצְמָהּ עָלָיו**[93]**; שֶׁמָּא מִשֶּׁנִּאֲתָה בְּצָרָתָהּ רוֹצָה הִיא שֶׁיֵּאָסְרוּ שְׁתֵּיהֶן עָלָיו. זֹאת אוֹמֶרֶת 'מֵת בַּעְלִי', וְצָרָתָהּ מַכְחֶשֶׁת אוֹתָהּ וְאוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא; כֹּשֶׁם שֶׁאֵינָהּ מְעִידָה לָהּ לְהַתִּירָהּ, כָּךְ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהָעִיד לָהּ לְאָסְרָהּ**[94]. **זֹאת אוֹמֶרֶת 'מֵת' וְצָרָתָהּ אוֹמֶרֶת 'נֶהֱרַג' - הוֹאִיל וּשְׁתֵּיהֶן אוֹמְרוֹת שֶׁאֵינוֹ קַיָּם, הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּשֵׂאוּ**[95].

90) לעיל הט"ו. 91) לעיל הט"ז. 92) אחרי שהעידה על מות בעלה, הלכה ונשאת לאחר. 93) ומקיימת בעצמה: "תמות נפשי עם פלשתים" (יבמות קב.). וכן אמרו ב'ירושלמי' שם פט"ו ה"ז: "חשודה היא לקלקל עצמה, כדי לקלקל חברתה". 94) יבמות קיז, ב. 95) שם, א. ודין "עד אומר מת, ועד אומר נהרג" מבואר בשו"ע אהע"ז סי' יז, ס"ט.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ב־כ"ח כסלו תשע"ח

יום ראשון כ"ב כסלו ה'תשע"ח

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) מנהגי קריאת התורה ומשך זמן השלמתה; סדר קריאתה בכל מאורעות השנה; ארבע פרשיות שלפני הפסח וסדר הפסקתן.

1 **א. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט[2] בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת**
2 **הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אַחַת. מַתְחִילִין בְּשַׁבָּת שֶׁאַחַר חַג־**
3 **הַסֻּכּוֹת וְקוֹרִין בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית', בַּשְּׁנִיָּה - 'אֵלֶּה**
4 **תּוֹלְדֹת'[3], בַּשְּׁלִישִׁית - 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם'[4],**
5 **וְקוֹרְאִין וְהוֹלְכִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה, עַד שֶׁגּוֹמְרִין אֶת**
6 **הַתּוֹרָה בְּחַג־הַסֻּכּוֹת. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּשְׁלִים אֶת הַתּוֹרָה**
7 **בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים[5], וְאֵינוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט.**

2) שנתפשט ונתקבל. 3) בראשית ו, ט. 4) שם, יב, א.
5) הכוונה לבני ארץ ישראל שנהגו כן בתקופת התלמוד (מגילה כט:).

8 **ב. עֶזְרָא תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין קְלָלוֹת**
9 **שֶׁבְּסֵפֶר 'וַיִּקְרָא'[6] קֹדֶם עֲצֶרֶת[7], וְשֶׁבְּמִשְׁנֵה־תּוֹרָה[8]**
10 **קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה[9]. וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט, שֶׁיְּהוּ קוֹרְאִין**
11 **'בְּמִדְבַּר סִינַי'[10] קֹדֶם עֲצֶרֶת, 'וָאֶתְחַנַּן' אַחַר תִּשְׁעָה**
12 **בְּאָב, 'אַתֶּם נִצָּבִים'[11] קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, 'צוֹ אֶת**
13 **אַהֲרֹן' קֹדֶם הַפֶּסַח בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה[12]. לְפִיכָךְ יֵשׁ**
14 **שַׁבָּתוֹת שֶׁקּוֹרִין שַׁחֲרִית שְׁנֵי סִדְרִים[13], כְּגוֹן 'אִשָּׁה כִּי**
15 **תַזְרִיעַ' וְ'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע'[14], 'אִם בְּחֻקֹּתַי'**
16 **עִם 'בְּהַר סִינַי'[15] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[16], כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִימוּ**
17 **בְּשָׁנָה[17], וְיִקְרְאוּ אוֹתָן הַסִּדְרִים בְּעוֹנָתָן[18].**

6) היא פרשת התוכחה בסדר "בחוקותי" (ויקרא כו, יד־מו).
7) חג השבועות, שאז נידונים על פירות האילן וקוראים פרשה זו, לומר: "תכלה שנה וקללותיה" (מגילה לא:).
8) שבפרשת "כי תבוא" (דברים כח, טו־פט). 9) מהטעם הנ"ל, שאז האדם נידון, כלשון המשנה (ר"ה פ"א, מ"ב): "בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" (מגילה, שם). 10) היא הפרשה שאחרי "בחוקותי", כדי להפסיק בה בין הקללות שבסדר "בחוקותי" לעצרת (שם, ב'תוספות'). 11) כדי להפסיק בה בין הקללות שבפרשת "כי תבוא" לראש־השנה וכאמור. 12) שאין בה אלא שנים־עשר חודש. ובשנה מעוברת קוראים "זאת תהיה תורת המצורע" קודם הפסח. וסימן לקריאות אלו: פקוד ופסח, מנה ועצור, צום וצלי, קום ותקע. וזה פירושו: קרא פרשת "צו" ואח"כ תעשה פסח; קרא פרשת במדבר המדברת במנין ישראל ופקודיהם, ואח"כ תחוג חג העצרת; צום תענית תשעה באב ואח"כ קרא פרשת ואתחנן, שהיא תרגום צְלֵי שפירושה בקשה ותחנונים; קרא פרשת נצבים ואח"כ תקע בראש־השנה ('הגהות מיימוניות' בשם סדר רב עמרם גאון). וה'טור' או"ח סי' תכח הוסיף סימן לשנה מעוברת "סגרו ופסחו", קראו פרשת מצורע הטעון הסגר ואח"כ תעשו פסח. 13) הואיל וצריך לקרוא סדרים מסויימים בזמנים קבועים, ונוהגים להשלים את התורה בשנה אחת.
14) ששתיהן מדברות בענין אחד בתורת הטמאים וסדר טהרתם. 15) פרשת "בהר" היא קטנה במספר פסוקיה, וראויה להצטרף לקריאת פרשת "בחוקותי", וכן משותפות הן בענין השמיטה הנאמר בפרשת "בהר" וחוזר ונזכר בפרשת "בחוקותי", ככתוב: אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' (ויקרא כו, לד־לה). 16) כגון סדר "חוקת ובלק", או "מטות ומסעי". 17) שהרי בשנה פשוטה שמספר שבתותיה עולה לחמישים, לא תוכל לגמור כל התורה שסדריה עולים למספר חמישים וארבעה; ומה גם ששבת החלה בתוך החג אין קוראים בה בסדר הרגיל אלא מענין המועדות. 18) כי אם תחבר סדרי "בהר ובחוקותי" כאחד, תוכל לכוין לקרוא "במדבר סיני" לפני העצרת כדרוש.

18 **ג. מָקוֹם שֶׁמַּפְסִיקִין בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית, שָׁם קוֹרְאִין**
19 **בְּמִנְחָה וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי[19] וּלְשַׁבָּת הַבָּאָה. כֵּיצַד?**
20 **שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית' -**
21 **בְּמִנְחָה קוֹרִין 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', עֲשָׂרָה פְּסוּקִים אוֹ**
22 **יוֹתֵר, וְכֵן בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, וְכֵן לְשַׁבָּת הַבָּאָה**
23 **בְּשַׁחֲרִית מַתְחִילִין מֵ'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', וְקוֹרֵא עַד**
24 **סוֹף הַסֵּדֶר[20], וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קוֹרִין כָּל הַשָּׁנָה. וּמַפְטִירִין**
25 **בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת בַּנָּבִיא מֵעֵין שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה[21].**

19) לשלשה עולים בלבד, כמבואר לעיל (פ"יב, ה"א).
20) מגילה לא, ע"ב. 21) כגון: בסדר "בראשית" הוא מפטיר: כה אמר... ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה (ישעיה מב, ה) המתאים למעשה בראשית; וכן בסדר "נח" הוא מפטיר (בישעיה נד) על שם הפסוק הנאמר בה: כי מי נח זאת לי וגו' (שם, ט) וכן כולן. ובספר "תשבי" שורש "פטר" נאמר: אנטיוכס מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים, מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לפרשת השבוע וקראו בה. ועתה אף שבטלה הגזירה - המנהג הזה לא בטל.

26 **ד. וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים - הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים**
27 **מִפָּרָשַׁת 'צוֹ'[22], וְהַשֵּׁנִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שְׁלִישִׁי**
28 **שֶׁקָּרָא הָרִאשׁוֹן, וּשְׁנֵי פְּסוּקִים שֶׁאַחֲרָיו, כְּדֵי שֶׁיְּשַׁיֵּר**
29 **בַּפָּרָשָׁה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[23], וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה**
30 **פְּסוּקִים שֶׁשִּׁיֵּר הַשֵּׁנִי עִם 'וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת', וְהָרְבִיעִי**
31 **קוֹרֵא 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם'[24]. וְאִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ**
32 **לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית: בָּאֶחָד**
33 **קוֹרִין בּוֹ סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת, וּבַשֵּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ**
34 **הַמַּשְׁלִים[25] 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם', וְהַמַּפְטִיר קוֹרֵא[26]**

1 עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וּמַפְטִירִין 'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ
2 בְּחָדְשׁוֹ'[27]. וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת,
3 מַפְטִירִין 'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי'[28].
4 וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין
5 בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו 'וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ'[29].

22) צו את בני ישראל... את קרבני לחמי (במדבר כח). 23) וכבר נתבאר לעיל (פרק י"ב, הלכה ג') שאין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים. 24) ואע"פ שפרשה זו יש בה חמשה פסוקים, אין אנו אומרים שיקרא השלישי מ"וביום השבת" המכילה שני פסוקים, ויוסיף עוד פסוק מ"ובראשי חדשיכם" ואז יוכל השני לקרוא כרגיל ולא יצטרך לחזור על מה שקרא הראשון - כי כלל הוא: אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים, לפיכך יצטרך השלישי לקרוא מ"ובראשי חדשיכם" שלשה פסוקים וישייר ממנה שני פסוקים בלבד; וכבר אמרנו: "אין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים" (מגילה כא:). 25) שם, כט, ע"ב. העולה השביעי המשלים את מנין הקרואים. 26) חוזר וקורא מה שקרא המשלים (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז ח"א ב"לשונות הרמב"ם" סח, הכוונה בדברי רבינו: "קורא בו המשלים" - אם רוצה להיות מפטיר, שהרי המפטיר עולה מהמנין (לעיל פ"יב, הי"ד) וזה שחזר ואמר: "והמפטיר קורא" - לומר בין שיהיה משלים בין שלא יהיה, תמיד המפטיר קורא בענין ראש־חודש. ואנו נוהגים לקרוא שבעה קרואים בסדר של שבת, ובספר השני קורא המפטיר מ"וביום השבת", ו"בראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה ('טור' סי' תכה). 27) הוא הפסוק האחרון של ההפטרה, המתחילה ב"כה אמר ה' השמים כסאי" (ישעיה סו, א־כד). 28) שם, א, יד. ואנו לא נוהגים כן, אלא מפטירים: "השמים כסאי" ('הגהות מיימוניות'). 29) מגילה לא, ע"א.

6 ה. כָּל הָעוֹלֶה לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, פּוֹתֵחַ בְּדָבָר טוֹב
7 וּמְסַיֵּם בְּדָבָר טוֹב[30]. אֲבָל פָּרָשַׁת 'הַאֲזִינוּ', קוֹרֵא
8 הָרִאשׁוֹן עַד 'זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם', וְהַשֵּׁנִי מַתְחִיל מִ'זְכֹר
9 יְמוֹת עוֹלָם' עַד 'יַרְכִּיבֵהוּ', וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'יַרְכִּיבֵהוּ'
10 עַד 'וַיִּרָא ה' וַיִּנְאָץ', וְהָרְבִיעִי מִן 'וַיִּרָא ה' וַיִּנְאָץ'
11 עַד 'לוּ חָכְמוּ', וְהַחֲמִישִׁי מִן 'לוּ חָכְמוּ' עַד 'כִּי אֶשָּׂא
12 אֶל שָׁמַיִם יָדִי', וְהַשִּׁשִּׁי מִ'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי'
13 עַד סוֹף הַשִּׁירָה[31]; וְלָמָּה פּוֹסְקִין בָּהּ בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ[32]?
14 מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹכֵחָה, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזְרוּ הָעָם בִּתְשׁוּבָה.

30) ירושלמי שם, (פ"ג, ה"ז). וכן לא יסיים במי שעשה מעשה רע ('מגן אברהם' סי' קלח סק"ד, ע"פ פירוש המשנה לרבינו, ידים פ"ד, מ"ח). 31) ע"פ הרי"ף מגילה פ"ד; וכן דעת רב פלטוי גאון מובאת ב'טור' (או"ח סימן תכח). וסימן קריאות אלו הזי"ו ל"ך (ראש השנה לא.). 32) שתחילתם וסופם דברים קשים.

15 ו. שְׁמוֹנֶה פְּסוּקִים שֶׁבְּסוֹף הַתּוֹרָה[33], מֻתָּר לִקְרוֹת
16 אוֹתָם בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[34]; אַף־עַל־פִּי
17 שֶׁהַכֹּל תּוֹרָה הִיא וּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲמָרָם[35] -
18 הוֹאִיל וּמַשְׁמָעָן שֶׁהֵם אַחַר מִיתַת מֹשֶׁה, הֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ,
19 וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְיָחִיד לִקְרוֹת אוֹתָן.

33) המתחילים בפסוק: וימת שם משה עבד ה' (דברים לד, ה). 34) מנחות ל, ע"א: "יחיד קורא אותם בבית הכנסת" - ומפרש רבינו שהכוונה לומר שיכולים לקרותם בביהכ"נ בברכה תחילת וסוף אפילו כשאין שם עשרה, והראב"ד חולק על רבינו ומפרש את דברי התלמוד: "יחיד קורא אותם" לומר: שאדם אחד קוראם ואין הפסקה בהם להזמין עולה אחר לקרות, ומסתמך על דברי ה'ירושלמי' (מגילה פ"ג, ה"ז). וכן פירש רש"י (מנחות, שם). 35) שם: "הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע".

20 ז. קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים[36] אֵין מַפְסִיקִין בָּהֶן, אֶלָּא
21 אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן[37] - מַתְחִיל בְּפָסוּק שֶׁלְּפָנֵיהֶם,
22 וּמְסַיֵּם בְּפָסוּק שֶׁל אַחֲרֵיהֶם[38]. וּקְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה־
23 תּוֹרָה - אִם רָצָה לִפְסֹק בָּהֶן, פּוֹסֵק[39]; וּכְבָר נָהֲגוּ
24 הָעָם שֶׁלֹּא לִפְסֹק בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן.

36) ויקרא כו, יד־מד. 37) מגילה לא, ע"ב. שנאמר (משלי ג, יא): מוסר ה' בני אל תמאס, והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרותן, וב'ירושלמי' (מגילה פ"ג, ה"ז) אמרו: אמר הקב"ה: "אינו בדין שיהו בני מתקללים ואני מתברך". 38) מגילה, שם. כי אין אומרים ברכה על הפורענות, ופסוק אחד לאו דוקא, שהרי אין מתחילים ומשיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים, אלא קורא שלשה פסוקים אחריהם שבהם נגמרת הפרשה, וכן לפניהן ('תוספות', שם). 39) מגילה, שם. ומה בין ראשונות לאחרונות? הראשונות - משה מפי הגבורה אמרן, כלומר: נעשה שליח להקב"ה לאמרן, ובלשון רבים נאמרו, שהרי נאמר בהן: ונתתי פני בכם... והבאתי עליכם חרב... ונתתי את עריכם... והאחרונות - משה מפי עצמן אמרן (ברוח הקודש), כלומר: אם תעברו על מצוות ה' הוא יקפיד עליכם כך וכך ובלשון יחיד: יככה ה'... יתן ה'... ולפיכך אין תוכחתן קשה כבראשונות.

25 ח. מַפְסִיקִין לַמּוֹעֲדוֹת וּלְיוֹם־הַכִּפּוּרִים[40] וְקוֹרְאִין
26 בְּעִנְיַן הַמּוֹעֵד, לֹא בְּסֵדֶר שַׁבָּת. וּמֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶם
27 לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהוּ קוֹרְאִין בְּכָל מוֹעֵד עִנְיָנוֹ[41], וְשׁוֹאֲלִין
28 וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד[42]. וּמַה
29 הֵן קוֹרִין? בַּפֶּסַח - בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת
30 כֹּהֲנִים[43]. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִשְּׁכוּ
31 וּקְחוּ לָכֶם'[44], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח גִּלְגָּל[45], וּבְיוֹם־טוֹב
32 שֵׁנִי[46] - 'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב'[47], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח
33 יֹאשִׁיָּהוּ[48], בַּשְּׁלִישִׁי - 'קַדֵּשׁ לִי כָל בְּכוֹר'[49], בָּרְבִיעִי
34 - 'אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה'[50], בַּחֲמִישִׁי - 'פְּסָל לְךָ'[51], בַּשִּׁשִּׁי
35 - 'וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ'[52], בְּיוֹם־
36 טוֹב אַחֲרוֹן - 'וַיְהִי בְּשַׁלַּח' עַד סוֹף הַשִּׁירָה[53], עַד
37 'כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ', וּמַפְטִירִין 'וַיְדַבֵּר דָּוִד'[54],
38 וּבַשְּׁמִינִי - 'כָּל הַבְּכוֹר'[55], וּמַפְטִירִין 'עוֹד הַיּוֹם'[56].

40) מגילה פ"ג, משנה ד. מפני שיום הכיפורים נקרא:

"שבת שבתון" (ויקרא כג, לב) ואסור במלאכה כשבת, הייתי אומר שלא נפסיק בו מסדרי שבת, וכן הואיל ויום הכיפורים שונה משאר המועדות שקוראים בו בשחרית ובמנחה, הייתי אומר שבשחרית יקראו בסדר השבת, ובמנחה יקראו מענין יום הכיפורים ('תוספות יום טוב', שם). 41) מגילה פ"ג, מ"ו. שנאמר (ויקרא כג, מד): וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. וכי כל המצוות לא אמרן משה לישראל? אלא מלמד שתיקן להם לקרוא בכל מועד מענינו. 42) מגילה לב, ע"א. מן הפסוק הנזכר: "מלמד שהיה משה מדבר עמהם הלכות כל מועד בזמנו להודיעם חוקי האלהים ותורותיו (רש"י, שם). 43) ויקרא כג, א־מד. 44) שמות יב, כא־נא. 45) יהושע ה, ב; שם, ו, א. 46) בגולה מדובר כאן, שיש שם שני ימים־טובים, ובארץ אנו קוראים ככל הסדר הזה אלא שאין אצלנו קריאת יום השמיני כלל, שהרי הוא חול. 47) ויקרא כב, כו־לג; כג, א־מד. 48) מלכים־ב כג, א־כה. 49) שמות יג, א־טז. 50) שם, כב, כד־ל; כג, א־יט. 51) שם, לד, א־כו. 52) במדבר ט, א־יד. ובכל הפרשיות האלה ידובר על חג הפסח, וסדר קריאתן כסדר כתיבתן בתורה. 53) שמות יג, יז עד פרק טו פסוק כז. לפי שבשביעי של פסח אמרו אבותינו שירה על הים בצאתם ממצרים. 54) תהלים יח, א־נא, שגם הוא שירה ומדובר בה מיציאת מצרים, ככתוב: עלה עשן באפו - וישלח חציו ויפיצם, המכוונים למכות ה' במצרים (רש"י, מגילה לא.). 55) דברים טו, יט עד פרק טז, א־יז, שמדובר בו בענין המועדות. וסימן קריאות אלו: "משך "תורא "קדש "בכספא "פסל "במדברא "שלח "בוכרא [שם]. 56) ישעיה י, לב עד סוף פרק יב המדבר במפלת סנחריב שהיתה בליל פסח, ועל גאולתנו העתידה (מגילה, שם). ואם חל יום שמיני להיות בשבת, מתחילים מ"עשר תעשר" (דברים יד, כב) עד סוף פרשת "ראה" כדי להספיק לשבעה קרואים העולים לתורה בשבת, וכן ביו"ט שני של העצרת, וכן בשמיני העצרת שחל בשבת, ראה בסמוך ה"ט יב ('הגהות מיימוניות'). וכל הסדר האמור כאן בהלכה זו לא ישתנה, אלא־אם־כן כשחל הפסח להיות ביום חמישי, אז אנו קוראים "פסל לך" ביום השבת, וביום א' קוראים "קדש לי כל בכור" כי כלל הוא שבת שחלה להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות קוראים בה "פסל לך" כמבואר בסמוך ה"טז. ומתחילים מ"ראה אתה אומר אלי" (שמות לג, יב) כדי לספק לכל ז' הקרואים, ומפני שיש בקריאה זו מענין שבת ורגלים וחוה"מ, קוראים אותה בשבת שהיא יום אסיפת ציבור הבא להתפלל (מגילה לא. וברש"י שם).

1 **ט. בָּעֲצֶרֶת קוֹרִין בְּ'שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת'[57]. וּמִנְהָג**
2 **פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִים בְּיוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן 'בַּחֹדֶשׁ**
3 **הַשְּׁלִישִׁי'[58], וּמַפְטִירִין בַּמֶּרְכָּבָה[59], וּבַשֵּׁנִי[60] קוֹרִין**
4 **בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמַפְטִירִין בַּחֲבַקּוּק[61].**

57) דברים טז, ט. 58) שמות יט, א' עד סוף פרק כ', לפי שביום הזה שהוא ששה בסיון ניתנה תורה לישראל, ופרשה זו מדברת במתן תורה. 59) האמורה ביחזקאל פרק א', על שם שירד הקב"ה על הר סיני בהוד מרכבתו. 60) בגולה שעושים שני ימים־טובים. 61) פרק ג', המדבר במתן תורה שכתוב בו: "אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן" וכו' ורבותינו דרשוהו (ע"ז ב:): בענין מתן תורה.

5 **י. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה קוֹרִין 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד**
6 **לַחֹדֶשׁ'[62]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן 'וַיַּיְ**
7 **פֶּקֶד אֶת שָׂרָה'[63], וּמַפְטִירִין 'וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן**
8 **הָרָמָתַיִם'[64], וּבַשֵּׁנִי קוֹרִין 'וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת**
9 **אַבְרָהָם'[65], וּמַפְטִירִין 'הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם'[66].**

62) במדבר כט, א. 63) בראשית כא, א. 64) שמואל־א, א. כי בראש־השנה נפקדו שרה וחנה (ר"ה יא.). 65) בראשית כב, עד סוף הפרק כדי להזכיר ענין עקידת יצחק. 66) ירמיה לא, יט. שנאמר בו: "זכור אזכרנו עוד... רחם ארחמנו" וחובת היום להזכיר בו "זכרונות" של טובה, (כמבואר בראש השנה לב:).

10 **יא. בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּשַׁחֲרִית קוֹרִין 'אַחֲרֵי מוֹת'[67],**
11 **וּמַפְטִירִין 'כֹּה אָמַר רָם וְנִשָּׂא'[68], בְּמִנְחָה קוֹרִין**
12 **בָּעֲרָיוֹת שֶׁבְּ'אַחֲרֵי מוֹת'[69], כְּדֵי שֶׁיִּזָּכֵר וְיִכָּלֵם כָּל מִי**
13 **שֶׁנִּכְשַׁל בְּאַחַת מֵהֶן וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה[70], וְהַשְּׁלִישִׁי**
14 **קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וּמַפְטִיר בְּיוֹנָה[71].**

67) ויקרא פרק טז, המדבר בעבודת יום הכיפורים. 68) ישעיה נז, טו עד סוף פרק נה, המדבר בענין התשובה והתענית, ככתוב שם פסוק ו' "הלא זה צום אבחרהו" וגו'. 69) ויקרא פרק יח. 70) תשובת הגאונים. (מובאת ב"אוצר הגאונים" למגילה אות רב"ז). 71) כל ספר יונה, ומדובר בו בענין תשובת אנשי נינוה, ושקיבל הקב"ה תשובתם ככתוב: וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה (שם, ג, י).

15 **יב. בְּסֻכּוֹת, בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים הָרִאשׁוֹנִים, קוֹרִין**
16 **בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת, שֶׁהִיא 'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז' וְגוֹ',**
17 **וּמַפְטִירִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן 'הִנֵּה יוֹם בָּא לַיְיָ'[72], וּבְיוֹם**
18 **שֵׁנִי - 'וַיַּקְהֵלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה'[73], וּבְיוֹם־טוֹב**
19 **אַחֲרוֹן[74] קוֹרִין 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמַפְטִירִין 'וַיְהִי כְּכַלּוֹת**
20 **שְׁלֹמֹה'[75], וּלְמָחָר קוֹרִין 'וְזֹאת הַבְּרָכָה'[76], וּמַפְטִירִין**
21 **'וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה'[77], וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּפְטִירִין 'וַיְהִי אַחֲרֵי**
22 **מוֹת[78] מֹשֶׁה'. וּבִשְׁאָר יְמוֹת הֶחָג קוֹרִין בְּקָרְבְּנוֹת**
23 **הֶחָג[79].**

72) זכריה יד, עד סוף הפרק. ומדובר בו על חג הסוכות, ככתוב: ועלו מדי שנה בשנה... ולחוג את חג הסוכות (שם, טז). 73) מלכים־א, ח, ב־כב. לפי שאותה אסיפה היתה בחג הסוכות. 74) הוא חג שמיני העצרת. 75) מלכים־א ח, נד־סו. ונאמר שם: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך. 76) לפי שהוא סוף כל המועדות, חותמים בו בברכת משה רבינו שבירך את ישראל (ר"ן למגילה פ"ג). 77) מלכים־א ח, כב־נג. המדבר בתפילת שלמה - ביום שמיני העצרת - לשלום העם וקיומו. וכל אלה הדברים מקורם במס' מגילה דף לא, ע"א. 78) יהושע פרק א. דעת רב האי גאון מובאת ב'תוספות' (שם). ולדעת ה'טור' או"ח סי' תרסט, מקורו ב'ירושלמי'. והטעם: לפי שחתמנו

בפטירתו של משה רבינו, מפטירים במה שציוה הקב"ה לאחר פטירתו ליהושע תלמידו (ר"ן שם פ"ג). ואנו נוהגים להוציא שלשה ספרי תורה, וקוראים בראשון "וזאת הברכה" עד סוף התורה; ובשני "בראשית ברא" עד "אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב, ג), כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג ולומר: כבר סיימו את התורה ואינם רוצים לקרותה עוד. ובשלישי קוראים ב"סדר הקרבנות", כמבואר בסמוך הל' יד. וקוראים ליום־טוב זה, האחרון לחג: "שמחת תורה", לפי ששמחים בו ועושים סעודה לכבוד סיום התורה ע"פ המדרש ב"קהלת רבה" פרק א, על הפסוק: ויעש משתה לכל עבדיו (מלכים־א ג, טו) "מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה (שו"ע או"ח סי' תרסט).

79) האמורים בפרשת פנחס (במדבר כט, יז־לד).

1 **יג. כֵּיצַד? בְּכָל יוֹם וָיוֹם מֵחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵא שְׁתֵּי**
2 **פָרָשִׁיּוֹת[80]. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד,**
3 **קוֹרֵא הַכֹּהֵן 'וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי'[81], וְלֵוִי קוֹרֵא 'וּבַיּוֹם**
4 **הַשְּׁלִישִׁי'[82], וְיִשְׂרָאֵל קוֹרֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהָרְבִיעִי**
5 **חוֹזֵר וְקוֹרֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי[83]. וְכֵן בַּיּוֹם**
6 **הָרְבִיעִי, שֶׁהוּא שֵׁנִי שֶׁל חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרִין 'וּבַיּוֹם**
7 **הַשְּׁלִישִׁי', 'וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי', וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל יוֹם**
8 **וָיוֹם.**

80) בחוץ לארץ ידובר, שהיו מסופקים בקביעות היום המדוייק של ראש־חודש, אשר על כן היו עושים שני ימים־טובים מספק, ולפיכך ביום השלישי שהוא חול־המועד הם מסופקים שמא זה רק שני לחג, כי יתכן שיום ט"ו בתשרי שהוא התחלת חג הסוכות חל ביום־טוב השני, ויתכן גם שט"ו בתשרי חל ביום־טוב הראשון ויום זה הוא כבר השלישי לחג. ובנוגע למנהג ארץ ישראל - ראה בסמוך בסוף ההלכה. 81) סוכה נה, ע"א. כי שמא שני הוא. 82) כי שמא שלישי לחג הוא. 83) שהוא בא לכבוד היום - שהרי בכל יום חול קוראים רק שלשה - ולפיכך הוא חשוב לקרוא את ספיקי היום. אבל ביו"ט שני עצמו, אין אנו קוראים אלא "ובחמשה עשר יום" בלבד, אע"פ שגם הוא ספק שני, אין אנו מזלזלים בו לקרוא בו "וביום השני" כדי שלא יבואו להקל בקדושת יו"ט שני (ר"ן למגילה פ"ג). ויש להעיר שבנוסח דפוס רומי ושוינצינו, כתוב: "וישראל קורא וביום הרביעי". אבל מרן הכסף־משנה סובר שגירסא משובשת היא, ונימוקו עמו כי מה לנו לקרוא בהתחלת חול־המועד "וביום הרביעי" שאינו מספיקי היום כלל, ומשום כך הוא מאשר את גירסתנו שבספר, ואמנם כך כתוב ברי"ף למגילה פ"ג על־פי דעת הגאונים. ובארץ ישראל שאין שם "ספיקא דיומא" אין קוראים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום שני לחג שהוא ראשון לחול־המועד קורא כהן "וביום השני" והשלשה העולים אחריו חוזרים וקוראים אותה פרשה עצמה (שו"ע או"ח סי' תרסג סעיף א').

9 **יד. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִיָּמִים טוֹבִים, וְכֵן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים,**
10 **וּבְשִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים**
11 **בְּשַׁחֲרִית[84]: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בוֹ אֵלּוּ הָעִנְיָנוֹת**
12 **שֶׁאָמַרְנוּ, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בוֹ קָרְבַּן אוֹתוֹ הַיּוֹם הָאָמוּר**
13 **בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים[85] בַּתּוֹרָה, וְהַקּוֹרֵא עִנְיַן הַקָּרְבָּן[86]**
14 **הוּא מַפְטִיר בַּנָּבִיא.**

84) לפי שהזכיר שבימי חול־המועד סוכות אנו קוראים בקרבנות החג, הוא משמיענו שבכל ימים־טובים ואף בחול־המועד פסח אנו קוראים בקרבנות היום נוסף על הקריאה בענין היום שהזכיר לעיל, ותפס יום הכיפורים ופסח לדוגמא בעלמא. 85) הוא חומש "במדבר" המתחיל במנין בני ישראל ופקודיהם, בפרשת פנחס פרקים כח־כט. ודבר זה שאנו קוראים בקרבנות היום בכל המועדים, אינו מפורש בתלמוד אלא מקובל בידינו מימי הגאונים ונזכר בסדר רב עמרם גאון ('הגהות מיימוניות'). ויש סומכים מנהג זה בקשר עם דברי התלמוד (מגילה לא:) "אמר אברהם לפני הקב"ה: רבונו של עולם! שמא חס־ושלום ישראל חוטאים לפניך, ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה... אמר לו: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות - כל זמן שקוראים בהם, מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם". ובשבת אין אנו קוראים בסדר הקרבנות, כי אין קרבן מוסף של שבת תופס בתורה אלא שני פסוקים בלבד (ראה במדבר כח, ט־י) ואין לקרוא בתורה פחות משלשה פסוקים, ועוד שאין קרבן מוסף של שבת בא **לכפר** אלא **לרצות** בלבד, שהרי לא נאמר בו "לכפר" כבשאר קרבנות החג, לפיכך אין בו הטעם של "מחילת עוונות" שבאגדה הנ"ל (ר"ן למגילה פ"ג). הוא שאנו אומרים בתפילת מוסף לשבת: "תכנת שבת **רצית** קרבנותיה" "למה רצית קרבנותיה? שבשאר ימים־טובים באים הקרבנות - **חטאת**, ובשבת - כולם באים **עולות**" ('טור' או"ח סי' רפג). 86) שבו הקריאה נגמרת.

15 **טו. וּבְכָל יוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים אוֹ שְׁלֹשָׁה[87],**
16 **אִם הוֹצִיאוּ זֶה אַחַר זֶה[88] - כְּשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָרִאשׁוֹן,**
17 **אוֹמֵר קַדִּישׁ[89] וּמוֹצִיא הַשֵּׁנִי, וּכְשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָאַחֲרוֹן**
18 **אוֹמֵר קַדִּישׁ[90]. וּכְבָר אָמַרְנוּ[91], שֶׁהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט**
19 **לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר שֶׁקּוֹרֵא הַמַּשְׁלִים לְעוֹלָם[92], וְאַחַר־**
20 **כָּךְ מַפְטִירִין בַּנָּבִיא.**

87) ראה בסמוך הלכה כ"ג. 88) כלומר, שלא כמנהגנו היום שאנו מוציאים את כולם בבת אחת. 89) שבו קראו וגמרו סדר היום, וחשוב הוא לומר עליו קדיש. 90) כי אחרי גמר הקריאה באופן סופי, ראוי לומר קדיש. 91) לעיל (פ"יב, ה"כ). 92) אפילו ביום שאין מוציאים אלא ספר אחד, שעדיין עתיד המפטיר לקרוא באותו ספר. כל־שכן כשמוציאים שני ספרים נפרדים, וגמרו לקרוא בספר הראשון ואין המפטיר עתיד לקרוא בו - שצריך לומר עליו קדיש, אפילו כשיוציאו שני הספרים כאחד (כסף־משנה). ואנו נוהגים לומר קדיש לפני קריאת המפטיר בין כשקוראים בספר אחד בין כשקוראים בשלשה ספרים, ואין אנו אומרים אלא קדיש אחד בלבד (רמ"א או"ח סי' רפב ס"ד).

21 **טז. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד - בֵּין**
22 **בְּפֶסַח, בֵּין בְּסֻכּוֹת - קוֹרִין בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת 'רְאֵה אַתָּה**
23 **אֹמֵר אֵלַי'[93], וּמַפְטִירִין בַּפֶּסַח - הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת[94],**
24 **וְאִם חָלָה בְּתוֹךְ הֶחָג[95] - 'בְּיוֹם בֹּא גוֹג'[96].**

93) נתבאר לעיל (ה"ח). 94) יחזקאל לז. 95) זה חג הסוכות. 96) שם, לח, יח, - לט, טז. וכתב ה'טור' (או"ח סי' תצ) שאמר רב האי גאון: שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן, ונצחון גוג ומגוג בתשרי - לפיכך אנו מפטירים כסדר הזה.

1 **יז. בַּחֲנֻכָּה - בְּיוֹם רִאשׁוֹן קוֹרִין מִבִּרְכַּת כֹּהֲנִים[97] עַד**
2 **סוֹף קָרְבַּן הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן[98], וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי**
3 **קוֹרִין קָרְבַּן נָשִׂיא שֶׁהִקְרִיב בַּשֵּׁנִי[99], וְכֵן עַד יוֹם**
4 **הַשְּׁמִינִי; בְּיוֹם שְׁמִינִי קוֹרִין עַד סוֹף הַקָּרְבָּנוֹת, עַד**
5 **סוֹף הַסֵּדֶר[100]. וּמַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁל חֲנֻכָּה בְּגֵרוֹת**
6 **זְכַרְיָה[101]; וְאִם הָיוּ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[102] בַּחֲנֻכָּה -**
7 **מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בְּגֵרוֹת זְכַרְיָה, וּבַשְּׁנִיָּה**
8 **בְּגֵרוֹת שְׁלֹמֹה[103]. וְהַקּוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה הוּא שֶׁמַּפְטִיר**
9 **בַּנָּבִיא[104]. בְּפוּרִים קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'וַיָּבֹא עֲמָלֵק'[105].**

97) מגילה ל, ע"ב: "בחנוכה קוראים בנשיאים" והטעם מפורש בפסיקתא רבתי, פסקא ו' (מובאת ב'טור' או"ח סי' תרפד), כי נשלמה מלאכת המשכן ביום כ"ה בכסלו, שהוא א' דחנוכה, ומתחילים מברכת כהנים, לפי שנס חנוכה נעשה על ידי כהנים. ובספר "מכבי" כתוב: שכשניצחו החשמונאים, מצאו את המזבח משוקץ מתקרובת היוונים, שהקטירו עליו לעבודה־זרה, סתרו אותו ובנאוהו מחדש, וחנכו אותו בכ"ה בכסלו, לפיכך אנו קוראים בימי חנוכה על חנוכת המזבח וכליו ('תוספות יום טוב' מגילה פ"ג, מ"ו). 98) במדבר ו, כב, עד פרק ז, יז, כהן קורא עד ביום הראשון (שם, ז, יב) ולוי וישראל כל פרשת קרבן היום ('הגהות מיימוניות'). 99) כהן קורא עד "פר אחד בן בקר" (שם, כא). לוי עד "ביום השלישי", וישראל חוזר וקורא "ביום השני", ועל דרך זו בכל יום (שו"ע או"ח סי' תרפד ס"א). 100) כהן ולוי קוראים בקרבן היום, וישראל קורא מ"ביום התשיעי" עד "כן עשה את המנורה" ('הגהות מיימוניות'). 101) זכריה ב, יד עד פרק ד, ז. ע"ש הכתוב שם "ראיתי והנה מנורת זהב". 102) כגון שחל יום א' של חנוכה בשבת. 103) מלכים־א ז, מ־נ. על שם הכתוב שם "ואת המנורות חמש מימין" וגו' והטעם שאנו מפטירים בנרות זכריה תחילה, אע"פ שנכתבו אחרי "נרות שלמה", כי נבואת זכריה נאמרה על העתיד, וראויה להעדיפה על "נרות שלמה" שנכתבו לשעבר (ר"ן). 104) שהרי אנו קוראים של חנוכה בספר האחרון. וכלל הוא: שהקורא אחרון בספר הוא המפטיר בנביא. 105) שמות יז, ח־טז. כי המן מזרעו של עמלק הוא.

10 **יח. בְּתִשְׁעָה בְּאָב קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'כִּי תוֹלִיד**
11 **בָּנִים'[106], וּמַפְטִירִין 'אָסֹף אָסִיפֵם נְאֻם יְיָ'[107],**
12 **וּבְמִנְחָה קוֹרִין 'וַיְחַל מֹשֶׁה', כְּשֶׁאָר יְמֵי הַתַּעֲנִיּוֹת.**
13 **וּבְשֶׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת, שֶׁאָנוּ מִתְעַנִּים עַל מַה שֶּׁאֵרַע**
14 **לַאֲבוֹתֵינוּ[108], קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה: הָרִאשׁוֹן**
15 **קוֹרֵא 'וַיְחַל מֹשֶׁה' אַרְבַּע פְּסוּקִים[109], וְקוֹרֵא הַשֵּׁנִי**
16 **וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'פְּסֶל לְךָ' עַד 'אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ'[110].**
17 **וּבַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָן הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, כְּגוֹן**
18 **בַּצֹּרֶת[111] וְדֶבֶר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, קוֹרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת[112],**
19 **כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ הָעָם וְיִכָּנַע לְבָבָם כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אוֹתָם[113].**

106) דברים ד, כד־מ. המדובר שם בפורעניות ישראל אם יכעיסו את ה'. 107) ירמיה ח, יג - ט, כג. המדובר שם בחורבן ציון, ככתוב: "כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו". 108) כגון י"ז בתמוז, ותענית "צום גדליה". 109) שמות לב, יא־מד. 110) שם לד, א־י. והמקור לקריאה זו, במסכת סופרים פרק י"ז ה"ז. 111) עצירת גשמים, מלשון הכתוב (ירמיה יז, ח): ובשנת בצורת לא ידאג. 112) שבסדר "בחוקותי". (מגילה לא.) וההבדל בקריאה בין תענית לתענית, מקורו בדברי רב האי גאון ("אוצר הגאונים" שם). ואנו נוהגים היום לקרוא: "ויחל משה" (או"ח סי' תקסז). 113) וכלשון רש"י (שם) "להודיע שעל עסקי חטא באה פורענות לעולם, ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהם מתענים עליה".

20 **יט. נָהֲגוּ הָעָם לִהְיוֹת מַפְטִירִין קֹדֶם תִּשְׁעָה בְּאָב**
21 **בְּשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹכָחוֹת: שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה**
22 **מַפְטִירִין בְּ'דִבְרֵי יִרְמְיָהוּ'[114], שְׁנִיָּה - 'חֲזוֹן**
23 **יְשַׁעְיָהוּ'[115], שְׁלִישִׁית - 'אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה'[116]. וְכֵן**
24 **שַׁבָּת שֶׁאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב מַפְטִירִין 'נַחֲמוּ נַחֲמוּ**
25 **עַמִּי'[117]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט בְּעִירֵנוּ לִהְיוֹת מַפְטִירִין**
26 **בְּנֶחָמוֹת יְשַׁעְיָהוּ מֵאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב עַד רֹאשׁ־הַשָּׁנָה.**
27 **וְשַׁבָּת שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מַפְטִירִין**
28 **'שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל'[118].**

114) ירמיה פרק א. 115) ישעיה פרק א. 116) שם, כא. ואנו נוהגים לקרוא דברי ירמיהו - לשבת ראשונה, שמעו דבר ה' (ירמיה ב, ד) - לשבת שניה, חזון ישעיה - לשבת שלישית. 117) ישעיה פרק מ. 118) וזה סדר ההפטרות לפי מנהגנו ע"פ ה"פסיקתא דרב כהנא": שלש של פורענות, שבע של נחמה ושתים של תשובה, המתחיל מפרשת פינחס שאחרי י"ז בתמוז, ומסיים בשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים וסימנן: דש"ח גו"ע אר"ק שד"ש, וזה פירושו: "דברי ירמיהו", "שמעו דבר ה'", "חזון ישעיה" - אלו שלש פורענות; "נחמו נחמו עמי", "ותאמר ציון עזבני ה'" (ישעיה מט, יד), "עניה סוערה" (שם, נד, יא), "אנכי אנכי הוא מנחמכם" (שם נא, יב), "רני עקרה" (שם, נד, א), "קומי אורי" (שם, ס), "שוש אשיש בה'" (שם סא, י) - אלו שבע של נחמה; "דרשו ה' בהמצאו" - לתענית גדליהו, בשלישי לתשרי - (שם, נה, ו), "שובה ישראל עד ה' אלהיך" (הושע יד, ב) לשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים. ע"פ ה'בית יוסף' (או"ח סי' תכח).

29 **כ. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, קוֹרִין**
30 **בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[119] וּמַפְטִירִין בִּיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן[120]. וְכֵן**
31 **אִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַשַّבָּת[121],**
32 **וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו**
33 **בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[122]. בַּשְּׁנִיָּה קוֹרִין 'זָכוֹר'[123],**
34 **וּמַפְטִירִין 'פָּקַדְתִּי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עֲמָלֵק'[124]; אֵי־זוֹ**
35 **הִיא שַׁבָּת שְׁנִיָּה? כָּל שֶׁחָל פּוּרִים לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ[125],**

וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת. בַּשְּׁלִישִׁית קוֹרִין פָּרָה אֲדֻמָּה[126], וּמַפְטִירִין 'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם'[127]; וְאֵי־זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁלִישִׁית? הַסְּמוּכָה לָרְבִיעִית[128]. בָּרְבִיעִית קוֹרִין 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה'[129], וּמַפְטִירִין 'בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ'[130]; וְאֵי־זוֹ הִיא רְבִיעִית? כָּל שֶׁחָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת.

119) היא פרשת "כי־תשא" (שמות ל, יא־טז) הנאמר בה: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" וגו'. 120) מלכים־ב, יב. וכתוב בה: "כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר" וגו'. 121) באמצע השבוע. 122) מגילה כט־ל, ע"א, להודיע שיביאו שקלים במשך חדש אדר, כדי שיקריבו במקדש את הקרבנות באחד בניסן מהכסף החדש, שנאמר: זאת עולת חודש בחדשו (במדבר כח, יד) אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, הוא ששנינו (שקלים פ"א, מ"א): "באחד באדר משמיעים על השקלים". 123) דברים כה, יז. זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' כדי לסמוך מחיית עמלק למחיית המן שהוא מזרעו. 124) שמואל־א טו, ב. 125) אבל אם אין פורים חל להיות בתוכה, אין קוראים בה "פרשת זכור" למרות שהיא שניה לשבת פרשת שקלים, כגון: שחל ר"ח אדר להיות בתוך השבת, כי אז אין פורים שהוא בי"ד באדר חל בשבת שאחריה אלא לאחר מכאן - לפיכך מפסיקים בשבת זו, וקוראים פרשת זכור בשבת הבאה שהיא סמוכה לפורים. אבל אם חל ר"ח אדר בשבת, אז השבת הבאה היא סמוכה לפורים וקוראים בה "פרשת זכור", ואין הפסקה בין שבת "פרשת שקלים" לשבת "פרשת זכור". 126) במדבר יט, א־כב. שהיא מטהרת את הטמאים, ומזהירים בקריאתה את ישראל לטהר עצמם כדי שיעשו קרבן הפסח בטהרה (מגילה כט, וברש"י). 127) יחזקאל לו, כה. שמדבר בטהרת הטמאים. 128) שקוראים בה "פרשת החודש", כמבואר בסמוך, ואם אינה סמוכה לרביעית מפסיקים בה וקוראים "פרשת פרה" בשבת הבאה שהיא סמוכה לרביעית, וכפי שיתבאר בסמוך. 129) שמות יב, א־כ. שמדברת בקרבן פסח. 130) יחזקאל מה, יח עד פרק מו א־טו.

כא. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁפְּעָמִים תִּהְיֶה הַפְסָקָה בֵּין שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה[131] אוֹ בֵּין שְׁנִיָּה[132] וּשְׁלִישִׁית, וּפְעָמִים יִהְיוּ שְׁתֵּי הַפְסָקוֹת[133]: בֵּין רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה וּבֵין שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית; אֲבָל בֵּין שְׁלִישִׁית לָרְבִיעִית אֵין מַפְסִיקִין[134].

131) כגון שחל ר"ח אדר ביום שני, כי אז השבת שאחריו ביום ו' באדר ואינה סמוכה לפורים ומפסיקים בה. 132) כגון שחל ר"ח אדר בשבת, כי אז קוראים בשבת שאחריו ב"פרשת זכור" כי היא סמוכה לפורים, ובשבת שאחריה שהיא בט"ו באדר מפסיקים, וקוראים "פרשת פרה" בשבת שאחריה. 133) כגון שחל ר"ח אדר ביום שישי, אז מפסיקים בשבת שאחריו שהיא ב' באדר, וקוראים "פרשת זכור" בשבת לאחריה שהיא ט' באדר, וכן מפסיקים לקרוא "פרשת פרה" בשבת שאחריה שהיא ט"ז באדר הואיל ואינה סמוכה ל"פרשת החודש". וסימן ההפסקות ב"ו, ז' ט"ו, ו' ב' ט"ז. וזה פירושו: חל ר"ח אדר ביום ב', אז ההפסקה בשבת השניה שהיא בששה לאדר. חל ר"ח אדר ביום ז', אז מפסיקים בשבת השלישית שהיא בחמשה עשר לאדר. חל ר"ח אדר ביום ו', מפסיקים בשבת השניה, שהיא בשני לאדר, וגם בשבת השלישית שהיא בששה עשר לחודש. וכן אם חל ר"ח אדר ביום ד', מפסיקים בשבת שניה שהיא ד' לחודש, וסימנו ד"ד. אבל בשאר הימים אין ראש־חודש אדר חל בהם, כי הימים הראויים לקביעות ראש־חודש אדר הם: ז', ב', ד, ז'. 134) ירושלמי מגילה (פ"ג, ה"ה): "בדין הוא שתקדים "החודש" ל"פרה", שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה, (שהרי לא היו יכולים לשרוף פרה אדומה לטהר באפר את הטמאים עד שהוקם המשכן, נמצא פרה מאוחרת לר"ח ניסן) ולמה פרה קודמת? - שהיא טהרתם של ישראל", ולפיכך אין מפסיקים בין "פרה" ל"החודש" כדי שלא להקדימה כ"כ אחרי שהיתה ראויה להיות מאוחרת.

כב. כָּל פָּרָשָׁה מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ, אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָהּ בְּסֵפֶר שֵׁנִי, אַחַר שֶׁקּוֹרִין סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת בַּסֵּפֶר שֶׁהוֹצִיאוּ רִאשׁוֹן. חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[135], וְהָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת[136] בִּ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא[137] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר'[138]; וְאִם הָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת 'כִּי תִשָּׂא' עַצְמוֹ - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וַיַּקְהֵל', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּסֵפֶר שֵׁנִי[139] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת'[140].

135) גירסא זו נמשכת אחרי גירסת הרי"ף במס' מגילה פ"ג, אבל בנוסח התלמוד (מגילה ל.) שלפנינו לא נזכר ר"ח כלל. וכבר החליט ה"קרבן נתנאל" לרא"ש שם, שיש כאן טעות הדפוס, וכן החליט ה"נחל אשכול" בפירושו ל"האשכול" ח"ב עמ' 66. וכן הדעת נותנת. 136) של פרשת שקלים. 137) באותו ספר, כמבואר ב'טור' או"ח סי' תרפה. 138) ואין אנו אומרים יקראו הששה עד "כי־תשא" והשביעי ימשיך הלאה, כי אז לא יהיה הדבר ניכר שמצות היום ב"פרשת שקלים", ויחשבו שפרשת "ואתה תצוה" מסתיימת עד "ועשית כיור" (מגילה ל.). 139) שאי־אפשר לקרוא בספר הראשון הואיל ויצטרך לגלול ולדלג חזרה לראש פרשת "כי־תשא" ואין מדלגים בשני ענינים, כמבואר לעיל פרק י"ב, ה"ה והלכה כ"ג. 140) ואין אנו אומרים שיתחילו הששה מ"ועשית כיור נחושת", והשביעי יקרא מ"כי־תשא" עד "ועשית", כי זה נראה כקורא למפרע (המאחר את המוקדם), לפיכך מוטב שהשביעי יחזור על מה שכבר קראו (מגילה שם). ויש להעיר שלפי חלוקת קריאת הסדרים שבימינו, לא יארע לעולם ש"פרשת שקלים" תחול ב"ואתה תצוה" או ב"כי־תשא" (ר"ן למגילה פרק ג).

כג. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בּוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרִין בּוֹ 'כִּי תִשָּׂא'[141]. וְכֵן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁחָל

לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: קוֹרִין סֵדֶר הַיּוֹם בָּרִאשׁוֹן, וְעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בַּשֵּׁנִי, וְ'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה' בַּשְּׁלִישִׁי[142].

141) מגילה כט, ע"ב. 142) דבר זה נלמד מהדין הקודם המפורש בתלמוד כאמור, ועדיף ממנו. כי בדין הקודם אין ב"הפטרת שקלים" שום רמז לראש־חודש, ובכל זאת נדחית הפטרת ר"ח מפניה, אע"פ שהיא תדירה, ואילו בהפטרת "החודש הזה" (יחזקאל מה, יח) יש בה פסוק מפורש המדבר בענין ראש־חודש, ככתוב (שם, מו, ג): והשתחוו עם הארץ... בשבתות ובחדשים לפני ה', ואין ענין ר"ח נדחה כלל ('אור שמח').

כד. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בוֹ סֵדֶר הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרֵא בוֹ עִנְיַן חֲנֻכָּה[143]. חָל לִהְיוֹת בְּאֶמְצַע הַשַּׁבָּת - שְׁלֹשָׁה קוֹרִין בְּעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהָרְבִּיעִי קוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה[144].

143) מגילה, שם. 144) (שם) ראש־חודש תדיר מחנוכה, לפיכך קוראים בענין ראש־חודש תחילה, כי כלל הוא: "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם".

כה. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּכָל שַׁבָּת בְּצִבּוּר, חַיָּב לִקְרוֹת לְעַצְמוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ סֵדֶר שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת[145] שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם. וּפָסוּק שֶׁאֵין בּוֹ תַּרְגּוּם[146], קוֹרְאֵהוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד שֶׁיַּשְׁלִים פָּרָשִׁיוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר[147].

145) ברכות ח, ע"ב: "שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור, מאריכים לו ימיו ושנותיו", וזמן הקריאה מתחיל מתחילת השבוע מיום הראשון. ובמכילתא פ' בא על הפסוק "והיה כי יאמרו אליכם בניכם" נאמר: שלשה דברים ציוה רבינו הקדוש לבנו לפני פטירתו... שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה. 146) כגון "ראובן שמעון" וגו' (שמות א, ב), או "את דיבון ואת עטרות" (במדבר לב, לד). 147) זה מאמר חוזר לתחילת ההלכה, באופן ש"בשמיני העצרת" השלים פרשיות כל התורה יחד עם קריאת הציבור בבית הכנסת. וכתב ה'טור' (סימן רפ"ה) שאם לומד הפרשה עם פירוש רש"י, הרי זה חשוב כמו תרגום, שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין. אלא שדעת רב עמרם גאון מובאת ב'הגהות מיימוניות' שתרגום יש בו חשיבות יתירה שניתן בסיני. וירא־שמים יוצא ידי שניהם, וקורא תרגום ופירוש רש"י (שו"ע סי' רפ"ה ס"ב). והטעם של "שנים מקרא ואחד תרגום" כנגד התורה שניתנה בסיני, ונשנתה באהל מועד, ונשתלשה ב"ערבות מואב" ע"י משה לישראל ('מעשה רוקח'). ולדעת 'הגהות מיימוניות', שנים מקרא - כנגד העולה לתורה הקורא בעזרת הש"ץ, ואחד תרגום - כנגד המתרגם בביהכ"נ את הקריאה לארמית.

יום שני כ"ג כסלו ה'תשע"ח

פֶּרֶק אַרְבָּעָה־עָשָׂר[1]

1) בכמה תפילות הכוהנים נושאים את כפיהם; סדר עליית הכוהנים לדוכן; נשיאת כפיים בבית המקדש ובמדינה.

א. בְּשַׁחֲרִית, בְּמוּסָף וּבִנְעִילָה, הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּיהֶם[2]. אֲבָל בְּמִנְחָה אֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁבְּמִנְחָה כְּבָר סָעֲדוּ כָּל הָעָם, וְשֶׁמָּא שָׁתוּ הַכֹּהֲנִים יַיִן, וְשִׁכּוֹר אָסוּר בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם[3]. וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם תַּעֲנִית[4], אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן בְּמִנְחָה - גְּזֵרָה מִנְּחַת תַּעֲנִית מִפְּנֵי מִנְחַת כָּל יוֹם[5].

2) לברך את ישראל, שכן מצינו באהרן הכהן שבירך את העם בנשיאת כפיים, שנאמר (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. 3) (תענית דף כו עמוד ב), שנאמר: לשרתו ולברך בשמו (דברים פרק י פסוק ח) הוקשה ברכה לשירות (עבודה במקדש): מה שירות אסור בשיכור שהרי מקרא מלא הוא: יין ושכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד וכו' אף ברכה אסורה בשיכור. 4) שאין בו אכילה ושתייה כלל. 5) (שם).

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[6]? בְּתַעֲנִית שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בּוֹ מִנְחָה וּנְעִילָה, כְּגוֹן צוֹם כִּפּוּר וְתַעֲנִית צִבּוּר[7]; אֲבָל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בּוֹ נְעִילָה, כְּגוֹן תִּשְׁעָה בְּאָב[8] וְשִׁבְעָה־עָשָׂר בְּתַמּוּז - הוֹאִיל וּתְפִלַּת מִנְחָה שֶׁלָּהֶם סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[9], הֲרֵי נִרְאִית כִּנְעִילָה, וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם[10], וּלְפִיכָךְ יֵשׁ־בָּהּ נְשִׂיאַת כַּפַּיִם[11]. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְעָלָה לַדּוּכָן בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים - הוֹאִיל וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין שָׁם שִׁכָּרוּת, הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא כַּפָּיו וְאֵין מוֹרִידִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַחֶשְׁדּ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּסוּל הָיָה לְפִיכָךְ הוֹרִידוּהוּ[12].

6) שאין נשיאת כפיים במנחה. 7) שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: בַּצּוֹרֶת וְדֶבֶר, כמבואר לעיל (פרק י"ב, הלכה י"ח). ונוהגים היו להתפלל תפילת נעילה בתעניות אלו כמו ביום הכיפורים (תענית דף כו עמוד א, וברש"י). 8) (פסחים דף נד עמוד ב): "תשעה באב אינו כתענית ציבור לעניין תפילת נעילה". 9) שהרי אין תפילת נעילה אחריה שיצטרכו להקדים תפילת מנחה בגללה. 10) שמקדימים בתפילתה. 11) (תענית דף כו עמוד ב). והטעם שאין תפילת נעילה בט' באב וכיוצא בו, כי אלו התעניות אינן אלא משום אֵבֶל ולא לתפילה. אֲבָל תעניות הציבור נגזרו על הציבור לתפילה ולרחמים, לפיכך מוסיפים בהם תפילת נעילה (בית יוסף סימן תקע"ט). 12) ולפיכך המנהג לומר ביום הכיפורים במנחה בחזרת הש"ץ: "אלקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה" וגו', כי אף על פי שאין בה נשיאת כפיים, אבל הואיל ואם "עלה הכהן לא ירד, הרי זה נקרא:

"ראוי לנשיאת כפיים" (הגהות מיימוניות" לקמן פרק ט"ו בדפוס קושטא).

ג. כֵּיצַד הִיא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בִּגְבוּלִין[13]? בְּעֵת שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'עֲבוֹדָה', כְּשֶׁיֹּאמַר 'רְצֵה', כָּל הַכֹּהֲנִים הָעוֹמְדִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת נֶעֱקָרִין מִמְּקוֹמָן וְהוֹלְכִין וְעוֹלִין לַדּוּכָן[14], וְעוֹמְדִים שָׁם, פְּנֵיהֶם לַהֵיכָל וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּפוּפוֹת לְתוֹךְ כַּפֵּיהֶם, עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלִיחַ־צִבּוּר הַ'הוֹדָאָה'[15], וּמַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וּפוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם[16] כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶם וּמַתְחִילִין[17] "יְבָרֶכְךָ", וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתָם מִלָּה מִלָּה, וְהֵם עוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - עַד שֶׁיֹּאמַר[18]. כְּשֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק רִאשׁוֹן[19], כָּל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמַקְרֵא אוֹתָן פָּסוּק שֵׁנִי מִלָּה מִלָּה, וְהֵם עוֹנִים, עַד שֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק שֵׁנִי, וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן', וְכֵן בְּפָסוּק שְׁלִישִׁי.

13) בכל הארץ לגבולותיה חוץ למקום המקדש. 14) מקום גבוה ובולט המיוחד לכך. ונזכר במשנה (מידות פרק ב, משנה ו). 15) ברכת ההודאה, והיא: "הטוב שמך ולך נאה להודות". 16) והמנהג שחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמישה רווחים ביניהם, בין שתי אצבעות לשתי אצבעות ריווח אחד, בין אצבע לגודל, ובין גודל לגודל לקיים מה שנאמר (שיר השירים פרק ב פסוק ט): מציץ מן החרכים, ה'־חרכים (סדקים) וכן המדרש אומר (שיר רבה ב') "מציץ מן החרכים, - מבין אצבעותיהם של כהנים (טור אורח חיים סימן קכ"ח). 17) מעצמם, טרם שהש"ץ מקריא אותם מילה מילה (כסף משנה). והטעם: כי אחרי שהכוהנים גמרו את ברכתם: "אשר קדשנו במצוותיו" וגו' המפורשת בסמוך הלכה י"ב, אין להם לחכות להקראת הש"ץ שנראה כעין הפסק בין הברכה לעשיית המצוה - אלא עליהם לברך את העם סמוך לברכתם מייד ("קרית ספר"). וראוי להעיר, שרבינו בפירושו למשנה (ברכות פרק ה, משנה ד) אומר: ש"ץ אומר: "יברכך" ויענו הכוהנים יברכך וכו' - הרי שאין הכוהנים מתחילים לומר "יברכך" עד שהש"ץ יקריא אותם שלא כדבריו כאן, אלא שמרן רבי יוסף קארו מעיד שבארץ ישראל ומצרים נוהגים כעת כדעת רבינו כאן ואומרים שכך הם דבריו בפירוש המשנה בנוסחת ערב שהיא האמיתית. והוא מנמק את דעת רבינו: הואיל ואין הש"ץ מקריא את הכוהנים אלא כדי שלא יטעו - במלה הראשונה שבברכה שאין לחוש לטעות, אין מקום לכך (בית יוסף אורח חיים סימן קכ"ח). ורבים חולקים על הכסף משנה בדעת רבינו וסוברים שאין זה הכרח לפרש כך בדברי רבינו וייתכן שכוונתו שהכוהנים יענו "יברכך" אחרי שהש"ץ יקריא אותם (רא"ם בתשובותיו חלק א, סימן ג'; "מרכבת המשנה", ועוד). 18) "ספרי" פרשת נשא, אות ל"ט לפי הבנת הטור סימן קכ"ח. 19) של ברכת כהנים המשולשת בשלושה פסוקים הכתובים בתורה (במדבר פרק ו, פסוקים כד־כו). וכל הלכה זו מקורה במסכת סוטה (דפים לח־לט).

ד. כְּשֶׁיַּשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, מַתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל תְּפִלָּה, שֶׁהִיא 'שִׂים שָׁלוֹם', וְהַכֹּהֲנִים מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ וְקוֹפְצִין[20] אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וְעוֹמְדִין שָׁם בַּדּוּכָן עַד שֶׁיִּגְמֹר הַבְּרָכָה, וְחוֹזְרִין לִמְקוֹמָן.

20) כופפים אצבעותיהם כרגיל.

ה. אֵין הַמַּקְרֵא רַשַּׁאי (לְהַקְרוֹת[21] לַכֹּהֲנִים) עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר[22]; וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִים לְהַתְחִיל בַּבְּרָכָה [23]עַד שֶׁיִּכְלֶה הַדִּבּוּר[24] מִפִּי הַמַּקְרֵא; וְאֵין הַצִּבּוּר עוֹנִין 'אָמֵן' עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים; וְאֵין הַכֹּהֲנִים מַתְחִילִין בִּבְרָכָה אַחֶרֶת[25] עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאֵין שְׁלִיחַ־צִבּוּר רַשַּׁאי לַעֲנוֹת 'אָמֵן' אַחַר הַכֹּהֲנִים כִּשְׁאָר הָעָם, שֶׁמָּא תִּטָּרֵף[26] דַּעְתּוֹ וְלֹא יֵדַע אֵיזוֹ בְּרָכָה מַקְרֵא אוֹתָן[27], אִם פָּסוּק שֵׁנִי אוֹ פָּסוּק שְׁלִישִׁי.

21) גירסת הכסף משנה ו"מעשה רוקח": "לקרות: כהנים", ופירושו: שאין הש"ץ הקורא לכהנים שיחזירו את פניהם לעם לברכו, ראה בסמוך (הלכה ח), רשאי לקרוא: "כהנים"! ובדפוסים אחרים (כמו אצלנו) כתוב: "להקרות לכהנים" וזה מוסב על ההקראה, שהש"ץ מקריא את "ברכת כהנים" מלה מלה. 22) שעונים אחרי ברכת "הודאה". 23) ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציוונו" וכו' המובאת בסמוך הלכה י"ב. 24) "כהנים". 25) היא "יברכך" וטעם כל אלה: כדי שיהיה קולם נשמע, שאין שני קולות נשמעים כאחד (סוטה דף לט עמוד ב וברש"י שם). 26) תתבלבל. 27) (ברכות דף לד עמוד א).

ו. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם[28] מִן הַצִּבּוּר עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'שִׂים שָׁלוֹם'. וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לֵעָקֵר מִמְּקוֹמָן[29] עַד שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'שִׂים שָׁלוֹם'. וְאֵין רַשָּׁאִין לָכֹף קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר. וּמִתַּקָּנוֹת [עֶזְרָא[30]], שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הַכֹּהֲנִים לַדּוּכָן בְּסַנְדְּלֵיהֶן[31], אֶלָּא עוֹמְדִין יְחֵפִין[32].

28) כלפי ההיכל, אחרי שגמרו לברך את העם. 29) מן הדוכן. 30) כך מופיע בדפוסים שונים וטעות הוא, שבתלמוד (סוטה דף מ עמוד א; ראש השנה דף לא עמוד ב) מנו תקנה זו בין תשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, לכן צריך להיות כאן לכאורה: "ומתקנות רבן יוחנן בן זכאי". 31) והטעם: שמא תיפסק רצועה בסנדלו ויתבייש כשיראה שמתלוצצים עליו על שהותר סנדלו ויתעכב לקשרו; ובינתיים יברכו הכהנים ויאמרו אנשים: פסול הוא שאינו ראוי לנשיאת כפיים (סוטה דף מ עמוד א וברש"י שם). 32) ובגרביים מותר. ואין נכון להניח הנעליים לפני הציבור בגלוי אלא יניחם במקום מוצנע ("שיורי כנסת הגדולה").

ז. כְּשֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִין אֶת הָעָם, לֹא יַבִּיטוּ בָּעָם

וְלֹא יַסִּיחוּ דַעְתָּן[33], **אֶלָּא יִהְיוּ עֵינֵיהֶם כְּנֶגֶד הָאָרֶץ, כְּעוֹמֵד בִּתְפִלָּה. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן מְבָרְכִין אֶת הָעָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַסִּיחוּ דַעְתָּם**[34]; **אֶלָּא כָּל הָעָם מִתְכַּוְּנִין לִשְׁמֹעַ הַבְּרָכָה**[35], **וּמְכַוְּנִים פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד פְּנֵי הַכֹּהֲנִים וְאֵינָם מַבִּיטִים בִּפְנֵיהֶם.**

33) מברכת הכהנים (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ח). 34) וחז"ל אמרו (חגיגה דף טז עמוד א): "המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים שהיו עומדים על דוכנם ומברכים את ישראל בשם המפורש - עיניו כהות" (כי במקדש הייתה השכינה שורה על קשרי אצבעות הכהנים בשעת ברכתם) וכתבו שם התוספות, שאפילו בגבולין אסור משום היסח הדעת. 35) ומטעם זה אין לומר את הפסוקים הנדפסים בסידורים שהעם אומרים בשעת ברכת כהנים, כי בזה הם מסיחים דעתם מברכת הכהנים, ואמרו (סוטה דף מ עמוד א): "כל האומרם אינו אלא טועה, כלום יש לך עבד שמברכים אותו ואינו מאזין" ("הגהות מיימוניות").

ח. אִם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְבָרֵךְ אֶחָד, מַתְחִיל לְבָרֵךְ מֵעַצְמוֹ[36], **וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתוֹ מִלָּה מִלָּה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. הָיוּ שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר - אֵינָן מַתְחִילִין לְבָרֵךְ עַד שֶׁיִּקְרָא לָהֶם שְׁלִיחַ־צִבּוּר**[37] **וְאוֹמֵר לָהֶם: כֹּהֲנִים! וְהֵם עוֹנִין וְאוֹמְרִים "יְבָרֶכְךָ", וְהוּא מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ.**

36) אין הש"ץ קורא לו: כהן! או: כהנים! (סוטה דף לח עמוד א) שנאמר: "אמור להם" - לשניים, ולא לאחד. ומפסוק זה אנו למדים שהש"ץ מזמין את הכהנים לברך. 37) ורבינו תם סובר שאין הש"ץ אומר להם "כהנים" כי אסור לו להפסיק בתפילתו. ומה שאמרו (סוטה דף לח עמוד א): "לשניים קורא כהנים" - הכוונה שאחד מן הקהל יקרא זה, או חזן הכנסת שהוא השמש יזמינם. כי חזן לחוד ושליח ציבור לחוד. והוא מסתמך על דברי ה"ספרי" פרשת נשא (אות ל"ט): "ומניין שהחזן צריך לומר להם 'אמרו'? תלמוד לומר אמור להם". וכן פירש רש"י (סוטה דף מ עמוד ב) "חזן הכנסת - שמש הכנסת שטורח בעסקי הכנסת". ולהקריא ברכת כהנים מותר לש"ץ, מפני שזה צורך תפילה הוא. אולם ב"ערוך" פירש: חזן - זה שליח ציבור, "רואה" - מתרגם אונקלוס (בראשית פרק לא, פסוק ה) חזי, שהשליח ציבור צריך לראות מה יקרא, ואת מי יקרא לעלות לתורה. ולפי זה דברי ה"ספרי" מסייעים לרבינו ("הגהות מיימוניות" ותוספות לברכות דף לד עמוד א). ורבינו בתשובתו כותב: "וודאי שאם היה הקורא להם: כהנים! אחר - אין בכך כלום; אבל זה לא ראינוהו מעולם ולא שמענו במקום שעושין כך, ובכגון זה נאמר: 'פוק חזי מאי עמא דבר' (צא וראה איך העם נוהג), וששאלת איך הש"ץ מפסיק? הואיל ומעניין התפילה הוא, אינו הפסקה" (תשובות הרמב"ם).

ט. כֵּיצַד בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בַּמִּקְדָּשׁ? הַכֹּהֲנִים עוֹלִין לַדּוּכָן[38] **אַחַר שֶׁיַּשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם לְמַעְלָה עַל־גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן**[39] **וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן פְּשׁוּטוֹת, חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵין מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַציץ**[40], **וְאֶחָד מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בַּגְּבוּלִין, עַד שֶׁיַּשְׁלִימוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים. וְאֵין הָעָם עוֹנִין**[41] **אַחַר כָּל פָּסוּק, אֶלָּא עוֹשִׂין אוֹתָהּ בַּמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אֶחָת. וּכְשֶׁיַּשְׁלִימוּ, כָּל הָעָם עוֹנִים: "בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"**[42].

38) מעזרת ישראל היו עולים לעזרת כהנים במעלה אחת גבוהה אמה, ועליה דוכן בו היו שלוש מעלות רום כל מעלה חצי אמה (מידות פרק ב, משנה ו; והלכות בית הבחירה פרק ו, הלכה ג). 39) כי במקדש היו הכהנים מברכים את העם בשם המפורש, ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם ואין כבוד לשכינה שיהיה הראש למעלה הימנה, לפיכך מגביהים ידיהם על גבי ראשיהם. 40) הוא נזר הקודש שהיה הכהן הגדול נושא בראשו על מצחו כמפורש בתורה (שמות פרק כח, פסוק לז) והיה חקוק עליו שם ה', ולפיכך לא היה מרים ידו מעל הציץ לרוב קדושתו (סוטה פרק ז, משנה ו). 41) אמן (שם, דף מ עמוד ב). 42) שנאמר (נחמיה פרק ט, פסוק ה): קומו ברכו את ה' אלוקיכם מן העולם ועד העולם. וב"מעשה רוקח" מעיר: שבתלמוד (שם) מבואר שזה היה המברך עצמו אומר בסוף כל ברכה שבתפילה וכן מפורש (תענית דף טז עמוד א) ורק העם היה עונה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" וכך מפורש גם בדברי רבינו (הלכות תענית פרק ד, הלכה ט"ו). אלא מאחר שבתלמוד (סוטה, שם) הוכיחו שבכל ברכה צריך להדגיש תהילת ה' ולברכו, מן העולם ועד העולם וברוב המקרים אמנם הש"ץ בעצמו חותם בברכתו כך אבל בברכת כהנים שאסור להם להוסיף שום דבר על נוסח שלושת הפסוקים הכתובים בתורה, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב) - לפיכך העם אומרו במקום הכהנים כדי להשמיע תהילת ה' מן העולם ועד העולם ("מעשה רוקח").

י. וְאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ, וְהוּא הַשֵּׁם הַנֶּהְגֶּה[43] **מִיּוּ"ד הֵ"א וָא"ו הֵ"א, וְזֶה הוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם**[44]; **וּבַמְּדִינָה אוֹמְרִים אוֹתוֹ בִּכְנוּיוֹ, וְהוּא בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת, שֶׁאֵין מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בִּלְבָד**[45]; **וּמִשֶּׁמֵּת שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק**[46], **פָּסְקוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּבָרֵךְ בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד אוֹתוֹ אָדָם שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב וְשֶׁאֵינוֹ הָגוּן; וְלֹא הָיוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים מְלַמְּדִין שֵׁם זֶה לְתַלְמִידֵיהֶם וּבְנֵיהֶם הַהֲגוּנִים, אֶלָּא פַּעַם אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים; כָּל זֶה גְּדֻלָּה לִשְׁמוֹ הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא**[47].

43) המבוטא. 44) (סוטה דף לח עמוד א; סנהדרין דף ס עמוד א ועוד). 45) (סוטה, שם) וכן אמרו (קידושין דף עא עמוד א): "לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא באל"ף דל"ת. וסמכו חכמינו על הפסוק: בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (זה בית המקדש, שיש שם גילוי שכינה) שם אזכיר את שמי - שם

אני מצווך להזכיר את שמי המפורש (סוטה, שם). 46) (יומא דף לט עמוד ב) ומאז לא זכו לגילוי שכינה, שעם מותו פסקו הניסים בבית המקדש, כמפורש שם. 47) (קידושין דף עא עמוד א) שנאמר (שמות פרק ג פסוק טו): זה שמי לעלם קרא לְעֹלֵם, כלומר: להעלים.

1 **יא. אֵין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים נֶאֱמֶרֶת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּלְשׁוֹן**
2 **הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כָּךְ**
3 **לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[48] מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם:**
4 **"כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּעֲמִידָה, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּנְשִׂיאַת**
5 **כַּפַּיִם, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[49], "כֹּה תְבָרְכוּ"**
6 **- פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים[50], "כֹּה תְבָרְכוּ" - בְּקוֹל רָם[51],**
7 **"כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ[52], וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה**
8 **בַּמִּקְדָּשׁ[53], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[54].**

48) מפורש לעיל (פרק א, הלכה א). 49) כל הדינים האלה נלמדים בתלמוד (סוטה דף לח עמוד א) בדרך "גזירה שווה": נאמר כאן: "כה תברכו" ונאמר להלן (דברים פרק כז, פסוק יב): "אלה יעמדו לברך את העם". מה שם בלשון הקודש שכתוב שם: וענו הלויים... קול רם ובמתן תורה נאמר (שמות פרק יט, פסוק יט): משה ידבר והאלוקים יעננו בקול, והתורה וודאי ניתנה בלשון הקודש - אף ברכת כהנים בלשון הקודש. מה שם בעמידה שנאמר: אלה יעמדו לברך - אף כאן בעמידה, נאמר כאן: כה תברכו, ונאמר להלן (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו... ויברכם. כשם ששם בנשיאת כפיים, אף כאן בנשיאת כפיים. 50) שיהיו פני הכהנים מול פני העם בשעת ברכתם שנאמר: "אמור להם" כאדם האומר לחבירו. 51) שנאמר: "אמור להם" - שיהיה כל העם שומע (ספרי נשא). 52) שנאמר "ושמו את שמי" וגו' שמי המיוחד לי. 53) זה מוסב רק על הברכה בשם המפורש, אבל כל הדינים השנויים בהלכה זו נוהגים גם במדינה. 54) לעיל הלכה ט, ומקור כל הלכה זו (סוטה דף לח עמוד א).

9 **יב. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין בְּכָל מָקוֹם לְהוֹסִיף בְּרָכָה**
10 **עַל שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים[55], כְּגוֹן: "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם**
11 **יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים", וְכֵיוֹצֵא בָהּ - לֹא**
12 **בְּקוֹל רָם וְלֹא בְּלַחַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּ עַל**
13 **הַדָּבָר". בְּשָׁעָה שֶׁכָּל כֹּהֵן עוֹלֶה לַדּוּכָן, כְּשֶׁהוּא עוֹקֵר**
14 **רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אוֹמֵר: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ,**
15 **שֶׁתִּהְיֶה בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל**
16 **בְּרָכָה שְׁלֵמָה, וְאַל יְהִי בָהּ מִכְשׁוֹל[56] וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד**
17 **עוֹלָם"[57]. וְקֹדֶם שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו לְבָרֵךְ אֶת הָעָם, מְבָרֵךְ:**
18 **"בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ**
19 **בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל**
20 **בְּאַהֲבָה"[58], וְאַחַר־כָּךְ מַחֲזִיר פָּנָיו לַצִּבּוּר וּמַתְחִיל**
21 **לְבָרְכָם. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר פָּנָיו מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמַּשְׁלִים,**
22 **אוֹמֵר: "עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ[59] עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה**
23 **שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ - הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם**
24 **וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל".**

55) (ראש השנה דף כח עמוד ב). 56) שלא אטרד בשעת ברכתי במחשבות אחרות המפסידות את כוונת הברכה וכן שלא אטעה בנוסח הברכה ובדיניה הכרוכים בה (פירוש מהרז"ו למדרש במדבר רבה פרשה י"א). 57) (סוטה דף לט עמוד א) והתיבות: "מעתה ועד עולם" הן הוספת הרי"ף למגילה פרק ד. 58) מכוון על פי דברי הזוהר (במדבר דף קמז עמוד ב) כל כהן שאינו אוהב את עמו, או שאינו אהוב לעם אל ישא ידיו לברך את העם, שנאמר (משלי פרק כב, פסוק ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרי יבורך אלא יברך ("מגן אברהם" אורח חיים סימן קכח, סעיף קטן יח. וראה סוטה דף לח עמוד ב מעין זה). וכן הכתוב אומר: "אמור להם" כתיב מלא. בפה מלא ובלב שלם (מדרש במדבר רבה פרשה יא). 59) כי מאחר שאין הברכה תלוייה בכהנים עצמם אלא בהקדוש־ברוך־הוא, כעדות הכתוב: ואני אברכם" וכמבואר (חולין דף מט עמוד א) אם כן ברכת כהנים למה? - אינה אלא גזירת המלך עליהם שיברכו את ישראל והקדוש־ברוך־הוא מתאווה לברכת כהנים (מהרש"א לסוטה דף לט עמוד א). ויש מבארים גזירה זו, היות והכהנים החזירו אחוריהם להיכל הקודש ופניהם לעם כמבואר לעיל (הלכה ג) והרי זה גנאי גדול כלפי ההיכל שבו ספרי תורה מונחים, והכתוב קובל נגד "עשרים וחמישה איש אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה" (יחזקאל פרק ח, פסוק ט"ז) וראה (סוכה פרק ה, משנה ד) אלא שהתורה גזרה על הכהנים שיברכו את ישראל פנים כנגד פנים, לפיכך הכהנים מתנצלים אחרי ברכתם ואומרים: "עשינו מה שגזרת עלינו" כל מה שעשינו בהכרח עשינו על פי גזירתך העליונה.

25 **יג. כְּשֶׁמַּחֲזִירִין הַכֹּהֲנִים אֶת פְּנֵיהֶם לַצִּבּוּר לְבָרְכָם,**
26 **וּכְשֶׁמַּחֲזִירִין פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין - לֹא**
27 **יַחֲזִירוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן כָּל פִּנּוֹת**
28 **שֶׁיִּהְיֶה אָדָם פּוֹנֶה, לֹא יִהְיוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין[60].**

60) (זבחים דף סב עמוד ב) שנאמר בים שעשה שלמה: עומד על שנים עשר בקר, שלושה פונים צפונה ושלושה פונים ימה ושלושה פונים נגבה ושלושה פונים מזרחה (דברי הימים־ב פרק ד, פסוק ד) וכשאתה מקיף איזה דבר ופניך אליו ואתה סובבו מצפון למערב לימינך אתה הולך.

29 **יד. בַּמִּקְדָּשׁ מְבָרְכִין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם -**
30 **אַחַר תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, בָּאִין וְעוֹמְדִין עַל מַעֲלוֹת**
31 **הָאוּלָם[61] וּמְבָרְכִין, כַּדֶּרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ[62]. אֲבָל בַּמְּדִינָה**
32 **מְבָרְכִין אוֹתָהּ אַחַר כָּל תְּפִלָּה, חוּץ מִמִּנְחָה, כְּמוֹ**
33 **שֶׁאָמַרְנוּ[63]. בְּכָל מָקוֹם מִשְׁתַּדְּלִין[64] שֶׁיְּהֵא הַמַּקְרֵא**
34 **אוֹתָן יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - מִכְּלָל שֶׁאֵין**
35 **הַמַּקְרֵא מֵהֶם.**

61) הוא בית שער, ומבוא להיכל שבמקדש, ושתים עשרה מעלות היו בכניסתו (תמיד פרק ז, משנה ב). 62) לעיל הלכות ט־י, ונשאל הרדב"ז, שלמעלה בהלכה ט אומר רבינו: הכהנים עולים לדוכן וכו' וכאן הוא אומר: שעל מעלות האולם היו מברכים, והלא דוכן ומעלות האולם שני דברים נפרדים הם, כמו שביארנו, וכמבואר בהלכות "בית הבחירה" (פרק ו, הלכות ג־ד) והשיב: היות ושנינו במשנה

(כלים פרק א, משנה ט) "בין האולם ולמזבח מקודש... שאין בעלי מומים נכנסים לשם" יוצא שכהן בעל מום לא היה יכול לגשת למעלות האולם לברך עם אחיו הכהנים, ועל כורחו היה מברך על הדוכן שקדושתו פחותה ממעלות האולם, נמצא, בשעה שהכהנים היו נושאים כפיהם על מעלות האולם היו הכהנים בעלי מומין (שאין מום בידיהם, וכמבואר לקמן פרק ט"ו, הלכה ב) נושאים כפיהם על הדוכן, ואין כל סתירה בדברי רבינו (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם פרק ד), 63) לעיל (הלכה א). 64) ירושלמי ברכות (פרק ה, הלכה ד). אבל אין זה מעכב, כמבואר במשנה (שם). והורה רבי מאיר מרוטנברג שכשהחזן כהן, יעמוד ישראל אצלו ויקרא "כהנים" ויקריא אותם כל סדר הברכות, והחזן שותק עד התחלת "שים שלום" ("הגהות מיימוניות").

יום שלישי כ"ד כסלו ה'תשע"ח

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) שישה דברים המונעים נשיאת כפיים; בית הכנסת שכולו כהנים או אין בו כהן כלל כיצד יתנהגו.

1 **א. שִׁשָּׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם: הַלָּשׁוֹן,**
2 **וְהַמּוּמִין, וְהָעֲבֵרָה, וְהַשָּׁנִים, וְהַיַּיִן, וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם.**
3 **הַלָּשׁוֹן כֵּיצַד? הָעִלְּגִים שֶׁאֵין מוֹצִיאִין אֶת הָאוֹתִיּוֹת**
4 **כְּתִקּוּנָן, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין לְאַלְפֵי"ן עַיְנִי"ן[2] וּלְעַיְנִי"ן**
5 **אַלְפֵי"ן, אוֹ לְ'שִׁבֹּלֶת' 'סִבֹּלֶת'[3], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין**
6 **נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן. וְכָךְ כִּבְדֵי־פֶה וְכִבְדֵי־לָשׁוֹן, שֶׁאֵין**
7 **דִּבְרֵיהֶם נִכָּרִים לַכֹּל, אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן.**

2) מגילה כד, ע"ב. וראה בביאורנו לעיל פ"ח, ה"יב. בימיהם היו יודעים להבחין בין אלפי"ן לעיני"ן, אבל בימינו רוב עמינו אינו מבחין במבטאן, ולפיכך אין זה פסול אצלנו (ט"ז, לאו"ח סי' קכח, ס"ק ל). 3) על־פי דברי הכתוב (שופטים יב, ו).

8 **ב. הַמּוּמִין כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מוּמִין בְּפָנָיו אוֹ בְיָדָיו**
9 **אוֹ בְרַגְלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹתָיו עֲקֻמּוֹת[4] אוֹ**
10 **עֲקוּשׁוֹת[5], אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו בָּהֶקְנִיּוֹת[6] - לֹא יִשָּׂא אֶת**
11 **כַּפָּיו, לְפִי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ[7]. מִי שֶׁהָיָה רִירוֹ יוֹרֵד**
12 **עַל זְקָנוֹ[8] בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר, וְכֵן הַסּוּמָא בְּאַחַת**
13 **מֵעֵינָיו - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הָיָה דָּשׁ[9] בְּעֵינָיו**
14 **וְהַכֹּל הָיוּ רְגִילִים בְּזֶה הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו אוֹ בְּזֶה**
15 **שֶׁרִירוֹ זָב - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ. וְכֵן מִי**
16 **שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִסְטִיס[10] וּפוּאָה[11], לֹא יִשָּׂא אֶת**
17 **כַּפָּיו; וְאִם רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר מְלַאכְתָּן בְּכָךְ - מֻתָּר, לְפִי**
18 **שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ.**

4) כפופות. 5) עקומות לצידיהן. 6) שידיו מלאות בהרות לבנות מבהיקות. "בוהק הוא" (ויקרא יג, לט) מבאר רש"י: כאיש עדשן, שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח. 7) ויסיחו דעתם מן הברכות, כמבואר לעיל פ"יד, ה"ז. 8) מגילה כד, ע"ב: "זבלגן לא ישא את כפיו" ומפרש רבינו: שרירו יורד על זקנו, כפירוש ה'ערוך'. ורש"י פירש שם: עיניו זולפות דמעה. ומרן הכסף־משנה חוקר לדעת, בזמן הזה שנוהגים הכהנים לכסות את פניהם וידיהם בטליתם, בשעת ברכתם, ואין לחוש איפוא להסתכלות העם במומי הכהנים, א"כ לא יהיו מומים אלה מעכבים נשיאת כפיהם, או אולי לא חילקו החכמים בין מגולים למכוסים. ובפירושו 'בית יוסף' (או"ח סימן קכח) מעלה להיתר. 9) רגיל וידוע לבני עירו. 10) צבע כעין התכלת. 11) שרשים דקים שצובעים בהם אודם (מפירוש המשנה לרבינו מגילה פ"ד). ושניהם נזכרים במשנה (שביעית פ"ז, מ"א־ב) ומקור כל דיני הלכה זו במס' מגילה כד:).

19 **ג. הָעֲבֵרָה כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אַף־עַל־פִּי**
20 **שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[12], שֶׁנֶּאֱמַר:**
21 **"יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ", וּכְתִיב: "וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם"[13]**
22 **וְגוֹ'. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד כּוֹכָבִים - בֵּין בְּאֹנֶס, בֵּין בִּשְׁגָגָה[14]**
23 **- אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו**
24 **לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ לֹא יַעֲלוּ כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת"**
25 **וְגוֹ'[15]; וּבְרָכָה כַּעֲבוֹדָה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשָׁרְתוֹ**
26 **וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ"[16]. וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהִמִּיר[17] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
27 **וּמַזָּלוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזַר בּוֹ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו**
28 **לְעוֹלָם[18]. וּשְׁאָר הָעֲבֵרוֹת אֵין מוֹנְעִין.**

12) ברכות לב, ע"ב. 13) כיון רבינו לומר שידיים המלאות דם, אינן ראויות לישא כפים, כי "אין קטיגור נעשה סניגור" (ר"ה כו.) וכסברת ה'תוספות' (סנהדרין לה, ע"ב). וכהן שמל את התינוק ומת, מותר לו לישא כפיו, שהרי נתכוין במולו לשם מצוה ולא לרצוח, ועוד שמא היה התינוק "נפל" (שלא כלו לו חדשיו), או שמא הרוח בלבלתו, והיא גרמה למותו, לא המילה כשלעצמה ('הגהות מיימוניות'). 14) שלא ידע שעבודה זו אסורה. 15) הרי שלא נתנם יאשיהו המלך לעבוד עבודת המקדש, למרות שחזרו למוטב כמפורש שם. 16) הוקשה ברכה לשירות (סוטה לח.). ומרן הכסף־משנה מתלבט לדעת מקור דברי רבינו שאפילו "עבד ע"ז באונס" נאסר לברך, כי לדעתו כהני הבמות לבעל לא עבדו מאונס, אולם כדברי רבינו מפורש (במס' ע"ז נד.) שהכהנים שאנסום מלכי ישראל ליעשות כמרים לע"ז נאסרו לעבודת המזבח, וכפירוש רש"י שם בד"ה: "אי נימא מכהנים" ('הגהות אדרת'; וכן ב'אור שמח'). ואמנם מעדות הכתוב יש להוכיח כן שכתוב (מלכים־ב כג, ה): והשבית את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה, תלה הקולר במלכי יהודה נותניהם ומכריחיהם. 17) כנוסחת כל הדפוסים הקדומים. ובדפוסים שלפנינו: "שהמיר לעכו"ם". וכוונת הדברים: אע"פ שלא עבד שום עבודה, אלא שהמיר דתו בדת אלילים, או שאמר לע"ז: "אלי אתה", כמבואר (מנחות קט:). 18) וכן כתבו ה'תוספות' במנחות שם, בשם ספר "הזהיר". וראוי להעיר, שרבינו גרשום מאור הגולה, כתב בתשובותיו (הובאה ב'תוספות' לסוטה לט.) שכהן שעבד ע"ז וחזר בתשובה נושא את כפיו, שכיון שחזר בתשובה חזר לקדושתו, שהפסוק הנאמר במלכים־ב (כג, ט) לא הקפיד אלא על עבודת המזבח, אבל מותר להם לאכול מן הקדשים, והרי

הם ככהנים בעלי מום (מנחות פ"יג, מ"י) וכשם שכהן בעל מום נושא את כפיו, אף זה ישא את כפיו. ואם לא תאמר כן, נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה, שיאמרו "אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה" וימנעו מעשות תשובה, וכן אמרו (סנהדרין קג.): "כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא, מרפה ידיהם של בעלי תשובה". וראה (קידושין כ:) "הואיל והלך זה ונעשה כהן לע"ז, אדחה אבן אחר הנופל"? וכדברי רבינו מבואר ב"שאילתות" פרשת קרח.

1 **ד. הַשָּׁנִים כֵּיצַד? כֹּהֵן נַעַר לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד**
2 **שֶׁיִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ[19]. וְהַיַּיִן כֵּיצַד? מִי שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן**
3 **בְּבֵית אַחַת, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ**
4 **מֵעָלָיו, לְפִי שֶׁהוּקְשָׁה בְּרָכָה לַעֲבוֹדָה[20]. שָׁתָה**
5 **רְבִיעִית יַיִן[21] בִּשְׁתֵּי פְּעָמִים, אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכוֹ מְעַט**
6 **מַיִם - מֻתָּר[22]. וְאִם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית, אַף־עַל־פִּי**
7 **שֶׁהָיָה מָזוּג, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁתָאוֹ בְּכַמָּה פְּעָמִים - לֹא**
8 **יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ מֵעָלָיו. וְכַמָּה הִיא**
9 **רְבִיעִית? אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם, בְּרוּם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי**
10 **אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ[23] אֶצְבַּע, בַּגּוּדָל; וְזֶה הָאֶצְבַּע**
11 **שֶׁמּוֹשְׁחִין[24] בּוֹ בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ[25] הוּא הַגּוּדָל[26],**
12 **וְהוּא הַנִּקְרָא בֹּהֶן־יָד[27].**

19) חולין כד, ע"ב. כל שהגיע לגיל כזה שראוי להיות זקנו מלא, כמו שביארנו לעיל (פ"ח, ה"יא) בשם "תשובת רבינו". ואין האיסור אלא שיברך ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו ומותר לו לברך אע"פ שאינו מחוייב (דעת הרדב"ז בדברי רבינו ח"א, לשונות הרמב"ם אות ס). 20) ושיכור אסור בעבודה, כמבואר לעיל פ"יד, ה"א בביאורנו. ובמסכת כריתות (יג:) אמרו: "רביעית יין בן ארבעים יום, יש בה כדי לשכר". 21) ובכת"י התימנים, הנוסח: יין חי. חי - בלתי מזוג במים. 22) כריתות, שם. שתה רביעית יין בהפסקה וכו' ונכנס למקדש ועבד פטור, ואם בעבודה - ששיכור אסור בה מן התורה - פטור, בנשיאת כפים, שאין בה אלא חומרא ואסמכתא בעלמא - מותר אף לכתחילה. 23) פסחים קט, ע"א. וראה לעיל פ"ד ה"יז בביאורנו, שיעור רביעית ומדידתו. 24) שמודדים, מדד ארכו (יחזקאל, מ, כ) מתרגם יונתן "משח אורכיה". ובדפוסים קדומים (מנטובה, 'מעשה רוקח' ועוד) כתוב כאן: "שמודדים". 25) כגון עשרון שבמקדש, ו"עומר" שהוא שיעור חלה שמדתו נמדדת באצבעות, כמבואר בהל' בכורים פ"ו, ט"ו. 26) האצבע העבה שביד. וראה שיעורו המדוייק לקמן הל' ספר תורה פ"ט, ה"ט. 27) האמור בתורה (ויקרא ח, כג; יד, יד).

13 **ה. טֻמְאַת הַיָּדַיִם כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל אֶת יָדָיו, לֹא**
14 **יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; אֶלָּא נוֹטֵל אֶת יָדָיו עַד הַפֶּרֶק[28] כְּדֶרֶךְ**
15 **שֶׁמְּקַדְּשִׁין לַעֲבוֹדָה[29], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
16 **"שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְיָ"[30]. וְהֶחָלָל[31] אֵינוֹ**
17 **נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּכֹהוּנוֹ[32].**

28) מקום חיבור היד והזרוע. 29) שהכהנים רוחצים ידיהם בגשתם לעבוד עבודתם במקדש. והואיל והוקשה ברכה לעבודה, טעונה אף היא רחיצת ידים **עד הפרק** כקידוש ידים לעבודה שהיא עד הפרק, כמבואר (חולין קו:). 30) וכדברי התרגום שם: **טולו** ידיכון קודשא כהניא על דוכן קודשא. ומקור הלכה זו (מס' סוטה לט.). ומנהגנו שהלויים יוצקים מים על ידי הכהנים, כמבואר באו"ח סי' קכח ס"ו, והוא ע"פ ה'זוהר' פרשת נשא, במדבר קמ"ו: שהכהן צריך להוסיף קדושה על קדושתו, ומקדש ידיו מאיש קדוש, וזהו הלוי, שנאמר בו: הקדשתי אותם לי, ואקח את הלוים תחת כל בכור וגו' (במדבר ח, יח). הרי שהלוי קדוש במקום הבכור. ומדברי רבינו בהלכה זו משמע שאין חיוב נטילה זו אלא כשהכהן לא נטל ידיו שחרית לתפילתו, אבל אם ידיו טהורות, ואינו יודע להם שום טומאה - אינו צריך ליטול ידיו לנשיאת כפים אחרי שנטלן שחרית, ולפיכך אמר: "טומאת ידים כיצד" ולא תפס לשון "טהרת ידים" כאשר הדגיש לעיל (פ"ד, ה"א). תדע, שלקמן בהל' ברכות פ"ו ה"א, לענין נטילת ידים לאכילה, אומר בפירוש: "אע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה - לא יאכל עד שיטול". ואמנם כך מעיד לנו בנו רבי אברהם שראה הלכה למעשה לפני אביו, וזולתו ממורי התורה, שכל כהן העומד בתפילה ניגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לתפלה (כסף־משנה). 31) שנולד מגרושה האסורה לאביו הכהן. 32) בקדושת כהונה (כתובות כד: ; סוטה מ.).

18 **ו. כֹּהֵן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ דָּבָר מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[33]**
19 **הַמּוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם וְאֵינוֹ**
20 **מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְרַגְּנִים[34] אַחֲרָיו,**
21 **אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ[35] בְּצֶדֶק - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא**
22 **אֶת כַּפָּיו וְאֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[36]**
23 **עַל כָּל כֹּהֵן וְכֹהֵן שֶׁרָאוּי לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, וְאֵין**
24 **אוֹמְרִים לְאָדָם רָשָׁע: הוֹסֵף רֶשַׁע וְהִמָּנַע מִן הַמִּצְוֹת.**

33) המנויים למעלה בהלכה א. 34) חושדים בו בעבירות, ותעלו על שפת לשון **ודבת עם** (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: **ורננת עם**. 35) מסחרו. 36) ראה בסמוך הלכה י"ב.

25 **ז. וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: וּמַה תּוֹעִיל בִּרְכַּת הֲדִיוֹט**
26 **זֶה?[37] שֶׁאֵין קִבּוּל הַבְּרָכָה תָּלוּי בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא**
27 **בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[38], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל**
28 **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם" - הַכֹּהֲנִים עוֹשִׂים מִצְוָתָן**
29 **שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהּ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּרַחֲמָיו מְבָרֵךְ אֶת**
30 **יִשְׂרָאֵל כְּחֶפְצוֹ.**

37) שאינו זהיר במצוות, והבריות מרננים אחריו. 38) ירושלמי גיטין פ"ה, ה"ט: "שלא תאמר איש פלוני מגלה עריות ושופך דמים, והוא מברכני? אמר הקב"ה: וכי הוא מברכך? אני אברכך". וסובר רבינו שאין הדברים אמורים אלא ברינון בעלמא, אבל אם נודע בבירור שהרג את הנפש, הרי תלמוד ערוך הוא (ברכות לב:) "כהן שהרג את הנפש - לא ישא את כפיו", וכמבואר לעיל ה"ג.

ח. עַם שֶׁהֵם אֲחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים, אֵינָם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[39]; וְהָעוֹמְדִים מִצִּדֵּיהֶן[40], הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[41]. וְאִם הָיְתָה מְחִצָּה בֵּין הַכֹּהֲנִים וּבֵין הַמִּתְבָּרְכִים, אֲפִלּוּ הִיא חוֹמָה שֶׁל בַּרְזֶל - הוֹאִיל וּפְנֵיהֶם מוּל פְּנֵי הַכֹּהֲנִים, הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[42].

39) סוטה לח, ע"ב. שנראה כאילו אין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להתברך פנים כנגד פנים כדת. 40) ואין הם מכוונים לאחרי הכהנים, אלא כנגד צידי הכהנים ממש. 41) שם. ובירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ד). 42) סוטה, שם.

ט. נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בַּעֲשָׂרָה, וְכֹהֲנִים מִן הַמִּנְיָן[43]. בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁכֻּלָּן כֹּהֲנִים - כֻּלָּם נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּיהֶם; וּלְמִי הֵם מְבָרְכִים? לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּצָּפוֹן וְלַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּדָּרוֹם[44]; וּמִי עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם 'אָמֵן'? הַנָּשִׁים וְהַטָּף[45]. וְאִם נִשְׁאֲרוּ שָׁם עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים יוֹתֵר עַל אֵלּוּ שֶׁעָלוּ לַדּוּכָן - הָעֲשָׂרָה עוֹנִין 'אָמֵן' וְהַשְּׁאָר מְבָרְכִין[46].

43) שאם אין שם אלא תשעה ישראלים וכהן אחד, מצטרף למנין עשרה ומברכים (מגילה כג:). 44) הנמצאים בשדות בעבודתם מצפון העיר ומדרומה, ומחמת עבודתם אנוסים הם לא לבוא לבית הכנסת להתברך מפי הכהנים. 45) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ד. 46) סוטה, שם. כלומר יש שם עשרה כהנים בצמצום, כולם עולים לברך. יש שם יותר מעשרה, עשרה מהם עונים, והיתר מברכים.

י. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן כֹּהֵן, אֶלָּא שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[47]; וְאִם הָיְתָה הַבְטָחָתוֹ[48] שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ - רַשַּׁאי[49]. וְאִם אֵין לָהֶם כֹּהֵן כְּלָל - כְּשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'שִׂים שָׁלוֹם', אוֹמֵר: "אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ, הָאֲמוּרָה מִפִּי[50] אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ, כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ. יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ. יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם. וְשָׂמוּ[51] אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם". וְאֵין הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'[52], וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר 'שִׂים שָׁלוֹם'.

47) שמא יטעה ולא יוכל לחזור לתפילתו ולהתחיל ב"שים שלום" שדעתו מטורפת מאימת הציבור (ברכות לד.). 48) שהוא בטוח בעצמו שלא יטעה. 49) כדי שלא תתבטל נשיאת כפים. כיצד הוא עושה? עוקר רגליו מעט בברכת "עבודה", וכשמגיע לברכת כהנים עולה לדוכן ומברך. והמקריא משלים ברכת "שים שלום" שבסוף תפלת י"ח (או"ח סי' קכח ס"כ). ולדעת רש"י (ברכות לד.) הש"ץ מסיים תפילתו. אבל אם יש כהן אחר, אסור לש"ץ כהן לברך ('הגהות מיימוניות'). 50) ובכ"י התימנים: האמורה לאהרן. 51) כסדר רב עמרם גאון. ודעת רש"י שאין לומר פסוק נוסף זה, כי מאחר שאמרנו את נוסח כל ה"ברכה המשולשת" מה לנו להוסיף עוד. ולדעת רבינו, זה נאמר במקום אמירת הכהנים אחרי ברכתם "עשה עמנו מה שהבטחתנו" (ראה לעיל פרק יד ה"יב), וכאילו החזן מבקש גם הוא כזאת ('הגהות מיימוניות'). 52) אחרי כל פסוק מפסוקי ברכה אלה, כי אין עניית אמן אלא כשהכהנים בעצמם מברכים. ומנהגנו לומר "כן יהי רצון" אחרי כל פסוק (או"ח סי' קכז, ס"ב).

יא. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אֶת כַּפָּיו בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְהָלַךְ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר וּמָצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין וְלֹא הִגִּיעוּ לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים - נוֹשֵׂא יָדָיו לָהֶן וּמְבָרְכָן[53], וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם[54]. כֹּהֵן שֶׁלֹּא עָקַר רַגְלָיו מִמְּקוֹמוֹ לַעֲלוֹת לַדּוּכָן בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'רְצֵה', שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה[55]; אֲבָל אִם עָקַר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַדּוּכָן אֶלָּא אַחַר 'עֲבוֹדָה', הֲרֵי זֶה עוֹלֶה וּמְבָרֵךְ[56].

53) ואפילו לא התפלל עדיין ומצא הציבור מתפללים נושא את כפיו לפניהם ('הגהות מיימוניות'). 54) ר"ה כח, ע"ב. 55) סוטה לח, ע"ב: שנאמר (ויקרא ט, כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה וגו' הרי שבעוד שהעבודה בידו בירך את העם, לפיכך צריך הכהן לעקור רגליו בברכת "רצה" שהיא ברכת העבודה. ולפי"ז, אפילו היה הכהן אנוס ולא יכול לעקור את רגליו בברכת "רצה", כגון שהיה מתפלל, או שנכנס לביהכ"נ בשעה שהש"ץ גמר את ברכת "רצה" אסור לו לגשת לברך (רדב"ז ח"ב, תקט"ז). 56) סוטה, שם.

יב. כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן - אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת[57], הֲרֵי זֶה כְּעוֹבֵר עַל שָׁלֹשׁ עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", "אָמוֹר לָהֶם", "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי"[58]. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ, אֵינוֹ מִתְבָּרֵךְ; וְכָל כֹּהֵן הַמְבָרֵךְ, מִתְבָּרֵךְ[59], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ".

57) שהיא: "כה תברכו את בנ"י". 58) (שם) כלומר להלכה אין כאן אלא "עשה" אחת, אותה שנאמרה בה לשון צווי: "כה תברכו" והשתים האחרות אין בהן לשון צווי, לפיכך אינן נחשבות לעשין נפרדות. וזה שאמר רבנו "כעובר" ולא עובר (כס"מ). ורבנו ב"ספר המצוות" שורש ט', יאמר: "ועל דרך זו אמרו: כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה, להכפל הצווי בו, שלש פעמים. ולא יתפשט אחר ממוני המצוות שיאמר ברכת כהנים שלש מצוות... כי אין ראוי למנות כל לאו שימצא בתורה ולא כל עשה בעבור שנכפל, אלא הענינים המצווים בהם או המוזהר מהם". ואם לא אמרו לכהן "עלה" אינו עובר בעשה כמבואר בירושלמי ברכות (פ"ה, ה"ד) וכן אמרה תורה: "אמור להם" ומתרגם אונקלוס לפי הטור סימן קכ"ח: "כד יימרון להון" כלומר אין המצוה מוטלת עליהם אלא כשאומרים להם לברך. וכן אם עלה פעם אחת ביום זה, אינו עובר בעשה אפילו אם יאמרו לו עלה, כמבואר בר"ה כח: ("הגהות מיימוניות"). וכבר נשאלו גדולי רבותינו למה אין אנו נוהגים בגולה לישא כפים בכל יום כי אם כיום טוב בלבד, איך אפשר לבטל מצות עשה שבתורה? וב"דרכי

משה" להרמ"א (טור או"ח סי' קכ"ח) נימק הטעם, כי מחמת שהכהנים והעם טרודים מחייתם בגלות ואין להם לפרנס בני ביתם כי אם הלחם אשר ילקטו בזיעת אפם... ואינם שרויים בשמחה, וכן בשבת טרודים במחשבתם והרהורים על מעשה ידיהם שעברו ושעתידים להיות ואינם שרויים כל כך בשמחה כמו ביו"ט שנאמר בו "ושמחת בחגך" והכתוב אומר (משלי כב, ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרא יבורך אלא יברך, כי המברך צריך להיות שמח וטוב לב. ואנו בארץ ישראל נוהגים לברך "ברכת כהנים" בכל יום, וכתב הב"י (או"ח סימן קכ"ח) "ישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום". 59) (סוטה לח:).

סְלִיקוּ הִלְכוֹת תְּפִלָּה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום רביעי כ"ה כסלו ה'תשע"ח

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה

1 **יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לִהְיוֹת**
2 **תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ. ב) לְקָשְׁרָם עַל הַיָּד. ג) לִקְבֹּעַ**
3 **מְזוּזָה בְּפִתְחֵי הַשְּׁעָרִים. ד) לִכְתֹּב כָּל אִישׁ סֵפֶר**
4 **תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. ה) לִכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שֵׁנִי לְעַצְמוֹ, כְּדֵי**
5 **שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה.**
6 **וּבֵאוּר כָּל מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:**

7 פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) עשרה דברים המעכבים בתפילין וכולם הלכה למשה מסיני; ההפרש שבין תפילין ומזוזה וספר תורה ומעשה עורם; דיני כתיבתן, שירטוטן ועיבודן.

~ נקודות משיחות קודש ~

(א) להיות תפילין על הראש (ב) לקשרם על היד.

ידועה הקושיא, מדוע הקדים הרמב"ם בכל מקום תפילין של ראש לתפילין של יד: ב'מניין המצוות' שבריש הל' תפילין, ב'ספר המצוות', בתחילת הל' תפילין בחיוב הנחתן, בריש פרק ב' בדין כתיבתן, בדין עשייתן, בדין סידור הפרשיות בתוך התפילין, במקום הנחתן על היד ועל הראש ובעניין ברכת התפילין. והרי הוא שלא כסדר שבתורה המקדימה תפילין ש"י לש"ר - "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין כו'".

ויבואר על־פי הצפע"נ שביאר שמצות תפילין של יד, היא בפעולת הקשירה ותו לא, אבל בתפילין של ראש "כל רגע ורגע שהוא לבוש מקיים מצוה" , שנאמר "**והיו** לטוטפות", ומה שאין מורידין תפילין של יד לאחר פעולת הקשירה הוא משום הדרשה ש"כל זמן שבין עיניך, יהו שתים", ולאחר פעולת הקשירה, התפילין של יד הן פרט בשל ראש.

היוצא מכך הוא, שתדירות המצוה של תש"ר גדולה יותר מזו של יד, ולכן הקדים אותה הרמב"ם, כי הוא בהתאם לתוכנו של כל 'ספר אהבה', שעליו כתב הרמב"ם: "המצוות שהן תדירות שנצטווינו בהם כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד", לכן סידר הרמב"ם את ההלכות הגדולות שב'ספר אהבה', על־פי סדר התדירות של המצוות: בתחילתו הלכות ק"ש ותפילה, שק"ש מצוותה פעמיים ביום, וחיוב תפילה מהתורה הוא "להתפלל בכל יום" אבל לא פעמיים.

אחר המצוות שבדיבור, מונה הרמב"ם את המצוות שבמעשה לפי סדר תדירותן, קודם תפילין שמצוותן כל יום (ובהקשר לזה גם מזוזה וס"ת שכמה וכמה הלכות משותפות להם), אח"כ ציצית - כי שלא כבתפילין החיוב בציצית הוא רק אם יש לו כסות בת ארבע כנפות, אח"כ ברכות שמהתורה חייבים לברך רק אחר האכילה ורק אם שבע (ובנוסף, הטעם דציצית הוא משום "וזכרתם" שהוא עניין תמידי יותר מברכות), ומסיים בהלכות מילה שהיא פעם אחת בחיים. לכן סידר הרמב"ם גם תש"ר לפני ש"י, כי מצוותה תדירה יותר כדלעיל, והוא בהתאם לסדר התדירות שבכל הספר.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 22)

8 **א. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, שֶׁהֵן: "קַדֶּשׁ לִי"[2], "וְהָיָה**
9 **כִּי יְבִאֲךָ יְיָ"[3] שֶׁבְּסֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת"[4], וּ"שְׁמַע"[5],**
10 **"וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ[6]" - הֵן שֶׁנִּכְתָּבוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן,**
11 **וּמְחַפִּין[7] אוֹתָן בְּעוֹר, וְנִקְרָאִים תְּפִלִּין[8]. וּמַנִּיחִין אוֹתָן**
12 **עַל הָרֹאשׁ, וְקוֹשְׁרִין אוֹתָן עַל הַיָּד[9]. וַאֲפִלּוּ קוֹצוֹ[10]**
13 **שֶׁל אוֹת אַחַת מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ מְעַכֵּב אֶת כֻּלָּן[11]**
14 **מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת כְּתִקּוּנָן.**

2) שמות יג, א־י. 3) שם, יא, טז. 4) שלא לטעות ולהחליף ב"והיה כי יביאך" שבספר דברים (ו, י). 5) שם, ד־ה. 6) שם, יא, יג־כא. 7) מכסים. 8) משורש "פלל", והתי"ו נוספת. וכן כתבו ה'תוספות' (מנחות לד:) שהן לשון ויכוח, כמו: "ויעמד פינחס ויפלל" (תהלים קו, ל) על שם שהתפילין הן אות והוכחה לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו, שנאמר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", ודרשו חכמינו ז"ל (מנחות לה:) אלו תפילין שבראש. 9) "ונקבעו ארבע פרשיות אלו יותר משאר פרשיות התורה, לפי שיש באלו ענין קבלת עול מלכות שמים ואחדות ה', וענין יציאת מצרים שהוא מכריח אמונת חידוש העולם ואלו הם יסודי דת יהודית, ולכן נצטוינו להניח יסודות אלו בין עינינו ועל לוח לבנו (על היד כנגד הלב, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ב) כי שני אברים אלה (המוח, והלב) אמרו חכמי הטבע שהם משכן השכל, ובהניחנו עליהם דברים אלו לזכרון, נתחזק בהם ונוסיף זכר בדרכי ה' ונזכה לחיי עד" (מלשון ה'חינוך' מצוה תכ"ב. וראה לקמן פ"ד, ה"ד ובביאורנו. 10) רגל ימנית של יו"ד

(מנחות כט. וברש"י שם). ויש מפרשים: הנקודה שבראש היו"ד, שהיא כעין תג (הרא"ש). 11) מנחות לד, ע"א.

ב. וְכֵן שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה, שֶׁהֵן "שְׁמַע", "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" - אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת מִשְּׁתֵּי הַפָּרָשִׁיּוֹת, אִם חָסֵר קוֹצוֹ, מְעַכֵּב[12] מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת. וְכֵן סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁחִסֵּר אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת - פָּסוּל[13].

12) מנחות כט, ע"א. 13) שם, ל, ע"א: "אפשר ספר־תורה חסר אות אחת, וכתוב: לקוח את ספר התורה הזה"? הרי שאפילו אות אחת מעכבת. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ג. עֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בַּתְּפִלִּין, כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְכֻלָּן מְעַכְּבִין. לְפִיכָךְ אִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, הֲרֵי הַתְּפִלִּין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם הֵן בִּכְתִיבָתָן, וּשְׁמוֹנָה בְּחִפּוּיָן[14] וּקְשִׁירַת רְצוּעוֹתֵיהֶן. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁנַיִם שֶׁבִּכְתִיבָתָן: שֶׁכּוֹתְבִין אוֹתָן בִּדְיוֹ[15], וְשֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבִין עַל הַקְּלָף[16].

14) בעור הבתים המכסה את הפרשיות. 15) שחורה, ולא בשאר מיני צבעונים, כמבואר בסמוך ה"ה. 16) מבואר בסמוך ה"ז. וב"ירושלמי" מגילה (פ"א, ה"ט) מבואר שכל אלה הלכה למשה מסיני הן.

ד. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַדְּיוֹ? מְקַבְּצִין הֶעָשָׁן שֶׁל שְׁמָנִים[17], אוֹ שֶׁל זֶפֶת וְשֶׁל שַׁעֲוָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְגוּבְלִין[18] אוֹתוֹ בְּשֶׁרֶף[19] הָאֵילָן וּבִמְעַט דְּבַשׁ[20], וְלוֹתְתִין[21] אוֹתוֹ הַרְבֵּה[22], וְדָכִין[23] אוֹתוֹ עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה רְקִיקִין[24], וּמְיַבְּשִׁין[25] אוֹתוֹ וּמַצְנִיעִין אוֹתוֹ. וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה שׁוֹרֵהוּ בְּמֵי עֲפָצִים[26] וְכַיּוֹצֵא בוֹ, וְכוֹתֵב בּוֹ; שֶׁאִם תִּמְחָקֶנּוּ, יִהְיֶה נִמְחָק[27]. וְזֶהוּ הַדְּיוֹ, שֶׁמִּצְוָה מִן הַמֻּבְחָר[28] לִכְתֹּב בּוֹ סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת. וְאִם כָּתַב שֶׁלָּשְׁתָּן[29] בְּמֵי עַפְצָא וְקַנְקַנְתּוּם[30], שֶׁהוּא עוֹמֵד וְאֵינוֹ נִמְחָק, כְּשֵׁרִים[31].

17) שמעשנים כלי זכוכית בעשן שמנים, עד שמשחירים וגוררים השחרורית (שבת כג. וברש"י שם בשם הגאונים). 18) לשים. 19) לחלוחית הנוטפת מהעץ. 20) שהדבש מועיל לגיבול השרפים, מתוך שהוא סמיך "ויש לו ריר והרי הוא נמשך כדבק" (מלשון רבינו הל' טומאת אוכלין פ"ז, ה"ד). 21) מרטיבים, ולשון "לתיתה" נזכרת בתלמוד (פסחים לו. ועוד). 22) בשרף האילן ובדבש. 23) מלשון "או דכו במדוכה" (במדבר יא, ח). 24) דק כעוגות שטוחות. 25) במסכת נדה כ. מבואר שהדיו הוא יבש, ושם נאמר: "רבי אמי, בקע קורט של דיו ובדק בו". 26) פרי אלון והוא שחור, ומי העפצים קולטים את צבעו ומשחירים, וכן מטבע העפצים להעמיד את הכתב שלא ימחק בקלות, ולפיכך שורים את הדיו במי העפצים להעמיד את הכתב ולקיימו. (ראה במוספנו "תשובות רבינו"). 27) כלומר, אם תרצה למחקו לצורך תיקון טעות בכתיבה, תוכל למחקו. 28) שניתן להמחק לעת הצורך וגם הוא עשוי מעץ, וב"זוהר" (פרשת תרומה דף קנט.) מצריך שהדיו יֵעָשֶׂה מדברים הבאים מן העץ. 29) ספרים, תפילין ומזוזות. 30) חומצת הנחושת, ונקראת בלע"ז "ויטריאולו". ונזכרת במשנה (שבת פ"יב, מ"ד, ועוד) ומטבע הקנקנתום להעמיד את מראה הדיו שלא ימחק אפילו אם תמחקנו. וראה בפירוש המשנה לרבינו (סוטה פרק ב, מ"ד). 31) אבל אין כותבים בו לכתחילה, הואיל ואינו ניתן להמחק.

ה. אִם־כֵּן, מַה מִּעֲטָה הַהֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁיִּהְיוּ כְתוּבִים בְּדִיו? לְמַעֵט שְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, כְּגוֹן הָאָדֹם[32] וְהַיָּרֹק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; שֶׁאִם כָּתַב בַּסְּפָרִים אוֹ בַתְּפִלִּין אוֹ בַּמְּזוּזוֹת אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת בִּשְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, אוֹ בְּזָהָב[33] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין.

32) מגילה יז, ע"א: "כתבה למגילה בסיקרא (צבע אדום) לא יצא בו עד שתהא כתובה בדיו". 33) שבת קג, ע"ב: "כתב (ספר תורה) שלא בדיו, או שכתב את האזכרות (שמות הקב"ה) בזהב - הרי אלו יגנזו", ואין חילוק בין כתיבת ספרים לכתיבת תפילין ומזוזות, כמבואר במשנה (מגילה פרק א, מ"ח). ואף־על־פי שלא אמרו אלא "כתב את האזכרות בזהב", הוא־הדין לשאר האותיות אלא שמדגישים את ה"אזכרות" שאל תטעה לומר שלרוב מעלתן ראויות הן להכתב זהב משום נוי (כסף־משנה). ויש מתרצים: מפני שנאמר שם "יגנזו" שאינם מוכשרים עוד לתיקון, וזה לא יתכן אלא ב"אזכרות" שאי־אפשר לגרוד את הזהב מעליהן שהרי אסור למחוק את השם, אבל בשאר אותיות שכתבן זהב, הרי אפשר לגררו ולכתבן בדיו, אין צריך לגנוז את היריעה ההיא ('בית יוסף' או"ח סי' לב).

ו. שָׁלֹשׁ עוֹרוֹת הֵן: גְּוִיל, וּקְלָף וְדוּכְסוּסְטוֹס. כֵּיצַד? לוֹקְחִין עוֹר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה, וּמַעֲבִירִין הַשֵּׂעָר מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ מוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמֶלַח, וְאַחַר־כָּךְ מְעַבְּדִין אוֹתוֹ בְּקֶמַח, וְאַחַר־כָּךְ בְּעַפְצָא, וְכַיּוֹצֵא בוֹ[34] מִדְּבָרִים שֶׁמְּכַוְּצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְּקִין אוֹתוֹ; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא גְּוִיל[35].

34) כיון רבינו לעיבוד שלנו שהוא בסיד, שהוא מועיל כעיבוד עפצים ('תוספות' למגילה יט.). 35) תשובת הגאונים (שערי תשובה, סימן של"ב).

ז. וְאִם לָקְחוּ הָעוֹר אַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּ שְׂעָרוֹ, וְחִלְּקוּ אוֹתוֹ בְּעָבְיוֹ לִשְׁנַיִם, כְּמוֹ שֶׁהֲעַבְּדָנִין עוֹשִׂין, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי עוֹרוֹת: אֶחָד דַּק, הוּא שֶׁמְּמוּל הַשֵּׂעָר, וְאֶחָד עָבֶה, וְהוּא שֶׁמְּמוּל הַבָּשָׂר; וְעִבְּדוּ אוֹתוֹ בְּמֶלַח וְאַחַר־כָּךְ בְּקֶמַח, וְאַחַר־כָּךְ בְּעַפְצָא וְכַיּוֹצֵא בוֹ - זֶה הַחֵלֶק שֶׁמְּמוּל הַשֵּׂעָר נִקְרָא קְלָף, וְזֶה שֶׁמְּמוּל הַבָּשָׂר נִקְרָא דוּכְסוּסְטוֹס[36].

36) כל זה מפורש ב'הערוך' ערך "דוכסוסטוס" בשם רב האי גאון. ודוכסוסטוס, פירושה מקום בשר, שבלשון מדי קוראים לבשר סוסטוס. ו"דוך" - זה מקום, כמו דוך סלוני ('תוספות' ב"ב יד.). ובכת"י התימנים, הגירסא בדברי רבינו:

"זה החלק שממול השיער נקרא דוכסוסטוס. וזה החלק שממול הבשר נקרא קלף". וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ח. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה עַל הַגְּוִיל[37], וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַשֵּׂעָר[38], וְשֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין הַתְּפִלִּין עַל הַקְּלָף, וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַבָּשָׂר[39], וְשֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין הַמְּזוּזָה עַל דּוּכְסוֹסְטוֹס, וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַשֵּׂעָר[40]. וְכָל הַכּוֹתֵב עַל הַקְּלָף בִּמְקוֹם שֵׂעָר, אוֹ שֶׁכָּתַב בַּגְּוִיל וּבַדּוּכְסוֹסְטוֹס בִּמְקוֹם בָּשָׂר - פָּסוּל[41].

37) שכן מצינו בהרבה מקומות בתלמוד, שהוזכר רק גויל בספר תורה, ראה גיטין נד: וכן מבואר במסכת ב"ב יד: בס"ת שעשה משה והניחו בארון, וכמו שהוכיח הר"ן (שבת פ"ח). 38) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט) כי במקום השיער הוא מעובד היטב ונוח לכתיבה. 39) לצד הבשר. 40) לצד השיער (שבת עט:), נמצא שכתיבתן במקום החתך, במקום חיבורן זה בזה, ורב האי גאון (מובא ב"הערוך" הנ"ל) נתן סימן לזה "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה, ב) שהכתיבה היא במקום הסתר. 41) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט), ובבלי (שבת עט:).

ט. אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּךְ הִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, אִם כָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה עַל הַקְּלָף, כָּשֵׁר; וְלֹא נֶאֱמַר גְּוִיל, אֶלָּא לְמַעֵט דּוּכְסוֹסְטוֹס, שֶׁאִם כָּתַב עָלָיו הַסֵּפֶר, פָּסוּל[42]. וְכֵן אִם כָּתַב אֶת הַמְּזוּזָה עַל הַקְּלָף אוֹ עַל הַגְּוִיל, כָּשֵׁר[43]; לֹא אָמְרוּ עַל דּוּכְסוֹסְטוֹס אֶלָּא לְמִצְוָה[44].

42) שב'ירושלמי' (מגילה פ"א, ה"ט) אמרו: כותבים (ספר תורה) על הגויל במקום שיער, ועל הקלף וכו' ודוכסוסטוס לא הוזכר שם, הרי שאין כותבין עליו ספר־תורה, וכן ב'מסכת סופרים' (פ"א, ה"ד). ואנו נוהגים היום לכתוב ספר־תורה על קלף כי הוא יותר מובחר מהגויל, שהגויל אינו מעובד אלא מצד השיער, והקלף מעובד משני הצדדים. וגם הגויל כבד ביותר (יו"ד סי' רעא ס"ג). 43) שבת עט, ע"ב: "רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שהיא משתמרת". ועל כרחך מה שאמרו (שם) "הלכה למשה מסיני מזוזה על דוכסוסטוס" אינו אלא למצוה. ומכאן שכשרה גם על הגויל (כסף־משנה). וכדאי להעיר, שבזמננו אין חולקים העור לשנים אלא גוררים הקליפה העליונה שבמקום השיער, וגוררים הרבה מצד הבשר ואינו נשאר אלא הקלף בלבד, וכותבים עליהם לצד הבשר (או"ח סי' לב, ס"ז) וקלף זה כשר לשלשתם: לס"ת, תפילין ומזוזה (יו"ד סי' רפח ס"ו). 44) עם הלכות אלו נגמרו שני הדברים השייכים בתפילין בכתיבתן. (ראה לעיל ה"ג). מכאן ואילך מפרש רבינו בפרוטרוט כל הדינים הנוגעים לשני הדברים האלה. את שמונת הדברים השייכים בחיפוי התפילין וברצועותיהן, מונה רבינו לקמן פ"ג.

י. אֵין כּוֹתְבִין סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְעוֹף וְחַיָּה הַטְּמֵאִים[45]. אֲבָל כּוֹתְבִין עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף טְהוֹרִים, וַאֲפִלּוּ נְבֵלוֹת[46] וּטְרֵפוֹת[47] שֶׁלָּהֶן. וְאֵין כּוֹתְבִין עַל־גַּבֵּי עוֹר הַדָּג הַטָּהוֹר, מִפְּנֵי הַזֶּהֲמָא[48], שֶׁאֵין הַזֶּהֲמָא פּוֹסֶקֶת בְּעִבּוּדָהּ[49].

45) שבת קח. וירושלמי מגילה (פ"יא, ה"ט) שנאמר (שמות יג, ט): למען תהיה תורת ה' בפיך - מן המותר בפיך, ואלה הטמאים הרי אסורים באכילה. 46) שמתו ולא נשחטו, או שלא נשחטו כהלכה. 47) שנשחטו, אבל נמצא בגופן מין משמונה־עשר מיני טריפה המנויים בחולין (פ"ג, מ"א). ואע"פ שאין אלה "מותרים בפינו", הרי הם ממין המותר. ויפה משלו חז"ל (שבת, שם) זה "לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות, אחד הרגו מלך, ואחד הרגו איספקליטור (שר הטבחים) איזה מהן משובח? הוי אומר, זה שהרגו מלך" וגם אלו לקו ע"י בוראן. 48) הלכלוך. 49) שם. ואי־אפשר לכתוב עליו כתיבה תמה ('קרית ספר').

יא. גְּוִיל שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, וּקְלָף שֶׁל תְּפִלִּין אוֹ שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, צָרִיךְ לְעַבֵּד אוֹתָן לִשְׁמָן[50]. וְאִם עִבְּדָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, פְּסוּלִין[51]. לְפִיכָךְ אִם עִבְּדָן הַכּוּתִי, פְּסוּלִין. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַרְנוּ לוֹ לַכּוּתִי לְעַבֵּד עוֹר זֶה לְשֵׁם הַסֵּפֶר אוֹ לְשֵׁם הַתְּפִלִּין - פְּסוּלִין, שֶׁהַכּוּתִי עַל דַּעַת עַצְמוֹ הוּא עוֹשֶׂה, לֹא עַל דַּעַת הַשּׁוֹכֵר אוֹתוֹ[52]; לְפִיכָךְ, כָּל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ מַעֲשֶׂה לִשְׁמוֹ[53], אִם עָשָׂהוּ הַכּוּתִי, פָּסוּל. וּמְזוּזָה אֵינָהּ צְרִיכָה הַעְבָּדָה לִשְׁמָהּ[54].

50) כשנותן את העורות לתוך הסיד להעביר מהם השיער, צריך הוא לומר: אני מעבד עורות אלו לקדושת ספר־תורה, או לקדושת תפילין. 51) גיטין נד, ע"ב; סנהדרין מח, ע"ב. 52) גיטין כג. ושמא גמר בלבו לעבדו לשם צורך אחר. 53) כגון כתיבת הגט שצריך שיהיה כתוב לשם אשה זו. וכן חוטי ציצית הצריכים טויה לשם ציצית. ראה לקמן הל' ציצית (פ"א, ה"יא). 54) רבינו בתשובתו נותן טעם לזה, "לפי שעצמו של ספר־תורה, ועצמן של תפילין הן המצוה, ולפיכך צריך לעבדן לשמן, כחשיבות מיוחדת, שיזהר בעבודתן כדי שיעמדו ימים רבים, ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני הבית שחייב בה, ואם אין בית אין מזוזה (תשובות הרמב"ם, ליפסיאה, כ"ה) וראה מנחות מב: ב'תוספות' ד"ה "תפילין" שהביאו ראיה לדעת רבינו מסוגיית הש"ס שם שאמרו: "מזוזות ניקחות מכל אדם" - מפני שאפילו לא נעבדו לשמן כשרות. וגדולי האחרונים הראו שזוהי ברייתא מפורשת ב'ירושלמי' יומא (פ"ג, ה"ו): "עור שעיבדו לשם קמיע, מותר לכתוב עליו מזוזה" מפני שאין מזוזה צריכה עיבוד לשמה. (ראה ב'שיורי קרבן' שם).

יב. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁאֵין כּוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה וְלֹא מְזוּזָה אֶלָּא בְּשִׂרְטוּט[55]; אֲבָל תְּפִלִּין אֵינָן צְרִיכִין שִׂרְטוּט[56], לְפִי שֶׁהֵן מְחֻפִּין. וּמֵתֶר לִכְתֹּב תְּפִלִּין וּמְזוּזָה שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב, שֶׁהַכֹּל גּוֹרְסִין פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ[57]; אֲבָל סֵפֶר־תּוֹרָה, אָסוּר לִכְתֹּב אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב[58].

55) שמסרגלים בקנה או בסכין ועושים קוים ישרים, כדי

שהכתיבה תהיה יפה וישרה, (ירושלמי מגילה פ"א, ה"ט). 56) מנחות לב, ע"ב. 57) מכוסות, ואין הכתב נראה, אבל המזוזה אינה מחופה כל־כך שבנקל יכול להסירה. ויש מפרשים: מפני שהתפילין נכתבות על הקלף, והוא דק הרבה, ושמא יקרע מחמת השירטוט (נמוקי יוסף הל' מזוזה). ומי שאינו יודע ליישר השורה בלא שירטוט, טוב הוא שישרטט - גם בתפילין - כדי ליישר הכתב, שנאמר: "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצוות ('טור', או"ח סי' לב. וראה שבת קלג:). 58) שאינו צריך לכתוב מתוך העתק ספר אחר ושגורות בפה, ולא יבוא לטעות בכתיבתן (מגילה יח:).

1 **יג. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן אֶפִּיקוֹרוֹס,**
2 **יִשְׂרְפוּ[59]. כְּתָבָן כּוּתִי, אוֹ יִשְׂרָאֵל מוּמָר[60], אוֹ מוֹסֵר**
3 **בְּיַד אֲנָס[61], אוֹ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה[62], אוֹ קָטָן[63] - הֲרֵי אֵלּוּ**
4 **פְּסוּלִין, וְיִגָּנְזוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְשַׁרְתָּם", "וּכְתַבְתָּם" -**
5 **כֹּל שֶׁמְּזַהֵר עַל הַקְּשִׁירָה וּמַאֲמִין בָּהּ, הוּא שֶׁכּוֹתֵב[64].**
6 **נִמְצְאוּ בְיַד אֶפִּיקוֹרוֹס, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי כְתָבָן[65] -**
7 **יִגָּנְזוּ. נִמְצְאוּ בְיַד כּוּתִי - כְּשֵׁרִים[66]. וְאֵין לוֹקְחִין**
8 **סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַכּוּתִים בְּיוֹתֵר עַל**
9 **דְּמֵיהֶם, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אוֹתָן לְגָנְבָן וּלְגָזְלָן[67].**

59) שם. והטעם, שמא יטעה בחסרות ויתירות. 60) גיטין מה, ע"ב: "שאינו מאמין בקדושת השם... והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, ומצוה לשרפו כדי שלא להניח שם למינים ולא למעשיהם" (לשון רבינו הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ח). 61) כגירסת דפוס מנטובה. ובשאר הדפוסים: ישראל מומר. משומד - שהמיר דתו, וראה הלכות תשובה (פ"ג, ה"ט). 62) מוסר ממון ישראל ביד איש בעל זרוע (שם, ה"יב). 63) שנים אלה אינן מצווים על מצוות־עשה שהזמן גרמן. וממילא פטורים ממצות תפילין שנוהגת רק ביום ולא בלילה, בחול ולא בשבת. 64) שאינו בר חיוב מצוות. 65) וכתיבת מזוזה הוקשה לתפילין, שהרי נאמר: "וכתבתם על מזוזות ביתך", ועיקר "כתיבה" במזוזה כתובה. ומכיון שאלו פסולין, ספר־תורה שקדושתו חמורה לא כל־שכן ('בית יוסף', יו"ד סי' רפא), לפיכך כולם יגנזו, שאינם ראויים למצוותם, אבל אינם נשרפים, שלא נכתבו לשם ע"ז, ככתיבת המין (גיטין מה:). 66) כי ספק הוא, אם כתבן בעצמן או מצאן. 67) כי סתם גוי אינו יודע לכתבן, ויש לתלות שלקחן מידי ישראל.

10 **יד. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן עַל־גַּבֵּי עוֹר**
11 **בְּהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף הַטְּמֵאִין, אוֹ עַל־גַּבֵּי עוֹרוֹת**
12 **שֶׁאֵינָם מְעֻבָּדִין[68], אוֹ שֶׁכָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה וּתְפִלִּין עַל**
13 **עוֹר שֶׁלֹּא עִבְּדָן לִשְׁמָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[69].**

68) שם. 69) שלא עובדו בקמח ובעפצים, כמפורש לעיל ה"ו.

14 **טו. הַכּוֹתֵב סֵפֶר־תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין אוֹ מְזוּזָה, וּבִשְׁעַת**
15 **כְּתִיבָה לֹא הָיְתָה לוֹ כַּוָּנָה[70], וְכָתַב אַזְכָּרָה[71] מִן**
16 **הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - פְּסוּלִין[72]. לְפִיכָךְ,**
17 **הַכּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם, אֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ,**
18 **לֹא יְשִׁיבֶנּוּ[73]; הָיָה כוֹתֵב שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת[74],**
19 **הֲרֵי זֶה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם וּמֵשִׁיב.**

70) הלכה זו כבר נשנית לעיל (ה"י־י"א) אלא ששם מדובר כשעוד לא נכתבו, שפסולים העורות לכתיבת אלו, וכאן משמיענו רבינו שאם עבר וכתבן על עורות פסולים אלו, הרי הס"ת והתפילין פסולין אפילו בדיעבד. 71) שצריך לחשוב שכותב אזכרה זו לשם קדושת השם. 72) שם משמות הקב"ה. 73) גיטין נד, ע"ב; ושם מה, ע"ב). 74) שמא יסיח דעתו ולא יכוין ויפסול (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א), אבל אם מלך ממלכי אומות העולם שואל בשלומו, ישיבנו, כדי שלא יהרגנו (כסף־משנה).

20 **טז. הַטּוֹבֵל אֶת הַקְּלָמוֹס[75] לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם, לֹא**
21 **יַתְחִיל מֵאוֹת הַשֵּׁם[76], אֲבָל מַתְחִיל הוּא מֵאוֹת**
22 **שֶׁלְּפָנָיו. שָׁכַח לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם כֻּלּוֹ - תּוֹלֶה אוֹתוֹ בֵּין**
23 **הַשִּׁיטוֹת[77]. אֲבָל מִקְצַת הַשֵּׁם בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתוֹ**
24 **תָּלוּי[78], פָּסוּל. וּבִשְׁאָר הַתֵּבוֹת אִם שָׁכַח, כּוֹתֵב מִקְצַת**
25 **הַתֵּבָה בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתָהּ לְמַעְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים**
26 **אֲמוּרִים? בְּסֵפֶר־תּוֹרָה, אֲבָל בִּמְזוּזָה וּתְפִלִּין, אֵין**
27 **תּוֹלִין בָּהֶן אֲפִלּוּ אוֹת אֶחָת; אֶלָּא אִם שָׁכַח אֲפִלּוּ**
28 **אוֹת אַחַת, גּוֹנֵז מַה שֶּׁכָּתַב[79] וְכוֹתֵב אַחֶרֶת. וּמֵתֶר**
29 **לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַגֶּרֶד[80] וְעַל מְקוֹם הַמְּחָק**
30 **בְּכֻלָּן[81].**

75) כגון: ה' אלהינו ה' (דברים ו', ד); אל אלהים ה' (יהושע כב, כב); וכן בתהלים (נ, א). ויש מפרשים: כגון שהניח בירעיה שמות רבים שלא כתבם מפני שלא היה טהור, והניח להם מקום ובא לכתבם עכשיו בבת אחת. 76) עט סופרים. "עט סופר מהיר" (תהלים מה, ב) מתרגם יונתן: קולמוס ספרא. 77) שדרך הקולמוס לשפוך הדיו בבת אחת אם יש בו דיו מרובה, ושמא תיפול הדיו על השם ויצטרך למחקו (מס' סופרים פ"ה, ה"ו). 78) בין השורות, אבל לא בין הדפים. 79) מנחות ל, ע"ב. 80) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). שנאמר בתפילין ומזוזה: "והיו הדברים" בהוויתן יהיו, שיהיו כתובות כסדרן האמור בתורה (ראה לקמן הל' מזוזה פ"ה, ה"א), ולפיכך אי־אפשר לתלות האות אחרי שכתב התיבה הבאה, כי זה "שלא כסדרן". ואין הפרש בין אם הקדים פרשה לפרשה או אות לאות. 81) גרר - זה שנגרר אחרי שהדיו נתייבשה, מחק - זה שנמחק בעוד שהכתיבה לחה, והכתיבה על מקום הגרר נאה יותר, כי לא נשאר שום כתם במקום, ואם שכח לכתוב השם, הרי הוא גורר או מוחק את התיבה המאוחרת, וכותב במקומה את השם על מקום המחק (מנחות ל:).

31 **יז. כּוֹתְבֵי סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, אָסוּר לָהֶם לְהַפִּךְ**
32 **הַיְרִיעָה עַל פָּנֶיהָ[82], אֶלָּא פּוֹרֵשׂ עָלֶיהָ בֶּגֶד[83] אוֹ**
33 **כּוּפְלָהּ[84].**

82) בין בספר־תורה בין בתפילין ומזוזה, שגורר מלמטה למעלה עד מקום השם, וכותב השם, וממשיך לכתוב הלאה כסדרן (ש"ך, יו"ד סי' רפח, סק"ב). אבל לתלות האות בתפילין ובמזוזה אסור מפני ש"סדרן מעכב". 83) להגן

על הכתב שלא יעלה עליו אבק משום בזיון (עירובין צח.). 84) אבל אם אין לו בגד, מוטב להפכה על הכתב ולא להשאירה על פניה, כי יש בזה בזיון יותר גדול (שם. ובמסכת סופרים פ"ג, הלכה טז).

יח. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, שֶׁאָמַר הַסּוֹפֵר אַחַר שֶׁיָּצְאוּ מִתַּחַת יָדוֹ: לֹא כָתַבְתִּי הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן לִשְׁמָן! אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן[85], אֲבָל נֶאֱמָן הוּא לְהַפְסִיד כָּל שְׁכָרוֹ[86]. וְלָמָּה אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן?[87] שֶׁמָּא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַפְסִיד עַל הַלּוֹקֵחַ[88] אוֹ עַל זֶה שֶׁשְּׂכָרוֹ[89], וְדוֹמֶה[90] שֶׁאֵינוֹ מַפְסִיד בַּאֲמִירָה זוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָאַזְכָּרוֹת[91]. לְפִיכָךְ אִם אָמַר: סֵפֶר־תּוֹרָה זֶה אוֹ תְּפִלִּין אֵלּוּ, עוֹרוֹת שֶׁלָּהֶן אֵינָם מְעֻבָּדוֹת לִשְׁמָן! - מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמָן לְהַפְסִיד שְׂכָרוֹ, נֶאֱמָן לְפָסְלָן, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים, שֶׁאִם אֵין הָעוֹרוֹת מְעֻבָּדִין לִשְׁמָן, אֵין שָׂכָר לוֹ כְּלָל[92].

85) כלומר: בשום פנים לא ישאיר את הכתב על פניו. וכתב הב"ח (יו"ד סי' רע"ו): שאסור לאדם להניח שום ספר פתוח ויצא לחוץ אלא יכסנו במפה. והוסיף הש"ך (יו"ד, שם): שידוע לחכמי האמת, שיש מלאך אחד נקרא ש"ד, והוא "שומר "דפים על מי שמניח ספר פתוח ויוצא, שמשכח תלמודו. 86) שמא נתכוין להקניט את הלוקח. 87) שהרי לדבריו לא נכתבו האזכרות לשמן, וכל ספר שלא נכתבו האזכרות שבו לשמו - אינו שוה כלום לבעליו. 88) נאמר מתוך שנאמן להפסיד שכרו, יהא נאמן לפסלן? 89) שמתכוין לצערו. 90) לכתוב בשבילו. 91) והוא חושב וטועה. 92) שאינו יודע שיפסיד כל שכרן בגלל האזכרות שכתב שלא לשמן.

יט. אֵין כּוֹתְבִין תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, אֶלָּא בִּכְתַב אַשּׁוּרִית[93]. וְהִתִּירוּ בַּסְּפָרִים לִכְתֹּב אַף בִּיוָנִי[94] בִּלְבָד. וּכְבָר נִשְׁקַע[95] יָוָנִי מִן הָעוֹלָם וְנִשְׁתַּבֵּשׁ וְאָבַד, לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין הַיּוֹם שְׁלָשְׁתָּן אֶלָּא אַשּׁוּרִית. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּכְתִיבָתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּדְבַּק אוֹת בְּאוֹת, שֶׁכָּל אוֹת שֶׁאֵין הָעוֹר מַקִּיף לָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, פָּסוּל[96]. וְכָל אוֹת שֶׁאֵין הַתֵּינוֹק, שֶׁאֵינוֹ לֹא חָכָם וְלֹא סָכָל, יָכוֹל לִקְרוֹתָהּ - פָּסוּל[97]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּצּוּרַת הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁלֹּא תִּדְמֶה הַיּוּ"ד לְוָא"ו וְלֹא וָא"ו לְיוּ"ד, וְלֹא כָ"ף לְבֵי"ת וְלֹא בֵי"ת לְכָ"ף, וְלֹא דָ"ל"ת לְרֵי"ש וְלֹא רֵי"ש לְדָ"ל"ת, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[98], עַד שֶׁיְּרוּץ כָּל הַקּוֹרֵא בָהֶן[99].

93) ויודע שיפסיד כל שכרו, ולא נתכוין רק לצער את הלוקח. כאן לא מנה רבינו מזוזה, כי הלא מזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה, כמבואר לעיל ה"יא. מקור כל הלכה זו (גיטין נד:). 94) "הוא הכתב שבו ניתנה תורה לישראל, ונקרא אשורי, שהוא המאושר (המובחר) שבכתב, מלשון: כי אשרוני בנות (בראשית ל, יג) שכתב זה אינו משתנה ולא יפול בו דמיון לעולם, לפי שאותיותיו בלתי מתדמות ואינו נדבק אות באות בשיטת כתיבתו ואין כזה בשאר הכתבים" (מלשון רבינו בפירושו למשנה, ידים פ"ד, מ"ה) וראה סנהדרין כב. חילוקי דעות בזה. יש אומרים: "למה נקראת אשורית? שעלה עמהם מאשור", בימי עזרא. 95) לשון יוונית וכתבה (מגילה ט.) ובירושלמי (שם, פ"א, ה"ט) הטעימו "בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להיתרגם כל צרכה אלא יונית", וחז"ל (מגילה ט:) המליצו עליה את הפסוק: יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם (בראשית ט, כז) "יפיותו של יפת (היא לשון יוונית) יהא באהל שם". ורבינו ב"פירוש המשנה" (מגילה פ"ב, מ"א) יאמר: "ומה שנשתנה לשון יווני משאר הלשונות, לפי שהיה מובן אצלם... והטעם: מפני שהם (החכמים) פירשו התורה בלשון יוון לתלמי המלך, ונתפרסמה אצלם אותה העתקה עד שהיתה אצלם אותה הלשון כמו לשונם, וכאילו היתה אשורית". אבל תפילין ומזוזות אינן נכתבות יוונית, מפני שנאמר בהן: והיו הדברים האלה - בהוייתן יהיו (שם). 96) אותה שפה יוונית שהיו מדברים בה בימי חכמי המשנה (כסף־משנה). 97) מנחות כט, ע"א. 98) שם, ע"ב: "רמי בר תמרי, נפסקה לו רגל הוא"ו של 'ויהרג ה' כל בכור'. אמרו לו: הבא תינוק שאינו חכם (שאם חכם מבין שמחרף הוא לומר "ייהרג" כלפי מעלה וקורא "ויהרג") ואינו טיפש (שהטיפש אינו יודע לקרוא אלא אות שלמה - רש"י שם אם יקרא "ויהרג" - כשר, אם "ייהרג" - פסול". 99) שבת קג, ע"ב. וצורת כתיבת האותיות ודקדוקן, מפורשת בשו"ע או"ח סי' לב, וב'טור' או"ח סי' ל"ו.

כ. עוֹר שֶׁהָיָה נָקוּב, לֹא יִכְתֹּב עַל־גַּבֵּי הַנֶּקֶב[100]. וְכָל נֶקֶב שֶׁהַדְּיוֹ עוֹבֶרֶת עָלָיו אֵינוֹ נֶקֶב, וּמֻתָּר לִכְתֹּב עָלָיו; לְפִיכָךְ מֻתָּר לִכְתֹּב עַל־גַּבֵּי עוֹר הָעוּף שֶׁנִּתְעַבֵּד[101]. נֶקֶב הָעוֹר אַחַר שֶׁנִּכְתַּב - אִם נִקַּב בְּתוֹךְ הָאוֹת[102], כְּגוֹן תּוֹךְ הֵ"א אוֹ תּוֹךְ מֵ"ם, וְכֵן בִּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת, כָּשֵׁר[103]. נִקַּב בְּיָרֵךְ[104] שֶׁל אוֹת עַד שֶׁנִּפְסְקָה - אִם נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה[105] מְלֹא אוֹת קְטַנָּה[106], כָּשֵׁר; וְהוּא[107], שֶׁלֹּא תִּדְמֶה לְאוֹת אַחֶרֶת[108]; וְאִם לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה מְלֹא אוֹת קְטַנָּה - פְּסוּלָה.

100) מלשון הכתוב (חבקוק ב, ב). 101) שבת קח, ע"א. שנאמר: וכתבתם - כתיבה תמה, שלימה ולא מופסקת, וע"י הנקב האות נפסקת. 102) מפני שנקביו דקים וקטנים (שבת קח.). 103) בקלף החלק שבפנים האות. 104) מנחות כט, ע"א. שהאות עצמה שלמה היא. 105) רגל האות. 106) מהחלק שלמעלה מהנקב. 107) אות יו"ד. 108) ובלבד.

יום חמישי כ"ו כסלו ה'תשע"ח

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) דיני התגין שבכתיבת פרשיות התפילין בתוך הבתים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ[2]? כּוֹתְבִין אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת עַל אַרְבַּע קְלָפִין[3], וְגוֹלְלִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְבַדּוֹ, וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע בָּתִּים, שֶׁהֵן

מְחֻבָּרִין[4] בְּעוֹר אֶחָד[5]. וְשֶׁל יָד, כּוֹתְבִין אוֹתָן הָאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת בְּאַרְבַּע דַּפִּין[6] עַל קְלָף אֶחָד, וְגוֹלְלוֹ כְּמִין סֵפֶר־תּוֹרָה מְסוֹפוֹ לִתְחִלָּתוֹ[7], וּמַנִּיחוֹ בְּבַיִת אֶחָד[8].

2) הקדים רבינו לפרש מעשה כתיבת "של ראש" תחילה, וכן לעיל (פרק א, הלכה א) במעשה הנחתן הקדים "של ראש" לתפילה "של יד" אף על פי שבתורה קדמה "של יד" ככתוב (שמות פרק יג, פסוק ט): והיה לך לאות על ידך ולזיכרון בין עיניך, וכן צריך לכתוב קודם פרשיות של יד כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים (סימן לב, סעיף א), אלא מפני שקדושת "של ראש" חמורה מ"של יד" כמבואר לקמן (פרק ג, הלכה י"ז) נקטה תחילה. 3) (מנחות דף לד עמוד ב) שנאמר ולטוטפת בין עיניך אמר רבי עקיבא טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים. 4) מבואר לקמן (פרק ג, הלכות ב־ג). 5) שנאמר "ולזיכרון בין עיניך" זיכרון אחד אמרתי לך ולא שניים ושלושה זיכרונות, מכאן שאין מניחים את ארבע הפרשיות אלא בעור אחד (מנחות, שם). 6) עמודים. 7) כי אם יגללו מתחילתו לסופו תצא הפרשה האחרונה ראשונה וסדרן מעכב (קרית ספר). גם ארבעת הקלפים שבתפילה של ראש, גוללים מסופם לתחילתם כמבואר בדברי רבינו לקמן פרק ג, הלכה ז, אלא משום שאי אפשר לגללם בגלילה ממש "כעין ספר תורה", שהרי טעונים כיפול, כדי שיניחם בבתים בעומק כל בית, לפיכך דקדק רבינו לתאר גלילת הפרשיות "כמין ספר תורה" רק ב"של יד" לבד ("מעשה רוקח"). 8) שנאמר: והיה לך לאות על ידך, אות אחת מבחוץ ומבפנים (מנחות, שם). וראוי להעיר שכתיבת התפילין היא ביד ימנית, כמו שמבואר במסכת מנחות דף לז עמוד א ואם עבר וכתבן בשמאלו פסולות, שאין דרך כתיבה בכך, כמו שמבואר בשבת דף קג עמוד א ("הגהות מיימוניות").

ב. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בַּפָּרָשִׁיּוֹת, שֶׁאִם עָשָׂה הַסְתּוּמָה[9] פְּתוּחָה[10] אוֹ הַפְּתוּחָה סְתוּמָה, פְּסָלָן. וּשְׁלֹשֶׁת הַפָּרָשִׁיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וּפָרָשָׁה אַחֲרוֹנָה, שֶׁהִיא וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, סְתוּמָה.

9) פרשה המתחילה באמצע השיטה (השורה) או בסופה. 10) שתחילתה בתחילת השיטה, וזה מבואר בפרוטרוט לקמן (פרק ח, הלכות א־ב). ומקור הלכה זו (שבת דף קג עמוד ב).

ג. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּמָלֵא וְחָסֵר, עַד שֶׁיִּהְיוּ אַרְבַּעְתָּן כְּתוּבוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן כְּתוּבוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַבָּדוּק[11]; שֶׁאִם כָּתַב הֶחָסֵר[12] מָלֵא[13], פָּסוּל, עַד שֶׁיִּמְחַק הַיָּתֵר[14]; וְאִם כָּתַב הַמָּלֵא חָסֵר, פָּסוּל וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה[15]. וְאֵלּוּ הֵן הַחֲסֵרוֹת וְהַמְּלֵאוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ:

11) מוגה משגיאות. 12) חסר וא"ו או יו"ד. 13) כגון "יביאך" במקום "יבאך". 14) וירחיב האות שלפניה ושלאחריה, כדי שלא יראו כשתי תיבות נפרדות מחמת חלל האות המחוקה ("פרי חדש"). 15) שאי אפשר לתקן ולמלא את החסר, שאז תהיה הכתיבה שלא כסדרה (שהרי הקדים את המאוחר), ואמרו במכילתא פרשת בא: "כתבן שלא כסדרן ייגנזו". וכל זה רק בתפילין ומזוזה. אבל ב"ספר תורה" יש תקנה להכניס את החסר. ואף על פי שקדושתו חמורה משל תפילין ומזוזה, כתיבה "כסדרה" אינה מעכבת בו, כי אי אפשר להיזהר בכל הספר שלא תהא בו טעות, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת ("מעשה רוקח").

ד. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה: 'קַדֵּשׁ לִי כָל בְּכוֹר' - מָלֵא, 'זָכוֹר' - מָלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, ['הוֹצִיא' - מָלֵא, 'יֹצְאִים' - חָסֵר וָא"ו], 'יְבִיאֲךָ' - מָלֵא, 'וְהָאֱמֹרִי' - חָסֵר, 'וְהַיְבוּסִי' - מָלֵא, 'לַאֲבֹתֶיךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'הָעֲבֹדָה' - חָסֵר, 'מַצּוֹת' - חָסֵר, 'הַשְּׁבִיעִי' - מָלֵא, 'מַצּוֹת' - מָלֵא, 'שְׁאֹר' - חָסֵר, 'גְּבֻלְךָ' - חָסֵר, 'בַּעֲבוּר' - מָלֵא, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'וּלְזִכָּרוֹן' - מָלֵא, 'עֵינֶיךָ' - מָלֵא, 'תּוֹרַת' - מָלֵא, 'הוֹצִאֲךָ' - חָסֵר יו"ד, 'הַחֻקָּה' - חָסֵר, 'לְמוֹעֲדָהּ' - מָלֵא.

ה. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה: 'וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ' - חָסֵר יו"ד, 'וְלַאֲבֹתֶיךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'חֲמֹר' - חָסֵר, 'בְּכוֹר' - מָלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, 'הוֹצִיאָנוּ' - מָלֵא, 'וַיַּהַרֹג' - חָסֵר, 'בְּכוֹר' - מָלֵא, 'מִבְּכֹר' - חָסֵר, 'וְעַד בְּכוֹר' - מָלֵא, 'זֹבֵחַ' - חָסֵר וָא"ו, 'וְכָל בְּכוֹר' - מָלֵא, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'יָדְכָה' - כָּתוּב בְּהֵ"א, 'וּלְטוֹטָפֹת' - חָסֵר וָא"ו תִּנְיָנָא, 'עֵינֶיךָ' - מָלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, 'הוֹצִיאָנוּ' - מָלֵא.

ו. פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית: 'שְׁמַע' - עַי"ן שֶׁל 'שְׁמַע' גְּדוֹלָה, דָּלֶ"ת שֶׁל "אֶחָד' גְּדוֹלָה[16], 'מְאֹדֶךָ' - חָסֵר, 'לְבָנֶיךָ' - מָלֵא, 'בְּבֵיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבְקוּמֶךָ' - מָלֵא, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'יָדֶךָ' - חָסֵר, 'לְטֹטָפֹת' - חָסֵר שְׁנֵי וָאוִי"ן, 'עֵינֶיךָ' - מָלֵא, 'מְזֻזוֹת' - חָסֵר וָא"ו רִאשׁוֹנָה, 'בֵּיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבִשְׁעָרֶיךָ' - מָלֵא.

16) רומז לתיבת עֵד, שישראל מעידים על יחוד ה' ככתוב (ישעיה פרק מג, פסוק י): אתם עדי נאום ה' ("בעל הטורים").

ז. פָּרָשָׁה רְבִיעִית: 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' - חָסֵר, 'מִצְוֹתַי' - בְּוָא"ו אַחַת, 'יוֹרֶה' - מָלֵא, 'וּמַלְקוֹשׁ' - מָלֵא, 'וְתִירֹשְׁךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם' - מָלֵא, 'יְבוּלָהּ' - מָלֵא, 'הַטֹּבָה' - חָסֵר, 'נֹתֵן' - חָסֵר, 'אֹתָם' - חָסֵר, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'לְטוֹטָפֹת' - חָסֵר וָא"ו שְׁנִיָּה, 'עֵינֵיכֶם' - מָלֵא, 'אֹתָם' - חָסֵר, 'בְּבֵיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבְקוּמֶךָ' - מָלֵא, 'מְזוּזוֹת' - מָלֵא, 'בֵּיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבִשְׁעָרֶיךָ' - מָלֵא, 'לַאֲבֹתֵיכֶם' - חָסֵר וָא"ו[17].

17) כל זה הוציא רבינו מתוך "הספר הידוע במצרים... ועליו היו הכול סומכים לפי שהגיהו בן אשר" (מלשון רבינו לקמן פרק ח, הלכה ד).

ח. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּתָגִין[18] שֶׁל אוֹתִיּוֹת, וְהֵן כְּמוֹ זֵינִי"ן זְקוּפוֹת[19] שֶׁיֵּשׁ לָהֶם תָּג, כְּמוֹ שֶׁהֵן[20] כְּתוּבִין בְּסֵפֶר־תּוֹרָה[21]. וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת הַמְּתֻיָּגוֹת שֶׁבְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ.

18) בכתרים. 19) אות זיי"ן זקופה. 20) התגים. 21) כמבואר לקמן פרק ז, הלכה ח. ומקור התגים לפרשיות שבתפילין, בסדר תפילין של הגאונים הנקרא "שימושא רבה" וראה לקמן פרק ז, הלכה ח מה שהבאנו בשם "תשובות רבינו".

ט. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה יֵשׁ בָּהּ אוֹת אַחַת בִּלְבַד, וְהִיא מֵ"ם סְתוּמָה שֶׁל 'מִיָּמִים', עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה יֵשׁ לָהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְכָל אַחַת מֵהֶן הֵ"א, וְעַל כָּל הֵ"א מֵחֲמִשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. וְהֵן: הֵ"א שֶׁל 'וּנְתָנָהּ', וְהֵ"א רִאשׁוֹנָה וְהֵ"א אַחֲרוֹנָה שֶׁל 'הִקְשָׁה', וְהֵ"א שֶׁל 'וַיַּהַרֹג', וְהֵ"א שֶׁל 'יָדְכָה'. פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: קוּ"ף שֶׁל 'וּבְקוּמֶךָ' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְקוּ"ף שֶׁל 'וּקְשַׁרְתָּם' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְטֵי"ת־טֵי"ת־פֵּ"א שֶׁל 'לְטֹטָפֹת', עַל כָּל אוֹת מִשְּׁלָשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. פָּרָשָׁה רְבִיעִית יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת: פֵּ"א שֶׁל 'וְאָסַפְתָּ' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְתָי"ו שֶׁל 'וְאָסַפְתָּ' יֵשׁ עָלֶיהָ זַי"ן אַחַת, וְטֵי"ת־טֵי"ת־פֵּ"א שֶׁל 'לְטוֹטָפֹת', עַל כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. כָּל הָאוֹתִיּוֹת הַמְּתֻיָּגוֹת - שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וְאִם לֹא עָשָׂה הַתָּגִין, אוֹ הוֹסִיף וְגָרַע בָּהֶן - לֹא פָּסַל.

י. הַלּוֹקֵחַ תְּפִלִּין מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה[22], צָרִיךְ לְבָדְקָן[23]. לָקַח מִמֶּנּוּ מֵאָה קְצִיצוֹת[24], בּוֹדֵק מֵהֶן שָׁלֹשׁ קְצִיצוֹת; אוֹ שְׁתַּיִם שֶׁל רֹאשׁ וְאַחַת שֶׁל יָד, אוֹ שְׁתַּיִם שֶׁל יָד וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ[25] - אִם מְצָאָם כְּשֵׁרִים, הֵחֲזַק זֶה הָאִישׁ[26], וַהֲרֵי כֻּלָּן כְּשֵׁרִים וְאֵין הַשְּׁאָר צָרִיךְ בְּדִיקָה[27]; וְאִם לְקָחָם צְבָתִים[28] צְבָתִים, כֻּלָּן צְרִיכוֹת בְּדִיקָה[29], שֶׁחֲזָקַת הַצְּבָתִים, מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְקוּחִים[30].

22) שאינו בקי בכתיבת הפרשיות שבתפילין ועלול לטעות בין חסרות ליתירות, וכיוצא בזה. 23) פותח את הבתים, ובודק את הפרשיות לראות אם נכתבו כהלכה (עירובין דף צז עמוד א) ולכתחילה אין לקנותן אלא מן המומחה שהוא מנוסה ובקי בדיני מעשה התפילין, כי בזיון הוא לפתוח הבתים ולבדוק פרשיותיהם וכן יש לחוש שמא יתעצל ולא יפתחם כלל מפני הטורח, ויניחן בלי בדיקה (מנחות דף מב עמוד ב וכן בתוספות עירובין דף צז עמוד א). 24) דפוסי התפילין חוץ מרצועותיהן נקראים קציצות, ראה (סוכה דף כו עמוד ב; גיטין דף נח עמוד א). 25) כי צריך הוא לדעת אם כותבן היה בקי בשל יד ובשל ראש כאחד. 26) שמכרן למוכר הזה כי הלכה היא: "שלוש פעמים הרי היא חזקה" (יבמות דף סד עמוד ב). 27) שהרי כולן נכתבו על ידי איש אחד, שהרי זה מצאן אצל המוכר קשורות בצמד אחד (עירובין, שם). 28) חבילות חבילות נפרדות, צבתים - מלשון: שול תשולו לה מן הצבתים (רות פרק ב, פסוק טז), שפירושו: אלומות. 29) כל חבילה צריכה בדיקה לעצמה ואין האחת ניתרת בבדיקת חברתה. 30) ומי שמכר את אלו לא מכר את אלו ושמא האחד מומחה והשני הדיוט (שם). לפיכך בודק בכל צבת שתיים של יד ואחת של ראש או להיפך ועל ידה ניתר כל הצבת.

יא. הַכּוֹתֵב תְּפִלִּין בִּכְתַב־יָדוֹ, אוֹ שֶׁלְּקָחָן מִן הַמַּמְחֶה[31] אוֹ מִשְּׁאָר אָדָם, וּבְדָקָן וְהֶחֱזִירָן לְעוֹרָן - לְעוֹלָם אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָדְקָם פַּעַם אַחֶרֶת, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים; כָּל זְמַן שֶׁחִפּוּיָן שָׁלֵם, הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן שֶׁמָּא נִמְחֲקָה אוֹת מִתּוֹכָן אוֹ שֶׁנִּקְּבָה. הִלֵּל הַזָּקֵן הָיָה אוֹמֵר: אֵלּוּ מִשֶּׁל אֲבִי אִמָּא[32]!

31) שאינן צריכות בדיקה. 32) ירושלמי עירובין (פרק י, הלכה א) ולא בדקתין מעולם. והטעם, כי האוויר שולט בהן ואינן מתעפשות; אבל אם אינו מניחן אלא לפרקים, ויש לחוש שמא נתעפשו, ודאי צריכות בדיקה, שמא ניקבו האותיות או נמחקו. וזמן בדיקתן פעמיים בשמיטה (שולחן ערוך אורח חיים סימן ל"ט; וראה מסכת יומא דף יא עמוד א).

יום שישי כ"ז כסלו ה'תשע"ח

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) סידור פרשיות התפילין בתוך הבתים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

א. שְׁמוֹנֶה הֲלָכוֹת יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂה הַתְּפִלִּין[2], כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וּלְפִיכָךְ כֻּלָּן מְעַכְּבוֹת, וְאִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, פָּסַל. וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְכֵן תְּפִירָתָן[3] בְּרִבּוּעַ, וַאֲלַכְסוֹנָן בְּרִבּוּעַ[4], עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן אַרְבַּע זָוִיּוֹת שָׁווֹת[5]; וְשֶׁיִּהְיֶה בָּעוֹר שֶׁל רֹאשׁ צוּרַת שִׁי"ן[6] מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל[7]; וְשֶׁיִּכְרֹךְ הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּמַטְלִית[8]; וְשֶׁיִּכְרֹךְ אוֹתָן בְּשֵׂעָר[9] מֵעַל הַמַּטְלִית, וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיסָן בְּבָתֵּיהֶן; וְשֶׁיִּהְיוּ תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּגִידִין[10]; וְשֶׁעוֹשִׂין לָהֶן מַעְבֶּרֶת[11] מֵעוֹר הַחִפּוּי, שֶׁתִּכָּנֵס בָּהּ הָרְצוּעָה, עַד שֶׁתְּהֵא עוֹבֶרֶת וְהוֹלֶכֶת בְּתוֹךְ תּוֹבָר[12] שֶׁלָּהּ; וְשֶׁיִּהְיוּ הָרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת[13]; וְשֶׁיִּהְיֶה הַקֶּשֶׁר שֶׁלָּהֶן[14] קֶשֶׁר יָדוּעַ, כְּצוּרַת דָּלֶת[15].

2) עד כאן ביאר רבינו את שני הדברים המעכבים בכתיבת התפילין, מכאן ואילך הוא מפרש את שמונת הדברים המעכבים בעשיית התפילין וקשירת רצועותיהן, כפי שהזכיר כבר לעיל (פ"א, ה"ג). 3) שגם תפירת הגידים תהיה מרובעת (מגילה כד: ו'תוספות' שם). 4) שיהיה ריבוען מכוון ארכן כרחבן, כדי שיהיה להם אותו אלכסון, שאמרו חז"ל (סוכה ח.): כל אמה בריבוע, אמה ושני חומשים באלכסונה. ולא יהא ארכן יתר על רחבן (שם). 5) שאם יהיה ארכן כרחבן, אז המרחק של זויות האורך

יהיה שוה למרחק של זויות הרוחב. כל אלה כלולים בהלכה אחת, ומכאן ואילך מתחילה ההלכה השניה. 6) שעושה קמטים דקים בעור הבתים כדמות שי"ן (מנחות לה.). 7) ע"פ סדר תפילין ל'גאונים', הנקרא "שימושא רבה". 8) חתיכת בד. ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). ואנו נוהגים לכרכן בקלף ('שולחן ערוך' אורח־חיים סי' לב). 9) שבת קח, ע"א. 10) שם. וזוהי ההלכה החמישית. 11) מקום מעבר. 12) כעין כפל בבגד, ויש מפרשים: כעין לולאה, או עניבה, ונזכר במשנה (כלים פרק כ"ה, משנה א): "כל שיש לו תוברות". 13) צבועות צבע שחור. 14) של הרצועות "של ראש" כמו שמבואר בסמוך (הלכה י"ג). ושלש ההלכות האחרונות הנזכרות כאן, מקורן בתלמוד (מס' מנחות לה:). 15) על־פי "שימושא רבה".

1 **ב. כֵּיצַד עוֹשִׂים תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע**
2 **אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ וְכְגָבְהוֹ. וְאִם הָיָה גָּבְהוֹ יוֹתֵר עַל רָחְבּוֹ**
3 **אוֹ פָּחוֹת מִמֶּנּוּ אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְאֵין מַקְפִּידִין אֶלָּא**
4 **עַל אָרְכּוֹ שֶׁיְּהֵא כְּרָחְבּוֹ. וְחוֹפְרִין בּוֹ שְׁלֹשָׁה חֲרִיצִין,**
כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ אַרְבַּע רָאשִׁים, כְּגוֹן זֶה וְלוֹקְחִין עוֹר, וּמַרְטִיבִין אוֹתוֹ בְּמַיִם וּמְשִׁימִין בּוֹ אֶת הָעֵץ, וּמַכְנִיסִין אֶת הָעוֹר בֵּין כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ, וּמְכַמְּשִׁים[16] אוֹתוֹ וְהוּא רָטֹב[17] מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ
5 **דְּמוּת שִׁי"ן שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁין מִימִין הַמְּנִיחַ**
6 **תְּפִלִּין, וּדְמוּת שִׁי"ן שֶׁיֵּשׁ לָהּ אַרְבָּעָה רָאשִׁים**
7 **מִשְּׂמֹאל הַמְּנִיחַ[18].**

16) מקמטים אותו בצבת. 17) כשעדיין רטוב. 18) ע"פ "שימושא רבה". ושתי צורות השי"ן הזאת מכוונות נגד שתי הכתיבות שלנו: כתיבת הלוחות, וכתיבת ספר־תורה. כתיבת הלוחות היתה שקועה, שנאמר: "חרות על הלוחות" והיתה מפולשת מעבר לעבר. נמצא שהשי"ן של הלוחות היו לה ארבעה דפנות לשלשה אוירים, וכנגדה שי"ן של ארבעה קמטים שיש בה שלשה אוירים; וכתיבת ספר התורה הרי היא בולטת, ואין בשי"ן שלה אלא שלשה ראשים ('בית יוסף', אורח־חיים סי' לב).

8 **ג. וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָעֵץ עַד שֶׁיִּיבַשׁ. וְאַחַר־כָּךְ**
9 **חוֹלֵץ הָעוֹר מֵעַל־גַּבֵּי הָאִמּוּם[19] שֶׁל עֵץ, וְנִמְצָא**
10 **הָעוֹר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה בָּתִּים פְּנוּיִין. וּמַכְנִיסִין**
11 **פָּרָשָׁה בְּכָל בַּיִת וּבַיִת, וּמַחֲזִירִין מִקְצָת הָעוֹר**
12 **מִלְּמַטָּה, וְתוֹפְרִין אוֹתוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו[20]. וּמַנִּיחִין מִן**
13 **הָעוֹר שֶׁלְּמַטָּה מָקוֹם שֶׁתִּכָּנֵס בּוֹ הָרְצוּעָה כְּמוֹ תוֹבֶר,**
14 **וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְבֹּרֶת.**

19) דפוס. 20) רוחותיו.

15 **ד. וְכֵיצַד עוֹשִׂין תְּפִלִּין שֶׁל יָד? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע,**
16 **אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ, וְיִהְיֶה גָּבְהוֹ כְּאֶצְבַּע, אוֹ יָתֵר עַל זֶה**
17 **מְעַט אוֹ פָּחוֹת מְעַט, וּמְחַפִּין אוֹתוֹ בְּעוֹר רָטֹב,**
18 **וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָאִמּוּם עַד שֶׁיִּיבַשׁ, וְחוֹלֵץ אֶת**
19 **הָעוֹר, וּמַנִּיחַ אֶת אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּמְקוֹם הָעֵץ,**
20 **וּמַחֲזִיר מִקְצַת הָעוֹר מִלְּמַטָּה, וְתוֹפְרוֹ מֵאַרְבַּע**
21 **פִּנּוֹתָיו, וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר תּוֹבָר, מְקוֹם הָרְצוּעוֹת.**

22 **ה. כֵּיצַד סִדּוּר הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ? מַכְנִיס**
23 **פָּרָשָׁה אַחֲרוֹנָה[21], שֶׁהִיא 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', בְּבַיִת**
24 **רִאשׁוֹן, שֶׁהוּא עַל יְמִין הַמְּנִיחַ; וּ'שְׁמַע' סְמוּכָה לָהּ;**
25 **'וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ' - בְּבַיִת שְׁלִישִׁי, סְמוּכָה לִ'שְׁמַע';**
וְ'קַדֵּשׁ לִי' בְּבַיִת רְבִיעִי, שֶׁהוּא לִשְׂמֹאל הַמְּנִיחַ תְּפִלִּין - כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַקּוֹרֵא שֶׁלְּפָנָיו[22], כְּנֶגֶד פְּנֵי הַמְּנִיחַ, קוֹרֵא[23] עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה[24], כְּגוֹן זֶה וְאִם הֶחֱלִיף סִדּוּר זֶה - פְּסוּלוֹת[25].

21) לסדר כתיבתה בתורה. 22) ובנוסח אחר: "שלפניו". 23) מימינו לשמאלו. 24) שהוא סדרן הכתוב בתורה (מנחות לד:) וכן היא דעת רש"י שם. וב'תוספות' שם הביאו דעת רב האי גאון, וכן שיטתו של רבינו־תם, שסדר הנחתן הוא: קדש, והיה כי יביאך, והיה אם שמוע, מימין הקורא לשמאלו. וסימן נתנו לדבר: שתי הויו"ת (והיה כי יביאך, והיה אם שמוע) סמוכות זו לזו, ושתי השיני"ן של קדש, שמע, סמוכות לשיני"ן שבעור הבתים, קדש מכאן, ושמע מכאן, ותפילין העשויות על־פי סדר זה נקראות: "תפילין דרבינו־תם". והואיל ותפילין של אלו (רמב"ם ורש"י) פסולות לדברי אלו (רב האי ורבינו־תם) ושל אלו פסולות לדברי אלו, החרד וירא משום ברכה לבטלה, מניח שני זוגות: אחד כדברי אלו ואחד כדברי אלו, ומניחם על ראשו בבת אחת, בברכה אחת, שהרי אמרו (עירובין צה:): "מקום יש בראש להניח שתי תפילין". ויש אומרים: שיניח של רמב"ם ורש"י ויברך עליהן, ויהיו עליו בשעת קריאת־שמע ותפילה, ואחר התפילה יניח של 'רבינו־תם' בלא ברכה ויקרא בהן קריאת־שמע לבד (או"ח סי' לד). ונהגו בארצות אדום וישמעאל כרבינו ורש"י, וגם שלחו כתב מארץ ישראל, שנפלה הבימה שעל קבר יחזקאל ונמצאו שם תפילין ישנות מאד בסידור רבינו ורש"י ז"ל ('הגהות מיימוניות'). וראה במוספנו "תשובות רבינו". 25) מנחות, שם.

26 **ו. תְּפִלָּה שֶׁל יָד, כּוֹתְבָם בְּאַרְבָּעָה דַּפִּין[26], בְּעוֹר אֶחָד**
27 **אָרֹךְ כְּסֵפֶר־תּוֹרָה[27], עַל סִדּוּרָן בַּתּוֹרָה[28], כְּגוֹן זֶה אִם**
28 **כְּתָבָן עַל אַרְבַּע עוֹרוֹת וְהִכְנִיסָן בְּבַיִת אֶחָד, יָצָא,**
29 **וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְדַבְּקָם[29].**

קדש לי כל בכור	והיה כי יביאך	שמע ישראל	והיה אם שמוע

26) עמודים. כל פרשה על עמוד מיוחד. 27) הכתוב הרבה דפים על עור אחד. 28) כסדר כתיבתן בתורה, המוקדם מוקדם והמאוחר מאוחר. 29) שם.

1 **ז. כְּשֶׁהוּא גּוֹלֵל הַפָּרָשִׁיּוֹת[30] - בֵּין שֶׁל רֹאשׁ, בֵּין שֶׁל**
2 **יָד - גּוֹלֵל אוֹתָן מִסּוֹפָן לִתְחִלָּתָן[31], עַד שֶׁתִּמְצָא**
3 **כְּשֶׁתִּפְתַּח הַפָּרָשָׁה, תִּקְרָא כָּל פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה**
4 **מִתְּחִלָּתָהּ עַד סוֹפָהּ.**

30) להניחן בבתיהן. 31) כמו שאמרו במזוזה (שם, לא:) "כורכה כאחד כלפי שמע" (כסף־משנה בשם הרא"ש).

5 **ח. וּכְשֶׁמַּכְנִיסִין אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת בַּבָּתִּים שֶׁלָּהֶם, כּוֹרְכִין**
6 **אוֹתָן בְּמַטְלִית, וְעַל הַמַּטְלִית שֵׂעָר[32], וְאַחַר־כָּךְ**
7 **מַכְנִיסִין אוֹתָן בְּבָתֵּיהֶן. וְשֵׂעָר זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׂעַר**
8 **בְּהֵמָה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִגְּבֻלּוֹת וּטְרֵפוֹת**
9 **שֶׁלָּהֶן[33]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל הָעָם לְכָרְכָן בִּשְׂעַר זְנַב[34]**
10 **הָעֲגָלִים[35].**

32) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). 33) שבת קח, ע"א. וראה בביאורנו לעיל פ"א, ה"ו. 34) שהוא ארוך ונאות לקשירה יותר משיער שאר הגוף. 35) ב"שימושא רבה" נותן טעם לזה כדי שיזכר בעוון העגל ולא יחטא. וכן יועיל זה לכפר על חטא העגל ('מעשה רוקח').

11 **ט. כְּשֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין, אֵין תּוֹפְרִין אֶלָּא בְּגִידִין**
12 **שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִגְּבֻלּוֹת**
13 **וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. לוֹקְחִין הַגִּידִין שֶׁיֵּשׁ בַּעֲקֵב[36] הַבְּהֵמָה**
14 **אוֹ הַחַיָּה טְהוֹרִים, וְהֵם לְבָנִים; וְאִם הֵם קָשִׁים,**
15 **מְרַכְּכִין אוֹתָן בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ**
16 **כְּפִשְׁתָּן, וְטוֹוִין[37] אוֹתָן וְשׁוֹזְרִין[38] אוֹתָן, וּבָהֶן תּוֹפְרִין**
17 **הַתְּפִלִּין וִירִיעוֹת סֵפֶר־תּוֹרָה[39].**

36) כף הרגל. 37) עושים אותם חוטים חוטים. 38) גודלים. 39) מכות יא, ע"ב. שנאמר: "למען תהיה תורת ה' בפיך", הוקשה כל התורה לתפילין. וראה לקמן פ"ט, הלכה י"ג.

18 **י. כְּשֶׁתּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין, תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּרִבּוּעַ. וַהֲלָכָה**
19 **רוּוַחַת[40], שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל צַד[41] שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת, עַד שֶׁיִּהְיוּ**
20 **הַכֹּל שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה תְּפִירוֹת[42], בֵּין שֶׁל יָד, בֵּין שֶׁל**
21 **רֹאשׁ. וְאִם עָשָׂה הַתְּפִירוֹת עֶשֶׂר[43] אוֹ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה[44],**
22 **עוֹשֶׂה. וְכָל הַתְּפִירוֹת, יִהְיֶה הַחוּט שֶׁלָּהֶן סוֹבֵב**
23 **מִשְׁתֵּי רוּחוֹת[45].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"בין של יד בין של ראש".

בכל מקום הקדים הרמב"ם תפילין של ראש לשל יד, מהטעם שהתבאר לעיל (ריש פ"א), אבל בהלכות המדברות אודות שניהם יחד, פעמים שמקדים של יד לשל ראש.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 22 הערה 7)

40) מקובלת בישראל. 41) מצדי הבתים. 42) שעושה ארבעה נקבים בכל צד משולי הבתים, ובהם הוא מעביר את תפירת הגידים, נמצא שלש תפירות לכל צד, שהן שתים־עשרה בין כולן - כנגד שנים־עשר שבטי ישראל. 43) כשתסיר מלכות וכהונה (שאבדו בעוונותינו) שהן יהודה ולוי, ישארו עשרה שבטים. 44) כשתוסיף מנשה ואפרים, שנאמר עליהם (בראשית מח, ה): אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, יהיו ארבעה עשר שבטים ("שמושא רבה"). 45) משני צדי שולי הבתים, פנים ואחור, שתי תפירות יוצאות מכל נקב שבנקבי השולים, אחת לצד עליון ואחת לצד התחתון.

24 **יא. וְצָרִיךְ שֶׁיַּגִּיעַ הֶחָרִיץ[46] שֶׁל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ עַד**
25 **מְקוֹם הַתֶּפֶר[47]. וְאִם הָיָה הֶחָרִיץ נָכָר[48], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ**
26 **אַרְבָּעָה רָאשִׁין נִרְאִין לַכֹּל, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הֶחָרִיץ**
27 **מַגִּיעַ לִמְקוֹם הַתֶּפֶר - כְּשֵׁרוֹת. וְאִם אֵין חָרִיץ נָכָר -**
28 **פְּסוּלוֹת[49]. וְצָרִיךְ לְהַעֲבִיר בְּתוֹךְ כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ**
29 **עַל־גַּבֵּי הָעוֹר חוּט אוֹ מְשִׁיחָה[50], לְהַבְדִּיל בֵּין בַּיִת**
30 **לְבָיִת. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, לְהַעֲבִיר גִּיד מִגִּידֵי הַתְּפִירָה**
31 **בְּכָל חָרִיץ וְחָרִיץ מִשְּׁלָשְׁתָּן.**

46) שבין בית לבית. 47) למטה, הוא בית מושב התפילין הנקרא בלשון התלמוד: "תיתורא" (מנחות לה. וברש"י שם). 48) שהוא רק למעלה. 49) מנחות לד, ע"ב. 50) חבל דק, ונזכר במשנה (כלים, פ"כא, מ"ג).

32 **יב. וְכֵיצַד עוֹשִׂין הָרְצוּעוֹת? לוֹקְחִין רְצוּעָה שֶׁל**
33 **עוֹר, רְחָבָה כְּאֹרֶךְ הַשְּׁעוֹרָה[51]; וְאִם הָיְתָה רְחָבָה מִזּוּ**
34 **הַשִּׁעוּר, כְּשֵׁרָה. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ - כְּדֵי**
35 **שֶׁתַּקִּיף אֶת הָרֹאשׁ, וְיִקְשֹׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר[52], וְתִמְתַּח**
36 **שְׁתֵּי הָרְצוּעוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לַטַּבּוּר אוֹ**
37 **לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ מְעָט[53]. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל יָד - כְּדֵי**
38 **שֶׁתַּקִּיף אֶת הַזְּרוֹעַ, וְיִקְשֹׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר[54], וְתִמְתַּח**
39 **רְצוּעָה אַחַת עַל אֶצְבַּע אֶמְצָעִית, וְיִכְרֹךְ מִמֶּנָּה עַל**
40 **אֶצְבָּעוֹ שָׁלֹשׁ[55] כְּרִיכוֹת וְיִקְשֹׁר[56]. וְאִם הָיוּ הָרְצוּעוֹת**
41 **אֲרֻכּוֹת יָתֵר עַל שִׁעוּרִים הָאֵלּוּ - כְּשֵׁרוֹת.**

51) הרי"ף הל' תפילין, ע"פ מדרש תנחומא סוף פרשת "בא". 52) כמפורש בסמוך ה"יג. 53) וב'שמושא רבה' כתוב: של ימין עד הטבור, ושל צד שמאל עד החזה, וכן ב'טור' או"ח סי' כז. 54) מסביב לקבורת כמבואר לקמן (ד, ב). ונוהגים לכרוך על הזרוע שש או שבע כריכות (שו"ע או"ח סי' כז). 55) על־פי סוגיית התלמוד (מנחות לה:) ושם נאמר באורך רצועה של יד "ומתלית לה", ומפרש רבינו שקושר סביב אצבעו שלש פעמים, מתלית - לשון "שלש" בארמית. 56) לחזק כריכות הרצועה שלא תתפרד.

42 **יג. וּמַכְנִיס רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ בַּתּוֹבָר[57] שֶׁלָּהּ, וּמַקִּיף**
43 **בְּמִדַּת רֹאשׁוֹ, וְקוֹשֵׁר קֶשֶׁר מְרֻבָּע[58] כְּמִין דָּלֶ"ת.**
44 **וְקֶשֶׁר זֶה צָרִיךְ כָּל תַּלְמִיד־חָכָם לְלַמְּדוֹ[59]. וְאִי אֶפְשָׁר**
45 **לְהוֹדִיעַ צוּרָתוֹ בִּכְתָב, אֶלָּא בִּרְאִיַּת הָעַיִן[60]. וְכֵן בְּשֶׁל**
46 **יָד קוֹשֵׁר קֶשֶׁר כְּמִין יו"ד[61], וְתִהְיֶה הָרְצוּעָה שֶׁל יָד**
47 **עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת בְּתוֹךְ הַקֶּשֶׁר, כְּדֵי שֶׁיַּרְחִיב וִיקַצֵּר בְּעֵת**
48 **שֶׁיִּרְצֶה לִקְשֹׁר עַל יָדוֹ.**

57) הוא מקום מעבר הרצועה המפורש לעיל ה"א. 58) כמ"ם סתומה ('מעשה רוקח'). 59) חולין ס, ע"א. 60) וכן אמרו (מנחות לה:): "וראית את אחורי (שמות לג, כג) - מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין" כדי ללמדו מעשה הקשר, שאי־אפשר להודיעו אלא בראיית העין ("האשכול", הלכות תפילין). וב'בית יוסף' או"ח סי' לב הודיע צורתו. 61) שבראש הרצועה אצל הקשר שבו עוברת הרצועה, עושה קשר קטן בצורת יו"ד, כדי להשלים אותיות של "שד"י" - עם השי"ן שבבית של ראש, וקשר של דל"ת שברצועה של ראש (מלשון ה'טור' או"ח סי' לב). והקשרים: דל"ת, יו"ד - נזכרים בתלמוד (שבת סב.).

1 **יד. הָרְצוּעוֹת שֶׁל תְּפִלִּין - בֵּין שֶׁל רֹאשׁ, בֵּין שֶׁל יָד**
2 **- פְּנֵיהֶם הַחִיצוֹנִים שְׁחֹרִים, וְזוֹ הַלָּכָה לְמֹשֶׁה**
3 **מִסִּינַי[62]. אֲבָל אֲחוֹרֵי הָרְצוּעוֹת, הוֹאִיל וּמִבִּפְנִים הֵן -**
4 **אִם הָיוּ יְרֵקוֹת אוֹ לְבָנוֹת, כְּשֵׁרוֹת; אֲדֻמּוֹת לֹא יַעֲשֶׂה,**
5 **שֶׁמָּא תֵּהָפֵךְ הָרְצוּעָה וּגְנַאי הוּא לוֹ[63]; וְלֹא יִהְיֶה**
6 **אֲחוֹרֵי הָרְצוּעָה לְעוֹלָם, אֶלָּא כְּעֵין הַקְּצִיצָה[64]: אִם**
7 **יְרֵקָה - יְרֵקִין, וְאִם לְבָנָה - לְבָנִים. וְנוּי הוּא לַתְּפִלִּין,**
8 **שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן שְׁחֹרוֹת, הַקְּצִיצָה וְהָרְצוּעָה כֻּלָּהּ[65].**

62) מנחות לה, ע"א. 63) שיאמרו גרדן הוא, ומדם חטטיו נצבעו והאדימו (שם, וברש"י). 64) כצבע הבית עצמו. 65) גם הצד הפנימי שברצועה, ולא נוהגים כן ('בית יוסף' או"ח סי' לג).

9 **טו. הָעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ הַתְּפִלִּין[66] וְשֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ**
10 **הָרְצוּעוֹת הוּא עוֹר שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף**
11 **הַטְּהוֹרִים[67], וַאֲפִלּוּ גְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת[68] שֶׁלָּהֶן. וְאִם**
12 **עָשָׂה מֵעוֹר טְמֵאִים, אוֹ שֶׁחִפָּה תְּפִלִּין בְּזָהָב -**
13 **פְּסוּלוֹת[69]. וְעוֹר הָרְצוּעָה צָרִיךְ עִבּוּד לִשְׁמָהּ[70]. אֲבָל**
14 **בָּעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ עִבּוּד כְּלָל; אֲפִלּוּ**
15 **עֲשָׂהוּ מַצָּה[71], כָּשֵׁר; וּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה נָהֲגוּ לַעֲשׂוֹת**
16 **אוֹתָן בְּעוֹר מַצָּה[72].**

66) זה עור הבתים שפרשיות התפילין מחופות (מכוסות) בו. 67) עור החיפוי - מקורו (מנחות מב:), עור הרצועות - מקורו (שבת כח:). 68) מבואר לעיל פ"א ה"י, בביאורנו שם. 69) שנאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך", דרשו חז"ל (שבת קח.): "מדבר המותר בפיך", וגם זהב אינו דבר הנאכל. 70) שבשעה שמולחו (ראה לעיל פ"א, ה) יאמר: הריני מעבד עור זה לשם תפילין. 71) שלא עובד במלח ובקמח, כמצה זו שאינה מתוקנת בשם תבלין. (ראה שבת עט.). 72) מפני שכל שאינו מעובד הוא חזק יותר. ומעלה היא לעור הבתים. וכיון שאינו צריך עיבוד כלל, אין לומר בו שצריך להיות מעובד לשמן ('בית יוסף' או"ח סי' לב). ויש אומרים: שטוב והגון לעשות עור הבתים מעור השליל (עובר הנמצא במעי אמו) מפני שלא נעבדה בו עבירה, וגם נוח לעשות בו קמטי השי"ן לרוב רכותו ('הגהות מיימוניות').

17 **טז. אֵין עוֹשִׂין הַתְּפִלִּין, אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲשִׂיָּתָן**
18 **כִּכְתִיבָתָן[73], מִפְּנֵי הַשִּׁי"ן שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹר[74], כְּמוֹ**
19 **שֶׁאָמַרְנוּ[75]. לְפִיכָךְ אִם חִפָּן הַכּוֹתֵב אוֹ תְּפָרָן, פְּסוּלוֹת.**
20 **וְהוּא הַדִּין לְכָל הַפָּסוּל[76] לְכָתְבָן, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתָן.**

73) שדין עשייתן כדין כתיבתן. וכתיבתן אינה אלא ע"י ישראל כמבואר לעיל פ"א, ה"יג. 74) שעשייתה היא כתיבתה. וכתיבת השי"ן שהיא חלק מהשם "שדי" פסולה ע"י גוי (ראה שבת כח:), וכיון שיש בעשייתן דבר הראוי להפסל ע"י גוי, אין לחלק בין עשיה לעשיה ('בית יוסף' או"ח סי' לט). 75) לעיל ה"ב. 76) כגון ישראל מומר או קטן, וכל אלה המנויים לעיל פ"א, הלכה י"ג. ובנוגע להשחרת הרצועות, יש להסתפק אם יכול גוי להשחירן כשם שכשר לשאר תיקון העור, או אולי כיון שהלכה למשה מסיני היא שיהיו שחורות, צריכה ההשחרה להיות "לשמה", וכל דבר שצריך "לשמו" פסול ע"י גוי (לעיל פ"א, ה"יא) והמחמיר תבוא עליו ברכה ('הגהות מיימוניות').

21 **יז. תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל יָד[77], וְשֶׁל**
22 **יָד עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל רֹאשׁ[78], לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין**
23 **מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה[79]. וְכֵן רְצוּעָה שֶׁל**
24 **תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ לִתְפִלָּה שֶׁל יָד[80].**
25 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[81] כְּשֶׁלְּבָשָׁן; אֲבָל תְּפִלִּין שֶׁל**
26 **רֹאשׁ שֶׁלֹּא לְבָשָׁן אָדָם מֵעוֹלָם - אִם רָצָה לְהַחֲזִירָן**
27 **לְיָד, מֻתָּר[82]; וְכֵיצַד עוֹשִׂין?[83] טוֹלֶה[84] עָלֶיהָ עוֹר עַד**
28 **שֶׁתֵּעָשֶׂה אַחַת, וְקוֹשְׁרָהּ עַל יָדוֹ.**

77) שאם אין לו תפלה של יד, ויש לו שתים של ראש - אינו מניח אחת מהן על היד. 78) ועושה לה ארבעה בתים בפנים, וחריצים ניכרים מבחוץ, כמבואר לעיל ה"יא (כסף־משנה). 79) מנחות לד, ע"ב. ותפלה של ראש קדושתה חמורה שיש בה רובה של שד"י, שי"ן בעור הבית, ודל"ת בקשר הרצועה, וב"של יד" אין בה אלא יו"ד לבד (רש"י, שם). וראה לעיל הל' תפילה פ"יא ה"יד, ובביאורנו. 80) מהטעם הנ"ל. 81) שאין עושים תפלה של ראש "של יד". 82) מנחות, שם. שכל עוד שלא לבשן, לא נתקדשו בקדושתן המיוחדת. 83) והלא "של ראש" חריציה ניכריה מבחוץ, ושל יד כולה מבית אחד. 84) מלשון טלאי, שמכסה עליה עור (מנחות שם).

29 **יח. תְּפִלִּין שֶׁנִּפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת[85] שֶׁלָּהֶן - אִם הָיוּ שְׁתֵּי**
30 **הַתְּפִירוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ[86], אוֹ שֶׁנִּפְסְקוּ שְׁלֹשׁ תְּפִירוֹת, אֲפִלּוּ**
31 **זוֹ שֶׁלֹּא כְנֶגֶד זוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלוֹת[87]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
32 **אֲמוּרִים? בִּישָׁנוֹת[88], אֲבָל בַּחֲדָשׁוֹת[89], כָּל זְמַן שֶׁפְּנֵי**
33 **טַבְלָן[90] קַיָּמוֹת, כְּשֵׁרוֹת[91]. וְאֵלּוּ הֵן הַחֲדָשׁוֹת? כֹּל**
34 **שֶׁאוֹחֲזִין מִקְצָת הָעוֹר שֶׁנִּקְרַע תְּפִרוֹ, וְתוֹלִין בּוֹ הַתְּפִלִּין**
35 **וְהוּא חָזָק וְאֵינוֹ נִכְרָת - הֲרֵי אֵלּוּ חֲדָשׁוֹת; וְאִם אֵין**
36 **רָאוּי לִתְלוֹת בּוֹ, אֶלָּא הוּא נִפְסָק - הֲרֵי אֵלּוּ יְשָׁנוֹת.**

85) המחברות את התיתורא (בית מושב התפילין) עם עור הבתים. 86) התפירה החיצונה עם התפירה הפנימית שכנגדה, שכל תפירה מי"ב התפירות היא סובבת משתי רוחות פנים ואחור, כמבואר לעיל ה"י. 87) מנחות לה,

ע"א. 88) שיש לחוש שייקרעו לגמרי מרוב יושנן. 89) שעורם חזק ולא ייקרע יותר. 90) עור הבתים, שהם מרובעים כטבלא. 91) מנחות, שם. ע"פ גירסת הרי"ף, וגירסת התלמוד שלפנינו היא, שבחדשות יש לפסול יותר מבישנות, אבל רבינו נמשך אחרי הרי"ף הל' תפילין, שלפי גירסתו יש להכשיר בחדשות יותר מבישנות.

יט. רְצוּעָה שֶׁנִּפְסְקָה, אֵין קוֹשְׁרִין אוֹתָהּ[92] וְאֵין תּוֹפְרִין אוֹתָהּ, אֶלָּא מוֹצִיאָהּ וְגוֹנְזָהּ וְעוֹשִׂין אַחֶרֶת[93]. וְשִׁיּוּרֵי הָרְצוּעָה[94] פְּסוּלִין, עַד שֶׁיְּהֵא אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ כַּשָּׁעוּר אוֹ יָתֵר עָלָיו[95]. וּלְעוֹלָם יִזָּהֵר לִהְיוֹת פְּנֵי הָרְצוּעָה[96] לְמַעְלָה, בְּעֵת שֶׁקּוֹשֵׁר[97] אוֹתָן עַל יָדוֹ וְעַל רֹאשׁוֹ.

92) מנחות לה, ע"ב. שנאמר וקשרתם, קשירה תמה, רצועה שלימה ולא קשורה. 93) וכן דעת הגאונים הובאה בהרא"ש הל' תפילין. ולדעת הרא"ש ושאר פוסקים אין התפירה והקשירה פוסלות אלא בחלק הרצועה המקיף את הראש, וכן ב"של יד" באותו החלק המקיף את הזרוע והאצבע האמצעית. אבל בעודף הרצועה התלויה מלפניו לנוי, וכן בעודף הרצועה של יד מה שחוץ לאצבע האמצעית - אין הקשירה והתפירה פוסלות (ראה 'טור' או"ח סי' לג, וב'בית יוסף' שם). 94) כגון שנפסקה הרצועה של ראש אחרי העיגול המקיף את הראש, ולא נשאר ממנה כדי שיעור האמור לעיל ה"יב. 95) ואפשר שקשירה ותפירה כשרות בהן, כמבואר לעיל. 96) הצד העליון שברצועה שהוא חלק וצבוע שחור, כמאמרם (מנחות לה:) "ונוייהן לבר". ומצינו לחז"ל (מועד קטן כה.) שסיפרו בחסידותו של רב הונא, שפעם אחת נהפכה לו רצועה של תפילין (השחור בפנים, רש"י) וישב עליה בצום ארבעים יום. 97) יש מדקדקים בדברי רבינו שאין הקפידא נאמרת אלא בשעת ההנחה בלבד, אבל אם נהפכה לו הרצועה אחרי ההנחה אין חוששים לה. ואין זה מוכח, שכל שמניחה כתיקונה אינה עשויה להתפרק מעצמה, אבל ודאי אם נהפכה - עליו לתקנה כראוי ('בית יוסף', או"ח סי' כז).

יום ש"ק כ"ח כסלו ה'תשע"ח

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מקום הנחת תפילין; סדר ברכתן; זמן הנחתן; מי הם הפטורים מהנחתן.

א. הֵיכָן מְנִיחִין תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ? מְנִיחִין אוֹתָן עַל הַקָּדְקֹד, שֶׁהוּא סוֹף הַשֵּׂעָר שֶׁכְּנֶגֶד הַפָּנִים, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס[2] בּוֹ. וְצָרִיךְ לְכַוֵּן אוֹתָם בְּאֶמְצַע, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בֵּין הָעֵינַיִם[3], וְיִהְיֶה הַקֶּשֶׁר[4] בְּגֹבַהּ הָעֹרֶף[5], שֶׁהוּא סוֹף הַגֻּלְגֹּלֶת.

2) רך, כשהוא קטן בן שנה (מנחות לז. וברש"י). 3) שלא יהיו בצדי הראש, אלא מכוונות באמצעו כנגד המקום שבין העינים, לקיים מה שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" (שם, לז:). 4) של רצועות הראש העשוי כמין דל"ת, כמו שמבואר לעיל פ"ג הי"ג. 5) שהוא מול הפנים, ולא למטה בצואר (שם, לה:).

ב. וְשֶׁל יָד, קוֹשֵׁר אוֹתָהּ עַל שְׂמֹאלוֹ[6], עַל הַקִּבֹּרֶת[7], וְהוּא הַבָּשָׂר הַתּוֹפֵחַ[8] שֶׁבַּמַּרְפֵּק, שֶׁבֵּין פֶּרֶק הַכָּתֵף וּבֵין פֶּרֶק הַזְּרוֹעַ; שֶׁנִּמְצָא, כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּק מַרְפְּקוֹ לְצִלְעָיו, תִּהְיֶה תְּפִלָּה כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וְנִמְצָא מְקַיֵּם: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבָבֶךָ"[9].

6) מנחות לז, ע"א. שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם" מה כתיבה בימין (שרוב בני אדם כותבים בימין), אף קשירה בימין, ומשקושר בימין, מכלל שהנחת התפילין בשמאלו (כי אם יניחה על ימינו, שוב אינו יכול לקשרה בימין, רש"י שם). 7) לשון קבוצת בשר ('תוספות' שם). 8) מנופח ועולה. 9) שם, לז, ע"ב; מדרש תנחומא פרשת "בא" אות יד).

ג. הַמְּנִיחַ תְּפִלָּה שֶׁל יָד עַל פַּס־יָדוֹ[10], אוֹ שֶׁל רֹאשׁ עַל מִצְחוֹ[11] - הֲרֵי זֶה דֶּרֶךְ צְדוּקִים[12]. הָעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ עֲגֻלָּה כְּאֶגּוֹז[13], אֵין בָּהּ מִצְוָה כְּלָל[14]. אִטֵּר[15] מֵנִיחַ תְּפִלִּין בִּימִינוֹ, שֶׁהוּא שְׂמֹאל שֶׁלּוֹ. וְאִם הָיָה שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו, מֵנִיחַ אוֹתָהּ בִּשְׂמֹאלוֹ, שֶׁהוּא שְׂמֹאל כָּל אָדָם[16]. וּמְקוֹם קְשִׁירַת הַתְּפִלִּין[17] וּמְקוֹם הֲנָחָתָן[18], מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[19] לְמָדוּם.

10) כף, שהוא מפרש לעצמו "וקשרתם לאות על ידך" - יד ממש, ולא בגובה שביד. 11) והוא מפרש לו "בין עיניך" בין עיניך ממש - על המצח - ולא בגובה שבראש. 12) מגילה כד, ע"ב: "שמבזים מדרש חכמים, והולכים אחר משמע הכתוב לפי דעתם (רש"י, שם). וחז"ל דרשו ב"גזירה־שוה" ש"בין עיניך" האמור בתפילין, פירושו בגובה הראש: "נאמר כאן בין עיניך, ונאמר להלן (דברים יד, א): ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, מה להלן בגובה שבראש, מקום שעושה קרחה (שיש בו שיער), אף כאן בגובה הראש" (מנחות לז:). ולא נאמר "בין עיניך" אלא לומר שתשים את התפילין באמצע הראש מכוון כנגד בין העינים. 13) שאין לה בית מושב, ומחודד מלמטה (רש"י). 14) כי מצוותן שיהיו מרובעות, כמו שמבואר לעיל פ"ג, ה"א. 15) מי שימינו רפויה ועושה מלאכתו בשמאלו ('נמוקי יוסף'), ונזכר ב"שופטים" (ג, טו): איש אטר יד ימינו. 16) מנחות לז, ע"א. 17) על היד. 18) על הראש. 19) מתורה שבעל־פה שקיבל משה מסיני (כי גם ה"גזירה־שוה" הנזכרת בביאורנו לעיל ה"ב, ניתנה למשה מסיני, ראה הלכות שופר פ"א ה"א, ובכסף־משנה שם).

ד. תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל יָד[20], וְשֶׁל יָד אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל רֹאשׁ[21], מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ. וְכֵיצַד מְבָרְכִין? עַל שֶׁל רֹאשׁ מְבָרֵךְ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין"; וְעַל שֶׁל יָד מְבָרֵךְ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ[22] תְּפִלִּין".

20) שאפילו אם אין לו תפלה "של ראש", יכול להניח על

ידו תפלה "של יד" ויקיים על־כל־פנים מצות תפלה "של יד" (מנחות מד.). 21) הקדים רבינו תפלה של ראש לפני תפלה של יד, לרוב קדושתה, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"יז). אבל בסדר הנחתן, של יד קודמת לשל ראש, כמבואר בסמוך ה"ה. 22) להניח - בקמ"ץ, כלשון הכתוב (יחזקאל מד, ל): להניח ברכה אל ביתך ('בית יוסף' או"ח סי' כה), וכן פסק בשו"ע שם, שפירושו: שתהיה התפלה נחה בקיום ובקביעות ע"י הקשר, לא תנוד אנה ואנה, ויש חולקים: ומנקדים להניח בפת"ח. (הרב לונזאנו בספרו "מעריך" והר' יוסף שוורץ ועוד), וגדולי הפוסקים הכריעו כדיעה הראשונה. והגאון יעב"ץ יאמר בסידורו שאין לומר בפת"ח, כי זה מורה ענין עזיבה שהוא היפך הנרצה כאן.

1 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[23]? כְּשֶׁהֵנִיחַ אַחַת מֵהֶן[24],**
2 **אֲבָל אִם הֵנִיחַ שְׁתֵּיהֶן, מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת וְהִיא**
3 **"לְהָנִיחַ תְּפִלִּין", וְקוֹשֵׁר שֶׁל יָד, וְאַחַר־כָּךְ מַנִּיחַ שֶׁל**
4 **רֹאשׁ. וּכְשֶׁהוּא חוֹלֵץ, חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ[25] וְאַחַר־כָּךְ**
5 **חוֹלֵץ שֶׁל יָד[26].**

23) כגון שמברך על של ראש "על מצות תפילין". 24) ואינו מברך עליה, כי הברכה הראשונה עולה לשתיהן (מנחות לו. וכפירוש הרי"ף שם). וכן דעת רב האי גאון ורב אחא משבחא (הובאו ברי"ף). וכה יאמר רבינו בתשובתו: "אע"פ ששתי מצוות הן, ואין מעכבות זו את זו, הואיל וענין שתי המצוות ענין אחד הוא, מברך אחת, שענין שתיהן הוא הזכרון, שנאמר: למען תהיה תורת ה' בפיך (תשובות הרמב"ם לפסיא, סימן ח'). וכדעת רבינו מפורש בתוספתא (ברכות פ"ו) וב"זוהר" פרשת פנחס. ברם לדעת רב עמרם גאון ורבינו־תם ('תוספות' מנחות לו.) צריך לברך על של ראש ברכה שניה: "על מצות תפילין", וכדבריהם מפורש במדרש תנחומא פ' בא אות יד. ומנהג בני אשכנז לברך שתי ברכות, אלא שאומרים אחר הברכה השניה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" כדי להנצל מספק ברכה לבטלה (רמ"א או"ח סי' כה). 26) מנחות לו, ע"א. שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" - כל זמן שהן בין עיניך, יהיו שתים. ואם יחלוץ של יד תחלה, תשאר רק התפלה האחת שעל ראשו, בין עיניו.

6 **ו. מִי שֶׁבֵּרַךְ "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין" וְקָשַׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד,**
7 **אָסוּר לוֹ לְסַפֵּר, וַאֲפִלּוּ לְהָשִׁיב שָׁלוֹם לְרַבּוֹ, עַד**
8 **שֶׁיָּנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם שָׁח - חֲרֵי זוֹ עֲבֵרָה[27], וְצָרִיךְ**
9 **לְבָרֵךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה, "עַל מִצְוַת תְּפִלִּין", וְאַחַר־כָּךְ**
10 **מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ[28].**

27) שהרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה, והתורה אמרה: "לא תשא שם ה' אלהיך לשוא". 28) שם: "סח מברך שתים".

11 **ז. תְּפִלִּין, כָּל זְמַן שֶׁמְּנִיחָן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן, וַאֲפִלּוּ**
12 **חוֹלֵץ וְלוֹבֵשׁ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם[29]. וְכָל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן**
13 **מְבֹרָךְ עֲלֵיהֶן קֹדֶם לַעֲשׂוֹתָן[30]; לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל**
14 **הַתְּפִלָּה שֶׁל יָד אַחַר הַנָּחָה עַל הַקִּבֹּרֶת, קֹדֶם**
15 **קְשִׁירָתָן, שֶׁקְּשִׁירָתָן זוֹ הִיא עֲשִׂיָּתָן[31].**

29) סוכה מו, ע"א. 30) מנחות לה, ע"ב. 31) שנאמר: "וקשרתם לאות על ידך". וכן לא יברך לפני הנחתן, כי הברכה צריכה להיות סמוכה ותכופה לעשיית המצוה (כסף־משנה).

16 **ח. כְּשֶׁחוֹלֵץ אָדָם תְּפִלָּיו לְהַצְנִיעָן בִּכְלִי[32], לֹא יַנִּיחַ**
17 **שֶׁל יָד מִלְּמַטָּה וְשֶׁל רֹאשׁ מִלְּמַעְלָה[33], מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה**
18 **שֶׁהוּא רוֹצֶה לְלָבְשָׁן יִפְגַּע בְּשֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה, וְנִמְצָא**
19 **שֶׁמַּנִּיחָהּ[34] וּמוֹצִיא שֶׁל יָד, לְפִי שֶׁאֵין לוֹבְשִׁין שֶׁל**
20 **רֹאשׁ קֹדֶם שֶׁל יָד[35]; וְאָסוּר לְאָדָם לְהַנִּיחַ מִצְוָה,**
21 **וְלַעֲבֹר מִמֶּנָּה לְמִצְוָה אַחֶרֶת[36], אֶלָּא מִצְוָה שֶׁתָּבוֹא**
22 **לְיָדוֹ שֶׁל אָדָם בַּתְּחִלָּה, בָּהּ הוּא מִתְעַסֵּק; לְפִיכָךְ**
23 **צָרִיךְ לְהַנִּיחַ שֶׁל יָד לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּפְגַּע בָּהּ תְּחִלָּה**
24 **וְיִלְבַּשׁ עַל הַסֵּדֶר[37].**

32) בתיקן. 33) מדובר בתיק צר, כי אם התיק רחב אפשר להניח "של יד" בצד התיק השמאלי, ו"של ראש" בצד הימין כמנהגנו היום. 34) עוזבה מידו ומניחה. 35) שנאמר: "וקשרתם לאות על ידך, ואח"כ והיו לטוטפות בין עיניך" (מנחות לו.). 36) יומא לג, ע"א. ובמכילתא פ' בא דרשוה חז"ל מהפסוק: ושמרתם את המצות (שמות יב, יז) אל תקרא את המצות, אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצים את המצה, כך אין מחמיצים את המצוה, אלא אם באה מצוה לידך, עשה אותה מיד". 37) שם, לג, ע"ב: "עבורי דרעא אטוטפתא אסור", וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'תוספות' שם.

25 **ט. כְּלִי שֶׁהֶכִינוֹ[38] לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּפִלִּין, וְהִנִּיחָם בּוֹ,**
26 **נִתְקַדֵּשׁ, וְאָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בִּדְבָרֵי חֹל[39]; הֶכִינוֹ**
27 **וְלֹא הִנִּיחַ בּוֹ, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ עֲרָאי[40] וְלֹא הֶכִינוֹ - לֹא**
28 **נִתְקַדֵּשׁ, וַהֲרֵי הוּא חֹל כְּמוֹ שֶׁהָיָה. וְאָסוּר לִתְלוֹת אֶת**
29 **הַתְּפִלִּין - בֵּין בָּרְצוּעָה, בֵּין בַּתְּפִלָּה עַצְמָהּ[41]; אֲבָל**
30 **תּוֹלֶה הוּא אֶת הַכִּיס שֶׁהַתְּפִלִּין מֻנָּחִין בּוֹ.**

38) יחדו לכך. 39) סנהדרין מח, ע"ב. 40) דרך מקרה. 41) משום גנאי ובזיון (ברכות כד.). אבל בשעת הנחת תפלה של ראש שמחזיק הרצועה ביד, והתפלה תלויה באויר, וכך הוא מניחה על ראשו - אין איסור, כי זה צורך הנחתן ואין בזה משום בזיון (ט"ז או"ח, סי' מ).

31 **י. זְמַן הֲנָחַת הַתְּפִלִּין בַּיּוֹם וְלֹא בַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
32 **"מִיָּמִים יָמִימָה[42]" - 'חֻקָּה' זוֹ הִיא מִצְוַת תְּפִלִּין[43].**
33 **וְכֵן שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינָן זְמַן תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר:**
34 **"וְהָיָה לְאוֹת", וְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הֵן עַצְמָן**
35 **אוֹת[44]. וּמֵאֵימָתַי זְמַן הֲנָחָתָן? מִשֶּׁיִּרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ**
36 **בִּרְחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְיַכִּירֵהוּ[45], עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה.**

42) ימים, ולא לילות (מנחות לו:). 43) האמורה בפסוק הקודם: "והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך" וגו' כדעת רבי יוסי הגלילי (מנחות לו:), בניגוד לדעת רבי עקיבא, האומר שם: לא נאמרה חוקה זו אלא לענין פסח בלבד. 44) בין הקדוש־ברוך־הוא לישראל, כמו שכתוב (שמות לא, יג): את שבתותי תשמורו, כי אות היא ביני

וביניכם (מנחות לו: וברש"י שם). וכן ימים־טובים נקראים אות, שהרי אסורים בעשיית מלאכה, ומצויינים במצוות. ויש אומרים: שאות הנאמרת אצל "שבתותי תשמרו" מכוונת גם לימים־טובים, שכן "שבתותי" שתים במשמע: אחד שבת, ואחד יום־טוב ('קרית ספר'). ולענין הנחת תפילין בחול־המועד נחלקו הפוסקים, יש אומרים ('הלכות גדולות', ו'ספר העתים' בשם גאון, והרשב"א) שאין מניחים בהם תפילין, שהרי יש להם "אות": איסור חמץ בחול־המועד פסח, וסוכה ולולב בחול־המועד סוכות. אבל דעת רבינו (הל' יום־טוב פ"ז, ה"יג) שמניחים בהם תפילין. ראה כסף־משנה כאן. (וב'שלטי הגיבורים' - להל' תפילין להרי"ף - כתוב: "וכן מצאתי באיזה ספרי הרמב"ם ז"ל ישָנים, שכתוב בהם בהלכות תפילין: ובחול־המועד מניחן בלא ברכה"), וכן דעת בעל 'התרומה' והרא"ש. ומקורם מדברי ה'ירושלמי' (מועד קטן פ"ג, ה"ד). ולדעתם עיקר ה'אות' ביום־טוב הוא איסור עשיית מלאכה, וחול־המועד מתוך שמותר במלאכה מן התורה, אין בו אות. ובארץ ישראל המנהג שלא להניח תפילין בחול־המועד, כי מצאו ב'זוהר חדש' על הפסוק "לריח שמניך טובים" (שה"ש א, ג): שאסור להניחן בחול־המועד, "ומי יערב לבו לגשת לעבור בקום ועשה על דברי רבי שמעון בן יוחאי המפליג מאד באיסור הנחתן" ('בית יוסף', או"ח סי' לא).

45) ברכות ט, ע"ב. כאן מדובר בחבירו שאינו רגיל עמו ביותר, כי אם רגיל עמו הרבה, אפילו בריחוק יותר מארבע אמות יכירהו (ירושלמי בר' א, ב).

יא. מִי שֶׁהִנִּיחַ תְּפִלִּין קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, וְחָשְׁכָה עָלָיו - אֲפִלּוּ הֵן עָלָיו כָּל הַלַּיְלָה, מֻתָּר[46]; וְאֵין מוֹרִין דָּבָר זֶה לָרַבִּים, אֶלָּא מְלַמְּדִין אֶת הַכֹּל, שֶׁלֹּא יָנִיחוּ תְּפִלִּין[47] עֲלֵיהֶן בַּלַּיְלָה, אֶלָּא יַחֲלִצוּ אוֹתָן מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[48]. וְכָל הַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין לְכַתְּחִלָּה אַחַר שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁמַרְתָּ[49] אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת וְגוֹ' מִיָּמִים יָמִימָה".

46) להשאירן מונחות על ראשו. 47) שלא ישאירן מונחות. 48) מנחות לו, ע"ב. שמא ישכח ויישן בהן ואסור, כמבואר בסמוך ה"טו. 49) תשמור להניח התפילין רק ביום ולא בלילה, וכל מקום שנאמר "השמר", הרי זה לא־תעשה (מנחות, שם). אבל אינו לוקה על לאו זה, לפי שכל המתכוין לעשות מצוה אע"פ שעבר על לאו - אינו לוקה, וכן אין זה כשאר לאוין, שהרי אם היו עליו מבעוד יום, מותר להניחן עליו בלילה. ולפיכך לא מנה רבינו לאו זה במנין המצוות (רדב"ז ח"ב, לשונות הרמב"ם, צ"ה).

יב. הָיָה בָא בַדֶּרֶךְ וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְשָׁקְעָה עָלָיו הַחַמָּה[50] וְקָדַשׁ[51] הַיּוֹם[52] - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן[53] עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְחוֹלֵץ[54]. הָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ[55] וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם[56] - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְחוֹלֵץ. וְאִם יֵשׁ בַּיִת סָמוּךְ לַחוֹמָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּרִין בּוֹ, מַנִּיחָן שָׁם[57]. וְאִם לֹא חָלַץ תְּפִלָּיו מִשֶּׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ מָקוֹם לְשָׁמְרָן, וְנִמְצְאוּ עָלָיו כְּדֵי לְשָׁמְרָן - מֻתָּר[58].

50) והרי לילה אינו זמן תפילין, וחייב לחלצן. 51) או קדש ('מעשה רוקח'). 52) השבת, וגם שבת אינה זמן תפילין. 53) מכסה אותן בידו כדי שלא יראוהו אחרים וילמדו ממנו ('נמוקי יוסף'). 54) ואינו חולצן בדרך משום חשש שמא יפלו מידו. ובליל שבת מוכרח הוא להעבירן כשהן על ראשו, שאסור להעביר חפץ בשבת ארבע אמות ברשות הרבים, והתירו לו להכניסן לעיר דרך מלבוש, משום בזיון התפילין (ביצה טו.). 55) שמחוץ לעיר ואינו משתמר. 56) ואם יניחן בבית־המדרש - יאבדו. 57) ואינו מוליכן לביתו. (שם). 58) ומורים כן לכתחילה. (מנחות לו:) וכגירסת הרי"ף שם. ולגירסת הש"ס שלפנינו, נאמר שאפילו להניחן לכתחילה על ראשו - מותר, כדי לשמרן.

יג. כָּל הַפָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע[59], פָּטוּר מִתְּפִלִּין[60]. קָטָן שֶׁיּוֹדֵעַ לִשְׁמֹר תְּפִלָּיו[61] - אָבִיו לוֹקֵחַ לוֹ תְּפִלִּין, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת[62]. חוֹלֵי מֵעַיִם, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לִשְׁמֹר אֶת נִקְבָיו אֶלָּא בְּצַעַר, פָּטוּר מִן הַתְּפִלִּין[63]. וְכָל הַטְּמֵאִים כֻּלָּן, חַיָּבִין[64] בִּתְפִלִּין כַּטְּהוֹרִים. מִצְטַעֵר, וּמִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת וּנְכוֹנָה עָלָיו, פָּטוּר מִן הַתְּפִלִּין; שֶׁהַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין, אָסוּר לוֹ לְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן[65]. כֹּהֲנִים בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה[66], וְהַלְוִיִּים בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמְרִים הַשִּׁיר עַל הַדּוּכָן[67], וְיִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁעוֹמְדִים בַּמִּקְדָּשׁ[68], פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין[69].

59) כגון נשים ועבדים, וכל אלה המנויים לעיל הל' ק"ש פ"ד. 60) ברכות יז, ע"ב. 61) שלא יכנס בהן לבית־הכסא וכדומה. 62) סוכה מב, ע"א. 63) מפני שתפילין צריכין גוף נקי, ואלו אינם יכולים להזהר בזה (חולין קי. וראה ב'תוספות' כתובות קד.). 64) סוכה כו, ע"ב. ואפילו מצורע שטומאתו חמורה חייב בתפילין, כמבואר במועד קטן טו. ('אור שמח'). 65) ואלה אי אפשר להם להזהר מהיסח הדעת. וב'ירושלמי' (ברכות פ"ב, ה"ג) אמרו: "רבי ינאי היה לובשן שלשה ימים אחר חליו" כי עד אז לא שב כחו אליו, ולא יכול היה לכוין מלהסיח דעתו מהן (פירוש החרדים, שם). 66) בבית המקדש. 67) כמין איצטבא, והיו בה שלש מדרגות, ועליהן עמדו הלויים כששרו על הקרבן (ערכין פ"ב, מ"ו. וראה הלכות בית הבחירה פ"ו, ה"ב). 68) על כל משמר ומשמר היה מעמד של ישראל בירושלים שבאו לעמוד בעזרה בשעת הקרבת התמיד, והם שלוחי ישראל לעמוד על קרבנם, ככתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו" שתהא שמירתכם עליו בשעת הקרבתו, וראה בביאורנו לעיל הל' תפילה פ"יא, ה"כא. 69) זבחים יט, ע"א. כי העוסק במצוה פטור מן המצוה (רש"י, שם). ושם מבואר, שכל אלה אם רצו להניח תפילין הרשות בידם, חוץ מתפלה של יד שהנחתה אסורה בכהנים בשעת עבודתם משום חציצה, וכמבואר בהל' כלי המקדש (פ"י, ה"ו).

יד. חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ[70] בִּתְפִלָּיו כָּל זְמַן שֶׁהֵם עָלָיו, שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶם אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, שֶׁקְּדֻשָּׁתָן גְּדוֹלָה מִקְּדֻשַּׁת הַצִּיץ[71]; שֶׁהַצִּיץ אֵין בּוֹ אֶלָּא שֵׁם

59) כגון נשים ועבדים, וכל אלה המנויים לעיל הל' ק"ש פ"ד. 60) ברכות יז, ע"ב. 61) שלא יכנס בהן לבית־הכסא וכדומה. 62) סוכה מב, ע"א. 63) מפני שתפילין צריכין גוף נקי, ואלו אינם יכולים להזהר בזה (חולין קי. וראה ב'תוספות' כתובות קד.). 64) סוכה כו, ע"ב. ואפילו מצורע שטומאתו חמורה חייב בתפילין, כמבואר במועד קטן טו. ('אור שמח'). 65) ואלה אי אפשר להם להזהר מהיסח הדעת. וב'ירושלמי' (ברכות פ"ב, ה"ג) אמרו: "רבי ינאי היה לובשן שלשה ימים אחר חליו" כי עד אז לא שב כחו אליו, ולא יכול היה לכוין מלהסיח דעתו מהן (פירוש החרדים, שם). 66) בבית המקדש. 67) כמין איצטבא, והיו בה שלש מדרגות, ועליהן עמדו הלויים כששרו על הקרבן (ערכין פ"ב, מ"ו. וראה הלכות בית הבחירה פ"ו, ה"ב). 68) על כל משמר ומשמר היה מעמד של ישראל בירושלים שבאו לעמוד בעזרה בשעת הקרבת התמיד, והם שלוחי ישראל לעמוד על קרבנם, ככתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו" שתהא שמירתכם עליו בשעת הקרבתו, וראה בביאורנו לעיל הל' תפילה פ"יא, ה"כא. 69) זבחים יט, ע"א. כי העוסק במצוה פטור מן המצוה (רש"י, שם). ושם מבואר, שכל אלה אם רצו להניח תפילין הרשות בידם, חוץ מתפלה של יד שהנחתה אסורה בכהנים בשעת עבודתם משום חציצה, וכמבואר בהל' כלי המקדש (פ"י, ה"ו).

אֶחָד[72], וְאֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶם אֶחָד וְעֶשְׂרִים שֵׁם שֶׁל יוּ"ד הֵ"א בְּשֶׁל רֹאשׁ, וּכְמוֹתָן בְּשֶׁל יָד.

70) מנחות לו, ע"ב. לראות אם לא נשמטו ממקום הנחתן. וכשיאמר "וקשרתם לאות על ידך" - ממשמש בשל יד. "והיו לטוטפות בין עיניך" - ממשמש בשל ראש (או"ח סי' כח, ס"א). 71) שבראש כהן־גדול שאסור היה לו להסיח דעתו ממנו, שנאמר: והיה על מצחו תמיד (שמות כח, לח). תמיד - שלא יסיח דעתו ממנו (יומא ז:). 72) שכתוב עליו: "קדש לה'". (ראה סוכה ה.).

טו. תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי, שֶׁיִּזָּהֵר שֶׁלֹּא תֵצֵא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה כָּל זְמַן שֶׁהֵם[73] עָלָיו. לְפִיכָךְ אָסוּר לִישֹׁן בָּהֶם, לֹא שְׁנַת קֶבַע וְלֹא שְׁנַת עֲרַאי; אֶלָּא אִם הִנִּיחַ עֲלֵיהֶן סוּדָר[74], וְלֹא הָיְתָה עִמּוֹ אִשָּׁה[75], יָשֵׁן בָּהֶם שְׁנַת עֲרַאי[76]. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה[77]? מַנִּיחַ רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו[78] וְהוּא יוֹשֵׁב וְיָשֵׁן[79].

73) שבת מט, ע"א. 74) מטפחת, שאז יזכור שתפילין על ראשו, ויזהר בהן (סוכה כו.). 75) שאם אשתו עמו, חוששים שמא יבוא לידי הרגל דבר, והרי זה בזיון לתפילין. 76) כי לזמן מועט, אין חוששין ליציאת רוח מלמטה. 77) שלא ירדם ויישן שנת קבע. 78) שאז אינו נרדם שינת קבע (סוכה, שם). 79) ואין לחוש להיסח הדעת, שלא נקרא היסח הדעת אלא דרך שחוק וקלות ראש, אבל כשהוא מתנמנם הוא שכוח הבלי העולם, ואין כאן קלות ראש (רבינו יונה לברכות פ"ג).

טז. הָיוּ תְּפִלָּיו כְּרוּכִין בְּיָדוֹ[80], מֵתָּר לִישֹׁן בָּהֶם אֲפִלּוּ שְׁנַת קֶבַע[81]. וְאֵינוֹ אוֹכֵל בָּהֶם, אֶלָּא אֲכִילַת עֲרַאי[82]. אֲבָל אִם נִכְנַס לִסְעוּדַת קֶבַע, חוֹלְצָן[83] וּמַנִּיחָן עַל שֻׁלְחָנוֹ עַד שֶׁיִּטֹּל יָדָיו[84], וְאַחַר־כָּךְ יְנִיחֵם, וִיבָרֵךְ עַל מְזוֹנוֹ וְהוּא לָבוּשׁ בָּהֶן[85].

80) שהסירן מעליו, וקשרן היטב מסביב לידו, באופן שאין לחוש שמא יפלו ממנו. 81) סוכה, שם. כי מאחר שסילקן מעל ראשו אין קדושתן עליו, ואינם צריכים גוף נקי ('מגדול עוז'. וכן ב'פרישה' לאורח־חיים סי' מד). 82) ירושלמי (ברכות פרק ב, הלכה ג). 83) שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו (ברכות כג: וברש"י שם). 84) בסוף הסעודה. 85) שם.

יז. הָיָה לָבוּשׁ תְּפִלִּין וְהֵצָרֵךְ לְבֵית־הַכִּסֵּא[86], לֹא יַנִּיחַ הַתְּפִלִּין בַּחוּרִין[87] הַסְּמוּכִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִכָּנֵס, שֶׁמָּא יִטְלוּם עוֹבְרֵי דְרָכִים[88]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? אֲפִלּוּ הֵצָרֵךְ לְהַשְׁתִּין מַיִם, חוֹלֵץ תְּפִלָּיו בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת[89], וְגוֹלְלָן בְּבִגְדוֹ כְּמִין[90] סֵפֶר־תּוֹרָה, וְאוֹחֲזָן בִּימִינוֹ[91] כְּנֶגֶד לִבּוֹ; וְיִזָּהֵר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְהֵא רְצוּעָה יוֹצֵאת מִתַּחַת יָדוֹ טֶפַח[92]; וְנִכְנַס וְעוֹשֶׂה צָרְכָּיו[93], וּכְשֶׁיֵּצֵא, מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִבֵּית־הַכִּסֵּא וְלוֹבְשָׁן[94].

86) לעשות בו צרכיו. ובתי־כסאות האמורים בתלמוד, על פני השדה הם (שם, וברש"י). 87) חורי כתלי מחיצות השדה. 88) ובמסכת ברכות (שם) הוסיפו: "ויבוא לידי חשד. ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורים הסמוכים לרשות הרבים, ובאת אשה אחת ונטלתן, ובאת לבית המדרש ואמרה: ראו מה נתן לי פלוני בשכרי, כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת, באותו שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס". 89) מבית־הכסא. 90) וב'טור' (סימן מ"ג) כתוב: "כמו". 91) שלא יפלו מידו. 92) שיש בה קדושה, וגנאי הוא לה שתראה בבית־הכסא. 93) ובברכות שם, אמרו: "בראשונה היו מניחים תפילין בחורין הסמוכין לבית־הכסא (לפנים מן הגדר) ובאים עכברים ונוטלים אותם, התקינו וכו' שיאחזן בידו ונכנס". 94) שם. וכל זה בבית־הכסא שבשדה, שמתיירא להניח תפיליו בשדה מפני עוברי דרכים, אבל בבית־הכסא שבביתו לא יכניסן, כיון שיכול להניחן במקום המשתמר ('ספר המצוות').

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[95]? בְּבֵית־הַכִּסֵּא הַקָּבוּעַ, שֶׁאֵין נִיצוֹצוֹת נִתָּזוֹת[96] עָלָיו; אֲבָל בֵּית־הַכִּסֵּא עֲרַאי[97], לֹא יִכָּנֵס בָּהֶן כְּשֶׁהֵם גְּלוּלִים[98], אֶלָּא חוֹלֵץ אוֹתָן וְנוֹתְנָן לַחֲבֵרוֹ לְשָׁמְרָן. וְאֵין מֵי־רַגְלַיִם כֵּלִין[99], אֲפִלּוּ בְּבֵית־הַכִּסֵּא קָבוּעַ, אֶלָּא בִּישִׁיבָה; וְאִם הָיָה עָפָר תִּחוּחַ[100] - אֲפִלּוּ בַּעֲמִידָה[101]. הָיָה בְּמָקוֹם קָשֶׁה, יַעֲמֹד בִּמְקוֹם מִדְרוֹן[102], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנָּתְזוּ נִיצוֹצוֹת עָלָיו.

95) שנכנס עמהן לבית־הכסא להשתין מים. 96) שמסתמא עושה שם את צרכיו מיושב. 97) כגון להשתין מים, שאין אדם הולך בשבילם לבית־הכסא, והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית־הכסא תחילה (ברכות כג: וברש"י שם) ומסתמא משתין שם מעומד, הואיל ואינו נפנה לגדולים, לפיכך יש שם ניצוצות. 98) משום ניצוצות השתן הניתזים על רגליו, וצריך לקנחן ולשפשפן בידו, כי אסור לאדם לצאת בניצוצות שעל רגליו, והרי אסור לו לשפשפן בידו שהתפילין בה, שמא יגע בהן ובזיון גדול הוא (שם וברש"י). 99) מן הגוף, בלא ניצוצות. 100) רך ומגובב. 101) ברכות מ, ע"א שאז אין ניצוצות, ואפילו בבית־הכסא עראי מותר להשתין בהן (שו"ע, או"ח סי' מג). 102) משופע, (ברכות שם).

יט. הָיָה לָבוּשׁ בִּתְפִלִּין, וְהֵצָרֵךְ לְבֵית־הַכִּסֵּא לְעֵת־עֶרֶב, וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַיּוֹם כְּדֵי לְלָבְשָׁן אַחַר שֶׁיֵּצֵא - לֹא יִכָּנֵס בָּהֶם גְּלוּלִים בְּבִגְדוֹ, וַאֲפִלּוּ לְהַשְׁתִּין מַיִם בְּבֵית־הַכִּסֵּא קָבוּעַ[103]. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? חוֹלְצָן וּמַנִּיחָן בְּכֵלִין[104], אִם הָיָה בּוֹ טֶפַח[105], אוֹ בְּכֵלִי שֶׁאֵינוֹ כֵלִין, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ טֶפַח[106], וְאוֹחֵז הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס. וְכֵן אִם הֵצָרֵךְ בַּלַּיְלָה[107], מַנִּיחָן בְּכֵלִי, וְאוֹחֵז הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס.

103) שאין שם חשש ניצוצות, חוששים שמא יפנה בהן. 104) תיק המיוחד להן, הואיל ואין סופו ללבשן שנית. 105) בחללו, שאז חשוב הכלי אהל להפסיק בין התפילין

לבית־הכסא. אבל בפחות מטפח, בטל הכלי לגבי התפילין ואינו חוצץ בפניהם (ברכות כג.), וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'רבינו יונה' שם. 106) כי הואיל ואינו מיוחד להן, אינו בטל להן, וחוצץ. 107) וחושש לחלצן ולהניחן בחוץ שלא יגנבו (שם).

כ. שָׁכַח וְנִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא וְהוּא לָבוּשׁ תְּפִלִּין[108], מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיִּגְמֹר עַמּוּד[109] רִאשׁוֹן, וְיוֹצֵא וְחוֹלֵץ, אַחַר־כָּךְ נִכְנָס וְעוֹשֶׂה צָרְכָּיו; שֶׁאִם יַפְסִיק בְּעַמּוּד רִאשׁוֹן, בֵּין בִּגְדוֹלִים בֵּין בִּקְטַנִּים, יָבוֹא לִידֵי חֲלָאִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סַכָּנָה גְּדוֹלָה[110].

108) על ראשו, בלתי גלולות בבגדו, וכן בבית־הכסא שבביתו, שאסור בכל ענין להכניסן שם, ושכח ונכנס בהן. 109) קילוח. 110) שם, כה, ע"א: "עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן (חולי המצבה את הבטן), סילון (של מי רגלים) החוזר - מביא את האדם לידי ירקון" (עור פניו נהפך ירוק).

כא. שָׁכַח וְשִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּתְפִלִּין, הֲרֵי זֶה לֹא יֹאחַז, לֹא בָרְצוּעָה וְלֹא בַקְּצִיצָה[111], עַד שֶׁיִּטֹּל יָדָיו וְיִטְּלֵם, מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת[112].

111) בתי התפילין. 112) ושמא נגעו במקום הטינופת (סוכה כו: וברש"י).

כב. הַנִּכְנָס לְבֵית־הַמֶּרְחָץ, מִקּוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין לְבוּשִׁין[113], מֻתָּר לְהָנִיחַ תְּפִלִּין[114]; וּמִקּוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין שָׁם, מִקְצָתָן עֲרֻמִּים וּמִקְצָתָן לְבוּשִׁין, אֵינוֹ חוֹלֵץ[115] תְּפִלָּיו, וְאֵינוֹ מֵנִיחַ שָׁם תְּפִלִּין לְכַתְּחִלָּה; וּמִקּוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִים עֲרֻמִּים, חוֹלֵץ[116] תְּפִלָּיו, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ.

113) שבת י, ע"א: "מרחצאות שלהם שלשה חדרים היו להם, פנימי - להזיע ולהשתטף, אמצעי - יורד לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו, חיצון - יוצא לתוכו וגומר לבישתו ונח שם שעה מיגיעת המרחץ" (רש"י שם). 114) אפילו לכתחילה. 115) אינו מחוייב לחלצן. 116) משום שנאמר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו). כל דבר שיש בו קדושה, אסור להכניסו למקום מזוהם ('קרית ספר').

כג. לֹא יְהַלֵּךְ אָדָם בְּבֵית־הַקְּבָרוֹת וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ[117]. וַאֲפִלּוּ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מֵת, אוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר, צָרִיךְ לַחֲלֹץ תְּפִלָּיו, עַד שֶׁיַּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת. וְלֹא יִלְבַּשׁ אָדָם תְּפִלִּין, עַד שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ[118] וְיִלְבַּשׁ בְּגָדָיו. הַנּוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹי עַל רֹאשׁוֹ, חוֹלֵץ תְּפִלָּיו שֶׁל רֹאשׁ, עַד שֶׁיָּסִיר הַמַּשָּׂאוֹי[119] מֵעָלָיו; וַאֲפִלּוּ מִטְפַּחַת אָסוּר לְהַנִּיחַ עַל הָרֹאשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין; אֲבָל צוֹנֵף הוּא מִצַּנַּפְתּוֹ עַל תְּפִלָּיו[120].

117) ברכות יח, ע"א. משום "לועג לרש", שהמתים אינם בכלל מוות, וזה הנראה שם בתפיליו כאילו לועג להן, והכתוב אומר: לועג לרש חרף עושהו (משלי יז, ה). 118) שאסור לעמוד בפני ה' ערום, שנאמר: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו). והשי"ן של תפילין, קדושת השם עליה. ראה שבת סב. (אדר"ת). 119) שגנאי הוא לתפילין להיות משא עליהן בשעת הנחתן (ב"מ קה:). 120) שאין זה דרך משא אלא דרך מלבוש ואין כאן בזיון. וכהן־גדול יוכיח, שאמרו בו: "שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין" (זבחים יט:). וראה מה שאמרו חז"ל בדוד המלך, שעטרת זהב היתה מונחת על ראשו במקום תפילין בשעת הנחתן (ע"ז מד.).

כד. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ בּוֹ מִטָּתוֹ, עַד שֶׁיּוֹצִיאֵם[121] אוֹ יַנִּיחֵם בִּכְלִי, וְיַנִּיחַ הַכְּלִי בִּכְלִי אַחֵר שֶׁאֵינוֹ כֵּלִין[122]; אֲבָל אִם הָיָה הַכְּלִי הַשֵּׁנִי מְזֻמָּן לָהֶם - אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה כֵּלִים, כְּכְלִי אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִין. וְאִם הִנִּיחָן כְּלִי בְּתוֹךְ כְּלִי, מֻתָּר לְהַנִּיחָן תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו, בֵּין כַּר לְכֶסֶת[123], שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד רֹאשׁוֹ, כְּדֵי לְשָׁמְרָן[124], וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ בַּמִּטָּה.

121) לחדר אחר אם יש לו. 122) ברכות כה, ע"ב. ויש אומרים שאינו מועיל כלי בתוך כלי, לגבי ספר תורה, אלא צריך לעשות לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים ('הגהות מיימוניות'). וראה לקמן פ"י, ה"ז. 123) כר - זה המצע ששוכב עליו, כמו מזרן וכדומה. כסת - היא הכר הקטן שמשים תחת מראשותיו ('הערוך'). ורבינו בפירוש המשנה (שבת פ"ד, מ"ב) אומר: "שניהם מניחים תחת ראשו, אלא שכסת גדולה יותר". 124) מגנבים, או מעכברים (ברכות כד.).

כה. קְדֻשַּׁת תְּפִלִּין, קְדֻשָּׁתָן גְּדוֹלָה הִיא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַתְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם וְעַל זְרוֹעוֹ, הוּא עָנָו וִירֵא־שָׁמַיִם, וְאֵינוֹ נִמְשָׁךְ בִּשְׂחוֹק[125] וּבְשִׂיחָה בְּטֵלָה[126]; וְאֵינוֹ מְהַרְהֵר מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת, אֶלָּא מְכַוֵּן לִבּוֹ בְּדִבְרֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹתָן עָלָיו כָּל הַיּוֹם[127], שֶׁמִּצְוָתָן כָּךְ הִיא. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַב, תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁכָּל יָמָיו לֹא רָאוּהוּ שֶׁהָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה אוֹ בְּלֹא צִיצִית אוֹ בְּלֹא תְּפִלִּין[128].

125) ליצנות. 126) ברכות ל, ע"ב: "אביי ישב לפני רבה, ראהו מתבדח יותר מדאי (ונראה כפורק עול). אמר: "וגילו ברעדה" כתוב! אמר לו: תפילין אני מניח" (והן עדות שממשלת קוני עלי, רש"י שם), הרי שמסגולת התפילין לא להמשך בקלות ראש (אדר"ת). 127) וכן כתוב ב'ספר העיטור' בשם רב עמרם גאון: וששאלתם ממנהג רבנן: כך ראינו גאונים ואבות בית־דין ואלופים הראשונים וכל חכמי הישיבה שאין חולצין התפילין עד "כימי השמים על הארץ" של קריאת־שמע של ערבית ('הגהות מיימוניות'). ומפני שצריכים גוף נקי, ושלא יסיח דעתו מהן בעודן עליו, ואין כל אדם יכול להזהר בזה, על כן נהגו שלא להניחן אלא בשעת תפילה בלבד ('טור' או"ח, סי' לז). 128) מגילה כח, ע"א. אלא ששם אמרו זה על רבי זירא (כסף־משנה). ובתשובות הגאונים שבסוף ספר "נהרות דמשק" פי' קע"ח

מביא ברייתא המונה עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם, וזו אחת מהם.

כו. אַף־עַל־פִּי שֶׁמִּצְוָתָן לְלָבְשָׁן כָּל הַיּוֹם - בִּשְׁעַת תְּפִלָּה יוֹתֵר מִן הַכֹּל[129]. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תְפִלִּין, כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ[130]. וְכָל שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ[131] תְּפִלִּין, עוֹבֵר בִּשְׁמוֹנֶה עֲשֵׂה; שֶׁהֲרֵי בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת צִוָּה עַל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְעַל תְּפִלִּין שֶׁל יָד. וְכָל הָרָגִיל בִּתְפִלִּין, מַאֲרִיךְ יָמִים[132], שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ"[133].

129) ברכות טו, ע"א: "הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא קריאת־שמע ויתפלל". 130) שם. מכיון שהוא קורא: וקשרתם לאות על ידך וגו' ואינו קושר, נמצא שמה שאומר בפיו אינו אמת (רבינו יונה). 131) ניקדנו בכל הפרקים האלה "מניח" שהוראתו "שים", בניגוד ל"מֵניח" שפירושו - תֵּת מנוחה, אולם בנוסח הברכה (לעיל הלכה ד) ניקדנו "להָניח" כהכרעת ה'שולחן ערוך' וכמבואר לעיל. 132) מנחות מד, ע"א. 133) שם. "אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין - יחיו" (רש"י).

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ב־כ"ח כסלו תשע"ח

יום ראשון כ"ב כסלו ה'תשע"ח
מצות לא תעשה רסב.

הַמִּצְוָה הָרס"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר קוֹנֶה אָמָה עִבְרִיָּה מִלְּהָצִיק לָהּ אִם נִשָּׂאָה. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי לְהָצִיק לָהּ. שֶׁלֹּא יְצַמְּצֵם לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ אוֹ כְּסוּתָהּ אוֹ יִמְנַע מִמֶּנָּה עוֹנָתָהּ בִּכְדֵי לְהָצִיק לָהּ וּלְצַעֲרָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעִנָּתָהּ לֹא יִגְרָע" (שמות כא, י). וְלָאו זֶה בְּעַצְמוֹ, כּוֹלֵל כָּל־הַנּוֹשֵׂא בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יָצִיק לָהּ בְּאַחַד מִשְּׁלֹשֶׁת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּדֵי לְצַעֲרָהּ וּלְעַנּוֹתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּאָמָה עִבְרִיָּה שֶׁהִזְהִיר מִלִּמְנוֹעַ מִמֶּנָּה שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעִנָּתָהּ, כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ (שם, ט), מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁמִּשְׁפַּט הַבָּנוֹת הוּא: שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וְהוּא אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "וְכִי מַה־לָּמַדְנוּ לְמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת מֵעַתָּה? הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד. וְשָׁם אָמְרוּ: "שְׁאֵרָהּ — אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ; כְּסוּתָהּ — כְּמַשְׁמָעוֹ; עוֹנָתָהּ — זוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ" (אישות).

יום שני כ"ג כסלו ה'תשע"ח
מצות עשה ריב.

הַמִּצְוָה הָרי"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהִתְכַּוֵּן לְקִיּוּם הַמִּין, וְזוֹהִי מִצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "[וְאַתֶּם] פְּרוּ וּרְבוּ" (בראשית ט, ז). וּכְבָר בֵּאֲרוּ (ברכות טז.) שֶׁהֶחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע אִם נָשָׂא בְּתוּלָה, וְנָתְנוּ טַעַם לְכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו' מִיבָמוֹת (סא:) וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ; וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:): "הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פִּרְיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה".

יום רביעי כ"ה כסלו ה'תשע"ח
מצות עשה רכב.

הַמִּצְוָה הָרכ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר (בשטר) דַּוְקָא אִם נִרְצָה לְגָרֵשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ" (דברים כד, א). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר דִּין גֵּרוּשִׁין, בִּשְׁלֵמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת גִּטִּין.

יום חמישי כ"ו כסלו ה'תשע"ח
מצות עשה רכב.

הַמִּצְוָה הָרכ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר (בשטר) דַּוְקָא אִם נִרְצָה לְגָרֵשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ" (דברים כד, א). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר דִּין גֵּרוּשִׁין, בִּשְׁלֵמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת גִּטִּין.

יום שישי כ"ז כסלו ה'תשע"ח
מצות לא תעשה שנו.

הַמִּצְוָה הַשנ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הָאָדָם מִלְּהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת.

יום שלישי כ"ד כסלו ה'תשע"ח
מצות עשה ריב.

הַמִּצְוָה הָרי"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהִתְכַּוֵּן לְקִיּוּם הַמִּין, וְזוֹהִי מִצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "[וְאַתֶּם] פְּרוּ וּרְבוּ" (בראשית ט, ז). וּכְבָר בֵּאֲרוּ (ברכות טז.) שֶׁהֶחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע אִם נָשָׂא בְּתוּלָה, וְנָתְנוּ טַעַם לְכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו' מִיבָמוֹת (סא:) וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ; וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:): "הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פִּרְיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה".

יום ש"ק כ"ח כסלו ה'תשע"ח

מצות לא תעשה שנו.

1 הַמִּצְוָה הַשֵּׁנִי"וּ —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאָדָם מִלְּהַחֲזִיר
2 גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־
3 יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים
4 כד, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי
5 מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

אנ"ש אשר בעי"ת דובלין ד' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבם מכ' כסלו, בו כותבים ע"ד חגיגת יום הבשורה חג הגאולה י"ט כסלו בהשתתפות כמה אנשים, סיימו מס' סוטה, סעודה וכו' ובטח קבלו ג"כ החלטות לטובה בהנוגע להבפו"מ הן בתוככי אנ"ש וכן ג"כ בהפצת המעיינות חוצה, וידוע פסק הבי"ד של מעלה, אשר מסר כ"ק מו"ח אדמו"ר באחד ממכתביו (נדפס בספר קיצורים והערות לתניא ע' קכ"ב), אשר בכל ענין של תורה יראת שמים ומדות טובות תהי' יד מקושריו (של רבינו הזקן) והולכי בעקבותיו על העליונה.

ב) נהניתי במאד ממ"ש על דבר האגודת נשי ובנות חב"ד אשר כבר התחילו בהתועדות ולימוד וכו' ומוסג"פ העתק ממ"ש כאן לאחדים מהסניפים אשר בו נמצא ג"כ נקודות בנוגע לעניני הלימוד וההתועדות, ומובן שאין כדאי להקפיד כ"כ על חבירות האגודה אם הם מגזע אנ"ש ובלבד שירצו להשתתף ולהתקרב לחב"ד, שגם זה מספיק וכו' וד"ל.

מובן שלתועלת הדבר כדאי שהחבירות עצמן ישתתפו ג"כ בזה שהן תהי' הלומדים והמרציאים אשר ע"ז ימשיכו אותן בעובי הענין, ופשיטא שאין זה שולל שאם ימצאו לנכון ילמוד לפניהן ג"כ מי מהאנשים וכו'.

ג) ובהתאם לשיעורים הנ"ל וליופי העבודה הנה כבר נדבר בהתועדות שע"ד המבואר בדא"ח ובפרט בלקו"ת אשר הענינים הלא טובים הכתובים בפ' בחקתי ופ' תבא הם באמת ברכות, הנה עד"ז הוא ג"כ בענין הברייתא דסוף מס' סוטה, ומהענינים אשר שם, דבעקבתא דמשיחא חוצפא יסגי כו' נערים פני זקנים ילבינו, בת קמה באמה וכו', אשר בעבודת השם הוא, שמבלי הבט על החשבון שלו במעמדו ומצבו וגם בנוגע ענינים הפשוטים דמחדו"מ, הנה יש לו הרוחב (די ברייטקייט) שנעשה למשפיע מעורר ומורה דרך בסביבתו לא רק בנוגע לדינים וכו' אלא גם בדרכי החסידות והנהגתם ולא רק בנוגע ללמוד נגלה דתורה אלא גם בנוגע ללימוד נסתר דתורה ורזין דרזין - אשר ג"כ נכלל ונתבאר בתורת החסידות, ולא עוד אלא שגם אלה שקנו חכמה זו תורה אבל עד עתה לא זכו עדיין למאור שבתורה זוהי תורת החסידות, והוא עצמו עדיין נער וכו' הנה נערים פני זקנים ילבינו, ולא עוד אלא שבביתו עצמו, הנה אם מאיזה סיבה שתהי' נהגו קולא באיזה ענינים מפני תנאי החיים לפנים, הנה בת קמה באמה וכלה בחמותה ונוהגים עצמן כדבעי גם בענינים אלו מבלי התחשב עם הנהגות אמן וחמותן עד עתה, וסו"ס הנה גם האמהות והחמות יתנהגו כמותן וד"ל. והשי"ת יזכנו בעגלא דידן שנראה בעיני בשר איך שיהפוך ה"א לך את הקללה לברכה כי אהבך ה"א.

בברכת חנוכה שמח.

נ"ב. מוסג"פ קטע ממכתבי בלשון אנגלית אשר בטח ישתמשו בו באופן המתאים.

ישעיה פרק נג א־ו

א מִי הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ וּזְרוֹעַ יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָה: ב וַיַּעַל כַּיּוֹנֵק לְפָנָיו וְכַשֹּׁרֶשׁ מֵאֶרֶץ צִיָּה לֹא־תֹאַר
לוֹ וְלֹא הָדָר וְנִרְאֵהוּ וְלֹא־מַרְאֶה וְנֶחְמְדֵהוּ: ג נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים אִישׁ מַכְאֹבוֹת וִידוּעַ חֹלִי וּכְמַסְתִּר
פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְזֶה וְלֹא חֲשַׁבְנֵהוּ: ד אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנֻהוּ נָגוּעַ מֻכֵּה
אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה: ה וְהוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ מְדֻכָּא מֵעֲוֹנֹתֵינוּ מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבַחֲבֻרָתוֹ נִרְפָּא־לָנוּ:
ו כֻּלָּנוּ כַּצֹּאן תָּעִינוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנִינוּ וַיהוָה הִפְגִּיעַ בּוֹ אֵת עֲוֹן כֻּלָּנוּ:

רש"י

(א) מי האמין לשמועתינו. כן יאמרו העכו"ם איש לרעהו אילו היינו שומעים מפי אחרים מה שאנו רואים אין להאמין: וזרוע ה'. כזאת בגדולה והוד על מי נגלת' עד הנה: (ב) ויעל כיונק לפניו. העם הזה לפני בא לו הגדולה הזאת עם שפל היה מאד ועלה מאליו כיונק מיונקת האילנות: וכשורש. עלה מארץ ציה: לא תאר. היה לו מתחלה ולא הדר: ונראהו ולא מראה ונחמדהו. וכשראינוהו מתחלה באין מראה היאך נחמדהו, ונחמדהו תמוה הוא: (ג) נבזה וחדל אישים. היה, כן דרך הנביא הזה מזכיר כל ישראל כאיש אחד אל תירא עבדי יעקב ואף כאן הנה ישכיל עבדי בבית יעקב אמר ישכיל ל' הצלחה הוא כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א יח): וכמסתיר פנים ממנו. מרוב בשתם ושפלותם היו כמסתיר פנים ממנו חבושי פנים בטמון כדי שלא נראה אותם כאדם מנוגע שמסתיר פניו וירא מהביט: (ד) אכן חליינו הוא נשא. אכן ל' אבל בכל מקום אבל עתה אנו רואים שלא מחמת שפלותו בא לו אלא מיוסר היה ביסורין: ואנחנו חשבנוהו. אנו היינו סבורים שהוא שנאוי למקום והוא לא היה כן אלא מחולל היה מפשעינו ומדוכא מעונותינו: (ה) מוסר שלומינו עליו. באו עליו יסורי השלום שהיה לנו שהוא היה מיוסר להיות שלום לכל העולם: (ו) כולנו כצאן תעינו. עתה נגלה: הפגיע בו. נעתר על ידו ונתרצה על עון כולנו שלא החרי' עולמו, הפגי' אשפריאי"ר בלע"ז ל' תחינה:

מצודת דוד

(א) מי האמין לשמועתנו. אז יאמרו בגוים עד הנה לא ראינו הדבר בעינינו מי מכולנו האמין אל השמועה אשר שמענו ממרבית הגדולה והממשלה הבאה לישראל: וזרוע ה'. חוזק כח זרוע ה' בעבור מי נגלתה מימות עולם לשנאמין שגילה זרוע עוזו בעבור ישראל: (ב) ויעל כיונק לפניו. לפני בא לו הגדולה ההוא עלה כענף היוצא מן האילן שאין לו יניקה מן הקרקע אלא מן האילן, רצה לומר לא היה לו השפעה אחרת: כשורש מארץ ציה. ר"ל מעט ההשפעה שהיה לו מעצמו כלה ואבד במעט זמן כשורש היוצא מארץ ציה ושממה מבלי לחלוחית מים שחיש מהר ימולל ויבש: לא תואר לו ולא הדר. ר"ל ההשפעה לא היתה שלימה ומהודרת כשורש היוצא מארץ ציה שאין לו לא תואר ולא הדר: ונראהו ולא מראה. וכאשר הסתכלנו בו לא מצאנו בו מראה מפואר שנחמדהו על ידו ר"ל לא מצאנו בו לא גבורה ולא אמצות הלב לחמדו בעבורה ולזה היינו מתעבים אותו: (ג) נבזה וחדל אישים. על כי היה נבזה בעיני כל והיה חדל מאנשים כי לא היה מי מהעכו"ם מתחבר עמו לגודל שפלותו והיה בעל מכאובות וידוע ומוחזק לכל כבעל חליים ולא היינו יכולים לראות בפניו כאילו הסתיר פניו ממנו לבל ראותו ר"ל שהיה בכל עת מעונה בגלות וביסורין ובשפלות עד שהיינו ממאסים להסתכל בפניו: נבזה ולא חשבנוהו. ר"ל לכן היה נבזה בעינינו ולא היינו מחשיבים אותו כי אמרנו יד ה' עשתה זאת כי מאס בו: (ד) אכן חליינו הוא נשא. אבל באמת לא מאס בו ה' כי כל חלי וכל מכאוב אשר סבל הכל בא מפאת עצמינו מה שהיינו מחליאים ומכאיבים אותו ברוע בחירתנו: ואנחנו חשבנוהו. אבל אנחנו טעינו וחשבנו אותו לנגוע ומוכה מאלהים כי מאס בו ועל ידו הוא מעונה ביסורים: (ה) והוא מחולל מפשעינו. האמת שהוא מה' אבל לא באה בעבור מאסו בו ברוע מעלליו אך בעבור פשעינו נתמלא חלחלה להיות פשעי כל העכו"ם מתכפרים בהיסורין הבאים עליו: מדוכא מעונותינו. כפל הדבר במ"ש: מוסר שלומנו עליו. היסורין הראויים לבוא עלינו למרק העון להתמיד שלומנו הנה באו עליו: ובחבורתו. עם החבורה שבא עליו נרפא לנו נגעי העון כי בזה נתכפרו והלכו להם והוא כפל ענין במ"ש: (ו) כולנו כצאן תעינו. ר"ל כי כן היה בידינו עון רב כי כולנו תעינו מדרך האמת והישר כדרך הצאן כשאחת מהן תועה מהדרך כולן נמשכות אחריה ותועות עמה ור"ל ולפי שאבותינו תעו מדרך האמת לזה נמשכנו גם אנחנו אחריהם: איש לדרכו פנינו. ר"ל והלואי היינו כהצאן הזה שרחילא בתר רחילא אזלא בדרך המוטעה אבל אנחנו לא כן היינו אלא כל אחד פנה לדרכו לא ראי זה כראי זה וכולם מקולקלים וא"כ יש בידינו עון רב: וה' הפגיע בו. המקום הפגיע בו עם העון של כולנו ר"ל העון שלנו הוא המכה בו ומייסרו בגזירת המקום:

מצודת ציון

(א) על מי. בעבור מי: נגלתה. מלשון גלוי: (ב) כיונק. ענף רך היוצא מהאילן כמו ראש יונקותיו (יחזקאל יז): ציה. שממה ויבשה: הדר. ענין יופי: ונהמדהו. הוי"ו היא במקום שי"ן וכן ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו לי תרומה: (ג) וחדל. ענין מניעה: אישים. אנשים: (ד) נשא. מלשון משא וסבל: נגוע. ענין חלשות וכשלון וכן וינגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח): ומעונה. מלשון עינוי: (ה) והוא. הוי"ו הוא במקום או: מחולל. מלשון חיל וחלחלה: מדוכא. ענין שבר וכתיתה: מוסר. מלשון יסורין: שלומינו. מל' שלום: בחבורתו. מלשון חבורה ומכה: (ו) תעינו. מלשון תועה: פנינו. מל' פניה: הפגיע. ר"ל הפגיש בו לרעה להכותו וכן גש ופגע בו (ש"ב א):

איוב פרק לו יח־כה

יח כִּי־חֵמָה פֶּן־יְסִיתְךָ בְסֶפֶק וְרֹב־כֹּפֶר אַל־יַטֶּךָּ: יט הֲיַעַרְךָ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר וְכֹל מַאֲמַצֵּי־כֹחַ:
כ אַל־תִּשְׁאַף הַלַּיְלָה לַעֲלוֹת עַמִּים תַּחְתָּם: כא הִשָּׁמֶר אַל־תֵּפֶן אֶל־אָוֶן כִּי־עַל־זֶה בָּחַרְתָּ מֵעֹנִי:
כב הֵן־אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה: כג מִי־פָקַד עָלָיו דַּרְכּוֹ וּמִי־אָמַר פָּעַלְתָּ עַוְלָה: כד זְכֹר
כִּי־תַשְׂגִּיא פָּעֳלוֹ אֲשֶׁר שֹׁרְרוּ אֲנָשִׁים: כה כָּל־אָדָם חָזוּ־בוֹ אֱנוֹשׁ יַבִּיט מֵרָחוֹק:

רש"י

(יח) כי חמה. גדולה תהיה: **פן יסיתך.** יצרך לדבר דברים: **בשפק.** בשפק זה אשר תשפק ותרב אמריך לאל ומאחר שתעלה החמה רב ממון אל יטך ממנה: **(יט) היערוך שועך לא בצר.** וכי באתה לערוך צעקה שלא תבואך שום צרה ושום מאמצי כח לאונסך אם כן במה יגבה את חובו: **(כ) אל תשאף הלילה.** כלומר ואין לך לבחור בייסורים אחרים אל תשאף ותתאוה הלילה שבא לאמרפל למצרים ולסנחריב לסלק עמים מן העולם כשהם תחתם במקומם בשלוה כי הם אבדו בעולם הזה ובעולם הבא: **לעלות.** כמו אל תעלני בחצי ימי (תהלים קב) כעלות גדיש בעתו: **(כא) השמר אל תפן אל און.** לדון ולומר היה לו לשפטני ביסורי עניות: **כי על זה בחרת מעוני.** כי על הייסורין הללו יש לבחור יותר מעניות אדם שנהגו בו כבוד ולמוד בעושר כל ימיו ויעמוד על המקח ואין לו דמים ובוש ושב לביתו בפחי נפש וא"ת איוב עני היה עם הייסורין לא מצינו שאיבד אלא בהמותיו אבל לא כסף וזהב ואפילו איבד בהמותיו עם כסף וזהב טוב לו להיות עני וחולה מהיות תמים והולך בשווקים ואין בידו כלום וכן מפורש במדרש רבי תנחומא מן המקרא הזה כי נוחין היו יסורי איוב מיסורי עניות וכן באגדות הגמרא: **(כב) הן אל ישגיב בכחו.** מתוך שכחו גדול ואין להנצל מפניו: לפיכך אין כמוהו מורה. כשמורה לחוטא לשוב אליו מתרה קודם מכה לפי שהוא יודע שאין יכול להשמר ממכתו כמו שהיה מתרה בפרעה על כל מכה ומכה הנני ממטיר כעת מחר ברד (שמות ט) והנני מביא מחר ארבה וכן כולם ובשר ודם כשרוצה להנקם מאויביו בא עליו פתאום שאם יתרה בו יחזור וינצל ממנו: **(כג) מי פקד עליו דרכו.** יצוה עליו מעולם את הדרך הזה תלך: **(כד) זכור.** דרכיו ובהזכירך תשגיא מאליך שבח פועל מדותיו: **אשר שררו אנשים.** אשר ראו אנשים כמו (במדבר כד) אשורנו ולא קרוב: **(כה) חזו בו.** בפעלו: **מרחוק.** מיצירת עולם עד עכשיו:

מצודת דוד

(יח) כי חמה. כי חמת ה' חלה עליך ליסרך לשמרך כי פן יסיתך יצרך לבעט במקום בעבור די ספוק צרכך כענין שנאמר וישמן ישרון ויבעט (דברים לב) וכשתהיה ניסת לו ותהיה נשרש בחטא אז אף רב כופר לא יטך מדין גיהנם ר"ל אף בהרבה יסורים לא יהיה פדיון להנצל מדין גיהנם וא"כ מאד טוב לך היסורים כי עתה תהיה נשמר מן היצה"ר: **(יט) היערוך.** וכי יהיה שררתך ערוך ומתוקן מבלי תקדים לה צרה וכל אמיץ כח ותוקף יסורים כי הלא אם תתמיד הטובה תבעט במקום מרוב כל ותאבד עדי עד: **(כ) אל תשאף.** אל תתאוה צרה חשוכה כלילה אשר באה על העכו"ם להסתלק מן העולם במקומם אשר ישבו בהן והם דור המבול וסדום וחברותיה שבעטו במקום מרוב טובה ונאבדו במקומם ור"ל אל תתאוה לשבת בשלוה בהתמד מבלי שבט אלוה כי פן תאבד כמו העכו"ם האלה: **(כא) השמר.** לזאת השמר מעתה ואל תפנה אל און להרשיע דין שמים כי עד הנה בחרת על זה האון יותר מן ההכנעה למול המקום לומר שהדין עמו מעתה אל תוסיף לעשות כזאת: **(כב) הן אל וגו'.** מדוע לא תכניע עצמך למולו הלא בכחו הרב יחזק וירומם את אשר ישר בעיניו אף אין מי כמוהו משליך בשפל המצב את מי שירצה והכל בידו להרע או להיטיב: **(כג) מי פקד.** מי צוה עליו דרכו ללמדו מה יעשה ומי אמר לו פעלת עולה לא כבשר ודם שיש לו יועצים ללמדו מה יעשה וכשעושה מה בלבו יקרה לפעמים אשר יאמרו לו פעלת עולה וא"כ הואיל ואין לו ערך ודמיון מה זה לא תכניע למולו: **(כד) זכור.** תן דעתך לזכור מעשיו כי בעצמך תגדיל פעלו אשר ראו אנשים ר"ל הידועות והנגלות לכל מגודל השגחתו מלבד הנעלמות והנסתרות אשר לא נדע: **(כה) כל אדם חזו בו.** הנה כל בני אדם רואים המה בסיבתו כי הוא יוצר עין כל אדם והלא האנוש לפי ערכו יביט מרחוק ואיך תחשוב שהמקום לא יראה מה שנעשה בארץ וכענין שנאמר היוצר עין הלא יביט (תהלים צד):

מצודת ציון

(יח) בשפק. כמו בספק בסמ"ך וענינו די הספיק והצורך: **כופר.** מל' פדיון כמו אם כופר יושת עליו (שמות כא): **(יט) שועך.** מל' שוע ונדיב ושררה: **מאמצי.** מל' אומץ וחוזק: **(כ) תשאף.** ענין תאוה וחשק כמו כעבד ישאף צל (לעיל ז): **לעלות.** ענין סילוק, כמו כעלות גדיש בעתו (לעיל ה): **(כא) מעוני.** ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י): **(כב) מורה.** משליך, כמו ירה בים (שם טז): **(כג) דרכו.** הנהגתו: **(כד) תשגיא.** תגדיל כמו כארז בלבנון ישגה (תהלים צב): **שוררו.** ראו, כמו ישור שחקים (לעיל לה): **(כה) חזו.** ראו, כמו בלעדי אחוה (לעיל לד):

ב יָרְדוּ לַצְּמָחִין, אֲבָל לֹא יָרְדוּ לָאִילָן, לָאִילָן וְלֹא לַצְּמָחִים, לָזֶה וְלָזֶה אֲבָל לֹא לַבּוֹרוֹת לַשִּׂיחִין וְלַמְּעָרוֹת — מַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן מִיָּד.

ג וְכֵן עִיר שֶׁלֹּא יָרְדוּ עָלֶיהָ גְּשָׁמִים, כַּכָּתוּב (עמוס ד, ז): "וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר, חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר" וְגוֹ', אוֹתָהּ הָעִיר מִתְעַנָּה וּמַתְרַעַת, וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ מִתְעַנּוֹת וְלֹא מַתְרִיעוֹת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מַתְרִיעוֹת וְלֹא מִתְעַנּוֹת.

ד וְכֵן עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דֶּבֶר אוֹ מַפֹּלֶת — אוֹתָהּ הָעִיר מִתְעַנָּה וּמַתְרַעַת; וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ מִתְעַנּוֹת וְלֹא מַתְרִיעוֹת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מַתְרִיעוֹת וְלֹא מִתְעַנּוֹת. אֵיזֶהוּ דֶּבֶר? עִיר הַמּוֹצִיאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלִי, וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה — הֲרֵי זֶה דֶּבֶר; פָּחוֹת מִכָּאן — אֵין זֶה דֶּבֶר.

ה עַל אֵלּוּ מַתְרִיעִין בְּכָל מָקוֹם: עַל הַשִּׁדָּפוֹן וְעַל הַיֵּרָקוֹן, עַל הָאַרְבֶּה וְעַל הַחָסִיל וְעַל חַיָּה רָעָה וְעַל הַחֶרֶב. מַתְרִיעִין עָלֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַכָּה מְהַלֶּכֶת.

ו מַעֲשֶׂה שֶׁיָּרְדוּ זְקֵנִים מִירוּשָׁלַיִם לְעָרֵיהֶם, וְגָזְרוּ תַּעֲנִית עַל שֶׁנִּרְאָה כִּמְלֹא פִּי תַנּוּר שִׁדָּפוֹן בְּאַשְׁקְלוֹן. וְעוֹד גָּזְרוּ תַּעֲנִית, עַל שֶׁאָכְלוּ זְאֵבִים שְׁנֵי תִינוֹקוֹת בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לֹא עַל שֶׁאָכְלוּ אֶלָּא עַל שֶׁנִּרְאוּ.

פירוש ברטנורא

ב **ירדו לצמחים ולא לאילן.** כגון שירדו בנחת, שזה יפה לצמחים ולעשבים ואינו מועיל לאילנות: **לאילן ולא לצמחים.** שירדו בכח: **לבורות שיחין ומערות.** שמכניסין בהן מים לשתות:

ג **וכל סביבותיה מתענות.** שאותה העיר שלא ירדו בה גשמים תלך לקנות תבואה בעיר שירדו בה ויהיה רעב:

ד **מפולת.** שחומותיה הבריאות נופלות. אבל רעועות אין זו מפולת:

ה **בכל מקום.** ואפילו הערים הרחוקות ממנה הרבה, כדמפרש טעמא בסיפא מפני שהיא מכה מהלכת: **שדפון.** רוח שמפסיד את התבואה ומתרוקנת מן הזרע: **ירקון.** תבואה שהכסיפו פניה. ויש מפרשים ירקון חולי שהופך פני אדם כמראה ירק השדה: **ועל חיה רעה.** שנראית ביום בישוב: **ועל החרב.** חיילות העוברות ממקום למקום, ואע"פ שאינם באים להלחם עם אותה העיר:

ו **לעריהן.** לארץ ישראל: **כמלוא פי תנור.** שלקתה בשדפון כל כך תבואה שהיה ראוי לעשות ממנה פת למלאות [פי] התנור: **באשקלון.** בארץ פלשתים:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ב

יָרְדוּ – גשמים, **לַצְּמָחִין** – כגון שירדו מעט מעט, בנחת, שיפים הם לצמחים, **אֲבָל לֹא יָרְדוּ לָאִילָן** – שאין הגשמים הללו מועילים לאילן, הואיל ואינם נכנסים בעומק הארץ; **לָאִילָן** – או שירדו גשמים בשטף גדול, שמועילים הם לאילנות, **וְלֹא לַצְּמָחִים** – אבל אינם מועילים לצמחים; **לָזֶה וְלָזֶה** – ירדו גשמים המועילים לצמחים ולאילנות, **אֲבָל לֹא לַבּוֹרוֹת לַשִּׂיחִין וְלַמְּעָרוֹת** – שלא היו מספיקים כדי למלא הבורות שכונסים בהם מים לשתיה, **מַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן מִיָּד** – מתענים ומתריעים בשופרות מיד, כמו שבארנו במשנה הקודמת.

באור משנה ג

וְכֵן עִיר שֶׁלֹּא יָרְדוּ עָלֶיהָ גְּשָׁמִים – ובסביבותיה ירדו גשמים, מה שמוכיח שדבר זה בא בגזירתו של הקב"ה ולא במנהגו של עולם (הר"ן), **כַּכָּתוּב: "וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר, חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר** וחלקה אשר לא תמטיר עליה תיבש", **אוֹתָהּ הָעִיר מִתְעַנָּה וּמַתְרַעַת** – בשופרות מיד, **וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ מִתְעַנּוֹת** – כדי להשתתף בצרת העיר השכנה (המאירי), ויש מפרשים, מפני שאותה העיר תלך לקנות תבואה בערים הסמוכות ויהיה רעב על ידי כך (רש"י; ברטנורא), **וְלֹא מַתְרִיעוֹת** – אבל אינן תוקעות בשופרות. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מַתְרִיעוֹת** – מתפללות ותוקעות בשופרות, כדי לעורר רחמי ה', **וְלֹא מִתְעַנּוֹת** – כמו שנוהגים בראש השנה, שתוקעים בשופר ואין מתענים.

יום שני

באור משנה ד

וְכֵן עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דֶּבֶר אוֹ מַפֹּלֶת – שבתיה נופלים מחמת רעידת אדמה, **אוֹתָהּ הָעִיר מִתְעַנָּה וּמַתְרַעַת; וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ מִתְעַנּוֹת וְלֹא מַתְרִיעוֹת** – כמו ביום הכיפורים שמתענים בו ואין מתריעים (ירושלמי). **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מַתְרִיעוֹת** – בשופר, **וְלֹא מִתְעַנּוֹת** – כמו בראש השנה. **אֵיזֶהוּ דֶּבֶר? עִיר הַמּוֹצִיאָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלִי** – כלומר שיש בה חמש מאות גברים, חוץ מנשים וקטנים וזקנים, **וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה** – שכל יום מת אחד, **הֲרֵי זֶה דֶּבֶר** – ששנינו לעיל שאותה העיר מתענה ומתרעת עליו, **פָּחוֹת מִכָּאן** – שיצאו ממנה שני מתים בשלשה ימים, או שלשה מתים בשני ימים (ברייתא בגמרא), **אֵין זֶה דֶּבֶר** – אלא מקרה בלבד.

באור משנה ה

עַל אֵלּוּ – הצרות המפורטות להלן, **מַתְרִיעִין** – מתענים ותוקעים בשופרות, **בְּכָל מָקוֹם** – אפילו במקומות הרחוקים: **עַל הַשִּׁדָּפוֹן** – התייבשות התבואה על ידי רוח קדים או שרב, **וְעַל הַיֵּרָקוֹן** – מחלת התבואה, שהיא מוריקה-מצהיבה ונכמשת, **עַל הָאַרְבֶּה וְעַל הֶחָסִיל** – המשחיתים את התבואה והפירות, **וְעַל חַיָּה רָעָה** – שנראית ביום במקום ישוב וטורפת בני אדם, **וְעַל הַחֶרֶב** – גייסות העוברים ממקום למקום, ואפילו אינם באים להילחם על אותה העיר, אלא עוברים דרכה לעיר אחרת (גמרא); על כל אחת מאלו – **מַתְרִיעִין עָלֶיהָ** – מתענים ותוקעים בשופרות, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַכָּה מְהַלֶּכֶת** – צרה ההולכת ומתפשטת ממקום למקום, ויש בה סכנה לארץ כולה.

יום שלישי

באור משנה ו

מַעֲשֶׂה שֶׁיָּרְדוּ זְקֵנִים – חכמים – **מִירוּשָׁלַיִם לְעָרֵיהֶם, וְגָזְרוּ תַּעֲנִית עַל שֶׁנִּרְאָה כִּמְלֹא פִּי תַנּוּר שִׁדָּפוֹן** – תבואה שדופה כשיעור הראוי לעשות ממנה פת למלא את פי התנור, **בְּאַשְׁקְלוֹן** – בארץ פלשתים (עיר הסמוכה לגבולה הדרומי של ארץ ישראל). **וְעוֹד גָּזְרוּ תַּעֲנִית, עַל שֶׁאָכְלוּ זְאֵבִים שְׁנֵי תִינוֹקוֹת בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן** – לפי שחיה רעה מכה מהלכת היא, כמו ששנינו במשנה הקודמת. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לֹא עַל שֶׁאָכְלוּ** – זאבים את שני תינוקות, **אֶלָּא עַל שֶׁנִּרְאוּ** – הזאבים בעיר, גזרו הזקנים תענית.

ז עַל אֵלּוּ מַתְרִיעִין בַּשַּׁבָּת: עַל עִיר שֶׁהִקִּיפוּהָ גּוֹיִם אוֹ נָהָר, וְעַל סְפִינָה הַמִּטְרָפֶת בַּיָּם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לְעֶזְרָה וְלֹא לִצְעָקָה. שִׁמְעוֹן הַתֵּימָנִי אוֹמֵר: אַף עַל הַדֶּבֶר. וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים.

ח עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָּבֹא עַל הַצִּבּוּר, מַתְרִיעִין עָלֶיהָ; חוּץ מֵרֹב גְּשָׁמִים. מַעֲשֶׂה שֶׁאָמְרוּ לוֹ לְחוֹנִי הַמְּעַגֵּל: הִתְפַּלֵּל שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים. אָמַר לָהֶם: צְאוּ וְהַכְנִיסוּ תַּנּוּרֵי פְסָחִים, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִמּוֹקוּ. הִתְפַּלֵּל, וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים. מֶה עָשָׂה? עָג עוּגָה וְעָמַד בְּתוֹכָהּ, וְאָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בָּנֶיךָ שָׂמוּ פָנַיהֶם עָלַי, שֶׁאֲנִי כְּבֶן בַּיִת לְפָנֶיךָ. נִשְׁבַּע אֲנִי בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל, שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן, עַד שֶׁתְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ. הִתְחִילוּ גְּשָׁמִים מְנַטְּפִין. אָמַר: לֹא כָּךְ שָׁאַלְתִּי, אֶלָּא גְּשָׁמֵי בוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת. הִתְחִילוּ לֵירֵד בְּזַעַף. אָמַר: לֹא כָּךְ שָׁאַלְתִּי, אֶלָּא גְּשָׁמֵי רָצוֹן, בְּרָכָה וּנְדָבָה. יָרְדוּ כְּתִקְנָן, עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִירוּשָׁלַיִם לְהַר הַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ: כְּשֵׁם שֶׁהִתְפַּלַּלְתָּ עֲלֵיהֶם שֶׁיֵּרְדוּ, כָּךְ הִתְפַּלֵּל שֶׁיֵּלְכוּ לָהֶן. אָמַר לָהֶן: צְאוּ וּרְאוּ אִם נִמְחֵית אֶבֶן הַטּוֹעִים. בָּאוּ וּרְאוּ אִם נִמְחֵית אֶבֶן הַטּוֹעִים. שָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח: אִלְמְלֵא

פירוש ברטנורא

ועל שאכלו זאבים. דהיא חיה רעה ומכה מהלכת היא: **על שנראה.** באו בעיר:

ז המטרפת. מתחבטת ומשתברת, כמו ביצה הטרופה בקערה: **לעזרה.** לקבץ את העם שיבואו לעזור ולהושיע. והלכה שאין תוקעים עליהם בשופר או בחצוצרות בשבת אא"כ הוצרכו לתקוע לקבץ את העם, אבל מתענים וזועקים ומתחננים עליהם בשבת: **שמעון התימני.** מתמנת היה: **אף על הדבר.** מתריעין בשבת: **ולא הודו לו חכמים.** להתריע על הדבר בשבת. אבל בחול מתריעין:

ח חוץ מרוב גשמים. לא שירדו הרבה כל כך שמקלקלין את התבואה, אלא שכבר ירדו הרבה שאין צריכין להן עוד והן לטורח על בני אדם: **תנורי פסחים.** של חרס הם ומטלטלין ממקום למקום: **שלא ימוקו.** בגשמים: **עג עוגה.** רשם בקרקע רושם עגול כעין עוגה: **גשמי בורות.** גשמים בשופע למלאות בורות: **אם נמחית.** אם כולה מכוסה במים: **אבן טועים.** אבן היתה בירושלים שכל מי שמוצא מציאה היה עומד עליה ומכריז מציאה מצאתי, ובאין בעליה

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ז

"אין גוזרין תעניות על הציבור לא בשבתות ולא בימים טובים. וכן אין תוקעין בהן לא בשופר ולא בחצוצרות, ולא זועקים ומתחננים בהם בתפילה" (רמב"ם הל' תעניות א, ו). – משנתנו באה ללמד, על אילו צרות מתריעים אפילו בשבת.

עַל אֵלּוּ מַתְרִיעִין בַּשַּׁבָּת: עַל עִיר שֶׁהִקִּיפוּהָ גּוֹיִם – ששמו עליה מצור, **אוֹ נָהָר** – שעלה על גדותיו ויש חשש שישטוף את העיר, **וְעַל סְפִינָה הַמִּטְרָפֶת בַּיָּם** – המתנדנדת מחמת סערה שקמה בים והיא עומדת להישבר. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לְעֶזְרָה** – מתריעים בשבת להחיש אנשים לעזרה, **וְלֹא לִצְעָקָה** – בתפילה. בגמרא מבואר (**תענית יד, א**), שאין כוונת משנתנו שמתריעין בשופרות (כמו שבארנו במשניות הקודמות), לפי שאסור לתקוע בשבת, אלא הכוונה היא, בדברי תנא קמא, שמתריעים בתפילת "עננו". ורבי יוסי סובר, שצועקים לבני אדם שיבואו לעזרה, ואין מרבים בצעקה של תפילה, כלומר שאין אומרים תחינות בשבת, לפי שאין אנו בטוחים כל כך שתועיל תפילתנו לצעוק על הצרות הללו בשבת (**רש"י; המאירי; "תפארת ישראל"**). כן לענין תענית יש מפרשים, שאף על פי שלשון "מתריעין" בכל מקום פירושה בתענית, מכל מקום ההתרעה שבמשנתנו בלא תענית היא, לפי שאסור להתענות בשבת (**הר"ן**). אבל הרמב"ם כותב (**הל' תעניות א, ו**), שמתענין על הדברים הללו בשבת וזועקין ומתחננים עליהם בתפילה (ועיין "תוספות יום טוב" שיש משמיטים מדברי הרמב"ם תיבת "מתענין"). ויש שפירשו (כפי שמובא בהמאירי) שאף לשון "מתריעים" שבמשנתנו משמעו תקיעה בשופר, וסובר תנא קמא, שמותר לתקוע על דברים אלו אף בשבת, ורבי יוסי לא התיר בתקיעה אלא לקבץ את העם לעזרה, אבל לא לצעקה בתפילה. (ברס. מסקנת המאירי היא, שפירוש ראשון עיקר). **שִׁמְעוֹן הַתֵּימָנִי אוֹמֵר: אַף עַל הַדֶּבֶר** – מתריעים בשבת, **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים** – לא הסכימו לדעתו. אבל בחול מודים חכמים שמתריעים (**ברטנורא**). ויש מפרשים, שלדעת חכמים אין מתריעים על הדבר כל עיקר (**רמב"ם; ועיין "תוספות יום טוב"**).

יום רביעי

באור משנה ח

עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָּבֹא עַל הַצִּבּוּר – כלומר שתבוא על הציבור, ונקטה המשנה "שלא תבוא" לשון נקיה, **מַתְרִיעִין עָלֶיהָ** – מתענים ותוקעים בשופר, **חוּץ מֵרֹב גְּשָׁמִים** – שיורדים גשמים יותר מן הצורך, אף על פי שבני אדם סובלים מהם, מכל מקום אין מתריעים עליהם, לפי שהגשמים בכללם הם ברכה וטובה לאדם, ואין מתפללים על רוב טובה. **מַעֲשֶׂה שֶׁאָמְרוּ לוֹ לְחוֹנִי הַמְּעַגֵּל: הִתְפַּלֵּל שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים. אָמַר לָהֶם: צְאוּ וְהַכְנִיסוּ תַּנּוּרֵי פְסָחִים** – שהיו עומדים בחצרות, וצולים בהם את קרבנות הפסח; וכיון שהיו של חרס, אמר שיכניסום לבית, **בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִמּוֹקוּ** – שלא יתמסמסו בגשמים, שבטוח היה שירדו גשמים סמוך לתפילתו (**המאירי**). **הִתְפַּלֵּל, וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים. מֶה עָשָׂה? עָג עוּגָה וְעָמַד בְּתוֹכָהּ** – עשה עיגול בקרקע ועמד בתוכו, **וְאָמַר לְפָנָיו** – לפני הקב"ה: **רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בָּנֶיךָ שָׂמוּ פָנֵיהֶם עָלַי, שֶׁאֲנִי כְּבֶן בַּיִת לְפָנֶיךָ. נִשְׁבַּע אֲנִי בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל, שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן, עַד שֶׁתְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ. הִתְחִילוּ גְּשָׁמִים מְנַטְּפִין** – לרדת טפות טפות. **אָמַר** – חוני המעגל: **לֹא כָּךְ שָׁאַלְתִּי, אֶלָּא גְּשָׁמֵי בוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת** – גשמים מרובים שיהא בהם כדי למלא את הבורות. **הִתְחִילוּ לֵירֵד בְּזַעַף** – בסער, **אָמַר** – חוני המעגל: **לֹא כָּךְ שָׁאַלְתִּי, אֶלָּא גְּשָׁמֵי רָצוֹן, בְּרָכָה וּנְדָבָה. יָרְדוּ כְּתִקְנָן, עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִירוּשָׁלַיִם לְהַר הַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים** – שהמקומות הנמוכים נשטפו מרוב הגשמים, ועלו להר הבית שהוא גבוה. **בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ: כְּשֵׁם שֶׁהִתְפַּלַּלְתָּ עֲלֵיהֶם שֶׁיֵּרְדוּ, כָּךְ הִתְפַּלֵּל שֶׁיֵּלְכוּ לָהֶן** – שיפסיקו הגשמים. **אָמַר לָהֶן: צְאוּ וּרְאוּ אִם נִמְחֵית אֶבֶן הַטּוֹעִים** – אבן גבוהה מאד היתה בירושלים, שכל מי שהיה מוצא מציאה היה עומד עליה ומכריז: "מציאה מצאתי", ובאים בעליה ונותנים סימניה ונוטלים אותה, ואותה אבן היתה נקראת "אבן הטועים" (שהטועים ומחפשים אבידתם היו באים לאבן זו). ויש גורסים: "אבן הטוען" (שטוענים שם בענין האבידות). ואמר חוני המעגל דרך גוזמא, שכל זמן שלא נמחתה אבן הטועים לא יתפללו שיפסיקו הגשמים; ויש מפרשים על פי הירושלמי, שאמר להם חוני המעגל: כשם שאי אפשר לאבן שתימחה כך אי אפשר להתפלל על רוב הטובה (**הר"ן**); וכן מובא בגמרא: אמר להם: "כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה. אף על פי כן הביאו לי פר הודאה!" הביאו לו פר הודאה, סמך שתי ידיו עליו, ואמר לפניו: "רבונו של עולם, עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינם יכולים לעמוד לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות... יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריווח בעולם". מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה... **שָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן**

חוֹנִי אַתָּה, גּוֹזֵרְנִי עָלֶיךָ נִדּוּי. אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ, שֶׁאַתָּה מִתְחַטֵּא לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְעוֹשֶׂה לְךָ רְצוֹנְךָ, כְּבֵן שֶׁהוּא מִתְחַטֵּא עַל אָבִיו וְעוֹשֶׂה לוֹ רְצוֹנוֹ. וְעָלֶיךָ הַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי כג, כה): "יִשְׂמַח־אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ".

ט הָיוּ מִתְעַנִּין וְיָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה — לֹא יַשְׁלִימוּ, לְאַחַר הָנֵץ הַחַמָּה — יַשְׁלִימוּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: קֹדֶם חֲצוֹת — לֹא יַשְׁלִימוּ, לְאַחַר חֲצוֹת — יַשְׁלִימוּ. מַעֲשֶׂה שֶׁגָּזְרוּ תַּעֲנִית בְּלוּד וְיָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים קֹדֶם חֲצוֹת. אָמַר לָהֶם רַבִּי טַרְפוֹן: צְאוּ וְאִכְלוּ וּשְׁתוּ וַעֲשׂוּ יוֹם טוֹב. וְיָצְאוּ וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְעָשׂוּ יוֹם טוֹב, וּבָאוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם וְקָרְאוּ הַלֵּל הַגָּדוֹל.

פרק רביעי

א בְּשִׁלְשָׁה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה כֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן אַרְבַּע פְּעָמִים בַּיּוֹם, בַּשַּׁחֲרִית בַּמּוּסָף וּבַמִּנְחָה וּבְנְעִילַת שְׁעָרִים — בַּתַּעֲנִיּוֹת וּבַמַּעֲמָדוֹת וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים.

פירוש ברטנורא

ונותנין סימניה ונוטלין אותה. ואותה אבן נקראת אבן טועים. ומצאתי כתוב שהיתה גבוהה מאד ולא היה אפשר שתתכסה בגשמים אא"כ בא מבול לעולם: **לנדות.** שמנדין על כבוד הרב: **מתחטא.** מתגעגע:

ט רבי אליעזר אומר קודם חצות לא ישלימו. והלכה כרבי אליעזר: **צאו אכלו ושתו.** ולא אמר להן קראו הלל הגדול תחלה, שאין קורין הלל הגדול אלא בכרם מלאה ונפש שבעה:

ד א בשלשה פרקים בשנה וכו'. הכי קאמר, בשלשה פרקים שהם תעניות ומעמדות ויוה"כ דמסיק בתר הכי, כהנים נושאין את כפיהם בכל תפלה, דהיינו שחרית מנחה ונעילה. ויש יום אחד באלו הפרקים שנושאים כפיהם ארבעה פעמים ביום, והוא יוה"כ, שיש בו תפלת מוסף. ומתניתין ר' מאיר היא, דאמר יש נשיאות כפים במנחה בתעניות ובמעמדות, דכל יומא מעמא מאי אין נשיאות כפים במנחה משום שכרות, והאידנא ליכא שכרות. ור' יוסי פליג עליה ואמר דגזרינן מנחה של תענית אטו מנחה דכל יומא. והלכה כרבי יוסי בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים דאית בהו תפלת נעילה, אבל בתעניות

משניות מבוארות – קהתי

בֶּן שֶׁטַח – לחוני המעגל: **אִלְמָלֵא חוֹנִי אַתָּה, גּוֹזֵרְנִי עָלֶיךָ נִדּוּי** – שמנדים על כבוד הרב, והוא הטיח דברים ואמר "לא כך שאלתי" (**רש"י**). ויש מפרשים, לפי שאין ראוי לצדיק להחזיק עצמו כל כך בטוח בתפילתו שיהא מדבר דרך גזירות (**המאירי**), **אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ, שֶׁאַתָּה מִתְחַטֵּא לִפְנֵי הַמָּקוֹם** – מתפנק לפני הקב"ה, **וְעוֹשֶׂה לְךָ רְצוֹנְךָ, כְּבֵן שֶׁהוּא מִתְחַטֵּא עַל אָבִיו וְעוֹשֶׂה לוֹ רְצוֹנוֹ. וְעָלֶיךָ הַכָּתוּב אוֹמֵר: "יִשְׂמַח־אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ"**.

באור משנה ט

הָיוּ מִתְעַנִּין – על הגשמים, **וְיָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים** – ביום התענית – **קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה, לֹא יַשְׁלִימוּ** – את התענית, שעדיין לא חלה עליהם התענית כשירדו הגשמים (**רש"י**), **לְאַחַר הָנֵץ הַחַמָּה** – ואם ירדו להם גשמים לאחר הנץ החמה, **יַשְׁלִימוּ** – את התענית. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: קֹדֶם חֲצוֹת** – אם ירדו להם גשמים לפני חצות היום, **לֹא יַשְׁלִימוּ** – ששעת חצות זמן אכילה הוא לרוב בני אדם, וכיון שירדו לפני חצות עדיין לא חלה עליהם התענית (**רש"י; המאירי**), **לְאַחַר חֲצוֹת** – ואם ירדו להם גשמים לאחר חצות היום, **יַשְׁלִימוּ** – את התענית. ובירושלמי מבואר הטעם "הואיל ועבר רובו של יום בקדושה". והלכה כרבי אליעזר (**רמב"ם הל' תעניות א, טז**). **מַעֲשֶׂה שֶׁגָּזְרוּ תַּעֲנִית בְּלוּד** – על הגשמים, **וְיָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים קֹדֶם חֲצוֹת** – ביום התענית, **אָמַר לָהֶם רַבִּי טַרְפוֹן** – שהיה יושב בלוד: **צְאוּ וְאִכְלוּ וּשְׁתוּ וַעֲשׂוּ יוֹם טוֹב. וְיָצְאוּ וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְעָשׂוּ יוֹם טוֹב, וּבָאוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם** – לבית הכנסת, **וְקָרְאוּ הַלֵּל הַגָּדוֹל** – מזמור "הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו; הודו לא־להי הא־להים כי לעולם חסדו" (**תהלים קלו**), משום שכתוב בו: "נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו". בגמרא מבואר הטעם, שלא קראו קודם האכילה, לפי שאין אומרים הלל הגדול אלא בנפש שבעה ובכרס מלאה.

יש סוברים, שהוא הדין בתענית על צרות אחרות, שאם עברו קודם חצות לא ישלימו. ברם, אין דין זה נוהג אלא בתעניות של ציבור, שאין מטריחים את הציבור אלא כפי הצורך בלבד, אבל היחיד שהיה מתענה על צרה, אף על פי שעברה קודם חצות, הרי זה משלים תעניתו (רמב"ם הל' תעניות א, טו–טז; הר"ן). ויש חולקים וסוברים, שאין הבדל בין יחיד לציבור, ומכל מקום אין דין זה נוהג לדעתם אלא בתענית על הגשמים, אבל על צרות אחרות, אף על פי שעברו קודם חצות, משלימים את התענית, שאין לך צרה שאדם יכול להיות בטוח שעברה לגמרי אלא צרת גשמים, שהיא לשעתה (הראב"ד).

יום חמישי

באור משנה א

משנתנו באה ללמד דין נשיאת כפים בתענית, שכן בכל יום אין הכהנים נושאים את כפיהם אלא בתפילת שמונה עשרה של שחרית, בסיום ברכת "מודים"; ואמנם בימים שיש בהם תפילת מוסף, נושאים הכהנים את כפיהם גם בתפילת שחרית וגם בתפילת מוסף. אבל במנחה אין נשיאת כפים, גזירה שמא שתו הכהנים יין ושיכור אסור בנשיאת כפים, כמו שאמרו בגמרא (תענית כו, ב): "למה נסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר? לומר, מה נזיר אסור ביין, אף כהן מברך אסור ביין". – משנתנו באה ללמד, שביום תענית נושאים הכהנים את כפיהם אף במנחה, הואיל ואין חשש לשיכרות. כן באה המשנה ללמד, שבימים שמתפללים תפילת נעילה נושאים הכהנים את כפיהם גם בתפילה זו. ואימתי היא תפילת נעילה? בירושלמי מבואר: בזמן נעילת שערי ההיכל במקדש; ויש אומרים: בנעילת שערי שמים, שנועלין אותם לעת ערב בגמר התפילה (רש"ו). והרמב"ם כותב (הל' תפילה א, ז): "כן תיקנו תפילה אחר תפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה ביום התענית בלבד, כדי להוסיף תחינה ובקשה מפני התענית, וזו היא התפילה הנקראת תפילת נעילה, כלומר: ננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה, לפי שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה".

בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה כֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן – מברכים את העם בנשיאת כפים, **אַרְבַּע פְּעָמִים בַּיּוֹם,** והיינו **בַּשַּׁחֲרִית בַּמּוּסָף וּבַמִּנְחָה וּבְנְעִילַת שְׁעָרִים** – בתפילה שמתפללים בזמן נעילת שערים, כמו שבארנו בהקדמה למשנתנו, ומכאן נקראת היא תפילת "נעילה". ואלו הם שלשת הפרקים: **בַּתַּעֲנִיּוֹת** – של ציבור, **וּבַמַּעֲמָדוֹת** – בתפילות של אנשי המעמד, כמבואר במשנה הבאה, **וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים** – מלשון המשנה משמע שבשלשת הפרקים הללו היו ארבע התפילות – שחרית ומוסף ומנחה ונעילה, והכהנים היו נושאים את כפיהם בכל תפילה. וכן נראה מדברי הרמב"ם (**הל' כלי המקדש ו, ד**), וכן משמע בירושלמי (**ועיין "תוספות יום טוב" להלן ד, ד**). אבל בגמרא שואלים על משנתנו: תעניות ומעמדות – היש בהן מוסף? ומכאן מבארים משנתנו בדרך של "חסורי מחסרא": בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהן כל זמן שמתפללין (**היינו שחרית ומנחה ונעילה** – רש"י), ויש מהן ארבע פעמים ביום – בשחרית במוסף

ב אֵלּוּ הֵן הַמַּעֲמָדוֹת? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח, ב): "צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם, אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי"; וְכִי הֵיאָךְ קָרְבָּנוֹ שֶׁל אָדָם קָרֵב, וְהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד עַל גַּבָּיו? הִתְקִינוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת; עַל כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר הָיָה מַעֲמָד בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל כֹּהֲנִים, שֶׁל לְוִיִּם וְשֶׁל יִשְׂרְאֵלִים. הִגִּיעַ זְמַן הַמִּשְׁמָר לַעֲלוֹת, כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם עוֹלִים לִירוּשָׁלַיִם; וְיִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר, מִתְכַּנְּסִין לְעָרֵיהֶן וְקוֹרְאִין בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית.

ג וְאַנְשֵׁי הַמַּעֲמָד הָיוּ מִתְעַנִּין אַרְבָּעָה יָמִים בַּשָּׁבוּעַ, מִיּוֹם שֵׁנִי וְעַד יוֹם חֲמִישִׁי. וְלֹא הָיוּ מִתְעַנִּין עֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת; וְלֹא בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִמְּנוּחָה וְעָנֵג לִיגִיעָה וְתַעֲנִית וְיָמוּתוּ. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן — "בְּרֵאשִׁית" וְ"יְהִי רָקִיעַ". בַּשֵּׁנִי — "יְהִי רָקִיעַ" וְ"יִקָּווּ הַמַּיִם". בַּשְּׁלִישִׁי — "יִקָּווּ הַמַּיִם" וְ"יְהִי מְאֹרֹת". בָּרְבִיעִי —

פירוש ברטנורא

שאין מתפללין בהן נעילה פרשי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא, כיון דסמוך לשקיעת החמה מצלי לה, כתפלת נעילה דמיא, ומנחתא כהאי ליתא בכל יומא, הלכך לא גזרו בה: **בתעניות ובמעמדות.** הכי קאמר ואלו הן שלשה פרקים, תעניות ומעמדות ויוה"כ: **ומעמדות.** אנשי מעמד היו מתענים ארבעה ימים בשבוע:

ב אלו הן מעמדות. מה טעם קאמר, מה טעם תקנו מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל וגו': **על כל משמר ומשמר היה מעמד.** מקצת שבטי ישראל חלוקים לכ"ד חלקים, שלוחים מכל ישראל לעמוד על הקרבן עם הכהנים והלוים שבאותו משמר: **וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהם.** אותם שהיו רחוקים מירושלים ולא היו יכולים לעלות לעמוד על הקרבן במשמר שלהן, מתכנסים בבתי כנסיות בעריהן ומתענים ומתפללים וקורין בתורה בכל יום במעשה בראשית להודיע שהעולם עומד על העבודה שעושים במקדש:

ג ולא היו מתענין בע"ש מפני כבוד השבת. ואין צ"ל בשבת עצמה, ולא ביום א' מפני שהוא שלישי ליצירה, שבע"ש נברא אדם, ויום שלישי ליצירתו חלוש טפי דכתיב (בראשית ל"ד) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. אי נמי מפני שבשבת נתנה בו נשמה יתירה ולמוצאי שבת ניטלת ממנו, ואם היו מתענים

משניות מבוארות – קהתי

ובמנחה ובנעילת שערים (היינו ביום הכיפורים). ואלו הן שלשת הפרקים: בתעניות ובמעמדות וביום הכיפורים.

משנתנו היא לדעת רבי מאיר, הסובר שבתענית נושאים הכהנים את כפיהם אף במנחה, מאחר שאין חוששים לשיכרות, כמו שבארנו בהקדמה למשנתנו. אבל אין הלכה כן אלא כרבי יוסי הסובר שאפילו ביום תענית אין נשיאת כפים במנחה, שגוזרים במנחת תענית מפני המנחה של כל יום. "במה דברים אמורים? בתעניות שמתפללים בהן מנחה ונעילה, כגון צום כיפור ותענית ציבור, אבל תענית שאין בה נעילה, כגון תשעה באב ושבעה עשר בתמוז, הואיל ותפילת מנחה שלהן סמוך לשקיעת החמה, הרי נראית כנעילה, ואינה מתחלפת במנחה של כל יום, לפיכך יש בה נשיאת כפיים" (רמב"ם הל' תפילה יד, א–ב).

באור משנה ב

אגב המשנה הקודמת באה משנתנו לבאר ענין המעמדות.

אֵלּוּ הֵן הַמַּעֲמָדוֹת – מה הן המעמדות? ומה טעם הותקנו? **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** – בפרשת קרבנות התמיד: **"צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם, אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי**... תשמרו להקריב לי במועדו" – ומכאן שכל ישראל מצווים על הקרבת קרבן התמיד כל יום; **וְכִי הֵיאָךְ קָרְבָּנוֹ שֶׁל אָדָם קָרֵב, וְהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד עַל גַּבָּיו** – כלומר שמצווה על כל מי שמביא קרבן לעמוד בעזרה בשעת הקרבת קרבנו, אבל בקרבן ציבור, כקרבן תמיד או קרבן מוסף, הרי אי אפשר שיהיו כל ישראל עומדים בעזרה בשעת הקרבתו? לשם כך **הִתְקִינוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים** – שמואל ודוד (רש"י), **עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת** – כלומר שחילקו את הכהנים ואת הלויים לעשרים וארבעה משמרות כהונה ולעשרים וארבעה משמרות לווייה, וכן חילקו את הישראלים לעשרים וארבעה מעמדות; **עַל כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר הָיָה מַעֲמָד בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל כֹּהֲנִים, שֶׁל לְוִיִּם וְשֶׁל יִשְׂרְאֵלִים** – היינו כהנים בעבודתם, ולויים בשירם ובזמרם, וישראלים במעמדם, שכל שבוע היה עובד במקדש משמר אחר של כהנים ולויים, וכן מעמד אחר של ישראלים היה עומד בעזרה כשליחי כל ישראל בשעת הקרבת קרבנות הציבור. **הִגִּיעַ זְמַן הַמִּשְׁמָר לַעֲלוֹת** – לירושלים, **כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם** – ויש גורסים: כהניו ולוייו. היינו כל הכהנים וכל הלויים של אותו משמר, **עוֹלִים לִירוּשָׁלַיִם** – כמו שבארנו לעיל; כהנים לעבודתם ולויים לשירם ולזמרם, **וְיִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר** – של אותו שבוע, היינו כל אלה שלא עלו לירושלים למעמד, שכן המשמר של ישראל לא היו עולים כולם לירושלים, אלא מקצתם, אנשי המעמד, ואילו הנשארים היו **מִתְכַּנְּסִין לְעָרֵיהֶן** – ויש גורסים: בעריהן. כלומר שהיו מתאספים בבתי כנסיות בעריהם ומרבים בתפילה שיתקבלו קרבנות ישראל ברצון, **וְקוֹרְאִין** – יום יום בתורה, **בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית** – להודיע על הקשר שבין העבודה במקדש וקיום העולם, כמו שאמרו (**תענית כז, ב**): "אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ". שכל זמן שעבודת בית המקדש קיימת העולם מתברך על יושביו וגשמים יורדים בזמנם. הרמב"ם בפירושו למשנתנו כותב: "כל מי שהיה מאנשי אותו מעמד קרוב לירושלים, היה נמצא במקדש בשעת הקרבת הקרבן עם הכהנים והלויים שבאותו משמר, ומי שהיה רחוק מירושלים, היו מתכנסים בבתי כנסיות שלהם ומתפללים וקוראים במעשה בראשית" (וכן מפרש גם הרב מברטנורא). ברם, (לדעת רוב המפרשים), גם אנשי המעמד שבירושלים היו מרבים יום יום בתפילה וקוראים במעשה בראשית.

יום ששי

באור משנה ג

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה ללמד, כיצד היו נוהגים אנשי המעמד.

וְאַנְשֵׁי הַמַּעֲמָד הָיוּ מִתְעַנִּין אַרְבָּעָה יָמִים בַּשָּׁבוּעַ, מִיּוֹם שֵׁנִי וְעַד יוֹם חֲמִישִׁי – כל יום עד הערב, **וְלֹא הָיוּ מִתְעַנִּין עֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת** – שלא ייכנסו לשבת כשהם רעבים, **וְלֹא בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִמְּנוּחָה וְעָנֵג, לִיגִיעָה וְתַעֲנִית וְיָמוּתוּ** – במשנה שבירושלמי אין גורסים כל אותה פיסקה, מן "ואנשי מעמד" עד "וימותו". ומכאן ואילך מבארת משנתנו כיצד היו קוראים כל יום במעשה בראשית. **בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן** – היו קוראים: **"בְּרֵאשִׁית" וְ"יְהִי רָקִיעַ"** – היינו שתי הפרשיות הראשונות, מפסוק א' עד ח', **בַּשֵּׁנִי** – ביום השני: **"יְהִי רָקִיעַ" וְ"יִקָּווּ הַמַּיִם"** שחוזר על הפרשה השנייה ומוסיף לקרוא את הפרשה השלישית, מפסוק ו' עד י"ג; **בַּשְּׁלִישִׁי: "יִקָּווּ הַמַּיִם" וְ"יְהִי מְאֹרֹת"** – מפסוק ט' עד י"ט; **בָּרְבִיעִי: "יְהִי מְאֹרֹת" וְ"יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם"** – מפסוק י"ד עד כ"ג; **בַּחֲמִישִׁי: "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם" וְ"תּוֹצֵא הָאָרֶץ"** – מפסוק כ' עד ל"א; **בַּשִּׁשִּׁי: "תּוֹצֵא הָאָרֶץ"** – מפסוק כ"ד עד ל"א, **"וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם"** – פרק ב' פסוקים א'-ג'. **פָּרָשָׁה גְּדוֹלָה** – שיש בה יותר משלשה פסוקים, **קוֹרִין אוֹתָהּ בְּשֵׁנַיִם** – בשני אנשים, **וְהַקְּטַנָּה** – פרשה קטנה, **בְּיָחִיד** – כלומר ששלושה אנשים

"יְהִי מְאֹרֹת" וְ"יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם". בַּחֲמִישִׁי — "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם" וְ"תּוֹצֵא הָאָרֶץ". בַּשִּׁשִּׁי — "תּוֹצֵא הָאָרֶץ", "וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם". פָּרָשָׁה גְּדוֹלָה — קוֹרִין אוֹתָהּ בִּשְׁנַיִם, וְהַקְּטַנָּה — בְּיָחִיד; בַּשַּׁחֲרִית וּבַמּוּסָף. וּבַמִּנְחָה נִכְנָסִין וְקוֹרִין עַל פִּיהֶן, כְּקוֹרִין אֶת שְׁמַע. עֶרֶב שַׁבָּת בַּמִּנְחָה לֹא הָיוּ נִכְנָסִין, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת.

ד כָּל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַלֵּל — אֵין בּוֹ מַעֲמָד בַּשַּׁחֲרִית; קָרְבַּן מוּסָף — אֵין בּוֹ בַּנְּעִילָה; קָרְבַּן עֵצִים — אֵין בּוֹ בַּמִּנְחָה; דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי: כָּךְ הָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שׁוֹנֶה: קָרְבַּן מוּסָף — אֵין בּוֹ בַּמִּנְחָה; קָרְבַּן עֵצִים — אֵין בּוֹ בַּנְּעִילָה. חָזַר רַבִּי עֲקִיבָא לִהְיוֹת שׁוֹנֶה כְּבֶן עַזַּאי.

פירוש ברטנורא

ביום ראשון היו מסתכנים. ובכל יום היו אנשי מעמד מתפללין תפלת נעילה: **פרשה גדולה קורין אותה בשנים.** בפרשת בראשית לאחר שקרא הראשון ג' פסוקים חוזר השני וקורא פסוק שלישי שקרא הראשון ומשלים פרשת בראשית, והשלישי קורא יהי רקיע. בשני ראשון קורא יהי רקיע, ושנים קוראים יקוו המים, וכן כולם: **בשחרית ובמוסף כו'.** הכא מיירי בכל שאר מעמדות שהיו חוץ לירושלים שהן היו קוראין במעשה בראשית כמשפטן אפילו ביום שיש בו קרבן מוסף דהא אינהו לא טרידי. אבל המעמדות שבירושלים, ביום שיש בו קרבן מוסף לא היו קורין במוסף במעשה בראשית כדתנן לקמן קרבן מוסף אין בו במנחה, והשתא קרבן מוסף מעמד דמנחה דלאו דידיה דחי, מעמד דידיה לא כל שכן. בשחרית ובמוסף ובמנחה כו'. הכי קאמר בשחרית ובמוסף הוא דמביאין ספר תורה וקורין פרשה גדולה בשנים וקטנה ביחיד, אבל במנחה אין מביאין ספר תורה מפני טורח התענית אלא קורין על פה: **ע"ש במנחה לא היו נכנסים.** לבית הכנסת ולא היו קורין כלל, לפי שהיו טרודים לתקן צרכי שבת:

ד יום שיש בו הלל. כגון ימי חנוכה שיש בהם הלל ואין בהם מוסף. אותן שבירושלים לא היו קורין שום פרשה בשחרית, לפי שאין להם פנאי לעשות מעמדם שההלל דוחה אותה: **קרבן מוסף.** ר"ח שיש בו קרבן מוסף לא היו קורין שום פרשה בנעילה. וכ"ש שלא היו קורין פרשה במוסף עצמו ולא במנחה שהיא קודם נעילה, שקרבן מוסף היה דוחה אותם: **קרבן עצים אין בו מנחה.** כלומר יום שיש בו קרבן עצים כדלקמן ואין בו קרבן מוסף, דוחה מעמד של מנחה, אבל לא של נעילה: **כך היה ר' יהושע שונה.** קרבן עצים דוחה מעמד דנעילה, וכ"ש שדוחה מעמד דמנחה דקרבן עצי כהנים היה קרב קודם תמיד של בין הערבים, ואם דוחה מעמד של נעילה כ"ש שדוחה מעמד של מנחה הסמוך לו: **חזר ר"ע להיות שונה כדברי בן עזאי.** דקסבר קרבן מוסף מדברי תורה ודין הוא שלא ידחה אלא מעמד דמנחה, דליכא למיחש דלמא מדחי קרבן, דדברי תורה לא בעי חיזוק. אבל קרבן עצים כדברי סופרים דמי,

משניות מבוארות – קהתי

עולים לקרוא בתורה כל יום (כהן, לוי וישראל), והלכה היא שאין אדם קורא פחות משלשה פסוקים, ולכן בפרשה הראשונה שיש בה חמשה פסוקים, ראשון קורא שלשה פסוקים הראשונים, השני חוזר וקורא פסוק שלישי שקרא הראשון ומשלים את הפרשה, והשלישי קורא פרשת "יהי רקיע" שהיא שלשה פסוקים. ביום השני ראשון קורא פרשת "יהי רקיע", ושני ושלישי קוראים פרשת "יקוו המים", וכן כולם; **בַּשַּׁחֲרִית וּבַמּוּסָף** – כלומר קריאה זו מתוך ספר תורה היתה בתפילת שחרית, וכן במוסף אם אירע בהם יום שיש בו קרבן מוסף. **וּבַמִּנְחָה** – אבל במנחה אין מביאין ספר תורה, מפני טורח התענית, אלא **נִכְנָסִין** – לבית הכנסת, **וְקוֹרִין עַל פִּיהֶן** – וקוראים את קריאת היום בעל פה, **כְּקוֹרִין אֶת שְׁמַע** – כדרך שקוראים את פרשת "שמע" על פה. **עֶרֶב שַׁבָּת בַּמִּנְחָה לֹא הָיוּ נִכְנָסִין** – לבית הכנסת, לא לתפילה ולא לקריאה, **מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת** – כדי שיוכלו לעסוק בהכנת צרכי השבת.

באור משנה ד

כָּל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַלֵּל – שקוראים בו הלל (**תהלים קיג-קיח**), ואין בו קרבן מוסף, כגון בחנוכה, **אֵין בּוֹ מַעֲמָד בַּשַּׁחֲרִית** – כלומר אין אנשי המעמד אומרים בו תחינות ואין קוראים בו במעשה בראשית בתפילת שחרית, שקריאת ההלל דוחה את המעמד של שחרית. "מעמד" היינו עמידתם לתפילה ולתחינה ולקריאה בתורה (עיין רמב"ם הל' כלי המקדש ו, ה). **קָרְבַּן מוּסָף** – יום שיש בו קרבן מוסף, כגון ראש חודש, **אֵין בּוֹ בַּנְּעִילָה** – אין בו מעמד אפילו בתפילת נעילה, כמו שבארנו לעיל, וכל שכן שאין בו מעמד במוסף עצמו ובמנחה, שקרבן המוסף דוחה את המעמד של התפילות הללו. רוב המפרשים מבארים, שמשנתנו עוסקת באנשי המעמד שבירושלים, שלא היה להם פנאי לעשות מעמדם (לומר תחינות ולקרוא במעשה בראשית) מפני ההלל ומפני קרבן המוסף, אבל במשנה הקודמת מדובר בכל שאר אנשי המעמד שהיו בערי ארץ ישראל, חוץ לירושלים, ולכן שנינו שם שהיו קוראים במעשה בראשית אפילו בתפילת מוסף, ביום שיש בו קרבן מוסף. והוא הדין בשחרית אפילו ביום שיש בו הלל (**רש"י; ברטנורא; "מלאכת שלמה" בשם ר' יהונתן**). ויש סוברים, שלעניין יום שיש בו הלל אין הבדל בין אנשי המעמד שבירושלים לאלו שמחוצה לה, היינו שכל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית לא בירושלים ולא בשאר הערים. ברם, יום שיש בו קרבן מוסף במקדש (או קרבן עצים כדלהלן), אין בו מעמד לאותם שבירושלים בלבד (**הריטב"א; הרש"ש**). ויש מפרשים, שדחיית המעמד מפני ההלל ומפני קרבן המוסף אין כוונתה אלא לגבי התפילות והתחינות שהיו מרבים בהן במעמדות, שביום שיש בו הלל אין אומרים תפילות אלו במוסף, במנחה ובנעילה, לא אנשי המעמד שבירושלים ולא אותם שבשאר ערי ארץ ישראל. אבל הקריאה במעשה בראשית לא נדחתה לעולם אף בירושלים (**הראב"ד**). אמנם שיטת הרמב"ם אחרת היא לגמרי, שלדעת הרמב"ם היו במעמדות שבכל יום ארבע תפילות: שחרית ומוסף ומנחה ונעילה (כפשוטה של משנה א' בפרקנו), כלומר שבין שחרית ומנחה היתה תפילה נוספת, ועל כך שנינו במשנה הקודמת, שהיו קוראים בתורה גם בשחרית וגם במוסף, היינו באותה תפילה נוספת שבכל יום. ואילו משנתנו באה להשמיע, שביום שמקריבים קרבן מוסף, אין בו מעמד במוסף ולא במנחה ולא בנעילה. **קָרְבַּן עֵצִים** – יום שיש בו קרבן עצים ואין בו קרבן מוסף, שכן היו משפחות בישראל שהיו מנדבות עצים למערכה בימים מסוימים בשנה, כמפורט במשנה הבאה, וביום הבאת העצים היו מביאות קרבן עולת נדבה הנקרא "קרבן העצים", ועושות להן אותו יום כיום טוב; ויש סוברים, שהעצים עצמם שהביאו הוא הנקרא "קרבן העצים" (**הריטב"א; ועיין גמרא מנחות כ, ב; והרש"ש על משנתנו**); ובאה המשנה ללמד, שביום שיש בו קרבן עצים, **אֵין בּוֹ בַּמִּנְחָה** – אין בו מעמד בתפילת המנחה, אבל יש בו מעמד בנעילה. **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי** – לרבי עקיבא: **כָּךְ הָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שׁוֹנֶה: קָרְבַּן מוּסָף** – ביום שיש בו קרבן מוסף, **אֵין בּוֹ בַּמִּנְחָה** – אין בו מעמד בתפילת המנחה, וכל שכן במוסף עצמו, אבל יש בו מעמד בתפילת נעילה; **קָרְבַּן עֵצִים** – ביום שיש בו קרבן עצים, **אֵין בּוֹ בַּנְּעִילָה** – אין בו מעמד אפילו בתפילת נעילה, וכל שכן שאין בו מעמד במנחה, שכן קרבן העצים היה סמוך למנחה קודם תמיד של בין הערבים. טעם ההפרש בין קרבן מוסף לקרבן עצים מבואר בגמרא, שקרבן מוסף הואיל והוא מן התורה ואינו צריך חיזוק, לפיכך אינו דוחה אלא מעמד של מנחה שסמוך לו, אבל קרבן עצים הואיל והוא מדברי סופרים, לפיכך עשו בו חיזוק, שדוחה אפילו מעמד של נעילה (**רבנו גרשום; ברטנורא**). ויש מפרשים, שקרבן עצים אינו דוחה מעמד של מנחה אלא של נעילה בלבד,

ה זְמַן עֲצֵי כֹהֲנִים וְהָעָם — תִּשְׁעָה: בְּאֶחָד בְּנִיסָן — בְּנֵי אָרַח בֶּן יְהוּדָה; בְּעֶשְׂרִים בְּתַמּוּז — בְּנֵי דָוִד בֶּן יְהוּדָה; בַּחֲמִשָּׁה בְּאָב — בְּנֵי פַרְעֹשׁ בֶּן יְהוּדָה; בְּשִׁבְעָה בוֹ — בְּנֵי יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב; בַּעֲשָׂרָה בוֹ — בְּנֵי סְנָאָה בֶּן בִּנְיָמִין; בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בוֹ —בְּנֵי זַתּוּא בֶּן יְהוּדָה, וְעִמָּהֶם כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְכָל מִי שֶׁטָּעָה בְּשִׁבְטוֹ, וּבְנֵי גוֹנְבֵי עֵלִי, בְּנֵי קוֹצְעֵי קְצִיעוֹת. בְּעֶשְׂרִים בוֹ — בְּנֵי פַחַת מוֹאָב בֶּן יְהוּדָה; בְּעֶשְׂרִים בֶּאֱלוּל — בְּנֵי עָדִין בֶּן יְהוּדָה; בְּאֶחָד בְּטֵבֵת — שָׁבוּ בְּנֵי פַרְעֹשׁ שְׁנִיָּה. בְּאֶחָד בְּטֵבֵת לֹא הָיָה בוֹ מַעֲמָד, שֶׁהָיָה בוֹ הַלֵּל וְקָרְבַּן מוּסָף וְקָרְבַּן עֵצִים.

ו חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, וַחֲמִשָּׁה בְּתִשְׁעָה בְּאָב. בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ

פירוש ברטנורא

ודין הוא דלדחי מעמד דמנחה ונעילה דבעי חיזוק כי היכי דלא לדחייה לקרבן עצים. ולא ידדתי לסוף דברי רמב"ם בפירוש משנה זו, כי מדבריו נראה שהיו אנשי מעמד מתפללין תפלה יתירה בכל יום בין שחרית למנחה והיא נקראת תפלת מוסף. ודבר זה לא מצאתיהו לא בבבלי ולא בירושלמי:

ה זמן עצי הכהנים והעם. כשעלו בני הגולה לא מצאו עצים בלשכה ועמדו אלו והתנדבו משלהם, והתנו נביאים שביניהם שאפילו לשכה מלאה עצים יהיו אלו מתנדבים משלהם. וביום שמביאים העצים מביאים עמהם קרבן נדבה ועושים אותו היום יום טוב, וכן כתוב בספר עזרא (נחמיה ו') והגורלות הפלנו על קרבן העצים וגו' להביא לבית אלהינו בעתים מזומנים לשנה: **וכל מי שטעה שבטו.** ולא היה יודע עם מי ילך, ילך עם בני זתוא: **ובני גונבי עלי.** מפרש בגמרא שפעם אחת גזרו האויבים שמד על ישראל שלא יביאו בכורים למקדש והושיבו שומרים בדרכים על כך, ועמדו אנשים כשרים שבאותו הדור והביאו סלי בכורים וחפו אותם בקציעות דהיינו תאנים יבשים ונושאים על כתפם עלי, הוא עץ גדול עשוי כעין בוכנא שכותשים בו הדייסא והיו רגלין לכתוש בו הקציעות לעשות מהם עגולי דבילה, וכשהיו פוגעים בשומרים אומרים להם אנו הולכים לעשות שני עגולי דבילה במכתשת שלפנינו בעלי זה שעל כתפינו, וכך היו מביאין בכורים לירושלים. ועל שם כך נקראו בני גונבי עלי כלומר גונבי לב השומרים, בעלי שעל כתפם. ובני קוצעי קציעות על שם שחותכין עגולי הדבלה במקצועות. ואלו האנשים הכשרים עצמן עמדו פעם אחרת שגזרו שמד שלא להביא עצים למערכה, ותקנו סולמות והיו אומרים לשומרים ליטול שני גוזלות משובך זה שלפנינו בסולם זה שעל כתפינו אנו הולכים, ועל שם כך נקראו בני סלמאי הנתוצתי, שהיו נותצים הסולמות אחר שעברו מן השומרים, ומביאין מהן עצים למערכה. וכל אלו מביאין עצים עם בני זתוא: **שבו בני פרעוש שניה.** שלאחר שסיימו מטילין פיסות איזה באחרונה, כדכתיב והגורלות הפלנו על קרבן העצים: **שהיה בו הלל.** לפי שאחד בטבת חל בחנוכה לעולם, ובחנוכה גומרים את ההלל. אבל הלל דר"ח שאין קריאת ההלל בו אלא מנהג בעלמא, לא דחי מעמד. ומהאי טעמא לא חשיב ר"ח ניסן דאית ביה נמי הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים:

ו בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות. שהרי בו' בסיון נתנו עשרת הדברות וב' בהשכמה עלה לקבל את שאר התורה ושהה שם מ' יום, נמצאו כלים בי"ז

משניות מבוארות – קהתי

ומבארים הטעם שבגמרא, שהואיל וקרבן מוסף הוא מן התורה הריהו דוחה מעמד של מנחה שהוא מן התורה, אבל קרבן עצים, שהוא מדברי סופרים, אינו דוחה אלא נעילה שהיא מדברי סופרים, אבל לא מנחה שהיא מן התורה (**רש"י; תוספות**). **חָזַר רַבִּי עֲקִיבָא לִהְיוֹת שׁוֹנֶה כְּבֶן עַזַּאי** — חזר רבי עקיבא מדעתו וקיבל את דברי בן־עזאי.

שבת קודש

באור משנה ה

בגמרא (תענית כח, א) מובאת ברייתא: "כשעלו בני הגולה לא מצאו עצים בלשכה ועמדו אלו (המשפחות המפורטות במשנתנו) והתנדבו משלהם. והתנו נביאים שביניהם, שאפילו לשכה מלאה עצים יהיו אלו מתנדבים משלהם, שנאמר (נחמיה י, לה): "והגורלות הפלנו על קרבן העצים והכהנים הלויים והעם להביא לבית א־להינו ככתוב בתורה". — משנתנו באה לפרט, שתשעה זמנים קבועים היו בשנה לשמונה משפחות להביא בהם עצים למערכת האש שעל המזבח. עצים אלו נקראים במשנתנו "עצי כהנים והעם".

זְמַן עֲצֵי כֹהֲנִים וְהָעָם — הזמנים שבהם היו המשפחות דלהלן מביאים עצים למערכה, **תִּשְׁעָה** — זמנים קבועים הם: **בְּאֶחָד בְּנִיסָן** — היו מביאים, **בְּנֵי אָרַח בֶּן יְהוּדָה** — היינו משפחה מסויימת משבט יהודה (**עזרא ב, ה; נחמיה ז, י**); **בְּעֶשְׂרִים בְּתַמּוּז, בְּנֵי דָוִד בֶּן יְהוּדָה** — ממשפחת דוד המלך (גמרא). **בַּחֲמִשָּׁה בְּאָב, בְּנֵי פַרְעֹשׁ בֶּן יְהוּדָה** — משבט יהודה (**עיין עזרא ב, ג; נחמיה ז, ח**); **בְּשִׁבְעָה בוֹ** — באב, **בְּנֵי יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב** — ממשפחת יתרו (**עיין ירמיה לה, ו**); **בַּעֲשָׂרָה בוֹ, בְּנֵי סְנָאָה בֶּן בִּנְיָמִין** — משפחה משבט בנימין (**עיין עזרא ב, לה; נחמיה ז, לח**); **בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בוֹ, בְּנֵי זַתּוּא בֶּן יְהוּדָה** — משבט יהודה (**עיין עזרא ב, ח; נחמיה ז, יג**), **וְעִמָּהֶם** — הביאו, **כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְכָל מִי שֶׁטָּעָה בְּשִׁבְטוֹ** — שלא ידע מאיזה שבט הוא, **וּבְנֵי גוֹנְבֵי עֵלִי, בְּנֵי קוֹצְעֵי קְצִיעוֹת** — בברייתא בגמרא מבואר: "מה היו בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות? אמרו: פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל... שלא יביאו ביכורים לירושלים, והושיבו פרוזדאות (שומרים) על הדרכים, כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל. מה עשו כשרים שבאותו הדור? הביאו סלי ביכורים וחיפום בקציעות (תאנים יבשות) ונטלום, ועלי (עץ שכותשים בו במכתשת) על כתפיהן. וכיון שהגיעו אצל פרוזדאות אמרו להם: להיכן אתם הולכין? אומרים להם: לעשות שני עיגולי דבילה במכתשת שלפנינו (הנמצאת במקום הסמוך) ובעלי שעל כתפינו. כיון שעברו מהם, עיטרום בסלים והביאום לירושלים". ועל שם כך נקראו "בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות" (שהיו גונבים לב השומרים בעלי שעל כתפם ובקציעות שחיפו בהן את הביכורים). כן מסופר עליהם, שפעם אחת גזרה המלכות גזירה שלא יביאו עצים למערכה, והושיבו פרוזדאות על הדרכים. מה עשו יראי החטא שבאותו דור? הביאו גזיריהן ועשו סולמות והניחו על כתפיהם והלכו להם. כיון שהגיעו אצלם אמרו להם (הפרוזדאות): להיכן אתם הולכים? אמרו להם: להביא גוזלות משובך שלפנינו ובסולמות שעל כתפינו. כיון שעברו מהם פירקום והעלום לירושלים. על שם כך קראו להם בני סלמאי הנתופתי. וכל אלה היו מביאים עצים עם בני זתוא בחמשה עשר באב. **בְּעֶשְׂרִים בוֹ** — באב, **בְּנֵי פַחַת מוֹאָב בֶּן יְהוּדָה** — יש סוברים (בגמרא), שהם ממשפחת יואב בן צרויה (**עיין עזרא ב, ו; נחמיה ז, לח**); **בְּעֶשְׂרִים בֶּאֱלוּל, בְּנֵי עָדִין בֶּן יְהוּדָה** (**עיין עזרא ב, טו; נחמיה ז, כ**); **בְּאֶחָד בְּטֵבֵת, שָׁבוּ בְּנֵי פַרְעֹשׁ שְׁנִיָּה** — הביאו עצים פעם שנייה, לאחר שכבר הביאו בחמשה באב. **בְּאֶחָד בְּטֵבֵת** — שחנוכה חלה בו לעולם, **לֹא הָיָה בוֹ מַעֲמָד** — בכלל, **שֶׁהָיָה בוֹ הַלֵּל** — שהרי בחנוכה קוראים הלל שלם, והוא דוחה את המעמד של שחרית, כמו ששנינו במשנה הקודמת, **וְקָרְבַּן מוּסָף** — של ראש חודש, **וְקָרְבַּן עֵצִים** — שהביאו בו בני פרעש, ושני הקרבנות הללו הרי דוחים את שאר המעמדות של מוסף, מנחה ונעילה. בגמרא מבואר, שדווקא הלל של חנוכה, שהוא תקנה גמורה, דוחה מעמד של שחרית, אבל הלל של ראש חודש, שאינו אלא מנהג, אינו דוחה מעמד. מכאן לא נקטה משנתנו אחד בניסן, שאף על פי שיש בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים, מכל מקום יש בו מעמד בשחרית.

באור משנה ו

לאחר ששנינו בפרקים הקודמים בענין התעניות על הגשמים וכן בענין התעניות שגוזרים בית דין מחמת צרות אחרות, כמו ששנינו בתחילת פרק ג', באה משנתנו ללמד על התעניות של שבעה עשר בתמוז ותשעה באב, ועל הפורענויות שארעו בהן.

הַלּוּחוֹת, וּבָטַל הַתָּמִיד, וְהֻבְקְעָה הָעִיר, וְשָׂרַף אַפֻּסְטְמוֹס אֶת הַתּוֹרָה, וְהֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל. בְּתִשְׁעָה בְּאָב נִגְזַר עַל אֲבוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ, וְחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשֵּׁנִיָּה, וְנִלְכְּדָה בֶּתֵּר, וְנֶחְרְשָׁה הָעִיר. מִשֶּׁנִּכְנַס אָב מְמַעֲטִין בְּשִׂמְחָה.

פירוש ברטנורא

בתמוז, וכשירד שבר את הלוחות: **ובטל התמיד.** שלא היה שם כבשים להקריב, שבאה העיר במצור: **והעמיד צלם בהיכל.** פליגי בה אמוראי בירושלמי, חד אמר צלם של מנשה, ובבית ראשון מיירי. וחד אמר צלם של אפוסטמוס שהיה משרי היונים ובבית שני היה:

משניות מבוארות – קהתי

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, וַחֲמִשָּׁה בְּתִשְׁעָה בְּאָב. בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת – על ידי משה, מחמת חטא העגל, שכן בשבעה בסיון – לאחר מעמד הר סיני – עלה משה למרום לקבל את הלוחות, שנאמר (**שמות כד, טז**): "ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן", ונאמר (**שם שם, יח**): "ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר, ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה", היינו עשרים וארבעה יום של סיון וששה עשר יום של תמוז, נמצא שירד מן ההר בשבעה עשר בתמוז, וכתוב (**שמות לב, יט**): "ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל... וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר"; **וּבָטַל הַתָּמִיד** – בימי המצור על ירושלים בטל קרבן התמיד, לפי שלא היו להם כבשים להקריב. בגמרא מבואר, שקבלה היתה בידם שזה אירע בשבעה עשר בתמוז. ולפי הרמב"ם הכוונה היא בשעת המצור על הבית הראשון; **וְהֻבְקְעָה הָעִיר** – ירושלים, בחורבן שני; אבל בחורבן ראשון הובקעה העיר בתשעה בתמוז, כמו שכתוב (**ירמיה נב, ו-ז**): "בחודש הרביעי בתשעה לחודש... ותבקע העיר"; **וְשָׂרַף אַפֻּסְטְמוֹס אֶת הַתּוֹרָה** – בגמרא מבואר, שקבלה היתה בידם בענין זה; **וְהֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל** – היינו אותו אפוסטמוס, בימי הבית השני. ויש גורסים: והועמד צלם בהיכל, ומפרשים שהכוונה היא לצלם של מנשה (**ירושלמי**). **בְּתִשְׁעָה בְּאָב: נִגְזַר עַל אֲבוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ** – בגמרא מבואר, שכתוב (**במדבר י, יא**): "ויהי בשנה השנית בחודש השני בעשרים בחודש נעלה הענן מעל משכן העדות" (היינו בכ' באייר); וכתוב (**שם שם, לג**): "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים" (היינו כ'–כ"ב באייר); וכתוב (**שם שם, יח-כ**): "ונתן ה' לכם בשר ואכלתם... עד חודש ימים", היינו עד כ"ב בסיון; וכתוב (**שם יב, טז**): "ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים", היינו עד עשרים ותשעה בסיון; ואחר כך נאמר (**שם יג, ב**): "שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען", ושנו בברייתא: "בעשרים ותשעה בסיון שלח משה את המרגלים; וכתוב (**שם שם, כה**): "וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום", וקבלה היא שתמוז של אותה שנה היתה מעוברת, היינו בן שלושים יום, נמצא שארבעים היום כלו בח' באב (שני ימים של סיון, שלושים יום של תמוז, ושמונה ימים של אב הרי ארבעים); וכתוב (**שם יד, א**): "ותשא כל העדה ויתנו את קולם, ויבכו העם בלילה ההוא", היינו בליל תשעה באב, וזהו שאמרו (**בגמרא**): אותו לילה ליל תשעה באב היה, אמר להם הקב"ה: אתם בכיתם בכיה של חינם ואני קובע לכם בכיה לדורות". **וְחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה** – שכתוב (**מלכים ב' כה, ח**): "ובחודש החמישי בשבעה לחודש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן... וישרוף את בית ה' ואת בית המלך", וכתוב (**ירמיה נב, יב**): "ובחודש החמישי בעשור לחודש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר... בא נבוזראדן... וישרוף את בית ה' ואת בית המלך", ושנו בברייתא: "אי אפשר לומר בשבעה שהרי כבר נאמר בעשור, ואי אפשר לומר בעשור, שהרי כבר נאמר בשבעה, הא כיצד? בשבעה באב נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי ושמיני, ותשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור, והיה דולק והולך כל היום כולו". **וּבַשֵּׁנִיָּה** – וחרב הבית בשניה; וזהו ששנו בברייתא: מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. **וְנִלְכְּדָה בֶּתֵּר** – בימי מלחמות בר כוכבא נגד הרומאים; הרמב"ם כותב: "ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה, והיו בה אלפים ורבבות מישראל, והיה להם מלך גדול, ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא מלך המשיח, ונפל ביד הרומיים, ונהרגו כולם, והיתה צרה גדולה כמו חורבן בית המקדש" (**הל' תעניות ה, ג**). **וְנֶחְרְשָׁה הָעִיר** – ירושלים, שעשו הגויים את כולה כשדה חרושה, כמו שנאמר (**ירמיהו כו, יח**): "ציון שדה תחרש", וקבלה היתה בידם, ששלשת הדברים האחרונים היו אף הם בתשעה באב. **מִשֶּׁנִּכְנַס אָב מְמַעֲטִין בְּשִׂמְחָה** – מפני הפורענויות הקשות שארעו בחודש זה. בגמרא (**יבמות מג, א**) פירשו, שממעטים העם בעסקיהם מלישא ומליתן, מלבנות ומלנטוע, ומארסין אבל לא כונסין. ובירושלמי אמרו, שלא אסרו חכמים לבנות ולנטוע אלא בבניין ובנטיעה של שמחה.

המשך ביאור למס' שבועות ליום שבת קודש עמ' ב

1 **בָּעַל חַיָּיב. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר** (ויקרא ד כג) **'אוֹ הוֹדַע**
2 **אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ'**, ולא היה צריך לומר 'בה', משמע
3 שאינו חייב **עַד שֶׁיְּוַדַּע לְךָ כַּמָּה חָטָא.** הרי מוכח שרבי אליעזר סובר
4 שלחיוב קרבן חטאת די בידיעתו שחטא, בלי ידיעת הפרטים.
5 **וּמְשַׁנֵּי** – ועולא תירץ, **הָתָם** – בענין חיוב חטאת הכללי אין צריך
6 שידע מה היה חטאו, כיון ש'אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ **אֲשֶׁר חָטָא** בָּהּ',
7 **וְהֵכִיא** אֶת קָרְבָּנוֹ' **אָמַר רַחֲמָנָא** (שם), ומשמע, על כל 'אשר חטא',
8 **חֵטְא כָּל שֶׁהוּא**, ואף אם אינו יודע מה הוא, יביא חטאת, אבל **הָכָא**
9 – בחיוב קרבן עולה ויורד, **מִכְּדֵי כְּתִיב** – הרי כבר כתוב (שם ה ב)
10 'נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא', ומה שהוסיף הכתוב ואמר **'אוֹ**
11 **בְּנִבְלַת שֶׁרֶץ טָמֵא'**, לָמָּה לִי, **שְׁמַע מִינָּהּ** – יש ללמוד מתיבות אלו,
12 **שִׁבְעִינַן עַד דְּיָדַע אִי בְּשֶׁרֶץ אִיטַּמֵּי אִי בִּנְבֵלָה אִיטַּמֵּי** – צריך שידע
13 תחילה במה נטמא.
14 הגמרא מבארת מדוע הוזכרה בכתוב נבלת שרץ לשיטת רבי
15 עקיבא: **וְרַבִּי עֲקִיבָא** שאמר שחיוב קרבן הוא אף בלי ידיעת מין
16 הטומאה, הוא מפרש, **דַּאֲיָדֵי**

רש"י

ומטייל — לשמוח. **נזדמן לו אדם** — יש ספרים שכתוב בהן: אליהו זכור לטוב, והוא נתכוון להוכיחו שלא ירגיל בדבר. הכי גרסינן: **מפולת שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן ראויות ליפול ולא שראויות ליפול הי ניהו בריאות והי ניהו שאינן ראויות ליפול הי ניהו רעועות והי ניהו ראויות ליפול לא צריכא דקיימן אגודא דנהרא** — מפולת שיש שם רוח חזק שמפיל החומות. מפולת שאמרו מתריעין עליהן — בבריאות קאמרינן, שיהו החומות בריאות ואף על פי כן נופלות מכח נשיבת הרוח. אבל אם היו החומות הנופלות רעועות — אין מתריעין עליהן. וכשאינן ראויות ליפול — מתריעין עליהן, ולא בראויות ליפול. **לא צריכא** — הא דקתני שאינן רעועות וראויות ליפול אלא כגון דקאי אגודא דנהרא, על שפת הנהר, שאף על פי שהיא בריאה — ראויה היא ליפול, שהמים מפילין אותה, שמקלקלין את הקרקע ושוחקין את היסוד: כי ההיא אשיתא רעועה כו'. **באתרה** — במקומה, אף על גב דאינה ראויה ליפול, דהא קמה באתרה כולי האי — אפילו הכי, כיון דרעועה היא — לא הוו חלפי תותה, אלא היה מקיף סביבותיה. **מנכין** — ממעטין. הכי גרסינן:

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף טו ע"ב: עוד במעלת הקנה ובגנות הארז: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם** רַךְ ועניו **כְּקָנֶה וְאַל יְהֵא קָשֶׁה** וגאוותן **כְּאֶרֶז. וּמַעֲשֶׂה שֶׁבָּא רַבִּי אֶלְעָזָר (בן רבי) [בְּרַבִּי] שִׁמְעוֹן מִמִּגְדַּל גְּדוֹר מִבֵּית רַבּוֹ** לאחר שלמד אצלו תורה, **וְהָיָה רָכוּב עַל הַחֲמוֹר וּמְטַיֵּיל** מתוך שמחה **עַל שְׂפַת נָהָר, וְשָׂמַח שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וְהָיְתָה דַּעְתּוֹ גַּסָּה עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה הַרְבֵּה, נִזְדַּמֵּן לוֹ אָדָם אֶחָד, שֶׁהָיָה מִכּוֹעֵר בְּיוֹתֵר, וְאָמַר לוֹ** לרבי אלעזר, **שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי. וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ** שלום, אלא **אָמַר לוֹ, רֵיקָה** [אדם ריק], **כַּמָּה מְכוֹעָר אוֹתוֹ הָאִישׁ** [אתה], **שֶׁמָּא כָּל בְּנֵי עִירְךָ מְכוֹעָרִין כְּמוֹתְךָ. אָמַר לוֹ, אֵינִי יוֹדֵעַ** אם כל בני עירי מכוערים, **אֶלָּא לֵךְ וֶאֱמוֹר לָאוּמָּן שֶׁעָשָׂאנִי** שהוא ה', **כַּמָּה מְכוֹעָר כְּלִי זֶה שֶׁעָשִׂיתָ,** שבאמירתך שאני מכוער הנך מטיל דופי ביצירתו. **כֵּיוָן שֶׁיָּדַע** רבי אלעזר **בְּעַצְמוֹ שֶׁחָטָא, יָרַד מִן הַחֲמוֹר וְנִשְׁתַּטֵּחַ לְפָנָיו, וְאָמַר לוֹ, נַעֲנֵיתִי לְךָ** - דיברתי אליך יותר מן הראוי, **מְחוֹל לִי. אָמַר לוֹ, אֵינִי מוֹחֵל לְךָ עַד שֶׁתֵּלֵךְ לָאוּמָּן שֶׁעָשָׂאנִי וֶאֱמוֹר לוֹ כַּמָּה מְכוֹעָר כְּלִי זֶה שֶׁעָשִׂיתָ. הָיָה מְטַיֵּיל** רבי אלעזר **אַחֲרָיו** לבקש מחילה, **עַד שֶׁהִגִּיעַ לְעִירוֹ. יָצְאוּ בְּנֵי עִירוֹ לִקְרָאתוֹ, וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ, שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי רַבִּי, מוֹרִי מוֹרִי. אָמַר לָהֶם** אותו אדם, **לְמִי אַתֶּם קוֹרִין רַבִּי רַבִּי. אָמְרוּ לוֹ, לָזֶה שֶׁמְּטַיֵּיל אַחֲרֶיךָ. אָמַר לָהֶם, אִם זֶה רַבִּי, אַל יִרְבּוּ כְּמוֹתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ לוֹ, מִפְּנֵי מָה** אתה אומר כך. **אָמַר לָהֶם, כָּךְ וְכָךְ עָשָׂה לִי. אָמְרוּ לוֹ, אַף עַל פִּי כֵן מְחוֹל לוֹ, שֶׁאָדָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה הוּא. אָמַר לָהֶם, בִּשְׁבִילְכֶם** שביקשתם **חֲרִינִי מוֹחֵל לוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא רָגִיל לַעֲשׂוֹת כֵּן,** כלומר שלא תהא דעתו גסה ויהא רגיל בעקבות כך לספר בגנות בני אדם. **מִיָּד נִכְנַס רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן רַבִּי שִׁמְעוֹן** לבית המדרש **וְדָרַשׁ, לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם רַךְ** ועניו **כַּקָּנֶה, וְאַל יְהֵא קָשֶׁה** וגאוותן **כְּאֶרֶז. וּלְפִיכָךְ זָכָה קָנֶה לִיטּוֹל הֵימֶנָּה קוֹלְמוֹס לִכְתּוֹב בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִילִּין וּמְזוּזוֹת,** לרמז שהרך כקנה זוכה לתורה.

שנינו במשנה: **וְכֵן עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דֶּבֶר אוֹ מַפּוֹלֶת כו'** אותה העיר מתענה ומתרעת. ברייתא המבארת דין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן, מַפּוֹלֶת שֶׁאָמְרוּ** שמתריעים עליה, כשהחומות שנפלו **בְּרִיאוֹת וְלֹא רְעוּעוֹת, שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לִיפּוֹל וְלֹא הָרְאוּיוֹת לִיפּוֹל,** ונפלו מרוח חזקה שנשבה עליהם. מקשה הגמרא: **הֵי נִיהוּ בְּרִיאוֹת** וְהֵי **נִיהוּ שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לִיפּוֹל,** כלומר מה החילוק ביניהם, וכן **הֵי נִיהוּ רְעוּעוֹת** וְהֵי **נִיהוּ רְאוּיוֹת לִיפּוֹל.** מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** - לא הוצרכה הברייתא לומר את התנאי השני, אלא באופן **דְּנָפְלוּ מֵחֲמַת גּוּבְהַיְיהוּ, אִי נַמִּי דְּקַיְימָן אַגּוּדָא דְּנַהֲרָא** - שעומדות על שפת הנהר, שמי הנהר שוחקים יסודותיהן, וראויות ליפול על אף שהן בריאות, שאף בהן אין מתריעים. וכן יתכן שחומה רעועה אינה ראויה ליפול, **כִּי הַהִיא אֲשִׁיתָא** [חומה] **רְעוּעָה דַּהֲוַאי בִּנְהַרְדְּעָא, דְּלֹא הֲוָה חָלִיף רַב וּשְׁמוּאֵל תּוּתָהּ** [תחתיה], **אַף עַל גַּב דְּקַיְימָא בְּאַתְרָהּ תְּלֵיסַר שְׁנִין. יוֹמָא חַד אִיקְלַע רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה לְהָתָם, וְאָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב, נֵיתֵי מַר וְנַקִּיף** חומה זו כדרכנו ולא נעבור תחתיה. **אָמַר לֵיהּ** רב, **לֹא צְרִיכְנָא הָאִידָּנָא, דְּאִיכָּא רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה בַּהֲדָן, דְּנָפִישׁ זְכוּתֵיהּ** ותגן עלינו שלא תיפול החומה, **וְלֹא מִסְתְּפִינָא.**

מעשה דומה נוסף ברב אדא בר אהבה: **רַב הוּנָא הֲוָה לֵיהּ הַהוּא חַמְרָא** [יין] **בְּהַהוּא בֵּיתָא רְעִיעָא, וּבְעֵי לְפַנּוּיֵיהּ** טרם יפול הבית, **עַיְילֵיהּ לְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה לְהָתָם** שבזכותו לא יפול, **וּמַשְׁכֵּיהּ בִּשְׁמַעְתָּא** - בדברי תורה **עַד דְּפַנְיֵיהּ** ליין. **בְּתַר דְּנָפַק** רב אדא בר אהבה **נָפַל בֵּיתָא. אַרְגִּישׁ רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה** שלכך התכוין, **וְאִיקְפַּד, שְׁסָבַר לָהּ כִּי הָא דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי, לְעוֹלָם אַל יַעֲמוֹד אָדָם בִּמְקוֹם סַכָּנָה וְיֹאמַר עוֹשִׂין לִי נֵס, שֶׁמָּא אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס** מחמת שחטא, **וְאִם תִּימְצֵי לוֹמַר עוֹשִׂין לוֹ נֵס, מְנַכִּין** [ממעטים] **לוֹ מִזְּכֻיּוֹתָיו** על ידי הנס. ומבארת הגמרא את המקור לכך: **אָמַר רַב חָנָן, מַאי קְרָא, דִּכְתִיב** שאמר יעקב אבינו קודם שפגש בעשו (בראשית לב יא) 'קָטַנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדֶּךָ', שהתיירא שמא נתמעטו זכויותיו מחמת החסדים שעשה עמו ה', ויגרום החטא שימסר ביד עשו אף שהבטיחו ה' שישמרהו.

דוחה הגמרא: אין להוכיח ממה שחכמים סוברים שפודים את הקטורת, שיסברו גם בתמידים שיפדו בלא מום, משום שיש לומר **דשאני קְטוֹרֶת, דְּלֵא כַּר רְעָיָה הִיא** – שונה הוא הדין בקטורת, כיון שלא שייכת בה התקנה השייכת בתמידים, שירעו עד שיפול בהם מום, וכיון שאין לה תקנה אחרת, לב בית דין מתנה שיוכלו לפדותה, אבל בתמידים שאפשר לומר שירעו עד שיפול בהם מום, בזה אין לב בית דין מתנה.

הגמרא מנסה לומר שהחולקים על רבי שמעון הם חכמים שהוזכרו בברייתא אחרת: **אֶלָּא** החולקים על רבי שמעון הם **רַבָּנַן דְּפָרָה** – חכמים שאמרו שפרה אדומה נפדית בלא מום אם מצאו אחרת נאה ממנה, משום שלב בית דין מתנה עליה, ויש לומר שאף בתמידים יסברו כן. דוחה הגמרא: **דִּלְמָא שָׁאנֵי פָּרָה דְּדָמֶיהָ יְקָרִין** – שמא בפרה אדומה הדין שונה, דכיון שדמיה יקרים לכך לב בית דין מתנה עליה, אבל בשאר מקומות אין לב בית דין מתנה.

הגמרא מנסה לומר שחכמים החולקים על רבי שמעון הם חכמים של משנתינו: **וְאֶלָּא** נאמר שהחכמים החולקים על רבי שמעון, הם **רַבָּנַן דְּ'אָמְרוּ לוֹ'** – החכמים ששאלו במשנתינו (ב:) את רבי שמעון הסובר שכל שעיר מכפר על דבר אחר, מה הדין אם אבד שעיר ונמצא לאחר זמנו, אם יקרב ברגל הבא או לא, והבינה הגמרא שהשאלה היא הואיל ורבי שמעון סובר שאין אומרים לב בית דין מתנה שיועיל לכך שאם יאבד וימצא לאחר זמן יוכלו להקריבו לשם דבר אחר, וממילא יש לשאול כיצד יקריבוהו, והבינה הגמרא שהחולקים על רבי שמעון סוברים שכיון שלב בית דין מתנה עליהם, אפשר להקריב את השעיר לכפרה אחרת, ואף בתמידים יסברו כן, שלב בית דין מתנה עליהם ואפשר לפדותם בלא מום.

דוחה הגמרא: הרי חכמים החולקים במשנתינו בפירוש על רבי שמעון הם רבי מאיר ורבי יהודה, **וּמַמַּאי דְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְהָכִי קָאָמַר לֵיהּ** – מנין לך לומר שרבי יהודה הוא זה ששאל את רבי שמעון, ושכך אמר לו, **בִּשְׁלָמָא לְדִידִי דְּאָמִינָא לֵב בֵּית דִּין מַתְּנָה עֲלֵיהֶן** – ההלכה מובנת לפי דברי, שאמנם גם אני סובר שאין כפרת השעירים שוה, אך מכל מקום אני סובר שלב בית דין מתנה עליהם, **וּאַמְּטוּ לְהָכִי יִקְרְבוּ** – ומשום כך השעיר שנמצא לאחר יום הכיפורים, יקרב ברגל שבא אחריו, כיון שבית דין התנו עליו שיוכלו להקריבו לכפרה אחרת אם יאבד, **אֶלָּא לְדִידָךְ דְּאָמְרַת 'לֹא'** – אבל לשיטתך שאתה סובר שאין אומרים לב בית דין מתנה, קשה, **אַמַּאי יִקְרְבוּ** – מדוע השעיר שנמצא לאחר שאבד, קרב, הרי לא הופרש על דעת כפרה זו, ולב בית דין לא התנה עליו, ואמנם אם תפרש כך תהיה ראיה שרבי יהודה סובר שלב בית דין מתנה עליהם, אך אין הכרח לפרש כך את המשנה, **דִּלְמָא רַבִּי מֵאִיר הִיא** – שמא דברי ה'אמרו לו' במשנתינו, אלו דברי רבי מאיר, **וְהָכִי קָאָמַר לֵיהּ** – וכך אמר לו, **בִּשְׁלָמָא לְדִידִי** – לפי שיטתי מובנת הלכה זו, ששעיר שאבד אפשר להקריבו ברגל אחר, **דְּאָמִינָא** – כיון שאני סובר שכָּל **הַשְּׂעִירִים כַּפָּרָתָן שָׁוָה, וּמִשּׁוּם הָכִי יִקְרְבוּ** – ומחמת כן אפשר להקריבם ברגלים אחרים אף שלב בית דין אינו מתנה עליהם, כיון שכפרותיהן שוות, **אֶלָּא לְדִידָךְ** – לשיטתך, שכל שעיר מכפר על דבר אחר, **אַמַּאי יִקְרְבוּ** – כיצד אפשר להקריב את השעיר לאחר שנמצא ברגל אחר אף שלא הופרש לכפרה זו. ואם נפרש כך, אין להוכיח שה'אמרו לו' סוברים שלב בית דין מתנה, ואם כן חוזרת השאלה מי הם אותם חכמים שחולקים על רבי שמעון וסוברים שאומרים לב בית דין מתנה עליהם.

הגמרא מבארת שאכן לא ידוע מי הם אותם חכמים: **אֶלָּא רַבִּי יוֹחָנָן** שאמר לעיל (יא:) שחכמים חולקים על רבי שמעון, **גְּמִיר לַהּ** – כך קיבל מרבותיו, שיש מחלוקת בדבר, **לְדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן אֵין נְפָדִין תְּמִימִים**, כיון שאין אומרים לב בית דין מתנה, **וּלְדִבְרֵי חֲכָמִים נְפָדִין תְּמִימִים**, כיון שלב בית דין מתנה שאם לא יוצרכו לציבור יוכלו לפדותם.

הגמרא מבררת לדעת רבי שמעון מה עושים עם תמידים שלא הוצרכו להם. מבררת הגמרא: **וּלְרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּלֵית לֵיהּ** [–שאינו סובר שאומרים] **לֵב בֵּית דִּין מַתְּנָה עֲלֵיהֶן, מַאי עָבְדִין לְהוּ** – מה עושים עם התמידים שלא הוצרכו לציבור. מבארת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְקַרְּבִין בָּהֶן אֶת הַמִּזְבֵּחַ** – מקריבים אותם ל'קיץ המזבח', כלומר, כאשר המזבח פנוי ואין קרבנות אחרים להקריב עליו.

הגמרא מבארת שאף לרבי שמעון יש קרבנות שאין מקריבים אותם על המזבח: **אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, וּמוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּשְׁעִירֵי חַטָּאת** שנקנו מתרומת הלשכה ונותרו ועברה שנתם, **שֶׁאֵין מְקַרְּבִין בְּגוּפָן** – שאין מקריבים את הבהמה עצמה לקיץ המזבח, **אֶלָּא בִּדְמֵיהֶן**, כלומר, ירעו הבהמות עד שיפול בהם מום, וימכרו, ובדמיהם קונים עולה לקיץ המזבח. וטעם החילוק בין תמידים לבין שעירי חטאת, **הָכָא**, בתמידים שלא הוצרכו לציבור **הוּא** שיקרבו בעצמם, כיון **דְּמֵעִיקָּרָא עוֹלָה וְהַשְּׁתָּא עוֹלָה** – שבתחילת הפרשת הקרבן לתמיד, הופרש לצורך קרבן עולה, ואף עתה שמקריבים אותו לקיץ המזבח הוא קרב לשם עולה. **אֲבָל הָתָם**, בשעירי חטאת, **דְּמֵעִיקָּרָא חַטָּאת וְהַשְּׁתָּא עוֹלָה** – שבתחילה הוקדשו לשם חטאת ועתה אנו רוצים להקריבם לקיץ המזבח, שזו עולה, אף שמעיקר הדין מותר לעשות כן, אמרו חכמים שלא יעשו זאת, **גְּזֵרָה 'לְאַחַר כַּפָּרָה' אָטוּ 'לִפְנֵי כַּפָּרָה'** – כיון שחששו שאם יקרב גופו לעולה לאחר שכבר נתכפר הציבור בקרבן חטאת אחר, יבואו להקריבו לעולה אף קודם שהציבור התכפר בקרבן אחר, ובשעה זו עדיין עומד לחטאת כיון שעדיין לא התכפר הציבור, ונמצא שיקריב קרבן חטאת לשם קרבן עולה, שהקרבן נפסל.

הגמרא מביאה ראיות לדברי רב שמואל בר יצחק: **אָמַר אַבָּיֵי, אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא** – אף אנו שנינו כן בברייתא, שלדעת רבי שמעון קרבן חטאת שאבד ונמצא אינו מוקרב בעצמו אלא קונים בדמיו עולות לקיץ המזבח, וכך שנינו בה, **פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁאָבְדוּ, וְהִפְרִישׁ** קרבנות **אַחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם, וְכֵן שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאָבְדוּ, וְהִפְרִישׁ אַחֵרִים תַּחְתֵּיהֶן, ונמצאו אלו שאבדו, כּוּלָּן יָמוּתוּ** – יסגרם בבית ללא מאכל ומשקה, עד שימותו, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, יִרְעוּ עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ** [–עד שיפול בהם מום], **וְיִמָּכְרוּ, וְיִפְּלוּ דְּמֵיהֶן לִנְדָבָה**, והטעם שאינם סוברים שהקרבן יומות, הוא משום **שֶׁאֵין חַטָּאת צִבּוּר מֵתָה**. ויש להקשות, **אַמַּאי** סובר רבי שמעון שירעו עד שיוממו, הלא יש לנו לומר **דִּנְקְרְבוּ אִינְהוּ גּוּפַיְיהוּ עוֹלָה** – שאותם הבהמות עצמן יוקרבו לעולה לקיץ המזבח, **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ** – אלא ודאי מוכח שלרבי שמעון קרבן חטאת שאבד ונמצא, אין גופו קרב עולה אלא בדמיו קונים עולה, **גְּזֵרָה לְאַחַר כַּפָּרָה אָטוּ לִפְנֵי כַּפָּרָה.**

מביאה הגמרא ראיה נוספת לכך: **אָמַר רָבָא, אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא** – אף אנו שנינו כן במשנה (יומא סב.), בענין שני השעירים הקרבים ביום הכיפורים, והיו עושים עליהם גורלות, אחד לה' והשני לעזאזל, שאם לאחר שעשו גורל מת אחד השעירים, מביאים זוג שעירים נוסף, ועושים עליהם גורל חדש, ונמצא שיש כאן עתה שני שעירים לה' או שני שעירים לעזאזל, באחד מהם מקיימים מצותו, בהקרבה לה' או בשליחתו לעזאזל, **וְהַשְּׂעִיר הַשֵּׁנִי יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב** – שיפול בו מום, **וְיִמָּכֵר, וְיִפְּלוּ דְּמָיו לִנְדָבָה** לקיץ המזבח, והטעם שאין אומרים שהשעיר השני ימות, משום שמשנה זו היא כדעת רבי שמעון שסובר שאין חטאת ציבור מתה. ויש להקשות, **אַמַּאי** דין השעיר לרעות עד שיומם ויקנו בדמיו עולה, נאמר **שִׁיקְרַב אִיהוּ גּוּפֵיהּ עוֹלָה** – שהשעיר עצמו יוקרב לעולה, **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ** – אלא ודאי מוכח ממשנה זו, שלשיטת רבי שמעון אין חטאת קרבה בתורת עולה, ומשום **גְּזֵרָה אַחַר כַּפָּרָה אָטוּ לִפְנֵי כַּפָּרָה.**

מביאה הגמרא ראיה נוספת: **אָמַר רַבִּינָא, אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא** כן בברייתא, **אָשָׁם שֶׁמֵּתוּ בְּעָלָיו אוֹ שֶׁנִּתְכַּפְּרוּ בְּעָלָיו** באחר, **יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב** – עד שיפול בו מום, **וְיִמָּכֵר, וְיִפְּלוּ דְּמָיו לִנְדָבָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**

המשך בעמוד יח

רש"י

אלא רבנן דאמרו לו – במתניתין. והכי אמרי ליה: הואיל ואין כפרתן שוה, ולית לך לב בית דין מתנה שאם אבד בזה יקריב לזה לכפרה אחרת, היאך הן קריבין? **ממאי דרבי יהודה** – קאמר ליה, דאית ליה נמי אין כפרתן שוה כרבי שמעון, ומשום לב בית דין מתנה הוא דקא מותיב לה, והכי קאמר ליה: בשלמא כו'. **דלמא רבי מאיר** – קאמר לה, דאית ליה כפרתן שוה, והכי קאמר ליה כו'. **מאי עביד להו** – לתמידין שלא הוצרכו לצבור. **מקיצין בהן את המזבח** – כשהמזבח בטל מקריבין אותו עולה לנדבת צבור, כדשמעינן ליה לרבי שמעון דאמר במתניתין גבי שעיר שלא קרב בזה יקרב בזה משום טעמא דכולן באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו. אלמא אף על גב דלאו היינו דההיא כפרה גופה, כיון דשייבא במקצתה – קרב לה. הכי נמי אלו שלוקחו לצורך תמידין ולא הוצרכו יקרבו לקיץ המזבח, שהרי לשם עולה הופרשו, וקיץ נמי עולה הוא. ולקמן מפרש מהו לשון קיץ. **מודה רבי שמעון בשעירי חטאות** – שנקנו מתרומת הלשכה של שנה זו וניתותרו, כגון שעיר של ראש חדש אדר שאבד ונמצא בניסן, שאינו ראוי ליקרב עוד לחובת צבור והרי הוא לקיץ המזבח – מודה הוא שאין מקיצין בגופו ליקרב הוא עולה, אלא בדמיו, שירעה ולכשיומם יקחו בדמיו עולה לקיץ המזבח. **התם** – הוא, גבי תמידים שלא הוצרכו, קאמר רבי שמעון דמקיצים בגופן, דמעיקרא לשם עולה נלקחו והשתא נמי לעולה קרבי. **אבל הכא גזירה לאחר כפרה אטו קודם כפרה** – אי מכשרת חטאת צבור ליקרב עולה לאחר שנתכפרו צבור באחר, וניתן זה לקיץ המזבח – אתי לאכשורי נמי לעולה קודם כפרה, שסתמו לשם חטאת עומד. **אף אנן נמי תנינא** – לרבי שמעון, דאין מקיצים בגופי חטאות שניתותרו ואף שמקיצין בדמיהן. **והשני ירעה** – במסכת יומא (סב, א) גבי שני שעירי יום הכפורים, שמת המשתלח והוצרכו להביא שני שעירים אחרים ולהגריל עליהם, וישתלח האחד. ונמצאו שנים לשם, אחד מזווג ראשון ואחד מזווג שני, אחד יקרב לשעיר הנעשה בפנים, והשני ירעה ויפלו דמיו לנדבה, שאין חטאת צבור מתה. ומאן שמעת ליה דאמר אין חטאת צבור מתה – רבי שמעון, וקאמר ירעה, ולא קאמר יקרב לנדבה. וכל "יפלו לנדבה" דקאמר רבי שמעון בכל דוכתא – לקיץ המזבח הוא. **אשם שמתו בעליו או שנתכפרו** – באחר, דאילו בחטאת כי האי גוונא מתה – באשם רועה, דהכי גמרינן בהלכתא: כל שבחטאת מתה באשם רועה. וכל הרועין דמיהן נופלים לנדבה, שכן מדרשו של יהוידע הכהן במסכת תמורה (כג, ב). **רבי אליעזר אומר ימות** – רבי אליעזר אית ליה אשם בחטאת לכל דבר, אף שאם שחטו שלא לשמו פסול בפרק קמא דזבחים (ב, א), וכן לענין שאם נכנס דמו להיכל פסול. **רבי יהושע אומר יביא בדמיו עולה** – בעל האשם יביא בדמיו עולה. והתם מפרש: והלא אף נדבה עולה היא, מה בין דברי רבי יהושע לדברי חכמים? אלא בזמן שהיא באה נדבת יחיד – סומך עליה ושוחטה ונסכיה קרבין משלו, ובזמן שהיא באה נדבת צבור – אינו סומך עליה, ונסכיה קריבין משל צבור. **תניא נמי הכי** – כדאמר לעיל: מותרות לרבי שמעון מקיצין בהן את המזבח. **מה הן מביאין מן המותרות** – של צבור שנתותרו משנה לשנה.

קיץ

1 שָׁאנִי קְטוֹרֶת, דְּלָא בַּר רְעָיָה הִיא! אֶלָּא רַבָּנַן דְּקָנַן דְּפָרָה
2 - דִּלְמָא שָׁאנִי פָּרָה, דְּדָמֶיהָ יָקְרִין! וְאֶלָּא רַבָּנַן דְּאָמְרוּ
3 לוֹ - מִמַּאי דְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְהָכִי קָאָמַר לֵיהּ:
4 בִּשְׁלָמָא לְדִידֵי דְּאָמִינָא לֵב בֵּית דִּין מַתְּנָה עֲלֵיהֶן -
5 אַמְּטוּ לְהָכִי יְקָרְבוּ, אֶלָּא לְדִידָךְ דְּאָמְרַתְּ לָא, אַמַּאי
6 יִקְרְבוּ? וְדִלְמָא רַבִּי מֵאִיר הִיא, וְהָכִי קָאָמַר לֵיהּ:
7 בִּשְׁלָמָא לְדִידֵי דְּאָמִינָא כָּל הַשְּׁעִירִים כַּפָּרָתָן שָׁוֶה -
8 מִשּׁוּם הָכִי יְקְרְבוּ, אֶלָּא לְדִידָךְ אַמַּאי יְקָרְבוּ! אֶלָּא,
9 רַבִּי יוֹחָנָן גְּמִירָא לַהּ: לְדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן - אֵין
10 נִפְדִּין, לְדִבְרֵי חֲכָמִים - נִפְדִּין. וּלְרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּלֵית לֵיהּ
11 לֵב בֵּית דִּין מַתְּנָה עֲלֵיהֶן, מַאי עֲבִדְרִין לְהוּ? אָמַר רַבִּי
12 יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מְקַיְּצִין בָּהֶן אֶת הַמִּזְבֵּחַ. אָמַר
13 רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק: וּמוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּשְׁעִירֵי
14 חַטָּאת - שֶׁאֵין מְקַיְּצִין בְּגוּפָן אֶלָּא בִּדְמֵיהֶן; הָכָא הוּא
15 דְּמֵעִיקָּרָא עוֹלָה וְהָשְׁתָּא עוֹלָה, אֲבָל הָתָם דְּמֵעִיקָּרָא
16 חַטָּאת וְהָשְׁתָּא עוֹלָה - גְּזֵירָה לְאַחַר כַּפָּרָה אֲטוּ לִפְנֵי
17 כַּפָּרָה. אָמַר אַבַּיֵי, אַף אָנַן נְמִי תָּנֵינָא: פָּר וְשָׂעִיר שֶׁל
18 יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁאָבְדוּ וְהִפְרִישׁ אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם, וְכֵן
19 שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאָבְדוּ וְהִפְרִישׁ אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶן -
20 כּוּלָּן יָמוּתוּ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן
21 אוֹמְרִים: יִרְעוּ עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ, וְיִמָּכְרוּ וְיִפְּלוּ דְּמֵיהֶן
22 לִנְדָבָה, שֶׁאֵין חַטַּאת צִבּוּר מֵתָה; וְאַמַּאי? נִקְרְבוּ
23 אֵינְהוּ גּוּפֵיהוּ עוֹלָה! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: גְּזֵירָה
24 לְאַחַר כַּפָּרָה אֲטוּ לִפְנֵי כַּפָּרָה. אָמַר רָבָא, אַף אָנַן נְמִי
25 תָּנֵינָא: וְהַשֵּׁנִי יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב, וְיִמָּכֵר וְיִפְּלוּ דָּמָיו
26 לִנְדָבָה; וְאַמַּאי? יִקְרַב אֵינְהוּ גּוּפֵיהּ עוֹלָה! אֶלָּא לָאו
27 שְׁמַע מִינָּהּ: גְּזֵרָה אַחַר כַּפָּרָה אֲטוּ לִפְנֵי כַּפָּרָה. אָמַר
28 רָבִינָא, אַף אָנַן נְמִי תָּנֵינָא: אָשָׁם שֶׁמֵּתוּ בְּעָלָיו אוֹ
29 שֶׁנִּתְכַּפְּרוּ בְּעָלָיו - יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב, וְיִמָּכֵר וְיִפְּלוּ
30 דָּמָיו לִנְדָבָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יָמוּת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ
31 אוֹמֵר: יָבִיא בְּדָמָיו עוֹלָה; וְלִיקְרַב הָא גּוּפָא עוֹלָה!
32 אֶלָּא לָאו גְּזֵירָה לְאַחַר כַּפָּרָה אֲטוּ לִפְנֵי כַּפָּרָה, שְׁמַע
33 מִינָּהּ. תַּנְיָא נְמִי הָכִי: מַה הֵן מְבִיאִין מִן הַמּוֹתָרוֹת?

קיץ

תוספות

שאני קטורת דלית ליה תקנתא ברעיה – תימה: דהוה ליה למינקט תקנתא דתמידים, והוה ליה למימר דלית להו תקנתא בקיץ למזבח, שתקנה זו עושין בתמידין כדאמר בסמוך! ויש לומר: דרבותא נקט, דאפילו תקנה מועטת כזו אין בקטורת. ואם תאמר: לעיל (י, ב) דפריך רבה לרב חסדא ממתניתין דמותר הקטורת, אמאי לא משני הכי? ויש לומר: משום דרב חסדא אית ליה שאין לב בית דין מתנה בשום מקום להפקיע קדושת הגוף. **וממאי** דרבי יהודה היא – תימה: כי אתיא נמי כרבי יהודה, מצי למימר: שאני חטאת צבור דלית להו תקנתא ברעיה, דהא רבי יהודה אמר לעיל: כולם יתומות! ומיהו עדיפא מינה קאמר, דדלמא רבי מאיר היא, ואפילו בהנך חיצונים דשכיחי לית ליה לב בית דין מתנה עליהן.

מקיצין בהן את המזבח – תימה: דבפרק "התודה" (מנחות עט, ב) משמע דאזלי לרעיה. דאמר: ומי אית ליה לרבי שמעון לב בית דין מתנה עליהן? והא אמר רב אידי בר אבין אמר רבי יוחנן: תמידין שלא הוצרכו לצבור, לדברי רבי שמעון אין נפדין תמימים! ומשני: שאני התם דאית להם תקנה ברעיה! ויש לומר: דהתם משום חטאות משני הכי, דעיקר מילתא דרבי יוחנן משום דדייק ממתניתין דלית ליה לרבי שמעון לב בית דין מתנה. אף על גב דאמר רבי יוחנן גמרא גמיר לה – היינו דלרבנן נפדין תמימים, אבל לדברי רבי שמעון ממתניתין דייק. וכן משמע מדנקט "לדברי רבי שמעון" ולא קאמר "רבי שמעון אומר", ואגב דנקט לדברי רבי שמעון – נקט נמי לדברי חכמים. ואם תאמר: וממתניתין היכי מצי דייק? דלמא הא דלא אהדר להו רבי שמעון לב בית דין מתנה עליהן – משום דלא איצטריך! ויש לומר: כיון דגמיר רבי יוחנן דלרבנן אית להו לב בית דין, אי לאו דשמעינהו לרבי שמעון דלית ליה לא הוה להו לאקשויי לרבי שמעון דייאך הן קריבין.

אשם שמתו בעליו כו' אלא שמע מינה גזירה לאחר כפרה אטו לפני כפרה – משמע דלאחר כפרה אפילו קודם ניתוק שרי מדאורייתא, מדלא קאמר: גזירה אחר ניתוק אטו קודם ניתוק – משמע דליכא איסור אלא קודם כפרה. והא דאמר בכל דוכתא דהלכתא גמירי לה דכל שבחטאת מתה באשם רועה, אמר רבינו תם דרעיה דרבנן היא, והלכתא לא גמירי, אלא כל שבחטאת מתה באשם קרב עולה. והתלמוד דנקט רעיה – לפי שתקנו אותה חכמים והעמידה בה, ואינה אלא מדרבנן כדמשמע הכא. והכי נמי מוכח בפסחים בסוף פרק "אלו דברים" (עג, א) דאמר רב הונא אמר רב: אשם שניתק לרעיה ושחטו סתם – כשר לעולה, אלמא לא בעי עקירה. אי הכי כי לא ניתק נמי? פירוש: בשלמא אי בעי עקירה כו' משום הכי בעי ניתוק, דעבוד רבנן היכרא, דעל ידי כך יזכור לעוקרו. אבל כיון דלא בעי עקירה, לא ניתק נמי! ומשני: גזירה לאחר כפרה אטו לפני כפרה. ותימה: דבפרק קמא דזבחים (ה, ב) ובפרק קמא דמנחות (ד, א) אמר רב הונא: אשם שניתק לרעיה כו', ניתק – אין, לא ניתק – לא, מאי טעמא? אמר קרא "הוא" בהווייתו יהא. ופירש בקונטרס: בהווייתו יהא – עד שניתק. ועל כרחך דרשה גמורה היא, דקאמר התם: אלא "הוא" למה לי. ואמר רבינו תם: דלא גרסינן התם "ניתק אין לא ניתק לא". ובתמורה פרק "אלו קדשים" (יח, א) אינו בשום ספר. ואפילו גרס ליה – לא קאי דרשה דקרא לפרש טעמא דלא ניתק לא, אלא אתא לפרש מאי טעמא בשר כששחטו סתם בלא עקירה – אמר קרא "הוא" בהווייתו יהא, כלומר באותה הווייתה שסופה להיות, דהיינו עולה, דהכי גמירי שקרב עולה – באותה הויה יהא מתחלה בלא עקירה. ואף על גב דקרא קאי אהלכתא, אשכחן כי האי גוונא בפרק שני דבכורות (טז, א) דמקיש דבר הבא ממעלה גרה, פירוש: תמורת פסולי המוקדשים, לדבר הבא ממפריסי הפרסה – חמש חטאות המותות, וגמר מהתם: מה התם במיתה, אף על גב דהתם הלכתא היא. **תניא** נמי הכי מה הן מביאין כו' – נראה דמייתי סייעתא דגזרינן אטו קודם כפרה, מדלא קתני "מה הן עושין מן המותרות", אלא "מה הן מביאין" – משמע מדמיהם אבל לא מגופן. ובמותר חטאת ואשם מיירי ולא במותר עולה, דסתם מותר בזבחים ובתמורה בחטאת ואשם מיירי.

כבנות שוח לאדם – משמע שהן טובות. ובקרא נמי כתיב (בראשית ג) "כי טוב העץ למאכל", והיינו בנות שוח כדמשמע בבראשית רבה כי גרמו שוחה לאדם, אי נמי בנות שבע שגרמו שבעה ימי אבילות. וקשה לרבינו תם: דבפרק קמא דעבודה זרה (יד, א) משמע דלא חזו לאכילה כל כך, דקתני גבי שביעית: הוסיפו עליהן אלכסוסין ואיצטרובלין מוכסוסין ובנות שוח – אבל מעיקרא לא הוה בהו שביעית, משמע דגריעי! ותירץ רבינו תם: דלאו משום דגריעי, אלא ששנינו במסכת שביעית (פרק ה משנה א): בנות שוח שביעית שלהן שניה, שעושין לשלש שנים, ובשהפרי נחבט בשביעית אינו נגמר עד שנה שניה של שמיטה. והשתא מעיקרא סבור דאזלינן בתר לקיטה ובסוף סבור דאזלינן בתר חנטה. ועוד תירץ רבינו תם: דגרס בפרק קמא דעבודה זרה (שם) "מוכסוסין בנות שוח" בלא וי"ו, ופרי אחת הוא, והוא גרוע, ואינו אותו ששמו בנות שוח גרידא. וכן משמע בפרק קמא דבכורות (ח, א) דשנים הם, דהא אמר: הזאב והארי לשלש שנים וכנגדן בבנות שוח, נחש לשבע שנים, ולאותו רשע לא מצינו שום חבר, ויש אומרים: מוכסוסין בנות שוח. ומיהו בפרק "ביצד מברכין" (ברכות מ, ב) משמע דבנות שוח הן גרועין, שלא נחשדו עליהן עמי הארץ, דחשיב להו גבי קלין שבדמאי. ושמא פרי הוא שגדל ביערים כמו עזחדרין דחשיב בהדייהו, ולפי שמצוי להן מן ההפקר לא נחשדו שלא לעשר הגדל בגנותיהן ובפרדסותיהן, ולא מפני שהוא גרוע.

הא בורכא – תימה: היכי סלקא דעתך דמקיצין בעוף? האמנ: זה מדרש דרש יהודע הכהן שמותר חטאת ומותר אשם יהא לנדבת עולה, משום דכתיב (ויקרא ה) "לה' לכהן", איזהו דבר שהוא לה' ולכהן – הוי אומר זה עולה, שבשר עולה כולה לה' והגיזה והעור לכהן, ובעוף אין לכהן חלק בו! ויש לומר: דהתם במותר מעות, כגון הפריש מעות לחטאת ואשם כדכתיב (מלכים ב יב) "כסף אשם כסף חטאת", והכא כשנתותר גוף אשם.

ואין עוף בצבור – משום דכתיב ביה "נפש", דמשמע ביחיד דוקא. ואם תאמר: והאמר בפרק "טרף בקלפי" (יומא מא, ב): אי זבן פרידה אחת, אי עולה זבן – עולה אזלא לנדבה! ויש לומר: דאין לקנות עוף במעות שנתותרו, אך אם כבר בא עוף לפנינו מקיצים בו, דמה יעשה ממנו.

ואף שמואל סבר לה – פירוש בקונטרס: להא דאמר דלרבי שמעון מקיצין בהן המזבח. דאמר שמואל: סכין מושכתן, פירוש: סכין השוחטת סתם מושכתן לקרבן שהופרשו מתחלה לכך, כגון עולת תמיד לעולת קיץ, אף על פי שאין זה אותו קרבן עצמו, כיון דמעיקרא עולה והשתא עולה. וקשה: דבפרק קמא דזבחים (ג, א) מוכח דמילתא דשמואל כרבנן דרבי שמעון, דאית להו לב בית דין מתנה עליהן! ואמאי דגרס בסמוך "תניא נמי הכי" קשה, דמתניתין הוה ליה לאיתויי! ונראה כפירוש הערוך, דפירש "סכין מושכתן למה שהם": אם תמידים אם מוספין – סכין מושכתן להיות כן. דטרם משכן לסכין אין לומר איזה תמיד איזה מוסף, אלא תלויין ועומדין בתנאי לב בית דין. דאף על פי שאמרו שהן תמידים, אם יראו להקריבן לשם זבח אחר – רשאין, לפי שבזמן משמש זה סכין לשחיטת תמיד הרי הוא תמיד, ואם למוסף – מוסף. והוי סייעתא לרבי יוחנן דאמר: תמידין שלא הוצרכו לצבור לדברי רבנן נפדין תמימים, שהרי עדיין לא משכן לסכין. ולא גרסינן "תניא נמי הכי", אלא "תניא". ויש מפרשים "תניא נמי הכי" אדרב שמואל בר רב יצחק, דאמר: מודה רבי שמעון בשעירי חטאת שאין מקיצין בגופן. דקתני: אם לא קרב ברגל, כלומר בפסח, יקרב בראש חודש כו', ואם לא קרב ביום הכפורים יקרב ברגל, פירוש: בסוכות, ואם לא קרב ברגל זה של סוכות יקרב ברגל אחר, היינו שמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו. אבל טפי מרגל אחר, דהיינו בפסח הבא – לא מצי לאקרובי לגופיה, דהוה ליה תרומה ישנה. ולא להקיץ בגופו – לפי שמתחלתו לא הוקדש אלא לכפר על מזבח החיצון, כלומר לכפר בחטאת, ואי אפשר לשנותן בנדבה. אלמא אין מקיצין בגופן אלא בדמיהן. אבל קשה: דאמאי נטר עד הכא? לעיל הוה ליה לאיתויי. **שמתחלה** לא בא אלא לכפר על מזבח החיצון – אף על גב דבמתניתין מפרש: משום דבאין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו – תרתי בעינן, מקדש וקדשיו ומזבח החיצון, לאפוקי שעיר הפנימי. ואף על גב דמשמע לעיל דאי לאו משום גזירה אטו לפני כפרה היו מקיצין אפילו במותר חטאת הפנימית, היינו משום דהכי גמירי דמותר חטאת צבור לעולה. **ועל** זדון טומאת מקדש וקדשיו – אין זה שתי כפרות אלא מה שקרבן אחר מכפר כדפירשתי לעיל, אי נמי, כפרה אחת לשוגג ואחת למזיד. **לא** זז משם עד שמוחלים לו – ואף על גב דתנן במתניתין בפרק בתרא דיומא (פה, ב): על עשה ועל לא תעשה תשובה מכפרת, ואמנ נמי במסכת חגיגה (ה, א): כל העושה דבר ומתחרט מוחלין לו מיד, אפילו בשאר עבירות – אינה מחילה גמורה אלא שמקילין לו הדין, אבל במצות עשה מוחלין לגמרי.

בעומד

קַיִץ כִּבְנוֹת שׁוּחַ לַמִּזְבֵּחַ. - וְהָכְתִיב: "כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ" וגו'! - תָּנֵי רַב חֲנִינָא: כִּבְנוֹת שׁוּחַ לְאָדָם. דְּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא: אֵין מַקִּיצִין בְּעוֹלַת הָעוֹף. אֲמַר רָבָא: הָא בּוּרְכָא. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא: מַאי בּוּרְכָתָא? אֲנָא אֲמַרִיתָהּ נִיהֲלֵיהּ, וּמִשְּׁמֵיהּ דְּרַב שִׁימִי מִנְּהַרְדְּעָא אֲמַרִיתָהּ נִיהֲלֵיהּ. דְּאָמַר רַב שִׁימִי מִנְּהַרְדְּעָא: מוֹתָרוֹת לְנִדְבַת צִבּוּר אֶזְלִי, וְאֵין עוֹלַת עוֹף בְּצִבּוּר. וְאַף שְׁמוּאֵל סָבַר לְהָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: קָרְבְּנוֹת צִבּוּר - סַכִּין מוֹשַׁכְתָּן לְמַה שֶּׁהֵן. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: וּמוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּשָׂעִיר - שֶׁאִם לֹא קָרַב בְּרֶגֶל יִקְרַב בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאִם לֹא קָרַב בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ יִקְרַב בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאִם לֹא קָרַב בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יִקְרַב בְּרֶגֶל, וְאִם לֹא קָרַב בְּרֶגֶל זֶה יִקְרַב בְּרֶגֶל אַחֵר, שֶׁמַּתְּחִלָּתוֹ לֹא בָּא אֶלָּא לְכַפֵּר עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. תָּנָא: לֹא הוּקְדַּשׁ אֶלָּא לְכַפֵּר עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. "וְעַל זְדוֹן טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו - שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים" כו'. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְכִפֵּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וגו', פְּשָׁעִים - אֵלּוּ הַמְּרָדִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בִּי", וְאוֹמֵר: "אָז תִּפְשַׁע לִבְנָה בְּעֵת הַהִיא"; חַטָּאוֹת - אֵלּוּ הַשְּׁגֻגוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה". "עַל שְׂאֵר עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת, הַזְּדוֹנוֹת וְהַשְּׁגֻגוֹת" כו'. הַיְינוּ קַלּוֹת הַיְינוּ עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, חֲמוּרוֹת הַיְינוּ כָּרֵיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין, הוֹדַע הַיְינוּ מֵזִיד, לֹא הוֹדַע הַיְינוּ שׁוֹגֵג! אֲמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר: עַל שְׂאֵר עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת, בֵּין שֶׁעֲשָׂאָן בִּשּׁוֹגֵג בֵּין שֶׁעֲשָׂאָן בְּמֵזִיד. אוֹתָן שֶׁעֲשָׂאָן בִּשּׁוֹגֵג - בֵּין נוֹדַע לוֹ סְפֵיקָן בֵּין לֹא נוֹדַע לוֹ סְפֵיקָן. וְאֵלּוּ הֵן קַלּוֹת - עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵלּוּ הֵן חֲמוּרוֹת - כָּרֵיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין. הַאי עֲשֵׂה הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלָא עָבַד תְּשׁוּבָה - "זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה", אִי דַּעֲבַד תְּשׁוּבָה - כָּל יוֹמָא נַמִּי; דְּתַנְיָא: עָבַר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ! אֲמַר רַבִּי זֵירָא:

בעומד

קין כבנות שוח למזבח – כאדם שמביא בקינוח סעודה מיני מתיקה. והוא לשון קיץ, כדכתיב (שמואל ב טז) "הלחם והקיץ לאכול לנערים". **וכל דבש** – וכל מיני פירות האילן בכלל. **אין מקיצין בעולת העוף** – אין לוקחין בדמי הנדבה עולת העוף. **הא בורכא** – דבר הבדוי מן הלב, דמנא לך הא. **לנדבת צבור אזלא** – כדרבנן דפליגי עליה דרבי אליעזר. **ואין עולת העוף בצבור** – דתניא בתורת כהנים: "והקריב מן התורים" – היחיד מביא עוף ואין הצבור מביאין עוף. **להא דרבי יוחנן** – דאמר לעיל: תמידין שלא הוצרכו, לרבי שמעון דלית ליה לב בית דין מתנה, מקיצין בהן את המזבח בגופן ואין צריכין רעיה. **סכין מושכתן למה שהן** – סכין השוחטן סתם מושכתן לקרבן שהופרש מתחלה לכך, ואפילו אין זה אותו קרבן עצמו, וכגון עולת תמיד עולה לקיץ אם אינו ראוי לתמיד. **מודה רבי שמעון כו'** – ומסקנא דטעמא – שמתחלתו לא בא אלא לכפר על מזבח החיצון. אלמא אהא הוא דקפדינא, שיקרב על מזבח החיצון לכפר מקצת דבר שהוקדש לו חטאת, דטומאת מקדש תקרב לטומאת מקדש ואף על פי שאין כפרתן שוה. הכי נמי לעולה שהוקדש לעולה יקרב. **וכפר על הקדש** – בשעיר הפנימי כתיב. **היינו קלות היינו עשה ולא תעשה** – כלומר, הי ניהו קלות – עשה ולא תעשה, אמאי תני להו תרתי? **היינו דזדונות היינו הודע** – קא סלקא דעתין: הודע – שידע ועשה, דהיינו מזיד. דהא ליכא למימר: הודע – שנודעה לו שגגתו, כדפרשינן ליה בכל דוכתי, דאם כן הוה ליה חטאות ואשמות ודאין, ותנן במסכת כריתות (כה, א): חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יום הכפורים – חייבין להביא אחר יום הכפורים. **אמר רב יהודה כו'** – סיפא דמתניתין מפרשא ליה לרישא, וכולהו פירוש דקלות וחמורות הוא. **כין כשעשאן בשוגג** – האי שוגג דהכא ליכא לפרושי אלא בדבר שאין שגגתו חטאת, אלא אשם תלוי, כגון אכל אחת משתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן ואינו יודע איזה אכל. **כין שנודע לו ספיקן** – שנודע לו שבא לידי ספק חלב. **כין שלא נודע לו** – לפני יום הכפורים שאכל ספק חלב – אין צריך להביא אחר יום הכפורים אשם תלוי. והכי נמי תנן בכריתות (שם): חייבי אשמות תלויין שעבר עליהן יום הכפורים פטורין, ויליף לה התם מקראי. **האי עשה** – דמכפר עליה יום הכפורים. **היכי דמי אי דלא עשה תשובה** – שאינו תודה על חטאו. **הא כתיב זבח רשעים תועבה** – והיכי מכפר עליה קרבן יום הכפורים? **ואי דעבד תשובה** – למה לי יום הכפורים? כל יומא נמי תשובה מכפרא עליה, דתניא: לא זז משם עד שמוחלין לו!

בעומד

'קַיִץ כִּבְנוֹת שׁוּחַ' לְמַזְבֵּחַ, והבינה הגמרא שכוונת הברייתא לתאנים לבנות המכונות 'בנות שוח', להקריבם על גבי המזבח.

מקשה הגמרא: איך אפשר להעלות על המזבח פירות מתוקים, **וְהָכְתִיב 'כִּי כָּל שְׂאוֹר וְכָל דְּבַשׁ** וגו' לא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַה'" (ויקרא ב יא), וכל פירות האילן המתוקים מכונים 'דבש', ואסור להקריבם על המזבח. מתרצת הגמרא: **תָּנֵי רַב חֲנִינָא** בביאור הברייתא, שמהמותרות היו מקריבים קרבנות ממש על גבי המזבח, ומה שאמרה הברייתא 'קיץ כבנות שוח' זהו דרך משל, שנחשבים קרבנות אלו **כִּבְנוֹת שׁוּחַ לְאָדָם** – כמו שאדם מביא בסוף סעודתו דברים מתוקים, כך מקריבים קרבנות אלו על גבי המזבח, לאחר שהוקרבו עליו כל הקרבנות. ועל כל פנים מוכח מהברייתא שהתמידים שהיו נשארים משנה שעברה היו מוקרבים לקיץ המזבח, וכדברי רבי יוחנן.

הגמרא דנה אם אפשר להביא עופות לקיץ המזבח: **דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא, אֵין מַקְרִיבִין בְּעוֹלַת הָעוֹף** – אין מביאים עולת העוף לקיץ המזבח.

אָמַר רָבָא, הָא בּוּרְכָּא – דין זה בדוי מהלב, שכן מנין לרב נחמן שאין מביאים עולת העוף לקיץ המזבח. **אָמַר** לֵיהּ **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא, מַאי בּוּרְכָּתָא** – מדוע אתה אומר שרב נחמן בדה מליבו דבר זה, והרי **אֲנָא אַמְרֵיתָהּ נִיחָלֵיהּ, וּמִשְּׁמֵיהּ דְּרַב שִׁימִי מִנְּהַרְדְּעָא אַמְרֵיתָהּ נִיחָלֵיהּ** – אני אמרתי לרב נחמן דבר זה, ובשמו של רב שימי מנהרדעא אמרתי כן, **דְּאָמַר רַב שִׁימִי מִנְּהַרְדְּעָא, מוֹתָרוֹת לְנִדְבַת צִבּוּר אָזְלִי** – הבהמות הנותרות משנה לשנה שאחריה, מקריבים מהם קרבן ציבור, **וְאֵין עוֹלַת עוֹף** באה **בְּצִבּוּר**, ולפיכך אין מקיצין בעולת העוף.

הגמרא מבארת שאף שמואל סובר כרבי יוחנן שאמר לעיל (ע"א) שתמידים שלא הוצרכו לציבור קרבים לקיץ המזבח. אומרת הגמרא: **וְאַף שְׁמוּאֵל סָבַר לְהָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – לדין זה שאמר רבי יוחנן, **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, קָרְבְּנוֹת צִבּוּר, סַכִּין מוֹשַׁכְתָּן לְמַה שֶּׁהֵן** – סכין השחיטה קובעת את שם הקרבן לפי מה שהופרש בתחילה כשהפרישום. וכגון עולת התמיד, אף כשאינו יכול להקריבו לתמיד, קרב לעולה, כיון שהופרש בתחילה לעולה. ומבואר ששמואל סובר שהבהמה עצמה קרבה לעולה, וכדברי רבי יוחנן.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לדברי רבי יוחנן: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כן בברייתא כמו שאמר רבי יוחנן, **וּמוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּשָׂעִיר, שֶׁאִם לֹא קָרַב בְּרֶגֶל, יִקְרַב בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ הבא אחריו, וְאִם לֹא קָרַב בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ יִקְרַב בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאִם לֹא קָרַב בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יִקְרַב בְּרֶגֶל, וְאִם לֹא קָרַב בְּרֶגֶל זֶה, יִקְרַב בְּרֶגֶל אַחֵר**, והטעם לכל זה, משום **שֶׁמַּתְחִלָּתוֹ** – בזמן הפרשת הקרבן, **לֹא בָּא אֶלָּא לְכַפֵּר עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן**, וגם עכשיו הרי קרב על המזבח החיצון. ומוכח שרבי שמעון סובר, שכדי שקרבן יקרב על המזבח לאחר זמנו, צריך שיקרב על המזבח החיצון, ויבוא לכפר על מקצת דבר שהוקדש עבורו, ואף שאין בפרתו שוה, וכמו כן קרבן התמיד שהוקדש לעולה, יקרב עכשיו לקרבן עולה. (**תָּנָא לֹא הוּקְדַּשׁ אֶלָּא לְכַפֵּר עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן**).

שנינו במשנה: **'וְעַל זְדוֹן טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו שָׂעִיר** [של יום הכפורים] **הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים כו'** ויום הכפורים מכפרין.

מבארת הגמרא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** – מהיכן למדנו ששעיר פנימי של יום הכפורים מכפר על חטא טומאת מקדש וקדשיו הנעשה במזיד, **דְּתָנוּ רַבָּנַן**, נאמר בתורה בענין כפרת שעיר הפנימי של יום הכפורים, **'וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו' וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל חַטֹּאתָם'** (ויקרא טז טז), ולשון **'פְּשָׁעִים'** האמורה בפסוק **אֵלּוּ הַמְּרָדִים** – עבירות שאדם עובר במזיד, להכעיס, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** – ומוכח כן מהפסוק, שאמר יהורם מלך ישראל **"מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בִּי'** (מלכים ב' ג ז), כלומר מרד בי. **וְאוֹמֵר** – ומפסוק נוסף מוכח כן, שנאמר **'אָז תִּפְשַׁע לְבָנָה בָּעֵת הַהִיא'** (שם ח ב), כלומר שהעיר 'לבנה' מרדה במלך יהודה, ומוכח ש'פשיעה' זו מרידה. ממשיכה הגמרא ומבארת: מה שנאמר בפסוק 'לְכָל חַטֹּאתָם', לשון **'חַטָּאוֹת', אֵלּוּ הַשְּׁגָגוֹת**, שאף עליהם מכפר השעיר הפנימי של יום הכפורים. מוכיחה הגמרא ש'חטא' הוא לשון שגגה, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** בפרשת קרבנות החוטאים, **'נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה'** (ויקרא ד ב), ומוכח שחטא הוא בשוגג.

שנינו במשנה: **'עַל שְׁאָר עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת הַיְדוּעוֹת וְהַשְּׁגָגוֹת כו'**, הודע ולא הודע, עשה ולא תעשה, כריתות ומיתות בית דין, שעיר המשתלח מכפר'.

שואלת הגמרא: **הַיְינוּ 'קַלּוֹת' הַיְינוּ 'עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה'** – הרי 'עשה' ו'לא תעשה' נחשבות כעבירות קלות, והן כלולות בלשון 'קלות', ומדוע כתבם התנא בפירוש. וכן מה ששנינו **'חֲמוּרוֹת', הלא הַיְינוּ 'כְּרֵיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין'** המוזכרים במשנה, וכן **'הוֹדַע'**, שידע שהוא טמא וחטא, **הַיְינוּ 'מֵזִיד', ו'לֹא הוֹדַע' הַיְינוּ 'שׁוֹגֵג'**, ומדוע הוצרך התנא לשנות את כל הדברים הללו בפירוש.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר** – כך כוונת התנא לומר, **עַל שְׁאָר עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת, בֵּין שֶׁעֲשָׂאָן בְּשׁוֹגֵג** – שאכל חתיכה אחת משתי חתיכות שאחת מהן חֵלֶב, ואינו יודע מה אכל, שחייב אשם תלוי, **וּבֵין שֶׁעֲשָׂאָן בְּמֵזִיד, וְאוֹתָן עֲבֵירוֹת שֶׁעֲשָׂאָן בְּשׁוֹגֵג, בֵּין שנוֹדַע לוֹ סְפֵיקָן** – שנודע לו לפני יום הכפורים שאכל ספק חלב, **בֵּין לֹא נוֹדַע לוֹ סְפֵיקָן** – שלא נודע לו הדבר לפני יום הכפורים, על כל אלו יום הכפורים מכפר. **וְהוֹסִיף** התנא וביאר, **אֵלּוּ הֵן** עבירות **קַלּוֹת, עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה. וְאֵלּוּ הֵן** עבירות **חֲמוּרוֹת, כְּרֵיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין.**

הגמרא מבררת באיזה אופן מכפר שעיר המשתלח על מצוות עשה. מבררת הגמרא: **הַאי עֲשֵׂה הֵיכִי דָּמֵי** – עשה זה ששנינו ששעיר המשתלח מכפר עליו, באיזה אופן מדובר, **אִי דְּלֹא עָבַד תְּשׁוּבָה** – אם לא עשה תשובה על חטאו, איך יתכן שיכופר על ידי שעיר המשתלח, והרי על קרבן כזה נאמר **'זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה'** (משלי כא כז). **וְאִי דַּעֲבַד תְּשׁוּבָה**, הרי אין צורך בכפרת שעיר המשתלח, שהרי **כָּל יוֹמָא נַמִּי** – כל יום שעושה תשובה, מתכפר, **דְּתַנְיָא**, אדם **שֶׁעָבַר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ.**

מבארת הגמרא: **אָמַר רַבִּי זֵירָא,**

המשך ביאור למס' שבועות ליום שני עמ' א

שיום הכפורים אינו מכפר על עבירת יום הכפורים עצמו, **כָּרֵת דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְרַבִּי לֵית לֵיהּ** – לדעת רבי נמצא שלא שייך כלל חיוב כרת שכתבה התורה על מי שעושה מלאכה ואינו מתענה ביום הכפורים, שהרי אף אם יעשה כן יתכפר מיד על ידי יום הכפורים שעומד בו, והרי לא יתכן לומר כן, ובהכרח שעל עבירות של יום הכפורים עצמו אין יום הכפורים מכפר אלא כשעשה תשובה, ואם לא עשה תשובה יתחייב כרת.

דוחה הגמרא: **אַלְמָה לֹא** – מדוע אין למצוא כרת על עון יום הכפורים עצמו, אף אם נאמר שעבירות אלו מתכפרות בלא תשובה, הלא **מַשְׁכַּחַת לָהּ כְּגוֹן דַּעֲבַד בְּלֵילְיָא וּמִית** – יש למצוא אופן שאינו מתכפר, והיינו כשעשה מלאכה בליל יום הכפורים והתחייב כרת, ומיד לאחר מכן מת, **דְּלֵא אַתָא יְמָמָא לְכַפּוֹרֵי לֵיהּ** – שכיון שלא הגיע היום קודם שמת, לא כיפר עליו יום הכפורים מחיוב הכרת שלו, שנאמר 'כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם' (ויקרא טז ל), ללמד שאין יום הכפורים מכפר אלא ביום.

מביאה הגמרא את הראיה באופן אחר: **אֶלָּא אֵימָא** – אלא נאמר כך, אם יום הכפורים מכפר אף על עבירות שנעשו באותו יום עצמו,

באמת מדובר בְּאדם הָעוֹמֵד בְּמִרְדּוֹ, ולא עשה תשובה, וְמשנתינו כדעת רַבִּי הִיא, האומר שיום הכפורים מכפר לבדו אף בלא עשיית תשובה, ומה שנאמר 'זבח רשעים תועבה' זהו רק בשאר ימות השנה, דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, עַל כָּל עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין עֲשָׂה תְשׁוּבָה וּבֵין לֹא עֲשָׂה תְשׁוּבָה, יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, חוּץ מִפּוֹרֵק עוֹל – כופר בעיקר, וּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה – המדבר על דברי תורה בעזות פנים, וּמֵפֵר בְּרִית בְּבָשָׂר – שאינו מקיים מצות ברית מילה, שֶׁעל עבירות אלו רק אִם עֲשָׂה תְשׁוּבָה יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, וְאִם לָאו, אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר.

מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי, שבשלש עבירות אלו אין יום הכפורים מכפר ללא תשובה, דְּתַנְיָא, נאמר בפסוק 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר, הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ' (במדבר טו לא), ויש לדרוש, 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה', זֶה הַפּוֹרֵק עוֹל – הכופר בעיקר, שביזה את הדיבור הראשון שאמר ה' בסיני 'אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ' (שמות כ ב), ודיבור זה מכונה "דבר ה" כיון שהוא נאמר לנו על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו, ולא על ידי משה רבינו (מכות כד.), וּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה – שמדבר על דברי תורה בעזות פנים ומבזה את דברי התורה, ונרמז במה שכתוב דבר ה' 'בזה', לשון בזיון. 'וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר', זֶה הַמֵּפֵר בְּרִית בְּבָשָׂר – שאינו מקיים מצות ברית מילה, והיא מכונה 'מצותו', בלשון יחיד, כיון שבזמן אברהם אבינו היתה זו המצוה היחידה שנצטווה מהקדוש ברוך הוא. וענושם הוא 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת', ויש לדרוש את כפל הלשון, 'הִכָּרֵת', לִפְנֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, ו'תִּכָּרֵת' אף לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, שעוונות אלו אינם מתכפרים ביום הכפורים. ממשיכה הברייתא לברר: יָכוֹל הייתי לפרש שאֲפִילּוּ עָשָׂה תְשׁוּבָה לא יתכפר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עֲוֹנָהּ בָּהּ', לֹא אָמַרְתִּי שאין להם כפרה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁעֲוֹנָהּ בָּהּ – שלא עשו תשובה, אך אם עשו תשובה מתכפרים. ומוכח שהפסוק עוסק באדם שלא שב בתשובה, ובכל זאת רק באלו כתבה התורה שאינם מתכפרים ביום הכפורים, אבל בשאר עבירות, אף שעדיין לא שב, יום הכפורים מכפר.

הגמרא מבארת כיצד ידרשו חכמים את הפסוק. מבארת הגמרא: וְרַבָּנָן, הסוברים ששום עבירה אינה מתכפרת בלא תשובה, ידרשו את הפסוק כך, שבשלש עבירות אלו, של פריקת עול, גילוי פנים בתורה והפרת ברית מילה נאמר עונש מיוחד, 'הִכָּרֵת' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'תִּכָּרֵת' לָעוֹלָם הַבָּא, שאם לא עשה תשובה, אף לאחר שמת לא יתכפרו חטאים אלו. ומה שנאמר 'עֲוֹנָהּ בָּהּ' בא ללמד שֶׁאִם עָשָׂה תְשׁוּבָה וָמֵת, מִיתָה מְמָרֶקֶת – מסיימת את הכפרה אף על עוונות הללו, אבל בשאר עבירות, אחר כפרת יום הכפורים מיתה מסיימת את הכפרה אף אם לא עשה תשובה.

הגמרא מקשה על מה שהעמדנו את משנתינו כרבי. מקשה הגמרא: וּמִי מָצֵית מוֹקְמַת לָהּ כְּרַבִּי – וכי אפשר לומר שמשנתינו היא דעת רבי, וְהָא מִכְּלָל דְּסִיפָא רַבִּי יְהוּדָה הִיא, מסתבר שרֵישָׁא נַמִּי [–גם כן] כְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, ולא כשיטת רבי. והראיה שהסיפא היא כרבי יהודה, דְּקָתָנֵי סֵיפָא, אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ בשמן המשחה, מתכפרים בשעיר המשתלח, וּמַאן אִית לֵיהּ הַאי סְבָרָא – ומי הוא זה שסובר שאף כהנים מתכפרים בשעיר המשתלח, רַבִּי יְהוּדָה (להלן ע"ב), ומכך שהסיפא נשנתה בדעתו, מִכְּלָל דְּרֵישָׁא גם כן כְּרַבִּי יְהוּדָה, ולא כרבי.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, באמת משנתינו רַבִּי הִיא, הסובר שיום הכפורים מכפר אף בלא תשובה, וְרבי עצמו סָבַר לָהּ [–סובר] כְּרַבִּי יְהוּדָה רבו, שכהנים מתכפרים בשעיר המשתלח, ולכן סתם כך בסיפא.

הגמרא מבררת האם גם רבי יהודה סובר כרבי, שיום הכפורים מכפר בלא תשובה: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, דַּוְקָא קָאָמַר מָר – האם בדקדוק אמרת לשון זו, שרַבִּי סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, אֲבָל רַבִּי יְהוּדָה לֹא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי, אלא כחכמים שאין יום הכפורים מכפר ללא תשובה, ולכן הוצרכת לומר שמשנתינו סוברת כדעת רבי, ואי אפשר להעמידה כדעת רבי יהודה, אוֹ דִּלְמָא, מִכְּלָל דְּרַבִּי סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, ששעיר המשתלח מכפר אף על הכהנים, יש לומר דַּאף רַבִּי יְהוּדָה סָבַר לָהּ נַמִּי כְּרַבִּי, שיום הכפורים מכפר בלא תשובה, ובאמת היה ניתן לומר שמשנתינו נאמרה בשיטת רבי יהודה, מִיהוּ אוֹרְחָא דְּמִילְּתָא קָתָנֵי – אך נקט רב יוסף לשון דרך ארץ, לְמִימַר דְּתַלְמִיד סָבַר לָהּ כְּרַבִּיהּ – לומר שרבי סובר כרבי יהודה רבו, ולא לומר שרבי יהודה סובר כרבי, שהיה תלמידו.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף, אִין – אכן דַּוְקָא קָאָמִינָא, כיון שרק רַבִּי סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, ששעיר המשתלח מכפר גם על הכהנים, אֲבָל רַבִּי יְהוּדָה לֹא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי, אלא כחכמים שיום הכפורים אינו מכפר בלא תשובה, ואי אפשר להעמיד את המשנה כמותו. והראיה לכך, דְּתַנְיָא בסיפרא, יָכוֹל היית לומר שיְהֵא יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַל הַשְּׁבָעִים וְעַל שֶׁאֵינָן שְׁבָעִים, אין לומר כן, וְדִין הוּא – ויש ראיה לכך שאין לומר כן, הוֹאִיל וְחַטָּאת וְאָשָׁם מְכַפְּרִין על עון, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים גם כן מְכַפֵּר, יש לנו ללמוד, מַה חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין מְכַפְּרִין אֶלָּא עַל הַשְּׁבָעִים, שנאמר 'וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם' (במדבר ה ז), 'וְהַתְּוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא' (ויקרא ה ה), אַף יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵין מְכַפֵּר אֶלָּא עַל הַשְּׁבָעִים. אולם יש לדחות לימוד זה, מַה לְּחַטָּאת וְאָשָׁם שאין כפרתם גדולה, שֶׁהרי אֵין הם מְכַפְּרִין עַל הַמֵּזִיד כְּשׁוֹגֵג, אלא על השוגג בלבד, ויתכן שלכך אף אינם מכפרים אלא על השבעים, תֹּאמַר לְיוֹם הַכִּפּוּרִים שכפרתו מרובה, שֶׁהרי הוא מְכַפֵּר עַל הַמֵּזִיד כְּשׁוֹגֵג, כמו שדרשה הגמרא לעיל (יב:), וְהוֹאִיל וּמְכַפֵּר עַל הַמֵּזִיד כְּשׁוֹגֵג, שמא יְכַפֵּר עַל הַשְּׁבָעִים וְעַל שֶׁאֵינָן שְׁבָעִים, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא' (ויקרא כג כז), ובלשון 'אַךְ' חִלֵּק הכתוב את דין כפרת יום הכפורים, ומיעט, שיש פעמים שאין יום הכפורים מכפר, והיינו כשאינו שב בתשובה. מסיימת הגמרא את הראיה: הרי סְתָם סִיפְרָא, מַנִּי – סתם דרשה המובאת בסיפרא, כדעת מי היא, הרי זה כדעת רַבִּי יְהוּדָה, וְקָאָמַר התנא בסיפרא 'שְׁבָעִים' אִין, 'לֹא שְׁבָעִים' לֹא – לשבים בתשובה יום הכפורים מכפר, ולשאינם שבים אינו מכפר, והיינו כדעת חכמים החולקים על רבי וסוברים שיום הכפורים מכפר רק לשבים בתשובה.

הגמרא מקשה סתירה בדברי הסיפרא. מקשה הגמרא: וְרַמִּי סְתָם סִיפְרָא' אַ'סְתָם סִיפְרָא' – ויש להקשות מהדין האמור בסיפרא שהבאנו לעיל, על דין שנאמר במקום אחר בסיפרא, דְּתַנְיָא בסיפרא, יָכוֹל הייתי לומר שלֹא יְהֵא יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר אֶלָּא אִם כֵּן הִתְעַנָּה בּוֹ האדם, וּקְרָאוֹ 'מִקְרָא קֹדֶשׁ' – קיבלו בברכותיו, שאמר 'מקדש ישראל ויום הכפורים', וְלֹא עָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה. אבל אם לֹא הִתְעַנָּה בּוֹ, וְלֹא קְרָאוֹ מִקְרָא קֹדֶשׁ, וְעָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה, מַנַּיִן שיום הכפורים מכפר עליו, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא' (ויקרא כג כז), ויש לדרוש 'יוֹם כִּפּוּרִים הוּא' מִכָּל מָקוֹם – שמכפר בכל אופן אפילו חיללו במלאכה ולא קידשו. ומבואר בזה שיום הכפורים מכפר אפילו על רשע שלא התענה וחיללו במלאכה, וקשה על הסיפרא שהובא לעיל שאין יום הכפורים מכפר אלא על השב בתשובה.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, לֹא קַשְׁיָא, כי אף שסתם סיפרא כרבי יהודה מכל מקום אין זה כלל מוכרח, אלא הָא רַבִּי – האמור בסיפרא שיש לרבות שיום הכפורים מכפר גם אם חיללו במלאכה ולא קידשו, זהו כשיטת רבי הסובר שיום הכפורים מכפר גם על מי שלא שב בתשובה, וְהָא רַבִּי יְהוּדָה – ומה ששנינו שיום הכפורים אינו מכפר בלא תשובה, זו דעת רבי יהודה.

תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, הָא וְהָא רַבִּי – שתי הברייתות שבסיפרא הם כשיטת רבי, שיום הכפורים מכפר בלי תשובה, וְהטעם שהברייתא הראשונה נקטה שאין יום הכפורים מכפר על שאינם שבים, שכן מוֹדֶה רַבִּי בְּכָרֵת דְּיוֹמָא – רבי מודה בחיובי כרת שחלו עליו מחמת יום הכפורים עצמו, שלא התענה בו או שעשה בו מלאכה, שאינו מתכפר ביום הכפורים אלא אם עשה תשובה, אבל שאר העבירות מתכפרות ביום הכפורים אף שלא עשה תשובה.

מוכיחה זאת הגמרא: דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי – שאם לא תאמר כך,

המשך בעמוד רלג

רש"י

בעומד במרדו – דלא עבד תשובה. ודקשיא לך: זבח רשעים תועבה! מתניתין רבי היא, דאמר: יום הכפורים מכפר על שאינן שבין, והאי קרא מוקי לה בשאר יומי. **פורק עול** – כופר בעיקר. **מגלה פנים בתורה** – בא על דברי תורה בחוצפא ובגלוי עזות פניו, כגון (סנהדרין צט, ב) מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי: לא היה למשה לכתוב אלא "ותמנע היתה פלגש", "וילך ראובן בימי קציר חטים" (בראשית ל)? **ברית** – בשר מילה. **דבר ה' בזה זה הפורק עול** – שביזה דיבור ראשון שאמור בסיני "אנכי ה' אלהיך" (שמות כ) שלא שמעו אותו אלא מפי הגבורה. **ומגלה פנים** – מדאפקיה קרא בלשון בזיון, וזה בזוה דברי תורה הוא. **זה המפר ברית בבשר** – שהיא מצוה יחידית. **לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה** – אלמא בשאינו שב קאי קרא. ובהנך תלת הוא דגלי לן אף לאחר יום הכפורים, הא בשאר, אף על פי שאינו שב – יום הכפורים מכפר. **ורבנן** – דאית להו נמי בשאר עבירות דאין יום הכפורים מכפר על שאינן שבין, אמרי לך: הא דגלי לן קרא בהנך תלת – לאו ביום הכפורים איירי. אלא "הכרת תכרת" דקאמר – תכרת לעולם הבא, שאף מיתה אינה ממרקת על שלש הללו בלא תשובה. אבל שאר עבירות, בלא תשובה נמי מיתה ממרקת אחר יום הכפורים, אבל יום הכפורים בלא מיתה – לא. **שאם עשה תשובה** – ואין עונה בה – מיתה ממרקת אף על שלש הללו, ולא תכרת לעולם הבא. **אחד ישראל וכו'** – מתכפרים משאר עבירות בשעיר המשתלח. **ומאן אית ליה האי סברא** – דכהנים מתכפרים במשתלח. **רבי יהודה** – לקמן בהאי פירקא. **אבל רבי יהודה לא סבר לה כרבי** – שיהא יום הכפורים מכפר על שאינן שבים, ולא אתיא מתניתין אליביה. **או דלמא** – רבי יהודה נמי כרבי סבר לה, ומתניתין רבי יהודה נמי. והאי דלא אמר: רבי יהודה היא, וסבר לה כרבי – אורחא דמילתא שייך טפי למימר: רבי היא וסבר לה כרבי יהודה רביה, ולא למימר: רבי יהודה היא וסבר ליה כרבי תלמידיה. **דוקא קאמינא רבי סבר לה כרבי יהודה** – בשעיר המשתלח, דעל כרחך מתניתין רבי היא כדאוקימנא, מדקתני יום הכפורים מכפר על שאינן שבין. אבל רבי יהודה לא סבר ליה כרבי, דתניא: אין יום הכפורים מכפר על שאינן שבין לרבי יהודה. **חטאות ואשמות אין מכפרין אלא על השבין** – דכתיב (במדבר ה) "והתודו את חטאתם" וגו' (ויקרא ה), "והתודה אשר חטא עליה". **שאין מכפרין על המזיד כשוגג** – רוב חטאות ואשמות אין מכפרין על המזיד כשוגג, אלא אשם שפחה חרופה ואשם נזיר טמא ואשם שבועת העדות. **אך חלק** – "אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא", וכל אכין ורקין מיעוטין, ללמדך שפעמים שאין יום הכפורים מכפר. **סתם סיפרא** – תורת כהנים – רבי יהודה היא, הכי אמרינן בסנהדרין ב"אלו הן הנחנקין" (פו, א). **לא קראו מקרא קודש** – לא קיבלו בברכותיו לומר "מקדש ישראל ויום הכפורים". **ומודה רבי בכרת דיומא** – הא דתניא קמייתא דאינו מכפר על שאינן שבין – בכרת של יום הכפורים קאמר, של עינוי ושל מלאכה. אבל על כל שאר עבירות – מכפר אף על פי שעשה בו מלאכה ולא התענה בו. **דאי לא תימא הכי** – דבכרת דיומיה מודה רבי דלא מכפר, ותימא דאכרת דיומיה מכפר. **כרת דיום הכפורים לית ליה לרבי** – בתמיה, אם כן למה כתב רחמנא ביום הכפורים כרת? בשלמא שאר כריתות דאי מיית קודם יום הכפורים לא איכפר, אבל הנך למה לי? הא כי עבר עליה מכפר עליה הא יומא! **אלמה לא** – בתמיה. כלומר, אלמה אי אית ליה לרבי דמכפר על כרת דיומיה בלא תשובה – לא איכא כרת ביום הכפורים? **והא משכחת לה כגון דעבד בליליא ומית דלא אתי ימא לכפורי ליה** – שאין מכפר אלא יום, כדכתיב (ויקרא טז) "כי ביום הזה יכפר עליכם".

תוספות

בעומד במרדו – הקשה הרב רבינו שלמה מדריו"ש: דבפרק בתרא דיומא (פה, ב) אמרינן: מיתה ויום הכפורים מכפרים עם התשובה; עם התשובה – אין, בפני עצמו לא, והא מני – דלא כרבי. והא לא אתיא אפילו כרבנן, דאית להו דמיתה בלא תשובה מכפרת בשאר עבירות דלאו הנך שלשה! ויש לומר: דהכא לא קאמרי רבנן דמיתה ממרקת אלא עם היסורין והדינין שדנין אותו לאחר מיתה, ועל ידי כך אינו נכרת לעולם הבא. אבל עם התשובה – מיתה ממרקת לגמרי, שאין נדון עוד ביסורין לאחר מיתה. אבל לרבי – מיתה ויום הכפורים בלא תשובה ממרקת לגמרי בשאר עבירות. והשתא אתי שפיר כרבנן.

שאין מכפרין על המזיד – פירש בקונטרס: רוב חטאות ואשמות אין מכפרין על המזיד, אלא אשם שפחה חרופה ואשם נזיר טמא ואשם שבועת הפקדון וחטאת דשבועת העדות. ואם תאמר: ונגמר מהנהו שמכפר על הזדון כשוגג! ויש לומר, דאיכא למיפרך: שכן אין מכפר על חייבי כריתות וחייבי מיתות בית דין.

הואיל ומכפר על המזיד – ואם תאמר: נימא דיום הכפורים לא יכפר על המזיד, מידי דהוה אחטאת ואשם! ויש לומר: דקרא דיום הכפורים הוא, איכא למאן דאמר דמשמע אפילו אינם שבים, וכולי עלמא מודו דמרבינן במזיד. ועוד, דאדרבה נילף משעיר הנעשה בפנים שמכפר על המזיד.

לא קראו מקרא קודש – פירש בקונטרס: שלא קיבלו עליו בברכותיו לומר "מקדש ישראל ויום הכפורים". ואין נראה, דלא אשכחן ברכות ביום הכפורים דליהוו דאורייתא. ונראה לרבינו תם: קראו מקרא קודש – שמודה שבית דין קדשוהו ושובת ממלאכה בשביל קדושת היום, ולא קראו מקרא קדש – שאינו שובת מחמת קדושת היום, אלא מחמת שמתעצל לעשות מלאכה. **תלמוד** לומר יום הכפורים הוא מכל מקום – תימה: דלמא בעשה תשובה איירי, ולעולם סבר תנא דאינו מכפר אלא על השבין!

דאי לא תימא הכי – ואם תאמר: למה לו "אך" חלק, למאי דסלקא דעתך השתא דידעינן מסברא דכרת דיום הכפורים לרבי לית ליה? ויש לומר: דהוה מצי למימר "ולטעמיך". או שמא איצטריך "אך" – אפילו חזר בו מעבירה אלא שמבעט בכפרה, שאינו רוצה שיום הכפורים יכפר.

[שייך לעמוד ב] **דעבד** סמוך לשקיעת החמה – אבל לאחר שילחה שעיר לא מצי לאוקומה, שהוא מכפר כל היום. ואף על גב דמשמע לעיל (ח, ב) שאין קרבנות מכפרין על עבירות של אחר כך אפילו בו ביום, דאמר: נפקא מינה לטומאה שאירעה בין זה לזה – שאני שעיר המשתלח דכתיב ביה "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם" משמע דכל היום יכפר. אי נמי, היום עצמו בלא שעיר המשתלח מכפר קצת, ואין כאן כרת גמור. וכהאי גוונא אשכחן בפרק קמא דזבחים (ו, א) דעולה מכפרת על היורש מקופיא ולא מקיבעא, כלומר לגמרי. והשתא אתי

בְּעוֹמֵד בְּמִרְדּוֹ, וְרַבִּי הִיא; דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: עַל כָּל עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין עֲשֵׂה תְּשׁוּבָה בֵּין לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה - יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, חוּץ מִפּוֹרֵק עוֹל וּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה, וּמֵפֵר בְּרִית בַּבָּשָׂר, שֶׁאִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה - יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, וְאִם לָאו - אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי? דְּתַנְיָא: "כִּי דְבַר ה' בָּזָה" - זֶה הַפּוֹרֵק עוֹל וּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה, "וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר" - זֶה הַמֵּפֵר בְּרִית בַּבָּשָׂר; "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת", "הִכָּרֵת" - לְפָנֶיו יוֹם הַכִּפּוּרִים, "תִּכָּרֵת" - לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים; יָכוֹל אֲפִילּוּ עָשָׂה תְּשׁוּבָה? תַּלְמוּד לוֹמַר "עֲוֹנָהּ בָּהּ", לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁעֲוֹנָהּ בָּהּ. - וְרַבָּנַן? "הִכָּרֵת" - בָּעוֹלָם הַזֶּה, "תִּכָּרֵת" - לָעוֹלָם הַבָּא; "עֲוֹנָהּ בָּהּ" - שֶׁאִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה וּמֵת, מִיתָה מְמָרֶקֶת. - וּמִי מָצֵית מוֹקְמַתְּ לֵהּ כְּרַבִּי? וְהָא מִדְּסֵיפָא רַבִּי יְהוּדָה הִיא, רֵישָׁא נַמִּי רַבִּי יְהוּדָה הִיא! דְּקָתָנֵי סֵיפָא: אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים וְאֶחָד מָשׁוּחַ; וּמַאן אִית לֵיהּ הַאי סְבָרָא? רַבִּי יְהוּדָה, מִכְּלָל דְּרֵישָׁא רַבִּי יְהוּדָה! אָמַר רַב יוֹסֵף: רַבִּי הִיא, וְסָבַר לֵהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: דְּזָקָא קָאָמַר מָר, רַבִּי סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, אֲבָל רַבִּי יְהוּדָה לָא סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי. אוֹ דִּלְמָא: מִדְּרַבִּי סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה - אַף רַבִּי יְהוּדָה סָבַר לֵהּ נַמִּי כְּרַבִּי, מִיהוּ אוֹרְחָא דְּמִילְּתָא קָתָנֵי, לְמִימַר דְּתַלְמִיד סָבַר לֵהּ כְּרַבִּיהּ? אָמַר לֵיהּ: אִין, דְּזָקָא קָאָמִינָא: רַבִּי סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, אֲבָל רַבִּי יְהוּדָה לָא סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי; דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: יָכוֹל יְהֵא יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַל שְׁבִים וְעַל שֶׁאֵינָן שְׁבִים? וּדְין הוּא: הוֹאִיל וְחַטָּאת וְאָשָׁם מְכַפְּרִין וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, מַה חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין מְכַפְּרִין אֶלָּא עַל הַשְּׁבִים, אַף יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵין מְכַפֵּר אֶלָּא עַל הַשְּׁבִים! מַה לְּחַטָּאת וְאָשָׁם - שֶׁאֵין מְכַפְּרִין עַל הַמֵּזִיד כְּשׁוֹגֵג, תֹּאמַר לְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁמְּכַפֵּר עַל הַמֵּזִיד כְּשׁוֹגֵג; הוֹאִיל וּמְכַפֵּר עַל הַמֵּזִיד כְּשׁוֹגֵג, יְכַפֵּר עַל שְׁבִים וְעַל שֶׁאֵינָן שְׁבִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אַךְ", חִלֵּק; סְתָם סִיפְרָא מַנִּי? רַבִּי יְהוּדָה, וְקָאָמַר: שְׁבִים - אִין, לֹא שְׁבִים - לָא. וְרָמֵי סְתָם סִיפְרָא אַסְתָּם סִיפְרָא, דְּתַנְיָא: יָכוֹל לֹא יְהֵא יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר אֶלָּא אִם כֵּן הִתְעַנָּה בּוֹ וּקְרָאוֹ מִקְרָא קֹדֶשׁ וְלֹא עָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה; לֹא הִתְעַנָּה בּוֹ וְלֹא קְרָאוֹ מִקְרָא קֹדֶשׁ, וְעָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "יוֹם כִּפֻּרִים הוּא", מִכָּל מָקוֹם! אֲמַר אַבַּיֵי, לָא קַשְׁיָא: הָא רַבִּי, וְהָא רַבִּי יְהוּדָה. רָבָא אָמַר: הָא וְהָא רַבִּי, וּמוֹדֶה רַבִּי בְּכָרֵת דְּיוֹמָא, דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, כָּרֵת דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְרַבִּי לֵית לֵיהּ? - אַלְּמָה לָא? מַשְׁכַּחְתְּ לֵהּ כְּגוֹן דַּעֲבַד בְּלֵילְיָא וּמִית, דְּלָא אֲתָא יְמָמָא לְכַפּוּרֵי לֵיהּ! אֶלָּא אֵימָא:

כרת

ומקשינן:

תוספות

אתי שפיר דלא קאמר: כגון שמת קודם שנשתלח השעיר או כגון דליכא שעיר המשתלח, כדאמר לעיל (ח, ב) ונפקא מינה היכא דלא עבד חיצון. ויש מפרשים: דיום הכפורים בלא שעיר המשתלח מכפר לגמרי. ונפקא מינה, דשעיר מכפר מיד ויום הכפורים אינו מכפר עד שתחשך למוצאי יום הכפורים. כדתניא: חומר בשעיר מביום הכפורים שהשעיר מכפר מיד ויום הכפורים עד שתחשך, חומר ביום הכפורים מבשעיר שיום הכפורים מכפר בלא קרבן מה שאין כן בשעיר. והא דנקט כגון דחנקתיה אומצא – לאו דוקא, אלא הוא הדין שמת בו ביום, ולרווחא דמילתא נקטה: אי נמי אפילו לא מת בו ביום אלא אחר כמה ימים, וכגון דעבד סמוך לשקיעת החמה. **וכפר** את מקדש הקדש זה לפני ולפנים – פירש בקונטרס: דבטומאת לפני ולפנים ובטומאת היכל מיירי. וקשה: דאמאי צריך קרא לכולהו? הא לקמן פרק שני (טז, ב) גבי כרת לא מצריכין אלא חד קרא לכולהו! ושמא כיון שהושוו לענין כפרה הושוו לכל דבר. ומיהו קשיא, שצריך לדחוק הקונטרס לפרש מזבח כמשמעו – כגון שהקטיר עליו בטומאה, ואם כן היינו טמא ששימש, ולא מצינו שיכפר שעיר הפנימי על כהן ששימש בטומאה! ועוד, אי בטומאת מקדש וקדשיו איירי הכא לרבי יהודה, מאי קאמר לעיל (ח, א) רבי שמעון: ממקומו הוא מוכרע? הא אפילו לרבי יהודה נמי ממקומו מוכרע! ועוד דבסוף פרק "הרציאו לו" (יומא סא, א) מייתי לה אמתניתין ד"וכן בהיכל וכן במזבח הזהב" דמתניתין לענין הזאה! על כן נראה דבהזאה איירי, ו"לפני ולפנים" היינו על בין הבדים, ו"בהיכל" היינו על הפרכת, ו"מזבח" היינו מזבח הזהב, ו"עזורות" היינו שירי הדם שהיה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון שהיה בעזרה, כדתנן ב"איזהו מקומן" (זבחים מז, א). ומיהו קשיא הא דנקט עזרות, דהוה ליה למימר "עזרה"! ועוד, דהזאות כולהו כתיבי בהדיא בפרשה. ולעיבובא לא איצטריך, דנפקא לן בפרק "איזהו מקומן" (שם נב, ב) ובפרק "הרציאו לו" (יומא ס, ב): "וכלה וכפר", אם כלה כיפר, ואם לא כלה לא כיפר! ויש לומר: דאיצטריך האי קרא דכהן משוח ומרובה בגדים יכול לעשות כן, לפי שכל הפרשה כתיב בה אהרן. וכן תניא בתורת כהנים: "וכפר הכהן אשר ימשח" מה תלמוד לומר? לפי שכל הפרשה כולה אמור בה אהרן, לכן כתיב" וכפר את מקדש הקדש" וגו' – שכל משוח ומרובה בגדים צריך לעשות כן.

הושוו כולן לכפרה אחת – אבל לשעיר הפנימי לא הושוו, דכתיב "אשר לעם" ודרשינן בסמוך: ולא לכהנים. **ואיתקש** שעיר המשתלח לשעיר הנעשה בפנים – תימה: דבפרק שני דכריתות (כה, ב) גבי חטאים דומיא דפשעים, פריך: האי בשעיר הנעשה בפנים הוא דכתיב. והשתא לגמר מיניה שעיר המשתלח, דהא איתקש!

רש"י

ומקשינן: **וכרת דיממא לרבי לית ליה** – בתמיה, והא בהדיא כתיב כרת דיממא, דכתיב בין בעינוי בין במלאכה "בעצם היום הזה" (ויקרא כג)! **וחנקתיה** – שלא עבר עליו רגע מן היום לאחר עבירתו. **סמוך לשקיעת החמה** – עם צאת היום, שלא עבר רגע ביום אחר העבירה. **דתניא חומר בשעיר כו'** – לא גרסינן לה. **וכפר את מקדש הקדש** – בעבודת פר ושעיר של יום הכפורים כתיב, המכפרת על טומאת מקדש וקדשיו. **זה לפני ולפנים** – על טומאה שאירעה לפני ולפנים, כגון נטמא לפני ולפנים ושהה כדי השתחואה, דמחייבת ליה על שהייתו כדמפרש בפרק שני (שבועות טז, ב). **זה היכל** – אם נטמא בהיכל. **זה מזבח** – מזבח הזהב, אם הקטיר קטורת בטומאה, ובשהייה. **אלו העזרות** – נכנס לעזרה בטומאה. **הושוו כולן בכפרה אחת** – בהא "יכפר" בתרא השוה כהנים לוים וישראלים, מלמד שכולן מתכפרין בשעיר המשלח בשאר עבירות. דאילו בטומאת מקדש וקדשיו ליכא למימר דהשוו, שהרי הפר מכפר על הכהנים ושעיר הפנימי על ישראל. **רבי שמעון אומר כשם שדם השעיר** – לבדו מכפר על ישראל בטומאת מקדש בלא שום וידוי, שהרי אין שום וידוי בשעיר הפנימי – כך דם הפר לבדו בלא וידוי מכפר על הכהנים בטומאת מקדש. ואייתר ליה וידוי הפר לשאר עבירות. **הא ודאי הושוו** – בכפרה אחת, ואי בשאר עבירות לא הושוו במאי הושוו? **ומשני: הושוו דבני כפרה נינהו** – לכך הושוו – ללמדך שיש לכולם כפרה, בין בטומאת מקדש בין בשאר עבירות. **מיהו כל חד בדנפשיה** – אלו בפר ואלו בשעיר. **אשר לעם** – ולא לכהנים. **הותר מכללו** – מכלל שאמר "אשר לו", דמשמע: לו ולא לאחרים הותרו. **אצל ביתו** – דכתיב (ויקרא טז) "וכפר בעדו ובעד ביתו". **ואם נפשך לומר** – להקשות כלום על המדרש הזה. ולקמיה מפרש מה יש לו להקשות. **הרי הוא אומר כו'** – על כרחך המקרא מלמדך שמתכפרים בפרו של אהרן, שנאמר "בית אהרן ברכו את ה'", הרי כל הכהנים קרויין ביתו, הרי הם בכלל "ובעד ביתו". **מאן תנא** – להא מתניתא דקתני: מעתה אין להן כפרה, דמשמע דאם לא בפר יתכפרו אין להם כפרה כלל. **דלא כרבי יהודה** – אלא כרבי שמעון, דאמר: כל כפרותיהן בפר תלויות. דאי רבי יהודה, אי נמי לא מכפרי בפר – אית להו כפרה מיהת בשעיר המשתלח בשאר עבירות. **אבי אמר כו'** - והכי קאמר מעתה אין להם כפרה בטומאת

כָּרֵת דִּימָמָא לְרַבִּי לֵית לֵיהּ? - אַלְּמָה לָא? מַשְׁכְּחַתְּ לָהּ דַּאֲכַל אוּמְצָא וְחַנְקֵיהּ וּמִית; אִי נַמִי, דַּאֲכַל סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, דְּלָא הֲוָה שְׁהוּת לְכַפּוּרֵי לֵיהּ. "אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ". הָא גּוּפָא קַשְׁיָא, קָתָנֵי: אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ. וַהֲדַר תָּנֵי: מַה בֵּין יִשְׂרָאֵל לַכֹּהֲנִים וּלְכֹהֵן מָשׁוּחַ! אֲמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר: אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ מִתְכַּפְּרִין בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת, וְאֵין חִילּוּק בֵּינֵיהֶן. וּמַה בֵּין יִשְׂרָאֵל לַכֹּהֲנִים וּלְכֹהֵן מָשׁוּחַ? אֶלָּא שֶׁהַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו וכו', וּמַנִּי? רַבִּי יְהוּדָה הִיא; דְּתַנְיָא: "וְכִפֵּר אֶת מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ" - זֶה לִפְנֵי וְלִפְנִים, "אֶת אֹהֶל מוֹעֵד" - זֶה הֵיכָל, "מִזְבֵּחַ" - כְּמַשְׁמָעוֹ, "יְכַפֵּר" - אֵלּוּ עֲזָרוֹת, "כֹּהֲנִים" - כְּמַשְׁמָעוֹ, "עַם הַקָּהָל" - אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, "יְכַפֵּר" - אֵלּוּ הַלְּוִיִּם; הוּשְׁוּ כּוּלָּן לְכַפָּרָה אַחַת, שֶׁמִּתְכַּפְּרִין בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁדַּם שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו - כָּךְ דַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, וּכְשֵׁם שֶׁוִּידּוּיוֹ שֶׁל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת - כָּךְ וִידּוּיוֹ שֶׁל פָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת. וּלְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָא וַדַּאי הוּשְׁוּ! - מַאי הוּשְׁוּ? דִּבְנֵי כַפָּרָה נִינְהוּ, מִיהוּ כָּל חַד וְחַד מְכַפֵּר בִּדְנַפְשֵׁיהּ. מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? דִּכְתִיב: "וְלָקַח אֶת שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם", אִיתְּקַשׁ שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ לְשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים, מַה שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים אֵינוֹ מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, דִּכְתִיב בֵּיהּ: "אֲשֶׁר לָעָם" - אַף שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ אֵינוֹ מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת. - וְרַבִּי יְהוּדָה אָמַר לָךְ: לְהָכִי אִיתְּקוּשׁ, שֶׁיְּהוּ שָׁוִים בְּמַרְאֶה וּבְקוֹמָה וּבְדָמִים הוּא דַּאֲתָא. מַאן תְּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְשָׁחַט אֶת שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם" - שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מִתְכַּפְּרִין בּוֹ; וּבַמֶּה מִתְכַּפְּרִין? בְּפָרוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. יָכוֹל לֹא יִתְכַּפְּרוּ בְּפָרוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר: "אֲשֶׁר לוֹ", מֵעַתָּה אֵין לָהֶן כַּפָּרָה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "יְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים" - מָצִינוּ לָהֶן כַּפָּרָה; בְּמַה הֵן מִתְכַּפְּרִין? מוּטָב שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ בְּפָרוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁהֲרֵי הוּתַּר מִכְּלָלוֹ אֵצֶל בֵּיתוֹ, וְאַל יִתְכַּפְּרוּ בְּשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים שֶׁלֹּא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ אֵצֶל בֵּיתוֹ. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר - הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת ה', בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת ה', יִרְאֵי ה' בָּרְכוּ אֶת ה'"; מַאן תַּנָּא? אֲמַר רַבִּי יִרְמְיָה: דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאִי רַבִּי יְהוּדָה - הָאָמַר: כֹּהֲנִים יֵשׁ לָהֶן כַּפָּרָה בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. וּמַנִּי? רָבָא אָמַר: רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר: כֹּהֲנִים אֵין לָהֶם כַּפָּרָה בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. אַבָּיֵי אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר: מֵעַתָּה אֵין לָהֶם כַּפָּרָה בְּטוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "יְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים" - מָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כַּפָּרָה בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת, וּכְמוֹ דְּמָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כַּפָּרָה בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת, כָּךְ יֵשׁ לָהֶן כַּפָּרָה בְּטוּמְאַת

מקווה אני שלא יקפידו, אבל גם אם יקפידו, מוכרחני לומר את העניין כפי שהוא לאמיתתו – כל בני ישראל, יהיו מי שיהיו, המשכת חיותם היא על ידי הנשיאים.

משיחת ט"ז כסלו, ה'תשכ"ט

כָּרֵת דִּימְמָא לְרַבִּי לֵית לֵיהּ – לדעת רבי לא יתכן להתחייב כרת על עבירות של יום הכפורים הנעשות ביום, שהרי מיד מתכפר לו החטא, ואילו בפסוק מפורש חיוב כרת גם על היום עצמו, שנאמר (ויקרא כג כט–ל) 'כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תְעֹנֶה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמֶּיהָ, וְכָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ', אלא ודאי שמי שלא התענה או שחילל את יום הכפורים במלאכה ולא עשה תשובה, אין יום הכפורים מכפר עליו.

דוחה הגמרא: **אַלְּמָה לֹא** – מדוע לא נמצא כרת אף לעובר עבירה ביום, והרי **מַשְׁכַּחַת לָהּ** – אפשר למצוא אופן שיתחייב החוטא כרת ולא יתכפר על ידי יום הכפורים, באופן **דְּאָכַל אוּמְצָא** – בשר מועט צלוי בגחלים, **וְחַנְקֵיהּ, וּמִית** – ונחנק ומת, שלא חי אפילו רגע אחד אחרי שאכל. **אִי נַמִּי** – אופן נוסף, כגון **דְּאָכַל** ביום הכפורים **סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, דְּלֵא הֲוָה שָׁהוּת לְכַפּוֹרֵי לֵיהּ** – שלא היה זמן ביום הכפורים שיכפר עליו לאחר שחטא, ובשני אופנים אלו נמצא שהוא ענוש כרת, ואין יום הכפורים מכפר עליו.

שנינו במשנה: 'אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ מתכפרים בשעיר, מה בין ישראלים לכהנים ולכהן משוח אלא שהפר מכפר על הכהנים על טומאת מקדש וקדשיו'.

מקשה הגמרא: **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – משנה זו מצד עצמה קשה היא, שכן בתחילה קָתָנֵי שאֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ מתכפרים בשעיר המשתלח, ומשמע שאין כל חילוק ביניהם, **וַהֲדַר תָּנֵי** – ואחר כך שנה התנא 'מַה בֵּין יִשְׂרָאֵל לְכֹהֲנִים וּלְכֹהֵן מָשׁוּחַ', ומבואר שיש חילוק ביניהם.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר** התנא, **אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ**, כולם שוים לענין זה שמתכַּפְּרִין **בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת**, ובענין זה, שהם מתכפרים בשעיר, **אֵין חִילּוּק בֵּינֵיהֶן. וּמַה** הַחִילּוּק שיש **בֵּין יִשְׂרָאֵל לְכֹהֲנִים וּלְכֹהֵן מָשׁוּחַ, אֶלָּא שֶׁהָפָר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו וכו'**, ושעיר הפנימי מכפר על ישראל על טומאת מקדש וקדשיו.

וּמַנִּי – וכדעת מי שנויה משנתינו, כדעת **רַבִּי יְהוּדָה הִיא**, הסובר שגם כהנים מתכפרים בשעיר המשתלח, וכמבואר בברייתא, **דְּתַנְיָא**, נאמר בפסוק לגבי הפר והשעיר של יום הכפורים (ויקרא טז לג) 'וְכִפֶּר אֶת מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר' וכך נדרש הפסוק, 'וְכִפֶּר אֶת מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ', זֶה לִפְנֵי וְלִפְנִים – זו כפרה על טומאה שאירעה בקודש הקדשים, כגון כהן שנטמא ושהה בפנים שיעור זמן המחייבו. 'אֶת אֹהֶל מוֹעֵד', זֶה הֵיכָל – שמכפר גם על מי שנטמא בהיכל. 'מִזְבֵּחַ', היינו כְּמִשְׁמָעוֹ, שמכפר על מי שהקטיר קטורת בטומאה. ומה שכתוב 'יְכַפֵּר', אֵלּוּ עֲזָרוֹת, שמכפר על מי שנכנס בטומאה לעזרה, ובכל אלו, שהם כפרות על טומאת מקדש וקדשיו, הכהנים מתכפרים בפר וישראל מתכפרים בשעיר. ומה שנאמר 'כֹּהֲנִים', הוא כְּמִשְׁמָעוֹ, שמכפר על הכהנים, 'עַם הַקָּהָל', אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, ו'יְכַפֵּר', אֵלּוּ הַלְּוִיִּם, ובכפרה זו הוּשְׁוּ כּוּלָּן לְכַפָּרָה אַחַת, לענין זה שֶׁמִּתְכַּפְּרִין בַּשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁדַּם שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו ללא וידוי, שהרי אין מתוודים על שעיר הנעשה בפנים, כָּךְ דַּם הַפָּר בפני עצמו מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, והוידוי של הפר אינו נצרך לכפרת טומאת מקדש וקדשיו, ויש לומר שכְּשֵׁם שֶׁוִּידּוּיוֹ שֶׁל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת, כָּךְ וִידּוּיוֹ שֶׁל פָּר שלא היה נצרך לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת, ואינם מתכפרים בשעיר המשתלח אלא בוידוי של הפר. ומבואר בדעת רבי יהודה שאף הכהנים מתכפרים בשעיר המשתלח, ומה ששנינו במשנתינו שלענין כפרת שעיר המשתלח כולם שוים, זהו כשיטתו.

שואלת הגמרא: **וּלְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָא וַדַּאי הוּשְׁוּ** – הרי ודאי שבפסוק הושוו ישראלים וכהנים, וכמו שדרשנו לעיל, וכיון שרבי שמעון סובר שלא הושוו בשאר עבירות, אם כן יש לברר במה הושוו. משיבה הגמרא: **מַאי הוּשְׁוּ** – לענין מה הושוו כהנים וישראלים, לענין זה **דִּבְנֵי כַּפָּרָה נִינְהוּ** – שגם לישראלים וגם לכהנים יש כפרה, **מִיהוּ כָּל חַד וְחַד מְכַפֵּר בְּרַנְפְּשֵׁיהּ** – אלא שכל אחד מתכפר בכפרה שלו, כהנים בפר וישראלים בשעיר.

מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** – מה טעמו של רבי שמעון שסובר שהכהנים אינם מתכפרים בשעיר המשתלח, **דִּכְתִיב** לגבי שעירי יום הכפורים (ויקרא טז ז), 'וְלָקַח אֶת שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים', הרי שבפסוק זה **אִיתְּקַשׁ** – הוקש שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ לְשָׂעִיר הַנַّעֲשֶׂה בְּפָנִים, ללמד, מַה שָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים אֵינוֹ מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, אלא על ישראל, משום **דִּכְתִיב בֵּיהּ** (ויקרא טז טו) 'וְשָׁחַט אֶת שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם', למעט שכהנים אינם מתכפרים בו, **אַף שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ אֵינוֹ מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים בִּשְׁאָר עֲבֵירוֹת**, ומהיקש זה מיעט רבי שמעון את כפרת הכהנים משעיר המשתלח.

מבארת הגמרא מה רבי יהודה לומד מהיקש זה: **וְרַבִּי יְהוּדָה** הסובר שכהנים מתכפרים בשעיר המשתלח, **אָמַר לָךְ, לְהָכִי אִיתְּקוּשׁ, שֶׁיִּהוּ שָׁוִים בְּמַרְאֶה וּבְקוֹמָה וּבְדָמִים הוּא דַּאֲתָא** – היקש זה בא לומר שצריך ששני השעירים יהיו באותו צבע, ובאותו גובה, וששויים של שניהם שוה.

הגמרא מביאה ברייתא, ודנה האם אפשר לפרשה כשיטת רבי יהודה או לא. מבררת הגמרא: **מַאן תָּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן** – מי שנה את הברייתא דלהלן, נאמר בשעיר הפנימי (ויקרא טז טו) 'וְשָׁחַט אֶת שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם', והתיבות 'אשר לעם' מיותרות לכאורה, ויש ללמוד שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מִתְכַּפְּרִין בּוֹ בשעיר זה, ורק 'לעם' שעיר זה מכפר, **וּבְמֶה מִתְכַּפְּרִין** הכהנים, **בְּפָרוֹ שֶׁל אַהֲרֹן**. ממשיכה הברייתא: **יָכוֹל** היית לומר שלא **יִתְכַּפְּרוּ** הכהנים גם **בְּפָרוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר** לגבי פרו של אהרן (ויקרא טז ו), 'וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לוֹ', ונמעט שרק עליו מכפר הפר ולא על הכהנים, **וּמַעֲתָּה** נאמר שאֵין לָהֶן כַּפָּרָה, כיון ששעיר החטאת אינו מכפר אלא על ישראל, ופרו של אהרן מכפר רק עליו, אך **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** (ויקרא טז לג), 'וְכִפֶּר אֶת מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִّזְבֵּחַ **יְכַפֵּר, וְעַל הַכֹּהֲנִים** וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר' הרי שמְצִינוּ לָהֶן כַּפָּרָה, אלא שיש לנו לברר, כיון שיש מיעוט שאינם מתכפרים לא בשעיר החטאת ולא בפרו של אהרן, אם כן **כַּמָּה הֵן מִתְכַּפְּרִין**, אלא **מוּטָב שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ** הכהנים **בְּפָרוֹ שֶׁל אַהֲרֹן**, ואף שהיה מקום למעטם ממה שכתוב 'אשר לו', כיון שמכל מקום אין זה מיעוט גמור, **שֶׁהֲרֵי הוּתַּר מִכְּלָלוֹ אֵצֶל בֵּיתוֹ** – כלל זה שפרו של הכהן גדול אינו מכפר אלא על הכהן, הותר, שהרי יחד עמו מתכפרים גם בני ביתו, שנאמר (ויקרא טז ו) 'וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ', ונוכל לומר שגם הכהנים יתכפרו עמו, **וְאַל יִתְכַּפְּרוּ בַּשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים**, שהרי נאמר בו 'אשר לעם' למעט כהנים מלהתכפר בשעיר זה, שֶׁמִּיעוּט זה **לֹא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ אֵצֶל בֵּיתוֹ. וְאִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר** – ואם עדיין תרצה להקשות על דרשה זו, יש לנו לרבות ממקום אחר שהכהנים יתכפרו בפרו של אהרן, שֶׁהֲרֵי **הוּא אוֹמֵר** (תהלים קלה יט–ב), 'בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת ה', בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת ה', יִרְאֵי ה' בָּרְכוּ אֶת ה'', הרי שכל הכהנים קרויים 'בית אהרן' והרי הם בכלל מה שכתוב 'וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ'. מסיימת הגמרא את שאלתה: ויש לברר **מַאן תָּנָא** – מיהו התנא ששנה ברייתא זו, שכתוב בה 'מעתה אין להן כפרה', ומשמע שאם אינם מתכפרים בפר אין להם כפרה כלל.

אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, ברייתא זו היא **דְּלֵא כְּרַבִּי יְהוּדָה**, והראיה לכך, **דְּאִי** ברייתא זו סוברת כְּרַבִּי יְהוּדָה, **דְּאָמַר** שכֹּהֲנִים יֶשׁ לָהֶן כַּפָּרָה בַּשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, ואילו בברייתא זו מבואר שלולי שהיו הכהנים מתכפרים בפרו של אהרן לא היתה להם כפרה כלל. **וּמַנִּי** – ומיהו התנא ששנה ברייתא זו, **רָבָא אָמַר, רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר, כֹּהֲנִים אֵין לָהֶם כַּפָּרָה בַּשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ**, ולכן לולא שהיו הכהנים נקראים 'ביתו' של אהרן לא היה להם במה להתכפר.

המשך בעמוד יח

בְּטוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, אלא שיש לברר בַּמֶּה הֵם מִתְכַּפְּרִין, ועל זה אמרה הברייתא מוּטָב שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ הכהנים בְּפָרוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁהֲרֵי הוּתַּר מִכֻּלָּן אֶצֶל בֵּיתוֹ, שבני ביתו מתכפרים עמו, וְאַל יִתְכַּפְּרוּ בַּשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים, שנאמר בו 'אשר לעם', שֶׁהֲרֵי לֹא הוּתַּר מִכֻּלָּן. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר – ואם תרצה להשיב על דרשה זו, יש לנו ללמוד זאת ממקום אחר, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר 'בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת ה'' וגו' (תהלים קלה יט), הרי שהכהנים קרויים 'ביתו' והם בכלל כפרת פרו של אהרן, שנאמר 'וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ' (ויקרא טז ו).

מבררת הגמרא: וּמַאי 'אִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר' – מה היה ניתן להשיב, שמשום כך יש צורך בפסוק נוסף ללמד שהכהנים מתכפרים בפרו של אהרן. מבארת הגמרא: הקושיא היא, וְכִי תֵּימָא – ואם תאמר, איך אפשר לומר שהכהנים יתכפרו בפרו של אהרן, והרי 'וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ' כְּתִיב (ויקרא טז ו), ומכאן שרק בני ביתו מתכפרים בפרו, ולא שאר הכהנים. ולתרץ קושיא זו השיבה הברייתא, כּוּלָּן – כל הכהנים קְרוּיִין בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלה יט-כ), 'בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת ה', יִרְאֵי ה' בָּרְכוּ אֶת ה''.

הגמרא מקשה על המבואר בברייתא (יג:) שהפסוק 'אשר לעם' נדרש למעט שאין הכהנים מתכפרים בשעיר. מקשה הגמרא: וְהַאי 'אֲשֶׁר לָעָם' לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא – וכי הפסוק 'אֲשֶׁר לָעָם' שנאמר בשעיר הפנימי בא למעט שאינו מכפר על הכהנים, הַאי מִיבְּעֵי לֵיהּ – הרי פסוק זה נדרש לומר, דְּקָאָמַר רַחֲמָנָא מִדְּעָם לֵיהֲוֵי – שציותה התורה שהשעיר הפנימי יהיה מממון העם, ולא מממון הכהן הגדול. מתרצת הגמרא: הַהוּא מִ'וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח' (ויקרא טז ה) נָפְקָא – דרשה זו שהשעיר בא מממון העם נלמדת מהפסוק שנאמר לגבי קרבנות הכהן ביום הכיפורים, שיבואו 'מֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'.

ממשיכה הגמרא ומקשה על הברייתא: וְהַאי 'אֲשֶׁר לוֹ' לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא – האם הפסוק 'אשר לו' (ויקרא טז יא) שנאמר בפר כהן גדול, בא למעט שאין הכהנים מתכפרים בו, הַאי מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא – הלא פסוק זה נצרך לדין שהברייתא דורשת מפסוק זה, 'אשר לו', מִשֶּׁלּוֹ [–מממונו] הוּא מֵבִיא, וְאֵינוֹ מֵבִיא מִשֶּׁל צִבּוּר, יָכוֹל היית לפרש שלֹא יָבִיא מִשֶּׁל צִבּוּר, כיון שֶׁאֵין הַצִּבּוּר מִתְכַּפְּרִין בּוֹ, אֲבָל יָבִיא מִשֶּׁל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים, כיון שֶׁאֶחָיו הַכֹּהֲנִים מִתְכַּפְּרִין בּוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר לוֹ' (ויקרא טז יא), שמביא משל עצמו ולא משל כהנים.

ועדיין יָכוֹל היית לומר, שרק לכתחילה לֹא יָבִיא מממון הכהנים, וְאילו בדיעבד אִם הֵבִיא מהם כָּשֵׁר, תַּלְמוּד לוֹמַר שוּב [–פעם נוספת] 'אֲשֶׁר לוֹ', הַכָּתוּב שָׁנָה עָלָיו לְעַכֵּב – כתבה התורה זאת פעם נוספת, לומר שאף בדיעבד אינו כשר אלא מממון הכהן הגדול. ומאחר שנצרך הפסוק 'אשר לו', נמצא שאינו מיותר למעט שאין הכהנים מתכפרים בפרו של הכהן גדול, ומדוע הוצרכה הברייתא להביא פסוק נוסף ללמדנו שהכהנים מתכפרים בפרו של הכהן.

מתרצת הגמרא: תַּנָּא, הָכִי קָא כַּשְׁיָא לֵיהּ – כך כוונת התנא של הברייתא להקשות, מַאי שְׁנָא בִּדְעָם דְּלֹא מְכַפֵּר – במה שונה הדין שהשעיר של העם אינו מכפר על הכהנים, הרי זהו משום דְּלֹא קָא חָסְרֵי בֵּיהּ מָמוֹנָא – שאין הכהנים נחסרים ממון בקניית שעיר זה, דִּכְתִיב (ויקרא טז טו) 'אֲשֶׁר לָעָם', שהשעיר בא מממון העם, ואם כן, בְּדַאֲהַרֹן נַמִּי – בפרו של אהרן גם כן לא יתכפרו, שהרי לֹא קָא חָסְרֵי בֵּיהּ מָמוֹנָא – אינם חסרים ממון, שנאמר 'אשר לו', שהכהן הגדול מביאו משלו, ולא יתכפרו אף בפרו של אהרן. ועל שאלה זו קָאָמַר התנא, כּוּלָּן קְרוּיִין בֵּיתוֹ – כל הכהנים קרויים 'ביתו', ונבללים בכפרתו ממה שנאמר בפסוק (ויקרא טז ו) 'וכיפר בעדו ובעד ביתו'.

הגמרא מבררת מדוע יש צורך שהכהן יתוודה שני וידויים. מקשה הגמרא: בְּשִׁלְּמָא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הַיְינוּ דִּכְתִיב תְּרֵי וִידּוּיִן וְדַם הַפַּר – הפסוקים מובנים לפי שיטת רבי שמעון, שלכך יש צורך בוידוי שהכהן מתוודה על הפר, ובוידוי נוסף שמתוודה בשעת זריקת הדם, וגם בכפרת הדם עצמו שזורק על המזבח, שכן חַד – אחד מהם מכפר על הכהנים, לתלות על עון שיש בו ידיעה בתחילה ואין בה ידיעה בסוף, והוא כְּנֶגֶד מה ששְּׁעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים מכפר על ישראל. וְחַד מכפר על הכהנים על עון שאין בו ידיעה בתחילה ויש בה ידיעה בסוף, והוא כְּנֶגֶד מה ששְּׁעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ מכפר על ישראל. וְחַד מכפר על הכהנים בשאר עבירות, והוא כְּנֶגֶד מה ששְּׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מכפר על ישראל. אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה, שהכהנים מתכפרים על שאר עבירות בשעיר המשתלח כישראל, תְּרֵי וִידּוּיִן וְדַם הַפַּר לָמָּה לִי – מדוע צריך גם את הוידוי של הפר וגם את הוידוי שעל מתן דמו, וגם את דם הפר לכפרת הכהנים, הרי בְּחַד וִידּוּי, וְדָמוֹ של פר, סַגְיָא – די בכך לכפרת הכהנים, שאחד יהיה כנגד מה שמכפר שעיר הפנימי, ואחד יהא כנגד מה שמכפר שעיר החיצון.

מתרצת הגמרא: אכן אין צריך אלא כפרה אחת, ומה שצריך שני וידויים, אֶחָד לוֹ – אחד לכפר על הכהן גדול עצמו ובני ביתו, וְאֶחָד לְבֵיתוֹ – ווידוי נוסף לכפר עליו ועל אחיו הכהנים, כִּדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כָּךְ הִיא מִדַּת הַדִּין נוֹהֶגֶת – כך היא ההנהגה הראויה, מוּטָב יָבוֹא זַכַּאי וִיכַפֵּר עַל הַחַיָּיב, וְאַל יָבוֹא חַיָּיב וִיכַפֵּר עַל הַחַיָּיב, ולכך תחילה מכפר הכהן הגדול על עצמו, ואחרי שנעשה 'זכאי' הוא מכפר אף על אחיו הכהנים.

הדרן עלך שבועות שתים

פרק שני - ידיעות הטומאה

משנה

במשנה בפרק הראשון שנינו שאדם טמא שאכל קודש או שנכנס למקדש בשוגג חייב בקרבן עולה ויורד. נאמר שם, שחיוב קרבן זה ישנו בארבעה אופנים, כיון שאין אדם מתחייב בו אלא אם לשגגתו קדמה 'ידיעה בתחילה', ואחריה היתה 'ידיעה בסוף'. משנתינו מפרשת את המשנה שבפרק הקודם ומפרטת את אופני השגגות האלו ואת דיניהן.

יְדִיעוֹת הַטּוּמְאָה – אופנים שונים שבהם מתחייב אדם קרבן על ששגג באיסורי טומאת מקדש וקדשיו, שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע הם. שנים הנלמדים ממשמעות הכתוב, ועוד שנים הנלמדים מריבוי.

כֵּיצַד, נִטְמָא, וְיָדַע מכך, וּבשעת אכילתו נֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ הַטּוּמְאָה, כגון ששכח, וְאוּלם זָכוּר היה אֶת הַקֹּדֶשׁ, כלומר, שזכר אז שבשר קודש הוא אוכל. או שנֶעֱלַם מִמֶּנּוּ הַקֹּדֶשׁ וְזָכוּר אֶת הַטּוּמְאָה, כלומר, שאחר שידע שבשר קודש הוא זה, נעלם ממנו הדבר בשעת אכילתו, אך זכר את טומאת גופו. וכן אם אחר שידע את דבר טומאת גופו ודבר קדושתו של הבשר, נֶעֱלְמוּ מִמֶּנּוּ זֶה וְזֶה – הטומאה והקודש, וְאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יָדַע, וּמִשֶּׁאָכַל יָדַע – ואחרי שאכל נודע לו שעבר על איסור כניסה לקדש בטומאת הגוף, הֲרֵי זֶה חייב בְּקִרְבַּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד. הרי לנו שני אופנים באיסור אכילת קודש בטומאה.

נִטְמָא, וְיָדַע מכך, וְנֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ אותה טוּמְאָה כאשר נכנס למקדש, וְזָכוּר אֶת הַמִّקְדָּשׁ, כלומר שזכר שמקום זה הוא בית המקדש, או שנֶעֱלַם מִמֶּנּוּ שזהו הַמִּקְדָּשׁ, וְזָכוּר אֶת הַטּוּמְאָה, וכן אם נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ זֶה וְזֶה, וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְלֹא יָדַע, וּמִשֶּׁיָּצָא יָדַע – ואחרי שיצא נודע לו שעבר על איסור כניסה למקדש בטומאה, הֲרֵי זֶה בְּעוֹלֶה וְיוֹרֵד. הרי לנו עוד שני אופנים באיסור כניסה למקדש בטומאה.

המשנה דנה בגבולות המקום אשר הנכנס אליו בטומאה מתחייב קרבן. אֶחָד הַנִּכְנָס בטומאה לָעֲזָרָה שבמקדש, וְאֶחָד הַנִּכְנָס לְתוֹסֶפֶת הָעֲזָרָה חייב קרבן עולה ויורד, שקדושת תוספת העזרה שוה לקדושת העזרה, מאחר שההוספה נעשתה על פי הדינים שנאמרו בדבר, שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל תחום הָעִיר – ירושלים וְעַל תחום הָעֲזָרוֹת של בית המקדש, אֶלָּא ברשות מֶלֶךְ וְנָבִיא וְאורים וְתוּמִים וְסַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, וּבִשְׁתֵּי תּוֹדוֹת – שני לחמי תודה, שמקיפים עמם את המקום המתקדש, וּבְשִׁיר – בכינורות ובמיני נגינה, ומשוררים בשירי מזמורים, וּבֵית דִּין מְהַלְּכִין, וּשְׁתֵּי התּוֹדוֹת הנישאות בידי שני כהנים מהלכות תחילה, ובית דין מהלכים אַחֲרֵיהֶן, וְכָל יִשְׂרָאֵל מהלכים אַחֲרֵיהֶם, עד שמגיעים לסוף המקום שאותו רוצים לקדש,

רש"י

בטומאת מקדש וקדשיו – כשהוא אומר "על כל עם הקהל יכפר" ולימד שהושוו כולם לכפרה אחת בשעיר המשתלח, לרבי יהודה מצינו שיש להם כפרה בשאר עבירות, כי היכא דחס רחמנא למיכתב עלייהו כפרה בשאר עבירות אית לן למילף מינה דיהיב להו נמי כפרה בטומאת מקדש, ובמה הן מתכפרים כו'. **מאי אם נפשך לומר** – מה היה לו להקשות שהוזקק להביא מקרא זה. **וכי תימא ביתו כתיב** – ולא שאר כהנים. **להכי הוא דאתא** – שלא יתכפרו בו כהנים? **מדעם** ליהוי – משל צבור ולא משל כהן גדול! לפי שהפר בא משלו הוצרך לומר בשעיר משל צבור. **להכי הוא דאתא** – שלא יתכפרו בו אחרים, שהוזקקת להביא מקרא שיתכפרו בו כהנים? **תלמוד לומר אשר** לו – תלתא כתיבי בפר. **אשר** לו – תנייא. **תלמוד לומר אשר לו** – השלישי לעכב. **הכי קשיא** ליה – דקאמר: יכול לא יתכפרו בפרו של אהרן – שהרי כבר נאמר "אשר לו" לומר שאינו בא משל כהנים, וכיון שאינן חסירין בו ממון לא נתכפרו בו. דמאי שנא בשעיר הפנימי דלא מכפרו ביה – כדילפינן מ"אשר לעם" יתירא, משום דלא חסרו בו ממונא, שלא נקנה משלהם. **היינו דאיכא תרי וידויי** – בפר, ומתן דמו. תרי וידויי – דכתיב תרי זימני "וכפר בעדו ובעד ביתו", ואמר מר (יומא לו, ב): בכפרת דברים הכתוב מדבר, שהרי עדיין לא נשחט הפר. ואיכא מתן דמו – הרי שלש כפרות, לכפר על שלש עבירות, שהכהנים מתכפרין בפר כנגד שלש עבירות שישראל מתכפרין בשעירים. **חד כנגד שעיר הנעשה בפנים** – לתלות על שיש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף. **וחד כנגד שעיר החיצון** – לכפר על שאין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה בסוף. **וחד כנגד שעיר המשתלח** – לכפר על שאר עבירות. **בחד וידוי ודמו סני** – חד כנגד שעיר הפנימי וחד כנגד שעיר החיצון. **יבוא זכאי ויכפר על החייב** – לפיכך מתודה וידוי ראשון עליו ועל ביתו, ולאחר שנעשה זכאי בוידוי מתודה עליו ועל אחיו. ולעולם תרוייהו חדא כפרה נינהו.

הדרן עלך שבועות שתים

משנה ידיעות, שהן ארבע – כבר פירשתיה בפרק ראשון במשנה (שבועות ב, ב). **נטמא וידע** – שנטמא, או בשעת טומאה או אחרי כן. **אחד הנכנס לעזרה ראשונה ואחד הנכנס לתוספת** – שהוסיפו עליה אחר כן. **שאין מוסיפין כו'** – לפיכך היא קדושה כראשונה. **אלא במלך כו'** – כולהו יליף מקראי. **ובשתי תודות** – מפרש בגמרא שני לחמי תודה, והיו נושאין אותה בהיקף סביב. **ובשיר** – מפרש בגמרא.

פנימית

בְּטוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו; בְּמַה הֵם מִתְכַּפְּרִין? מוּטָב שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ בְּפָרוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁהֲרֵי הוּתַּר מִכֻּלּוֹ אֵצֶל בֵּיתוֹ, וְאַל יִתְכַּפְּרוּ בְּשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים, שֶׁהֲרֵי לֹא הוּתַּר מִכֻּלּוֹ. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר - הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת ה'" וגו'. וּמַאי "אִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר"? - וְכִי תֵּימָא: "בֵּיתוֹ" כְּתִיב - כּוּלָּן קְרוּיִין בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת ה'... יִרְאֵי ה' בָּרְכוּ אֶת ה'". - וְהַאי "אֲשֶׁר לָעָם" לְהָכִי הוּא דְּאָתָא? הַאי מִיבְּעֵי לֵיהּ דְּקָאָמַר רַחֲמָנָא מִדְּעַם לֶיהֱוֵי! - הַהוּא מִ"וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" נַפְקָא. - וְהַאי "אֲשֶׁר לוֹ" לְהָכִי הוּא דְּאָתָא? הַאי מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: מִשֶּׁלּוֹ הוּא מֵבִיא וְאֵינוֹ מֵבִיא מִשֶּׁל צִבּוּר; יָכוֹל לֹא יָבִיא מִשֶּׁל צִבּוּר, שֶׁאֵין הַצִּבּוּר מִתְכַּפְּרִין בּוֹ, אֲבָל יָבִיא מִשֶּׁל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים, שֶׁאֶחָיו הַכֹּהֲנִים מִתְכַּפְּרִין בּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לוֹ". יָכוֹל לֹא יָבִיא, וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר? תַּלְמוּד לוֹמַר שׁוּב: "אֲשֶׁר לוֹ", הַכָּתוּב שָׁנָה עָלָיו לְעַכֵּב! - תַּנָּא הָכִי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ: מַאי שְׁנָא בִּדְעַם דְּלָא מְכַפֵּר - דְּלָא קָא חַסְרֵי בֵּיהּ מָמוֹנָא, דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר לָעָם"; בְּדְאַהֲרֹן נַמִּי לָא קָא חַסְרֵי בֵּיהּ מָמוֹנָא! וְקָאָמַר: כּוּלָּן קְרוּיִין "בֵּיתוֹ". בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, הַיְינוּ דִּכְתִיב תְּרֵי וִידּוּיִן וְדַם הַפָּר, חַד כְּנֶגֶד שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים, וְחַד כְּנֶגֶד שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ, וְחַד כְּנֶגֶד שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ; אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה, תְּרֵי וִידּוּיִן וְדַם הַפָּר לְמָה לִי? בְּחַד וִידּוּי וְדָמוֹ סַגְיָא! - אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לְבֵיתוֹ, כִּדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כָּךְ הִיא מִדַּת הַדִּין נוֹהֶגֶת, מוּטָב יָבוֹא זַכַּאי וִיכַפֵּר עַל הַחַיָּיב, וְאַל יָבוֹא חַיָּיב וִיכַפֵּר עַל הַחַיָּיב.

הדרן עלך שבועות שתים

יְדִיעוֹת הַטּוּמְאָה - שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע: נִטְמָא וְיָדַע, וְנֶעְלְמָה מִמֶּנּוּ הַטּוּמְאָה וְזָכוּר אֶת הַקֹּדֶשׁ; נֶעְלַם מִמֶּנּוּ הַקֹּדֶשׁ וְזָכוּר אֶת הַטּוּמְאָה; נֶעְלְמוּ מִמֶּנּוּ זֶה וְזֶה, וְאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יָדַע, וּמִשֶּׁאָכַל יָדַע - הֲרֵי זֶה בְּעוֹלָה וְיוֹרֵד. נִטְמָא וְיָדַע, וְנֶעְלְמָה מִמֶּנּוּ טוּמְאָה וְזָכוּר אֶת הַמִּקְדָּשׁ; נֶעְלַם מִמֶּנּוּ מִקְדָּשׁ וְזָכוּר אֶת הַטּוּמְאָה; נֶעְלְמוּ מִמֶּנּוּ זֶה וְזֶה, וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְלֹא יָדַע, וּמִשֶּׁיָּצָא יָדַע - הֲרֵי זֶה בְּעוֹלָה וְיוֹרֵד. אֶחָד הַנִּכְנָס לָעֲזָרָה וְאֶחָד הַנִּכְנָס לְתוֹסֶפֶת הָעֲזָרָה; שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא בְּמֶלֶךְ וְנָבִיא, וְאוּרִים וְתוּמִּים, וְסַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, וּבִשְׁתֵּי תּוֹדוֹת וּבְשִׁיר; וּבֵית דִּין מְהַלְּכִין וּשְׁתֵּי תּוֹדוֹת אַחֲרֵיהֶן, וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶם

הפנימית

תוספות

כולן קרויין ביתו – תימה: ולוים במה יתכפרו? אי בשל צבור – "אשר לעם" כתיב, ולוים לא מיקרו "עם" למאן דאמר, ופלוגתא היא בפרק "הזורע" (חולין קלא, ב). ואי בשל אהרן – לא איקרו "ביתו"! וכי תימא: כיון דאשכחן שיש להן כפרה, דכתיב "וכפר" אית לן למימר דלא אתי "אשר לעם" אלא למעוטי כהנים, ויתכפרו בשל צבור – אם כן מצינו בשעיר של עם שהותר מכללו. **האי** מיבעי ליה לכדתניא כו' – ומדאיצטריך קרא לומר דלא מייתי משל כהנים, אלמא מתכפרין בו! ומשני: תנא הכי קא קשיא ליה כו', וקרא איצטריך שלא תאמר כיון שמצינו שיש להן כפרה יתכפר בשלו ויביא משלהן. אבל קצת תימה: דמאי פריך? נימא דהא דדרשינן דלא מייתי משל כהנים היינו לבתר דקים לן דכהנים מתכפרין בו! **שנה** עליהן הכתוב לעכב – ואם תאמר: ונוקי "אשר לו" תניינא לעכב משל צבור, ושלישי למצוה משלו ולא משל כהנים! ויש לומר: דסברא הוא למידרש מעיקרא למצוה קודם דנדרוש לעכב. וכן מוכח בפרק קמא דזבחים (ז, ב) ובכמה דוכתי.

דלא מחסרי ממונא דכתיב אשר לעם – אף על גב דהאי נפקא לן מ"ומאת עדת בני ישראל", מכל מקום "אשר לעם" משמע משל לעם, אלא מדאייתר מוקמינן ליה שאין הכהנים מתכפרים בו. ולא מיבעיא למאן דאמר במסכת שקלים (דף ב) ובמנחות (כא, ב) שאין הכהנים מצווין לשקול, דודאי לא אתי מדידהו. אלא אפילו למאן דאמר שמצווין לשקול והשעיר בא מתרומת הלשכה, מכל מקום אם חסרו מעות הלשכה ובאו לגבות לצורך שעיר – אין גובין משלהן, או אם בא אחר וזיכה שעיר לצבור – כשר, אף על פי שלא זכו בו כהנים.

כדאהרן נמי לא מחסרי ממונא – תימה: מכל מקום על כרחך כיון שמצינו שיש להן כפרה בכל מה שיש כפרה לאחרים, מדכתיב "יכפר" – לא מצינו לאוקומה אלא בשל אהרן, מאחר שנתמעטו משל צבור מדכתיב "אשר לעם", ולא גמרינן מיניה, דגלי קרא! ויש לומר: ד"אשר לעם" משמע נתינת טעם – משום שהוא משל עם, ואם היו מתכפרים משל אהרן אף על גב דלא מחסרי ממונא – אם כן אין הטעם נכון.

וקאמר כולן קרויין ביתו – והשתא, על שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שמכפרים שעירי רגלים – מתכפרים נמי כהנים אף על גב דלא מחסרי ממונא, הואיל ומצינו בשל אהרן מתכפרין אף על גב דלא מחסרי ממונא. ועוד, דדוקא ביום הכפורים הוא דמצרכינן ריבויא, לפי שמצינו חילוק בכפרה בין ישראל לכהנים.

שני וידוין ודם הפר – משמע שמתכפרין הכהנים בשני וידוין. אם כן מתניתין דיומא דפרק "אמר להן הממונה" (לה, ב) דקתני בוידוי ראשון "אני וביתי" ותו לא, ובשני "אני וביתי ובני אהרן" – לא מתוקמא כרבי שמעון, דלדידיה בוידוי ראשון נמי הוה ליה למימר "ובני אהרן". ותימה: דהא רבא מוקי לה התם וידוי דשעיר המשתלח כרבי שמעון, ומסתמא כל הנהו מתניתין דוידוין אתו נמי כרבי שמעון! ויש לומר: דאפילו רבי שמעון מודה שאינו מזכיר בהדיא בני אהרן עד שיראה בזכאי.

הדרן עלך "שבועות שתים"

ידיעות הטומאה – מתוך פירוש הקונטרס משמע שרוצה לפרש כולה מתניתין בידיעה גמורה, שפירש וידע שנטמא. ואף על גב דמוקמא מתניתין כרבי דאמר דידיעת בית רבו שמה ידיעה, מכל מקום נקטה לה במתניתין סתם ידיעה אף על גב דלא צריך. והמדקדק יכול לפרש כולה מתניתין בידיעת בית רבו.

תוספות

ארבעי קמייתא דלא מייתי ליה לידי קרבן כו' – זאת הגירסא עיקר, וכן נראה לקונטרס. אף על פי שפירש הקונטרס בריש מסכת שבת (ג, א): הנהו דאתו לידי חיוב חטאת קחשיב, דהיינו העקירות – לא קשיא מידי, דהתם מיירי בזה עוקר וזה מניח, ובהנחה אין המניח יכול לבא לידי חיוב חטאת, אבל העוקר היה יכול לבא לידי חיוב חטאת אם היה גומר הרצאה. אבל הכא בידיעה ראשונה לא נתחייב ובידיעה האחרונה נתחייב.

זיל קרי בי רב הוא – והוי כמו שיש כאן ידיעה, שהיה לו לשאול כיון שדבר זה ידוע לתינוקות. אבל שרץ, דמטמא בכעדשה דבסמוך – אין ידוע אלא לתלמידים. ואם תאמר: תיפוק ליה דידע בבית רבו כשלמד דצב מטמא! ויש לומר: בשלא למד, אלא ראה שהעולם נזהרים ולא ידע באיזה. אי נמי, למד ולא הבין בין צב לצפרדע מעולם. ועוד יש לפרש: זיל קרי בי רב הוא – כלומר, הרי על כרחך למד בבית רבו שצב כתיב בפרשה. ובתינוק שנשבה ליכא לאוקומה, כיון שיודע דחד מינייהו מטמא.

ונעלם ממנו מקום מקדש מהו – לפי מה שפירשתי דחשיב ידיעה מה שהיה לו לשאול, צריך לפרש דבזמן הזה מיירי שאין מצוי לישאל היכן מקומו, ומכל מקום נקט בן בבל לפי שבני ארץ ישראל רגילין להכיר יותר. ויש תימה: אמאי לא חשיב בכך "ונעלם" מכלל דידע, כמו "ונעלמה מעיני כל חי" (איוב כח) דגבי תורה.

או דלמא כיון דמקומו לא ידע ליה העלמה היא – פירש בקונטרס דלא דמי לידיעת בית רבו, דהתם ידע ששרץ מטמא, וכשנגע בשרץ לא נזכר לו שלמד שיהא טמא בנגיעה זו. משמע דלא הויא ידיעת בית רבו ידיעה אלא אם כן ידע בשעת נגיעה שנגע בשרץ. ולעיל בפרק קמא (ה, א) דפריך: ומי איכא דלית ליה ידיעת בית רבו? ומשני: משכחת לה בתינוק שנשבה בין הגוים, הוה מצי לשנויי: כגון שלא ידע בשעת נגיעה שנגע בשרץ.

שאין

פנימית וחיצונה – מפרש בגמרא. **ונאכלת ונשרפת** – נמי מפרש בגמרא. **נטמא בעזרה** – וידע שנטמא. **השתחוה** – בהעלם זה. **או ששהה כדי השתחואה** – בגמרא מפרש שיעורא. **או שבא לו בארוכה** – שיצא לו דרך ארוכה, שיש קצרה הימנו לצאת. **חייב** – ואפילו לא שהה תחלה. ושיעורין הללו הלכה למשה מסיני הם במי שנטמא בתוך העזרה. **בקצרה פטור** – היכא דלא השתחוה ולא שהה. **זו היא** – טומאה שאירעה לו בתוך עזרה. **זו היא מצות עשה שבמקדש** – דיש כאן מצות עשה "וישלחו מן המחנה" וגו' וכל טמא לנפש" (במדבר ה). **שאין חייבין עליה** – בית דין פר בהוראה, ולא כהן משיח, כדמפרש בגמרא. **ואיזו היא מצות עשה שבנדה כו'** – איידי דתנא בהוריות (ח, ב): אין חייבין על עשה שבמקדש אבל חייבין על עשה שבנדה – קתני הכא: איזו היא מצות עשה שבמקדש ואיזו היא שבנדה. **היה משמש עם הטהורה** – היינו דומיא דעשה שבמקדש, שאירעה לו הטומאה משבא בהיתר לידי כניסה. **ואמרה לו נטמאתי** – עכשיו, ופירש מיד בקושי האבר. **חייב** – אלא יעמוד בלא דישה עד שימות האבר ויפרוש בלא קושי, וזהו עשה. ובגמרא יליף לה. **השרץ ונעלם** – "או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו" (ויקרא ה). **רבי עקיבא אומר כו'** – בגמרא מפרש מאי בינייהו. **גמרא** הכי גרסינן: אמר רב פפא לעולם תמני הויין וארבעי בתרייתא דמייתן ליה לידי קרבן קחשיב כו' – ידיעות אחרונות מודיעות אותו שחטא. ואית דגרסי: ארבעי קמייתא דמייתן ליה לידי קרבן קא חשיב. ואין נראה לי, דאם כן מאי "איכא דאמרי"? אם מפני שנוי הטעם – אין דרך התלמוד לומר כן ולא ישאל אחריו "מאי בינייהו". **ארבעי בתרייתא** – ידיעות שבסוף איתנהו בכל התורה, שאין אדם מביא חטאת אלא אם כן נודע לו שחטא. **ארבעי קמייתא** – ידיעות שבתחלה. **ליתנהו בכל התורה** – שהאוכל חלב בשוגג, אפילו לא נודע לו על חתיכה זו מעולם שהיא חלב ולאחר אכילה נודע לו – חייב. **נעלמו ממנו הלכות טומאה** – כשנגע בשרץ, וידע שנגע בשרץ אבל אינו יודע שהוא טמא. **אי שרץ מטמא** – בגוף הצב והלטאה שדומין לצפרדע, וסבור שאינו מטמא. **זיל קרי בי רב הוא** – תינוקות של בית רבן קורין "החולד והעכבר והצב", הלכך אין זו העלמה ויש כאן ידיעה בתחלה, וכשאכל את הקדש נעלמה ממנו נגיעה ראשונה – יש כאן ידיעה בתחלה והעלם אחריה, ולכשיודע לו בסוף יהא חייב. **ידיעה היא** – ידיעה בתחלה יש כאן. **העלמה היא** – ואין כאן ידיעה בתחלה. **בן בבל** – שיודע שיש מקדש בירושלים אבל אין יודע מקומו, מהו? איכא ידיעה בתחלה, או דלמא הא דתנן: נעלם ממנו מקדש – במי שהכיר בו כבר קאמר. **הא לא בעי ידיעה בתחלה** – כדאמרינן בשילהי פירקין (יט, ב). **אליבא דרבי**

– דאמר בשמעתא קמייתא בפרקין קמא (ד, א) דבעי ידיעה בתחלה, ומחייב על העלם מקדש. **ידיעה היא** – למידהי ידיעה בתחלה. **או דלמא** כיון דמקומו **לא נודע לו** – מעולם, אין כאן ידיעה בתחלה. ולא דמי לידיעת בית רבו דטומאה, דאילו התם למד שהשרץ מטמא, וכשנגע בו ידע שנגע בשרץ אבל לא נזכר לו להכיר שהוא טמא בנגיעה זו – התם קאמרינן: כיון שלמד שהנוגע בשרץ טמא, וזה ידע כשנגע – אין זה העלם. אבל זה לא ידע מקום מקדש מימיו – אין כאן ידיעת בית רבו. **מנא הני מילי** – דבעינן כל הני לתוספת עזרה.

וכן

הַפְּנִימִית נֶאֱכֶלֶת וְהַחִיצוֹנָה נִשְׂרֶפֶת. וְכָל שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית בְּכָל אֵלּוּ, הַנִּכְנָס לְשָׁם אֵין חַיָּיב עָלֶיהָ. נִטְמָא בָּעֲזָרָה, וְנֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ טוּמְאָה וְזָכוּר אֶת הַמִּקְדָּשׁ, נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ מִקְדָּשׁ וְזָכוּר הַטּוּמְאָה, נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה, וְהִשְׁתַּחֲוָה אוֹ שֶׁשָּׁהָה בְּכְדֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה, אוֹ בָּא לוֹ בַּאֲרוּכָּה - חַיָּיב, בְּקִצָּרָה - פָּטוּר. זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ. וְאֵיזוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבְּנִדָּה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ? הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה, וְאָמְרָה לוֹ "נִטְמֵאתִי", וּפֵרֵשׁ מִיָּד - חַיָּיב, מִפְּנֵי שֶׁיְּצִיאָתוֹ הֲנָאָה לוֹ כְּבִיאָתוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: "הַשֶּׁרֶץ... וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ" - עַל הָעֹלֶם שֶׁרֶץ חַיָּיב, וְאֵינוֹ חַיָּיב עַל הָעֹלֶם מִקְדָּשׁ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא" - עַל הָעֹלֶם טוּמְאָה חַיָּיב, וְאֵינוֹ חַיָּיב עַל הָעֹלֶם מִקְדָּשׁ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: "וְנֶעְלַם" "וְנֶעְלַם" שְׁתֵּי פְּעָמִים, לְחַיֵּיב עַל הָעֹלֶם טוּמְאָה וְעַל הָעֹלֶם מִקְדָּשׁ. **גמרא** אָמַר רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי: שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע? שְׁתַּיִם שֶׁהֵן שֵׁשׁ הָוְיָין: יְדִיעוֹת הַטּוּמְאָה תְּחִלָּה וְסוֹף, יְדִיעוֹת הַקּוֹדֶשׁ תְּחִלָּה וְסוֹף, יְדִיעוֹת מִקְדָּשׁ תְּחִלָּה וְסוֹף! - וּלְטַעֲמֵיךָ, תְּמָנֵי הָוְיָין, דְּהָא אִיכָּא טוּמְאָה דְּקוֹדֶשׁ וְטוּמְאָה דְּמִקְדָּשׁ תְּחִלָּה וְסוֹף! - הָא לָא קַשְׁיָא, שֵׁם טוּמְאָה אַחַת הִיא. מִכָּל מָקוֹם שִׁית הָוְיָין! אָמַר רַב פַּפָּא: לְעוֹלָם תְּמָנֵי הָוְיָין, אַרְבָּעֵי קַמְּיֵיתָא דְּלָא מְיַיתָן לֵיהּ לִידֵי קָרְבָּן לָא קָא חָשֵׁיב, אַרְבָּעָה בַּתְרֵיתָא דְּמְיַיתָן לֵיהּ לִידֵי קָרְבָּן קָא חָשֵׁיב. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב פַּפָּא: לְעוֹלָם תְּמָנֵי הָוְיָין, וְאַרְבָּעֵי קַמְּיֵיתָא דְּלֵיתְנֵהוּ בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ קָא חָשֵׁיב, אַרְבָּעֵי בַּתְרֵיתָא דְּאִיתְנְהוּ בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ לָא קָא חָשֵׁיב. בְּעֵי רַב פַּפָּא: נֶעֱלְמוּ מִמֶּנּוּ הִלְכוֹת טוּמְאָה, מַהוּ? - הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּלָא יָדַע אִי שֶׁרֶץ טָמֵא אִי צְפַרְדֵּעַ טָמֵא, זִיל קְרֵי בֵּי רַב הוּא! - לְעוֹלָם דְּיָדַע בְּטוּמְאַת שֶׁרֶץ, וּכְגוֹן דְּנָגַע בְּכַעֲדָשָׁה, וְלָא יָדַע כַּעֲדָשָׁה אִי מְטַמֵּא אִי לָא מְטַמֵּא, מַאי? כֵּיוָן דְּיָדַע דְּמִטַּמֵּא שֶׁרֶץ בָּעוֹלָם - יְדִיעָה הִיא, אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּכַעֲדָשָׁה לָא יָדַע אִי מְטַמֵּא אִי לָא מְטַמֵּא - הַעֲלָמָה הִיא? תִּיקוּ. בְּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה: בֶּן בָּבֶל שֶׁעָלָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ מְקוֹם מִקְדָּשׁ, מַהוּ? - אַלִּיבָּא דְּמַאן? אִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּבָעֵי יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה - הָא לָא מְחַיֵּיב עַל הָעֹלֵם מִקְדָּשׁ, אִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּמְחַיֵּיב עַל הָעֹלֵם מִקְדָּשׁ - הָא לָא בָּעֵי יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה! - לָא צְרִיכָא, אַלִּיבָּא דְּרַבִּי דְּבָעֵי יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה, וּמְחַיֵּיב עַל הָעֹלֵם מִקְדָּשׁ, וְאָמַר: יְדִיעַת בֵּית רַבּוֹ שְׁמָהּ יְדִיעָה, מַאי? כֵּיוָן דְּיָדַע דְּאִיכָּא מִקְדָּשׁ בָּעוֹלָם - יְדִיעָה הִיא, אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּמִקּוֹמוֹ לָא יָדַע לֵיהּ - הַעֲלָמָה הִיא? תִּיקוּ. "אֶחָד הַנִּכְנָס לַעֲזָרָה" וכו'. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אֲמַר רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא, דְּאָמַר קְרָא: "בְּכָל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תַּבְנִית כָּל כֵּלָיו

וכן

עניין זה שייך לא רק לאנ"ש, אלא גם לכל שאר בני ישראל, גם "עולם'שע", שגם בחתונות שלהם כדאי שיחזרו את המאמר לכה דודי.

משיחת ט"ז כסלו, ה'תשכ"ט

והתורה הַפְּנִימִית נֶאֱכֶלֶת שם, וְהַחִיצוֹנָה נִשְׂרֶפֶת. וְכָל עזרה או תוספתה שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית בְּכָל אֵלּוּ, הַנִּכְנָס לְשָׁם בטומאה אֵין חַיָּיב עָלֶיהָ, משום שאין קדושתה קדושה גמורה.

המשנה מבארת את דין מי שנטמא בתוך המקדש: הַנִּטְמָא בְּתוֹךְ הָעַזָּרָה וידע שנטמא, וְאחר כך נֶעְלְמָה מִמֶּנּוּ הַטּוּמְאָה, וְאולם זָכוּר היה אֶת הַמִּקְדָּשׁ, או שנֶּעְלַם הֵימֶנּוּ הַמִּקְדָּשׁ וְזָכוּר היה את הַטּוּמְאָה, או שנֶּעְלַם מִמֶּנּוּ זֶה וְזֶה, וכיון שכך, נעלם ממנו שעליו לצאת מיד מן המקדש, וְהִשְׁתַּהֲוָה בטומאתו, אוֹ שֶׁשָּׁהָה במקדש שיעור זמן בִּכְדֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה, אוֹ שבָּא לוֹ – יצא לו מהמקדש בדרך אֲרוּכָּה ואף אם לא השתהה כלל, חַיָּיב. אך אם יצא בַּדֶּרֶךְ הַקְּצָרָה ביותר, בלי להשתחוות ובלי לשהות, פָּטוּר.

מאחר שנשנה במשנתינו דין הנטמא בעזרה, ביארה המשנה את דין הוראת בית דין בדינו ובדין נדה, שהוזכרו יחד בקיצור במשנה אחרת. זוֹ – המצוה על הנטמא בעזרה לצאת החוצה, הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ שֶׁאֵין בית דין וכהן משיח חַיָּבִין עָלֶיהָ פר חטאת אם הורו בה בשגגה להיתר.

וְאֵיזוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּנִּדָּה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ אם הורו בה בשגגה להיתר, אדם שהָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטָּהוֹרָה, וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי עכשיו בטומאת נדה, וּפֵרַשׁ ממנה מִיָּד, בלי להמתין שיפסק קישוי האבר, חַיָּיב. שפרישה באבר חי אסורה עליו באיסור נדה, מִפְּנֵי שֶׁיְּצִיאָתוֹ הֲנָאָה לוֹ בְּכִיאָתוֹ, והרי זה כבא על הנדה.

נחלקו תנאים באיזה אופן חייבה התורה קרבן עולה ויורד. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, נאמר בתורה בחיוב קרבן על טומאת מקדש וקדשיו 'נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע וכו' אוֹ בְּנִבְלַת שֶׁרֶץ טָמֵא, וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשֵׁם' (ויקרא ה ב), ומכך שהסמיכה התורה את ענין הַ'שֶּׁרֶץ' ל'וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ' יש ללמוד, שעַל הֶעְלֵם שֶׁרֶץ חַיָּיב, וְאֵינוֹ חַיָּיב עַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ, שרק אם שגגתו של החוטא היתה בהעלם הטומאה חייב קרבן עולה ויורד, אך אם שגגתו היתה בהעלם המקדש או בהעלם הקודש לא. וַרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מכך שהסמיכה התורה 'וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ' 'וְהוּא טָמֵא' יש ללמוד, שרק עַל הֶעְלֵם טוּמְאָה חַיָּיב, וְאֵינוֹ חַיָּיב עַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ או על העלם הקודש. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, נאמר בתורה 'וְנֶעְלַם' 'וְנֶעְלַם' שְׁתֵּי פְּעָמִים (שם ב–ג), כדי לרבות וּלְחַיֵּיב בין עַל הֶעְלֵם טוּמְאָה ובין עַל הֶעְלֵם קודש וּמִקְדָּשׁ.

גמרא

הגמרא הבינה בתחילה שכוונת המשנה במנין ארבע ידיעות הטומאה היא בין לידיעה שבתחילה ובין לידיעה שבסוף, בכל המקרים שהוזכרו במשנה. הגמרא מבררת מהו החשבון של המשנה שמנין הידיעות הוא ארבע. מקשה הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, וכי הידיעות שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע הן, והלא לכאורה שְׁתַּיִם שֶׁהֵן שֵׁשׁ הֲוָיין [–הן], דהיינו, יְדִיעוֹת הַטּוּמְאָה תְּחִלָּה וָסוֹף – באופן ששגג אדם בהעלם טומאה, הרי חיובו בקרבן הוא בתנאי שידע מתחילה על הטומאה, ובתנאי שנודע לו לבסוף שחטא, הרי כאן שתי 'ידיעות'. ועוד, יְדִיעוֹת הַקּוֹדֶשׁ תְּחִלָּה וָסוֹף – באופן ששגג בהעלם קודש, התנאים לחיובו בקרבן הם שידע מתחילה שבשר קודש הוא זה, ושנודע לו לבסוף שאכל קודש, הרי עוד שתי 'ידיעות'. וְיִדִּיעוֹת מִקְדָּשׁ תְּחִלָּה וָסוֹף – באופן ששגג בהעלם מקדש, התנאים לחיובו הם שידע מתחילה שמקדש הוא זה, ושנודע לו לבסוף שנכנס למקדש, הרי כאן שש 'ידיעות'.

הגמרא חוזרת ומקשה על רב פפא עצמו: וּלְטַעְמֵיךָ – ולפי שיטתך בחשבון זה יקשה, דגם שש אינו המניין המדויק, אלא תַּמְנֵי הֲוָיין – שמונה הן, דְּהָא אִיכָּא – שהרי יש להחשיב טוּמְאָה דְּקוֹדֶשׁ וְטוּמְאָה דְּמִקְדָּשׁ תְּחִלָּה וָסוֹף, כלומר, האופן הראשון שהזכיר רב פפא, מי ששגג בהעלם טומאה, יש לחלקו לשני אופנים, כשאכל קודש בטומאתו, וכשנכנס למקדש בטומאתו, ובכל אחד שתי 'ידיעות', אחת בתחילה ואחת בסוף. נמצא שעל שתי ה'ידיעות' שרב פפא החשיב במקרה זה, נוספו לנו עוד שתים, והיה עליו להקשות 'שתים שהן שמונה הויין', ולא שש.

הגמרא דוחה את הקושיא על רב פפא: הָא לֹא קַשְׁיָא – קושיא זו אינה קשה, שאין לחלק את שגגת העלם טומאה לשני אופנים, משום ששֵׁם טוּמְאָה אַחַת הִיא – בין באכילת קודש בהעלם טומאה ובין בכניסה למקדש בהעלם טומאה הידיעה היא על הטומאה שנטמא בה, וכיון שדבר אחד הוא בשניהם, אין להחשיב את הידיעות של כל אופן בפני עצמן.

חוזרת הגמרא לקושיית רב פפא: מִכָּל מָקוֹם קשה כמבואר לעיל, שהרי שֵׁית הֲוָיין – שש הן ולא ארבע.

רב פפא חוזר בו ומבאר את חשבון המשנה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, לְעוֹלָם תַּמְנֵי הֲוָיין – באמת שמונה הן, משום שיש להחשיב גם את הידיעות של האוכל קודש בהעלם טומאה וגם את הידיעות של הנכנס למקדש בהעלם טומאה, אלא שאַרְבְּעֵי קַמַּיְיתָא – ארבע הידיעות הראשונות, כלומר הידיעות שלפני החטא, בכל ארבעת האופנים, דְּלֹא מַיְיתָן לֵיהּ – שאינן מביאות את החוטא לִידֵי הבאת קָרְבָּן, שהרי כל זמן שלא נודע לו שחטא, הוא אינו מביא קרבן, לֹא קָא חָשֵׁיב – אין התנא במשנה מחשיב אותן במניינו, אך אַרְבָּעָה בַּתְרַיְיתָא – ארבע הידיעות האחרונות, כלומר הידיעות שאחרי החטא, בכל ארבעת האופנים, דְּמַיְיתָן לֵיהּ – שהן המביאות את החוטא לִידֵי הבאת קָרְבָּן, שכאשר נודע לו שחטא יודע הוא שעליו להביא קרבן, קָא חָשֵׁיב – אותן החשיב התנא.

הגמרא מביאה שיש שאמרו תירוץ אחר בשם רב פפא: וְאִיכָּא דְּאָמְרִי – ויש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, אָמַר רַב פַּפָּא, לְעוֹלָם תַּמְנֵי הֲוָיין, וְאַרְבְּעֵי קַמַּיְיתָא – הידיעות הראשונות, שלפני החטא, דְּלִיתַנְהוּ – שאין אותן בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, כלומר שבחיובי קרבן חטאת על שאר עבירות אין תנאי שתהיה ידיעה לפני החטא, קָא חָשֵׁיב, כיון שהן המיוחדות כ'ידיעות הטומאה', אך אַרְבְּעֵי בַּתְרַיְיתָא – הידיעות האחרונות, שאחרי החטא, דְּאִיתַנְהוּ – שישנן בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, שגם קרבן חטאת שעל שאר עבירות אין החוטא מביא אלא כאשר נודע לו שחטא, לֹא קָא חָשֵׁיב – אין התנא מחשיב אותן במניינו, כיון שאינן מיוחדות כ'ידיעות הטומאה'.

הגמרא מבררת מה היא ה'ידיעה בתחילה' אשר בלעדיה אין חיוב קרבן: כֵּעִי – נסתפק רַב פַּפָּא, אדם שנֶּעְלְמוּ מִמֶּנּוּ הִלְכוֹת טוּמְאָה כשנגע בשרץ, ולכן אף שידע שנגע בו, לא ידע שנטמא, מַהוּ – מה דינו, האם נחשב שהיתה לו 'ידיעה בתחילה'.

הגמרא מבררת כיצד מדובר בספיקו של רב פפא: הֵיכִי דָּמֵי – במה מדובר, אִילֵּימָא – אם נאמר שמדובר באדם שיודע על דין טומאה, אלא דְּלֹא יָדַע אִי שֶׁרֶץ טָמֵא אִי צִפֹּרְדֵּעַ טָמֵא – שהוא אינו יודע מה הוא המטמא את האדם בנגיעתו, האם הצפרדע או השרץ, דוחה הגמרא: הרי 'זִיל קְרִי בֵּי רַב' הוּא – דבר הידוע לתינוקות של בית רבן הוא זה, ולפיכך ודאי שכשנגע בשרץ יש כאן ידיעת טומאה, וכשנעלמה ממנו נגיעה זו ואכל קודש חייב קרבן כשנודע לו שחטא, ואין להסתפק בדבר.

הגמרא מבארת את ספיקו של רב פפא באופן אחר: לְעוֹלָם דְּיָדַע בְּטוּמְאַת שֶׁרֶץ – באמת מדובר באדם שיודע ששרץ מטמא, וּמדובר כְּגוֹן דְּנָגַע בְּחתיכת שרץ שגודלה כַּעֲדָשָׁה, וְלֹא יָדַע כַּעֲדָשָׁה אִי מְטַמֵּא אִי לֹא מְטַמֵּא – האם בשיעור כעדשה השרץ מטמא, או לא. ועל כך הסתפק רב פפא, מַאי – מה הדין בזה, האם כֵּיוָן דְּיָדַע דְּמְטַמֵּא שֶׁרֶץ בְּעוֹלָם – כיון שהוא יודע את הדין הכללי ששרץ מטמא, וכן יודע שנגע בחתיכת שרץ, יְדִיעָה הִיא – נחשב שיש לו 'ידיעה בתחילה' הנצרכת לחייבו קרבן, אוֹ דִּלְמָא – או שמא כֵּיוָן דְּכַעֲדָשָׁה לֹא יָדַע אִי מְטַמֵּא אִי לֹא מְטַמֵּא – כיון שהוא אינו יודע ששרץ מטמא אף בכעדשה, הַעְלָמָה הִיא – נחשב שטומאתו נעלמה ממנו מתחילתה, ואין כאן 'ידיעה בתחילה'.

תֵּיקוּ – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

הגמרא ממשיכה לברר מה היא 'ידיעה בתחילה' בהעלם מקדש: כֵּעִי רַבִּי יִרְמְיָה, בֵּן בָּבֶל אשר יודע שיש מקדש בירושלים האסור בכניסה בטומאה, שֶׁעָלָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכיון שמעולם לא היה בה נֶעְלָם הוא מִמֶּנּוּ מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ, ועל ידי כך שגג ונכנס אליו, על אף

המשך בעמוד צט

וְכֵן תַּעֲשׂוּ' (שמות כה ט), **והמילים 'וְכֵן תַּעֲשׂוּ' מיותרות, ויש ללמוד מהן שכמו כן תעשו לְדוֹרוֹת, שגם בעתיד בכל מקדש שיעשו, ינהגו כל הדינים שנאמרו בעשיית המשכן, ולכן כדי לקדשו או להוסיף עליו צריך את הדברים המנויים במשנה, כפי שקידשו את המשכן במדבר.**

הגמרא מקשה על דרשה זו מברייתא שענינה כיצד מקדשים כלי שרת חדשים למקדש: מֵתִיב רָבָא, כָּל הַכֵּלִים שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה למשכן, מְשִׁיחָתָן בשמן המשחה מְקַדֵּשְׁתָּן בקדושת כלי שרת אף שעדיין לא השתמשו בהם, אולם מִכָּאן וְאֵילָךְ, כל הכלים החדשים שיעשו במשך הדורות, אין מושחים אותם, אלא עֲבוֹדָתָן מְחַנֵּכְתָּן – התחלת העבודה בהם מקדשת אותם. וקשה, וְאַמַּאי – מדוע שונה דין הכלים שבכל דור מדין כלי המשכן, וְנִימָא – והרי יש לומר 'וְכֵן תַּעֲשׂוּ לְדוֹרוֹת' – שכדין הכלים שעשה משה כן יהיה דין כל הכלים.

הגמרא מתרצת, ומבארת את מקור דין קידוש כלי המקדש. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם – שונה הדבר בדין משיחת הכלים, משום דְּאָמַר קְרָא (במדבר ז א) **'וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת כָּל כֵּלָיו וגו' וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אוֹתָם', והמילה 'אוֹתָם' מיותרת, ובאה למעט, שרק אותם הכלים דינם היה להתקדש בִּמְשִׁיחָה, וְלֹא לְדוֹרוֹת בִּמְשִׁיחָה – אבל לדורות, דין קידוש הכלים אינו על ידי משיחה.**

מקשה הגמרא: מדוע אנו ממעטים את המשיחה לגמרי, אֵימָא – שמא נאמר שכוונת התורה היא למעט שרק את 'אוֹתָם' כלים קידשו דווקא בִּמְשִׁיחָה, אך לְדוֹרוֹת הקידוש יוכל להיות אוֹ בִּמְשִׁיחָה אוֹ בַּעֲבוֹדָה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, דין קידוש הכלים נלמד ממה שֶׁאָמַר קְרָא (במדבר ד יב) **'וְלָקְחוּ אֶת כָּל כְּלֵי הַשָּׁרֵת' וכפל ואמר 'אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָם בַּקֹּדֶשׁ', הרי שֶׁתְּלָאָן הַכָּתוּב בְּשִׁירוּת, כלומר הכתוב תלה את היותם כלי שרת בכך ששירתו בהם, שעל ידי עבודתם נתקדשו.**

שואלת הגמרא: הַשְׁתָּא דְּכָתַב רַחֲמָנָא – עתה, מאחר שלמדנו ממה שכתוב בתורה 'אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ' שקידוש הכלים הוא על ידי עבודה, המילה 'אוֹתָם' לָמָּה לִי, שהרי לכאורה אין צורך ללמוד ממנה שהכלים שבכל דור אינם מתקדשים במשיחה.

מבארת הגמרא: אִי לֹא כָתַב רַחֲמָנָא – אם לא היתה התורה כותבת 'אוֹתָם', הֲוָה אֲמִינָא, הָנֵי – אלו, כלי המשכן הראשונים, הוּא דְּבִמְשִׁיחָה – רק להם היה די במשיחה כדי לקדשם, אבל לְדוֹרוֹת יש צורך גם בִּמְשִׁיחָה וְגַם בַּעֲבוֹדָה כדי לקדש כלים. והטעם שכך הייתי אומר, דְּהָא – שהרי כָּתַב 'וְכֵן תַּעֲשׂוּ', ונלמד מזה שהדינים שנאמרו בענייני המשכן נוהגים לדורות, ולכן צריך משיחה כדי לקדש, ומן הכתוב 'אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָם' הייתי לומד שצריך גם עבודה. לכן מִיעֵט רַחֲמָנָא ואמר 'אוֹתָם', ללמד, 'אוֹתָם' קידשו בִּמְשִׁיחָה, וְלֹא לְדוֹרוֹת בִּמְשִׁיחָה – שדין משיחה כלל לא נאמר לדורות, והעבודה לבדה היא המקדשת.

שנינו במשנה: וּכְשֶׁתֵּי תּוֹדוֹת.

הגמרא מבארת את דין ההוספה על העיר בשתי תודות: תָּנָא בברייתא, שְׁתֵּי הַתּוֹדוֹת שֶׁאָמְרוּ חכמים שמקיפים איתן את המקום שמקדשים, בְּלַחְמָן אמרו וְלֹא בְּכִשְׁרָן, כלומר שההקפה נעשית עם שני לחמי תודה, ולא עם בהמות שהוקדשו לקרבן תודה או עם בשרן.

הגמרא מבררת את המקור לדין הקידוש בתודות ולכך שהכוונה ללחמים. שואלת הגמרא: מְנָהֲנֵי מִילֵּי. משיבה הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, דְּאָמַר קְרָא (נחמיה יב לא), **כשקידשו עזרא ונחמיה את ירושלים אחר שנגמרה בניית החומה, 'וָאַעֲמִידָה שְׁתֵּי תּוֹדוֹת גְּדוֹלוֹת וְתַהֲלוּכוֹת לַיָּמִין מֵעַל לַחוֹמָה'.**

הגמרא מבררת את פירוש הכתוב, שממנו יתבאר שהמדובר הוא על לחמי התודה. שואלת הגמרא: מַאי – מה פירוש 'תודות גְּדוֹלוֹת', אִילֵימָא – אם נאמר שה'תודות' הן בהמות שהוקדשו לתודה, ו'גדולות' הכוונה מִמִּין גָּדוֹל מִמֶּשׁ, דהיינו בקר ולא צאן, אם כן, נִימָא – יאמר הכתוב 'פָּרִים', ולמה אמר 'גדולות'. וְאֶלָּא עלינו לפרש שהכוונה בהמות גְּדוֹלוֹת בְּמִינָן, כלומר פרים שהם גדולים יותר משאר פרים, דוחה הגמרא, מִי אִיכָּא חֲשִׁיבוּתָא קַמֵּי שְׁמַיָּא – וכי יש חשיבות לפני ה' בגודלו של הקרבן, וְהָתַנְיָא – והלא שנינו במשנה (מנחות קי.), **נֶאֱמַר בְּעוֹלַת בְּהֵמָה 'אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ'** (ויקרא א יג), **ונאמר בְּעוֹלַת הָעוֹף 'אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ'** (שם יז), **וכן בְּמִנְחָה נאמר 'אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ'** (שם ב ב), **מְלַמֵּד שֶׁאֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבְלִבַּד שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שכולם עולים בשוה לפני ה' לריח ניחוח.**

מבארת הגמרא: אֶלָּא מה פירוש 'תודות גדולות', גְּדוֹלָה שֶׁבַּתּוֹדָה – הגדולות מבין התודות, כלומר לחמי התודה הגדולים, וּמַאי נִיהוּ – ומה הם, לחמי הַחָמֵץ של קרבן תודה.

הגמרא מוכיחה שלחמי החמץ הם הגדולים מבין ארבעת מיני לחמי התודה: דִּתְנַן – כפי ששנינו במשנה, הַתּוֹדָה הָיְתָה בָּאָה – לחמי התודה היו נעשים מִן חָמֵשׁ סְאִין יְרוּשַׁלְמִיּוֹת של סולת, שֶׁהֵן שֵׁשׁ סאין מִדְּבָרִיּוֹת, שהסאה הירושלמית גדולה מהסאה המדברית בשישית, שֶׁהֵן שְׁתֵּי אֵיפּוֹת, מאחר וְהָאֵיפָה היא שָׁלֹשׁ סְאִין מדבריות. ובשתי האיפות האלו יש עֲשָׂרִים עִשָּׂרוֹן, כי כל איפה היא עשרה עשרונים, והם התחלקו עֲשָׂרָה עשרונים לְלַחְמֵי הַחָמֵץ, וַעֲשָׂרָה עשרונים לְלַחְמֵי הַמַּצָּה, וּבְלַחְמֵי הַמַּצָּה היו שְׁלֹשָׁה מִינִין, חַלּוֹת, רְקִיקִין, וּרְבִיכָה, ומכל מין היו עושים עשרה לחמים, נמצא שכל לחם חמץ היה עשוי מעשרון אחד, ואילו כל אחד משלושים לחמי המצה נעשה משליש עשרון.

רמי בר חמא מחלק בין קידוש העיר לקידוש העזרה: אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, אֵין הָעֲזָרָה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא כשמקיפים אותה בְּחֹלוֹת של שִׁירֵי מִנְחָה – הנותר ממנחה אחר הקטרת קומץ ממנה על המזבח, ולא בהקפתה עם לחמי תודה, כקידוש העיר.

הגמרא מבררת את מקור דינו של רמי בר חמא. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מה הטעם. משיבה הגמרא: קידוש העזרה נלמד מקידוש העיר, שדין העזרה הוא כִּירוּשָׁלַיִם, מַה יְרוּשָׁלַיִם דָּבָר הַנֶּאֱכָל בָּהּ מְקַדְּשָׁהּ – כמו שירושלים מתקדשת על ידי דבר שדינו להאכל רק בה, דהיינו לחמי תודה, אַף עֲזָרָה, דָּבָר הַנֶּאֱכָל בָּהּ, דהיינו שיירי מנחה, הוא המְקַדְּשָׁהּ.

מקשה הגמרא: לדבריך, מדוע אי אפשר לקדש את העזרה בלחמי תודה, אָטוּ לַחְמֵי תּוֹדָה בַּעֲזָרָה מִי לֹא מִתְאָכְלִי – וכי לחמי תודה אינם נאכלים בעזרה, וכי יש איסור על הכהנים לאכלם בה אם רצו בכך.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא כך הוא הלימוד, דין העזרה הוא כִּירוּשָׁלַיִם, מַה יְרוּשָׁלַיִם – כמו שירושלים מתקדשת על ידי דָּבָר הַנֶּאֱכָל בָּהּ וְאִם יוֹצֵא מִמֶּנָּה נִפְסָל, דהיינו לחמי תודה, אַף עֲזָרָה מתקדשת על ידי דָּבָר הַנֶּאֱכָל בָּהּ וְהַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה נִפְסָל, והיינו שיירי מנחה. אך עזרה אינה מתקדשת על ידי לחמי תודה, שאינם נפסלים ביציאה מן העזרה.

הגמרא ממשיכה לברר את לימודו של רמי בר חמא. שואלת הגמרא: אִי – אם אתה לומד מקידוש העיר בתודות, שמא תלמד משם עוד ותאמר מַה לְהַלָּן חָמֵץ אַף כָּאן חָמֵץ – כמו שבתודות הקידוש נעשה בלחמי החמץ, אף הקידוש בשיירי מנחה יעשה רק בשיירי מנחה שנאפו חמץ.

משיבה הגמרא: וְתִסְבְּרָא – וכי סבור אתה לומר כן, מִנְחַת חָמֵץ מִי אִיכָּא – וכי יש מנחה הנאפית חמץ, והלא התורה אסרה להחמיץ את המנחה.

רש"י

וכן תעשו – קרא יתירא למידרש לדורות. ובימי משה דהוא מלך ונביא, ואחיו כהן גדול, ואורים ותומים ושבעים זקנים. **שתי תודות** – מנחמיה בן חכליה גמרינן. **משיחתן** – בשמן המשחה, מקדשתן קדושת הגוף לכלי שרת, ולקדש את הנכנס לתוכו. **מכאן ואילך** – כלי הדורות לא נמשחו, אלא התחלת עבודתן מחנכתן לקדושה, וחיזון לשון התחלה.

אימא אותם במשיחה – ולא בעבודה. לדורות – אי בעי במשיחה אי בעי בעבודה! **תלאן בשירות** – מדכפל קרא בלשניה "כלי השרת אשר ישרתו", שנעשו כלי שרת על ידי שירות. **הכי גרסינן: אי לאו כתיב אותם הוה אמינא** – לדורות במשיחה ובעבודה, דהא כתב "וכן תעשו" במשיחה, וכתיב "ישרתו" לשירות, ולבעי תרתי – קא משמע לן למעטינהו ממשיחה. דאי לאו להכי אתא למאי אתא? אי למימרא לדורות לא מיקדשי במשיחה לחודה – לישתוק קרא מיניה, ונפקא לן מ"אשר ישרתו". **בלחמן ולא בבשרן** – הלחם היו נושאין, שני לחמי תודה. **מנא הני מילי** – דבלחמן קאמר. **ואעמידה שתי תודות** – נחמיה קאמר בספר עזרא, בשנבנית חומת ירושלים ובא לקדש את העיר: "ואעמידה שתי תודות גדולות" אצל החומה מבחוץ, "ותהלוכות לימין מעל החומה" להקיף את העיר בתהלוכות, שהלכו דרך ימין, כשפניהם לחלל העיר הלכו תמיד לצד ימנים עד שהקיפו את כולה. **ממין גדול** – ובבשר קאמר קרא, וגדולות דקאמר – ממין גדול של בקר ולא של צאן. **גדולות במינן** – מאותו מין שהיו, שהביאו גדולות ולא קטנות. **אלא גדולות שבתודה** – ועל כרחך בלחם קאמר, ואשמעינן דשל חמץ היו, שהן גדולות שבלחמי תודה. **דתנן** – שחלות החמץ גדולות משל מצה. **שהן שש מדבריות** – שהוסיפו על המדות שתות מלבר, שהכניסו שש חלקים ראשונים בחמש והוסיפו חלק ששי מבחוץ. **שהן שתי איפות** – שהאיפה שלש סאין. והם עשרים עשרונות, שהאיפה עשר עשרונות, כדכתיב (שמות טז) "והעומר עשירית האיפה" וגו'. **עשרה לחמין ועשרה למצה** – יליף מקרא במסכת מנחות: "והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולות בשמן" – הרי מין אחד, "ורקיקי מצות משוחים בשמן" – הרי שני מינין של מצה, "סלת מרבכת חלות בלולות בשמן" – הרי שלשה מינין של מצה, וכתיב בתריה "על חלות לחם חמץ יקריב" וגו' – כנגד מצה הבא חמץ, שיהא סלת במין החמץ כנגד שלשה מינין שבמצה. **ובמצה שלשה מינין** – כדפרישנא. וילפינן התם מקראי שיש בכל מין עשר חלות, אלמא חלות החמץ גדולות כשלש של מצה. **בשירי מנחה** – בחלות של שירי מנחה הנאכלת לכהנים. והאי קידוש דנחמיה ועזרא בקידוש העיר כתיב, אבל עזרה שהוסיפו עליה מקיפים אותה בשירי מנחה. **אטו לחמי תודה בעזרה מי לא מתאכלי** – אם רצו כהנים לאכול בקדשים מי מעכב עליהם? במנחה כתיב (ויקרא ו) "בחצר אהל מועד יאכלוה" ואם יצאה לחוץ נפסלה, ותודה ולחמה נאכלין בכל העיר, ואם יצאו חוץ לחומה נפסלין. הלכך ירושלים נתקדשה בלחמי תודה שנאכלין בה, ואם יצאו ממנה נפסלין, ועזרה נתקדשה בשירי מנחה שנאכלין בה, ואם יצאו ממנה נפסלין. **הכי גרסינן: ותסברא מנחת חמץ מי איכא** – ולא גרסינן "וכי תימא הכי נמי מנחת חמץ מי איכא", דהאי "ותסברא" שינויא הוא, למימר דעל כרחך במצה נתקדשה, דחמץ בשירי מנחה לא משכחת לה. **מנחת חמץ מי איכא** – הא כתיב (שם ב) "כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תאפה חמץ".

וכי

1 וְכֵן תַּעֲשׂוּ" - לְדוֹרוֹת. מְתִיב רָבָא: כָּל הַכֵּלִים שֶׁעָשָׂה
2 מֹשֶׁה - מְשִׁיחָתָן מְקַדֵּשְׁתָּן, מִכָּאן וְאֵילָךְ - עֲבוֹדָתָן
3 מְחַנַּכְתָּן; וְאַמַּאי? וְנֵימָא: "וְכֵן תַּעֲשׂוּ" לְדוֹרוֹת! -
4 שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא "וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם",
5 אוֹתָם בְּמִשִּׁיחָה וְלֹא לְדוֹרוֹת בְּמִשִּׁיחָה. - אֵימָא: אוֹתָם
6 - בְּמִשִּׁיחָה, לְדוֹרוֹת - אוֹ בְּמִשִּׁיחָה אוֹ בַּעֲבוֹדָה!
7 אֲמַר רַב פַּפָּא, אָמַר קְרָא: "אֲשֶׁר יִשָּׁרְתוּ בָם בַּקֹּדֶשׁ",
8 תְּלָאָן הַכָּתוּב בְּשִׁירוּת. - הָשְׁתָּא דִּכְתָב רַחֲמָנָא
9 "אֲשֶׁר יִשָּׁרְתוּ", "אוֹתָם" לָמָּה לִי? - אִי לָא כְּתַב
10 רַחֲמָנָא "אוֹתָם", הֲוָה אָמִינָא: הָנֵי הוּא דְּבִמְשִׁיחָה,
11 לְדוֹרוֹת - בְּמִשִּׁיחָה וּבַעֲבוֹדָה, דְּהָא כְּתַב "וְכֵן תַּעֲשׂוּ";
12 מִיעֵט רַחֲמָנָא "אוֹתָם", אוֹתָם בְּמִשִּׁיחָה וְלֹא לְדוֹרוֹת
13 בְּמִשִּׁיחָה. "וּבִשְׁתֵּי תוֹדוֹת". תָּנָא: שְׁתֵּי תוֹדוֹת שֶׁאָמְרוּ
14 - בְּלַחְמָן וְלֹא בִּבְשָׂרָן. מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אֲמַר רַב חִסְדָּא,
15 דְּאָמַר קְרָא: "וְאַעֲמִידָה שְׁתֵּי תוֹדֹת גְּדוֹלוֹת וְתַהֲלֻכֹת
16 לַיָּמִין מֵעַל לַחוֹמָה"; מַאי גְּדוֹלוֹת? אִילֵּימָא מִמִּין
17 גָּדוֹל מַמָּשׁ - נֵימָא: פָּרִים! אֶלָּא גְּדוֹלוֹת בְּמִינָן - מִי
18 אִיכָּא חֲשִׁיבוּתָא קַמֵּי שְׁמַיָּא? וְהָתַנְיָא: נָאֱמַר בְּעוֹלַת
19 בְּהֵמָה "אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ", בְּעוֹלַת הָעוֹף - "אִשֶּׁה רֵיחַ
20 נִיחֹחַ", בְּמִנְחָה - "אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ"; מְלַמֵּד שֶׁאֶחָד
21 הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט, וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּין אֶת לִבּוֹ לְאָבִיו
22 שֶׁבַּשָּׁמַיִם! אֶלָּא גְּדוֹלָה שֶׁבַּתּוֹרָה, וּמַאי נִיהוּ? חָמֵץ;
23 דִּתְנַן: הַתּוֹדָה הָיְתָה בָּאָה מִן חָמֵשׁ סְאִין יְרוּשַׁלְמִיּוֹת,
24 שֶׁהֵן שֵׁשׁ מִדְּבָרִיּוֹת, שֶׁהֵן שְׁתֵּי אֵיפוֹת, וְהָאֵיפָה שָׁלֹשׁ
25 סְאִין. עֶשְׂרִים עִשָּׂרוֹן - עֲשָׂרָה לְחָמֵץ וַעֲשָׂרָה לְמַצָּה.
26 וּבַמַּצָּה שְׁלֹשָׁה מִינִין: חַלּוֹת, רְקִיקִין, וּרְבוּכָה. אָמַר
27 רָמִי בַּר חָמָא: אֵין הָעֲזָרָה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא בִּשְׁיָרֵי
28 מִנְחָה; מַאי טַעְמָא? כִּירוּשָׁלַיִם, מַה יְרוּשָׁלַיִם - דָּבָר
29 הַנֶּאֱכָל בָּהּ מְקַדֶּשֶׁת, אַף עֲזָרָה - דָּבָר הַנֶּאֱכָל
30 בָּהּ מְקַדֶּשֶׁת. - אַטּוּ לַחְמֵי תוֹדָה בַּעֲזָרָה מִי לָא
31 מִתְאַכְּלִי? - אֶלָּא כִּירוּשָׁלַיִם, מַה יְרוּשָׁלַיִם - דָּבָר
32 הַנֶּאֱכָל בָּהּ וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה נִפְסָל, אַף עֲזָרָה - דָּבָר
33 הַנֶּאֱכָל בָּהּ וְהַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה נִפְסָל. - אִי מַה לְּהַלָּן חָמֵץ,
34 אַף כָּאן חָמֵץ! - וְתִסְבְּרָא? מִנְחַת חָמֵץ מִי אִיכָּא?

וכי

תוספות

1 **שאין** מוסיפין על העיר ועל העזרות – ואם תאמר: דבפרק קמא דסנהדרין (ב, א) לא חשיב
2 אלא שבעים ואחד! ויש לומר: דהתם לא חשיב אלא מילי דסנהדרין. ותדע, דתנן
3 נמי התם: אין מוציאין למלחמת הרשות אלא בבית דין של שבעים ואחד, ולא תני מלך ויועץ
4 ואורים ותומים אף על גב דבעינן להו, כדמסיק התם בגמרא (טז, א) מקרא. ואם תאמר:
5 הדתנן התם: אין דנין לא את השבט כו', ומוקי לה
6 עולא בגמרא (שם) בבאין על עסקי נחלות
7 כתחלתו, מה תחלתו בשבעים ואחד כו'. אי מה
8 תחלתו בקלפי ואורים ותומים וכל ישראל וכו'.
9 ומאי קושיא? אין הכי נמי, דניבעי אורים ותומים
10 וכל ישראל, והא דלא חשיב להו התם במתניתין
11 (ב, א) משום דלא איירי אלא במילי דסנהדרין!
12 ויש לומר: מדכייל להו בהדי נביא השקר וכהן
13 גדול משמע ליה דלא בעינן אלא שבעים ואחד
14 דומיא דידהו. מאי אמרת, דשבק למיתני אורים
15 ותומים משום דלא איירי אלא במילי דסנהדרין –
16 אם כן ליתנינהו באפי נפשייהו, דלא אתו למיטעי
17 לשוינהו כנביא השקר.

18 **וכן** תעשו לדורות – פירש בקונטרס: ובימי משה
19 דהוא מלך ונביא ואחיו כהן גדול ואורים
20 ותומים. ותימה: אם כן בפרק קמא דסנהדרין (טז,
21 ב) בהעמדת סנהדרין לשבטים, דילפינן ממשה
22 דבמקום שבעים ואחד הוה קאי, ליבעי נמי מלך
23 ונביא! ועוד, אף על גב דאהרן היה בבנין משכן, וכי
24 נשאלו באורים ותומים לעשות משכן? הלא קודם
25 שנתכהן אהרן על ידי המלואים נעשה המשכן!
26 וקושיא ראשונה יש לתרץ, דהכא מרבינן טפי
27 משום דכתיב "וכן תעשו" דמשמע דאתא לרבויי
28 כל הנך. ואם תאמר: כלים נמי ניבעו שבעים ואחד!
29 וכי תימא: הכתוב תלאן בשירות, דאין צריך אלא
30 שירות – הא בסמוך משמע דאי לאו "אותם" הוה
31 אמינא דבעי משיחה ועבודה, ואם כן השתא דכתב
32 "אותם" למעוטי משיחה, שבעים ואחד מיהא לא
33 נימעוט! ויש לומר: דאתא "אותם" לגלויי ד"וכן
34 תעשו" לא קאי אכלים, ולא בעינן בהן לדורות
35 דומיא דמשה. **מתיב** רבא כל הכלים שעשה
36 משה – תימה: ממשכן גופיה הוה ליה למיפרך,
37 שיהא צריך משיחה לדורות כמו שנמשח בימי
38 משה, כדכתיב בקרא, כדאמר לקמן (טז, ב) גבי
39 משכן ומקדש. **לדורות** אי בעי במשיחה אי בעי
40 בעבודה – הכא לא בעי למיפרך: לדורות במשיחה
41 ובעבודה כדקאמר בסמוך, ד"אותם" משמע
42 למעוטי משיחה לדורות. **ללמדך** שאחד
43 המרבה כו' – אף על גב דאמר (יומא לד, ב): האחד
44 המיוחד שבעדרו, וגבי פרה אדומה נמי אמרינן
45 (לעיל יא, ב) שאם מצא נאה הימנה מצוה לפדות,
46 מכל מקום לא היה לו להתפאר בכך כיון שמצוה
47 בזה כמו בזה אם מתכוין לשם שמים. **אין** עזרה
48 מתקדשת אלא בשירי מנחה – תימה: למאן דאמר
49 בפרק שני [דזבחים] (קיג, א) דאין מנחה בבמה,
50 היאך מתקדשת? בשלמא בימי עזרא איכא למימר דסבר כמאן דאמר קדושה ראשונה קידשה
51 לשעתה וקידשה לעתיד לבא, ועזרא זכר בעלמא הוא דעבד. אבל בימי שלמה וידהושע קשיא.
52 וכי תימא דקדשה במנחת העומר, והא בסוכות היה הקידוש בימי שלמה, כדאמר במועד קטן
53 (ט, א) וכדמוכחי קראי! ויש לומר: כיון שהכל בא בבת אחת, הקידוש ועשיית מנחה – לא
54 חשבינן מנחה בבמה, ובקמיצה ובהקטרה היתה מקומה מתקדש, וכל העבודה היתה מחנכתה,
55 ומתקדש מקומה. אי נמי, כיון דלא אפשר לא צריך. והא דקאמר הכא דאין מתקדשת היינו
56 היכא דאפשר, כגון שבאין להוסיף על העזרה. **ויוצא** ממנה נפסל – ואם תאמר: הר הבית
57 היכי קדיש? שאין דבר נאכל בו שיוצא ממנו נפסל, ויש לו קדושה בפני עצמו שהוא מחנה
58 לויה. וכן בתי ערי חומה דמוכח לקמן (טז, א) שנתקדשו, והא אין דבר שנפסל ביוצא! ויש
59 לומר: היכא דלא אפשר לא אפשר, כדמוכח בשמעתא. **בשחיטת** כבשים הוא דקדשי –
60 ולמאן דאמר תנור מקדש נמי לא מצי אפי להו מאתמול, דלא ליפסלו בלינה. ופלוגתא היא בפרק "שתי הלחם" (מנחות צה, ב).

אין

תוספות

אין בנין בית המקדש בלילה – וכן אינו דוחה יום טוב. ואם תאמר: בראש השנה פרק "יום טוב" (דף ל, א) גבי הדתנן יום הנף כולו אסור, קאמר התם דאיבני בלילה דאיבני בחמיסר! ויש לומר: דדהיינו בית המקדש דלעתיד שהוא עשוי מאליו בידי שמים, כדכתיב (שמות טו) "מקדש ה' כוננו ידיך". וכן מפרש במדרש תנחומא. **עד** כי אתה ה' מחסי – דכתיב לעיל מיניה "ושלומת רשעים תראה" דמשתעי באויבים שהיו מצירין להם בשעת הבנין. אבל משם ואילך לא משתעי בהכי. **אסור** להתרפאות בדברי תורה – והדאמר במסכת שבת (סז, א): לאישתא בת יומא לימא הכי: "וירא מלאך ה' אליו" וגו' – סכנתא שאני. **אמטו** להכי פנימית נאבלת – לעיל פירש בקונטרס: "ואעמידה שתי תודות גדולות" אצל החומה מבחוץ. וקשיא: אם כן פנימית אמאי נאכלת? והא נפסלה ביוצא, דלא מצינו שיהא קדוש חוץ לחומה. ובפרק בתרא דמכות (יט, ב) נמי אמר במעשר שני שהור שפודין אותו בפסיעה אחת חוץ לחומה! ונראה דבפנים היו מהלכין. ואף על גב דקרי "פנימה" לגבי דלהדי חומה, ולפי זה היא יותר חיצונה שהיא כלפי חוץ לעיר, מכל מקום קרי לה "פנימה" לפי שיש דבר אצלה. והדתנן בפרק "כיצד צולין" (פסחים פה, ב): החלונות ועובי החומה כלפנים, אף על פי שהלכו מבפנים היה מתקדש כל מה שהיה בלבם לקדש, דלא אפשר לילך בענין אחר. ועוד, דמסקינן התם: דוקא בשוה לקרקע, ולשם היה אפשר להלך. **דקדשה** לה ראשונה – ואם תאמר: אדרבה, ראשונה נמי תאכל, דכל זמן שלא קידשה העיר אף על פי שקדשה העזרה נאכלין קדשים בכל הרואה, כדתנן בפרק בתרא דזבחים (קיב, ב) בשילה ונוב וגבעון שנאכלין בכל הרואה לפי שאין חומת העיר קדושה! ויש לומר: דמכיון שהלכה התודה כל שהוא, הויא לה יוצא במקום שמהלכת.

רש"י

וכי תימא דמחמץ לשיריים – דלא קפיד קרא אלא אקודם קמיצה, שלא יקטיר קומץ מחמץ למזבח, כדכתיב סיפיה דקרא "כל שאור וכל דבש לא תקטירו". **אלמה לא** – בתמידה, וכי לא אפשר לקדשה במנחת חמץ? הא אפשר דניקדשה בשתי הלחם הבאים בעצרת שהן חמץ, כדכתיב (ויקרא כג) "חמץ תאפינה"! **מאתמול** – מערב יום טוב. **בשחיטת כבשים הוא דמיקדשי** – אף על פי שבאים מתרומת הלשכה – קדושת דמים היא זו, אבל קדושת הגוף לפסול ביוצא לא קדשי אלא בשחיטת שני כבשי עצרת שהלחם בא עמהם. דגמרינן מלחמי תודה ששחיטת הזבח מקדשתן, כדאמרינן במנחות (עח, ב): "קרבנו על זבח תודת שלמיו" מלמד שאין הלחם קדוש לקרותו קרבן אלא על ידי זביחת התודה. והכי נמי בזביחת כבשים קדשי, ואין הכבשים נשחטין אלא ביום טוב. **נבנייה ביום טוב** – יגמור את הבנין ביום טוב. **אין בנין בית המקדש דוחה את יום טוב** – כדאמרינן ביבמות בפרק קמא (ו, א): יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת? תלמוד לומר "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה'", כולכם חייבין בכבודי. אתם והמקדש חייבין בכבודי, שהזהרתי על השבת, וימים טובים נמי שבתות איקרו. **נשבקיה** – ללחם עד למחר, ונבנייה למחר ונקדשיה למחר – איפסלו להו בלינה ונעשו נותר, שהרי מן הנאכלין ליום ולילה הם. **דעד דקדיש יומא** – למוצאי יום טוב משתחשך, מיד נגמריה לההוא פורתא ונקדשיה. **בלילה** – קודם חצות, שעדיין זמן אכילתו, הלכך לא אפשר בחמץ אלא במצה. **תנו רבנן שיר של תודה** – היו אומרים שם בכנורות וכו', ומהו שיר של תודה – "מזמור לתודה" (תהלים ק). **ארוממך ה' וגו'** – הוא מזמור שיר חנוכת הבית, לכך אומר אותו. **ושיר של פגעים** – "ירשב בסתר עליון". ולפי שאמרו משה בהקמת משכן, דכתיב (שמות לט) "ויברך אותם משה", ומה ברכן? יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ויהי נועם ה' אלהינו עלינו. והכי איתא בתורת כהנים. והוא מאחד עשר מזמורים שאמר משה בספר תהלים, מ"תפלה למשה" עד סוף "מזמור לתודה". **פגעים** – מזיקין שפוגעין בבני אדם להזיק. **ואומר ה' מה רבו צרי** – לפי שנאמר בו "רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה", שהיו מתלוצצים בשרי יהודה ובנימין כשהיו בני ישראל בני הגולה בונין את החומה, שנאמר (נחמיה ג) "מה היהודים האמללים עושים וגו' היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות", ואומר (שם) "גם [וגו'] אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם". **להני קראי** – שיר של פגעים. **וגני** – כשהוא הולך לישן בלילה. **דאיכא מכה** – ולוחש עליה מקראות של תורה להתרפאות. ומקשינן: ואי איכא מכה אסור הוא דקאמר בה רבי יהושע בן לוי ותו לא? **אין לו חלק** – הלוחש על המכה, ואומר "כל המחלה אשר שמתי במצרים" וגו' (שמות טו). **ברוקק שנו** – ברוקק

1 וְכִי תֵּימָא: דְּמַחֲמִיץ לְהוּ לְשִׁירַיִם וּמְקַדֵּשׁ בְּהוּ -
2 וְהָכְתִיב: "לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם", וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ:
3 אֲפִילּוּ חֶלְקָם לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ. - אַלְּמָה לָא? אֶפְשָׁר
4 דְּמִקַּדֵּשׁ בִּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם בַּעֲצֶרֶת! - מִשּׁוּם דְּלָא אֶפְשָׁר.
5 הֵיכִי נְיַעֲבִיד? נְבְנֵייהּ מֵאֶתְמוֹל וְנִיקַּדְּשֵׁיהּ מֵאֶתְמוֹל -
6 שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בִּשְׁחִיטַת כְּבָשִׂים הוּא דְּקָדְשִׁי! נְבְנֵייהּ
7 מֵאֶתְמוֹל וְנִיקַּדְּשֵׁיהּ הָאִידָּנָא - בָּעֵינַן קִידּוּשׁ בִּשְׁעַת
8 הַבְּנָיָן! נְבְנֵייהּ בְּיוֹם טוֹב וּנְקַדְּשֵׁיהּ בְּיוֹם טוֹב - אֵין בִּנְיַן
9 מִקְדָּשׁ דּוֹחֶה יוֹם טוֹב! נִשְׁבְּקֵיהּ לְבָתַר הָכִי וְנִבְנְיֵיהּ
10 וְנִיקַּדְּשֵׁיהּ - אִיפְּסִילָא לֵיהּ בְּלִינָה! נְבְנֵייהּ מִמַּעֲלֵי יוֹמָא
11 וּנְשַׁיֵּיר בֵּיהּ פּוּרְתָּא, דְּעַד דְּקָדֵישׁ יוֹמָא לְאַלְתַּר נְגְמְרֵיהּ
12 וְנִיקַּדְּשֵׁיהּ - אֵין בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בַּלַּיְלָה; דְּאָמַר
13 אַבָּיֵי: מִנַּיִן שֶׁאֵין בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בַּלַּיְלָה? שֶׁנֶּאֱמַר:
14 "וּבְיוֹם הָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן", בַּיּוֹם מְקִימוֹ, בַּלַּיְלָה אֵין
15 מְקִימוֹ. הִלְכָּךְ לָא אֶפְשָׁר. "וּבְשִׁיר". תָּנוּ רַבָּנַן: שִׁיר שֶׁל
16 תּוֹדָה, בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים וּבִצְלְצָלִים עַל כָּל פִּינָּה וּפִינָּה
17 וְעַל כָּל אֶבֶן גְּדוֹלָה שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וְאוֹמֵר: "אֲרוֹמִמְךָ
18 ה' כִּי דִלִּיתָנִי" וגו', וְשִׁיר שֶׁל פְּגָעִים, וֵישׁ אוֹמְרִין:
19 שִׁיר שֶׁל נְגָעִים. מַאן דְּאָמַר דְּנְגָעִים - דִּכְתִיב: "וְנֶגַע
20 לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ", וּמַאן דְּאָמַר פְּגָעִים - דִּכְתִיב:
21 "יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף". וְאוֹמֵר: "יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל
22 שַׁדַּי יִתְלוֹנָן" עַד "כִּי אַתָּה ה' מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ

תני

23 מְעוֹנֶךָ", וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר: "מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ, ה' מָה רַבּוּ צָרָי" עַד
24 "לַה' הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶלָה". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר לְהוּ לְהָנֵי קְרָאֵי וְנָאנֵי.
25 - הֵיכִי עֲבִיד הָכִי? וְהָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אָסוּר לְהִתְרַפְּאוֹת בְּדִבְרֵי תוֹרָה! - לְהָנֵן
26 שָׁאנֵי. - וְאֶלָּא כִּי אָמַר אָסוּר - דְּאִיכָּא מַכָּה; אִי דְּאִיכָּא מַכָּה אָסוּר וְתוּ לָא? וְהָתְנַן:
27 הַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא! - הָא אִיתְּמַר עֲלָהּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:
28 בְּרוֹקֵק שָׁנוּ, לְפִי שֶׁאֵין מַזִּכִּירִין שֵׁם שָׁמַיִם עַל הָרֹקִיקָה. "בֵּית דִּין מְהַלְּכִין וּשְׁתֵּי תּוֹדוֹת
29 אַחֲרֵיהֶן" וכו'. לְמֵימְרָא, דְּבֵית דִּין קַמֵּי תּוֹדָה אָזְלִי? וְהָכְתִיב: "וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵיהֶם הוֹשַׁעְיָה וַחֲצִי
30 שָׂרֵי יְהוּדָה"! - הָכִי קָאָמַר: בֵּית דִּין מְהַלְּכִין, וּשְׁתֵּי תּוֹדוֹת וּבֵית דִּין אַחֲרֵיהֶם.
31 כֵּיצַד מְהַלְּכוֹת? רַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי; חַד אָמַר: זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, וְחַד אָמַר: זוֹ אַחַר
32 זוֹ. מַאן דְּאָמַר זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, הַפְּנִימִית - הַךְ דְּמִקַּרְבָא לַחוֹמָה; מַאן דְּאָמַר זוֹ אַחַר זוֹ,
33 הַפְּנִימִית - הַךְ דְּמִקַּרְבָא לְבֵית דִּין. תְּנַן: הַפְּנִימִית נָאֱכֶלֶת וְהַחִיצוֹנָה נִשְׂרֶפֶת; בִּשְׁלָמָא
34 לְמַאן דְּאָמַר זוֹ אַחַר זוֹ, אַמְּטוּ לְהָכִי פְּנִימִית נָאֱכֶלֶת - מִשּׁוּם דְּאָתְיָא חִיצוֹנָה קַמָּהּ וְקִדְּשָׁה
35 לָהּ; אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, תַּרְוַיְיהוּ בַּהֲדֵי הָדְדֵי קָא מִיקַּדְּשִׁי! - וְלִיטַעֲמִיךְ, לְמַאן
36 דְּאָמַר זוֹ אַחַר זוֹ, חָדָא מִי מִיקַּדְּשָׁא? הָא "כָּל שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית בְּכָל אֵלּוּ" תְּנַן! וַאֲפִילּוּ
37 לְמַאן דְּאָמַר בְּאַחַת מִכָּל אֵלּוּ, הָנֵי תַּרְוַיְיהוּ חֲדָא מִצְוָה הִיא! אֶלָּא אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן:

ואחר כך לוחש. **שאין מזכירין שם שמים כו'** – והכא קאמר "כי אני ה' רופאך". **זו כנגד זו** – שני כהנים נושאין אותן זה אצל זה. **הך דמקרבא לחומה** – שהיא פנימית, ממוצעת בין העם לחומה. **הך דמקרבא לבית דין** – ההולכת אחרונה. **וקדשה לה** – ראשונה קידשה את המקום וכשנכנסה אחרונה לשם לא נפסלה ביוצא שלא עברה במקום חול אלא במקום מקודש. **כי הדדי נינהו** – שתיהן מקדשות יחד, או שתיהן יאכלו או שתיהן ישרפו. **הדא מי מקדשא** – את המקום? הא אנן תנן: כל שלא נעשית בכל אלו הנבנס לשם אין חייבין עליה, אלמא כולהו בעינן! **אפילו למאן דאמר** – לקמן ד"כל אלו" דמתניתין אחת מכולן קאמר, או מלך או כהן גדול או נביא או סנהדרין או שתי תודות מיהא תרוייהו בעינן, דתרוייהו חדא מילתא היא!

וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר **דְּמַחֲמִיץ לְהוּ לַשִּׁירִים וּמְקַדֵּשׁ בְּהוּ** – שרק את המנחה שמקטירים ממנה על המזבח אסרה התורה להחמיץ אך לא את השיריים, ויחמיצום ויקדשו בהם, דוחה הגמרא: **וְהָכְתִיב** – והרי נאמר על המנחה (ויקרא ו ז) **'לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ, חֶלְקָם נְתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי', וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ**, נסמכה המילה 'חלקם' לאיסור האפייה ללמד שאֲפִילּוּ 'חֶלְקָם' של הכהנים במנחה, שהוא שיירי המנחה, **'לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ'**.

הגמרא שבה ושואלת שקידוש העזרה יעשה דווקא במנחת חמץ. מקשה הגמרא: **אַלְמָה לֹא** – מדוע תאמר שאין מנחה של חמץ, הרי **אֶפְשָׁר דְּמִקַּדֵּשׁ** את העזרה **בְּמנחת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם** המוקרבת **בַּעֲצֶרֶת** [–חג השבועות] שהיא מנחת חמץ.

הגמרא מבארת מדוע אי אפשר לקדש בשתי הלחם. מתרצת הגמרא: ודאי אין כוונת התורה שהעזרה תתקדש במנחת שתי הלחם, **מִשּׁוּם דְּלֹא אֶפְשָׁר**, שהרי **הֵיכִי נִיעֲבִיד** – איך נעשה את הקידוש בה, **נִבְנְיֵיהּ** – נבנה את המקום החדש שאותו רוצים לקדש **מֵאֶתְמוֹל** – מערב חג השבועות, **וְנִיקַדְּשֵׁיהּ מֵאֶתְמוֹל** – ונקדשנו אז בשתי הלחם, אשר נאפות כבר מבעוד יום, דוחה הגמרא: אי אפשר, משום **שִׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם בִּשְׁחִיטַת כְּבָשִׂים הוּא דְּקָדְשֵׁי** – קדושת שתי הלחם להיקרא קרבן אינה חלה אלא בשחיטת כבשי השלמים הקריבים בחג, ולכן בערב החג עדיין אינם קדושים.

ואם תאמר **נִבְנְיֵיהּ מֵאֶתְמוֹל** – בערב יום טוב, **וְנִיקַדְּשֵׁיהּ הָאִידָּנָא** – ביום טוב עם שתי הלחם, גם זה אי אפשר, כי **בָּעֵינַן** – צריך שיהיה **הִקּוּדּוּשׁ בִּשְׁעַת הַבְּנָיָן**.

ואם תאמר נשאיר מעט חסר בבנין, ואת אותו המעט **נִבְנְיֵיהּ** – נגמור **בְּיוֹם טוֹב, וּנְקַדְּשֵׁיהּ בְּיוֹם טוֹב**, הדבר אסור, כי **אֵין בִּנְיָן הַמִּקְדָּשׁ דּוֹחֶה יוֹם טוֹב**.

ואם תאמר **נִשְׁבְּקֵיהּ לְבָתַר הָכִי** – נשאיר את הלחם עד למחרת יום טוב, **וְאז נִבְנְיֵיהּ וְנִיקַדְּשֵׁיהּ**, גם זה אי אפשר, שהרי **אִיפְּסִילָא לֵיהּ בְּלִינָה** – הלחמים יפסלו כשיעבור עליהם הלילה שהוא סוף זמן אכילתם.

ואם תאמר **נִבְנְיֵיהּ מִמַּעֲלֵי יוֹמָא** – מערב יום טוב **וּנְשַׁיֵּיר בֵּיהּ פּוּרְתָּא** – נשאיר בו מעט לבנות אחר יום טוב, **דְּעַד דְּקָרֵיש יוֹמָא לְאַלְתָּר נִגְמְרֵיהּ וְנִיקַדְּשֵׁיהּ** – ומיד משחשיכה בצאת קדושת יום טוב נגמור את בניית המעט החסר, ונקדש בלילה, דוחה הגמרא: גם זה אי אפשר, משום שאֵין **בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בַּלַּיְלָה**, ולא נוכל לבנות במוצאי יום טוב. **דְּאָמַר אַבָּיֵי**, מִנַּיִן שֶׁאֵין בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בַּלַּיְלָה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר ט טו) **'וּבְיוֹם הָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן'**, ומהמילה 'וביום' למדים **שבַּיּוֹם מְקִימוֹ**, אך **בַּלַּיְלָה אֵין מְקִימוֹ**.

מסיקה הגמרא: **הִלְכָּךְ לֹא אֶפְשָׁר** – כיון שאי אפשר לקדש בחמץ, הקידוש נעשה במצה, שכל שאי אפשר לעשותו אינו מעבב.

שנינו במשנה: **וּבְשִׁיר.**

הגמרא מבארת מהו השיר שהיה נאמר בחנוכת העיר והעזרות וכיצד נאמר: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, כשהיו מקדשים את העיר והעזרה, היו אומרים **שִׁיר שֶׁל תּוֹדָה** – מזמור לתודה (תהלים ק), **בְּכִנּוֹרוֹת וּבְנְבָלִים וּבִצְלְצֵלִים**, שהלויים היו עומדים ומנגנים בהם **עַל כָּל פִּינָה וּפִינָה וְעַל כָּל אֶבֶן גְּדוֹלָה שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם**. ואחרי כן **אוֹמֵר** – היו אומרים את מזמור **'אֲרוֹמִמְךָ ה' כִּי דִלִּיתָנִי' וגו'** (תהלים לֹ), **וְשִׁיר שֶׁל פְּגָעִים** – מזמור 'יושב בסתר עליון' (תהלים צא), **וְיֵשׁ אוֹמְרִין** – ויש מכנים אותו **שִׁיר שֶׁל נְגָעִים.**

הגמרא מפסיקה את הברייתא כדי לפרש את השמות השונים של מזמור זה: **מַאן דְּאָמַר** – מי שקרא למזמור זה שיר **דְּנְגָעִים**, הוא משום **דִּכְתִיב בּוֹ 'וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ', וּמַאן דְּאָמַר** שיר של **פְּגָעִים** [– מזיקים, שפוגעים בבני אדם], הוא משום **דִּכְתִיב בּוֹ 'יִפּוֹל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ, אֵלֶיךָ לֹא יִגַּשׁ'**.

הגמרא חוזרת להביא את המשך הברייתא: **וְאוֹמֵר** מזמור זה מתחילתו, 'יושב **בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן, עַד** שמגיע ל'**כִּי אַתָּה ה' מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ**', ופוסק שם. **וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר** 'מִזְמוֹר לְדָוִד **בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ. ה' מָה רַבּוּ צָרָי'** (תהלים ג), **עַד** סופו של המזמור 'לַה' הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶלָה'.

הגמרא דנה בהנהגתו של רבי יהושע בן לוי בקריאת פסוקי 'יושב בסתר': **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר לְהוּ לְהָנֵי קָרֵאי וְנָאנֵי** – היה אומר פסוקים אלו [שיר של פגעים] כשהיה הולך לישון בלילה.

מקשה הגמרא: **הֵיכִי עָבֵיד הָכִי** – איך הוא היה עושה כך, **וְהָאָמַר** – והרי אמר **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי** עצמו, **אָסוּר לְהִתְרַפְּאוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹרָה** – להשתמש בדברי תורה לרפואה. וסברה הגמרא שהגנה מנזק הרי היא כרפואה.

מתרצת הגמרא: אמירת דברי תורה בשביל **לְהָגֵן שָׁאנֵי** – שונה היא, שמותרת, **וְאֶלָּא כִּי** – מה שאָמַר רבי יהושע בן לוי **שאָסוּר**, מדובר **בְּדְאִיכָא מַכָּה** – כשאדם כבר חלה או נפצע, שאסור לו ללחוש על מכתו פסוקים בשביל להתרפא.

מקשה הגמרא: **אִי** – אם מדובר **בְּדְאִיכָא מַכָּה**, וכי רבי יהושע בן לוי אמר רק שהדבר **אָסוּר, וְתוּ לֹא** – ולא יותר, **וְהָתְנַן** – והרי שנינו במשנה (סנהדרין צ.) **שהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה** ואומר 'כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ' (שמות טו כו), איסורו חמור כל כך עד שאֵין **לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא**.

מתרצת הגמרא: **הָא אִיתְּמַר עֲלָהּ** – הרי נאמר בבית המדרש על משנה זו, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּרוֹקֵק שָׁנוּ** – דין זה, שאין לו חלק לעולם הבא, נאמר רק ביורק ואחר כך לוחש, והטעם הוא **לְפִי שֶׁאֵין מַזְכִּירִין שֵׁם שָׁמַיִם עַל הָרְקִיקָה**, ובפסוק זה הוא מזכיר שם ה', באמרו 'כי אני ה' רופאך'. ולכן על התרפאות בדברי תורה בלי רקיקה לא אמר רבי יהושע בן לוי אלא שהדבר אסור.

שנינו במשנה: **בֵּית דִּין מְהַלְּכִין וּשְׁתֵּי תּוֹדוֹת אַחֲרֵיהֶן וכו'**.

הגמרא דנה בסדר ההליכה המוזכרת במשנה. שואלת הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם ניתן לומר **דְּבֵית דִּין קַמֵּי תּוֹדָה אָזְלִי** – שבית דין מהלכים לפני התודות, כפי שמשמע מהמשנה, **וְהָכְתִיב** – והרי נאמר בכתוב בענין ההליכה עם התודות בזמן עזרא (נחמיה יב לב), 'וַיֵּלֶךְ **אַחֲרֵיהֶם הוֹשַׁעְיָה וַחֲצִי שָׂרֵי יְהוּדָה**', הרי שהלכו אחרי התודות.

מבארת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – כך הוא ביאור המשנה, **בֵּית דִּין מְהַלְּכִין**, וכיצד, **שְׁתֵּי תּוֹדוֹת מְהַלְּכוֹת** תחילה, **וּבֵית דִּין מהלכים אַחֲרֵיהֶם** – אחרי התודות.

הגמרא דנה בסדר ההליכה עם שני לחמי התודה. שואלת הגמרא: התודות האלו **כֵּיצַד** הן **מְהַלְּכוֹת**. משיבה הגמרא: נחלקו **רַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי, חַד** – אחד מהם **אָמַר, זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ** – שני הכהנים הנושאים אותן הולכים זה לצד זה. **וְחַד אָמַר**, הנושאים אותן מוליכים אותן **זוֹ אַחַר זוֹ**.

הגמרא מבארת לפי שתי השיטות את דברי המשנה שהתודה הפנימית נאכלת והחיצונה נשרפת: **מַאן דְּאָמַר זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ**, יפרש ש'**הַפְּנִימִית**' היא **הַדּוּ דִּמְקָרְבָא** – זו שמהלכת קרוב **לַחוֹמָה**, ונקראת פנימית מפני שהיא מהלכת באמצע, בין חברתה לבין החומה. ואילו **מַאן דְּאָמַר זוֹ אַחַר זוֹ**, יפרש ש'**הַפְּנִימִית**' היא **הַדּוּ דִּמְקָרְבָא לְבֵית דִּין** – זו שמהלכת קרוב לבית דין, כלומר המהלכת אחרי חברתה, בינה ובין בית דין.

הגמרא מקשה על שתי השיטות ממשנתינו: **תְּנַן** במשנתינו, '**הַפְּנִימִית נֶאֱכֶלֶת וְהַחִיצוֹנָה נִשְׂרֶפֶת**', מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** – המשנה מובנת **לְמַאן דְּאָמַר זוֹ אַחַר זוֹ, אַמְטוּ לְהָכִי** – שמשום כך **הַפְּנִימִית נֶאֱכֶלֶת מִשּׁוּם דְּאַתְיָא חִיצוֹנָה קַמָּה וְקִדְּשָׁה לָהּ** – שבאה התודה החיצונית והלכה לפניה, ובהליכתה קידשה את המקום, וכשנכנסה השניה לא נפסלה ב'יוצא' כיון שלא הלכה במקום שאינו מקודש. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ** הרי **תַּרְוַיְיהוּ כַּהֲדֵי הֲדָדֵי קָא מִיקַּדְּשִׁי** – שתיהן מקדשות את המקום יחדיו, ולכן דינן צריך להיות שוה, אם נפסלה אחת הרי נפסלה גם האחרת, ואם לא, מדוע לא תאכל גם החיצונה.

הגמרא חוזרת ומקשה על המקשן עצמו: **וְלִיטַעְמִיךָ** – ולשיטתך, וכי **לְמַאן דְּאָמַר זוֹ אַחַר זוֹ, חָדָא מִי מִיקַּדְּשָׁא** – האחת יכולה לקדש בלא חברתה, **הָא** – הרי 'כָּל שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית בְּכָל אֵלּוּ הנכנס לשם אין חייב עליה' **תְּנַן** – שנינו במשנתינו, כלומר שכדי לקדש צריכים את

המשך בעמוד רנ

ומה שנאמר במשנה הוא שבקידוש בית שני אכלו את הפנימית ושרפו את החיצונה על פי הוראת שעה של נביא, וכמו כן תמיד כאשר מוסיפים על העיר, **עַל פִּי** הוראת שעה של **נָבִיא** בוררים איזו תודה **נֶאֱכֶלֶת, וְעַל פִּי נָבִיא** בוררים איזו תודה **נִשְׂרֶפֶת.**

שנינו במשנה: **כָּל שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית בְּכָל אֵלּוּ** כו' הנכנס לשם אין חייב עליה.

הגמרא דנה בקידוש העיר או העזרה שלא התקיימו בו כל התנאים האמורים במשנה: **אִיתְּמַר, רַב הוּנָא אָמַר,** 'כל שלא נעשית **בְּכָל אֵלּוּ תְּנַן** – שנינו במשנתינו, ופירוש הדברים הוא שאם היה חסר בקידוש העזרה אפילו אחד מהתנאים המנויים במשנה, אין חייבים על כניסה אליה בטומאה. **וְרַב נַחְמָן אָמַר,** 'בְּאַחַת מִכָּל אֵלּוּ' **תְּנַן,** כלומר שקידוש שלא התקיים בו אף אחד מן התנאים הללו אינו מועיל, אולם די אפילו באחד מהם כדי שתחול קדושה גמורה.

עזרא קידש את ירושלים כאשר נשלמה בניית החומה (נחמיה יב כז–מד) מבלי שיתקיימו כל התנאים שנאמרו במשנה, ושני החולקים מסבירים את הדבר בדרכים שונות. הגמרא מבארת מדוע שורש מחלוקתם של רב הונא ורב נחמן: **רַב הוּנָא אָמַר** ש'**בְּכָל אֵלּוּ תְּנַן,** הואיל **וְקָסָבַר** – הוא סובר שה**קְּדוּשָּׁה הִרְאשׁוֹנָה** שנתקדשו ירושלים והעזרה על ידי דוד ושלמה, בקדושה זו **קִידְּשָׁה לִשְׁעָתָהּ, וְקִידְּשָׁה** גם **לֶעָתִיד לָבֹא** – לאחר שתחרב, וכיון שקדושה זו לא בטלה בחורבן, לא היה צורך לקדש מחדש כששבו מן הגולה, **וְעֶזְרָא** זֵכֶר **בְּעֶלְמָא הוּא דַּעֲבַד** – הקידוש שעשה עזרא לא היה אלא זכר לדבר, ואין ללמוד ממנו את דיני קידוש העיר והעזרות. ואילו **רַב נַחְמָן אָמַר** ש'**בְּאַחַת מִכָּל אֵלּוּ תְּנַן,** הואיל **וְקָסָבַר קְדוּשָּׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לִשְׁעָתָהּ וְלֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא,** ובחורבן בטלה הקדושה, **וְעֶזְרָא קַדּוּשֵׁי קַדִּישׁ** – וקידושו של עזרא הוא אשר קידשה מחדש, **אַף עַל גַּב דְּלֵא הֲווֹ** – שלא היו אז **אוּרִים וְתוּמִים,** מכאן שאין צורך בכל תנאי המשנה כדי לקדש.

הגמרא מקשה על רב נחמן הסובר שהתנאים שנמנו במשנה אינם מעכבים: **אֵיתִיבֵיהּ** – הקשה **רָבָא לְרַב נַחְמָן,** שנינו במשנתינו, 'כָּל שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית בְּכָל אֵלּוּ הנכנס לשם אין חייב עליה'. הרי מפורש שאם קידשו את העזרה בלא שהיו כל אלו לא חלה קדושה גמורה.

מתרצת הגמרא: **תְּנֵי** – שנה, כלומר, יש לשנות במשנה 'בְּאַחַת מִכָּל אֵלּוּ'.

הגמרא מקשה על רב נחמן מברייתא: **תָּא שְׁמַע** ששנינו בברייתא (תוספתא סנהדרין פ"ג ה"ב), **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, שְׁנֵי בִּיצְעִין** – שתי ביצות **הָיוּ בְּהַר הַמִּשְׁחָה** – הר הזיתים [הסמוך לירושלים], **תַּחְתּוֹנָה וְעֶלְיוֹנָה** – שתיהן היו בשיפוע ההר, אחת בגובה ההר ואחת בשיפוליו. **הַתַּחְתּוֹנָה נִתְקַדְּשָׁה** בקדושת ירושלים, וקידושה נעשה **בְּכָל אֵלּוּ** – עם כל התנאים שנאמרו בקידוש. ואילו **הָעֶלְיוֹנָה לֹא נִתְקַדְּשָׁה בְּכָל אֵלּוּ, אֶלָּא בִּידֵי עוֹלֵי הַגּוֹלָה** בזמן בית שני, **שֶׁלֹּא בְּמֶלֶךְ וְשֶׁלֹּא בְּאוּרִים וְתוּמִים,** ולפיכך לא חל עליה דין קדושת העיר גמורה. **הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁהָיְתָה קְדוּשָּׁתָהּ גְּמוּרָה,** היו **עַמֵּי הָאָרֶץ נִכְנָסִין לְשָׁם וְאוֹכְלִין שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים,** כדין קדשים קלים שנאכלים בכל העיר, **אֲבָל לֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי,** שהיו משתדלים לקיים בו מצוה מן המובחר, והיו נכנסים לאכלו דווקא בתוך החומה הפנימית, **וַחֲבֵרִים** – תלמידי חכמים, היו **אוֹכְלִין שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי,** כיון שהמקום קדוש בקדושת העיר וראוי לאכילתם בו. ואילו **הָעֶלְיוֹנָה שֶׁלֹּא הָיְתָה קְדוּשָּׁתָהּ גְּמוּרָה, עַמֵּי הָאָרֶץ הָיוּ נִכְנָסִין שָׁם וְאוֹכְלִין שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים,** שלא ברצון חכמים, שכיון שהיה המקום מוקף חומה לא הכירו שהוא אינו ראוי לאכילת קדשים ולא הטריחו עצמם להכנס אל תוך החומה הפנימית, **אֲבָל לֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי,** שהיו זהירים בו, כמבואר, **וַחֲבֵרִים אֵין אוֹכְלִין שָׁם לֹא קָדָשִׁים קַלִּים וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וּמִפְּנֵי מָה לֹא קִידְּשׁוּהָ** קדושה גמורה, משום **שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא בְּמֶלֶךְ וְנָבִיא וְאוּרִים וְתוּמִים וּבְסַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד וּבִשְׁתֵּי תּוֹרוֹת וּבְשִׁיר,** ובזמן שעלו מן הגולה לא היו להם כל אלו, לפיכך הקדושה שקידשוה לא היתה קדושה גמורה. שואלת הברייתא: **וְלָמָּה קִידְּשׁוּהָ.**

הגמרא מפסיקה את הברייתא כדי לבאר את מה שקשה בה. מקשה הגמרא: מה פירוש השאלה 'לָמָּה קִידְּשׁוּהָ', **הָא אָמְרַת** – הרי זה עתה אמרה הברייתא **שֶׁלֹּא קִידְּשׁוּהָ.**

הגמרא מבארת את הברייתא, וחוזרת להביא את המשך דבריה. מבארת הגמרא: **אֶלָּא** כוונת השאלה 'למה קידושו' היא **לָמָּה הִכְנִיסוּהָ** – מדוע הוסיפוה לעיר בהיקף חומה ובקידוש, על אף שעלולה לצאת מכך תקלה. ומשיבה הברייתא: **מִפְּנֵי שֶׁתּוּרְפָּה** – המקום הגלוי **שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם הָיְתָה,** כיון שהיתה גבוהה ממנה, **וְנוֹחָה הִיא** ירושלים **לִיכָּבֵשׁ מִשָּׁם.** הרי מוכח מהברייתא שאין קדושה גמורה חלה אלא כשהתקיימו כל התנאים שבמשנה, וקשה על רב נחמן.

הגמרא מבארת שנידון מחלוקתם של רב הונא ורב נחמן שנוי במחלוקת תנאים, ולפיכך לא קשה על רב נחמן: **תַּנָּאֵי הִיא** – נחלקו תנאים בנידון זה, האם קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבא או לא. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שָׁמַעְתִּי מרבותי, שׁבְּשֶׁהָיוּ בּוֹנִין בַּהֵיכָל** בימי עזרא, **עָשׂוּ קְלָעִים** – יריעות למחיצה **לַהֵיכָל** – במקום כתלי ההיכל שעדיין לא נבנו, ואת הכתלים בנו בסמוך לקלעים, **וְכֵן עשו קְלָעִים לָעֲזָרוֹת** כשהיו בונים את חומת העזרות. **אֶלָּא שֶׁבַּהֵיכָל** עשו את הקלעים בצד הפנימי של מקום הכתלים, **וְהיו בּוֹנִין מִבַּחוּץ, וּבָעֲזָרוֹת** עשו את הקלעים בצד החיצוני של מקום החומה, **וְהיו בּוֹנִין** אותה **מִבִּפְנִים.**

ממשיכה הברייתא ומביאה את דברי רבי יהושע: **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שָׁמַעְתִּי מרבותי, שֶׁמַּקְרִיבִין** קרבנות במקום המקדש **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּיִת,** כלומר שנפלו כתליו של בית המקדש, **וְאוֹכְלִין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים** בתחום העזרה **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קְלָעִים** – מחיצות סביב מקום העזרה, ואוכלים **קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי** בירושלים **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לה חוֹמָה, מִפְּנֵי שֶׁקְּדוּשָּׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לִשְׁעָתָהּ וְקִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא,** והקדושה לא בטלה אף שחרבו העיר והמקדש.

הגמרא מפרשת את דעת רבי אליעזר כמחלוקת עם רבי יהושע. שואלת הגמרא: **לָאו מִכְּלָל** – האם לא משמע מהברייתא **דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר לֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא,** שמאחר שהקדושה הראשונה בטלה הרי כל זמן שאין בית אי אפשר להקריב, ולשם כך עשו קלעים במקום כתלי ההיכל, כדי להכשיר את העזרה להקרבת קרבנות גם קודם שתסתיים הבנייה.

הגמרא דוחה פירוש זה ומבארת את דברי רבי אליעזר. דוחה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשֵׁי, מַמַּאי** – מנין שיש כאן מחלוקת, **דִּלְמָא דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – אולי בין רבי אליעזר ובין רבי יהושע מסכימים **שֶׁקְּדוּשָּׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לִשְׁעָתָהּ וְקִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא, וּמַר מַאי דְּשָׁמַע לֵיהּ קָאָמַר וּמַר מַאי דְּשָׁמַע לֵיהּ קָאָמַר** – וכל אחד מהם אמר מה ששמע מרבותיו, ורבי יהושע לא בא לחלוק על רבי אליעזר, כיון שרבי אליעזר כלל לא דיבר על ענין הקדושה.

וְכִי תֵּימָא – ואם תקשה ותאמר, אם כן **קְלָעִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לָמָּה לִי,** הרי אפשר להקריב גם בלא קלעים, יש לפרש שהם נעשו **לְצִנְיוּתָא בְּעָלְמָא** – לשם צניעות בלבד, שלא יהיה מקום הקודש פרוץ וגלוי.

המשנה בערכין (לב.) מונה כמה שמות עיירות שהיו מוקפות חומה מימות יהושע, להודיע שיש לבתיהן דין בתי ערי חומה. הגמרא מביאה ברייתות הדנות בדברי המשנה, והתנאים ששנו אותן הם החולקים האם קידשה לעתיד לבא או לא: **אֶלָּא הָנֵי תַּנָּאֵי** – אלו הם התנאים החולקים בזה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים** במשנה (שם) דווקא **אֶת** העיירות **הָאֵלּוּ** ואמרו שהן מוקפות חומה מימות יהושע ויש לבתיהן דין בתי ערי חומה, והרי היו עוד עיירות רבות שלא מנו אותן, והיה להם למנותן. אלא **שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה** מבבל, **מָצְאוּ** את **אֵלּוּ וְקִידְּשׁוּם, אֲבָל הָרִאשׁוֹנוֹת** – עיירות אחרות מוקפות חומה שהיו לפני החורבן **בָּטְלוּ** מקדושתן **מִשֶּׁבָּטְלָה** קדושת **הָאָרֶץ,** וכיון שלא קודשו מחדש

המשך בעמוד צט

רש"י

על פי נביא – חגי זכריה ומלאכי היו שם, ועל פיהם ברוח הקודש עשו, ואין טעם בדבר. **רב הונא אמר בכל אלו תנן קסבר כו'** – כלומר, ואי משום קידוש עזרא דהואי בבית שני בלא מלך ובלא אורים ותומים, דאמרינן במסכת יומא (כא, ב): חמשה דברים חסר מקדש שני: אש ושכינה וארון ואורים ותומים ורוח הקודש – קסבר קדושה ראשונה דדוד ושלמה לא בטלה, ולא הוצרך עזרא לקדש, כלומר שהוא לא הוסיף כלום באורך ורוחב. ומאי דקדיש כדכתיב (נחמיה יב) "ואעמידה שתי תודות" – לזכר בעלמא עבד. **שני כצעים** = מרישק"א בלעז. **בהר המשחה** = הר הזיתים. **תחתונה ועליונה** – בשיפוע ההר היו, ואחת למעלה בגבהו ואחת בשפולו. **תחתונה נתקדשה בכל אלו** – שמימי בית ראשון הכניסוה וחיברוה לעיר על ידי חומה אחרת. **אלא בעולי גולה** – שהוסיפו על העיר ובנו היקף חומה אחרת לחוץ. הכי גרסינן לה בתוספתא דסנהדרין: תחתונה שהיתה קדושתה גמורה עמי הארץ נכנסים לשם ואוכלים שם קדשים קלים אבל לא מעשר שני, וחברים אוכלים שם מעשר שני וקדשים קלים. עליונה שלא היתה קדושתה גמורה עמי הארץ נכנסים שם ואוכלים שם קדשים קלים אבל לא מעשר שני, וחברים אין אוכלין שם לא קדשים קלים ולא מעשר שני. ויש לפרש דעמי הארץ המפרישין מעשרות היו זריזים לעשות בו מצוה מן המובחר, לפי שהיו שומעין דרשה "עשר בשביל שתתעשר" והיו צריכים להתוודות "עשיתי ככל אשר צויתני" (דברים כו), והיו שומעים את המתרגמים "ואכלת לפני ה' אלקיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך", לכך היו נכנסין עד תוך חומת ירושלים הפנימית לקיים "לפני ה' אלהיך". אבל בקדשים לא היו מטריחין עצמן, ואוכלים אותם לפנים מחומה חיצונה כשאין מוצאים אכסניא בפנים. וכשהיו אומרים להם: זו קדושה וזו אינה קדושה – לא היו שומעין לנו, לפי שאומרים: זו חומה וזו חומה מה לי תחתונה מה לי עליונה. **שתורפה של ירושלים** – גלויה וערותה, מקום שהיא נוחה ליכבש. **תנאי היא** – דפליגי בקדושה ראשונה לשעתה ולעתיד לבוא. למאן דאמר לא קידשה לעתיד לבוא – איצטריך עזרא לקדשה וקידשה בלא מלך ואורים ותומים, ואית ליה "אחת מכל אלו" תנן. ולמאן דאמר קידשה לעתיד לבוא – לא הוצרך עזרא לקדש כלום אלא לזכר בעלמא, ולא גמרינן מינה. **שמעתי** – מרבותי. **כשהיו בונין ההיכל** – בימי עזרא. **עושים קלעים** – במקום החומה, ובונים את כתלי החומה אצל הקלעים. וכן לעזרות. **אלא שבהיכל** – נתנו הקלעים לפנים ממקום החומה, ובונים את החומה מבחוץ, שלא יזונו עיניהם מן ההיכל. וקא סלקא דעתך דהנך קלעים לרבי אליעזר כדי להכשיר העזרות להקריב קרבן, דאם אין בית אין קרבן, דקדושה ראשונה בטלה לה. **ואף על פי שאין חומה** – בירושלים קודם שנבנית החומה. **ומאי דשמיע ליה כו'** – ולא בא רבי יהושע לחלוק על רבי אליעזר, ולא שמעיה לרבי אליעזר דאמר לא קידשה. **למה מנו כו'** – עיירות מנו חכמים בפרק בתרא דערכין שהיו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון לענין מצות בתי ערי חומה, והיה להם למנות עוד הרבה שלא מנאום. **וקידשום** – לא פירש לי במה מקודשים ערי ארץ ישראל. **קסבר לא קידשה ורמינהי כו'** – היינו תנאי. **וכי אלו בלבד היו** – מוקפות חומה מימות יהושע בן נון? **מצאו אלו** – דרך ביאתם. **הא אמרינן לקמן** – בסוגיא דדף ברייתא מסיים ואזיל: לא אלו בלבד. **כל המצות האלו** – מצות בתי ערי חומה, ושילוח מצורעים, ושאין עושים מגרשיהן שדה.

תוספות

תני באחת מכל אלו – תימה: דמה דחקו להגיה? דכמה סתם משניות אשכחן דאית להו קדושה לעתיד לבא, בפרק קמא דמגילה (י, א) ובפרק בתרא דזבחים (קיב, ב) דקדושת ירושלים אין אחריה היתר. **אלא** בבני גולה – אף על פי שהיה הדבר בא לידי תקלה, הכניסוה, כדי שימסרו עצמם עליהם יותר בשיש בה שם קדושה.

דכולי עלמא קידשה לעתיד לבא – ואם תאמר: דבפרק קמא דחגיגה (ג, ב) אית ליה לרבי אליעזר דלא קידשה לעתיד לבוא, גבי עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית. ובריש מסכת ביצה (ג, ב) נמי אית ליה לרבי אליעזר דעיגול בעיגולין עולה בברייתא דליטרא קציעות, ומאן דאית ליה הכי קסבר תרומה בזמן הזה דרבנן, כדמוכח בפרק "הערל" (יבמות פא, א)! ויש לומר: דקדושת הארץ לגבי תרומה ומעשרות בטלה, והכא איירי בקדושת מחיצה, דאפשר דלא בטלה משום דאיקראי "נחלה". וקדושת בתי ערי חומה דמייתי בסמוך נמי הויא קדושת מחיצה. ואף על גב דקדושת הארץ בטלה, מכל מקום בפרק קמא דביצה (ה, ב) ביקש רבי אליעזר להפקיר כרם רבעי לעניים, דמדרבנן היה צריך להוליכו לירושלים. ואם תאמר: אי בקדושת מחיצה נמי לא קידשה לעתיד לבא לרבי אליעזר, מה ירויחו עניים ביון שלא יוכלו לאכלו בירושלים, ואם יפדו הפירות מה ירויחו? ויש לומר: לפי שיכולין לפדותו בשוה פרוטה אף על פי ששוין הרבה. ואפילו לכתחלה שרי כשאין הפסד להקדש כשאין בית המקדש קיים, כדמוכח בפרק בתרא דערכין (כט, א) גבי ההוא גברא דאחרימינהו לנכסי. אי נמי, מודה רבי אליעזר דעזרא קידש לעתיד לבא קדושת מחיצה.

נטמא

עַל פִּי נָבִיא נֶאֱכֶלֶת וְעַל פִּי נָבִיא נִשְׂרֶפֶת. "כָּל שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית בְּכָל אֵלּוּ" כו'. אִיתְּמַר, רַב הוּנָא אָמַר: "בְּכָל אֵלּוּ" תְּנַן, רַב נַחְמָן אָמַר: "בְּאַחַת מִכָּל אֵלּוּ" תְּנַן. רַב הוּנָא אָמַר: "בְּכָל אֵלּוּ" תְּנַן, קָסְבַר: קְדוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְקִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא, וְעֶזְרָא זֵכֶר בְּעָלְמָא הוּא דַּעֲבַד; רַב נַחְמָן אָמַר: "בְּאַחַת מִכָּל אֵלּוּ" תְּנַן, קָסְבַר: קְדוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְלֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא, וְעֶזְרָא קִדּוּשֵׁי קָדֵישׁ אַף עַל גַּב דְּלָא הֲווּ אוּרִים וְתוּמִּים. אִיתִּיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: כָּל שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית בְּכָל אֵלּוּ! - תְּנֵי: בְּאַחַת מִכָּל אֵלּוּ. תָּא שְׁמַע, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: שְׁנֵי כִּיצָּעִין הָיוּ בְּהַר הַמִּשְׁחָה, תַּחְתּוֹנָה וְעֶלְיוֹנָה, תַּחְתּוֹנָה נִתְקַדְּשָׁה בְּכָל אֵלּוּ, עֶלְיוֹנָה לֹא נִתְקַדְּשָׁה בְּכָל אֵלּוּ, אֶלָּא בְּעוֹלֵי גוֹלָה, שֶׁלֹּא בְּמֶלֶךְ וְשֶׁלֹּא בְּאוּרִים וְתוּמִּים. תַּחְתּוֹנָה שֶׁהָיְתָה קְדוּשָׁתָהּ גְּמוּרָה - עַמֵּי הָאָרֶץ נִכְנָסִין לְשָׁם וְאוֹכְלִין שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים אֲבָל לֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וַחֲבֵרִים אוֹכְלִים שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי; עֶלְיוֹנָה שֶׁלֹּא הָיְתָה קְדוּשָׁתָהּ גְּמוּרָה - עַמֵּי הָאָרֶץ הָיוּ נִכְנָסִין שָׁם וְאוֹכְלִין שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים אֲבָל לֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וַחֲבֵרִים אֵין אוֹכְלִין שָׁם לֹא קָדָשִׁים קַלִּים וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי; וּמִפְּנֵי מָה לֹא קִידְּשׁוּהָ? שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא בְּמֶלֶךְ וְנָבִיא, וְאוּרִים וְתוּמִּים, וּבְסַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, וּבִשְׁתֵּי תּוֹדוֹת וּבְשִׁיר; וְלָמָּה קִידְּשׁוּהָ? - לָמָּה קִידְּשׁוּהָ?! הָא אָמְרַתְּ: לֹא קִידְּשׁוּהָ! - אֶלָּא לָמָּה הִכְנִיסוּהָ? מִפְּנֵי שֶׁתּוּרְפָּה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם הָיְתָה, וְנוֹחָה הִיא לִיכָּבֵשׁ מִשָּׁם! - תַּנָּאֵי הִיא; דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: שָׁמַעְתִּי, כְּשֶׁהָיוּ בּוֹנִין בַּהֵיכָל עָשׂוּ קְלָעִים לַהֵיכָל וּקְלָעִים לַעֲזָרוֹת, אֶלָּא שֶׁבַּהֵיכָל בּוֹנִין מִבַּחוּץ, וּבַעֲזָרוֹת בּוֹנִין מִבִּפְנִים. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: שָׁמַעְתִּי שֶׁמַּקְרִיבִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּיִת, אוֹכְלִין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קְלָעִים, קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין חוֹמָה, מִפְּנֵי שֶׁקִּדּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְקִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא; לָאו מִכְּלָל דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: לֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא? אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: מִמַּאי? דִּלְמָא דְּכוּלֵּי עָלְמָא - קִדּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְקִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא, וּמָר מַאי דִּשְׁמִיעַ לֵיהּ קָאָמַר, וּמָר מַאי דִּשְׁמִיעַ לֵיהּ קָאָמַר! וְכִי תֵּימָא, קְלָעִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לָמָּה לִי? לִצְנִיעוּתָא בְּעָלְמָא! אֶלָּא הָנֵי תַּנָּאֵי; דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים אֶת אֵלּוּ? שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה מָצְאוּ אֵלּוּ וְקִידְּשׁוּם, אֲבָל רִאשׁוֹנוֹת בָּטְלוּ מִשֶּׁבָּטְלָה הָאָרֶץ; אֲלִמָּא קָסְבַר: קִדּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְלֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא. וּרְמִינְהִי, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: וְכִי אֵלּוּ בִּלְבַד הָיוּ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "שִׁשִּׁים עִיר כָּל חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן. כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרוֹת חוֹמָה גְּבֹהָה"! אֶלָּא לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים אֶת אֵלּוּ? שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה, מָצְאוּ אֵלּוּ וְקִידְּשׁוּם. - קִידְּשׁוּם הָשְׁתָּא? הָא אָמְרִינַן לְקַמָּן דְּלָא צְרִיכָא לְקִדּוּשֵׁי! אֶלָּא: מָצְאוּ אֵלּוּ וּמְנָאוּם. וְלֹא אֵלּוּ בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדְךָ מָסוֹרֶת מֵאֲבוֹתֶיךָ שֶׁמּוּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן - כָּל מְצוֹת אֵלּוּ נוֹהֲגוֹת בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁקִּדּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְקִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא. קַשְׁיָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר יוֹסֵי! - אִיבָּעֵית אֵימָא: תְּרֵי תַּנָּאֵי אִלֵּיבָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בַּר יוֹסֵי. אִיבָּעֵית אֵימָא: חֲדָא מִינַּיְיהוּ רַבִּי אֱלִעֶזֶר בַּר יוֹסֵי אֲמָרָהּ; דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִעֶזֶר בַּר יוֹסֵי אוֹמֵר: "אֲשֶׁר לוֹ חוֹמָה" - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו וְהָיָה לוֹ קוֹדֶם לָכֵן.

"נטמא

נטמא בעזרה – תימה: אמאי לא קתני שתים שהן שש? דהא מצרכינן קרא בגמרא לטומאה שבפנים! ויש לומר: דמתניתין לא איירי אלא בטומאה שבחוץ. **מנא** הני מילי – מהא דגמירי לקמן שיעור שהייה לא שמעינן לא מלקות ולא כרת, דהוה אמינא איסורא בעלמא הוא דאיכא. **תנהו** ענין לטומאה שבפנים – ואם תאמר: עונש שמעינן, אזהרה מנין? ויש לומר: מ"ולא יטמאו את מחניהם" (במדבר ה) דמשמע אפילו נטמא בפנים. ולא כמו שפירש בקונטרס ד"ולא יטמאו" משמע שנטמא בחוץ ולא נטמא בעזרה, דאותו כבר טימא. ומיהו, מעיקרא דבעי מנהני מילי, משום דביון דאכתי לא מייתר האי קרא – לית לן לאוקומה "לא יטמאו" אלא בנטמא מבחוץ, דאשכחן דהזהיר בו הכתוב במקום אחר, דכתיב (ויקרא יב) "ואל המקדש לא תבא". ועוד נראה, דמעיקרא לא בעי כלל אלא לענין כרת, אבל אזהרה פשיטא ליה דאיכא, ד"לא יטמאו" משמע דנטמא בפנים, דהא כתיב (במדבר ה) "וישלחו מן המחנה". אבל קרא דכרת משמע דאיירי באותו שראוי להתחטא קודם שיטמא משכן. **קדושתו** קדושת עולם – פירש בקונטרס: שאין אחריה היתר במות. וקשה: דאם כן תפשוט מהכא דסבר רבי אליעזר דקידשה לעתיד לבא. ולספרים דגרסי נמי "רבי אלעזר" תקשה, דבפרק קמא דחולין (ז, א) אמר: אישתמיטתיה דאמר רבי שמעון בן אליקים משום רבי אלעזר בן שמוע: קדושה ראשונה וכו' ולא קידשה לעתיד לבא! ויש לפרש: קדושת עולם – שהאריכו בקדושה יותר. אי נמי, לפי שאין ראוי לחזור ולקדש אלא באותו מקום, קרי ליה קדושת עולם. **או** אידי ואידי מקדש או אידי ואידי משכן – משמע הכא דאף על גב דמקדש איקרי "משכן" – לא גמרי מהדדי אי לאו דכתיבי קראי יתירי. וכן בסוטה בפרק "היה מביא" (טז, א) דמצריך התם קרא לרבות שילה ובית עולמים. וכן בפרק "שני שעירים" (יומא סז, ב) "מדבר" "המדברה" לרבות נוב וגבעון ושילה ובית עולמים. ובפרק "טרף בקלפי" (שם מד, א) גבי "וכל אדם לא יהיה באהל מועד", ובפרק "הוציאו לו" (שם נג, א) גבי מעלה עשן. ותימה: דבפרק קמא דחולין (כד, א) גבי לוים בשנים, דרשינן: יכול אף שילה ובית עולמים כך? תלמוד לומר "לעבוד עבודת עבודה" וגו', לא אמרינן אלא בזמן שהעבודה בכתף – אלמא אי לאו קרא הוה אמרינן מהדדי. וברש"י עירובין (ב, א) גבי שלמים ששחטו קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולין, שנאמר "ושחטו פתח אהל מועד", נפקא לן היכל מדאיקרי משכן מקדש ומקדש משכן! ושמא קים ליה להתלמוד בעירובין ובחולין שיש אהל מועד מיותר, ובחולין כי ממעט שילה ובית עולמים מוקמינן ליה לדרשה אחרינא. ומיהו קשה, כיון דמקדש איקרי משכן ומשכן איקרי מקדש, אמאי לא ידענן שפיר בכל דוכתא תרוייהו מחד קרא, כמו היה ובהמה שזו בכלל זו? ורבינו חיים כהן היה מחלק, דדבר שאינו תלוי בקדושת מקום, כההיא דעירובין ובחולין – התם סגי בחד קרא לשניהם. אבל בשמעתין, דתלוי בקדושת מקום – לא גמרי מהדדי מטעמא דמפרש רבי אלעזר. וכן בהנהו דיומא דנעשים בפנים הוי בקדושת מקום, ושילוח שעיר המדבר בא מכלל חבירו שנעשה בפנים. וכן ההיא דסוטה דצריך קרקע המשכן. ואית דלא גרסי הכא "ליכתב או אידי ואידי מקדש" וכו', אלא גרסי: מבדי מקדש איקרי משכן ומשכן איקרי מקדש, מקדש ומשכן למה ליה? וקשה: דאם כן רבי אלעזר אמורא חולק על רבי אלעזר תנא, דרבי אלעזר קאמר בהדיא דלא גמרינן מהדדי! ואמר הרב רבינו שלמה מדרוי"ש: דלרבי אלעזר נמי אית ליה דגמירי מהדדי, משום דמשכן איקרי מקדש ומקדש איקרי משכן. והכי קאמר אתא חד קרא לטומאה שבפנים. וקשה מכל הנהו שהבאתי שמצריך תרי קראי! ובההיא דסוטה לא גרס בקונטרס נוב וגבעון, לפי שלא היו סוטות שותות שם, כדמוכח בפרק בתרא דזבחים (קיב, א). ואם תאמר: מאי שנא דגבי "המדבר" "המדברה" מצריך לרבות נוב וגבעון טפי מבהנך? ויש לומר: משום דבההוא עניינא כתיב כפורת "והזה אל הכפרת" דמשתעי בארון, ובנוב ובגבעון לא היה ארון. אבל קשיא לרבינו יצחק בר אשר: הא גבי מעלה עשן נמי כתיב כפרת! ונראה לו דגבי שילוח שעיר המדבר כתיב שילוח מחנה, ולכך איצטריך ריבוי, דאפשר דאין קדושת מחנות בנוב וגבעון כיון שהותרו הבמות. **קידה** על אפים – תימה: השתחואה נמי אשכחן על אפים, דכתיב (בראשית מח) "ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו וישתחו לאפיו ארצה" (ישעיה מט), "אפים ארץ ישתחוו לך" (במדבר כב), "ויקוד וישתחו לאפיו"! ויש לומר: דמגמרא אית לן קידה על אפים, ומייתי דאשכחן נמי בקרא הכי.

"נִטְמָא בָּעֲזָרָה וְנֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ טוּמְאָה" וכו'. **טוּמְאָה בָּעֲזָרָה מְנָלַן?** אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "אֶת מִשְׁכַּן ה' טִמֵּא", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "כִּי אֶת מִקְדַּשׁ ה' טִמֵּא"; אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְטוּמְאָה שֶׁבַּחוּץ, תְּנֵהוּ עִנְיָן לְטוּמְאָה שֶׁבִּפְנִים. - וּקְרָאֵי מְיַתְּרִי? הָא מִיצְּרֵךְ צְרִיכִי! דְּתַנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אִם נֶאֱמַר "מִשְׁכָּן" לָמָּה נֶאֱמַר "מִקְדָּשׁ", וְאִם נֶאֱמַר "מִקְדָּשׁ" לָמָּה נֶאֱמַר "מִשְׁכָּן"? אִילּוּ נֶאֱמַר "מִשְׁכָּן" וְלֹא נֶאֱמַר "מִקְדָּשׁ", הָיִיתִי אוֹמֵר: עַל מִשְׁכָּן יְהֵא חַיָּיב, שֶׁהֲרֵי מָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְעַל מִקְדָּשׁ לֹא יְהֵא חַיָּיב; וְאִם נֶאֱמַר "מִקְדָּשׁ" וְלֹא נֶאֱמַר "מִשְׁכָּן", הָיִיתִי אוֹמֵר: עַל מִקְדָּשׁ יְהֵא חַיָּיב, שֶׁהֲרֵי קְדוּשָּׁתוֹ קְדוּשַּׁת עוֹלָם, וְעַל מִשְׁכָּן לֹא יְהֵא חַיָּיב; לְכָךְ נֶאֱמַר "מִשְׁכָּן", לְכָךְ נֶאֱמַר "מִקְדָּשׁ"! - רַבִּי אֶלְעָזָר הָכִי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ: מִכְּדֵי מִשְׁכָּן אִיקְרֵי "מִקְדָּשׁ" וּמִקְדָּשׁ אִיקְרֵי "מִשְׁכָּן", נִכְתּוֹב אוֹ אִידֵי וְאִידֵי מִקְדָּשׁ אוֹ אִידֵי וְאִידֵי מִשְׁכָּן, "מִשְׁכָּן" וּ"מִקְדָּשׁ" לָמָּה לִי? שְׁמַע מִינָּהּ תַּרְתֵּי. - בִּשְׁלָמָא מִקְדָּשׁ אִיקְרֵי "מִשְׁכָּן", דִּכְתִיב: "וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכֵכֶם". אֶלָּא מִשְׁכָּן דְּאִיקְרֵי "מִקְדָּשׁ" מְנָלַן? אִילֵימָא מִדִּכְתִיב: "וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ" - הַהוּא בָּאָרוֹן כְּתִיב! אֶלָּא מֵהָכָא: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם", וּכְתִיב: "בְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן". "וְהִשְׁתַּחֲוָה אוֹ שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה". אָמַר רָבָא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה כְּלַפֵּי פְּנִים; אֲבָל הִשְׁתַּחֲוָה כְּלַפֵּי חוּץ, שָׁהָה - אֵין, לֹא שָׁהָה - לֹא. אִיכָּא דְּמַתְנֵי לַהּ אַסֵּיפָא: אוֹ שֶׁשָּׁהָה כְּכְדֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה - מִכְּלָל דְּהִשְׁתַּחֲוָאָה גּוּפָהּ בָּעֲיָא שְׁהִיָּיה. אָמַר רָבָא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה כְּלַפֵּי חוּץ, אֲבָל כְּלַפֵּי פְּנִים - אַף עַל גַּב דְּלֹא שָׁהָה; וְהָכִי קָאָמַר: הִשְׁתַּחֲוָה כְּלַפֵּי פְּנִים, אוֹ שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה בְּהָךְ הִשְׁתַּחֲוָאָה דִּכְלַפֵּי חוּץ - חַיָּיב. הֵיכִי דָּמֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה דְּאִית בָּהּ שְׁהִיָּיה, וְהֵיכִי דָּמֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה דְּלֵית בָּהּ שְׁהִיָּיה? דְּלֵית בָּהּ שְׁהִיָּיה - זוֹ פְּרִיעָה בְּעָלְמָא הִיא, דְּאִית בָּהּ שְׁהִיָּיה - פִּישׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם. וְכַמָּה שִׁיעוּר שְׁהִיָּיה? פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי וְחַד דְּעִימֵּיהּ, וּמַנּוּ? רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי; וְאָמְרִי לַהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי וְחַד דְּעִימֵּיהּ, וּמַנּוּ? רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי, וְאָמְרִי לַהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר נַחְמָנִי; חַד אָמַר: כְּמֵימְרֵיהּ דְּהַאי פְּסוּקָא, וְחַד אָמַר: כְּמִ"וַיִּכְרְעוּ" לְסִיפָא, "וְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רֹאִים בְּרֶדֶת הָאֵשׁ וּכְבוֹד ה' עַל הַבַּיִת וַיִּכְרְעוּ אַפַּיִם אַרְצָה עַל הָרִצְפָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְהוֹדוֹת לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ". תְּנוּ רַבָּנַן: קִידָּה - עַל אַפַּיִם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "יַתִּקֹּד בַּת שֶׁבַע אַפַּיִם אֶרֶץ"; כְּרִיעָה - עַל בִּרְכַּיִם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "מִכְּרַע עַל בִּרְכָּיו"; הִשְׁתַּחֲוָאָה - זוֹ פִּישׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְכֵן אוֹמֵר: "הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה". בָּעֵי רָבָא: צָרִיךְ שְׁהִיָּיה לְמַלְקוֹת, אוֹ אֵין צָרִיךְ שְׁהִיָּיה לְמַלְקוֹת? לְקָרְבָּן גְּמִירִי שְׁהִיָּיה, לְמַלְקוֹת לָא גְּמִירִי שְׁהִיָּיה; או

טומאה בעזרה מנלן – מי שנטמא בעזרה מנלן דמיחייב? הא לא קרינא "ולא יטמאו את מחניהם" (במדבר ה), שכבר טימא. **שבחוץ כו'** – שנטמא מבחוץ. **קדושת עולם** – שאין אחריה היתר במות. **אשכחן מקדש דאיקרי משכן כו'** – בדמפרש לקמן. **ונתתי משכני בתוככם** – כל הניתן בתוככם קרי משכן. **ההוא בארון כתיב** – שהיו הקהתים נושאין את הארון והשולחן והמנורות והמזבחות, שהם דברים המקודשים. **לא שנו** – דבהשתחויה כל דהו, אפילו לא שהה בה כדי השתחויה חייב. **אלא שהשתחוה כלפי פנים** – לצד מערב. **אבל השתחויה כלפי חוץ** – למזרח, אין זו השתחויה, ואי שהה כדי השתחואה מיחייב משום שהייה, ואי לא לא. **והכי קאמר השתחויה כלפי פנים** – כל דהו. או שלא השתחוה, ושהה כדי שיעור חיוב השתחואה דהנך כלפי חוץ, דבעי שיעור חיוב. **ארצה** – משמע לשון שיטוח. **למלקות** – אם התרו בו שלא לעמוד, ועמד פחות מכדי שהייה.

או

שנינו במשנה: **נִטְמָא בְּעַזָּרָה וְנֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ טוּמְאָה וכו'** והשתחוה או ששהה וכו' חייב.

הגמרא מבררת את מקור הדין שגם הנטמא בעזרה חייב על שהייה בה. שואלת הגמרא: על **טוּמְאָה** שנטמא אדם בהיותו **בְּעַזָּרָה מְנַלָּן** שחייב על שהייתו בה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר 'אֶת מִשְׁכַּן ה' טִמֵּא וְנִכְרְתָה'** (במדבר יט יג), **וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר 'וְנִכְרְתָה וגו' כִּי אֶת מִקְדַּשׁ ה' טִמֵּא'** (שם כ) (**ואם אֵינוֹ עִנְיָן** – כיון שאין צורך בכתוב השני בשביל ללמוד חיוב כרת **לְטוּמְאָה שֶׁנִּטְמָא בה בַּחוּץ**, שכבר נלמד מהכתוב הראשון, **תְּנֵהוּ עִנְיָן** – יש ללמוד ממנו דבר אחר, את חיוב הכרת **לְטוּמְאָה שֶׁנִּטְמָא בִּפְנִים**).

הגמרא מקשה מברייתא האומרת ששני הכתובים נצרכים. מקשה הגמרא: **וּקְרָאֵי מַיְתְּרֵי** – וכי יש כאן כתובים מיותרים, **הָא מִיצְרְכִי צְרִיכֵי** – הלא שניהם נצרכים, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אִם נֶאֱמַר 'מִשְׁכָּן', דהיינו הכתוב הראשון, לָמָּה נֶאֱמַר 'מִקְדָּשׁ'** – הכתוב השני, **וְאִם נֶאֱמַר 'מִקְדָּשׁ', לָמָּה נֶאֱמַר 'מִשְׁכָּן'**, מה הצורך בשניהם. משיבה הברייתא: **אִילּוּ נֶאֱמַר 'מִשְׁכָּן' וְלֹא נֶאֱמַר 'מִקְדָּשׁ', חָייְתִי אוֹמֵר** שרק **עַל** ביאה בטומאה **לְמִשְׁכָּן יְהֵא חַיָּיב, שֶׁהֲרֵי** חמור הוא המשכן, **שְׁמוּשׁוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְאִילּוּ עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לֹא יְהֵא חַיָּיב**, שלא נמשח בשמן המשחה. **וְאִם** היה **נֶאֱמַר** רק **'מִקְדָּשׁ' וְלֹא נֶאֱמַר 'מִשְׁכָּן', חָייְתִי אוֹמֵר** שרק **עַל** ביאה בטומאה לבית **הַמִּקְדָּשׁ יְהֵא חַיָּיב, שֶׁהֲרֵי** חמור הוא, **שְׁקִדּוּשָׁתוֹ קְדוּשַׁת עוֹלָם** – שמאחר שנתקדש נאסרו הבמות לעולם, **וְאִילּוּ עַל הַמִּשְׁכָּן לֹא יְהֵא חַיָּיב**, כיון שקדושתו אינה קדושת עולם, **לְכָךְ נֶאֱמַר מִשְׁכָּן וּלְכָךְ נֶאֱמַר מִקְדָּשׁ**, כדי לחייב בשניהם.

הגמרא מתרצת ומבארת את שאלת הברייתא: **רַבִּי אֶלְעָזָר** בברייתא **הָכִי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ** – זהו ביאור מה שהתקשה בו, **מִכְּדֵי מִשְׁכָּן אִיקְּרֵי מִקְדָּשׁ וּמִקְדָּשׁ אִיקְּרֵי מִשְׁכָּן** – הרי המשכן נקרא גם 'מקדש' והמקדש נקרא גם 'משכן' וכשכתוב אחד מהם כלול בו גם השני, ואין צורך בשני פסוקים כדי ללמד שיש חיוב בשניהם, אלא הפסוק הראשון מלמד חיוב על טומאה שבחוץ והפסוק השני מלמד חיוב על טומאה שבפנים, ועל כן קשה, **נִכְתּוֹב** – תכתוב **התורה אוֹ אִידִי וְאִידִי** – או בשני הפסוקים **'מִקְדָּשׁ', אוֹ אִידִי וְאִידִי 'מִשְׁכָּן', 'מִשְׁכָּן' וּ'מִקְדָּשׁ' לָמָּה לִי** – למה שינתה התורה את הלשון בין פסוק אחד לשני. ועל זה השיב רבי אלעזר, שאי אפשר היה לכתוב בשניהם 'משכן', כיון שאז הייתי חושב שהכתוב השני לא בא ללמד על טומאה שבפנים, אלא למעט את המקדש, וכן להיפך, אבל הואיל ושינתה התורה וכתבה כאן 'משכן' וכאן 'מקדש', ודאי לא מיעטה אף אחד מהם, **וְשָׁמַע מִינָּה תַּרְתֵּי** – שומעים אנו את שני הדברים, גם ששניהם בכלל החיוב וגם את דין טומאה שבפנים.

הגמרא מבררת היכן מצינו שהמשכן והמקדש נקראו בשני השמות. שואלת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא מִקְדָּשׁ אִיקְּרֵי מִשְׁכָּן** – המקדש נקרא משכן, **דִּכְתִיב 'וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם'** (ויקרא כו יא), וזהו בית המקדש. **אֶלָּא מִשְׁכָּן דְּאִיקְּרֵי מִקְדָּשׁ, מְנַלָּן. אִילֵּימָא** שהמקור הוא **מִדִּכְתִיב** בסדר המסעות במדבר **'וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ'** (במדבר י כא), דוחה הגמרא: **הַהוּא בָּארוֹן כְּתִיב** – הכוונה שם היא לארון הברית, שהקהתים היו מופקדים על נשיאתו.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא מַהֲכָא** – מכאן מוכח, נאמר **'וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם'** (שמות כה ח), **וּכְתִיב** בפסוק שאחריו **'בְּכֹל אֲשֶׁר אָנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֶת תַּבְנִית הַמִّשְׁכָּן**, הרי שהמשכן הוא ה'מקדש' המוזכר בפסוק הקודם.

שנינו במשנה: **וְהִשְׁתַּחֲוָה אוֹ שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה** וכו' חייב.

הגמרא מפרשת באיזו השתחואה ובאיזו שהייה הנטמא בעזרה חייב. משמעות דברי המשנה היא שחייב על השתחואה בלי שהייה, וכן על שהייה כשיעור השתחואה אף בלא להשתחוות:

אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה, שחייב על השתחוייתו אף אם מידחר בה, **אֶלָּא** כשֶׁהחזיר פניו **וְהִשְׁתַּחֲוָה כְּלַפֵּי פְּנִים** בזמן שהיה עליו לצאת, **אֲבָל אם הִשְׁתַּחֲוָה כְּלַפֵּי חוּץ**, שהוא בדרך יציאתו, **שָׁהָה אין** – דווקא אם שהה כשיעור השתחואה חייב, אבל אם **לֹא שָׁהָה, לֹא.**

הגמרא מביאה שמועה זו בלשון אחרת: **אִיבָּא דְּמַתְנִי לָהּ אַסִּיפָא** – יש ששנו את דברי רבא על הסיפא של הדין, נאמר במשנה **'אוֹ שֶׁשָּׁהָה בִּכְדֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה'**, מדייקת הגמרא, **מִכְּלָל דְּהִשְׁתַּחֲוָאָה גּוּפָהּ בָּעֲיָא שְׁהִייָּה** – משמע מזה שבהשתחואה עצמה צריך שהייה כדי להתחייב, ועל זה **אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ** – לא נשנה דין זה שחייב על ההשתחואה רק אם שהה בה, **אֶלָּא** כשֶׁהִשְׁתַּחֲוָה **כְּלַפֵּי חוּץ, אֲבָל** אם השתחוה **כְּלַפֵּי פְּנִים** חייב **אַף עַל גַּב דְּלֹא שָׁהָה.**

הגמרא מבארת את המשנה על פי הלשון השניה: **וְהָכִי קָאָמַר** – וכך מתפרשים דברי המשנה, **'וְהִשְׁתַּחֲוָה'** היינו **כְּלַפֵּי פְּנִים**, ולכן חייב אף על פי שלא שהה בהשתחוייתו, **'אוֹ** שלא השתחוה, אלא **שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי** שיעור **הִשְׁתַּחֲוָאָה'**, דהיינו השיעור הנצרך כדי להתחייב **בְּהַהּ הִשְׁתַּחֲוָאָה דִּכְלַפֵּי חוּץ** – במקרה שהשתחוה כלפי חוץ, **'חַיָּיב'.**

הגמרא מבארת מה היא השתחואה בלי שהייה לפי הלשון השניה. שואלת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – כיצד היא **הִשְׁתַּחֲוָאָה דְּאִית בַּהּ** – שיש בה **שְׁהִייָּה, וְהֵיכִי דָּמֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה דְּלֵית בַּהּ** – שאין בה **שְׁהִייָּה.**

משיבה הגמרא: השתחואה **דְּלֵית בַּהּ שְׁהִייָּה, זוֹ כְּרִיעָה בְּעַלְמָא** – כריעה בלבד **הִיא, ואילו** השתחואה **דְּאִית בַּהּ שְׁהִייָּה, זוֹ** השתטחות על הארץ **בִּפְשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם.**

הגמרא מבארת מה הוא שיעור ההשתחואה. שואלת הגמרא: **וְכַמָּה** הוא **שִׁעְוּר הַשְּׁהִייָּה** כדי השתחואה בפישוט ידים ורגלים. משיבה הגמרא: **פְּלִיגֵי בַּהּ** – נחלקו בדבר **רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי וְחַד דְּעִימַיְיהוּ** – והאחד החולק עמו, **וּמַנּוּ** – ומי הוא, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי. וְאָמְרִי לַהּ** – ויש שאמרו כך, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי וְחַד דְּעִימַיְיהוּ, וּמַנּוּ רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי, וְאָמְרִי לַהּ** – ויש אומרים שהחולק על רבי שמעון בן פזי הוא **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי. חַד** – אחד מהחולקים **אָמַר** שהשיעור הוא **כְּמִימְרֵיהּ דְּהַאי פְּסוּקָא** – כשיעור אמירת פסוק זה בשלמותו, **וְחַד אָמַר** שהשיעור הוא **כְּשִׁעוּר** אמירתו **מִ'וַיַּכִּרֵעוּ' לְסֵיפָא** – לסופו. והפסוק המדובר הוא, **'וְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רוֹאִים בְּרֶדֶת הָאֵשׁ וּכְבוֹד ה' עַל הַבַּיִת, וַיַּכִּרֵעוּ אַפַּיִם אַרְצָה עַל הָרִצְפָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ, וְהוֹדוֹת לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ'** (דברי הימים ב' ז ג).

הגמרא מביאה ברייתא המבארת מה היא כריעה ומה היא השתחואה: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **קִידָּה** המוזכרת בכתובים, **הֵיאַ עַל אַפַּיִם**, שמתכופף כשהוא עומד על רגליו, מבלי להניח את הברכים והזרועות על הארץ, עד שפניו מגיעות לארץ, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'וַתִּקֹּד בַּת שֶׁבַע אַפַּיִם אָרֶץ'** (מלכים א' א לא) שלא היו על הארץ אלא פניה בלבד. **כְּרִיעָה** המוזכרת בכל מקום, **הֵיאַ עַל בִּרְכַּיִם**, שכורע על ברכיו ומתכופף עד שפניו מגיעות לארץ. **וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'מִכְרוֹעַ עַל בִּרְכָּיו'** (שם ח נד). סתם **הִשְׁתַּחֲוָאָה** האמורה בתורה **זוֹ הֵיאַ פְּשׁוּט** – ישור **הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם** תוך השתטחות על הארץ, **וְכֵן אוֹמֵר 'הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה'** (בראשית לז י).

על כניסה לעזרה או שהייה בה בטומאה במזיד, יש חיוב מלקות. הגמרא מסתפקת האם שיעור השהייה שנאמר בחיוב קרבן בשוגג נאמר גם בחיוב מלקות שבמזיד: **בָּעֵי רָבָא**, אדם שנטמא בעזרה בשוגג והתרו בו שלא להתעכב בה, האם **צָרִיךְ שְׁהִייָּה** בשיעור כדי השתחואה לְחיוב **מַלְקוֹת, אוֹ אֵין צָרִיךְ** שיעור **שְׁהִייָּה לְמַלְקוֹת**, וחייב אף בפחות מכך. והספק הוא, האם רק לְחיוב **קָרְבָּן גְּמִירִי** – קיבלו חכמים מהו שיעור **שְׁהִייָּה**, אך לְענין **מַלְקוֹת לֹא גְּמִירִי** שיעור **לִשְׁהִייָּה**, וכיון שאין שיעור לדבר חייבים אף בפחות מכדי השתחואה,

---

יברך ויתן השם יתברך שנזכה בקרוב לקיום היעוד "לסרבה המשרה ולשלום אין קץ", דקאי על משיח, יבוא ויגאלנו בקרוב ממש, בעגלא דידן.

משיחת ט"ז כסלו, ה'תשכ"ט

אוֹ דִּלְמָא – או שמא **בִּפְנִים גְּמִירֵי שְׁהִיָּיה** – חכמים קיבלו מהו שיעור השהייה בטומאה שאירעה בתוך העזרה, וקבלה זו היא בכל ענין, **לֹא שְׁנָא לְקָרְבָּן וְלֹא שְׁנָא לְמַלְקוֹת** – בין לקרבן ובין למלקות, ואין חייבים בפחות משיעור זה. מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

הגמרא מסתפקת בדין השהייה שחייבים עליה: **בְּעֵי רָבָא,** טמא שקפץ **וּתְלָה עַצְמוֹ** – החזיק את עצמו כשהוא תלוי **בַּאֲוִיר הָעֲזָרָה** מבלי לעמוד על הרצפה, ושהה כך כדי השתחואה, **מַהוּ** – מה דינו. והספק הוא, האם **כִּי גְּמִירֵי** – מה שקיבלו חכמים שחייבים על **שְׁהִיָּיה** בשיעור השתחואה אף מבלי להשתחוות, זה רק **בִּשְׁהִיָּיה דְּבַת הִשְׁתַּחֲוָאָה** – שראויה להשתחואה, אך בשהייה **דְּלָאו בַּת הִשְׁתַּחֲוָאָה** – שאי אפשר להשתחוות בה, כגון בתליה באויר, בזה **לֹא גְּמִירֵי** חכמים כלל שחייבים עליה, **אוֹ דִּלְמָא** – או שמא **בִּפְנִים שְׁהִיָּיה גְּמִירֵי** – חכמים קיבלו מהו שיעור שהייה בטומאה שאירעה בעזרה, וקבלה זו היא בכל ענין, **לֹא שְׁנָא דְּבַת הִשְׁתַּחֲוָאָה וְלֹא שְׁנָא דְּלָאו בַּת הִשְׁתַּחֲוָאָה** – בין אם שהייה זו בת השתחואה ובין אם לא. מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ.**

הגמרא מסתפקת בדין המלקות שעל שהייה: **בְּעֵי רַב אַשִׁי,** באם נאמר שבשביל חיוב מלקות צריך שהייה כדי השתחואה, מי **שִׁטְּמֵא** את **עַצְמוֹ בְּמַזִּיד** בעזרה, ורק לאחר שנטמא התרו בו שיצא מיד בלי להשתחות, **מַהוּ** – מה דינו. והספק הוא, האם רק בטומאה שאירעה **בְּאוֹנֶס** בעזרה **גְּמִירֵי** חכמים שיעור **שְׁהִיָּיה** למלקות, אם שהה בטומאתו במזיד, אך בטומאה שהביא עליו **בְּמַזִּיד לֹא גְּמִירֵי** שיעור **לִשְׁהִיָּיה,** וחייב מלקות אף אם שהה פחות מכדי השתחואה, **אוֹ דִּלְמָא בִּפְנִים גְּמִירֵי שְׁהִיָּיה** – חכמים קיבלו מהו שיעור השהייה בטומאה שאירעה בעזרה, וקבלה זו היא בכל ענין, **לֹא שְׁנָא בְּאוֹנֶס וְלֹא שְׁנָא בְּמַזִּיד** – בין אם הטומאה באה על האדם באונס ובין אם במזיד. מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ.**

נזיר מוזהר שלא להטמא בטומאת מת, ואף אחר שכבר נטמא מוזהר הוא שלא לשוב ולגעת במת, ושלא להשתהות במקום הטומאה אלא למהר ולהסתלק ממנו, ואם עבר על האיסור במזיד חייב מלקות. הגמרא מסתפקת בדין חיוב המלקות על שהייתו במקום הטומאה: **בְּעֵי רַב אַשִׁי, נָזִיר** שנטמא **בִּקְבָר** – בתוך בית הקברות, כגון שנכנס לשם מבלי להטמא ובהיותו שם נטמא באונס, והתרו בו לצאת ולא יצא, **בְּעֵי שְׁהִיָּיה לְמַלְקוֹת** – האם צריך לשהות שיעור השתחואה כדי להתחייב מלקות, **אוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ.** והספק הוא, האם רק בדין טומאה **בִּפְנִים** – בעזרה, שבה שייך שיעור השתחואה, **גְּמִירֵי** ששיעור **שְׁהִיָּיה** הוא כדי השתחואה, אך בדין שהייה **בַּחוּץ** – במקום אחר, כגון נזיר במקום טומאה, **לֹא גְּמִירֵי** שיעור **לִשְׁהִיָּיה,** ויהיה חייב אף בפחות מכדי השתחואה, **אוֹ דִּלְמָא בְּאוֹנֶס גְּמִירֵי שְׁהִיָּיה** – חכמים קיבלו מהו שיעור השהייה בטומאת איסור שאירעה באונס, וקבלה זו היא בכל ענין, **לֹא שְׁנָא בִּפְנִים וְלֹא שְׁנָא בַּחוּץ** – בין בדין שהייה במקדש בטומאה, ובין בדין שהיית נזיר בטומאה. מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ.**

שנינו במשנה: **בָּא לוֹ בָּאֲרוּכָּה חַיָּיב, בִּקְצָרָה פָּטוּר וכו'.** נאמרו במשנה שני אופנים שבהם מי שנטמא בעזרה חייב על שהייה: **א.** אם עמד ושהה כשיעור כדי השתחואה. **ב.** אף בהליכה חייב, אם ביציאתו מן העזרה הלך בדרך הארוכה ולא בקצרה. הגמרא דנה באופן השני. **אָמַר רָבָא,** דין הפטור להולך בדרך הקִצָּרָה **שֶׁאָמְרוּ** חכמים, הוא **אֲפִילּוּ** אם הלך **עֶקֶב בְּצַד גּוֹדֶל** – בפסיעות קטנות, **וַאֲפִילּוּ** הלך בנחת ושהה בהליכתו **כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ.**

הגמרא מסתפקת בדין שיעור השהייה שבאופן הראשון: **בְּעֵי רָבָא, שְׁהִיּוֹת** ששהה מי שהלך בדרך הקצרה, ועצר בדרכו כמה פעמים ושהה שהייה מועטת, **מַהוּ שֶׁיִּצְטָרְפוּ** – האם הן מצטרפות לחייבו כשהן עולות יחד לשיעור כדי השתחואה, או לא.

מקשה הגמרא: מדוע הסתפק רבא, **וְתִיפְשׁוֹט לֵיהּ מִדִּידֵיהּ** – והלא אפשר לפשוט את ספיקו מן הדין שאמר הוא עצמו, שאף אם שהה כל היום בהליכתו, פטור.

מתרצת הגמרא: **הָתָם בִּדְלָא שָׁהָה** – שם מדובר שלא עמד כלל ולא שהה בלי הליכה, אלא הלך לאיטו וכך התעכב כל היום, ועל זה אמר רבא שפטור, אך באופן ששהה פחות מכדי השתחואה יש להסתפק אם מצטרפת שהייה זו לשהייה אחרת שכמותה לחייבו.

הגמרא דנה בדין החיוב ליוצא בדרך הארוכה: **בְּעָא מִינֵּיהּ** – שאל **אַבָּיֵי מֵרַבָּה, בָּא לוֹ בָּאֲרוּכָּה שֵׁיעוּר קְצָרָה** – יצא בדרך הארוכה, אך רץ במהירות עד שלא שהה בדרכו החוצה אלא כשיעור הליכה בהילוך בינוני בדרך הקצרה, **מַהוּ** – מה דינו. והספק הוא, האם **שֵׁיעוּר גְּמִירֵי** – חכמים קיבלו שהשוהה ביציאתו כשיעור ההליכה בדרך הארוכה חייב, **וְכִי בָּא לוֹ** – ולכן אם הלך **בָּאֲרוּכָּה** אך לא שהה אלא כ**שִׁיעוּר** ההליכה **בִּקְצָרָה, פָּטוּר, אוֹ דִּלְמָא דַּוְקָא גְּמִירֵי** – דווקא כך קיבלו, שאם יצא **בָּאֲרוּכָּה חַיָּיב** ואם יצא **בַּקְּצָרָה פָּטוּר,** בין אם רץ ובין אם הלך בנחת, שהליכת הדרך הארוכה אינה שיעור שבו מתחייבים, אלא היא המעשה שעליו חייבים.

משיבה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** – אמר לו רבה, **לֹא נִתְּנָה הָאֲרוּכָּה לְהַדְּחוֹת אֶצְלוֹ** שתהיה הליכתו בה מותרת, אפילו אם ירוץ.

הגמרא מקשה על רבה שפסק ש'דוקא גמירי': **מַתְקִיף לָהּ רַבִּי זֵירָא** – הקשה רבי זירא על רבה, לפי דבריך שאם הלך בארוכה לעולם חייב, **אֶלָּא דְּקָיְימָא לָן** – הדין המקובל בידינו (סנהדרין פג:), **שכהן טָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ** – שעבד עבודה במקדש, עונשו הוא **בְּמִיתָה** בידי שמים, **חַיְּבֵי מַשְׁכַּחַת לָהּ** – כיצד מוצא אתה דין זה, שיהיה חייב מיתה ולא כרת. הלא ודאי מדובר שנטמא בתוך העזרה, **וְאִי דְּלֹא שָׁהָה** – אם לא שהה בעבודתו כדי השתחואה, **חַיְּבֵי עֲבֵיד עֲבוֹדָה** – איך עשה עבודה, איזו עבודה קטנה יש שיכולה להעשות בפחות מכדי השתחואה. **וְאִי דְּשָׁהָה** כדי השתחואה, הרי **כַּר כָּרֵת הוּא** – מחוייב כרת הוא, על שהייתו. **אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא שֵׁיעוּרָא גְּמִירֵי** – אם נאמר שמה שחכמים קיבלו הוא שיעור לחיוב, מובן הדבר, הואיל **וּמַשְׁכַּחַת לָהּ** – מוצא אתה שהייה בלי להתחייב כרת, כגון **דַּאֲנִיס נַפְשֵׁיהּ בִּקְצָרָה וַעֲבַד עֲבוֹדָה** – שלאחר שעבד עבודה [אף אם שהה בה כדי השתחואה] התאמץ והכריח את עצמו לרוץ מהר בדרך הקצרה, כך שכל זמן שהייתו בעזרה לא הגיע לשיעור הליכה בקצרה יחד עם שיעור השתחואה.

המשך ביאור למס' שבועות ליום רביעי עמ' ב

כל התנאים שנמנו במשנה, ואיך יתקדש המקום בתודה הראשונה לבדה. **וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר** שיש לשנות במשנה '**בְּאַחַת מִכָּל אֵלּוּ**', כלומר שהמשנה שאמרה שאין חייבים דיברה במקרה שלא התקיים אף אחד מן התנאים הללו, אך די גם באחד מהם כדי שהקידוש יחול כראוי, הרי מכל מקום **הָנֵי תַּרְוַיְיהוּ** – שתי התודות **האלו בודאי חֲדָא מִצְוָה הִיא** – דבר אחד הן, ואין די באחת מהן בלא חברתה.

הגמרא מתרצת ומבארת את דין המשנה על פי שתי השיטות: **אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** באמת אין דין קבוע לאכול אחת מהתודות ולשרוף את השניה,

רש"י

או דלמא בפנים גמירי שהייה – בטומאה שאירעה לו בתוך העזרה. **תלה עצמו באויר** – כדי שהייה. **טימא עצמו במזיד** – ואם תמצי לומר צריך שהייה למלקות בטומאת אונס ושהיית מזיד, טומאת מזיד מי בעיא שהייה או לא? **נזיר בקבר** – נזיר שנטמא באונס בתוך בית הקברות, דומיא דנטמא בעזרה שלא נתחייב (בפנים) בכניסתו. כגון שנכנס לבית הקברות בשידה תיבה ומגדל, ובא חבירו ופרע עליו את מעזיבת גג האהל, ונטמא באויר בית הקברות, והתרו בו "צא" ולא יצא, ומיהו לא שהה כדי השתחואה. **צריך שהייה למלקות או לא** – קרבן לא שייך הכא כלל, שאין כרת בנזיר שנטמא. וקרבן נזיר טמא לאו אעון טומאה אתי, אלא למיחל עליה נזירות טהרה כשאר מחוסרי כפרה. ובענין זה מפורש שהייה זו במסכת נזיר. **בפנים גמירי שהייה** – בטומאת עזרה, דשייכא בה השתחויה. **אפילו כל היום כולו** – שהה בהליכתו, שהיה הולך ויוצא בנחת – פטור. **מהו שיצטרפו** – היה יוצא בקצרה ושהה מעט, וחזר והלך דרך יציאתו ושהה מעט, מהו שיצטרפו לכשיעור? **תפשוט ליה מדידיה** – דלא מצטרפי, דהא איהו הוא דאמר: אפילו כל היום כולו. **התם בדלא שהה** – בלא הילוך כלל. **בעא מיניה אביי מרבה** – בר נחמני, שהיה רבו. וכל היכא דאיכא "בעא מיניה" רבה הוא ולא רבא. **בא לו בארוכה כשיעור קצרה** – שיצא בדרך הארוכה, אבל רץ במרוצה עד שלא שהה ביציאתו אלא כשיעור דרך קצרה בהילוך בינוני, מהו? **שיעור** – ארוכה גמירי לחיוב, וליכא. **או דלמא דוקא גמירי בארוכה חייב** – לא שנא רץ לא שנא לא רץ. **לא ניתנה ארוכה לידחות אצלו** – להתיר אפילו במרוצה. **דקיימא לן** – בסנהדרין ב"אלו הן הנשרפין" (פג, א): כהן טמא ששימש בעזרה במיתה בידי שמים. **היכי משכחת לה** – דאין בה כרת? על כרחך בנטמא בעזרה הוא דמשכחת לה, דאי בנטמא בחוץ ונכנס – איחייב ליה כרת בכניסתו. **אי לא שהה** – בעבודתו כדי השתחוייה. **היכי עביד עבודה** – איזו עבודה קטנה תיעשה בפחות מכדי שהיית השתחואה. **אי אמרת בשלמא** – בכל שיעורי דמתניתין, בין בשהייה בין ביציאת ארוכה, שיעורא גמירי לחיוב, כגון שיעור שהייה ביציאת קצרה או שיעור יציאת ארוכה בלא שהייה. **משכחת לה** – שהייה בלא חיוב כרת. **כגון דאנס נפשיה בקצרה** – לאחר ששימש ושהה בשימושו כדי שהייה, יצא לו בקצרה, ואנס עצמו במרוצה עד שלא שהה שיעור עבבתו ומשנטמא שיעור שהייה ויציאת קצרה בהילוך בינוני.

אלא

אלא

תוספות

תלה עצמו באויר עזרה מהו – אית ספרים דגרסי: אויר עזרה כעזרה דמי או לא. וקשה: דבפרק ["כל הפסולין"] (זבחים לב, א) אמר: טמא שהכניס ידו לפנים חייב, דביאה במקצת שמה ביאה. ובפרק "כל הפסולין" (שם לב, ב) נמי אמר: ואי אמרת ביאה במקצת שמה ביאה היכי מעייל ידיה בבהונות? משמע דאויר נמי נתקדש. ועוד, אי לאו כעזרה דמי, אם כן כשמוליך דם ואינברים למזבח – יפסל ביוצא! ונראה כגירסת הספרים דגרסי "כי גמירי שהייה היכא דבר השתחואה הוא".

צריך שהייה למלקות – בטימא עצמו בשוגג איירי. אבל אם היה שרץ במקדש והתרו בו שלא יטמא עצמו – בלא שהייה נמי מילקא לקי, כדמוכח בפרק "מי שאמר הריני נזיר" (נזיר יז, א). דקאמר התם, בעי רבא: נזיר והוא בבית הקברות מי בעי שהייה או לא? וקאמר: היכי דמי? אילימא דקאמר "לא תנזור" – מי בעי שהייה כו'. ואין לתמוה דהתם בעי רבא אי גמירי שהייה אבראי, אבל בפנים למלקות פשיטא ליה דגמירי שהייה. דהתם בעי: אם תמצי לומר דבפנים גמירי שהייה למלקות, בחוץ מהו? ורבינו תם גרס התם "רב אשי", דרב אשי בעי לה הכא בסמוך. [שייך לעיל טז, ב] **או** אין צריך – שהייה למלקות. הכא משמע דלקי אשהייה, דלא קמיבעיא ליה אלא אי צריך שהייה כשיעור השתחואה או לא. וקשה: בפרק בתרא דמכות (כא, א) תנן גבי היה לובש כלאים ואמרו לו "אל תלבש" "אל תלבש" והוא פושט ולובש – חייב על כל אחת ואחת. ואמר רב ביבי בגמרא: לא פושט ולובש ממש אלא מכניס ומוציא ידו בבית אונקלי שלו. רב אשי אמר: אפילו לא שהה אלא כדי לפשוט וללבוש. מכלל דרב ביבי לא מחייב בשהייה! ויש לומר: דרב ביבי לא פליג אדרב אשי, אלא דלא נחת לאשמועינן חידוש של שהייה, אלא לאשמועינן דבהכנסת בית אונקלי חייב אף על פי שאינו לובש כל המלבוש. אי נמי, לרב ביבי לא לקי אשהייה משום דהוי לאו שאין בו מעשה, והכא איירי למאן דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. אי נמי, איירי לענין איסור מלקות ולא לענין חיוב. ורב אשי דפליג עליה התם וחשב שהייה במעשה, כיון דתחילת הלבישה על ידי מעשה. והכא אפילו אי לא בענין שהייה כדי השתחואה, מכל מקום בענין כדי יציאה וכניסה, אבל בפחות מיכן לא, כי היכי דבענין גבי כלאים כדי פשיטה ולבישה. ונראה דאפילו אי תמצי לומר דגמירי שהייה כדי השתחואה למלקות במקדש ובנזיר – היינו משום דדמו לשהייה דקרבן דגבי מקדש, אבל לגבי כלאים פשיטא דלא גמירי, דלא שייך התם השתחואה כלל. **טימא** עצמו במזיד מאי – צריך לומר דבשעה שטימא עצמו לא ידע שהיה במקדש, דאי ידע וטימא עצמו במזיד – אפילו שכח אחר כך לא מיחייב קרבן, דהא לא שב מידיעתו הוה. ואי למלקות בעי, צריך לומר דלא התרו בו אלא לאחר שטימא עצמו, דאם התרו בו קודם לא בעי שהייה כדפירשתי לעיל. **נזיר** בקבר צריך שהייה למלקות או לא – ואם תאמר: והאמר בפרק "שלשה מינין" (נזיר מב, א) גבי נזיר שהיה מת מונח על כתיפו והרשיטו לו מת אחר ונגע בו, יכול יהא חייב? תלמוד לומר "ולא יחלל" – במי שאינו מחולל, יצא זה שמחולל ועומד. ופריך מדתנן: היה מטמא ואמרו לו "אל תטמא" "אל תטמא" חייב על כל אחת ואחת. ומשני: כאן בחיבורין כאן שלא בחיבורין. משמע: כל זמן שלא פירש מן המת אינו חייב במה שהרשיטו לו מת אחר, משום דאין מוסיף טומאה על טומאה, וכל זמן שמונח טומאה על כתיפו, מי שנוגע בו טמא טומאת שבעה. ולא מיחייב אלא שלא בחיבורין, שכבר פירש מן הראשון, דמי שהיה אז נוגע בו לא היה טמא אלא טומאת ערב – לכך כשחזר ונוגע בו חייב שהוסיף טומאה בנגיעה זו, דמי שהיה נוגע בו בשעת נגיעה זו יהיה טמא טומאת שבעה. ואם כן, הכא אמאי ילקה על השהייה כל זמן שלא פירש? ויש לומר: דהא דפטר ליה כשהרשיטו לו מת אחר, היינו בשלא הספיק להשליך מת הראשון מעליו, לפיכך אינו מוסיף טומאה. אבל הכא הוא מוסיף טומאה, שבכל שעה הוא מוזהר לפרוש מן הקבר. ורבינו תם מפרש: דהכא איירי בשנטמא סמוך לחשיבה, דבלא פירש נמי מוסיף לו יום אחד על ידי שהייה. ונראה דההיא דנזיר דמפליג בין בחיבורין בין שלא בחיבורין אתי כמאן דאמר במסכת שמחות (פרק ד) דאפילו באותו יום שנטמא אינו יכול לחזור ולטמא, לפי שמוסיף טומאה בחיבורין כדפרישית. אבל למאן דשרי התם ליטמא באותו יום עצמו, דלא חשיב ליה תוספת טומאה כיון שאינו מוסיף ימים, לא אתיא. **אי** דשהה בר כרת הוא – הקשה רבינו תם: מה בכך אם הוא בר כרת? מכל מקום איכא נפקותא טובא, דהא קיימא לן (מכות כג, א): חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן, ואם בטל כרת נשאר עליו מיתה! ועוד נפקא מינה דמיתה, כגון שהזיד בשימוש טומאה ושגג בטומאת מקדש.

אפילו

לכל אחד ואחת תושפע ברכתו של הקדוש־ברוך־הוא, ובתוספת מרובה על העיקר, בבני, חיי ומזוני רויחי.

משיחת ט"ז כסלו, ה'תשכ"ט

תוספות

אפילו נכנס כולו חוץ מחוטמו טהור – ואם נכנס דרך פניו, משנכנס רובו – טמא, אבל במיעוט – לא, דרבי אושעיא דהכא אית ליה אפילו גבי טמא שנכנס למקדש ביאה במקצת לא שמה ביאה, דבפרק "כל הפסולין" (זבחים לב, ב) פריך לעולא דאמר ביאה במקצת שמה ביאה. ועוד, דאפילו עולא דאמר שמה ביאה – דוקא גבי מקדש, כדמפרש התם, משום דכתיב "בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא" מה נגיעה במקצת שמה נגיעה אף ביאה במקצת שמה ביאה, אבל גבי בית המנוגע מודה דלא שמה ביאה, דלא מצינו שהקיש הכתוב. דאי לא תימא הכי, תקשה לעולא ממתניתין דמסכת ידים (פרק ג משנה א) ומייתי לה בפרק שני דחולין (לג, ב): המכניס ידיו לבית המנוגע, ידיו תחלות דברי רבי עקיבא, וחכמים אומרים ידיו שניות. ומפרש במסכת חולין דכולי עלמא ביאה במקצת לא שמה ביאה, ובגזירה ידיו אטו גופו קמיפלגי. ומיהו, כשנכנס רובו הוי טמא, דרובו ככולו. ותימה: דדרך אחוריו נמי, כשנכנס רובו יהא טמא מטעם דרובו ככולו, ומשנכנס כולו הוי טמא, מידי דהוה אבלים שבבית! ויש לומר: דאם כן לא היה חילוק בין דרך ביאה לדרך אחוריו, ואמאי כתיב "והבא אל הבית", דמשמע דרך ביאה? וליכא למימר דאיצטריך לומר דהכא טעון כיבוס בגדים כששהה בכדי אבילת פרס. דסברא הוא דאפילו נכנס דרך אחוריו כולו, אם שהה כשיעור שהייה דטעון כיבוס בגדים, דבכל ענין כתיב (והבא אל הבית) "והאוכל בבית יכבס בגדיו".

דרך ביאה אסרה תורה – אף על גב דאמר בפרק קמא דחולין (י, ב) דיציאה דרך אחוריו שמה יציאה, דקאמר: כהן גדול ביום הכפורים יוכיח דכתיב ביה יציאה, ותנן: יצא ובא לו דרך כניסתו – היינו משום דדרך לצאת כן, כתלמיד הנפטר מרבו, כדמפרש בפרק "הוציאו לו" (יומא נג, א). **ואין** אובלין שם קדשי קדשים – אפילו יש נקב לראות שם דרך פתח עזרה, דבעינן שיראה פתח עזרה בשעת אבילה, כדאמר בפרק "איזהו מקומן" (זבחים נו, א).

ואין שוחטין שם קדשים קלים – והוא הדין דאין אובלין, דגגים ועליות לא נתקדשו, כדאמר בפרק "כיצד צולין" (פסחים פה, ב) אלא נקט שחיטה משום דאכילה בעזרה לא שייכא בקדשים קלים. **וטמא** שנכנס דרך גגין להיכל פטור – תימה: אמאי פטור? תיפוק ליה דחייב משום גג דהיכל גופיה, שהרי נתקדש, כדמשמע בסוף פרק "כיצד צולין" (פסחים פה, ב) גבי הא דאמר רב: גגין ועליות לא נתקדשו, ופריך (שם פו, א) מהא דתניא: עליית בית קדשי קדשים חמורה מקדשי הקדשים, ומשני רב יוסף: שאני היכל כו' – משמע שנתקדשו עליות, ומסתבר דגגין ועליות דין אחד להם! וצריך לומר דאף על פי שנתקדשו עליות – גג לא נתקדש, דעלייה גופה לא ידעינן אלא מקרא דדוד, והתם לא כתיב אלא עליות. וכן מוכח התם בהדיא, דקאמר: תא שמע וגגו קודש, ולא משני: מהיכל מותיב אינישי, כדפירש שם בקונטרס: משום דבקרא לא כתיב גגין. **אבל** חייבין על עשה ועל לא תעשה שבנדה – ואף על גב דאמר בפרק בתרא דמכות (יג, ב) דבעינן דומיא דעבודה זרה, דאמר רחמנא לא תעביד ואי עביד מיחייב, יצא פסח ומילה – עשה דנדה לא תעביד הוא, דלא תפרוש בהנאה מרובה. **אי** בתלמיד חכם – חדא הוא דמיחייב. אף על פי שהוא מזיד על הפרישה, מכל מקום על הכניסה חשבינן ליה שב מידיעה, דאימא יצר אלבשיה, כדאשכחן בכתובות בפרק "נערה" (נא, ב).

אי

רש"י

אלא אי אמרת דוקא גמירי – שהה כדי השתחוייה חייב, ואפילו יצא לו בקצרה במרוצה נתחייב בשהייתו. **היכי משכחת לה** – בלא כרת? **משכחת לה** – בעבודה בלא שהייה. שנטמא ויצא מיד בקצרה, ודרך יציאתו היה אוחז מזלג בידו, והכה בו באחד מן האברים שעל המערכה והפך מה שלמעלה למטה. **כדרב הונא דאמר** – זר שהפך בצינורא – בעבודה היא, שמקרב עיכולו, ויש כאן עבודה בלא שהייה. **חייב מיתה** – משום "והזר הקרב יומת" (במדבר יח). **חוץ מחוטמו** – שהוא בולט להלן משאר הגוף. **מכלים שבבית** – שהיו בו מתחלתו, ולא קרינא בהו "והבא אל הבית", ואפילו הכי טמאים כדכתיב (ויקרא יד) "ופנו את הבית", כדי שלא יטמא כל אשר בבית. נגין הללו – שבעזרה. **אין אובלין שם קדשי קדשים** – הנאכלים לפנים מן הקלעים. דקסבר גגין ועליות לא נתקדשו, אלא הרצפה והאויר עד הגג. **וטמא שנכנס כו'** – אלמא כל היכא דכתב ביאה, דרך ביאה בעינן. **היכא קאי דקאמר זו היא** – היכא שנה: אין חייבין על עשה שבמקדש, דקאמר הכא: זו היא מצות עשה שבמקדש כו'? **התם קאי** – במסכת הוריות. **אין חייבין** – בית דין בהוראתם, על עשה ועל לא תעשה שבמקדש. כלומר על הוראת טומאת מקדש וקדשיו, בין שהוא של עשה, כגון שנטמא בעזרה דהיינו עשה ד"וישלחו", בין שהוא של לא תעשה, כגון נטמא בחוץ דאיכא אזהרת "אל המקדש לא תבא" (שם יב). והתם מפרש טעמא דאין חייבין, משום דאין מביאין פר בהוראה אלא על העלם דבר ששגגתו חטאת קבועה ליחיד, אבל טומאת מקדש – קרבן עולה ויורד הוא. **ואין מביאין אשם תלוי** – היחידים שבא לידם ספק כרת והצריכן הכתוב אשם תלוי – אין מביאין אותו על ספק טומאת מקדש, לפי שאינו בא אלא על ספק דבר ששגג ודאי חטאת קבועה. והתם יליף לה מקראי. **שבנדה** – להכי נקט נדה, משום דמשכחת לה עשה דומיא דנטמא בעזרה באונס שהוא מוזהר לצאת, כגון שהיה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי. **מביאין אשם תלוי** – היחידים. דאין אשם בצבור, ד"נפש" כתיב ביה. **וקאמר** – הכא במתניתין. **זהו מצות עשה** – ששנויה התם. **וחייב שתים** – הפורש מן הנדה בקישוי. **אילימא סמוך לוסתה** – שאינו אנוס על כניסתו, דהוי ליה לאסוקי אדעתיה שמא תראה בשעת תשמיש. ומיהו מזיד לא הוי. **כסבור יכולני לבעול** – לפרוש קודם שתראה. **אי בתלמיד חכם** – שיודע שהמשמש עם הטהורה ואמרה לו "נטמאתי" צריך להמתין עד שימות [האבר].

ואי

1 אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ דַּוְקָא גְּמִירִי, הֵיכִי מַשְׁכְּחַתְּ לָהּ?
2 אֲמַר אַבָּיֵי: מַאי קוּשְׁיָא? מַשְׁכְּחַתְּ לָהּ - כְּגוֹן
3 שֶׁבָּא בַּקְּצָרָה וְהָפַךְ בְּצִינּוֹרָא, וְכִדְרַב הוּנָא; דְּאָמַר
4 רַב הוּנָא: זָר שֶׁהָפַךְ בְּצִינּוֹרָא - חַיָּיב מִיתָה.
5 גּוּפָא, אָמַר רַב הוּנָא: זָר שֶׁהָפַךְ בְּצִינּוֹרָא - חַיָּיב
6 מִיתָה. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלָא הָפַךְ לָהּ לָא מִיעַכְּלִי
7 - פְּשִׁיטָא! וְאִי דְּלָא הָפַךְ בְּהוּ נַמִּי מִיעַכְּלִי -
8 מַאי קָא עָבֵיד? - לָא צְרִיכָא, דְּאִי לָא הָפַךְ
9 בְּהוּ מִיעַכְּלִי בְּתַרְתֵּי שָׁעֵי, וְהָשְׁתָּא מִיעַכְּלִי בְּחַד
10 שַׁעְתָּא. וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּכָל קְרוֹבֵי עֲבוֹדָה
11 - עֲבוֹדָה הִיא. אֲמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, בָּעְיָא דְּאִימָּא
12 מִילְּתָא וּמִסְתַּפֵּינָא מֵחַבְרַיָּא: הַנִּכְנָס לַבַּיִת הַמְנוּגָּע
13 דֶּרֶךְ אֲחוֹרָיו, וַאֲפִילּוּ כּוּלּוֹ חוּץ מֵחוֹטְמוֹ - טָהוֹר,
14 דִּכְתִיב: "וְהַבָּא אֶל הַבַּיִת", דֶּרֶךְ בִּיאָה אָסְרָה תּוֹרָה.
15 וּמִסְתַּפֵּינָא מֵחַבְרַיָּא, אִי הָכִי כּוּלּוֹ נַמִּי! אֲמַר רָבָא:
16 כּוּלּוֹ - לָא גָּרַע מִכֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת, דִּכְתִיב: "וְלֹא
17 יִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת". תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: גַּגִּין הַלְּלוּ
18 - אֵין אוֹכְלִין שָׁם קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְאֵין שׁוֹחֲטִין
19 שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים, וְטָמֵא שֶׁנִּכְנַס דֶּרֶךְ גַּגִּין לַהֵיכָל
20 - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא", דֶּרֶךְ
21 בִּיאָה אָסְרָה תּוֹרָה. "זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ
22 שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ" וכו'. הֵיכָא קָאֵי, דְּקָאָמַר "זוֹ
23 הִיא"? - הָתָם קָאֵי: אֵין חַיָּבִין עַל עֲשֵׂה וְעַל
24 לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְאֵין מְבִיאִין אָשָׁם תָּלוּי
25 עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל חַיָּבִין
26 עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבְּנִדָּה, וּמְבִיאִין אָשָׁם
27 תָּלוּי עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבְּנִדָּה. וְקָאָמַר:
28 זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ.
29 וְאֵיזוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבְּנִדָּה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ? הָיָה
30 מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה, וְאָמְרָה לוֹ "נִטְמֵאתִי" וּפֵרֵשׁ
31 מִיָּד - חַיָּיב, מִפְּנֵי שֶׁיְּצִיאָתוֹ הֲנָאָה לוֹ כְּבִיאָתוֹ.
32 אִיתְּמַר, אַבָּיֵי אָמַר מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא בַּר רַב: חַיָּיב
33 שְׁתַּיִם; וְכֵן אָמַר רָבָא אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר שַׁבָּא
34 אָמַר רַב הוּנָא: חַיָּיב שְׁתַּיִם, חָדָא מַכְּנִיסָה וַחֲדָא
35 אַפְּרִישָׁה. הָוֵי בָּהּ רַבָּה: בְּמַאי? אִילִימָא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וּבְמַאן? אִילִימָא בְּתַלְמִיד חָכָם,
36 בִּשְׁלָמָא מַכְּנִיסָה לִיחַיֵּיב קָסָבַר: יָכוֹלְנִי לִבְעוֹל, אֶלָּא אַפְּרִישָׁה אַמַּאי לִיחַיֵּיב? מֵזִיד הוּא!

ואי

בשעה שזהו באופן ד"כולנו כאחד" אזי זה גופא כלי ל"ברכנו אבינו".

משיחת ט"ז כסלו, ה'תשכ"ט

אֶלָּא אִי אָמְרַת דַּוְקָא גְּמִירִי – אלא אם אתה אומר שדווקא כך קיבלו חכמים, שהשוהה כדי השתחואה חייב על שהייתו, ואף אם יצא אחר כך במרוצה, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – איך יתכן דין הברייתא, שכהן טמא ישהה במקדש וישמש מבלי להתחייב כרת.

הגמרא מתרצת באיזה אופן נאמר הדין בברייתא: אָמַר אַבָּיֵי, מַאי קוּשְׁיָא, מַשְׁכַּחַת לָהּ – יתכן שכהן שנטמא עבד עבודה בלי שהייה, כְּגוֹן שֶׁאחרי שנטמא מיהר וּבָא לצאת בַּדֶּרֶךְ הַקִּצָּרָה, וּבדרך יציאתו הָפַךְ בְּצִינּוֹרָא – הכה באחד האיברים הנשרפים על המזבח והפכו במזלג שהיה בידו. ועל מעשה זה הוא חייב מיתה אם עשהו במזיד, אך כרת אינו חייב, מאחר שלא שהה כשיעור. וְתירוץ זה הוא כְּדְרַב הוּנָא, הסובר שהפיכת האברים במזלג היא עבודה שחייבים עליה, דְּאָמַר רַב הוּנָא, זָר – שאינו כהן שֶׁהָפַךְ בְּצִינּוֹרָא, חַיָּיב מִיתָה בידי שמים, כדין זר שעבד עבודה במקדש.

הגמרא מבארת את דברי רב הונא: גּוּפָא, אָמַר רַב הוּנָא, זָר שֶׁהָפַךְ איברים שעל האש בְּצִינּוֹרָא, חַיָּיב מִיתָה. שואלת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – במה מדובר, אִי דְּלָא הָפַךְ לָהּ לֹא מִיעַכְּלִי – אם בלא שהיה הופך איברים אלו הם לא היו מתעכלים באש, פְּשִׁיטָא – הלא פשוט הוא דין זה ולמה הוצרך רב הונא להשמיעו. וְאִי דְּלָא הָפַךְ בְּהוּ נַמִּי מִיעַכְּלִי – ואם גם בלא שהיה הופך אותם הם היו מתעכלים, מַאי קָא עָבֵיד – מה עשה, הלא מעשיו לא הוסיפו כלום, ומדוע חייב מיתה. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא דְּאִי לֹא הָפַךְ בְּהוּ מִיעַכְּלִי בְּתַרְתֵּי שָׁעֵי וְהַשְׁתָּא מִיעַכְּלִי בְּחַד שַׁעְתָּא – לא הוצרך רב הונא לומר זאת אלא באופן שאם לא היה הופך בהם היו מתעכלים בשתי שעות, ועתה שהפכם התעכלו בשעה אחת, וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן – ובכך השמיע לנו רב הונא דְּכָל קְרוּבֵי עֲבוֹדָה עֲבוֹדָה הִיא – שכל פעולה שמחישה ומקרבת את תכלית העבודה נחשבת גם היא לעבודה.

בית שיש בו נגע צרעת דינו שהנכנס אליו נטמא (ויקרא יד מו), ושכל הכלים שבתוכו טמאים (שם לו). הגמרא דנה איזהו אופן הביאה שבו הבא לבית המנוגע נטמא, ומביאה ראיה מדין ביאה למקדש בטומאה.

אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, בָּעִינָא דְּאֵימָא מִילְּתָא – מבקש אני לומר דבר, וּמִסְתְּפֵינָא מֵחַבְרַיָּא – ומתיירא אני מבני הישיבה. הדבר שרצוני לומר הוא שהַנִּכְנָס לַבַּיִת הַמְּנוּגָע – לבית שנטמא בנגע צרעת דֶּרֶךְ אֲחוֹרָיו – בהליכה לאחור, וַאֲפִילּוּ נכנס כּוּלּוֹ אל תוך הבית חוּץ מֵחוֹטְמוֹ שנותר בחוץ, טָהוֹר, משום דִּכְתִיב (ויקרא יד מו) 'וְהַבָּא אֶל הַבַּיִת כָּל יְמֵי הִסְגִּיר אֹתוֹ יִטְמָא', ומכיון שהזכירה התורה לשון 'ביאה', הרי שרק בדֶּרֶךְ בִּיאָה אָסְרָה – טימאה התּוֹרָה, ואין דרכו של אדם ללכת אחורנית. וּמִסְתְּפֵינָא מֵחַבְרַיָּא – ומה שאינני אומר כן, הוא מחמת יראתי מבני הישיבה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, כּוּלּוֹ נַמִּי – גם אם נכנס כולו לבית המנוגע דרך אחוריו יהיה טהור, שהרי ביאתו היתה שלא כדרך, ומדוע אתה אומר כן רק באופן שחלק מגופו נשאר בחוץ.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, אם נכנס כּוּלּוֹ, לֹא גָּרַע – אין הוא גרוע מִכֵּלִים שֶׁכַּבַּיִת, דִּכְתִיב (שם לו) 'וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא הַכֹּהֵן וגו' וְלֹא יִטְמָא כֹּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת', ומכאן שכל המטלטלים שנמצאים בבית כאשר הכהן מטמא אותו, נטמאים, אף על פי שלא באו אל הבית המנוגע אלא היו שם כבר קודם לכן. וכמותם, אף הבא אל הבית שלא כדרך ביאה נטמא מחמת היותו בבית, אף שלא נטמא מחמת ביאתו אליו.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רבי אושעיא מברייתא שהוזכר בה דין ביאה למקדש שלא כדרכה: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי בברייתא כדברי רבי אושעיא, גַּנִּין הַלָּלוּ – גגות הלשכות שבעזרה, אינם קדושים בקדושת העזרה, ולכן, אֵין אוֹכְלִין שָׁם קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שדינם להאכל בעזרה, וְאֵין שׁוֹחֲטִין שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים, שדינם להשחט בעזרה, וְכן טָמֵא שֶׁנִּכְנַס דֶּרֶךְ הַגַּנִּין לַהֵיכָל, פָּטוּר, משום שֶׁנֶּאֱמַר (שם יב ד) 'וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא', ומלשון 'ביאה' נלמד שרק דֶּרֶךְ בִּיאָה אָסְרָה תּוֹרָה. הנה מוכח בברייתא, שכל מקום שנאמר בתורה ביאה, אין בכלל זה אלא ביאה כדרכה.

שנינו במשנה: זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ וכו', ואיזו היא מצות עשה שבנדה שחייבין עליה, היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב מפני שיציאתו הנאה לו כביאתו. מלשון 'זו היא' משמע שדברי משנתינו הם המשך של משנה אחרת, והיא באה לבאר את הדין שנשנה שם באופן כללי. הגמרא מבררת איזו היא, ומביאה את אותה משנה. שואלת הגמרא: הֵיכָא קָאֵי, דְּקָאָמַר 'זוֹ הִיא' – היכן היא המשנה שאליה מכוון התנא במשנתינו, באמרו 'זו היא'.

משיבה הגמרא: הָתָם קָאֵי – משנה זו נשנית במסכת הוריות (ח:), ששנינו, אֵין בית דין חַיָּבִין פר העלם דבר כשהורו בטעות עַל מצות עֲשֵׂה וְעַל מצות לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבְּטומאת מִקְדָּשׁ וקדשיו, וְאֵין היחידים מְכִיאִין אָשָׁם תָּלוּי כשעברו עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבְּטומאת מִקְדָּשׁ וקדשיו. אֲבָל בית דין חַיָּבִין פר העלם דבר כשהורו בטעות עַל מצות עֲשֵׂה וְעַל מצות לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבְּנִדָּה, וּמְכִיאִין היחידים אָשָׁם תָּלוּי כשעברו עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבְּנִדָּה. וְקָאָמַר – ואמר על כך התנא במשנתינו, שהמצוה על מי שנטמא בעזרה למהר ולצאת ממנה [שהוזכרה במשנתינו], זוֹ הִיא מִצְוַת הָעֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ שעליה נאמר שם שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ. וממשיכה המשנה: וְאֵיזוֹ הִיא מִצְוַת הָעֲשֵׂה שֶׁבְּנִדָּה שעליה נאמר שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ פר העלם דבר ואשם, הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי עכשיו בטומאת נדה, וּפֵרַשׁ ממנה מִיָּד, בלי להמתין שיפסק קישוי האבר, חַיָּיב כרת במזיד, וחטאת בשוגג, שפרישה באבר חי אסורה עליו באיסור נדה, מִפְּנֵי שֶׁיְּצִיאָתוֹ הֲנָאָה לוֹ כְּבִיאָתוֹ, והרי זה כבא על הנדה.

הגמרא דנה בחיוב החטאת על פרישה מן הנדה בקישוי: אִיתְּמַר, אַבָּיֵי אָמַר מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב חִיָּיא בַּר רַב, אם כשאמרה לו אשתו נטמאתי לא המתין אלא פרש מיד, בשגגה, חַיָּיב שְׁתֵּים – שתי חטאות. וְכֵן אָמַר רָבָא אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר שָׁבָא אָמַר רַב הוּנָא, חַיָּיב שְׁתַּיִם, חָדָא אַבְנִיסָה – חטאת אחת על איסור ביאת נדה שעבר משנטמאה, וַחֲדָא אַפְרִישָׁה – וחטאת אחת על הפרישה, שהיא מעשה איסור נוסף בפני עצמו.

הגמרא מבררת באיזה אופן חייב שתי חטאות. דרך רוב הנשים לראות דם נדה בזמנים קבועים, וקביעות זו היא הנקראת וסת. חייב אדם לפרוש מאשתו בעונת הוסת שלה, דהיינו בכל אותו יום או לילה שבו רגילה לראות, ואף קודם שהגיעה שעת הוסת.

מבררת הגמרא: הָוֵי בָּהּ רַבָּה – רבה עיין בשמועה זו, ושאל, בְּמַאי מדובר, אִילֵּימָא – אם נאמר שמדובר בבא על אשתו סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וּבְמַאן – וצריך עוד לברר, במי מדובר, אִילֵּימָא בְּתַלְמִיד חָכָם, הבקי בדיני התורה, בְּשִׁלְמָא אַבְנִיסָה לִיחַיַּיב – מובן הדין שחייב על הכניסה, כיון ששוגג הוא באיסור הנדה שנכשל בו, ואינו אנוס, שהרי זה סמוך לוסתה והיה לו לחשוש שמא תראה דם בשעת תשמיש, וכן אינו מזיד, הואיל וְקָסָבַר יְכוֹלַנִי לִבְעוֹל – הוא היה סבור שיש ביכולתו לבעול ולהספיק לפרוש קודם שתיטמא, אֶלָּא אַפְרִישָׁה אַמַּאי לִיחַיַּיב – מדוע חייב חטאת נוספת על פרישתו בקישוי, והלא מֵזִיד הוּא בפרישתו, שהרי תלמיד חכם הוא ויודע שהמשמש עם הטהורה ונטמאה צריך להמתין עד שימות האבר, ומזיד אינו חייב חטאת.

להוסיף בנר מצווה ותורה אור, ובנר ה' נשמת אדם של עצמו ושל הזולת, מתוך שמחה.

ממכתב יחי חנוכה, ה'תש"כ

וְאִי – ואם נאמר שמדובר **בְּעַם הָאָרֶץ**, שאינו בקי בהלכות, והוא שוגג בין בביאה ובין בפרישה, הרי **אִידֵי וְאִידֵי** – בעברו את שני האיסורים האלו, כמי **שֶׁאָכַל שְׁנֵי זֵיתֵי חֵלֶב בְּהֶעְלֵם אֶחָד הוּא**, שאינו חייב אלא חטאת אחת, משום שאת איסור הביאה ואיסור הפרישה הוא עבר בהעלם אחד, בלא שיוודע לו ביניהם שנתחייב על ביאתו חטאת, כי כשאמרה לו נטמאתי לא הבין מזה שנתחייב חטאת על הכניסה, לפי שהיה סבור שהוא אנוס באיסור שנכשל בו, ואנוס פטור מחטאת.

וְאֶלָּא נאמר שמדובר **בְּשֶׁאֵין סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וּבְמַאן** – ובמי מדובר, **אִילֵימָא** – אם נאמר **שֶׁבְּתַלְמִיד חָכָם**, דוחה הגמרא: **וְלֹא חֲדָא לֹא מִיחַיַּיב** – והרי אינו חייב אפילו חטאת אחת, כי **אַכְּנִיסָה אָנוּס** הוא, כיון שלא היה עליו להעלות על דעתו שתיטמא שלא בשעת וסתה, ופטור, **וְאַפְּרִישָׁה מְזִיד** הוא ופטור, שהרי יודע הוא שאסור לפרוש באבר חי. **וְאִי** – אם נאמר שמדובר **בְּעַם הָאָרֶץ, חֲדָא הוּא דְּמִיחַיַּיב** – הרי אינו חייב אלא חטאת אחת, **אַפְּרִישָׁה**, שהוא שוגג בה, בסברו שפרישה באבר חי מותרת, אבל על הכניסה פטור כיון שהוא אנוס, שלא היה עליו להעלות בדעתו שתיטמא עתה.

הגמרא מבארת איזהו האופן שבו חייב שתי חטאות. מתרצת הגמרא: **הֲדַר** – חזר **וְאָמַר רָבָא, לְעוֹלָם** – באמת מדובר **בְּסָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וּבְתַלְמִיד חָכָם, וּכְגוֹן שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם לָזוּ** – לענין זה שיודע שצריך לפרוש מאשתו סמוך לוסתה, **וְאוּלָם אֵין תַּלְמִיד חָכָם לָזוּ** – אין הוא יודע שהמשמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי צריך לפרוש באבר מת. נמצא שאת שני האיסורים הוא עשה בשוגג, בשתי העלמות, הוא שגג בכניסתו כי סבור היה שיספיק לפרוש קודם שתיטמא, וכשאמרה לו נטמאתי הרי נודע לו שחטא באיסור נדה ונתחייב חטאת, ולכן כאשר שב ושגג בפרישתו באבר חי מחמת אי ידיעת האיסור, נתחייב על הפרישה חטאת נוספת.

הגמרא מביאה מקור ממשניות לשני חיובי החטאת הללו: **אָמַר רָבָא, וְתַרְוַיְיהוּ תְּנִינְהוּ** – ואת שני החיובים האלו שנינו במפורש במשנה, הן את החיוב על **כְּנִיסָה** סמוך לוסתה **תְּנִינָא** – שנינו, והן את החיוב על **פְּרִישָׁה** באבר חי **תְּנִינָא**. את החיוב על **פְּרִישָׁה** באבר חי **תְּנִינָא, דְּקָתָנֵי** – שכן שנה התנא במשנתינו, **הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי, וּפֵרַשׁ מִיָּד, חַיָּיב** חטאת על פרישתו באבר חי. ואת החיוב על **כְּנִיסָה** סמוך לוסתה **תְּנִינָא** במשנה (נדה יד.), שהאיש והאשה שבדקו את עצמם אחרי התשמיש במטלית **וְנִמְצָא** דם **עַל** המטלית **שֶׁלּוֹ**, ודאי ראתה דם בזמן התשמיש או לפני כן, לפיכך שניהם **טְמֵאִין** בטומאת נדה, **וְחַיָּיבִין בְּקָרְבָּן** חטאת, על איסור בעילת נדה שבא בשגגה לידם. מבאר רבא: **מַאי לָאו** – האם אין מדובר **בְּשִׁמְשׁוּ סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וְחַיָּיבִים בְּקָרְבָּן אַכְּנִיסָה**, כלומר על תשמיש בטומאה, שכיון שהיה עליהם להמנע מתשמיש סמוך לוסת, הם נחשבים שוגגים באיסור הנדה ולא אנוסים, ומכאן ראיה שיש חיוב חטאת על המשמש סמוך לוסתה ונטמאה בשעת תשמיש.

רב אדא דוחה את הראיה מהמשנה בנדה, ומעמיד אותה באופן אחר: **אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר מַתְּנָא לְרָבָא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ** – באמת אומַר לך שמדובר **בְּשֶׁלֹּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וְחַיָּיבִים קְרְבָּן אַפְּרִישָׁה**, וכגון שבזמן התשמיש אמרה לו נטמאתי ופרש באבר חי, אבל על הכניסה אין חייבים כלל, משום שהם אנוסים, כיון שהיה זה שלא בסמוך לוסתה.

וְכִי תֵּימָא – ואם תקשה ותאמר, אם כן, את דין החיוב על **הַפְּרִישָׁה לָמָּה לִי** – כשסידר רבי יהודה הנשיא את המשנה, למה שב ושנאו שם, **הָא תָּנָא לֵיהּ** הרי כבר שנה אותו במשנתינו, על זה אתרץ לך, **הָא אִיצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוֹעִינָן** – הרי הוצרך להשמיענו דין אחר השנוי באותה משנה, שאם **נִמְצָא** דם **עַל** המטלית **שֶׁלָּהּ**, שניהם **טְמֵאִים בְּסָפֵק, וּפְטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן, וְאֵידֵי דְּבָעֵי מִיתְּנָא נִמְצָא עַל שֶׁלָּהּ** – ואגב דין 'נמצא על שלה' שאותו ביקש רבי יהודה הנשיא לשנות שם, **תָּנָא נַמִּי** – שנה גם את דין **נִמְצָא עַל שֶׁלּוֹ**, העוסק בחיוב על הפרישה.

רבינא מקשה על פירושו של רב אדא במשנה בנדה ודוחה את דבריו. מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַדָּא, מִי מָצֵית לְאוֹקְמָהּ לְהַהִיא** – וכי יכול אתה להעמיד את המשנה ההיא **בְּשֶׁלֹּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ**, ולומר שחייבים **אַפְּרִישָׁה, וְהָא 'נִמְצָא' קָתָנֵי** – והרי במשנה נאמר 'נמצא על שלה', ולשון **'נִמְצָא', לְבָתַר הָכִי מַשְׁמַע** – משמע ממנה שרק אחרי התשמיש, כשקנחו ומצאו דם, נודע להם על הטומאה, **וְאִי** – ואם נפרש כדבריך, שהחיוב הוא **אַפְּרִישָׁה**, הרי **מַעִיקָּרָא כִּי פָּרֵישׁ לֵיהּ, מַעִיקָּרָא הֲוָיָא לֵיהּ יְדִיעָה** – כבר כשפרש היתה לו ידיעה על הטומאה, ומחמתה פרש.

אָמַר לֵיהּ רָבָא לרב אדא, **צַיֵּית מַאי דְּקָאָמַר רַבָּךְ** – שמע למה שאמר רבך רבינא, שאי אפשר לפרש במשנה שהחיוב הוא על הפרישה, ובהכרח יש ראיה ממנה שחייבים על הכניסה.

רב אדא מקשה על דברי רבינא מברייתא: **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו רב אדא, **הֵיכִי מָצֵית** – איך אפשר לפרש שהחיוב הוא על הכניסה, **דְּתַנְיָא עָלָהּ** – והרי על דברי המשנה שבנמצא על שלו חייבים בקרבן שנינו בברייתא, **זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבְּנִדָּה שֶׁחַיָּיבִין עָלֶיהָ. וְאִם אִיתָא** – ואם כדבריך, שהחיוב הוא על הכניסה, הרי **מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה הִיא** זו שחייבים עליה, איסור בעילת הנדה, ולא מצות עשה, לפרוש באבר מת, כפי שאני מפרש.

רבא מתרץ את הברייתא: **אָמַר לֵיהּ** רבא, **אִי תְּנִיתָא** – אם שונה אתה ברייתא זו, **חַפֵּר וּתְנִי הָכִי** – תקן אותה כמשנה חסירה שיש להוסיף בדבריה, והוסף בה כך, **זוֹ** – הכניסה, שהיא האיסור שעליו נאמר במשנה שחייבים בקרבן, **הִיא מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבְּנִדָּה שֶׁחַיָּיבִין עָלֶיהָ**, דהיינו אזהרת התורה שלא לבוא על הנדה. ומוסיפה הברייתא, אדם שהָיָה **מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי וּפֵרַשׁ מִיָּד, חַיָּיב**. והחובה לפרוש באבר מת, **זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבְּנִדָּה כו'** שחייבין עליה.

הגמרא מבארת מה צריך לעשות מי שבשעת תשמיש אמרה לו אשתו נטמאתי: **אָמַר מַר** – הובא לעיל במשנה הדין שאם **פֵּרַשׁ מִיָּד חַיָּיב**, כיון שעבר בכך איסור. שואלת הגמרא: אלא **הֵיכִי עָבֵיד** – כיצד יעשה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא מְשַׁמֵּהּ דְּרָבָא, נוֹעֵץ עֶשֶׂר צִפָּרְנָיו** – תוקע ידיו ורגליו **בַּקַּרְקַע** ונשען עליהן כדי שלא יגע בה, ומעמיד עצמו בלא דישה **עַד שֶׁיָּמוּת** האבר, **וְטוּבֵיהּ** – ואשריו, שכך היא טובתו.

רבא מוכיח ממשנתינו דין כללי בדיני עריות: **אָמַר רָבָא, זֹאת אוֹמֶרֶת** – ממשנה זו שמשמע ממנה שעל פרישה באבר מת פטור, מוכח, **שֶׁהַמְשַׁמֵּשׁ** באבר **מֵת בַּעֲרָיוֹת פָּטוּר**, שאין זו נחשבת בעילה. **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – שאם תעלה בדעתך שהמשמש מת בעריות **חַיָּיב**, יהיה קשה, **הָכָא מַאי טַעְמָא פָּטוּר** – כאן, בפורש מן הנדה בלי קישוי, מדוע פטור. אלא מה יש לך לתרץ, שבאמת המשמש מת חייב, ורק כאן הוא פטור **מִשּׁוּם דְּאָנוּס הוּא** לפרוש, כי אין בידו מה לעשות, על זה קשה, **אִי** – אם הטעם משום **שְׁאָנוּס הוּא, כִּי פֵּרַשׁ מִיָּד נַמִּי נִיפְטַר** – גם מי שפרש מיד צריך להיות פטור, שהרי אתה אומר שאין חילוק בין משמש מת למשמש חי ואף המשמש מת חייב, על כן גם בנידון שלנו בין כך ובין כך יש לפטרו משום **שְׁאָנוּס הוּא**, ובמשנה נאמר שחייב. אלא ודאי הטעם שפטור אינו משום אונס, אלא משום שכל משמש מת פטור.

אביי דוחה את ההוכחה וחולק על רבא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ** – באמת אומר לך **שֶׁהַמְשַׁמֵּשׁ מֵת בַּעֲרָיוֹת חַיָּיב, וְהָכָא** – וכאן בפורש מן הנדה, **מַאי טַעְמָא** – מה הטעם **שֶׁפָּטוּר** כשעשה כן באבר מת, **מִשּׁוּם דְּאָנוּס הוּא. וְהָא דְּאָמְרַת** – ומה שהקשית, אם כן **כִּי פֵּרַשׁ מִיָּד נַמִּי חַיָּיב** – כשפרש באבר חי מדוע הוא חייב, הלא גם הוא אנוס, יש לבאר שהטעם לחייבו הוא משום **שֶׁהָיָה לוֹ לִפְרוֹשׁ בַּהֲנָאָה מוּעֶטֶת**, דהיינו באבר מת, **וְהוּא פֵּרַשׁ** מיד **בַּהֲנָאָה מְרוּבָּה**.

רבה בר חנן מקשה על אביי: **אָמַר לֵיהּ רַבָּה בַּר חָנָן לְאַבָּיֵי, אִם כֵּן, שֶׁהַמְשַׁמֵּשׁ מֵת בַּעֲרָיוֹת חַיָּיב, הָרֵי מָצִינוּ חִילּוּק בֵּין 'אֲרוּכָּה' וּ'קְצָרָה' בְּנִדָּה** בנידון שבמשנתינו, שאם יצא ב'ארוכה', כלומר שהאריך ושהה [עד שימות האבר], פטור, ואם יצא ב'דרך הקצרה', כלומר שפרש מיד, חייב,

רש"י

ואי בעם הארץ – שהוא שוגג על שתיהן. **אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד הוא** – שלא נודע לו בין זה לזה, ואינו חייב אלא אחת. אף זה, לא נודע לו בין כניסה לפרישה שחטא, שבשאמרה לו "נטמאתי" אינו יודע שנתחייב על הכניסה, בסבור: אנוס אני עליה, שהרי לא למד שמוזהרין ישראל לפרוש מן נשותיהן סמוך לוסתן, ואין זה אונס אלא שוגג. וכיון דלא למד – נמצא שלא ידע בין כניסה לפרישה שחטא, והוה ליה בא על נדה שתי בעילות בהעלם אחד. **אלא בשלא סמוך לוסתה** – זה אנוס על הכניסה הוא, שלא היה לו לעלות בדעתו. **ואי בתלמיד חכם ולא חדא לא מיחייב** – דאכניסה אנוס ואפרישה מזיד. **ואי בעם הארץ חדא הוא דמיחייב אפרישה** – דאומר מותר, אבל אכניסה אנוס. **ובתלמיד חכם לזו** – כלומר, יודע שישראל מוזהרין לפרוש מנשותיהן סמוך לווסתן, כדאמר לקמן מ"והזרתם את בני ישראל מטומאתם", ואין יודע שהמשמש עם הטהורה ואמרה "נטמאתי" צריך לפרוש לאבר מת. דהוה ליה שוגג על שתיהן, אכניסה – דסבור יכולני לבעול, ואפרישה – אומר מותר. ושני זיתי חלב בהעלם אחד לא הויא, שהרי תלמיד חכם הוא לזו, שלא היה לו לבעול סמוך לווסתה, ואין זה אונס אלא שוגג, כסבור יכולני לבעול קודם, וכי אמרה לו "נטמאתי" ידע שחטא אכניסה, והויא ליה ידיעה בין כניסה לפרישה. ואם תאמר: מזיד הוא בבעילת סמוך לוסתה! אין זו קשיא, שאין כרת וחיוב חטאת על סמוך לוסתה עד שתטמא, ובבעילת הטמאה שוגג הוא, כסבור יכולני לבעול. **נמצא על שלו** – דם על המפה שקנח בה אחר תשמיש. **טמאים** – שניהם טומאת שבעה, היא משום נדה, והוא משום בועל נדה. דודאי ראתה דם קודם בעילה או בשעת בעילת תשמיש. **וחייבין** – שניהם בקרבן. **שלא בסמוך לוסתה** – דאכניסה אנוס, ואפרישה הוא דמיחייב ליה, כגון שאמרה לו "נטמאתי" ופירש בקושי. לקמן פריך: הא "נמצא" קתני. **פרישה** למה לי – לרבי שסידר את המשנה לאשמועינן. **הא תנא ליה** – הך מתניתין דשבועות. **איידי דבעי למיתני נמצא על שלה** – שמחלק שם בין קנחה מיד לקנחה לאחר שעה, שבקנחה מיד קתני: טמאים וחייבים בקרבן, ובלאחר זמן דאיכא למימר לאחר תשמיש ראתה, קתני: פטורין מן הקרבן. **כתר הכי** – בקינוח שאחר תשמיש קאמר. **אמר ליה רבא** – לרב אדא. **ציית מאי דקאמר לך** – רבינא רבך, דלא בפרישה מצית לאוקמה. **אמר ליה היכי מצית** – לאוקומה בכניסה? דתני עלה דההיא נמצא על שלו: וזו היא מצות עשה שבנדה. **ואם איתא** – דבכניסה איירי, מצות לא תעשה היא ואין כאן עשה! **אמר ליה אי תנית חסר ותני הכי** – אם אתה שונה הברייתא, תקן אותה בלשון "חסורי מחסרא", ותני הכי: וזו היא מצות לא תעשה שבנדה. היה משמש עם הטהורה ואמרה לו "נטמאתי" ופירש מיד – זו מצות עשה שבנדה. כל זה צריך להוסיף על משנתך. **נועץ צפרניו** – כלומר, יעמיד עצמו בלא דישה עד שימות האבר. **וטוביה** = **ואשריו. כלומר, זו היא הטובה לו. זאת אומרת** – מתניתין דקתני: פירש מיד, דמשמע: הא פירש באבר מת פטור – שמעינן מינה שהמשמש בעריות באבר מת פטור. **דאי סלקא דעתך** – בעלמא חייב, הכא מאי טעמא פטור? **משום דאנוס הוא** – דאין לו עוד מה לעשות. **כי פירש מיד נמי ליפטר** – הואיל ואין חלוק פטור לאבר מת ומשמש בקושי. **מצינו ארוכה וקצרה** – חילוק בין קצרה וארוכה, שאם האריך ושהה – פטור, ואם פירש בקצרה, כלומר מיד – להוי חייב.

ואנן

תוספות

אי בעם הארץ אידי ואידי אכל שתי זיתי חלב בהעלם אחד הוא – משמע הכא דאף על פי שנודע לו בינתים שבא על הנדה, כיון שלא נודע לו שנתחייב חטאת, שסבור להיות אנוס – חשבינן ליה בהעלם אחד. וכן פירש בקונטרס. ואם תאמר: דאמר בפרק "בכל גדול" (שבת עא, א) בעי מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: קצר וטחן כחצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכה, וחזר וקצר כחצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכה, מהו שיצטרפו? אמר ליה: חלוקים הן לחטאות ולא מיצטרפי, פירוש: שאם היה בכל פעם כגרוגרת היה חייב שתי חטאות, אף על פי שלא היתה ידיעת איסור בינתים! ויש לומר: דרבא לטעמיה, דסבירא ליה התם דאינו חייב אלא אחת. אי נמי, התם חשיב ליה ידיעה כיון שנודע לו כל מה שהיה ספק באותה שעה.

לעולם אימא לך שלא בסמוך לוסתה ואפרישה – והוא הדין דהוה מצי למימר: בסמוך לוסתה ואפרישה. **והא** נמצא קתני – תימה: דעדיפא מיניה הוה מצי למיפרך מהא דקתני סיפא: נמצא על שלה טמאים מספק ופטורין מן הקרבן. ואמאי פטור כיון דאמרה "נטמאתי"?.

המשמש מת בעריות פטור – והא דתנן בפרק שני דנדה (יד, א): נמצא על שלה בשיעור וסתה חייבין בקרבן, ומפרש בגמרא: משל לשמש ועד, זה נכנס וזה יוצא. וצריך לאוקומה דפירש בקישוי, דאי בפירש מת – אין זה שיעור וסתה.

דאי סלקא דעתך חייב כו' – כל מה שמדקדק רבא מן המשנה יכול לדקדק מן הפסוק, דנפקא לן בשמעתין אזהרה למשמש עם הטהורה ואמרה לו "נטמאתי" מדכתיב "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב", דלא תפרוש משמע, אלמא משמש מת פטור, דכיון שהווהר שלא לפרוש יש לו להמתין עד שימות האבר. ותימה: דבפרק "הבא על יבמתו" (יבמות נה, ב) נפקא ליה לרבא מ"שכבת זרע" דכתיב באשת איש, דמשמש מת פטור. **אם** כן מצינו ארוכה וקצרה בנדה – יש מפרשים: אם כן, כדרב הונא דאמר נועץ צפרניו. וקשה: דתקשי ליה מתניתין, דמשמע שיש תקנה בשלא פירש מיד! אלא יש לפרש דאדאביי פריך: דבשלמא אי משמש מת פטור – אין שייך כאן ארוכה וקצרה, כיון שאין איסור בעילת נדה בשתיהן, כמו גבי מקדש שיש בשתיהם טומאת מקדש. ולהכי לא תנא ארוכה וקצרה בנדה, שהפטור אינו על ידי שהיא בעילה קצרה, אלא על ידי שאין כאן בעילה כלל. אלא לאביי דאמר חייב, ובעילה היא כשפירש באבר מת, הוה ליה למתני: פירש בארוכה, דהיינו הנאה מרובה – חייב, ובקצרה, שמקצר הנאת תשמיש דהיינו הנאה מועטת – פטור. דלא נטעי למימר משמש מת בעריות פטור, מדשבקינן להאי לישנא דתנן גבי מקדש! ומשני: דלהכי שבקינן, משום דלא מיתני שפיר, כיון דארוכה דהתם קצרה דהכא. וכי תימא דליתני איפכא: בקצרה חייב בארוכה פטור – כיון דלא מצי למיתני כי התם שבקינן לההוא לישנא לגמרי. ועוד, שאם כן לא היה שונה טעם הפטור והחיוב, דאדרבה, ארוכה משמע טפי חיוב וקצרה פטור.

אלמא

וְאִי בְּעַם הָאָרֶץ, אידי ואידי אָכַל שְׁנֵי זֵיתֵי חֵלֶב בְּהֶעְלֵם אֶחָד הוּא! וְאֶלָּא בְּשֶׁאֵין סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וּבְמַאן? אִילֵימָא בְּתַלְמִיד חָכָם - וְלָא חֲדָא לָא מִיחַיַּיב, אַכְּנִיסָה אָנוּס, אַפְּרִישָׁה מְזִיד! אִי בְּעַם הָאָרֶץ - חֲדָא הוּא דְּמִיחַיַּיב, אַפְּרִישָׁה! הֲדַר אָמַר רָבָא: לְעוֹלָם בְּסָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וּבְתַלְמִיד חָכָם, וְתַלְמִיד חָכָם לְזוֹ וְאֵין תַּלְמִיד חָכָם לְזוֹ. אָמַר רָבָא: וְתַרְוַיְיהוּ תָּנֵינְהוּ, כְּנִיסָה תָּנֵינָא, פְּרִישָׁה תָּנֵינָא; פְּרִישָׁה תָּנֵינָא, דִּקְתָנֵי: הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה, וְאָמְרָה לוֹ "נִטְמֵאתִי", וּפֵרֵשׁ מִיָּד - חַיָּיב; כְּנִיסָה תָּנֵינָא: נִמְצָא עַל שֶׁלּוֹ - טְמֵאִין וְחַיָּיבִין בְּקָרְבָּן; מַאי לָאו בְּסָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וְאַכְּנִיסָה? אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר מַתְּנָא לְרָבָא: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ בְּשֶׁלֹּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וְאַפְּרִישָׁה. וְכִי תֵּימָא: פְּרִישָׁה לְמָה לִי? הָא תְּנָא לֵיהּ! הָא אִיצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן: נִמְצָא עַל שֶׁלָּהּ - טְמֵאִים בְּסָפֵק וּפְטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן, וְאִיידִי דְּבָעֵי מִיתְּנָא נִמְצָא עַל שֶׁלָּהּ, תְּנָא נַמִּי נִמְצָא עַל שֶׁלּוֹ. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַדָּא: מִי מָצֵית לְאוֹקְמָהּ לְהַהִיא בְּשֶׁלֹּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, וְאַפְּרִישָׁה? וְהָא "נִמְצָא" קָתָנֵי, וְ"נִמְצָא" לְבָתַר הָכִי מַשְׁמַע, וְאִי אַפְּרִישָׁה - מֵעִיקָּרָא כִּי פָּרֵישׁ לֵיהּ, מֵעִיקָּרָא הָוְיָא לֵיהּ יְדִיעָה! אָמַר לֵיהּ רָבָא: צָיֵית מַאי דְּקָאָמַר רַבָּךְ. - הֵיכִי מָצֵית? דְּתַנְיָא עָלָהּ: זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבְּנִדָּה שֶׁחַיָּיבִין עָלֶיהָ; וְאִם אִיתָא, מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה הִיא! אֲמַר לֵיהּ: אִי תְּנִיתָא - חָסֵר, וּתְנִי הָכִי: זוֹ הִיא מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבְּנִדָּה שֶׁחַיָּיבִין עָלֶיהָ. הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה וְאָמְרָה לוֹ "נִטְמֵאתִי" וּפֵרֵשׁ מִיָּד - חַיָּיב, זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבְּנִדָּה כו'. אָמַר מָר: פֵּירֵשׁ מִיָּד - חַיָּיב. הֵיכִי עָבִיד? אָמַר רַב הוּנָא מִשְׁמֵיהּ דְּרָבָא: נוֹעֵץ עֶשֶׂר צִפָּרְנָיו בַּקַּרְקַע עַד שֶׁיָּמוּת, וְטוּבִיהּ. אֲמַר רָבָא, זֹאת אוֹמֶרֶת: הַמְשַׁמֵּשׁ מֵת בַּעֲרָיוֹת - פָּטוּר; דְּאִי סָלְקָא דַעְתָּךְ חַיָּיב, הָכָא מַאי טַעְמָא פָּטוּר - מִשּׁוּם דְּאָנוּס הוּא; אִי אָנוּס הוּא, כִּי פֵּירֵשׁ מִיָּד נַמִּי נִיפְטַר, אָנוּס הוּא! אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: הַמְשַׁמֵּשׁ מֵת בַּעֲרָיוֹת - חַיָּיב, וְהָכָא מַאי טַעְמָא פָּטוּר? מִשּׁוּם דְּאָנוּס הוּא. וְהָא דְּאָמְרַתְּ: כִּי פָּרֵישׁ מִיָּד אַמַּאי חַיָּיב? שָׁהֲיָה לוֹ לִפְרוֹשׁ בַּהֲנָאָה מוּעֶטֶת וּפֵרֵשׁ בַּהֲנָאָה מְרוּבָּה. אֲמַר לֵיהּ רַבָּה בַּר חָנָן לְאַבָּיֵי: אִם כֵּן, מְצִינוּ אֲרוּכָּה וּקְצָרָה בְּנִדָּה,

ואנן

תוספות

אלמא שלא בסמוך לוסתה עסקינן – פירש בקונטרס: דאי בסמוך לוסתה, כיון דמשמש מת חייב – כי פירש באבר מת נמי חייב. משמע מתוך פירושו דחייב שתים אפילו כי פירש באבר מת, ולהכי אף על גב דחייב אכניסה מיחייב נמי אפרישה. וכן פירש בסמוך גבי "כי איתמר דאביי בעלמא איתמר", דפירש: מילתא באפי נפשה היא, והכי איתמר: המשמש עם הטהורה בסמוך לוסתה ושגג ביבולני לבעול, ואמרה לו נטמאתי – חייב שתים, ואין חילוק בין פירש בקושי לפירש מת. ונראה שכן דעתו, דכיון דבא עליה סמוך לוסתה – מתחלה שגג בשתיהן אכניסה ואפרישה, וכשאמרה לו נטמאתי הוי ידיעה בין שגגת כניסה לשגגת פרישה. ששעת פרישה חשיבה שגגה, אף על פי שיודע בשעת פרישה שהוא עכשיו בועל נדה, כיון שעל ידי כניסה באה לו. וקשיא: דהא משמע לעיל דלא משכחת חייב שתים אלא בתלמיד חכם לזו ולא לזו, ולהאי פירוש משכחת לה בתלמיד חכם לשניהן, וכגון שפירש מתו! ויש לומר: דהא דאוקים בתלמיד חכם לזו ולא לזו – משום דסבר משמש מת פטור, ולא מיחייב שתים אלא בפירש מיד. ומה שהזכיר כאן בקונטרס ובתלמיד חכם לזו ולא לזו דבאוקימנא – משום פירש בקושי פירש כן. אבל קשיא: דבמסכת שבת שילהי פרק "הזורק" (קב, א) גבי ההיא דתנן: זה הכלל כל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחלתן וסופן שגגה, מוכח דאם זרק אבן ונזכר לאחר שיצאה מידו – פטור, ואף על גב שמתחלה יצאה מידו בשוגג ולא היה יכול להחזירה עוד! ונראה לפרש: דדייק מדקרי ליה אביי אנוס – מכלל דבשלא סמוך לוסתה עסקינן, דאי בסמוך לוסתה לא שייך למיקרייה אנוס כיון שפשע בשעת כניסה, ולא מיפטר אלא משום דהויא חדא שגגה שהכל בא על ידי שגגה ראשונה. ואם תאמר: מי דחקו לאביי לאוקומה מתניתין שלא בשעת וסתה, ולפטור לגמרי היכא דפירש מת? לוקמה בסמוך לוסתה, ולוקי פטור דמתניתין אפרישה! ויש לומר: דלישנא דמתניתין משמע ליה דפטור לגמרי בשלא פירש מיד.

אמר קרא ותהי נדתה עליו – מ"עליו" דריש. אבל מ"ותהי" לא דריש, דהא איצטריך לבדדריש ב"החולץ" (יבמות מט, ב) דאפילו בשעת נדתה קדושין תופסין בה. **לא** תעשה מנא לן – דלא מיחייב חטאת אלא אם כן יש בה לאו, מידי דהוה אפסח ומילה.

מדבעי

ואנן במקדש תנן – והוה ליה למיתני נמי בנדה בהדה. **ומשני: משום דלא דמו** – דהא ארוכה דהכא פטור בקצרה דהתם, וקצרה דהכא חייב כארוכה דהתם. **אלמא בשלא סמוך לוסתה** – קאי מתניתין. דאי בסמוך לוסתה ושגג ביבולני לבעול – הוה ליה שוגג בין אכניסה בין אפרישה, דהוה ליה לאסוקי אדעתיה שמא תאמר נטמאתי. ואי משמש באבר מת בעריות חייב – כי פריש באבר מת נמי ניחייב, שאין כאן אונס. **והאמר אביי** – לעיל אמתניתין: חייב שתים, ולא מצינן לאוקמיה אלא בסמוך לוסתה ובתלמיד חכם לזו ואין תלמיד חכם לזו, כדאוקימנא לעיל! **כי איתמר דאביי** – דחייב שתים – בעלמא איתמר ולאו אמתניתין. דאילו מתניתין, דכיון דמפליג בין פירש באבר מת לפירש בקושי – בשלא סמוך לוסתה עסקינן, והלכך פירש באבר מת פטור דאנוס הוא, פירש בקושי חייב שהיה לו לפרוש בהנאה מועטת. ודאמר אביי לעיל חייב שתים – בעלמא איתמר מילתא באפי נפשה, והכי איתמר: המשמש עם הטהורה בסמוך לוסתה ושגג ביבולני לבעול, ואמרה לו נטמאתי – חייב שתים. ואין חילוק בין פירש בקושי לפירש מת, דמשמש מת בעריות נמי חייב. וזה בתחלתו נמי שוגג בשתיהן, ובתלמיד חכם לזו ולא לזו כדאוקימנא, דלא הוו שני זיתי חלב בהעלם אחד. **שקל קלא = פיסת רגבים. פתק ביה = זרק בו. קרב אליך** = עמוד בעצמך. ליצני הדור היו אומרים לנביא: עמוד בעצמך, אל תגע בי שלא אטמאך, שאתה קדוש ואני טמא. קדשתיך = טמאתיך, כמו (חגי ב) "הן ישא איש בשר קדש", וכמו (דברים כב) "פן תקדש". **והזרתם = והפרשתם, כמו "וינזרו". אזהרה לישראל וכו'** – דסמיך ליה "והדוה בנדתה" בההוא ענינא. **עונה** – במסכת נדה מפורש: או יום או לילה, אם וסתה ביום יפרוש כל היום, ואם וסתה בלילה יפרוש כל הלילה. והכי מפרש לה במסכת נדה בפרק האשה (סג, ב). **ולהבדיל כו'** – המבדיל בין טומאה לטהרה תלד אשתו זכר. **להבדיל ולהורות** – בענינא דשתויי יין כתיב: "ולהבדיל בין הקדש ובין החול בין הטמא וגו' ולהורות את בני ישראל". **המקדש עצמו בתשמיש** – דרך צניעות. **שרץ ונבלה** – טמא שרץ וטמא נבלה. בידיעה שבתחלה ידע שנגע בשרץ או בנבלה, אבל לא ידע באיזה מהן שגג, ואותה טומאה נעלמה בשאכל קדש. **מה נפשך** – משנה היא בברייתות: חלב ונותר לפניו אכל אחד מהן בשוגג ואינו יודע איזה מהן, ושבת ויום הכפורים עשה מלאכה באחד מהן ואינו יודע באיזה מהן, אשתו נדה ואחותו עמו בבית שגג באחת מהן ואינו יודע באיזו מהן, רבי אליעזר מחייב חטאת רבי יהושע פוטר. אמר רבי אליעזר מה נפשך כו'. **אשר חטא והביא אמר רחמנא** – "או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה והביא". והאי "בה" דקדריש רבי יהושע מפיק ליה רבי אליעזר לקמן בשמעתין לדרשא אחרינא.

לכדרבי

1 וַאֲנַן בַּמִּקְדָּשׁ תְּנַן! אֶלָּא מִשּׁוּם דְּלָא דָּמֵי, אֲרוּכָּה דְּהָכָא
2 קְצָרָה דְּהָתָם, וַאֲרוּכָּה דְּהָתָם קְצָרָה דְּהָכָא. מַתְקִיף
3 לָהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן: מִי אֲמַר אַבַּיֵּי אָנוּס
4 הוּא? אַלְמָא בְּשֶׁלֹּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ קָאָמְרִינַן; וְהָא אַבַּיֵּי
5 דְּאָמַר חַיָּיב שְׁתַּיִם, אַלְמָא בְּסָמוּךְ לְוִסְתָּהּ עָסְקִינַן! - כִּי
6 אִיתְּמַר דְּאַבַּיֵּי - בְּעָלְמָא אִיתְּמַר. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יוֹנָתָן
7 בֶּן יוֹסֵי בֶּן קְלוֹנְיָא מֵרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹסֵי בֶּן קְלוֹנְיָא:
8 אַזְהָרָה לְבוֹעֵל נִדָּה מִנַּיִן מִן הַתּוֹרָה? שְׁקַל קָלָא פְּתַק
9 בֵּיהּ: אַזְהָרָה לְבוֹעֵל נִדָּה? "וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ
10 לֹא תִקְרַב"! אֶלָּא, אַזְהָרָה לְמְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה
11 וְאָמְרָה לוֹ "נִטְמֵאתִי" דְּלָא נִיפְרֵשׁ מִיָּד, מְנָלַן? אָמַר
12 חִזְקִיָּה, אָמַר קְרָא: "וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו", אֲפִילּוּ בִּשְׁעַת
13 נִדָּתָהּ תְּהֵא עָלָיו. אַשְׁכְּחַן עֲשֵׂה, לֹא תַּעֲשֶׂה מְנָלַן?
14 אָמַר רַב פַּפָּא, אָמַר קְרָא: "לֹא תִקְרַב"; "לֹא תִקְרַב"
15 נַמִּי לֹא תִּפְרוֹשׁ הוּא, דִּכְתִיב: "הָאֹמְרִים קְרַב אֵלֶיךָ
16 אַל תִּגַּשׁ בִּי כִּי קִדַּשְׁתִּיךָ". תָּנוּ רַבָּנַן: "וְהִזַּרְתֶּם אֶת
17 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם", אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה: מִיכָּן אַזְהָרָה
18 לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִנְּשׁוֹתֵיהֶן סָמוּךְ לְוִסְתָּן. וְכַמָּה?
19 אָמַר רַבָּה: עוֹנָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן
20 בֶּן יוֹחַאי: כָּל שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֵשׁ מֵאִשְׁתּוֹ סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ,
21 אֲפִילּוּ הָוְיָין לוֹ בָּנִים כְּבְנֵי אַהֲרֹן - מֵתִים, דִּכְתִיב:
22 "וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם... וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ",
23 וּסְמִיךְ לֵיהּ: "אַחֲרֵי מוֹת". אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא
24 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַפּוֹרֵשׁ מֵאִשְׁתּוֹ סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ -
25 הָוְיָין לוֹ בָּנִים זְכָרִים, דִּכְתִיב: "לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין
26 הַטָּהֹר", וּסְמִיךְ לֵיהּ: "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר". רַבִּי
27 יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: הָוְיָין לוֹ בָּנִים רְאוּיִין לְהוֹרָאָה,
28 דִּכְתִיב: "לְהַבְדִּיל וּלְהוֹרוֹת". אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא
29 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמַּבְדִּיל עַל הַיַּיִן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת
30 - הָוְיָין לוֹ בָּנִים זְכָרִים, דִּכְתִיב: "לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ
31 וּבֵין הַחוֹל", וּכְתִיב הָתָם: "לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין
32 הַטָּהוֹר", וּסְמִיךְ לֵיהּ: "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: בָּנִים רְאוּיִין לְהוֹרָאָה,
33 דִּכְתִיב: "לְהַבְדִּיל וּלְהוֹרוֹת". אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יָפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַמְקַדֵּשׁ אֶת
34 עַצְמוֹ בִּשְׁעַת הַשְּׁמִישׁ - הָוְיָין לוֹ בָּנִים זְכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים", וּסְמִיךְ
35 לֵיהּ: "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ". "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: "הַשֶּׁרֶץ וְנֶעְלָם מִמֶּנּוּ" כו'. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר
36 חִזְקִיָּה: שֶׁרֶץ וּנְבֵלָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: בָּעֵינַן עַד דְּיָדַע אִי בְּשֶׁרֶץ אִיטְמֵי
37 אִי בִּנְבֵלָה אִיטְמֵי; וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: לָא בָּעֵינַן עַד דְּיָדַע, דְּכֵיוָן דְּיָדַע דְּאִיטְמָא בְּעוֹלָם,
38 לָא צָרִיךְ אִי בְּשֶׁרֶץ אִיטְמֵי אִי בִּנְבֵלָה אִיטְמֵי. וְכֵן אָמַר עוּלָּא: שֶׁרֶץ וּנְבֵלָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ.
39 דְּעוּלָּא רָמֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אַדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וּמִשַּׁנֵּי; מִי אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: בָּעֵינַן עַד דְּיָדַע אִי בְּשֶׁרֶץ אִיטְמֵי אִי בִּנְבֵלָה אִיטְמֵי?
40 וּרְמִינְהוּ, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: מַה נַּפְשְׁךָ? חֵלֶב אָכַל - חַיָּיב, נוֹתָר אָכַל - חַיָּיב! שַׁבָּת חִילֵּל - חַיָּיב, יוֹם הַכִּפּוּרִים חִילֵּל - חַיָּיב!
41 אִשְׁתּוֹ נִדָּה בְּעֵל - חַיָּיב, אֲחוֹתוֹ בְּעֵל - חַיָּיב! אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ",
42 עַד שֶׁיּוֹדַע לְךָ בְּמֶה חָטָא! וּמִשַּׁנֵּי: הָתָם "אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא" אָמַר רַחֲמָנָא - חָטָא כָּל שֶׁהוּא. הָכָא, מִכְּדֵי כְּתִיב: "בְּכָל דָּבָר
43 טָמֵא", "אוֹ בִּנְבֵלַת שֶׁרֶץ טָמֵא" לְמָה לִי? שְׁמַע מִינָּהּ: בָּעֵינַן עַד דְּיָדַע אִי בְּשֶׁרֶץ אִיטְמֵי אִי בִּנְבֵלָה אִיטְמֵי. - וְרַבִּי עֲקִיבָא? אֵיידֵי

דבעי

וַאֲנַן בְּמִקְדָּשׁ תְּנַן – והרי במשנתינו שנינו חילוק זה רק בענין המקדש, ואם אכן חילוק זה היה קיים גם בנדה, היה למשנה לשנותו גם בנדה.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא הטעם שהמשנה לא חילקה כך גם בנדה, מִשּׁוּם דְּלֵא דָּמֵי – שאין החילוק בין הארוכה לקצרה דומה בשני המקומות, שכן אֲרוּכָּה דְּהָכָא קְצָרָה דְּהָתָם – דין הארוכה שבנדה הוא כדין הקצרה שבביאת מקדש, שהמאריך ושוהה עד שימות האבר פטור, כדין המקצר מלשהות במקדש בטומאה, שפטור, וַאֲרוּכָּה דְּהָתָם קְצָרָה דְּהָכָא – ודין הארוכה שבמקדש הוא כדין הקצרה שבנדה, שהמאריך במקדש בטומאה חייב, וכן הוא דין המקצר בנדה ופורש מיד שחייב.

רב הונא מקשה על מה שהובא בגמרא בשם אביי, שטעם הפטור במשנתינו לפורש באבר מת הוא משום אונס: מַתְקִיף לָהּ – הקשה רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן, וּמִי אָמַר אַבַּיֵי – האם יתכן שאביי אמר שמי שפרש באבר מת מן הנדה באופן המוזכר במשנה אָנוּס הוּא ולכן פטור, אַלְמָא בְּשֵׁלָּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ קָאָמְרִינַן – ומזה מוכח שהוא מפרש שהמשנה עוסקת בשלא סמוך לוסתה, ולכן הוא אנוס, שלא היה לו לחשוש שמא תיטמא, וְהָא אַבַּיֵי דְּאָמַר – והרי אביי הוא זה שאמר על משנתינו שעל הפרישה בקישוי חַיָּיב שְׁתַּיִם (לעיל יז), אַלְמָא בְּסָמוּךְ לְוִסְתָּהּ עָסְקִינַן – מוכח שבמשנה מדובר בסמוך לוסתה, כפי שנתבאר בגמרא לעיל (ע"א) שאי אפשר להעמיד את דברי אביי שחייב שתים אלא באופן זה.

הגמרא חוזרת בה ומבארת את דברי אביי שלא כפי שנתפרשו לעיל. מתרצת הגמרא: כִּי אִיתְּמַר דְּאַבַּיֵי – מה שנאמר בשם אביי שחייב שתים, לא על המשנה, העוסקת בשלא סמוך לוסתה נאמר, אלא בְּעַלְמָא אִיתְּמַר – כדבר בפני עצמו, שהמשמש עם הטהורה סמוך לוסתה ואמרה לו נטמאתי ופרש ממנה, כיון ששגג וסבר שיכול הוא לבעול קודם שתיטמא, חייב שתים, על הכניסה ועל הפרישה, ואף אם פרש באבר מת.

הגמרא מבררת מה מקור האיסור לפרוש בקישוי מן הנדה: בְּעָא מִינַּיהּ [–שאל] רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן יוֹסֵי בֶּן לָקוֹנְיָא מֵרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹסֵי בֶּן לָקוֹנְיָא, אַזְהָרָה לְבוֹעֵל נִדָּה מִנַּיִן מִן הַתּוֹרָה – היכן נאמרה אזהרה שלא לבוא על נדה. שֶׁקֶל קָלָא פְּתַק בֵּיהּ – נטל רבי שמעון בן יוסי רגב אדמה וזרק לעברו, שהרי האַזְהָרָה לְבוֹעֵל נִדָּה מפורשת, 'וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב' (ויקרא יח יט). מבארת הגמרא: אֶלָּא, כוונת שאלת רבי יונתן היתה, אַזְהָרָה לַמְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי, דְּלֵא נִיפְרֵישׁ – שלא יפרוש מִיָּד בקישוי, מְנַלָּן – מנין למדנוה.

משיבה הגמרא: אָמַר חִזְקִיָּה, אָמַר קְרָא (שם טו כד) בבועל נדה, 'וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא', ומתיבת 'עליו' למדים שיש אופן שבו אֲפִילּוּ שהאשה היא בִּשְׁעַת נִדָּתָהּ, מצווה האיש שתְּהֵא נידותה 'עָלָיו', וישהה כך ולא יפרוש בעודו בקישוי, וזהו באופן ששימש עמה ואמרה נטמאתי.

שואלת הגמרא: אַשְׁכַּחַן – מצינו מצות עֲשֵׂה, בדבר, אך אזהרת 'לֹא תַעֲשֶׂה' מְנַלָּן. משיבה הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, אָמַר קְרָא (שם יח יט) 'וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב', ו'לֹא תִקְרַב' נַמִּי 'לֹא תִפְרוֹשׁ' הוּא – ומשמעות הציווי 'לא תקרב' היא גם 'לא תפרוש', דִּכְתִיב – כמו שכתוב (ישעיה סה ה) 'הָאוֹמְרִים קְרַב אֵלַיִךְ אַל תִּגַּשׁ כִּי כִי קְדַשְׁתִּיךְ', הרי שתיבת 'קרב' מתפרשת גם לפרוש ולהמנע מלהתקרב.

הגמרא מביאה ברייתא שבה נשנית מצות הפרישה סמוך לוסת, ומקורה: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, נאמר בתורה (ויקרא טו לא) 'וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם', אָמַר רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה מִיכָּן אַזְהָרָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִנְּשׂוֹתֵיהֶן מתשמיש סָמוּךְ לְוִסְתָּן – סמוך לזמן שרגילות הן לראות את דם נידותן, שמא תראה האשה דם בזמן שישמשו, ויעברו על איסור בעילת נדה. מבררת הגמרא: וְכַמָּה הוא שיעור 'סמוך לוסת'. משיבה הגמרא: אָמַר רַבָּה, עוֹנָה – או יום או לילה. אם זמן הוסת ביום, יש לפרוש כל אותו יום, ואם לילה הוא, כל הלילה.

הגמרא מביאה כמה מימרות שבהן מפורש עונש העובר באיסור זה ושכר המקיימו: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, כָּל שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֵשׁ מֵאִשְׁתּוֹ סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, אֲפִילּוּ הָיְיָן לוֹ – אפילו אם היו לו בָּנִים כִּבְנֵי אַהֲרֹן, מֵתִים, דִּכְתִיב, 'וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם', ובאותה פרשה נאמר 'וְהָדָוָה בִּנִּדָּתָהּ' (שם טו לג), וּסְמִיךְ לֵיהּ – ונסמכה לענין זה פרשת 'אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן' (שם טז א), ללמד שעונש כילוי בנים בא על עון זה.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַפּוֹרֵשׁ מֵאִשְׁתּוֹ סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, הָיְיָן – יהיו לוֹ בָּנִים זְכָרִים, דִּכְתִיב (ויקרא יא מז) 'לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר', והיינו הנזהר להבדיל בין טומאה לטהרה, וּסְמִיךְ לֵיהּ – ובסמוך לזה נאמר (שם יב ב) 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, הָיְיָן לוֹ בָּנִים רְאוּיִין לְהוֹרָאָה, דִּכְתִיב (שם י–יא) 'לְהַבְדִּיל וגו' וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר, וּלְהוֹרוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'.

הגמרא מביאה עוד מצוות שבשכרן יזכה אדם לבנים זכרים או ראויים להוראה: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַמַּבְדִּיל עַל הַיַּיִן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת, הָיְיָן לוֹ בָּנִים זְכָרִים, דִּכְתִיב בענין שתויי יין שאסורים להכנס למקדש (שם) 'לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחוֹל', והיינו הבדלה בין קדושת שבת לחול, וּכְתִיב הָתָם – ובמקום אחר נאמרה לשון הבדלה כעין זה (ויקרא יא מז), 'לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר', וּסְמִיךְ לֵיהּ (שם יב ב) 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, בָּנִים רְאוּיִין לְהוֹרָאָה יהיו לו, דִּכְתִיב (שם י–יא), 'לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחוֹל וגו' וּלְהוֹרוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'.

אָמַר רַבִּי בְּנָיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמְקַדֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ לשמש בדרך צניעות, הָיְיָן לוֹ בָּנִים זְכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יא מד) 'וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וְהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים', וּסְמִיךְ לֵיהּ – ונסמכה לפרשת שבה אמור פסוק זה, פרשת 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר'.

שנינו במשנה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַשֵּׁרֶץ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ כּוּ' על העלם שרץ חייב ואינו חייב על העלם מקדש. רבי עקיבא אומר, 'וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא', על העלם טומאה חייב ואינו חייב על העלם מקדש. הגמרא מבארת במה נחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא. שואלת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מהו ההבדל בין דעת רבי אליעזר ודעת רבי עקיבא, הרי לכאורה שניהם אמרו דבר אחד, שהחיוב נאמר רק כשהשגגה היתה בהעלם טומאה, ולא כשהיתה בהעלם מקדש. משיבה הגמרא: אָמַר חִזְקִיָּה, ידיעת טומאת הַשֵּׁרֶץ וְהִנְבְּלָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – היא הדבר שבו חלוקים הם, שרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר, בְּעֵינַן עַד דְּיָדַע אִי בְּשֵׁרֶץ אִיטַּמֵּי אִי בִּנְבֵלָה אִיטַּמֵּי – אין אדם מתחייב קרבן עולה ויורד אלא אם היתה לו ידיעה בתחילה במה נטמא, אך אם ידע שנטמא ולא ידע במה, כגון שהיו לפניו שרץ ונבלה ונגע באחד מהם ואינו יודע במה נגע, אין זו ידיעה בתחילה. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, לֵא בְּעֵינַן עַד דְּיָדַע – אין צורך שידע זאת, דְּכֵיוָן דְּיָדַע דְּאִיטַּמֵּא בְּעוֹלָם – שכיון שידע בתחילה שנטמא בטומאה כל שהיא, לֵא צָרִיךְ שידע אִי בְּשֵׁרֶץ אִיטַּמֵּי אִי בִּנְבֵלָה אִיטַּמֵּי, ובכל אופן חייב.

וְכֵן אָמַר עוּלָּא, שֵׁרֶץ וּנְבֵלָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. והיכן אמר זאת עולא, דְּעוּלָּא רְמִי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אַדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וּמִשַּׁנֵּי – שעולא הקשה על דברי רבי אליעזר במשנתינו מדבריו בברייתא, ותירץ, ומדבריו עולה שבזה נחלקו.

הגמרא מביאה את קושייתו ותירוצו של עולא. הקשה עולא: מִי אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּעֵינַן עַד דְּיָדַע אִי בְּשֵׁרֶץ אִיטַּמֵּי אִי בִּנְבֵלָה אִיטַּמֵּי – האם רבי אליעזר אמר שכדי להתחייב צריך שידע תחילה במה נטמא, ואין די בידיעתו שנטמא באופן כללי בלי ידיעת הפרטים, כמבואר במשנתינו, וּרְמִינְהִי (כריתות יט.), אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אדם שודאי שגג בעבירה המחייבת חטאת, אך ספק הוא איזו היא העבירה שעבר, חייב, כִּי מַה נַּפְשֵׁךְ – מה שתרצה לומר, בין כך ובין כך נמצא שיש לחייבו, בין אם חֵלֶב אָכַל, הוא חַיָּיב חטאת, ובין אם נוֹתָר אָכַל הוא חַיָּיב חטאת, בין אם שַׁבָּת חִילֵּל חַיָּיב, ובין אם יוֹם הַכִּפּוּרִים חִילֵּל חַיָּיב, בין אם אִשְׁתּוֹ נִדָּה בָּעַל חַיָּיב, ובין אם אֲחוֹתוֹ

המשך בעמוד רכח

ב״ה, כ״ו כסלו, תשי״ג
ברוקלין.

הרה״ג הרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ וכו׳
מוהרש״ז שי׳

שלום וברכה!

... נהניתי ממ״ש במכתבו, שהי׳ מורגש בנסיעה זו של השדרי״ם הרוחניות שבדבר, ואף שגם הגשמיות שבזה אינו גשמיות דעמא דבר, אבל בכ״ז קומט דאס ניט לענין רוחניות **והרגשים** של בע״ב המשתתפים בהתועדות, ומדגיש הנני בהרגשים, כי לו הי׳ מתבוננים הרי יש מקום לומר להיפך, כי כאשר המשתתף בהתועדות משתתף גם בגשמיות הענין אשר כמבואר בתניא פל״ז, הרי יכול לקנות בזה חיי נפשו, ובמשך הזמן בטח עשה בזה בכל כחותיו, הרי משתתף הוא כולו, משא״כ הרוחניות מקבל אם ע״י המוח שלו או ע״י הרגש הלב שאין זה אלא חלק וחלק לא מעצם הנפש, אבל מובן שכ״ז הוא מצד אמיתת הדבר ואינו כן אצל המתועדים...

נשלח במכ׳ המזכירות העתק מהמעסעדזש לימי חנוכה אשר בטח ישתמש בו באופן המתאים.

בברכה.

ב״ה, כ״ו כסלו, תשי״ג
ברוקלין.

הרה״ח הוו״ח אי״א נו״נ וכו׳ מוה״ר דניאל שי׳

שלום וברכה!

בעתו קבלתי מכתבו, בו מבקש איזה הוראה בנוגע להנהגתו באה״ק ת״ו במחנו אשר כולם אנשים פשוטים פליטים ממקומות שונים... הנה זה מכבר אמרתי שכיון שנמצאים אנו בעקבתא דעקבתא דמשיחא הרי יש על כל אחד להשתדל בעבודת ההכנה לביאת משיח ע״פ המאמר שלו להבעש״ט שיהי׳ זה כאשר יפוצו מעיינותיך חוצה, ועתה עבודה זו מוטלת על כאו״א מאלו שזכו לאור תורת החסידות וכיון שכפי מכתבו במחנו כולם אנשים פשוטים הרי יש בשבילו כר נרחב לעבודה הנ״ל, וידוע החילוק ונתבאר ג״כ בשיחות כ״ק מו״ח אדמו״ר אשר בימים הקדמונים ובתורת הנגלה הי׳ הסדר שהיו המשפיעים מחכים עד שיבוא המקבל לקבל, והבעש״ט הנהיג וכן עשו כמה מתלמידיו ותלמידי תלמידיו אחריו שיהי׳ המשפיע הולך אל המקבל, וכן הוא גם בנוגע לחסידים שצריכים הם לשוטט ברחובות ולקרב נפשות ולבבות בני ובנות ישראל לאביהם שבשמים ע״י הנהגות החסידים דרכי החסידות ותורת החסידות, וכיון שדורשים זה מאתנו הרי בודאי ניתנו לנו הכחות ע״ז כי אין הקב״ה בא בטרוניא עם בריותיו ולפום גמלא שיחנא, ועלינו להודות להשי״ת על טוב חלקנו שזכינו להיות בדורות כאלו שנתגלה תורת החסידות באותיות וענינים מובנים לכל אשר כאו״א מאתנו עשוהו למשפיע אשר יזכה לקרב את לבן של ישראל לאבינו שבשמים אשר גודל ענין זה אין לשער ואין להעריך והאריכות בזה אך למותר.

בודאי [ה]שתתף בהתועדויות דחדש כסלו ואתענין לדעת הפרטים בזה.

בברכה לאריכות ימים ושנים טובות, וכפתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר, טובות עם כל הפירושים.

ב״ה, כ״ז כסלו, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

נתקבל המברק בנוגע לבתו... תחי׳ והיום הגיעני ג״כ מכתבו מכ״ב כסלו, וכשהייתי על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע הזכרתי׳ לרפואה קרובה ובטח לא ימנע הטוב מלהודיעני בזה בהקדם.

ידוע בכ״מ אשר שמחה פורץ גדר, ולכן הי׳ מהנכון אשר הוא וב״ב ישתתפו, אם בעצמם או ע״י סיוע עכ״פ להכנות דהתועדות חסידותיות הנערכים מזמן לזמן במקומם, אשר זה ימהר ג״כ רפואת בתו תחי׳.

להבא כשיכתוב ע״ד רפואתה, הלשון אצ״ל רמ״ח אברי׳, אלא **בכל** אברי׳, וכידוע.

בברכה שיבשר טוב בקרוב ממש.

ב״ה, כ״ג כסלו, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

... ובקשר עם ימי חנוכה הבע״ל ולברכה עלינו ועל כל ישראל, חפצי להדגיש רק אחד מהרמזים שישנם בנרות חנוכה, והוא:

מצות נרות אצל ישראל, הם: נרות בית המקדש, נרות שבת, ונרות חנוכה, ההפרש דנרות חנוכה לשאר הנרות הוא, שנרות בית המקדש ונרות שבת צריכים להדליק בעוד החמה זורחת, וגם באותו המספר פעם בפעם, משא״כ נרות חנוכה צריכים להדליק דוקא משתשקע החמה, ומיום ליום צריכים להוסיף עוד אור - נר -. והא בהא תליא, דכאשר בחוץ ג״כ אור יכולים להסתפק להמשיך באור של תורה ומצות ע״ד הרגיל, וע״פ הרוב יכולה להספיק, והתורה על הרוב תדבר, משא״כ כשהחמה - כי שמש ומגן ה׳ אלקים - אינה זורחת בגלוי בהסביבה, אז אין להסתפק שיהי׳ עובד השי״ת היום כמו אתמול ומחר כמו היום, לפי שאז לא רק שלא יבקע החשך כ״א גם סכנה ישנה שהחשך יחדור גם למקום שעד עתה הי׳ אור, ולכן מוכרח בכל יום להתוסף עוד אור, וע״ד מאמר רז״ל מעלין בקדש. והנמשל די בהיר ואין דורש ביאור נוסף.

והשי״ת יצליח לכל אחד מאתנו להאיר חלקו בנפשו בגופו ובעולם מתוך הרחבה.

בברכה ובפ״ש כל החברים שיחיו הם ביתם וזרעם שיחיו.

כאשר כל בני־ישראל מצטרפים יחדיו – זוכים בקרוב ממש לגאולה הכללית של כל בני־ישראל, עדי קיום היעוד "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והייתה לה׳ המלוכה" – במהרה בימינו ממש.

משיחת י"ח כסלו ה׳תשמ"ג

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

ח דָּבָר הֶעָשׂוּי לְתַכְשִׁיט וְגַם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּגוֹן מַפְתֵּחוֹת נָאוֹת שֶׁל כֶּסֶף כְּמִין תַּכְשִׁיט אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּלָאָן בְּשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁבְּצַוָּארוֹ אוֹ בַּחֲגוֹרָתוֹ אוֹ בִּשְׂאָר מְקוֹמוֹת שֶׁבִּבְגָדָיו כְּדֵי לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶן בִּלְבַד אָסוּר לָצֵאת בָּהֶן מִפְּנֵי שֶׁהָרוֹאֶה יֹאמַר שֶׁלְּצֹרֶךְ תַּשְׁמִישׁ הוּא מוֹצִיאָן וְלֹא כְּדֵי לְהִתְקַשֵּׁט בּוֹ כְּלָל.

וְיֵשׁ חוֹלְקִין עַל זֶה וּמַתִּירִין בְּמַפְתֵּחוֹת שֶׁל כֶּסֶף שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לַעֲשׂוֹת מַפְתֵּחוֹת שֶׁל כֶּסֶף הֲרֵי עִקָּר עֲשִׂיָּתָן מִשּׁוּם תַּכְשִׁיט וְאַף שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ גַּם כֵּן, מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁעִקָּרוֹ לְתַכְשִׁיט עֲשׂוּי לוֹ אֵינוֹ נֶחְשָׁב לוֹ כְּמֻשּׂוּי וּמֻתָּר לָצֵאת בּוֹ כו] וְכֵן הַמִּנְהָג בְּמִקְצָת מְדִינוֹת אֵלּוּ וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא בְּעִנְיָן שֶׁאֵין לָחוּשׁ בּוֹ שֶׁמָּא יִפָּסֵק וְיִפֹּל לָאָרֶץ וְיִשְׁכַּח וְיָבִיאֶנּוּ בְּיָדוֹ[83] וְגַם שֶׁיְּהֵא בְּעִנְיָן שֶׁאֵין הָאִשָּׁה יְכוֹלָה לְשָׁלְפָהּ מִשָּׁם לְהַרְאוֹתָהּ לְחַבְרוֹתֶיהָ אוֹ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְשָׁלְפָהּ מִשָּׁם שֶׁיְּכוֹלָה לְהַרְאוֹתוֹ בְּעוֹדוֹ תָּלוּי שָׁם, שֶׁאִם לֹא כֵּן, אַף לְאִישׁ אָסוּר לָצֵאת בָּהּ כֵּיוָן שֶׁהוּא תַּכְשִׁיט גַּם לָאִשָּׁה (וְעַיֵּן סִימָן שג[84] שֶׁעַכְשָׁו נָהֲגוּ לְהָקֵל בְּתַכְשִׁיטִין[85]).

חלק ב, הלכות שבת סימן שא, האיך יהא הילוכו בשבת ובאיזה מקומות לא ילך
ובאיזה כלים או חפצים ילך ובאיזה לא ילך ואם נשרו כליו, התחלת סעיף ח

ביאורי הלכה

כו] לצאת בו - משמע שמותר לצאת במפתח של כסף התלוי בשרשרת אפילו אינו רגיל לצאת בו גם בימות החול[82].

ציונים והוספות

82) משמעות הלשון שכיון שאין רגילות לעשות מפתח של כסף, הרי הוא נחשב כקישוט בכל עניין, וראה שו"ת משנה הלכות חי"א סי' רמ"ה.

83) כדלהלן סוף סכ"א. **ובכתב־יד:** או שמא יצטרך להשתמש בו וישלפנו.

84) סעיף כג: ויש מקילין עוד לפי זה לצאת בהם (בתכשיטים) אף לכרמלית... ועל פי דבריהם אין למחות עכשיו בנשים שלנו היוצאות בכל מיני תכשיטים לפי שיש אומרים שבזמן הזה אין לנו רשות הרבים כלל אלא כרמלית.

ויש שלימדו עליהם זכות אחר שלא אסרו התכשיטין אלא בימיהם שלא היו התכשיטין מצויין כל כך לרוב ולא היו מתקשטות בהם כי אם בשבת ולכן היה דבר חידוש בעיניהן והיו מראות זו לזו משא"כ בזמן הזה שמצויין תכשיטין לרוב ויוצאת בהן גם בחול ואינן דבר חידוש בשבת שתראה אותם לחברותיה.

85) בכתב־יד: מיהו לפי המנהג שיתבאר בסי' שג סי"ח (ולקמן שם סכ"ג) יש להקל בכל ענין עי' שם (גם אין לחוש שמא יצטרך להשתמש בו, לדעת בעל התרומה (סי' רמ, שעכשיו שאין לנו רה"ר לא גזרו), שיתבאר שם).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות יום־טוב – לפי לוח "רב יומי"

א כבר ביארנו בסי' תצ"ה דמתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש הותרה אפילו שלא לצורך אוכל נפש ובלבד שיהא בה צורך יו"ט קצת אפילו אינה לצורך הנאת הגוף אלא לצורך מצוה כגון קטן למולו וספר תורה לקרות בו וכן אם הוא צריך לילך לבית הכנסת או לטייל לשמחת יו"ט ואינו יכול להניח את הקטן בבית יחידי או שהוא רוצה להוליכו עמו לבית הכנסת או כדי לטייל עמו מותר לו להוליכו שגם הטיול הוא צורך שמחת יו"ט.

וכן מותר להוליך סידורים ומחזורים לבית הכנסת כשצריך לקרות בהם בו ביום וכשם שמותר להוליכן כך מותר להחזירן לביתו אף על פי שבחזרה זו אין בה צורך יו"ט כלל שהרי אינו מחזירן אלא כדי שלא יגנבו ויאבדו ואין זה צורך היום אלא צורך ממונו אעפ"כ התירו לו חכמים להחזירן כדי שלא ימנע מלהוליכם מחמת שיתיירא שלא יוכל להחזירן.

במה דברים אמורים כשהוליכן לשם ביו"ט אבל אם הוליכן לשם קודם יו"ט אסור להחזירן לביתו ביו"ט שבשביל זה לא ימנע מלהוליכן לשם קודם יו"ט שהרי אפשר לו להחזירן קודם יו"ט.

ואין צריך לומר שאסור להוציא לרשות הרבים או לכרמלית דבר שאין בו צורך יו"ט כלל כגון מפתח של תיבתו שמעותיו מונחין בתוכה או שמונחים בתוכה שאר דברים שאינו צריך לו בו ביום אבל אם מונחים בתוכה אוכלין ומשקין הצריכים לו בו ביום או בגדים ותכשיטין הצריכים לו בו ביום מותר להוליך עמו המפתח אם אי אפשר לו להניחו בביתו שאין שם אדם נאמן לו וכן מותר להוליך עמו סכין כל היום אף לאחר שכבר גמר סעודתו לפי שהוא צריך לו כל היום שאם יזדמן לו איזה פרי יחתוך בו אבל אם ידוע לו שלא יצטרך לסכין בהליכה זו כגון שהולך לבית הכנסת אסור להוליכו עמו:

ב וכל זה בעיר שאינה מעורבת שאסור לטלטל בה בשבת אבל אם היא מעורבת בענין שמותר לטלטל בה בשבת מותר להוציא ולהכניס אפילו דבר שאין בו צורך היום כלל ואין צריך לומר שמותר להוציא ולהכניס לצורך בהמה או לצורך נכרי עיין סי' תקי"ב:

ג במה דברים אמורים להוציא ולהכניס דרך רחוב העיר או דרך מבואותיה אבל להוציא מחצר לחצר דרך פתחים וחלונות שביניהם אין צריך עירוב כלל ומותר להוציא כל דבר אפילו שאין בו צורך יו"ט כלל מחצר לחצר אע"פ שלא עירבו יחד ואין צריך לומר שמותר לטלטל בחצר שיש בה בתים הרבה שלא עירבו יחד אפילו דבר שאין בו צורך יו"ט כלל רק שיהא מותר לטלטלו ביום טוב שאין עליו תורת מוקצה:

ד ואפילו דרך רחוב העיר ומבואותיה מותר אם הם מתוקנין בלחי או קורה או צורת הפתח (על דרך שנתבאר בסי' שס"ג) אע"פ שלא עשו שיתוף מבואות שלא הצריכו עירובי חצרות ושיתופי מבואות אלא בשבת שההוצאה אסורה בו לגמרי אבל ביו"ט כיון שרוב ההוצאות הן לצורך יום טוב והן מותרות אפילו ברשות הרבים לא הצריכו לערב ולשתף משום מיעוט ההוצאות שהן שלא לצורך היום כלל.

ומכל מקום במדינות אלו שנוהגין לעשות שיתוף אחד בערב פסח לכל שבתות השנה נכון הדבר לכלול בו גם יו"ט ולומר בדין יהא שרי לנא כו' לכל שבתות וימים טובים של שנה זו וכן יעשה מי שנוהג לערב ערובי חצרות לכל שבתות השנה ומי שנוהג לערב ולשתף לכל שבת ושבת בפני עצמה יאמר בשבת שלפני יו"ט לשבת זו וליו"ט הבאה עלינו ואין זה נקרא משנה את המנהג כיון שאינו עושה מעשה חדש:

ה שפוד שצלו בו בשר אם הוא אינו מיוחד לשפוד אלא שלקח עץ חד כעין שפוד וצלה בו באקראי בעלמא אחר גמר הצלייה שומטו מלפניו בגרירה ובטלטול מן הצד עד שמעבירו מלפניו לקרן זוית כדי שלא יוזקו בו אבל אסור לטלטלו בטלטול גמור לאחר שניטל ממנו הצלי לפי שנמאס ומוקצה ואף המתירים מוקצה מחמת מיאוס ביו"ט לא התירו אלא בדבר שיש תורת כלי עליו אבל שפוד זה לאחר שגמרו בו מלאכתו אין עליו תורת כלי כלל כיון שאינו מיוחד לשפוד ולפיכך אפילו לצורך גופו או מקומו אסור לטלטלו אבל מותר לחזור ולצלות בו דלענין צלייה יש עליו תורת כלי כיון שהוא חד כעין שפוד וראוי לצלייה וכן אם צריך למקומו להעמיד שם קדירה או שאר אוכל נפש מותר לסלקו וכן הדין בכל דבר שהוא מוקצה כמו שנתבאר בסוף סי' תק"ט ע"ש:

ו סולם של עלייה דהיינו סולם גדול שעשוי לעלות בו על גג הבית אסור לטלטלו ביו"ט כמו שאסור לטלטלו בשבת מטעם שנתבאר בסי' ש"ח ואפילו אין מטלטל את כולו אלא מקצתו כגון שרוצה לנטותו מעט ממקום למקום הרי זה אסור בין בשבת בין ביו"ט כדין כל מוקצה שאסור לטלטל אפילו מקצתו כמ"ש בסי' שי"א וש"ח ע"ש:

ז אבל מותר לעלות ולירד עליו ואין חוששין שמא יזיזנו מעט דאף אם יזיזנו הוא דבר שאין מתכוין ומותר:

ח סולם של בית דהיינו סולם קטן שאינו ראוי לעלות בו על גג הבית ואין משתמשין בו אלא בתוך הבית מותר לטלטל מזוית לזוית בתוך הבית אבל אסור להוציאו לרשות הרבים אפילו בעיר המעורבת שאין בה משום איסור הוצאה ואפילו הוא מוציאו לצורך שמחת יו"ט כגון להוליכו לשובכו להוריד ממנו גוזלות הרי זה אסור מפני מראית העין שיאמרו עליו שהוא מוציאו לחוץ כדי לעלות בו על הגג לטוח בטיט (כך היו נוהגים בימיהם שגגותיהם היו חלקים וטוחים בטיט מפני הגשמים) והרי הוא עושה מלאכה ביו"ט אע"פ שסולם זה הוא קטן ואינו ראוי לעלות בו על הגג מכל מקום אפשר שיסמכנו לזיזים היוצאים מהכתלים ויעלה עליהם להגג ואפילו עכשיו בזמן הזה שאין לנו גגים טוחים בטיט מכל מקום גזרת חכמים לא בטלה:

ט אבל סולם של שובך דהיינו שהוא מיוחד לעלות בו לשובך מותר להוליכו משובך זה לשובך אחר אפילו דרך רשות הרבים ואין חוששין למראית העין לפי שצורתו מוכחת עליו והוא ניכר שהוא מיוחד לשובך ויודעים הכל שהוא מוציאו כדי להוליכו לשובך ולא יחשדו אותו שרוצה לעשות מלאכה ביו"ט:

י להוציא גרף של רעי ולהחזירו כדינו בשבת כך דינו ביו"ט כמו שנתבאר בסי' ש"ח:

יא בהמה שמתה ביו"ט אם היתה מסוכנת מערב יו"ט מותר לטלטלה ולחתכה לפני הכלבים ביו"ט לפי שמאתמול היא עומדת ומוכנת לכלבים שהוא יודע שתמות ביו"ט אבל אם לא היתה מסוכנת מערב יו"ט אע"פ שהיתה חולה אסור לטלטלה ביו"ט לדברי האוסרים נולד ביו"ט (כמ"ש בסי' תצ"ה) שהרי אתמול כשהיתה עדיין חיה אינה מוכנת לכלבים שלא היה יודע שתמות ביו"ט והיום שמתה הוכנה לכלבים והרי זה נולד ביו"ט:

יב עצים שהכניסן לאוצר להצניען לימות החורף אם לא הכין אותם מבעוד יום (דהיינו שיחשוב עליהם להסקה כמו שנתבאר בסי' תצ"ה) אסור להסיקן ביו"ט לדברי האוסרים מוקצה ביו"ט וכן ערימת התבן שלא היה בדעתו להסתפק ממנה למאכל בהמה עד לאחר זמן מרובה אסור להסיק ממנה ביו"ט אלא אם כן הכין אותה מבעוד יום להאוסרים מוקצה ביו"ט.

ואם אין התבן ראוי אלא להסקה כגון שהוא נרקב וסרוח שאינו ראוי לבהמה וגם יש בו קוצים שאינו ראוי לגבל בו טיט ללבון לבנים מחמת הקוצים שבו שמסרטים ידיו ורגליו אין צריך להכין אותו מבעוד יום שהרי הוא מוכן ועומד להסקה משעה שנרקב ונתערבו בו הקוצים ואפילו אם קודם לכן הכניסו לאוצר שלא להסתפק ממנו עד לאחר זמן מרובה מכל מקום כיון שבשעה שהכניסו לאוצר היה עדיין ראוי לבהמה או לטיט א"כ בשעה שהכניסו לאוצר לא הקצה אותו אלא ממאכל בהמה ומגיבול טיט אבל מהסקה

לא הקצה אותו כלל שבעת ההיא לא היה יודע שירקב ויתערבו בו קוצים ולא יהא ראוי אלא להסקה ואילו היה יודע לא היה מקצה אותו כלל:

יג במה דברים אמורים כשנרקב ונתערבו בו הקוצים קודם יו"ט אע"פ שלא היה יודע מזה עד כניסת יו"ט אין בכך כלום כמ"ש בסי' ש"י אבל אם נרקב או נתערבו בו קוצים ביו"ט אין לך מוקצה גדול מזה:

יד וכל זה כשהתבן הוא יבש אבל אם הוא לח בענין שאינו ראוי להסיקו אלא בהיסק גדול של עצים או של תבן אחר אסור להסיקו ביו"ט לפי שהיסק גדול הוא דבר שאינו מצוי ומן הסתם אינו עומד להיסק אלא אם כן הכין מערב יו"ט:

טו וכל זה להאוסרין מוקצה ביו"ט אבל להמתירין מוקצה ביו"ט מותר להסיק אפילו מעצים שהכניסן לאוצר וכן הדין באוצר של תבן אפילו לח אע"פ שלא נרקב ואין בו קוצים וכבר נתבאר דבמדינות אלו נהגו להקל במוקצה ביום טוב:

טז אין נוטלים עצים מן הסוכה ביו"ט בין מן הדפנות בין מן הסכך אע"פ שאינה סוכה של מצוה מפני שהוא כסותר בנין.

ואפילו אם לאחר שגמר את כל הדפנות העמיד עוד חבילות של קנים אצל אחת מהדפנות כדי להעבותו ולחזקו ע"י הוספת קנים אלו אסור ליטול מקנים אלו ביו"ט לפי שהן בטלין לגבי הכותל ונחשבין כמותו כיון שהעמידן שם כדי להוסיף בעובי הדופן הרי הן נחשבין מכלל הדופן אע"פ שלא ארגן עמו והנוטל מהן הוא כסותר בנין:

יז אבל אם לא נתכוין בהן להוסיף בעובי הדופן אלא כדי לחזקו ולסמכו בלבד אע"פ שהעמידן שם קודם גמר אריגת הדופן כיון שלא ארגן עם הדופן אינן בטלין לגבי הדופן ואינן נחשבין כמותו והנוטל מהם אינו כסותר בנין אלא הרי הן כשאר כל עצים ומותר ליטול ביו"ט מקנים אלו בין שהם אגודים ביחד ועשויין כחבילה בין שהן נפרדין דכיון שלא נתכוין בהן כדי להוסיף בעובי הדופן וגם לא חיברן עמו בודאי אין דעתו שיהיו עומדים כאן לעולם אלא כשיצטרך להם יטלם מכאן ויסמוך את הדופן בדבר אחר לפיכך אינן בטלים לגבי הדופן:

יח במה דברים אמורים בקנים העומדים אצל הדפנות אבל קנים המונחים על גבי הסכך אע"פ שלא נתכוין בהן כדי להוסיף בעובי הסכך אלא כדי להצניען או כדי לייבשן אסור ליטול מהן ביו"ט דכיון שקני הסכך בעצמ[ן] אינן ארוגין ביחד ואינן מחוברים זה עם זה א"כ אין שום הפרש בין קני הסכך לקנים הללו שהניח על גביהן והכל נחשב כדבר אחד והנוטל מאחד מהן ביו"ט הרי זה כסותר אהל:

יט אבל אם קנים הללו שהניח על גבי הסכך הן אגודין ביחד ועשויין כחבילה מותר ליטול מאגודה זו ביו"ט דכיון שלא התיר אגדן כשהניחן על גבי הסכך כדרך כל המסככין בקנים שמתירין אגדן הרי ניכר הדבר שקנים הללו אינן מכלל הסכך ואינן בטלים אצלו והרי הן כשאר כל עצים כיון שלא הניחן שם כדי להוסיף בעובי הכותל אלא כדי להצניען או כדי ליבשן (וכל זה בסוכה שאינה של מצוה אבל בסוכה של מצוה יתבאר בסי' תרל"ח ע"ש):

כ כל עצים שאסור ליטלן מן הסוכה בין עצי הסכך והדפנות עצמן בין עצים שהוסיף עליהם בענין שאסור ליטלן מהסוכה ביו"ט ועל דרך שנתבאר אפילו אם נפלה הסוכה ביום טוב אסור לטלטלן ואפילו לשרפן במקומן אסור ביום טוב ואפילו אם הסוכה היתה רעועה מערב יום טוב ועומדת ליפול מכל מקום כיון שבתחלת כניסת יום טוב דהיינו בבין השמשות היה אסור לטלטלן מחמת איסור סתירת בנין ומתוך שנאסרו בבין השמשות נאסרו לכל היום כולו ואף המתירים נולד ביו"ט מודים במוקצה מחמת איסור שנדחה בידי אדם בבין השמשות שאף בשבת הוא אסור כמ"ש בסי' תצ"ה וסוכה זו נדחית בבין השמשות בידי אדם שבנו אותה.

ואפילו אם התנה עליה מערב יו"ט שיהיה מותר לטלטלה לכשתפול ביום טוב אין תנאי זה מועיל כלום דאף שהיה דעתו עליה מערב יום טוב ואין בה משום מוקצה מכל מקום יש בה משום נולד שהרי אתמול היה עליה שם סוכה והיום נקראת שברי עצים ולפיכך אסור לטלטלה להאוסרים נולד ביו"ט:

כא בית סתום שהוא מלא פירות מוכנין שלא הכניסן שם לאצור אותם עד לאחר זמן מרובה אלא הן עומדין לאכילה לכשיפחת פחת בבית אם נפחת הבית מאליו ביום טוב או שפחתו נכרי לצרכו שלא לצורך ישראל מותר לישראל ליטול פירות ממקום הפחת ולאכלן ביום טוב אף על פי שבתחלת כניסת יום טוב דהיינו בין השמשות לא היה דעתו כלל על אלו הפירות שהרי לא היה אפשר לו ליטול מהם מחמת איסור סתירת בנין קבוע שהוא חייב מן התורה אין אומרים מתוך שהוקצו בבין השמשות הוקצו לכל היום כיון שאף בבין השמשות לא היו מוקצים מחמת איסור עצמן וגם לא היו בסיס לדבר האסור מחמת עצמו רק שהיו במקום שלא היו יכולין לילך לשם הא למה זה דומה לפירות שהובאו מחוץ לתחום שהן מותרים למי שלא הובאו בשבילו ואינן אסורין משום מוקצה מטעם שנתבאר:

כב אבל אם פחתו נכרי לצורך ישראל הרי הפירות אסורים באכילה ובטלטול עד הערב וגם לערב צריך להמתין בכדי שיעשו כדין נכרי שעשה מלאכה גמורה לצורך ישראל שנתבאר בסי' תקט"ו והוא הדין מי שיש לו לפתות טמונים בבור סתום ופתח נכרי את הבור ביו"ט לצורך ישראל (וצריך ליזהר בזה בימי הפסח כשנכרי מביא לפתות למכור אם יודע שהנכרי פתח היום את הבור אסור ליקח ממנו):

חלק ד סימן תקיח דיני הוצאה מרשות לרשות ביום טוב:

א חנויות שאינן מחוברים לקרקע אלא הן עשויין כעין תיבה או מגדל של עץ וכשהוא רוצה לפתוח החנות מסלק את הדלת ושומטו לגמרי מן החנות מותר לסלקו

ביו"ט כדי שיוציא תבלין מהחנות שהוא צריך להן לשמחת יו"ט ואחר שנטל התבלין מותר ג"כ להחזיר הדלת ולקבעו בחנות כשהיה שאם לא נתיר לו להחזיר לא ירצה לפתחו שיחוש שמא יגנבו וימנע משמחת יו"ט.

במה דברים אמורים כשהחנות עומדת במקום שיש לחוש לגניבה אבל אם עומדת במקום שאין לחוש לגניבה כגון בתוך בית המשתמר אסור להחזיר הדלת להחנות אחר שסילקו ושמטו ממנו לגמרי כיון שאין בחזרה זו צורך שמחת יו"ט:

ב וכל זה כשיש להדלת ציר אחד בולט באמצע ארכו וכשמחזיר את הדלת למקומו זה הציר הוא נכנס לתוך חור שכנגדו במזוזות החנות אבל אם יש לו צירים (פירוש כל צירים שבימיהם היינו שבולט ראש אחד מהדלת למעלה כמו יתד וראש אחד בולט מהדלת כנגדו מלמטה ובמשקוף העליון היה חור שנכנס לתוכו יתד העליון ובמפתן יש חור שנכנס לתוכו יתד התחתון) למעלה ולמטה אסור להחזירו אחר שנשמט לגמרי מהחנות אפילו חושש שלא יגנבו גזירה שמא יתקע את הציר בתוך חורו בחזקה במקבות וגרזן ונמצא מתקן כלי ביו"ט וחייב משום מכה בפטיש או משום בונה כמ"ש בסי' ש"ח ושי"ג ושי"ד:

ג ואם אין לו ציר כלל לא באמצע ולא למעלה ולמטה אפילו הוא עומד במקום שאין לחוש לגניבה מותר להחזירו שלא אסרו אלא כשיש לו ציר באמצע גזירה משום יש לו ציר למעלה ולמטה שיש לחוש שמא יתקע ולפיכך לא התירו להחזיר אלא במקום שיש לחוש למניעת שמחת יו"ט אבל כשאין לו ציר כל עיקר לא גזרו כלל:

חלק ד סימן תקיט צירי דלתות מותר להסיר ולהחזיר לצורך יו"ט:

'תורה אור' פרשת מקץ – הפרשה החסידית

וַיְהִי מִקֵּץ [א]

"וַיְהִי[1] **מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם** וְגוֹ'" (מקץ מא, א):

הִנֵּה פָּרְשָׁה זוֹ מְחוּבֶּרֶת לַפָּרָשָׁה שֶׁלְּפָנֶיהָ (וַיֵּשֶׁב מ, כג): "וְלֹא זָכַר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף וְגוֹ'", כִּי מִפְּנֵי שֶׁ"לֹא זָכַר" נִתְהַוָּה "וַיְהִי מִקֵּץ".

וּבִיאוּר הָעִנְיָן: כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ פַּרְעֹה וְשַׂר הַמַּשְׁקִים בִּקְלִיפָּה, כַּךְ "זֶה לְעוּמַּת זֶה עָשָׂה אֱלֹקִים"[2] (קֹהֶלֶת ז, יד), שֶׁכְּמוֹ כֵּן בְּסִטְרָא־דִקְדוּשָׁה יֵשׁ גַּם כֵּן בְּחִינוֹת אֵלּוּ. :

וְהִנֵּה יֵשׁ ד' יְסוֹדוֹת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם – אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר: יְסוֹד הָאֵשׁ מִשְּׁכָנוֹ בַּלֵּב; וּמְקוֹר הַלֵּיחוּת – מֵהַמּוֹחַ, שֶׁשָּׁם הוּא מִשְׁכַּן יְסוֹד הַמַּיִם. וְהָרֵיאָה שׁוֹאֶבֶת כָּל מֵינֵי מַשְׁקֶה וְלֵיחוּת מֵהַמּוֹחַ עַל יְדֵי הַקָּנֶה, לְקָרֵר אֶת חוֹם הַלֵּב.

וְכַךְ בַּנֶּפֶשׁ־אֱלֹקִית:

יְסוֹד הַמַּיִם – בַּמּוֹחַ, הִיא בְּחִינַת חָכְמָה וְדַעַת בְּעֲבוֹדַת ה' בְּמוֹחוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ. וְאַף כִּי "לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", הֲלֹא כְּתִיב (מִשְׁלֵי לא, כג): "נוֹדָע **בַּשְּׁעָרִים** בַּעְלָהּ" – "כָּל חָד לְפוּם **שִׁיעוּרָא** דִילֵיהּ"[3]. וְהַיְינוּ הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּבְחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת גְּדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַעְלָה עַד אֵין קֵץ וּלְמַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית – "אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" (דְּבָרִים ד, לה). כִּי "בְּרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם" (תְּהִלִּים לג, ו), וְ"כוֹלָא קַמֵּיהּ – כְּלָא חָשִׁיב"; וּכְמוֹ לְמָשָׁל דִּבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁהוּא בָּטֵל אֵלָיו וְנֶחְשָׁב כְּאַיִן נֶגְדּוֹ. וְזֶה כָּל אָדָם "לְפוּם שִׁיעוּרָא דִילֵיהּ" יָכוֹל לָדַעַת וּלְהַשִּׂיג כִּי "אֵין עוֹד" "בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל"[4], וְכָל הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים הֵם נִמְשָׁכִים מֵרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ, וְאֵין דָּבָר חוּץ מִמֶּנּוּ. וְלָכֵן הֵם מַמָּשׁ כְּלָא חֲשִׁיבֵי קַמֵּיהּ.

וִיסוֹד הָאֵשׁ הוּא הַצְּמָאוֹן שֶׁבַּלֵּב, הַמֵּבִין בְּהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאֵיךְ מַמָּשׁ "כּוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיבֵי", וְלָזֹאת כָּלְתָה נַפְשׁוֹ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ בְּאַהֲבָה עַזָּה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ, שַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ לְהִתְכַּלֵּל בְּאוֹר ה' וְיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאֵינוֹ חָפֵץ לִהְיוֹת לְמַטָּה; כְּטֶבַע אוֹר הָאֵשׁ שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּטִבְעוֹ מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת הַמַּיִם הוּא מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, שֶׁהַמַּיִם יוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ. דְּהַיְינוּ שֶׁמַּמְשִׁיךְ עַל נַפְשׁוֹ אוֹר ה' זוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת, לְהָאִיר עַל נַפְשׁוֹ גַּם בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה, בִּבְחִינַת בְּ"עַל כָּרְחָךְ אַתָּה חַי כו'"[5].

וּכְמוֹ שֶׁהַמַּיִם מְכַבִּין אֵשׁ, כַּךְ עַל יְדֵי זֶה יִרְוֶה צְמָאוֹן נַפְשׁוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָהוּ נה, א): "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם",

---

1. (אָת זוֹ דָּרַשׁ אַדְמוּ"ר בְּשַׁבָּת [פָּרָשַׁת מִקֵּץ], חֲנוּכָּה, [ב' טֵבֵת] דִּשְׁנַת תקנ"ז. כְּתַב יָד 633).

2. [הָאֱלֹקִים]

3. (זֹהַר וַיֵּרָא קג, ב: 'נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ' דָּא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא, דְּאִיהוּ אִתְיְדַע וְאִתְדְּבַּק לְפוּם מַה דְּמִשְׁעַר בְּלִבֵּיהּ כָּל חָד, כַּמָּה דְּיָכִיל לְאִדַּבְּקָא בְּרוּחָא דְחָכְמָתָא. וּלְפוּם מַה דְּמִשְׁעַר בְּלִבֵּיהּ, הָכִי אִתְיְדַע בְּלִבֵּיהּ).

4. ("בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד". דְּבָרִים ד, לט).

5. (אָבוֹת ד, כב).

כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת הַמְחַבֵּר יְסוֹד הַמַּיִם שֶׁבַּמּוֹחַ עִם בְּחִינַת יְסוֹד הָאֵשׁ שֶׁבַּלֵּב, הוּא **הַקָּנֶה.** וְהוּא בְּחִינַת מְקוֹר אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ד, ה): "קְנֵה חָכְמָה, קְנֵה בִינָה". וְנִקְרָא בְּחִינָה זוֹ "שַׂר **הַמַּשְׁקִים**" – שֶׁבּוֹ שׁוֹאֵב הָרִיאָה מַשְׁקֶה מְלִיחוּת הַמּוֹחַ, מִיְּסוֹד הַמַּיִם שֶׁבּוֹ. :

וְזֶהוּ עִנְיַן הַחֵלּוֹם שֶׁל שַׂר הַמַּשְׁקִים: "וְהִנֵּה **גֶּפֶן** לְפָנָי וְגוֹ'", **וָאֶשְׁחַט** אֶת **הָעֲנָבִים**[6] וְגוֹ', וָאֶתֵּן אֶת **הַכּוֹס** עַל **כַּף** פַּרְעֹה".

פֵּירוּשׁ: "**גֶּפֶן**" נִקְרָא כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא כְּלָלוּת כָּל נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. וְ"**הָעֲנָבִים**" הֵם נִיצוֹצֵי נְשָׁמוֹת, שֶׁכָּל נִיצוֹץ נִקְרָא בְּשֵׁם עֵנָב אֶחָד. כִּי בְּכָל נִיצוֹץ יֵשׁ בְּחִינַת יַיִן "הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים" (שׁוֹפְטִים ט, יג), שֶׁהוּא בְּחִינַת אַהֲבָה־מְסוּתֶּרֶת לִשְׁמוֹחַ בַּה'. וְהִיא יְרוּשָׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ.

אֶלָּא שֶׁהִיא מְסוּתֶּרֶת מְאֹד כְּמוֹ יַיִן הַנִּטְמָן בַּעֲנָבִים. שֶׁהָעֵנָב הוּא עָגוֹל וְחָלָק וּמַקִּיף אוֹתוֹ מִכָּל צַד, וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ יַיִן כִּי אִם עַל יְדֵי סְחִיטָה וּדְרִיכָה בְּגַת לְהָסִיר מֵעָלָיו הַקְּלִיפָּה הַסּוֹבֶבֶת אוֹתוֹ; כַּךְ אִי אֶפְשָׁר לְגַלּוֹת מַצְפּוּנֵי הָאַהֲבָה כִּי אִם עַל יְדֵי בְּחִינַת מְבַטְּשִׁים, "וְהֲוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל אָדָם"[7]. וְלֹא שֶׁיַּשְׁפִּילוּהוּ אֲחֵרִים, כִּי אִם "**וְהֲוֵי** שְׁפַל רוּחַ"[8] – הֲוֵי **בְּעַצְמְךָ.** "וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה" – כְּאַסְקוּפָּה הַנִּדְרֶסֶת, כְּדֵי לְהָסִיר קְלִיפַּת עָרְלָה הַחוֹפֶפֶת עַל הַלֵּב.

דְּהַיְינוּ, אֲפִילּוּ מִי שֶׁלֹּא פָּגַם וְנִטְמָא בַּחֲטֹאוֹת נְעוּרִים מַמָּשׁ, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ הוּא לָמוּל עָרְלַת לִבּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים י, טז): "וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם". דְּהַיְינוּ מַה שֶּׁלִּבּוֹ בוֹעֵר וּמִתְאַוֶּה לְמוֹתָרוֹת. וְנִקְרָא בְּחִינַת עָרְלָה הַחוֹפֶפֶת וּמְכַסֶּה עַל גִּילוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, בְּבְחִינַת הֶסְתֵּר פָּנִים. וְצָרִיךְ הוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר פָּנִים, וְלֹא יִהְיֶה מָסָךְ מַבְדִּיל כְּלָל, וַאֲפִילּוּ קְרוּם דַּק שֶׁהוּא בְּחִינַת עוֹר הַפְּרִיעָה.

וְעַל יְדֵי כֵּן "וָאֶתֵּן אֶת הַכּוֹס עַל **כַּף** פַּרְעֹה": כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[9] (יְשַׁעְיָהוּ מט, טז): "עַל **כַּפַּיִם** חֲקוֹתִיךְ"; וּכְתִיב[10]: "עַל **כַּפַּיִם** כִּסָּה אוֹר, וַיְצַו עָלָיו **בְּמַפְגִּיעַ**" – זוֹ תְּפִלָּה.

כִּי בְּחִינַת פַּרְעֹה בִּקְדוּשָׁה – "זֶה לְעוּמַּת זֶה": כְּמוֹ שֶׁפַּרְעֹה בִּקְלִיפָּה הוּא קְלִיפָּה קָשָׁה, כַּךְ "זֶה לְעוּמַּת זֶה" פַּרְעֹה בַּקְּדוּשָׁה הוּא בְּחִינַת **גִּילּוּי** אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְשׁוֹן פְּרִיעָה וְהִתְגַּלּוּת דְּבַר ה', עַל יְדֵי בְּחִינַת שַׂר הַמַּשְׁקִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת קָנֶה, שֶׁהַ"קּוֹל מְעוֹרֵר הַכַּוָּנָה" לִשְׁמוֹחַ בַּה' בִּתְפִלָּתוֹ. וְזֶהוּ "וָאֶתֵּן אֶת הַכּוֹס", כִּי בְּחִינַת קָנֶה הַנַּ"ל הוּא הַמּוֹלִיךְ הִתְעוֹרְרוּת הָאַהֲבָה לְמַעְלָה מַעְלָה מֵהַשָּׂגַת בְּנֵי אָדָם. :

אַךְ בְּחִינַת יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ הַנַּ"ל, לֹא כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה רַק יִשְׁרֵי לֵב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים צז, יא): "וּלְיִשְׁרֵי לֵב – שִׂמְחָה", דְּהַיְינוּ מִי שֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ יָשָׁר כָּל יָמָיו. אֲבָל מִי שֶׁפָּגַם דְּרָכָיו וְנִטְמָא בַּחֲטֹאוֹת נְעוּרִים אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִשְׁמוֹחַ בַּה' בִּתְפִלָּתוֹ, כִּי רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת מְבַלְבְּלוֹת אוֹתוֹ.

וְלָכֵן זֹאת הָעֵצָה הַיְּעוּצָה, כִּי יֵשׁ עוֹד בְּחִינַת יַיִן וְהוּא בְּחִינַת יַיִן הַמְּשַׂכֵּר. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי לא, ו־ז): "תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד, וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ – יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ וְעָמָלוֹ". וּכְמַאֲמַר רַז"ל[11] גַּבֵּי הֲרוּגֵי בֵּית דִּין: שֶׁהָיוּ מַשְׁקִין אוֹתוֹ כּוֹס יַיִן קוֹדֶם הַמִּיתָה, כְּדֵי שֶׁתִּטְרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִסְבּוֹל צַעַר הַמִּיתָה.

וְלָכֵן בִּקְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה גַּם כֵּן, מִי שֶׁרוֹצֶה לְקַבֵּל עָלָיו דִּ' מִיתוֹת בֵּית־דִּין – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּנוֹסַח הָאָרִיז"ל: "אִם פָּגַמְתִּי בְּאוֹת י' וְנִתְחַיַּיבְתִּי סְקִילָה". וּבִפְרָט: כְּשֶׁרוֹאֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁלִּבּוֹ מְטוּמְטָם בְּקִרְבּוֹ וְהָיָה לְאֶבֶן – זוֹ הִיא בְּחִינַת סְקִילָה, שֶׁהוּא חַיָּיב בְּוַדַּאי; וְכֵן כְּשֶׁלִּבּוֹ בוֹעֵר וּמִתְאַוֶּה לִדְבָרִים אֲסוּרִים – זוֹ הִיא בְּחִינַת שְׂרֵיפָה; וְכָל שֶׁכֵּן אִם יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁפָּגַם וְנִטְמָא בְּחַטֹּאוֹת נְעוּרִים; וְכֵן כָּל חַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ, כִּי יָדַע אִינְשׁ בְּנַפְשֵׁיהּ; זֹאת הִיא עֵצָה הַיְּעוּצָה שֶׁיּוּכַל לְקַבֵּל עָלָיו דִּ' מִיתוֹת בֵּית דִּין בִּשְׁלֵימוּת – יִשְׁתֶּה בְּחִינַת כּוֹס יַיִן הַנַּ"ל.

וְהָעִנְיָן, דִּהְנֵה אִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ: "זַכָּאֵי־קִשׁוֹט, כָּל יוֹמָא מִסְתַּכְּלֵי בְּנַפְשַׁיְיהוּ כְּאִלּוּ הַהוּא יוֹמָא מִסְתַּלְּקֵי מֵעָלְמָא"[12]. וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: כִּי "זַכָּאֵי" הֵם צַדִּיקִים, וְ"זַכָּאֵי קִשׁוֹט" הֵם יוֹתֵר בְּמַעֲלָה עֶלְיוֹנָה, וְאֵיךְ שִׁיבַּח אוֹתָם בְּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת יִרְאַת־עוֹנֶשׁ לְבַד?

אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא: כִּי אֲפִילּוּ צַדִּיק גָּמוּר, כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְגַן־עֵדֶן צָרִיךְ טְבִילָה בְּנָהָר דִּי נוּר. וְהַטְּבִילָה הוּא לְהַעֲבִיר כֹּחַ הַזּוֹהֵר מִזֶּה הָעוֹלָם. כִּי אִי אֶפְשָׁר לִירַשׁ מְקוֹמוֹ בְּגַן־עֵדֶן כָּל זְמַן שֶׁזּוֹהֵר אֲפִילּוּ מִקְצָת דְּמִקְצָת מֵעִנְיָנֵי עוֹלָם־הַזֶּה. וְכֵן כְּשֶׁהוֹלֵךְ "מֵחַיִל אֶל חָיִל"[13], "מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ – יָבֹא כָּל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנַי וְגוֹ'" (יְשַׁעְיָהוּ סו, כג), צָרִיךְ עוֹד טְבִילָה בְּנָהָר

---

6. (בְּרֵאשִׁית מ, ט־יא: "וָאֶקַּח אֶת הָעֲנָבִים וָאֶשְׁחַט אֹתָם").

7. [**אָדָם** – בִּכְתַב־יָד 1174: **הָאָדָם**].

8. (אָבוֹת ד, י).

9. [**כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב . . תְּפִלָּה** – בִּכְתַב־יָד הַנַּ"ל לַיְתָא].

10. (אִיּוֹב לו, לב. וְשָׁם: עָלֶיהָ. תַּעֲנִית ז, ב.).

11. (סַנְהֶדְרִין מג, א).

12. [**תַּרְגּוּם**: צַדִּיקִים אֲמִתִּיִּים, כָּל יוֹם וָיוֹם מִסְתַּכְּלִים בְּנַפְשָׁם כְּאִלּוּ אוֹתוֹ יוֹם מִסְתַּלְּקִים מֵהָעוֹלָם. בִּזֹּהַר פָּרָשַׁת וַיְחִי דַּף ר"כ, עַמּוּד א': "זַכָּאֵי חֲסִידֵי . . מִסְתַּכְּלֵי בְּלִבַּיְיהוּ"].

13. (תְּהִלִּים פד, ח).

דִּי נוּר אַחֵר, לִשְׂכּוֹחַ גַּם הַהַשָּׂגָה שֶׁהִשִּׂיג בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְעֶלְיוֹן.

וְזֹאת יָשִׂים הָאָדָם אֶל לִבּוֹ: כִּי הִנֵּה עִנְיָן גַּן־עֵדֶן הוּא "שֶׁנֶּהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה", וְאֵין זֶה אֶלָּא זִיו כו'. וּמָה אִם לֹא בָּא אֶלָּא לֵיהָנוֹת מִזִּיו הַשְּׁכִינָה צָרִיךְ הוּא לְהָסִיר כֹּחַ הַזּוֹכֵר מֵהָעוֹלָם־הַזֶּה, הַבָּא לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּתְפִלָּה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!

(וְזֶהוּ כַּוָּנַת הַזּוֹהַר "מִסְתַּכְּלֵי בְּנַפְשַׁיְיהוּ כו'" – לְהָסִיר כֹּחַ הַזּוֹכֵר מֵעִנְיָנֵי עוֹלָם־הַזֶּה כְּדֵי לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה)[14].

וְהִנֵּה, יֵשׁ בְּחִינַת נָהָר דִּי נוּר אַחֵר לְמַטָּה הַנַּעֲשֶׂה מִ"זִּיעָתָן שֶׁל חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ":

פֵּירוּשׁ: "**חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ**" הִיא אַהֲבָה־עֶלְיוֹנָה בִּבְחִינַת יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ; וְ"**זִיעָתָן**" הוּא פְּסוֹלֶת שֶׁלָּהֶן, שֶׁבְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָאַהֲבָה לְמָקוֹם נָמוּךְ מְאֹד נַעֲשֶׂה שְׁמָרִים וּפְסוֹלֶת בִּירִידָתָן לָעוֹלָם־הַזֶּה הַחוֹמְרִי.

וְזֹאת יָשִׂים הָאָדָם אֶל לִבּוֹ: בְּחִינַת הִירִידָה אֵיךְ שֶׁיָּרַד מַטָּה מַטָּה מְאֹד, וְיִתְמַרְמֵר לִבּוֹ מְאֹד וְיִצְעַק אֶל ה' בַּצַּר לוֹ[15], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (איכה ב, יח): "צְעַק לִבָּם אֶל אֲדֹנָי", עַד שֶׁיֵּצֵא מִדַּעְתּוֹ – פֵּירוּשׁ: מִדַּעְתּוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁהָיָה קָשׁוּר בָּהּ כָּל הַיּוֹם. וְיִתְקַע מַחְשַׁבְתּוֹ בְּחוֹזֶק בְּעוֹמֶק בִּמְרִירוּת נַפְשׁוֹ, עַד שֶׁיָּסִיר כֹּחַ הַזּוֹכֵר מֵעִנְיָנָיו וּמֵעֲסָקָיו. וְזֶהוּ בְּחִינַת יַיִן הַמְשַׂכֵּר, וְ"שִׁתֶּה וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ". וְעַל יְדֵי זֶה יוּכַל[16] לְהִתְפַּלֵּל וְלוֹמַר "בָּרוּךְ **אַתָּה**" – לְנוֹכַח, מֵעוֹמְקָא דְּלִבָּא.

כִּי עִנְיָן הַמְּרִירוּת הוּא עַל הֶעָבָר, כִּי מַר נַפְשׁוֹ עַל הֶסְתֵּר פָּנָיו יִתְבָּרֵךְ. כִּי אִילּוּ הָיָה גִּילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ עַל כָּל פָּנִים כְּמוֹרָא בְּשָׂר־וָדָם, כְּמַאֲמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְתַלְמִידָיו: "הַלְוַאי שֶׁיְּהֵיה מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם וְכו'"[17]. וְלָכֵן כְּשֶׁיָּשׁוּב אֶל ה' יְבַקֵּשׁ גִּילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מֵעוֹמְקָא דְּלִבָּא. וְזֶהוּ "בָּרוּךְ אַתָּה כו'", וְכָל הַתְּפִלּוֹת וּבַקָּשׁוֹת הֵם מְסוּדָּרִים עַל דֶּרֶךְ זֶה. וְכֵן בְּקַבָּלַת מַלְכוּת־שָׁמַיִם בִּקְרִיאַת־שְׁמַע בֶּאֱמֶת, כִּי בֶּאֱמֶת רְצוֹנוֹ וְחֶפְצוֹ לְדָבְקָה בּוֹ, וּמַר נַפְשׁוֹ עַל רִיחוּקָהּ מֵאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ. וְאַף כִּי בֶּאֱמֶת עֲדַיִּין הוּא רָחוֹק, מִכָּל מָקוֹם עִם כָּל זֶה יֵשׁ בְּחִינַת הַבְדָּלָה מִי הוּא הָרָחוֹק, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְגַם בִּבְחִינַת יַיִן זֶה צָרִיךְ מִקּוֹדֶם – הַסְחִיטָה, לְשׂוּם עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִּים[18], בְּמַה שֶׁיַּעֲמִיק בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ עִנְיָן כָּל הַמַּעֲשִׂים וְדִבּוּרִים וּמַחְשָׁבוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו אֲשֶׁר לֹא לַה' הַמָּה, וְיִהְיֶה שְׁפַל רוּחַ מְאֹד. :

אַךְ עוֹד אַחַת הִיא, צָרִיךְ לָשִׂית עֵצוֹת בְּנַפְשׁוֹ בְּב' בְּחִינוֹת יַיִן הַנַּ"ל, וְהוּא מַאֲמַר רַז"ל עַל "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב" (בְּרֵאשִׁית א, ד) – "כִּי טוֹב הוּא לִגְנוֹז".

וּבִיאוּר הָעִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ג, א־ד): "בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי וְגו', אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ, עַד שֶׁהֱבֵאתִיו אֶל בֵּית אִמִּי וְאֶל חֶדֶר הוֹרָתִי":

"**בֵּית אִמִּי**" זוֹ תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, "**חֶדֶר הוֹרָתִי**" זוֹ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. שֶׁהֵם בְּחִינַת **כֵּלִים** לְהַכְנִיס בְּתוֹכָם גִּילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – בְּחִינַת[19] "**כּוֹס** פַּרְעֹה". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קטז, יג): "כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא", וְאָז מִתְקַיֵּים הַיַּיִן בְּתוֹכוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְטוּל הַכֵּלִים, מִסְתַּלֵּק הָאוֹר כַּנּוֹדָע.

וְעוֹד יִזְכּוֹר לוֹ עִנְיָן מַעֲשָׂיו, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ, כִּי אִם לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, לִהְיוֹת מָכוֹן לִשְׁבָתוֹ, לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים. וְהַיְינוּ, שֶׁיְּכִין אוֹרוֹ בְּתוֹךְ אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁהֵם כֵּלִים לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ בְּחִינַת "יוֹסֵף", פֵּירוּשׁ: יוֹסִיף תַּעֲנוּג וְנַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית מ, כג – מא, א): "וְלֹא זָכַר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ – וַיְהִי מִקֵּץ", פֵּירוּשׁ: כִּי עַל יְדֵי "וְלֹא זָכַר" בְּחִינַת יוֹסֵף, שֶׁהוּא לְהַרְבּוֹת תַּעֲנוּג לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, נִתְהַוָּה עַל יְדֵי זֶה "וַיְהִי **מִקֵּץ**" – לְשׁוֹן סוֹף וּתְכִלָּה לִבְחִינַת "שְׁנָתַיִם יָמִים".

פֵּירוּשׁ: שֶׁיִּכְלֶה חַס וְשָׁלוֹם אֶצְלוֹ בְּחִינַת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת "שְׁנָתַיִם יָמִים", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי ח, ל): "וָאֶהְיֶה שַׁעֲשֻׁעִים **יוֹם יוֹם**" – "**אַלְפַּיִם** שָׁנָה קָדְמָה הַתּוֹרָה לָעוֹלָם". וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתִּיקּוּנִים: "חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא, מֵבִין וְלָא בְּבִינָה יְדִיעָא". בְּחִינַת חָכְמָה – תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, בְּחִינַת בִּינָה – תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. כִּי מֵחֲמַת שֶׁכַּוָּנָתוֹ בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִגְנוֹז הָאוֹר בִּכְלִי, וְדַי לוֹ בְּהִתְגַּלּוּת הָאוֹר לְבַד בַּתְּפִלָּה.

אַךְ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן נַעֲשֶׂה "וּפַרְעֹה **חוֹלֵם**":

פֵּירוּשׁ: שֶׁאֲפִילּוּ בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת יַיִן הַנַּ"ל שֶׁיֵּשׁ לוֹ, אֵינָן אֲמִתִּיִּים, כִּי אִם דֶּרֶךְ דִּמְיוֹן וַחֲלוֹם שֶׁגּוֹרֵם הִסְתַּלְּקוּת הָאוֹר כו'. וְלָכֵן נוֹפֵל לִבְחִינַת מִדּוֹת, שֶׁהַמִּדּוֹת הֵן נִרְגָּשׁוֹת בְּנַפְשׁוֹ – "שֶׁבַע פָּרוֹת הַטּוֹבוֹת כו'" (בְּרֵאשִׁית מא, כו).

---

14. [הַקָּטַע הַמּוּבָא בְּסוֹגְרַיִּים: **(וְזֶהוּ . . וּתְפִלָּה)** לֵיתָא בַּכְּתָב־יָד הַנַּ"ל].

15. ("וַיִּצְעַק אֶל ה'" שְׁמוֹת טו, כה. "וַיָּשֶׁב בַּצַּר לוֹ עַל ה'" דִּבְרֵי הַיָּמִים ב' טו, ד).

16. [בְּכְתָב יָד הַנַּ"ל נוֹסַף: **אַחַר כָּךְ]**.

17. ["כְּמוֹרָא בָּשָׂר וָדָם כו'. תֵּדְעוּ, כְּשֶׁאָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אוֹמֵר שֶׁלֹּא יִרְאַנִי אָדָם כו'" בְּרָכוֹת כח, ב].

18. (מְגִילָּה טו, ב: 'לִשְׁאָר עַמּוֹ' (יְשַׁעְיָהוּ כח, ה), לְמִי שֶׁמַּשִּׂים עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִּים. רְאֵה תְּנָיָא אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן ב. תּוֹרָה אוֹר תְּצוָּה פא, ד. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

19. [**בְּחִינַת** – בְּכְתָב־יָד הַנַּ"ל: **בִּבְחִינַת]**.

וּמִיַּד עוֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת, "וַתֹּאכַלְנָה כו', וְלֹא נוֹדַע כִּי בָּאוּ אֶל קִרְבֶּנָה"[20]. פֵּירוּשׁ: שֶׁנִּסְתַּלֵּק וְנִתְעַלֵּם הָאוֹר כָּל כַּךְ עַד שֶׁנִּדְמֶה לוֹ כְּאִלּוּ לֹא הִתְפַּלֵּל מֵעוֹלָם.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְחִינַת **יוֹסֵף** – שֶׁהוּא מוֹסִיף וּמַרְבֶּה תַּעֲנוּג וְנַחַת־רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ לִהְיוֹת מָכוֹן לְשִׁבְתּוֹ, וְלִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, וְאָז אֵין הַמִּדּוֹת נִרְגָּשׁוֹת בְּנַפְשׁוֹ כְּלָל, לֹא "שֶׁבַע פָּרוֹת הַטּוֹבוֹת כו'", וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁ"אֵין רַע יוֹרֵד מִלְּמַעְלָה", רַק טוֹב גָּנוּז בְּתוֹכוֹ:

20. ("וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר . . וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת. וַתָּבֹאנָה אֶל קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי בָּאוּ אֶל קִרְבֶּנָה" בְּרֵאשִׁית מא, יט־כא).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(ג) **וזהו** שא' בר"מ דאילנא דטו"ר שלטא בזמן הגלות. פי' שלטא אין הכוונה רק התגברו' הרע על הטוב להיו' כולו רע שהוא מדריגה הג' הנ"ל בהתכללות גמורה דא"כ אין כאן על מי לשלוט אלא הטוב ישנו במציאותו רק שהרע שולט וגובר עליו עד שיוכל לומר שהוא הכשר והטהור ולטוב יקרא רע וטמא ופסול מעוצם התערוב' האמיתי בעצם כנ"ל וכמו ענין גלות השכינה בפרט בכל ניצוץ מישראל דכתיב נבלע ישראל בגוים כו' שנבלעו ונכללו בבחי' רע דנוגה שבאוה"ע ואמנם לא שנכללו בהתכללות גמורה כמו שנבלעו פרות הטובות ברעות דכתי' ומראיהן רע כו' כנ"ל שהרי לעתיד יוציאו בלעו מפיו כו' ואדרבה לעתיד כתיב קודש ישראל לה' כל אוכליו כו' ואעפ"י שבזמן הגלות כתי' ויאכלו את ישראל בכל פה ע"ז נאמר עת אשר שלט האדם באדם לרע לו כו' שיבורר ממנו הטוב וכמו כי גחלי' כו' וכידוע והיינו ג"כ בחי' הרע שבכל אדם שבלע את הטוב עד שמתנשא בעצמו לומר שהוא הטוב והכשר (וכמו במעשה העגל דכתיב (וירא) את העם כי ברע הוא כו') והנה גם בחלוקה ומדריג' הג' הנ"ל שאין בו טוב כלל יוכל הרע להתנשאות בדרך חוצפא לבד לומר שהוא הכשר והטוב כי מ"ש אמרו אחיכם שונאיכ' כו' קאי על עשו שאו' למען שמי כו' וד"ל:

שנר התשובה. איתא בר"מ. לד"פ

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

וזהו הפי' וארשתיך לי באמונה בחי' ארוסין, אבל כשנוגע ההתפעלות לפנימיות הלב שזהו ביטול בפנימיות הלב ויחוד גילוי אלקות כמו יחוד חתן וכלה כי הקב"ה נק' חתן וכנ"י נק' כלה. וזהו כי בועליך עושיך אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי וזהו בחי' י"ה שבמוח כשמתגלה בחי' יוד בלב (זהו נעשה מעיני כל אליך ישברו שזהו בחי' חיצוניות עדיין, כי כל זהו חמשים שערי בינה שפי' כל ממוח ללב ונופל מתאוות גשמי', וזהו ישברו לבחי' יחוד אלקות) ונק' כלי ביוד וכשמתגלה בחי' ה"א נעשה בחי' כלה וזהו כי בועליך עושיך אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי (זהו ביאה ראשונה רוחא דשביק בגוה כידוע שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה רק נעשית בחי' כלי וזהו רוחא דשביק בגווה) ואח"כ נעשה היחוד להוליד וזהו בחי' כלה בה"א, כידוע במ"א שהה"א הוא בחי' הולדה, וזהו הענין ע"י התפעלות פנימי' היא נעשה בחי' כלי וראוי' להוליד גילוי אלקו' ע"י רוחא דשביק בגווה שהוא כח הצומח להצמיח גילוי אלקות בתוס' ריבוי ע"י תוס' מארץ עליונה. וזהו ושכנתי בתוכם בתוך כאו"א מישראל ע"י ההתבוננות והתפעלות שהיא נעשה בחי' כלי ובחי' כלה לקבל גילוי אלקות.

אדם כי יקריב

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ומעתה יובן ג"כ ענין המצנפת והאבנט, כי האבנט פעולתו לחבר הלבושי' עם הגוף שלא יהי' חלל ביניהם, והענין שהלבושי' הם בחי' מקיפי', ושיהיו מתחברי' עם הפנימי' הוא ע"י המשכת מקיפי' עליוני' יותר, שלהיותו עליון יותר יכול להכריח את המקיף שתחתיו שיתחבר עם הפנימי, כי יש כמה מדרגו' מקיפי' זה עליון מזה כנ"ל, משא"כ המצנפת הוא רק סובב לראש לחממו, ולכן שם רק י"ו אמה, ובאבנט צ"ל כל ל"ב אמה שאז יוכל לחבר וד"ל. והענין כי יש ל"ב נתיבות ד"פ הוי' אדנ"י וכנודע בענין ד' מוחי' דתפילין, אך סיבת התחלקו' לד' מוחי' הוא לפי שהדעת מתחלק לב' ונעשה ב' בחי' חו"ג ולכן במוח יש ב' בחי' שורש ימין ושמאל חו"ג אבל לא יותר, וע"כ הם י"ו אמה ב"פ הוי' אד', אבל בלב צ"ל יותר כדי לחבר המקיפי' עם הפנימי', ולזה נצרך כל הל"ב נתי', והיינו שהדעת מתחלק לב' מוחי' בב' חללי הלב חלל השמאלי מלא דם גבו', וחלל הימני מלא רוח חסדים, הגם שבלא"ה יש חו"ג היינו בבחי' מדות בלבד חסד ויתור כו', משא"כ מה שהדעת מתחלק לב' מוחי' חו"ג היינו החסד שע"י החכ' וכן הגבורה כו'.

ולבני אהרן תעשה כותנות

בס"ד. (ש"פ תצוה, ל"ב). תצוה פך"ח מ"ם מ"ב.

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

במאמר המוסגר דן הרבי נ"ע, מהו החסרון בהתלבשות נפש אלקית בבהמית ומהו החסרון בהתלבשות נפש אדם בבהמה:

(**הגם שבצד אחד יש בזה** - בהתלבשות הנפש האלקית בנפש הבהמית - **גרעון** וחסרון **שהרי הוא מסתיר על הנפש האלקית**, כיון שיש לנפש האלוקית יכולת להתגלות שם, כאשר הנפש הבהמית מסתירה עליה, נעשה בה גרעון, כיון שיש השפעה על כוחות הנפש האלקית גם בגילוי. **מה שאין כן בגלגולים הוא רק מה שגוף הבהמה אינו מוכן לקבל צורת הנפש דהתעלמות הנפש הוא מצד עצמו כו'** אבל אין שינוי בנפש האלקית עצמה, כי היא מעלימה את כוחותיה ומלכתחילה לא מתגלית שם, כיון שנמצאת שם בהכרח גמור.

מכל מקום יש בזה - בהתלבשות הנפש האלקית על הנפש הבהמית - **מעלה מה שהנפש הבהמית מוכן לקבל צורת אדם כו' שאין ההתעלמות כל כך** - כלומר, אין התעלמות מוחלטת של הנפש האלקית כפי שזה בגוף הבהמה, **ויש מקום** - היינו, אפשרות - **שיתגלה בו כחות הנפש האלקית כו'**, ולכן אנו רואין שגם במרוחקים מתורה ומצוות בגלוי **רחמנא ליצלן הנה לפעמים יש בהם תנועות טובות תנועות דיראת שמים כו'**, **והיינו מפני שמכל מקום אין הכחות דנפש האלקית מתעלמים לגמרי חס ושלום** ובענין זה, יש יתרון בהתלבשות הנפש האלוקית בנפש הבהמית על התלבשות נפש אדם בבהמה),

לסיכום המאמר המוסגר: היתרון בהתלבשות נפש אדם בבהמה - הוא, שאין השפעה כלל על כוחותיה הגלויים של הנפש האלקית, כיון שמלכתחילה הנפש מעלימה אותם באופן מוחלט, אך החסרון הוא, שאין אפשרות כלל שיתגלו כוחות הנפש האלקית. לעומת זאת, בהתלבשות הנפש האלקית בנפש הבהמית, היתרון הוא, שישנה אפשרות שיתגלו - באופן חלקי לפחות - כוחות הנפש האלקית, אך החסרון הוא, שיכולה להיות השפעה שלילית על הכוחות הגלויים של הנפש.

ועל כן הן מצד המלובש - הנפש האלקית - **והן מצד המלביש** - הנפש הבהמית - **יש עצה כו' והעצה היא תורה שלזה ניתנה תורה לישראל, שהתורה נקראת עוז**[43] **שהיא הנותנת כח ועוז לנפש האלקית להתגבר בעצמו בכחותיו להיות כלי לאור אלקי בהשגה אלקית והתעוררות אלקי כו'**, שכל זה - כוחות אלו - **יש בנפש**

43. מדרש תהלים עה"פ ח, ג. שהש"ר פ"א, ד. פ"ב, ג (ג). וראה ויק"ר פל"א, ה. יל"ש בשלח רמז רמד. וראה גם מדרש תהלים עה"פ צג, א.

האלקית בעצם - מצד עצמה, אלא שהם בהעלם, **והתורה נותנת כח להתגבר בעצמם כו'**, כלומר, להגביר ולגלות את כוחות הנפש האלקית, והתורה נותנת כוח **גם להתגבר על חומריות הגוף ונפש הבהמית וגסותן לצאת ממסגר אסיר כו'.**

וזהו בחינת בת בחינת מקבל והיינו שאין לו כח להתעורר באהבה ויראה מעצמו רק על ידי התורה, - כיון שהוא שבוי בחומריות הנפש הבהמית ואין לו כוח לרצות באלוקות, ורק על ידי השפעת התורה הוא מתחיל להתעורר, כללות דרגה זו נקראת 'בת', כיון שהוא מקבל מהתורה.

ועל זה נאמר[44] **שמעי בת וראי והטי אזנך כו' ושכחי עמך ובית אביך כו'**, שפירוש פסוק זה על פי פנימיות התורה הוא, **דבכדי שאור התורה יפעול בו** ("שמעי בת") **צריך גם כן להיות איזה הכנה לזה, והוא ענין שכחי עמך ובית אביך, עמך ובית אביך** - שמשם מגיע האדם - **הוא ענין הרגילות שלו מה שהורגל בהענינים החומרים ונמשך אחריהם כו'**, ועל כן **צריך להיות על כל פנים שכחי עמך כו'** - כלומר, למרות שהתורה היא זו שנותנת את הכוח, צריך האדם לעשות הכנה מעצמו כדי שהתורה תשפיע עליו,

והוא ענין תשובה תתאה - תשובה בדרגה הנמוכה והבסיסית - **שישנה דרכו בהדברים בפועל על כל פנים ויגדיר את עצמו שלא להיות בהתפשטות החומריות,** אף שאינו מצליח לבטל את המשיכה החומרית שבו לגמרי, לפחות שהמשיכה לחומריות לא תהיה בהתפשטות יותר מדי, **דהיינו שבפועל** - במחשבה, דיבור ומעשה - **על כל פנים לא יניח את הנפש הבהמית להתפשט כו', והעיקר לכפות עצמו בההטבעה חומריות שמורגל בהם** - הנהגות חומריות שנטבעו בו ונעשו חלק ממנו כביכול - **וחושב שהן דברים מוכרחים ואי אפשר בלעדם ואינו חושב בתיקונם כלל, ובאמת** דוקא דברים אלו **המה עיקר המונעים שאינם מניחים התגלות הכחות דנפש האלקית, וצריך להיות הכפיה בפועל ממש בההטבעה החומריות ועל ידי זה הוא כלי על כל פנים שיפעול בו אור התורה לעשות ישועות בנפשו כו'.**

אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים

בס"ד. יום ב' דר"ה, תער"ג

44. תהילים מה, יא.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

[טבת ה'תש"ב]

"מה רבו מעשיך הוי' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך"[1].

כמה גדולים מעשיך, ה' יתברך. בכל מעשיך רואים את החכמה. כל מה שנמצא בעולם, הכל שלך.

הגמרא[2] אומרת: וכשהיה רבי עקיבא מגיע לפסוק זה אומר מה רבו מעשיך ה'. יש לך בריות גדלות בים ויש לך בריות גדלות ביבשה. שבים אילמלי עולות ביבשה מיד מתות, שביבשה אלמלי יורדות בים מיד מתות.

הבורא ברוך־הוא נתן לכל נברא, הן אלו שהם מהיבשה והן אלו שהם מהים, את מקומם הנכון שבו יחיו, בהתאם לטבע שהבורא ברוך־הוא קבע בהם.

זו כוונת הכתוב "מה רבו מעשיך ה'".

'רבו' אין כוונתו רק לריבוי בכמות, כפי שאומרים 'המון', אלא רבו משמעו באיכות, כבוד וחשיבות.

מעשי ה' בבריאת העולם והנהגתו, הם בחכמה אלקית, שמהכל רואים איך הכל הוא שלך, כלומר שמהכל רואים אלקות, שזוהי כוונתו של הבורא בבריאת העולם.

אמנם, כל זה הוא אצל אנשים המתנהגים על־פי התורה והמצוות, שאצלם ישנה התגברות הצורה על החומר.

צורה משמעה רוחניות, וחומר משמעו גשמיות.

1) תהלים קד, כד.

2) חולין קכז, ע"א.

התגברות הצורה על החומר היא, שכל עניניו הגשמיים, כאכילה, שתיה, לבוש והנהגת הבית הם על־פי התורה והמצוה.

אצל מי שצרכי הגוף הם העיקר, הרי זו התגברות הגשמיות על הרוחניות. ככל שהוא מתמסר יותר לענינים הגשמיים, כך הוא נעשה מגושם יותר.

המחשבה, דיבור ומעשה שלו הם רק בגשמיות ולעיתים קרובות גם בתאוות שונות שהן נגד רצון ה' יתברך.

כאשר הוא מתבונן בהתבוננות עם התעוררות עמוקה, בתכלית הכוונה של הבריאה ותכלית הכוונה שלשמה ה' יתברך ברא אותו, בהכרח שנופל עליו מורא ופחד.

בגשמיות אנו רואים כי היראה הגדולה והפחד מפני מלך, הם מפני הגדולה והחוזק של המלך, שביכלתו לעשות הכל. ואחרי כל זה, גם המלך הוא רק בשר ודם.

אבל מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא הרי הוא חי וקיים ובמאמרו ברא את כל העולמות והנבראים, גדולים וקטנים, בריבוי עצום, כמו שכתוב[3] "מה גדלו מעשיך" וכמו שכתוב[1] "מה רבו מעשיך ה'", ואת הכל ואת כולם הוא מחיה, שמהתבוננות זו תיפול עליו יראה ופחד.

קיצור. רבי עקיבא מבאר את החשיבות הגדולה של מעשי ה', שמכל הברואים רואים את גדלות הבורא. המתעמק ב"מה רבו מעשיך ה'" ו"מה גדלו מעשיך ה'", מבין את תכלית הבריאה ואת בריאתו, ובא לידי יראת שמים.

ב.

זהו שכתוב[4] "את האלקים ירא", שמשם אלקים נמשך ענין היראה, כי שם אלקים הוא תוקף ויכולת, כפי שכתוב בשולחן ערוך[5], שכשאדם מזכיר את שם אלקים עליו לחשוב את פירושו של 'שם' זה — שה' יתברך הוא תקיף ואמיץ ובעל היכולת לעשות הכל בעליונים ובתחתונים, כלומר שהחוזק של שם אלקים הוא הן בעולמות הרוחניים והן בעולם הגשמי עם כל הברואים שבו.

החוזק הוא, שהרבה שלוחים למקום[6] — הן ח"ו באופן של יסורים, כפי שאנו רואים במוחש שלפעמים ידידים טובים נעשים שונאים גדולים, והם רודפים זה את זה ברדיפות גדולות בדברים הנוגעים לחיים ממש, שבאמת זהו בשליחות ה' יתברך;

כפי שדוד המלך אמר[7] "הוי' אמר לו קלל", היינו שכששמעי בן גרא קילל אותו, בשעה שהוא — דוד המלך — סבל יסורים גדולים מידי אבשלום, הרי באמת זהו שה' יתברך שלח זאת עליו, רק שהדבר עבר על ידי שמעי בן גרא;

כך גם בכיוון הטוב, הרבה שלוחים למקום — כשהנהגתו של אדם מוצאת חן בעיני ה' יתברך, אזי אפילו מזיקים נעשים שלוחים טובים לבטל גזירות רעות.

כשאדם אינו מתנהג טוב, אזי מתנהגים עמו, ח"ו, במדת הגבורה, שזהו בגלל התוקף של שם אלקים, שבגללו נעשית במילא היראה והפחד.

זהו[8] שיראה היא "מפתחות החיצוניות", כי הדבר נובע מחיצוניות המלכות.

בספירת המלכות יש פנימיות וחיצוניות, כפי שאנו רואים בשלושת לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה. מחשבה היא פנימיות, דיבור הוא חיצוניות ומעשה הוא יותר חיצוניות מאשר הדיבור.

גם במחשבה עצמה יש פנימיות וחיצוניות.

פנימיות במחשבה היא כשאדם חושב על דבר שמאוד אכפת לו, וכשהוא חושב בדבר שלא אכפת לו, הדבר נקרא חיצוניות המחשבה.

כשהוא חושב ענין שאכפת לו מאוד, אזי מאיר בו גילוי הנפש יותר מאשר כשהוא חושב ענין שלא אכפת לו, שאז אור הנפש אינו מאיר בו בגילוי.

כך גם למעלה ישנה פנימיות וחיצוניות, כפי שאנו אומרים[9]: "על כל שבח מעשה ידיך", שכאן מוזכר ענין העשיה שהוא חיצוניות.

בשיר המלאכים אנו אומרים[9] "כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלקים חיים ומלך עולם", שזהו ענין הדיבור שגם הוא חיצוניות, אבל לא כזו חיצוניות כמו עשיה, היינו שהדיבור הוא פנימיות ביחס לעשיה.

---

3) תהלים צב, ו.
4) קהלת יב, יג. וראה במאמר הקודם.
5) אורח חיים סימן ה.
6) רש"י שמות טז, לב. כג, ז. בראשית רבה, פרשה י, ז. במדבר רבה, פרשה יח, כב.
7) שמואל ב טז, י.
8) ראה שבת לא, א. הובא והתבאר במאמר הבא [הערת כ"ק אדמו"ר].
9) בברכת יוצר.

כללות הענין הוא, שההתבוננות בהארה האלקית המהווה ומחיה את העולמות ואת הנבראים, היא מפתחות החיצוניות.

זהו שכתוב[10] "והאלקים עשה שייראו מלפניו" — שם אלקים מעלים על שם הוי', כמו שכתוב[11] "שמש ומגן ה' אלקים".

כשם שעל השמש יש כיסוי, ומה שנראה לנו הוא רק הכיסוי ולא עצם השמש, כך גם שם אלקים מכסה ומסתיר על שם הוי', והגילוי הוא שם אלקים שממנו נמשכת יראה שהיא מפתחות החיצוניות.

קיצור. הרבה שלוחים למקום, לטובה וח"ו גם להיפך. מחשבה, בכללות, היא פנימיות. דיבור ומעשה הם חיצוניות. גם במחשבה יש פנימיות וחיצוניות. בדבר שלא אכפת מאוד זוהי חיצוניות. לכן ההתבוננות בהתהוות היא מפתחות החיצוניות. יראה היא משם אלקים.

ג.

אבל התורה היא "מפתחות הפנימיות"[12], כי על־ידי התורה נמשכת המשכה מעצמות אור אין־סוף ברוך־הוא.

כתוב[13]: "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום". אומרת על כך הגמרא[14]: "והיו הדברים האלה, בדברי תורה הכתוב מדבר". דברים משמע דברי תורה.

במתן־תורה נאמר[15] "אנכי ה' אלקיך", וזהו[13] "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום", שעל ידי לימוד התורה ממשיכים את בחינת 'אנכי', שה' יתברך אמר בשעת מתן־תורה, כמאמר הידוע[16] "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים".

כשלומדים תורה, דברי התורה הנלמדים צריכים להיות כדבר חדש לגמרי, ועל־ידי זה ממשיכים המשכה עצמית.

כשההמשכה היא משם אלקים, היא בהעלם והסתר, אך כשההמשכה היא על־ידי תורה, שהיא המשכה משם הוי', אזי זה אור וגילוי ממש.

זהו החילוק[17] בין כשה' יתברך מביט על בני ישראל בעין אחת, כלומר שההמשכה היא משם אלקים, וכשהוא מביט בשתי עיניים, כלומר שההמשכה היא על ידי התורה שזוהי המשכה עצמית.

על־ידי המצוות יהיה קיום לאור התורה. כיון שהמצוות הן כלים לאור התורה, כמו שכתוב[18] "כי נר מצוה ותורה אור".

נר הוא הכלי המחזיק את השמן ואת הפתילה, שאז האור הוא אור המאיר. כך גם בנר מצוה ותורה אור. המצוות הן כלים לאור התורה.

במצוות יש שני סוגי מצוות: מצוות עשה ומצוות לא תעשה.

הכוונה במצוות עשה היא, שהן כלים לאור שממשיכים על־ידי המצוה, ומצוות לא תעשה כוונתן לזכך ולנקות כל דבר לא נקי, ולהסיר כל הפרעה שיכולה למנוע את המשכת האור על־ידי מצוות עשה.

למשל, דירת מלך או אדם גדול צריך תחילה לנקותה ולטהרה, ורק אחר־כך היא ראויה להיות דירה לאדם גדול.

כך גם כדי שהעולם יהיה כלי לאלקות, כמאמר הידוע[19] "נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים", יש לנקות ולטהר את העולם מכל דבר לא נקי, הן ב"סור מרע"[20], לא לעשות את האסור, והן בניקוי המידות הרעות כמו כעס וגאוה, כפי שהגמרא אומרת[21] שה' יתברך אומר על בעל־גאוה "אין אני והוא יכולים לדור", שביעור הרע הוא על־ידי מצוות לא תעשה, וגם שעל־ידי עבודה זו ה' יתברך מחליש ודוחה את כל ההפרעות לעסוק בתורה ומצוות.

היינו שלימוד התורה לבדו לא מספיק, וצריך להיות גם קיום המצוות, שרק אז מאיר אור התורה באור נכון.

זוהי כוונת המאמר[22] "כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו", שהאומר שהוא אוחז מלימוד תורה בלבד, אין לו גם תורה, כי עיקר אור התורה מאיר רק כשישנו קיום המצוות, כדברי הזוהר[23] "עשיה לעילא", שהמעשה בפועל הוא הדבר הנעלה ביותר. כתוב[24] "ולא המדרש עיקר אלא המעשה", הדבר

---

10) קהלת ג, יד.
11) תהלים פד, יב. ראה שער היחוד והאמונה פרק ד.
12) יבואר במאמר הבא.
13) דברים ו, ו.
14) ברכות יג, ע"ב.
15) שמות כ, ב.
16) ראה שו"ע אדה"ז, אורח-חיים סימן סא, סעיף ב.
17) ראה מאמרים ד"ה "ועתה שמע" (לעיל ע' 16), וד"ה "הנה עין הוי'" (לעיל ע' 26).
18) משלי ו, כג.
19) תניא, תחילת פרק לו. ראה מדרש תנחומא, נשא טז. שם, בחוקותי ג. במדבר רבה, פרשה יג, ו.
20) תהלים לד, טו.
21) סוטה ה, ע"א.
22) יבמות קט, ב. ראה אגרת הקודש ה (תניא קח, ע"ב). וראה לקמן ע' 259.
23) חלק א, קטו, ע"א. חלק ג קח, ע"ב.
24) פרקי אבות פרק א, משנה יז.

העיקרי אינו הלימוד, אלא העשיה בפועל ממש היא הדבר העיקרי.

על־ידי המצוות מאירה האמיתיות של מאור התורה, ובפרט על־ידי קיום המצוות במסירת־נפש, אבל התחלת העבודה היא להתעמק במה רבו מעשיך ה'.

קיצור. התורה היא מפתחות הפנימיות להמשכה העצמית של "אנכי ה' אלקיך" שהתגלתה במתן־תורה, ואור התורה זקוק לכלי, נר־מצוה. מצות לא־תעשה מטהרת את העולם, מצות עשה ממשיכה את האור. עשיה לעילא בכלל ובמסירת־נפש בפרט.

מה רבו מעשיך הוי'

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

באותם ימים מרים, הגביר מרדכי את עבודת החינוך, ובשושן הבירה בלבד אסף עשרים ושנים אלף ילדים, שלמדו תורה וקיימו מצוות במסירות נפש, בהראותם בכך שהם גאים ביהדותם.

כל בני ישראל – יהודים – אנשים ונשים, זקנים וצעירים, יודעי תורה ופשוטי העם, היו חדורים ברגש של מסירות נפש.

כולם – ללא יוצא מן הכלל – היו מוכנים למסור את נפשם, להיהרג, להידקר ולהישרף על שמירת שבת, כשרות, טהרת המשפחה, הנחת תפילין, ובגאון היהודי הגדול ביותר לגלגו מחבורת המן ורודפי הדת.

אז הבינו היהודים העבריים אמיתות דברי מרדכי, שהזהיר אותם לפני שנים שבל יסמכו על חכמתם הפוליטית, ולא יבטחו בעשירותם ובידידותם החברית. בנשיבה אחת של חרון אפו של הקב"ה הופך הפוליטיקאי הגדול לשוטה שבשוטים והמיליונר הגדול לדל שבדלים – והם אכן נשברו ברוחם ובגופם.

נכונותם התקיפה וההחלטית של יהודי מסירות הנפש, עוררה את הנקודה היהודית גם ביהודים העבריים – אותה נקודה שאינה נכבית אף פעם – שגם הם חזרו למעיין המים החיים היהודי האמיתי של האמונה השלימה בהשי"ת ובקיום התורה והמצוות.

חלק גדול מהם ויתרו על האידיאל המזוייף "יהודי בלי מנהיג העולם ובלי תורה ומצוות", התנתקו מחברת העברים הפוליטיים והחלו לשמור שבת, כשרות, טהרה, תפילין, וכו' וכו'.

כללו של דבר, המצב הרוחני של הכלל היהודי בשושן הבירה, כמו גם בשאר מאה עשרים ושבע המדינות, נתפס בלהב של מסירות נפש על תורה ומצוות.

פורים בסעודה

אגרות קודש

ב"ה, כ"א תמוז, תרצד"ק
ספינה ברעמען

אל מתפללי ביהכ"נ שערי צדק, ד'
עליהם יחיו

שלום וברכה!

האלקים הי' בעזרכם לבנות בית לשמו ית', הבית המוקדש לשפוך שיח לפני אלקי מרום בבקשת רחמים רבים, בחיים ארוכים, בבנים בריאים, ופרנסה טובה.

בנין בית הכנסת וסדרי המקומות בעזרת ישראל ועזרת נשים מחויבים להיות עפ"י התורה. הכל יודעים כי בעניני התורה והמצוה אין אדם יכול לשנותו כחפצו ורצונו, ובזה הנני פונה אליכם לטובתכם ולטובת כלל ישראל, אשר העזרת ישראל ונשים יהיו מחולקים במקומות שונות כנהוג בכל קהלות הקודש היראים, ואז יאזין ד' אליכם ויקשיב תפלתכם, ותתברכו בחיים טובים, ונעימים, בבנים ובבנות מאושרים ובפרנסה מרובה.

בברכת התורה, הדו"ש ומברכם.

יוסף יצחק
אג"ק מוהריי"צ כרך יז

פרשת מקץ

מא א וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם
וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר: ב וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: ג וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן
מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה
אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: ד וַתֹּאכַלְנָה
הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֶת שֶׁבַע
הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה: (לוי)
ה וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה | שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת
בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת: ו וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים
דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן:
ז וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִّבֳּלִים
הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חָלוֹם:
(ישראל) ח וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא
אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר
פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם
לְפַרְעֹה: ט וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה
לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: י פַּרְעֹה קָצַף
עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים
אֹתִי וְאֶת שַׂר הָאֹפִים: יא וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה
אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ:
יב וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים
וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ
פָּתָר: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי
הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: יד וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה
וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף
שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה: (ע"כ בחול)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 85)

ופַרְעֹה חֹלֵם (מא, א) חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב, וְכֵן חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל פַּרְעֹה, הָיוּ סִבּוֹת לְגָלוּת מִצְרַיִם, שֹׁרֶשׁ כָּל הַגָּלֻיּוֹת. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיֵּשׁ קֶשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים, כִּי בִּזְמַן הַגָּלוּת, הָאָדָם הוּא בְּגֶדֶר 'חוֹלֵם', כַּכָּתוּב "בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחוֹלְמִים". שֶׁכֵּן, חֲלוֹם נוֹבֵעַ מִכֹּחַ הַדִּמְיוֹן,

הַמְּאַחֵד שְׁנֵי דְּבָרִים מְנֻגָּדִים; וְאַף בִּזְמַן הַגָּלוּת כָּךְ: בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה מַרְגִּישׁ אָדָם דְּבֵקוּת בַּה', וּלְאַחַר סִיּוּם הַתְּפִלָּה הוּא שׁוֹכֵחַ הַכֹּל וְשׁוֹקֵעַ בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם.

שני טז וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי
וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר
תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ: טז וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־
פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדַי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם
פַּרְעֹה: יז וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי
עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: יח וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: יט וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת
אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר
לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ:
כ וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרֵקוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע
הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת: כא וַתָּבֹאנָה אֶל־
קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן
רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ: כב וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי
וְהִנֵּה | שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאֹת
וְטֹבוֹת: כג וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת
שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם: כד וַתִּבְלַעְנָה
הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִّבֳּלִים הַטֹּבוֹת
וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין מַגִּיד לִי: כה וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא אֵת
אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה: כו שֶׁבַע
פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִّבֳּלִים
הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא:
כז וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרֵקוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן
שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִّבֳּלִים הָרֵקוֹת
שְׁדֻפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב: כח הוּא
הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים
עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה: כט הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים
בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ל וְקָמוּ
שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע

בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ: לא וְלֹא־
יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן
כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד: לב וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם
אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים
וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ: לג וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה
אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
לד יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ
אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע: לה וְיִקְבְּצוּ
אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה
וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ:
לו וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב
אֲשֶׁר תִּהְיֶיךָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ
בָּרָעָב: לז וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי
כָּל־עֲבָדָיו: לח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא
כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ׳ 29)

אֱלֹקִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פַּרְעֹה (מא, טז) מִצְרַיִם, מִלְּשׁוֹן מֵצַר וּגְבוּל, אֵינָהּ נוֹתֶנֶת מָקוֹם לְגִלּוּי אֱלֹקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע. לָכֵן הִזְכִּיר יוֹסֵף בִּדְבָרָיו לְפַרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, אֶת שֵׁם אֱלֹקִים, בְּגִימַטְרִיָּא ״הַטֶּבַע״: ״אֱלֹקִים יַעֲנֶה . . אֲשֶׁר הָאֱלֹקִים עוֹשֶׂה״. וְכַאֲשֶׁר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אָמַר לְפַרְעֹה ״כֹּה אָמַר הַוָי׳ . . שַׁלַּח אֶת עַמִּי״ — הֵשִׁיב לוֹ פַּרְעֹה ״מִי הַוָי׳ . . לֹא יָדַעְתִּי אֶת הַוָי׳ ״. פַּרְעֹה אֵינוֹ מַכִּיר בְּשֵׁם הַוָי׳, שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְאַף אֵינוֹ רוֹצֶה לְהוֹדוֹת בְּקִיּוּמוֹ.

שלישי לט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ
אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם
כָּמוֹךָ: מ אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק
כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ: מא וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: מב וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ
וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ
וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ: מג וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ
בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ
וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מד וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים
אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
מה וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ
אֶת־אָסְנַת בַּת־פֹּוטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא
יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא
יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
מז וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לְקֻמָצִים:
מח וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל | שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־
הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ: מט וַיִּצְבֹּר
יוֹסֵף בָּר כְּחול הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל
לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר: נ וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים
בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת
בַּת־פֹּוטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן: נא וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם
הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי
וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי: נב וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא
אֶפְרָיִם כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ׳ 433)

כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים . . כִּי הִפְרַנִי אֱלֹקִים (מא, נא-נב)

מְנַשֶּׁה — יוֹסֵף חָשַׁשׁ שֶׁבַּסִּבִּיבָה הַמִּצְרִית הַטְּמֵאָה יִשְׁכַּח אֶת בֵּית אָבִיו וְיֹאבַד אֶת צִדְקָתוֹ, וּקְרִיאַת שֵׁם זֶה הִזְכִּירָה לוֹ תָּמִיד סַכָּנָה זוֹ וְכָךְ הִצְלִיחַ לְהִתְגַּבֵּר וְלֹא לִשְׁכֹּחַ. **אֶפְרַיִם** — מוֹרֶה עַל שֶׁלֶב שֵׁנִי וְנַעֲלֶה יוֹתֵר. לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁמִּצְרַיִם לֹא הִשְׁפִּיעָה עָלָיו לְרָעָה, אֶלָּא הִיא עַצְמָהּ הֵבִיאָה לְ׳פִּרְיוֹן׳ וְהִתְעַלּוּת רוּחָנִית, בִּבְחִינַת ׳יִתְרוֹן הָאוֹר מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ׳.

רביעי נג וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: נד וַתָּחֵלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב
לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־
הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם:
נה וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־
פַּרְעֹה לַלָּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ
אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ: נו וְהָרָעָב
הָיָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־

אֲשֶׁר בָּהֶם׃ וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מ וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ׃

מב א וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ׃ ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת׃ ג וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בֶּר מִמִּצְרָיִם׃ ד וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן׃ ה וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ ו וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה׃ ז וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ ח וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ׃ ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם׃ י וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ יא כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים׃ יב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת׃ יג וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים | אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ׃ יד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם׃ טו בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חַי פַּרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה׃ טז שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיִקַּח אֶת־אֲחִיכֶם וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם וְאִם־לֹא חַי פַּרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם׃ יז וַיֶּאֱסֹף אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ יח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וְחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ׳ 88)

וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו, וְהֵם לֹא הִכִּירֻהוּ (מב, ח) מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיּוֹסֵף עָמַד בְּדַרְגָּה נַעֲלִית כָּזוֹ, שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ שַׁלִּיט עַל מִצְרַיִם שָׁמַר עַל דְּבֵקוּת בַּהקָבָ״ה, הוּא נִשְׁאַר יוֹסֵף הַצַּדִּיק. הַשְּׁבָטִים, לְעֵמַת זֹאת, נֶאֱלְצוּ לְהִתְרַחֵק מֵהֲמוּלַת עוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי לִדְבֹּק בְּהַקָּבָ״ה, וְלָכֵן בָּחֲרוּ לִהְיוֹת רוֹעֵי צֹאן. **וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ** – לֹא הָיְתָה לָהֶם הַכָּרָה וַהֲבָנָה בְּדַרְגַּת יוֹסֵף, שֶׁכֵּן לְפִי דַּרְגָּתָם אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת דָּבוּק בַּה׳ אֶלָּא מִתּוֹךְ הִתְבּוֹדְדוּת.

חמישי יט אִם־כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֵׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם׃ כ וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֶאֱמְנוּ דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים | אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת׃ כב וַיַּעַן רְאוּבֵן אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם | לֵאמֹר אַל־תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ׃ כג וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם׃ כד וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ כה וְיַצֵּו יוֹסֵף וַיְמַלְּאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן׃ כו וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם׃ כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃ כח וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְּאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדּוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ׃ כט וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר׃

לְ דַּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ
כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ: לא וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנַחְנוּ
לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים: לב שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים
בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: לג וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ
בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אַחֵיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ
אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ: לד וְהָבִיאוּ
אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים
אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם
וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ: לה וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם
וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת
כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּרְאוּ: לו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן
אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה: לז וַיֹּאמֶר
רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־
לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ
אֵלֶיךָ: לח וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת
וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה:

מג א וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ: ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ
לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל:
ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ
לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם:
ד אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָּה
וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל: ה וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד
כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי
אֲחִיכֶם אִתְּכֶם: ו וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הֲרֵעֹתֶם לִי
לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח: ז וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל
שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד
אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ
אֶת־אֲחִיכֶם: ח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו
שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא
נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ: ט אָנֹכִי
אֶעֱרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ
וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים: י כִּי
לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם:
יא וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן | אֵפוֹא
זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ
לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צָרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלוֹט
בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים: יב וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם
וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ
בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא: יג וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ
וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ: יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם
רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם
אַחֵר וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי:
טו וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־
כֶסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם
וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 198)

הֲלֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם . . אַל תֶּחֱטְאוּ בַּיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם (מב, כב) וְקָשֶׁה, הֵיתֵכָן שֶׁבָּהּ בַּשָּׁעָה שֶׁאֶחָיו מוֹדִים שֶׁחָטְאוּ וּמַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, מָצָא רְאוּבֵן לְנָכוֹן לְהַגְדִּיל אֶת צַעֲרָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּסִּיּוּם דִּבְרֵי הַשְּׁבָטִים "עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" נִרְאֶה שֶׁהִתְחָרְטוּ מַחֲמַת הַצָּרָה, לֹא מִשּׁוּם שֶׁהִכִּירוּ בְּחֲמָרַת הַחֵטְא עַצְמוֹ. לָכֵן אָמַר לָהֶם רְאוּבֵן, שֶׁחֲרָטָה צְרִיכָה לָבוֹא מִתּוֹךְ הַכָּרָה בְּחֲמָרַת הַחֵטְא כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ - כְּפִי שֶׁאָמַר לָהֶם בִּשְׁעָתוֹ.

ששי טז וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר
עַל־בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבָּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח
וְהָכֵן כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם: יז וַיַּעַשׂ
הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־
הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף: יח וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי
הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב
בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל

עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים
וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ: יט וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית
יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת: כ וַיֹּאמְרוּ בִּי
אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל: כא וַיְהִי
כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ
וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ
וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ: כב וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ
לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ
בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ: כג וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ
אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן
בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם
אֶת־שִׁמְעוֹן: כד וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה
יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא
לַחֲמֹרֵיהֶם: כה וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף
בַּצָּהֳרַיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם: כו וַיָּבֹא
יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם
הַבַּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה: כז וַיִּשְׁאַל לָהֶם
לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הַשָּׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר
אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי: כח וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ
לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ כתיב וישתחו
קרי וַיִּשְׁתַּחֲווּ: כט וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין
אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר
אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 181)

וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן (מג, טז) **טְבֹחַ טֶבַח - פְּרַע לָהֶן בֵּית הַשְּׁחִיטָה. הָכֵן - טל גִּיד הַנָּשֶׁה בִּפְנֵיהֶם** (חולין צא, א) יוֹסֵף הַצַּדִּיק מְלַמֵּד אוֹתָנוּ פֶּרֶק בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים. הוּא לֹא הָיָה בָּטוּחַ אִם אֶחָיו יֹאכְלוּ מִסְּעוּדָתוֹ, מִטַּעֲמֵי כַּשְׁרוּת, וּבְכָל זֹאת הִשְׁתַּדֵּל בְּכָל כֹּחוֹ לְהָכִין עֲבוּרָם סְעוּדָה כְּשֵׁרָה מְיֻחֶדֶת. כָּךְ יֵשׁ לִטְרֹחַ וְלַעֲשׂוֹת כָּל מַאֲמָץ כְּדֵי לְסַפֵּק לָאוֹרֵחַ אֶת כָּל צָרְכָיו, אֲפִילוּ כְּשֶׁיֵּשׁ סָפֵק אִם אָכֵן יֵהָנֶה מִמַּאֲמָץ זֶה.

שביעי ל וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו
וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחֲדָרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה:
לא וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם:
לב וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִיִּם
הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים
לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא
לְמִצְרָיִם: לג וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ
וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ: לד וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב
מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ
וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ: **מד** א וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ
לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר
יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ:
ב וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת
הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר
דִּבֵּר: ג הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה
וַחֲמֹרֵיהֶם: ד הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ
וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי
הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה
שִׁלַּמְתֶּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה: ה הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר
יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֵרַעְתֶּם
אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: ו וַיַּשִּׂגֵם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי
כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר
הַזֶּה: ח הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ
הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית
אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב: ט אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ
מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים:
י וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא
אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם: יא וַיְמַהֲרוּ
וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אַרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ
אַמְתַּחְתּוֹ: יב וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה
וַיִּמָּצֵא הַגְּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן: יג וַיִּקְרְעוּ
שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה:
יד וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ
שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה: טו וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף

מָה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם
כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי: טו וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
מַה־נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק
הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים
לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ:
טז וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר
נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם
עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם:

סס"ס קמ"ו פסוקים, יחזקיה"ו. אמציה. יהיה לי עבד סימן.

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 359)

חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ (מד, ז) חֵלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי (רש"י)

יְהוּדִי קָדוֹשׁ - וְחֵלִין (גַּשְׁמִיּוּת) הֵם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, וְהַעִסּוּק בְּעִנְיְנֵי חֹל גְּנַאי הוּא לוֹ. גַּם כְּשֶׁהוּא מְקַיֵּם אֶת הַצִּוּוּי "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ", אֵין הוּא מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לְמַצָּב שֶׁל "חֵלִין", אֶלָּא לְהֵפֶךְ: הוּא מַעֲלֶה אֶת הַחֵלִין לְדַרְגַּת 'חֵלִין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ'. וְזֹאת - עַל יְדֵי "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם".

מפטיר ל בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר
בֶּן־שְׁדֵיאוּר: לא קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: לב כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: לג פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל
אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: לד שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: לה וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־
שְׁדֵיאוּר: פ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לשבת חנוכה לקריאה בציבור

ולשמו"ת בזכריה פרק ב

ב יד רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה: טו וְנִלְוּוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ: טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם: יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: **ג** א וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: ג וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים מְלוּכְלָכִים מֵעוֹן, כִּי עוֹד יָשְׁבוּ הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת תַּחַת בָּנָיו וְלֹא גֵּרְשׁוּ אוֹתָן, וְהוּא לֹא

עטרת מרים

יד רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא אֶל יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה: טו אָז וְנִלְוּוּ יִתְחַבְּרוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ וִיקַבְּלוּ דַּת הָאֱמֶת, וּבְכָל זֹאת וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְלֹא בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ כִּי הַשְּׁלִיחוּת הַקּוֹדֶמֶת הָיְתָה לְהַחֲזִיר אֶת הַגּוֹיִם, וּשְׁלִיחוּת זוֹ הִיא אֲלֵיכֶם, לְבַשֵּׂר אֶתְכֶם כִּי יֵשׁ תִּקְוָה: טז וְנָחַל יְהוָה הַמָּקוֹם יִנְחַל אֶת־יְהוּדָה לִהְיוֹת חֶלְקוֹ לְעוֹלָם עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יָגְלוּ עוֹד מִמֶּנָּה וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם לְהַשְׁכִּין שָׁם שְׁכִינָתוֹ כְּמֵאָז: יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: א וַיַּרְאֵנִי בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (הוּא הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּתְחִילַּת זְמַן בֵּית שֵׁנִי, עַיֵּן עֶזְרָא ג) עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה שֶׁדָּן אוֹתוֹ עַל מַעֲשָׂיו וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ עַל יְמִין יְהוֹשֻׁעַ לְשִׂטְנוֹ לְקַטְרֵג עָלָיו שֶׁלֹּא מִיחָה בְּבָנָיו שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת: ב וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בַּעַל הָרַחֲמִים בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל הוּא כְּאוּד עַיִן שֶׁאֲחֻזָּה בּוֹ הָאֵשׁ קְצָת מֻצָּל מֵאֵשׁ כִּי הוֹשִׁלַּךְ בָּאֵשׁ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר עִם אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וַחֲבֵרָיו וְצִדְקִיָּהוּ בְּנֵי הַשֶּׁקֶר, וְיהוֹשֻׁעַ נִיצַל מִן הַשְּׂרֵפָה (ירמיה כט, וסנהדרין צג.) אַךְ נִשְׂרְפוּ בְּגָדָיו, וְאִם כֵּן זְכוּתוֹ רַב וְאֵיךְ תִּקְטְרֵג עָלָיו: ג וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים מְלוּכְלָכִים מֵעוֹן, כִּי עוֹד יָשְׁבוּ הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת תַּחַת בָּנָיו וְלֹא גֵּרְשׁוּ אוֹתָן, וְהוּא לֹא

שי למורא

טו) וְנִלְוּוּ, וְיִתְחַבְּרוּ. וְהָיוּ לִי לְעָם, כְּלוֹמַר, לְהַאֲמִין בַּה'. וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ, אֲבָל שְׁכִינָתִי תִּהְיֶה בְּתוֹכֵךְ, וְלֹא בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם הָרַבִּים. טז) חֶלְקוֹ, לְנַחֲלָתוֹ וּלְחֶלְקוֹ. יז) הַס כָּל בָּשָׂר מִפְּנֵי ה', שִׁתְקוּ כָּל הָאֻמּוֹת מִפַּחַד ה'. כִּי נֵעוֹר, לְשׁוֹן הֶעָרָה וּיְקִיצָה. מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ, מִן הַשָּׁמַיִם. לָרֶדֶת לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם. **א)** וַיַּרְאֵנִי, בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה. עַל יְמִינוֹ, שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל. לְשִׂטְנוֹ, לְקַטְרֵג עָלָיו. עַל שֶׁלֹּא מִחָה בְּבָנָיו שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת. **ב)** הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם, הקב"ה שֶׁהוּא בּוֹחֵר בִּירוּשָׁלַיִם לִבְנוֹתָהּ. הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ, כְּלוֹמַר, אֵיךְ תִּקְטְרֵג עָלָיו, הֲלֹא הוּא כְּמוֹ אוּד (עַיִן שֶׁמְּנַדְּנְדִים בּוֹ אֶת הָאֵשׁ) שֶׁנִּצּוֹל מֵאֵשׁ. כִּי יְהוֹשֻׁעַ הָיָה מֻשְׁלָךְ בָּאֵשׁ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר עִם אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְצִדְקִיָּהוּ בֶּן מַעֲשֵׂיָה נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, וְיהוֹשֻׁעַ נִצַּל מִן הַשְּׂרֵפָה (כמו שאמרו במסכת סנהדרין דף צג,א). וְאִם כֵּן זְכוּתוֹ רַבָּה, וְאֵיךְ תִּקְטְרֵג עָלָיו. **ג)** הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים, כְּלוֹמַר עֲדַיִן הָיָה עָלָיו הֶעָוֹן שֶׁלֹּא מִחָה

שי למורא

בְּבָנָיו. **ד) הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו,** כְּלוֹמַר, הִפְרִישׁוּ אֶת בָּנָיו מִנְּשׁוֹתֵיהֶם הַנָּכְרִיּוֹת, וְיוֹסֵר הֶעָוֹן מִיהוֹשֻׁעַ. **וַיֹּאמֶר אֵלָיו,** הַמַּלְאָךְ אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ. **הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ,** בַּמֶּה שֶׁצִּוִּיתָ לְהַפְרִישׁ בָּנֶיךָ מִהַנָּכְרִיּוֹת, הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ הָעָוֹן שֶׁהָיָה בְּךָ. **מַחֲלָצוֹת,** חֲלִיפוֹת בְּגָדִים נָאִים, כְּלוֹמַר זְכִיּוֹת. **ה) וְאֹמַר,** זֶה מַאֲמַר זְכַרְיָה הַנָּבִיא, שֶׁאָמַר, הִתְפַּלַּלְתִּי עָלָיו. **צָנִיף טָהוֹר עַל רֹאשׁוֹ,** כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כֶּתֶר כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו, כְּיָן שֶׁפָּרְשׁוּ מִן הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת. **וּמַלְאַךְ ה' עוֹמֵד,** כָּךְ רָאָה זְכַרְיָה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, שֶׁעַד שֶׁיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל רֹאשׁוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, הָיָה מַלְאַךְ ה' עוֹמֵד. **ו) וַיָּעַד,** הִתְרָה בּוֹ. **ז) תָּדִין אֶת בֵּיתִי,** תִּשְׁפֹּט וְתִהְיֶה פָּקִיד עַל בֵּית מִקְדָּשִׁי. **חֲצַרַי,** הָעֲזָרָה וּסְבִיבוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים,** בִּזְמַן תְּחִיַּת הַמֵּתִים אֲחַיֶּה אוֹתְךָ וְתִהְיֶה מְהַלֵּךְ. **בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה,** בֵּין הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם עוֹמְדִים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם. **ח) וְרֵעֶיךָ,** הֵם חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. **כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה,** שֶׁגַּם הֵם נִצְּלוּ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ כָּמוֹךָ, וּרְאוּיִים הֵם לְהֵעָשׂוֹת נִסִּים עַל יָדָם. **כִּי הִנְנִי מֵבִיא,** כְּלוֹמַר, וְהַדִּבּוּר הוּא שֶׁהִנְנִי מֵבִיא. **אֶת עַבְדִּי צֶמַח,** אֶת הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַהֲקִימוֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק" (ירמיה כג,ה). **ט) כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן,** יְסוֹד הַבַּיִת אֲשֶׁר יִסַּדְתֶּם בִּימֵי כּוֹרֶשׁ וְאַחַר כָּךְ נִתְבַּטְּלָה הַמְּלָאכָה. **עַל אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם,** סוֹפוֹ לְהַרְחִיב עַל אֶחָד פִּי שִׁבְעָה, כִּי נָתַן הקב"ה עֵינָיו לְהַרְבּוֹת אֶת כְּבוֹד הַבַּיִת בְּבִנְיָנוֹ. **הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ,** מַתִּיר אֶת קְשׁוּרֶיהָ, כְּלוֹמַר, מֵפֵר עֲצַת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כָּתְבוּ שִׂטְנָה לְבַטֵּל אֶת הַמְּלָאכָה. **וּמַשְׁתִּי,** וַהֲסִירוֹתִי. **אֶת עֲוֹן,** אֶת הָעֲוֹנוֹת וְעָנְשָׁם. **בְּיוֹם אֶחָד,** בַּיּוֹם שֶׁיְּיַסֵּד הַהֵיכָל, אָז תִּשְׁכְּנוּ לָבֶטַח. **י)** אֶל תַּחַת גֶּפֶן

עטרת מרים

מִיחָה בָּהֶם וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: **ד** וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ שֶׁעָמַד יְהוֹשֻׁעַ לִפְנָיו וַיֹּאמֶר אֶל הָעוֹמְדִים הָעֹמְדִים לִפְנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו מיהוֹשֻׁעַ, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: יַבְדִּילוּ בָּנָיו אֶת נְשׁוֹתֵיהֶם וְיִמְחוֹל לוֹ וַיֹּאמֶר הַמַּלְאָךְ אֵלָיו לִיהוֹשֻׁעַ רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ שֶׁהָיָה בְּךָ עַל שֶׁלֹּא מִחִיתָ בָּהֶם וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת חֲלִיפוֹת בְּגָדִים נְקִיִּים, כְּשֶׁיּוּסַר הֶעָוֹן יְגוּלָּה הַזְּכוּת: **ה** וָאֹמַר אֲנִי זְכַרְיָה אָמַרְתִּי אֶל הַמַּלְאָךְ יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ לְחַנְּכוֹ לִהְיוֹתוֹ שוּב כֹּהֵן גָּדוֹל עִם מִצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ, וְנִתְקַבְּלוּ דְּבָרַי וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד בְּכָל מֶשֶׁךְ הַזְּמַן שֶׁנַּעֲשָׂה כָּל זֶה: **ו** אָז בְּעֵת הַלְבִּישׁ אוֹתוֹ בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ הֵעִיד וְהִתְרָה בּוֹ בְּשֵׁם ה' לֵאמֹר: **ז** כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ שֶׁתִּתְנַהֵג בְּמִדּוֹת ה' וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי מִשְׁמֶרֶת תּוֹרַת ה' וּמִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי שֶׁתִּשְׁגִּיחַ עַל עֲבוֹדַת הַבַּיִת וְדִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרַי אֶת חַצְרוֹת הַמִּקְדָּשׁ לְהַשְׁגִּיחַ עַל מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת בְּכָל פְּרָטָיו, אָז אֲנִי מַבְטִיחַ לְךָ וְנָתַתִּי לְךָ יֵצֵא מִמְּךָ חֹטֵר לֶעָתִיד לָבֹא שֶׁיְּשַׁמְּשׁוּ בַּבַּיִת הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהֵם יִתְקַדְּשׁוּ כְּמַלְאָכִים, וְהֵם יִהְיוּ מַהְלְכִים בֵּין הַמַּלְאָכִים הַנִּצְּחִיִּים הָעֹמְדִים לִפְנֵי ה' הָאֵלֶּה וְיִתְהַלְּכוּ עִמָּהֶם בְּחַיֵּיהֶם: **ח** שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ | הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי נִצּוֹלוּ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ כָּמוֹךָ וּמֵהָרָאוּי לְיַחֵד הַדִּבּוּר גַּם לָהֶם, וְהַדִּבּוּר הוּא כִּי־הִנְנִי מֵבִיא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אֶת־עַבְדִּי צֶמַח אֶת מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: **ט** כִּי | הִנֵּה הָאֶבֶן שֶׁהוּשַׂם בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הָעָתִיד אֲשֶׁר נָתַתִּי בְּיַד זְרֻבָּבֶל, מוּכָן הוּא לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם לִשְׁמִירוֹת רַבּוֹת מֵאֵת הַמְּקוֹם בָּרוּךְ־הוּא עַל הַבִּנְיָן הַהוּא הִנְנִי

הָיָה לָבֶשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי
הַמַּלְאָךְ: ד וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים
לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים
מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי
מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת:
ה וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ
וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ
וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד:
ו וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר:
ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי
תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִּשְׁמֹר וְגַם־
אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־
חֲצֵרַי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים
הָאֵלֶּה: ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ | הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ
כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא
אֶת־עַבְדִּי צֶמַח: ט כִּי | הִנֵּה הָאֶבֶן
אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת
שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־
הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד: י בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ
אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה:

מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ ה' בְּעַצְמוֹ יַחֲקוֹק צוּרוֹת עַל הָאֲבָנִים לְיַפּוֹתָן, כְּלוֹמַר הוּא יִתֵּן כֹּחַ וְעֹזֶר עַל הַמְּלָאכָה. נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי וַהֲסִירוֹתִי אֶת עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד כִּי אָז לֹא יֶחֱטְאוּ עוֹד וַעֲוֹנוֹת הַקּוֹדְמִים אֶסְלַח, וְאָז: י בַּיּוֹם הַהוּא שֶׁיְּיַסֵּד הַהֵיכָל נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אָז תִּשְׁכְּנוּ לָבֶטַח תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ

עטרת מרים

אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה לְשֶׁבֶת בְּצִלָּהּ וְלֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ מֵרוֹב הַטּוֹבָה שֶׁיִּהְיֶה אוֹ: **א** הַנָּבִיא לֹא הֵבִין אֶת הַמַּרְאֶה הַקּוֹדֶמֶת, וְלֹא יָדַע הַכַּוָּנָה עַל מַה שֶׁאָמַר שֶׁיִּפְתַּח פִּתְחָהּ שִׁבְעָה עֵינַיִם, וְעַל כֵּן נָפַל בְּשִׁנָּה וְתַרְדֵּמָה **וַיָּשֶׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ** וַיַּרְאֵהוּ מַרְאֶה אַחֶרֶת שֶׁהוּא פֵּרוּשׁ הַמַּרְאֶה הָרִאשׁוֹנָה: **ב** **וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה** בְּמַרְאֶה הַנִּבּוּאָה כְּתִיב וֶיאֹמַר קְרִי וָאֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ כָּל הַמְּנוֹרָה הָיְתָה זָהָב וְגֻלָּהּ כְּמִין סַפָּל גָּדוֹל עָגוֹל וּבָהּ הָיָה הַשֶּׁמֶן **עַל־רֹאשָׁהּ** בְּרֹאשֵׁי קְנֵי הַמְּנוֹרָה **וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ** כְּמִין בְּזִכִּין שְׁנוֹתְנִין הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילָה לְתוֹכָהּ **עֲלֵיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת** לְכָל נֵר וָנֵר בָּאִין שִׁבְעָה צִנּוֹרוֹת קְטַנִּים שֶׁהַשֶּׁמֶן זָב מִן הַגֻּלָּה דֶּרֶךְ אוֹתָן מוּצָקוֹת **לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ:** **ג** **וְעוֹד רָאִיתִי וּשְׁנַיִם** אֵילָנֵי **זֵיתִים** עֹמְדוּ **עָלֶיהָ** אֵצֶל הַמְּנוֹרָה, **אֶחָד** מִימִין הַגֻּלָּה **וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ:** **ד** **וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי:** **ה** **וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי:** **ו** **וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:** **ז** **מִי־אַתָּה הַר־הַגָّדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ:**

שי למורא

ד **א** **וַיָּשֶׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ:** **ב** **וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה** כתיב וֶיאֹמַר קרי **וָאֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עֲלֵיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ:** **ג** **וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ:** **ד** **וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַّלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי:** **ה** **וַיַּעַן הַמַّלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי:** **ו** **וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:** **ז** **מִי־אַתָּה הַר־הַגָّדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ:**

וגו׳, כְּלוֹמַר תִּשְׁבוּ לָבֶטַח, אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וּתְאֵנָתוֹ. **ב)** **וְגֻלָּהּ עַל רֹאשָׁהּ,** מִמַּעַל עַל רֹאשָׁהּ הָיָה מַעֲיָן כְּמַרְאֵה סַפָּל גָּדוֹל עָגֹל. וּבָהּ הָיָה הַשֶּׁמֶן. **וְשִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ עָלֶיהָ,** עַל קְנֵי הַמְּנוֹרָה הָיוּ שִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ, הֵם הַכֵּלִים שֶׁבָּהֶם הַפְּתִילוֹת וְהַשֶּׁמֶן לְהָאִיר. **שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת,** לְכָל נֵר וְנֵר הָיוּ בָּאִים שִׁבְעָה צִנּוֹרוֹת קְטַנִּים שֶׁהַשֶּׁמֶן זָב מִן הַגֻּלָּה דֶּרֶךְ אוֹתָן מוּצָקוֹת לְכָל נֵר וְנֵר. **ג)** **וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ,** אֵצֶל הַמְּנוֹרָה הָיוּ שְׁנֵי אִילָנוֹת שֶׁהַזֵּיתִים גְּדֵלִים בָּהֶם. **ד)** **מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי,** מַה זֶּה שֶׁהַזֵּיתִים נִמְסָקִים מֵאֵלֵיהֶם, וְהַשֶּׁמֶן בָּא אֶל הַנֵּרוֹת מֵאֵלָיו. **ו)** **זֶה דְּבַר ה׳ אֶל זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר,** זֶה סִימָן לְךָ לְהַבְטִיחַ עַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁבָּא מִזֶּרַע זְרֻבָּבֶל. **לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ,** כְּלוֹמַר, מֶמְשַׁלְתּוֹ עַל הָאֻמּוֹת לֹא תִּהְיֶה עַל יְדֵי צִבְאוֹת חַיָּלִים רַבִּים וְלֹא בְּכֹחַ זְרוֹעוֹ יִכְבְּשֵׁם בְּמִלְחָמָה. **כִּי אִם בְּרוּחִי,** הוּא יִמְשֹׁל בָּאֻמּוֹת מִבְּלִי טֹרַח מִלְחָמָה, וְרַק בְּרוּחִי, כְּלוֹמַר בִּרְצוֹנִי אֲשֶׁר אֶתֵּן בְּלֵב הָאֻמּוֹת לִהְיוֹת נִכְנָעִים לוֹ וְסָרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ. **ז)** **מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל,** אַתָּה מֶלֶךְ גּוֹג שֶׁהִנְּךָ חוֹשֵׁב עַצְמְךָ כְּהַר גָּדוֹל לַעֲמֹד בְּדַרְכּוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, מַה כֹּחַ יֵשׁ בְּךָ. **לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר,** לְמוּל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ תִּהְיֶה כָּאָרֶץ מִישׁוֹר לַעֲבֹר בְּקַלּוּת, וְלֹא תּוּכַל לַעֲשׂוֹת שׁוּם עִכּוּב. **וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה,** הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הַטּוֹבָה וְהַחֲשׁוּבָה לְהַנִּיחָהּ בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ,** אָז יִשָּׁמַע קוֹל תְּשׁוּאוֹת, שֶׁכֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ "הִנֵּה לָאֶבֶן הַזֹּאת יֵשׁ לָהּ חֵן רַב", כִּי הִיא טוֹבָה וַחֲשׁוּבָה עַד מְאֹד.

הַמָּשִׁיחַ יוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה הָרִאשׁוֹן לְהַנִּיחָהּ בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הָעָתִיד, וְאָז יִשָּׁמְעוּ תְּשֻׁאוֹת וְהֻמְיָה לֵאמֹר חֵן חֵן לָהּ לְאֶבֶן הַזֹּאת יֵשׁ לָהּ חֵן רַב בְּעֵינֵי כֻּלָּם:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם ב׳, שָׁעָה 1 בַּצָּהֳרַיִים, 41 דַּקּוֹת וְחֵלֶק 1
רֹאשׁ־חֹדֶשׁ טֵבֵת, בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

עטרת מרים

טו וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה כִּשֶׁהִקִּיץ יָדַע וְהִנֵּה חֲלוֹם נְבוּאִי וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲמֹד | לִפְנֵי | אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים לְתֵת תּוֹדָה לַה׳ יִתְבָּרַךְ וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: **טז** אָז תְּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: הִקְדָּה ה׳ לְפָנָיו מִשְׁפָּט שֶׁיִּתְבָּרֵר מִמֶּנּוּ כִּי מִלֵּא ה׳ שְׁאֵלָתוֹ וְהַחֲזִיוֹן אֱמֶת: **יז** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי תַּאזִין דִּבְרֵי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשֶׁבֶת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: **יח** וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת לֹא דָר בּוֹ אִישׁ זוּלָתֵנוּ אַף בְּיֶתֶר הַחֲדָרִים: **יט** וַיָּמֶת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לַיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו וַתָּמֶת עָלָיו וּמֵת, כִּי אִם הָיָה עַל יְדֵי חוֹלִי, הָיוּ הַנָּשִׁים הַמְבַקְּרוֹת יוֹדְעוֹת בֶּן מִי הוּא: **כ** וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְּחֵיקִי וְלֹא

שי למורא

טו) וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם, כְּשֶׁהִקִּיץ רָאָה שֶׁהִתְקַיֵּם חֲלוֹמוֹ, שֶׁנִּתַּן לוֹ ה׳ חָכְמָה יְתֵרָה. **טז)** אָז תְּבֹאנָה, אָז בָּאוּ.

הפטרת מקץ לשנים מקרא ואחד תרגום

במלכים א פרק ג

טו וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲמֹד | לִפְנֵי | אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: טז אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: יז וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשֶׁבֶת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת: יט וַיָּמֶת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לַיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו: כ וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת

עטרת מרים

הִרְגַּשְׁתִּי בְּדָבָר: **כא** וָאָקֻם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְּנִי אֲשֶׁר יָלַדְתִּי שְׁלֹשָׁה יָמִים קוֹדֶם, וְהִכִּירָה שֶׁזֶּה הַמֵּת הוּא נוֹלַד עַתָּה שֶׁכְּבָר יוּכַר הַנּוֹלָד עַתָּה מִן בֶּן שְׁלֹשָׁה יָמִים: **כב** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִּי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: **כג** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי: כִּיוָן שֶׁכִּסּוּף דִּבְרֵיהָ בְּנֵךְ הַמֵּת לִבְנִי הַחַי, מְבוֹאָר שֶׁזֶּה הוּא מַה שֶׁהִיא רוֹצָה, שֶׁיִּהְיֶה הַמֵּת בֵּן חֲבֵרְתָּהּ, וּלְבֵרֵר זֹאת אָמַר הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה **כד** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: **כה** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת: **כו** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ נִתְחַמְּמוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר | בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: **כז** וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ כִּי־רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ: **כח** וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: **ד** **א** וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

שי למורא

כה) **גְּזֹרוּ,** חִתְכוּ לִשְׁנַיִם.

כו) **נִכְמְרוּ,** הִתְחַמְּמוּ.

הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי: כא וָאָקֻם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְּנִי אֲשֶׁר יָלַדְתִּי: כב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִּי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי: כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת: כו וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר | בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: כז וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ כִּי־רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ: כח וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: **א** וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אָדָם מְפַקְפֵּק בְּמַלְכוּתוֹ כִּיוָן שֶׁרָאוּ בוֹ חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט:

עטרת מרים

א וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְצוֹרֶךְ בֵּית יְהוָה: **ב** עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת חֵלֶק הַתַּחְתּוֹן מֵהַכֶּתֶר אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת סְרוּ שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: **ג** וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת הָעֲשׂוּיוֹת לְתָלוֹת בַּתַּחְתִּית לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים בְּכָל טוּר מֵאָה רִמֹּנִים

שי למורא

א) אֶת הַכִּיֹּרוֹת, כְּלֵי נְחֹשֶׁת כְּעֵין סִירִים לְשִׂים בָּהֶם אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ. (וְנִקְרָאוּ "כִּירוֹת" מִלְּשׁוֹן כִּירָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֵפֶר וְדֶשֶׁן). **וְאֶת הַיָּעִים,** כֵּלִים שֶׁבָּהֶם מְרִימִים אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ. **וְאֶת הַמִּזְרָקוֹת,** סְפָלִים שֶׁבָּהֶם מְקַבְּלִים אֶת הַדָּם לְזָרִיקָה עַל הַמִּזְבֵּחַ. **וַיְכַל חִירָם,** הוּא הָיָה בְּנוֹ שֶׁל חִירוֹם הַנִּזְכָּר בַּפְּסוּק לִפְנֵי זֶה (רֹאה מלבי"ם). **בֵּית ה',** לְצֹרֶךְ בֵּית ה'. **ב) עַמּוּדִים שְׁנַיִם וגו',** שְׁנֵי הָעַמּוּדִים שֶׁהָעָמְדוּ בָּאוּלָם שֶׁל

להרוצים לומר במלכים א פרק ז

א וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: **ב** עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: **ג** וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת

עטרת מרים

לשִׁבְכָה הֲאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת חֵלֶק הָעֶלְיוֹן מִן שְׁתֵּי גְּלוֹת הַכְּתֹרֶת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: ד וְאֶת־הַמִּכְנָסוֹת מִלְּשׁוֹן כֵּן וּבְסִים וְהָיוּ מִתַּחַת לַכִּיּוֹרוֹת עֶשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמִּכְנָסוֹת: ה וְאֶת הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: ו וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: ז בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: ח וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: ט וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: י וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: יא וְהַסִּפּוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַדַּלְתוֹת לְדַלְתֵי הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב:

שי למורא

בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְהַשֻּׁבָכוֹת,** מַעֲשֵׂה קְלִיעָה, כְּעֵין שַׁרְשֵׁרוֹת. ד) **הַמִּכְנָסוֹת,** בְּסִיסִים לְכִיּוֹרֵי הַנְּחֹשֶׁת, וְלָהֶם גַּלְגַּלִּים וכו' כְּמֻבָאר לְעֵיל בְּפֶרֶק זֶה בְּסֵפֶר מְלָכִים. ה) **וְאֶת הַיָּם,** בְּרֵכָה עֲשׂוּיָה מִנְּחֹשֶׁת, וְעֲמֻדָה עַל שְׁנֵים עָשָׂר בָּקָר שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִים מִנְּחֹשֶׁת. ו) **נְחֹשֶׁת מְמֹרָט,** מַתֶּכֶת הַנְּחֹשֶׁת הָיְתָה צְרוּפָה וּמְזֻקֶּקֶת וּיְקָרָה מְאֹד. ז) **בְּכִכַּר הַיַّרְדֵּן,** שֶׁשָּׁם הָיְתָה הָאֲדָמָה עָבָה וּמְכֻשֶּׁרֶת לִמְלָאכָה זוֹ. **יְצָקָם,** הִתִּיכָם וּיְצָקָם כְּתַבְנִיתָם. ח) **וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת כָּל הַכֵּלִים,** הִנִּיחַ מִלִּשְׁקֹל אוֹתָם. י) **חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל,** מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל לַמְּנוֹרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. **לִפְנֵי הַדְּבִיר,** בְּהֵיכַל הַקֹּדֶשׁ, לִפְנֵי קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. **זָהָב סָגוּר,** זָהָב שֶׁפָּגְרוּ אוֹתוֹ בְּכוּר הַצּוֹרֵף לְטַהֲרוֹ מִסִּיג. **וְהַפֶּרַח,** פִּרְחֵי הַמְּנוֹרוֹת. **וְהַנֵּרוֹת,** מִכְלֵי הַשֶּׁמֶן וְהַפִּתִּילוֹת שֶׁל הַמְּנוֹרוֹת. **וְהַמֶּלְקָחַיִם,** צְבָתִים שֶׁמְּרִימִים בָּהֶם אֶת הַפִּתִּילָה מִתּוֹךְ הַשֶּׁמֶן. יא) **וְהַסִּפּוֹת וְהַמִּזְמָרוֹת,** מִינֵי כְּלֵי זֶמֶר. **וְהַמִּזְרָקוֹת,** כֵּלִים לְקַבָּלַת דַּם הַקָּרְבָּנוֹת וְלִזְרִיקַת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ. **וְהַכַּפּוֹת,** הַבָּזִיכִים שֶׁבָּהֶם שָׂמִים אֶת הַלְּבוֹנָה עַל הַשֻּׁלְחָן. **וְהַמַּחְתּוֹת,** כֵּלִים לֶאֱסֹף בָּהֶם גַּחֲלֵי אֵשׁ מֵהַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן לַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי לְהַקְטֶרֶת הַקְּטֹרֶת. וְכֵן לִתְרוּמֹת הַדֶּשֶׁן מֵהַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. **וְהַפֹּתוֹת,** הֵן הָעֲשׂוּיוֹת לְהַצִּיב בָּהֶן אֶת צִירֵי הַדְּלָתוֹת בַּמִּפְתָּן וּבַמִּשְׁקוֹף, בִּשְׁבִיל תְּנוּעַת הַדְּלָתוֹת. פֵּרוּשׁ אַחֵר, מַפְּתְחוֹת שֶׁפּוֹתְחִים בָּהֶם אֶת הַדְּלָתוֹת. **לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל,** וְגַם הַפּוֹתוֹת שֶׁל דַּלְתוֹת הַהֵיכָל, שֶׁהוּא הַקֹּדֶשׁ שֶׁלִּפְנֵי קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, הָיוּ זָהָב.

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

מד יח וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה: יט אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת־עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח: כ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי יֵשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ: (לוי) כא וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרִדֵהוּ אֵלַי

וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלָיו: כב וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־
יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעָזַב אֶת־אָבִיו
וָמֵת: כג וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם
הַקָּטֹן אִתְּכֶם לֹא תֹסִפוּן לִרְאוֹת פָּנָי: כד וַיְהִי
כִּי עָלִינוּ אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד־לוֹ אֵת דִּבְרֵי
אֲדֹנִי: (ישראל) כה וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ
מְעַט־אֹכֶל: כו וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ
אָחִינוּ הַקָּטֹן אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאוֹת
פְּנֵי הָאִישׁ וְאָחִינוּ הַקָּטֹן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ: כז וַיֹּאמֶר
עַבְדְּךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם
יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי: כח וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר
אַךְ טָרֹף טֹרַף וְלֹא רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה:
כט וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי וְקָרָהוּ אָסוֹן
וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה שְׁאֹלָה: ל וְעַתָּה
כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ
קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ: (ע"ב בחול)

אגרות קודש

ב"ה, כ"ז כסלו, תשי"ג
ברוקלין.

אנ"ש המתועדים ביום הבהיר יום בשורה היא לנו חג
גאולת כ"ק אדמו"ר הזקן וגאולתנו ופדות נפשנו,
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם הגיעני מכתבם בו כותבים ע"ד התועדותם יחד וכנוס צדיקים - ועמך כולם צדיקים - טוב להם וטוב לעולם, ובפרט אשר נתעוררו במסיבת רעים באהבת ישראל אהבת התורה ואהבת השם ומגלגלין זכות ליום זכאי להמשיך את זה בפועל למטה גם בעולם הזה הגשמי והחומרי פסק דין בית דין של מעלה אשר מסרו כ"ק אדמו"ר בן כ"ק רבינו הזקן, אשר בגלל מסירות נפשו של אביו כ"ק אדמו"ר הזקן על תורת החסידות, פסקו בבית דין של מעלה אשר בכל ענין של תורה יראת שמים ומדות טובות תהי' יד מקושריו והולכי בעקבותיו על העליונה, ועם בני ישראל גוי אחד בארץ, שפירשו בזה בתורת החסידות, אשר הם גוי שממשיכים האחדות גם בענינים הארציים אשר הגשמיות והרוחניות יחדיו ילכו, הנה הצלחה בענינים רוחניים מביאה אתה עמה הצלחה בענינים גשמיים בבני חיי ומזוני רוויחי לכל אחד ואחד לפי המצטרך לו,

והשי"ת יזכה אותם ואותנו בתוך כלל ישראל להאיר חלקנו בעולם ולהשפיע על תלמידינו והמקבלים מאתנו מתאים לכוונה העליונה ולשליחותנו בעלמא דין, ויהי' זה מתוך בריאות הנכונה בגשמיות בריאות הנכונה ברוחניות והרחבה אמיתית.

בברכת כל טוב.

סדר הדלקת נרות חנוכה

זמן הדלקת הנרות הוא משקיעת החמה. בדיעבד אפשר להדליק במשך כל הלילה - ואם בני־הבית ערים, אפשר גם לברך.

ה׳שמש׳ צריך לעמוד מעל או מתחת שאר הנרות, כדי שיהיה ניכר שאינו בכלל נרות המצוה.

הנרות צריכים לדלוק לפחות חצי שעה לאחר צאת הכוכבים.

אפשר להדליק בכל סוגי הנרות. מצוה מן המובחר להדליק בשמן־זית ובפתילות.

את הנרות מציבים בימין החנוכיה. ביום הראשון נר אחד, ביום השני שניים וכו׳ עד היום השמיני - שמונה נרות. סדר ההדלקה הוא משמאל לימין, כלומר - תמיד מדליקים קודם את הנר השמאלי (החדש) וממשיכים להדליק משמאל לימין. הנר הימני יהיה תמיד האחרון להדלקה.

לאחר שמסיימים להכין את הנרות להדלקה, עם נרות רגילים או כוסיות שמן־זית וכיוצא בזה, אומרים את ברכות ההדלקה. בפעם הראשונה שמדליקים השנה (אפילו אם זה באמצע החנוכה), מברכים שלוש ברכות. ואילו בשאר ימי החנוכה מברכים רק שתי ברכות (וכנ״ל - את הברכה השלישית - ״שהחיינו״ - מברכים רק בפעם הראשונה). לאחר שמסיימים את אמירת הברכות מדליקים את הנרות באמצעות ה׳שמש׳ (אותו מדליקים ראשון). לאחר ההדלקה שרים את נוסח ״הנרות הללו״.

בערב שבת

ביום שישי מקדימים את זמן הדלקת נרות החנוכה, לזמן הדלקת נרות השבת המתפרסם תמיד. תחילה מדליקים את נרות החנוכה ורק אחר־כך מדליקים את נרות השבת. מכיוון שמקדימים את זמן הדלקת נרות החנוכה, יש להשתמש לנר חנוכה בנרות גדולים יותר, ולא בנרות הדקים הנהוגים - כדי שידלקו לפחות 70 דקות.

אם קרה והאשה הדליקה נרות שבת לפני שהודלקו נרות החנוכה - יכולים הגברים שטרם קיבלו עליהם את השבת להדליק את נרות החנוכה לפני זמן השקיעה.

במוצאי שבת

במוצאי־שבת חנוכה חוזרים מיד מבית־הכנסת, מזדרזים לערוך ׳הבדלה׳, ואחר־כך מדליקים נרות חנוכה (יש נוהגים לומר: ״ברוך המבדיל בין קודש לחול״, להדליק את נרות החנוכה ואחר־כך להבדיל על היין).

ברכות הדלקת נרות חנוכה

לפני הדלקת הנרות מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר חֲנוּכָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

בערב הראשון (או כשמדליקים בפעם הראשונה השנה) מוסיפים ומברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

לאחר הדלקת הנרות אומרים:

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין עַל הַתְּשׁוּעוֹת, וְעַל הַנִּסִּים, וְעַל הַנִּפְלָאוֹת, שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה, עַל־יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ הֵם, וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אֶלָּא לִרְאוֹתָן בִּלְבָד, כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל, עַל נִסֶּיךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעוֹתֶיךָ.

לוח זמנים לשבוע פרשת מקץ בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:29	6:33	8:23	8:26	8:59	9:03	9:52	9:55	16:39	16:40	17:07	17:09	16:20	17:20
חיפה (ח)	6:32	6:36	8:23	8:26	9:00	9:04	9:52	9:56	16:37	16:39	17:03	17:05	16:09	17:16
ירושלים (ח)	6:28	6:32	8:22	8:25	8:58	9:01	9:51	9:54	16:41	16:43	17:04	17:06	16:02	17:17
תל אביב (ח)	6:31	6:35	8:24	8:27	9:00	9:04	9:53	9:56	16:37	16:38	17:05	17:07	16:18	17:18
אוסטריה, וינה (ח)	7:34	7:39	8:50	8:54	9:39	9:43	10:23	10:27	16:00	16:01	16:39	16:40	15:43	16:54
אוסטרליה, מלבורן (ק)	5:51	5:52	8:43	8:44	9:30	9:32	10:46	10:48	20:36	20:40	21:08	21:12	20:21	21:26
אוקראינה, אודסה (ח)	7:30	7:35	8:51	8:55	9:38	9:42	10:23	10:27	16:10	16:11	16:47	16:48	15:52	17:02
אוקראינה, דונייצק (ח)	7:08	7:13	8:24	8:28	9:13	9:17	9:57	10:00	15:35	15:36	16:14	16:15	15:18	16:29
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	7:20	7:26	8:36	8:39	9:25	9:29	10:09	10:12	15:45	15:45	16:24	16:24	15:27	16:39
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	7:54	7:59	9:03	9:07	9:54	9:58	10:37	10:40	16:02	16:03	16:43	16:44	15:44	16:59
אוקראינה, קייב (ח)	7:47	7:53	8:55	8:59	9:47	9:51	10:30	10:33	15:54	15:54	16:35	16:36	15:36	16:51
איטליה, מילאנו (ח)	7:52	7:57	9:16	9:20	10:02	10:06	10:48	10:52	16:43	16:43	17:16	17:17	16:25	17:31
אקוואדור, קיטו (ח)	6:03	6:06	8:32	8:35	9:03	9:06	10:06	10:08	18:11	18:14	18:35	18:38	17:55	18:47
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	5:34	5:36	8:25	8:26	9:08	9:11	10:23	10:25	20:01	20:05	20:31	20:35	19:46	20:48
ארגנטינה, בריילוצ'ה (ח)	6:06	6:07	8:58	8:59	9:50	9:52	11:08	11:10	21:11	21:15	21:46	21:51	20:56	22:06
ארה"ב, בולטימור (ח)	7:15	7:20	8:55	8:58	9:35	9:39	10:25	10:28	16:43	16:45	17:15	17:17	16:26	17:29
ארה"ב, ברוקלין (ח)	7:09	7:13	8:45	8:49	9:27	9:30	10:15	10:19	16:28	16:30	17:01	17:03	16:11	17:15
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	7:09	7:14	8:46	8:49	9:27	9:31	10:16	10:19	16:29	16:30	17:02	17:03	16:12	17:16
ארה"ב, דטרויט (ח)	7:51	7:55	9:23	9:26	10:06	10:10	10:54	10:57	17:00	17:01	17:33	17:35	16:42	17:48
ארה"ב, האוסטון (ח)	7:06	7:10	9:03	9:06	9:38	9:42	10:32	10:35	17:23	17:25	17:50	17:52	17:07	18:03
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	6:46	6:51	8:36	8:39	9:14	9:17	10:05	10:09	16:43	16:45	17:13	17:15	16:27	17:26
ארה"ב, מיאמי (ח)	6:57	7:01	8:59	9:02	9:33	9:37	10:28	10:31	17:31	17:33	17:57	18:00	17:15	18:10
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	7:07	7:11	8:42	8:45	9:24	9:27	10:12	10:15	16:22	16:24	16:55	16:57	16:05	17:10
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	7:32	7:37	9:09	9:13	9:51	9:54	10:39	10:43	16:53	16:55	17:26	17:27	16:36	17:40
ארה"ב, שיקגו (ח)	7:07	7:12	8:41	8:44	9:23	9:27	10:11	10:15	16:19	16:21	16:53	16:54	16:02	17:07
בוליביה, לה-פס (ח)	5:53	5:55	8:33	8:36	9:07	9:10	10:15	10:17	18:58	19:02	19:24	19:27	18:43	19:37
בלגיה, אנטוורפן (ח)	8:35	8:41	9:41	9:44	10:33	10:37	11:15	11:19	16:35	16:35	17:17	17:17	16:17	17:33
בלגיה, בריסל (ח)	8:34	8:39	9:41	9:44	10:33	10:37	11:15	11:19	16:37	16:37	17:18	17:19	16:19	17:34
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:13	5:15	7:58	8:00	8:34	8:37	9:44	9:47	18:51	18:55	19:13	19:17	18:36	19:28
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:02	5:04	7:47	7:49	8:23	8:25	9:33	9:35	18:33	18:37	19:00	19:03	18:18	19:14
בריטניה, לונדון (ח)	7:55	8:00	8:59	9:03	9:52	9:56	10:34	10:38	15:53	15:54	16:34	16:34	15:38	16:50
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	8:14	8:20	9:10	9:13	10:06	10:10	10:46	10:50	15:50	15:50	16:35	16:35	15:34	16:52
גרמניה, ברלין (ח)	8:06	8:12	9:06	9:10	10:01	10:05	10:42	10:45	15:54	15:54	16:36	16:37	15:36	16:53
גרמניה, פרנקפורט (ח)	8:13	8:19	9:23	9:26	10:14	10:18	10:57	11:00	16:23	16:23	17:04	17:04	16:05	17:20
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:08	5:09	7:54	7:56	8:32	8:34	9:43	9:45	19:00	19:04	19:21	19:24	18:45	19:36
הודו, מומבאי (ח)	7:01	7:04	9:12	9:15	9:44	9:47	10:41	10:44	18:02	18:04	18:27	18:29	17:45	18:39
הודו, פונה (ח)	6:56	6:59	9:07	9:10	9:40	9:43	10:37	10:40	17:59	18:01	18:24	18:26	17:43	18:36
הונגריה, בודפשט (ח)	7:20	7:26	8:39	8:42	9:26	9:30	10:11	10:15	15:52	15:53	16:30	16:31	15:35	16:46
טורקיה, איסטנבול (ח)	7:14	7:19	8:50	8:53	9:32	9:35	10:20	10:24	16:32	16:33	17:05	17:06	16:15	17:19
יוון, אתונה (ח)	7:30	7:34	9:12	9:16	9:52	9:56	10:42	10:45	17:06	17:07	17:37	17:38	16:49	17:50
מולדובה, קישינב (ח)	7:39	7:44	8:59	9:03	9:46	9:50	10:31	10:35	16:15	16:16	16:53	16:54	15:58	17:08

לוח זמנים לשבוע פרשת מקץ בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:59	7:03	9:09	9:12	9:42	9:45	10:39	10:42	17:58	18:01	18:24	18:26	17:42	18:36
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	4:34	4:35	7:24	7:24	8:26	8:28	9:46	9:48	20:10	20:15	20:50	20:56	19:56	21:13
נפאל, קטמנדו (ח)	6:43	6:47	8:43	8:46	9:18	9:21	10:12	10:15	17:09	17:11	17:37	17:39	16:53	17:49
סין, בייג'ין (ח)	7:25	7:29	9:03	9:06	9:44	9:47	10:33	10:36	16:49	16:50	17:21	17:23	16:30	17:35
סינגפור, סינגפור (ח)	6:56	6:59	9:24	9:26	9:55	9:57	10:57	11:00	18:59	19:02	19:23	19:26	18:43	19:35
פולין, ורשא (ח)	7:34	7:40	8:35	8:39	9:29	9:34	10:11	10:14	15:23	15:23	16:07	16:07	15:05	16:23
פרו, לימה (ח)	5:37	5:39	8:14	8:17	8:47	8:50	9:53	9:56	18:26	18:29	18:51	18:54	18:10	19:04
צרפת, ליאון (ח)	8:11	8:16	9:34	9:38	10:20	10:24	11:06	11:09	16:56	16:57	17:33	17:34	16:39	17:47
צרפת, פריז (ח)	8:33	8:38	9:47	9:51	10:36	10:40	11:20	11:24	16:56	16:56	17:33	17:34	16:38	17:49
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:54	5:57	8:19	8:21	8:50	8:52	9:51	9:54	17:45	17:48	18:09	18:12	17:29	18:21
קנדה, טורונטו (ח)	7:40	7:45	9:09	9:13	9:53	9:57	10:40	10:44	16:44	16:45	17:15	17:17	16:26	17:30
קנדה, מונטריאול (ח)	7:24	7:28	8:48	8:51	9:33	9:37	10:19	10:23	16:12	16:13	16:47	16:48	15:55	17:02
קפריסין, לרנקה (ח)	6:42	6:46	8:30	8:34	9:08	9:12	10:00	10:03	16:34	16:36	17:04	17:06	16:17	17:17
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	9:09	9:15	9:58	10:02	10:57	11:01	11:36	11:39	16:29	16:29	17:17	17:17	16:11	17:34
רוסיה, מוסקבה (ח)	8:48	8:54	9:33	9:37	10:33	10:38	11:11	11:15	16:01	16:00	16:46	16:46	15:42	17:04
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	7:57	8:02	9:16	9:19	10:03	10:07	10:48	10:52	16:31	16:32	17:09	17:10	16:13	17:24
שווייץ, ציריך (ח)	8:02	8:07	9:21	9:24	10:08	10:12	10:53	10:57	16:40	16:41	17:13	17:14	16:23	17:28
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:31	6:34	8:47	8:50	9:19	9:22	10:18	10:21	17:51	17:53	18:16	18:18	17:35	18:28

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

ביום שישי מקדימים את זמן הדלקת נרות החנוכה, לזמן הדלקת נרות השבת המתפרסם תמיד. תחילה מדליקים את נרות החנוכה ורק אחר־כך מדליקים את נרות השבת. מכיוון שמקדימים את זמן הדלקת נרות החנוכה, יש להשתמש לנר חנוכה בנרות גדולים יותר, ולא בנרות הדקים הנהוגים - כדי שידלקו לפחות 70 דקות.

אם קרה והאשה הדליקה נרות שבת לפני שהודלקו נרות החנוכה - יכולים הגברים שטרם קיבלו עליהם את השבת להדליק את נרות החנוכה לפני זמן השקיעה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00607
10/12/2017

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים